

TOADER IONESCU
Profesor universitar emerit

GEORGE BARIȚIU
MONOGRAFIE
PARTEA I

Presa Universitară Clujeană

TOADER IONESCU
PROFESOR UNIVERSITAR EMERIT

GEORGE BARIȚIU
MONOGRAFIE

PARTEA I

TOADER IONESCU

PROFESOR UNIVERSITAR EMERIT

GEORGE BARÎȚIU

MONOGRAFIE

PARTEA I

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2017

ISBN general 978-606-37-0210-5

ISBN specific 978-606-37-0211-2

© 2017 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.

Această carte este supusă regimului open access și distribuită în concordanță cu termenii și condițiile licenței

Creative Commons

Attribution-NonCommercial

CC BY-NC

Tehnoredactare: Gheorghe Popescu

Culegere și corectură text: Viorica Ionescu

Universitatea Babeș-Bolyai

Presă Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

CUPRINS

Introducere	7
CAPITOLUL 1. Memoriile lui George Barițiu	24
Familia, copilăria și școlile lui George Barițiu	31
George Barițiu, își începe misiunea vieții de educator și luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, cu o vizită de 27 de zile la românii din București.....	45
Brașovul, un oraș pe măsura lui George Barițiu	62
Brașovul în perioada anilor 1830-1850.....	62
Analiza activităților industriale ale Brașovului.....	75
Profesorul George Barițiu 1836-1845.....	81
CAPITOLUL 2. George Barițiu, întemeietor al presei românești din Transilvania.....	102
Munca redacțională.....	109
Organizarea unui corp de corespondenți.....	109
George Barițiu pionier al ideii construirii de căi ferate în Transilvania	145
CAPITOLUL 3. Contribuția presei barițiene la dezbateră stărilor social- economice necorespunzătoare a românilor transilvăneni de sub imperiul austriac în perioada 1838-1847	161
Lupta lui Barițiu împotriva deznăționalizării românilor	163
Cultura (luminarea).....	183
Educația (Creșterea).....	183
Școala.....	184
Înapoierea economică și sărăcia în Transilvania.....	194
Comerțul	206
Industria	219
CAPITOLUL 4. Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania în scrisul lui George Barițiu	224
A. Premise istorice ale revoluției din anii 1848-1849 din Transilvania.....	224
B. Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania în viziunea lui George Barițiu.....	264
C. George Barițiu, participant și analist al evenimentelor revoluției din Transilvania de la 1848-1849	291
Barițiu despre Adunarea cea mare națională de la Blaj din 15-17 mai 1848 și despre unele scene interesante și caracteristice	308
Activitățile lui Barițiu în timpul războiului civil din octombrie 1848 până la începutul lunii martie 1849	343

Întoarcerea acasă	353
CAPITOLUL 5. Din nou la drum	358
A. Cu ce trebuie început?.....	358
Încurajări și aprecieri venite din Bucovina, locul de băjenie al lui	374
Barițiu în ultimele luni ale revoluției din Transilvania anilor 1848-1849	374
B. Călimdarii pentru poporul românesc	382
CAPITOLUL 6. George Barițiu se orientează spre noi profesii: fabricant și comerciant de hârtie	395
CAPITOLUL 7. Probleme ale dezvoltării economice în opera lui George Barițiu. A doua jumătate a secolului al XIX-lea	447
I. Cauzele înapoierii economice ale Transilvaniei	449
II. Opinii cu privire la necesitatea progresului economic exprimate de G. Barițiu în publicistică	459
III. Barițiu a militat în întreaga sa viață pentru dezvoltarea forțelor productive ale țării	468
IV. Opinii cu privire la politica economică	475
V. Importanța agriculturii și căile modernizării ei în viziunea lui George Barițiu	478
Rolul proprietății. Importanța gospodăriilor mici și mijlocii în agricultură.....	480
Cu privire la căile dezvoltării agriculturii	483
VI. Revoluționarea transporturilor și urmările ei asupra vieții social-economice și culturii spirituale în viziunea lui G. Barițiu	486
VII. Unitatea economică a Țărilor Române în viziunea lui George Barițiu	512
VIII. O rețea comercială comună pentru toate țările românești.	516
IX. Căi de promovare și sprijinire a comerțului Transilvaniei propuse de George Barițiu	534
CAPITOLUL 8. George Barițiu despre problema Dunării și independența României	538
CAPITOLUL 9. Evoluția fabricii de hârtie de la Zărnești, o mare speranță națională, spre o afacere catastrofală a familiei Barițiu.....	544
Eforturile depuse de Barițiu pentru sporirea capitalului și obținerea de credite în vederea bunei funcționări a fabricii	557

GEORGE BARIȚIU (1812-1893)

Introducere

S-a scris mult despre viața și activitatea lui George Barițiu. Dar s-a scris mai ales cu ocazia unor omagieri ale vieții și activității sale. În data de 12 mai 2012 s-au împlinit 200 de ani de la nașterea marelui nostru om de cultură și luptător pentru cauza națională. Iar în data de 23 mai 2013 s-au împlinit 120 de ani de la dispariția sa.

Pentru cinstirea marelui înaintaș, Academia Română, filialele sale din Cluj-Napoca și Iași, la fel ca și alte instituții de cultură au organizat manifestări omagiale și comemorative și au editat mai multe lucrări despre viața și opera barițiană.

George Barițiu a beneficiat de o enormă apreciere din partea opiniei publice încă din timpul vieții, fiind perceput, pe bună dreptate ca cel mai mare luptător al românilor transilvăneni pentru eliberarea națională, progresul economic al națiunii române, crearea de școli, răspândirea și dezvoltarea culturii în rândurile tuturor românilor.

Toate marile personalități politice ale românilor din secolul al XIX-lea, atât înainte de Unirea de la 1859 a Moldovei și Țării Românești, cât și după înfăptuirea acestui deziderat, au recunoscut că el era românul care a exercitat cele mai multe și diverse activități dedicate creării condițiilor eliberării Transilvaniei de sub dominația imperiului austro-ungar, a unirii celor trei țări românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania într-un singur stat național și așezării lui pe o treaptă înaltă de civilizația, alături de națiunile dezvoltate ale Europei.

George Barițiu și-a dedicat întreaga sa viață trezirii conștiinței naționale a românilor transilvăneni, a cunoașterii lor de sine ca națiune, a atras atenția asupra situației lor necorespunzătoare din punct de vedere național, economic și social, în cadrul unui imperiu care îi oprima, încercând prin toate mijloacele să-i deznăționalizeze. El i-a îndemnat la o muncă mai rațională, mai rodnică, la intensificarea însușirii științei și culturii prin școală și adoptarea unui comportament civilizat, demn de secolul al XIX-lea.

Înainte de a expune viața și activitatea lui George Barițiu, credem de cuviință, să arătăm câteva din obiectivele luptelor și activităților sale pe care le-a exercitat de-a lungul vieții, dedicându-le națiunii române, poporului român, indiferent de țara în care trăia înainte de realizarea statului național unitar român de la 1 Decembrie 1918.

Barițiu a demonstrat, evocând cifre, fapte istorice, economice, politice și sociale că românii transilvăneni erau nemulțumiți de starea lor din monarhia austriacă și apoi, după 1867, din monarhia dualistă austro-ungară în care „gemeau și suspinau”.

Monarhia austro-ungară nu lua în seamă că românii în cadrul statului respectiv ocupau un teritoriu destul de vast, fiind și un popor numeros, care avea limba sa, tradițiile sale, obiceiurile sale, un mod de viață specific, avea istoria sa, religia sa etc. Austriecii și ungurii ignorau faptul că, limba română de origine latină este „diferită de a tuturor celorlalte popoare din monarhie”, dar comună cu a românilor de peste Carpați, a românilor din Țara Românească și Moldova, Bucovina și Basarabia.

În numeroase scrieri istorice, documente ale Partidului Național Român (programe naționale, programe ale Partidului Național Român, manifeste, memorandumuri etc.), G. Barițiu a dezvoltat cu argumente științifice și istorice, că scopul adevărat al dualismului austro-ungar – a celor ce au încheiat un „pact nefericit” – este acela ca, prin mijlocul maghiarizării, prin disoluțiunea naționalității române să obțină dispariția definitivă a ei.

Ungurii și austriecii nu luau în seamă – arăta adesea Barițiu – că românii sunt de origine latină, vor deci cultura latină nu maghiară. Neținând seama de aceste cerințe ale românilor, bărbații de stat unguri voiau să extermine limba română în avantajul limbii maghiare.

În numeroase scrieri și conferințe sau în presă G. Barițiu i-a avertizat pe unguri că: românii se vor lupta întotdeauna pentru menținerea naționalității lor. Aceasta îi va costa și pe unguri și pe români. Dar să ia aminte ungurii, avertiza Barițiu de câte ori se ivea ocazia: românii nu vor renunța niciodată la naționalitate.

Poporul român a fost adeseori maltratat: s-a încercat exterminarea lui. Niciodată conducătorii unguri nu au cedat de bunăvoie, nu au făcut concesii românilor și nici chiar propriului lor popor de a uza de drepturi publice, alături de clasa privilegiată. „Puținele libertăți de care se bucurau, au fost stoarse de la ei întotdeauna fără voia lor, prin forța unor împrejurări și evenimente neprevăzute de ei, prin autoritatea și energia unor monarhi mai umani, uneori chiar prin arme și violență, precum, de exemplu în 1874 și 1848/49”¹.

Maghiarii se lăudau că la 1848 au făcut concesii naționalităților conlocuitoare. În realitate și unele drepturi acordate la 1848 au fost revocate, anulate. Astfel că, libertatea în drepturi era doar o ficțiune pentru români în Ardeal. Pentru trei milioane de români, calea parlamentului era închisă.

Presa era cenzurată. Pentru a înființa o gazetă, românii erau obligați să plătească 10000 florini cauțiune, în timp ce națiunile privilegiate –

¹ Vezi: *Memoriu compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților români, adunați la Sibiu în zilele de 12, 13 și 14 st. Nou, 1881*, prin comitetul său emis cu acea adeziune, Sibiu, 1882, p. 8.

ungurii, sași și secuii – plăteau o cauțiune mult mai mică sau nu plăteau deloc.

În procesele de presă, juriile nu erau alcătuite din români. Cheltuielile de judecată erau mari; presa românească periodică era maltrată. Legile și programele statului erau făcute numai pentru interesele maghiarilor. Dar, George Barițiu nu s-a limitat numai la constatarea faptelor referitoare la starea de împilare a românilor transilvăneni în imperiul austro-ungar. El i-a chemat pe români la luptă, le-a trezit conștiința națională și dorința de a scăpa de starea umilitoare de națiune împilată, marginalizată din toate punctele de vedere. I-a îndemnat pe românii din Transilvania și Ungaria să se unească pentru apărarea drepturilor lor politice, cetățenești, culturale, economice etc.

Barițiu a militat pentru întocmirea unor programe de luptă, pentru recăpătarea autonomiei Transilvaniei, introducerea prin lege a folosirii limbii române în toate ținuturile locuite de români, în administrație, școală și justiție.

În ținuturile locuite de români să fie numiți funcționari români sau care știu limba română, vorbit, citit și scris și cunosc moravurile românești. Barițiu cerea egala îndreptățire în fața legilor a tuturor naționalităților, acordarea autonomiei celor două confesiuni religioase ale românilor [ortodoxă și greco-catolică (unită)], subvenționarea școlilor românești de către stat și a altor institute de cultură națională.

Pentru aceasta se cereau însă legi electorale întocmite pe baza sufragiului universal și dreptul de a fi ales. Lipsa acestora îi va mobiliza pe români să lupte tot mai hotărât împotriva maghiarizării, pentru libertăți publice și libertatea națională.

Un mare capitol al luptei pentru eliberarea națională din viața lui George Barițiu l-a constituit lupta pentru autonomia politică a Transilvaniei în raport cu Ungaria. Fuziunea Transilvaniei cu Ungaria, atrăgea atenția în permanență, constituia cea mai gravă problemă cu care se confruntau românii ardeleni. Transilvania era tratată de Ungaria în mod despotice, ca și cum ar fi fost cucerită și subjugată cu sabia. După dualism Transilvania era tratată – după observațiile zilnice ale lui Barițiu -, mai rău decât o trataseră austriecii înainte de 1867.

Austriecii, cel puțin, au recunoscut autonomia istorică a Transilvaniei în 1691, a recunoscut-o și Maria Tereza în 1774, i-au recunoscu-o și în 1837, dar au abandonat-o în 1848 și în 1865. Totuși austriecii chiar și sub absolutism au reorganizat Transilvania separat de Ungaria (guvern propriu, tribunal și curți proprii etc.). Diploma din 20 octombrie 1860 a restaurat autonomia transilvană pur și simplu, ca și cum fuziunea din 1848 nu s-ar fi întâmplat.

Barițiu a atras atenția ungurilor că transilvănenii întotdeauna s-au îngrijit de integritatea teritoriilor lor, ca și de autonomia acestuia. Lupta împotriva uniunii, a demonstrat el, este lupta românilor pentru existență, pentru viață. Poporul românesc are pe teritoriul transilvan dreptul de existență națională, ca individualitate politică.

x

George Barițiu și-a închinat întreaga viață apărării drepturilor naționale, politice, sociale și economice ale românilor transilvăneni păstrându-și calitatea de politician de profesie pentru totdeauna. Spre deosebire de el toți membrii comitetului revoluționar de la 1848, după revoluție s-au dedicat unor cariere, ocupând diferite funcții în Transilvania sau în România. De exemplu: Simion Bărnuțiu a devenit profesor universitar la Iași, elaborând tratate de filosofie și altele; Ioan Maiorescu a contribuit la buna organizare a învățământului în Principate, ocupând funcții însemnate în acel sistem; August Treboniu Laurian a făcut carieră filologică și didactică la București; Ioan Axente Sever a devenit proprietar de pământ; Cipariu a urcat pe scara ierarhiei greco-catolice, câștigându-și faima europeană de erudit în domeniul filologic; Alexandru Papiu Ilarian a rămas ca și Barițiu în sfera politicului, dar nu în Transilvania, ci în Principatele Române Unite, unde sensul activităților politice devenise diferit.

George Barițiu a refuzat ideea unei ascensiuni personale, atât în Transilvania cât și în Moldova unde i s-a propus o funcție bine remunerată în sistemul învățământului. El, ca reprezentant tipic al aspirațiilor și tradițiilor poporului român a rămas în Transilvania, închinându-și întreaga sa capacitate de muncă luptei de eliberare a românilor de sub monarhia austriacă, devenită dualistă austro-ungară la 1867. El s-a condus, în întreaga sa viață după credința că poporul român nu va pieri niciodată pentru că: „Așa e scris în cartea vieții”. Acest crez, această profundă premonițiune exprimată în anul 1846 va reveni mereu în scrierile, conferințele, dar mai ales în scrisorile marelui luptător român. O vom regăsi în anii de început ai dualismului, în 1869, când afirma categoric, îmbărbătându-i pe români: „Nu vă temeți de nimic. Nu mai pierde această națiune niciodată!”, iar cu altă ocazie sublinia că: „Părinților și moșilor noștri le-a mers de o sută de ori mai rău”, și totuși națiunea a rămas, „iată că suntem aici, existăm”, deoarece „elementul nostru este nepieritor”. Acestea erau la el cuvinte de îmbărbătare. Spuse de Barițiu către unii din apropiații săi, colaboratori în diferite domenii ca: Visarion Roman, Atanasie Șandor, Iosif Hodoș și alții cu care a conlucrat în cadrul unor evenimente hotărâtoare, erau obiective esențiale ale luptei de eliberare națională precum cele din anii, 1848/49, din 1861, 1869, 1878, 1882, 1892 etc.

Dar credința fierbinte în viitorul și permanența poporului român nu se baza la Barițiu pe o credință pasivă, resemnată, că el ne va fi dat cândva de cineva, noi să avem răbdarea să-l așteptăm să ni-l dea acest cineva. Dimpotrivă, Barițiu considera că românii nu trebuie să se autolinștească, ei să se organizeze, să-și evalueze capacitățile, să întocmească tactici și strategii de luptă de scurtă și lungă durată, să curme odată suferințele pe care le mai îndura poporul de multe secole. „Noi desigur – scria Barițiu – nu vom pieri, noi nu putem să pierim dară nici acest legion de suferințe nu mai sunt de purtat”. Dar, în timp ce suferințele românilor erau provocate de forțe organizate, constituite într-un stat sau chiar mai multe, românii nu aveau o forță organizată statală, nici nu li se permitea înființarea unor instituții în acest scop de către ocupanții țării. Românii trebuiau deci organizați, disciplinați, instruiți, cultivați etc. Trebuiau găsite forme de organizare legală, instituțională, care să-i ajute să-și cunoască forța colectivă, capacitatea de care dispuneau ca popor, ca națiune, prin intermediul cărora să-și dobândească drepturile politice, religioase, economice, de instrucție și cultivare etc.

Barițiu a înțeles că românii aveau nevoie de instituții care să-i formeze pe viitorii români în spirit patriotic, capabili să lupte pentru perpetuarea națiunii române, să fie cugete curate de români, să lupte nu numai pentru cucerirea dreptului lor de cetățeni cu drepturi depline, ci să dispună prin voința lor, dacă să se unească sau nu cu românii de peste munți, cu țara de care erau despărțiți prin forța unor împrejurări istorice nefavorabile.

Barițiu a înțeles că viitorul este al națiunilor libere și independente. Dar pentru câștigarea libertății era necesară organizarea; națiunea română din Transilvania avea mare nevoie de organizare. Iată rațiunea pentru care, George Barițiu s-a hotărât să nu părăsească Transilvania, așa cum nu au făcut-o nici alți transilvăneni cu care a colaborat în revoluția de la 1848 și cu care a colaborat și în anii viitori, lor alăturându-se o multitudine de tineri formați după revoluția anului amintit, unii din ei formați chiar cu ajutorul financiar sau în instituțiile românești transilvănene create de generația lui Barițiu și a colaboratorilor săi.

Unul din marile merite ale lui G. Barițiu, constă în faptul că el a înțeles forța, puterea pe care și-o poate crea un popor prin întemeierea unor instituții proprii. Prin intermediul acestora s-a creat o nouă forță umană, înzestrată cu multă știință, capacitate și inițiativă de ușurare a vieții și traiului zilnic, de colaborare și conlucrare în viața de zi cu zi și în relațiile cu alte popoare și națiuni.

Instituțiile de care avea nevoie poporul român, în timpul vieții lui Barițiu, erau menite să-i ajute acestuia să recupereze din punct de vedere

istoric unele rămăneri în urmă, în nivelul lor de trai material, în cultură și orizontul cultural, în anumite comportamente, la care se adăuga necesitatea dezvoltării unui spirit de întreprinzător, de comportament economic, de deprinderea a unor noi forme de economisire și acumulare etc.

Marele merit al lui George Barițiu constă și în faptul, că el nu doar i-a îndemnat pe români să creeze instituțiile și întreprinderile de care avea nevoie, ci a fondat el însuși multe din acestea, prin care a contribuit la crearea de noi generații de români cu un profil adecvat stadiului de civilizație și orizont cultural științific corespunzător secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Iată contribuțiile cel mai însemnate ale lui George Barițiu în domeniul instituțional și antreprenorial la românii transilvăneni între anii 1836 și 1893.

Încă din anul 1836, George Barițiu a pus bazele unei acțiuni de reformare și dezvoltare a învățământului românesc din Transilvania. În anul amintit a devenit profesor la Brașov, a elaborat un program de dezvoltare a școlii brașovene, la baza căruia a așezat principiile expuse de el în: „Disertația despre școli pentru credincioșii de lege grecească din Brașov”, disertație alcătuită încă în 1835 pentru negustorimea de „lege grecească”, ca îndemn al întreprinderii unei noi politici școlare naționale. Timp de nouă ani, cât a rămas profesor la acea școală, aceasta a devenit o instituție de prestigiu, a luat proporții însemnate, contribuind la așezarea bazelor unor noi școli secundare în domeniul învățământului tehnic, comercial, seminarial, considerate școli model pentru toată Transilvania secolului al XIX-lea.

Dar George Barițiu, om energetic cu o mare putere de muncă, dornic să contribuie la progresul material și spiritual al românilor de pretutindeni, nu se putea limita numai la o catedră școlară, care-i limita orizontul contribuției în sensul amintit mai sus. Era necesar și un alt instrument de educație prin care Barițiu și alți învățați să se poată adresa direct, nemijlocit întregii națiuni române. Acest mijloc de adresare direct națiunii, această „catedră a națiunii” a fost presa națională.

Presa l-a ajutat pe marele nostru învățat să se transforme din pedagog școlar în pedagog politic al întregii națiuni, creând transilvanismul politic în istoria românilor, care a luat cel mai mare avânt în deceniile de după el, când s-a format deja o rețea generală de instituții politice, economice, școlare și culturale, la înființarea cărora a contribuit și el, iar unele fiind create chiar de el.

După multe încercări ale românilor, care au durat mai bine de câteva decenii, rezultate cu câteva apariții de gazete cu existență efemeră, în sfârșit, lui Barițiu îi reușește în 1838, înființarea a două publicații: *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inima și literatură*. De fapt acestea sunt

doar primele apariții gazetărești aprobate ale lui Barițiu. Cu apariția acestora a existat și o mică istorie, descrisă astfel de Olimpiu Boitoș: „În vara anului 1837, cu o grabă tinerească și cu ajutorul brașoveanului Rudolf Orghidan, el tipărește la 3 iulie întâiul număr al unei gazete săptămânale căreia i-a zis *Fo'e de septema'na*. Aceasta e întâia lui foaie politică. Ea s-a tipărit înainte ca redactorul să fi obținut autorizația de tipar necesară și de aceea a fost confiscată. Numărul 2 cu data de 10 iulie, a fost ultimul care a apărut ... În anul următor ... Barițiu scoate o revistă căreia îi zice *Foaie literară*. Întâiul număr poartă chiar data de 1 ianuarie 1838, ... În semestrul al doilea al anului 1838, ea își schimbă titlul cu acela de *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, pe care-l păstrează în 28 de ani ai apariției sale. *Gazeta Transilvaniei* începe să apară la 12 martie 1838 ... se chema la început *Gazeta de Transilvania*. Înainte de a lua titlul de *Gazeta Transilvaniei*, ea a mai avut între 3 ianuarie până la 1 decembrie 1849 o variantă: *Gazeta Transilvană*².

Cu fondarea celor două publicații, George Barițiu și-a asumat sarcina și răspunderea îndeplinirii, pentru toată viața, a unei funcții deosebit de merituoase, pe lângă altele, nu mai puțin merituoase, „și pe aceea de înțelept întemeietor și conducător de publicații periodice, ziare și reviste deopotrivă. Cu drept cuvânt i s-a zis lui Barițiu „Nestorul presei române din Ardeal; titlul acesta din urmă i s-a atribuit și în vremea noastră”³.

Prin organele sale de presă, G. Barițiu și-a creat o instituție și o întreprindere în același timp, care nu numai că i-au permis un orizont larg de observație și de acțiune, ci și să unească în jurul său vârfurile elitei intelectuale și politice românești din toate provinciile atât înainte de unirea Moldovei și Țării Românești, la 1859, cât și după aceasta, gazetele sale devenind primele gazete recunoscute ca fiind „gazete naționale” românești, situație recunoscută de mari personalități politice românești, cum ar fi, de exemplu: Mihail Kogălniceanu, Aron Florian, Ioan Maiorescu etc.

George Barițiu a fost, în anul 1861, alături de Andrei Șaguna, Ioan Pușcariu, Timotei Cipariu, Visarion Roman, Ioan Rațiu, Vasile Popp, Iacob Bologa, Ioan Micu Moldovan, Iosif Sterca Șuluțiu, Gavril Munteanu, Pavel Vasici și mulți alții, ctitorul celei mai mari și prestigioase instituții culturale și științifice pe care au reușit s-o întemeieze românii din Transilvania sub ocupația austro-ungară: Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA).

„Asociațiunea transilvană ...” a îndeplinit un rol deosebit de important în viața românilor transilvăneni în lupta lor de eliberare națională,

² Vezi: Olimpiu Boitoș, *Periodice ardelene în răstimp de o sută de ani, extras din Gazeta ilustrată nr. 6-7/1938*, p. 3.

³ cf. I. Lupaș, *Din trecutul ziaristicii românești*, Arad, 1916, p. 11.

pregătire profesională, culturală, politică, cetățenească și educație economică. În fruntea acestora s-au aflat încă de la începuturi mari personalități ale culturii și fruntași politici ai românilor transilvăneni: Andrei Șaguna, Vasile Ladislau Popp, Iacob Bologa, Timotei Cipariu, cărora le-a urmat George Barițiu.

După moartea lui Cipariu și a lui I. Bologa Adunarea generală de la Abrud (1888) l-a ales prin aclamațiune, cu o generală însuflețire ca președinte pe Gheorghe Barițiu „... În analele *Asociațiunii* – se scria la jubileul de 50 de ani din 1911 – nu se poate găsi o prezidenție mai meritată decât a lui Barițiu. Din momentul înființării și chiar de mai înainte nimeni n-a privegheat, nu s-a îngrijit de soarta acestei instituțiuni mai mult decât Gheorghe Barițiu, care 28 de ani neîntrerupt a fost secretarul și sufletul *Asociațiunii*, iar în cei din urmă 5 ani ai vieții lui (1888-1893) a condus-o ca președinte”⁴.

Barițiu a fost un susținător constant al „*Asociațiunii*” încă din faza lucrărilor pregătitoare pentru înființarea ei. La invitația lui Șaguna, a elaborat și el un proiect de statute și un plan de acțiune vast și variat care a fost adoptat chiar de prima adunare generală din 1861.

Potrivit planului întocmit de Barițiu – planul în 15 puncte – *Asociațiunea* era chemată, printre altele, să îngrijească de cele mai bune cărți didactice pentru școalele populare, de compunerea unui compendiu pentru istoria Transilvaniei pentru popor și pentru școalele inferioare, de îmbunătățirea agriculturii, horticulturii, viticulturii, a pomăritului și a pădurilor, apoi să dea scrieri comparative despre locuitorii, porturile și obiceiurile din diferite ținuturi românești, să se ocupe de chestiuni de igienă, fiziologie și psihologie, cu privire la poporul român, să pregătească o colecție de cele mai bune balade românești ardelenice, să adune toate inscripțiile române din Transilvania, să studieze în mod comparativ flora Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei „cu numiri românești”. Era un program atât de vast încât au trecut decenii până când s-a realizat. Pe parcursul istoriei anilor ce au urmat, el s-a realizat în mod treptat în cea mai mare parte a sa, iar *Asociațiunea* a cuprins în sfera ei de acțiune întreaga populație românească din Transilvania, adăugând cu timpul și alte obiective. În calitate de instituție integratoare, „*Asociațiunea ...*” la rândul ei, a devenit îndrumător și ctitor al altor instituții românești cu obiective în domeniul educației naționale, istoriei și culturii românești.

„*Ctitoriile Astrei* au fost adevărate cetăți de rezistență împotriva deznaționalizării, adevărate școli, când tainice, când la vedere, ale

⁴ Ioan Lupaș, *Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei, Transilvania, nr.4 jubiliar, iulie-august, 1911, p.341.*

împărtășirii tuturor din tezaurul de limbă și obiceiuri, de tradiție și de conștiință românească. Deșteptată „din somnul cel de moarte”, cum se cântase la 1848, *Astra* a preluat în fapt și a exercitat mai bine de o jumătate de secol, împreună cu *Statul Organic* și *Congresul lui Șaguna* prerogativele unui guvern, ale unui parlament românesc, având administrația la Sibiu și centrul pretutindeni”⁵.

Iată câteva din ctitoriile Astrei: mai întâi Biblioteca din Sibiu, constituită inițial din donațiile lui Timotei Cipariu, Nicolae Stoia, Ioan Pinciu, Nicolae Punga și alții, mai apoi și din achiziții din fonduri proprii sau din publicații proprii ale Asociațiunii. La Biblioteca din Sibiu se adaugă bibliotecile *Despărțămintelor*, care se găseau cu sutele la sediile acestora. Din diferite donații, din care una de 10.000 de coroane de la mecenatul Vasile Stroescu s-a înființat o bibliotecă pentru studenții din Cluj, dintr-o altă donație – de 60.000 de coroane tot de la Vasile Stroescu – și din dobânzile multor Fundațiuni destinate Astrei, ca forme de solidarizare cu opera ei se vor oferi până în 1910, 684 de burse pentru studenți, elevi și ucenici de meserii⁶.

Lui Barițiu îi revine un rol deosebit în acțiunea de înființare a *Școlii civile de fete cu internat și drept de publicitate a Asociațiunii din Sibiu*, în înființarea Muzeului și a organizării unor Expoziții de către *Astra*, acțiuni în care a fost ajutat mult de marele său colaborator Visarion Roman. Barițiu îi îndemna pe români: „Să nu ne mai ocupăm numai ca diletanți de creșterea femeilor noastre, ca să nu plătim odată cu viața noastră națională egoismul nostru ... etc. ...”⁷. Barițiu deplângea faptul că românii erau obligați adesea, neavând școli, să-și dea fetele la școli și pensioane străine și de neamul și de limba și de credința strămoșească, care numai mame românce nu deveneau la întoarcerea acasă. De fapt, Școala de fete era văzută de el ca o salvare națională.

Pentru a ne da seama cât de mult a pătruns în viața cotidiană a românilor Asociațiunea transilvană, atât în timpul vieții lui Barițiu, cât și după ce el a părăsit viața pământească, vom aminti faptul că acesta a organizat la fiecare Adunare generală anuală în localitățile unde se expuneau disertații și conferințe științifice pe numeroase teme, a organizat tipărirea unor cărți sub egida *Bibliotecii populare*, *Bibliotecii Astrei medicale*, *Bibliotecii secției geografice-etnografice*, *Bibliotecii secției științelor naturale* și a secției social-economice.

⁵ Antonie Plămădeală, *Astra – ctitorii și ctitoriile ei*, în *Astra*, 1861-1950, Sibiu, 1987, p. 48.

⁶ *Ibidem*, p. 49.

⁷ Vezi: rev. „Transilvania”, nr. 5-6, 1911, p. 412.

Nu va fi de prisos să amintim că *Astra* s-a implicat, cu timpul, și în mișcarea economică a românilor transilvăneni, sprijinind înființarea de cooperative („Tovărășii”) și acțiunea lor de introducere a unor metode raționale de înfăptuire a agriculturii, salarizarea unor conferențieri ambulanți, care țineau conferințe la sate despre realizarea obiectivelor amintite mai sus. Lui Barițiu i-au urmat președinți, vicepreședinți și prim secretari vrednici, care au continuat dezvoltarea și succesele Asociațiunii într-un nou context marcat de faptul că românii transilvăneni evoluaseră mult din punct de vedere economic, material, al instrucției școlare și nivelului cultural. Șovinismului maghiar – în toate strădaniile lui de a-i deznaționaliza pe români – întâmpina o opoziție tot mai hotărâtă din partea românilor transilvăneni. Românii aveau acum o elită națională conducătoare tot mai instruită, organizată și hotărâtă, iar *Astra* devenise de mult simbol al solidarității și unității naționale. Ea i-a ajutat pe români, se făcea o remarcă mai târziu, să obțină „mântuirea lor nu numai de iobăgia corporală, ci mai vârtos de cea spirituală”⁸, ea a realizat *paza tezaurului lingvistic, dezvoltarea literaturii și ignorarea diferențelor de clasă și de confesiune*.

Într-un capitol viitor vom dezvolta, pe larg, cât de mult a muncit și s-a zbatut George Barițiu pentru a face ca Asociațiunea să funcționeze și să-și îndeplinească misiunea pentru care a fost creată.

Dar la toate meritele și realizările Astei s-au adăugat și contribuțiile altor instituții prin care „românii au găsit în ei forța și hotărârea de a se manifesta ca un tot național, pe un teritoriu național, pe pământul Transilvaniei, indiferent de statutul juridic pe care le aveau unele părți ale acesteia. Așezând limba ca temei al unității naționale, românii au adăugat unei instituții culturale generale pe întreaga Transilvanie și o organizație politică: *Partidul Național Român din Transilvania*.

Nevoit să conducă din umbră (fără a participa deci efectiv) la lucrările primei Conferințe Naționale de înființare a Partidului Național Român din martie 1869, G. Barițiu a participat activ la viața acestuia, până la sfârșitul vieții sale. A participat la conferințele desfășurate în cea mai mare parte în ilegalitate sau semilegalitate, a participat la întocmirea unor *Memorandumuri* ale P.N.R., înaintate împăratului Austriei prin care i se aducea acestuia la cunoștință situația de oprimare a poporului român în regatul maghiar, dar pe care monarhul dualismului le-a ignorat. El este autorul aceluia „*Memorial*” compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele din 12, 13 și 14 mai st. nou 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune, Ediția a doua, Sibiu, 1882. Lucrările pentru *Memorandumul* din mai 1892, în

⁸ cf. Transilvania, nr.5-6, sept.-dec., 1911, pp. 660-661.

urma căruia purtătorii principali ai acestuia către împărat au fost condamnați la închisoare, un număr de 18 conducători ai românilor, pe termene diferite, maximum fiind de 5 ani, au început și au fost coordonate, inițial, tot sub îndrumarea lui Barițiu, care era atunci președintele P. N. R. în perioada 3 iunie 1884 până la 25 decembrie 1888.

Partidul Național Român, deși acționa în ilegalitate sau semilegalitate și-a creat, totuși, mari posibilități de mobilizare politică a populației românești pentru a participa la vot sau pentru a boicota alegerile generale pentru Dieta Ungariei în conformitate cu tactica pasivistă, susținută și inițiată de George Barițiu, tactică ce a obținut adeziunea celei mai mari părți a alegătorilor români.

Încercând să-i atragă în alegeri, pentru a-i manipula, guvernul ungar le-a permis românilor să înființeze Cluburi și Comitete de alegători, care să dezbată și să coordoneze alegerile. P. N. R. s-a folosit de această posibilitate înființând un Comitet Central electoral, cluburi și comitete de alegători.

În noiembrie 1880 și martie 1881 președinte al Comitetului central electoral era Nicolae Popea, iar secretar era G. Barițiu.

Într-o scrisoare expediată din Sibiu pe 1 nov. 1880 către Hossu Longin, în numele său și al lui Nicolae Popea, George Barițiu îl ruga pe Francisc Hossu-Longin să-i convingă pe români să se înscrie în listele electorale, că acestea nu au scopuri fiscale, că prin ele conducătorii românilor vor doar să primească informații despre forța politică a românilor în cazul alegerilor generale pentru dieta ungurească de la Budapesta. Listele aveau deci scopuri tehnice, informative, iar Comitetul electoral nu va face nici un pas, fără știrea și expresa învoire a colegiilor electorale, „după informațiuni pe care au să le ia, fiecare la timpul său, de la conferința generală, compusă în toată regula din toate cercurile în care se află alegători români”⁹.

Concomitent cu adunarea datelor, Barițiu mai cerea ca în fiecare cerc (colegiu) electoral în care se găsesc alegători români, mulți sau puțini, să se formeze deja cluburi și prin acestea să se formeze comitete din 3, 5 și cel mult 7 membri „dintre cei mai inteligenți, mai discreți și care țin în cuget curat la partida noastră națională în alegeri. După formarea comitetelor locale, acestea să se pună în legătură cu Comitetul Central de la Sibiu.

După primirea listelor și a altor documente, în care erau comunicate și numele comitetelor și cluburilor electorale locale, Comitetul electoral central, prin George Barițiu a trimis o circulară: către onoratele Cluburi și Comitete electorale române din Transilvania prin care se comunică acestora

⁹ George Barițiu, în vol. *George Barițiu și contemporanii săi*, vol. X, p. 471. Mai departe *G. B.C. vol. p.*

că comitetul electoral central a decis convocarea *unei conferințe generale* în care să fie reprezentate, pe cât permit împrejurările, toate colegiile în care se află alegători de naționalitate românească. Conferința a fost convocată pe ziua de 12 mai 1881. Urmează instrucțiuni cu privire la modul cum trebuie să se desfășoare ședințele, cine poate participa la ele, cine poate fi ales, ce acte să fie expediate Comitetului Central electoral, comportamentul și drepturile delegaților (8 puncte în general).

Din exemplele de până acum înțelegem că George Barițiu avea posibilități de sprijinire a formării conștiinței naționale, a nivelului de pregătire școlară și culturală al românilor, implicându-se în numeroase compartimente ale vieții sociale și politice (presă, școală, Asociațiunea și toate ctitoriile ei, care însă exercitau multe activități ce influențau și asupra nivelului și stării materiale a românilor transilvăneni. În fond, dacă vom observa bine, Barițiu, a afirmat adeseori că el scrie ca să câștige, că el trăiește din scris. Nimic suspect în aceste afirmații. Totul este explicabil. Barițiu a înțeles bine spiritul liberalismului vremii sale, spiritul de întreprinzător, de asociere, că la baza tuturor activităților este așezat interesul.

Să schițăm și modul cum s-a implicat Barițiu în activitățile economice. George Barițiu s-a implicat în realitățile economice ale românilor în foarte multe forme, dedicate toate acestea educației economice a poporului român și realizării progresului general economic și social.

Mai întâi, Barițiu a încercat să creeze unele forme de învățământ economic, după puțină clase sau chiar școli economice, s-a implicat în predarea unor discipline de învățământ, cum ar fi contabilitatea, ținerea registrelor, corespondența comercială ș.a.

În organele de presă, învățatul român a tratat încă din primele numere ale apariției acesteia numeroase probleme legate de starea economică a națiunii române din Transilvania: cauze ale insuficienței dezvoltări economice a principatului, starea economică nesatisfăcătoare a populației, cu deosebire a celei românești, a încercat să analizeze și să indice căi de dezvoltare economică a țării, de îmbunătățire a nivelului de trai, de dezvoltare a industriei, meseriilor, comerțului etc.

Convins că românii vor progresa numai prin dezvoltarea economică, Barițiu a îndemnat un număr de comercianți români să înființeze o fabrică mecanică de hârtie, al cărei director a devenit el însuși. Faptul că fabrica de hârtie a dat faliment numai după douăzeci și ceva de ani de funcționare i-au relevat lui Barițiu și altor oameni de afaceri, că românii trebuie să acorde mai multă atenție activităților economice, educației națiunii române a tineretului, în special, prin școli, meserii, exercitarea de activități comerciale, învățarea și practicarea unor forme de agricultură rațională, productivă bazată pe

metode agrozootehnice înaintate, crearea de asociații cooperatiste agricole și zootehnice, aplicarea științei și tehnicii înaintate în agricultură etc.

George Barițiu este unul din publiciștii români, care a fost pătruns de importanța deosebită a unui sistem bancar în ansamblul unei economii naționale. A scris în presa înființată de el multe articole despre necesitatea dezvoltării unei rețele bancare specializată în economisire prin intermediul căreia populația română să acumuleze anumite sume de bani, a unor bănci care să acorde credite în vederea întemeierii de întreprinderi, dar mai ales a unor bănci specializate în finanțarea agriculturii, inclusiv a posesorilor de suprafețe mici.

Deși în literatura economică cu privire la istoria sistemului bancar românesc, întemeietorul acestuia este considerat Visarion Roman, noi susținem că acest sistem este rodul unei strânse colaborări a doi fondatori: Visarion Roman și George Barițiu. Ne bazăm afirmația mai întâi pe o simplă analogie. De exemplu, Barițiu nu a participat la Conferința Națională de întemeiere a Partidului Național Român din martie 1869, conducând-o și îndrumând-o din umbră. Și totuși, „el este considerat unul din fondatorii P. N. R. În perioada de pregătire a fondării Băncii „Albina” din Sibiu, prima bancă de economie a românilor transilvăneni întemeiată în anul 1872, colaborarea dintre cei doi a fost de asemenea discretă. În corespondența purtată de Visarion Roman și G. Barițiu, primul îi cere mai experimentatului său colaborator sfaturi despre cum să procedeze în acțiunea de fondare a unei bănci, în compunerea statutelor acesteia, a căilor de urmat pentru obținerea aprobărilor de funcționare etc. După ce a început să funcționeze Banca „Albina”, Barițiu l-a sprijinit deosebit de mult pe V. Roman în încercările de a fonda o filială în România, la București. Ca și Visarion Roman, Barițiu dorea să se creeze o rețea unică bancară pe pământul României încă înainte de realizarea unității politice într-un stat unic național al românilor ce trăiau încă sub mai multe stăpâniri.

Dar, acordând o deosebită importanță întemeierii unei rețele proprii de credit pentru românii transilvăneni, G. Barițiu avea o viziune prospectivă, globală cu privire la rolul acesteia în societatea umană.

Ca și în cazul sprijinirii altor instituții sau forme organizatorice inițiate sau sprijinite de el, Barițiu avea în vedere nu numai efectul imediat al acestora, adică al băncilor, ci și modificările pe care le vor produce sau influența acestea în rândul populației românești, atât a unor schimbări social-economice cât și spirituale.

Deci nu întâmplător a susținut Barițiu înființarea și sprijinirea de bănci în rândurile populației românești transilvănene, vizând în cele din urmă înființarea unei rețele unice pe întreg pământul românesc. Presa consultată, ca și cea scrisă de el, l-a obligat să urmărească în continuu

legătura dintre mișcarea economiei și starea social-economică a populației românești și a conlocuitorilor de altă naționalitate din Transilvania, ca și față de populațiile altor țări.

El a înțeles schimbările intervenite în starea generală a populației, determinate de înlocuirea economiei feudale cu economia de schimb. Dezvoltarea lentă, anevoioasă a relațiilor capitaliste și dispariția lentă a stărilor social-economice feudale, întârziiau mult procesul de înaintare a existenței generale a populației românești ardeleni, a ridicării nivelului de viață asemănător celor din țările economic dezvoltate, lipsa sau insuficienta proprietate de care dispunea aceasta, contribuia și ea la situația existentă atunci.

Se impuneau deci modificări în sistemul de organizare și de instituții de care dispuneau românii ardeleni, concomitent cu înlesnirea căilor, formelor și eforturilor de acumulare de cât mai multă proprietate, considerată baza schimbării modului de trai, a însușirii unui comportament civilizat, demn de o națiune a secolului al XIX-lea și câștigarea unui loc egal în contextul relațiilor cu naționalitățile conlocuitoare.

Lupta lui Barițiu, ca și a celorlalți conducători ai românilor a fost în general complicată, deoarece ea avea un dublu aspect: social și național, ca urmare a faptului că românii suportau dubla asuprire: socială și națională. Dar ceea ce complica și mai mult situația era faptul că la rândul lui, acest dublu aspect al oprimării era suportat din partea reprezentanților a două state: monarhia austriacă și statul maghiar, care, la rândul lui, constituia o parte componentă a monarhiei austriece.

În timp ce statul austriac propriu-zis devenise un stat, în care, încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea domina o economie ce se înscrisese pe drumul unei economii moderne, preponderent industrial, cu forme de schimb dezvoltate, statul ungar era încă un stat agrar, cu o economie slab dezvoltată, dar cu aspirații aristocratice, reticent la reforme economice, menținând marile latifundii ale aristocrației agrare, ca și ierarhiile feudale, formele de exploatare feudală – dijma, claca, robotele, zeciuiele, exercitarea de multe alte forme de obligații feudale etc., dreptul de morărit, de comerț, de crâșmărit, de comerț cu sare rezervat nobilimii agrare etc. La acestea se adăugau nerezunoașterea naționalității române, interzicerea dreptului pentru români de a-și crea școli, nerezunoașterea celor două confesiuni religioase ale românilor: ortodoxia și a bisericii unite etc.

Contradicțiile dintre reprezentanții celor două națiuni dominante în Transilvania: austriecii și ungurii apăsau și ele asupra negativ asupra situației social economice a românilor ardeleni.

În timp ce austriecii încercau să exploateze Transilvania aplicând, chipurile, metode mai moderne, legate de anumite forme de impozite și taxe

specifice formei economiei de mărfuri tipică capitalismului, ungurii încercau să mențină formele de oprimare tipice feudalismului, la care au renunțat cu greu în urma reformelor agrare din 1848, 1853/1854.

Aplicarea unor forme de spoliere de către austrieci ce păreau să fie mai blânde, mai suportabile pentru români a generat și atitudini diferite ale românilor față de cercurile dominante ale monarhiei chiar și după instaurarea monarhiei dualiste austro-ungare din 1867.

Faptul că unii împărați austrieci au introdus unele reforme sau au încercat să le introducă, la care aristocrația ungurească s-a opus uneori, chiar dacă după moartea unor împărați au fost anulate reformele imperiale – de către aristocrație – le-a creat românilor impresia că împăratul a fost „omul cel bun”, care le voia binele, și că răul vine numai de la aristocrație. În realitate răul venea din ambele părți. Aristocrația folosea forme brutale, directe de asuprire a românilor; imperialii erau subtili, în fond, se situau pe aceleași principii cu aristocrația maghiară. Dacă nu ar fi fost așa, după moartea împăraților, aristocrații maghiari nu ar fi putut anula legile imperiale emise în favoarea românilor. În această plasă a falsei impresii a căzut și George Barițiu, care de-a lungul vieții a întocmit multe memorandumuri, petiții și cereri către împărat, care cu câteva excepții, din perioada liberalismului 1860-1867, s-au soldat cu referate negative, trimițându-le spre rezolvare guvernelor de la Budapesta, adică tocmai celor împotriva cărora erau adresate acele cereri.

Dar să revenim la modul de concepere a căilor, formelor de organizare și instituții prin intermediul cărora românii își puteau crea posibilitățile de a scăpa de sub dominația austro-ungară și de a se uni într-o singură țară cu românii de peste Carpați. Am văzut mai înainte, că Barițiu nu s-a limitat numai la teoretizarea și explicarea importanței unei rețele bancare pentru o țară sau alta. El s-a și implicat în viața bancară.

Deși Barițiu a scris deosebit de multe materiale pe teme economice, noi vom da un exemplu despre ceea ce credea el cu privire la Bănci, cum pot fi ajutați românii prin intermediul lor, efectele economice, sociale și naționale ale acestora asupra lor. Exemplul va fi luat dintr-o scrisoare expediată de Barițiu către Alexandru Berinde, preot și protopop greco-catolic al Seinilor, militant local pe tărâm școlar, cultural și bisericesc, întemeietorul primei bănci românești din Sătmăr.

Scrisoarea datată Brașov, 9 mai 1886, îi comunica preotului Alexandru Berinde, că a primit epistola expediată de acesta în 19 martie,

împreună cu Statutele Societății de credit și economii pe care preotul voia s-o întemeieze în Seini împreună cu alte persoane¹⁰.

L-a bucurat mult știrea, deoarece aștepta ca și românii aflați sub administrația ungurească directă, să se alăture mișcării bancare începută în fosta Transilvanie autonomă încă din 1872, prin înființarea Băncii „Albina” unde funcționau deja, după 14 ani, un număr de 18 bănci românești.

Este interesantă relatarea unor fapte din viața lui Barițiu în relevarea rolului ce l-au îndeplinit băncile românești și a rolul lor în viitor în viața românilor. El trage concluzii nu numai din faptele luate din cărți, din presă, ci din întâmplări din viața lui, din atitudinea reprezentanților altor naționalități cu privire la români.

Deși perioada dintre 1872 și 1886 (anul scrisorii amintite) era destul de scurtă, Barițiu relatează că „Albina” și celelalte bănci salvaseră deja multe sute de case și moșioare de la vânzarea cu toba și de la ruinare totală pe alții. Dar ce era și mai important era faptul că mulți români au fost ajutați să cumpere pe veci „mai multe mii de iugăre”; s-au cumpărat și câteva moșii mai mari, în valoare de 30 până la 80 mii florini, pentru multe comune românești, ai căror locuitori le-au împărțit între sine, sau le foloseau în comun. Era însă un proces, pe care Barițiu îl prevedea intensificat și lărgit pe măsură ce se va lărgi tendința de intensificare a înființării de bănci românești, ceea ce s-a și întâmplat.

„Era timpul suprem, scrie Barițiu, ca să se arunce și românii la terenul acesta de activitate, punând umăr la umăr”¹¹.

Barițiu povestește în scrisoarea citată mai sus, că încă din anul 1835 când era profesor foarte tânăr la Blaj, aflându-se împreună cu Timotei Cipariu și Ioan Cristoreanu într-o societate de neromâni, descoperise o maximă secretă care li s-a formulat în felul următor: „Este pericol mare pentru noi ca să suferim pe valahi a-și face capitaluri de bani și a-și câștiga proprietatea de pământ și mici realități pe la orașe și cetăți”¹². Cu această maximă Barițiu a fost întâmpinat adeseori în cursul vieții sale atât de reprezentanți ai oficialităților transilvănene de origine maghiară sau săsească, cât și de privați ai acestor două naționalități ce trăiau în Transilvania. „Curat în acest înțeles îmi vorbise – scria Barițiu – în august 1845, consilierul de Curte, Semlyai în Viena”¹³.

¹⁰ În 1886, s-a înființat asociația de credit și economii *Perseu*, la Seini, în Comitatul Sătmăruului. Aceasta în 1892 s-a transformat însă în societate pe acțiuni, luând numele de *Sătmăreana*, cu un capital de 100000 fl.

¹¹ G. B. C. X, p.481.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

După ce imperiul austriac a inaugurat în 1860 așa zisul liberalism, dar mai ales după 1868, după inaugurarea dualismului austro-ungar, văicărelile unor cercuri naționaliste ungurești despre pericolul însușirii de către români de prea multă proprietate, notează Barițiu, s-au intensificat și mai mult.

Înființarea Băncii „Albina” și a altora care i-au urmat a generat o adevărată isterie, relatează Barițiu, în unele cercuri naționaliste care se opuneau dobândirii de proprietăți de către români. Nu odată, scria istoricul român, maghiarii promotori ai ideii și practicii deznaționalizării românilor afirmau că „românii trebuie făcuți mai întâi vrednici de plâns, apoi slugi și apoi maghiari și străini de țară”¹⁴.

Românii, explica Barițiu, trebuia să se întărească din acest punct de vedere prin forțele lor proprii. Dacă nu vor deveni tari pe tărâm economic, românii vor pieri definitiv, vor fi deznaționalizați. Preoților le revenea un rol însemnat în prevenirea acestui dezastru. Îi îndeamnă să întemeieze bănci, să intre în consiliile lor de administrație, să nu se jeneze, să ia exemplul unor preoți ca Ioan Vancea, Ioan Mețianu, Mihail Pavel, Ioan Popazu și multor altor prelați cu rang de protopopi și alții, care nu se jenau să participe cu capital la Bănci, să facă parte din consiliile de administrație etc.

Militând pentru formarea unor instituții naționale în toate activitățile umane, înregimentându-i pe români într-o mișcare economică ce va avea ca rezultat crearea unor generații de români bine situați material, cu lți, conștiente de apartenența lor la națiunea română, George Barițiu credea într-o revoluție evolutivă, într-o mișcare treptată generatoare, care, în cazul ivirii unor noi condiții favorabile va declanșa o formă organizată, conștientă amișcării de eliberare națională.

Barițiu era, în general, împotriva violențelor, a unor mișcări sporadice, haotice, fără a fi pregătite minuțios, fără o strategie bine stabilită, capabilă să se folosească de toate împrejurările unor evenimente politice date.

George Barițiu a fost pedagogul politic al întregii națiuni române din Transilvania. El „este creatorul transilvânismului politic în istoria românilor, fază necesară în deceniile de după el, când din această citadelă s-au dat cele din urmă bătălii pentru întregirea neamului românesc. Iar faptul că între 1848 și 1918 s-au aruncat în arenă energiile a patru generații politice, este cea mai eclatantă confirmare a unei concepții care n-a văzut revoluția evolutivă ca pe un spectacol de gesturi disperate, ci o asemenea pulsului normal, sănătos, calm, al unui trup național impresionant, cu o previzibilă istorie viitoare” – realizarea statului național român la 1 Decembrie 1918.

¹⁴ Vezi: nota 13, în *Ibidem*.

În fruntea mișcării și transformărilor petrecute în viața poporului român ardelean în vederea realizării Unirii Transilvaniei cu România de peste Carpați; s-a aflat timp de aproape șase decenii, George Barițiu, a cărui viață și activitate merită cunoscută de generațiile de astăzi și de cele viitoare.

CAPITOLUL 1

Memoriile lui George Barițiu

George Barițiu, încă din timpul vieții, a fost cel mai cunoscut român transilvănean al secolului al XIX-lea. Pentru faptele și activitățile desfășurate, el a fost perceput de români ca o *figură legendară*, care și-a închinat întreaga sa viață eliberării naționale și prosperării social-economice a românilor transilvăneni, a realizării unității naționale a românilor de pretutindeni.

Totuși, izvoare directe – biografice sau autobiografice – în care să fie expusă biografia sau autobiografia marelui nostru om de știință, politician patriot, luptător pentru cauza națională sunt puține. E drept, unii scriitori și publiciști l-au prezentat în presă, recunoscându-i meritele, i-au dedicat versuri, l-au elogiât sărbătorindu-l cu respect deosebit cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani. Putem trage de aici concluzia că George Barițiu nu a fost lipsit de recunoștința națiunii pentru truda și eforturile extraordinare în interesul colectivității naționale; insuficient însă pentru a cunoaște în profunzime acțiunea și gândirea, fapta și rezultatele, sensul și urmările acestora pentru istoria și existența poporului român.

George Barițiu implicat în numeroase activități în serviciul națiunii, nu prea a avut răgazul necesar de a reflecta asupra vieții sale, pentru a întocmi o carte specială în care să ne prezinte, într-un tot unitar, sintetic și structurat, analitic cursul vieții sale, evenimentele la care a participat, fie ca militant implicat activ, fie că a asistat doar ca martor ocular al întâmplărilor timpului său. Ne-a dat însă o sinteză istorică a Transilvaniei pe 200 de ani, din care el a participat activ, într-o formă sau alta, timp de aproape 60 de ani și asupra căroră și-a pus amprenta personalității sale.

Dintre puținele și scurtele biografii tipărite în timpul vieții, cea mai dezvoltată și cea mai sigură, este aceea publicată de Cornel Diaconovici în broșura apărută cu ocazia jubileului de 80 de ani al lui Barițiu¹⁵. Diaconovici nu procedează la aprecierea faptelor vieții celui sărbătorit, considerând-o o simplă „schiță biografică”, care se întinde totuși pe 39 de pagini cu literă măruntă și deasă. Datele conținute în această „schiță biografică” au fost

¹⁵ George Barițiu, *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892.

folosite și cu prilejul morții octogenarului, în 1893, iar ziarele au cules și ele tot din ea datele biografice necesare pentru „cinstirea ilustrului dispărut”.

Diaconovici relatează cu ocazia publicării acestei biografii, în 1892, că datele au fost adunate în 1885, când le-a publicat – în extras – în „Romänische Revue”, după ce le-a revăzut Barițiu. Datele publicate în revista în limba germană, Cornel Diaconovici le-a întregit cu datele din anii 1885-1892. Datele întregite au fost publicate de Diaconovici în „Romänische Revue”, nr.2 din august 1892.

Preocupându-se de împrejurările publicării „schiței biografice” a lui Barițiu, Olimpiu Boitoș explică într-o broșură din 1942, că paternitatea acesteia nu-i aparține lui C. Diaconovici, ci chiar lui Barițiu. Dovada cea mai clară este dată de manuscrisul: „*schițe biografice*” existent la acea vreme în Biblioteca „Astra” din Sibiu. Manuscrisul este scris de însuși Barițiu pe a cărui primă filă fără text se găsește mențiunea pe deplin edificatoare: 1885 iunie 29 n. „*Biografia mea scrisă de urgență în opt zile, parte mare după documente și din memorie*”. Textul, relatează O. Boitoș, este aproape identic cu cel tipărit de Diaconovici în 1892. Există și câteva îndreptări de fraze, stilizări, care-și permite să le facă orice redactor de carte sau ziar.

Se pune întrebarea: de ce a preferat Barițiu să scrie o „biografie” în loc de autobiografie? O. Boitoș presupune că probabil Barițiu, furnizându-i materialul biografic a lui C. Diaconovici, probabil „că el a avut mai puțin vanitatea de a fi autor de autobiografie și n-a făcut altceva decât a furnizat date obiective privitoare la principalele momente ale vieții sale, celui ce-i solicitase aceste date pentru un articol de revistă. Diaconovici a respectat această dorință presupusă, atât la 1885, când rezerva lui era foarte firească, precum și la 1892, când ne-am fi așteptat ca taina să fie dezlegată, ca un omagiu în plus față de sărbătoritul Barițiu. Trebuie să presupunem însă, și în acest din urmă caz, tot varianta bătătorită a lui Barițiu drept factor determinant”¹⁶.

Credem că răspunsul lui Barițiu îl găsim într-o altă scriere a lui intitulată: „*Criticile „istorice” ale lui Josef Sterca Șuluțiu de Kerpenyes Scarmanate*”, cu mențiunea *Informațiune tipărită ca manuscript, datată: Sibiu 1 martie n. 1892.*

În luna iunie 1889 ieșise de sub tipar volumul I din „Părți alese din *Istoria Transilvaniei* pe 200 de ani în urmă”. Nici nu s-a uscat bine cerneala pe foile „Părților alese ...”, că Iosif Sterca Șuluțiu s-a năpustit cu o critică năucitoare asupra unei părți care se referea la *Catarina Varga*, expusă spre sfârșitul volumului I. „Toți compatrioții mei bătrâni care cunoșteau fatalitatea acelei femei, au înțeles la moment că, criticul meu lovește în mine,

¹⁶ Olimpiu Boitoș, *Memoriile lui George Barițiu*, Sibiu, 1942, p. 5.

nu din compătimire pentru *Catarina*, ci din mânie, că nu poate folosi cazul ei cu rezultatul dorit în contra unui prelat mort, împotriva căruia purta și după moartea lui o ură nestinsă, nedemnă de creștin și de om care se știe stima pe sine însuși”¹⁷. Barițiu răspunde atacurilor lui Șuluțiu în volumul al II-lea din „*Părți alese ale istoriei Transilvaniei ...*”. Șuluțiu, la rândul lui, i-a răspuns și el cu o altă critică în 23 de numere din „*Gazeta Transilvaniei*” din 1891. Materialul apărut în „*Gazeta Transilvaniei*” a fost publicat apoi într-o carte, pe care a intitulat-o „*Din istoria Munților Apuseni*”. În această carte, relatează Barițiu, criticul lui abătându-se mereu de la subiect, expune o mulțime de lucruri eterogene, mai ales chestiuni familiare, care nu au nimic comun cu istoria Munților Apuseni, încă și mai puțin cu studiul său în care el nu a promis niciodată nimănui că va scrie *istoria Transilvaniei*.

Nu era prima critică adresată lui Barițiu pentru ceea ce a scris sau nu a scris. El nu răspundea întotdeauna criticilor pe care i le aduceau unii sau alții. În acea perioadă a vieții sale, Barițiu luase hotărârea de a nu mai răspunde în publicistică unor critici ce i se aduceau, care-i denaturau faptele sau scrierile. Celor care îi cereau informații despre viața sa, el le-a răspuns astfel: „Eu pe cale ziaristică nu le voi da nici un răspuns, că cu diatribe personale nu se cuvine să infestăm pe publicul românesc. Ca să scriu pentru fiecare separat, nu-mi e cu putință. Așa am aflat acest mijloc uzitat și de alții, a tipări răspunsul meu numai ca manuscript”¹⁸. Probabil și C. Diaconovici cerându-i o autobiografie lui Barițiu, a primit-o cu condiția s-o tipărească sub formă de biografie, tocmai pentru a nu mai da ocazia la interpretări răutăcioase, de care nu a scăpat Barițiu. Deci în loc să dea materialul scris la persoana întâia, l-a dat la persoana a treia.

Credem că această atitudine a lui Barițiu nu este determinată de lipsa de vanitate a lui Barițiu sau că nu era interesat ca viața sa să fie cunoscută de toți românii. Dovada că avea și el „vanitatea” lui o găsim în conținutul unei scrisori adresată de el în 16 martie 1856 lui Ioan Maiorescu. În acea scrisoare, el îi scria: „Măi frate! L. C. Zamarski (Sollinger) m-a provocat ca să-i dau și eu o schiță biografică a mea. Spun drept că aceasta îmi deșteaptă vanitatea; și de ce să nu? Însă ce drac eram să-i fac, că-mi cerea „mit u mgekehrter Post?! Eu, nepregătit la așa ceva, i-am trimis abia a treia zi, însă ce ? Lucru foarte necomplet. Cred că tu dai pe la acea redacțiune de „*Biographisches Lexicon*”: vezi *nu cumva* să rămâi tu și încă vreo trei, patru ardeleni de ai noștri din același: *Țipar, Laurian*. Dar te rog ca, venindu-ți

¹⁷ George Barițiu, *Criticile „istorice” ale lui Iosef Sterca Șuluțiu de Kerpenyes Scarmanate*, Sibiu, 1882, p.1

¹⁸ *Ibidem*, p. 3.

bine să mai amplifici tu cum vei ști, pe unde vorbesc de *Gazetă* și *Foaie*; încolo – treacă, meargă. Însă pare-mi-se că el a și intrat în B cu tipăritul”¹⁹.

„Schița biografică” s-a publicat în *Biographisches Lexicon des Kaisert Hums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen, der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kromländern gelebt haben (Von Dr. Constant, V. Wurzbach, Erster Theil, Wien, Werlagder Universitäts – Buchdruckerei von L. C. Zamarski (Varmals I. P. Sollinger), 1856, p. 158-159*”²⁰.

Dar înainte de a-i furniza materialul pentru schița biografică a lui Cornel Diaconovici, Barițiu avea întocmită o altă schiță autobiografică rămasă în manuscris. Conținutul acestei schițe completează unele date pe care le cunoaștem din autobiografia publicată de secretarul „Asociațiunii transilvane ...”. Este vorba despre „Însemnări din viața mea căsătorită”, publicate de Olimpiu Boitoș la Sibiu în anul 1942. „Însemnările” constituiau conținutul a două caiete. În primul caiet sunt descrise întâmplările din anii 1841-1855. Pe ultima copertă a acestuia, în interior, este lipit un extras de naștere al lui Barițiu, cu datele: Petridu de Mijloc, Martie 16 st. n., 1858”, și pe aceeași pagină de copertă mai există următoarea însemnare: „Eu sunt născut în anul 1812, Mai, 12 călind[arul] Iulian, la Zsucul (Jucul de Jos), în comitatul Clujului, unde tatăl meu fusese pe atunci paroh”. Al doilea caiet de 30 file, dintre care numai 4 sunt scrise, cuprinde întâmplările anului 1856. Pe eticheta de pe copertă se află inscripția „Partea a III-a din descrierea vieții mele în căsătorie”²¹.

Analizând „Însemnările ... lui Barițiu, găsite în colecția de manuscrise a Asociațiunii ...” din Sibiu, O. Boitoș constată că acestea sunt scrise într-o epocă mai îndepărtată a vieții lui Barițiu. Data este greu de stabilit. Barițiu nu a indicat-o; dar anterior oricum, nici măcar contemporane cu întâmplările relatate. Ele nu sunt nici măcar un jurnal, deoarece relatează fapte sumare numai după ani. Boitoș presupune că ele au fost relatate între anii 1853-1860. Scrisul este asemănător, deci nu au putut fi scrise într-o perioadă îndelungată, cuvintele scrise după corectura au deja alt scris, care nu se mai potrivește cu cel inițial. Ortografia diferă și ea pe parcursul manuscrisului, ca urmare a schimbărilor intervenite în evoluția limbii române. Aceleași nume de localități sunt scrise diferit: Cluju = forma mai

¹⁹ Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1971, p. 365.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vezi: Universitatea „Regele Ferdinand I, Cluj-Sibiu”, *Seminarul de Istoria Literaturii Române moderne. Studii Literare. Director D. Popovici. Extras: Memoriile lui George Barițiu, de Olimpiu Boitoș*, Sibiu, Tipografia Cartea Românească din Cluj, 1942.

veche, Clusiu mai nouă; shi = și; asiediarea = așezarea; Brashov = Brașov; Shaguna = Șaguna etc.

Dar pentru a cunoaște multipla activitate a lui G. Barițiu, însemnările ... lui sunt insuficiente. Ele prezintă sumar, schematic doar unele momente din viața lui George Barițiu. Dar și în familie lucrurile au evoluat, între timp el a avut copii, nepoți, nepoți de frați, s-a încuscrit. Familia i-a sporit, problemele familiale s-au înmulțit, au apărut necazuri, greutăți, necesitatea aplicării în viața de familie a unor metode și procedee pedagogice, cheltuieli pentru școlarizarea copiilor etc. Din „însemnările” lui Barițiu nu reiese aceasta, ci doar consemnarea unor date seci despre nașterea unui copil sau a altuia, dacă a trăit sau a murit ș.a.

Din „însemnări” reiese, adeseori, mai mult o analiză a raporturilor sale sociale decât a activităților multiple pe care le-a exercitat. Ne descrie uneori mai pe larg întâmplările care au influențat viața sa familială și socială, raporturile lui cu lumea înconjurătoare etc., cu familiile care i-au fost aproape, cine i-a botezat copiii, raporturile lui cu „Grecii” din Brașov și altele.

Interesantă este descrisă relația sa cu preoții. Deși avea o formație teologică, cu frunțașii preoțimii nu a avut întotdeauna raporturi dintre cele mai bune, cel puțin în acea perioadă de 16 ani, la care se referă însemnările. Se pare că a avut mult de suferit, mai ales din partea preoților din Brașov, dar cu deosebire într-o anumită perioadă, din partea lui Andrei Șaguna. Barițiu și Șaguna, două mari personalități, mai ales în primii ani ai activității lor nu s-au împăcat. Șaguna chiar l-a persecutat pe Barițiu. Conflictul dintre ei a culminat prin faimoasa circulară din 5/17 decembrie 1855, prin care credincioșii bisericii ortodoxe au fost îndemnați să nu mai citească periodicele la care colabora Barițiu. În cele din urmă, Șaguna a înțeles capacitatea de organizare, de orientare în acțiunea de ridicare a nivelului cultural și spiritual în lupta de eliberare națională a românilor ardeleni și a preferat împăcarea și colaborarea cu George Barițiu. Vom vedea fructul acestei colaborări, cu deosebire în cazul înființării, organizării, stabilirii planului de activitate și dezvoltare de-a lungul anilor a Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român. În nimeni nu a avut încredere atât de mare, că va reuși să facă din Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român o instituție, care să joace un rol vital în viața națională a românilor transilvăneni, așa cum a avut-o în George Barițiu. Dar despre aceasta într-un capitol viitor.

Activitatea culturală și de emancipare națională a lui Barițiu nu a fost văzută cu ochi buni de reprezentanții naționalităților conlocuitoare. La Brașov, unde autoritățile locale erau dominate de sași, militantul nostru politic a fost persecutat când de sași, când de unguri.

De conflicte a avut parte Barițiu și în cadrul vieții cotidiene din interiorul conașionalilor săi, atât în cetate, cât și în politică, dar și în domeniul vieții confesionale, când, uneori conflictele dintre români s-au transformat și în conflicte interconfesionale. Așa s-a și întâmplat în interiorul Reuniunii Femeilor Române din Brașov când un conflict s-a transformat în luptă confesională. De conflicte a avut parte G. Barițiu și în interiorul fabricii de hârtie de la Zărnești, când negustorul Rudolf Orghidan s-a zbatut să orienteze acea fabrică – la întemeierea căreia Barițiu contribuise atât de mult – în profitul său personal.

Suferințele personale din 1849 le-a descris Barițiu în „biografia” pe care a publicat-o Diaconovici în anul 1892.

Impresionat de cele văzute în Europa, în anul 1852, într-o călătorie de afaceri în interesul fabricii de hârtie, Barițiu descrie întâmplări, oameni, fabrici, muzee și orașe pentru a-i stimula pe români să dorească și ei mai mult progresul material, cultural și profesional al lor în vederea includerii lor în circuitul internațional al civilizației moderne, înaintate.

Celor două autobiografii devenite cunoscute: una în timpul vieții lui Barițiu publicată de Cornel Diaconovici în 1895 și a II-a publicată de Olimpiu Boitoș; profesorul Iosif Pervain îi mai adaugă una, pe care o face cunoscută printr-un scurt paragraf într-o lucrare publicată în 1971 intitulată: „Studii de literatura română” la Editura Dacia din Cluj.

Este vorba despre o autobiografie redactată în 1864, la cerere, în limba germană. Ciorna autobiografiei se întinde pe 7 pagini manuscrise, formatul 29,5x23²².

Barițiu comunică în acel manuscris date biografice, enumeră școlile pe care le-a urmat, că tatăl său îl menise preoției, dar nu s-a făcut totuși preot. Împrejurările l-au împins spre studiul istoriei și al științelor politice, spre ziaristică și de a păși pe urmele lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, propunându-și și el să lupte, ca și cei trei, pentru eliberarea celor trei milioane de români de sub coroana ungară și a celor din Bucovina, a activat pe tărâmul școlii, a redactat Gazeta Transilvaniei. În manuscris sunt menționate două călătorii în Austria și Germania, în anul 1845 și 1847. Menționează că atașamentul față de monarhie i-a adus mari necazuri în războiul din perioada noiembrie 1848-1849, că i s-au închis gazetele în 1850 etc. Vorbește și de șicanele la care a fost supus în perioada absolutismului austriac. Brackhaus nu i-a tipărit autobiografia lui Barițiu. Redactorii s-au temut să nu fie admonestați de autorități pentru pasajele în care erau descrise suferințele românilor din imperiu.

²² Iosif Pervain semna că acest manuscris se păstra la B. A. R., fondul Blaj și că unele părți din manuscris reproduc, fără modificări, textul publicat anterior în Biografisches Lexicon.

Dar, dacă George Barițiu nu ne-a lăsat o biografie completă, o autobiografie sau un jurnal intim cu informații multiple, amănunțite despre viața și ideile sale, ne-a lăsat în schimb o vastă corespondență cu contemporanii săi, purtată de-a lungul a peste cinci decenii.

Rămase în manuscris în majoritatea lor în diferite fonduri din țară, scrisorile din epistolarul lui Barițiu, adevărat roman al românilor transilvăneni din secolul al XIX-lea, conținutul lor bogat în informații a fost greu accesibil cercetătorilor vieții și activității marelui nostru învățat. De aceea, colectivele care au inițiat și efectuat publicarea celor 10 volume de scrisori între anii 1973-2003, în care au copiat și tipărit cea mai mare parte din cele peste 11.000 de scrisori rămase de la Barițiu, merită tot respectul și recunoștința din partea întregii națiuni române și cu deosebire a celor care se folosesc de informațiile conținute în epistolele lui Barițiu și a celor cu care a corespondat.

Din corespondență cunoaștem faptul că Barițiu a devenit prin scrisori un adevărat factor de iradiere pe plan național a unor idei naționale, istorice, învățături, uneori de ordin didactic, de informare cu privire la unele evenimente la scară națională și locală – conferințe, congrese, consfătuiri, delegații, diete, ședințe de comitete electorale, congrese bisericești etc.

El comunică cu corespondenții Gazetei de Transilvania și ai Foi pentru minte, inimă și literatura, cu prieteni, instituții, comitete ale acestora, cu prelați, oameni de stat din Transilvania și România, cu furnizorii și clienții fabricii de hârtie de la Zărnești, comercianții din Brașov și România și cu foarte mulți alții.

Din lecturarea scrisorilor lui Barițiu reiese evident că el și-a consacrat întreaga energie națiunii, cetății, familiei, educației tuturor românilor, pe care și-i dorea în viitor uniți într-o țară cu oameni culti, educați și prosperi, într-o țară cu mare viitor. Numărul mare al românilor și progresele pe care le făceau în toate țărilor în care locuiau, constituiau – după marele nostru istoric – o garanție în acest sens.

Obligat de rolul pe care singur și l-a asumat – acela de politician de profesie, ca și de alte preocupări ale lui – G. Barițiu a călătorit mult, în interiorul Transilvaniei și în afara hotarelor ei. De aceea în multe perioade ale vieții sale singura legătură cu familia a fost instrumentul epistolar. Cine citește corespondența cu familia a lui Barițiu va observa concordanța desăvârșită dintre ideologia și etica sa socială și educația pe care o dă copiilor săi, va observa un tată duios, apropiat de copii, împărtășindu-le grijile, necazurile, mângâindu-i cu cuvinte alese în asemenea cazuri, dându-le sfaturi de aleasă purtare, de comportament în societate, să fie cinstiți, harnici, să pună la baza acțiunilor lor raționalitatea. Desigur, Barițiu nu a

avut numai succese în educația copiilor, a avut și unele dezamăgiri, cum se întâmpla adesea în familiile cu mulți copii.

Corespondența i-a asigurat colaboratori din cele mai diverse medii și straturi ale societății: țărani știutori de carte, continuând cu preoți, profesori, mici funcționari, profesori universitari, miniștri și alți oameni de stat atât din Transilvania cât și din Principatele Române.

Prin corespondență a organizat Barițiu un adevărat colocviu național în care se dezbăteau problemele fundamentale ale poporului român.

Fiecare nou corespondent devine pentru Barițiu un nou factor de iradiere națională, a cărui navă amiral devenise Barițiu ajutat de instrumentele de care s-a folosit.

Nu întâmplător, Barițiu le cerea conaționalilor săi să-i dea un ziar mare și independent, dar și o tipografie. Corespondența, tipografia și ziarul constituiau trei instrumente cu ajutorul cărora, Barițiu a rezistat, a educat națiunea, a îmbărbătat-o, a informat-o despre ceea ce se întâmpla în lumea largă, i-a făcut cunoscute nevoile și doleanțele în întreaga Europă.

Familia, copilăria și școlile lui George Barițiu

Împrejurările și mediul social în care se naște și trăiește un individ, își pun întotdeauna amprenta asupra vieții și aspirațiilor acestuia. Asupra unora mai mult, asupra altora mai puțin, dar nimeni nu se poate sustrage influenței mediului social înconjurător. George Barițiu a fost unul din românii asupra cărora mediul social și politic au influențat hotărâtor asupra profilului său de politician de profesie și asupra comportamentului, dar și a destinului vieții sale.

Barițiu s-a născut și a trăit în Marele Principat al Transilvaniei, parte componentă atunci – la începutul deceniului al doilea al secolului al XIX-lea – a Monarhiei habsburgice, care își avea autonomia stabilită în urma unor jurăminte, dar din care a rezultat o constituție bazată pe mari nedreptăți de natură socială, economică și națională, aristocratică, îmbibată de privilegii și prerogative feudale, total despotică în relațiile cu imensa majoritate a locuitorilor, cu deosebire asupra poporului român din Transilvania și a confesiunilor sale religioase, iar cenzura preventivă până în 1848 – care a ținut în loc, timp de decenii, apariția și dezvoltarea presei românești – tot atât de dură ca cea rusească de sub Țarul Nicolae I. O asemenea constituție nu putea să genereze decât instituții și legi, precum și sisteme guvernamentale asupritoare pentru unele categorii și clase sociale, iar în cazul unui stat poliglot, multinațional cum era Imperiul Austriac habsburgic, genera și inegalități, forme de asuprire, de nedreptăți flagrante pentru unele

naționalități, dar cu deosebire pentru românii din Transilvania, cea mai asuprită națiune din acel imperiu.

Nedreptățile și asupririle deveneau și mai greu de suportat, întrucât între Transilvania și Austria se suprapunea regatul ungar, care, timp de secole a râvnit la pământul, bogățiile și mâna de lucru a ei.

De aceea viața unui român din Transilvania secolului al XIX-lea, fără a fi raportată la contribuția privind eliberarea națională de sub dublul jug național – austriac și ungar – nu și-ar avea nici un sens. Cu atât mai mult este valabil acest lucru, când este vorba de George Barițiu, care în toată viața sa nu numai că a scris istoria faptelor și condițiilor de viață ale poporului român, dar a făcut și istorie, prin apărarea activă a drepturilor poporului român și a tuturor intereselor lui împotriva celor ce l-au oprimat. Dacă vom lua în considerație și sistemul instituțional al românilor transilvăneni, la care Barițiu a contribuit fundamental și că acest sistem a constituit suportul principal al revoluției treptate de eliberare națională a românilor, cunoașterea vieții marelui om este un omagiu cu care îi este dator orice român.

George Barițiu alias Pop, descendent dintr-o familie veche de așa numiți nobili armaliști (Kleinade) din districtul Cetății de Piatră, care cândva fusese militarizat aproape complet, este primul născut în familia parohului român greco-catolic Ioan și din soția sa Ana, fiica a parohului gr. ort. Simion Cornea, de origine din Moldova²³. Poate că șioriginea moldavă a mamei sale, explică, în mare parte, de ce Barițiu era atât de mult iubit de moldoveni și bucovineni.

George s-a născut în 12/24 mai 1812 în comuna românească *Jucul de Jos*, din comitatul Clujului, unde tatăl său era atunci – în primii ani de funcționare preot greco-catolic. Din *Jucul de Jos*, în 1813 tatălui i s-a permis să se mute în comuna Petridul de Jos din comitatul Turzii, unde fuseseră alți trei ascendenți ai săi tot parohi. Numele maghiar-croat, străin de familia sa, i l-au atribuit profesorii de la gimnaziul regesc din Cluj pe la începutul veacului al XIX-lea, motivând că în anumite clase se aflau școlari prea mulți cu numele de Pop, Popovici sau Popescu. Se temeau deja ungurii că prea mulți români se străduiau să învețe carte, să obțină condiția de intelectual, care marca intrarea a tot mai mulți români în elita societății. De aceea începe deja practica schimbării numelor, dar mai ales maghiarizarea numelor și comunelor de români, atât în Transilvania cât și în Ungaria încă din secolul al XVIII-lea, dar nu numai în cadrul celor amintite, ci și în Banat și Bucovina se practica slavizarea românilor, iar în Boemia germanizarea cehilor. Dreptul schimbării numelor școlarilor era nelimitat; orice dascăl ori profesor își putea aroga acest drept, care a provocat multe confuzii și

²³ George Barițiu, *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu 1892, p. 1.

suferințe poporului român, certuri legate de moșteniri între români. Organele statale ungurești știau că românii țineau, de obicei, foarte mult la *descendența legitimă* a indivizilor din moși, strămoși, din tată în fiu, în nepoți și strănepoți, ca și popoarele orientului. Schimbarea numelui din partea asupritorilor unguri era făcută deci în mod deliberat; schimbându-le numele, era mai ușor pentru falsificatorii istoriei să-i declare pe români „Venetici pe pământurile lor strămoșești. Era una din metodele „subtile” prin care se încerca deznaționalizarea românilor.

În Necrologul pe care l-a rostit la înmormântarea tatălui său, George Barițiu, ne spune că Ioan Pop-Barițiu, paroh în Petridu de Mijloc, aproape de Turda, membru al „Asociațiunii transilvane române ...” a decedat la 31 mai 1869 la etatea de 84 de ani, fiind înmormântat lângă părinții, moșii și străbunii săi la biserica edificată prin îngrijirea și în parte și prin spezele sale, după ce servise la altarul Domnului tocma 60 de ani (din mai 1809 până în mai 1869), din care, timp de trei ani l-a slujit Domnului ca paroh în Jucul de Jos, comitatul Clujului, iar restul în locul nașterii sale, de unde „s-a mutat la altă viață”.

Ioan Pop Barițiu și-a început studiile la vârsta de 9 ani, a studiat la Blaj, Cluj și Arad. La Blaj a fost unul din elevii cunoscuților „trei bărbați de știință, Samuil, George și Petru” și ai altor profesori contemporani, care „înlăcărați de amoare către națiune și patrie” reușiseră până la începutul secolului al XIX-lea să transfere în cultura și știința românilor, cu stăruință și perseverență, idei și cunoștințe însușite în Europa meridională și apuseană, cu o vădită predilecție pe cele ale lui Șincai, pe care tineretul vremii l-a iubit cel mai mult.

Referindu-se la condiția umană, socială și perspectivele pe care le avea un paroh rural al românilor transilvăneni, din rândurile cărora făcea parte și tatăl său, G. Barițiu considera că un asemenea paroh ocupa un loc marginal în societate, cu slabe perspective de a ocupa un loc fruntaș în societate. Sfera de activitate și perspectivele de dezvoltare erau limitate. Oricât s-ar fi străduit un asemenea paroh, explica Barițiu, el nu putea să realizeze ceva de care să se intereseze nici măcar generația sa și nicidecum să realizeze lucruri de care să se intereseze generațiile viitoare.

Tot ce-i rămânea de făcut era doar o păstorire înțeleaptă și exemplară a poporului, educația și instruirea familiei, dacă o avea, și înfăptuirea unei agriculturi mai raționale.

Preotul Ioan Bariț a sacrificat mult pentru ca fiii săi să aibă o bună pregătire; el nu a consimțit însă ca vreunul să părăsească țara. Citea bucuroș cărți și gazete românești, mai ales pe acelea care se ocupau cu lucruri din „patria sa”. Se considera „ardelean adevărat”, „concredut cu mulții și văile” Transilvaniei, cu care „nu se putea asemăna nici o țară”. S-a abonat la

primele foi românești apărute în Transilvania, pentru care punea condiția ca acestea „să scrie despre patria sa”.

A trăit și el cu iluzia – cu care au trăit câteva generații de români – considerând că „românii sunt norocoși că au un împărat”, consolație pe care Barițiu, la rândul lui, o considera „Istorică și tradițională”. Legiuirile „feudalistice” și comportamentul unor funcționari de stat nu-i plăceau „din care cauză venea în contradicție cu unii din aceștia.

În anii 1848/1849 insurgenții i-au distrus averea lui Ioan Pop Barițiu. A scăpat cu viață refugiindu-se cu familia în Munții Apuseni, găzduit de protopopii Iosif Ighian și la Simeon Balint, care îi era nepot; în băjenie fiind, patru fii a săi luptau pentru viață și libertate, în timp ce cel mai mare dintre ei, George, se afla în captivitate ruso-austriacă. După înăbușirea revoluției s-a întors la Petrid, unde și-a refăcut gospodăria, preocupându-se și de înfrumusețarea bisericii, devine „mădular” al *Asociațiunii*, și-a întocmit testamentul din timp, până când se găsește în deplinătatea „puterilor fizice și cu judecata întreagă”. Testamentul, scris de o altă mână, semnat însă de octogenar în 4/16 iulie 1866 cuprinde prevederi cu privire la averea sa mișcătoare și nemișcătoare, cât și ce va moșteni Rafila, soția sa, și cât vor moșteni „pruncii lor” parte bărbătească și parte femeiască, unde va locui Rafila, după moartea lui Ioan, cum să se înfăptuiască ceremonia de înmormântare, apoi ce vor moșteni nepoatele Virginica și Maria. La rândul ei, Rafila, simțindu-se debilitată fizicește își face și ea testamentul, în noiembrie 1870. Unui fiu, lui Alexandru îi lăsa vaca; *Cendeșa*, un vițel și câteva lucrușoare; lui Iosif, o vacă; *Sibei*, un vițel, o junincă, „poiata cea ruinată” ș. a.; lui Octavian, patru perine și un dricai (pilotă) și un paplon (plapumă), iar celelalte lucruri nespecificate în testament lui Alexandru și Iosif pentru că au îngrijit-o în bolile ei și debilitățile împreunate cu acestea. Iar nepoatelor Virginica și Maria, un dricai și un șifon (dulap de haine). Lui Gheorghe, fiul cel mai mare, pene pentru o pilotă.

După ce Ioan Pop Barițiu și-a întocmit testamentul a venit dualismul și alte evenimente politice, care după relatarea lui Barițiu, l-au săgetat pe tatăl său „drept în inimă”, grăbindu-i moartea.

Referindu-se la meticulozitățile testamentelor părinților lui Barițiu, profesorul clujean Iosif Pervain aprecia că acestea „dezvăluie mult patriarhalism. În comparație cu Rafila, Ioan Barițiu pare mai detașat de rânduiețile tradiționale”²⁴. Ioan Pop Barițiu și-a crescut copii în spiritul valorilor tradiționale ale familiei românești: simțul de coeziune și solidaritate, concordanța din faptă și vorbă, cinstea, hărnicia, iubirea de neam și iubirea de patrie. El a fost receptiv la nou, la bătrânețe s-a aliniat fiului său

²⁴ Vezi: Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Edit. Dacia, Cluj, 1971, p. 374.

și celorlalți luptători naționali, înscriindu-se în *Asociațiune*, sprijinind-o moral și material. Ca un adevărat tată se simte fericit când își vede, cel puțin o dată pe an, toată familia – cei șase copii și nepoți – reunită o dată pe an. Cei șase copii ai preotului Barițiu au fost, în afară de George, cel mai mare dintre frați: Alexandru, Veronica Leon, Iosif și Octav²⁵. Preotul Ioan Pop Barițiu a făcut mari sacrificii pentru a-și întreține copii în școli. În 1837, George Barițiu făcea intervenții pe lângă episcopul Ioan Lemeni pentru tatăl său, „cinstitul domn Ioan Barițiu, preot în Petridul de Mijloc, preot împovărat de o familie foarte grea, trebuind să-și întrețină numeroșii copii pe la școli”²⁶.

Peste patru ani, George Barițiu va mai întocmi o cerere, pe care o adresa în data de 2 martie 1841 episcopului Ioan Lemeni. Tânărul Barițiu, devenit deja gazetar cu o anumită experiență și om de cultură de prestigiu în toate țărilor locuite de români, îi cerea prelatului de la Blaj dezlegarea ca să se căsătorească cu tânăra Maria Velisar „fiica răposatului negustor brașovean Ștefan Velisar”²⁷, cu care se logodise în 18 ianuarie în același an. În 13/25 aprilie fata văduvei Sofia Velisar devine soția lui George Barițiu²⁸. Naș le-a fost Pavel Vasici, doctorul Carantinei cezaro crăiaști de la Timișul de Jos și soția acestuia, Iuliana. Căsnicia, care a durat până la moartea soției Maria în 1885 a fost rodnică. Au rezultat din această căsnicie nouă copii, dar și multă durere, deoarece patru din aceștia au murit de mici. Primul copil a fost o fetiță, Aurelia, născută la 8/20 martie 1843, dar a trăit numai până în 4/16 mai. Și astfel, soții Barițiu au avut parte de o mare durere, pierzând primul copil născut. N-au avut parte nici cei din familia lui Ioan Maiorescu de fina lor, prima născută în familia Barițiu. A urmat Maria, la 10/22 aprilie 1844 (moartă și ea în 5 iunie 1846); Victoria la 11/23 februarie 1846; George, primul băiat născut în familie a venit pe lume la 16/28 iulie 1847. A murit numai după două zile. Ieronim a venit pe lume în plină revoluție din 1848/1849 la 7/19 august 1849. Acestuia i-a urmat Aurelia, la 12/24 ianuarie 1851; căreia i-a urmat Cornelia, la 9 dec. 1852 (moartă și ea prematur); Octavia la 18/30 ianuarie 1854 și Maria, la 21 martie / 1 aprilie 1855. Deci din cei nouă copii ai familiei Barițiu au ajuns la maturitate numai cinci: Victoria, Ieronim, Aurelia (a doua), Octavia și Maria. În familia lui Ioan Pop Barițiu au trăit cinci fii și o fată și în familia lui George patru fete și un băiat.

²⁵ Observatorul VI, VI, 1883, nr. 23, p. 216.

²⁶ G. B. C., VII, București, 1985, p. 41.

²⁷ *Idem*, pp. 24-25. Familia Velisar, membră a Gremiului negustorilor levantini din Brașov, în care erau și mulți negustori români, era greacă la origine și venise la Brașov de undeva din zona Dunării de Jos, în secolul al XVIII-lea.

²⁸ Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812-1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 12.

Păstrând tradiția, George Barițiu, considera ca viața familială nu se limitează numai la relațiile dintre părinți și copii. Familia semnifica ceva mai mult, afinități între părinți și copii, între frați și surori, între verișori de mai multe grade, la care se adaugă încumetriții. Bunele aprecieri asupra unei persoane își pun amprenta nu numai asupra familiei propriu-zise, ci și asupra familiei extinse. Iar faptele nesăbăduite ale unora, își pun și ele o anumită amprentă chiar și asupra familiei extinse. Conștient de acest lucru, el nu a vorbit prea mult despre marea lui familie, deoarece unii pentru a se răzbuna asupra unor membrii de vază ai ei, loveau colateral, afectând alți membri ai marii familii, tocmai asupra celor care nu se puteau apăra.

Către sfârșitul vieții, în anul 1892, Barițiu mărturisea că el nu vorbește în public și nu scrie bucuros în presă despre membrii familiei sale, deși mulți oameni onești, ar fi dorit să știe mai multe despre viața sa familială, despre rudele și apropiații lui, „cărora - scrie el – le dorea binele”.

Răspunzând unor insistențe, Barițiu scria în 1892: „Întrebările îmi vin de la mai multe persoane, cărora eu nu le mai pot denega răspunsul cuvenit. Căci adică, pentru ca să-mi satur și eu odată vanitatea *familiară*, îmi permit a reflecta, că noi, cinci frați și o soră, fiind toți căsătoriți, afară de unul toți am avut prunci mai mulți, mai puțini, apoi prin căsătorii în a doua, încă și în a treia generațiune ne-am înrudit, încuscrit, cumnățit, așa încât astăzi cu mare, cu mic, cu bătrâni, cu tineri suntem peste 60 de persoane, împărțiți în vreo 7 comitate ale Transilvaniei, fiecare în poziții sociale cum a dat Dumnezeu, unii preoți, alții avocați, profesori, comercianți, economi, proprietari de moșii sau de mine, și câțiva nepoți pe la universitate și liceu”²⁹.

Fiecare membru al acestei familii mari, era membru al unei familii în sens restrâns, care constituia, în fapt, celula pe care era alcătuită marea familie ce locuia în interiorul hotarelor țării și anume *națiunea*. În cazul lui *națiunea română din Ardeal*. Deci marea familie a lui Barițiu a fost *națiunea*. El a muncit atât pentru națiunea căreia îi aparținea cât și pentru familia în sens restrâns de a cărei existență, pregătire profesională, educație și cultură purta răspunderea.

Dar nu numai el se considera moștenitorul unei tradiții național patriotice, ci și frații, copii, nepoții, strănepoții săi, care constituiau marea familie națională în tot Ardealul. Această familie care s-a contopit cu națiunea română în general, a simțit și simțea românește, contribuia la dezvoltarea națiunii române, dându-i oameni de elită, pregătiți intelectual, în diferite ramuri de activitate. Ea avea dreptul la existență. Barițiu a înțeles acest lucru încă din tinerețe, când încă se găsea pe băncile școlii, când putea

²⁹ Criticile „istorice” ale lui Iosef Sterca Șuluțiu de Kerpenyes Scarmanate. Informație tipărită ca manuscris, Sibiu, 1892, p. 3.

să aleagă între o carieră juridică sau de paroh, ori să devină educatorul și susținătorul material al familiei, concomitent cu aceea de tată, părinte spiritual și educator al întregii familii mari, al națiunii române. El, vom vedea în paginile viitoare, a ales cea de a doua cale, ducându-și viața între a îngriji familia mică și apărarea intereselor, existenței și prosperării marii familii, națiunea română.

Școala, educația primită în familie, în școală și influența mediului în care și-a petrecut copilăria și anii tinereții, au influențat mult asupra drumului vieții pe care și l-a ales – în mod conștient – George Barițiu.

Vom încerca să prezentăm acest lucru, pas cu pas prin școlile pe care le-a urmat Barițiu.

La începutul secolului al XIX-lea, remarcă George Barițiu, povestindu-și viața, starea școlilor din Transilvania era precară. Dacă un copil de la țară avea șansa să primească câteva cunoștințe de carte, de la părinții sau alte rude, era considerat ca bun să fie primit la o școală pedagogică. „Chiar și cele 12 școli elementare românești înființate prin împăratul Iosif al II-lea, numai cât vegetau. Nici maghiarii nu prea aveau școli sâtești, iar pe unde le aveau, starea lor era cu totul mizerabilă”³⁰. Fiind fiu de preot, George B. A avut șansa să învețe să citească de la tatăl și bunicul său, care l-au învățat să citească *Psaltirea*.

A fost însă suficient ca împreună cu cel de al doilea frate al său, Alexandru să fie primiți în octombrie 1820 la școala din orașelul Trăscău (Toroczko). Era un orașel locuit de germani maghiarizați cu totul, aduși acolo din veacuri pentru minele de fier și argint. Părinții lui Barițiu iau trimis pe cei doi frați la o școală maghiară, cu scopul ca aceștia să învețe limba ungurească la o vârstă mai fragedă, când limbile străine se învață mai ușor, mai târziu venindu-le mai greu. În acea școală se învăța și limba latină „până la sintaxă”. George B. A învățat ușor limba latină. A avut însă de suferit, deoarece colegii unguri suportau cu greu ca „un pui de „valah” să le ia locul I. Mai primea și bătăi pentru aceasta. Le mai lua apărarea rectorul, secuiul Paul Seles care nu suferea brutalități.

După 4 ani petrecuți în școala din Trăscău, cei doi frați Barițiu au fost transferați la școală la Blaj, unde au stat în gazdă la unchiul lor Petru, fratele mai mare al tatălui, căsătorit în Blaj „aplicat pe viață pe postul de cantor la biserica catedrală”. Aici unchiul celor doi își luase conumele de Popovici; nu-i plăcea numele de Barițiu. I-a înscris pe cei doi elevi la școală pe numele său de Popovici, pe care l-au purtat timp de patru ani cât au rămas la Blaj. Dar în 1827 când au trecut la liceul din Cluj, rectorul liceului piarist l-a înscris din nou pe numele de Georgius Baritz.

³⁰ George Barițiu, *Foi comemorative la serbarea sin 12/24 mai, 1892*, Sibiu, 1892, p. 2.

Barițiu își aduce aminte cu foarte mult respect de profesorii pe care i-a avut la Blaj în perioada 1824-1827. El scrie cu respect și înaltă apreciere numele unor profesori cum ar fi cel al lui Vasile Filipan, care își făcuse studiile superioare la Viena, al hieromonahului basilit Veniamin Todor, care mai târziu a trecut la seminarul din Râmnicul Vâlcei, al lui Radu Tempean, fiu al lui Radu T. Tempean care a scris gramatica, pe cel al lui Constantin Popfalvi și Nicolae Marcu, pe cel al directorului octogenar Benedictus Fogarosi, pe atunci egumen al mănăstirii din Blaj, care își terminase studiile la Roma în veacul al XVIII-lea.

Acest corp profesoral, redus ca număr, dar de înaltă valoare morală și profesorală l-a influențat pe Barițiu în alegerea parcursului vieții sale de militant activ pentru apărarea ființei naționale a românilor ardeleni. Dar și mai mult au influențat, von vedea, profesorii din Cluj asupra formării unei conștiințe naționale și a conduitei viitoare a marelui nostru luptător național. George a fost primit la liceul din Cluj fără examen, deoarece în „testimoniul său din Blaj era clasificat ca eminamente prim între 25 conșcolari ai săi”.

La Cluj, Barițiu a absolvit clasele de poetică și retorică, precum și cursul de filosofie, în 1831. Calificativele în ultimul an de studii (1830-1831) sunt „... Ex Doctrina religionis eminens 2us, ex Historia universali eminens 2us, ex Phisica eminens 1us fuerat inter conscholares n° 77”³¹

În scurta sa autobiografie, publicată sub formă de biografie de Cornel Diaconovici, cu ocazia celei de a 80-a aniversări a lui G. Barițiu, acesta ne dă o indicație foarte prețioasă despre rolul hotărâtor pe care l-au avut cei patru ani petrecuți la Cluj în perioada 1827-1831. Iată ce scrie el: „În cei patru ani cât a studiat George Barițiu la Cluj, ființa sa psihică a luat o direcțiune care l-a influențat, în tot cursul vieții sale”³². Barițiu invocă în biografia sa câteva întâmplări de acest gen, care i-au influențat mult acea perioadă când se găsea, de fapt, în perioada de trecere de la adolescență la maturitate, perioadă de obicei hotărâtoare pentru formarea personalității viitoare a unui tânăr.

Barițiu povestește despre modul cum a primit în dar de la doi bătrâni români – Simeon Romanțai (medic renumit) și Alexandru Catona (jurist), acum la bătrânețe susținători din umbră ai cauzei române – cartea *Istoria lui Petru Maior despre începutul romanilor în Dacia*, carte care a avut un impact extraordinar asupra viitorului și a vieții sale.

„Studentele Barițiu după ce a citit istoria lui Petru Maior, s-a entuziasmat cu atât mai mult pentru originea națiunii sale cu cât câștigându-

³¹ cf. Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Edit. Dacia, Cluj 1971, p. 376 (notele 1-3)

³² George Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p.2.

și apoi și disertațiunile autorului despre limbă, în focul său tineresc admira mai mult asemănarea limbii românești cu cea latină și cu cea italiană”³³.

Entuziasmat de asemănarea limbii române cu cele două, amintite mai sus, dar și supărat pe faptul că după 17 ani de la ieșirea de sub tipar a istoriei lui Maior, tinerimea românească ce învăța pe la școlile ungurești, încă nu aflase despre existența scrierilor lui, văzând și ce absurdități se propagă în istoria universală despre originea și caracterul poporului românesc predată în școlile din Cluj, George Barițiu s-a hotărât să traducă lucrarea amintită în limba maghiară. A și tradus-o. A fost însă sfătuit că încă nu era timpul pentru o asemenea acțiune, iar el și-a nimicit traducerea. El dădea ca exemplu afirmațiile unui profesor secui, anume Bonda, care le spunea studenților români că sunt „neam de hoți ai lui Romulus”.

Nu puține au fost cazurile când Barițiu și colegi ai săi trecând pe străzi asistau la acte de violență ale solgobirăilor sau al altor funcționari de stat împotriva tinerilor preoți români pe care-i trimiteau la încorporare în oastea împăratului. În timp ce tinerii preoți catolici, reformați și calvini erau scutiți de armată, cei ortodocși, nu. Iată o scenă care reflectă modul cum erau încorporați unii tineri preoți români ortodocși descrisă de Barițiu. În iarna anului „1829, în care asentările la regimente se mai făceau tot cu funia și cu ajutorul câinilor satului, între lupte și omoruri, într-una din zile ieșind studenții din liceu, văzură pe un preot greco-ortodox tânăr, adus spre a fi asentat la oaste, iară preoteasa cu un pruncuț în brațe și plângând cu sughit. Preotul înalt și frumos căzuse în dizgrația unui solgobirău barbar; Protopop” din loc au mijlocit liberarea preotului, din grație, iar nu în puterea legii, căci în această epocă preoțimea greco-ortodoxă din Ardeal încă nu se putea provoca la vreo lege pozitivă, precum era la alte provincii”³⁴. Printre altele, Barițiu povestește și despre un alt tânăr preot greco-ortodox lovit în plină stradă cu pumnii, de un jurist, fără ca să poată să spună ceva, de teama de a nu o păți și mai rău.

Barițiu, relatează că a văzut multe scene pe aceleași străzi ale Clujului, cum solgobirăii, viceșpanii, prefecții și ceilalți dregători dominali băteau oamenii cu câte 15, 25, 30 și 50 de lovituri cu bețe de alun, de cele mai multe ori fără nici o judecată prealabilă. La acestea se adăuga și faptul că elevii români în rare ocazii vorbeau în public limba lor maternă, iar unii începuseră să o și uite, alții o amestecau cu termeni maghiari într-o manieră de neiertat și cei mai mulți nu văzuseră cu ochii lor alte cărți românești, decât pe cele din biserică. Aceste întâmplări și altele, au generat, în mod firesc, dorința care se transforma tot mai mult în hotărâre, în spiritul și

³³ *Ibidem*, p. 4.

³⁴ *Ibidem*, p. 5.

conștiința tinerilor români de a se dedica scopului dezvoltării limbii naționale, a culturii române, concomitent cu eliberarea poporului „de sub jugul barbar al feudalismului”.

Fiind un student foarte bun, Barițiu era sfătuit de profesorii de la Cluj să îmbrățișeze cariera juridică. Dar juriștii români nu aveau șanse prea mari în aparatul de stat și în cariera juridică. Părinții, la rândul lor, țineau și ei la vechea tradiție, *ca cel dintâi născut să fie îndrumat a servi la altarul Domnului*. Aceasta l-a determinat să urmeze Facultatea Teologică din Blaj, care din 1830, după moartea lui Ioan Bob, fondatorul ei, fusese transformată din unitate de învățământ de doi ani, în seminar teologic de patru ani.

Deci între 1832 și 1835 Barițiu frecventează cursurile Seminarului Teologic din Blaj, cu rezultate foarte bune.

Iată câteva exemple extrase din certificatul primit de la seminar, semnat de Simeon Crainic:

E. studia biblica V. Et Foederis	- eminentiae
Ex. Historia ecclesiastica	- eminentiae
Ex. Jure canonico	- eminentiae
Ex. Theologica dogmatica	- eminentiae
Ex. Theologica morali	- eminentiae
Ex. Theologica pastoralis	- eminentiae

Mores vero praetulerit legibus Seminarii apprime conformes.

Din toate științele teologice, George Barițiu a avut predilecție pentru dreptul canonic și istoria bisericească. Toată viața, el i-a îndemnat pe cărturarii români să întocmească și studieze istoria religiei românești, considerând lipsa acestora o mare lacună a culturii românești. Aici la Blaj se perfecționează în limba germană până la citirea și înțelegerea scriitorilor clasici, după care s-a apucat și de franceză.

După terminarea studiilor, în 1835 se gândea la obținerea unei parohii pentru a deveni preot într-o dieceză. Nu a fost să fie așa. După terminarea studiilor, în iunie 1835 autoritățile superioare școlare l-au numit profesor de fizică la facultatea filozofică începând cu 1 octombrie a celui an, fără altă pregătire decât cea obținută la Cluj și cât a mai reușit să se pregătească în alte trei luni de zile.

În anii petrecuți la Seminarul teologic din Blaj, tânărul Barițiu s-a inițiat în probleme de gramatică românească, poartă discuții cu profesorii și viitorii prieteni ai săi: Timotei Cipariu, I. Rusu, I. Cristoceanu și Bărnuț despre situația necorespunzătoare a poporului român în monarhia habsburgică, despre felul cum poate fi ajutat poporul, dar și despre „nevoia unei gazete la Blaj”. Sub îndrumarea lui Cipariu începe să aprecieze importanța și valoarea creației literare populare, ajută la înjgheburile unui

teatru de diletanți, susținut de clerici, compunând pentru acest teatru și trei versurile.

Cei cinci ani petrecuți la Blaj (patru ca student și unu ca profesor) au avut influență hotărâtoare pentru viitorul tânărului Barițiu. Aici a învățat a fi și a rămâne român, după propria-i mărturisire. La Blaj - și-a încercat pentru prima dată iscusința scrisului, compunând, traducând și adaptând câte o piesă dramatică pentru reprezentațiile pe care le începuse a le da cu colegii săi la Sărbătorile Crăciunului. Deși Barițiu nu a păstrat nimic din ceea ce a scris până la vârsta de 25 de ani, acele încercări literare au fost preludiul unei activități viguroase și impunătoare, ce aveau să urmeze odată cu întemeierea presei românești din Ardeal.

Începutul celui de al patrulea deceniu al veacului al XIX-lea marchează o anumită efervescență în mișcarea culturală românească, dar și în conștientizarea că românii trebuie să fie uniți, să depășească obstacolele care-i despărțeau. Se produce o anumită apropiere nu numai între românii ardeleni, ci și între aceștia și românii din Moldova și Țara Românească. Trecerea unor intelectuali români ardeleni, pentru a preda în școlile din cele două principate, este un prim pas semnificativ în această direcție.

Dar în timp ce mulți intelectuali ardeleni strângeau legăturile cu românii de peste Carpați, reprezentanții a două centre culturale românești din Transilvania – Brașov și Blaj – se comportau ca și cum fiecare ar fi fost reprezentanții a două culturi străine una de alta, nu ar fi fost produsul aceluiași destin și proces istoric de-a lungul veacurilor. Lipsa de cunoaștere și de informație, dezbinarea între cele două confesiuni religioase îi împingea spre separare. Brașovenii aveau bani, dar aveau un sistem școlar mai puțin evoluat decât sistemul de școli din Blaj. Blajul era sărac, Brașovul era bogat. Încet, dar sigur și temeinic, s-au găsit și punțile și oamenii care să apropie cele două orașe și pe reprezentanții săi de seamă, care au avut ca rezultat conștientizarea tot mai puternică a unității națiunii române.

Iată câteva întâmplări și situații povestite chiar de Barițiu în biografia-autobiografia sa, publicată la cea de a 80-a aniversare a sa.

În perioada în care Barițiu a urmat cursurile seminarului teologic la Blaj (1831-1835) câțiva comercianți din Brașov și unii preoți greco-ortodocși începuseră să-și trimită fiii la învățătură la Blaj, pentru a învăța mai multă carte latinească. „Se lățise adică despre școlile Blajului vorba până la Brașov că acolo se învață limba latină mai bine și mai ușor decât oriunde aiurea, precum și era în realitate, din cauză că acea limbă moartă se învața ca nicăieri cu ajutorul fiicei sau al surorii sale, al limbii românești”³⁵.

³⁵ George Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 6.

Trimiterea unor copii la studii de la Brașov la Blaj nu era un lucru ușor de realizat. Distanța dintre cele două orașe, cu cai buni, două, trei zile. Dar mai greu de depășit erau diferențele confesionale, provocate de despărțirea românilor în ortodocși și greco-catolici. Ura confesională generase idei care susțineau că apropierea dintre cele două orașe nu mai era posibilă, nici măcar în viața socială, cu atât mai puțin în sfera instrucțiunii publice. Dar Barițiu considera că asemenea idei au dat greș. Susținătorii lor nu au luat în seamă, că ideile întotdeauna au circulat între oameni, purtate de o categorie de persoane care ajută la circulația bunurilor materiale și spirituale, devin proprietatea altora, care le consumă apoi după bunul lor plac și interesul personal. Această categorie de oameni sunt comercianți, pentru care el avea o deosebită stimă, considerându-i antemergători în răspândirea civilizației în lume. Iată cum descria acest rol de răspândire a civilizației prin intermediul comercianților în cazul romanilor: „Dacă istoria lui Petru Maior despre începutul Românilor în Dacia și cu aceea scrierile lui Damaschin Bojincă, Eftimie Murgu, Țichindeal, Iorgovici și alții ajunseseră până în rafturile dughenelor neguțătorești, iar din Muntenia sub româneasca și luminata domnie a lui Dimitrie Ghica (1834-1842) bătea un vânt mult mai blând decât fusese Crivățul de odinioară. Așa ne pomenirăm, că după ce câțiva ani frecventaseră studenți de la Brașov, Săcele, Zărnești, școalele din Blaj, pe la 1834 comercianții din Brașov începuseră să ceară pe cele două luni de vacanță câte un profesor de la Blaj, ca să le prepare băieții din limba latină și din alte studii pentru vreo clasă”³⁶. Sub motiv că „brașovenii sunt bigoți”, nici un profesor nu a vrut să meargă la Brașov. Doar Barițiu, care era încă seminarist, dar având nevoie de bani pentru a-și plăti niște examene pentru a obține atestatul pentru practicarea unei funcții juridice s-a dus la Brașov în vara anului 1834; întorcându-se la Blaj în toamnă pentru a termina ultimul an al seminarului. La întoarcere, Barițiu le-a povestit blăjenilor că a fost întâmpinat foarte bine la Brașov, turcii nu-i taie pe creștini, și nici creștinii ortodocși nu se feresc a sta la masă cu cei de altă lege și mai ales cu uniții, iar el a fost invitat peste tot de către familiile fruntașe ale ortodocșilor.

În vara anului 1835, Barițiu a fost chemat din nou la Brașov având parte de aceeași primire. În aceeași vară brașovenii au avut parte și de vizita episcopului Ioan Lemeni, care se afla la cura la Borsec. L-au invitat la biserică la vecernie în ajun de *Schimbarea la față* la biserica grecească, iar în ziua de schimbare la față, episcopul fu invitat să asculte sfânta liturghie la capela românească, deschisă doar cu doi ani mai înainte.

Cele două călătorii ale lui Barițiu ni-l înfățișează ca fiind un tânăr de 22 de ani în prima călătorie și de 23 de ani în cea de a doua. Dar era deja un

³⁶ *Ibidem*, p. 7.

tânăr cu o personalitate formată, capabil să emită judecăți de valoare de sinteză cu privire la situația și starea generală a românilor, să emită deja predicții și planuri pentru viitorul lor. Și-a dat seama că românii au înțeles că cearta în viitor pentru prescuri i-ar duce la pieirea sigură și că în viitor ar fi bine să-și concentreze toate puterile spirituale pe terenul nemărginit, însă insuficient cultivat al științelor și culturii și, totodată, să lupte umăr la umăr pentru emanciparea politică și națională. Spre norocul lor, românii au înțeles aceasta la timp și într-o perioadă de 14-15 ani care au urmat s-au apropiat tot mai mult unii de alții, au început să se deprindă cu luptele politice vitale și să se pregătească, atât cât le-a mai ajuns timpul, relativ scurt, pentru a face față evenimentelor teribile și în multe privințe decisive din 1848/1849.

Deci reluarea contactului dintre cele două mari centre de cultură națională și dezvoltarea legăturilor dintre ele – Blajul și Brașovul – este considerată de G. Barițiu ca fiind un act epocal în istoria luptei pentru eliberare națională a românilor ardeleni și pentru organizarea lor în acest scop.

Anul 1835 – prin prezența lui Barițiu la Brașov pune începuturile unor activități care au contribuit la dezvoltarea învățământului, culturii și științei în acest oraș. El a înțeles că Brașovul putea să redevină din nou un centru cultural românesc, cum fusese pe vremuri. Înțelegerea acestui fapt l-a îndemnat să adreseze, la 1835, brașovenilor un memoriu intitulat: „*Disertație despre școli pentru credincioșii de lege grecească din Brașov*”³⁷. Disertația ne relevă frământările anilor de formație ale lui Barițiu, profilul intelectual al epocii, fiind scrisă cu un an înainte de memorabila călătorie din 1836, făcută în Principate, împreună cu Timotei Cipariu, eveniment esențial, care a contribuit la formarea luptătorului național George Barițiu și la întărirea legăturilor dintre elitele românești de pe tot cuprinsul patriei. „*Disertația despre școli ...*” constituie un adevărat program pentru dezvoltarea învățământului românesc, iar prin textul ei poate fi urmărit progresul ideologiei naționale.

Întocmită în primăvara anului 1835, când cărturarul român stabilise legături cu cercurile negustorești din Brașov ale căror fii i-a pregătit în vara anului 1834, când s-a deplasat în acel oraș se poate deduce că *Disertația* este rezultatul observațiilor directe pe care le-a făcut Barițiu asupra vieții generale a Brașovului. Barițiu și-a dat seama de la început că potențialul economic al burgheziei românești din orașul de sub poalele Tâmppei poate și trebuie îndrumat pe calea unei dezvoltări naționale. Barițiu venea în această lucrare cu idei noi în care încerca să convingă cercurile burgheziei brașovene

³⁷ Vezi: Șerban Polverijan și Pompiliu Teodor, *Disertație despre școli a lui George Barițiu*, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1872, p. 619.

despre necesitatea unei educații naționale. El aducea aici idei noi despre școală cristalizate în ambianța culturală a Blajului, unde de la începutul deceniului patru (sec. 19) un grup de cărturari în frunte cu Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, I. Rusu izbutiseră să reorganizeze școlile din Blaj. Barițiu demonstrează cercurilor comerciale brașovene, că și la Brașov întemeierea de școli înalte devenise o necesitate pentru românii transilvăneni; Brașovul era locul ideal pentru întemeierea de noi școli și de noi focare și centre de cultură românească. Brașovul putea stabili o primă și trainică legătură între comerțianții români brașoveni și intelectualitatea Blajului. Unirea puterilor elitelor economice și intelectuale ar fi creat condiții mai bune pentru recunoașterea națiunii române. Era deci închinată emancipării națiunii române. Brașovul era, după părerea lui, cel mai potrivit pentru învățământ și cultură. Dar, el voia o politică școlară națională, o școală „destoinică” pentru viață națională proprie. Era nevoie de un alt sistem de învățământ, de alte metode de predare. Românii aveau nevoie de învățământ în limba lor română nu în limba grecească. Învățământul să fie organizat pe clase, condus după „legi școlare”, cu „direcție strașnică”, o „școală sistematică”.

Barițiu îndeamnă la fapte, la depășirea rutinei strămoșești, pledează pentru un învățământ legat de nevoile negustorimii române brașovene. Barițiu se inspiră din realizările școlilor blăjene, din orizonturile noi ale învățământului european, căutând pentru Brașov soluții adecvate cercurilor și necesitățile negustorești.

Din „Disertație ...” putem deduce că Barițiu se mișca atunci între ideologia luminilor și romantismului. El analizează starea culturală a națiunii române pentru a sublinia necesitatea unei educații în sens iluminist. El scria: „creșterea bună vredniciei mei cititori este temeiul tuturor bunătăților. Creșterea este ce face pe om ca să fie om, ce să se deschilenească de plasa altor viețuitoare necuvântătoare”. O educație prin sănătoasă învățătură, prin înaltele științe a religiei, a moralului, prin mântuitoarea filosofie ...³⁸. Iată pe ce baze voia el educația școlară.

Disertația fiind un memoriu adresat negustorilor brașoveni, Barițiu își încheie pledoaria semnalând cea mai imperativă trebuință a momentului prin exclamația: *școli, școli sunt de lipsă bărbați brașoveni, școli*. Glasul i-a fost ascultat. Peste un an chiar el va fi cel invitat ca profesor la o școală, care avea încă nevoie de multe ca să arate așa cum și-o închipuia Barițiu. S-a gândit să răspundă chemării pentru câțiva ani și apoi să se întoarcă undeva într-o parohie. N-a mai devenit niciodată paroh. A rămas legat de acea școală timp de 9 ani de zile.

³⁸ Ibidem, p. 621.

Dar înainte de a-și începe misiunea vieții sale, cărturarul nostru, încă în plină formare, a simțit nevoia să facă o vizită românilor din București. A făcut aceasta în vara anului 1836 împreună cu profesorul și de acum prietenul său, canonicul blăjan Timotei Cipariu³⁹. Barițiu, va rămâne toată viața un călător, atât în Transilvania, cât și în străinătate.

**George Barițiu, își începe misiunea vieții de educator
și luptător pentru drepturile românilor transilvăneni,
cu o vizită de 27 de zile la românii din București**

„Disertația despre școli ...” din anul 1835 a lui Barițiu constituie, în fapt, prima încercare prin care el și-a clarificat unele idei cu privire la rolul educației și al învățământului, a fost un fel de prefață a ceea ce gândea el atunci, că vor trebui să facă românii ardeleni, pentru a se înscrie pe calea progresului general pe care porniseră și alte popoare și care au reușit să-și creeze un mod de viață și existență mai civilizat, mai îndestulat. Era un mod de a gândi încă de pe atunci ce va face în viață în viitor pentru a contribui la dezvoltarea și libertatea națiunii române, pe care a învățat să o iubească și s-o respecte încă din anii fragezi ai copilăriei în ambianța familiei și sub puternica influență, cu deosebire, a școlilor Blajului. Simțea nevoia – de altfel ca și toată elita intelectualității române în formare să afle cum vor trebui să acționeze românii în viitor *uniți*, să împărtășească din experiența altora, să găsească forme comune de organizare, nu numai școala și biserica – deci și în afara sistemului de învățământ și a organizării ecleziastice.

Am putea spune, că Barițiu conștientiza încă de pe atunci – că însuși învățământul avea nevoie de noi instituții care să-l ajute pentru a ține pasul cu noile vremuri și a deveni, la rândul lui, un factor puternic de progres. Erau necesare, era convins Barițiu încă în acel stadiu al vieții sale – la două zeci și patru de ani – că românii duceau lipsă de instituții prin intermediul cărora ideile înaintate să ajungă în primul rând la elitele intelectuale și de la acestea la toți românii.

Dar George Barițiu, și-a dat seama, că națiunea sa, oamenii cărora avea de gând să le dedice întreaga sa capacitate de muncă și de creație,

³⁹ **Timotei Cipariu** (1805-1887), filolog și lingvist român. A fost profesor la Blaj și primul vicepreședinte al Academiei Române. A fost unul din principalii susținători ai ortografiei etimologice latiniste. Câte ceva din lucrurile bune, văzute în străinătate și în țara sa. Sub auspiciile Academiei Române a publicat Gramatica limbii române vol. I, 1869; vol. al II-lea, 1877. A fost unul din susținătorii întemeierii Societății transilvane pentru literatura română al cărei președinte și vicepreședinte a fost; el este întemeietorul primei reviste de filologie; arhivul pentru filologie și istorie (1867-1872). A fost profesor și prieten a lui George Barițiu, cu care a făcut prima călătorie în Țara Românească în vara anului 1836.

trebuiau cunoscuți la fața locului, să le cunoască modul de existență și de viață. Trebuia deci, să ia contact cu națiunea, cu conducătorii și învățații ei, iar din cunoștințele și experiența lor, își dădea seama, că mai avea și el multe de învățat.

Din cele două vizite la Brașov 1834 și 1835, unde Barițiu s-a întâlnit cu o clasă de oameni, cea mai evoluată și mai bogată în cunoștințe de tot felul în interiorul națiunii române de atunci - Barițiu a înțeles că pentru el, națiunea română, modul ei de existență, ca și cultura de care dispunea, mai avea încă multe să-i ofere pentru a se considera un om care-și cunoștea țara și națiunea. La cele oferite de școlile Blajului pentru Barițiu, la acel stadiu, o vizită în Țara Românească pentru a-i cunoaște pe românii în Bucureștiul, devenit cel mai înaintat centru de cultură și economie românească deja la acea vreme, ar fi fost binevenită.

În fapt, ideea și practica călătoriilor din Transilvania în celelalte principate române - Moldova și Muntenia - nu era o idee nouă. Călătoriile intelectualilor transilvăneni în celelalte Principate românești se practicau tot mai frecvent, începând din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea. „Începând din deceniul al treilea al secolului trecut (al nouăsprezecelea - n. ns. T. I.) intelectualitatea română din Transilvania, ridicată din rândurile țărănimii și ale burgheziei, începea a fi intens preocupată de dorința unei cunoașteri mai adânci a vieții principatelor transcarpatine, căutând, îndeosebi la București și Iași, puncte de informație și orientare pentru activitatea ei socială și culturală”⁴⁰. Aceste călătorii se suprapuneau altora efectuate de negustorii români - mai ales cei de la Brașov - care practicau și susțineau fluxul de mărfuri importat de la Viena și Lipsca și de aici mai departe la București și alte centre comerciale din Moldova și Muntenia; tot aceiași negustori susținând fluxul de mărfuri importate din Orient spre Pesta, Viena și alte orașe din centrul și apusul Europei.

La începutul secolului al XIX-lea elitele burgheze și intelectuale românești, slabe din punct de vedere economic și instituțional, căutau sprijin la intelectualitatea și burghezia românească din Principate. Burghezia și intelectualitatea maghiară din Transilvania - destul de slabe și ele economic și instituțional - căutau sprijin la burghezia și intelectualitatea ungurească din Buda, Ungaria. Sașii - burghezi sau intelectuali - așteptau sprijin de natură economică și intelectuală din partea cercurilor înalte de la Viena, precum și de la centre puternice din Germania.

În timp ce corifeii școlii ardelenе - Petru Maior, Gh. Șincai și Samuel Micu Klein, continuatorii lor pentru limba și istoria poporului român, care

⁴⁰ Vasile Netea, Timotei Cipariu și George Barițiu, *Călători prin Țara Românească în 1836*, în Studii Revista de istorie, 1, XI, 1958, p. 117.

ocupau un rol hotărâtor în dirijarea învățământului din Transilvania, au simțit necesitatea unei confruntări cu exponenții elitelor intelectuale transcarpatine pentru a-și verifica pozițiile culturale și orientarea latinistă adoptată. La Blaj și în alte părți ale Ardealului încep să pătrundă *Curierul* și *Albina* înființate de marii cărturari Ion Heliade-Rădulescu și Gh. Asachi, care aduceau vești de peste Carpați, generând dorința unor legături mai ample și a unei mai bune cunoașteri reciproce. Trecerea – începând cu Gheorghe Lazăr – a unui număr însemnat de profesori în Muntenia și Moldova îndeamnă și mai mult la o mai bună cunoaștere și sprijinire reciprocă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Dar cine se afla în fruntea acestei generații, cu mari merite în istoria zbuciumată a Transilvaniei de la jumătatea secolului al XIX-lea și până la sfârșitul lui? Aceștia au fost printre alții: Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Ioan Rusu, George Barițiu, August Treboniu Laurian, Ioan Măiorescu și alții, care au mărit aria preocupărilor reprezentanților școlilor românești de la Blaj și Brașov, organizând primele spectacole de teatru românesc, multiplicând titlurile de tipărire a cărților românești vechi și a manualelor școlare, au înființat primele gazete și reviste românești la Brașov și Blaj în limba română.

Începutul secolului al XIX-lea cunoaște o revigorare a mișcării naționale și în Moldova și Țara Românească. Se dezvoltă o mișcare literară viguroasă, teatrul se dezvoltă și el, învățământul în limba română, întemeiat de ardeleanul Gheorghe Lazăr, atrage tot mai mulți tineri. Unii dintre ei pleacă la studii în străinătate, cu precădere în Franța. Moldovenii și Muntenii plecați la studii au o situație materială mai bună; unii sunt fii de boieri, dar s-au afiliat și ei luptei împotriva feudalismului, încadrându-se în mișcarea națională, inclusiv a celei de unire a principatelor române. Problemele agrare erau prezente atât în viața Ardealului cât și în aceea a principatelor transcarpatine.

Transilvănenii întâmpinau mari greutăți în mișcarea națională din partea aristocrației maghiare și a puterii lor de stat, care se opunea revigorării mișcării naționale românești, continuându-și acțiunile de deznaționalizare a națiunii române. În mișcarea românească apare tot mai mult ideea unității naționale, care începe să devină o componentă principală a idealurilor patriotice de apropiere a românilor de pretutindeni.

Ardelenii încep să călătorească în celelalte principate românești tot mai des. Unii se duc acolo să predea în calitate de profesori în școlile noi înființate în București, Iași, Craiova, Ploiești, Galați etc.

Editorul „Bibliotecii Românești” a făcut o călătorie în Țara Românească, publicând la întoarcere o scurtă dare de seamă intitulată: *Călătoria mea la București: un cuvânt sau două despre ređutul (balul) din*

București. Aici a lăudat frumusețea orașului București, dezmințind cele spuse de *pizmași* care le prezentau pe „*toate altmintrelea*” de cum erau în realitate. Un bal (ferlegăr) la care a participat la București este prezentat de Zaharia Carcalechi ca fiind frecventat de femei foarte frumoase și elegante, cu o muzică bună, comparabil cu cele care aveau loc la Viena și în Italia. Zaharia Carcalechi s-a și stabilit în anul 1835 la București, deschizând o tipografie și editând, începând din 1837, ziarul *Cantor de avis și Comers*, transformat în 1843 în *Vestitorul românesc*.

Prezentarea Bucureștiului într-o scriere de către Zaharia Carcalechi este prima descriere și informație de acest fel apărută în Transilvania.

Seria călătoriilor în principatele române de peste Carpați, este continuată de alți intelectuali ardeleni, dar care nu s-au gândit să rămână acolo. În 1836 au călătorit la București Timotei Cipariu împreună cu George Barițiu, le-a urmat Ioan Rusu care a vizitat Moldova în 1838, căruia i-a urmat apoi Simion Bărnuțiu, care a vizitat Țara Românească în 1839.

Ne întoarcem însă la Barițiu și Cipariu, pentru a vedea coincidența de interese între cei doi cu privire la călătoria pe care o vor efectua, în 1836, la București, călătorie care a fost hotărâtoare pentru procesul de formare al lor.

Barițiu după ce a luat legătura cu Brașovul, dorea să facă o călătorie în Țara Românească la București. Avea nevoie însă de bani. Aceasta l-a determinat să vină la Brașov și în vara anului 1835 să adune niște bani pentru o călătorie la București în vara anului 1836. Probabil pentru a-l determina să rămână la Brașov, unde apăruse un post liber de profesor, negustorii brașoveni l-au mai ajutat și ei cu bani. Tot în această perioadă, profesorul și canonicul Timotei Cipariu, prietenul și îndrumătorul spiritual al lui Barițiu de atunci, dorea și el să facă o călătorie la București: „atât pentru a face cunoștință cu oamenii de știință din acea capitală, cât și în speranța că acolo va da peste un orientalist cunoscător de limba *ethiopică*. Se învioră cu Barițiu ca să întreprindă ambii călătoria, însă prin Brașov. A călători înainte cu 50 de ani din Ardeal la București era ca și cum ai zice astăzi că pleci în Anglia ori în Spania”⁴¹. Deci, o călătorie de la Brașov la București, dura atunci cel puțin trei zile, presupunea multe pregătiri, aprovizionări și multe riscuri, suportarea unor drumuri proaste; incomode.

Călătoria celor doi blăjeni – Cipariu și Barițiu – a început în data de 29 iulie st. nou cu plecarea din Blaj, înarmați cu recomandări către comandantul militar din Sibiu date de episcopul Ioan Lemeni, unde au mai avut de rezolvat și alte treburile legate de călătorie. În prealabil, Cipariu îi scrisese doctorului Vasile Pop de la Zlatna, care cunoștea Bucureștiul să-i

⁴¹ George Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 8

însemneze câte ceva, ce socotește negreșit de lipsă și interesant de a fi văzut de un călător străin și totodată să-i dea și adresa unui prieten.

La Sibiu, cei doi călători s-au întâlnit cu profesorul Bălășescu, care tocmai atunci se întorsese de la București. Până la discuția cu Bălășescu cei doi blăjeni auziseră numai elogii despre Țara Românească, acesta le-a atras atenția că și acolo mai sunt lucruri „ce încă au lipsă de îmbunătățire”⁴².

De la Sibiu, în 19/31 iulie 1836 au plecat la Brașov prin Șelimbăr, Vestem, Avrig, unde au vizitat grădina cea frumoasă a baronului Brukental, continuându-și drumul spre Făgăraș. În 21 iulie/29 august au ajuns la Brașov, unde au tras pentru sălaș la negustorul Ion Secăreanu. La Brașov i-au vizitat pe negustorii: C. Cepescul și pe George Nica; pe alții precum I. Iuga și R. Orghidan, i-au găsit la Arpătac (Vâlcele), unde se aflau la tratament.

La Vâlcele, cei doi călători au discutat cu negustorii despre școlile din localitate, care rămăseseră fără profesor, despre ideea de a înființa o foaie pentru literatură populară în limba noastră, deoarece la o publicație de natură politică, românii ardeleni încă nu cutezau în acel timp⁴³. Nu erau create condițiile pentru o asemenea întreprindere, și totuși, vom vedea că numai peste un an, Barițiu și negustorii brașoveni au îndrăznit.

În următoarele zile – relatează Barițiu – domnul T. Cipariu „s-a suit în Vârful Tâmpiei la a cărui poale zace Brașovul cu 36.000 locuitori ai săi. Priveliștea aceea impozantă care poate face (avea) cineva dintr-acest munte este vestită în istoria patriei noastre. De către Valahia făcând truțiu (ciudă, mânia) muntelui pe care stai, ridică culmele Bucegiului, care cu înălțimea sa de 1620 stânjeni se întrece nu numai cu ceilalți munți ai Ardealului, dar și cu munții de mirare lăudați ai Helveției; de-a dreapta vezi Oltul repezit din sânul secuimii, despărțind niște nații pe care veacurile trecute nu le putură topi laolaltă ...” dar la un moment dat Barițiu dându-și seama că asemenea frumuseți naturale sunt dificil de descris și redat într-o formă care să provoace emoție artistică comparabilă cu cazul în care cineva este prezent la fața locului exclamă: „Dar ce mă apuc să descriu eu o frumusețe ca asta? Veniți și vedeți”⁴⁴. Ardeau însă de nerăbdare și profesorul și proaspătul absolvent de teologie să ajungă cât mai repede la București, capitala românismului, de unde așteptau ajutorul pentru a se elibera de sub dominația străină.

⁴² Vasile Netea, *op. cit.*, p. 120.

⁴³ Vezi: G. Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai, 1892*, Sibiu, 1892, p. 9.

⁴⁴ Vezi: G. Barițiu, *Călătoria primă în Muntenia, publicată ca Anexă de Vasile Netea*, în *Studia. Revistă de Istorie*, anul XI, 1958, p. 127.

În sfârșit, ziua cea mare a plecării spre București a sosit. La data de 8 august, după amiază au ieșit din Brașov, au ajuns la vama de la Timiș, unde l-au cunoscut pe doctorul Pavel Vasici, editorul *Antropologiei și Dialecticii* românești, venit acolo de la bazarul Orșovei. Între Vasici și Barițiu s-a legat o prietenie exemplară, care a durat toată viața. Vasici a devenit colaborator apropiat al lui Barițiu, pe care l-a și cunoscut. În calitate de șef al vămii Timiș, Vasici îi va fi mulți ani de mare ajutor în trecerea peste vamă a ziarelor și cărților pe care le trimitea George Barițiu în celelalte două principate românești.

Relatarea călătoriei până la București, petrecerea timpului la București, descrierile orașului, a unor instituții de cultură și a unor întâlniri cu personalitățile timpului de către Barițiu, scot la iveală de pe acum calitățile viitoare de reporter și ziarist, pe care le va dezvolta și desăvârși, după 1837, când va înființa primele publicații durabile românești în Transilvania. „În noaptea următoare – scrie Barițiu – am mas în Țara Românească, la Predeal, la o cârciumă, în vecinătatea unui schit în care nu erau numai 25 de călugări, pentru că, după cum ne-au spus părintele Egumen în ziua cealaltă, nu se pot mai mulți hrăni și biserica cea acum din nou zidită, este mai mult la mila neguțătorilor ce trec pe acolo”. Barițiu și Cipariu au fost la biserică atunci când părinții făceau slujba și au plătit ca să capete și ei apă sfințită, anafură și pentru a-i pomeni în vederea iertării păcatelor.

Trecerea prin „Vârful Carpaților” a trebuit făcută „cu grijă”, deoarece era loc necunoscut, până nu demult „vestit pentru făcători de rele”, iar pentru a nu se rătăci au mers „numai după cursul apei numită Prahova”.

Greutățile călătoriei „pe un drum de se poate zice drum – nefăcut, acoperit cu bolovani aduși de Prahova furioasă *sunt compensate* de peisajele minunate ale acelor munți, cu mulțime de înălțimi, cu păduri minunate de brad, întinse de la poalele munților până sus, cu diversitate de copaci, ape șuvoitoare, după care urmează munți pleșugi de arbori, unde se „lucrează cașcavalurile de la oile și caprele care pasc acolo”.

Încântat de frumusețile naturii, Barițiu privește însă cu ochi critici unele așezări umane pe care le va întâlni în calea sa până la București, în București sau, mai târziu, în călătoria de la București, la Giurgiu.

Prima privire critică o va relata Barițiu cu privire la Orașul Câmpina, primul oraș întâlnit în calea sa spre București.

Câmpina este, spune Barițiu, un oraș interesant pentru neguțătorie, dar este așezat fără nici un rând, așa cum sunt așezate satele ardeleni în comitate, „nici ulițele în linie, nici casele una lângă alta”.

În schimb pe drumul de la Câmpina până la București, Barițiu este încântat de înfățișarea satelor, de bogăția și frumusețea livezilor pe care le întâlnește în cale. Ieșind din munți cei doi călători timp de o zi și jumătate au

mers numai pe șes, care li s-a părut nemărginit. În drum au aflat însă multe sate care cu toate că sunt așezate „fără de rând, însă totuși casele acelea acoperite cu șindrilă și iară într-aceea că mai în tot satul câte o boltică, două, mai ales pe la hanuri, în care se vindeau cele de lipsă pentru călători și pentru săteni, arată destulă impopulație.

În ace perioadă, Barițiu începe să privească lucrurile și stările din jur într-o anumită corelație. Privind aspectul satelor și orașelor, el observă deja, care sate sau orașe sunt bogate sau sărace, în care locuitorii sunt prosperi sau nu. El observă, de exemplu, că satele libere sunt mai prospere decât cele în care stările feudale se mențineau intacte, în care țăranii erau încă apăsați de orânduile iobăgești. Tare mult s-a mirat Barițiu la vederea unei „grădini de nuci”, al cărei capăt cu ochiul liber nu se vedea, iar căraușii care-și pășteau caii acolo, mărturiseau că lungimea „ar fi lesne de un ceas și jumătate”.

La 12 august 1836, cei doi călători au ajuns la pădurea „așa numită Băneasa”, așezată într-un șes, „care avea lângă sine „ruine de curți de ale familiei Văcăreștilor”.

Spre deosebire de ceea ce văzuseră ei în cazul Blajului, Sibiului și Brașovului, Bucureștiul, în întregimea sa era așezat într-un șes întins și cam plecat spre amiază-zi; cuprinsul lui este cu mult mai mare decât al Vienei: „Așa întinderea lui, bisericile cele multe care cu mănăstiri cu tot se apropie la 300, palaturile multora boieri, orizontul cel limpede și neajuns cu ochii omenesți, aceste toate, cum călătorul în aleiul cel de nou sădit și întins, mai mult de un ceas afară din oraș, dau un prospect ca la orice alt oraș al Europei, și numai după ce intră înăuntru vede cum de tare se înșeală”.

În ultima zi a lunii august – într-o zi de vineri, pe la cinci după amiaza – au intrat în București. Au fost căutați la vamă (la punctul numit Carvasara) ca să vadă dacă nu au marfă de vândut, după care „i-au slobozit” la case de comerț, la han.

Au rămas în București 27 de zile, pe care le-au petrecut în oraș și prin prejurul lui care-i puteau furniza material pentru a le așterne pe hârtie pentru prietenii săi, dar nu suficient pentru a afirma că l-a cunoscut pe deplin. Bucureștiul era capitala României, capitala unei țări, era un oraș mare – după unele date ale vremii avea 80.000 de locuitori, 12.000 de case, 130 de biserici, 10 hanuri mari, 100 de fabrici, 4 spitale, un colegiu național cu 16 profesori și 400 de elevi, un seminar, un muzeu de antichități, o pinacotecă, o bibliotecă publică, 2 tipografii, 1 ziar, o casină de lectură, un teatru ...”. Barițiu îl considera ca fiind un oraș cu una sută de mii de locuitori. Un oraș care are la una sută de mii de locuitori, nu-l putem noi în așa puțină vreme cunoaște decât, numai într-atâta, că de aici înainte întorcându-ne în patria noastră, să nu ni se pară mai mult visuri cele ce le auzim și le citim din acel oraș și din acea țară”. Cipariu și Barițiu văzuseră până atunci doar Blajul,

Sibiul, Clujul și Brașovul. De aceea Bucureștiul era pentru ei un oraș într-adevăr mare, de admirat.

Ei veniseră la București să cunoască o țară, un mare oraș, dar mai întâi omenii, scriitori, artiști, profesori, oameni de stat, oameni de rând, starea populației, muzee, localități, teatru, școli ș. a. ș. a. Să discute despre organizarea unor societăți literare, editarea unor gazete literare, să viziteze biserici, monumente etc.

În primele zile petrecute în București „fiindu-i stricată sănătatea domnului Cipariu”, nu au putut face prea multe cunoștințe, au fost obligați de situație să umble pe la biserici și mănăstiri pentru a citi inscripțiuni din vechime, să vadă călugări (lucruri care, totuși, îl interesau mai mult pe Cipariu). Mai mergeau și pe la câte un han, pentru a cunoaște cât mai multă lume și nații.

Este interesantă descrierea acestor hanuri de către Barițiu, prezentarea lor ne convinge că nu întâmplător îl interesau. Vizitarea unui asemenea han nu era făcută de oaspeți numai pentru a-și potoli foamea sau să se odihnească. Dar iată cum descrie Barițiu un han: „Asemenea hanuri din București sunt vrednice de cunoscut mai îndeaproape. Din orașul acesta nici o parte nu este înconjurată cu zid, ci în loc de cetate mai sunt în deosebite părți a cetății, mai multe edificii, mai vârtos tot quadrate foarte largi, cu două rânduri de case. În mijlocul unor hanuri de acestea sunt și biserici. Între aceste ziduri, așa și mai multe fără simetrie, până acum în vremea revoluțiilor și a războaielor, locuitorii care nu puteau fugi într-altă parte căutau scăpare cu toate ale sale. Iară în vreme de pace slujesc pentru case de ospetie și de tractururi, având chilii foarte multe în cuprinsul său”⁴⁵.

Dintre toate hanurile, Barițiu recomandă hanul lui Manuc, „pentru mulțimea de oameni din „felurimi de nații”: „engleji, franțози, italieni, nemți, turci mulți, evrei și mai mulți”. Aici se adunau toate națiile care existau în România. Toți se adunau lângă o fîngie (ceașcă) de cafea și lângă un ciubuc de tabac. Recomandă apoi Mănăstirea Colții, hanul sfântului Gheorghe, hanul lui Zamfir, dar și altele care sunt tot la fel zidite.

Dar descriind organizarea și modul de constituire a hanurilor, considerându-le în fond, un produs la împrejurărilor, Barițiu este foarte critic cu aspectul edilitar al Bucureștiului. Într-adevăr, aspectul edilitar îl supăra pe tânărul cărturar: caracterul său dezordonat, ulițe strâmbe, inegalitatea edificiilor (palate alături de căscioare simple), lipsa unor edificii monumentale etc. „Dealtmîntrelea cine a văzut numai cetăți europenești – scrie Barițiu – nu-și poate lesne închipui cât de învîrstat este orașul acesta. Nici o piață nu este în tot orașul unde să se ție târgul, și în loc de aceasta, pe

⁴⁵ Vezi: G. Barițiu, *Călătoria primă în Muntenia (Anexă)*, în Studii, XI, 1958, p. 129.

toate ulițele sunt bolte, sau cum le zice prăvălii nenumărate, dar mai ales cam la mijlocul orașului, uliți întregi stau tot din bolte – de aici se poate vedea cât de fierbinte se poartă neguțătoria. Din atâtea uliți, cea mai mare parte sunt strâmbe, pare că numai o întâmplare oarbă a ținut (aruncat - n. ns. T. I.) casele una lângă alta, la câte uliți ar fi mai drepte și mai lungi la acestea ei le zic poduri din pricina căci, mai înainte de aceasta, uliți întregi în loc de pardoseală cu pietre erau podite cu bârne mari de stejar, sub care dacă se adunau gunoaiele și mortăciunile se făcea o putoare nespasă. Rămășițe de poduri ca acestea încă mai sunt pe unele ulicioare, iar cele mai de frunte toate se pardosesc cu piatră”⁴⁶.

Nu-i plăcea lui Barițiu nici faptul că lângă palate boierești și cu gust zidite se găseau căscioare simple, afumate. Era deci un oraș fără regulă zidit. Dar Barițiu găsește și explicația acestei neregularități. Schimbarea capitalei Țării Românești de la Târgoviște la București în anul 1660 a dus la o dezvoltare explozivă a localității.

Mai înainte, pe locul noii capitale și în jurul său erau 60 de mari moșii. Fiecare moșier și-a construit palatul său, după gustul său ș.a.m.d. Fiecare proprietar avea drepturile sale nelimitate asupra pământului moșieresc. Ei au dat voie să construiască și altora, dar fără nici un plan, haotic. Și astfel au apărut ulițe întregi construite fără nici o regulă, fiecare după legea sa. În București, remarcă Barițiu, sunt curți boierești cu palate foarte cu gust construite, arătoase, bine structurate. Există și multe biserici în București mai remarcă el. Laudă faptul că în București există multe locuri pentru plimbare, amintind și câteva din acestea: Dealul Mitropoliei, la Philaret, unde sunt vii, la Colentina, unde este un palat de vară al prințului Grigorie Ghica, la Herestrău, un loc cu cafenea cu scaune, la Pădurea Băneasa, pe „aleiul cel nou cu câte patru rânduri de arbori pe amândouă părțile de drum, o podoabă cu care Bucureștii, peste puțini ani vor întrece pe multe orașe din Europa”. Deci Barițiu, după ce dădea explicații istorice, de ce Bucureștiul este construit haotic din punct de vedere edilitar, prevede o dezvoltare străbătută de optimism pentru viitorul Țării Românești și a capitalei sale, pe care o consideră oraș cu perspective bune. Un oraș cu mulți boieri, în care foarte mulți își permiteau să aibă caleașcă cu echipaj cu tot, iar din unele curți ieșeau câteodată și trei calești încărcate cu dame, în care cei ce nu aveau își permiteau să plătească duminica cu ora, câte un florin de argint și mai bine pe ceas, pentru a se plimba cu caleașca, nu putea să fie decât un oraș prosper.

Călătorii transilvăneni au ieșit puțin și în afara Bucureștiului, la Mănăstirea Cernica, unde tocmai atunci s-a sfințit o biserică nou construită.

⁴⁶ *Ibidem*.

Pe Barițiu l-a uimit mulțimea de popor care a participat la slujba de sfințire a bisericii. O mulțime de oameni zgomotoasă, care făcea larmă și nici nu se sinchisea de predica episcopului. Dar, el consideră că vinovați de larma poporului sunt și călugării fățarnici, care nici nu au așteptat să termine episcopul cuvântarea și au venit jos cu câte o evanghelie și cu apă sfințită în mână pentru a cerși bani de la popor.

Dacă Barițiu s-a dovedit a fi un critic sever al aspectului edilitar al Bucureștiului, o cu totul altă părere va avea cu privire la noua intelectualitate românească, o adevărată intelectualitate de elită, am putea spune, care începea să se formeze în primele decenii ale secolului al XIX-lea, ridicând deosebit de mult nivelul intelectual al Țării Românești, o intelectualitate, care începea să se organizeze tot mai viguros, să atragă tot mai multe forțe sociale în lupta pentru câștigarea deplină a independenței țării și înlocuirea feudalismului cu o societate bazată pe libertatea individuală și socială.

În data de 5/17 august s-au întâlnit cu I. Heliade Rădulescu, „al cărui locaș era în Târgul de afară, într-un șes prea desfătat aproape de Colentina”. Scriitorul bucureștean le-a produs celor doi o impresie foarte puternică. Era primul scriitor român pe care-l întâlneau în viața lor. La 34 de ani cât avea atunci Eliade (cu 3 ani mai mult decât Cipariu și cu 10 mai mult decât Barițiu), edita deja de 8 ani *Curierul Românesc*, publicase o *Gramatică Românească* (1828), *Meditații poetice din Lamartine* (1830), *Regulele sau gramatica poeziei, Fanatism sau Mahomed Prorocul*, traducerea din Voltaire, *Din scrierile lui Lord Byron* (1834), *Amphitriou de Molière* (1835), *Culegere (originală) de proză și poezie*, la care se adăuga activitatea didactică, politică și editorială. T. Cipariu publicase până atunci „*Ecloga*” și „*Orologierul*”. Convorbirea dintre cei doi și Eliade a fost entuziastă, antrenantă, trezindu-le și întărindu-le celor doi ardeleni și mai mult voința de a lupta pentru cauza ardeleană. Poetul bucureștean le-a citit o odă despre libertate, le-a vorbit „despre interesația politicii țariste, cum s-au încuibat și-lățește influența”, despre *Regulamentul Organic*, despre exilul lui I. Văcărescu și moartea năprasnică a *Câmpeanului* celui bătrân.

Prin Heliade, scriitor activ, cunoscut deja în această branșă, cu atitudini antițariste binecunoscute li s-au inoculat și celor doi ardeleni atitudini antițariste. Mai târziu când Barițiu va avea publicațiile sale, el va publica adesea materiale antițariste, motiv pentru care a și avut mult de suferit în exilul său din 1849 din partea reprezentanților armatei rusești de intervenție împotriva revoluției din cele două Principate Române, Transilvania și Ungaria.

Tot prin Heliade, cei doi, Cipariu și Barițiu, au luat cunoștință cu literatura transcarpatină și problemele ei din ambele Principate.

Peste trei zile cei doi ardeleni au fost invitați la masă la E. Rădulescu, apoi au vizitat împreună tipografia *Curierul* unde patronul le-a dat câte o colecție de cărți și unde au avut și „norocirea” de a-l cunoaște pe C. A. Rosetti, cu care Barițiu va lega o lungă prietenie și va colabora în mai multe domenii ani îndelungați.

În 10/22 august l-au vizitat pe *Petrache Poenaru*, pe care l-au găsit cu „fața îngălbenită, fiind bolnav de friguri. Despre Petrache Poenaru, directorul, G. Barițiu spunea că este „un bărbat de știință și cu experiență până la Viena și la Paris”. Studiase în Franța, Anglia și Austria. Poenaru le-a vorbit celor doi latiniști despre *netrebuința* limbii latinești, dar despre folosul celei nemțești sau franțuzești pentru știință.

În aceeași zi l-au cunoscut și pe Aron Florian, ortodox, care se găsea în Țara Românească de 10 ani, devenise profesor la Colegiul Național și colaborator apropiat al lui Heliade la *Curierul Românesc* și *Muzeul Național*. Tipărise de curând vol. I din *Istoria Principatului Țării Românești*, opera principală a vieții sale, împărțită în trei volume.

Cu doi ani mai înainte, în 1834, publicase *Catehismul omului creștin, moral și social – pentru trebuințele tinerilor din școala începătoare*. Și de la F. Aron au plecat cu cunoștințe îmbogățite cu privire la români în general, el i-a criticat pe moldoveni, lăudându-i pe munteni, le-a dăruit câte un exemplar din „*Idee repede ...*”, i-adus să viziteze *Muzeul de Științe Naturale* și *Biblioteca Națională*, care avea deja 8000 de volume. Era deja cea mai mare bibliotecă românească pe care o văzuseră.

De Aron Florian îl va lega o mare prietenie, de la el va învăța multe Barițiu cu privire la români, dar și în unele probleme redacționale și de atitudine față de adversari și cititori.

Aron Florian le-a întors vizita a doua zi, a venit să-l vadă și Eftimie Murgu recent întors de la Iași, nemulțumit că de curând îi suprimaseră cursul său de filozofie. Cu acest prilej cei doi blăjeni au obținut informații pertinente de la Eftimie Murgu, care cunoștea starea de acolo, iar de la Aron Florian au aflat multe lucruri cu privire la învățământul muntean pe care o cunoștea foarte bine. Murgu nu a avut cuvinte de laudă pentru Gh. Asachi, ardelean și el; l-a lăudat însă pe mitropolitul Veniamin Costache. Murgu, care fusese profesor la Iași era supărat pe Asachi și pe unii moldoveni pentru că îi suprimaseră cursul de filozofie. Blăjenii îl cunoșteau însă pe Gh. Asachi, ardelean și el, după *Albina Românească*, apărută la 1 iulie 1829, concomitent cu ziarul lui Heliade, după fabulele, poeziile și studiile publicate acolo. Îl știam de om vrednic și de mare animator al științei și culturii românești. Au aflat însă problemele învățământului ca și altele cu care se confruntau românii din Moldova. Acolo mai fuseseră și alți ardeleni precum Vasile Popp și Vasile Fabian Bob.

Aron Florian le-a relatat că și în Muntenia învățământul se confruntă cu unele probleme. Și la colegiul Sf. Sava, catedra de filozofie a fost „ștearsă”, deoarece prin filozof se înțelegea atunci a fi ateu. Datorită lui Petrache Poenaru s-a împiedicat ca științele să se preda grecește sau latinește, dându-se prioritate limbii franceze, considerată limbă „doctă” și limbii române. Tot datorită lui Petrache Poenaru, prin județe se înființaseră ca la 20 de școli începătoare. Fl. Aron avea o părere bună despre generalul Kiseleff, care asistând la un examen i-a îndemnat pe profesori să-și iubească țara și „să-și cultive limba căci numai așa pot fi adevărați patrioți”. În aceeași zi, cei doi blăjeni au fost invitați de către I. Câmpineanu, conducătorul opoziției naționale și conducătorul energic al *Societății Filarmonice*. Acolo s-au întâlnit din nou cu Heliade, l-au cunoscut pe Cezar Boliac, care-și tipărise cu un an înainte *Meditațiile*. Tot aici l-au cunoscut și pe Ion Voinescu II. Aici au înțeles ei multe despre politica perfidă a țarismului rusesc cu privire la soarta și viitorul Principatelor Române. Au înțeles-o din cele ce a vorbit I. Câmpineanu la această masă, care s-a pronunțat cu multă violență împotriva politicii țariste și a servilismului domnitorului, care nu agreea nici măcar Societatea Filarmonică, pe care el, Câmpineanu, o sprijinea „cu averea și pieptul, iar Heliade cu jertfirea”, cu Heliade, Boliac și Voinescu au discutat literatură și despre teatru. Următoarea vizită a fost la I. Văcărescu, care tipărise până atunci *Britanicus* de Racine (1827), *Poezii alese* (1830), *Regulus* (1834) ș. a. Acesta le-a arătat un „metod de ortografie cu litere latine”, citindu-le apoi din *Britanicus* de sine întors (tradus).

După I. Văcărescu, în ziua următoare, au fost invitați la C. A. Rosetti, care le-a citit din *Galeria Morală și Politică* a lui Ségur, iar după prânz merseară la Boliac. Acesta le propuse să tipărească la Blaj o seamă de scrieri, precum tragedia Radu Vodă – care nu se putea tipări la București. Din acest plan nu s-a ales nimic. Plutea însă în aer ideea de unitate a limbii literare române. Așa s-a întâmplat și cu discuțiile purtate cu Aron Florian cu privire la înființarea unei *Societăți Literare* în vederea „unirii limbii” între toți scriitorii români. Ideea unității însă nu a murit. Ea se va realiza doar peste 30 de ani, în 1867 prin întemeierea *Academiei Române*, la înființarea și activitatea ei atât Barițiu cât și Cipariu aducându-și, vom vedea, o contribuție dintre cele mai mari; acolo devenind colaboratori apropiați și cu *Ion Heliade Rădulescu*.

Din cele aflate de la bucureșteni, Barițiu a tras multe concluzii, unele din ele vor constitui părți ale programului său de activitate, introducându-le și în planul instituțiilor pe care le-a creat sau la întocmirea cărora a luat parte. L-a impresionat pe Barițiu foarte mult faptul că la București există un colectiv de profesori „cu râvnă pentru dezvoltarea, luminarea nației din întunericul neștiinței”. Și aceasta nu numai în București ci și la județe.

Apreciază faptul că Direcția școlilor se străduiește să îndrepte lucrurile, să înlăture greșelile, deși, crede el, ar putea să facă reformele mai cu energie. Marile merit al reformelor școlii constă, după Barițiu, că toate științele se predau în limba românească, fapt care înseamnă că s-a pus temelie de neclintit naționalității românești, iar „istoria patriei bine predată va naște duhuri nepoate Scipilor lui Ioan Huniade, lui Mihai Viteazul ș. c. l.”⁴⁷.

Barițiu a rămas încântat de faptul că „în Valahia pentru cărțile care se tipăresc nu este cenzură ca la noi”. Cartea mai întâi se tipărește, observă el, și apoi se judecă, iar pentru literatură „sunt doritori”.

Barițiu combate cu tărie unele idei care circulau în epocă, ce atribuiău progresele Țării Românești și ale Moldovei prevederilor Regulamentelor organice, impuse de Rusia între 1829 și 1834. El nu neagă unele influențe ale acestora și luarea unor măsuri pozitive în domeniul învățământului și sprijinirii culturii române. Și într-adevăr, nu prin ajutorul rușilor atâta cât prin râvna lor, vedem multe bunătăți vărsate peste această țară românească. Ca să trec de mișcările politicești și de reformele ce s-au adus prin noul regulament organicesc. Miliția Valahiei a făcut cu spor, a arătat energie pentru care a dobândit lauda națiilor străine. „Feciorii de români au fost în bătaia ruso-turcească de la 1828 sub povățuitorul lor Solomon, boier român energic, și de atunci încoace disciplina tot mai bine se întemeiază. *Legea* aceea ca fiecare fecior numai șase ani să slujească ... va face din toți românii ostași vrednici de acel nume”⁴⁸. Barițiu, deși tânăr intelectual, înțelegea încă de pe atunci rolul unei armate naționale regulate în lupta pentru independența națională. El va sublinia adeseori, în scrierile sale, necesitatea unei armate regulate și bine instruite pentru Țările Române.

Barițiu și Cipariu s-au întâlnit și au discutat în acele zile ale primei vizite la București din vara anului 1836 cu cele mai importante personalități ale timpului. Referindu-ne numai la Barițiu, el i-a apreciat, în mod deosebit pe cei cu care s-a întâlnit și a discutat, bagajul său de cunoștințe și informații s-a îmbogățit mult, a aflat lucruri care, în ace vremi, ajungeau greu și cu mare întârziere la cei ce trebuiau să le recepționeze. Impresie deosebită i-au făcut și C. A. Rosetti și Voinescu II și Boliac și Câmpineanu, și Petrache Poenaru. Bună impresie le-au făcut ardeleanul Aron Florian cu care a rămas în relații excelente și după aceea și bănețeanul Eftimie Murgu. „Cu toți aceștia, scrie Barițiu, am făcut discursuri interesante”. „Dar nime atâta n-am petrecut ca cu domnul Eliad, redactorul novelor românești și cu soția domniei sale, care cu cultura și învățătura ce o are, cu discursurile cele dulci se face vrednică de un bărbat cum este Eliad. Acest om de compacție

⁴⁷ *Ibidem*, p. 131.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 130.

(constituție) este slab și din afară n-arată mult, dar duhul lui cu atâta mai nepregetătoriu, și mie mi se pare că nu alta decât focul naționalismului și al patriotismului l-au stors așa. Ține tipografie proprie din zece teascuri, literele încă acolo acasă le varsă și tipărește într-una, iar că nu poate lucra cât vrea, pricina o zice lipsa cea mare de tipografi. Domnul Eliad ne-a descoperit nouă multe din cele ce simțesc patrioții cei buni ai Valahiei asupra țarului, care de ar avea prilej în tot ceasul ar fi gata a înghiți Valahia și Moldova. Cu toate acestea Eliade ne asigură, cum că cine vrea astăzi să atingă naționalitatea românească, să nădușă patriotismul și să înghită acele țări, nu face altceva decât vrea să oprească cu degetul vântu ...⁴⁹.

Barițiu și Heliade vor deveni peste trei decenii colaboratori la Academia Română, unde Heliade va ocupa funcția de președinte și Barițiu de vicepreședinte. Vor continua să aibă același respect reciproc unul față de celălalt.

Barițiu nu s-a interesat numai de școală, societăți literare, presă, tipografii sau istoria românilor. Pe el l-a interesat și teatrul românesc, instituție pe care românii ardeleni nu reușiseră încă să o înființeze.

El spera că teatrul va contribui la purificarea morală a societății românești și că „va curăți rugina ce din veac zace pe toate simțurile nației”. Iar tipografiile din care se vor ridica în curând încă trei sau patru vor contribui la lărgirea gustului de citit, vor aduce luceferi, aurore și pe urmă soarele peste această provincie decât care mai frumoasă Dumnezeu n-a putut să facă”. Erau pregătite deja peste 50 de bucăți teatrale pentru teatrul românesc, Istoria Patriei Române ieșea de sub tipar, se formaseră o societate sau două de literatură, se pregăteau traduceri pentru tipărire a scriitorilor clasici greci, latini, francezi, germani și italieni. La rândul lui Prințul, adică domnitorul nu-i ajuta, dar nu se opunea, ceea ce era deja foarte mult în comparație cu situația din Ardeal.

Impresionat de cele văzute și auzite de la elita intelectuală și politică bucureșteană, lui Barițiu, care era deja un bun, dar și critic observator al realităților social-politice înconjurătoare, nu i-au scăpat însă părțile slabe, neajunsurile, aspectele negative ale societății, în ansamblul ei, din Țara Românească. De aceea, el nu a avut numai cuvinte de laudă pentru ceea ce exista acolo, ci și aprecieri critice, judecăți aspre pentru comportamentul moral și social al boierimii, administratorilor moșiilor acestora, a unor călugări ș. a. În Muntenia, remarcă el, nu există libertate peste tot. În relațiile boierimii cu țărănimea mai domină încă arbitrariul; viața la țară nu era idilică în relațiile cu autoritățile și reprezentanții boierimii; aspecte pe care el le

⁴⁹ *Ibidem*, p. 130.

judeca aspru, încă adolescent fiind, din cele ce văzuse în Ardeal atât la sate cât și la orașe.

Legalitatea și libertatea mai aveau mult până să se instaleze complet și în Țara Românească. Mai ales în relațiile dintre boieri și țărani. Iată cum îi caracteriza Barițiu pe reprezentanții unor categorii sociale, dar și confesionale. „Oricâte bune s-au făcut până acum – scria el – rodul lor nu se cunoaște, darul legilor și al instituțiilor celor bune, necum la norod, dar nici la boierime n-au străbătut. Partea cea mai mare a boierimii este necioplită; dacă știe ceva grecește sau franțuzește și scrie, el este învățat, este în dregătorie. Iar corupția morală și-au ajuns culmea și omul nu poate mai mult nici socoti”⁵⁰. Barițiu constată că nu există fărădelege pe care să n-o practice boierii din Valahia. Părăsirea de către boieri a soțiilor, era o practică frecventă.

La sate boiernașii scăpătați, vehilii moșiilor, cine știe de unde recrutați, se purtau despotice cu țăranii, ne mai vorbind de violuri care erau frecvente, cărora le cădeau victimă și femei căsătorite și tinere și chiar foarte tinere.

Clerul, Preoțimea, Călugăria din Valahia aveau deseori același comportament, constată Barițiu, ca și boierimea și reprezentanții ei. „În Ardeal – scria Barițiu – le-au ieșit la preoții români nume de bețivi și tândăloși, dar acolo sunt și curvari”, deci aveau un „păcat” mai mult decât călugării ardeleni. Să nu ne speriem, spune Barițiu, de cele ce se întâmplă în Principatele Române în rândurile boierilor și din cauza boierilor, deoarece înșelătorii, supărări ce și le provoacă unii altora, mai ales partea boierească, se întâmplă și în alte țări, deoarece acestea sunt prezente pretutindeni unde domnește despotismul cum a fost și în aceste țări.

De la București, cei doi drumeți au făcut și o călătorie la Giurgiu, ale cărui fortificații fuseseră ruinate în războiul din 1828/29 dintre ruși și turci.

Barițiu își continuă notele doar până când ajunge la Giurgiu, Cipariu și le terminase mai înainte. Însemnările din drumul spre Giurgiu ne prezintă o penibilă și zguduitoare înfățișare a unor realități din mediul rural muncitoresc. În această călătorie, cale de cinci poște, cât se întindea drumul de la București la Giurgiu, au dat de unele sate, de care încă nu văzuseră. Aproape că nu credeau că sunt sate pentru că nici o casă nu era pe fața pământului ridicată, ci toate erau hrube, adică bordeie în pământ cum le spunea pe acolo, una în alta, care nici șură, nici șopru, nici coteț nu avea. Mulțimea de păduri ce avuseseră acele șesuri au fost tăiate de Muscali (ruși) pentru a nu fi folosite ca adăpost de către turci.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 131

Asemenea sate existau însă și în partea de jos de-a rândul către Craiova și te năpădește plânsul când treci pe lângă bârloagele acelea, unde numai sălbaticii le-ar trebui să locuiască, unde vezi pământ cât cuprinzi cu ochii nelucrat, nestăpânit de nimenea. Valahia avea, după datele de care dispunea Barițiu un milion de locuitori, dar cu o economie bună, ea ar putea hrăni 3 milioane de locuitori (cifra de 1 milion era eronată, în realitate Muntenia avea atunci, conform recensământului din 1831, 1.653.316 de locuitori).

La Giurgiu au admirat priveliștea „cea impozantă a Dunării, ruinile cetății care mai înainte a fost a turcilor, moscheea turcească făcută biserică creștinească, corăbiile de pe Dunăre pe care le-au admirat într-o seară, în aceeași zi au trecut prin apă către o insulă la capătul căreia „odihneau niște corăbiuțe”, de acolo au privit peste Dunăre în Bulgaria”. (Restul manuscrisului nu s-a mai găsit).

Călătoria făcută la București de George Barițiu i-a deschis noi perspective cu privire la problema națională a românilor de pretutindeni. El a înțeles că fiecare Principat românesc are problemele sale naționale, economice și sociale specifice, datorită izolării istorice în care au fost ținute secole de-a rândul de forțe politice potrivnice. Dar în același timp ele au și probleme comune: de limbă, religie, obiceiuri, tradiții, mod de trai și nu numai atât. Ele au avut și au încă aceiași dușmani, sunt amenințate toate cu deznaționalizarea, cu pieirea limbii și a culturii românești. Toți românii trebuie să lupte cu hotărâre în principatul lor, dar în același timp, să se apropie tot mai mult pentru a forma un stat național. Colaborarea națională, ajutorul reciproc, vor constitui piatra de încercare a națiunii române. Barițiu și-a dat seama că treptat, românii vor fi obligați să judece și problemele economice cu care se confruntau, din punct de vedere global, al tuturor românilor. Referindu-se în însemnările sale la potențialul Munteniei, el arată că în acel moment aceasta are o economie slabă, neconformă cu potențialul. Ea este ca suprafață mai mare decât Transilvania cu două sute miluri quadrate și de două ori mai roditoare, are încă multe bogății necăutate și deci nefolosite ș. a. Se cerea însă o economie bună. El avea încredere că noua generație a elitelor intelectuale va conduce Muntenia spre o economie bună, spre prosperitate.

Barițiu și Cipariu au înțeles ca transilvănenii, deși se aflau încă sub ocupație austro-ungară, pentru a-și crea un potențial național eficient, au nevoie de un sistem instituțional școlar, cultural și economic centralizat, cu care să contracareze acțiunile de deznaționalizare la care erau supuși românii ardeleni.

Dar, în același timp au înțeles și necesitatea colaborării tot mai strânse între românii celor trei principate. Colaborarea dintre Asociația

transilvană pentru literatura română și cultura poporului român și Academia Română, schimbul permanent de profesori dintre Ardeal și celelalte două principate, pregătirea de studenți ardeleni la București și Iași, turnee ale trupelor de teatru din România în Ardeal și multe alte forme de colaborare cultural-științifică reprezintă dovezi în acest sens, dovezi ale unei necesități înțelese și aplicată în baza unor programe susținute în mod conștient dar resimțite și întrezărite încă din primele contacte pe care le-au avut Barițiu și Cipariu în prima călătorie a lor peste Carpați în anul 1836.

Credem însă că unul din punctele forte care a rezultat în urma vizitei celor doi ardeleni la București, în vara anului 1836, a fost înțelegerea și deci conștientizarea că, românilor ardeleni le era necesar un ziar, un organ de presă. Sosise momentul ca multe încercări anterioare ale unor intelectuali români să se concretizeze în sfârșit. Ceea ce Barițiu, cu ajutorul negustorilor ardeleni a și făcut, în anul 1837. El a realizat în acel an nu unul, ci două organe de presă. Hotărârea de a întemeia un organ de presă a lui Barițiu a fost luată, credem noi, și ca urmare a faptului că la București, el și Cipariu s-au întâlnit cu oameni deja consacrați scrisului și poeziei, recunoscuți ca prozatori și poeți, ca profesori care publicaseră manuale didactice, cu o anumită activitate în acest domeniu. Printre cei cu care s-au întâlnit au fost și ardeleni, care au devenit și buni colaboratori ai lui Barițiu.

Despre modul cum s-a încheiat vizita celor doi călători la București, ne va relata Barițiu, abia peste 46 de ani în autobiografia sa, publicată de Cornel Diaconovici în 1892. Iată ce scria atunci istoricul nostru. „După petrecere de aproape două luni în București și călătoria la Giurgiu, ale cărei fortificațiuni fuseseră ruinate în războiul din 1828/29, apoi la Târgoviște și Curtea de Argeș, pre când au ajuns cei doi profesori în carantina de ciumă de la Turnu-Roșu, în care au stat cinci zile, veni altă scrisoare de la Brașov în cauza vacanței de profesor. Atunci G. Barițiu se decise și cere concesiunea de la mai marii săi în scris, apoi pleacă de la Sibiu la Brașov, unde fără să aștepte rezoluțiunea cerută, sub data din 17/29 sept. 1836, subscrise un contract încheiat cu reprezentanții comunei și ai comerțului pe trei ani pentru că după aceea să se întoarcă iar în dieceză”⁵¹. Barițiu nu s-a mai întors în dieceză, preot nu a mai devenit. A rămas în Brașov 42 de ani. De ce a rămas Barițiu în Brașov schimbând Blajul unde era bine văzut și avea, probabil, mai bune perspective pe linie de învățământ și în sfera confesională? Schimbarea nu s-a petrecut ușor.

Barițiu avea de gând să se implice în acțiunea generală de emancipare a națiunii române, să ia parte activă la această mișcare, să ia contact cu mulți oameni, să aibă puncte de informație din toată țara. Blajul,

⁵¹ George Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai, 1892*, Sibiu, 1892, p. 9.

oraș aproape patriarhal, nu-i oferea aceste posibilități. Dar Brașovul, oferea însă alte posibilități. Vom da câteva date care ne confirmă aceasta.

Brașovul, un oraș pe măsura lui George Barițiu **Brașovul în perioada anilor 1830-1850**

Cele trei țări românești – Moldova, Muntenia și Ardealul – separate secole de-a rândul de factori istorici adversi, nefavorabili, au dispus însă de o configurație geografică favorabilă formelor de viață comună și relațiilor economice interromânești. Ea le-a furnizat românilor surse de viață diverse, exercitarea unei game largi de activități, care au impus și un schimb intens de activități între locuitorii tuturor meleagurilor românești. Munții, dealurile, șesurile și apele teritoriilor românești au fost în așa fel dispuse încât ele în loc să-i despartă pe români, i-au unit, favorizând un larg și intens schimb de bunuri și de activități între toate localitățile locuite de români sau de alte neamuri care s-au așezat mai târziu între români.

O anumită parte a populației transilvănene desfășura activități primare de producție în Moldova și Muntenia; parte a acestei producții era apoi prelucrată (casnic, meșteșugăresc, mai târziu și industrial) în Transilvania. Mare parte a acestei producții era apoi vândută tot în principatele române transcarpatine, de unde se aprovizionau transilvănenii, la rândul lor, cu materii prime de natură agrară. În general, cea mai mare parte a producției meșteșugarilor ardeleni era desfăcută în celelalte țări românești. Există un mare număr de comercianți moldoveni care-și vindeau mărfurile proprii sau aduse din Orient în Transilvania. Cei din Ardeal vindeau în Moldova și Țara Românească mărfuri aduse din Apusul Europei. Această schemă a fluxurilor economice, deși foarte sumară, a generat o percepție și conștientizare, pe plan mintal, a unității de interese între locuitorii tuturor țărilor românești încă înainte de atingerea unui stadiu al economiei de mărfuri generalizate.

Factorii ce confereau legăturilor economice interromânești o funcție specific națională, adică se desfășurau și serveau prioritar o populație omogenă, cu exigențe omogene, cu cerere care avea ca obiectiv produse ce se completau reciproc, au fost generați de următoarele împrejurări :

1) Legăturile economice se desfășurau între grupuri de etnie română, în principal, majoritare, care comunicau în aceeași limbă, locuiau același teritoriu românesc, practicau aceleași obiceiuri și forme de cultură și spirituală, aveau aceeași origine istorică, împărtășeau, în general, aceeași soartă;

2) Mărfurile vehiculate proveneau prioritar din producția internă, satisfăcând nevoile reciproce ale locuitorilor provinciilor române;

3) Relațiile de producție și de schimb s-au realizat de-a lungul veacurilor între români sau între români și etnii mai târziu așezate pe pământul românesc, care nu puteau să trăiască în izolare, în timp ce erau înconjurați de o populație preponderent românească;

4) Relațiile economice între provincii au antrenat sute de mii de agenți economici: negustori, meșteșugari, cărăuși, bancheri, cămătari, muncitori, păstori etc. Care treceau dintr-o provincie în alta, produceau, vindeau și cumpărau, realizau diferite afaceri în târguri, iarmaroace, în sate și orașe, cu populația locală sau venită din alte părți. Unii aveau proprietăți în Transilvania, dar și în Moldova și Țara Românească, mai târziu în Regatul român. Exista o rețea comercială unică. Aceeași negustori aveau magazine comerciale în toate cele trei țări românești sau numai în două dintre ele;

5) Faptul că toți acești participanți la circulația interromânească cultivau o limbă comună, limba română – acceptată și însușită și de etniile care s-au așezat mai târziu pe pământul românesc – practicau obiceiuri comune, contribuia la formarea conștiinței de comunitate și unitate etnica și națională;

6) Strămutarea a numeroși ardeleni în celelalte părți ale pământului românesc, contribuia și ea la dezvoltarea conștiinței naționale pe întreg cuprinsul patriei. Transhumanța păstorilor de oi a îndeplinit și ea un rol însemnat în acest proces.

Dintre numeroasele piețe prin intermediul cărora s-a dezvoltat și intensificat intercirculația românească, aceea a Brașovului a fost cea mai importantă. Prin piețele Brașovului a pulsat cel mai intens viața economică comună a românilor, legăturile dintre români și cele cu exteriorul, atât cu lumea accidentală cât și cu cea orientală.

Piața Brașovului, în care se concentrau cele mai multe legături din Transilvania, Muntenia și Moldova, a favorizat nu numai legăturile comerciale, ci și de producție, de schimb de populație, de strămutare a oamenilor de afaceri, lucrători meșteșugari dintr-o provincie în alta, de proprietari care de multe ori aveau sedii în două sau în toate cele trei țări românești. Așezarea geografică a orașului a favorizat relațiile economice dintre toate cele trei țări românești, dar și cu exteriorul. Concomitent cu dezvoltarea economiei de piață și realizarea unirii Moldovei și Țării Românești, Brașovul, viața economică din acest oraș, erau cel mai apropiate dintre orașele și piețele transilvănene de capitala țării, București, dar și de alte centre mai mari și de porturile românești, Galați, Brăila, Giurgiu. Brașovul depindea atât de piețele necesare desfacerii mărfurilor sale cât și de aprovizionarea cu materii prime din Moldova și Țara Românească, România de mai târziu. „Legăturile Brașovului cu Moldova și Muntenia de-a lungul veacurilor au fost trainice, organice și indestructibile, deoarece decurgeau

din necesități firești, stabilite din vremuri imemorabile. De aceea nici o măsură politică a țărilor străine care au dominat Transilvania nu a putut-o izola de provinciile românești⁵². Așezarea sa geografică favorabilă, industria și meseriile de care dispunea populația harnică și întreprinzătoare, ca și alți factori, vor situa Brașovul în fruntea orașelor transilvănene din punct de vedere economic și cultural și al promovării relațiilor economice interromânești. Istoricul Ioan Bogdan, unul dintre cercetătorii relațiilor comerciale ale Brașovului cu țările române, spunea că acestea „au fost foarte vechi, dense și strânse”.

Negustorii din cele trei țări române treceau dintr-o țară în alta fără opreliști. Oierii, de exemplu, își duceau turmele la iernat în Țara Românească și Moldova. Alți numeroși țărani căutau în țările române de la est și sud de Carpați condiții mai ușoare de viață decât cele din Transilvania, unde opresiunea socială și de neam era tot mai greu de suportat. Mulți meșteșugari transilvăneni găseau în celelalte două țări surori posibilități mai lesnicioase de activitate. Circulau fără întrerupere cărțile tipărite la Sibiu, Brașov și Târgoviște. Bunurile materiale și spirituale treceau Carpații dintr-o parte în alta conferind o tot mai mare unitate vieții economice, limbii și culturii pe același temei etnic al poporului român, locuitor de baștină de o parte și de alta a Carpaților. Tot mai des se exprima în scris că Țara Românească, Moldova și Transilvania „să fie unite, deoarece una fără alta” nu poate fi, și că „se impunea ca ele să fie o singură țară”. Această unire a și făurit-o Mihai Viteazul la 1600, când la Alba Iulia a fost proclamat domn al Țării Românești, al Transilvaniei și a toată Țara Moldovei.

Sporirea puterii economice a neguțătorilor din Moldova și Țara Românească, cu deosebire din a doua jumătate a secolului al XV-lea, este însoțită de pătrunderea tot mai accentuată a lor în comerțul transilvan. Negustori moldo-munteni erau tot mai des întâlniți pe întreg teritoriul Transilvaniei, de la Brașov la Cluj și Oradea, de la Bistrița la Baia Mare și Satu Mare, de la Sibiu la Timișoara.

Cu timpul, un mare număr de negustori moldoveni, munteni și orientali se stabilesc în marile orașe ale Transilvaniei. După stabilirea dominației habsburgice acești negustori vor primi privilegiile în exercitarea exclusivă a unor forme de comerț din cadrul comerțului Transilvaniei, vor primi autorizații de organizare a unor asociații specifice profesionale etc.

Dezvoltarea și specializarea pe ramuri de activitate profesională a meșteșugarilor, a contribuit și ea la complementaritatea vieții economice românești. Meșteșugarii transilvăneni treceau adeseori granița în Moldova și

⁵² Toader Ionescu, *Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848-1918)*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.19.

Țara Românească pentru a se stabili acolo sau pentru exercitarea unor comenzi la solicitarea domnilor, boierilor sau înalților prelați, cu aprobarea prealabilă a sfaturilor orășenești de proveniență sau a breslelor din care făceau parte. Acum trei decenii și mai bine, scriam într-o lucrare de specialitate cu referire la importanța strânselor relații economice dintre cele trei țări românești că „Existența unor proprietăți ale domnilor și boierilor din Moldova și Țara Românească, a fenomenelor de transhumanță, care n-a fost un simplu fenomen de pendulare a oierilor de pe o parte pe alta a Carpaților, ci o formă de economie specific românească, ne demonstrează că provinciile românești s-au dezvoltat de-a lungul veacurilor, în ciuda vicisitudinilor istorice, într-o strânsă unitate. Legăturile economice existente între ele erau profunde, pătrundeau în mecanismele interne ale reproducției materiale. Ele nu s-au mărginit deci la fenomenele de simplă circulație a mărfurilor, nu s-au limitat numai la interesele de vârf ale unor oameni de afaceri sau ale vârfurilor sociale conducătoare. Între zonele întregului teritoriu românesc a existat un proces unic al reproducției sociale, dar cu un specific rar întâlnit în istorie, format în condițiile în care acest pământ (acest teritoriu românesc) a fost divizat în mai multe părți separate de granițe politice și aflate sub suzeranitatea unor mari puteri ale vremurilor”⁵³.

Din analiza trecutului istoric al relațiilor economice ale Transilvaniei cu celelalte țări românești constatăm că din toate orașele ardelen, Brașovul a îndeplinit rolul cel mai important în stabilirea și dezvoltare acestor relații. Așezarea sa geografică favorabilă, industria și meseriile de care dispunea populația harnică și întreprinzătoare ca și alți factori vor situa Brașovul în fruntea orașelor transilvănene din punct de vedere economic și cultural și al promovării relațiilor economice interromânești.

În ciuda privilegiilor feudale menținute mult timp în Transilvania, Brașovul a fost singurul oraș transilvănean care s-a dezvoltat la nivel european la începutul secolului al XIX-lea din punct de vedere comercial și industrial.

În privința subiecților purtători ai comerțului, Brașovul va suferi însă transformări esențiale. Ca importanță și pondere, datorită acestor schimbări, locul companiei grecești înființată încă în 1768 va fi luat în 1838 de „*Gremiul român de comerț levantin*”, susținător al ideilor noi ale libertății comerciale și industriale și al dezvoltării legăturilor economice între cele trei țări românești. Românii promovau ideea novatoare pentru acea perioadă că, „Negustoria trebuie a se putea susține slobod; toată împiedicarea este pentru

⁵³ *op. cit.*, p. 53

folosul unora, dar pentru obște păgubitoare”⁵⁴. Exprimată într-un memoriu al negustorilor români din Brașov, în anul 1835, ideea ne relevă că, comerțul brașovean purta deja pecetea unei economii de piață, în ciuda politicii economice restrictive dusă de curtea din Viena și a restricțiilor feudale.

Piața cea mai mare pentru desfacerea mărfurilor transilvănene și în secolul al XIX-lea au fost țările românești de la Dunăre. Astfel, în 1837, Transilvania trimitea spre țările române mărfuri în valoare de 2.977.169 florini, spre provinciile austriece exporta mărfuri în valoare de 64.569 florini. Importa, în același an, din țările române mărfuri în valoare de 3.186.838 florini, iar din provinciile austriece importa mărfuri în valoare de 287.199 florini. În anul 1838 valoarea exportului era de 2.995 florini spre țările române și de 89.141 spre provinciile din Austria; importul din țările române era în același an de 4.157.095 florini și din provinciile Austriei de 89.141 florini⁵⁵. (Notăm că statisticile oficiale și cele maghiare includeau țările române la rubrica „relațiile comerciale cu Turcia”).

Artera principală a rămas în continuare Brașovul. Statisticile oficiale pe anii 1839-1843 indică importuri de mărfuri făcute de către sași în această perioadă, în greutate de 16.132 de funți, negustorii greci 2.649.199 funți, negustorii români au importat 19.278.303 funți, adică de 1.200 de ori mai mult decât sașii. Din totalul exporturilor celor cinci ani care însuma 14.246.199 funți, românilor le reveneau 13.504.911 funți, sașilor 515.144 funți și grecilor 228.144 funți. Comerțul românilor era răspândit în toate marile orașe ale țărilor române: București, Galați, Brăila, Tulcea, Focșani etc. Prin comerțul din aceste orașe, negustorii români întrețineau legăturile comerciale cu Constantinopolul, Asia Mică și Egiptul⁵⁶.

Devenit principalul centru economic și comercial prin care Transilvania realiza legăturile economice cu Moldova și Țara Românească și mai departe cu Orientul încă din timpurile cele mai vechi, Brașovul a continuat să îndeplinească acest rol pe întreg secol al XIX-lea. Așezarea sa geografică, intensificarea relațiilor marfare, economia de piață de natură capitalistă care cuprindea tot mai mult și economia transilvăneană, au creat condiții și mai favorabile largirii relațiilor comerciale, cu deosebire a relațiilor economice interromânești. Locul cel mai important în aceste legături economice interromânești l-au ocupat negustorii brașoveni, grupați într-o organizație negustorească proprie, *Gremiul român de comerț levantin*.

⁵⁴ cf. D. Z. Furnică, *Din trecutul românesc al Brașovului. Documente comerciale 1741-1840*, 1847, p. 2.

⁵⁵ I. Moga, *Influența Gremiului comercial levantin din Brașov, în Analele Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj*, Brașov I 1939-1940, 1941, p. 25.

⁵⁶ N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, pp. 43-44.

Deși au dominat viața economică a Brașovului, negustorilor români li s-a permis relativ târziu să înființeze organizație comercială a lor proprie și să obțină, în sfârșit, privilegiu de care se bucura „compania grecească”, după cum s-a văzut mai sus, încă din 1678 și gremiul comercial săsesc, înființat în 1811.

Reprezentanții negustorilor români din Brașov s-au constituit în Gremiu în anul 1830. Dar aprobările din partea societăților statale le-au primit abia la data de 27 noiembrie 1837. Societatea negustorească s-a numit: *Gremiul român de comerț levantin*, care la numai 1 an după recunoașterea oficială avea 96 de comercianți, cărora li se mai adăugau negustorii ablați (transportatori – n. ns. T. I.) la „boltele” (prăvăliile – n. ns. T. I.) din statele vecine (Moldova, Țara Românească, Bulgaria etc.) Numărul va crește considerabil în 1850 la 168, grupați în 136 case de comerț⁵⁷. Negustorii români brașoveni participau la comerțul cu Țara Românească, Moldova și Orient în general cu 94,7% din suma totală anuală de 2.560.900 florini a comerțului brașovean. Două case de comerț ale negustorilor brașoveni, frații Rudolf și Gheorghe Orghidan dețineau împreună 11,09 % din totalul acestui comerț. Brașovul, cel mai bogat oraș din punct de vedere economic al Transilvaniei, avea în jurul anului 1850, o populație de 25.279 locuitori din care 8.747 români, 8.233 sași, 3.022 unguri și secui. În județul Brașov la 1851 din aproape 100.000 de locuitori jumătate erau români, 26.355 erau sași, 18.446 unguri, restul greci, 60 de evrei ș. a. Dintre cele 167 de firme comerciale existente în Brașov în jurul anului 1850, 136 erau ale românilor grupați în *Gremiul român de comerț levantin*. Cei mai mulți erau negustori cu afaceri întinse în toate ramurile comerțului și mai cu seamă în acelea ale importului de cereale, de pește, vinuri, lână, bumbac, mătase, ceară, piei, coloniale, în exportul manufacturilor săsești și a celor din apus până în Bulgaria, până la Filipopole și întregul Orient. Comercianți sași în număr de 40 erau și ei grupați într-o companie, cei greci aveau compania grecească cu 8 membri.

Există documente care atestă că încă pe la 1837, comercianții români brașoveni aveau un comerț care se extindea până în Saxonia, Silezia, Veneția și Constantinopol. Despre aceștia, sașii se plâneau pe la 1838 că „Românii (brașovenii) au acaparat în mâinile lor și au atras la sine aproape întregul comerț, (...) întemeiără la anul 1830 o asociațiune cu caracter profesional”⁵⁸.

Gremiul, ca societate a comercianților români din Brașov, a urmărit sprijinirea comerțului între români, acorda împrumuturi membrilor care

⁵⁷ Arhivele naționale din Brașov, fond *Gremiul român de comerț levantin*, nr.234.

⁵⁸ A. Mureșianu, *Organizarea și dezvoltarea așezării românești a Șcheilor Brașovului*, în Anuarul IV al Institutului de Istorie Națională al Universității Cluj, 1929, p. 206.

aveau nevoie de bani, făcea pe „interpretul” între comercianți și autorități, a înființat o școală serală pentru ucenici comerciali etc.

În multe chestiuni ce interesau legăturile de afaceri ale brașovenilor cu Orientul, Gremiul a dat Camerei de Comerț din Brașov, din cei dintâi ani a existenței sale, un prețios concurs, fiind singurul în stare de a cunoaște aceste relațiuni, deoarece atât în Brașov cât și în alte localități din Ardeal, abia un singur negustor de naționalitate săsească întreținea legături comerciale cu străinătatea și anume cu Levantul, prin urmare nici un negustor sas, ca membru al Camerei de Comerț, n-ar fi fost în stare să dea nici cea mai mică informație despre relațiile de acolo”⁵⁹.

Pentru a ne face o imagine mai completă asupra rolului care l-au jucat negustorii români brașoveni asupra Brașovului și implicit asupra vieții și chiar destinului lui George Barițiu, vom reda unele informații despre cei mai importanți comercianți români, care au avut multiple relații cu învățatul român, încă de la sosirea lui în Brașov, în anul 1834.

Statistica întocmită de magistratul Brașovului la anul 1769, arată că din 132 comercianți brașoveni 11 erau sași, câțiva greci, restul români, care ajunseseră în majoritate și în „compania grecească”. Iată câțiva din aceștia:

Frații Nicolau și descendenții lor.

Casa de comerț a fraților Zaharia și Nicola Nicolau stabilită mai întâi în Făgăraș, încuscrită cu mai multe familii românești din același oraș s-a stabilit pe la 1722 la Brașov. În actele comunei Brașovului apăreau *pe la 1769* cu boltă în Cetatea Brașovului, plină cu mărfuri de Viena și de Triest, că din țările turcești importau ceară, bumbac etc. aveau strânse legături de afaceri cu firme străine ca cea a lui Focchini și Transchensky din Triest, cu Franz Nadorf din Viena. La 1795, la moartea sa Zaharia Nicolau le-a lăsat fiilor săi o avere de 41.174,75 florini, suma colosala la acea vreme. Depozitul lui Nicolae Nicolau s-a împărțit între fii săi *Zaharia și Nicolae*. Cei doi frați și o seamă de urmași ai lor au fost oameni de seamă în Cetatea Brașovului. Unii dintre membrii acestei familii au devenit și intelectuali de vază ai Brașovului.

Dimitrie Simeon Nicolau (1798-1874) a fost întemeietorul primei rafinării de petrol și derivate în deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea din Transilvania. Om cu avere, el împrumuta cu zeci de mii de florini pe unii magnati unguri.

Dimitrie Zaharia, unul dintre primii membri ai consiliului comunal de 100 al Brașovului a apărut în anul 1860 autonomia Transilvaniei față de presiunile unioniste ale ungarilor și ale partidului unionist săsesc.

⁵⁹ N. G. V. Gologan, *op. cit.*, pp. 47-49.

Soția lui Dimitrie S. Nicolau, născută Cepescul (alt nume de negustor) a fost întemeietoarea și prima președintă a „Reuniunii femeilor române”, înființată la 1849, iar fiica lui Sevastia, soția marelui pedagog, ziarist și filantrop transilvănean Iacob Mureșianu, a fost prima membră fondatoare a acestei reuniuni. Familia Nicolau a fost încuscrită cu familia pictorului Lecca, a academicianului Andrei Bârseanu. Dintre descendenții direcți ai familiei Nicolau, unul și-a schimbat numele în Dimitropol și a fost avocat, prefect, deputat de Târgoviște, iar după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a locuit la București.

Gheorghe Ioan (născut în anul 1770). Mai întâi a fost negustor în Roman. Se mută la Brașov, unde a ajuns unul din cei mai de seamă negustori de aici. Negoțul cu Basarabia i-a adus mari venituri. Împreună cu fiii săi și-a extins afacerile și în domeniul industriei. La fabrica de hârtie înființată în 1852 a fost unul din cei mai mari acționari. A contribuit la construcția și repararea de școli, a împărțit alimente gratuit în timpul marii foamete din 1810, a acordat burse școlare elevilor săraci.

Fii lui Gheorghe Ioan au făcut studii comerciale și de drept, au fost fruntași ai revoluției de la 1848, au lucrat în sistemul bancar etc.

Gheorghe I. Nica. Născut la Prejmer (Brașov) într-o familie emigrată din Macedonia, înrudită cu familiile Dumba și Șaguna, unul dintre cei patru membri care a stăruit pentru formarea parohiei române la Brașov, la 1832. S-a stabilit la Brașov în 1815, venind de la Iași unde avea diferite afaceri. A fost comerciant, industriaș, mare filantrop. A înființat la Prejmer o fabrică de ceară, apoi o fabrică de arnici turcesc. La 1830 a înființat la Prejmer cuptoare de potasă, ale căror produse le trimiteau până la Marsilia. La Poiana-Sărată, la frontiera Moldovei, a început exploatarea minereurilor de fier, care a avut trei furnale și trei clădiri (Instalațiile minelor i-au fost distruse în timpul revoluției de la 1848).

Gh. Nica a fost cel dintâi cetățean român ales de sași în anul 1838 în consiliul comunal al Brașovului, unde a contribuit la apropierea dintre sași și români.

Lui Gh. Nica i se atribuie înființarea în Brașov-Cetate a unei școli comerciale cu 2 clase. A înființat o tipografie românească, unde s-a tipărit în anul 1837 „Pravila comercială”, i-a sprijinit pe marii oameni de cultură din Brașov: George Barițiu, Mureșenii etc. A sprijinit strădaniile lui Barițiu în vederea înființării Gazetei de Transilvania.

Frații Cepescul: (Barbul, Constantin și Ioan). Au fost fii lui Barbul Cepescul. Barbul Cepescul, fiul, avea legături comerciale multiple cu Orientul. Numai într-o singură operațiune de vânzare din 17 august 1899, el trimitea în Turcia mărfuri în valoare de 8.000 renani. Frații Ioan și Constantin Cepescul aveau o firmă comună, care în anul 1811 le-a adus venit

curat de 58.358,44 florini. Ei aveau sucursale la Pesta și București. În fabrica de lumânări înființată de ei se găseau lucrători aduși din Veneția.

Ioan Cepescul (1772-1832) apare ca primul între ctitorii bisericii cu hramul Sf. Adormire din Cetatea Brașovului (1828), căreia i-a dăruit numeroase și prețioase obiecte de argint și de cristal, obiecte împodobite cu perle etc.

Ioan D. Iuga. Descendent dintr-o familie nobilă, originară din ținutul Hunedoarei, fiul negustorului Gh. Iuga, face parte dintr-o familie vrednică de a purta titlul de „cetățean și negustor”. A contribuit cu sume importante la construirea de întreprinderi industriale și la fabrica de hârtie din Zărnești. Aproape $\frac{1}{3}$ din averea sa a lăsat-o moștenire Gimnaziului din Brașov.

Ioan I. Pantazi. Negustor de cereale. A fost efor al școalelor naționale din Brașov. A avut și o filială a afacerilor la Budapesta. A susținut mulți tineri români să-și facă studiile la Budapesta. A sprijinit revoluția de la 1848, a sprijinit cu bani școlile din Brașov și Sibiu.

Rudolf Orghidan. Mare negustor. Si-a câștigat însă mari merite pe terenul *industrial*. El a întemeiat prima asociație a negustorilor români din Brașov, care a luat parte la înființarea fabricii de hârtie din Zărnești. A făcut numeroase acte de binefacere.

Împreună cu Ioan Boghici a fost editorul primei publicații periodice românești din Transilvania al Foaiei Duminicii, apărută la 1837, sub redacția lui Ioan Barac, translator la magistratul Brașovului.

A înființat cu Ioan Boghici o mică tipografie românească, fiind și sprijinitor al școlilor românești din Brașov.

Bucur Popp. Originar din *Câmpulungul Munteniei*, *vechi centru cultural și economic românesc*, care întreținea strânse legături de afaceri cu Brașovul. Stabilizat în 1833 definitiv în Brașov și-a creat în curând o frumoasă avere, devenind unul din marii negustori purtători ai comerțului levantin din oraș. A fost și unul dintre primii contribuitori pentru ctitoria școlilor și altor instituții culturale românești din Brașov.

Ioan Secăreanu. A fost și el unul din marii negustori din Brașov, a cărui avere, după inventarul făcut la moartea sa la 1837 de către magistrat, întrecea cu 20.000 florini pe aceea a patricianului sas Gheorghe de Clasiu, unul dintre cei mai bogați sași brașoveni la acea vreme. Ioan Secăreanu a contribuit și el la finanțarea întemeierii de școli și alte instituții de cultură românești din Brașov.

Acești mari negustori și mari români în același timp, stabiliți în Brașov, au făcut din el cel mai mare centru al relațiilor economice interromânești. Brașovul devenind astfel deopotrivă de important atât pentru românii transilvăneni cât și pentru românii din Principatul Moldovei și Țării Românești. Prin el pulsa întreaga economie românească, atât în legăturile

românilor cu apusul, cât și în cazul tranzitării multor mărfuri spre răsărit, spre Orient în general.

Contribuția negustorilor români brașoveni la întreținerea și intensificarea relațiilor economice cuprinde două mari aspecte:

a) lupta dusă de negustorii brașoveni împotriva greutăților pe care le întâmpinau românii transilvăneni pe plan economic și politic din partea atât a organelor centrale de la Viena, cât și a celor de la Pesta, concomitent cu prevederea unor măsuri de dezvoltare economică a Transilvaniei, și

b) rolul și locul negustorilor români brașoveni în calitate de promotori ai industriei Transilvane.

Negustorii români au primit cu greu autorizații de funcționare a societății comerciale: *Gremiul român de comerț levantin*. Demersurile pentru înființarea acesteia au început în 1830 și s-au terminat abia în anul 1837. Înființarea „gremiului ...” nu a pus capăt discriminărilor la care erau supuși comercianții și meseriașii transilvăneni din partea organelor guvernamentale, care considerau Ardealul regiune periferică a imperiului habsburgic.

Privilegiați erau în acest caz meseriașii și comercianții sași, ale căror privilegii se mențineau și după revoluția de la 1848.

Neglijarea multă vreme a construcțiilor de căi ferate în Transilvania, de către organele imperiului, s-a răsfrânt negativ asupra economiei și comerțului brașovean. Întrucât cea mai mare parte a negustorilor erau români, iar comerțul era cel mai neglijat, românii din Brașov au fost primii care au atras atenția guvernului central asupra neajunsurilor vieții economice și comerciale provocate chiar de indiferența cu care le privea acesta, la care se adăuga și neglijența organelor locale ale imperiului.

„Românii ajunși sub stăpânire austriacă parcă se „specializaseră” în întocmirea de memorii către „bunul împărat” sau către „guvernul cezaro-crăiesc”. Tot printr-un memoriu adresat guvernului austriac au sperat și reprezentanții *Gremiului român de comerț levantin* să scape de discriminările la care erau supuși negustorii brașoveni și să obțină condiții mai bune pentru desfășurarea comerțului lor⁶⁰.

Ne vom referi în acest caz la *Memoriul Gremiului român de comerț levantin* din Brașov, *cuprinzătoriu de năpăstuirile și dorințele sale interne și externe*”, compus de Ion Maiorescu⁶¹.

⁶⁰ Vezi lucrarea: Alin Claudiu Matran, *Unitatea economică a României reflectată în publicații și documente brașovene în perioada 1848-1918*, lucrare de doctorat, Cluj-Napoca, 2003, p.58.

⁶¹ Ion Maiorescu era în 1850 funcționar la Ministerul Justiției din Viena, unde multă vreme a participat cu alți români la adaptarea codului civil și codului penal pentru românii transilvăneni. Tot el a întocmit și tariful vamal al Austriei și un lexicon juridico-

În „Memoriu ...” se relatează că, Brașovul este cea mai importantă piață comercială a Transilvaniei care întreținea comerțul acesteia cu întreaga Turcie europeană, cu țările de la Dunărea de Jos, de la Marea Neagră, peste Bosfor până în Asia Mică și Egipt. *Promotorii acestui comerț erau românii. Tot ei erau și promotorii dezvoltării industriale.*

Și totuși, numele românilor era mereu omis din datele statistice care se publicau periodic, cu privire la comerțul Transilvaniei cu străinătatea.

Iată ce se scria, printre altele, în memoriul amintit mai înainte în acest sens: „Este (...) un fapt ce nu se poate contesta că cele 136 case comerciale românești din Brașov, datorită comerțului cu Levantul, comerț care se află aproape exclusiv pe mâinile românilor, prin exportul manufacturilor din țară și prin importul produselor brute, susțin în Brașov și în alte orașe, peste 20 de corporații săsești, asigurând locuitorilor Brașovului și a altor districte traiul și aducând Transilvaniei un mare folos și câștig”⁶².

Breslele erau după autorul „Memoriului ...” cauza principală care frâna dezvoltarea industriei transilvane. Ele rămăneau în continuare închise și după revoluția de la 1848; formau un monopol al națiunii săsești; se mențineau astfel și un număr mic de meseriași, care nu mai puteau face față comenzilor tot mai mari din străinătate; circulația economică se încetinește, circulația banilor se perturba, economia în general stagna. Din cauză că meseriașii breslași întârziiau sau nu primeau comenzile din Moldova sau Muntenia, în aceste țări au pătruns în masă produsele englezești, franțuzești, rusești etc., concurându-le puternic pe cele din Transilvania, care deveneau mai scumpe și de calitate mai slabă. În Principatele Dunărene, spre deosebire de Transilvania, practicarea meseriilor era liberă, ceea ce va determina mulți meseriași să se ducă acolo.

Dar periculoase erau nu numai breslele de producători, ci și breslele comerciale săsești din domeniul alimentar. Deosebit de dăunătoare pentru populație era, de exemplu, breasla măcelarilor. Funtul de carne de vită trebuia, după rigorile unei economii libere, să se vândă cu 8 creițari, se vindea în să cu 10 creițari sau cu 13 creițari. Funtul de carne de porc trebuia să coste 10 creițari și el se vindea cu 15 creițari. Breasla măcelarilor obliga vânzătorii ca desfacerea să se facă numai către membrii săi și numai aceștia să o revândă către populație. Păgubiți erau și țăranii producători și orașenii consumatori.

terminologic românesc, Revista nouă. Nr. 11-12, 1889-1840, p. 411, preluat după N.G.V. Gologan, *op. cit.*, p. 143.

⁶² Vezi: „Memoriul Gremiului levantin românesc din Brașov”, „cuprinzătoriu de năpăstuirile și dorințele sale interne și externe”, compus de Ion Maiorescu la Viena și prezentat la 23 mai 1850 guvernului austriac, cf. N. G. V. Gologan, *op. cit.*, pp. 144-145.

Încadrându-se în cerințele timpului, care impunea practicarea economiei libere, libertatea întreprinderii și a concurenței „Memoriul (...)”, cerea desființarea corporațiilor. Aceasta fiind, după părerea autorului, condiția esențială a dezvoltării în viitor a industriei, comerțului și agriculturii.

„Memoriul (...)” cerea guvernului, printre altele, numirea unor diplomați în Țările Levantului pentru a apăra interesele supușilor austrieci în acele țări, înființarea de depozite și antrepozite ale imperiului în Țările Dunărene sau la Marea Neagră, desființarea posturilor de carantină, lichidarea controlului etc.

Iar la capitolul „Mijloacele pentru dezvoltarea industriei naționale și pentru ușurarea traficului comercial cu străinătatea, reprezentanții gremiului considerau că este necesar:

1) Declararea Brașovului, emporiul (centrul comercial) al Ardealului, piață liberă și cu dreptul de exercitare liberă a meseriilor, desființarea breslelor cu privilegiile și prerogativele lor învechite și dăunătoare.

2) Înființarea unei sucursale a Băncii Naționale la Brașov.

3) Membrii proiectatei Camere Comerciale să fie aleși din întregul corp al comercianților transilvăneni, în primul rând dintre aceia care erau principalii purtători ai comerțului, cererile și plângerile să fie redactate în limba română, corespondența cu Principatele Române să se facă și ea numai în limba română.

4) Să se construiască șosele pe la Oituz și Timiș, Predeal pentru a întări comerțul cu Principatele Dunărene pentru ca mărfurile brașovene să ajungă la Galați, Brăila etc., iar costul transportului să se reducă.

5) Legături poștale cu toate orașele din România.

6) Revederea tarifului vamal.

7) Să nu li se confiște negustorilor ziarele și cărțile aduse din România etc.

8) Desființarea carantinelor.

9) Înființarea unei școli comerciale la Brașov.

10) Acordarea de către guvern a unui împrumut de 250.000 florini negustorilor români din Brașov, așa cum primiseră și meseriașii sași. Instituirea de premii pentru cei mai buni comercianți și industriași. Guvernul austriac să se străduiască să se înființeze un port liber în Galați sau în Brăila.

Studierea atentă a ideilor expuse în „Memoriu (...)” ne permite să tragem, printre altele următoarele concluzii:

a) Negustorii români erau factorul determinant al progresului material și spiritual al Cetății comerciale a Brașovului;

b) Acest factor determinant era însă omis cu premeditare de reprezentanții sașilor, care monopolizaseră puterea politică locală și de către reprezentanții corporațiilor de meșteșugari sași, care monopolizaseră activitățile acestor organizații;

c) Baza progresului economic a orașului Brașov era dată de strânsele relații ale negustorilor români cu principatele românești, Moldova și Țara Românească și de tranzitul exercitat de aceștia între comerțul Transilvaniei și cel din Orient și Apusul european;

d) Viitorul Brașovului și nu numai al lui, ci al întregii Transilvanii, depindea de intensificarea în viitor a relațiilor economice ale Brașovului cu celelalte părți ale teritoriului românesc cu care Transilvania a format o unitate economică de-a lungul veacurilor;

e) Reprezentanții Gremiul român de comerț levantin se situau în fruntea noii mișcări de libertate economică și comercială, care câștiga tot mai mult teren și în rândurile oamenilor de afaceri și a populației din Ardeal, împotriva ultimelor monopoluri de proveniență feudală a corporațiilor săsești, cu alte cuvinte negustorii români se situau în avangarda mișcării pentru dezvoltarea capitalistă a Transilvaniei;

f) Negustorii români brașoveni apăreau, la acel punct istoric, nu numai ca principali purtători ai comerțului brașovean, ci și la principalii purtători ai elitei burgheze, ai burgheziei industriale transilvănene de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Din elita burgheză română, purtătoare a progresului industrial, apar nume mari de comercianți români de la mijlocul secolului al XIX-lea care erau proprietari de întreprinderi industriale.

Iată o parte din aceștia:

Constantin Ioanovici, Rudolf Orghidan, Bucur Popp, Naum Docu, Christodor Vapa, Ioan Pantazi, Nicolae Dima, Ioan C. Iuga, Gheorghe Ion și fiii, Nicolae Ioanovici, Grigore Pană, Gh. Nicolau junior, Nicolae Vilara, Gh. Butachi, Ioan Gioagă etc., etc.

Aceștia aveau fabrici de iască, zahanale pentru fabricarea seului, spălătorii de lână, povârni, fabrici de oțet, fabrici de hârtie, întreprinderi pentru înălbitul cerii, funerii (frângherii); fabrici de cerge brașovene, fabrici de covoare, sărici, zeghe sau dimii, postav, stofe negre fine și diferite alte stofe de lână fină, basmale pentru cap, de bumbac și mătase, împodobite cu diferite împletituri și alesuri; produsele olarilor români, cel puțin tot atât de bune ca cele ale sașilor, erau împiedicate de sași la comercializare, tot așa și cele ale unei fabrici de cordele din Șcheii Brașovului și multe altele.

Analiza activităților industriale ale Brașovului

Produsele industriale ale negustorilor români se vindeau în toată Transilvania, dar cea mai mare parte mergeau la export. Ele erau trimise spre portul Trieste, Pesta, Viena, Germania, Olanda, în Principatele Române Dunărene, Banat, Croația, Turcia europeană și asiatică, Egipt etc.

Populația din Brașov, Săcele, Tohanul Vechi, Șcheii Brașovului, Baci, Turcheș și multe alte localități transilvănene obțineau salarii de milioane de florini din munca prestată în aceste întreprinderi. Cele 136 de case de comerț din Brașov erau prospere, aveau mari posibilități de finanțare și, să-i spunem, sponsorizare a învățământului și culturii românești. Transportatorii, căraușii câștigau și ei sume importante în urma activităților acestor stabilimente manufacturiere.

Conectați și ei la această activitate, ciobanii mari crescători de oi și alte animale: capre, vite mari cornute, cai etc. câștigau și ei sume mari de bani din vânzarea lăunii, laptelui și brânzeturilor, a oilor și altor animale. Ba mai mult, ciobanii nu numai din jurul Brașovului, ci și cei din Sibiu, de pe granița cu Țările Române și din interiorul Transilvaniei, până în Bihor, făceau și ei bune afaceri cu *brașovenii*, cum erau numite produsele industriale ale Brașovului. Ciobanii vindeau nu numai mare parte a mărfurilor comercianților români din Brașov, ci și o bună parte a produselor corporațiilor săsești.

Industria dezvoltată de negustorii brașoveni români dădea de lucru anual nu numai bărbaților, ci și unei mari părți a femeilor din Brașov și din jurul său. Numărul acestora se ridica la zeci de mii, mai ales în lunile de vară și cele de toamnă.

Din datele „Memoriului (...)” din care reiese că membrii *Gremiului român de comerț levantin* sunt în același timp și industriași și proprietari a unor întreprinderi industriale, bazată pe muncă salariată, ei ne arătau, în fapt, că în această perioadă avea loc un proces de pătrundere a capitalului comercial în producția meșteșugărească și manufacturieră, ceea ce în realitate reprezenta o cale de dezvoltare a capitalismului, a liberei întreprinderi. Dar, în cazul Brașovului, acest proces era mult frânat de privilegiile corporațiilor și, în consecință, forțele productive proprii sistemului capitalist, erau supuse unui proces de dezvoltare lentă și incompletă.

Sesizând în felul său, acest proces, George Barițiu preluând datele chiar din presa de limbă germană, scria că autorii „Memoriului (...)” că negustorii români brașoveni „nu numai că susțin o mulțime de corporații săsești din părțile Transilvaniei, dar câștigă mai multor sute de locuitori, cu deosebire celor din Brașov și districtul Brașov pâinea cea de toate zilele,

plătind și fiscului mari sume de bani, mai ales ca urmare a importului unor mari cantități de materii prime din Țările române. Acesta era, după părerea lui George Barițiu, un argument zdrobitor „pentru cei care doresc înflorirea și zborul industriei patriei noastre ori prin cine, aceeași însă cântă cam rău la cele delicate urechi speculative, care vreau să jignească pe Românii din Ardeal și să-i degradeze numai la călțuni și seminomazi, căci aceștia cu toată supercultura lor cea mult și în totul lăudată, nu pot arăta aceste cifre aritmetice nicăieri și totuși se opintesc a detrage orice grad de cultură de la români, orice capacitate și stimă ce li se cuvine în mijlocul conaționalilor lor”⁶³.

Barițiu îi îndemna însă pe cititorii „Gazetei Transilvaniei” să privească lucrurile cu calm, fără prejudecăți, să-și pună întrebarea, că ce s-ar întâmpla cu toată străduința *țehurilor* sase, dacă nu ar fi românii să aducă materiile prime și să exporte produsele prelucrate. „Să căutăm – îndemna el – la orașele sase unde nu sunt negustori români și răspunsul e pe față. Unde sporesc manufacturile și se ridică industria? Acolo – răspunde Barițiu – unde importățiunea produselor crude și exportățiunea celor prelucrate este neconținută. Acesta este un adevăr pipăit. Pentru ce este Brașovul mama industriei Transilvane și emporiul de căpetenie atât al comerțului levantin, cât și al celui activ? Negreșit pentru aceea pentru că în Brașov sunt cei mai mulți negustori, care importă produse crude din Orient ... Comerciala activitate a românilor este într-adevăr lăudabilă, și înșiși inimiciii românilor trebuie să mărturisească că s-ar fi putut cu mult mai tare lăți și ridica dacă *țehurile* sase cu nedreptate și de multe ori numai cu pretensele privilegii nu ar fi fost așa de egoiste și monopoliste, cum sunt până în ziua de azi”⁶⁴. Asemenea practică a continuat din partea scriitorilor sași și după 1850 când exclusivismul săsesc era depășit, iar românii, ca populație majoritară se impuneau tot mai mult în viața economică și social-culturală a Transilvaniei.

Se pune întrebarea: numai negustorii brașoveni făceau bune afaceri în Principatele române transcarpatine (Moldova și Muntenia). Adevărul este că și cei din principatele transcarpatine făceau un bun comerț cu Brașovul; cu Transilvania, în general.

În Țara Românească existau câteva case de comerț și asociații de mari negustori care exportau în Transilvania și Banat, atât produse specifice zonei de la sud de Carpați, cât și cu produse pe care le achiziționau de la companiile grecești cu care aveau legături comerciale, adică mărfuri specifice climatului mediteranean. Unele dintre casele de comerț din cele mai importante își aveau sediul la Câmpina. Prin intermediul a trei

⁶³ Gazeta Transilvaniei, XIII, nr. 2, din 5 ian. 1850.

⁶⁴ *Ibidem*.

comisionari ai Gremiului levantin: Costache Carcalechi, Ioan Ghenoni și Costache Ghenoni stabiliți aici, se realiza în aproape toate orașele Țării Românești cea mai mare parte a exportului transilvănean. Marii negustori din Țara Românească, prin intermediul relațiilor cu casele de comerț și asociațiile comerciale din Transilvania, aprovizionau, de fapt, manufacturile săsești din această parte a țării.

Citând izvoare săsești, N. G. V. Gologan arată că „(...) numai prin intermediul caselor de expedițiune N. Dimitropol și D. Cepescul din Timiș se importau în 1851 mărfuri în cantitate de 6.252.450 kg, valorând florini 2.213.545, iar în 1852: 4.129.400 kg. În valoare de florini 1.205.601. Acești speditori exportau 1/10 din exportul total al Brașovului. Prin mijlocirea speditorilor N. Ștefanovici și A. Pantazi din Oituz se importă în anul 1850-1851: 331.940 kg. și 2.788 vite. De la 1 febr. 1852 la 31 oct. 1852: 663.650 kg. mărfuri și 3.667 vite”⁶⁵.

Stabilirea comercianților din Transilvania în Moldova și Țara Românească și din acestea în Ardeal era un fapt obișnuit pe la mijlocul secolului al XIX-lea și chiar mai devreme. Unii din ei aveau case de comerț în una din țările române, iar alții din ei aveau case de comerț în toate țările românești. Comercianții brașoveni, despre al căror rol industrial am vorbit în paginile anterioare, au întemeiat cu timpul și unele industrii în principatele danubiene sau în România de mai târziu. Casa Andrei Popovici, care a livrat în timpul războiului de independență (1877-1878) mari cantități de postavuri pentru necesitățile armatei românești, a întemeiat și o fabrică la Herăstrău, în apropiere de București⁶⁶.

Tot același autor, citat mai sus, reliefa rolul negustorilor transilvăneni, care la rândul lor, erau proveniți din toate regiunile patriei noastre, scria cu referire la București că ei au introdus în capitala țării băcăniile europene „de coloniale și de delicatese numite șpițerași care erau aranjate cu totul altfel decât cele ale băcanilor țarigrădeni. Ei înlocuiau sacii, zimbilurile, căldările și chipurile cu: cutii, damigene, sticle și butoaie. Ei introduseră ordinea europeană în locul dezordinii și murdăriei asiatice. Ei, în fine, începură să facă concurența orientalilor prin o curățenie exemplară și măsurare dreaptă”⁶⁷.

După relatările aceluiași autor, primii băcani transilvăneni numiți „toptangii” sau „detaliști” au fost Ioan Orghidan și Ioan Martinovici împreună cu Gh. Asan. Unii români transilvăneni, foști zarafi, cu timpul înființează case de împrumut, de schimb, au început să efectueze operațiuni

⁶⁵ N. G. V. Gologan, *op. cit.*, p. 35.

⁶⁶ D. Z. Furnică, *Documente referitoare la Comerțul românesc*, București, 1931, p. LV.

⁶⁷ *Idem*, *Industria și dezvoltarea ei în Țările Române*, București, pp. 136-137.

de bancă după sistemul european. Celor două firme românești provenite din Transilvania și instalate în București, le-au urmat și două firme săsești: aceea de la *Steagul Alb* a lui Gustav Rietz și Friederich Pielner”⁶⁸.

Ne oprim aici cu relatarea potențialului economic al Brașovului și a legăturilor sale cu interiorul monarhiei austriece și în afara lui, mai ales cu celelalte două țări românești: Moldova și Țara Românească.

În orice caz, pentru un tânăr hotărât să se implice în realizarea progresului social-economic al națiunii sale, Brașovul oferea condiții net superioare celor din Blaj. Acesta era doar un orașel de provincie, cu profil agrar din punct de vedere economic. Faptul că aici se găsea un palat episcopal din secolul 16-18, o catedrală în stil baroc din secolul 18-19, o biserică parohială din secolul 19, că era sediul unei episcopii unite din 1736 și faptul că încă din secolul 18 a devenit cel mai important centru al învățământului românesc din Transilvania (școala de obște din 1754, școala latinească, că exista un seminar și o tipografie din 1747) nu constituiau condiții suficiente pentru această localitate de a deveni principalul centru de luptă și de mobilizare a tuturor românilor în străduința lor pentru emancipare națională.

Barițiu și-a dat seama că pentru emanciparea națională nu mai era suficient un oraș simbol al luptei naționale, așa cum era Blajul, și cum a rămas și în continuare, îndeplinind un mare rol la revoluția de la 1848 și în lupta împotriva dualismului.

La rândul său, Brașovul era și el un foarte important centru cultural românesc încă din secolul al 16-lea prin activitatea tipografică a diaconului Coresi și prin Școala din Șchei, Școala de la Biserica Sf. Nicolae. Din 1788 și 1832 funcționau două școli elementare românești. Brașovul era la începutul secolului al XIX-lea de mult principalul centru meșteșugăresc și comercial al Transilvaniei.

Recensământul din 1838 arăta faptul că Brașovul cu cele patru suburbii: Șcheiul, Brașovul Vechi, Blumăna și Stupinile, număra 22.856 locuitori, fiind al doilea după Cluj, din punctul de vedere al numărului populației în Transilvania. Din care: 9.311 erau ortodocși, 3.880 romano-catolici, 96 unitarieni, 8.675 luterani, 894 calvini. Ortodocșii erau românii și puținii negustori greci și bulgari, care în 1827 se organizaseră într-un „*Societet cuvincios de negustorie*”. Romano-catolicii, unitarienii și calvinii erau maghiarii, iar luteranii erau sașii⁶⁹.

În întreg districtul Brașovului, inclusiv orașul, populația avea din punct de vedere etnic următoarea structură: 39.547 români, sași 26.550,

⁶⁸ *Ibidem*, p. 137.

⁶⁹ Petre Suciu, *Problema orașelor ardeleni*, în „Societatea de mâine”, nr. 26, 1924, p. 513.

unguri 16.873, țigani 3.489, străini 142. Deși în districtul Brașovului populația majoritară era românească, orașul era dominat de sași. Ei erau ocrotiți de vechile privilegii, erau stăpânii puterii politice și ai administrației locale.

Dar deceniile trei și patru ale secolului al XIX-lea încep să schimbe balanța între diferite elite sociale și naționale. Cele care se bazau pe privilegii sociale, economice și politice încep să-și piardă din importanță. Este cazul aristocrației funciare, nobiliare la unguri și al reprezentanților breslelor la sașii transilvăneni, care nu mai țineau pasul cu noile realități bazate pe ideea și practica libertății economice. Vechile elite aristocratice, fie ele funciare, fie *fehale*, corporatiste sau militare, încercând să se prevaleze în continuare de privilegiile feudale se opuneau progresului, pierdeau terenul în fața forței banului, a schimbului și circulației marfare, când totul se raportează la bani, bani cât mai mulți și o circulație marfară liberă, fără îngrădiri și cât mai accelerată.

Din acest punct de vedere, comercianții români din Transilvania, purtători ai schimburilor economice bazate pe bani, erau mai bine adaptați la noua situație economică, marfară, bazată pe schimb, pe bani. Negustorii, comercianții au înțeles că vechile privilegii sociale, naționale, munca obligatorie, exercitată fără plată sau remunerată în alte forme decât în bani nu mai favorizează dezvoltarea economică, țină în loc și știința, și școala, cultura și spiritualitatea oricărui popor ce este menținut în asemenea stare.

În acea perioadă, am văzut mai sus, negustorii români au conștientizat că ei și poporul lor român pot și trebuie să depășească starea de slabă dezvoltare economică, de națiune expusă deznaționalizării, de slab nivel de cultură și învățătură. Spre meritul lor au înțeles că progresul este o necesitate națională, elitele înaintate în cultură să contribuie la răspândirea ei în rândul întregii națiuni, să se formeze instituției în acest sens: școli, asociații culturale, teatre, să se tipărească cărți pentru popor, să se creeze deci și tipografii; să se răspândească cultura în popor.

Pasul inițial făcut de negustorii români brașoveni a fost acela al organizării. Nu le-a fost deloc ușor în acest demers.

Începută mai intens în anul 1827 cu înaintarea unui memoriu împotriva nedreptăților din partea autorităților locale, mișcarea de organizare a negustorilor români va fi continuată cu acțiuni în vederea întemeierii unei „societăți distincte cu conducători și slujbași proprii”⁷⁰. Se va încheia abia în 27 noiembrie 1837 când organele guvernamentale au comunicat, în sfârșit, recunoașterea gremiului ca societate comercială.

⁷⁰ Vezi: Ion Colan, *Casina Română din Brașov, 1835-1935*, pp. 11-15, anexe X-XV.

Dar între timp negustorii nu au stat pe loc. Ei încep să adauge la zestrea naţiunii noi ctitorii pentru baza spiritualităţii şi învăţământului românesc. Astfel la 1832, negustorii români au primit autorizaţia de a ridica o nouă biserică în chiar interiorul cetăţii – *Biserica Sfintei Adormiri* – alături de care peste doi ani au înfiinţat şi o şcoală. *La conducerea acesteia a fost chemat peste doi ani George Bariţiu*. În 1838, cu toată împotrivirea negustorilor greci şi bulgari, românii şi-au transformat „societatul sau gremiul în *Gremiul român de comerţ levantin*”.

Acesta a fost numai un început. Fruntaşii mişcării naţionale începută de negustori au înţeles cerinţa momentului:

a) De a-şi dezvolta reţeaua şcolară românească, că trebuie să creeze şcoli cât mai multe şi de grad mai înalt faţă de ce aveau până la începutul secolului al XIX-lea;

b) Că este necesar să creeze o presă românească pentru răspândirea culturii şi învăţaturii într-un cerc cât se poate de larg al componentelor naţiunii române.

Dar, atât pentru crearea de şcoli corespunzătoare cerinţelor timpului, cât şi pentru o presă proprie politică şi literară, aveau nevoie de oameni care să-şi asume această sarcină, capabili, dar şi dornici să o facă. Au găsit omul potrivit, la timpul potrivit în persoana tânărului absolvent al şcolilor de la Blaj, George Bariţiu.

Bariţiu avea alte planuri, vom vedea în alt capitol, dar a renunţat la ele şi a acceptat oferta negustorilor braşoveni.

Călătoria făcută împreună cu Timotei Cipariu în vara anului 1836 la Bucureşti l-a influenţat foarte mult, suntem convinşi de aceasta, să accepte oferta braşovenilor. Bariţiu a găsit la Bucureşti o atmosferă intelectuală de invidiat pentru un ardelean, care la Braşov era supus tot timpul şi peste tot şicanelor din partea administraţiei statale când încerca să realizeze ceva, în favoarea naţiunii române.

Şcoala, presa, teatrul şi alte subiecte de cultură şi învăţătură abordate cu interlocutorii de la Bucureşti l-au convins şi l-au hotărât să se dedice fără şovăire luptei de emancipare naţională a românilor. Propunerea braşovenilor a căzut în momentul când trebuia şi s-a adresat celui ce era în căutarea unor căi şi mijloace de a face ceva, de a scoate din inerţie naţiunea română prin mişcare culturală, instructivă, dar şi prin crearea de instituţii şi întreprinderi subordonate acestui scop. La Bucureşti, Bariţiu s-a întâlnit şi cu alţi ardeleni, care ocupau funcţii în învăţământul românesc de peste Carpaţi, care aveau deja şi o anumită activitate în domeniul scrisului, a colaborărilor în presă, cunoşteau mişcarea literară de la Bucureşti şi Iaşi, precum şi mişcarea teatrală, aveau deja multe legături cu intelectualii munteni şi moldoveni, puteau conta şi pe ajutorul şi colaborarea acestora, ceea ce s-a şi întâmplat

mai târziu când Barițiu a devenit unul din pionierii principali ai mișcării culturale și naționale transilvănene.

Desigur, Barițiu acceptând să preia școala românilor din Brașov, să devină profesor acolo, nu a început de la zero.

Cu ajutorul unora dintre negustorii brașoveni, a lui Rudolf Orghidan și George Nica, în special, s-a creat în deceniul trei al secolului XIX o mișcare literară și științifică, în fruntea căreia s-a găsit medicul bibliograf Vasile Popp, autor al celei dintâi lucrări medicale în limba română (*Despre apele medicale de la Arpătac*, 1821), scriitorul popular Ioan Barac, traducătorul cărții *O mie și una de nopți*, *Halima* (1835-1838), profesorul Em. I. Nichifor, care a publicat *Pravila comerțială care cuprinde regulile comerției, ale catastifelor și ale vexelilor și socoteala interesurilor* (1837) și profesorul *Dimitrie Lecca*, care a publicat *Gramatica românească și nemțească pentru tinerimea națională*⁷¹.

În domeniul culturii și al presei, negustorii brașoveni au început să finanțeze și publicații cum a fost, spre exemplu: „*Foaia de Duminică*” înființată „spre înmulțirea cunoștințelor celor de obște folositoare”. Stabilirea lui Barițiu va contribui însă mult la multiplicarea inițiativelor de început ale negustorilor brașoveni, ca și pe acelea luate de alții, dar finanțate, cel puțin inițial, de aceiași negustori.

Profesorul George Barițiu 1836 – 1845

Din capitolul anterior reiese că Brașovul avea toate atuurile, în comparație cu Blajul, pentru a-l determina pe Barițiu să primească postul de profesor propus de reprezentanții comercianților din acea urbe, mare, frumoasă, bogată, cu populație multă, cu așezare geografică deosebită, plină de bogății și perspective de viitor deosebite. Așezarea Brașovului, la granița cu Țara Românească, cu posibilități mari de a ține legătura cu noii prieteni de dincolo de Carpați, a contribuit, în mod sigur la hotărârea tânărului învățat, să accepte postul de profesor ce i s-a oferit. Perspectivele unui trai mai îmbelșugat au contat, cu siguranță și ele. Faptul că negustorul Gh. Nica încă din luna martie a făcut un drum la Blaj după un profesor ne relevă că și de partea cealaltă, presiunea pentru a angaja un profesor destoinic, care să-i ajute și în alte domenii, după cum s-a și întâmplat, era și ea foarte mare. Nu întâmplător negustorii i-au ajutat pe cei doi să călătorească în Țara Românească cu bani, probabil și cu scrisori de recomandare, apoi i-au întâmpinat cu o scrisoare chiar la graniță, la intrarea în Transilvania din Țara Românească.

⁷¹ Vezi: Gh. Bogdan Duică, *O gramatică patriotică*, în Țara Bârsei, 1929, p. 337.

Însuși Barițiu își motiva, în 1837, plecarea din Blaj ca să strângă o sumă de bani, cu care să poată merge în străinătate, pentru a-și promova unele examene. Iar promovarea acestora i-ar fi dat dreptul să practice avocatura.

Școala românească pe care și-o deschisese românii, în 1832, în curtea capelei lor, a funcționat inițial cu un docent macedo-român anume Antonie, care se pricepea și la contabilitate, dar Antonie peste un an s-a mutat la Viena, unde, probabil, i s-au oferit condiții mai bune. Barițiu dându-ne această informație, nu explică și cauzele plecării lui. Aceluia, ne informează Barițiu, i-a urmat „în mai 1835 un tânăr bun din loc(alitate), anume Dimitrie Leca, ce frecventase în Blaj cursul I, la facultatea filosofică: fu aplicat de către comunitate ca docente la acea școală. Acesta însă, terorizat de către tinerețea săsească, care pe atunci nu voia să audă de școale românești, în mai 1836, renunțând trecu la Târgoviște⁷². Școala a rămas, după informațiile lui Barițiu, cu un adjunct Ioan Precup alias Precop, de origine din Comitatul Turzii, care învățase câteva clase gimnaziale tot la Blaj, care apoi ne mai având posibilități materiale începuse să dea lecții ca instructor în case particulare. Acestea sunt împrejurările care l-au determinat pe Barițiu să ceară aprobarea mai marilor săi de la Blaj, respectiv episcopului Blajului, Ioan Lemeni. Dar nu a mai așteptat aprobarea și în 17/29 septembrie 1836 a încheiat „un contract cu reprezentanții comunei și ai comerțului pe trei ani, cu intenția ca după trei ani să se întoarcă iarăși în dieceză”⁷³. Nu s-a mai întors. A rămas în Brașov 42 de ani, după care s-a mutat la Sibiu.

Contractul încheiat la Brașov în 17/29 sept. 1836 semnat de Barițiu ca parte în calitate de profesor, mai era semnat de 5 reprezentanți ai negustoriei românești brașovene: Constantin Cepescu și Ioan G. Iuga, curatori și Rudolf Orghidan, Dimitrie Marin, George și Gheorghe G. Iuga.

În introducerea contractului se consemna că acesta s-a „închis ... între iubitorii de învățăture, domnii cetățeni și neguțători cei mai jos amintiți (de fapt, cei cinci amintiți mai sus – n. ns. T. I.), și între profesoru Gheorghe Bariț, după următoarele condiții:

1. Mai sus numitul domn profesor cu numita Societate s-au învoit a sluji în școală, ca cel dintâi profesor, în trei ani de zile, care de astăzi se vor începe cu o plată pă fieștecăre an câte f. 200, adică 200 fiorini în bani de argint, și cu o casă de locuință ce i s-au dat, dimpreună cu lemne de foc ce i se vor da, pentru care se îndatorează, ca cel dintâi profesor, să dea în școală tinerilor învățăcei lecții de limba românească, nemțească și latinească, după

⁷² George Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai, 1892*, Sibiu, 1892, p. 8.

⁷³ *Ibidem*.

un proiect de învățătură care ni l-au făcut cunoscut, și să așeze școala pe un temelie pe care următorii mai cu înlesnire să poată zidi învățăturile, după un metod mai nou ce i se va vedea mai înlesnitor, după loc și după vârsta tinerilor, fără să dea cineva mutare lucrării dumnealui.

2. Profesorul G. Bariț, împreună cu „al doilea profesor” erau obligați să țină examene cu elevii de două ori pe an – la 2 februarie și 2 iulie – în fața *Soțietății* la care puteau asista și părinții școlarilor. Vinerea va fi liberă, zi în care nici un elev nu avea voie să fie prezent în școală decât cu știrea inspectorului școlar. Pedepsele aplicate elevilor trebuiau să țină seama regulamentelor școlare ale Austriei cu acordul inspectorilor școlari.

Societatea își lua obligația să numească un „al doilea suptprofesor”, care va fi obligat să urmeze întru totul povăturile, metoda și instrucțiunile profesorului. Acesta primea un salariu în bani 50 fiorini la fiecare trei luni și a patra parte dintr-un post vacant de profesor.

Soțietatea își lua obligația să cumpere pentru școală cărțile pe care le va recomanda profesorul pentru uzul elevilor., cărți care vor rămâne în biblioteca școlară.

În cazul că după 3 ani una din părți nu va mai dori să reînnoiască contractul, trebuie să anunțe această intenție cu 6 luni înainte de expirarea termenului de trei ani.

Este interesant faptul că *Soțietatea* nu se mulțumea cu orice fel de pedagogie folosită în școală. Ea cerea profesorului metode pedagogice noi, conforme stadiului la care ajunsese societatea umană la acea vreme, să aplice metodele pedagogice corespunzătoare grupelor de vârstă ale elevilor.

În paginile viitoare, acolo unde va fi locul, vom da unele exemple despre modul cum s-a preocupat Barițiu în publicistica sa toată viața, de perfecționarea pedagogiei școlare, îmbogățirii programelor de învățământ cu noi metode de predare, a dezvoltării unui învățământ orientat spre științele tehnice aplicate, spre științele economice, a științelor agricole ș. a.

Lecțiile de religie erau ținute, ne informează G. Barițiu, de părintele paroh Vasile Grecean.

Dar răspunsul din partea episcopiei Blajului, cu privire la postul de profesor la Brașov, a fost negativ. Barițiu nu a primit aprobarea. O va primi mai târziu.

Înființată în 1834, Școala din Cetate unde a fost numit Barițiu profesor, în 1836, avea trei clase cu 12 elevi. Până la sfârșitul anului, datorită strădaniilor și prestigiului lui Barițiu, numărul elevilor se ridică la 79. Vârsta lor varia între 15 și 18 ani, ei fiind recrutați din Brașov și satele învecinate, cu deosebire din Săcele. Școala se întreținea exclusiv din contribuțiile părinților; elevii erau împărțiți în 3 categorii, plătind după starea familiei, 4, 6 sau 8 florini anual.

Creșterea numărului de elevi numai într-un an și jumătate, la 79 a obligat comuna să se îngrijească de încă un profesor. „Atunci chemară tot de la Blaj, în aprilie 1836 pe Andrei Mureșan, teolog în anul al IV-lea. Blajul se arăta de astă dată mai puțin îngrijorat, ba încă dispensează pe Andrei de examenele din semestrul II și îi dă binecuvântarea ca să plece”⁷⁴. Deci schimbare de mentalitate. Blajul devine mai flexibil în relațiile cu brașovenii, situație care se reflectă și în faptul că în toamna anului 1837 „Blajul dedese voia lui Iacob Mureșan a merge tot la Brașov, însă nu la școală românească, ci la un gimnaziu catolic, de patru clase, înființat atunci din nou, cu ajutorul românilor, ca să fie de îndemână și pentru tinerimea românească pe cât timp românii erau lipsiți de școli gimnaziale”⁷⁵, întrucât în cele șasești ei erau primiți în acea epocă *numai* până la așa numita clasă sintactică, sașii spunând că „pentru valahi e de ajuns și numai atâta învățătură”.

Deci, în numai trei ani Blajul furnizase Brașovului trei tineri intelectuali, care vor juca un rol fundamental nu numai în viața școlară a aceluia oraș, ci și în viața intelectuală, culturală și ziaristică a întregii României. În ceea ce privește învățământul și presa românească, ei vor fi, în frunte cu Barițiu, ctitori ai acestor activități în orașul amintit și pentru Transilvania în general.

Sosirea lui Andrei Mureșan la Brașov, în 1836, i-a creat posibilitatea lui Barițiu să insiste, pe lângă Comună, ca în anul 1837/1838, să înființeze și clasul al 4-lea sau pregătitoriu de comerț, în care elevii erau obligați să învețe, - pe lângă „elementurile aritmeticii”, istoria „naturală” și universală, gramatica latină ș. a. - „conțepțiuni de corespondenții și alte scrisori trebuincioase, românește și nemțește” și „începuturi de dopie, cu deprinderi pe tablă.

Profesorul clujean Iosif Pervain, studiind activitatea didactică a lui G. Barițiu, în lucrarea *Studii de literatură română*, ajunge la concluzia că: afirmațiile lui Bartolomeu Baiulescu, Andrei Bârseanu și alții, că până la 1845, când demisionează, Barițiu a funcționat exclusiv la clasele a doua și a treia, predând gramatica românească și germană, „socoteala”, istoria, geografia, principii de bună purtare, după *Cărticica moravurilor bune* a lui Moise Fulea, și limba latină „pentru aceia cari voiau să treacă la școli mai înalte este inexactă”⁷⁶. Bazat pe *descoperirea a două manuscrise la Biblioteca Academiei, filiala Cluj*, prof. Iosif Pervain consideră că „În realitate, Barițiu a mai inițiat tineretul brașovean în *conțepțiuni de*

⁷⁴ G. Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea de la 12/24 mai*, Sibiu, 1892, p. 10.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Vezi: Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, pp. 399-400.

corespondenții și în probleme de contabilitate, de *dopie scriptură* (ducerea protocoalelor)”⁷⁷.

Primul manuscris al lui Barițiu amintit de Iosif Pervain se intitulează „*Epistolariu sau învățătură pentru facerea felurilor de scrisori*”, în care el își dovedește, printre altele talentele de teoretician literar și profesor.

Iată câteva idei expuse de el în acest manuscris: „Fiindcă la facerea oricărui fel de scrisori avem vreme mai multă de a cugeta decât la vorbirea din grai, așadar cu tot dreptul se cere ca scriind să îngrijim a scrie bine după ortografie, ci totodată să așezăm cugetele noastre în rând mai bun, să alegem cuvinte potrivite și să ne păzim de repetiții netrebnice. Chipul cu care ne arătăm cugetele, simțămintele și dorințele noastre în scris se numește *stil* ...”. „Stilul este de mai multe feluri, căci altfel vorbim cu un prieten și altfel cu mai marele poruncitoriu al nostru; preotul altfel vorbește din anvon către popor și iarăși altmintrelea în mijlocul familiei sale ... Care sunt însușirile unui stil bun? Sunt acestea: 1. deslușimea; 2. curățimea; 3. exactitatea; 4. scurtimea; 5. dulcea sunare”⁷⁸.

Barițiu, a fost autorul celui mai mare epistolariu din istoria românilor. Va respecta cu strictețe timp de aproape șase decenii regulile unui epistolariu care numără peste 10.000 de scrisori trimise de el celor mai diferite categorii de oameni, începând cu oameni simpli, țărani, mici meseriași, preoți, învățători, academicieni, miniștri, până la împăratul imperiului austriac (memorandumuri, petiții etc.).

În cel de al doilea manuscris intitulat: *Dopia scriptură sau ducerea catastihelor*. „A duce catastife – scria Barițiu –, înseamnă a scrie cu scumpătate toate schimbările și mutările, creșterea sau micșorarea averii noastre pe toată vremea, pentru ca prin aceasta să ne aflăm în stare de a cunoaște pe ușor tot cursul și starea trebilor ce facem cu averea noastră. Ducerea acurată a catastifelor este oareșicum sufletul negustoriei. Dacă în trebile ce poartă un negustor nu va domni peste tot un plan sănătos, rând bun și sfârșit sau un scop, el se poate primejdui în multe chipuri, înșelându-se sau el însuși pe sine, ori înșelându-l alții, fără ca să priceapă dânsul, din pricină că un om care nu înseamnă curat nici că are să dea, nici că are să ia, cheltuiește numai orbește, și pe nimerite și orbește, și pe urmă se pomenește că nu are de unde să mai dea”⁷⁹.

Făcând o analiză paralelă între lecțiile cu privire la *purtarea catastifelor* ale lui Barițiu și cele ale lui Emanoil Ioan Nichifor, care a tipărit la Iohann Gött „*Pravila comerțială*” și cele ale lui George Barițiu, profesorul

⁷⁷ *Ibidem*, p. 400.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 401-404.

⁷⁹ Vezi: *Ibidem* (*Anexe*), pp. 401-405.

Iosif Pervian ajunge la concluzia că acelea ale celui de-al doilea sunt mai sistematice și mai reușite decât cele ale tovarășului său de dascălie. Nichifor a compilat „după mai multe cărți nemțești”, iar Barițiu a prelucrat pe Albert Franz Jöker, menționat de el în Cuvântare scolastică (1837) și în *Negoțul și neguțătorul*, apărut în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1839, nr. 51 și 52 cu mențiunea la sfârșit: „*Extract de George Bariț*”, în care Barițiu face trimitere la o serie întreagă de autori pe care i-a folosit în scopuri pedagogice și publicarea unor materiale în presa întemeiată de el.

Un alt manuscris al lui George Barițiu, dezvăluit tot de Iosif Pervain, fost profesor la universitatea clujeană, se referă la preocupările scriitorului cu privire la introducerea scrierii cu litere latine în școlile românești. Este vorba tot despre un manuscris din Biblioteca Academiei, filiala Cluj-Napoca. „Manuscrisul 292, este, nota Iosif Pervain, tot un rod al dorinței de a-i ajuta pe slujitorii comerțului să corespundă și să-și poarte mai lesnicios scriptele în „lătinește”⁸⁰. În scris, Barițiu s-a preocupat de scrierea limbii române cu litere „lătinești” în paginile „Foi literare” (Brașov, 1 ianuarie–25 iunie 1838). Interesul său pentru această problemă, considerată de Timotei Cipariu ca o ramură de știință națională (Foaia literară, nr. 7, p. 55) datează însă din 1836-1837.

Călătoria în Țara Românească din 1836 l-a ajutat pe Barițiu să se inițieze în problema scrierii latine; a avut discuții pe această temă cu viitorul său mare prieten Aron Florian, iar după aceea din nevoia de lecturare a unor informații și a unor scrieri primite de la București, mai ales a scrisorilor publicate de C. Negruzzi și I. Heliade Rădulescu în *Muzeul Național*.

În manuscrisul său, G. Barițiu argumentează faptul că introducerea scrierii cu *litere*, în loc de *slove* este determinată de motive ce țin „subsistența noastră națională”; „ușurința de a citi cu litere latinești; datoria de a ajuta „norodul în trebuințele sale; rolul noului alfabet în procesul de unificare al limbii române; sila crescândă a „adevăraților” iubitori de nație față de *slove*.

Barițiu optează pentru un sistem ortografic fonetic. Opțiunea și-o motivează și prin referiri la normele preconizate de „Societatea literală”, de I. Heliade Rădulescu și Costache C. Negruzzi. Se găsesc în manuscrisul lui Barițiu, atrage atenția Iosif Pervain și explicații cum anume trebuiau scrise românește cele 25 de litere, pe care le avea atunci alfabetul român, și care din literele latine nu se întrebuințează în alfabetul român.

Barițiu considera că românii nu aveau încă curajul să scrie literatură. Îi îndeamnă să lase frica și să scrie. În acest caz cititorii ar vedea și cum *nu* trebuie scris nu numai cum trebuie scris.

⁸⁰ Vezi: *Ibidem*, p. 406.

Românii ar trebui nu numai să scrie literatură română, dar și să traducă din limbi străine, nu numai din limba latină, iar acolo unde nu avem „vorbe” românești le putem împrumuta, dar „înainte de a români vorbe străine”, românii trebuie să-și cunoască limba foarte bine, și numai după aceea „să o părăscă de săracă”.

Barițiu atrage atenția ardelenilor că uneori numesc „românesc” unele vorbe latinești pentru a se putea exprima „ne știind că în Valahia sunt pentru unele destule cuvinte curat românești”.

Cunoașterea limbii române, atrage atenția George Barițiu, este necesară și datorită faptului că plasa negustorilor români din Ardeal a primit Înalta poruncă de a duce protocoalele sale (catastihurile) „în limbă străină, mai mult din pricină căci până acum încă scriindu-se cu slove ciriliene (chirilice), alte nații și compatrioți ai noștri nu sunt în stare de a le ceti, în vreme de trebuință de o revizie sau o judecată, pentru că de slovele ciriliene toți străinii se sperie, *prin urmare și de limba noastră*, care este îmbrăcată întrânsele ca într-o mască”⁸¹. Ori sub o mască se putea ascunde, explica tânărul profesor de atunci, o față foarte urâtă. De aceea poate să fie sub ea o față foarte frumoasă, lumea tot fuge de ea, pentru că se aștepta mai degrabă la o față hidoasă decât la una frumoasă. Dacă negustorii români și-ar fi ținut registrele în alfabet latin, nimeni nu ar fi dat poruncă, scria Barițiu, să-și ducă protocoalele în limbă străină.

Deci, George Barițiu devenind profesor la Brașov, și-a asumat două mari sarcini, de fapt, două mari comenzi sociale, care corespundeau atât intereselor naționale, cât și păturii sociale a negustorilor:

a) de a crea o școală model, care să-i învețe pe tineri atât cunoștințele generale, cât și cunoștințe de economie, pentru a face munca românilor mai rodnică, mai spornică, dar și pentru a furniza forță de muncă calificată necesară marilor negustori și noilor firme manufacturiere, care începeau să se întemeieze în zorii capitalismului ce apărea și aici, e drept un capitalism mai întârziat, firav, dar capitalism care-și impunea formele de viață și organizare;

b) de a adapta limba română predată în școli cerințelor vieții zilnice ale învățământului, ale formelor și relațiilor cotidiene dintre oameni, o limbă și o scriere mai ușor asimilabile, corespunzătoare cu structura psihică a poporului român și cu formele ce s-au transmis din moși, strămoși.

Optând pentru sistemul ortografic fonetic și pentru înlocuirea *slovelor chirilice* cu litere latine, Barițiu a pus doar bazele unor schimburi în procesul evoluției limbii române. Adevărata contribuție și-o va aduce învățatul român în Adunările generale ale *Astrei* de mai târziu și apoi în cele

⁸¹ Vezi: *Ibidem* (Anexe), pp. 406-413.

ale Academiei române, alături de alți academicieni adunați acolo din toate colțurile României (Transilvania, Principatele Române și Bucovina).

Disertația lui Barițiu din 1835, manuscrisele: *Epistolarium sau învățătură pentru facerea feliurilor de scrisori; Dopia scriptura sau ducerea catastihelor; manuscrisul* referitor la modul de predare al limbii române cu litere latine (Prefață) *din anul 1837* reprezintă, după părerea noastră, primele încercări de întocmire a unor materiale didactice, totodată, prin intermediul cărora nu urma numai să transmită unele cunoștințe, ci să se documenteze el însuși. Ele reprezintă, credem noi, primele exerciții în publicistică, pentru care se pregătea să o realizeze în cultura românească, începând numai după doar un an de profesorat.

Tot în același scop a fost întocmită, după părerea noastră și „*Cuvântarea scolastică la examenul de vară în școala românească din Brașov-Cetate*”⁸².

Adresându-se părinților copiilor, George Barițiu le explica acestora că nimic nu este mai folositor omenirii decât buna creștere și „învățarea tinereții”, căreia ei, părinții, trebuie să le dedice toate zilele vieții și puterile lor. Iar învățătorul, la rândul său, are și el obligația de a participa cu toate puterile la educația și buna creștere a învățăceilor săi. De buna educație și instrucție depinde, dacă generațiile viitoare, își vor aduce aminte cu respect sau nu de înaintașii lor.

A lăsa o generație în necunoaștere, fără învățătură, înseamnă, explica Barițiu, a lăsa fără apărare în fața relexor, în fața altora care-i vor supune și-i vor obliga să muncească pentru ei.

„Așadar, îngrijind noi pentru învățatura tinereții, îngrijim deodată pentru numele nostru cel bun, pentru mângâierea noastră cea sufletească. Și despre aceasta socotesc că nimenea dintre noi nu se mai îndoieste. Toată Europa cea luminată așa simte, și numele marilor dascăli ai veacurilor noastre Kant, Rousseau, Niemeyer, Basedov, Stephani, Pestalozzi și altor mulți care s-au străduit a afla mijloace cum să poată înainta neamul omenesc mai mult și mai lesne în procopsirea tinereții, le aud și le zic toți părinții cu laudă și cu dulceață”⁸³. Barițiu, încă din primele sale scrieri pentru a argumenta ceva, observăm, apela la marile autorități europene, așa cum a făcut-o cu cele cinci personalități din domeniul pedagogiei. El era de părere ca școala, educația vor contribui la bunăstarea populației, la menținerea sănătății trupesti și intelectuale, va scuti societatea de a cheltui pentru construirea de spitale, ospicii de nebuni sau case ale săracilor și altor forme

⁸² Vezi: *Viața și ideile lui George Barițiu*, Edit. Șt., București, 1964, (*Studiu introductiv, antologie și note de Radu Pantazi*), pp. 57-65.

⁸³ Vezi: *Ibidem*, p. 58.

de ajutorare. Pentru că, spunea el, este mai ușor să previi decât să vindeci răul deja produs. Oamenii vor trăi bine numai când vor învăța să trăiască cu mintea lor, explica Barițiu.

„Destul atâta: că fără de școale așa de mari și multe, după cât de mare și mult este poporul oricărui oraș, fără de școale așa de temeinice și bine organizate după cum poștește trebuința veacului nostru, adevărata luminare și înaintare nici se poate socoti”⁸⁴. În fond Barițiu cerea aici ca școala să pătrundă peste tot, nici un sat cât de mic să nu rămână fără școală, oricât de îndepărtat ar fi acesta de așezările mai numeroase. Totodată, Barițiu îi critica pe acei care își trimiteau fii la școală în țări străine. El se întreba că dacă 20 de familii, care-și țin copii pe cheltuieli mari la școli străine s-ar asocia și ar construi școli la ei acasă, nu le-ar reveni costuri mai reduse de școlarizare? Sigur, aceasta nu presupunea ca românii să nu meargă în străinătate. Dar și aceasta era o treabă care trebuia făcută cu rost, nu după principiul că „numai de la străini se poate învăța ceva, că numai de la ei va veni îndreptarea”.

Lipsa școlilor, afirma Barițiu, ne-a încetinit înaintarea, progresul. Dacă românii s-ar fi străduit în acest domeniu ar fi stat alături de popoarele înaintate economic și cultural.

Referindu-se la rolul învățătorului, G. Barițiu considera că acesta trebuie „să pună temei de viață în mințile și în inimile acelea tinere, „din mâinile lor vor ieși oamenii veacului viitor”, el e dator „a dezrădăcina toate apucăturile netrebnice și deșarte, a frânge toată puterea păcatului, care vrea să se încuibeză în fragedele inimi ale ucenicilor săi. El, învățătorul trebuie să sădească în sufletele învățăceilor săi virtuți, cinstea, dragostea față de oameni, față de frumos, el va da bisericii slujitori și părinți vrednici statului, neguțători vrednici, statului slujitori și dregători drepti și harnici, patriei fii cu râvnă mare, apărători inimoși, fără însă să aștepte de la ucenicii săi nici o mulțămire. „Mulțămirea și răsplata pentru dânsul este mângâierea conștiinței sale, de cumva sămânța aruncată nu i-a căzut pe piatra stearpă”⁸⁵.

Învățătorul „să trăiască în armonie și bună înțelegere cu elevii”, să nu-i bruscheze, sau să-i jiguesească, să le fie elevilor ca un adevărat părinte, să se poarte cu „duhul blândeții”. Învățătorul va trebui să le transmită elevilor nu numai cunoștințe, ci să-i imprime atitudini de hărnicie, să le împărtășească învățătura într-o formă ușoară, plăcută, atrăgătoare, adică să aibă *metodă*. Învățătorul trebuie să cunoască ce chemare, ce aptitudini are pentru o profesiune sau alta.

Barițiu atrage atenția că pentru aplicarea unor metode pedagogice școlare, pentru pregătirea unor învățători care să utilizeze o pedagogie

⁸⁴ Vezi: *Ibidem*, p. 58.

⁸⁵ Vezi: *Ibidem*, p. 61.

științifică, românilor încă le lipseau școlile pedagogice pregătitoare de învățători corespunzători. Mai era încă multă improvizație în acest domeniu. Cărțile și manualele erau și ele foarte puține.

A venit vremea, afirma Barițiu, în Cuvântarea scolastică la examenul de vară în școala românească din Brașov-Cetate din 6 iulie 1837 – „când toată lumea și toate întâmplările veacului nostru ne îndeamnă și voiesc să ne trezim din somnul cel îndelungat al neștiinței ... ca să nu rămânem mai mult îndărăpt, atunci când toți ai noștri patrioți pășesc în știință”⁸⁶.

Cuvântarea scolastică ... a provocat largi ecouri nu numai în Transilvania, ci și în principatele române transcarpatine. Deosebit de impresionant o da claritatea, patriotismul și energia cu care au fost abordate principalele probleme didactice. Ion Heliade Rădulescu, a reprodus Cuvântarea în „*Curierul de ambe sexe*” (vezi: nr.9, 1937, p. 182-183. Ea l-a interesat și pe A. J. Vaillant, prieten și colaborator al lui Ion Câmpineanu, consacrându-i o pagină în prefața cărții sale despre România, considerând-o ca un semnal al luptei de emancipare a românilor ardeleni. Vaillant compara cuvântarea lui Barițiu cu discursul din 1843 al lui Kogălniceanu. Ion Andrei Bârseanu în Istoria școalelor din Brașov, a numit-o clasică. Tipărirea ei a pus începuturile celei mai bogate activități publicistice din Transilvania secolului XIX.

Începuturile activității lui Barițiu păreau și erau de fapt, rodnice și de perspectivă. Inițiativele sale cădeau pe un teren fertil, care a și dat roade atât pe termen scurt cât și în perspectiva dezvoltării națiunii române. Dintr-o scrisoare semnată de Timotei Cipariu din 27 oct./8 nov. trimisă din Blaj, reiese că cei doi prieteni, care vizitaseră Bucureștiul în vara aceluia an se angajau să asigure difuzarea și să obțină aprobarea organelor statale pentru a fi difuzate în Transilvania un număr de traduceri editate de Ion Heliade Rădulescu din „*Colecția autorilor clasici*”. Este și aceasta o activitate începută de Barițiu și Cipariu, care va lua amploare, va fi susținută în mod deosebit nu numai de cei doi, ci și de mulți alți profesori și oameni de știință în cadrul Academiei Române, mulți ani de zile.

Dar se pare că începuturile activității lui Barițiu nu s-au realizat atât de lin, fără unele frecșuri și contradicții. Nu au lipsit nici invidiile din partea unor foști colaboratori sau slujbași ai Blajului, după cum reiese dintr-o altă scrisoare trimisă tot de același T. Cipariu din aceeași dată și din același oraș. E drept, Cipariu îi va transmite prietenului său devenit proaspăt profesor și vești bune și altele mai puțin bune.

Vestea bună era că, Cipariu la sosirea la Blaj a mers la episcopul Lemeni căruia i-a „grăit” că primind „carte” de la brașoveni s-a întors la

⁸⁶ Vezi: *Ibidem*, p. 63.

Braşov şi doreşte să rămână acolo profesor cu un salariu de 300 f. C. M. Şi că prin Moldvai îi va cere binecuvântarea. „La care nimic nu s-a arătat împotriva, ba tocma că așa nu se împotrivese, dacă vrei să-i dai de ştire înainte, şi s-ar bucura când printr-ai săi ar putea să folosească şi altora. Pentru aceasta d-ta fii odihnit şi-ţi tocmeşte lucrurile cum socoteşti mai bine, fără de frică de a fi supărat”⁸⁷.

Dar, tot în aceeaşi scrisoare, Cipariu îi transmite lui Bariţiu, că se poate considera fericit că a scăpat „de acest iad şi Sodomă, unde numai fărădelegile, poftele de izbândă pentru intipuitele strâmbătăţi, ura şi clevelele, cu minciuni împărătesc. Au nu aceasta-i împărăţia dracului în miniatură sau modelă”⁸⁸. Această apreciere se referă, se pare, mai mult la starea sufletească a lui Cipariu, care avea în acea perioadă o serie de neînţelegeri cu canonicul Basiliu Raţiu, terorizându-l pur şi simplu. Într-o anumită măsură se referea şi la Bariţiu, căruia la început, în lipsa episcopului Lemeni, ceilalţi ierarhi nu i-au dat aprobarea să rămână profesor la Braşov. Cipariu îi mai relatează că, vizita lor în România a stârnit invidie în rândul unor slujitori ai Blajului, unii l-au bârfit nu numai în colectivitatea lor episcopală, ci şi în faţa părinţilor lui Bariţiu. Un anume prieten al lor a mers la casa părinţilor lui Bariţiu - la Petridu de Mijloc – unde tatăl lui Bariţiu era preot, i-au bârfit spunând diferite minciuni despre ei ... Le-a spus părinţilor, printre altele, că înainte de plecarea în Țara Românească au făcut bal toată noaptea, că „au mers tot cântând şi răzând”, iar Bariţiu care a răspândit „nişte vorbe slabe” despre un anumit prelat va fi chemat în faţa mai marilor săi, „va fi ocărât”, „îi va bate nasul”, va fi pus sub pedeapsă deoarece, este hoţ, tâlhar, „şi afurisit şi de toate”.

Din una din scrisorile lui Cipariu referitoare la o anumită atmosferă şi anumite necazuri pricinuite lui Cipariu şi lui Bariţiu reiese că acestea aveau rădăcini ceva mai vechi. În continuare ne vom referi numai la neplăcerile pricinuite de Vasile Raţiu⁸⁹ lui George Bariţiu. Vasile Raţiu nu numai că îl bârfea pe Bariţiu, ci încerca să-l împiedice să se realizeze şi profesional. La numirea lui Bariţiu, în 1835, ca profesor de fizică la Blaj, V. Raţiu s-a opus, dându-se la persecuţii „oculte”. A profitat atunci de absenţa „temporară” din localitate a episcopului Lemeni. Raţiu nu a reuşit să împiedice numirea lui Bariţiu ca profesor. A încercat noi mijloace de a-şi realiza scopul. S-a folosit

⁸⁷ *George Bariţiu şi contemporanii săi*, vol. IV, p. 80.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 79.

⁸⁹ **Vasile Raţiu de Nagylak (1784-1870)**, profesor la Blaj, din 1835 prepozit capitular; autorul lucrării: *Istoria bisericească pentru folosul tinereţii române teologico-scolastice prescurt întocmită*, Blaj, 1854.

de o anumită situație, creată în urma decesului unui unchi al lui Barițiu, care locuise la Blaj.

Unchiul lui Barițiu, „fost cantor la biserica catedrală”, cel la care au stat în gazdă Barițiu și fratele său Alexandru în timpul cât au fost elevi la Blaj, murise între timp, lăsând în urmă doi copii. La stăruințele lui Rațiu, Barițiu tânăr, sărac și fără experiență, a fost numit tutore a verișorilor lui. Pentru a face față acestor nevoi, Barițiu s-a împrumutat de la „caseria Capitlului” și de la Rațiu de 60 florini. Nu a putut plăti la timp datoria. Rațiu l-a reclamat. Era furios pentru că auzise că Barițiu îl considera vinovat de moartea unei „nepoate”. „Se plânge Consistoriului, pentru ca acesta să-l silească să-i restituie cei 30 de florini sau, dacă refuză, să autorizeze împrumutul lui ... Consistoriul și Lemeni îi cer lui Barițiu explicații. Învinuitul le răspunde că, ponegrirea sa de către Rațiu l-a îndurerat nespun de mult”⁹⁰. Cât privește „cei 20 de florini în monetă convențională, Barițiu roagă Consistoriul să-i treacă pe numele „iubitului său tată, paroh în Petridul de Mijloc, părinte a numeroși copii pe care trebuie să îi poarte la școală ... Iar de cumva canonicii nu-l vor socoti vrednic să-i îndeplinească rugămintea, atunci Rusu să-i achite întreaga datorie”⁹¹. Cerea aceste lucruri într-o scrisoare trimisă în 12/24 sept. 1837 către Consistoriul din Blaj.

Într-o altă scrisoare din 2 febr./21 ian., 1837, adresată episcopului Lemeni, Barițiu își cere scuze de la acesta pentru întârzierea la adresa oficială din 13 dec. 1836. El neagă însă categoric învinuirile aduse de Vasile Rațiu, ele sunt curate calomnii. Zvonuri despre nepoata canonicului (Anica Mureșan) nu a scornit. Deci nu are de ce să-i ceară iertare lui Rațiu.

În problema celibatului, problemă serioasă, de răspundere, nu poate lua o hotărâre pripită, ea trebuie bine cântărită. Deși la Brașov fanatismul religios îi dezbină pe români, el se simte bine printre ortodocși.

Barițiu a subliniat adeseori, că la Brașov, cel puțin în primii ani după ce s-a stabilit acolo, se înțelegea foarte bine, lucru subliniat, am văzut și în scrisoarea către episcop. Episcopul Lemeni a înțeles situația, lucru atestat de Barițiu, care ne scrie în autobiografia-biografia sa că în primăvara anului 1837 a mers la Sibiu în săptămâna patimilor „unde se afla episcopul Ioan Lemeni ca membru regalist al dietei, spre a se asigura că el cu românii se află de nu se poate mai bine și mai frățește, apoi îl roagă să îi permită a rămâne în acei trei ani la Brașov. Episcopul în fine se va învoi, dară spre a-l scuti după puțină de atacurile din partea vrăjmașilor școalei românești, îi dăte cu acea ocaziune *ordines minores*, care nu-l împiedecă de la căsătorie

⁹⁰ Vezi: Iosif Pervain, *op. cit.*, p. 381.

⁹¹ *Ibidem*.

pentru viitor (12 aprilie 1837)”⁹². Deci, cu privire la școală Barițiu, după aproape doi ani de insistență a primit dezlegarea din partea Blajului. Mai avea de rezolvat diferendul cu Vasile Rațiu, pe care l-a și adjudecat în favoarea sa. Cât privește rezoluțiunea Consistoriului din Blaj care în anul 1836 motiva refuzul de a-i acorda încrederea ca profesor la Brașov „motivând mai vârtos cu temerea, că omul tânăr și nepățit (fără experiență – n. ns.) se expune la neplăceri, și poate la persecuțiuni”, nu s-a adeverit din partea românilor; ortodocșii și uniții se înțelegeau bine. Ea s-a adeverit însă din partea organelor municipale, dominate de sași, dar nu în legătură cu școala, ci cu alte probleme.

Sașii, care dominau viața economică, politică și culturală a Brașovului nu vedeau cu ochi buni progresul românilor în aceste domenii. Românilor nici nu le dădeau voie să se așeze cu locuința sau să cumpere proprietăți în interiorul cetății. În anul 1835 a fost angajat ca profesor, tânărul Leca la școala românească din curtea capelei românești. Acesta însă, terorizat de către tinerimea săsească, care pe atunci nu voia să audă de școale românești, în mai 1836, renunțând, trecu la Târgoviște”⁹³. Deci, în decurs de mai puțin de un an, școala românească brașoveană a rămas fără doi profesori, din care: unul a plecat din cauza unei „corecții” fizice, pe care tineretul săsesc i-a aplicat-o într-o seară profesorului Leca, acesta trebuind să plece; aceeași metodă i-a fost aplicată și lui George Barițiu. Există și un *Atestat* scris de negustorul Aristid Dulgurov, negustor din Galați, de la Moldova. A. Dulgurov relatează că în 11.II.1837 s-au prezentat la casa d-lui profesor G. Barițiu, secretarul magistrat George Kayser, Grăf și Fabritius, însoțiți de trei slugi obștești și 2 feciorași robiți, au început să-i facă percheziție, cerându-i profesorului bani și scrisori. Profesorul a protestat, zicând că legea îl ocrotește; este persoană bisericească și profesor. Nici nu puteau să intre pe locul bisericii fără acordul lui Barițiu. Folosind violența, Comisia a efectuat percheziția, după care a plecat. Secretarul Kayser și două slugi s-au întors. (Kayser nu era membru al Comisiei, ci numai plenipotențiar al D-nei contese Kolnoki). Kayser i-a poruncit unei slugi să-i facă percheziție corporală lui Barițiu, profesorul a strigat după ajutor, motiv pentru care Kayser l-a trântit la pământ și l-a căutat în buzunare. Trânta și căutatul în buzunare s-au repetat, dar nu au găsit nimic. Semnat: Aristid Dulgurov, neguțătoriu din Galați, de la Moldova”⁹⁴.

Aceasta i s-a întâmplat lui Barițiu – povestește el însuși – „din partea unor funcționari municipali, îndată, la patru luni după așezarea sa la Brașov,

⁹² *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p.9.

⁹³ *Ibidem*, p. 8.

⁹⁴ Vezi: Iosif Pervain, *op. cit.*, pp. 395-396.

pe care însă, profesorul român i-au acuzat într-o suplică drept la Archiducele Ferdinand d'Este, pe atunci comisar plenipotent al împăratului Ferdinand pentru dieta transilvană⁹⁵, care se găsea și el atunci la Sibiu când s-a întâlnit cu Lemeni. Cât privește funcționarul Kayser, care atacase școala românească și pe Barițiu personal, în vinerea patimilor a acelui an – 1837 – s-a otrăvit, pierind astfel de pe suprafața pământului.

Dar, atât necazurile produse de Vasile Rațiu, canonicul de la Blaj și unii membrii ai *Consistoriului* de la Blaj, cât și cele provocate de administrația orășenească locală dominată de sași erau depășite în anul școlar 1837, care începe sub auspicii mai bune. Avea aprobarea Consistoriului, avea și aprobarea episcopului pentru a rămâne profesor la Brașov, începuse o anumită activitate gazetărească, care s-a soldat cu înființarea publicației *Foaie pentru minte, inimă și literatură* în ianuarie 1838 și a *Gazetei de Transilvania* în 12 martie același an. Starea de satisfacție a lui Barițiu o putem constata dintr-o epistolă, pe care i-a adresat-o lui Timotei Cipariu în 23 sept./4 oct. 1837 la Blaj. În această scrisoare Barițiu îl roagă pe prelatul blăjean să-l trateze cu jovialitate pe părintele Voinea, preot în Brașov, și să-l prezinte prelaților mai importanți, și dacă s-ar putea chiar și episcopului. Cu privire la conflictul cu Vasile Rațiu, Barițiu îi scria lui T. Cipariu astfel: „Știi că-ți este cunoscut cât de *posierlich* (caraghios – n. edit.) se poartă canonicul Ratz asupra-mi. M-a dat la s. Consistoriu că sunt devitans tergiversator, morosus et *ingratus debitor* (rău platnic și ingrât – n. edit.) și Consistoriul i-a trimis scrisoarea dânsului încoace, în original, cu îndatorirea ca să trimit actele îndăruit. Trăsnească-i Dumnezeu bani. Eu i-am fost adus în aprilie la Sibiu – 60 R. f. – ca să-i dau la oarecare să-i ducă și părintele Moldvai nu m-a lăsat⁹⁶, „zicând că nu știe la cine este cassa clerului, de la care am luat banii și să aștept până-mi vor scrie”⁹⁷. Am „mai învățat ceva” din aceasta – se consola Barițiu! De data aceasta Barițiu este foarte mulțumit de înțelepciunea și dragostea pe care i-au arătat-o membrii Consistoriului, trimițându-i originalul scrisorii canonicului Vasile Rațiu, lucru pentru care le va fi veșnic recunoscător.

Cu privire la conflictul cu sașii din 11 februarie, același an 1837, Barițiu îl roagă că dacă ajunge să ia contactul cu episcopul, iar acesta-l va întreba despre procesul lui cu sașii să-i spună că: „afară de documentul care i-a venit măriei sale pentru mine, a mai venit aici la magistrat altul mai

⁹⁵ *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 9

⁹⁶ Grigore Moldvai (1806?), profesor la Blaj.

⁹⁷ *G. B. C.*, X, pp. 27-28.

strașnic asupra sașilor, însă favoritor pentru mine, care eu, cu prilejul venirii studenților îl voi trimite în copie”⁹⁸.

În această perioadă Barițiu continua demersurile în vederea obținerii aprobărilor necesare pentru apariția celor două mari publicații ale sale: *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și *Gazeta de Transilvania*.

Stabilit cu acte în regulă, scăpat de șicanele lui Vasile Rațiu și de persecuțiile administrației locale, Barițiu se concentrează tot mai mult asupra activităților școlare și a organizării organelor de presă înființate în acel an, 1838. Avea acum două catedre: una la școală, unde le vorbea elevilor și a doua, adică presa, crede el, de la care vorbea și educa întreaga națiune românească.

La examenul semestrial din 7-8 februarie, elevii au dat răspunsuri excepționale, provocând multă satisfacție în rândurile părinților și lui Ioan Popasu, cel ce prezida examenele. Au produs o impresie deosebită răspunsurile date la gramatica germană, la geografia Europei și la aritmetică. La acest examen, Barițiu nu a mai ținut un discurs despre importanța școlii și despre îndatoririle școlarilor, ci a transmis această sarcină unui elev al său, pe care a și publicat-o apoi în proaspăt înființata *Foaie pentru minte, inimă și literatură*⁹⁹. În cuvântarea sa, elevul informa auditoriul că unii dintre absolvenții școlii s-au înscris direct la „gimnaziile împărătești de la Brașov, Sibiu și Cluj. Faptul acesta constituia o dovadă evidentă despre nivelul înalt al instrucției, dar și despre necesitatea, devenită presantă pentru înființarea unui gimnaziu (liceu) românesc la Brașov.

Se părea că Barițiu era hotărât să muncească în continuare pe două fronturi: pe tărâm școlar și în domeniul presei. La catedra unei școli și la catedra pe plan național. Intenția sa era însă de a merge numai pe o singură cale. A și întocmit o cerere „Către Eforia școlii românești din Cetatea Brașovului, care patrona școala. În cerere Barițiu amintea că, în punctul al 5-lea al contractului încheiat era stipulat că, partea contractuală care va renunța la contract, indiferent de motiv, este obligată să anunțe acest lucru cel puțin cu 6 luni mai devreme de expirarea termenului contractual de 3 ani de zile.

Relatează că nu are de reclamat nici o nemulțumire din partea celor care l-au primit în colectivitatea lor. A avut parte numai de dragoste și bunăvoință. Își va aduce aminte de aceasta cu toată dragostea și respectul cuvenit întreaga sa viață. Regretă deci foarte mult: dar de la îndeplinirea anului al treilea în contractul nostru legat, eu nu voi mai putea deschide ușile acestei școli”.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 27.

⁹⁹ Vezi: nr. 8 din 1839.

Dorește ca cel ce va veni în locul său să insuflă peste tot un duh, pe cât moral, pe atâta și păzitor de legile ce singure o pot recomanda la toți”. Face această cerere pentru a primi dezlegarea cu o lună mai devreme, deoarece și-a planificat o călătorie mai îndelungată, care, având în vedere că 17 martie cade aproape de sărbători, timpul călătoriei s-ar putea prelungi cu zilele de vacanță de Sfintele Paști¹⁰⁰.

Scrisoarea este semnată G. Barițiu, profesor primar la școala românească din Cetate. E vorba de călătoria plănuită la Viena în 1839 împreună cu Iacob Mureșan. Cererea i-a fost respinsă, iar călătoria la Viena a fost amânată pe august. I s-au mai adaos 40 f. La plată.

Peste un an, la examenul semestrial (7-8 februarie 1840), Barițiu i-a invitat nu numai pe părinții elevilor săi, ci și pe profesorii sași și unguri, din Brașov, față de care avea ascendent, el conducând două periodice, avea activitate publicistică intensă și cunoștea cinci limbi străine: maghiara, latina, germana, franceza și italiana. Avea și doi colaboratori, doi profesori bine pregătiți, unul – Nichifor I., se impusese prin publicarea *Pravilei Comerțiale*, iar A. Mureșanu devenise colaborator la periodicele lui Barițiu, compunând deja și versuri. Surprinși de buna pregătire a elevilor lui Barițiu, profesorii sași și unguri din Brașov i-au prezentat laudele și complimentele lor, publicate de Barițiu în nr.7 din 11 februarie 1840, pentru a le cunoaște și publicul brașovean. Dar succesele repetate i-au adus și o pierdere lui Barițiu. La sugestia unui inspector școlar, Andrei Mureșanu a fost transferat în toamna anului 1840 pe postul de profesor de limba latină la gimnaziul romano-catoic, devenind coleg cu vărul său Iacob Mureșanu, care funcționa acolo din 1837.

Plecarea de la școală a lui Andrei Mureșanu l-a obligat să aducă alți colaboratori, pe Bartolomeu Meșianu, care a rămas numai un an, după care au urmat succesiv până în 1845, I. Popovici, Grigore Moldovan și Nicolae Preda. Doar Em. I. Nichifor a rămas permanent lângă Barițiu. Schimbarea deasă a colaboratorilor îi impunea lui Barițiu mari eforturi și schimbări nedorite în repartiția materiilor pe catedrele didactice, adaptarea acestora cu munca pedagogică ș. a. Aceasta nu l-a împiedicat pe Barițiu să devină un excelent pedagog, bun organizator de școală cât și să alcătuiască programe care au atras atenția opiniei publice prin noutatea și aplicarea unor metode pedagogice înaintate. Ca urmare, școala își sporea anual efectivele de elevi, având la 1 iulie 1841 „o sută și mai bine de învățăcei”, iar tradiția rostitii unor cuvântări de către elevii fruntași, inaugurată la 1839, a continuat cu succes. Prin aceste cuvântări în limbile română și germană, erau puse în atenția părinților și a opiniei publice în general, importante probleme și

¹⁰⁰ G. B. C., X, pp. 94-95.

sugestii de ordin pedagogic și social. Publicarea lor în „*Foaie pentru minte*, ...” contribuia la și o mai largă răspândire a acestor idei și sporire a numărului celor ce le receptau¹⁰¹.

Dar, munca intensă depusă la școală și în gazetărie, presiunile permanente puse asupra lui din partea dublei cenzuri ca și alte greutăți ale vieții, amenințat și de o boală gravă, Barițiu s-a hotărât să părăsească învățământul, consacrându-se exclusiv organelor de presă și problemelor sociale și naționale.

Iată cum relatează și explică însuși Barițiu, plecarea sa de la școală. „În anul 1845, Barițiu după o laboare cruntă și la îndemnul medicului său, că dacă voiește să aibă viața, să renunțe sau la școală sau la ziaristică s-a retras cu totul de la conducerea școlii românești. Frumosul testimoniu dat de către comună pentru activitatea sa de nouă ani, a fost pentru el destulă consolațiune sufletească, mai ales când îi șoptea și conștiința, că după ce au trecut 690 de elevi din acea școală, parte la gimnaziile din Brașov, Blaj și Sibiu, parte la comerț și în viața practică, terenul era preparat bine destul, pentru ca în vederea progreselor tinereții, locuitorii români să cugete și mai des la înființarea unui gimnaziu, pentru care purtaseră proces cu grecii din octombrie 1838 până în august 1845”¹⁰².

Barițiu va continua să lupte pentru înființarea unui liceu românesc și după plecarea sa de la școală. Va rămâne unul din pilonii îndeplinirii acestei vechi dorințe a românilor brașoveni.

Prima încercare pentru înființarea unui liceu românesc a fost făcută de episcopul Moga printr-o cerere depusă în 1838 în urma căreia s-a format o comisie. După *cinci* ani de cercetări, comisia a refuzat, în 1843, înființarea unui liceu românesc. În anul următor inițiativa a fost preluată de Nicolae Popescu, pe baza unui proiect al lui Barițiu, care preconiza formarea unei Eforii de școală unice. Nici de astă dată inițiativa nu a avut succes. Se opuneau reprezentanții patriciatului săsesc și guvernul unguresc de la Cluj. „Barițiu găsea însă și el tot atâtea ocazii și argumente pentru a o reactualiza, așa încât la 1850, ca o consecință a hotărârii de pe Câmpia Libertății, inițiativa sfârși prin a se impune și a fi acceptată. O comisie prezidată de Ioan Popasu se institui la începutul lunii mai pentru a lua măsurile necesare deschiderii liceului. Inaugurarea cursurilor acestuia avea să se facă la 1 octombrie 1850 cu un număr de 302 elevi. „... Primul director al noului liceu, propus de George Barițiu, a fost Gavril Munteanu care funcționase până atunci, vreme de 14 ani, la seminariile de la Râmnicu Vâlcea și Buzău”¹⁰³.

¹⁰¹ Vezi: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 5, 1841 și nr. 27 (1841).

¹⁰² Vezi: *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai*, Sibiu, 1892, p. 16.

¹⁰³ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 68.

Școala, învățământul, pedagogia vor fi subiecte și preocupări permanente ale lui Barițiu în întreaga sa activitate publicistică. De aceea, aceste probleme vor reveni aproape în permanență și în capitolele viitoare ale acestei lucrări.

Cât privește concepția pedagogică a învățatului român, ea va fi inspirată de ideologia iluministă, cu rădăcini în lucrările lui Jean Jaques Rousseau, inspirată din empirismul lui John Locke și din ideile despre școala sătească a lui H. Pestalozzi, din admirația față de rigorismul etic al lui Kant ș. a., autori adeseori citați în publicistica sa, mai ales în cea de început.

Barițiu dorea o școală pe bază raționalistă, o școală care să se transforme într-un mijloc puternic în lupta de eliberare națională și socială. De aceea organizarea învățământului era o problemă de demnitate națională și de progres social și economic. Statul, scria el adesea, este obligat să vegheze asupra învățământului, să-l ajute prin subvenții, să creeze posibilități de instrucție școlară pentru toți cetățenii săi, indiferent de posibilitățile lor materiale. Aceeași obligație o are statul și pentru asigurarea însușirii culturii de către fiecare cetățean al său.

La Brașov. George Barițiu nu s-a limitat numai la impulsionează dezvoltării învățământului românesc. El avea o viziune complexă despre educație. Educația, considera el, se poate și trebuie făcută nu numai prin învățământ, ci și prin mijloace artistice, prin promovarea teatrului, a muzicii, picturii etc. La Blaj, mijloacele de promovare a artei teatrale și muzicale erau foarte reduse, ele erau promovate doar de amatori. La Brașov, oraș mare, bogat, cu legături în toată Transilvania și cu țări străine poposeau adeseori trupe de teatru și de operă din Germania, Austria și din alte părți. Vizita la București, în 1836, i-a dat posibilitatea lui Barițiu să asiste la spectacole date de artiști și trupe profesionale, cu artiști adevărați, nu cu artiști improvizați și spectacole organizate de amatori, cum era însuși Barițiu, care, la Blaj a făcut încercări laudabile în acest sens, dar care își aveau limitele lor. Unele trupe de teatru sau personalități muzicale din apus, în drum spre București se opreau și la Brașov. Așa s-a întâmplat, de exemplu când în drum spre București și spre Petersburg s-a oprit la Brașov, pentru a da un concert de vioară, însăși Eleonora Neuman, o fostă strălucită elevă a marelui Paganini, i-au urmat apoi o serie de reprezentanții organizate de trupa lui Kreibitz și Huber de la Sibiu, brașovenii având astfel posibilitatea să se delecteze cu Bărbierul din Sevilla, Fra Diavolo, Tancred etc. Luând contact cu aceste trupe, forțat de împrejurări, tânărul redactor Barițiu s-a specializat și în arta de cronicar dramatic, publicând în Gazeta de Transilvania aprecieri foarte reușite cu privire la actori, dar și cu privire la mișcarea teatrală în general în Transilvania, cu privire la rolul și misiunea educativă a teatrului.

Trupa lui Kreibig Huber a mai dat și alte spectacole la Brașov în aceeași toamnă-iarnă a anului 1838, precum opera *Montechi și Kapuleti*, prescurtare pentru Romeo și Julieta și Maria Regina de Anglia de Victor Hugo. Prezent la toate aceste spectacole, Barițiu și-a notat cu multă pricepere și simț critic o serie întreagă de aprecieri, vorbind de starea și regretul că românii de „sub sceptrul Austriei” nu se bucură încă de binefacerile unei asemenea instituții¹⁰⁴.

Lipsa unui gimnaziu și prejudecățile ce persistau în unele straturi ale populației au frânat inițial întocmirea unei trupe de diletanți. Mai greu, ajutat și de Andrei Mureșanu, care și-a asumat rolul principal, prezentând în premieră la data de 26 dec. 1838 piesa *Inimile mulțămitoare*, pentru care însă Barițiu nu ne prezintă numele autorului, însă piesa s-a prezentat în fața unui numeros public românesc, alcătuit din intelectuali, negustori și meseriași, fiind prezenți și numeroși țărani din Săcele. Tineretul șovinist sășesc nu s-a dezmințit nici de această dată, încercând să-i tulbure desfășurarea.

Dar nu peste mult timp și atitudinea sașilor și a ungarilor se va schimba. Începând din 1840 diletanții lui Barițiu au pătruns și pe scenele maghiare și germane, aceasta, ca urmare a faptului că „începuse – după cum observa Barițiu – a se preface opinia oamenilor”. Începe chiar și o colaborare între trupele artistice brașovene ale celor trei naționalități conlocuitoare ale orașului.

Trupa lui Barițiu, întocmită din diletanți locali, a prezentat în 24 mai 1847 un spectacol „spre folosul „nenorociților arși din București”, adică a victimelor marelui incendiu din 1847, tragedia *Regulus de Collin*, în traducerea lui Iancu Văcărescu. În felul acesta numele scriitorilor români, prin actori diletanți începe să pătrundă și în Transilvania. Iar după revoluția de la 1848/1849 s-au jucat la Brașov comedii de ale lui C. Negruzzi și Vasile Alecsandri, precum – *Muza de la Burdujeni* (15 august și 16 oct. 1852); *Creditorii și piatra din casă* (29 august 1852); mai târziu prin 1857, aceiași așa ziși diletanți, cu experiență deja de peste un deceniu aveau curajul să abordeze piese clasice ale literaturii universale, cum ar fi: *Bădăranul boierit* de Molière sau *Hoții* de Friedrich Schiller. Posibilitățile brașovenilor de a lua cunoștință cu mari actori români și teatrul românesc de peste Carpați vor crește în anii 1860 și 1870 când în Transilvania se vor organiza turnee tot mai dese ale companiilor teatrale românești. Așa au făcut brașovenii cunoștință cu Fanny Tardini, Mihail Pascaly și companiile lor. Artiștii români din România, consemna un bun cunoscător al vieții și activității lui G. Barițiu, istoricul Vasile Netea, „au găsit la Brașov un public românesc cu

¹⁰⁴ Vezi: *Cronici dramatice, probleme referitoare la necesitatea și a unui teatru românesc și altele*, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 15, 19, 20, 21, din oct-nov. 1838.

o aleasă educație artistică și cu un gust rafinat, care prin participarea și entuziasmul său a reușit să asigure artei românești triumful meritat. La originea teatrului din Brașov și educației acestui public, ca și la înființarea liceului românesc, - notează același istoric -, se află aceleași îndemnuri și aceeași neobosită luptă a lui George Barițiu¹⁰⁵. Același istoric consemnează că prin 1890, Barițiu va relua vechi proiecte de piese, ca *La o doză de știință zece doze de minte sănătoasă* (dramă familială într-un act), *Onestitatea, lăudată binefacere răsplătită* (dramă familială în două acte), scrise în 1865, pentru a le lăsa ca manuscrise Academiei române¹⁰⁶.

Relatând despre activitatea și rolul său în mișcarea teatrală de diletanți, însuși Barițiu ne informa că el este cel care a înființat *cel dintâi teatru românesc de clerici* diletanți în limba română la Blaj în anii 1833 și 1836. Acestuia i-a urmat înființarea tot de către el a unei mici societăți de diletanți, care jucau de sărbători câte o piesă mai ușoară pe scenă. Din această mișcare de diletantism, remarcă Barițiu, a avut de câștigat limba română care începea, sub anumite influențe nefaste, dar și din lipsa de cultură, să degenereze. „Diletantismul dramatic, va explica mai târziu G. Barițiu, ținu în Brașov cu precurmări precum permiteau românilor constelațiunile politice, până în anul 1856. Limba română câștigă mult prin acelea jucării (e vorba de piesele de teatru prezentate – n. ns. T. I.), și scopul principal al lor era *limba*, care începuse a degenera tare în comitatele feudale și mai vârtos pe la orașe”¹⁰⁷.

Una din activitățile importante ale lui George Barițiu din perioada 1837-1848 s-a desfășurat în cadrul *Casinei Române*, înființată în anul 1835, o instituție de distracție și cultură specifică burgheziei occidentale, dar care a fost adoptată și în Transilvania de către toate naționalitățile. Acestea erau un gen de cafenele și cabinete de lectură, abonate la anumite ziare și reviste, unde se discutau probleme curente legate de politica timpului și mișcările naționale, care deveneau tot mai dese, concomitent cu mișcările sociale generale. Multe din problemele mișcării naționale ale românilor au fost discutate și la Casina Română din Brașov. Membrii acestor casine proveneau din rândurile burgheziei, a micii burghezii, negustori, meseriași, funcționari. *La Brașov Casina Română* s-a înființat în anul 1835. Aici se discutau încă din primii ani ai apariției lor și gazetele lui Barițiu, *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și *Gazeta de Transilvania*. Din 1841, *Casina Română* din Brașov devine o înjghebare exclusiv românească; ea începe să-l intereseze din ce în ce mai mult pe Barițiu. Începând din anul 1845, cercul de

¹⁰⁵ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 110.

proveniență al membrilor săi se lărgeste și mai mult prin admiterea ca membrii ai săi și a unor membrii din rândurile muncitorilor. Din 1846, sub influența lui Barițiu se acceptă ideea că de trei ori pe săptămână membrii societății și mai ales profesorii și literații să citească „în auzul tuturor cele mai trebuincioase și folositoare materii din gazetele abonate și din cărți”¹⁰⁸. Profesorii și literații români ai Brașovului de atunci erau George Barițiu, Andrei și Iacob Mureșanu. Lor li s-au adăugat încă înainte de revoluția de la 1848 și alți intelectuali brașoveni, în frunte cu Ioan Popasu, Ioan Petric și T. Vasilescu, care erau și catihetii școlii românești. Prin natura preocupărilor, rolul principal în discuțiile purtate pe diferite probleme politice și istorice îi aparținea lui Barițiu, devenit persoană cu multe legături atât în toate țările române cât și la Viena și Buda. El era omul cel mai informat, ceea ce-i crea un ascendent în discuții, sporindu-i influența asupra opiniei publice brașovene cu rezonanță în toate țările locuite de români. La Casina sporește biblioteca de care dispunea, paralel cu creșterea numărului de abonamente la gazete și reviste, ceea ce a condus la transformarea ei tot mai mult într-un centru de cultură și de informare politică, unde se citeau și se abordau probleme economice actuale, politice, naționale și sociale.

Un rol important l-a jucat Casina Română în timpul revoluției de la 1848, mai ales după ce a fost lichidată mișcarea revoluționară moldoveană din primăvara anului 1848. La Brașov și-au găsit refugiul o serie de frunzași ai mișcării revoluționare moldovene precum: Vasile Alecsandri, C. Negri, Alecu Russo, George Sion, Grigore Balș, Nicolae Ionescu, G. Cantacuzino, Teodor Sion. În timpul șederii la Brașov, toți aceștia au frecventat Casina Română, unde s-au întâlnit cu Barițiu și ceilalți frunzași brașoveni, seară de seară, unde discutau veștile revoluționare ce veneau de pretutindeni, precum și posibilitățile de emancipare socială și națională a tuturor românilor.

Impresionat de comunitatea de idei dintre moldoveni și transilvăneni și cât de repede se stabileau identități de vedere între ei, Barițiu scria mai târziu, mai ales cu privire la problemele politice, că: „nu-mi amintesc să se fi născut între noi și moldoveni diferență de păreri în chestiuni naționale și politice. Cu acei moldoveni cu cari petreceam serile în Casina Română, eram în toate de acord, încât eu singur mă miram de acea armonie, de câte ori cuget la imensa diversitate a educațiunii noastre politice din acea epocă”¹⁰⁹.

La Brașov, paralel cu întâlnirile dintre transilvăneni și moldoveni au rezultat și două programe, care au jucat un rol esențial în mișcarea pașoptistă a românilor din cele două principate: Moldova și Transilvania. Luptătorii

¹⁰⁸ Ion Colan, *Casina română din Brașov, 1835-1935*, p. 88.

¹⁰⁹ *Părți Alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1890, vol. II, p. 568.

moldoveni la 12/24 mai au redactat la Braşov programul lor revoluţionar intitulat *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*, prin care concomitent cu desfiinţarea iobăgiei şi împrăştierea ţăranilor – cerută şi de transilvăneni – se preconizează „Unirea Moldovei cu Valahia într-un singur stat, neatârnat, românesc”¹¹⁰. Influenţaţi şi de participarea la Marea Adunare de la Blaj, care în protocolul său a avut o atitudine dâră cu privire la schimbările sociale, moldovenii reproduceau aproape cu aceiaşi formulare a articolului 3 din Protocolul de la Blaj, care cerea fără întârziere desfiinţarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea ţăranilor iobagi”¹¹¹.

Iar cel de al doilea document care a luat naştere concomitent cu consfătuirile de la Casina Română a fost *Memoriul* alcătuit de avocatul Bran, prin care se cerea admiterea imediată a reprezentanţilor românilor în Senatul oraşului şi Consiliului de 100 şi, totodată recunoaşterea naţiunii române ca naţiune egală în drepturi cu naţionalitatea săsească.

Activitatea în cadrul Casinei Române a făcut şi ea parte din ansamblul de acţiuni prin intermediul cărora, Bariţiu urmărea emanciparea socială, naţională, culturală a românilor de sub sceptrul monarhiei austriece, austro-ungare de mai târziu. Ea se va ridica însă pe o treaptă superioară prin participarea nemijlocită a lui Bariţiu la revoluţia de la 1848 şi la alte forme de luptă la care a participat în deceniile următoare de după 1848, până în 1893, anul decesului său.

CAPITOLUL 2.

George Bariţiu, întemeietor al presei româneşti din Transilvania

Pentru o personalitate complexă, cu un larg orizont intelectual, dotat cu simţ al percepţiei realităţilor înconjurătoare politice, sociale şi naţionale ale vremii sale, tânărul plin de energie, condus de raţiune şi compasiune pentru poporul său aflat într-o stare necorespunzătoare din punctul de vedere al relaţiilor naţionale cu conlocuitorii săi în Transilvania, un post şcolar, o catedră, un amvon, era prea puţin pentru ceea ce dorea să facă în viitor. Avea nevoie de un mijloc, de un instrument prin care să se adreseze simultan întregii naţiuni, cu efecte profunde asupra gândirii, minţii şi comportamentul poporului său, pe care l-a slujit timp de aproape şase decenii, fără întrerupere apărându-i toate interesele vitale.

Acest mijloc, această armă nu a fost nici tunul, nici puşca, nici sabia, ca să numim numai armele în uz la vremea sa. Arma sa a fost munca fără preget, efectuată cu condeiu şi cuvântul; puse în slujba poporului român, pe

¹¹⁰ *Istoria României*, 1964, pp. 50-51

¹¹¹ George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 161.

care-l dorea prosper, cult, harnic și luminat. A muncit și s-a străduit pentru aceasta zi și noapte, și-a sacrificat tinerețea, familia și tot ce a avut mai bun în viața sa. Întreaga lui activitate se confundă cu istoria românilor, la a cărei renaștere a participat activ. El este creator și scriitor de istorie în același timp.

Activitatea sa de gazetar, de istoric, de luptător politic, de organizator de școli, de asociații culturale, de autor de memorandumuri și petiții către împărat sau către alte diferite oficialități este atât de cuprinzătoare, multilaterală încât, cu toate dimensiunile ce va lua prezenta lucrare, suntem conștienți că ea, va putea să înfățișeze doar „părți alese” din istoria strădaniilor barițiene din diversele activități.

Sortii i-au fost favorabili pentru că a întâlnit exact când se găsea la răscrucea vieții sale, când își punea dilema: pe ce drum să pornească, cu ce să se preocupe: să devină preot, avocat sau judecător sau orice altceva a întâlnit o clasă de oameni cu un neastâmpărat dor de lumină, de învățătură pentru ei, pentru copiii și familiile lor. Aceștia nefiind alții decât negustorii români brașoveni din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Brașovul, la rândul lui, întrunea, am văzut într-un capital anterior, toate atributele de a deveni, pe lângă un oraș comercial și cu o mare dezvoltare a meșteșugurilor și un important centru industrial, cultural, școlar și politic. Brașovul oferea infinit mai mult decât Blajul, unde ar fi rămas la condiția nobilă, dar insuficientă pentru o personalitate puternică așa cum era aceea a lui Barițiu, de profesor sau avocat.

Aici la Brașov, și-a găsit vocația de gazetar, care-i oferea nu numai spațiu și orizont să vorbească întregii națiuni, ci și publicul căruia să se adreseze, care-i oferea mijloacele ca evenimentele curente, veștile ce circulau în Europa și pe alte continente să fie repede aduse la cunoștința, nu numai a vârfurilor societății din Transilvania, ci și la cunoștința marelui public. Poziția geografică, așezarea lângă granița cu cele două Principate Române de peste Carpați, i-au ușurat și posibilitatea ca problemele Transilvaniei să fie aduse la cunoștința românilor de acolo, iar ale acestora la cunoștința ardelenilor; ei cunoscându-se astfel reciproc mai bine în vederea luptei comune pentru eliberarea națională.

În ziaristica românească, Barițiu a fost deschizător de drumuri, a făcut din ea o școală puternică pentru educarea și îndrumarea națiunii române din toate cele trei principate românești. Prin ziaristică, Barițiu, înzestrat cu multă energie și învățătură, a devenit un mare dascăl al neamului nostru, el meritându-și titlul ce i-a fost dat de: „Nestorul ziaristicii române”.

Presa, ziaristica s-a impus, în primul rând, din nevoia de informare, primind cu timpul și alte funcții. Gradul de dezvoltare al ei a evoluat în funcție de gradul de dezvoltare economică și de libertate al unui popor.

Românilor transilvăneni, găsiindu-se sub dublă asuprire națională, li s-a permis târziu să-și făurească o presă a lor, doar la inițiativa lui Barițiu au reușit să-și înființeze două organe de presă românești la Brașov: *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și *Gazeta de Transilvania*.

Iată câteva încercări anterioare de înființarea unor organe de presă de către români sau cu participare românească. În 1789 o societate de literați din Sibiu a cerut autorităților transilvănene permisiunea editării unei *foi periodice*. Foaia va fi scrisă pentru țărani români și va cuprinde povețe pentru agricultură și creșterea vitelor, povețe pentru respectarea îndatoririlor supușilor față de autorități, se prevedea publicarea legilor în limba română. Redactorii nu erau plătiți pentru munca lor. Din banii primiți pe foaie se vor da premii țăranilor sârguincioși etc.

„Literații” erau, după toate probabilitățile, proveniți din cercul logiei francmasonice „Sfântul Andrei” din Sibiu (baronul Carol Bruckental, tipograful Hockmeister, contele Banfy Gyyörgy, oculistul Ioan Molnar-Piuaru, principele Moruzi Mavrocordat, nobilul român Ștefan Coste de Beiuș); deci germani, români și unguri. Împăratul a aprobat cererea, dar solicitanții nu au avut bani pentru a plăti taxele, renunțând însă la planul lor. Molnar mutat la Cluj a reluat planul înființării altei Gazete românești. Cererea i s-a refuzat de către Banfy, care o aprobase pe prima. A treia încercare pentru o gazetă românească a lui Ioan Molnar a fost respinsă și ea. În total lui Molnar i s-au respins cinci încercări de a crea un ziar pentru românii transilvăneni.

Strădaniile de a da Transilvaniei o publicație periodică românească au fost reluate însă la Arad. ... Noul protagonist al ziaristicii transilvănene avea să fie profesorul Alexandru Gavra, care înființând un „Cabinet al muzelor”, ceru Vienei autorizația și pentru un organ de literatură și educație ce urma să se numească „Ateneul românesc”. Timp de 4 ani, deși între timp apăruseră foile lui Barițiu, Gavra va aștepta zadarnic prea grațioasa învoială a Sacratissimei Maiestăți. În același an, la seria refuzurilor împărătești se va adăuga și respingerea demersului lui Cipariu pentru a întemeia, la Blaj, pe linia discuțiilor din 1835, o foaie ecleziastică politico-literară, al cărei nume urma să fie „Nunciul”. „... Timp de 50 de ani au eșuat deci, datorită opoziției guvernului feudal transilvănean și a Curții din Viena, nu mai puțin de 10 încercări de a se înființa ziare și reviste românești, refuzându-se astfel poporului român unul din cele mai puternice mijloace pentru promovarea culturii și a conștiinței sale naționale”¹¹².

Sașii din Ardeal aveau încă din 1873 o gazetă *Siebenbürger Bote*; era dominată de patriciatul săsesc. În 1837, tipograful originar din Germania,

¹¹² Vasile Netea, *op. cit.*, pp. 85-86.

Ioan Gött, a înființat o gazetă germană la Brașov, sub titlul *Siebenbürger Wochenblatt*, care avea și un supliment literar săptămânal. Ungurii aveau și ei două gazete maghiare la Cluj: „Erdély Hirado” și „Mult és Jelen”.

Românii au mai încercat prin 1820 *Chrestomaticul Românesc* al lui Teodor Racoce. S-a încercat în 1821 *Biblioteca Românească* a lui Zaharia Carcalechi. Toate aceste tipărituri au fost mai mult nereușite decât reușite, ele nu pot fi comparate cu *Gazeta de Transilvania* a lui Barițiu. Comparate cu aceasta din urmă pot fi alte ziare românești apărute în țările române: în Țara Românească *Curierul Românesc*, redactat de Ion Heliade Rădulescu și în Moldova *Albina*, redactată de Gh. Asachi, ambele din 1829. Dar foile din București și Iași pătrundeau greu în Transilvania.

În 1834 *Biblioteca Românească* și-a încetat apariția. Românii erau singurii conlocuitori ai Transilvaniei, care la jumătatea celui de al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea nu aveau nici o publicație trainică, viabilă.

Spre deosebire de gazetele ce apăruseră anterior în Ardeal, *Gazeta de Transilvania*, prin conținutul și mesajul său, întrunea toate calitățile de a deveni mijloc de propășire culturală și națională a neamului românesc de pretutindeni, tot atât de mult ca și ce două publicații de la București și Iași. De fapt, *Gazeta de Transilvania* nu este prima realizare în domeniu a lui George Barițiu. „În vara anului 1837, cu o grabă tinerească și cu ajutorul bănesc al lui Rudolf Orghidan, Barițiu tipărește la 1 iulie întâiul număr al unei gazete săptămânale căreia i-a zis *Foaie de săptămână*. Aceasta e întâia lui foaie politică. Ea s-a tipărit înainte ca redactorul să fi obținut autorizația de tipar necesară și de aceea a fost confiscată. Numărul 2 cu data de 10 iulie, a fost ultimul care a apărut și el anunța că publicația încetează până când va obține permisiunea de a apare. Un al treilea număr din *Foaie de săptămână* nu se mai tipărește însă”¹¹³. Motivul a fost că tipograful Gött avea concesiune de la guvern numai pentru foi politice în limba germană și maghiară și nu și în limba română. R. Orghidan indispus de pierderile bănești s-a retras din afacere.

Barițiu și Gött au continuat însă. Prin magistratul (primăria) orașului Brașov au cerut concesiunea pentru o foaie politică română. Încă în ianuarie 1838 a apărut „Foaia literară” care nefiind considerată gazetă politică, nu avea nevoie de autorizație¹¹⁴. „Înalta stăpânire, scrie proaspătul ziarist român, n-a lipsit a cere informație de caracterul dânsului (al lui Barițiu) de la jurisdicția districtului Bârsei, care s-a și dat după așteptare și spre mulțumirea înaltelor locuri”¹¹⁵.

¹¹³ Vezi: Olimpiu Boitoș, *Periodice ardelene în răstimp de 100 de ani*, Cluj, 1938, p. 4.

¹¹⁴ „Observatorul” (Sibiu), 1885, nr. 36.

¹¹⁵ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1849, nr. 6, p. 45.

Întâiul număr al *Foii Literare* poartă data de 1 ianuarie 1838. Era tot o foaie săptămânală și aceasta, având același format ca și Foaie de săptămână (25x20). În semestrul al doilea al anului 1838, ea își schimba titlul cu acela de: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, pe care îl va purta apoi cu câteva variante de ortografie, în tot decursul celor 28 de ani de apariție. Prin conținutul, mesajul, faima colaboratorilor care au semnat de-a lungul anilor corespondența și studii din diferite domenii ale științei și culturii „*Foaia ...*” s-a bucurat de aceeași autoritate și faimă de publicație națională ca și *Gazeta*.

Gazeta de Transilvania începe să apară la 12 martie 1838. Ea va avea format de ziar (37x25). Va purta această denumire de la 3 ianuarie 1838 până la 31 decembrie 1848. De la 3 ianuarie 1849 până la 1 decembrie 1849 ea se va numi *Gazeta Transilvană*. Desigur, în decursul existenței sale de peste o sută de ani *Gazeta* își va mai schimba formatul, numărul aparițiilor săptămânale, literale și alfabetul în care a fost tipărită ș. a.

Aveau foile lui Barițiu un public al lor, căruia să i se adreseze în mod special și care să-i asigure un număr suficient de exemplare pentru a-i asigura o întreprindere rentabilă? Barițiu recunoaște că nu exista un asemenea public în rândul românilor transilvăneni la sfârșitul deceniului al 4-lea al secolului al XIX-lea. Publicul trebuia creat, dar numai printr-o înțeleaptă tratare a subiectelor, cu scrieri care interesează diferite categorii de oameni, să se intereseze atât de nevoile fiecăruia din ele, dar și de cele comune ale întregii națiuni române. Atât Barițiu, cât și editorul său Ioan Gött, aveau în vedere nereușita lui Ioan Barac. Acesta începe să publice în anul 1837 o gazetă românească. *Foaia Duminicii* pe cheltuiala negustorului Radu Orghidan. La început *Foaia* a fost bine primită de publicul brașovean. În primul trimestru avea deja 800 de abonați, scăzând în numai jumătate de an la 150. Scăderea aceasta rapidă s-a datorat unui conținut neadecvat pe care l-a publicat editorul în foaia sa. El a propus publicului o lectură nepotrivită: anecdote, zaharicale romantice și ilustrate ciudate, reproducându-se dintr-o foaie nemțească ce apărea la Lipsca (Dresda). Proza era și ea incoloră și dulceagă, versurile de asemeni ei. Barițiu și-a dat seama de la început că foile sale nu pot merge pe calea Foii lui Barac.

Foile sale nu se puteau baza numai pe numărul restrâns de intelectuali pe care îi avea poporul român atunci. Ele trebuiau să se adreseze întregului popor român, să devină o școală pentru acesta. Scopul principal al lui era trezirea la o nouă viață națională a românilor de pretutindeni.

Românii nu aveau în acea perioadă o clasă mijlocie sau o preoțime în totalitate cultă, straturile adânci ale poporului erau obidite și necăjite, pe seama lor trăiau grofii și nemeșii privilegiați. De țăranul român nimeni nu se îngrijea, nu încearcă să se apropie de el, să-i cunoască nevoile, dorințele, să-i

ajute să-și sporească bunăstarea. Dimpotrivă, privilegiații se apropiiau de țaran numai pentru a-l exploata, a-i zeciuii avutul. Școlile au fost închise multă vreme, aproape total pentru întregul popor român din Transilvania. De abia pe la mijlocul secolului al XVIII-lea încep să se deschidă și pentru români școlile de la Blaj, cărora aproape peste o sută de ani avea să le urmeze altele tot atât de mari ca cele de la Brașov.

Dar prin acele școli se putea crea doar un mic contingent de oameni doritori să învețe carte românească: Barițiu voia ca toată națiunea română să știe carte românească. El dorea să creeze un curent favorabil de învățare și pătrundere a întregului tineret român în tainele învățaturii prin școală.

Momentul declanșării unei mișcări naționale pentru o mișcare politică, culturală și însușire de învățătură prin școli a fost bine ales de Barițiu. Era timpul când nu numai în imperiul austriac – națiunile își cereau dreptul la viață națională, la cultură națională, la învățătură în limba națională, ci în întreaga Europă, se pornise un asemenea curent, în unele țări mai hotărât, în altele mai puțin hotărât, dar cu perspectiva de a se dezvolta.

Barițiu era atunci un tânăr care nici nu împlinise măcar 26 de ani, când anunța în 12 martie 1838, cu deosebită bucurie și mândrie, apariția primei foi politice românești din Transilvania. De acum scria el, putem și noi pași la luminarea poporului nostru. Cuvântul de ordine al timpului, le spune el conaționalilor săi, este „Deșteaptă-te și tu române”. Toată viața va munci pentru a-i deștepta pe români, iar când aceștia s-au deșteptat, și-a închinat în continuare întreaga sa viață progresului și învățaturii lor în știință și cultură. „Numai o gazetă românească, scria el, poate să lucreze cu succes la luminarea, ridicarea poporului român. „Un străin nu scrie în limba românească, cu atâta mai puțin în duhul românesc; un străin de-ar fi înțeleptul înțelepților, cosmopolitul cosmopoliților, nu cunoaște scăderile noastre, nu le simte pe acelea, prin urmare nici nu știe prescrie mijloacele ajutoare”¹¹⁶.

Scopul principal al gazetelor îl vede tânărul gazetar, adept al iluminismului, ca și precursorii săi iluminiști ai școlii ardelene, Samuil Micu Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu ș. a., în răspândirea luminii, a cunoștințelor, în combaterea neștiinței, în înfruntare obscurantismului. Are o nețărmurită încredere în știință. Pentru el înaintarea în știință, în însușirea cunoștințelor oferite de aceasta oamenilor, este o lege a naturii, e teoria care face istoria lumii. „Multe s-au descoperit – arăta el prin 1845 – dar mai multe avem îndărăpt”¹¹⁷.

¹¹⁶ George Barițiu, *Scrisori social-politice*, București, 1962, p. 47.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 89.

Una din marile greutăți cu care a avut de luptat încă de la începutul apariției gazetelor sale a fost cenzura, un dușman secular al timpului, al cugetării și a libertății de exprimare, care încerca să-și deschidă calea, să ajungă prin tipar către mintea și judecata celor mulți. Redactorii și editorii depindeau de vigilenții cenzeni, adevărați câini de pază ai organelor represive ale statului. Redactorii și editorii erau obligați să se limiteze la consemnarea seacă a evenimentelor politice, a unor întâmplări, iar dacă se refereau la niște realități și evenimente locale, nu aveau voie să le comenteze sub nici un motiv.

Foile lui Barițiu erau supuse unei triple cenzuri - cenzura locală a poliției din Brașov, cenzura guvernului de la Cluj și supracenzura din Viena.

Barițiu relatează mai târziu, într-un număr al „Observatorului” din 1885, că peste cenzura de la Brașov – reprezentată de Antoniu Kováts, inspectorul școlilor româno-catolice, de Josef Wentzel directorul poliției care avea „nemăsurată ură și dispreț” pentru poporul român, și de Josef Trausch, un adept nemărginit al ideilor conservatoare – se suprapunea apoi autoritatea cenzorului revizor din Cluj, contele Ladislau Lázár, care conducea biroul cenzurii guvernului. Acesta, la rândul lui, era controlat de către Cancelaria imperială prin consilierul S. Samlyai¹¹⁸, despre care Barițiu spune că era „un feudal năuc”, care prin 1845, cu prilejul unei audiențe i-a spus că „Gazeta” îndeamnă pe români la muncă și la câștigarea de proprietăți imobile, ea propagă comunismul căci legile țării nu suferă ca valahii plebei să aibă proprietăți de pământ”¹¹⁹. Aceeași concepție și același dispreț față de români i l-a aruncat în față lui Barițiu și un consilier pe nume Péterfy de la Cluj, care afirma fără șovăire că: *Însăși existența de foi periodice românești, oricât de inocente la părere, este un pericol pentru noi*¹²⁰.

Și totuși, „Gazetele” lui Barițiu au supraviețuit, în timp ce altele nu. Care să fie cauza succesului lui Barițiu în acest domeniu? La aceasta noi răspundem: buna organizare a sistemului său redacțional, alegerea cu grijă a colaboratorilor, un sistem informațional înaintat pentru acea vreme, alegerea cu grijă a corespondenților, a expediției gazetelor în interiorul Transilvaniei și peste Carpați în cele două principate române.

¹¹⁸ Vezi: *Observatorul*, nr. 36, 1885.

¹¹⁹ *Foi comemorative, la Serbarea din 12/24 mai 1892*, p. 16.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 17.

Munca redacțională

Munca redacțională de la 1 ianuarie și până în 8 aprilie 1838, data sosirii lui Andrei Mureșanu, a fost asigurată de Barițiu. El scria și pregătea singur materialul pentru ambele foi, el făcea corectura tiparului. La 22 noiembrie 1843, Barițiu anunță venirea a încă unui colaborator, în persoana lui Iacob Mureșanu. Existența deja a trei redactori crea posibilitatea redactorului și patronului George Barițiu să-și rezerve mai mult timp pentru redactarea și trierea mai bună a materialelor, acestea câștigau în calitate.

Organizarea unui corp de corespondenți

Pentru știrile locale, Barițiu și-a asigurat corespondenți permanenți în principalele localități transilvănene și bănățene: Sibiu, Blaj, Cluj, Arad, Deva, Baia Mare, Reghin, Hunedoara, Borsec, Zalău, Roșia, Miercurea, Aiudul Mare, Sf. Gheorghe, Odorhei, Turda, Făgăraș, Timișoara, Lugoj. Peste Carpați funcționau corespondenți la București, Craiova, Roman și Iași. Numărul corespondenților va crește pe măsură ce Gazetele lui Barițiu pătrund tot mai mult în principatele române danubiene. Barițiu prelua știri din Ziarele săsești și ungurești: „Siebenbürger Bote” (Sibiu), „Siebenbürger Wochenblatt” (Brașov), „Erdély Hirado”, „Erdélyi Hirap”, „Mult és Jelen” (trecut și viitor) Cluj. Pentru știrile internaționale se utilizau numeroase gazete franceze, engleze, germane și maghiare. Barițiu folosea deja prin 1841 peste 30 de jurnale din care-și culegea știrile. Pentru evenimente din principate, redactorul foilor brașovene folosea „Curierul” și „Albina românească”. Gazetele erau obținute prin „Cabinetul” lui Gött, care era abonat la 50 de publicații politice și literare.

Poșta redacției, înființată la 13 februarie 1839, care apărea „din vreme în vreme”, în care răspundea la întrebările cititorilor și la propunerile lor cu privire chiar la îmbunătățirea conținutului și formei *Gazetelor*. Barițiu, la rândul lui, îi îndemna și el pe corespondenți să scrie mai des la gazete, propunându-le și unele tematici formulate chiar de el (articole literare, critică literară, poezii originale, povestiri și istorioare romantice, patriotice, naționale, statistica Țării Românești și a Moldovei, scene interesante din istoria patriei; probleme de fiziologie, fizică, logică, traduceri bune din clasicii vechi sau noi etc.)

Toate materialele publicate erau trimise la cenzură. Adeseori, cenzorii rețineau unele materiale până își pierdeau actualitatea. Cenzura i-a făcut multe șicane lui Barițiu, ceea ce i-a impus multă prudență și folosirea unui limbaj adecvat, prin care să ocolească vigilența cenzorilor.

Tirajul ca și numărul de apariții săptămânale ale *gazetelor* lui Barițiu au evoluat și ele în funcție de situație și atmosfera politică din monarhia austriacă și principatele române. El a evoluat de la 400 în 1838 la 500 în 1839, depășind 650 în 1842, ajungând la 800 în 1847. Barițiu considera că, în cazul foilor lui, un tiraj de 1.000 exemplare, ar fi fost un tiraj optim, care i-ar fi creat posibilitatea să tipărească materiale mai diverse, mai interesante și mai apropiate de gustul publicului, remunerându-i mai bine și pe colaboratorii săi. Autoritățile austriece au permis pătrunderea ziarelor brașovene în Bucovina, abia la 1 ianuarie 1842. După provincii, numărul de abonați se repartiza astfel în 1838: 143 de abonamente în Transilvania, 95 în Banat, 54 în Muntenia, 78 în Moldova. În 1842 erau repartizate astfel: 148 abonamente în Transilvania, 73 în Banat, 149 în Moldova, 265 în Muntenia.

Organizarea expedierii și înscrierile de „prenumeranți”, încasarea abonamentelor la Gazetele lui Barițiu era asigurată de poștă și de consulatele austriece, de marile librării din București și Iași, de colecții dintre prietenii săi personali și dintre colaboratori. Profesorii transilvăneni care predau la școlile din principate i-au fost de mare ajutor lui Barițiu. Acolo unde nu existau agenți de poștă, mari librării, opera de difuzare o făceau colectanții, corespondenții și colaboratorii literari. Barițiu le acorda pentru eforturile lor 5 % comision. Dar cei mai mulți nu o făceau pentru bani, ci din dorința de a fi și ei utili operei de renaștere națională. În cazurile când trecerea foilor lui Barițiu aveau interdicție de a intra în Moldova și Muntenia, *Gazetele* lui Barițiu își continuau drumul prin intermediul cărăușilor care le ascundeau pe unde puteau, în șerpăre și în veșmintele femeilor¹²¹.

Pentru a ne da seama cât de apreciate și iubite erau gazetele lui Barițiu, dar mai ales cât de stimat și apreciat era creatorul lor, George Barițiu, vom reproduce o listă de *colaboratori* care cuprinde personalități de prim rang din istoria poporului român din secolul al XIX-lea. Iată numele celor mai importanți colaboratori ce fac parte din elita intelectuală și politică românească, la ambele publicații: Vasile Pop¹²², Timotei Cipariu¹²³, Pavel Vasici¹²⁴, Al. Gavra¹²⁵, Ioan Rusu¹²⁶, Ioan Maiorescu¹²⁷, Florian Aron¹²⁸,

¹²¹ Vezi: Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892.

¹²² *Despre ortografie*, în Foaie literară, nr. 18, 20, 21, 1838; *Diplomatica*, *Idem*, nr. 13, 1838; *Celibatul*, poezie în Foaie pentru minte, ...”, nr. 17, 1838,

¹²³ *Slavonismurile limbii românești*, în Foaia literară, nr. 14, 1838; *Pescarul*, traducere din Goethe, în Foaie literară, nr. 21, 1838; *Sunetu XXI*, în Foaie pentru minte, ...”, nr. 19, 1838; *Extract de ortografie cu litere latinești*, în Foaie pentru minte, ...”, nr. 25, 26, 1841,

¹²⁴ *Băile de la Mehadia*, în „Foaia literară”, nr. 14-16; *Aforismul pentru păstrarea sănătății*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 16-18, 1847,

¹²⁵ *Meditații despre vechimea universului*, în „Foaia literară”, nr. 18-24, 1838,

Andrei Mureșanu¹²⁹, care până atunci lucraseră răzleți, fie în Transilvania, fie în Muntenia la care se adaugă acum muntenii Ion Heliade Rădulescu¹³⁰, Grigore Alexandrescu¹³¹ și moldovenii Gh. Asachi¹³², Costache Negruzzi¹³³, G. Săulescu¹³⁴. În anii următori se vor aduna și o generație mai tânără de transilvăneni ca A. Treboniu Laurian¹³⁵, Simion Bărnuțiu¹³⁶, I. Many (Ardelean Aurelie)¹³⁷, Iacob Mureșanu¹³⁸, Aron Pumnul¹³⁹, iar dintre munteni C. Aristia¹⁴⁰, Anton Pann¹⁴¹, C. A. Rosetti¹⁴², D. Bolintineanu¹⁴³, Nicolae Bălcescu¹⁴⁴, Cezar Boliac¹⁴⁵, Ioan Ghica¹⁴⁶, apoi moldovenii Mihail

¹²⁶ *Cântarea unei fecioare la semănatul florilor*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 14, 1838; *Traduceri din Schiller*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 14, 23, 1838; nr. 1, 29, 1839; *Iubita părăsită, cântare sătenească*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 26, 1838,

¹²⁷ *Correspondență din Craiova*, în „Foaia literară”, nr. 16, 1838; *Despre vechimea românilor în Ardeal*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 21-24, 1842,

¹²⁸ *Cuvântul ce s-a zis cu prilejul examenelor de la Sf. Sava*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 15, 1838; *Mihai Viteazul*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 3-4, 1831,

¹²⁹ *Traducere*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 4, 1838,

¹³⁰ *Suvenirul de Lamartine*, în „Foaia literară”, nr. 4, 1839; *Correspondență între doi români*, în „Foaia literară”, nr. 9-12, 19, 1838; *Singurătatea*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 22, 1838,

¹³¹ *Fericirea*, în „Foaia literară”, nr. 25, 1838; *Boul și vițelul*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 34, 1844; *Umbra lui Mircea la Cozia*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 35, 1844,

¹³² *Prologul rostit la deschiderea teatrului național din Iași*, în „Foaia literară”, nr. 20, 1838,

¹³³ *Șahul negru*, traducere din Pușkin, în „Foaie pentru minte, ...”, Alexandru Lăpușeanu, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 35-37, 1840,

¹³⁴ *Descrierea istorico-geografică a cetății Capul-Bovis*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 11-13, 1838.

¹³⁵ *Pentru istoria românilor*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 47-49, 1839,

¹³⁶ *Soborul cel mare al Episcopiei Făgărașului*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 4-5, 1845,

¹³⁷ *Către râu, poezie lirică*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 38, 1839; (În 1846 numeroase traduceri din Heine),

¹³⁸ *Ceva despre regimentul românesc de graniță al doilea*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 28-32, 1842,

¹³⁹ *Literele corespunzătoare firei limbei românești*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 42-48, 1845,

¹⁴⁰ *Rapsodia a I-a din Homer*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 41, 1839,

¹⁴¹ *Acrostih*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 9, 1841,

¹⁴² *Haina mea*, traducere din Beranger, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 1, 1842,

¹⁴³ *Cântec popular*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 33, 1844; *Barcarola*, în „Foaie pentru minte, ...”, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 38, 1844; *Mihnea și baba*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 49-50, 1845; *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 26, 1848,

¹⁴⁴ *Puterea armată și arta militară la români*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 47-49, 1844; *Izvoarele istoriei românilor*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 33, 1845; *Filosofia socială, recenzie la cartea lui Aimé Martin*, nr. 4, 5, 1846; *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, nr. 43, 1848,

¹⁴⁵ *Ocna*, în „Foaie pentru minte, ...”, nr. 14, 1847,

Kogălniceanu¹⁴⁷, Alexandru Donici¹⁴⁸, Ion Ionescu de la Brad¹⁴⁹, George Sion¹⁵⁰, Vasile Alecsandri¹⁵¹. Lista ar putea continua. Pe parcursul vieții lui Barițiu formele de colaborare între el și oamenii de cultură de peste Carpați se vor accentua. Barițiu și alți ardeleni vor colabora și ei la presa din România, atât la cea cotidiană cât și la cea academică. Barițiu și Ion Roman, vor publica mult în *Românul* lui C. A. Rosetti, iar lucrări ale economiștilor români din România Unită, vor fi republicate de Barițiu și în presa transilvăneană. Este vorba de lucrări ale lui P. S. Aurelian, Ion Ghica, D. Pop Marțian, Petru S. Aurelian și altele.

Epistolarul lui Barițiu, mijloc folosit cu excelente rezultate în comunicarea sa cu lumea înconjurătoare. Noul și primul gazetar cu adevărat din Ardeal și-a dat seama că, fără o bună comunicare cu diferitele categorii de oameni: colaboratori și corespondenți de ziar, redactori și învățați din Transilvania și țările române, cu care stabilise relații excelente încă din vizita la București din 1836 și în general cu elitele intelectuale și politice române: preoți, învățători, funcționari de stat ș. a., gazetele sale nu vor putea pătrunde cu adevărat în rândurile cititorilor români. Numai câștigând încrederea tuturor oamenilor cu care venise sau dorea să vină în contact putea să câștige experiență redacțională, să găsească mai ușor calea spre inima publicului român. Faptul că Barițiu era încă un tânăr lipsit de experiență gazetărească, de o pregătire politică specială impunea și mai mult necesitatea ca el să se adreseze unor oameni cu mai multă experiență gazetărească și politică, dispuși să-l ajute. Acești oameni binevoitori au fost, în primul rând, românii din principate și intelectualii ardeleni trecuți peste munți pentru a-și afla un rost în viață, unde găseau și mai multă libertate în vederea răspândirii unor idei înaintate; conforme cu timpul, lucru ce le era interzis în Ardeal. Așa se explică faptul că Barițiu s-a adresat deja, în cursul primului an de gazetărie, către Ion Heliade Rădulescu solicitându-i în două rânduri, informații atât cu privire la starea literaturii române cât și la mersul afacerilor politice din

¹⁴⁶ *Scrisori către reforma învățământului public*, în „Foaia pentru minte, ...”, nr.31-33, 1847,

¹⁴⁷ *Apelul pentru tipărirea operei lui Dimitrie Cantemir*, în *Ibidem*, nr. 91, 1839; *Introducere la Dacia literară*, în *Ibidem*, nr. 16, 17, 1840; *D. A. Damidoff în Moldova*, în *Ibidem*, nr. 27, 1840; *George Șincai*, în *Ibidem*, nr.12, 1841; *Cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie națională*, în *Ibidem*, nr. 11-13, 1844; *Înainte cuvântare la fragmentele istorice*, în *Ibidem*, nr. 40-41, 1845,

¹⁴⁸ *Ochii și nasul, fabulă*, în *Ibidem*, nr. 41, 1839; *Racul, broasca și știuca*, în *Ibidem*, nr.26, 1841, *Vulpea și bursucul*, în *Ibidem*, nr. 31, 1841,

¹⁴⁹ *Îmbunătățiri în agricultura noastră*, în *Ibidem*, nr. 16, 17, 1844,

¹⁵⁰ *La ziua aniversală*, în *Ibidem*, nr. 49, 1844,

¹⁵¹ *Sora și hoțul*, în *Ibidem*, nr. 20, 1844; *Trei arcași*, în *Ibidem*, 1844; *Altarul mănăstirii Putna*, în *Ibidem*, 1845; 15 mai 1848; *Deșteptarea României, Hora Ardealului*, în *Ibidem*, nr. 20, 1848.

principate. Heliade i-a răspuns printr-o scrisoare foarte lungă, datată 24 noiembrie 1838, în care Barițiu primește toate lămuririle solicitate.

Tot la București se adresează pentru a obține informații despre stările social-politice din Muntenia unor intelectuali ardeleni stabiliți temporar sau definitiv în capitala Țării Românești. Primul interlocutor din această categorie căruia i se adresează G. Barițiu este profesorul Aron Florian¹⁵², devenit unul din cei mai buni prieteni ai brașoveanului, pe care l-a respectat și l-a apreciat foarte mult pentru ceea ce făcea în vederea propășirii neamului românesc.

Frumoasele sentimente pe care, la rândul lui, le nutrea A. Florian față de Barițiu sunt exprimate, încă din prima scrisoare pe care ardeleanul devenit bucureștean, o trimitea gazetarului în 7 febr. 1838: „Scrisoarea dumitale de la 20 ian. m-a umplut de o bucurie care atât a fost mai mare, cu cât a fost mai neașteptată. Nădăduiesc că începutul acesta va întemeia între noi o corespondență pe care o doresc din toată inima. Sunt român și transilvănean și am datorii netăgăduite de a cunoaște starea aceia, pe care o pot afla totdeauna de la dumneata”¹⁵³.

În scrisoarea pe care i-o adresase interlocutorului său bucureștean în 20 ian. 1838, Barițiu se mira de rezultatele Țării Românești, îi considera fericiți pe ardelenii stabiliți în acel principat, care are o anumită independență economică, putând să-și hotărască singuri soarta, apreciază plusurile obținute din „opintirile” muntenilor. A. Florian îl temperează însă pe Barițiu, recunoscând că într-adevăr s-a realizat câte ceva, dar Barițiu exagerează. Aron Florian considera că nu s-a făcut atât cât ar fi trebuit, încât de aceste binefaceri să se fi bucurat toți românii. Mai sunt multe de făcut, dar acestea le vor face reprezentanții unei noi generații. Balastul grecismului atârna mult, nu se ștersese încă din viața socială, vechea clasă boierească nu era capabilă să realizeze reforme radicale în Țara Românească. Boierii erau reprezentanții trecutului. „Ei sunt crescuți grecește sau franțuzește, prin urmare nu sunt români. Afară de aceasta, ei închipuiesc o castă, o aristocrație. Cum socotești, dar acum că acești oameni povățuiți de un egoism atât de înghesuit, pot a se gândi și a lucra pentru un interes național?”¹⁵⁴. A. Florian se bucura de faptul că „Foaia literară” a fost preluată de Barițiu, nădăduiește că va realiza cu ea lucruri care o să-i facă „cinste înaintea a toată românimea”. Are însă observații critice cu privire la

¹⁵² **Aron Florian**, (7 februarie 1838 – 27 februarie 1854), A fost unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui G. Barițiu. Barițiu a folosit în informațiile pe care le transmitea transilvănenilor știri primite din corespondența purtată cu prietenul și colaboratorul său ardelean care era profesor la București.

¹⁵³ *G. B. C., I*, p. 9.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

publicațiile: „Curierul de ambe sexele” și „Muzeul Național” și cu privire la „Societatea literară”. Criticile aduse ziarelor și Societății literare, nu sunt nici ele întotdeauna îndreptățite.

În încheierea scrisorii din 7 febr. 1838 Aron Florian îi cere scuze lui Barițiu că de această dată nu-i poate da prea multe informații, se bucură însă că a avut prilejul de a începe împreună o corespondență, pe care o dorește amplificată, promițându-i că în viitor îi va furniza mult mai multe informații.

Într-adevăr schimbul de scrisori dintre Barițiu și Aron Florian s-a amplificat. Dar nu numai între ei, ci și între Barițiu și multe alte personalități ale timpului atât din Transilvania cât și cu românii din toate țările în care locuiau.

Barițiu a dat foarte mult poporului român. Prin scrisul său a informat națiunea, a răspândit cunoștințe, a format caractere etc. Dar Barițiu nu numai a dat. El a și primit. Prin corespondență el a primit nu numai informații ci și cunoștințe, mai ales de ordin politic, de la oameni cu mai multă experiență sau pregătire teoretică și în alte școli decât cele ale Blajului.

Deosebit de mult l-a ajutat în acest sens epistolarul inaugurat de el inițial în corespondența cu Timotei Cipariu, Aron Florian, Ioan Maiorescu și Heliade Rădulescu, corespondență care până la sfârșitul vieții învățatului nostru a depășit cifra de 11.000 de scrisori.

Barițiu a știut încă de la începuturile activității sale să mobilizeze valorile elitelor intelectuale românești de pretutindeni. Scrisoarea din care am extras mai sus, cu informațiile lui Aron Florian a fost doar un început promițător. Vor urma altele care-i vor deschide lui Barițiu un câmp informatic nebănuit de generația care l-a precedat.

Iată răspunsurile lui Aron Florian promise în scrisoarea precedentă: „Iacătă-mă, cam târziu, gata a-ți răspunde la întrebările ce mi le făcuseși, din acel instinct național ce caracterizează pe românii cei buni ... nu aștepta de la mine o dezvoltare întinsă de răspunsuri; o mie de greutateți, o mie de piedici nu mă lasă ca să pot a-ți mulțumi curiozitatea, după cum aș dori”¹⁵⁵.

Consideră că Barițiu privește stările din Țara Românească din punct de vedere filozofic, adică cum ar trebui să fie. El, Aron, le privește din punct de vedere practic, arătându-i lui Barițiu pricinile care opreau orice înaintare spre bine, spre fericire „după care românii oftează”. Țara Românească, scrie el, a suportat multe năpaste, a trăit vremuri grele, „avea trebuință de reforme”. Întâmplător calea reformelor i-a fost trasată prin Regulamentul Organic, care, după părerea lui A. Florian, „afară de vreo câteva întocmiri barbare, este o carte sfântă în care este brăzdat drumul fericirii Țării

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 11

Românești”¹⁵⁶. Regulamentul Organic era însă în mâna aristocraților, care nu erau interesați să facă reforme. Aristocrația românească avea aceleași caracteristici ca și aristocrația tuturor națiunilor. Dar în timp ce aristocrația altor țări a progresat, a învățat, s-a îmbogățit, a dobândit educație, s-a cultivat deci, cea românească a rămas incultă, săracă, fără bună creștere. Ea „mămuțează superficialitatea franțuzilor”. Fiii aristocraților români învăță doar să se „mânjească cu limba franțuzească și grecească fără a învăța românește nici măcar să scrie; ajunge să știe a se iscăli”¹⁵⁷. La o așa creștere în învățătură „creșterea morală este cu totul nebăgată în seamă”.

La lipsa de învățătură și moralitate se adaugă sărăcia cea mare. Aristocrația românească își făcea cumpărăturile la Viena, Paris, Londra. Banii și-i procura vânzându-și țara, dreptatea, cinstea pentru a se îmbogăți. Aceasta în timp ce „Țara Românească întreagă locuiește în bordeie, umblă desculță, mănâncă mămăliguță de mei, ca să îndestuleze luxul aristocrației noastre, care n-are soț nici într-o parte a Europei”¹⁵⁸. O asemenea sărăcie și aristocrație nu putea înfăptui reforme. Pentru reforme țara avea nevoie de oameni și bani. Dar nu-i avea. Cu 3-4 patrioți pe care nimeni nu-i ascultă, nu se puteau face reforme! Noua aristocrație învățată să-și cheltuiască banii la Paris și Londra era și mai avidă de bani ca cea veche, care nu avea nevoi dictate de lux, de imitația unei civilizații care nu ducea lipsă de bani. Noua aristocrație se împrumuta mereu avea de plătit dobânzi în urma cheltuielilor nesăbuite. Ea nu va putea scoate țara din impas.

Aron Florian scria că el cunoaște numai două mijloace prin care poate fi „dărăpănată” aristocrația. „Cel dintâi mijloc ar fi ca să se formeze o aristocrație secundară, după cum sunt Wigs în Englitera”¹⁵⁹. El spunea că aristocrația ar putea să o ruineze pe cea mare și atunci s-ar putea nădăjdui bine pentru țară. Dar, numai că nobilimea cea mare a închis drumul nobilimei celei mici de a nu se putea înălța sau a molipsit-o de toate relele în care se tăvălește ea. „Așadar – conchide el – acest mijloc nu poate izbuti. *Celălalt mijloc este ca poporul celălalt să-și cunoască drepturile sale și să ia sau să-și facă singur ceea ce aristocrația nu vrea să-i dea sau nu vrea să-i facă.* Ah domnule, acest mijloc ar fi cel mai sigur și cel mai drept! dar este cel mai primejdios. Cea mai mică mișcare a norodului de aici ar hotărî umbra de neatârnare de care se mai bucură Țara Românească și s-ar da pradă ...”¹⁶⁰. Aron Florian avea în vedere că țările române erau încă sub supravegherea

¹⁵⁶ *Ibidem*.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 12.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 13.

Regulamentului Organic. Orice mișcare populară ar fi fost imediat înăbușită de armatele țariste, țările române pierzându-și și umbra de autonomie de care se bucurau. Românii trebuiau să mai aștepte până se va ivi o împrejurare favorabilă pentru a-și dobândi neatârarea.

Autorul scrisorii îl roagă pe Barițiu să păstreze punctele de vedere pe care i le-a expus în scrisoare. Să fie „secretul lor” și a prietenilor lor. Barițiu le-a folosit însă în mai multe articole privitoare la stările din Țara Românească și la critica marii boierimi române¹⁶¹. Informațiile date de Florian lui Barițiu l-au ajutat pe acesta din urmă în analiza stărilor sociale și a situației, țărânimii române din Transilvania, mult asemănătoare celor din Țara Românească. Una din întrebările pe care i le-a pus Barițiu lui Aron Florian a fost aceea, dacă să folosească sau nu satira în publicistica. Profesorul bucureștean i-a răspuns că, pe români trebuie mai mult să-i învețe decât să-i critice. „Domnule! – îi scria A. F. într-o scrisoare din 2 mai 1838 lui Barițiu – Pentru binele ce dorești la toți românii, fie din orice țară vor fi, te rog eu și toți cei care simt bine, încetează cu articole de acelea care supără și vatămă, căci în loc de a folosi ceva strică foarte mult, încât nu-ți poți închipui. Mărginește-ți condeiul mai mult a învăța decât a satiriza. Aceasta o așteaptă de la domnia-ta, toți cei buni, aceasta o doresc și eu, al d-tale plecată slugă”¹⁶².

În scrisorile pe care i le trimitea A. Florian lui Barițiu observăm că profesorul bucureștean critica aspru aristocrația românească, dar apăra poporul, care nu trebuia criticat, ci învățat. Aceeași atitudine critică față de unele scăderi ale unei păтури sociale o are și Ion Maiorescu, profesor ardelean stabilit la Craiova, unde era director de școală. Dar critica lui Maiorescu va fi îndreptată nu împotriva boierimii, ci împotriva elitei intelectuale, respectiv a corpului profesoral, în primul rând.

Intelectualii români, - relatea Maiorescu într-o scrisoare adresată lui Barițiu, din Craiova din 26 august 1848 – nu prea citesc cărți. Profesorii nu-și fac datoria, lipsesc mult de la școală, pretind salarii mari fără să-și perfecționeze metodele pedagogice. Unii nu citesc decât manualele din care predau. Alți profesori pretind că nu scriu pentru prezent, ci, pentru viitor. „De față nu-i înțelege” – așa mi-a zis mie unul”, relatează Maiorescu. Sunt unii, scria profesorul ardelean, devenit craiovean, care doresc din toată inima luminarea neamului, dar într-un chip aparte. Aceștia au „o preaiubire nemăsurată asupra locului nașterii și asupra dialectului care se vorbește la dâșii ... Între toți este mai cu seamă *Eliad*, patriarhul literaturii noastre, cu care te-ai putea înțelege mai bine. El încă a scris împotriva mea, în *Curier*, atunci când îmi

¹⁶¹ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 7, 15 ș. a. din 1838.

¹⁶² *G. B. C. I*, p. 15.

erau tăiate mâinile și picioarele¹⁶³. Totuși Maiorescu îl prețuiește pe I. H. Rădulescu.

Maiorescu îi mărturisește lui Barițiu că nu a venit din interese materiale în Țara Românească, „Am venit ca să lucrez și eu pentru renașterea neamului. Nu gândi că acele ce le-am scris eu sunt scrise din patimă”¹⁶⁴. Dintr-o convorbire pe care a avut-o cu Aron Florian, relatează I. Maiorescu, reiese că și colegul său bucureștean se găsea în aceeași situație și avea aceleași simțăminte față de aristocrația românească, evidențiindu-i și el moravurile, dorind și el, cu ardoare înlăturarea acestora și instaurarea unei democrații în viețile tuturor românilor.

La rândul său A. Florian, într-o scrisoare din București datată 23 dec. 1838, continuă să-i dea răspunsuri și să-l ajute pe cât posibil la redactarea „*Gazetei de Transilvania*” fie cu materiale, fie îndrumări cum să evite unele rigori ale cenzurii. „Eu știam bine, scria A. Florian, despre cele ce s-au urmat din partea noastră de aici, ca să vă supui foaia politică a d-voastră la cenzură mai aspră. Fără a ști care ar putea fi rezultatul acestor mișcări antinaționale, am scris Maiorescului ca să-ți facă cunoscut toată împrejurarea. Mă bucur că, după cum îmi vorbești, n-au izbutit nimic, decât au întărit gazetele ungurești ca să scrie mai amar despre noi”¹⁶⁵. Criticând gazetele românești, presa maghiară, în fond le făcea reclamă. Acest lucru îl avea în vedere Aron Florian, scriind cele de mai sus. Tot el, îi explică lui Barițiu, că rugându-l pe Maiorescu să-i atragă atenția să fie prudent cu cenzura, „aceasta n-am făcut-o că mi-a fost milă sau rușine de noi: Nu domnule, nicidecum aceasta să nu o gândești niciodată. Mie mi-a fost numai teamă să nu se întâmple ca foaia d-voastră să se oprească la graniță. Dacă socotești că aceasta nu se va întâmpla și dacă crezi că foi d-voastră nu i se va pricinui nici o vătămare, atunci, domnule, urmează cu foaia politică după cum ai început, căci folosul va fi mare și recunoștința națională va fi răsplata zelului și osteneții ce pui”¹⁶⁶. În schimb, în „Foaie pentru minte...” îi propune lui Barițiu ca articolele publicate în paginile ei să fie mai cumpătate, pentru că publicul caută plăcerea nu învățătura, pe care nu este încă pregătit a o prețui. Întrucât ziarul „*România*” pe care-l redacta el, A. Florian împreună cu Gh. Hill la București își va înceta apariția cu data de 31 dec. 1838, îi promite redactorului brașovean că va scrie mai des materiale pentru gazetele pe care

¹⁶³ Este vorba despre articolul: *Asupra scrisorii d. Maiorescu din Foaie literară*, nr. 16, în „*Curierul românesc*”, IX, 1838, nr.18. Ion Heliade nu a semnat articolul. Îl tratează pe Maiorescu ca pe un necunoscut, îi combate afirmațiile, îi apără însă pe profesori, acuzați de incultură în termeni ce depășesc măsura. Vezi nota nr. 2.

¹⁶⁴ *G. B. C. I*, p. 214

¹⁶⁵ *G. B. C. I*, p. 16.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

acesta le redacta. Dacă Maiorescu va face la fel, „atunci noi ne vom bucura să putem să te ușurăm când și când pe domnia-ta și putem să aducem un folos dragii noastre nații”¹⁶⁷. Îl roagă însă pe Barițiu, „dacă s-ar putea”, ca „hârtia foii literare să fie ceva mai bună” și ar fi bine dacă s-ar schimba și slovele, „că prea sunt lătoase, ca barba lui Chiril. Foaia politică se citește numai de bărbați, Foaia literară, și de bărbați și de dame”¹⁶⁸. Deci, Barițiu beneficia încă de la începutul redactării foilor sale, de ajutorul unor colaboratori, care aveau deja o anumită experiență redacțională și tactică în a se strecura printre furcile caudine ale cenzurii.

Barițiu a simțit rigorile cenzurii încă de la primele apariții ale foilor sale. Primul număr al gazetei săptămânale pe care a numit-o *Foaie de săptămână*, nici nu a putut fi pus în vânzare, deoarece redactorul Barițiu, lipsit încă de experiență, a tipărit-o mai înainte să fi obținut autorizația de tipar necesară „și de aceea a fost confiscată”. Șicane și încercări de a i se opri gazetele întâlnea la tot pasul. *Gazetele* sale nu puteau fi trimise peste Carpați, în Țările române. Nici măcar în Bucovina nu erau admise. În imperiul austriac circulația presei dintr-o provincie în alta era interzisă.

Atenționat și de colegii săi: Aron Florian și Ioan Maiorescu, agresat de cenzură și de faptul că nu i se permitea expedierea gazetelor sale în Țările române, ca și de faptul că nu avea voie să se aboneze la presa străină din țările mai dezvoltate, că nu erau admise nici organele de presă din Moldova și Muntenia, Barițiu s-a hotărât să facă o călătorie la Viena, pentru a reduce măsurile restrictive ale cenzurii. Călătoria a fost planificată pentru luna martie. Pentru aceasta el face, am văzut o cerere către Eforia școlii românești din Cetatea Brașovului, în care cerea să i se aprobe demisia cu o lună mai devreme „pentru a face o călătorie mai îndelungată pentru trebile pregătitoare de viața-mi viitoare”¹⁶⁹. Călătoria plănuită la Viena viza ameliorarea statutului special care era rezervat ziarelor românești brașovene de către organele monarhiei austriece. Neaprobându-i-se demisia de către Eforia școlii românești, Barițiu va amâna călătoria la Viena pentru luna august 1839.

Călătoria la Viena din anul 1839 este considerată ca făcând parte din „Întăiele călătorii în apus ale lui George Barițiu”¹⁷⁰.

Povestind împrejurările care l-au determinat să facă această călătorie, Barițiu relatează că mai întâi a simțit nevoia unui colaborator „la partea politică”. La luat colaborator în acest domeniu pe Andrei Mureșanu. Dar el

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ G. B. C. X, p. 95.

¹⁷⁰ Vezi: Olimpiu Boitoș, *Întăiele călătorii în apus ale lui George Barițiu*, Sighișoara, 1947.

simțea „cât îi mai lipsește lui ca să poată ține pas egal alături cu alți publiciști de ai popoarelor patriei comune”¹⁷¹. A sacrificat suma de 300 fl. din economiile sale, a mai primit 100 fl. ajutor de la protopopul greco-ortodox *Iosif Ighian* și a întreprins o călătorie la Viena, însoțit de prof. Iacob Mureșanu și doi tineri. Atmosfera politică din Ungaria era tot mai tulbură în acea perioadă. Se luau tot mai multe măsuri de maghiarizare a populației conlocuitoare nemaghiare. Începutul mai violent în această direcție a fost marcat de dieta furtunoasă din 1834, după care luptele agrare dintre feudali și celelalte clase ale societății s-au înmulțit și au crescut an de an. În aceste condiții pentru Barițiu, un publicist român, izolat la Brașov sau orișunde în Transilvania, avea perspectiva ca fapte din sfera politică să primească foarte puține, cu întârziere și adeseori atenuate. Drumul de la Brașov la Viena dura 2 săptămâni dus și două întors. Deci din cele două luni cât a durat călătoria o lună au petrecut-o pe drum, care și el nu era ușor; drumurile pietruite și străzi „pardosite” la orașe, erau încă o raritate.

Greutățile drumului nu-i îndemnau pe mulți să plece în călătorii îndelungate. O făceau în primul rând negustorii, îndemnați de dorința de câștig. Negustoria era, în fond, profesiunea lor. Călătoreau pe distanțe mari și intelectualii, cărturarii. Ei mergeau în apus din dorința de a-și spori cunoștințele, ori pentru a găsi răspunsuri cu privire la unele probleme complexe ale vieții pe care sistemul instituțional din țările lor nu li-l putea încă asigura. Mulți intelectuali care au călătorit și învățat în apus, au devenit factorul principal al reformelor de mai târziu din țările răsăritene europene. Iar în cazul Țărilor românești, mulți transilvăneni din generația lui Barițiu au preluat cultura apuseană prin intermediul celorlalte două principate: Moldova și Muntenia. Cu timpul au început și ei să călătorească în apus. Barițiu este unul din aceștia. El va face însă mai multe călătorii în apus. Cea din 1839 la Viena este prima în acest sens. Într-un fel, putem spune că prima călătorie în apus a fost numai până la Viena, care era prima metropolă din regiunea privilegiată a apusului. Viena era și capitala culturii europene apusene din imperiul austriac nu numai capitala lui politică. Deci pentru transilvăneni apusul începe la Viena. Budapesta nu îndeplinea și nici nu putea îndeplini funcția culturală a Vienei. Capitala Ungariei se baza pe vechile mentalități feudale, organizația socială a ungarilor a asimilat mai greu modul de existență socială și culturală a apusului, ceea ce s-a răsfrânt și asupra nivelului cultural al aristocrației ungurești. Această diferențiere va fi analizată și de George Barițiu: El spunea că deși în Austria a fost un regim absolutist supravegheat de principele Metternich, pe timpul împăratului Iosif

¹⁷¹ *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, p. 11. A sacrificat suma de 300 fl. din economiile sale.

al II-lea (1804-1835) în Austria propriu-zisă s-au făcut reforme, s-au creat instituții progresiste, pe teren școlar, de exemplu, instituții care reflectau noua orientare a spiritualității europene și care au fost capabile la rândul lor să promoveze noua mentalitate, răspândită în Europa mai cu seamă sub impulsul revoluției franceze și a războaielor napoleoniene. Această orientare nu se propagă însă și în Ungaria și Transilvania, deși ne aflăm în cuprinsul aceluiași imperiu, pentru simplul motiv că nobilimea maghiară, al cărui cuvânt era hotărâtor în aceste țări, fiind mai conservatoare, nici o reformă nu se va putea introduce încă aici¹⁷². Barițiu împărtășea punctul de vedere că „Europa luminată”, adică liberală, democratică începea dincolo de frontiera apuseană a Ungariei.

Călătoria la Viena i-a fost folositoare lui Barițiu. Prin demersurile sale la guvernul central, Barițiu a obținut de la acesta, ca foile sale să poată fi înaintate cu poșta și în Bucovina, ceea ce se considera ca fiind o favoare personală, adică dintr-o parte a monarhiei să se poată trece foi în cealaltă. Iar dintre foile străine care intrau în monarhie tot printr-o favoare specială, însă foarte puține, a obținut aprobare pentru „Augsburger Allg. Zeitung”, „Journal des Debats” din Paris și alte câteva. Deși aceste două ziare nu erau dintre cele care susțineau reformele sociale, ele fiind însă de o orientare liberală mai moderată și de aceea meritau să fie citite, oferind mai mult decât obțineau din lecturarea presei monarhiei.

Deși interzisă, presa străină pătrundea în proporții destul de mari și în Austria. Barițiu, folosindu-se de ziarele străine a putut să accentueze caracterul politic al foilor sale, nereducându-se la rolul de gazete informative. L-a ajutat la aceasta cunoașterea limbii germane, franceze și maghiare.

Dar gazetele lui Barițiu erau amenințate și de alții, nu numai de austrieci. Erau amenințați de ruși și chiar de sașii din Brașov. În 1840, după ce rușii l-au impus la tronul Țării Românești pe George Bibescu în locul lui Alexandru Dim. Ghica, acesta din urmă s-a întâlnit cu G. Barițiu la Brașov în același an relatându-i că la Petersburg s-a făcut presiune, în Constantinopole, ca Gazetele românești să fie interzise în Principatele românești. Și aceasta nu întâmplător. Hotărârea rușilor era determinată de faptul că „Gazeta” era în acei ani cetită cu mare interes în ambele Principate românești, mai ales de oamenii din opozițiunea antirusească. Urmarea fu, că, consulul general al Rusiei pretinse ca noul domn să oprească în tot cuprinsul țării lectura foilor românești din Brașov, ceea ce se și întâmplă în adevăr, căci domnul a fost silit să o facă sub pedeapsă de a cădea din grația Rusiei. Nici un funcționar

¹⁷² Vezi: G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, pp. 564-565, 576.

nu mai cuteza să țină „Gazeta”. Atunci domnul pentru ca să nu treacă român rău, promise lui Barițiu prin secretarul său privat, Grigore Alexandrescu despăgubire (despăgubire-n. ns.) pentru abonații săi pierduți din Muntenia și-i trimise 120 galbini, care nici de departe nu acopereau dauna”¹⁷³. După aceea Gazeta trecea Carpații „pe furiș”, cum plastic se exprima Barițiu.

Opoziția moldoveană, relatează Barițiu, a procedat cu totul altfel, a adoptat o „altă ținută”. De la reprezentanții acesteia a primit pe 1 oct. 1843, prin mijlocirea unei case de comerț o adresă de recunoștință însoțită de un inel mare de oțel cu margini de aur și 136 de galbini. Pe original, spune Barițiu, în autobiografia sa se văd semnăturile autografe ale unor boieri mari și patrioți (în total 24 de persoane)¹⁷⁴.

Dar gazetele lui Barițiu nu erau amenințate numai din partea unor conducători de stat. Erau amenințate chiar la el acasă în Brașov.

În timpul dietei din 1842, cei doi episcopi ai românilor au înaintat o petiție cu învinuiri aspre împotriva șicanelor la care erau supuși românii ce locuiau împreună cu sașii pe așa *fund regesc* (*Fundus regius*). Urmare a fost înrăutățirea situației celor două foi periodice românești supuse cenzurii din partea unor funcționari sași. Autoritățile locale au intenționat chiar să suprimе cele două gazete. S-a opus însă tipograful Ioan Gött. Autoritățile locale i-au promis chiar o anumită despăgubire. Dar Gött, proaspăt imigrant la Brașov, din Germania, din Frankfurt, regiune cu un regim mai liberal s-a opus¹⁷⁵.

Deci, gazetele lui Barițiu erau amenințate, încă de la începuturile apariției lor, de reprezentanții a trei mari imperii: austriac, otoman și țarist. Nu mai puțin erau ele amenințate de guvernul ungar de la Budapesta și cel din Transilvania, dar și de administrația săsească a municipiului Brașov, administrație dominată de patriciatul săsesc.

Dar cu toate amenințările din toate părțile, Barițiu își continua drumul său, făcând operă națională de educație civică, patriotică, de trezire a conștiinței naționale, urmărind să facă mai cunoscută națiunea română, de a impune opiniei publice, de a întări coeziunea ei culturală, de impunere a limbii române unitare etc. Barițiu scrie despre români, despre nevoile lor, dar și despre anumite succese ale lor. Scrie nu numai în foile românești, ci și în cele săsești și ungurești. Într-o scrisoare din 19 a II-a 1840 Florian Aron îi mulțumește pentru articolul său din *Satellit*, în care vorbește de țările române. În același timp îl laudă pe Barițiu că le-a făcut cunoscută românilor cartea lui Colson: „*De l'état present et de l'avenir des Prinpantés de*

¹⁷³ George Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*.

¹⁷⁴ *Ibidem*, pp. 13-14.

¹⁷⁵ *Ibidem*, pp. 12-13.

*Moldavie et de Valachie, suivis de traités de la Turquie avec les puissances européennes et d'une charte des pays roumains*¹⁷⁶. Asupra acestei cărți *Journal de Débats* a făcut o scurtă critică analitică. Îi va trimite articolul din jurnalul francez care circula prin România. Dacă Barițiu crede de cuviință poate să facă un „extract” și să-l publice în foile sale, în măsura în care îi va permite cenzura.

În aceeași scrisoare din 19.II.1840 A. Florian îi comunica laudele pe care i le aduce Maiorescu lui Barițiu pentru ostenele pe care le pune pentru români. Într-o altă scrisoare însă, datată București, martie-aprilie, 1840¹⁷⁷ Aron Fl. intervine pentru aplanarea unor neînțelegeri dintre George Barițiu și I. Maiorescu. „Bănuiala ce aveau despre Maiorescul, scrie A. Florian, ți se va ridica, văzând că împrejurări neștiute au mijlocit neînțelegerile între dumneata și între el”¹⁷⁸.

În continuarea scrisorii Aron Fl. îl informează pe Barițiu despre Obșteasca Adunare a Țării Românești și lucrările ei. Se vorbește mult și se face puțin. Pe ordinea de zi mai este un proiect pentru a întemeia un *credit obștesc* pentru a le da boierilor posibilitatea să-și plătească datoriile. Unii deputați se împotrivesc, dar sunt și de aceea care îl aprobă. „În urma cercetării socotelilor școalelor, Obșteasca Adunare a făcut raport către M. S. Prințul, cerând a se face reformă în școală, fiindcă după sistema ce s-a urmat până acum nu s-a văzut nici un spor”¹⁷⁹. Spera ca persoanele care vor redacta proiectul pentru reforma școalelor vor fi persoane cu experiență să facă un lucru bun, „după cum cere obștea, insuflată de vreo câteva capete bune”¹⁸⁰. Tot în aceeași Obștească Adunare au fost propuși pentru premiere C. Aristia, pentru traducerea parțială a *Iliadei*, A. Vaillant, pentru *Vocabular purtăreț românesc-franțuzesc și franțuzesc-românesc* (București, 1839) și Aron Florian pentru volumele din *Idee repede de istoria prințipatului Țării Românești*. A. Florian îi dădea o veste care nu putea să-l bucure deloc pe Barițiu și anume, cu privire la Ion Cîmpineanu, despre care-i scria că „șade afară din București la o grădină a sa, închis astfel încât nu are relație cu nimic. El n-are voie să iasă afară, nici alții să meargă la dânsul. Care va fi sfârșitul, nu știe nimeni. Toți cei buni de aici așteaptă cu nerăbdare dezlegarea pricinii Răsăritului, ca să ne vedem soarta: unde rămâneau și

¹⁷⁶ G. B. C. I, p. 18. În *Gazeta de Transilvania*, III, 1840, nr. 5, p. 18, citim „Colson este „autorul unei cărți interesante pentru prințipaturile Moldova și Valahia”. Vezi: *Ibidem*, nota 3.

¹⁷⁷ Vezi nota 1 în G. B. C., I, p. 19.

¹⁷⁸ G. B. C. I, p. 19.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

cum”¹⁸¹. Cîmpineanu era șeful opoziției boierești liberale; pentru activitățile sale reformatoare a fost închis „la Mănăstirea Mărgineni, apoi la Plumbuita. În aceeași lună în care a primit scrisoarea de mai sus, Barițiu a scris „Despre pricina răsăritului”, articolul „Cauza Orientală” în *Gazeta de Transilvania* nr. 18/1840.

Într-o scrisoare din 15 iunie 1840 A. Florian revine asupra lucrărilor și temelor ce se discutau în acea perioadă în Obșteasca Adunare. Mai întâi îi comunică știri cu privire la reforma școlară. Comisia pentru reforma școlară desemnată la Obșteasca Adunare precedentă s-a apucat de treabă „cu o căldură nebunească, de reformă radicală”¹⁸². După zile și nopți de muncă, comisia a alcătuit un regulament de vreo 18 coale manuscrise. Din aceasta „a furat Eliad cele bune ale sale. Pentru prinț au întocmit un regulament, după care s-a și orânduit o comisie de 6 bărbați, care să facă absolvenții necesare și să dea o formă de proiect în cercetarea, dezbateră și aprobarea Obșteștei Adunări. Aceasta fiind informată de comisie că pentru reforma școlară sunt necesari 20.000 de galbeni, a strâmbat din nas, a cântit că nu are vreme de a-l cerceta în aceeași sesiune parlamentară, apoi „că n-are poftă de a se reforma școalele”. „Proiectul ca să-și stingă boierii datoriile”, A. Florian îl vede doar ca pe o manevră, era o mască sub care boierii, care nu mai aveau nici un credit, să mai poată stinge casele neguțătorești care se află aici”. Nici recomandarea făcută prințului de Adunarea Obștească pentru a-i premia pe cei trei – Aristia, Vaillant și Aron Florian – nu s-a efectuat. Prințul, scrie profesorul ardelean, are la dispoziție mulți bani, dar crede că nu dorește să-i premieze.

„Pentru nota făcută la pericopa din manualul de istorie al meu nu numai că nu au nici un cuvânt de a mă supăra, ci – dimpotrivă – îmi mulțumesc că nu lași să treacă prilejuri în care poți să faci aducere aminte de mine. Asemenea și recenzia ce zici că se gătește îmi va fi bine primită, fie și măcar crâncenă. De va face trebuință voi răspunde”¹⁸³. Despre ce este vorba? Barițiu a reprodus în „Foaie pentru minte ...” nr.21/1840, p. 161-166, un fragment din *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Românești*, sub titlul *Țara Românească după pacea de la Adrianopol*, din 2 sept. 1828. Reproducerea fragmentului este însoțită de câteva elogii ale lui Barițiu, la adresa lui A. Florian.

A. Florian nu numai că îi furniza diferite informații lui G. Barițiu, dar fiind mai în vârstă și având o practică gazetărească mai veche, dar bazându-se și pe abilitățile redacționale ale gazetarului ardelean, găsește de cuviință

¹⁸¹ *Ibidem*.

¹⁸² *G. B. C. I*, p. 20.

¹⁸³ *G. B. C. I*, p. 21.

să-i facă unele propuneri și cu privire la formatul, hârtia, forma literelor, dar și cu privire la numărul aparițiilor săptămânale. Îi propune lui Barițiu să editeze săptămânal două numere din *Gazetă*. Gazetele politice: *Curierul*, *Albina* ca și *Cantorul* nu satisfăceau cererea de lecturi politice și exigențele de calitate din partea publicului din Principatele române „Gazeta Dvs., în forma, redacția și alegerea articolelor, n-are rivală; așadar oricum o vei întoarce, ea va izbuti. Urcarea prețului să nu te sperie nimic, căci acele ce dă acum o sumă pentru o dată pe săptămână, dă bucuros și îndoit pentru două ori, și încă ea va număra mai mulți abonați, căci atunci este gazetă politică zdravănă, fără asemănare”¹⁸⁴.

Probabil că la cererea lui Barițiu, A. Florian îi comunica unele date despre populația Moldovei și a Țării Românești. Acele date au și fost utilizate de gazetarul ardelean în articolul intitulat: *Țara Românească și Moldova*, apărut în *Gazeta de Transilvania*, III, 1840, 28 (17 iulie), 1840, p. 109-110¹⁸⁵.

În aceeași scrisoare, A. Florian îi da câteva relații despre Mihail Kogălniceanu exprimate în cuvinte admirative. „Kogălniceanu, relatează profesorul ardelean, a fost în iarna trecută aici la noi; am avut vreo câteva întâlniri cu dânsul. „Este un tânăr bărbat, un om deplin, un bărbat învățat și patriot. Am vorbit multe cu dânsul, și poate oricine să se mulțumească. Și-a făcut creștere și învățătură la Berlin, nu în Paris, ca stricații noștri”¹⁸⁶. Din nou aprecieri dure, exagerate la adresa muntenilor, pe care nu-i înțelegea încă, nici el, nici Ion Maiorescu. Se pare ca Barițiu, de-a lungul activităților ulterioare i-a înțeles mai bine pe munteni, le-a înțeles stilul de viață, s-a adaptat la comportamentul lor.

Despre Cîmpineanu îi relatează că este tot la Mărgineni, dar nu se știe până când. „Vezi cât de primejdios a începe lucruri mari fără oameni. Vezi cum s-a vândut, săracul, chiar de aceia care i-au mâncat pâinea și sarea!”¹⁸⁷, îi scria Aron Fl. lui Barițiu, convins că mișcarea lui Cîmpineanu și a colaboratorilor săi a început prea devreme „fără pregătire temeinică”. O încercare de a reglementa prin lege a veniturilor mitropoliei și episcopiiilor, iar surplusul să fie vărsat în casa statului a eșuat. „Dar casta cea neagră, pe de o parte, a înfricoșat pe bigoți cu afurisenii, pe ceilalți i-au momit cu bani, și așa Obșteasca Adunare a hotărât ca lucrurile sfinte să nu se atingă de mâini profane!!!”¹⁸⁸.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 21.

¹⁸⁵ Vezi: *Ibidem*, nota nr. 2, p. 23.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 22.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 23.

Într-o scrisoare din 27 decembrie 1840 Florian Aron îi comunica lui Barițiu că membrii comisiei create în vederea „cercetării” regulamentului școlar nu au lucrat cu spor. Au amânat lucrul până după sărbători; au ținut numai patru ședințe (șeanse). Acolo „s-a văzut un duh de dezghinare între efort și deobște-o nu prea mare dorire de a face reformă radicală în școală și, în sfârșit, o nu prea mare tragere de inimă de a da banii ce îi cere înființarea regulamentului. Ce se va face în pricina aceasta după sărbători îți voi mai împărtăși. Pentru acum mă mărginesc a-ți arăta că Prințul nostru, temându-se de concurența moldovenilor, a hotărât să nu cruțe banii pentru școale”¹⁸⁹. Dar - remarcă Florian – Prințul nu poate da nimic fără Obștească Adunare.

Printre intensele preocupări pe care le avea în calitate de profesor și de ziarist, Barițiu mai găsește timp să se și căsătorească. În data de 6/18 ianuarie 1841 a schimbat inecele cu soția sa Maria Velisar la Timiș, la locuința lui George Carcalechi, fiind prezent amicul său Dr. Pavel Vasici, directorul carantinei, împreună cu soția sa Iuliana. A primit „dispensațiune arhierască” de la episcopul unit Ioan Lemeni în data de 22 martie 1841¹⁹⁰. În 13/25 aprilie s-a cununat însă numai acasă tot la Carcalechi la Brașov, prin parohul S. Tamaș din Tohan, pe care preoții din Șchei nu l-au suferit a se apropia de biserică, nici au voit a face strigări pentru soția mea, nici a o dispensa de ele”¹⁹¹. Barițiu a ignorat însă toate aceste „mici răzbunări popești” și s-a cununat fără voia lor, ca și fără voia părinților săi, care nu voiau nicidecum ca el să rămână pe la Brașov. Barițiu era animat de scopuri mari: „Îmi mînam sacrul scop de a face din Brașov o piață, nu numai comercială, ci totodată și mai vîrtos un izvor de cultură și lumină națională, cum și – de s-ar putea în viață-mi – un repaos și acoperămînt pentru libertatea bine înțeleasă și pentru eterna dreptate și adevăr, în care apăsata mea națiune pe atunci nici că mai credea”¹⁹². Nași i-au fost Dr. Pavel Vasici și Georgiu Arbutina, maior și comandant de piață și frontieră.

Soția lui Barițiu a fost o persoană cu o sănătate șubredă, soacra emitea pretenții exagerate, ceea ce i-a provocat greutăți mari lui Barițiu, veniturile fiindu-i destul de limitate.

În anul 1841, Barițiu va continua sa corespundeze cu prietenii săi ardeleni care se găseau în capitala Țării Românești: Ion Maiorescu și Aron Florian. Tonul scrisorilor care se refereau la starea socială și politică a celor două țări românești era foarte aspru față de comportamentul boierimii.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 24.

¹⁹⁰ *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 12

¹⁹¹ *Memoriile lui George Barițiu (Însemnări din viața mea căsătorită)*, Vezi: Olimpiu Boitoș, *Studii literare*, Sibiu, 1942, p. 10.

¹⁹² *Ibidem*, pp. 10-11.

Boierilor, scria Ion Maiorescu, într-o scrisoare din 20 iunie 1841 „nu le trebuie lumină, le e frică și de zarea ei”¹⁹³.

În primii ani ai apariției gazetelor sale, George Barițiu era preocupat, printre altele, de îmbunătățirea conținutului și formei acestora. Veniturile din gazetărie erau reduse. Îmbunătățirile costau. Pentru a obține bani mai mulți era necesară creșterea tirajului și sporirea aparițiilor săptămânale. Toate acestea presupuneau creșterea prețului fiecărui exemplar al *Gazetelor*. Barițiu avea îndoieli în privința reușitei. I-a venit și de această dată în ajutor tot Aron Fl. Acesta într-o scrisoare din 20/8 octombrie 1841 îi scrie că *Gazeta* slujește cauza națională, cauza unei națiuni urgisite, în condițiile în care lupta națională a început. Posteritatea va înțelege mai bine rolul lor, la care se vor adăuga și cei puțini din prezent care deja le-au înțeles rostul și-l vor sprijini. „Îmbărbătează-te numai cu curaj și cu moderație, *că izbânda pricinii cei năpăstuite* ce o apără foaia d-tale să fie triumful ei cel mai strălucit. Dar până atunci îți trebuie ajutor și sprijinire, o știu atât de bine și o simț atât de adânc ca și d-ta. Ne având alte mijloace la îndemână, ai vrea să urci prețul foi și stai la îndoială. Suie-l și nu te teme că se va împuțina numărul acelor care o citesc și o cinstesc”¹⁹⁴. Românii din Muntenia nu au altă gazetă mai bună, explică A. Florian, care cunoștea și înțelegea cursul evenimentelor și modul cum era apreciată de opinia publică *Gazeta de Transilvania*, *Foaia* lui Barițiu ajunsesse deja o trebuință pentru românii care o cunoșteau. Trei-patru bănuți în plus nu va conta pentru cei ce o cunosc. Dar pentru aceasta ar fi bine ca Barițiu să facă o chemare bine întocmită către public. Florian își ia angajamentul că prin scrisori particulare trimise în toate județele țării va recomanda *Gazeta* mai ales profesorilor. Piedică nu era prețul, ci proasta organizare a poștei române de atunci. Asupra acestui lucru va trebui să reflecteze Barițiu, prețul conta mai puțin pentru cei ce voiau să citească o gazetă bună, ce făceau operă națională.

Despre proiectul reformei școlilor îl anunța că lânzezea din cauza autorităților din Țara Românească.

Referitor la părerile unor ardeleni ce au trecut să lucreze în principatele române de peste Carpați, am văzut punctele de vedere critice pe care le exprimau Aron Florian și I. Maiorescu cu privire la intelectualitatea românească și la politicienii celor două țări românești.

Într-o scrisoare din Iași, datată 30 mai 1843, adresată lui Barițiu, Ion Maiorescu recunoaște că și unii ardeleni sau bănățeni veniți în principate nu dau întotdeauna dovadă de un caracter integru. Unii adoptă stilul și comportamentul unor cercuri de interese, respingându-i pe alții din alte

¹⁹³ G. B. C. I, p. 249.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 25.

grupuri și grupulețe. „Datoria noastră, scrie Maiorescu, este ca să integrăm caracterul nației și dacă noi ne vom face ciocoi, apoi nu numai că nu ne ajungem scopul, ci încă, îi întărim în părerea lor, că ei fac bine. Înțelepciunea nu cere de la noi ca venind în țările acestea să ne prefacem cu totul, ci numai să ne acomodăm după slăbiciunile lor, fără a ni le însuși. Totdeauna, mai ales de cinci ani încoace, am lucrat după temeiul acesta și de aceea totdeauna am fost iubit de toți”¹⁹⁵. Desigur I. Maiorescu exagerează când vorbește de necesitatea „îndreptării caracterului nației”, vorbind în termeni globali. Mai selectiv s-a dovedit a fi Aron Fl. care vorbește de aristocrația veche, formată sub influența dominației fanariote și a imperiului Otoman. El, vorbind totodată și despre necesitatea celei de a treia stări, adică a burgheziei, a unor stări liberale și îndepărtarea stărilor feudale devenite perimate chiar și în țările românești.

Anul 1843 a adus familiei Barițiu bucuria nașterii unei fete în data de 20/8 III, pe care din cauza intrigilor popești a botezat-o acasă, punându-i numele Amelia. Naș i-a fost Dr. Pavel Vasici. Dar în 16/6 mai același an, fetița a decedat. „Boala – recunoaște Barițiu – i se trase mai mult din neștiința noastră de a tracta cu pruncii”¹⁹⁶.

Cu cât „Gazeta” și „Foaia” deveneau din ce în ce mai bine organizate și redactate cu mai multă pricepere în a nu da ocazia cenzorilor s-o suprima, cu atât organele statale austriece și ungurești căutau alte mijloace de a perturba buna circulație a lor între redacție și cititorul, beneficiar al producției gazetărești. Aron Florian, de exemplu, îl sesiza într-o scrisoare trimisă din București în 17.I.1844 că o scrisoare pe care Barițiu i-a expedit-o în 13.XII.1843, împreună cu două foi, a primit-o abia în 15 ian. 1844. Bănuiește că poșta întârzie și încurca în mod intenționat scrisorile și jurnalele lui Barițiu. Același lucru i s-a întâmplat și lui Barițiu cu scrisorile pe care i le-a trimis Aron Florian. Din nou Florian îl încurajează, scriindu-i că forțele întunericului nu vor învinge niciodată forțele luminilor în acel secol al XIX-lea, care era veacul înaintării.

Lucrările Camerei (ale Obșteștei Adunări) lăncezeau. Se contura deja o opoziție puternică. Cei ce au susținut guvernul în alegeri și nu au primit posturile pe care și le-au dorit au trecut în opoziție. De altfel organele de conducere ale Camerei sunt dominate de opoziție. „De unde urmează că proiectele și toate propunerile guvernului sunt în primejdie de a nu se primi. Minoritatea numără, cu adevărat, pe cei mai buni oratori, dar ce folos, căci balotația biruiește cu numărul”¹⁹⁷. Se prevedea o ruptură între domnitorul

¹⁹⁵ G. B. C. I, p. 259.

¹⁹⁶ Olimpiu Boitoș, *op. cit.*, p. 11.

¹⁹⁷ G. B. C. I, p. 36.

Gh. Bibescu și Obșteasca Adunare. Ea a și izbucnit. În 1844 Adunarea a anulat concesiunea acordată de domn, în octombrie 1843, maiorului rus Trandafilov de a explora și exploata minele metalifere pe care le va descoperi în țară. Bibescu a dizolvat Adunarea fără termen, i-a redat lui Trandafilov concesiunea și timp de aproape doi ani a guvernat prin decrete-legi, dictatorial¹⁹⁸.

Aron Florian îi comunică lui Barițiu că era foarte supărat pentru că în programul Obșteștei Adunări, pe 1844 nu și-au găsit loc proiectele școlare. Supărat pentru aceasta, Aron Florian îi relatează lui Barițiu că „după ce a stropit urât pe un deputat însemnat și cu influență în minoritate ...” i-a zis „... nu e rușine ca Brașovul să aibă două gimnazii și acuși și pe al treilea și Țara Românească întreagă să n-aibă nici unul bun?” După ce i-am spus că în colegiul evanghelic se pregătesc tineri pentru Berlin și Oxford, mă roagă ca să-i dau o relație de starea acelui colegiu, adică de fondurile lui și catedrele ce sunt și mi se jură că o să-i arate lui Vodă. Dacă poți să ai înlesnire, fă-mi o însemnare despre aceasta și trimite-mi-o curând”¹⁹⁹.

Într-o scrisoare din 6 martie 1844, Aron Florian îi scria gazetarului ardelean, că domnitorul închisese prin „ofiț domnesc” în ziua de sâmbătă 4 martie Camera Obștească. „Încordarea dintre dânsa și guvern” – îi relata el se apropia de extrem; opoziția era asmuțată de agenți străini ai Cabinetului, ca să ocolească scandale și să dobândească vreme, închise Camera, rămânând bugete neîntărite, raporturi necitite, socoteli neisprăvite. Toți ne aflăm între nădejde și frică.

Opoziția a protestat prin viu grai înaintea lui Duhanel, dar diplomatul îi ceru act oficial, ceea ce nu poate, fiind Camera închisă. Iată unde suntem!²⁰⁰

Multe din informațiile furnizate prin scrisorile lui Aron Florian sunt folosite de Barițiu pentru informarea publicului din Transilvania cu privire la evenimentele politice din Muntenia și Moldova cu plusurile și minusurile lor. El le publică în „Gazeta de Transilvania”, „Foaie pentru minte” sau chiar în gazetele brașovene ce apăreau în limba germană. Spre exemplu, în legătură cu „cvestia minelor” Barițiu a dat ample informații în Gazeta de Transilvania 1844, nr. 17, 24, 25, 40 ș.a. îndemnându-i pe români să se deprindă și ei „la știința montanistică și metalurgică”; despre tulburările de la Brăila, Barițiu anunță condamnările pronunțate la terminarea procesului intentat complotiștilor în *Gazeta de Transilvania* nr.22/1844 ca fiind după o corespondență particulară”; de fapt după relatările lui Aron Florian.

¹⁹⁸ Vezi: *Istoria României*, București, 1964, p. 995.

¹⁹⁹ G. B. C. I, p. 36.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 42.

Faptul că Barițiu se străduia să scrie în *foile* sale pentru toți românii din toate țările române și, totodată, să-i informeze despre români pe conlocuitorii de altă limbă decât cea română, era foarte apreciat de A. Florian. El apreciază și mijloacele inteligente, inventive pe care le întrebuițua Barițiu pentru ca foile sale să fie înțelese de reprezentanții tuturor păturilor sociale și cu grade de cultură diferite. Referindu-se la aceste calități ale prietenului său brașovean, A. Florian îi scrie că „tu ești dăruit cu acea agerime de duh, cu acel tact rafinat prin experiență, că dacă nu nimerești chiar mijlocul cel drept, cel puțin să nu te arunci pe extreme”²⁰¹. Necăjit că Barițiu întârzia câte odată să-i răspundă la scrisori, Aron Fl. îi scria hotărât că „nu-ți mai scriu până când nu-mi vei scrie tu sau cel puțin nu-mi vei trimite cărțile. Dar cine dracul să se pună cu tine, care ești mic și mare, blând și arțăgos, moale și îndărătnic, slab și tare ca stânca în mijlocul valurilor mării”²⁰². Totodată, Barițiu era pentru prietenul său „publicist al românilor de pretutindeni, pe care-i servea cu toată ființa sa.

Anul 1844 îi aduce bucuria nașterii unei fetițe, pe care a botezat-o Maria. Spre marea tristețe a familiei Barițiu și această a doua fetiță a decedat curând.

În anul 1844, Barițiu relatează că a avut de efectuat niște cheltuieli pe care bugetul său sărăcăcios le-a suportat cu mare greutate: cheltuieli cu soacra care emitea pretenții fără să țină seama de bugetul de venituri și cheltuieli ale lui Barițiu, o călătorie făcută la Comarnic și alta prin octombrie la București, plata salariului lui Andrei Mureșanu, cheltuieli cu mutarea într-o nouă locuință, fiind nevoit să părăsească casa Capelei care era cu totul necorespunzătoare.

Despre cele două călătorii din anul 1844, Barițiu nu scrie prea multe. Totuși în autobiografia sa din 1882, el revine și povestește, dar mai mult împrăjurările care l-au determinat s-o facă pe aceea din octombrie la București, dar și aici mai mult scrie despre împrăjurările care l-au determinat să meargă din nou acolo. Barițiu își începe relatarea repetând, în 1844, ceea ce spusese încă în 1836 despre condițiile grele ale unei călătorii de la Brașov la București. O călătorie pe această distanță ținea, de regulă, pe timp frumos două zile și jumătate, cu condiția să te aprovizionezi cu „merinde bine” și suficiente în desagi, sau în vreo „ladă de trăsură” „căci locande sau restaurațiuni întru înțeles european lipseau mai peste tot ca și pe pustele Ungariei, ca și în munții Transilvaniei”²⁰³. Deci acum în comparație cu 1836, Barițiu are posibilitatea să facă asemănarea condițiilor corespunzătoare între

²⁰¹ *Ibidem*, p. 42.

²⁰² *Ibidem*, p. 50.

²⁰³ „Foi comemorative, la Serbarea din 12/24 mai 1892, Sibiu, 1892, p. 14.

trei țări de atunci: Transilvania, Țara Românească și Ungaria, în contrast cu ceea ce era în Austria.

Barițiu explică cititorilor săi de atunci că era dator cu această vizită „la o mulțime de cunoscuți și amici”. Deci de aceasta dată nu mai este un tânăr necunoscut, ca în 1836. Mai ținea legătura cu multe personalități ale timpului de atunci din București. Dar foarte multe cunoștințe și le-a făcut după ce s-a stabilit la Brașov. De data aceasta nu s-a mai dus el la ele, ci au venit și ele la el. Aici, spune Barițiu, i-a venit în ajutor Providența. „Se întâmplase adevărat, ca prin voia Providenței, ca de la 1838 înainte apele minerale de la Vâlcele (Elöpaták) distanță de trei ore de la Brașov, mai târziu de la Covasna și Zănești, altele și cele de la Borsec, erau cercetate din an în an tot mai des și de către oaspeți tot mai mulți și aleși din Muntenia”²⁰⁴. Pentru a fi mai convingător sau poate pentru istorie, Barițiu enunță numele unor personalități care într-adevăr au îndeplinit un rol important în istoria Munteniei și a României. Mitropolitul Neofit, episcopul Cezarie de la Buzău și alți arhieri și arhimandriți, boieri mari și bătrâni venerabili ca marele ban Iordache (George) Filipescu, agerul Alecu Filipescu supranumit Vulpe, marele spătar (general) Constantin Ghica, Barbu D. Știrbei și fratele său G. Bibescu înainte de a se face domni, frații Slătineanu și alți coconi împreună cu soțiile lor, iar dintre literați amintește pe Ion Eliade Rădulescu, Costache Moșoiu, profesor de drepturi, fost un timp secretar de cabinet al principelui Alexandru Ghica, Florian Aron, Ion Maiorescu de la Craiova, Nicolae Bălcescu, poeziile Dimitrie Bolintineanu, Cezar Boliac, Grigore Alexandrescu, o doamnă literară, Florescu, frații Rucăreanu și alte multe persoane și familii distinse care își aveau peste vară locul de întâlnire, cu deosebire la Vâlcele, unde mergea și Barițiu cu familia sa. Multe din aceste persoane după tratamente mai rămăneau câteva zile la Brașov, unde le plăcea.

Este clar că cei ce studiază istoria pot să deducă importanța și influența binefăcătoare a acestor întâlniri anuale ale cărturarilor și politicianilor români asupra dezvoltării limbii și literaturii române. Și cel mai câștigat din toți nu era altul decât Barițiu, în calitate de redactor și proprietar al *Gazetei de Transilvania*. Întâlnirea atâtor personalități concentrată într-o perioadă scurtă, dar toate capabile să-i furnizeze știri, întâmplări, cancanuri ș.a. era o adevărată binefacere pentru un redactor de ziar, care-și putea trage multe informații direct de la sursă. Pentru a ne convinge cât de importante erau acestea vom transcrie un scurt fragment din autobiografia marelui nostru gazetar: „Generațiunile moderne își pot face oareșicare idee despre influența binefăcătoare pe care a putut să o aibă acele conveniri anuale ale

²⁰⁴ *Ibidem*, pp. 14-15.

cărturarilor și politicilor români asupra dezvoltării limbei și literaturii române, cum și asupra ținutei redactorului Gazetei, care în acei ani venea în plăcuta pozițiune ca să-și tragă informațiunile sale de-a dreptul prin graiul viu al cutărui ministru sau și indirect din cabinetul Domnului. Barițiu era dator să mulțumească odată la atâți bărbați eminenți acasă la ei, în patria lor”²⁰⁵. De fapt nu Barițiu era dator cu o vizită bucureștenilor, ci ei îi erau datori să-l invite, deoarece în timpul vizitelor lor la Brașov, gazetarul brașovean, într-un fel sau altul, le era gazdă, probabil le dădea și unele informații, îi pune la curent cu problemele Transilvaniei, cu problemele naționale complexe pe care le prezenta aceasta, chestiuni sociale specifice, care, desigur, au contribuit la îmbogățirea chiar a bagajului de cunoștințe ale personalităților respective.

Barițiu nu dă prea multe amănunte despre cele ce s-au petrecut în timpul vizitelor reciproce. Dar sigur au discutat despre viitorul țărilor românești, despre strategii ale mișcării de eliberare națională, probabil și de unire a principatelor române. Putem deduce câte ceva din fragmentul unor discuții dintre el și Ioan Cămpineanu. Acesta din urmă, întors recent din exilul în care l-a trimis domnitorul la porunca Rusiei, l-a invitat la un ceai unde erau prezenți Nicolae și Costache Bălcescu. Barițiu l-a întrebat pe Cămpineanu, ce crede „vor scăpa principatele vreodată de jugul Rusiei? Cămpineanu îi răspunse: Iubitule, noi vom scăpa, căci noi cunoaștem prea bine pe muscali, știm cum să ne purtăm cu ei; avem mijloacele noastre secrete și fermecătoare asupra lor. Dară voi cei ferecați în lanțurile feudalismului cum credeți că veți scăpa vreodată? Nu cumva prin ajutorul absolutismului austriac”²⁰⁶. Barițiu recunoaște că atunci nu a putut să-i răspundă lui Cămpineanu. În fond, recunoaște că nu a știut ce să-i răspundă. A ținut-o însă minte. A înțeles-o abia în 1849 după înăbușirea insurecției românești. Austria nu pe români i-a salvat la 1848-1849, ci pe ea s-a salvat. Iar după încheierea ostilităților, împăratul austriac a introdus regimul absolutist care s-a aplicat drastic atât celor ce au luptat împotriva austrieilor cât și celor care i-au ajutat pe austriei să învingă insurecția maghiară. Românii transilvăneni au fost în continuare asupriți și de austriei și de unguri, ajungându-se în cele din urmă la dualismul austro-ungar. Iluziei credinței în „bunul împărat” i-a căzut victimă mulți ani - într-o anumită măsură, observăm încă o dată, și George Barițiu. Dovada este furnizată de faptul că formele de luptă folosite de el, ca și ceilalți militanți naționali erau bazate tot pe petiții și memoranduri. Înaintarea unor petiții memorii, memorandumuri, audiențe la împărat nu le-a adus eliberarea. Majoritatea

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 15.

²⁰⁶ *Ibidem*.

concesiunilor, puține la număr, acordate de împărat erau date cu o mână și luate apoi cu altă mână. Abia condițiile create în timpul primului război mondial au dus la actul Unirii din 1 Decembrie 1918.

Faptul că George Barițiu era considerat un gazetar al tuturor românilor este atestat nu numai de vizita făcută de el la București în octombrie 1844, vizită care, considerăm noi, a continuat multe discuții începute la Brașov în vara anului 1844 și chiar și mai înainte, ci și de conținutul scrisorilor pe care le primea gazetarul brașovean de la București de la Aron Florian și de la Ion Maiorescu de la Craiova. Însuși domnitorul și guvernul Țării Românești reacționează la articolele sau corespondențele publicate de Barițiu fie în *Gazetele sale*, fie în presa sașilor din Brașov.

Într-o scrisoare din Craiova, datată 5 mai 1844, Maiorescu îi comunică lui Barițiu că oamenii din Craiova doresc a vedea în foile din *Ardeal* mai multe despre Țara Românească. I. Bibescu îl suspecta pe Barițiu că este plătit de către Sturza, altfel nu ar fi scris așa mult despre Moldova. Maiorescu i-a explicat lui I. Bibescu că Sturza a fost totdeauna „mai discret către gazeta sa decât muntenii și că probabil bucureștenii sunt mai leneși și nu-i scriu. Ca urmare, I. Bibescu i-a mărturisit că el citește cu regularitate foile lui Barițiu. Ba mai mult, Bibescu i-a scris „Măriei-sale arătându-i cum trebuie să prețuiască *Gazeta de Transilvania* și spunându-i că și articolii din gazeta nemțească din Brașov în favorul guvernului, ies din condeiul tău. Ți-a făcut destulă recomandăție”²⁰⁷.

Maiorescu este nedumerit de informațiile pe care le-a primit Barițiu despre încheierea de contracte de către rusul Trandafilov în vederea exploatării minelor metalifere. Maiorescu îi comunică lui Barițiu că s-a interesat și el. Rezultatul a fost că nimeni nu a încheiat nici un contract cu Trandafilov. „Este curat o speculație a unor capitaliști particulari”, presupunea el, se părea că corespondentul a fost indus în eroare de către „vorbele răspândite de opoziție”. Corespondentul nu era altul decât Aron Florian, prietenul lui Barițiu și al lui I. Maiorescu. A. Florian l-a informat pe Barițiu, prin mai multe scrisori, despre modul cum decurgeau și care erau temele discuțiilor din Obșteasca Adunare în care s-a discutat și cazul Trandafilov. Dar în timp ce Maiorescu era de partea domnitorului și a guvernului, Aron Florian simpatiza cu opoziția din Obșteasca Adunare. El îi relatează că și unii deputați care țineau cu puterea în general au votat împotriva proiectului cu Trandafilov. „Prin urmare toată Adunarea a avut același princip, dar spun și ei că opoziția a înăsprit raportul, ocărând pe guvern, ce însă era în drepturile sale, și așa au supărat pe vodă care, dacă s-ar

²⁰⁷ G. B. C. I, p. 280.

fi primit proiectul pentru miliție, n-ar fi închis Adunarea”²⁰⁸. Maiorescu îl informa pe Barițiu că se aștepta „să vină în Muntenia un comisar turc pentru regularea unor puncturi asupra insulelor Dunării și aceasta după cererea ce a făcut chiar Vodă la sultanul cu prilejul aflării sale acolo”²⁰⁹.

Prin Ion Maiorescu, Barițiu era informat, printre altele și de poziția pe care o avea guvernul față de Gazeta de Transilvania. Într-o scrisoare expediată în 5 iulie 1844, Maiorescu îi scria lui Barițiu că guvernul se simțea atacat de el. „Aceasta adeverește că ei pun oarecare temei pe însemnătatea *Gazetei de Transilvania*”²¹⁰. Aflându-se la Craiova, cu ocazia unei întâlniri a nobilimii din Craiova, unde se afla și Domnul Știrbei, acesta l-a invitat la o convorbire intimă, cerându-i niște explicații cu privire la Gazetă. Știrbei era supărat pe faptul că în *Gazetă*, Barițiu critica unele stări existente în Țara Românească. Maiorescu l-a rugat pe Știrbei să nu se ia după ce-i spun unii sau alții pentru că probabil el nu citește *Gazeta*. Știe despre ea numai ceea ce-i relatează unul sau altul dintre „voitorii de rău”.

Într-o altă convorbire i-a prezentat lui Știrbei și două scrisori primite de la Barițiu din care reieșea că el este devotat guvernului. A intervenit și C. Poenaru care a explicat că el însuși se va face corespondent al *Gazetei*. În toiul discuțiilor, Maiorescu i-a spus că este rău dacă nu apreciază *Gazeta* cât merită și că: „Ea, *Gazeta*, este singurul organ național; Gubernul are trebuință de opinia românilor, căci românii or să scrie istoria guvernului și nu streinii. Apoi românii ca să se unească mai bine, ca să viseze și ei de vreun viitor fericit, ca să mai gândească a trăi ca nație, au trebuință de un punct de centralizația dorințelor și nădejdlor lor. Acest punct de centralizație românii au început a-l privi în Bibescu. A venit dar vremea ca guvernul Țării Românești să-și cunoască înalta sa chemare, să pipăie pulsul nației și să ție opinia în românimie, atât de trebuincioasă pentru educarea nației și pregătirea ei la epoca în care intră. Numai *Gazeta Transilvaniei* poate fi organul acestei renașteri mari etc. M-a sprijinit și Diculescu, și ceilalți care mai veniseră. Oricum tu trebuie să fii discret către gubern. Știrbei m-a ascultat cu băgare de seamă”²¹¹. Ion Maiorescu exprima nu numai părerea sa cu privire la Transilvania. Pe parcursul viitoarelor pagini vom avea ocazia să expunem și opiniile altor personalități cu privire la rolul național îndeplinit de gazetele lui Barițiu.

Dintr-o scrisoare a aceluiași I. Maiorescu din 22-8 octombrie 1844 aflăm că Barițiu prezent la București în luna octombrie nu s-a dus și la

²⁰⁸ *Ibidem*.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ *Ibidem*, p. 282.

²¹¹ *Ibidem*, p. 283.

Craiova ca să-și vadă prietenul. Aflăm însă că Barițiu nu s-a dus până la Craiova, deoarece avea de gând să vadă și Moldova, dar s-a întors la Brașov „fără a vedea Moldova”. Cât despre vizita făcută la mitropolie, a greșit luându-l de călăuză pe Bălășescu care nu era deloc în grațiile mitropolitului, cu care a avut anumite neînțelegeri. Era convins că multe probleme și informații pe care le-ar fi dorit mitropolitul să i le furnizeze lui Barițiu, nu i-au fost relatate din cauza prezenței lui Bălășescu, în care prelatul nu avea încredere.

Sfârșitul unui an și începutul celui următor îi provocau lui Barițiu multe preocupări cu privire la asigurarea de abonamente, în număr suficient de mare pentru a realiza o anumită rentabilitate întreprinderii sale de gazetărie, întocmirea de liste cu abonații, expedierea foilor la timp, încasări de bani, corespondențe trimise și primite de la agenții săi care lucrau cu abonații și multe alte preocupări. Barițiu era ajutat în această muncă de corespondenți din diferite localități mai însemnate din toate țările române. Printre cei ce-l ajutau să abțină abonamente erau și cei doi prieteni ai săi, Aron Florian la București și Ion Maiorescu la Craiova. De fapt, între Barițiu și prietenii săi prin intermediul corespondenței își solicitau unul altuia și alte servicii reciproce, nu numai referitoare la activitatea ziaristică. De exemplu, într-o scrisoare, Aron Florian îl ruga pe Barițiu să-i facă rostul de o slujnică pentru a servi ca ajutor de bucătăreasă într-o pensiune pe care o ținea el. Barițiu l-a ajutat trimetându-i o slujnică de loc de prin Brașov. Aron Florian, am văzut îi trimetea știri și analiza unor situații despre stările social-politice din Țara Românească, îi făcea abonamente ș.a. Multe știri și analize ale lui A. Florian au fost publicate în presa brașoveană. Maiorescu, la rândul lui, într-o scrisoare din 5.II.1845, îl înștiințează că i-a trimis cu întârziere o listă cu prenumerați (abonați). Barițiu este rugat să onoreze comenzile cât mai repede posibil. Barițiu îi promisese că îi va trimite o carte a lui Paget despre Ungaria și Ardeal. Îl informează pe Barițiu că el cercetează originea dacilor și că a ajuns la concluzia că „ei au fost de viță celți. Paget îmi dă un mare argument, unde vorbește de hățăgani”²¹². Îl anunță pe Barițiu că-i va trimite un articol pentru foile sale în care expune problema pe scurt, iar „lucrarea întreagă va ieși mai târziu. Dacă în scrisoarea din 5 iulie 1844, Ion Maiorescu îi comunica cu bucurie lui Barițiu faptul că l-a ajutat să primească niște bani de la D. Știrbei, într-o altă scrisoare din 20 iunie 1845 profesorul craiovean ține să sublinieze apăsător acest lucru. Reiese aceasta din modul cum i se adresează prietenului său: „Ei, Barițiu, acumă trebuie să-ți spun că dacă Vodă sau logofătul Bibescu a făcut ceva pentru tine, o mică sprijinire – acest mult-puțin – este numai și numai de la mine! Dar de ce ți-o spun eu ție?

²¹² *Ibidem*, p. 285.

Ca să mă laud ? ... Îți spui acest lucru pentru că, după ce ți-am dat dovezi că eu sprijinesc foile tale, ca un organ național și chiar și pe tine voi să te încoronez, socotesc că a venit prilejul și poate că mi se cade și dreptul – între patru ochi a-ți da o mică lecție”²¹³. Îi reproșează lui Barițiu ca nu s-a purtat corect față de relațiile dintre Eliade R. și Maiorescu, că a criticat prea dur clericii de la Blaj, că aceștia nu meritau o critică atât de aspră, aducându-i aminte și de felul cum se comporta la seminarul din Blaj. Maiorescu a zis, l-a criticat pe Barițiu „i-a dat o lecție” și au rămas prieteni buni. Corespondența ce a urmat este un mod de comunicare exemplar, de colaborare și respect reciproc.

Anul 1845 este considerat de Barițiu ca fiind memorabil pentru casa sa. În acest an „și-a dus soția și prunca la părinți și la Cluj”. Tot în acel an „s-a lăsat de profesură”, că dacă nu se lăsa „îl costa viața”. Tot în acel an principele Bibescu i-a dat un ajutor pentru gazetă de 120 de galbeni „Ca oareșicare desdăunare pentru multele daune, înșelături ale colecțiilor din Țara Românească, cum și pentru neîncetatele șicane ale censurei din București. Cei mai buni doi prieteni mă îndemnară ca să primesc acest ajutor, „care însă – consemna Barițiu – îmi strică foarte mult. Bibescu voia să treacă în ochii rușilor de prieten al lor, iară pe sub mână să fie un român bun Rolă foarte grea aceasta”²¹⁴.

Veniturile lui Barițiu îi acopereau cu greu nevoile mereu crescânde pentru întreținerea familiei și editarea foilor. Pe lângă că și-a cumpărat multe pentru casă, a dat onorariu mai mare, și-a ajutat părinții, a fost nevoit să călătorească în Austria, la Viena și în Germania.

Telul principal al acestei de a doua călătorii în apus a fost ușurarea condițiilor de editare a celor două publicații ale lui Barițiu: *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* în urma înăsprii cenzurii. Călătoria a fost făcută împreună cu Ioan Gött, care avea și el un scop ce urma să servească sașilor în schimbarea raportului de forțe dintre ei și unguri.

La Viena, lui Barițiu și lui Ioan Gött, după ce le-a fost dat să audă ineptii ca acelea ale președintelui cancelariei, baronul Samuil Iosika și consilierului Somlyai despre incultura preoților români sau că legile nu permit ca românii să aibă proprietăți, le-a fost dat să audă lucruri și mai răutăcioase și amenințări și mai grosolane cu privire la români de la ministrul de poliție comitele Seldlnitky, care s-a dovedit a fi „cel mai cumplit din toți”. Acesta le-a comandat ambilor redactori, să nu mai cuteze să publice nimic ce ar displacea guvernului Rusiei, care este aliat și amic al Austriei, iar din

²¹³ *Idem*, pp. 289-290.

²¹⁴ Olimpiu Boitoș, *l. cit.*, p. 12.

Principatele românești să nu mai publice nimic, nici de bine nici de rău. Barițiu i-a atras atenția că ziarele ungurești, care erau și ele sub cenzură scriu despre Rusia și despre Principate absolut despre tot ce le place. Replica ministrului a fost că ele scriu „pentru că nu stau sub controla mea imediată, căci de ar fi aceasta, te asigur pe dumneata, că nu ar avea viață nici o săptămână”²¹⁵.

După ce la Viena, nu au rezolvat nimic, Barițiu și Ioan Gött, au continuat călătoria spre Apus străbătând regiunea de Miazăzi a Germaniei până la Frankfurt pe Main, de unde era originar I. Gött. În vol. I al lucrării sale „Părți alese din istoria Transilvaniei”, George Barițiu ne relatează în felul următor motivul pentru care el – de naționalitate română și tipograful Johann Gött, de naționalitate săsească – s-au abătut în această călătorie până la Frankfurt pe Main: „Suntem – scria el – în epoca deslănțuirii războiului limbilor în Transilvania, prin care ungurii urmăreau impunerea limbii maghiare nu numai ca limbă de stat, în locul latinei de odinioară, ci și ca limbă de învățământ și limbă unică națională a țării, ceea ce implica deznaționalizarea atât a românilor cât și a sașilor. Așa se explică înăsprirea cenzurii și pentru sași. Printre măsurile de apărare preconceptuate de aceștia a fost și sporirea numărului lor prin colonizări noi, iar Ioan Gött a fost unul dintre agenții trimiși în Germania spre a îndemna pe conaționali lor la imigrare în Transilvania. Sfera de activitate atribuită au fost tocmai provinciile române”²¹⁶. Demersurile lui Ioan Gött nu au dat rezultate. Germanii începuseră să emigreze în acea perioadă, dar nu în Transilvania sau în Balcani, ci în America, unde găseau pământuri libere în suprafețe mult mai mari.

În călătoria sa, Barițiu a luat cunoștință cu un climat politic mai evoluat decât acela existent în Transilvania și Ungaria. Era o ușoară prefigurare a stărilor democratice care se vor instaura după revoluția de la 1848 în unele țări din Europa de apus, caracterizate prin extinderea drepturilor individuale la toate categoriile sociale și prin extinderea drepturilor naționale la toate popoarele mari și mici deopotrivă. La făurirea unei noi Europe încerca să contribuie și Barițiu prin foile sale.

Dar surpriză. Întors acasă din Germania, pe la sfârșitul lui octombrie 1845, Barițiu primi de la translatorul Ioan Bob din Cluj, o scrisoare strict secretă, prin care era înștiințat în sensul următor: „Să te păzești, căci Péterffy, care-ți citește foile tale, insistă mereu mai ales la comitele Ladislau Lázár, ca guvernul să-ți retragă concesiunea. În deșert îi zice com. Lázár că el încă citește „Gazeta” și nu află nimic periculos într-însa, pentru că

²¹⁵ *Foi comemorative*, p. 17.

²¹⁶ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, pp. 623-624.

Péterffy îi replică cu impertinență: „Însăși existența de foi periodice românești oricât de inocente la părere, este un pericol pentru noi”²¹⁷. Deci, după călătoria la Viena foile lui Barițiu erau și mai amenințate. Din acest punct de vedere, adică al condițiilor de cenzură, presa românească era și mai periclitată, cenzura devenind și mai aspră, din punct de vedere literar, documentar, informațional. Barițiu, gazetele sale, dar și românii prin această călătorie au avut de câștigat. Despre primele călătorii au fost scrise unele însemnări, dar despre cea din Austria și Germania, Barițiu a publicat interesante impresii în *Gazeta de Transilvania* în același an, 1845. În acel moment, Barițiu nu mai era un începător ca în 1836. El este de acum un scriitor de 33 de ani, cu experiență bogată și variată: un deceniu de muncă didactică și o activitate publicistică de aproximativ 8 ani. În schițele publicate de el în *Gazeta*²¹⁸, gradul de originalitate este mai mare decât în cele scrise anterior dar nepublicate în timpul vieții sale. Observă anumite schimbări survenite în mijloacele de călătorie mai propice, cursele de poștă funcționează mai regulat, că bătăturile se prezintă mai bine decât înainte, la Buda-Pesta semnalează înnoiri în materie de tipografie. Locurile frumoase nu-l prea impresionează, deoarece seamănă prea mult cu ținuturile patriei unde a „avut norocirea să vadă scene dintre cele mai frumoase ale naturii”. El caută „noul în oameni”, ceea ce și face când intră în Bavaria, unde îl interesează aspectele vieții rurale, pe care o compară cu cea din Transilvania și din Ungaria, în ambele cazuri, negăsindu-le inferioare celor bavareze. E vorba numai de gospodăriile nemțești. Constată că pământul este bine lucrat, găsind și explicația: „acolo a fost desființată robota”; „țăranul este stăpân pe ogorul său”.

În provincia Hessen, încearcă să obțină informații direct de la sursă, de la economi (agricultori). Le primește în special de la o femeie destoinică, pricepută, în familia la care a locuit. Nivelul superior al gospodăriei țărănești se datorează atât faptului că și-a câștigat pământ, cât și creditelor care i s-au acordat în vederea îmbunătățirii soartei sale, semnalând condițiile cele mai potrivite în acest sens și învățămintele ce se pot trage din cele văzute. (Barițiu va rămâne adeptul asociaționismului atât în domeniul creditului cât și în agricultură, ca și în cultură, ca mijloc eficient de îmbunătățire și eficientizare a muncii umane). Regretă că în Transilvania nu se iau măsuri de culturalizare și organizare a populației rurale și că aceste măsuri sunt împiedicate de zelul prea mare al unora și de rezistența conservatorilor, care

²¹⁷ *Foi comemorative*, p. 17.

²¹⁸ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83/1845.

„tremură de toată umbra; așa unii trag înainte, alții îndărăt, iar binele public rămâne tot pe treapta veche”²¹⁹.

Ajuns în Valea Rinului, istoricul ardelean este impresionat de numeroasele urme ale trecutului, mai ales de cele de origine romană. Valea Rinului nu-l impresionează nici ea prea mult. „Renul – scrie el – n-are nici o frumusețe naturală căreia asemenea sau și mai fermecătoare să nu fi aflat în scumpa mea patrie”²²⁰. Regretă că Transilvania nu este mai cunoscută, unii crezând-o chiar o țară înapoiată, barbară. A auzit-o cu urechile sale de la un cetățean din Darmstadt, care fiind întrebat de ce emigrează germanii în America și nu în Transilvania care este mai aproape și-i costă mai ieftin? Îi răspunde lui Barițiu că germanii preferă să se îndrepte „de zece ani mai bucuroși peste mare în America, decât în țări unde domnește aristocrația în toată grozăvia ei”²²¹. Era clar, misiunea lui Gött de a aduce germani mai mulți în Transilvania pentru a contrabalansa efectele numărului mai mare al ungarilor a eșuat. Nu le rămâne decât să se întoarcă acasă spre bucuria lui Barițiu.

Nu uită nici de această dată să critice în notele sale de călătorie naționalismul și disensiunile religioase din Transilvania, problemă fundamentală cu care se confruntau în acea perioadă românii transilvăneni.

Situația din imperiul austriac în această perioadă devenea tot mai instabilă. În Ungaria și Transilvania situația era cea mai încordată. Pentru Barițiu, 1846, nu este nici mai mult decât o continuare a necazurilor care parcă erau hotărâte să se perpetueze în viața lui. „1846, iarăși un an al necazurilor”²²². În 23/11 febr. i s-a născut a treia fiică, pe care a botezat-o în 28/16 febr., dându-i numele *Victoria*. Nașă i-a fost cocoana Maria, fiica D-lui Nica. În 5 iulie i-a murit fata, Maria. În același an iarăși călătorește la Comarnic, călătorie costisitoare pentru slabele sale venituri. A fost nevoit să suporte și cheltuielile de reparație și transformare a unei căscioare de locuit pentru soacra sa.

Evenimentele politice mai aspre pentru români încep în luna septembrie a anului 1846. La data de 9 ale acelei luni s-a convocat o nouă dietă a Transilvaniei la Cluj, considerată de Barițiu „un nou monstru legislativ”, la care pe lângă 95 deputați aleși numai de către clasele privilegiate guvernul a mai convocat din partidul său 220 regaliști, față de 150 câți erau la aceea din 1841/42. S-a produs, după părerea lui Barițiu, un abuz de putere ce nu se mai văzuse niciodată. Aristocrația și puterea erau

²¹⁹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 81/1845.

²²⁰ *Idem*, nr. 82.

²²¹ *Idem*, nr. 83.

²²² Olimpiu Boitoș, *op. cit.*, p. 12.

hotărâte să-și încordeze forțele ca niciodată. Nu întâmplător făcea aceasta. Acea dietă avea să discute, în primul rând „regularea urbarială, care în Ungaria se făcuse spre marele bine al milioanele de iobagi în 1836, apoi legea de înrolare prin tragerea la sorți, ca să înceteze odată barbara prindere cu funia, cu câini de la oi și cu zăvozi cum se făcea în Transilvania spre a completa regimentele de linie”²²³. Mai erau, relatea Barițiu, încă 12 chestiuni în dietă. Cei mai mulți membri ai dietei nu aveau pregătirea necesară pentru discutarea unor probleme vitale pe care trebuiau să le rezolve deputații. Unii erau ignoranți „ca lemnul”. Majoritatea preponderentă, remarcă Barițiu, era însă foarte egoistă. Nu voiau să cedeze iobagilor suprafețe suficient de mari pentru a trăi ca oameni liberi, de sine stătători, fără a mai depinde de marii feudali. Dacă în Ungaria se fixaseră sesiuni iobăgești după calitatea solului și a numărului locuitorilor de la 25 până la 40 și 50 de jugăre pentru o familie, feudali din Transilvania nu cedau pentru fiecare iobag decât 5-6 cel mult 10, iar în locurile sterpe până la 14 jugăre. Certurile, relatează Barițiu au fost înverșunate, guvernul a închis dieta pentru trei luni, reluând-o în 4 ianuarie 1847. În urma dezbaterilor furtunoase a rezultat o lege agrară, prin care feudali au primit posibilitatea „să răpească partea cea mai mare a pământului recunoscut iobăgesc ab antiquo și să-l încorporeze la alodiaturile lor”²²⁴. Situația încordată în rândurile populației sătești prevestea o nouă răscoală a românilor și maghiarilor, (era în anul 1847) sau o nouă Horaiadă româno-maghiară, mult mai violentă decât cea din 1784.

„În aceste împrejurări, scrie Barițiu, poate judeca oricine ușor, care era situațiunea foilor periodice românești, pe care cenzura preventivă le ține strânse în curele, ca să nu poată publica nimica ce nu convine cenzorilor și guvernului strict conservativ de atunci”²²⁵. Presa lucra în condiții deosebit de vitrege, deoarece aristocrații din Transilvania erau mult rămași în urmă, nu cunoșteau deloc ideile luminate ale secolului al 19-lea, mult mai rămași decât cei din Ungaria, care nici ei nu excelau.

Anii 1845-1847 au fost ani grei, ani ai necazurilor. I-a murit fiica Maria, iar în editarea *Foii pentru minte* ... și a *Gazetei de Transilvania*, ziaristul român întâmpinând în acești ani nenumărate greutăți din partea stăpânirii vieneze, care voia să sisteze ambele publicații. Suferințele personale și greutățile îl fac să se gândească la un moment dat la părăsirea gazetăriei. Dar nu a părăsit-o. A mers mai departe până când i le-au interzis alții, ce nu vedeau cu ochi buni acțiunea de emancipare socială și națională a

²²³ *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 18.

²²⁴ *Ibidem*.

²²⁵ *Ibidem*.

românilor. În anul 1847 gazetarul român continuă să poarte corespondență cu prietenii săi din toate cele trei țări românești.

Cei mai harnici corespondenți rămân în continuare cei doi prieteni ai săi: Aron Florian și Ion Maiorescu. Cel dintâi îi comunică într-o scrisoare că se recăsătorește cu o domnișoară frumoasă, care-i aduce zestre o moșioară lângă Zimnicea etc. etc. cu poziție foarte favorabilă. Dintre evenimentele politice din Țara Românească îi comunica faptul că au avut loc alegeri de episcopi la cele trei eparhii vacante. Aron Florian, devenind moșier în Țara Românească se gândea să ceară indigenatul, deoarece fiind sudit austriac nu se bucura de toate drepturile cetățenești.

Aron Florian îi comunică lui Barițiu că s-a gândit că întrucât pe moșia sa ar putea trăi aproximativ 200 de familii, dar existau numai 51 de familii să aducă vreo 20 de familii din Transilvania, de unde este prisos de populație, să le dea moșia s-o lucreze, pe gratis 3-4 ani, i-ar ajuta la construirea caselor, cu lemne și cu bani și la alte trebuințe ale gospodăriei lor și numai după aceea i-ar pune la plată pentru folosirea moșiei.

Într-o altă scrisoare din 13 febr. 1847, Aron Fl. îi comunică cu mare bucurie că Adunarea Obștească a Țării Românești a aprobat în ziua de 11 febr. 1847 proiectul de dezrobire a ȧiganilor Mitropoliei, episcopiiilor și a tuturor mănăstirilor. Proiectul a fost aprobat fără dezbateri „cu o conglăsuire generală”. În 12 februarie urma să se pună în dezbatere proiectul legii școlilor, care se tot amâna fără a fi finalizat de câțiva ani.

Totuși, anul 1847 îi aducea lui Barițiu noi colaboratori la *Gazetele* sale, chiar din cercul prietenilor săi apropiați: August Treboniu Laurian și Pavel Vasici, care-și intensifică și el schimbul de păreri prin intermediul epistolelor. Într-o scrisoare semnată din București la 11.III-a, 1847, Laurian îi comunica vestea că „Adunarea generală (Adunarea Obștească – n. ns.) din București curge cu pasiuni repezi; se fac puține dezbateri și se hotărăsc lucruri mari în puține minute. E o deosebire înfricoșată între Camera deputaților de la București și între Dieta de la Cluj. Aici vorbe puține și fapte multe și frumoase, dar și fapte mai de nimica. Dară și punctul pe care se află și Țara Românească și Transilvania sunt cu totul deosebite. Aici sunt hotărâte încă demult raporturile între proprietarii de pământ și între țărani, acolo sunt încă încurcate și învălmășite cum a dat Dumnezeu și cum a vrut maliția proprietarilor. Aici e contribuția regulată și fixată, acolo încărcată pe capul contribuienților, după placul dregătorilor interesați. Deci tot omul recunoaște greutățile cu care are să se lupte Dieta, mai toată de oameni luminați, dară nu toți bine intenționați”²²⁶. Problemă asemănătoare îi va

²²⁶ G. B. C. I, p. 124.

relata lui Barițiu cu două zile mai târziu în scrisoarea sa din 13 a II-a 1847: Aron Florian.

Laurian este încântat de eficiența cu care lucra Adunarea Obștească de la București. El îi relatează în continuare gazetarului brașovean că de la începutul anului 1847, „Adunarea generală” a emancipat pe ȧigani mănăstirilor (ai statului fiind emancipați de mult, a reglementat învățământul public, a reglementat veniturile episcopale, mitropolitul să primească leafă pe an 200.000 lei, fiecare dintre cei trei episcopi, câte 100.000 lei și moșiile episcopale (al căror venit anual se urcă până la trei milioane lei) să se administreze de stat, și prisosul episcopal, să intre în casa centrală, ca și al mănăstirilor. „Se vor organiza seminarele” sub îngrijirea logofetei bisericești; numai seminariștii absolvenți să se facă preoți pe viitor; preoții să fie mântuiți de toate taxele episcopale, de cârjă, de dârjă ș. c. l. Preoții de la țară să primească de două ori atâta cât are un țăran, fără nici o îndatorire către proprietar. Protopopilor să li se facă și să fie scutiți de toate dările episcopale și extraepiscopale. Se aștepta cu mare interes o lege și cu privire la situația asupra „mănăstirilor închinat la locuri străine” Laurian îi scrie lui Barițiu „ce-i place” să pună „în *Gazetă* sub X, dar taciturnitate confesională”²²⁷.

Barițiu va publica mare parte din scrisoarea lui Laurian sub formă de știre, sub semnătura X, în *Gazeta de Transilvania* X, 1847, nr.23, iar Adunarea va fi amânată din cauza pustiitorului incendiu izbucnit în capitala Țării Românești în ziua de 23 III 1847, ziua de paști în acel an.

Se pare că discuțiile prin scrisori între cei doi mari oameni de cultură transilvăneni ai secolului al XIX-lea, au cuprins o tematică mult mai largă de probleme sociale, istorice și chiar pe teme de gramatică, în comparație cu cele întreținute cu alții. Corespondența cu Laurian s-a purtat nu numai pe o bază largă de teme, ci și pe probleme mai profunde, uneori și de o anumită sensibilitate, pe teme de caracter și comportament al românilor. Spre exemplu, Barițiu îi cerea sfatul, cum să-i facem pe români cititori? La aceasta, îi scrie Laurian, „nu știu ce să răspund. Eu am încercat cu ruginismul, am încercat cu mijlocismul și cu radicalismul și tot nimica. Românii noștri se împart în patru clase, din două puncte de vedere: în *bogați* și *săraci*, apoi în *cultivați* (cu ceva cunoștințe) și în *proști* (ignoranți). Acum am băgat de seamă că cei mai mulți bogați sunt proști și cei mai mulți cultivați sunt săraci. Pe lângă aceasta, mai pune și lenea și nepăsarea, cea înăscută românului (nu te supăra!), și vezi cât de puțini cititori rămân. Nu

²²⁷ *Ibidem*, p. 126.

mai una îmi pare rău: că și eu sunt sărac, că dacă aș fi bogat, le-aș face cărți, le-aș da gratis la săraci cultivați și ai vedea ce de cititori aș avea”²²⁸.

La întrebarea lui Barițiu cu privire la *Organul Luminării* lui Timotei Cipariu ce începuse să apară cu 1 ianuarie 1847, Laurian îi spune că, în primul rând, este bine că a început. Se vede că redactorii nu au încă practică în fabricarea jurnalelor, dar se vor forma cu timpul. Se observă că stăpânesc bine etimologia, dar știu rău sintactica”. „Dară se vor îndrepta”. „D-ta știi că eu sunt autorul *Tentamenului*, prin urmare, purist radical. Cu toate acestea, socotesc că la un jurnal ar fi bine dacă ar fi pus semnul pe vocale încai un an, până s-ar deprinde cetitorii”²²⁹. Deci, redactorii „Organului Luminării” mai au de lucrat asupra purificării limbii române. El le-a făcut la București 25 de abonați. Voi avea în continuare de lucru în a stârpi „aplecarea (îclinarea – n. ns.) multor blăjeni de a se unguriza, apoi spre cler în genere poate să aibă mare influență; de aci poate apoi să-și întinză foloasele și mai departe”²³⁰. Nici Barițiu nu rămâne neatenționat cu privire la faptul că în scrisul său se simte influența Blajului. „Intra paranthesis. Blăjenii și Moldovenii – scria Laurian – au un viciu gramatical adânc înrădăcinat. Ei zic „Aceste a al meu”, „Acești cai sunt a domnului”. „Aceste scrisuri sunt a părintelui”. Românii de aici nu pot suferi aceste fraze. Ei zic: „Acest *cal e al meu*”, „Acești cai sunt *ai domnului*”, „Aceste scrisori sunt *ale părintelui*”. Și cu dreptul. La aceasta, iartă-mă să-ți mărturisesc sincer că nici d-ta nu bagi destul de seamă: când le zici bine, când rău, blăjenește”.

Dacă pentru unii cititori din România *Gazeta de Transilvania* era, să spunem, doar un izvor de informații curente cu știri din Transilvania, pentru August Treboniu Laurian, ea era un izvor de documentare de primă mână pentru lucrările sale științifice. De aceea, când se întâmpla ca din cauza proastei funcționări a poștelor să nu primească un număr din *Gazetă*, el făcea tot posibilul pentru a-și completa colecția, așa cum reiese din corespondența dintre cei doi oameni de știință, Laurian apelând uneori direct la Barițiu. Acest lucru reiese clar dintr-un fragment din aceiași scrisoare din 13.III.1847. La întrebarea lui Barițiu, ce senzație a făcut articolul din *Satelit*, despre Brăila (de fapt articolul a apărut în *Siebenbürger Wochenblatt*, 1847, nr. 21, p. 143-144, în care era criticată administrația orașului Brăila, răspunzătoare de aspectul foarte neglijent al urbei), apărut cu câteva zile mai înainte, Laurian îi răspunde pe șleau că, nici una. „Cine dracu le citește! Al dumitale încă a trecut prin cenzură. Anul acesta încă am fost norociți. Nu s-a oprit nici un număr din *Gazetă*. Cei ce pricep lucrurile citesc dezbaterile de

²²⁸ *Ibidem*, p. 127.

²²⁹ *Ibidem*.

²³⁰ *Ibidem*.

la Cluj, cu multă plăcere”²³¹. Apoi îl îndeamnă să tipărească din cuvântările lui Kemeny Denes cât mai pe larg, care ar putea folosi și la București, indirect. De fapt, despre ce era vorba în scrisoarea lui Laurian către Barițiu. El se referea la lucrările dietei de la Cluj, care începuseră în septembrie 1846 și avea ca obiect principal relațiile urbariale – despre ce va vorbi și Barițiu și în *Foi comemorative* și în *Părți alese din istoria Transilvaniei*. Dieta a pus în discuție după 25 de ani problemele urbariale ale Transilvaniei rămase încă nerezolvate. De data aceasta s-a produs o sciziune între aristocrația conservatoare și partida liberală (conții Bethlen Janos, Teleki Domocos, Bethlen Sandor, Rhedel Ianos, Giulay Ianos ș.a., dar mai ales baronul Kemeny Denes. Scrisoarea învățatului român face aluzie mai ales la cuvântările acestuia din urmă, care emitea idei noi despre necesitatea ca problemele urbariale să se rezolve ca în trecut, în spiritul unor idei învechite și că este nevoie de reforme care să îmbunătățească situația țăranimii din Transilvania. *Gazeta de Transilvania* a publicat aproape număr de număr, din septembrie 1846 până în noiembrie 1847, informații despre lucrările Dietei, fragmente din documente etc. Multe din documentele și informațiile cu privire la Dieta de la Cluj au fost folosite de Al. Papiu Ilarian în *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, tom 1, Viena, 1851. Documentele furnizate de *Gazeta Transilvaniei* i-au dat posibilitatea istoricului român să facă o analiză profundă, bine documentată asupra rezultatelor Dietei, dezastruoase pentru românii transilvăneni.

Dar nu toți prietenii și colaboratorii lui Barițiu erau mulțumiți de ceea ce se publica, sau nu se publica, în presa lui Barițiu. Într-o scrisoare din 26/11 dec. 1847, Pavel Vasici, unul din cei mai buni prieteni și nașul lui Barițiu și-a manifestat vehement supărarea pentru faptul că nu i-a tipărit o proclamație îndreptată împotriva lui Șaguna. În 2 dec. 1847 a avut loc alegerea de episcop ortodox pentru Sibiu la Turda. Deși a obținut numai 27 de voturi, față de cele 33 ale lui Ioan Moga și 31 ale lui Moise Fulea, Șaguna a fost numit prin rezoluțiunea împărătească din 5 februarie (24 ianuarie) episcop al eparhiei vacante a Transilvaniei²³².

După ce a primit o scrisoare prin care, Barițiu se disculpă, Vasici îl iartă; prietenia lor frumoasă și rodnică continuă până la capătul vieții bănățeanului.

„La scrisoarea d-tale am numai atâta a-ți răspunde, cum că îți dau dreptate să mă mustri, căci ce are să-mi pese mie de va fi Petru sau Pavel vlădică în Ardeal”²³³. Pentru a demonstra că nu este supărat și renunță la

²³¹ *Ibidem*, pp. 28-29.

²³² Vezi: *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, nr. 95.

²³³ *G. B. C.*, III, p. 13.

discuțiile contradictorii, Vasici îl anunță că i-a procurat lemne pentru foc, dar că este foarte scump transportul. Apoi că a dat aprobare „pentru slobozirea boilor (adică a dat voie ca vitele cornute importate din Țările Române de peste Carpați să treacă granița, fiind corespunzătoare din punctul de vedere al sănătății – n. ns.) și am nădejdea că va avea rezultat bun. Bine ar fi să mai publicați prin gazetă cum că au încetat boala și că ar fi bine să se sloboadă boii, căci s-ar mai ușura chiria și ar spori negoțul, mai ales cu bucate și domnul Gött să mai samene masa?

Șaguna a pornit joi din Sibiu și va ajunge sâmbătă în locul destinat. Dar în așa împrejurări, eu sunt cel dintâi carele rog pe Dumnezeu să-l ferească de vlădicia din Ardeal”²³⁴. Într-adevăr – după cum a prevăzut Pavel Vasici, vlădicia și mitropolia nu i-au fost ușoare în Ardeal lui Șaguna, în condițiile în care românii ardeleni erau dezbinați în două confesiuni: ortodocși și greco-catolici.

Ca șef al Carantinei Timișului, în deceniul premergător revoluției de la 1848, Vasici a fost unul din cei mai importanți colaboratori ai lui Barițiu care a contribuit, prin fapte și scris, la intensificarea legăturilor economice, politice și culturale din țările române, publicând în acest sens numeroase materiale semnate și nesemnate în *Gazeta de Transilvania*. Ca director al Carantinei Timișului a facilitat circulația persoanelor, mărfurilor și a animalelor prin pasul Timiș, devenit cea mai importantă arteră de legătură între Transilvania și Țara Românească. L-a sprijinit enorm pe George Barițiu. Când încetau, de exemplu, epizotiile în Țara Românească, Vasici îl anunța cu promptitudine pe Barițiu, acesta publica știrea în ziar. Vasici dădea „slobozenie pentru animale”, iar știrile lui Barițiu erau receptate pe ambele versante ale Carpaților, circulația dintre ele se intensifica. Un rol deosebit l-a avut Vasici în schimbul de cărți, ziare și alte publicații între Barițiu și August Treboniu Laurian.

La sfârșitul lunii decembrie, Barițiu primește o scrisoare de la Pavel Vasici în care acesta îl înștiințează că i-a expediat cărțile și gazetele ce i-au venit de la d-l Laurian. Un rol important a avut Pavel Vasici în acțiunile de difuzare a *Magazinului istoric pentru Dacia* în Transilvania și a unor lucrări ale lui Laurian și a periodicelor *Curierul de ambe sexe* ș. a.

Scrisoarea pe care August Treboniu Laurian i-a adresat-o în 14 noiembrie 1846 constituie o mărturie elocventă a serviciilor pe care Vasici le-a adus în această problemă și deopotrivă a încrederii de care s-a bucurat în cercurile intelectualilor iluminiști de peste munți. August Treboniu Laurian i-a trimis lui Vasici în 14 noiembrie 1846 o scrisoare de mulțumire.

²³⁴ *Ibidem*.

„Domnule doctor, îi scria el lui Vasici: Deși n-am avut până acum norocirea a vă cunoaște în persoană, cu toate acestea marea încredere în deosebita d-voastră bunătate, care o am câștigat mai ales din spusele amicului nostru Bariț, m-a îndemnat a vă supăra în deosebite rânduri cu însărcinări care poate că abia aș fi putut aștepta de la un amic cunoscut și încercat, ca să mi le împlinească.

Iertați-mi domnule doctor, această îndrăzneală și binevoici a primi a mea mulțumire, ca de la un adevărat estimator al lăudabilului caracter al dumneavoastră. Noi avem puțini români adevărați și către aceia pe care îi cunoaștem de adevărați îndrăznim poate mai mult decât ar cere buna-cuviință²³⁵. S-au cunoscut mai bine după întemeierea Academiei Române în 1867, devenind ambii membri ai acesteia: unul în domeniul filologiei și istoriei (A. T. Laurian) și celălalt în domeniul științelor naturii (Pavel Vasici).

George Barițiu pionier al ideii construirii de căi ferate în Transilvania

George Barițiu și-a onorat profesiunea de ziarist și cetățean și prin modul și gradul în care s-a implicat în lupta transilvănenilor pentru construirea unor căi ferate, problemă vitală pentru viitorul economic, social și cultural al țării. Dar în Transilvania complicatele relații social-economice și naționale, fricțiunile ce se manifestau între clasele și grupările sociale, au împiedicat mult timp construirea căilor ferate, care în alte țări s-au dezvoltat mult mai devreme, inclusiv în unele țări componente ale imperiului austriac. În Transilvania construirea de căi ferate a luat avânt numai după 1867. Înainte de această dată, exista o rețea redusă numai în Banat, fiind creată de cercurile dominante în scopul legării centrelor industriale austriece cu centrele carbonifere și siderurgice de aici.

Construcția de căi ferate de aici s-a dezvoltat cu o întârziere de peste patru decenii față de Anglia, iar față de Austria, sub dominația căruia se găsea în acea perioadă, cu aproape trei decenii. În Austria construcția căilor ferate a început în 1838. Dar în Transilvania complicatele relații economico-sociale și naționale, fricțiunile ce se manifestau între clasele și grupurile sociale, au întârziat mult construcția de căi ferate. Aici s-au purtat pe parcursul anilor, discuții aprinse, s-au declanșat interese nu numai în legătură cu faptul dacă sunt sau nu oportune căile ferate, dacă au sau nu importanță economică? ci și în legătură cu traseul pe care acestea trebuie să-l urmeze²³⁶.

²³⁵ G. B. C. II, p. 15.

²³⁶ Vezi: Toader Ionescu, *Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848-1918)*. Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1983, pp. 203-204.

În Ungaria, țară care era și ea parte componentă a imperiului habsburgic în vara anului 1846 a fost dată circulației prima porțiune din așa numita cale centrală a Ungariei, anume pe distanța Pesta - Vacs, de-a lungul Dunării. În primăvara anului următor se deschide pentru transportul de mărfuri și linia Pesta – Czegléd, iar pentru terminarea noii porțiuni ale căii ferate, de la Czegléd – Szolnok, Parlamentul Ungariei începuse acțiunea de pregătire a construcțiilor de căi ferate încă din anul 1832. Abia în 1844 a fost înființată o societate pentru construirea căii ferate centrale, cu primul rezultat, am văzut, în 1846.

„Calea ferată centrală a Ungariei era proiectată de la hotarele Austriei până la Debrecen, trecând prin orașele Presburg (Bratislava), Strigon (Esztergom), Vacs, Pesta, Czegléd și Szolnok. Ea atingea deci și hotarele pământului românesc al Transilvaniei și era firesc ca ardelenii să-și îndrepte atenția în direcția aceasta și să-și pună problema dacă nu ar fi posibil ca noul mijloc de locomoțiune să fie introdus și în patria lor”²³⁷.

În acei ani, 1846-1847, interesul transilvănenilor s-a îndreptat cu deosebire asupra posibilităților de a lega prin Arad, Transilvania cu calea ferată centrală a Ungariei. Aceasta deoarece purtătorii de cuvânt cei mai isteți și mai întreprinzători ai românilor se găseau în partea meridională a Transilvaniei, în special la Sibiu și Brașov, iar unul dintre acești purtători de cuvânt era tocmai George Barițiu, redactor al *Gazetei de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* din Brașov, cărora la începutul anului 1847 li s-a mai adăugat și *Organul luminării* al lui Timotei Cipariu de la Blaj.

Interesul lui Barițiu pentru problema căilor ferate a fost foarte timpuriu în comparație cu generalizarea preocupărilor manifestate în Transilvania în rândurile oamenilor de afaceri. El își informează publicul brașovean despre marea *noutate* a secolului: construirea drumurilor de fier în nr. 4 al *Gazetei de Transilvania* din anul 1838. El le vorbește atunci despre construcția căii ferate dintre Viena și Győr. Barițiu le spune cititorilor săi, în același număr al ziarului, că pe acel drum de fier dintre Viena și Győr oamenii pot duce mărfurile până la râul Raab „unde se bagă în Dunăre”, pentru a fi transportate mai departe cu vaporul. Într-o notă de subsol, Barițiu dă explicația cu privire la ceea ce se înțelegea prin drum de fier. „Prin drum de fier se înțelege, explica el: „ogașele roatei care sunt scocini de fier întocmite, cât nu iasă roata din ele”²³⁸.

²³⁷ Vezi: Olimpiu Boitoș, *Lupta lui G. Barițiu, în 1847, pentru introducerea căilor ferate în Transilvania*, 1945, p. 5.

²³⁸ *Gazeta de Transilvania*, I, nr. 4, 20.IV.1838.

În nr. 7 din 23 aprilie 1838, Barițiu le comunică cititorilor săi că magistratul sutașilor și a *Societății neguțătorești* românească-săsească, senatorul și „preceptorul” Frideric de Transfels, a fost însărcinat de Societatea de corăbieri pe Olt, întemeiată la Sibiu, ca să împărtășească acțiunile pe piața din Brașov.

În fața publicului invitat la acea adunare pentru a lua parte la acea folositoare întreprindere, senatorul amintit a ținut o cuvântare în care remarcă, printre altele, - scăderea din zi în zi „a negustoriei Ardealului, are ca urmare, - scăderea câștigurilor și creșterea sărăciei care se generalizează în toată țara. Această situație i-a determinat pe unii bărbați să ia inițiativa creierii unei societăți de navigație pe Olt. Se spera că regularizarea Dunării și inaugurarea navigației cu vapori, mai ales în interesul Ungariei, va deschide mari perspective comerțului cu provinciile turcești. Inițiatorii ardeleni ai „corăbierii și regularizării Oltului”, sperau că și ei, prin această inițiativă, vor reuși să revigoreze comerțul Ardealului în ansamblul lui.

Celor care se temeau că navigația pe Olt va îndepărta Bucureștiul de comerțul cu Transilvania li se răspunde că, această construcție nu-l va îndepărta ci-l va apropia și-l va intensifica și cu provinciile turcești mai îndepărtate.

La un an după această adunare, George Barițiu în nr. 17 al *Gazetei de Transilvania* din 23 aprilie, 1839 informa că „Adunarea cea dintâi generală a acționarilor de corăbieri pe Olt se va ține în 5 mai d. a., în casa Sfatului din Sibiu. Societatea, adăuga el, va trimite cu capătul lunii mai două corăbii încărcate pe Olt în jos de la satul Băița la Râmnic în Țara Românească, sau de cumva mărfurile încărcate vor fi hotărâte la loc mai îndepărtat, până la Slatina sau și până la Dunăre; și aceasta se va întâmpla sub o priveghere bună”.

Deci Barițiu, prin *Gazeta de Transilvania*, se găsea în miezul problemelor esențiale, care frământau opinia publică, o informează pe aceasta nu numai făcând simple anunțuri despre cele ce se întâmplau în societatea contemporană lui, ci se și implica activ în sprijinirea unor obiective vitale în realizarea progresului social al românilor. Aceasta devine și mai vizibil în 1847, când sprijinul adus comunității române, dar și săsești din Brașov, îl va recomanda ca o persoană ce merită să fie inclusă într-o delegație ce-și fixase ca scop să militeze pentru construirea unor căi ferate în Transilvania în vederea includerii ei în rândul țărilor ce se găseau deja integrate pe calea progresului general.

Într-o scrisoare primită de la Atanasie Șandor din data de 26 febr. n. din anul 1847, expediată din Arad, George Barițiu este înștiințat că în acel oraș luni, 23 a fost prezent și groful Zichy Ferenc, referent la Cancelaria aulică maghiară pentru a cerceta, la cererea arădenilor, locul (traseul) pe

unde să se aducă drumul de fier la Arad „și după vorbe multe, cumpănitoare, au arătat că nu de la Szolnok, la Arad va putea fi drum de fier, ci de la Szegedin; așa mi se vede că propune Timișoara Aradului (pentru întreprinzătorii de acolo cu bani, iară aici mai mult numai cu vorbe) însă au aflat neînconjurat de lipsă ca și la Arad să se ducă un ram de drum de fer, ce totuși Dieta viitoare va hotări într-o amândouă întâmplările”²³⁹. Deci A Șandor îi comunică în fond că la ședința arădenilor privitoare la traseul căii ferate, pe care ei îl doreau să treacă în Transilvania pe la Arad, au avut câștig de cauză timișoreni. Ungurii susțineau la început calea ferată Pesta – Arad – Timișoara. Românii nu susțineau Timișoara care ocolea tocmai Ardealul. Românii susțineau să se facă trecerea pe la Arad, pentru că pe aici se putea intra mai ușor în Transilvania. Dar transilvănenii aveau și alt motiv de a continua calea ferată spre răsărit. Ei priveau problema intensificării cu ajutorul căilor ferate a relațiilor economice cu Principatele Române de la Dunăre, cu care Transilvania avea vechi legături economice, menite în viitor să se intensifice, iar prin porturile de la Dunăre: Galați, Brăila și Giurgiu li se deschidea o mare poartă în comerțul maritim internațional. Legarea pusteii Ungariei cu Transilvania, cu Arad, Sibiu și Brașov înseamnă crearea condițiilor favorabile pentru un nou avânt al raporturilor economice cu străinătatea și mai ales cu debușeul cel mai apropiat, dar prin Ungaria și Austria; se creau condiții mai bune de comerț și cu apusul.

Traseul Arad – Sibiu - Brașov nu era sigur. Exista posibilitatea ca ungurii să agreeze și un alt traseu în afara celui convenabil transilvănenilor. Despre o asemenea posibilitate s-a și atras atenția în Gazeta de Transilvania din 6 martie 1847 de către un corespondent din Sibiu, semnat: „a”, în care, printre altele, se scria: „O parte din publicul nostru e îngrijat pentru întreprinderile drumurilor de fier din Ungaria; căci în adevăr, de cumva ungurenii vor veni și ei la ideea de a înainta linia Timișoarei până la Dunăre în jos, atunci vede oricine că noi ardelenii rămânem închiși ca într-o cămară pustie între munții noștri”. În anul 1847 în afară de alternativa intrării căii ferate ungare prin Arad sau Oradea apare și o a treia posibilitate: Pesta – Szegedin – Timișoara și apoi pe la Porțile de Fier se legau liniile ferate ale Ungariei de Principatele Române. Românii și sașii au militat alături de Arad, întrucât de la Arad era mai ușor să se prelungească calea ferată în Țările Române decât de la Timișoara.

Implicarea activă și de lungă durată (aproximativ 3 decenii și jumătate) a lui Barițiu în problemele multiple ale căilor ferate începe cu articolul: *Drum de fier în Transilvania* din 13.III.1847. „Această idee – scria Barițiu – înainte numai cu două, trei luni, producea la cei mai mulți un

²³⁹ G. B. C.II, p. 343.

zâmbet batjocuros; de care însă niciodată nu ne-am mirat. În Germania cea luminată pe la 1836 abia putea crede cineva în realizarea drumurilor, dar bărbaților ageri le trebuia numai 6 luni pentru ca să convingă și pe cei mai neîncrezători, să-i înfierbânte și să-i câștige în interesul drumurilor de fier, cu care sunt unite foloase neprevăzute și nemărginite, pe care noi le vom desfășura cu alt prilej în foaia noastră”²⁴⁰.

Scrisoarea primită de Barițiu de la Atanasie Șandor, datată din 26.II.1847, constituie și ea un imbold în hotărârea lui Barițiu de a se implica activ în problematica construirii de căi ferate în Transilvania.

Barițiu se va ține de cuvânt, devenind cel mai mare luptător al românilor transilvăneni pentru construirea căilor ferate transilvănene, un adevărat pionier în acest domeniu. El și-a dat seama, că drumurile de fier vor crea condiții favorabile pentru introducerea unor mari reforme, progrese economice cu profunde urmări în multe domenii în viața socială.

Gazetarul brașovean s-a implicat în două sensuri în problema căilor ferate:

- a) a furnizat informații asupra mersului construcțiilor și avantajelor căilor ferate cu sprijinirea punctului de vedere al transilvănenilor în orice domeniu și
- b) a acționat în sprijinul ideii construirii de căi ferate, care atunci fiind încă o noutate, pe lângă adeziuni entuziaste, asemănătoare celei a lui Barițiu se manifestau însă și atitudini opoziționiste.

De aceea, realizare în faptă a ideii avea nevoie de un larg sprijin moral și financiar, din partea opiniei publice. Barițiu s-a situat în fruntea unor asemenea acțiuni.

În articolul *Drum de fier în Transilvania*, ziaristul ardelean folosește atât informațiile primite de la Atanasie Șandor din 26.II.1847, cât și pe cele obținute de la reprezentanții celor interesați în a se folosi de avantajele întreprinderii. Aflăm din articol că „societatea drumului de fier Szolnok - Arad a trimis o delegație de trei la Sibiu și Brașov pentru a mișca opinia publică din această țară și a și-o asocia în campania pentru prioritate ce avea s-o ducă împotriva Timișoarei. Invitația brașovenilor le-a parvenit printr-o delegație de trei persoane, prin care primarul municipiului Arad trimitea un mesaj municipiilor Sibiu și Brașov cu propunerea ca acestea să trimită delegați la adunarea societății drumului de fier pe ziua de 22 martie (stil nou), adunare care avea să dezbată conflictul deschis între cele două orașe de vest, Aradul și Timișoara. Barițiu arată că sibienii au ținut o ședință pe 21 a III-a în care întreprinderea, cât și îmbierea de a „trimite deputați s-a primit cu entuziasm”. Dar delegația de la Arad a venit prea târziu atât pentru Sibiu cât

²⁴⁰ Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 21, 13.III.1847.

și pentru Brașov. Adunarea din Arad s-a ținut deci fără participarea de delegați din cele două orașe. Se aștepta alt prilej de care cele două orașe să fie anunțate din vreme pentru a participa la discuții privitoare la traseul căii ferate, care să treacă prin cele trei orașe.

Între timp Barițiu primește o altă scrisoare foarte interesantă din partea lui Atanasie Șandor, datată 5 apr./24 mart./1847, în care îi relatează din nou despre Adunarea arădenilor sub președinția „domnului grof Zichy prezent la Arad „în privința consfățuirii despre cum și pe unde aducerea drumului de fier către Arad, fiind de față și deputații Comitatului Békés. Întâiul ocârmuitor al Comitatului Arad au adus înaintea întinderea neguțătoriei care se face în Arad și ce se trece pe aici. Au arătat necesitatea de a se trage linie către Arad, îmbinându-se acest oraș prin drum de fier cu Ardealul și Moldo-România. Întâiul ocârmuitor a Com. Békés, cu o grăire pătrunzătoare, dovedire nerăsturnabile, s-au încercat a arăta că comitatul Békés, din pricina numeroasei impopulații a unor locuri prin care trece ar pofi a se trage linia de fier și din lesnimea aducerii, ar merita de a se trage de la Szolnok prin mai multe locuri a Comitatului Békés către Arad”²⁴¹. Răspunsul comisarului regesc a fost negativ. „Are contract cu alte orașe”, „costurile sunt mari” etc. Degeaba au protestat arădanii și cei din Békés, cererea lor a fost respinsă. Sașii din Ardeal, îi atrage atenția A. Șandor lui Barițiu, sunt dispuși mai mult să lucreze cu Timișoara, „din pricină că Timișoara este mai nemțită decât Aradul”, iar acolo sunt mi multe însoțiri neguțătorești, negustorii mari”.

Deci adunarea de la Arad a adus clarificarea din partea societății centrale că societatea centrală a fost câștigată pentru Timișoara, dar arădenii nu au depus armele, au contestat unele contracte, s-au adresat parlamentului ungar. Sperau ca bătălia să fie câștigată la viitoarea adunare generală a societății, convocată la Presburg (Bratislava) pe data de 25 aprilie 1847. Sibiul și Brașovul au confirmat pe unii delegați sau au numit și alții noi, formând o delegație comună pentru ambele orașe. Delegația pentru Bratislava, scrie Barițiu în vol. I din „*Părți alese din istoria Transilvaniei*” era compusă din 5 membri – 4 sași și un român: senatorul Konradsheim și comerciantul Thalmaier din Sibiu, protonotariu August Roth, Carol Maager și un român, George Barițiu de la Brașov. Delegații între alte vizite și audiențe ajunseser și la Viena la baronul Geringer, dar nici acolo nu au rezolvat nimic.

De fapt, Barițiu nu a fost de la început numit în delegația pentru Bratislava. Inițial au fost numiți patru delegați, un loc fiind rezervat pentru negustorul Ioan Iuga. Românii i-au transmis magistratului că vor să fie

²⁴¹ G. B. C. II, p. 345.

reprezențați la Presburg de „profesorul Barițiu”. Propunerea a fost aprobată și Barițiu a fost inclus în delegație. Componentii delegației din cele două orașe s-au informat reciproc, s-au sfătuit asupra unei tactici comune, au adunat materiale despre legăturile economice cu principatele române etc.²⁴².

Barițiu își continuă în *Gazetă* campania pentru sprijinirea ideii și informarea publicului cititor.

Informația transmisă de Atanasie Șandor că unii sași înclină spre acceptarea unei linii pe la Timișoara s-a dovedit a fi reală. Într-un reportaj din 31 martie, v. care susținea varianta amintită, Barițiu considera că înființarea unei căi ferate care se oprește în centrul Transilvaniei este inacceptabilă. Nu se poate construi o cale ferată până în centrul țării unde să le spui călătorilor să coboare, să-și ia bocceluța, vor descărca marfa, „o vor pune pe osie” și să pornească cu „iuțeala melcilor” și „să înainteze spre marginea țării”.

Încă de la începutul publicării reportajelor sale cu privire la căile ferate, gazetarul nostru lărgeste discuția dincolo de tema importanței traseului unei linii oarecare. El spune că se înșeală aceia care privesc problema din punct de vedere neguțătoresc. Este adevărat cei ce acceptă calea ferată, își pun mai întâi problema cât câștigă mai mult față de cazul când ar transporta mărfurile cu carele? De aici încolo se ridică și alte probleme în cazul construirii unei căi ferate: politice, economice și altele pentru că și statului îi pasă mult de interesele sale, apoi strategia militară; un stat va fi mai puternic dacă va avea mai multe căi ferate și canale, apare și interesul proprietarilor care vor locui pe unde trece calea ferată. Dar, explica Barițiu, nu numai statele să se lupte pentru căi ferate, ci și orașele contra orașe să lupte pentru acest scop.

La Presburg arădenii, sibienii și brașovenii nu au avut câștig de cauză. Zonele ce se găseau la sud de regiunea Aradului au formulat și ele pretenții, iar revendicările acestora au avut câștig de cauză. De aceea Transilvania a pierdut partida.

La Pesta, în drum spre Presburg, Barițiu și-a dat seama de adversitățile ce trebuiau înfruntate. Erau prezente atât delegațiile Comitatelor Arad și Békés și cei ai orașelor Arad și Giula, care erau aliații lor, se găseau pe aceeași baricadă. Erau însă acolo și deputații Timișoarei. Lupta se ducea, în realitate între Arad și Timișoara, iar rezultatele Ardealului depindeau de rezultatele acestor dispute. Sintetizând această situație din timpul drumului cu vaporul de la Pesta la Presburg, Barițiu nota într-un articol scris mai târziu, că lupta va fi fierbinte între Arad și Timișoara cu Szegedinul; „ni se

²⁴² Vezi: Olimpiu Boitoș, *Lupta lui G. Barițiu, în 1847, pentru introducerea căilor ferate în Transilvania*, pp. 10-11.

cere o încordată luare aminte, o serioasă precugetare, căci interesele ungurenilor sunt mult mai încurcate decât am fi crezut, iar informația deplină se poate lua numai la fața locului”²⁴³.

Tot în același număr al *Gazetei* apare o informație, datată din Pesta care aducea la cunoștință rezultatul nefavorabil al demersurilor făcute. Brașovenii, arădenii și sibienii au avut întâlniri cu groful Zichy, cu deputații cetății și comitatului Arad, cu unii bancheri și alte personalități. Li se promite că pe viitor li se va face și lor cale ferată. Dacă vor să-și facă imediat cale ferată s-o facă pe banii lor. În concluzie se arată că preocupările celor trei orașe nu puteau rezolva în două luni, ceea ce unii au rezolvat în aproape 15 ani, începând din 1832, dar că abia acum, în 1847, se vedea rezultatul.

În aceeași informație din 24 aprilie v. 1847 se anunță că delegația Brașovului și a Sibiului a plecat în altă parte”. De fapt este vorba despre o călătorie la Viena „pentru un ultim demers” de făcut în capitala monarhiei. Știm că nici aici nu au primit un rezultat favorabil. Deducem ce s-a întâmplat în această călătorie dintr-un pasaj al vol. I din „*Părți alese din istoria Transilvaniei*”. Barițiu relatează că foarte mulți îi criticau pe cei din sfera politicilor superioare de stat, că nu au putut prevedea evenimentele europene ale anului 1848 încă din anul 1847 „măcar cu 3-4 luni mai devreme. Dacă ar fi prevăzut aceasta, probabil că Dieta Transilvană ar fi votat „cel puțin o lege urbană precum era cea din Ungaria”²⁴⁴. Realitatea este alta, spune Barițiu. În regiunile superioare ale societății, între magnații și bărbații de stat din țările europene domnea o temere generală din partea Franței, toate guvernele cunoșteau, că tronul lui Ludovic Filip se clatină și că se pregătește o nouă revoluție. A constatat aceasta în mai 1847 când două municipii: Brașovul și Sibiul au trimis o delegație comună pentru a face demersuri ca linia ferată la care se lucra în Ungaria să fie continuată și în părțile meridionale ale Transilvaniei. După ce au făcut diferite demersuri, vizite, audiențe au ajuns și la baronul Geringer, consul general în Constantinopol, îndeplinind apoi și alte funcții. Baronul, al cărei mame, fusese fiica unui patrician sas din Sibiu simpatiza mult cu Transilvania. După ce i-a ascultat pe delegați, baronul în loc de orice alt răspuns le-a spus următoarele: „Domnii mei, nu miroșiți d-voastră nimic în aer? – la care răspunsul delegaților a fost – „noi nu mirosim nimic”²⁴⁵. Baronul le-a explicat discret cauzele pentru care cererea celor trei orașe în situația politică de atunci trebuia amânată până la apariția unor timpuri mai favorabile. Nu era timpul potrivit pentru proiectarea de lucrări mari și costisitoare. Și cu aceasta, misiunea oficială a luptei pentru

²⁴³ „Gazeta de Transilvania” din 24.IV/1847.

²⁴⁴ *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 646.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 647.

construirea de căi ferate în Transilvania s-a încheiat. Acțiunea este menționată oficial în 3 iulie 1847, în numărul 3 al Gazetei în care se spunea că delegația brașoveană din care a făcut parte și Barițiu a întocmit la întoarcerea ei acasă un raport scris, care a fost citit mai întâi la Consiliul Municipal (Magistrat) „unde se primi și prețui după merit” apoi a fost citit în „comunitatea sașilor” și urma să fie comunicat mai târziu și celor două gremii neguțătorești (al sașilor și al românilor).

Cooptarea jurnalistului român într-o delegație cu funcție oficială, care avea de rezolvat un obiectiv major în favoarea întregii comunități a municipiului Brașov, reprezenta o acceptare a lui Barițiu ca cetățean cu drepturi depline al municipiului, căreia deja i se cerea și sfatul și votul în privința unui obiectiv de perspectivă, menit să revoluționeze viața socială, obiectivul construirii de căi ferate. Și sașii și românii au înțeles că eforturile depuse timp de 2-3 luni nu erau suficiente pentru a rezolva un obiectiv atât de complex și costisitor cum erau drumurile de fier. Revoluția de la 1848 a provocat o stagnare în opera de construire a unor obiective majore pentru dezvoltarea socială. Problema căilor ferate a stagnat și ea va fi reluată după revoluția anilor 1848/1849.

Totuși pentru anul 1847 semnarea raportului delegației municipiului Brașov, la care a luat parte activă și cetățeanul municipiului, George Barițiu, nu a însemnat pentru el, întreruperea activităților dedicate căilor ferate.

Barițiu a înțeles încă de la începutul activității oficiale, că o problemă atât de mare, vitală pentru viitorul omenirii nu va fi receptată atât de ușor de opinia publică, aceasta trebuia pregătită din punct de vedere psihologic, trebuia ca ea să înțeleagă rostul și menirea căilor ferate, să nu se teamă de construcția acestora. Realist, cu experiența publicistică de aproape un deceniu, Barițiu și-a dat seama că opinia publică trebuie pregătită psihologic, însemna ca populația să fie informată asupra urmărilor economice favorabile, asupra nivelului de cultură și chiar asupra dezvoltării învățământului și a cunoașterii umane.

Din cauza necunoașterii, mare parte a populației era convinsă că trenul va lua pâinea de la gură cărașurilor, care făceau transporturi de mărfuri și persoane pe mari distanțe. Deci prima categorie de oameni care trebuia să primească un răspuns liniștitor cu privire la viitorul ei, era aceea a cărașurilor.

Jurnalistul român le dă acestora un răspuns convingător, interesant. Face aceasta într-un articol publicat în „Gazeta”, datat 24 aprilie v. 1847 pe care l-a intitulat sugestiv: *Unele observații despre cărașii noștri*. Este folosită forma epistolară. El face în introducere o aluzie ironică, sugerând că sunt unii care apreciază lucrurile și faptele numai dacă vin de la niște străini. „Dacă un franțuz ori anglu ar însemna din călătoriile lor lucruri cum sunt acestea pe care ți le împărtășesc aici, noutăți le-am citi cu mare interes, ne-

am mira de multa istețime și de spiritul lor observatoriu, căci în fuga mare nu le-am trecut cu vederea; dacă însă ni le scriem noi înșine, mai niciodată nu ne plac., le aflăm a fi de prisos, atât pentru că le avem întotdeauna la nas, cât și pentru faptul că noi nu știm purta condeiul așa cochet, amăgitoriu ca un parizian ușor, ușor ca un britan trufaș. Cu toate acestea eu mă simț împins dinlăuntru a ținea cu dumneata un discurs, astă dată numai despre acel mare număr de cărauși români, unguri, sași din patria noastră, care până acum sunt purtătorii comerțului nostru. Îți va plăcea ori nu, n-am ce-ți face; pe mine materia aceasta mă interesează foarte. „Autorul se adresează unui personaj viu, un cărauș secui care nu mai încetează cu înjurăturile, cerând să-i sece vița și să trăsnească Dumnezeu pe toți aceia care au scornit drumurile de fier”.

În articol predomină însă o apreciere echilibrată a avantajelor și dezavantajelor căraușiei tradiționale. Din acest punct de vedere se desprinde concluzia că drumul de fier, pe lângă faptul că constituie o înlesnire a transporturilor de mărfuri și călători, aduce o ameliorare a condițiilor în care căraușii își pot continua meseria în viitor, pe o scară mai redusă și pe distanțe mai mici, dar comode însă cu beneficii mai mari”.

Un al doilea articol considerat de reclamă, informare și propagandă publicat în *Gazeta de Transilvania* pe data de 1 mai 1847, poartă titlul: *Naintarea drumurilor de fier în Ungaria*. Îmbarcat pe un vapor, spre Presburg, aflat încă în Ungaria, Barițiu primește informații directe și credibile de la unul din bancherii și acționarii drumului ferat central unguresc despre statutele societății centrale și socotelile ei tipărite pe anul 1846, precum și distanțele dintre unele localități. Din aceeași sursă jurnalistul nostru află că fondul alocat pentru clădirea drumului central unguresc pe întindere de 43³/₄ miluri este după paragraful 1 al statutelor de 18 milioane fiorini argint repartizați în 72 mii de acțiuni a câte 250 f. Argint. Societatea deși va mai avea nevoie de bani, ea va fi totuși rentabilă și bani necesari în plus vor veni cu siguranță. Află însă Barițiu o știre din izvor sigur, care începe să-l neliniștească: De la Oravița până la Dunăre se va întreprinde cât mai curând „clădirea unui drum de fier” de 8 miluri lungime, care va trebui să fie în curând gata. Sursa lui Barițiu nu știa însă cine o va face: Szegedinul, Timișoara sau Aradul. Nu se știa cine va ieși câștigător. S-a discutat aceasta la Presburg. Aradul și Transilvania au pierdut. În acel an piețele și bursele Europei erau deja în criză de bani. Era și lipsă de metal. Dar aceasta era considerată temporară, trecătoare. În aproximativ doi ani „banii grămădiți iar vor căuta a ieși la vânatoare”. Barițiu scria acestea, deoarece voia să stimuleze inițiativa transilvănenilor, a brașovenilor și sibienilor în primul rând. „Deci curagiu compatrioții mei, căci toți care ne cunosc patria și împrejurimile ei, - scrie el -, ne îndeamnă într-un glas, ca să

facem din toate puterile pregătiri trebuincioase pentru drumuri de fier. Ce e drept sunt și de aceia – adaugă Barițiu – care cunoscând patria noastră ca și orbul culorile, nu pot pricepe, de ce să ne deșeptăm și noi, de ce să căutăm comunicație, comerț, idei, de ce să nu fim prea mulțumiți cu mămăliga, câtă se face în patria noastră; însă ipohondria acestora să nu ne dezguste nici pe un minut”²⁴⁶. Cu acest final, Barițiu ne schițează orizontul și perspectivele mai largi ale unui studiu despre căile ferate publicat în mai multe numere ale *Gazetei de Transilvania*. Este vorba despre articolul *Înlesnirea comunicației: năntarea culturii și a fericirii popoarelor*, apărut în mai multe numere din lunile iulie și august 1847²⁴⁷. Este unul din cele mai substanțiale și dintre cele mai importante studii în care Barițiu pledează pentru construirea de căi ferate într-o epocă în care mulți nu auziseră nimic despre ele, iar unii care auziseră câte ceva, nu rareori receptaseră știri trunchiate, deformate pe care apoi le răspândeau în rândul opiniei publice.

Barițiu își începe studiul, comunicând cititorilor că se miră foarte mult că mai există categorii de oameni care se opun modernizării căilor de comunicație, prin construirea de vapoare care întrebuințau forța aburului, prin construirea de căi ferate, de șosele bune ș. a. Ceea ce l-a mirat și mai mult, chiar întristându-l era faptul că printre cei ce negau avantajele perfecționării comunicațiilor se găseau oameni care mergeau foarte departe cu argumentația, afirmând „cum că, clădirea și așternerea de drumuri bune ar fi pentru noi lucru nu numai de prisos, ci tocmai și periculos”²⁴⁸. Această constatare tristă l-a determinat să revină asupra problemelor căilor ferate, să argumenteze necesitatea imperioasă a lor, încât să se convingă chiar și cei care au idei „rătăcitoare”, cu care încearcă să-i amețească și pe alții.

Pentru aceasta, gazetarul român dezvoltă câteva idei generale, afirmând că oamenii cu cât vor trăi mai izolați unii de alții, cu atât rămân mai înapoiți. Iar popoarele cu cât se vor întâlni și se vor apropia unele de altele, cu atât se vor cunoaște mai bine. Rămânând departe unele de altele, necunoscându-se, se dușmănesc și se luptă între ele. Romanii cunoșteau aceste adevăruri și de aceea după ce cucereau unele teritorii, primul lucru pe care-l făceau era acela de a construi comunicații bune. Contrarii construirii căilor ferate susțineau că, cu cât drumurile, căile de comunicație în general vor fi mai bune cu atât „despotismul are cale mai ușoară spre a călca pe gâtul popoarelor”. Barițiu ripostează afirmând că Atilla, Timur, Gingis Han, Suleiman și toate hoardele barbarilor „n-au căutat șosele bune cum sunt cele

²⁴⁶ Gazeta de Transilvania, nr. 35, 1847.

²⁴⁷ Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 59 și 60 din iulie 1847 și nr. 62, 63 și 64 din august 1847.

²⁴⁸ Gazeta de Transilvania, nr. 54/1847.

din Anglia, când au încurs, de exemplu, peste Dacia și Panonia, ci au venit în care și călare, strecurându-se pe unde au putut, iar locuitorii străvechi care nici nu puteau fără greutate, nici aveau trebuință a ieși în afară, se vedeau fără veste copleșiți, fără a li se lăsa măcar timp de a-și aduce cu iuțeală o armată spre a respinge călcarea barbarilor venetici”. Deci despotismul vine și fără drumuri bune. Și unde vine nu mai pleacă. Rezultă, concluzionează Barițiu, că despotismul își va construi el drumuri bune, dar numai după placul și interesul lui.

Construirea de comunicații bune, explica G. Barițiu, va avea consecințe de ordin politic, administrativ, spiritual și moral. Mai rapidă circulație va permite organelor centrale să transmită și să recepteze rapoarte din provincie într-un timp cât mai scurt. Ideile și teoriile vor circula și ele mai repede, timpul circulației se va scurta, numărul celor ce se vor servi de ele va spori enorm. Va spori și gradul de libertate al populațiilor. „Astfel ideile și cugetele libere nu se vor mai putea supune la nici o pază sau controlă, tocma precum nu poți cumpăni simțămintele minții omenești cu punctul sau cu ocaua; atunci opinia publică și la cele mai nefericite popoare se va desfășura cu iuțeală mai mare, luându-și o educație și mai completă și mai iute și mai regulată; apoi știut este, că în zilele noastre opinia publică începe a fi mai respectată până și de Mohamed-Ali și de fiul său. Deci comunicațiile înlesnesc în loc de a pune libertatea în vreun pericol, ele mai vărtos lăsând spre cea mai mare garanție, cum se vede aceasta mai vărtos în Nord America și în Anglia”²⁴⁹.

Dar dacă avantajele morale erau mari și de necontestat, explica Barițiu, cele materiale erau și mai mari, mai palpabile. De ele se bucurau fabricanții, meseriașii și comercianții în primul rând. Accelerația fizică a mărfurilor va înlesni și accelerația banilor. Timpul de încasare și cheltuire a lor se va scurta, cu bani mai mulți se vor realiza mai multe circuite ale mărfurilor, profiturile vor crește și ele atât pentru comercianți cât și pentru industriași. Barițiu nu explică aceste lucruri în general. El de fapt critica în acest caz exponenții intereselor unor corporații meșteșugărești, care încă dețineau monopolul producerii unor mărfuri destinate consumului larg al populației. Monopoliștii transilvăneni, adică reprezentanții corporațiilor săsești, judecând părtinitor spuneau că dacă „vom avea drumuri bune și cu atât mai vărtos drumuri de fier, atunci străinii nu vor mai aștepta să le ducem noi marfa noastră adeseori falsificată acolo la nasul lor, ci vor veni și o vor culege și de la întâia mână, ne având frică de răutatea domnilor, cum au astăzi; iar manufacturile lor le vor grămădi peste noi, încât țehurile noastre nu vor mai putea vinde nimic, ci vor ajunge frângătoare de pământ,

²⁴⁹ *Ibidem*.

emigrante în alte țări”²⁵⁰. Deci cu cât drumurile ardelenilor vor fi mai desfundate, cu atât ei vor fi mai siguri de câștigul lor, decât să aibă drumuri bune, să aibă cai crăpați pe la toate răspântiile de drumuri, ca „sa aibă și câinii ce roade”, concluziona ironic Barițiu. Celor ce susțineau că înființându-se căi ferate, mărfurile străine vor invada țara, iar mărfurile țehurilor nu vor mai fi cerute de populația locală, meseriașii locali se vor ruina, Barițiu le răspunde că este o problemă falsă, și până atunci, explica el, tot ce se găsea în magazine, tot ce îmbrăcau și purtau pe ei ardelenii era de proveniență străină, de import. Ar fi bine ca ardelenii să nu mai aibă comportamentul struțului, să se prefacă cum că nu văd realitatea.

Națiunile industriale au străbătut lumea în lung și în lat, s-au aruncat cu produsele lor industriale, cucerind sute de mii de mile în Asia, Africa, Australia, America și sunt gata să străbată pe jos „până la Tartar” numai să-și vândă produsele lor industriale. Deci să nu creadă ardelenii că numai ei au „eroica bărbăție” de a călători „pe drumuri frângătoare de gât și de osie. Din acestea urmează, că dacă mijloacele cele rele de comunicație au vreo influență asupra câștigului nostru, aceeași este egală, deopotrivă, pentru toți, fie pământeni, fie străini, și deosebirea stă în mănecarea mai timpurie, în călătorie mai nepregetată”²⁵¹.

Cu o comunicație mai lesnicioasă, scria Barițiu, producătorii sau negustorii vor călători mai des unii la alții, parcurgând 100-200 de miluri în 3-4 zile, oamenii câștigă din viață timp mai lung pentru alte treburi, și-au păstrat bani în sume mai mari din spezele drumului, s-au întors mai curând la trebuințele de acasă și la familie. Deci câștigurile materiale sunt evidente: economie de timp în procesul de mișcare de la o localitate la alta (prin iuțeală); creează posibilitatea transportării simultane a unor mari cantități de mărfuri și a unui mare număr de persoane, fapt prin care se produce ieftinirea în toate părțile pe unde trece; comoditate (fără scuturături, frecături etc. În zonele în care s-au construit căi ferate, mișcarea oamenilor a sporit de 10, 30, 50 de ori. În unele zone, nota Barițiu, mișcarea populației a crescut și de o sută de ori. Iar prețul pe milă parcursă pe un călător s-a redus de 4-5 ori și chiar mai mult.

Construcția de căi ferate, scria autorul studiului, este posibilă în orice condiții de relief: și în țări în care predomină șesurile și câmpiile, în cele deluroase și în cele muntoase. Gradul la care ajunsese matematica și tehnica învingea orice greutate. Mărturie stăteau unele lucrări de artă (tuneluri, poduri etc.) realizate deja, până în 1847, în Belgia, America, Germania ș. a.

²⁵⁰ *Ibidem*, nr. 60/1847.

²⁵¹ *Ibidem*, nr. 60/1847.

Drumurile de fier permiteau valorificarea unor produse ale agriculturii și silviculturii cu volum mare la distanțe mari și foarte mari, ceea ce în lipsa lor, din cauza costurilor mari ale transportului era imposibil de realizat. În aceeași categorie intrau și cărbunii de piatră, care prin ieftinirea transportului deveneau un combustibil ieftin, accesibil și pentru industriași și pentru populație.

Referindu-se la posibilitățile de valorificare a cărnii și produselor ei, Barițiu se întreba: „Cine-mi va spune câte sute de mii de oi se taie în districtul Brașovului și în Moldavo-România în așa numitele zahanale (pe turcește), adică măcelării, unde carnea e numai de lepădat, topindu-se numai partea grasă, când totuși acea carne sărată și afumată înaintată ieftin și iute ar da nemților hrană mult mai bună decât cea de cal pe care de mare lipsă voiesc a o aduce la mare modă și decât cartofii putrezi, pe care îi mănâncă de patru ori în zi, fierți, fripți, copti ca pâine, dumicați în lapte și în zeama cea proastă. Apoi oile vii și mânjii (mieii) străpurtați ieftin și iute ar îndestula flămânzii germani, unde cei mai mulți meșteri la cetăți și la sate abia văd carnea cu ochii o dată pe săptămână, când la noi și țiganii băieși se ghidează de carne ieftină”²⁵².

Din cauza duratei mari a transportului sau a mănării vitelor pe jos – care dura extrem de mult – multe părți ale Transilvaniei erau sărace pentru că nu-și puteau valorifica produsele de care dispuneau. În această situație se găseau produse ca: cerealele, vitele, fructele de tot felul, păsările și produsele lor, vânatul. Din aceeași cauză unele sate transilvănene și chiar orașe, care se găseau așezate la distanțe mari de sursele de aprovizionare cu aceleași produse, plăteau prețuri foarte mari pentru ele.

Din primul moment în care a îmbrățișat cauza construirii căilor ferate pentru Transilvania, Barițiu nu și-a închipuit construcția lor decât în condiția în care ele vor face joncțiune cu căile ferate ale Principatelor române. De aceea și rentabilitatea acestor căi ferate este privită ca un produs al unei activități comune. Străduindu-se să-i convingă pe toți românii de importanța economică a căilor ferate, el scria: „Rugăm pe cititori, ca să-și tragă în minte dumnealor linie de fier de la Galați-Brăila peste Focșani-Brașov sau peste București-Brașov, Sibiu, Sas Sebeș, Alba Carolina, Orăștie, Deva-Dobra-Arad și cel. și cel., să socoată toate nenumăratele ei foloase și să se pătrundă de ceea ce a spus un publicist de mare nume: Drumurile de fier sunt râuri care pe voi înșivă și toate poverile comerțului vostru le poartă mai ușor, însutit mai iute, mai sigur și mai totdeauna mai ieftin decât Dunărea, Elba, Oderul, Rinul și Menul (Main). Ele sunt râuri care curg peste văi și munți într-o formă care iarna nu îngheață, vara nu seacă, niciodată nu-și ies din

²⁵² *Ibidem*, nr. 63.

albie prăpădind”²⁵³. Deci pentru Barițiu, căile ferate generează efecte economice care nu pot fi limitate la dimensiunea unei singure sau a două trei țări, în cazul nostru al Principatelor române de peste Carpați, a Transilvaniei și Ungariei. Căile ferate se impun, de la început, ca lucrări cu efecte la scară continentală și transcontinentală.

Pentru a demonstra acest lucru, Barițiu se folosește de extrase din niște date de care dispunea cu privire la construcția de căi ferate până în prima jumătate a deceniului al cincilea al secolului al XIX-lea. Astfel din acele date reieșea că în Anglia, Scoția și Irlanda se construiseră până în 1842 29 de linii de fier, erau deja începute încă 48 de linii și se mai proiectaseră 100 de linii mai scurte, de la un ținut la altul, de la un oraș la altul. Nu va trece mult, remarca Barițiu și Britania va fi străbătută de la un capăt la celălalt într-o singură zi. Anglia cheltuiuse deja până în 1842 1.000 de milioane franci. Ex. Franța avea societăți care numai până în 1840 cheltuiseră 250 milioane Franci, dar de atunci, ea cheltuiuse încă multe sume făurind noi căi ferate. Prin 1850 era prevăzut ca Parisul să aibă 5-6 căi ferate, care vor porni spre toate cele 3 mări la care dispunea ea de porturi; Belgia arătase până atunci (1847) „cele mai minunate rezultate cu drumurile de fier”, Germania și Austria de la 1838 construiseră și ele multe căi ferate. Italia încă se mișca, și „Rusia întrucâtva”, în schimb scria publicistul ardelean, Spania, Turcia, Transilvania și Moldavo-România în privința drumurilor de fier stau mai rău decât toate”²⁵⁴. Consemnând această stare, Barițiu credea că în curând Transilvania și Moldavo-România vor avea și ele primele căi ferate. N-a fost să fie așa! Abia peste 20 de ani România și Transilvania au avut și ele căi ferate.

Dorind construirea unor rețele de căi ferate universale, învățatul român visa la o lume, căreia astăzi i-am zice o lume globalizată, o lume universală și o pace generală. Dublată nu numai de o economie generalizată, ci și de o colaborare strânsă între toți savanții lumii în vederea universalizării științei și culturii destinate îmbunătățirii vieții și traiului întregii omeniri.

Barițiu spera ca după ce Europa va fi brăzdată în lung și în lat de căi ferate va putea fi înconjurată doar în douăsprezece zile, pornind de la Paris la Londra, de acolo la Hamburg, Berlin, Petersburg, Moscova, Odesa, Lemberg (sau Iași, Galați, Brașov), Praga, Viena-Triest, Mantua, Roma, Marsilia, Paris.

Drumurile ferate vor apropia mărilor între ele, între națiuni și popoare se va instaura un climat de pace, bunurile naturale necesare tratării unor afecțiuni sau a menținerii sănătății oamenilor vor ajunge în timp util pe masa

²⁵³ *Ibidem*, nr. 63.

²⁵⁴ „Gazeta de Transilvania”, nr. 64/1847.

consumatorilor. Apa acră de Borsec (apa minerală), va ajunge proaspătă în 24 de ceasuri pe mesele Vienei. Săracul student din Transilvania, bolnavul din București vor ajunge în același timp, unul către izvorul științelor, celălalt către alt izvor, cel mineral.

Negustorii obișnuiți să străbată lumea în lung din Asia și din Marea Neagră nu vor mai înconjura tocmai pe la Gibraltar și prin Anglia la Hamburg, ci de la Galați pornindu-se pe drumul de fier se vor afla acolo cu mărfurile lor scăzute la preț, pentru că au scăzut costurile transporturilor.

La rândul lor fabricanții englezi, germani, francezi, olandezi, belgieni vor veni tot prin Europa la Brașov peste Brăila și Galați pentru a-i îmbrăca pe turci și pe toți asiaticii în fracuri și blendere.

Dar previziunile lui Barițiu, nu se limitau la schimbările în domeniul realităților corporale, a accelerării relațiilor de schimb și a influenței noilor dimensiuni și profiluri ale producției asupra vieții materiale a oamenilor. El prevedea schimbări în domeniul religiei, istoriei, matematicii și alte științe; el prevedea schimbări în profilul structurii sociale ale societății umane, ale filozofiei. Se va produce o mișcare generală între regiuni și porțiuni ale pământului mult mai accelerate și masive, dar în condiții comode, accelerate, de liniște și cooperare între națiuni și popoare. Oamenii vor circula nu numai pentru afaceri, ci și pentru a învăța, pentru a se cunoaște între ei ș. a. ș. a. George Barițiu exprima aceste gânduri, speranțe în felul său, dar și pentru a prezenta într-o formă plastică influența binefăcătoare a noului instrument revoluționar intrat de curând în viața oamenilor. „Românul boier și românul literat șede între franțoz și neamț, învățând de la cesta filozofie, de la cea practică, în plimbarea sa ca în școala lui Plato; muscalul cunoaște dulceața libertății de la britan și american, bulgarul și arnăutul învață neapărat a citi de la elvețieni. Mii de călători vin și trec, pân la noi și pleacă de aici, pe toată ziua, tu dacă vrei înveți câte ceva de la toți; ei te cunosc și nu te mai disprețuiesc, câtă cultură, industrie, vioiciune din toate părțile. Câtă întâlnire a națiilor, ce amestec de limbi, mii de datine. Ce școală universală pentru toate popoarele, ce reforme colosale trebuie să producă o asemenea comunicație grandioasă între toate raporturile statelor și ale omenirii”²⁵⁵. Barițiu își exprima speranța, că într-o asemenea atmosferă generală de construire a căilor ferate, vor înceta toate șicanele și persecuțiile ce li se fac celor mulți cu pasuri (punte de trecere a munților între țări), cu poliții, vâmi în unele țări, care fără a periclita veniturile societății și veniturilor publice s-ar putea simplifica foarte mult după introducerea drumurilor de fier.

Barițiu spera că aceeași construcție a căilor ferate, va rezolva și greaua problemă pe care o dorea de mult lumea, aceea a libertății comerciale

²⁵⁵ *Ibidem*.

universale, care a preocupat mult mintea multor bărbați mari ai omenirii chiar mai curând decât se preconiza.

Instalarea liberei circulații a mărfurilor și a persoanelor va dăruia toate zidurile despărțitoare dintre oameni și atunci, credea el, vor cădea și opiniile de război între națiuni ale unora care periclitează în primul rând națiunile mici, „ci numai trufia celor mari. O vamă universală – propunea ziaristul nostru – peste toată Europa, cum e astăzi mai în toată Germania ... apoi o pace universală. Ce idee sublimă fericirea: o pace care numai o ceartă asupra ideilor, principiilor și opiniilor morale să o mai poată turbura vreodată”²⁵⁶.

Cu această „disertație, Barițiu considera că a spus tot ce trebuia despre rolul comunicațiilor feroviare, iar când va mai relua problema căilor ferate o va relua numai cu privire la cele referitoare la problemele concrete ale planurilor ce se vor face pentru Transilvania, Ungaria și Principatele române de peste Carpați.

Căile ferate transilvănene trebuiau cuplate neapărat cu cele ungurești, deoarece prin intermediul acestora puteau ține legătura cu apusul european, iar cele ale Principatelor române creau posibilitatea intensificării unor legături vechi, multiple și trecerea mai departe spre piețele orientale.

CAPITOLUL 3

Contribuția presei barițiene la dezbaterile stărilor social-economice necorespunzătoare a românilor transilvăneni de sub imperiul austriac în perioada 1838-1847

Din paginile anterioare referitoare la istoria presei românești ardeleni din prima decadă a existenței ei (1838-1847), au reieșit două lucruri, care reflectau starea vitregă, apăsătoare, precum și prezența unor factori, care îi îngreunau funcționarea ei normală. În primul rând, gazetele lui Barițiu erau supuse unei triple cenzuri, care-i interziceau ziaristului să scoată la iveală formele de asuprire națională și social-economică a românilor ardeleni din imperiul austriac. În al doilea rând, gazetele lui Barițiu, cu toate interdicțiile și formele de cenzură, au reușit să scoată la iveală oprimarea națională a românilor ardeleni de către curtea imperială austriacă de la Viena și din partea aristocrației maghiare de la Buda - Pesta și din Transilvania; la care se adăuga, din ce în ce mai mult, tendința sașilor din Ardeal de a-și subordona națiunea română din principat intereselor și năzuințelor lor de a deveni națiune dominantă în Transilvania.

²⁵⁶ *Ibidem*.

În paginile presei sale, Barițiu a dezbătut probleme legate de formele de oprimare națională a românilor, a analizat istoricul și evoluția acestora, precum și încercările – devenite tot mai presante la începutul secolului al XIX-lea, continuate pe întreg parcursul lui, de a-i deznaționaliza pe români.

Dar lupta lui Barițiu împotriva maghiarizării, care deși prezentau cel mai mare pericol pentru viitorul națiunii române, nu a fost unicul obiectiv al presei sale. El a reflectat, am văzut în paginile anterioare, multe aspecte ale existenței și evoluției social-economice din Principatele Române de peste Carpați. El a reușit să transforme gazetele sale în organe de presă naționale ale românilor, indiferent în care principat românesc ar fi locuit. I-a apărat împotriva celor ce le-au încălcat interesele naționale și economice. Barițiu a scos în evidență faptul că românii au comunicat între ei numai ca urmare a unei origini comune ci și pe baza unor legături economice trainice, necesare și vitale de-a lungul veacurilor.

Oprimarea națională exercitată asupra românilor de-a lungul mai multor veacuri, a avut nu numai efecte politice – privarea de aceste drepturi a națiunii române, ci și efecte economice negative asupra întregului principat al Transilvaniei. Această parte a țării noastre, atât timp cât s-a găsit sub dominație habsburgică, a fost una din cele mai înapoiate regiuni ale imperiului, cu o populație săracă, cu posibilități dintre cele mai reduse la accesul la cultură și la instrucție. Menținut în stare de înapoiere economică, Principatul autonom al Transilvaniei era unul din cele mai exploatate teritorii ale imperiului; contribuia la aceasta și faptul că aici erau două forțe ce pretindeau contribuții și dări: curtea de la Viena și puterea politică a regatului ungar.

Luptând cu arma scrisului împotriva stărilor de fapt, Barițiu a încercat, în același timp, să dea soluții în vederea înlăturării acestor stări, să le indice românilor calea pentru întreprinderea unor măsuri care să le îmbunătățească situația economică, culturală și pregătirea școlară.

Dar pentru aceasta „românii aveau nevoie de mai multă cultură (de luminare), de educație (creștere), adevăr, aveau nevoie de o politică proprie în aceste domenii.

Concomitent cu acțiunile de evidențiere a necesității obținerii unor progrese economice și de ridicare a nivelului cultural și de instrucție, gazetarul român s-a documentat și pregătit și în domeniul teoriei și practicii economice. El nu s-a limitat numai la impulsionează înființării unui învățământ economic în Transilvania și la predarea unor materii economice unor categorii de școlari. A mers mai departe cu pregătirea sa economică. A studiat lucrări cu caracter economic, a luat cunoștință cu unele teorii, care ar fi putut sta la baza fundamentării unor acțiuni în vederea dezvoltării

economiei ardeleni a românilor, în primul rând, cum să fie înlăturată starea de economie și instrucție periferică a principatului ș. a.

Barițiu a acordat o atenție deosebită analizei comerțului transilvan, a celui brașovean, în special, a analizat starea și evoluția acestuia, a dedicat multe pagini analizei personalității deosebite a comercianților, a rolului negustorilor nu numai în viața economică, ci și în cea socială a unei națiuni, a omenirii în general.

Barițiu este unul dintre primii români care au scris și i-a îndemnat pe conaționali să acorde o atenție deosebită industriei, meseriilor, caselor de păstrare și mișcării bancare etc. Dar Barițiu a înțeles și faptul că activitatea iluminist-formativă în rândurile poporului român nu va avea niciodată succes deplin, dacă nu va fi însoțită și chiar precedată de lupta politică împotriva deznaționalizării în vederea emancipării naționale și a eliberării de sub dominația străină. O atenție deosebită o va acorda marele patriot român organizării luptei românilor împotriva încercărilor de deznaționalizare și asimilarea lor de către alte națiuni cu pretenții pătrunse de grandomanie de națiuni alese și cu dreptul de a asupra alte popoare: cazul ungurilor și al sașilor, două popoare așezate mai târziu pe pământul strămoșesc al națiunii române.

Lupta lui Barițiu împotriva deznaționalizării românilor

Secolul al XIX-lea a debutat cu noi forme de suferință pentru românii ardeleni. În timp ce în multe țări europene dispăruseră sau erau pe cale de dispariție formele de asuprire feudale, în Transilvania acestea se mențineau, aristocrația ungurească opunându-se cu toate forțele eliberării românilor de sub asuprirea feudală și înzestrării lor cu pământ, pentru a deveni cetățeni liberi ai Marelui Principat.

Un prim obiectiv al presei lui Barițiu a fost acela de a-i apăra pe români de orice formă de asuprire socială și națională. Românii nu numai că nu aveau perspectiva eliberării sociale, dar nu aveau nici pe aceea a eliberării naționale. Ungurii, dar vom vedea că și sașii, nu numai că se opuneau acordării pentru români a unor drepturi de cetățeni egali ai patriei comune, Transilvania; ei încercau să-i și desființeze ca națiune, să-i asimileze, transformându-i pe români fie în unguri, fie în sași.

Deci nu întâmplător, gazetele lui Barițiu, au acordat o mare atenție problemelor social-economice și naționale ale românilor transilvăneni. Eliberarea și îmbunătățirea existenței românilor a și fost, de fapt, unul din obiectivele majore ale fondării presei barițiene. Acest obiectiv nu putea însă fi formulat pe față, în mod deschis. Românilor li se interzicea să facă politică națională, să întemeieze organe de presă cu caracter politic. Orice ziar al

românilor avea interdicție de publicare a unor materiale politice. Presa românească, am relatat cu altă ocazie a fost supusă dublei și triplei cenzuri.

Și totuși, George Barițiu încă de la înființarea gazetelor sale a reușit să publice materiale cu caracter politic prin intermediul cărora zugrăvea soarta grea a românilor transilvăneni, le apăra interesele, trezindu-le speranța unui viitor în care-și vor câștiga și ei drepturi politice, proprietate funciară și libertatea de a-și folosi limba maternă în toate manifestările vieții sociale și libertatea națională.

Ocolind asprimea cenzurii și interdicțiile generale de a evidenția starea socială și națională necorespunzătoare din imperiul austriac, dar mai cu seamă din Transilvania, George Barițiu scria despre asemenea situații existente în alte țări, oriunde în lume, numai despre cele din imperiu nu. Încă de la primele numere ale *Gazetei de Transilvania*, noul gazetar scria, spre exemplu, despre adunări cetățenești în Anglia, unde oratori, personalități de seamă, îi laudau pe acei bărbați care au tras mai întâi luarea aminte asupra „nelegitimării de vindere și cumpărare de oameni”, criticând faptele republicii Statelor Unite, deoarece permiteau „să mai fie slobodă cumpărarea de oameni”. Unul din oratori se întreba cum poate suporta un popor mare, locuitor peste ocean, care-și zic „*Republicani*” să suporte, fără să-i fie rușine, sclavia și să o pună sub apărarea legilor. Oratorii, scria Barițiu, au demonstrat că negrul este sânguitor și lucrează bucuros pentru plată, ca să se hrănească cinstit pe el și pe familia sa, dar cerea să fie și el respectat, să fie liber. Oratorii își exprimau nădejdea că în curând va suna la Washington glasul libertății în biserica libertății. Barițiu notează că în Anglia, Scoția și Irlanda au pornit o seamă de mișcări care „poftesc ca Negrul să-și dobândească de acum slobozenia pe deplin”.

Într-un alt număr la *Gazetei*, Barițiu scrie despre o altă formă de împilare socială, mai apropiată de cea din Transilvania, despre formele de șerbie din Rusia. El relatează din diferite surse, că în anul 1837 un număr mare de țărani șerbi au fugit de pe moșiile stăpânilor lor, undeva prin Caucaz, intenționând să se așeze acolo. Dar „căpetenia de acolo a dat ordin ca acei iobagi să fie retrimiși înapoi la stăpânii lor”. Însă de curând, scria Barițiu, s-a transmis o altă poruncă pentru aceeași fugari. Țăranii care s-au așezat acolo, să fie răscumparați de la domnii lor cu prunci cu tot, plătind pentru un bărbat 250, pentru o femeie 100 ruble despăgubire, pentru băieți 125, pentru băiete (fete) 50 de ruble.

Într-un alt număr al *Gazetei de Transilvania*, Barițiu revine asupra problematicii referitoare la comerțul cu negrii din Africa pe care-l exercitau unii negustori cu marii proprietari din Statele Unite ale Americii. Relatează din nou că unii englezi au jertfit bani pentru a-i răscumpara și elibera pe unii

negrii americani precum și pentru a se interzice negoțul cu negri, care este un „negoț spurcat”.

Barițiu spune că societățile care luptă împotriva formelor de comerț cu negri și-au fixat ca scop să dovedească lumii întregi că munca liberă, plătită cu bani produce lucruri de calitate, este mai spornică și făcută de bunăvoie. De fapt, aici Barițiu vrea să atragă atenția că munca liberă salariată, plătită în umerar executantului, este superioară celei înrobite, efectuată de oameni lipsiți de libertate și de mijloace proprii de trai²⁵⁷.

Cu timpul, materialele publicate de ziaristul român referitoare la căile și mijloacele de oprimare a unor popoare de către cercurile dominante din unele țări, devin tot mai explicite, directe, iar criticile adresate cercurilor conducătoare tot mai penetrante cu efecte pozitive directe asupra cititorilor români, care conștientizau tot mai mult situația socio-economică și națională în care se aflau în imperiul austriac.

Sugestiv, în sensul amintit mai sus, va fi articolul intitulat „*O vânătoare de sclavi în Egipt*”, publicat de Barițiu în anul 1844 în *Gazeta de Transilvania*²⁵⁸. Articolul îi roagă pe cititori „ca să aibă răbdare a citi următoarea istorisire până în sfârșit și să cerce până încât inima de om și de creștin se încrâncenă și se înfioară la asemenea lucruri”. Istorisirea pe care o redă Barițiu se bazează pe consemnările doctorului Beke, cunoscut călător englez, care la rândul lui, a auzit-o de la un alt medic european aflat în slujba pașei.

Barițiu consemnează mai întâi despre declarațiile false, demagogice ale guvernului egiptean că în Egipt nu se mai face comerț de sclavi. Pe ascuns însă, guvernul egiptean organiza vânători de sclavi, care-i aduceau venituri fabuloase. Despre o asemenea vânătoare organizată în ianuarie 1843 va relata Barițiu în continuare. Vânătoarea organizată de guvern a fost pusă sub comanda lui Ahmet Pașa, căruia i s-au dat 3.550 de soldați pedestri și 1.000 călări, 4 tunuri și 6.000 de cămile. S-au îndreptat către ținuturile Nilului Alb. Acolo, după o primă bătălie, cu mulți morți și răniți în rândurile băștinașilor, egiptenii au prins 623 sclavi, au adus 1.500 de boi și câteva oi. Prada s-a împărțit ½ guvernului și ½ între vânători. Soldații au mai făcut o nouă incursiune, au prins alți 526 de sclavi. A urmat și al treilea jaf, urmă și un al patrulea jaf de unde au fost aduși 463 de negri și 500 boi. Soldații vindeau sclavii ce le reveneau lor unor negustori arabi. Dar dacă Mehmet Ali s-a întors cu 1.875 sclavi, un alt egiptean, generalul Emin Bei s-a întors cu 500 de negri de Nubia.

²⁵⁷ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 6, 7/1838 și 20/1839.

²⁵⁸ Vezi: *Idem*, VII, nr. 7 din 24 I/1844.

Din aceiași sclavi prinși își recruta Mehmet Ali și armada sa, acesta fiind un mijloc mai ieftin de a obține soldați decât de a-i recruta din felahi, adică din „iobagii cei mult supuși ai Egiptului”.

Pe măsură ce capătă experiență mai bogată de scriitor, dispune de material informativ din abundență obținut atât din publicații curente cât și din arhive istorice, Barițiu, pentru a aprofunda tot mai temeinic și mai argumentat cauza socială și națională a românilor, se lansează în argumentații istorice, concomitent folosind tot mai mult abstracția și generalizarea, ca și unele noțiuni generale, aplicabile unor stări de lucruri comune unui grup de țări sau sferei sociale în general.

Barițiu este preocupat să evidențieze starea socială și poziția națională a românilor în Marele Principat al Transilvaniei. Nu putea să facă aceasta în mod direct. Va recurge la studii comparative ale situației sociale din diferite țări și zone ale globului pământesc, care erau asemănătoare sau prezentau trăsături comune cu viața social-economică a imperiului austriac, a relațiilor acestuia cu Ungaria și Transilvania.

Un exemplu în acest sens este, după părerea noastră, studiul lui Barițiu intitulat: *Barbaria*²⁵⁹, apărut în mai multe numere ale publicației sale *Foaie pentru minte, inimă și literatură* din anul 1846. Studiul acesta releva deja un stadiu al maturității lui Barițiu, nu numai în publicistică – atingerea unei abilități în a exprima adevăruri care să ajungă la mintea și inima celor pentru care era scris -, fără ca reprezentanții cenzurii să poată obiecta, să găsească motivele pentru a-l interzice, ci și în metodele generale de cercetare de exprimare a unor adevăruri generale aplicabile unor situații particulare.

Noțiunii de Barbarie, Barițiu îi atribuia un dublu sens. În primul sens, spunea el, că: Dacă un popor a scăpat din starea *sălbăticiei*, dar încă n-a ajuns la treapta unei culturi mai înalte; sau dacă un popor cultivat odată au recăzut (ca grecii, romanii ș. a.), fără totuși a reveni la o sălbăticie totală, asemenea stare o numim *barbarie*²⁶⁰. Ziaristul român considera că barbaria e o stare mijlocie sau trecătoare între o cultură mai înaltă și între totala sălbăticie a popoarelor aflate pe prima treaptă a dezvoltării lor, adică a celor ce se hrăneau încă „cu rădăcini și cu carne vie” (de fapt, credem noi, e vorba de hrana cu alimente crude, când oamenii încă nu cunoșteau focul). În cazul al doilea, în care barbaria este recădere dintr-o stare de civilizație mai înaltă în alta inferioară, caracterul ei este neputința și stricăciunea totală”, o stare

²⁵⁹ Vezi: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 32, nr. 33 și nr. 34/1846. Studiul este reprodus în vol. „*Viața și ideile lui George Barițiu. Studiu introductiv, antologie și note de Radu Pantazi*”, pp. 123-134, Edit. Științifică, București, 1964. Mai departe: G. Barițiu, *Viața și ideile lui G. Barițiu ... p. ...*

²⁶⁰ G. Barițiu, *Studiu și Antologie ...*, p. 123.

de întristare, de disperare, de destrămare a organizării anterioare, de lăncezire și letargie totală. Barbaria rezultată din „recădere” este considerată de Barițiu mult mai dăunătoare decât acea barbarie rezultată dintr-o dezvoltare originală prin care au trecut cândva și popoarele dezvoltate.

Semnele caracteristice ale barbariei în cel de al doilea înțeles sunt, după părerea aceluiași publicist, următoarele: *constituție* sau tocmeală *politică* rău organizată care se leagă între *anarhie* și *tiranie*, de o parte apăsând pe gloate, pe masa poporului cu jug de fier, iar de altă parte puținii puternici în luptele lor recunoscând și sancționând dreptul celui mai tare, sila rea, dreptul pumnului; - tocmele *civile* și *politice polițiene* tot așa rele, dueluri nu numai suferite, ci și legiuite, tribunale judecătorești după mărturisiri scoase prin probe de foc și de apă și prin alte feluri de torture; mintea omului săracă de științe folositoare și lipsită mai de toate mijloacele de a le putea recăștiga, ferecată în credință deșartă și la cea mai mică încercare de a reieși la oareșicare libertate amenințată de anatema popească; ierarhia bisericească, ce e drept uneori înfrânătoare de tirania nobilimii sau a domnitorilor însă totuși o putere periculoasă, care după plac, sau interes poate să ajute omeniei sau să se unească cu puterea mireană și să o adauge la ticăloșia publică și la sclavia universală. La toate acestea se mai adaugă crudele mijloace de *viețuire*, lipsa celor mai multe trebuințe mai fine, nici o industrie, societate puțină, comunicație puțină între oameni și popoare. Acestea erau principalele trăsături ale barbariei, după părerea lui Barițiu.

Analizând aceste trăsături expuse în studiul lui Barițiu, observăm, că situația formulată de el pentru starea de Barbarie poate fi aplicată foarte bine stării în care se găsea populația Transilvaniei în monarhia austriacă, începând din momentul când principatul a fost alipit la Austria și până în cel de al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea. Nimic din ceea ce spune că înseamnă barbaria, nu lipsește din elementele tabloului expus de el, prin care zugrăvește această stare socială. Constatăm însă că situația, în fapt, pentru Transilvania era și mai rea decât aceea pe care a descris-o Barițiu, în încercarea de a atrage atenția asupra stărilor social – economice necorespunzătoare ale Transilvaniei.

Barițiu nu putea spune totul dintr-o dată. El construia o imagine asupra stărilor necorespunzătoare și căilor înlăturării acesteia, în mod treptat, bucată cu bucată pentru ca în cele din urmă să rezulte o operă integrală, în care românii au găsit tot ce le trebuie pentru a demonstra lumii întregi că Transilvania este pământ românesc și că locuitorii ei au tot dreptul istoric și nu numai dreptul istoric, ci și pe cel natural de a trăi într-un stat unitar românesc.

Încă de la începutul activităților sale, George Barițiu și-a fixat ca scop fundamental, eliberarea românilor de sub dubla asuprire socială și

națională. Însă care din aceste două forme ale asupririi la care erau supuși ardelenii era mai periculoasă la începutul secolului al XIX-lea?

Din analiza textelor lui Barițiu, reiese că forma cea mai gravă a asupririi românilor ardeleni era cea de ordin național. Această formă de asuprire atrăgea după sine menținerea în sărăcie a românilor, în incultură, menținerea lor departe de politică, fiind împiedicați de a-și exercita drepturile democratice, privați de a alege și de a fi aleși, le era periclitat și dreptul la însușirea științei și culturii în limba maternă, urmărindu-se deznaționalizarea lor, deci dispariția națiunii române.

Ungurii, scria Barițiu adesea, s-au străduit mult să nimicească națiunea română. Asemenea încercare a avut loc și cu ocazia Dietei Transilvaniei din ianuarie 1842. În studiul său intitulat „Românii și maghiarismul”²⁶¹, George Barițiu relatează cititorilor săi despre un eveniment jignitor pentru români, care a avut darul să-i trezească din letargie și să ia contramăsuri împotriva încercărilor de a-i lichida ca națiune. Este vorba despre o sentință „ce era să o dea aristocrația ungurească a țării în adunarea sa generală adică în Dietă, unde românii nu au nici un reprezentant, căci acel episcop ce se afla acolo, nu e trimis de către nație, ci este chemat de către monarhul, sub titlul de regalist și proprietar de pământ. Așadar Dieta Transilvaniei în 31 ianuarie al anului curgător slobozi sentința de nimicire a naționalității românești, care de vreo trei veacuri încoace în această patrie tot nu era recunoscută de lege, măcar că *de facto* ea tot mai viețuia și mai viețuiește”²⁶². Barițiu evidențiază caracterul reacționar și demagogic al motivației acestei hotărâri din partea aristocrației maghiare, care-și motiva acțiunea prin faptul că „dorește să dea prilejul românilor să-și însușească mai ușor limba maghiară și apoi cu ajutorul acestei limbi să poată înainta:

- 1) în cultură;
- 2) la dregătoriile publice și
- 3) să devină patrioți mai buni, căci până atunci românii nu erau patrioți”²⁶³.

Acei susținători ai deznaționalizării românilor, observa Barițiu, nu voiau să vadă că în Europa o națiune bine constituită ca aceea a românimii nu poate fi nimicită. Și dacă s-ar putea, ar fi folositoare nimicirea politică a românilor? Nici într-un caz românilor! Pentru că învățând și vorbind limba maghiară – impus sau de voie – națiunea română se autodesființează, moare de la sine. Învățând maghiara în școală și acasă, tinerii români vor uita limba maternă.

²⁶¹ Vezi: Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 9, 10, 11/1842.

²⁶² Vezi: *Idem* nr. 9/1842.

²⁶³ *Ibidem*.

Barițiu atrage atenția că în anul 1841 într-un jurnal unguresc din Presburg (Bratislava) se publicase un plan în care se prevedea că dacă în unele ținuturi locuitorii nu se pot maghiariza cu ajutorul școlilor, să se aducă batalioanele de miliție, care vorbesc numai ungurește și acestea să se împartă prin locuințe pe la slavoni, la care petrecând doi sau trei ani, vor sluji oarecum de dascăli ai limbii maghiare. Și românilor li se pregăteau asemenea planuri.

Dar, atrage atenția Barițiu celor care voiau să-i „desromânească”, să-i desființeze, că înainte de a începe o asemenea operațiune, aceștia ar face mai bine să le cunoască modul de trai, să le cunoască viața și psihologia în toate țările în care trăiesc ei. Studiindu-i pe români, contrarii unguri vor afla multe despre ei. Iar faptul că în afara Transilvaniei trăiesc mulți români, nici românii transilvăneni nu vor putea fi deznaționalizați. Românilor nu li s-a putut impune o altă religie decât cea ortodoxă. Românii sunt cea mai numeroasă naționalitate în Transilvania. Dar „numerozitatea românilor” nu era dată numai de populația sătească sau orășenească. Numărul națiunii sporea și prin faptul că o parte a aristocrației din Transilvania era de origine română. Chiar dacă această aristocrație de origine românească și-ar fi asumat rolul de profesori de limbă maghiară pentru restul populației, ea ar fi, totuși, insuficientă pentru acest scop în comparație cu numărul mare al românilor. Vârsta vieții naționale a românilor la care ajunseră ei în anul 1842, când s-au trezit din letargia în care se găseau - dar nu numai ei ci și compatrioții lor unguri - începură a-și veni în simțiri, începură a-și cunoaște, cum că și ei (românii) au o limbă, și încă o limbă dulce, plăcută și cu mult mai ușor de a se îmbogăți și cultiva, decât oricare alta de rangul și starea ei, - o literatură, deși pruncă, dar pornită pe cărarea sigură a perfecțiunii. Cel mai puternic zid apărător al naționalității românilor, continuă Barițiu, este biserica, este religia lor orientală pe care ei numai prin ajutorul limbii lor naționale învață a o cunoaște, încât acela care ar izbi în limbă, nu ar putea să nu izbească și în religie; și apoi afară de niște fanatici și nebuni, cine va cuteza în veacul al XIX-lea a lovi într-acesta.

La toate acestea Barițiu adăuga un factor foarte puternic, de care sunt obligați să țină seama ungurii și anume: „Strânsa comunicație națională și religioasă ce domnește și va domni între românii transilvăneni și între partea nației ce trăiește și stăpânește în pământul moldavo-românesc, un puternic magnet, care românilor de dincolo de munți până când se vor afla Moldavo-Românii măcar numai în rangul lor politicesc de astăzi, pe vremi înainte ne le cheazășuiește pentru naționalitate; pentru că până când românimea, din alte provincii va vedea guverne naționale, legislație națională, literatură națională - chiar biserică națională - în aceste două Principate, pe care groful Sechenyi le-a numit foarte nimerit „Cuib al românismului”, până atunci

scânteia, ba focul naționalității tocma așa puțin poate adormi în românii din Transilvania, pe cât de puțin va adormi acela”²⁶⁴.

Barițiu avea încredere în unitatea de neam, de limbă, de religie, cultură, de viață economică a românilor, considerând că aceasta constituia o puternică piedică în calea intențiilor ungurilor și nu numai a lor, de a-i deznaționaliza pe români. Desigur, el spera la mai mult, spera la un stat unitar românesc. Era însă prea devreme pentru a vorbi în mod direct de panromânism sau dacoromânism în presa românească, pândită din toate părțile de primejdii.

Părerile exprimate de unii publiciști unguri, că în decursul istoriei au mai fost popoare care au deznaționalizat și popoare deznaționalizate, dând ca exemplu imperiul roman, sunt respinse de Barițiu. Romanii, explica istoricul și gazetarul nostru, nu au deznaționalizat, ei au colonizat. Ungurii unde aveau colonii? Niciunde! răspundea el. Francezii pe care ungurii îi dădeau ca exemplu că au deznaționalizat, aduceau exemple ne semnificative. Și francezii au amalgamat niște popoare ne semnificative, slabe numericește și de aceeași religie, care nu aveau nici măcar literatura lor. Bascii de care se vorbea în presa maghiară nu au fost deznaționalizați, deși erau puțini la număr. Într-o țară mică, precum Elveția, trăiau trei națiuni și nu puneau problema deznaționalizării vreo uneia dintre ele.

Crede oare aristocrația maghiară că în națiunea română nu mai există nici o putere de viață? nici o virtute cetățenească? Cred oare aristocrații maghiari, că românii s-au transformat într-o ceară moale, pe care o pot modela cum vor ei?

Românii, explica Barițiu, sunt mult mai sănătoși decât îi cred aristocrații maghiari. Ei sunt o naționalitate bazată pe legile naturii și a luptelor de 1730 de ani pentru păstrarea ființei lor naționale. Apelând la evenimente istorice petrecute de-a lungul veacurilor, Barițiu le amintește aristocraților unguri că românii au avut de luptat de-a lungul veacurilor cu popoare europene și cu maghiarii, popor asiatic și nomad, cu turcii, cu grecii fanarioți, s-au apărat de multe valuri ale popoarelor migratoare din Asia etc.

Și după ce românii s-au văzuți scăpați de valurile migratoare, după ce din Dietă în Dietă, cu deosebire de la 1790 așteptau cu nerăbdare, pentru binele și fericirea patriei comune, ca să fie recunoscuți ca a patra națiune, „în Dieta de acum (ianuarie 1842) – ce e drept nu fără veste – ne pomenirăm că se frânge bățul asupra existenței lor politice, se vorbește adică, că ei politicește să nu mai îndrăznească a trăi niciodată”²⁶⁵. Desigur ungurii pregăteau acest eveniment de peste jumătate de veac, promotorul ideilor

²⁶⁴ *Ibidem*.

²⁶⁵ *Idem*, nr.10, p. 75.

care-l susțineau fiind Eder, care susținea că prin recunoașterea românilor de a patra naționalitate sistemul statal transilvănean ar slăbi, s-ar zgudui din temelii, ar fi deci un dezastru. „Eu însă din parte-mi – scria Barițiu – nicidecum nu mă pot împăca cu acea idee, cum o zidire, care stă bine pe trei stâlpi, să nu poată sta și mai bine pe patru. Au nu este acel zid ținut mai bine pe patru părți, mai bine apărat în contra tuturor izbirilor din afară, decât unul apărut numai pe trei laturi? Nu domnilor, sofisme și întortocherile juridice a unor politici viclenești nu vor fi în stare niciodată a ne lua vederea și priceperea ca să nu cunoaștem adevărul gol matematic, cum că $3 + 1 = 4$ și că $2 \times 2 = 4$ ”²⁶⁶.

Urmând din fals în fals istoric, ignorând realitățile, publiciștii unguri afirmau că românii nu aveau în proprietate nici o palmă de pământ. Neavând pământ, ei nu puteau fi recunoscuți ca națiune.

Dar nici ungurii luați în masă ca națiune, demonstrează Barițiu, nu stăpâneau pământ. Pământul era al aristocraților. Deci din acest punct de vedere însemna că nici ungurii nu sunt o națiune. Mare parte a aristocrației era provenită din români și era proprietară de pământ, Deci, și după această logică ungurească și românii erau o națiune.

Barițiu constata că maghiarii se considerau o națiune asiatică singuratică, izolată aici în mijlocul Europei, înconjurată de prea multe națiuni puternice, care nu o aveau.

Deci nefiind înrudiți cu nici o altă națiune, nu aveau de unde să se înmulțească, nu aveau cu cine simpatiza, încât singura alternativă de a nu fi șterși din numărul națiunilor era aceea de a preface și a asimila alte națiuni dându-le limba lor. Le convenea ca acest proces să le fie aplicat, în primul rând, românilor transilvăneni. Sperau că aceștia, apăsați cum erau, vor fi dispuși în schimbul unor foloase ce i s-ar putea promite, să accepte ușor să se corcească, iar apoi să fie transformați pe deplin în unguri. Fără să le-o ceară nimeni, ungurii susțineau că ei urmărea aceasta nu numai în interesul lor, ci și în interesul major al Europei, care avea scopul ca prin întărirea lor, să fie cum au fost și până atunci, „zid apărător în contra Nordului”.

Barițiu respingând aceste teorii absurde, consideră că ungurii și nu numai ei, nu cunosc nici realitățile Europei contemporane, nu privesc lucrurile nici din perspectivă istorică, nu se interesau deloc de ceea ce reprezentau românii, și nu numai cei din Ardeal, ci și cei din Moldo-România și ceea ce le rezervau pentru viitor marile puteri europene de atunci. „În ziua de astăzi, pe când atât cultura înaintătoare cât și o politică înțeleaptă, din staturile Europei într-una socotite, începe a forma numai o familie mare a cărei mădulare unul fără altul nu mai pot întreprinde nimic ce

²⁶⁶ *Ibidem*.

să nu corespundă intereselor tuturor celorlalte, nici ungurimea, nici altă nație, nu se mai poate semeți că ea singură ar ține echilibrul, ar păzi pacea, ar reapăsa pe dușman ... Moldavo-românii sunt orânduți, prin sfatul puterilor de sus, a forma o putere destul de tare pentru ca să apere sloboda comunicație a Europei pe Dunăre cu Asia. Această idee află de câțiva ani plăcerea multă chiar și în față cu diplomația europeană, căreia trebuie să-i pese foarte mult de aceea dacă Dunărea să se închidă sau să nu se închidă la Orșova, sau colo, sau dincolo, ca nu cumva o mulțime de țări, peste mai puțin de 50 de ani, să se înece chiar în unsoarea lor”²⁶⁷.

Deci Europa începea să se intereseze de Principatele Române, pentru că ele din punct de vedere geografic, economic și strategic ocupau un loc deosebit în cadrul continentului. Problemele mari politice și economice trebuiesc privite global, intercondiționat. Un popor, mai ales de dimensiuni geografice mici și populație redusă, nu putea să nu țină seamă, în cazul relațiilor cu alte popoare și de interesele popoarelor ce veniseră sau aveau să vina în contact cu acel popor. Ungurii nu aveau simțul realității când nu percepeau schimbările care se produceau în Moldova și Țara Românească și interesele interferențe ale marilor puteri vis – à – vis de viitorul lor. Ungurii dădeau dovadă de naivitate când credeau ca românii de pretutindeni, care s-au luptat secole de-a rândul, pentru a-și apăra naționalitatea, le-o vor pune la dispoziția lor să facă cu ea ce vor ei.

Maghiarii înainte de a lua hotărâri cu privire la viitorul națiunii române, ar trebui să-și pună următoarele întrebări foarte serioase:

„1) Care este numărul românilor și al maghiarilor în aceste țări europene una într-alta așezate?

2) Care din amândouă națiile este mai compactă sau mai învârstată cu alte naționalități eterogene și, ce să mai îngăduim, unele și dușmane?

3) Care din amândouă este mai sfâșiată prin interese religioase?

4) După ce în starea culturii de astăzi a acestor două nații soarta lor se poate zice că este în mâna aristocrațiilor domnitoare, care din aceste aristocrații stă pe temeiuri de privilegii țării mai folositoare sau mai stricătore?”²⁶⁸. Datele statistice indicau în acel moment, relatează Barițiu, folosind cifre statistice oficiale, românii și ungurii erau egali, *fiecare numărau cinci milioane*. Românii din principate erau o populație compactă, cum puține popoare aveau în Europa. Limba română domina atât la orașe cât și la sate, atât în bordeie cât și în palate. În Ardeal, din două milioane de locuitori un milion și două sute de mii erau români, vorbeau numai

²⁶⁷ *Idem*, nr. 11.

²⁶⁸ *Idem*, nr. 11/1842.

românește. Ceilalți locuitori erau dezghinați (dezbinați) prin două limbi (maghiara și săsească). Dezbinarea între *Uniți* și *ortodocși* nu era atât de mare, după cum și-au dorit-o cei ce au inițiat-o și provocat-o. Preoții celor două confesiuni se ajutau și colaborau între ei.

Sașii intenționau și ei să-i deznaționalizeze pe românii ardeleni.

Maghiarii nu au fost singura națiune din Ungaria și Ardeal care voiau să șteargă națiunea română ca entitate politică. Sașii au încercat și ei să stingă națiunea română, imitându-i întru totul pe unguri; dar cu cât aceste intenții ale conlocuitorilor din Transilvania deveneau mai insistente, în replică și mișcările românilor pentru câștigarea drepturilor lor politice, deveneau tot mai frecvente și mai hotărâte.

Într-un studiu intitulat „Ce să fie cu românii? Publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* în numerele 34, 35, 36/1842, Barițiu le amintește cititorilor săi că în anul 1791 sub împăratul Leopold al II-lea, prin bunătatea acestui monarh s-a trimis la Dieta Transilvaniei o „rugare și plânsoare ieșită din condeiul călugărilor de la Blaj, făcută în numele întregii națiuni românești din Transilvania după cum este ea despărțită cu confesia religioasă în unită și neunită și semnată de amândoi episcopii. Această plânsoare a românilor s-au și tipărit în Sibiu latinește (precum fusese scrisă), pentru ca națiile și anumit nația săsească cum se zicea cu atât mai ușor să o poată refrânge, lucru la care s-a și încurcat, răposatul Eder, deși fără folos: românește precum știm plânsoarea nu s-a tipărit, am avut prilej a o vedea copiată la mai mulți prin țară, cum și tradusă în românește”²⁶⁹.

La rândul ei, redacția foilor barițiene a avut de gând să publice o traducere a plânsorii, dar nu i s-a permis. În schimb sașii din Transilvania au publicat un extras al plânsorii românilor întocmită în 1791²⁷⁰. Acest fapt l-a determinat pe Barițiu să le dea un răspuns sașilor, dar și pentru a le arăta românilor, că oricât ar fi de grele împrejurările pe care le parcurgeau, totuși în privința naționalității nu aveau „nici o pricină să cadă în desnădejde”.

În continuare Barițiu, enumeră cererile românilor, după care face niște comentarii asupra modului cum au fost ele interpretate și prezentate opiniei publice transilvănene de publiciștii sașilor:

²⁶⁹ Vezi: Acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Edit. Științifică, Buc. 1967, pp. 493-510. În prefața acestei lucrări, Acad. D. Prodan dă unele explicații cu privire la circulația mai multor variante ale *Supplexului* ... „Textele cunoscute azi (1957 n. ns.), ale actului din 1791 sunt mai multe. În circuitul oficial și neoficial pe care el l-a făcut s-au născut mai multe versiuni care, cu unele deosebiri de amănunt, sunt identice. Deosebirile sunt însă neglijabile. Nici nu suntem siguri că printre versiunile cunoscute e și originalul, căci până acum nu a fost identificat. Lucrările istorice de până acum s-au întemeiat în genere pe ediția lui I. C. Eder, chiar din 1791.

²⁷⁰ Vezi: *Blätter für, Gemüth und Vater – landskunde*, nr. 31, 32, 33, 35, 36, 37/1842.

1) Românii cereau ca numirile rușinoase atribuite națiunii lor, că ea ar fi numai admisă (suferită) în patrie, iar nu privită ca tolerată, să fie înlăturate cu totul și nația să fie restatornicită în vechile sale drepturi cetățenești (civile) și de stat, drepturi care i-au fost răpite fără veste și fără nici o vină dovedită împotriva lor, nici din partea celorlalte nații, nici din partea domnitorilor ce erau după vremei;

2) Românilor să li se redea acel rang între stările țării pe care l-au avut ei până la anul 1437, precum se arată aceasta într-un document ce s-au aflat în conventul (mănăstirea) de la Cluj Mănăstur, unde se vorbește apriat despre universitatea (staturile) locuitorilor unguri și români în părțile Transilvaniei;

3) Popimea românească fără deosebirea de a fi unită sau neunită cu biserica apuseană Romană, precum și nobilimea și poporul românesc, în cetăți și pe la sate să fie tratată și să aibă drepturile întocma ca și popimea, nobilimea și poporul;

4) La împărțirea dregătoriilor și a slujbelor publice în comitaturi, în comune, în districturi și în alte comunități, precum și la curte, în provincie, apoi la deputățiile dietale să se aleagă și să se denumească din români, proporțional după mulțimea lor;

5) Acele comitaturi, scaune, districturi și comunități, între care locuiesc mai mulți români decât alte nații, să-și ia nume românești, sau cel puțin o numire mestecată ungaro-românească sau mai bine ștergându-se cu totul numirile de acuma, ținuturile și locurile să se numească ca odinioară după râuri și după cetățuie, în sfârșit, peste tot locuitorii țării cu toții fără deosebire de naționalitate sau religie să fie părtași la drepturi și libertăți deopotrivă și după ale lor religii să poarte greutatea proporționat;

6) „... Românii se roagă ca să le fie îngăduit a ținea un *congres național* alcătuit din amândoi episcopii și din alte persoane alese din cleruri, din nobilimea românească și din statul militaresc și să poată trimite câțiva deputați din mijlocul lor, spre a-și așterne năpăstuirile la preaînaltul tron; împlinirea acestei cereri o nădăjduiesc românii cu atât mai vârtos, cu cât și nația ilirică (în Ungaria) avu asemenea norocire (de a ținea congres național) și românimea numără un milion de suflete (atunci, iar acuma cu două sute și mai bine de mii peste un milion)”.

În „Rugămintea și plânsoarea” românilor, aceștia nu numai că își cer drepturile, dar își fundamentează și temeiurile pe care se bazează în acest demers. În primul rând pe temeiul vechimii locuirii lor în Transilvania. Românii se trag din vechii coloniști romani aduși de Traian și alți împărați. Dacii la începutul veacului al II-lea s-au stabilit în Transilvania cu 900 de ani înaintea ungarilor, cu care s-au bătut și apoi le-au permis și lor să locuiască pe pământurile acestora, după cum povestește scriitorul *Nenumit*

(Anonymus), notarul regelui Bela în capitolul 27.i. În „plânsoarea” lor românii au invocat și – *Documentul de la 1437 aflat la Cluj Mănăstur*, publicat de diferiți cercetători ai istoriei; care stipulează drepturi egale între maghiari și *români*. Apoi s-au referit la:

- convenția de la 1438 dintre unguri, secui și sași, care releva și stipula aceleași drepturi românilor și chiar mai mult.

Mai târziu în legile țării s-au introdus și „câțiva articoli foarte stricători și dușmani religiei și nației românilor”. S-a vorbit de faptul că națiunea română nu poate avea călugări, că ea este numai suferită (permisă numai până când binele țării o va cere). În realitate Legile din 1437 și 1438 îi amintesc numai pe români și unguri. Românii având vechea înțelegere cu Tuhutum au fost primii locuitori ai Țării Transilvaniei. *Reiese că românii „i-au lăsat și suferit pe alții”*.

„Din toate acestea tragem încheierea, scria Barițiu, cum că după ce nația și religia românilor nu prin legi publice, ci numai prin nenorociri din afară în veacuri barbare fură declarate ca lipsită de drepturi avute, ba încă românii din pământul crăiesc (săsesc) au mai fost alungați în două rânduri, măcar că privilegiul Andreian le dă drepturi lor deopotrivă cu sașii, totuși românii nădăjduiesc de la îndurarea monarhului, a fi restatorniciți în drepturile lor”. Este vorba în acest caz de faptul că prin rescriptul său din 19 martie 1701 a poruncit, ca acei români, care s-au unit cu biserica apuseană romană, să fie considerați de rangul statului romano-catolicilor.

Împărăteasa Maria Tereza le-a întărit românilor toate privilegiile acordate de Leopold I. Împăratul Iosif I le-a acordat și el tuturor diplome de privilegiați, prin urmare și românilor.

Acestea au fost cerințele din „plânsoarea” din 1791, pe care le analizează Barițiu în articolul său din „Foaie pentru minte, inimă și literatură” cu titlul *Ce să fie cu românii ?*

Rezultatul consemnat de Barițiu a fost următorul: românii au rămas tot în starea lor de nemulțumire, iar ungurii îi tratau pe români ca pe niște rămășițe ale coloniștilor romani sau ca venetici în Transilvania. Petru Maior²⁷¹ a demonstrat însă:

a) romanitatea românilor;

²⁷¹ **Petru Maior (1761-1821)**, n. Căpușu de Câmpie, jud. Mureș. Istoric și filolog român. Reprezentant de seamă al Școlii ardelen. A studiat în țară și la Roma (Colegiul de propagandă Fide). A scris: „Istoria pentru începutul românilor în Dachia”; Orthografia Romana sive latino - valachica” cu studiul anexă „Dialog între nepot și unchi pentru începutul limbei române. În lucrările sale Petru Maior susține originea pur romană a poporului român, unitatea și continuitate lui în Dacia. A fost unul dintre marii luptători pentru emanciparea românilor transilvăneni.

b) a stimulat discuțiile cu privire la originea, vechimea și evoluția românilor

în Dacia și cu deosebire în Transilvania. El a lămurit drepturile românilor în Transilvania și modul cum le-au fost răpite.

Pentru unguri însă adevărul istoric cercetat și expus de Petru Maior nu avea nici o valoare. Ei nu de adevăr aveau nevoie. Ei cântau tot după struna cea veche. Istoricii și oamenii de știință și cultură unguri continuau să-i numească pe români venetici, îi numeau în continuare valahi etc.

Studiul lui Barițiu evidențiază însă faptul că nici sașii nu au avut o atitudine mai tolerantă sau cooperantă în raporturile lor cu românii. În materialul publicat de reprezentanții lor în 1842²⁷² cu privire la petiția românilor din 1791, ei critică, în fond și cererile episcopilor români adresate dietei din 1842 pentru partea națiunii române locuitoare în pământurile crăiești și poate și asupra cererii din 1834. Era de fapt, scrie Barițiu, un material din arhiva săsească sub numărul 27 din 1792.

În acel material de arhivă din 1792, dar publicat după 50 de ani, sașii preluau criticile ungurești împotriva românilor a căror vechime, origine și civilizație o negau. Au preluat toate criticile și jignirile aduse poporului român imediat după ce a apărut „plânsoarea” din 1791.

Referindu-se la vechimea romanilor în Transilvania și romanitatea lor, sașii spuneau că aceasta este o invenție românească. Ei voind a-și prezenta vechimea și romanitatea i-au falsificat pe vechii istorici, făcând referințe în cererile lor la fapte care nici nu erau acolo.

Este adevărat, recunosc ei, că Traian a prefăcut Dacia în provincie romană, a adus numeroși coloniști din tot imperiul roman pentru a popula această țară rămasă pustie de locuitori. Totuși, românii nu pot fi considerați, după părerea lor, rămășițe ale acelor colonii romane. De ce ? Pentru simplul fapt că la anul 274 împăratul Aurelian văzând că nu mai poate păstra țara de Goți, a părăsit țara (Dacia) lăsând-o în mâinile Goților. Iar dacă au mai rămas câteva resturi de romani, aceștia nu mai pot forma un stat.

Bătăliile românilor cu ungurii de la râul Almaș, despre căderea principelui Gelu, cele povestite de cronicarul Anonymus²⁷³ (sec. 12) ș.a.ș.a., toate, spun reprezentanții sașilor, sunt doar niște povești. Românii care se află astăzi în Transilvania (1842) s-au strecurat, au venit „pe furiș” de peste Dunăre aici și numai pe rând.

²⁷² Vezi nota nr. 270.

²⁷³ Nume sub care este cunoscut notarul regelui ungur Bela III. Autor al cronicii *Gesta Hungarorum*, care atestă existența populației românești în Transilvania, organizată înainte de venirea ungarilor în formațiuni statale, conduse de Menumorut, Glad și Gelu.

Acestea erau considerate de sași, ca și de unguri, „dovezi” împotriva românilor.

Ce dovezi puteau să aducă românii împotriva „argumentelor” aduse de reprezentanții sașilor. Desigur, erau valabile, printre altele, aceleași argumente aduse împotriva ungarilor. Românii erau în număr de 5 milioane în toate părțile vechii Dacii, adică în Transilvania, Țara Românească și Moldova, Basarabia, Bucovina și Banat și o parte bună în Ungaria până la Tisa.

Din acești români mai bine de un milion și două sute de mii numai în Transilvania din care 198.048 se află așezați cu 167.147 de sași, date publicate în anul 1838 în jurnalul unguresc din Cluj, iar în comitate populația românilor este mai mult de 20:1. Toți aceștia își au o limbă mai romanică decât cea italiană.

Dacă acei români au venit în Transilvania pe la veacul al 12-lea și al 13-lea, atunci cei ce locuiau acolo de ce i-au primit, mai ales că erau în proporție covârșitoare. S-ar fi lăsat ungurii și sașii copleșiți de numărul mai mare al românilor. Desigur că nu!

Barițiu observă că sașii au luat afirmațiile unui cronicar mincinos, care a scris viața lui Aurelian, afirmând că acesta a strămutat toată populația din Dacia Traiană peste Dunăre. Fals, spune Barițiu. Goții ocupanți nu le-ar fi dat voie Dacilor să plece peste Dunăre. Coloniile romane s-au aflat în toate veacurile în Dacia, cu deosebire în Transilvania.

Barițiu, deși se temea de cenzură, spune că, nu poate trece cu vederea unele falsuri spuse de sași. Sunt prea multe mistificări ale istoriei, pe care încearcă să le răspândească și sașii despre români.

Sașii spuneau că românii sunt numai daci romanizați, iar Dacii, la rândul lor, au fost slavi, deci românii sunt slavi romanizați. În cazul în care ar fi rămas numai în Dacia, pe aceia îi stingeau popoarele barbare. Apelând însă la istorie, Barițiu scrie că nici un popor nu a dispărut de pe suprafața pământului în scurtul timp de 170 de ani, deci numai pe parcursul a două generații; adică în această scurtă perioadă limba română a avut timp să se formeze din cea romană, să se practice de un popor întreg și apoi fulgerător să dispară. Istoria confirmă altceva, explică Barițiu, și anume: multe popoare dominate sute de ani nu s-au stins. Nu puteau să se stingă, să dispară nici dacii, popor sedentar în mai puțin de două veacuri.

Teza ungarilor preluată și de sași, că românii s-au infiltrat în Transilvania în veacul al 12-lea și al 13-lea nu numai că nu este acceptată de Barițiu, dovedită, ca fiind lipsită de logică, ci este lipsită și de o confirmare istorică. Istoria confirmă nu faptul că în secolele amintite, a avut loc un curent al imigrării către Transilvania de peste Dunăre, ci că din Transilvania s-a înfăptuit o mare emigrație a românilor transilvăneni peste Carpați. Un

exemplu clar, adus de Barițiu, ca argument este cazul emigrării (al trecerii) peste Carpați a lui Radu Negru la 1215 împreună cu un mare număr de oameni din Țara Făgărașului.

Cele ce au fost scrise de Sultzer și de Engel au fost scrise cu patimă, deoarece îi urau pe români. Iar faptul preluat de către un bărbat care, vorbind despre români, s-a luat și el tot după Sultzer și așa a dat în greșeli chiar comice”²⁷⁴.

Barițiu remarcă cu mare tristețe, că, cu toate sacrificiile românilor pentru apărarea Transilvaniei, națiunea română a fost tratată rău și de unguri și de sași în propria ei țară. Înălțarea în rang și în funcții a unor români nu s-a făcut în calitate de români, ci de nemeși sau de nobili. Nobilii români aveau aceleași drepturi ca și nobilii maghiari. Maghiarul nenobil era osândit la iobăgie ca și nenobilul român.

Sașii nu s-au înțeles cu ungurii, pe români i-au disprețuit. Religia greco-ortodoxă a românilor înainte de reformație (1521-1530) a fost numai tolerată, dar n-a fost prigonită.

Sașii spuneau că românii să nu crâcnească cu privire la prevederile legilor trecute, prin care erau tolerați numai până când binele țării o va permite; să nu cuteze românii a muștra organele de stat ale țării. Românii nu meritau mai mult. Ei își țineau sărbătorile lor, au fost oameni răi, tâlhari, ucigași, ei fiind venetici nu li se permite nici purtarea armelor.

Luând apărarea conaționalilor, Barițiu le explică cititorilor săi că românii nu au fost așa cum i-au prezentat sașii. Și el poate să scoată la iveală numeroase documente, numeroase acte foarte compromițătoare cu privire la comportamentul sașilor și ungurilor. Barițiu spunea că are acte, de exemplu, care atestă că Ludovic I (1342-1382) i-a urât pe sași, care la 1342 nu au vrut să plătească dările și au făcut rebeliune; au luptat împotriva bulgarilor și sârbilor numai pentru că aceia au fost ortodocși. Iar pe români îi ura nu numai pentru că erau ortodocși, ci și pentru că Alexandru Basarab, domnul Țării Românești îl bătuse zdravăn.

S-au întâmplat cazuri, relatează Barițiu, când românii din principate mai prădau prin Ardeal; sașii de la Mediaș la 1872 făcând rebeliune au mers la Bălgrad (Alba Iulia) au incendiat biserica în care se refugiaseră niște canonici. Ungurii i-au învinuit adeseori pe sași de multe stricăciuni și jafuri; Ungurii din Ardeal au făcut și ei incursiuni în principate unde au făcut jafuri și stricăciuni. Atunci, se întreabă Barițiu, de ce pentru sași numai românii erau hoți și prădători? Greu de priceput care era logica sașilor. Ce puteau ei răspunde la faptul că și-au mărit loturile de pământ acordate inițial de regii unguri prin jefuirea din loturi de pământ arabil, pășuni și păduri din puținul

²⁷⁴ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 35/1842.

pământ pe care-l aveau țăranii români. Când se certau ungurii cu sașii, atunci ungurii spuneau că și sașii sunt venetici, hoți, fugari ș. ce. ș. ce.

„Românii și maghiarismul” și „ce să fie cu românii”, publicate în *Foaia pentru minte, inimă și literatură* reprezintă două dintre cele mai analitice studii ale lui Barițiu din primii ani ai publicisticii sale. Ele sunt îndreptate împotriva celui mai mare pericol în care se găsea națiunea română în acel moment: deznaționalizarea, pieirea sa ca națiune de sine stătătoare, care-și pierdea trecutul și viitorul. Aparent pericolul venea din partea mării aristocrații maghiare. Dar tot atât de stăruitoare de a-i vedea pe români deznaționalizați și supuși intereselor ei era și pătura socială suprapusă a sașilor, *patriciatul săsesc*. Și sașii aveau aceleași atitudini disprețuitoare față de trecutul, prezentul și viitorul națiunii române. Nu întâmplător și sașii, ca și ungurii, au avut aceeași atitudine față de cererile susținute de români în *Supplex Libellus Valachorum*, pe care le analizează parțial G. Barițiu în studiul său intitulat *Ce să fie cu românii?* publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* din 1842, atunci când vorbește despre rugarea și plânsoarea ieșită din condeiuul călugărilor de la Blaj, adresată împăratului Leopold al II-lea al Austriei.

Simpla publicare a unor studii îndreptate împotriva deznaționalizării românilor a însemnat un act de curaj din partea lui George Barițiu, redactorul celor două foi. Aceasta cu atât mai mult că organele statale ungurești erau furioase după scandalul ce s-a iscat la școlile din Blaj, ca urmare a faptului că Dieta din Cluj a luat hotărârea introducerii limbii maghiare în toate școlile din Transilvania, scandal soldat cu excluderea unor profesori din școlile blăjene. În aceste condiții cenzura a devenit și mai dură, lui Barițiu îi venea tot mi greu să publice în presa sa studii prin care să ia atitudine nu numai împotriva deznaționalizării, ci și împotriva nedreptăților pe care le suporta populația majoritară românească din principat. Totodată, Barițiu nu putea să se limiteze numai la a le arăta românilor că trebuie să lupte mai activ pentru menținerea națiunii române, ci și cum să lupte, pe ce căi să se întărească poziția națiunii române în imperiul poliglot austriac, dar mai ales în lupta împotriva maghiarizării. Însuși Barițiu era obligat să folosească noi metode, căi și forme de a se adresa publicului românesc din Transilvania, să-l scoată dintr-o anumită amorțeală în care căzuse după atâtea încercări politice de a fi recunoscuți ca națiune și a li se recunoaște cele două confesiuni religioase: ortodoxă și greco-catolică. De unde trebuia să se înceapă, cu cine să înceapă, ce politică să promoveze în gazetele sale și pe cine să se bazeze, pe ce personalități, clase sau cercuri, grupe profesionale să se sprijine? Ce instrumente să fie folosite mai întâi pentru a reactiva națiunea română din punct de vedere politic? Răspunsul nu a fost ușor nici de formulat, nici de pus în practică. Abia în 1844, Barițiu a putut să dea un răspuns clar și fără

echivoc acestei probleme. În 1844, el scrie un studiu intitulat *Tiparul nostru român din punct politic*²⁷⁵, Barițiu va da răspuns la întrebarea „de unde trebuie să înceapă foile românești? El răspunde că „... grija noastră cea dintâi era să pornim o dispută sau dacă vrei ceartă chiar asupra limbii noastre, pentru ca să ne învățăm unii de la alții, cum s-ar cuveni a ne vorbi și scrie ceva și mai bine decât până acuma, pentru ca să vedeți, este prea ridicol a vrea să politizeze și să depaneze de partide cei care numai își gânguresc limba. Însă ca să nu pierdem prea multă vreme cu A.B.C. ci să începem odată a scrie idei, deși mai așa cum a dat Dumnezeu, fără a răsturna de tot certele literare, trebuia să urmeze o grea luptă cu sfiala respectivă a unor literați și politici, pentru ca să se înduplece a ieși în câmpul publicității, pe care unii și până astăzi îl cred a fi înfricoșat decât a lui Mars (zeul războiului - n. ns. T.I.), iar alții în contră îl au prea umilitor pentru rara lor procopsință”²⁷⁶. Barițiu considera că mai întâi era necesar ca presa să înceapă discuții pe teme generale, care să-i facă pe români să simtă necesitatea de a citi gazetele, de a se interesa de problemele generale ale patriei, să simtă că au și ei o patrie, pe care trebuie să o iubească, să-i intereseze soarta ei, dar să se intereseze și de soarta lor, de drepturile și libertățile lor, pe care liberalii țării chiar din sânul aristocrației au început deja să le promoveze, creând și dezrobirea țăranilor din iobăgie.

Răspunzând unui publicist, care într-o carte scrisese că tiparul românesc ar face politică, Barițiu spune că nimic nu este mai dăunător într-o societate decât atunci când un număr mare de oameni declară că ei nu fac politică și că nu țin de nici o partidă, sau că voiesc a „păzi o cale de mijloc”. De fapt asemenea oameni nu fac altceva decât să-și ascundă frica interioară și egoismul lor.

În cazul Transilvaniei, românii ce politică ar putea face? Răspunsul nu era greu de dat în cazul lor, deoarece cea mai mare parte din ei „Zăceau în condiție de colonist supus proprietarilor nemeși”.

În timp ce românii numărau peste un milion și două sute de mii, toate celelalte nații, unguri, secui, sași, nemți ș. c. e. făceau abia 9 sute de mii. Nu era de mirare, explică Barițiu, „dacă condiția de iobagi bate la ochi mai tare din partea românilor”²⁷⁷. Și ungurii, scria publicistul brașovean, sunt apăsăți de clasele suprapuse ca și românii. Dar ungurii erau apărați de ziarul maghiar „Erdelyi Heradó”. Erau apărați chiar și de o seamă de aristocrați unguri. Făcând această constatare, Barițiu își pune și el întrebarea legitimă, ce decurgea din natura lucrurilor: românii – aristocrați, ziariști și alte categorii

²⁷⁵ Vezi: „Gazeta de Transilvania”, nr. 51 și 52/1844.

²⁷⁶ Vezi: „Gazeta de Transilvania”, nr. 51/1844.

²⁷⁷ *Idem*, nr. 52/1844.

sociale sau profesionale nu-i putea apăra și ei pe români, așa cum îi apărau ungurii pe ai lor?

Dar și unii nobili din Transilvania de origine română îi ajutau pe iobagii români. Nu le interzicea nimeni să procedeze în acest fel. Existau numeroși nobili, care nu se dădeau drept unguri, ci ei își recunoșteau naționalitatea. Era cazul, printre altele, al celor din Țara Zărandului, din Țara Chioarului și din Comitatul Turzii. Presa română putea vorbi și în numele aristocrației române, care-i apăra și ea pe iobagi. Dar presa română nu se limita numai la cauza iobagilor români și a altora care exercitau munci fizice. Presa românească vorbea și avea câmp de acțiune și în cercurile intelectualității române, care, la rândul ei, se compunea din multe alte straturi. Dar, o adevărată presă apărându-i pe cei ce erau iobagi români, nu putea vorbi și în numele iobagilor unguri, a unor grupe ale muncitorilor și intelectualității săsești? Putea și avea obligația să facă aceasta. Deci, Barițiu constata și explica în același timp, că el făcea în fond politică națională, politica românească. El atrage însă atenția, că încă nu a spus totul și nici nu și-a propus așa ceva. Da intra-adevăr, el nu putea spune totul, deoarece pentru el politica națională era politica tuturor românilor de pretutindeni. El nu putea spune că presa sa dezbate și contribuie și la elucidarea problemelor românilor din Moldova și Țara Românească, Bucovina și Banat. O asemenea mărturisire ar fi dus la imediata interzicere a gazetelor sale.

X

Apărarea drepturilor națiunii române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș nu însemna pentru militantul român doar apărarea ei împotriva deznăționalizării. A apăra drepturile românilor însemna pentru Barițiu, a lupta pentru înlăturarea situației necorespunzătoare culturale, de pregătire școlară, de obținere a drepturilor politice cetățenești, de care erau privați în mare parte în imperiul austriac, devenit mai târziu imperiul austro-ungar. Aceasta însemna în realitate îmbunătățirea existenței lor materiale și economice, paralel cu înălțarea lor la un înalt grad de spiritualitate și civilizație, la nivelul acelor din țările dezvoltate din punct de vedere economic și spiritual. Pentru a atinge aceste obiective, națiunea română avea nevoie de *adevăr*, *cultură (luminare)* și *educație*, care odată dobândite vor crea premisele necesare pentru români să devină o țară unită și independentă, să înlăture subdezvoltarea economică, să devină o țară cu o cultură înaintată, cu un comerț dezvoltat, cu o rețea credito-financiară corespunzătoare și o industrie puternică.

Referindu-se la adevăr, Barițiu considera că acesta trebuie căutat și aflat necruțând nici eforturi, nici timp și, desigur, nici bani. Atrage însă atenția că pentru unii descoperirea adevărului este primejdioasă și imprudentă. Tocmai de aceea, reflecta el, de adevăr se tem cei puternici în

stat. De aceea în rândurile celor puternici iubirea de adevăr este un fenomen rar. Desigur, făcând aceste afirmații, Barițiu avea în vedere situația românilor din imperiul austriac. Românii, populație majoritară în Transilvania erau considerați venetici, intruși în principat, li se nega atributul istoric de populație autohtonă, li se contesta latinitatea originii și a limbii materne, nu aveau acces la cultură, la învățătură, erau destinați să rămână veșnic șerbi și iobagi pentru a munci pământurile aristocrației ungurești și multe altele. Clasele suprapuse, aristocrația, înaltul aparat de stat, monarhii nu aveau nici un interes ca românii să cunoască adevărul despre ei. Făceau tot posibilul pentru a le falsifica istoria, denaturând adevărul. Asemenea situații și multe altele le avea Barițiu în vedere când scria: „Unii nu ajung la adevăr pentru că sunt prea săraci. Alții au mijloace materiale, dar nu sunt îndemnați de către părinți să-l afle în școală.

Marea majoritate a părinților români ardeleni nu-și trimiteau copii la școală pentru că nu avea suficiente mijloace materiale. Statul ungar și imperiul nu finanțau învățământul românilor din principat.

Barițiu îi îndemna pe români să-și creeze o situație materială mai bună, pe care o considerau o bună premisă a accesului la cultură, educație și învățătură. La rândul lor un nivel mai înalt al culturii, educației și învățământului, accesul larg al maselor populare la acestea, erau considerate premise spirituale ale unei economii mai spornice, care ar fi permis ridicarea nivelului de trai al populației românești la nivelul acelor popoare care porniseră pe calea realizării unor forme mai eficiente de gestiune a bunurilor de care dispuneau, creându-și și o bază materială mai perfecționată.

Deci încă din prima decadă a activității sale publicistice (1838-1847), George Barițiu s-a străduit să aducă în opinia publică românească idei, păreri, teorii, care să-i ajute pe români să se înscrie pe traiectoria unei linii ascendente, corespunzătoare nivelului civilizației la care ajunseseră deja țările înaintate economic, atât din afara imperiului austriac cât și din interiorul lui. El a propagat prin intermediul gazetelor sale, idei și teorii din domeniul culturii, educației și învățământului, filozofiei, pedagogiei, politicului, știrii despre principale române, literatură ș. a.

Prima decadă a activității publicistice a fost în același timp perioadă de acumulare de cunoștințe, concomitent cu aceea de educație a populației românești, începând cu populația școlară, continuând cu cea vârstnică, la a cărei educație a contribuit prin presă.

Dar să revenim la importanța pe care o acordă Barițiu culturii (luminării), educației (creșterii) și învățământului.

Cultura (luminarea)

Din scrierile lui deducem că el era de părere că întotdeauna au existat prieteni și adepți ai culturii. Au existat însă și prieteni și apărători ai întunericului. Existența acestora, se explică, scria Barițiu, prin faptul, că învățătura și cultura trezesc în oameni dorința de a trăi mai bine, mai demn, liberi, să obțină mai mult de la viață în urma muncii depuse de ei. Ceea ce este mai rău, scria Barițiu, sunt și unii preoți care nu vor să-i cultive pe oameni, să-i scoată din neștiință. Aceștia nu voiau să-i scoată pe oameni din neștiință pentru că dacă toți oamenii ar ști să citească și să cugete și singuri atunci preotul va trebui să spună și el adevărul, de aceea poporul să rămână prost, necioplit.

Barițiu considera că el face parte din acea categorie a elitei românești care dorește să răspândească cultura și știința la toate clasele de oameni, nu numai în rândurile unei elite restrânse. Cultura era o noțiune foarte cuprinzătoare în interpretarea lui Barițiu. A cultiva însemna, după el, a-i învăța pe oameni „să cugete bine”, „a lumina ce fusese întunecat”. Cultura îi învață pe oameni să aprecieze lucrurile și faptele „după temeiurile minții”, după criterii științifice, am adăuga noi. Înzestrat cu o concepție democratică, omul nostru de cultură susținea că toți oamenii au dreptul la cunoaștere. Era împotriva închiderii accesului la cultură și învățatură pentru cei din clasele de jos sau după criterii naționale, așa cum se întâmpla în Transilvania. Referindu-se la situația din cadrul acesteia, el relatează că acolo „nu toți oamenii născuți pentru o cultură mai înaltă, cu capacități de a o însuși, aveau accesul la ea. De aceea unii sunt obligați de situația materială necorespunzătoare să se mulțumească numai cu ceea ce primeau în școlile elementare. Adevărata pregătire în cultură și știință, considera Barițiu, abia după școala elementară începea. De aici încolo mai aveau multe de învățat, pentru a primi o înaltă educație (creștere) și o bună pregătire școlară.

Educația (Creșterea)

Iluministul G. Barițiu, sublinia, adeseori, faptul că părinții care nu-și trimit copii la școală pentru a fi instruiți și educați după anumite reguli sociale, comit o mare greșală. Pe măsură ce tinerii cresc fără educație și instrucție și se apropie de maturitate, lipsa acestora se repercutează negativ nu numai asupra vieții lor, ci și asupra întregii societăți, asupra viitorului întregii omeniri.

Barițiu pornea de la punctul de vedere că dacă un singur om își poate revărsa harul său binecuvântat, emanat de un suflet nobil, asupra întregului său neam, tot așa și un om rău singur poate provoca multe rele, multe

ticăloșii de nedescris întregului său popor. Este un lucru trist, explica Barițiu, când chiar numai un singur individ rămâne în urmă, nu are acces la cunoaștere, „rămânând crud și gros cu duhul și cu inima, prin care cu timpul devine »o greutate sieși și celor dimprejurul său«”. Un asemenea om fără creștere este silit să trăiască printre oameni, comunică cu oamenii, dar el nu are nici o influență pozitivă asupra lor. Ba, mai mult, subliniază Barițiu, un asemenea individ leagă pe o femeie de soarta lui și o face nefericită, produce prunci în lume și îi crește tot așa de rău cum fu el crescut. Oh! Doamne, Doamne! Limba noastră, ba orișicare alta încă pe atâta de bogată, e cu mult mai săracă de cuvinte spre a putea descrie toate relele urmate din o educație lenevită și stricată”²⁷⁸.

Aceste cuvinte ale lui Barițiu erau scrise la începutul activităților lui didactice și ziaristice, în 1839, când românii conștienți de insuficienta lor dezvoltare în domeniul educației și culturii erau încă în căutarea căilor și mijloacelor depășirii acestei stări de lucruri. Prima speranță și-o puneau românii în educație și cultură. În acest sens el scria: „Toată nădejdea unui viitor mai bun atârnă singur de la creșterea mai bună. Toate celelalte opinteli cât de mari și milioanele nu plătesc nimic fără educație bună”²⁷⁹.

Spirit iluminist, adept al educației multiple, Barițiu considera că spiritul (prelucrat și orientat prin sistemul educației) ca și pământul, cu cât este mai bine lucrat dă rod mai bun. Acest proces al educației nu trebuie să se producă în afara preocupărilor părinților. Dimpotrivă! sublinia el, părinții trebuie să vegheze asupra educației copiilor lor, să-i îndrume pe copii către profesori, care au înclinații, dar și pregătire pedagogică. El considera că educația rea face oamenilor rău, că educația trebuie să se exercite atât asupra fizicului cât și asupra moralului și psihicului copiilor, pentru a le da o creștere armonioasă, sănătoasă, cu abilități fizice și spirituale.

Recomandarea lui Barițiu era ca școlarii să fie învățați de timpuriu să judece, să li se formeze trăsături de caracter ferme.

Barițiu considera că educația de la școală trebuie să fie asociată cu aceea de acasă, trebuie dată cu ajutorul și implicarea părinților.

Școala

Instituția școlară avea impact profund asupra întregii vieți sociale și instituționale, sublinia G. Barițiu. El considera că o școală bună face în scurtă vreme obști bune, cetățeni buni, nații deștepte. „Singur cu ajutorul școlii – scria publicistul ardelean – e cu puțință locuitorilor a se ridica din

²⁷⁸ Vezi: *Viața și ideile lui Barițiu, Studiu și antologie*, Edit. Științifică, 1964, p. 84.

²⁷⁹ *Ibidem*.

statul cruzimei și a barbariei. Unde e neștiință și neghiobie multă, acolo deobște, se află și răință multă; și unde fac acestea odată alianță strânsă, oh acolo toate încercările de îmbunătățire rămân fără rod. Așadar un învățător bun, oriunde se află el, e totdeauna o persoană mult însemnătoare”²⁸⁰. De el depindea deci formarea și modelarea caracterului, abilităților morale și fizice ale viitorilor cetățeni ai patriei.

Pentru a da crezare și pondere mai mare celor spuse de el, Barițiu recurgea la exemplificarea realizărilor din țările Europei, unde învățământul luase de mult o mare amploare și produsese rezultate remarcabile, dar și unde profesia de învățător și de profesor se bucurau de mare apreciere din partea societății, inclusiv a organelor de stat. „Națiile Europei luminate, sublinia el, știu să-și pregătească profesorii cu totul vrednici, procopsiți și nobili lucrători; totodată le știu răsplăti ostenele ca la orice bărbați de ranguri înalte și ei sunt visteria și stemele țărilor în care trăiesc ... În școală stă însuși mărimea și slava statului. În zadar vrea o nație să-și lipească sieși slava de adevărată cultură, până când plasele cele de rând a locuitorilor nu sunt scoase din neștiință și cruzime. Căci noi știm cum că mulțimea norodului face nația, iar nu câteva persoane trufașe întru vechimea familiilor sale. Așadar educarea poporului e cea dintâi treabă a patrioților, școalele și instituțiile de educație făcute oridecine, nu sunt primite ca dar ci ca datorie a fiecăruia, care are putere și vrea să se arate vrednic de nume de om. Ba dimpotrivă, acela care poate și nu jertfește la aceasta, face patriei, nației, omenimei, o nedreptate strigătoare la cer”²⁸¹. Deci, în timp ce în țările de dincolo de Ungaria, din apusul Europei, oamenii de stat întemeind școli, pregătind cadre profesionale pentru învățământul de toate gradele, considerau că este o datorie de onoare pentru a aloca bani pentru învățământ și pregătire școlară a populației, în Ungaria și Transilvania lucrurile stăteau cu totul altfel. Ungaria și Transilvania, țări agrare, slab dezvoltate, conduse de o aristocrație ungurească incultă nu se făceau suficiente investiții în învățământ. Ba mai mult, politica de stat ungurească punea mereu frâie învățământului românesc, refuza să-l finanțeze pentru a se dezvolta. Organele de stat ungurești făceau eforturi enorme pentru a maghiariza învățământul românesc. Românii opunându-se acestui proces erau privați de o rețea de școli corespunzătoare. Maghiarizând învățământul, procesul de deznaționalizare s-ar fi accelerat, românii ar fi dispărut ca națiune de sine stătătoare. E drept, aceasta i-a costat pe români. Eforturile au dat însă roade cu timpul, mai ales după revoluția de la 1848.

²⁸⁰ *Idem*, p. 88.

²⁸¹ *Idem*, pp. 88-89.

În deceniul premergător revoluției amintite, Barițiu considera că starea învățământului românesc era precară.

Românii, spunea Barițiu, nu aveau nici măcar un abecedar propriu, niciun catehism, nicio geografie a lor, o istorie întocmită pentru ei, o aritmetică, niciun fel de calligrafie, nicio gramatică a limbii, după cum ar trebui să fie învățată metodic limba română. Românii nu aveau, consemna Barițiu, nici instituții de învățători. Multe le lipseau românilor. Aceste lipsuri le dădeau curaj adversarilor, care încercau să beneficieze de faptul că românii nu aveau un învățământ propriu dezvoltat, crezând că nu-și cunosc bine limba, iar prin școli de limbă maghiară își vor impune ușor limba lor. Românii își cunoșteau însă limba proprie, o iubeau și s-au luptat pentru ea. La formarea acestei atitudini, G. Barițiu a contribuit enorm, vom vedea în paginile următoare.

Îndelungata și masiva circulație a românilor între cele trei principate românești de o parte și de alta a Carpaților, a contribuit deosebit de mult la dezvoltarea limbii lor comune în toate părțile locuite de ei.

Faptul că gazetele lui Barițiu erau destinate să servească publicului român de pretutindeni este reflectat clar de structura informațiilor publicate în gazetă, care cuprindeau știri din toate țările române, reflectau stările social economice și realitățile politice din toate provinciile românești, gradul lor de dezvoltare, starea populației și altele.

Totodată, publicând multe materiale din Țara Românească și Moldova, G. Barițiu le atrăgea atenția ungarilor, că el are un suport al unei populații care numericeste nu era cu nimic inferioară populației maghiare de pretutindeni. Dar în timp ce maghiarii la un număr al populației, aproape egal cu cel al populației românești, trăiau răspândiți în mijlocul altor populații, care-i copleșeau numericeste, românii trăiau compacti în toate cele trei mai provincii românești; ungurii fiind, de exemplu, copleșiți de masa populației românești transilvănene, mult mai numeroasă decât aceea a ungarilor pe acest pământ românesc.

La început, redactorul celor două gazete – „*Foaie pentru minte, ...*” și „*Gazeta de Transilvania*”, publica știri politice și economice, aparent nevinovate, care aduceau însă noutăți și informații pentru românii transilvăneni despre starea fraților lor de peste Carpați. Multe dintre știrile furnizate de Barițiu erau preluate din presa românească de peste Carpați. Dar această presă era interzisă în Transilvania.

În contrast cu Transilvania, în toate țările Europei circulau numeroase știri cu privire la marile schimbări și evoluții social-politice pozitive din Țara Românească și Moldova. Criticând această stare de lucruri, gazetarul ardelean scria în unul din primele numere ale *Gazetei de Transilvania* următoarele: „Precum în anul trecut, așa și acum se umplu toate Gazetele

Europei cu descrierea celor ce s-au întâmplat în Obșteasca Adunare a Țării Românești din anul acesta. Se vede că țările românești au tras o deosebită luare aminte a națiilor străine asupra lor și cum că Românii în anii aceștia mai din urmă s-au făcut vrednici de aceasta. Însă până când alții citesc și cunosc adevărul limpede în foile sale, publicul nostru este silit să asculte despre starea politică ale țărilor acelora cele mai necălite și desgustătoare vești ce zboară din toate părțile împetrișate de născociri. Aceasta strică de o mie de ori mai mult, decât descoperirea adevărului cum este”²⁸².

Barițiu folosea multe mijloace pentru a atrage atenția românilor transilvăneni că în lupta lor de eliberare națională nu sunt singuri. Alături de ei mai erau încă două țări românești, care luptau pentru aceeași unitate, dar care aveau totuși mai multă libertate și se bucurau de mai multă democrație. Uneori Barițiu însera simple știri din țările românești de peste Carpați sau reproducea știri din presa de acolo. Iată un exemplu de știre. Într-un număr al *Gazetei* se scria că un țăran din Pietroasa din jud. Buzău²⁸³ a găsit „multe obiecte de aur”, al căror preț este foarte însemnat „nu numai după vechime, ci și chiar după calitatea prețiosului metal din care sunt alcătuite ??”²⁸⁴ Articolul apare cu mențiunea: Extras din „România, ziar editat de Aron Florian și Gheorghe Hilt. Primul fiind unul din cei mai buni prieteni ai lui Barițiu de la care primea scrisori ce-i serveau de documentație și informație când scria despre Țara Românească.

Constatăm că George Barițiu s-a orientat foarte repede spre analize economice în domeniul local și al legăturilor pieței transilvănene cu țările vecine, în primul rând cu Țara Românească și Moldova, dar și cu Ungaria, Austria și alte țări vecine. El pornea în acest caz de la complementaritatea piețelor țărilor românești, dar și de la necesitatea legăturilor piețelor transilvane cu țările vecine. A fost impulsivat spre această orientare atât de construcția căilor ferate ca și de dezvoltarea navigației pe Dunăre, ca și de năzuințele și încercările de a transforma unele râuri mai mari în căi de navigație (Oltul, Mureșul și Tisa).

Barițiu a fost un ziarist care a învățat profesiunea de publicist, practică de el toată viața, din mers, din urmărirea mersului firesc al lucrurilor, făcând legături bazate pe observații empirice, pe istoria faptelor, pe studierea științelor și evoluția relațiilor dintre oameni și a evoluției ideilor în diferite domenii de activitate umană. Așa a procedat Barițiu și în cazul explicării interdependentelor economice dintre țările române: Țara

²⁸² *Gazeta de Transilvania*, nr. 8/1838.

²⁸³ E vorba de Cloșca cu pui de la Pietroasa.

²⁸⁴ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 8/1838.

Românească, Moldova și Principatul Transilvaniei. Spre exemplu, în toamna anului 1838, studiind prețurile pieței Brașovului, el constata că toată lumea se plângea de lipsa banilor, deoarece cererea de mărfuri de origine agrară creștea, dar oferta era redusă. Lâna, pieile de oaie, pieile de vite cornute, pieile de miel, cerealele – grâul, orzul, ovăzul - erau și ele scumpe. Barițiu îi liniștește însă pe brașoveni, informându-i că în curând lucrurile se vor îmbunătăți, deoarece se vor importa cereale și carne, prețurile vor scădea masiv. Se prevedea și în Ardeal o bună recoltă de porumb. Prin importul de carne va crește oferta și se vor reduce prețurile la măcelării și zahanale.

Preocupat de a face cunoscute mai bine stările din Țara Românească în Ardeal, Barițiu publica în *Gazeta de Transilvania* din 16 oct. 1838 o listă de produse ce se exportaseră peste graniță din Țara Românească de la 1 sept. până la 15 sept. ale aceluiași an. El enumeră, printre altele cereale precum grâu, porumb, orz, secară, apoi cerș, păr, fasole ș. a. „Câtă mulțime de producturi iese din această țară binecuvântată, poate cineva cunoaște și de acolo, spre pildă, - scria el cu admirație -, că din 34 de corăbii care au intrat în august până în 15 sept., numai șase au venit încărcate, cu mărfuri străine, iar toate celelalte deșerte, semn cum că s-au încărcat cu producturi de aici”²⁸⁵. Faptul că veneau corăbiile goale și plecau pline, era un semn că Principatele Române de peste Carpați erau țări bogate și aveau deci bune perspective de viitor.

Încă din primele luni ale editării gazetelor sale, Barițiu este tot mai mult preocupat de problemele economice ale Transilvaniei și de raporturile ei de schimb cu țările vecine, de perspectivele comerțului cu acestea. Uneori publică materiale proprii, alteori apelează la materiale publicate de alți autori, așa cum este și cazul unui articol intitulat: „Priviri asupra industriei și a negoțului în Ungaria, Transilvania, Moldova și Țara Românească”²⁸⁶. Este o prelucrare a unui studiu publicat în gazeta „*Adler*” de la Viena, semnat Dr. g. În care este înfățișată „o icoană interesantă de starea industrială și comercială a acelor țări”. Autorul, scrie Barițiu, repetă o seamă de idei ale grofului Ștefan Secheny în cărțile sale „*Hitel*” (Credit) și „*Virag*” (Lumină). Secheny este lăudat de autor pentru faptul că a știut să descopere greșelile și prejudecățile în care se aflau ungurii și românii transilvăneni și să arate, totodată, mijloacele de vindecare. El a arătat că Ungaria și Transilvania duc lipsă de bani, credit, comerț. Dar cel mai mare rău provine din lipsa creditului. Degeaba au cele două țări multe avuții naturale, fără credit ele vor muri de foame. Lipsa creditului permite practicarea cametei, care este ruinătoare pentru economie. Fără credit marii proprietari de pământuri sunt

²⁸⁵ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 16/1838.

²⁸⁶ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 22/1838.

săraci, nu-și pot valorifica moșiile; iar negoțul nu se poate dezvolta nici el, se transformă în sfârșărie, negustorii devin tot mai lipsiți de cunoștințele necesare impuse de noul stadiu al economiei practicate în țările mai avansate. Economia agricolă, la rândul ei, fără credit, este o bătaie de joc; agricultorii nu lucrează pământul, ei doar îl scurmă. Agricultorii fac marea greșală așteptând ca stăpânirea să facă pentru ei totul, „până să ne și are și să ne strângă roadele în grămade”.

În Transilvania, mai ales în partea locuită de nemți, există o industrie destul de bine dezvoltată, dar lipsesc mijloacele „de exportare și de încurajare de negoț din interior”, adică le lipsește meseriașilor nemți „duhul de întreprindere”. Ei produc fără să se folosească de puternicul agent al industriei, adică de bani.

În ultimii ani lipsa de comunicații bune cu vecinii i-a îndemnat pe unii să se preocupe de organizarea navigației pe Olt pentru a ajunge la Dunăre, întemeind și întreprinderi de navigație în acest scop.

În privința meșteșugurilor, Transilvania, se spunea în articolul din „Adler”, „stă mai presus decât Ungaria”. Dar existența țeșurilor meșteșugărești, care frânuau progresul tehnic și îmbunătățirea calității produselor, ca și lipsa de comunicații bune cu țările vecine nu permiteau încă un avânt al industriei asemănător celui din Germania.

Începuturile unei intensificări ale navigației pe Dunăre și introducerea navigației cu aburi, seria Barițiu, vor da un mare imbold comerțului și industriei Moldovei, Țării Românești și Serbiei, concomitent cu valorificarea mai eficientă a bogatelor resurse de care dispuneau.

Pentru Moldova, se sublinia în același articol din „Adler”, țarmul Dunării va transforma Galațiul foarte curând într-un oraș înfloritor din punct de vedere al comunicației. La acestea se adaugă faptul că însăși stăpânirea încurajează cunoașterea resurselor naturale de care dispune țara, ajută industria să le valorifice. Astfel aici se putea vorbi de noi fabrici de săpunuri, prelucrarea pieilor, producerea de lână „mai de rând”, de pânză și funării, începuturile unei industrii de lux și de artă., iar negustorii fac tot mai mult negoț cu târgul de la *Lipsca*.

Hotărât să evedențieze că țările românești, deși au înfruntat mari greutăți în dezvoltarea lor din partea unor puteri străine, Barițiu folosește orice prilej pentru a demonstra că Moldova, Țara Românească nu au rămas chiar niște țări înapoiate, rupte complet de progresul general al lumii contemporane lor. În deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea ele se înscriau totuși pe drumul unei noi civilizații, încadrându-se în fluxul general al progresului uman. Comerțul, sublinia Barițiu, joacă un rol hotărâtor în acest proces. El considera că fără înflorirea comerțului „economia și toată industria rămâne moartă”. Comerțul permite oricărei țări să ajungă la o mare

bogăție națională: materială (fabrici, bani, meșteșugari, dar și morală, prin cultura duhului și a inimii).

Barițiu va face tot posibilul să le arate ungarilor că eforturile tuturor celor trei țări românești aveau ca urmare faptul că ele deveneau tot mai cunoscute și luate în seamă în tot mai multe țări ale Europei. Se va folosi și de această dată de un articol preluat de ziarul „Adler” din publicația *Oester* în care erau făcute cunoscute lumii cele două mari porturi românești de la Dunăre: *Galațiul și Brăila*.

În articolul amintit de Barițiu se scria, printre altele, că cele două porturi cu câțiva ani mai înainte abia erau luate în seamă ca porturi. Negustorii turci dețineau un fel de monopol, accesul vaselor altor națiuni era mult îngreunat și se făcea pe baza unui permis de la Constantinopol. Starea mai înfloritoare a comerțului în aceste porturi a început abia de prin 1830. Galațiul prezenta avantaje mult mai mari decât porturile Izmail și Reni. Din Galați se putea face mai ușor legătura cu Viena, cu Odesa, cu Constantinopolul. Orașul era așezat în apropierea unor mari moșii în care stăpânii lor își îmbunătățeau metodele de agricultură, producând mai mult și de calitate mai bună. Dacă din portul Galați ieșiseră în 1829 și 1830 150 de corăbii de grâu, în 1837, ieșiseră 600 de corăbii de la Galați, iar de la Brăila 500 de corăbii către porturile străine. De aici se scotea și mult porumb, care în preajma Mării Negre era cel mai bun.

Negoțul acestor porturi, se remarcă în același articol, nu se limita numai la „bucate”. De aici se mai exportau: lână, săpun, ceară, miere, unt, caș, poame uscate, lemne de stejar și de brad. La Galați și Brăila se aduceau multe mărfuri coloniale: zahăr, cafea, farmaceutice etc. Legăturile celor două porturi cu Viena și Constantinopolul, le-au transformat în mari piețe pentru multe produse din lumea întreagă, iar străinii le vizitau tot mai des.

În fond, relevând progresele celor trei țări românești pe plan economic, Barițiu demonstra că acestea se înscriau într-un cadrul general al economiilor naționale, acela al evoluției spre economia de mărfuri capitalistă, bazată pe libertatea pieței și a persoanei, iar din punct de vedere politic spre afirmarea tot mai clară a poporului român. El sesiza progresul țărilor române spre capitalism, spre economia de bani, comerț și economie financiară. Analizând încadrarea, atât a țărilor române cât și a celor din jurul lor, precum Serbia, Ungaria ș. a. în fluxul economiei de mărfuri, spre economia de schimb mi dezvoltată, George Barițiu spunea încă în 1839: „Bani, negoț, câștig! Împrejurul acestora se întoarce ca pe lângă niște osii lumea fizică și cea morală în zilele noastre. În zilele noastre? Ba din cele mai bătrâne veacuri și până astăzi”²⁸⁷. Mișcarea accelerată și între români, pentru

²⁸⁷ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 42/1839.

bani, pentru a produce mai mult, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, preocupări pentru înavuiere era considerată un fapt pozitiv de către publicul român. În fond, aceste preocupări echivalau cu stăruințele găsirii unor soluții în vederea dezvoltării forțelor productive ale Transilvaniei. El scria ceva mai târziu, în 1845: „Mulțămită cerului că în vreme ce în patria noastră o mulțime de capete se coprind cu dezbateră a feluri de idei politice, adesea numai ametoare, alții au hotărât a-și pune silința pentru îmbunătățirea tuturor ramurilor economice, ca într-o patrie izolată cum este a noastră în multe privințe e cel dintâi temei al bunei viețuiri pentru gloate”²⁸⁸.

Barițiu încă din primii ani ai publicisticii sale (1838-1847) a observat că mulți oameni au preocupări științifice teoretice, dar nu reușesc să le pună în practică, alții s-au adresat mai puțin teoriilor și s-au preocupat mai mult de practică. Aceștia au ajuns la concluzia că oamenii în Ungaria și Transilvania pot să producă mai mult grâu, vin, cânepă, metal mai mult decât trebuie pentru consumul intern, iar restul ce rămâne neconsumat poate fi schimbat pe surplusul care rămâne neîntrebuințat în alte țări. În asemenea situație obligatoriu vor fi dezvoltate noi căi de comunicație. Pe șesurile și prin munții Transilvaniei vor fi construite căi ferate, pe Dunăre fâlfâie deja steagurile vaselor cu aburi. Se vor construi drumuri de fier până la Timișoara și Arad, iar apoi și în toată Transilvania. Se întrevădeau tratate comerciale între Anglia și Turcia, între Austria și Anglia, care vor dezvolta comunicațiile prin Țările Române de la Dunăre.

Dar în timp ce realitățile social-economice întrevădeau o mare dezvoltare a circulației bunurilor materiale, a creditului și a banilor, unii teoreticieni vedeau lucrurile ca fiind imposibil de realizat. Nu avem drept cambial, nu avem societăți comerciale, nu avem politehnici bune, nici bănci publice etc. Aceștia în loc să-i îndemne pe unguri, pe români și sași să se lupte să înceapă odată să producă mai mult, concomitent cu crearea mediului ce favoriza dezvoltarea producției și circulației bunurilor materiale, îl luau pe „Nu” în brațe, preferând să rămână săraci și înapoiți. Banatul avea și el bune perspective de dezvoltare prin sporirea suprafețelor cultivate cu cereale, cânepă, porumb etc.

Vinurile ungurești și românești, remarca Barițiu, încă în 1839, proveneau din viță de vie de cea mai bună calitate, dar nu erau bine prelucrate. Prelucrate bine și exportate puteau aduce și ele venituri mari prin comerț.

Barițiu le explica cititorilor săi, că țările române în urma construcției unor căi de comunicație fluviale și căi ferate, vor avea o frumoasă perspectivă în vasta rețea comercială a Europei. Există un singur pericol:

²⁸⁸ Idem, nr. 53/1839.

ocuparea completă a gurilor Dunării și a Dardanelor de către Rusia. Pericolul era real. Dar publicistul român, considera că în acest caz vor fi lezate interesele marilor puteri europene în comerțul pe Dunăre și pe Marea Neagră „care în ultimii ani mergea din ce în ce mai bine”. Acestea nu vor permite însă ca Dunărea să fie acaparată și blocată de Rusia țaristă.

Oricum, merită subliniat faptul că, George Barițiu se străduia să demonstreze opiniei publice europene perspectiva țărilor române de a juca un rol din ce în ce mai important în politica europeană, că românii nu vor fi deznaționalizați de o națiune mai redusă la număr și cu nimic mai evoluată economic și cultural.

Barițiu considera că atragerea principatelor române în comerțul internațional a fost favorizată de Tratatul de la Adrianopol din anul 1829 prin care acestora li se deschidea cale liberă la comerț pe Dunăre și Marea Neagră. Această situație a determinat unele prefaceri în organele de decizie interne statale ale principatelor, care trebuiau legiferată și adaptate la unele libertăți ce trebuiau și ele stabilite, conform noii situații.

Un comitet special va propune: „Negoțul și pe uscat și pe apă va fi desăvârșit liber”; - meșteșugarii vor plăti o dare de patentă la visterie, și cu aceasta vor fi eliberați de alte dăjdii, precum căminărit și alte asemenea”²⁸⁹. Era încă un punct spre modernizarea unui stat românesc, la care transilvănenii de sub imperiul austriac încă nici nu se puteau gândi la acea vreme; sperau însă că li se va întâmpla și lor într-un viitor ceva mai îndepărtat. Îi ajuta și George Barițiu prin presa sa, care-și fixase ca punct esențial al activităților sale răspândirea, fundamentarea ideii de unitate de neam, de religie, cultură și mai ales de limbă a românilor de pretutindeni. Un punct important îl constituia informarea transilvănenilor cu tot ceea ce se petrece în Moldova și Țara Românească pe plan politic, economic, învățământ și cultură, iar presa sa folosind pe larg colaborarea multor munteni și moldoveni. În presa ardeleană s-au publicat multe știri politice și analize de natură economică și legislativă petrecute în cele două Adunări Obștești ale principatelor române de peste Carpați. Orice lege adoptată în spiritul liberalismului ce-și făcea loc tot mai mult și în opinia publică românească, inclusiv în rândurile politicianilor, insufla speranță pentru viitor și ardelenilor.

Barițiu a pus un accent deosebit pe fundamentarea ideii unității economice a țărilor române, idee care se împletea tot mai mult cu ideea unității naționale și de stat a românilor. Argumentația de ordin economic, reflectare a conștiinței unității noastre naționale, a jucat un rol deosebit de important în fundamentarea acțiunilor unirii țărilor române. O dovadă

²⁸⁹ Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 20/1840.

grăitoare este circulația în Ardeal a unor idei și concepte economice aparținând unor personalități din Moldova și Țara Românească. Astfel, în 1841, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” apare articolul *Bogăția Națională*, reprodus din ziarul „România” pe care Aron Florian și Gh. Hill (ardeleni stabiliți la București) l-au redactat la București. În 1844, *Gazeta de Transilvania*, reproducerea din revista „Propășirea”, ce apărea la Iași, articolul lui Ioan Ghica intitulat *Unirea vâmlor între Moldova și Valahia*²⁹⁰ și altul semnat de Costache Bălcescu intitulat *Prospect pentru tipărirea economiei politice sau principele științei avuțiilor*, de Iosif Droz. Aceste scrieri, alături de cele ale lui G. Barițiu, publicate în presa transilvăneană, care se difuza și în celelalte provincii românești, au contribuit mult la circulația ideii unității economice, ce exprimau interesele tinerei burghezii românești în formare, în preajma revoluției de la 1848. Pentru a demonstra mai pregnant unitatea de interese și de vederi vom aminti, lucru de altfel bine cunoscut, că Ion Ghica, muntean de origine preda economia politică la Iași și scria în presa din Moldova, iar scrierile sale se difuzau în toate provinciile românești. Cu deosebire articolul lui Ion Ghica amintit mai sus a jucat un rol important în pregătirea ideologică și în formarea unui climat optim pentru răspândirea ideii unității de stat în rândurile tuturor românilor.

Argumentația de ordin economic, care vine să fundamenteze avantajele unității provinciilor românești, este susținută cu referiri mai generale la Germania, întrucât în acea perioadă, fiind fărâmițată într-o mulțime de state și stătuțe, ea se găsea oarecum într-o situație asemănătoare cu cea a țărilor române. „Astăzi avem o pildă vie dinaintea noastră. Prusia – scria Ion Ghica – a băgat într-o unitate de vămi douăzeci de staturi ale Germaniei, și toate aceste staturi împreună câștigă, guvernul și particularii toți se folosesc. Germania printr-o cumpănă dreaptă și înțeleaptă a intereselor materiale a dobândit ceea ce nici Carol al V-lea cu puterea lui de uriaș, nici puterile toate ale Europei întrunite în Congresul de la Viena, nu i-au putut da. Deocamdată în adevăr, numai o slobozenie de comerț, acea sistemă de măsuri și monedă; cine însă poate ști, dacă această Uniune, ce seamănă a avea de povăț numai negoțul, nu va putea mâna către o uniune germană politică, și poate în mai curândă vreme decât ne e iertat a prevedea”²⁹¹.

Citind acest studiu a lui Ion Ghica, românul ardelean nu putea să-și pună și el aceeași întrebare în legătură cu țările române? Desigur că da.

²⁹⁰ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 15 și nr. 16/1844.

²⁹¹ Vezi: Ion Ghica, *Uniunea vâmlor între Moldova și Valahia*, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 15 din 21/II/1844.

Barițiu nu putea să facă aceasta în presă direct, deoarece orice exprimare explicită în presa românească cu privire la unitatea națională a românilor ar fi dus la suprimarea gazetelor românești, ceea ce nu ar fi servit cauzei unității de stat²⁹². Prezentarea situației Germaniei era deci o problemă de tactică; iar argumentele în legătură cu marile cheltuieli pe care le suportau românii cu întreținerea aparatului vamal și de pază dintre Moldova și Muntenia, cu cordonul sanitar, cu sistemul diferit de măsuri și greutăți, cu cursul valutar diferit nu puteau să nu fie luate în seamă. Ceea ce era bun pentru relațiile dintre două principate românești putea fi valabil și pentru toate cele trei existente atunci, mai ales că tranzitul comercial și comerțul direct dintre Transilvania și celelalte două principate românești era cu mult mai mare ca volum și valoric. Abia Revoluția de la 1848 a dat posibilitatea românilor ardeleni să se folosească mai direct și de argumente economice, pe lângă cele de ordin etnic, istoric, de limbă etc. în sprijinul luptei pentru unitatea de stat și națională.

Înapoierea economică și sărăcia în Transilvania

O bună parte a publicisticii barițiene în prima decadă a activității ziaristului în acest domeniu, este dedicată descifrării cauzelor sărăciei și înapoierii economice a Transilvaniei și, desigur, găsirii căilor de înlăturare a acestei stări.

„De la Brașov până la Selagiu și de la Bistrița până la Poarta de Fier, auzim noi – scria Barițiu – într-un chip plângându-se oamenii de o sărăcie, care începe a-i apuca de câțiva ani încoace, precum și temându-se de un rău mai neașteptat în viitor²⁹³. Problema sărăciei și a înapoierii economice a Transilvaniei devenise deja o importantă temă de discuție și în presa în limba ungurească și germană din Transilvania. Barițiu se va alătura și el acestor discuții, cu unele păreri fiind solidar, pe altele, însă, combătându-le, respingând numeroase idei și afirmații, care denaturau adevărurile istorice și prezentul cu privire la situația social-economică necorespunzătoare și a cauzelor social-istorice care au determinat-o.

Analizând o seamă de materiale apărute în ziarele ungurești sau germane din Ungaria, Austria și Transilvania, coroborându-le cu realitățile prezente perioadei în care trăia, dar și cu evoluția istorică, Barițiu considera

²⁹² Toader Ionescu, *Unitatea economică a țărilor române reflectată în publicistica din Transilvania*, în „Studia universitatis Babeș-Bolyai, Series Oeconomica, 1969, Cluj, pp. 10-11.

²⁹³ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 18/1839.

că printre factorii principali ai înapoierii economice pot fi enumerați următorii:

A. Procedeele necorespunzătoare aplicate în procesul de prelucrare a pământului. Proprietarii de pământuri nu știau să gunoiască bine pământul, nu știau să-l are, să-l grape, să-l plivească mai bine. Procedeele necorespunzătoare conduceau la slăbirea fertilității solului, producția scădea, pământul va fi incapabil să mai poată hrăni un număr din ce în ce mai mari de oameni, rezultați în urma înmulțirii populației.

B. Slabul preț al manufacturilor care „se găsesc în patrie”, spuneau alții, este cauza sărăciei. Dacă prețurile produselor meșterilor ar fi mai bune, ei ar plăti plugarului mai mulți bani, și atunci „aceștia ar avea bani mai mulți, ar plăti plugarului produsele pământului mai scumpe, și atunci acesta ar avea de unde să plătească birul, sarea și opincile care le poartă, de unde ar urma îndestularea tuturor”²⁹⁴.

C. Libertatea comerțului cu mărfuri de import este cauza înapoierii economice a Transilvaniei, spuneau alții. De aceea este necesar să fie închise granițele către țările românești și dinspre Ungaria pentru importul de produse agricole și unele materii prime neagricole, care s-ar putea produce în țară, economisindu-se bani. „Că tocmai dimpotrivă, se ridică altă partidă – de partea căreia se situa încă de pe atunci publicistul român – zicând: noi nu putem trăi fără ajutorul țărilor învecinate; și de cumva, prin o ursire neprevăzută stăpânirile acelora s-ar închide granițele de către noi, atunci am fi deocamdată aproape de o decădere în deznădejde; locuitorii de aici s-ar trage acolo”²⁹⁵.

Încă din acea perioadă în economia mondială țările începeau tot mai mult să se împartă în țări industriale și țării neindustrializate. Transilvania era apreciată încă din acea perioadă a anilor 1838-1848 ca fiind o țară agrară, aproape lipsită de industria mecanizată. Slabul număr al fabricilor mecanizate era încă de pe atunci un semn de înapoiere a economiei unei țări. „Toată nenorocirea noastră stă într-aceea cum că noi nu ne știm lucra produsele patriei noastre, lâna cea bună nici nu știm să o spălăm bine și o trimitem la fabrici străine, ca, lucrând-o să ne-o dea pănură gata cu prețul împătrit, încă și mai mult. Mătasea nu vrem să o prăsim și să o lucrăm în țară, unde, pe la ținuturile cele mai călduroase, pe Târnăvi și Mureș, s-ar putea lucra ca și în Italia de Sus. Fabrici n-avem domnilor!”²⁹⁶. Deci lipsa fabricilor mecanizate, constituia, după părerea lui Barițiu, un mare handicap în viața social-economică a țării în competiția cu țările dezvoltate economic.

²⁹⁴ Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 18/1839.

²⁹⁵ Vezi: *Ibidem*.

²⁹⁶ *Ibidem*.

Dar cauzele subdezvoltării economice nu erau numai de ordin tehnic, așa cum s-ar putea interpreta din enumerarea de mai sus a unor factori ce duceau la starea analizată.

George Barițiu a făcut din acest domeniu al constatării sărăciei și subdezvoltării Transilvaniei și alte analize, mult mai complexe. El a introdus în aria cercetărilor sale și factori istorico-sociali, mult mai greu de descifrat. E drept, acești factori erau introduși și în câmpul cercetării și de publicității unguri, dar aceștia o făceau nu în scopul evidențierii adevăratelor cauze ale insuficienței dezvoltării economice a Transilvaniei, ci pentru a abate atenția cititorilor pe alte căi, care, în fond, denaturau adevărul.

Barițiu evidenția faptul că Transilvania era o țară mică, muntoasă, dar bogată în darurile naturii, având avuții multe de natură minerală, animală și vegetală. Ea era o țară care nu fusese atrasă în războaiele care copleșiseră Europa la începutul secolului al XIX-lea, nu a suferit deci pierderi în luptele cu dușmanii. Și totuși, ea era o țară înapoiată, săracă, locuitorii ei își câștigau cu greu existența. Ea era asigurată numai atât cât populația să nu moară de foame.

Care erau cauzele acestei situații, se întreba Barițiu adesea. Pentru a le afla, explica el, adeseori, trebuie mers pe firul trecutului. Prezentul este fiul trecutului și dacă prezentul nu se va înțelege din pildele trecutului, va întemeia iarăși un viitor rău și ca și prezentul, întru care ar fi toate și toate mărețe, adică vorbele frumoase ar fi singure de ajuns, spre a face fericirea unei țări²⁹⁷. Adică trebuia mers pe firul istoriei, dar nu pentru a-l preamări și a ascunde cauzele nefavorabile vieții, traiului necorespunzător și relele tratamente la care erau supuși românii de către ocupanții Transilvaniei. Acestea erau rezultatul dominației feudale, rămas neschimbat și nereformat secole de-a rândul, păstrându-și toate atributele asupra pentru populația românească.

La rândul ei, aristocrația, forța socială care exercita puterea și deținea forța economică în feudalism, era mai săracă decât aristocrațiile națiunilor mai sistematizate. Deși aristocrația ungurească deținea și ea pământuri roditoare, râuri mari de plutit ș. a. ea nu le valorifica cu pricepere, nu avea înclinații la comerț. Dar nu numai atât. Aristocrația ungurească din Transilvania beneficia în prima jumătate a secolului al XIX-lea încă de numeroase scutiri acordate de puterea de stat, concomitent cu atribuirea unor numeroase monopoluri comerciale. Aristocrația era încă scutită de plata contribuțiilor bănești, de a efectua serviciul militar, ea avea monopolul asupra cârciumăritului; morăritului, asupra comerțului cu sare ș. a.

²⁹⁷ Idem, nr. 102/1844.

Între marile necazuri ale acestei patrii mici, explica Barițiu adeseori, au fost și dezbinările naționale încurajate de aristocrația maghiară, la care s-au adăugat urile și dezbinările religioase. Existau mai multe națiuni, patru religii primite (din care două suferite), existau națiuni avantajate și națiuni dezavantajate în privința drepturilor lor. Unele națiuni aveau drepturi constituționale, altele nu.

În Transilvania, scria Barițiu, nu se ținea seama că drepturile se nasc odată cu omul și că „în puterea condiției celei dintâi a vieții sociale este și trebuie să fie slobod (liber) în privința persoanei sale. Românii noștri însă nu sunt. Ei sunt servi și încă servi pe viață”²⁹⁸, dar nu din vina lor ci a statului lor²⁹⁹. Românilor le era închisă calea de a se dezrobi. Ei nu avea nici dreptul la proprietate, nici materială, nici spirituală.

Condițiile de viață se înrăutățesc. Dacă sarea, monopol de stat, săracii o primeau în trecut la un preț mic, în anii 40 ai sec. al XIX-lea o obțineau la un preț încincit, contribuțiile către stat și către domni sporiseră și ele. Românul era nevoit să mănânce mămăligă și niciodată pâine! Șerbii români erau obligați să construiască drumurile, să facă podurile, să plătească furajul pentru întreținerea cailor armatei, să-i plătească pe preoți, pe notari, lucratul moșiilor și multe alte obligații cădeau în sarcina românilor.

Am menționat mai sus câteva din formele de asuprire a iobagilor români, analizate de Barițiu sau de alți autori de alte naționalități. Barițiu nu pretindea la exclusivitatea formulării lor, ci el dialoga cu mulți alți publiciști pe această temă. Unii din dorința de a contribui la înlăturarea stărilor sociale necorespunzătoare, iar alții din dorința de a le perpetua, mai ales în Transilvania, pentru a asigura forța de muncă a marii aristocrații maghiare, care se opunea oricăror schimbări sociale în principat.

Barițiu pleda pentru o viață constituțională în politica transilvăneană, în care să circule păreri deosebite, iar despotismul să dispară. Numai lupta de idei putea conduce, considera el, la găsirea căii drepte și a adevărului.

Calea dreaptă și adevărată ar fi fost aceea care le-ar fi asigurat transilvănenilor, ca ei să nu rămână de națiunile cele înaintate ale Europei, să găsească și ei loc „în largul cerc al familiilor europene”. Transilvania nu ținuse pasul cu transformările sociale și culturale ale Europei nu crease așezăminte noi în acest scop. Dietele Transilvaniei nu și-au făcut datoria.

²⁹⁸ Articolul al 26-lea de la dieta din 1791 îi dă iobagului fie ungar, sas sau român dreptul de a părăsi pe domnul său; însă în punctul al doilea îi prescrie condiția, ca să puie alt iobag în locul său. Această slobozenie dar mi se pare, ca și când pe un om rob îl eliberezi din temniță cu condiția ca să aducă altul în locul său. Apoi ce va să zică aceasta decât satira libertății și alt nimic (notă din partea redacției făcută de Barițiu).

²⁹⁹ Vezi articolul: *Cauza română. Tristă e starea de față a românilor, ea cere de la noi cât mai curând ajutor*, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 74/1846.

Unele diete convocate s-au întrerupt înainte de a se fi expirat perioada pentru care fuseseră convocate. Așa s-a întâmplat în 1834, dar nici cea din 1847 nu a dat rezultate mai bune. Cei ce se opuneau progresului aveau majoritatea absolută în cadrul acestora. Dieta din 1841 a încercat să propună unele îmbunătățiri sociale, dar au izbucnit certuri naționale între unguri și sași, între unguri și secui. Apoi Dietele nu s-au mai desfășurat în mod regulat.

În țările democratice, guvernele au putut și au dat imbold dezvoltării țărilor lor. În Transilvania nu s-a întâmplat așa.

Guvernul și aleșii, nu au reușit să câștige încrederea populației, nu a văzut că cuvintele „cele dulci și înflorite sunt numai bulbuci de săpun, ce țin până au ieșit din sala adunării. Opoziția nu a păzit ca guvernul să nu încalce legile, așa cum se întâmplă în orice țară constituțională. Acesta a însemnat că opoziția nu a reflectat interesele gloatei, ea era interesată în păstrarea intereselor aristocrației. Nici guvernul, nici opoziția nu s-au gândit la interesele patriei.

Transilvania ar fi prosperat numai în cazul în care și guvernul și opoziția ar fi luptat pentru desființarea privilegiilor, când în locul vechiului ar fi fost pus noul, când ar fi fost desființate toate privilegiile aristocrației și s-ar fi înlocuit, cu acordarea drepturilor democratice tuturor claselor sociale, iar sarcinile contribuțiilor repartizate întregii populații în mod echitabil. Pentru aceasta însă mulțimea poporului trebuie să fie emancipată din punct de vedere politic, să primească educație politică.

Încă de pe atunci, în deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea, Barițiu semnală necesitatea de „a lupta împotriva amăgitorilor în politică”, adică împotriva acelor care au nerușinarea de a cumpăra conștiința cu feluri de prețuri ... prin mâncări și băuturi” etc.

Perioada 1836-1847 este perioada de cristalizare a concepțiilor social-politice ale lui Barițiu, dar deja destul de radicale, care aplicate ar fi însemnat un mare pas înainte în schimbarea condițiilor social-economice ale românilor ardeleni. Ca și alți gânditori înaintați ai vremii, Barițiu cerea legi urbariale și pentru românii care să-i apere și pe ei de despotism, să-i stimuleze să muncească printr-o retribuție corespunzătoare a muncii depuse, să apere averile iobagilor, să-i cointerezeze să lucreze și în industrie și alte ramuri ale activităților umane; să se elaboreze o lege care să-i permită iobagului să se răscumpere pe vecie, iar iobagii răscumpărați să fie reprezentați în adunarea de comitat. Barițiu considera că trebuie să se ajungă la situația în care să existe pământ liber, proprietate personală și libertate civilă, iar un pământ iobăgesc nu produce oameni liberi, era el de părere. Venise timpul să se elaboreze legi care să precizeze strict obligațiile iobagilor, acestea să nu mai rămână la discreția marilor proprietari funciari.

Se vor preciza astfel: termenul datoriilor și obligațiile proprietarilor, nu numai ale țăranilor. Prin aceasta ar fi păzită și proprietatea țăranilor, nimeni nu-l va mai putea despuia de ea. Mica proprietate țărănească va fi deci și ea apărată de lege, ca și marea proprietate.

Dreptul politic de a putea ocupa dregătorii și de a câștiga proprietate trebuia extins și în pământul regesc, ocupat de sași.

Contribuțiile (sistemul de preluare de către stat a unei părți din produsul poporului român din Transilvania a constituit una din cauzele însemnate ale menținerii acestei țări în stare de înapoiere economică). Alipirea Transilvaniei la casa imperială a Austriei prin diploma leopoldina din 4 dec. 1691 i-a fixat Transilvaniei obligația de a plăti o contribuție de 50.000 taleri pe an, 1 taler=1½ fiorini argint la acea vreme. Iar în caz de război contra Ungariei sau Transilvaniei, contribuția va fi de 400.000 taleri. Cei 8 ani de război cu Turcia au menținut cota contribuției la 400.000 taleri, prelungirea războaielor au dus la contribuții de 1.000.000 taleri anual. La aceste cheltuieli se adăugau, explica Barițiu, cheltuielile cu plata funcționarilor publici și alte *cheltuieli provinciale extraordinare*. Au urmat ani în care plăteau contribuții de 700.000 sau 800.000 de taleri fiorini. În 1750 a apărut o nouă contribuție (darea lemnului de foc și a lumânărilor) pentru care s-a fixat o suma de 160.000 fiorini anual. La aceasta s-au mai adăugat 20.000 fiorini pentru întreținerea gărzii împărătești din Ungaria și Transilvania.

În 1761 Transilvania plătea:

1.	Obişnuita cîtime militară	719.033 fl.25 cr.
2.	Fondul provincial	168.482 fl.9 cr.
3.	Pentru plata slujbelor cvartirelor și altor dații militare	160.000 fl
4.	Pentru garda de nobili	20.000 fl.
5.	Pentru fondul domestic	172.911 fl. 15 cr.
Total contribuții		1.240.426 fl. 49 cr ³⁰⁰ .

Deci în decurs de 143 de ani suma contribuțiilor plătite anual de Transilvania către Austria crescuse de aproape 25 de ori. Era un tribut greu plătit de poporul român, populația majoritară a Transilvaniei. Aristocrația transilvană era scutită și de această povară fiscală. Contribuțiile plătite de transilvăneni către Austria și Ungaria erau considerate, pe bună dreptate, una din cauzele majore care mențineau Transilvania în starea unei țări înapoiate din punct de vedere economic, în raport cu provinciile mai dezvoltate ale imperiului habsburgic.

³⁰⁰ Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 35/1844.

Contribuțiile lui Barițiu la răspândirea și elucidarea unor idei cu caracter economic în presa editată în primul deceniu de editare a ei nu constau în încercarea de a elabora teorii și a prezenta niște concepte economice finisate, care se adresau unor elite intelectuale, cu studii înalte sau încercări de a dialoga pe diferite teme cu oameni de specialitate. Ele sunt niște contribuții care se adresează unui larg cerc de cititori, pe care încearcă să-i îndrume în descifrarea unor realități legate de situația economică a Transilvaniei, de starea materială a populației. Apoi probleme ale relațiilor dintre diferite grupe de populație, rolul legăturilor economice dintre cele trei provincii românești, legăturile economice cu Ungaria, cu Orientul, probleme social-economice ale iobăgimii române și chiar și câteva încercări de ai face cunoscut cititorilor unele noțiuni teoretice într-o formă mai simplificată în vederea dezvoltării unor comportamente economice legate de noile forme de piață mai dezvoltate, caracteristice primelor stadii ale dezvoltării capitalismului. O mărturisește însuși Barițiu cu ocazia expunerii unor idei și teorii cu caracter economic, când afirmă că el a scos doar niște idei din opera unor oameni de stat, „preocupați de a fericii popoarele” și nu se îndoiește că cititorii „vor trece de la gazeta noastră la alte izvoare mai bogate”³⁰¹, având aici în vedere consultarea unor lucrări de specialitate, care în acea perioadă a anilor '30 și '40 ai secolului al XIX-lea se editau într-un număr din ce în ce mai mare, dar departe de a se edita într-un număr suficient.

În aceste condiții, orientarea iluministă, pedagogică și chiar practic-instructivă, alături de cea culturală și politică a foilor lui Barițiu, îndeplinea un rol foarte însemnat pentru educația generală a populației românești.

Publicistul român și-a dat seama că a constata slaba dezvoltare a economiei transilvane și cauzele sărăciei populației, nu constituiau un lucru greu de sesizat. Aceste cauze și unele urmări ale lor puteau fi constatate la orice pas. Teoretic puteau fi găsite multe cauze, puteau fi enumerate multe soluții de îndreptare, de înlăturare a acelor stări necorespunzătoare. Practic însă era mult mai greu de realizat asemenea măsuri. Cauza consta în slabul nivel al educației economice și al unor insuficiente deprinderi gospodărești și manageriale ale populației românești din principat. Acestea, la rândul lor, erau generate de stările feudale și lipsa unor reforme și măsuri eficiente de implementare a unor forme ale economiei de schimb, care să înlocuiască relațiile feudale bazate pe raporturi predominant extraeconomice cu relații bazate pe schimb, bani și libertatea juridică a persoanei lucrătorului.

Perioada 1830-1848 corespunde pe plan internațional cu răspândirea accentuată a economiei politice clasice engleze și franceze și a unor idei ale școlii istorice din Germania. Aceste idei au pătruns și în Transilvania. Pentru

³⁰¹ Gazeta de Transilvania, nr.82/1847.

acea perioadă ideile clasice au pătruns nu prin operele clasicilor, ci prin prelucrări ale ideilor acestora de care a luat cunoștință și Barițiu. În organele sale de presă vom găsi materiale scrise de el, prelucrări după alți autori sau pur și simplu traduceri. Scopul lui nu era de a întocmi un manual de economie, ci de a răspândi idei, de a-i îndemna pe români să se gospodărească mai bine, să cheltuiască bani într-un mod economic, cu spor, să muncească mai metodic, să câștige proprietăți imobiliare, să se gândească la viitorul lor și al urmașilor lor.

Prima regula a vieții, scria Barițiu adeseori, este aceea de a nu cheltui mai mult decât câștigi. Oamenii raționali nu se pot comporta după regulile unor jucători la cărți, care pot pierde într-o singură seară o avere, ajungând astfel în situația de cerșetor. Tot la același rezultat va ajunge și acela, care dispunând de o anumită avere sau o mare sumă de bani, consumă întruna fără a pune la loc ceea ce cheltuiește zi de zi. Deci oamenii să nu cheltuiască banii de care dispun fără să câștige alții într-o sumă mai mare. Cu alte cuvinte, banii trebuie fructificați. Și aceasta se poate face câștigând și consumând, concomitent cu înmulțirea câștigului sau reducerea cheltuielilor. Acumularea, înmulțirea avuției era, după părerea lui Barițiu, o condiție obligatorie a vieții și progresului social. Iar expunerea celor câteva considerații cu privire la necesitatea economisirii, o făcea publicistul român, în urma studierii unor fapte și realități ce se produceau atunci în viața românilor transilvăneni. Era vorba de un fenomen ce se petrecea în rândurile românilor, care dacă va lua amploare, națiunea română va dispărea de pe suprafața pământului. Și aceasta din cauza lor nu a altora. Dacă lua amploare acel fenomen țara era și ea în primejdie. Românii începuseră să-și vândă realitățile, proprietățile imobiliare: case și pământuri; „Atâtea case trecute de la o mână la alta, atâtea moșii înstrăinate, sau gemătoare sub datorii grele, atâtea argintării și juvele (bijuterii) foarte scumpe câștigate și păstrate de bătrânii noștri, iar acum scăpate din mâini după ce le-au udat cu multe lacrimi fierbinți, sunt tot atâtea mărturii fatale, că noi bolim de o boală grea foarte”³⁰².

Dar răul venea, după constatarea lui Barițiu și de la faptul că românii nu știau să cruțe, să economisească și să câștige bani și avere mai bine decât strămoșii lor. Dimpotrivă, generația acelor ani era mai puțin păstrătoare”, mai nepăsătoare față de asigurarea zilei de mâine în comparație cu generațiile trecute. Lipsa acestor calități se manifesta prin faptul amintit mai înainte că românii începuseră să-și vândă proprietățile de pământ, case, argintării și alte lucruri prețioase! Vânzarea, înstrăinarea pământurilor era considerată de Barițiu „călcarea a datoriilor față de patrie”. „Fii ai patriei în

³⁰² Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 17/1844.

sensul știut, noi numim numai pe aceia, care, pe lângă celelalte drepturi au și dreptul de a stăpâni pământ pe moșia stătătoare în patrie; așadar, patria întreagă este în mâna acelora, care pământul îl au împărțit între sine”³⁰³.

Cine vindea pământul nu era considerat patriot, după părerea redactorului ardelean.

Vânzarea de către români a pământurilor va duce la sărăcirea lor și în acest caz pământurile vor fi cumpărate de către străini, care vor deveni stăpâni ai românilor.

Pentru a evita această situație, românii vor trebui să învețe să nu mai risipească banii cheltuindu-i fără rost, vor trebui să-și ajusteze cheltuielile cu veniturile. Întotdeauna să cheltuiască mai puțin decât câștigă.

În scrierile publicate în presa sa, Barițiu, fără să aibă pretenția de a expune idei și teorii, s-a limitat doar la explicarea câtorva noțiuni cauzale ale economiei politice, precum folosire, stăpânire (possessio), dorințe, lipsă, lux etc.

Barițiu pornea de la concepția că natura este izvorul tuturor trebuințelor noastre. Natura, căreia el îi atribuia origine divină, deși este mama nutritoare a omenirii, ea nu le dă însă nimic acestora decât prin ajutorul mâinilor lor, „prin lucru sau muncă”. Omul trebuie să alerge, să muncească mai bine, să adapteze lucrurile conform cu nevoile lui.

„Lucrul sau produsul mâinilor, minții noastre – precizează Barițiu – se socotește în viață după oareșcare preț”³⁰⁴. Întrezărim aici o aderare (acceptare) a lui Barițiu la teoria valorii muncă a clasicilor economiei politice. Mai departe el nu merge cu analiza. Pentru un ziar de informație era însă suficient.

În *Articol începător. Idei din economia politică* publicat în numerele 57 și 58 din *Gazeta de Transilvania* din 1845, prelucrare după economistul H. Jouffray³⁰⁵. Barițiu transmite publicului românesc o seamă de idei ale economiei politice engleze ale lui Adam Smith³⁰⁶. Din acel articol, publicistul român le face cunoscut ardelenilor că țările se împart în țări în

³⁰³ Idem, nr. 18.

³⁰⁴ Idem, nr. 59/1845.

³⁰⁵ **H. Jouffray**, născut la Berlin dintr-o familie de refugiați francezi, consilier intim prusian, a publicat printre altele *Catehismul economiei politice*, 1844 (Vezi *Dictionnaire de l'économie politique*, tom second), Paris, 1854, p. 5.

³⁰⁶ **Adam Smith** (1723-1790), economist și filozof englez. Promotor al liberalismului. Unul din fondatorii economiei politice clasice, pe care a definit-o ca știință a cauzelor bogăției. Este unul din întemeietorii teoriei valorii muncă. A folosit atât metoda abstracției cât și cea descriptivă în economia politică. Opera principală: „*Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei*”.

care predomină agricultura și țări în care predomină industria, iar în relațiile dintre ele superioritatea este de partea celor din urmă.

Însușindu-și ideile economiei politice clasice, Barițiu consideră că monopolul exercitării meseriilor este nedrept și dăunător pentru orice țară. Orice om care exercită o meserie este în stare de a-și câștiga cele trebuincioase pentru sine, pentru familie și stat, iar cel care încearcă să-l oprească în exercitarea meseriei îi răpește posibilitatea de a-și câștiga existența. Unde domnește libertatea, orice precumpănire a unei meserii, poartă în sine și contracumpăna (concurența). Iar mai departe completează spunând că „Meseriile și toată industria nu înfloresc decât acolo, unde stăpânirea e dreaptă și toată libertatea patrioților respectată. Foarte mult este apreciată de Barițiu ideea dezvoltării diviziunii muncii. Subliniind utilitatea acesteia, el scria: „Împărțirea lucrului între oameni este prea folositoare. Adică cu cât se deprinde cineva numai la un fel sau mai puține feluri de lucruri, cu atât capătă iuteală mai mare și cu atât produce lucruri mai bune. În fabricile cele mari unde lucrul până să iasă desăvârșit trebuie neapărat să treacă prin mai multe mâini, s-au făcut în privința aceasta cercări minunate. Vestitul econom ... Adam Smith, englezul a făcut între altele observația că în cutare fabrici de ace 10 lucrători împărțind felurimea prelucrării metalului până să se facă ace, într-o zi făcură 48.000, iar în alta când aceeași însărcinată a trece toate manipulațiile prin mâinile fiecăruia, abia ieșise din mâinile lor o sută de ace pe o zi”³⁰⁷.

Ideile din economia politică publicate în gazetele lui Barițiu urmăreau un scop bine precizat: să-i îndemne pe români să se înscrie în fluxul noii civilizații moderne ale economiei capitaliste, de schimb, de emulație, să gândească în termenii libertății sociale instaurată odată cu economia liberă de piață, bazată pe concurența și întrecerea loială între indivizi și mari colectivități. Același lucru va reieși și din analiza altor lucrări cuprinse într-un material publicat în *Gazeta de Transilvania* din 1847 cu titlul: *Scumpetea și foametea din estimp*³⁰⁸.

Anul 1847, scria Barițiu, a fost un an de foamete pentru multe popoare din Europa. Urmarea a fost foametea în rândurile celor ce muncesc și falimente în rândul multor case de comerț din Marsilia, Brăila și alte mari centre comerciale. Oamenii au devenit preocupați de problemele înlăturării foametei. Ca urmare a acestor preocupări au apărut rebeliuni, paralel cu lățirea ideilor comuniste, care pretind ștergerea oricărei proprietăți între

³⁰⁷ *Ibidem*.

³⁰⁸ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 82 și 83/1847, **Michel Chevalier**, născut în 1806, la Limoges, economist francez (inginer de mine, redactor șef al revistei *Globe*, consilier de stat.

oameni, împărțirea tuturor averilor pământești numai după măsura trebuinței fiecărui ins, nevoind a mai respecta legile sfinte ale proprietății”.

Pentru a învinge foametea din Europa s-a importat din America foarte mult grâu. O parte a populației europene a emigrat în America.

Se spera că emigrația va scădea prețul la cereale. Dar economistul Michel Chevalier a descoperit că populația globului se înmulțea foarte repede, că interzicerea exportului de cereale în țări străine a dus la scumpirea lor. Nici scutirea de vamă nu a dus la reducerea prețurilor cerealelor. Nu a folosit nici aprovizionarea de cereale prin cumpărări masive de către guverne.

În această perioadă, Barițiu împărtășea ideile liberalismului economic, susținând în Transilvania ideile acestuia propagate de Chevalier în Franța. Chevalier, nota Barițiu, cerea (în numele liberalismului economic):

1. Negot cu totul liber, scăpat de orice vămi, de orice secături;
2. Agricultură mult mai înțelepțește exercitată, mai bine apărută și îmbrățișată prin legi publice;
3. O mai bună corelare a sectorului agricol vegetal cu cel al creșterii animalelor.

Deceniul premergător revoluției anului 1848 este străbătut de multe lupte și mișcări sociale și de frământări ideologice, politice, dar și naționale. Mișcările de nuanțe diferite și cu obiective diferite: de revendicare a unui trai mai bun, de accedere la putere a unor noi forțe sociale, în dauna vechilor aristocrați care nu voiau să cedeze puterea cuprinseseră, într-un fel sau altul și Transilvania. Barițiu simte acest lucru și se străduiește să educe națiunea română, s-o conștientizeze să se pregătească pentru a-și obține libertatea națională și socială.

A îndemna la luptă directă ar fi însemnat punerea în pericol a existenței gazetelor sale, fie din partea cenzurii, fie din partea poliției. De aceea, el vorbește despre stări de foamete în Europa, despre nemulțumiri generale ale păturilor sociale nefavorizate din apusul Europei și din America, despre mișcări socialiste, care pun în pericol proprietatea privată, unul din obiectivele fundamentale ale mișcărilor de eliberare socială și națională pentru care militau și românii din Ardeal.

Aducând la cunoștință obiectivele deferitelor cercuri sociale din Europa apuseană și America de Nord, Barițiu sugera prin gazetele sale, că acestea sunt, în realitate și obiectivele sociale și naționale pentru care trebuie să se organizeze și să lupte și românii.

Sugerându-le românilor să treacă la izvoare mai bogate decât cele pe care le are el, Barițiu, în realitate le prezenta chiar el. De exemplu în nr. 83 din 1847 al *Gazetei de Transilvania*, el își anunță cititorii că la Heidelberg în Germania a apărut o cârtică nemțească intitulată „Doisprezece paragrafi

despre sărăcie și despre mijloacele de a-i tăia drumul ei” semnată de Theodor Hilgard bătrânul. Acest autor a fost 23 de ani oficial în Germania în ramura dreptății, iar după aceea locuise 10 ani în America. El cunoștea deci situația de pe două continente în privința stărilor social-economice ale populației. El văzuse, după relatările lui Barițiu, vaietele de foame care răsunau din Anglia, Franța și Germania, până peste Marea Adriatică și până în America. Autorul, relatează Barițiu, a ajuns la concluzia că în țările civilizate prin cultură și pace îndelungată populația:

1. „se înmulțește cu o iuțea fulgerătoare, încât câștigurile nu pot ține pas cu sporirea pruncilor”;

2. că în proprietate, în stăpânirea de averi domnește o disproporție neauzită”. Socialiștii și comuniștii au încercat să îndrepte aceste stări rele. Soluțiile lor nu au fost însă bune, au fost inacceptabile și nepracticabile. Dar problema a rămas, ea trebuia rezolvată.

Hilgard încerca să propună și el soluții. El propunea schimbări în legislația statului, elaborarea unor legi mai blânde, înlesniri celor care exercitau un comerț, contribuții mai reduse pentru meseriași; Colonizări ajutate de stat, dar numai atunci când statul e convins că populația s-a înmulțit și aglomerat prea mult (cazul Belgiei și al Germaniei la Rin), așa cum făceau în antichitate Egiptul, Fenicienii, China și Roma. Statul explica Barițiu, nu poate ține în interiorul său cu de-a sila o populație compusă din muritori de foame, nemulțumiți și prin urmare aplecați (înclinați) la rebeliuni, prădăciuni ș. a. Statul să creeze un fond în acest scop pentru a-i ajuta pe cei ce vor să emigreze.

Un alt mijloc propus de Hilgard consta în operarea de schimbări în legile testamentare. Să se mențină moștenirile directe între părinți și copii. Rudele mai îndepărtate să plătească pentru formarea unui fond al statului un procent cu atât mai mare cu cât e înrudirea mai îndepărtată. În cazul celor ce nu au rude moștenitoare, statul să formeze un „Fond de clironomie pentru săraci”. Dar nu pentru leneși și vagabonzi, ci pentru familiile muncitoare, dar care cu toate eforturile depuse, acestea trăiau totuși în sărăcie. S-ar complana astfel disproporțiile prea mari între avuți și săraci, ceea ce ar conduce la înlăturarea contradicțiilor dintre bogați și săraci pe cale pașnică.

Barițiu ne prezintă și modul cum, își apăra autorul germano-american propunerile la baza cărora așeza dreptul de proprietate: „Dreptul proprietății între oameni trebuie respectat și apărat cu toată scumpătatea. Pe proprietate se reazemă toată ființa materială, trupească a omului. Proprietatea face temelia statului întreg, ea este termenul între sălbătăcie și cultură, între vită și om. Dacă scopul statului și al guvernului este asigurarea proprietăților; tocma așa este datorința lor a-și păzi ca nici un patriot fără a sa vină să nu cadă la mizera condiție a vitelor, de a nu avea nimic. Dacă oamenii prin

lucrarea și osteneala lor spirituală ori trupească sau prin libera învoire dau sau din partea altuia câștigă un lucru, o avere, atunci lor după dreptul de proprietate nețărnută le revine proprietatea asupra acelui lucru, iar statul este dator a-i apăra în același cu toate mijloacele. Deci pretindem respectarea dreptului în general”³⁰⁹. Dreptul de proprietate este, după publicistul german, temeiul culturii, al libertății și al fericirii omenești. El dă dreptul de folosință asupra lucrului pentru întreaga viață a proprietarului. El dispăre prin moartea proprietarului. Dar proprietarul poate dispune, cât mai este în viață, la cine să treacă dreptul de proprietate după moartea sa.

Reproducând părerile autorului german, Barițiu răspândea ideile contemporane ale vremii, care propagau reforme legate de proprietate și libertate, bazate pe exercitarea dreptului deplin al proprietății și pentru românii transilvăneni, menținuți în acea perioadă încă în stare de dependență personală, fiind împiedicați și în încercările lor de a-și dobândi proprietatea privată și cu această ocazie să devină și ei subiecți de drept privat.

Publicistul român recurgea la procedee care erau destinate să ajungă atât la cunoștința poporului român, înzestrându-l cu argumente în străduințele sale de eliberare națională și socială. Dar erau destinate să ajungă și la cunoștința celor ce încercau să-i deznaționalizeze pe români, dându-le de înțeles că ideile legate de proprietate și libertatea personală și națională se vor impune în mod obligatoriu și în raporturile ardelenilor cu asupritorii lor.

Comerțul

Relațiile economice dintre oameni au devenit vizibile, conștientizate ca fiind importante, vitale și cu caracter repetabil, de masă prin intermediul schimbului de bunuri materiale, prin care participanții la schimb își dobândeau o bună parte a celor necesare traiului. De aceea istoric, oamenii au emis inițial judecăți de valoare, au elaborat teorii și reguli, norme și legi mai întâi legate de formele de schimb dintre oameni și apoi au trecut la elaborarea de teorii și legi cu privire la producție, consum și repartiție. Deci, abia mai târziu cercetătorii au așezat în centrul atenției lor activitatea de producție, consum și repartiție, punând accent când pe o latură a activităților economice ale oamenilor când pe alta.

La începuturile activității publicistice, Barițiu, fără să negligeze alte forme ale activităților economice, a acordat totuși o atenție deosebită schimbului, comerțului sau negoțului cum îl mai numea el.

³⁰⁹ Vezi: Gazeta de Transilvania, nr. 83/1847.

Barițiu a acordat atenție prioritară comerțului pentru că însăși activitatea sa de învățământ, în ziaristică și, vom vedea că și în alte domenii, era legată de activitatea marelui colectiv de comercianți din Brașov. El a venit la Brașov ca angajat al comercianților, ale căror odrasle le-a pregătit din punct de vedere școlar, iar mai târziu tot cu ajutorul comercianților și împreună cu ei, a înființat cele două mari publicații românești, care au jucat un rol atât de important în viața culturală, științifică și politică a românilor transilvăneni: *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și *Gazeta de Transilvania*.

Barițiu era atât de legat de mediul comercial al Brașovului în care s-a integrat, încă de la începutul activității sale, încât considera că în interesul comerțului el va publica oricând și orice. Mărturisirea aceasta a fost făcută încă din primul an al apariției gazetelor sale. În introducerea la unul din numeroasele sale studii consistente apărut în „*Foaie pentru minte, ...*”, nr. 51 din 17/XII/1839, el scria: „Mai în multe rânduri ne-au plăcut a deschide foi noastre politicești, unor articole comerciale ce ni le aducea ziua și ceasul cu sine. Aceasta o facem cu atât mai bucuroși, cu cât știm, că avem la ale noastre foi, un frumos număr de abonați din plasa neguțătorească, care iubește și trebuie să iubească publicitatea, apoi iarăși, dacă dorim (cu patimă) să vedem, de s-ar putea sute de bărbați milionari și mai mult decât milionari între patrioții noștri”³¹⁰.

Și într-adevăr, G. Barițiu și-a pus foile sale în slujba comerțului, publicând în interesul acestuia orice ar fi contribuit la dezvoltarea lui în Transilvania, începând cu simple înștiințări despre starea lui, despre starea comerțului cu mărfuri specifice Transilvaniei, articole cu elemente teoretice care explicau rolul comercianților și al comerțului în viața popoarelor în general, în viața românilor ardeleni, în special! El tipărea de exemplu în ziarele sale informații generale cu privire la starea comerțului de lână, piei de oaie și de miel, cu privire la prețul cărnii de vite cornute și de oaie, prețul păpușoiului și altele. Nu lipsesc din știrile sale neguțătorești știri cu privire la starea negoțului din țările dezvoltate economic și coloniile unora dintre acestea. Între Anglia și coloniile sale au loc schimburi de mărfuri, care au ca obiect: bumbacul, lemnele de zidit, țesăturile de lână, de mătase și bumbac, vase, hârtie, zahăr, lichioruri, vinuri etc.

În interesul unei mai bune cunoașteri a legăturilor cu piețele unor orașe europene, Barițiu publica chiar în primele numere ale „*Foi pentru minte, ...*” un articol interesant intitulat *Comerțul cu Lipsia (Lipsca, Leipzig)*. În acest material, Barițiu prezintă Leipzigul ca fiind o cetate așezată în crăia Saxonia cu 43.000 de locuitori și a doua după capitala Drezda, una din cele

³¹⁰ Vezi: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 51/1839.

mai însemnate cetăți negustorești în Germania, cu 3 târguri vestite, unde se vând mărfuri dintre cele mai diverse” la care se adaugă neguțătoria cea foarte însemnată cu cărțile, 116 librării (Bibliopolia), în valoare de 5 milioane pe an”.

În încheierea acestei prezentări, gazetarul român, nu uită să facă și o mică comparație între stările de acolo și a celor din țările românești. În 23 tipografii, în care sunt 170 teascuri de mână și alte patru de cele iuți, lucră 684 culegători. Mulțimea fabricilor de aici încă dau comerțului întinderea mare foarte. „Voi românilor [din] patru patrii câte tipografii și librării aveți?”³¹¹. O întrebare care a rămas fără răspuns pentru multă vreme!

Legăturile strânse ale lui Barițiu cu comunitatea comercială brașoveană, sunt reflectate și în preocupările lui pentru strângerea unor date cu privire la oscilațiile prețurilor unor mărfuri specifice pieței din Brașov și împrejurimile sale. El a fost preocupat de oscilațiile prețurilor lânii și a produselor obținute din ea. Mulți ani, constata el, consumul de lână era mai mare decât producția. De fapt, el vrea să spună că, cererea era mai mare decât oferta. Prețurile erau și ele mari, stimulatoare. Cu timpul situația s-a schimbat, prețurile au scăzut, stocurile de lână nevândută au crescut și ele. În perioadele când prețurile la lână creșteau, constata Barițiu acestea erau hotărâte de prețurile de pe piețele germane. Cu timpul, piețele care au influențat piața lânii au fost cele din Anglia unde, fabricarea de stofe din lână luase un mare avânt. A crescut și cererea. Dar nu și prețurile în aceeași măsură, iar „îmbulzeala”, speculațiile și instabilitatea prețurilor a încetat. În anii '20-'40 ai secolului al XIX-lea apariția marilor fabricanți le dădea posibilitatea să-și fixeze ciclul de producție pe tot anul, cheltuielile le puteau fixa mai ritmic, în perioade mai scurte și repetabile la perioade mai fixe de timp. Deci fabricanții puteau să facă cheltuieli inițiale mai reduse, dar repetabile. Ne mai fiind obligați să se aprovizioneze doar odată pe an puteau reduce cererea la partizi mai mici, pe care le puteau repeta de mai multe ori. De acest lucru trebuiau să țină seama și ofertanții de lână. Cheltuielile cu înmagazinarea cădeau însă în sarcina lor. Tot în acea perioadă, observa Barițiu, scădea cererea Statelor Unite pentru mărfurile din Anglia. Comercianții brașoveni erau sfătuiți să aibă grijă că în timp ce scădea cererea din S.U.A. creștea cererea de lână și produse din lână pe piețele din Levant și China. Le atrăgea însă atenția că în acea parte a lumii căile de comunicație nu erau încă reglementate.

³¹¹ Vezi: „Foaie pentru minte, ...”, nr. 14/1838.

„Deci dacă cursul unui râu mare se oprește la un loc, el se umple peste tot în sus. Tocmai așa și cu negoțul: cursul mai înainte sau mai împiedicat al acestuia, de multe ori te miri ce departe își are pricina sa”³¹².

Dar considerațiile lui Barițiu cu privire la comerț nu s-au limitat numai la unele informații referitoare la unele piețe, explorarea lor și previziuni cu privire la dezvoltarea ori decăderea unor piețe ale unor produse.

Pentru Barițiu, comerțul era una din formele de organizare a unei colectivități, care servea și ajuta traiul altor părți din societate. Cu alte cuvinte, cei ce făceau comerțul făceau schimb de activități cu alți oameni care produceau sau exercitau diferite servicii pentru alte straturi sociale, inclusiv pentru comercianți. Iar negoțul pe care-l exercitau comercianții sau negustorii, era o meserie, o profesiune. „Numim negoț, scria economistul român, acea meserie, care se cuprinde cu cumpărarea de mărfi, ca acelea iarăși să se vândă, ea caută acele țări și ținuturi, în care se află mărfi prisositoare, pe acelea le cumpără acolo, și le vinde aiurea, unde ele lipsesc”³¹³. Negoțul, ocupația de bază a neguțătorului, era considerată de autorul român, unul din cele mai puternice mijloace de educație pentru omenirea întreagă, iar neguătoria duce produsele tuturor în cele mai îndepărtate zone ale pământului. Neguătoria, de fapt comerțul, i-a ajutat pe oameni, după ce au ieșit din starea cea mai de jos a societății (pe care unii o numesc barbarie, alții sălbătăcie sau starea de copilărie a omenirii) și au produs mai mult să se orienteze către schimb cu alții. Au început să facă schimb de produse cu bunurile pe care le aveau în plus cu plusul de alte produse ale altora din alte zone ale pământului.

Comerțul i-a determinat pe oameni să cunoască „rotundul pământului”, cu bogățiile lui, să cunoască noi oameni, noi civilizații și caractere pe care înainte nici nu le bănuiau. Comerțul îndemnându-i pe oameni să-și diversifice consumul, trebuințele i-a îndemnat pe oameni „să statornicească principii, teorii noi în împărăția științelor, care apoi cu atât mai ușor să se aplece la viața practică întorcându-se spre folosul tuturor oamenilor”³¹⁴. Barițiu face trimitere la științele care s-au dezvoltat ca urmare a impulsurilor date de comerț precum fizica, geografia, matematica, științele naturii, contabilitatea, istoria și altele.

Natura comerțului, este privită de Barițiu, mai întâi după criterii morale. Comerțul are misiunea de a face schimb cu produsele deosebitelor părți ale pământului și cu lucrurile oamenilor, atât câștigând mărfi, care sau

³¹² Gazeta de Transilvania, nr. 22/1842.

³¹³ Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 51/1839.

³¹⁴ *Ibidem*.

nicidecum, sau nu așa desăvârșite se pot lucra, sau spre a căror gătire mai multă putere s-ar prăda, decât ce ne caticește aducerea lor, cât și de a ține comunicații între producătorul și mistuitorul”³¹⁵.

Comerțul, scria Barițiu trebuie să fie moral, cinstit.

O negustorie morală, considera el, este aceea care nu încalcă legile, care stă în armonie cu legile țării. Un comerț imoral ar fi și acela care vinde arme dușmanilor. Armonia de interese între comercianți și stat se poate realiza printr-un înalt grad de cultură, atât al comercianților, cât și al slujitorilor statului, când poporul slujește statul și poporul guvernul, împlinindu-se voia unuia și a altuia.

Negoțul trebuie privit și în raport cu scopuri mai înalte. Dacă vinde lucruri, „care adaugă la stricarea bunelor moravuri, cu scopul de a desbăra pe omenime de a sa vrednicie”, a mulțumi și a deștepta poftă necurate, el este de condamnat. În acest spirit este condamnată „neguțătoria de sclavi, introducerea băuturilor spirtoase la popoarele ce se găsesc pe o treaptă încă neevoluată de cultură, răspândirea scrierilor otrăvitoare de nevinovăție și a altor lucruri în scopul de a produce scumpete și a obține beneficii însutit ș. a.”.

Negoțul, explica Barițiu, se poate clasifica după „câtățimea mărfurilor cumpărate sau vândute”: negoț mare și negoț mic.

Este interesant cum explică publicistul ardelean și procesul general de producție și circulație al bunurilor materiale. „Negoțul a la grosso dă economilor și altor meșteri, capitale destule, spre a-și putea mâna meseria sa și mai încolo. Negoțul a la minuta ia în părți și tarafe mai mici de la neguțătorii mari mărfurile de dânsii adunate, și le dă în chipul acesta capitalele cele mari puțin câte puțin îndărăpt, spre a putea trage alte mărfuri noi după trebuințele vremurilor. Dar neguțătorii mici de unde își trag banii înapoi? De la cei care mistuiesc și se folosesc de asemenea mărfuri. Așa circuesc banii din mână în mână”³¹⁶. Explicația este corectă și simplă. Autorul face abstracție de numeroase abateri de la mersul pur al realităților, de aceea ce s-ar întâmpla pe parcursul reproducerii sociale, rezultatul este același: Bani – Marfă – Bani.

O altă clasificare a negoțului, relatează Barițiu, este:

1. *Negoțul dinlăuntru*, cel ce se face numai între patrioți schimbându-și produsele unul cu altul. La acesta câștigă amândouă părțile: unul dă prisosul, celălalt cumpără ceea ce îi lipsește și toată averea schimbată rămâne acasă în patrie și

³¹⁵ *Ibidem.*

³¹⁶ *Ibidem.*

2. *Negoțul străin*, când o țară aduce dintr-alta străină lucruri ce îi lipsesc dând pentru acelea altele, ce îi prisosesc. În acest caz se zice că face negustorie cu străinii.

Altă clasificare este aceea între negoțul de mărfuri și negoțul de bani.

Nu orice persoană care vinde și cumpără, după părerea lui Barițiu, poate fi numită neguțător. Este numit neguțător numai acela care se folosește de științele comerciale. Din secolul al XVIII-lea, relatează el, au început să se stabilească câteva ramuri de științe, de care se folosesc mulți negustori din țările Europei. Printre acestea se numără aritmetica, cunoașterea țărilor, adică geografia, cunoașterea mărfurilor, a măsurilor, a cumpenelor. La acestea se adaugă, „cu mult folos”, teoria bogăției naționale, politica negoțului și dreptul neguțătorului. Dezvoltarea comerțului, susținea omul de cultură român, impune reducerea școlilor în care se învățau limbile vechi și unele materii fără legătură directă cu viața de zi cu zi și crearea de școli reale și comerciale, unde să se pună accentul pe matematică, fizică, istorie și geografie, materii foarte necesare neguțătorilor dar și meseriașilor, agricultorilor și artiștilor.

În considerațiile cu privire la comerț și în încercările sale de a-l prezenta publicului larg românesc ca o activitate foarte necesară și rodnică, Barițiu se documenta din multe surse de informații: protocoalele de la vămi, ziare din monarhia austriacă și din alte țări, care-i erau accesibile, din materiale de arhivă, din literatura de specialitate pe care o primea pe diferite canale permise și nepermise etc.

Sursele de informare nu erau prea abundente, dar nici de neglijat. Ingeniozitatea lui Barițiu i-a dat posibilitatea să învingă multe restricții puse de unguri și austrieci în privința surselor de documentare externe.

În problemele comerțului, Barițiu a încercat să găsească acei factori care l-au generat cât și factori care i-au stimulat dezvoltarea.

Prima cauză care a generat necesitatea negoțului, spunea el, este diversitatea avuțiilor răspândită inegal pe diferite regiuni din una și aceeași țară. Unele regiuni au din abundență un anumit produs, altele au alte produse din abundență, altele nu au nici un produs din abundență. Cu cât mai multe regiuni înzestrate cu bogății mai diversificate, cu atât baza reală a comerțului interior este mai bogată, diversificată, specializată, cu atât comerțul va fi și el mai diversificat, specializat și intens. O asemenea țară va fi mai bogată, iar disponibilitățile la export vor fi mai mari, vor curge în țară bani mai mulți. Tot în aceleași situații diferite se găsesc și țările, statele în relațiile unele către altele. Diversitatea climei și a avuțiilor diferitelor regiuni și țări, dă naștere la o gamă foarte bogată de activități umane, adică unei diviziuni generale a muncii, iar pentru oamenii să-și poată procura bunurile de consum, trebuie să recurgă la produsul muncii altora, la schimb, la negoț sau

comerț. Deci, oamenii devin dependenți unii de alții, iar prin comerț se apropie unii către alții, ceea ce lipsește unora, va obține sau prin schimb direct de produse sau prin bani. Scopul inițial al negoțului nu este altul decât binele oamenilor, fie că este vorba de comerț intern sau exterior.

Faptul că un număr de oameni se dedică negoțului, este ca un fel de sacrificiu din partea lor. Scopul lor inițial nu a fost de a vinde scump. Scopul lor a fost „iubirea de societatea patrioților în care se aflau, iar banii au urmat de la sine pentru osteneala lui cea cinstită. Neguțătorul trebuie să fie prietenul oamenilor, să facă bine altora, să le ușureze sarcinile, să le înfrumusețeze viața, să le înmulțească bunurile.

Cuvintele de laudă la adresa comercianților nu sunt simple vorbe de curtoazie ale unui simplu gazetar sau chiar cărturar ce se găsea în slujba unor pături antreprenoriale care-l plăteau pe Barițiu pentru muncile și activitățile sale. Barițiu scotea în evidență marele rol ce l-au jucat comercianții români în lupta de eliberare națională în istoria Transilvaniei, contribuția lor la înființarea de școli, editarea de ziare, întemeierea de societăți culturale sau asociații comerciale, acordarea de burse școlare și universitare, inclusiv la implantarea unor forme de economie de schimb în rândurile populației românești, la dezvoltarea activităților meseriașilor, a manufacturilor etc.

Ba mai mult. Căutând în diferite arhive, Barițiu a găsit materiale documentare care atestau îndelungata luptă colectivă, organizată a comercianților, uneori numai a celor români, alteori împreună cu cei greci și bulgari pentru întemeierea și promovarea unor forme și companii de comerț mai bine organizate și obținerea unor privilegii din partea monarhiei imperiale de la Viena.

Dintre documentele întocmite de colectivitatea comercianților transilvăneni, Barițiu s-a aplecat asupra operatului (elaboratului, în fapt un memoriu explicativ cu o profundă analiză a economiei transilvănene din secolul 18) întocmit în limba latină³¹⁷ adresat de o deputăție comercială dietei din 1795.

Deputăția și-a împărțit *operatul* în patru capitole explicative:

1. crudele produse naturale din patrie;
2. fabricatele și manufacturile;
3. comerțul și îndreptarul lui;
4. înlesnirea comerțului prin drumuri mai bune și prin plutire”.

Barițiu ne va face cunoscute numai ideile principale din capitolele 3 și 4.

³¹⁷ Petiția în latină poartă titlul: *Opinio Deputationis regnicolaris Szstematicae in cameralilus et commercialibus ordinatae circa promotionem agriculturae, manufacturarum, comercique transylvanici deprompto*

Transilvania este aşezată lângă vecini cu care nu va putea purta comerţ, indiferent sub ce formă, decât numai cu ajutorul statului.

În acea perioadă a anilor 1830 şi 1840 ai secolului al XIX-lea, Bariţiu nu avea încă o concepţie ştiinţifică bine conturată. Cu privire la teoriile şi practicile comerţului şi a liniilor politicii economice ce trebuiau aplicate în acest domeniu. El promovează idei ale mercantilismului târziu, care recomanda intervenţia statului în economie şi evitarea unor balanţe comerciale deficitare prin luarea unor măsuri de dezvoltare a industriei ale cărei produse să le dirijeze către acele ţări cu care avea balanţă comercială deficitară pentru a echilibra situaţia comerţului, iar banii ce mergeau înainte la plata deficitelor comerciale să rămână în ţară pentru acoperirea altor nevoi. În acest scop, Transilvania era obligată de situaţie să studieze cererea (trebuinţele ţărilor învecinate) şi să producă după gustul lor. Printr-o ofertă bine studiată şi adaptată cerinţelor, mai ales celor venite din ţările vecine, Principatul va reuşi astfel să atragă unele bogăţii în ţară; averea sa va creşte. Deci era necesar să se vândă mai mult şi să se cumpere mai puţin; balanţa comercială să fie activă.

Bariţiu considera că dintre cele două forme de comerţ: interior şi exterior, probleme mai greu de rezolvat vin din partea primei forme.

„Comerţul dinlătru, scria Bariţiu, vinde, cumpără şi trece produsele naturale şi manufacturile tot numai între hotarele patriei de la un loc la altul, este cel mai folositor; pentru că prin aceasta circularea banilor se înlesneşte şi înaintează, industria se deşteaptă şi se încoardă şi în cele mai îndepărtate locuri ale patriei vin în comunicaţie unul cu altul, iar patria pe toată întâmplarea câştigă”³¹⁸.

Împărtăşind punctul de vedere al „deputăţiei comerciale” exprimat în petiţia adresată dietei din 1795, Bariţiu atrage atenţia, că probleme mai greu de rezolvat erau problemele comerţului exterior. Acesta putea fi activ sau pasiv, astfel zis câştigător sau păgubitor. Dacă se cumpărau mărfuri străine pe bani mai mulţi decât cei obţinuţi pe mărfurile indigene, aceasta era o situaţie păgubitoare pentru ţară. Interesul ţării era de a atrage cât mai mulţi bani străini în ţară. Transilvania la acea vreme avea însă un bilanţ pasiv în relaţiile comerciale externe, ceea ce-i frâna dezvoltarea generală.

De exemplu, între 1 noiembrie 1785-1786 până la 31 oct. 1792 s-au adus din provinciile ereditare austriece în Transilvania mărfuri în valoare de 723.121 fl., iar din provinciile străine de 584.832 fl., în sumă totală de 1.307.953 fl. Din Transilvania s-au scurs mărfuri şi fabricate în acelaşi an de 81.965 fl. Deci, Transilvania a avut un deficit comercial în comerţul cu Austria în anii 1785-86-1792 de 488.337 fl.

³¹⁸ Gazeta de Transilvania, nr. 38/1845.

La această sumă de 488.337 fl. se adăugau 150.000 fl. prețul mărfurilor aduse din Ungaria, taxele care se plăteau pentru păscutul vitelor în Muntenia, Moldova și Ungaria de 200.000 fl. Transilvania pierdea anual o sumă de 838.337 fl. Suma aceasta se recupera din minerit, tipărirea banilor și vinderea de sare în Ungaria. Dar, din toate aceste încasări, Transilvania nu recupera decât o mică sumă din cheltuielile anuale făcute pentru întreținerea traiului. Transilvania merge către catastrofă.

Ieșirea din această situație, susțineau semnatarii petițiunii de la 1795, poate fi rezolvată numai printr-o rețea bogată de manufacturi și industrie în interiorul țării, idee cu care este de acord și Barițiu și pe care a promovat-o până la sfârșitul vieții.

Pentru ca Transilvania să nu depindă din punct de vedere economic de alte țări prin promovarea unui comerț pasiv, deficitar, ea trebuia să-și dezvolte o seamă de industrii precum: bumbăcăriile, torturile, funăriile, armurăriile, țesăturile de in, de cânepă, cultura mătasei, de pălării, de straie, fabrici de vâpsele, fierărie și lemnării, de sticlărie, vase de pământ, zahăr, mărfuri de lux ș. a. Barițiu constata că negustorii brașoveni considerau că în Ardeal concentrarea capitalurilor și chiar centralizarea lor era slabă la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea. Devenise necesară atragerea capitalurilor și din alte sfere de activitate, unde se acumulaseră unele capitaluri, ce erau nefolosite. Aceste capitaluri acumulate în mâinile marilor proprietari de pământ dacă vor fi investite în comerț și industrie vor asigura o puternică dezvoltare a acestora, dar și profituri pentru cei ce investeau. Însă nu numai marii proprietari deținători de unele capitaluri, care zăceau nefolosite, puteau ajuta la dezvoltarea industriei, ci și țărănimea, prin sporirea calității consumului și diversificarea lui, putea contribui la dezvoltarea industriei și comerțului, la sporirea, încurajarea și diversificarea obiectelor oferite de producția industrială și meșteșugărească. Era necesar ca țăranii să consume și ei obiecte de lux, să-și construiască case mai bune, trainice, luminoase, curate, podite, din materiale de construcție trainice, haine potrivire pentru vară, pentru iarnă etc. Dar nu numai atât. Țăranii și orașenii fără ocupații precise să treacă în număr mai mare să lucreze în industrie și meserii. Aceste ocupații îi vor disciplina, le vor modela caracterul, vor deveni mai cinstiți, se vor deda mai puțin la fapte nelegiuite. Sporindu-se cererea din partea sătenilor, încurajați fiind în această direcție, ei ar deveni mai muncitori, dornici de câștig mai mare pentru a cumpăra de la manufacturiști și fabricanți, care, la rândul lor, vânzând mai mult în patrie, ar cumpăra mai multe produse agricole – alimentare și materii prime – de la săteni „și așa banii circulă tot în patrie”³¹⁹.

³¹⁹ Idem, nr. 39/1845.

Promovarea unor idei mercantiliste și fiziocratice, ca și a unor idei ale liberschimbismului, avea menirea să stimuleze ideea diversificării producției și comerțului, să dezvolte ocupațiile prin diviziunea muncii, să încurajeze, adică circulația și acumularea banilor în scopul creșterii nivelului culturale și al civilizației românilor. Era un îndemn spre civilizație, pe care același Barițiu îl promova și prin alte activități.

În general, Barițiu nu era împotriva luxului, ci împotriva exagerării achiziționării obiectelor de acest gen în cantități mari. Un asemenea comerț, asociat, adesea, cu promovarea unor falsuri, era condamnat de Barițiu. Considera că aceste falsuri scot bani mulți și buni din țară fără a adăuga alte valori în locul lor, sau adăugând valori falsificate.

Consecvent ideii că sectorul cu străinătatea trebuie să devină activ, vânzând cât mai mult peste graniță, Barițiu considera că meseriașii ardeleni și negustorii să limiteze consumul de lux, să ducă o viață cumpănită, să evite risipa.

Câștigat de ideea necesității desființării stărilor feudale, ziaristul ardelean scria că „Negoțul acolo înflorește unde mai bine se bucură de libertate mai mare și oamenilor nimic nu le cade mai greu, decât o amestecare de-a dreptul în interesele lor”³²⁰. Cu toate acestea, negustorii transilvăneni intrați mai târziu în vâltoarea piețelor capitaliste, a liberei concurențe, mai aveau nevoie încă de unele reglementări pentru a fi obligați să respecte anumite norme de conduită pe care alții le practicau de secole, după ce câteva generații au fost și ele supuse unor reglementări legislative.

În primii zece ani de gazetărie, Barițiu și-a format convingeri ferme cu privire la rolul economicului în viața societății umane. Așa se explică faptul că tematica acestui domeniu al activității umane, apare foarte des în cele două publicații ale sale. El era convins că studierea activităților economice și orientarea populației românești spre practicarea înțeleaptă, metodică și perseverentă a unor profesii cu caracter lucrativ, constituia la acea vreme una din sarcinile fundamentale a elitei intelectualității românești transilvănene.

Comerțul și industria erau considerate de publicistul brașovean ca fiind două ramuri deosebit de importante în ansamblul activităților umane. „Bărbați transilvani, - scria Barițiu încă în 1845 -, nici un ram al vieții noastre sociale nu merită mai mare luare aminte în zilele noastre ca, comerțul și industria. O patrie săracă ca și un om sărman este totdeauna umilită și sfiită și atârănătoare de la toate vecinătățile. Este adevărat – recunoaște el – că, poziția noastră cea muntoasă ne face să fim mai mult economi decât neguțători, dar vai de acel econom, care este silit a produce

³²⁰ Idem, nr. 17/1845.

numai atâta, cu cât să-și mulțumească cele mai neapărate trebuințe familiale, din pricină că tot ce ar produce peste aceea, neavând piețe deschise spre vânzare, i-ar rămânea de stricare și putreziciune”³²¹. Faptul că Transilvania avea un comerț insuficient dezvoltat, că ocupa o poziție nefavorabilă în dezvoltarea comerțului exterior, nu trebuia să-i demobilizeze pe locuitorii săi. Depindea de ei ca această situație să se îmbunătățească. Pentru acesta trebuiau pregătiți oameni pricepuți, să întocmească planuri pentru comerț, oameni cu teorie și practică, oameni umblați prin școli, educați, cizălați, rafinați în toate subtilitățile comerțului; aceștia aveau misiunea de ai învăța pe români să câștige măcar atât cât să-și asigure viața lor și a familiilor lor, să câștige cu moderație, prin muncă cinstită și sudoarea proprie. A câștiga prin muncă cinstită, explica Barițiu, nu însemna a fi iubitor de arginți. Doar câștigul nedrept, din lăcomie pentru bani, spunea el, este iubire de arginți, fapt ce trebuia însă condamnat.

Dar analizând comerțul și rolul lui, George Barițiu explica încă de la primele începuturi ale publicisticii sale că în circuitul comercial trebuie incluși și bani, care formau un sector aparte al comerțului, cu anumite particularități. Este vorba despre comerțul cu bani sau sectorul bancar cu mai multe forme de manifestare încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Instituțiile de credit au luat ființă mai târziu în Transilvania. Totuși transilvănenii trăind într-un imperiu în care începuse să se creeze o rețea de bănci din primele decenii ale secolului al XIX-lea, au luat cunoștință de existența acestora, Brașovul și Sibiu fiind sediul multor case de comerț, care au început să întrețină legături financiare cu acestea.

Barițiu, aflat în slujba comercianților și al comunității românești brașovene, s-a simțit obligat să informeze despre existența și rolul noilor instituții de credit ce se creaseră până atunci. Acest demers informativ îl vom găsi încă din primele numere ale „Gazetei de Transilvania”. Astfel, în nr. 3 din 26.III.1838, al „Gazetei ...” el informează că Sparkassa (Casa de Economii din Brașov) prin raportul său pe anul 1837 a dovedit în cei doi ani de existență că este un institut folositor pentru Brașov și populația din împrejurimi.

Acei care posedau bani și nu-i foloseau imediat s-au purtat înțelept depunându-i la Sparkassa, la loc sigur, primind și dobânda pentru aceasta. Unii, scria Barițiu, din sume mici au adunat în doi ani sume frumoase. Faptul că se dădea și dobândă la dobândă făcea depunerile și mai fructuoase. Sătenii și meșteșugari români erau îndemnați de Barițiu să depună și ei economiile lor la Sparkassa. Totodată, el îi îndemna pe aceștia să ia împrumuturi de la Sparkassa pe realități înscrise în Cartea funciară cu camătă de 6%.

³²¹ Idem, nr. 5/1845.

„Subscrisa societate – scria Barițiu – n-are nici un scop altul, decât de a folosi deapropaelui și mai ales la plasa cea mai neavută, a-i îndemna la o păstrare înțeleaptă, a le ajuta să-și asigure și să-și înmulțească câștigul său și să sporească în iubirea de rând bun, de lucru și toată starea bună a tuturor”³²².

Dacă în 1838 Barițiu ne vorbea despre societățile de asigurare și avantajele prezentate de acestea, peste un an, în 1839, el va relata despre societatea asigurătoare (asiguratrice), că oamenii nu mai acționează orbește, la întâmplare, ci vor să fie siguri de ceea ce fac și de ceea ce au. Ei vor să fie siguri de cinste, de avere, de sănătate, de viață, „lor nu le mai place să umble pipăind la întunec. De aici se nasc atâtea Societăți asigurătoare”³²³. Americanii, arăta publicistul român, au înființat fel de fel de societăți de asigurare; acestea ocupau deja un loc deosebit de mare și în țările europene.

Cu timpul, Barițiu devine tot mai informat și stăpânește tot mai bine problematica creditului, a formelor lui de manifestare și a instituțiilor care-l manipulau. Dar el nu numi că se informează și stăpânește tot mai bine cunoștințele în acest domeniu. El folosește publicațiile sale și pentru a informa și instrui publicul românesc în acest domeniu complex și atât de slab reprezentat în formele lui noi, adaptate la cerințele noului stadiu al producției de mărfuri.

În 1843, Barițiu abordează deja și problema celei mai complexe forme instituționale din domeniul creditului: *Banca*. Se pare că în acea vreme în societatea românească termenul de *Bancă* nu era bine cunoscut. De aceea Barițiu folosea termenul de *BANC* în loc de *BANCĂ*. Iar gazetarul român folosea presa nu numai pentru a da informații cu privire la afacerile bancare în general, ci și pentru a transmite cunoștințe de specialitate din domeniul creditului și al băncilor în rândurile publicului românesc.

La începutul anului 1843, el va publica un articol de mare însemnătate pentru acel timp pe care îl va intitula: *BANC*, în care dă unele explicații despre ceea ce este banca, despre clasificarea băncilor, avantajele unor forme vis-à-vis de alte forme, despre acțiuni și chiar și câteva noțiuni despre istoria băncilor. El scria că „... bancul este un așezământ, care îngrijește de numărarea, trimiterea și circulația banilor pentru alții, în sume nu numai mari, ci și mai mici. Un fel de banc aveau chiar și românii, de care îngrijeau cetățenii de rangul călăreților (equites)”³²⁴.

Băncile din acea perioadă, relata gazetarul român, erau bănci de stat și bănci private. Băncile private dau foloase mai mari, dar cele publice erau

³²² Idem, nr. 3/1838.

³²³ *Ibidem*

³²⁴ *Ibidem*

mai sigure, scria același Barițiu. Dovada o constituia faptul că băncile publice dăinuiau de sute de ani, iar cele private în mare parte s-au ruinat, atrăgându-i și pe negustori sau alți depunători în același proces al falimentelor. Dovezi istorice erau multe: în 1792 a treia parte din băncile private englezești s-au ruinat, în 1825 în șase săptămâni au falimentat peste 70 de bănci private.

Băncile de stat erau clasificate atunci în: Bănci de Depozit, Bănci de Giro, Bănci de Note, care eliberează în public banii de hârtie în vederea înlesnirii și accelerării circulației banilor, Bănci de credit personal și care dau capitaluri cu împrumut, Bănci de schimb.

Capitaliștii care participau la întemeierea unei însoțiri bancare primeau „niște hârtii, care se dau fiecăruia din capitaliștii însoțiți la întemeierea unui banc pe suma ce au depus-o la întemeierea bancului”³²⁵.

În Transilvania, primele instituții de credit au fost întemeiate de sași, urmați de unguri și șvabi. În 1835 a luat ființă *Kronstädter Allgemeine Sparkassa*, cu un capital inițial de 4.072,70 florini subscris de 90 persoane în cote egale. În 1841 s-a întemeiat *Hermannstädter Sparkassa*, cu un capital de 1.322 florini subscris de 87 cetățeni sași. Maghiarii au întemeiat în 1840 la Arad *Prima casă de păstrare* din Arad, transformată în 1845 în Societate pe acțiuni. Șvabii au înființat, în 1846 Casa de Economii Timișoara, cu un capital de 20.000 de guldeni (monedă convențională) format din 400 de acțiuni a câte 50 de guldeni.

Românii încă înainte de 1848, dar mai ales după acest an, au făcut mai multe propuneri de a întemeia un institut de credit național românesc. Dar nu le-a reușit. Abia în 1867, Visarion Roman reușește să pună bazele primului așezământ de credit din Transilvania: *Societatea de păstrare și împrumut din Rășinari*. Acesta a început să funcționeze în 1868, va fi urmată de *Albina, Institut de credit și economii din Sibiu*, înființată în 1872.

În condițiile în care celelalte naționalități conlocuitoare din Transilvania își creaseră unele instituții de credit, iar românii nu se mișcaseră deloc în acest domeniu, publicistică lui Barițiu cu privire la importanța și necesitatea unor instituții de credit și în rândurile românilor avea o importanță națională deosebită. Într-un număr din *Gazeta de Transilvania*, George Barițiu deplângea faptul, că mulți români nu cunoșteau așezămintele de credit decât după nume. Totuși se mândrește cu faptul că: „Între frumosul număr al cetăților Europei, care se bucură de asemenea așezămintele avem mângâierea a număra și noi din cele ale patriei noastre Sibiu și Brașovul”³²⁶.

³²⁵ *Ibidem*

³²⁶ *Idem*, nr. 11/1847.

Aceste instituții aveau ca scop „A întinde mijloc de ajutor cu totul sigur plaselor celor mai neavute de locuitori cum feciorilor de la meșteșuguri, șerbitorilor, țăranilor economi și alții spre a-și păstra puținele sumușoare câștigate mai totdeauna cu sudoare cruntă, și a le mări totdeauna la casa de păstrat cu camătă, a crea fonduri pentru ajutorarea unora în cazuri de calamități etc. Sumele pe care le administrau aceste două instituții: *Sparkassa*, creșteau de la an la an sporea anual și numărul membrilor lor. Românii ardeleni, scria Barițiu, au fost, adeseori, invitați să participe cu capital la *Sparkassa*, să beneficieze și ei de împrumuturile avantajoase pe care instituția le oferea. Aceasta nu ar fi însemnat altceva decât includerea românilor într-un circuit specific producției de mărfuri de natură capitalistă, de fapt, într-un nou stadiu al circuitului bănesc, specific producției de mărfuri generalizată.

Industria

Dar circulația bănească, la rândul ei, reprezenta doar o verigă a circuitului general al producției și circulației de mărfuri, care începea cu prelucrarea produselor în procesul producției bunurilor materiale, asigurat de industrie, meșteșuguri și agricultură.

Dezbaterilor problemelor industriei și profesiunii de industriaș, în publicistică, le-a dedicat George Barițiu o mare parte a activității sale, în anii maturității, când dispunea de cele mai mari capacități de efort, eforturi care i-au adus multe satisfacții, dar, din păcate, mai multe pagube și suferințe care s-au prelungit aproape până la sfârșitul vieții sale. Au beneficiat însă din experiențele bune și cele mai puțin fericite, generațiile viitoare de români. Dar despre aceasta mai târziu când vom vorbi despre experiențele lui Barițiu ca participant activ la viața industrială a Transilvaniei.

În anii de debut în viața socială și în cea publicistică, George Barițiu fiind preocupat de îmbunătățirea stării materiale și viitorul poporului român, a înțeles că acesta depinde de gradul de dezvoltare al economiei naționale, care, la rândul lui, depindea de existența unei industrii bazată pe un înalt grad al tehnicii și științei capabilă să prelucreze și să valorifice resursele naturale ale țării. O industrie dezvoltată constituia, încă din deceniile patru și cinci ale secolului al XIX-lea, condiția principală a înlăturării înapoierii economice a Transilvaniei. În acest sens, el scria: „... până mai zac felurime de minerale în sânul pământului nostru care, fiindu-ne lene a le căuta și găti acasă, până mai văz eu trufașii codri cu felurimi de arbori de lucrat dintrânșii tot felul de mobile trebuincioase, până când ne zac băile de fier neprelucrate și noi aducem cuțite, coase, ace încă și cuie din țară străină,

până atunci eu nu voi să cred că suntem săraci”³²⁷. Prin aceasta George Barițiu voia să sublinieze tocmai necesitatea valorificării industriale a bogatelor resurse de care dispunea Transilvania, ea fiind una din foarte importante condiții de care dispunea din abundență. Era însă necesar ca alături de o industrie extractivă să existe și o industrie prelucrătoare, chemată să valorifice într-un grad mai înalt resursele naturale disponibile ale țării, contribuind la înlocuirea importului unui mare număr de produse, cauza reducerii cantității de bani de care dispunea țara.

„Toată nenorocirea noastră – continua el – stă într-aceea că noi nu știm lucra produsele patriei noastre, lâna cea bună nu știm să o spălăm bine și să o trimitem la fabrici străine, ce lucrând-o, să ne-o da pănură gata cu prețul împătrit, încă și mai mult. Mătasea nu vrem să o prăsim și să o lucrăm în țară, unde pe la ținuturile cele mai călduroase, pe Târnăvi și Murăș s-ar putea lucra ca și în Italia de Sus. Fabrici n-avem domnilor!”³²⁸ Aceste idei vor fi amplificate și exprimate mai apăsător, pe măsura maturizării cugetării economice a gânditorului român.

Configurația industrială a Transilvaniei, explica adesea G. Barițiu, era determinată de cerințele emenate de piețele românești din Moldova și Țara Românească, fapt confirmat și de istoria legăturilor economice dintre cele trei țări românești; iar în Transilvania producătorii brașoveni erau aceia care puteau cunoaște mai bine cerințele concrete ale celor două țări românești de peste Carpați. Reconsiderând propunerile către dieta Transilvaniei din 1792 făcute de comercianți care așezau la baza propunerilor lor cerințele țărilor românești de peste Carpați, Barițiu avea în vedere că producătorii din Brașov aveau cele mai mari posibilități de a le îndeplini.

De aceeași părere era și istoricul ungar din Ardeal, Kövály Laszlo, care scria că ramurile industriale „cu cea mai mare perspectivă sunt cele care au asigurată piața de desfacere în Moldova și Țara Românească precum și cele care se aprovizionează tot de acolo cu materii prime”. Referindu-se, de pildă, la fabricile de lut din Brașov și Gurghiu ș. a. existente în Transilvania la 1847, el afirma că acestea au devenit cunoscute nu numai aici, ci au început „să-și câștige merite și în cele două țări române”³²⁹, iar fabrica de hârtie din Orlat progresează cel mai mult pentru că, fiind fabrica cu cea mai mare clientelă ... din Țara Românească și Moldova avea cea mai sigură piață de desfacere. Aceleași bune perspective le aveau și industriile care foloseau ca materie primă lemnul, industria blănurilor ș. a. „Brașovul, care înțelegând

³²⁷ Idem, nr. 18/1839.

³²⁸ *Ibidem*.

³²⁹ Erdélyi Statiszticaja, Cluj, 1847, p. 219.

lipsurile țărilor românești se străduiește să le suplinească, în urma cărui fapt a ajuns la acel avantaj mai mare care a și întemeiat unele ramuri industriale”³³⁰. Totodată, subliniind frecvența legăturilor Transilvaniei și în special ale Brașovului cu celelalte teritorii românești, el recomandă oficialităților să ia măsuri urgente pentru ridicarea rolului industrial și comercial al Brașovului, întrucât „...noi (transilvănenii – n. ns.) nu putem avea comerț decât înspre Țara Românească și Moldova și aceasta nu o poate îndeplini mai bine decât Brașovul care singur poate dibui mai bine gustul acestora”³³¹.

Kövény Laszlo, constata, de fapt caracterul complementar al economiilor țărilor românești una față de alta.

Încă din anii premergători revoluției de la 1848, George Barițiu a sesizat că meseriașii sași prin restricțiile și îngrădirile practicate de corporațiile lor, care frâneau dezvoltarea producției meseriașilor brașoveni au împiedicat sporirea producției meșteșugărești, diversificarea și îmbunătățirea calitativă a produselor. Se mențineau la vechile tipare ale producției fără finețe și preocupare pentru obținerea unei producții cât mai plăcută ochiului consumatorului, refuzau producerea unor obiecte cerute pe piața obiectelor de lux de un număr cât mai mare de consumatori, mai ales de genul feminin, care se găsea într-o perioadă de emancipare atât în viața socială, cât și în familie și în sporirea cererii pentru obiecte fine și de lux. Consecința a fost faptul că un număr tot mai mare a mărfurilor din apus fabricate la un preț mai redus, mai trainice, mai acomodate noilor cerințe ale civilizației umane le concureau foarte ușor pe cele executate în condiții tehnice inferioare ale țărilor săsești. În aceste condiții meseriașii, lipsiți de capitaluri, apelau tot mai des la împrumuturi cu dobânzi tot mai mari, mulți din ei ajungând la faliment, alții rezistau și ei tot mai greu.

Într-un cuvânt, membrii țărilor săsești rezistau tot mai greu. Nu aveau curajul să intre în vâltoarea liberei concurențe de tip capitalist.

Conducătorii corporațiilor săsești în loc să caute cauzele reale ale pierderilor materiale aruncau vina pe comercianții români, asupra comisionarilor, care, la rândul lor, sufereau și ei de lipsă de capitaluri, erau concurați de comercianții care făceau comerț cu mărfuri obținute în condiții tehnice superioare, de calitate, mai frumoase, mai ieftine. Nu o dată meșteșugarii sași au refuzat executarea unor comenzi din Moldova și Țara Românească. Consecința a fost că cei de acolo s-au adresat unor agenți economici de la Viena sau din Germania, obținându-le și la un preț mai redus. Asemenea refuzuri de colaborare frâneau dezvoltarea economică a

³³⁰ Idem, p. 233.

³³¹ Idem, p. 283.

Transilvaniei. Reproșând unor organe de presă care-i apărau pe sași, învinuindu-i pe comercianții români de pierderile aceloră, Barițiu scrie că: „Dacă meșterii sași n-au curajul a se arunca în primejdii și la greutățile drumurilor, au la aceasta negustorii sunt de vină? Dacă manufacturile lor nu se caută în țările vecine ca mai înainte, ei facă bine și să lucre mai fin, mai bine, ca la Viena, ca în Paris, ca în London, introducă mai multe feluri de fabrici și meșteșuguri, iar nu lucre numai *cizme*, lăzi și funii și ne rămășim că vor avea piață mai bună în țările vecine. Cumetrii caute vina la ei acasă, iar nu pe aiurea, mai lărgescă îngrăditurile țeșurilor, fie puținel mai vii”³³². Deci prosperitatea meșteșugarilor sași, demonstra Barițiu, depindea de gradul în care ei țineau cont de structura economiei Principatelor Române. În măsura în care ei nu acționau pentru orientarea producției după cerințele piețelor românești, consecințele se repercutau atât asupra activității industriale, cât și asupra celei comerciale a Ardealului.

George Barițiu a avut o viziune complexă asupra economiei unei țări. El era adeptul dezvoltării de multiple ramuri în economia națională. O atenție deosebită a acordat-o agriculturii și problemelor social-agrară. Aceasta se explică și prin faptul că agricultura, ca ramură a economiei naționale, ocupa locul principal în economia secolului al XIX-lea, iar problemele sociale legate de această ramură, alături de problema națională a românilor, erau fundamentale, impunându-și imperios rezolvarea.

Barițiu a sesizat rolul pe care-l juca agricultura în economia transilvăneană, în condițiile în care industria se găsea într-un stadiu incipient, iar meseriile se găseau în suferință din cauza menținerii a multor îngrădiri țeșale din partea corporațiilor săsești. Încă din perioada premergătoare revoluției de la 1848, publicistul român a făcut o profundă analiză a relațiilor feudale, a consecințelor negative ale acestora asupra întregii economii și societăți transilvănene, cu deosebire asupra românilor, a căror eliberare de sub dominația feudală s-a înfăptuit cu ani buni după revoluția de la 1848.

Feudalismul, explica Barițiu, este cauza faptului că Transilvania bogată în avuții naturale minerale, așezată în Europa cultivată, înzestrată cu constituție de peste 100 de ani, era, la 1839, o țară săracă. Ea nu purtase războaie costisitoare care ar fi ruinat-o economic. Cauzele înapoierii principatului trebuiau căutate în trecutul istoric al patriei. „Prezentul este fiul trecutului și dacă prezentul nu se va înțelepți din pildele trecutului, va întemeia iarăși un viitor rău și ca și prezentul într-o care toate ar fi mărețe,

³³² Gazeta de Transilvania, nr.36/1843.

dacă vorbele frumoase ar fi singure de ajuns spre a face fericirea unei țări; dar folosul acelor ține numai până ies oratorii din sală”³³³.

Aristocrația transilvăneană era considerată mai slabă decât aceea din țările dezvoltate, fără inițiative gospodărești, dezinteresată în prelucrarea superioară a pământurilor. Se impuneau însă reglementări ale relațiilor urbariale, reforme și așezăminte noi, renunțarea la privilegiile acordate aristocrației, educației poporului, învățatură, lupta împotriva corupției etc.

x

Urmărind dezvoltarea presei editată de Barițiu din primii zece ani de existență a ei, vom constata, că aceasta și-a diversificat tot mai mult tematica, și-a îmbunătățit mijloacele de exprimare, a reușit să mobilizeze în jurul ei cele mai selecte elite intelectuale ale timpului său din toate țările românești. Cea mai mare parte a acestor colaboratori ai foilor lui Barițiu, au fost și participanți activi ai evenimentelor revoluționare de la 1848.

Lupta prin scris a lui George Barițiu, nu a fost deci o activitate singulară. A fost parte componentă a unui profund și durabil proces al luptelor pentru libertate socială și națională. Activitatea lui Barițiu s-a încadrat în lupta de veacuri a poporului român pentru unitatea națională și crearea unui stat național al tuturor românilor.

De aceea, pentru a cunoaște și înțelege mai aprofundat multiplele forme de activitate a luptătorului român, vom încerca să prezentăm, într-un scurt, dar cuprinzător capitol, modul cum a înțeles și analizat Barițiu, procesele și cauzele creării unei situații revoluționare, violente, cu participarea maselor în vederea eliberării lor de sub dominația celor două puteri politice asupritoare: austriei și ungurii. Vom încerca să prezentăm cu precădere politica duplicitară dusă față de români a organelor statale ale Austriei și încercările organelor statale ungurești de a-i deznaționaliza pe români. Întrucât această lucrare a noastră este dedicată marelui concetățean al românilor din secolul al XIX-lea, lui George Barițiu, analiza noastră în acest capitol se va extinde numai pe perioada cercetărilor istorice tratate de autor în „Părți alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani”, vol. I și vol. II.

³³³ Idem, nr. 102/1844.

CAPITOLUL 4

Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania în scrisul lui George Barițiu A. Premise istorice ale revoluției din anii 1848-1849 din Transilvania

George Barițiu este unul din marii reprezentanți ai românilor ardeleni ai secolului al XIX-lea, care nu numai că a participat la revoluția din Marele Principat al Transilvaniei, din anii 1848/1849, ci a depus – alături de alți oameni de știință o muncă stăruitoare și după terminarea acesteia, să le explice românilor și lumii întregi, factorii cu adânci rădăcini istorice care au dus la izbucnire ei și forțele sociale care au declanșat-o. Tot lui îi revine meritul deosebit de a fi înțeles și explicat structurile sociale naționale și confesionale specifice ale Transilvaniei, relațiile dintre aceste structuri, ca și cele din interiorul fiecărei structuri în parte, rangurile existente în fiecare structură și evoluția lor, contradicțiile și luptele dintre acestea de-a lungul istoriei și modul cum s-au comportat fiecare în timpul evenimentelor revoluției din anii amintiți.

De aceea, înainte de a analiza participarea nemijlocită a revoluționarului Barițiu și rolul jucat de el în anii 1848/49, vom reda, în rezumat, punctele lui de vedere referitoare la cauzele revoluției; evoluției lor și interpretarea unor evenimente și fapte ce au precedat-o, folosirea diplomației și a violenței de către austrieci pentru a-și aservi complet Transilvania, folosirea unor mijloace duplicitare de către curtea imperială în politica dusă față de populația românească a principatului, dar și descrierea unor manifestări de decadentă ale aristocrației ungurești feudale târzii, opoziția aceleiași aristocrații la măsurile de modernizare ale vieții social-economice din Transilvania, cu deosebire a celor ce priveau pe românii ardeleni și multe altele.

În străduințele de a interpreta în mod obiectiv și în evoluția lor istorică evenimentele și procesele sociale, G. Barițiu a pornit de la punctul de vedere că societatea, încă de la apariția și formarea ei s-a separat „în clase sau așa numitele caste”, la început, după natura ocupațiilor pe care le exercitau și din care își procurau existența. Dar cu timpul, admite Barițiu, oamenii au început să se separe unii de alții atât după forța fizică, cât și după superioritatea spiritului. Rezultatul acestei separații, după putere, a fost separarea în dominanți și dominați, între caste și clase dominante și dominate. „La cele mai multe popoare după separarea în caste, a dispărut – scria Barițiu – libertatea și egalitatea în drepturi, cam de regula prin forță, mai vârtos acolo, unde casta popilor a dat mâna cu casta ostașilor, precum s-

a întâmplat în Asia, în Egipt și mai târziu până la revoluția cea mare din Franța chiar în o mare parte a Europei”³³⁴.

De împărțirea în clase și caste nu a scăpat nici Ungaria, explica Barițiu. Deci, spune el, ca și în alte state au fost și în această țară patru clase sau caste principale: clerul, aristocrația, burghezia, țărănimea.

Existența mai multor clase în Ungaria, era prezentată de cercurile dominante de la Budapesta, ca o garanție a faptului că în acest stat există o legislație democratică, ce asigură democrația, egalitatea și libertatea atât în Ungaria propriu-zisă cât și în Marele Principat al Transilvaniei unde domnii erau unguri. Democrația, egalitatea, fraternitatea, pentru Ungaria nu erau decât frazeologie, denaturare a realității cotidiene, dar și falsificarea unei istorii deosebit de dureroase pentru românii transilvăneni. Barițiu recunoaște că în Ungaria și în Transilvania s-au schimbat multe de la 1848 (Barițiu nota aceasta în 1883), că multe s-au răsturnat cu capul în jos. „Dar – afirma el – și acest lucru va fi dovedit de învățatul român cu lux de amănunte în vol. I al operei sale Părți alese din Istoria Transilvaniei – toate reformele democratice, egalitare nu s-au făcut niciodată de bunăvoie sau din propria inițiativă a forțelor conducătoare ale statului ungar. Ele au fost produsul unor forțe violente, a unor acte „răsturnătoare venite din afară”³³⁵. Dacă nu s-ar fi declanșat revoluția din Franța „din februarie 1848, dacă aceea nu ar fi aflat în prea puține zile imitatori la München, în Italia superioară și apoi în Viena, și dacă acea revoluțiune generală și violentă nu s-ar fi întâmplat nici după 35 de ani acestei țări așa numite ale coroanei Sfântului Ștefan, deși n-ar fi pășit înapoi ca racul, desigur însă nu ar fi înaintat mai mult, decât unde se află astăzi Serbia și Bulgaria”. Dovadă vie că tot ceea ce se întreprindea în numele democratizării vieții politice și a celei social-economice era – după Barițiu – dieta Transilvaniei din anul 1847. Această dietă a adoptat, între altele, o lege rurală (urbarială) atât de reacționară „și spurcată”, încât aceea nu s-ar fi putut introduce decât numai printr-o teribilă vărsare de sânge.

Ungaria care se lăuda peste tot că este o țară liberală și democratică încă înainte de 1848, prezenta realități care contraziceau întru totul cele afirmate. În Ungaria clasa burgheziei – comercianți, industriași, meseriași – care locuiau la orașe, ci stări, cu averi, nici până în 1848 nu au fost în stare să-și câștige decât două locuri de deputat în dieta țării. Acești doi deputați reprezentanții a câtorva milioane nu aveau decât dreptul de vot consultativ – până la 1848. Aristocrația mare și mică din Ungaria și Transilvania nu se supunea obligațiilor de a face armată, era scutită de impozite, nu contribuia deci cu nimic la tezaurul statului.

³³⁴ Vezi: „Observatorul”, nr. 47 din 15/27.VI.1883.

³³⁵ *Ibidem*.

„Forța evenimentelor, iar nu oamenii de bunăvoie au produs acele legi improvizate din 1848, dar și din acelea unele formulate dinadins în doi peri, pentru ca după ce vor scăpa de revoluție, să le poată explica (interpreta n. ns. T. I.) oricum le-ar conveni și plăcea. Nu legile acelea, ci absolutismul austriac, așa precum a fost, a nivelat mai mult și a introdus o egalitate mai mare între diverse clase ale societății. Dacă nu venea acel absolutism cu baionetele sale, jandarmii săi, ca să ne mai apropie ceva și de Europa civilizată, societatea numitelor țări ar avea și astăzi tot fizionomia celei vechi de dinainte de 35 de ani”³³⁶.

Din momentul în care în viața socială a Ungariei au apărut castele și clasele, istoria s-a transformat într-o luptă acerbă între ele. Aristocrația ungurească s-a menținut mult până în feudalismului târziu, ea își impunea legile sale, atât în Ungaria, cât și în Transilvania folosind violența, dar și mijloace perfide de corupție de a atrage noi forțe din alte clase în scopul păstrării unei aristocrații mai numeroase în vederea impunerii legilor sale atât în Ungaria cât și în Transilvania.

În continuare vom analiza numai starea de lucruri din societatea transilvăneană, începând din perioada în care austriecii pe la sfârșitul secolului al XVII-lea au ocupat Transilvania, căreia i-au aplicat o politică specială, treptată, duplicitară, pentru a o supune complet, încercând să nu lezeze nici interesele marii aristocrații dominante din Marele Principat.

Ca și în alte țări locuitorii Transilvaniei către sfârșitul secolului al XVII-lea erau divizați în caste și clase. Dar, spre deosebire de cea mai mare parte a Europei, populația Transilvaniei, mai era împărțită și după naționalități și pe confesiuni religioase. De aceea, analiza istoriei Ardealului, explica Barițiu, este mult mai greu de descifrat. Complexitatea relațiilor de diferite naturi, genera de multe ori greutate în înțelegerea relațiilor dintre clase sau chiar din interiorul aceleiași clase. De exemplu, în sensul legilor feudale ale țării, *aristocrația* transilvăneană, clasa dominantă în stat, ar fi trebuit să se bucure întreagă de drepturi egale, în realitate însă acea realitate nu a existat niciodată. Aici ca și în alte state și mai ales în Ungaria un număr oarecare de familii încălecase peste toată clasa aristocratică din țară. Așa acea clasă era despărțită în *Magnați* sau *boieri fruntași* sau în *oligarhi* și în *nobili* sau *boieri comuni*³³⁷.

A doua clasă cu drepturi mai mari sau mai restrânse era aceea a locuitorilor de la cetăți și orașe, care se bucura de drepturi civile și de drepturi politice ca corporațiuni

³³⁶ *Ibidem*.

³³⁷ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. I Sibiu, 1889, p. 8.

A treia clasă, cea mai numeroasă adică, *propriul popor țaran* din partea cea mai mare a țării, era lipsită de orice distincțiune, de naționalitate și de religie, era lipsită de drepturi civile, politice și de drepturi personale supusă și subordonată complet voinței și plăcerii proprietarului, ca orice animal necuvântător.

Membrii acestei clase erau cuprinși sub denumirea de iobagi (coloni, zilieri, curialiști). Aceștia erau la discreția proprietarului feudal, care se purta discreționar cu ei.

A patra clasă era *statul preoțesc*. În anumite perioade unele religii, precum romano-catolicii au avut drepturi politice. După reforma religioasă nici o religie din cele permise nu a mai dispus de drepturi politice decât foarte limitat.

Despre prerogative politice ale clerului românesc nici nu a putut fi vorba nici măcar după ocuparea Transilvaniei de către austrieci.

Dacă în majoritatea țărilor europene, structura pe clase și caste se limita la cele patru amintite mai sus, pentru Transilvania lucrurile erau mai complicate, generatoare de probleme în plus. Este vorba despre cea de a cincea clasă: divizarea locuitorilor după rase sau naționalități genetice, era consfințită chiar prin legile țării din secolele 15 și 16. Prin legi populația Transilvaniei s-a divizat în națiuni cu drepturi mai mari sau mai reduse, *civile și politice*, în națiunea nobililor, care mai târziu s-a schimbat în *națiunea maghiară, națiunea secuilor și națiunea sașilor*, prin care era reprezentată în mare parte burghezimea cu industria și comerțul transilvănean până în timpurile de la începutul secolului al XIX-lea; *națiunea română sau (natio valachica)*, nume folosit în legile și actele publice ale guvernului cu ură, mai ales din cauza credinței lor și a ritului lor religios, pe care celelalte popoare nu-l suportau.

După confesiunile religioase locuitorii țării se împărțeau până la Mihai Apafi și în zilele noastre în *romano-catolici* sau latini, în *greco-orientali* sau lege românească (olah vallas), în *reformați* de confesiune calvină sau așa numita helvetiana, de care se țin și astăzi cei mai mulți maghiari, în unitariana sau sociniana, ai cărei sectanți sunt toți maghiari și în evanghelică luterană numită augustana pe care o mărturisește poporul săsesc întreg; de aici vine ca de ex. în mintea și în limbile locuitorilor țării confesiunea calvină este identificată cu naționalitatea maghiară (magyar vallas), iar cea luterană cu naționalitatea săsească³³⁸.

Aceasta era starea și numărul confesiunilor religioase din Transilvania în timpul domniei lui Mihai Apafi, principe al Transilvaniei în perioada 1661-1690. Desigur, că, chiar în timpul lui Mihai Apafi, dar mai

³³⁸ Idem, p. 10.

ales după aceasta, structura s-a modificat, dar confesiunile în mare rămânând aceleași și în timpul vieții lui Barițiu, ceea ce el a luat în considerație în analizele evoluției istorice a Transilvaniei.

Prezentând structura apartenenței populației transilvănene la diferite confesiuni, Barițiu ne sugerează faptul că această diversitate de orientări religioase nu era de natură să aducă întotdeauna pacea între locuitorii țării. Faptul că straturile superioare dominau și din punct de vedere politic, în cazul când numărul lor scădea sau era depășit de altele, începeau adeseori, campanii de racolare de noi adepți la religia lor, pentru a-și menține dominația politică.

Totodată, prezentând starea socială, politică, militară, culturală, precum și diferite evenimente din timpul principelui Mihai Apafi, Barițiu le prezintă ca fiind puncte de reper rezultate dintr-un îndelungat proces istoric, iar starea lor la acel punct istoric constituiau indicii, care prevesteau pentru viitor dezordini sociale, lupte naționale, confesionale, lupte între bogați și săraci, dar mai ales între naționalități.

Nu întâmplător, o însemnată parte a analizelor sociale este dedicată stării cultivatorilor de pământ în timpul domniei principelui M. Apafi.

Starea cultivatorilor din Transilvania, era reglementată de foarte multe legi. Secuii au fost mult timp scutiți de robote feudale. Cu timpul, aristocrația i-a subjugat și pe ei transformându-i în iobagi. Sașii, dar și românii, care trăiau în *teritoriul săsesc*, dar și românii din acest teritoriu au fost scutiți de „jugul feudal”. Cultivatorii din pământul săsesc aveau dreptul la proprietate privată. Ei reprezentau cea mai prosperă parte a țărănimii ardeleni.

„Cu totul alta a fost soarta la imensa majoritate a populației rurale din toată cealaltă parte a Transilvaniei, afară de secuime și săsime. Cât ține din așa numita țară a Hațegului, pe Mureș și pe Someș, în sus pe Crișuri de vale până la fruntariile Ungariei superioare, urmele jugului feudal tot se mai cunosc bine încă și după acești patruzeci de ani trecuți peste populație, fără nicio distincțiune de naționalitate sau rasă, întrucât de multe ori petrecând pe unele locuri stai să te întrebi, care din ele a fost mai fericită, rasa ungară, ori cea română sau cea slavă”³³⁹.

Barițiu critica atitudinea unor „scriitori superficiali sau de rea credință care explică starea de mizerie în care trăia poporul român din comitatele feudale printr-o lene înăscută, specifică națiunii române. Leneși erau, scrie Barițiu, acei scriitori, care nu fac nici un studiu ethnologic comparativ, scoțându-le ochii românilor, comparându-i cu sașii, care au obținut de la regii unguri privilegii deosebite timp de peste șapte secole, iar

³³⁹ Idem, pag. 112.

barbaria cumplită ce domnește pe pustele Ungariei chiar la rasa maghiară nu o văd, nici mizerabilele colibe afumate de bietul popor rutean nu le-au văzut, pâinea lor de ovăz nu au gustat-o, nici alături cu bieții slovaci din Ungaria superioară n-au flămânzit și nici în puturile orașelor ungurești n-au petrecut”³⁴⁰.

Publicistul ardelean sugera celor ce vor să facă studiu despre anumite naționalități că ar fi mai bine să se intereseze și să studieze ce are un popor de la natură și ce caracteristici i s-au imprimat prin educația dată lui în biserică, prin școală și prin legile țării. Vor vedea atunci acei scriitori răuvoitori că în țările coroanei ungurești de pretutindeni sclavia pentru toate popoarele de toate limbile a fost de peste cinci secole regula, iar libertatea a fost excepția. Numai aristocrația s-a bucurat de libertate, adoptând un mod de viață caracterizat prin excese și desfrâu, lenevie și demnitate față de supuși, moravuri caracteristice nu numai aristocrației locale, cât și celei de la curtea principilor transilvani; călugărirea a avut și ea o viață liberă, burghezia mai puțin. Majoritatea absolută a populației rurale a fost iobăgită.

În Transilvania, feudalismul a avut cea mai prelungită existență, considera Barițiu, atât în comparație cu țările apusului Europei, cât și cu Polonia, dar și cu alte țări de sub coroana Sfântului Ștefan. Epoca lui M. Apafi este considerată de G. Barițiu, ca fiind perioada în care feudalismul prinsese în Transilvania cele mai adânci rădăcini, parcă împietrise și nu mai permitea nicio schimbare în existența și viața maselor de iobagi. Acest feudalism parcursese o perioadă îndelungată de formare și de înăsprire a condițiilor de existență ale maselor populației agrare.

Feudalii unguri au beneficiat din plin de ocrotirea prin lege a privilegiilor lor, care mereu erau reînnoite, dar și multiplicare prin legi favorabile lor.

Vom reproduce, pentru exemplificare din câteva legi pe care le amintește Barițiu în Părți alese din Istoria Transilvaniei pentru a vedea cum s-au acumulat nedreptățile și formele de asuprire la care era supusă populația Transilvaniei. Barițiu, în fond, ne atrage atenția asupra faptului că evenimentele anului 1848 aveau rădăcini adânci în istoria Principatului.

Mai întâi, Barițiu scrie despre „legea fundamentală proclamată pentru Ungaria în 1514, transmisă și Transilvaniei. Prin această lege se stabilea că „poporul cultivator al pământului țării este lipsit de dreptul proprietății de pământ, prin urmare neputând avea loc propriu, nu are nici unde să-și zidească nici casă proprie. Pentru a-și construi o casă, iobagul trebuia să ceară voie proprietarului să zidească o casă pe proprietatea acestuia. Putea să locuiască în ea numai atât cât îi permitea proprietarul să stea pe acel pământ.

³⁴⁰ *Ibidem*.

„Nebuni erau iobagii, - se întreba Barițiu, - ca sub condițiuni de acestea să-și facă și ei case din material solid, bunăoară cum sunt ale sașilor”?

În continuare, Barițiu amintește de un articol al unei legi din 1635 prin care domnii pământului să nu mai împiedice pe fete și femei la măritat sub pedeapsa de 100 fl.; 8 articoli de lege din 1637 și 1640 care stipulau, printre altele, că „Dorobanții înrolați pentru serviciu în cetăți să-și lase nevestele acasă, în robie, iar dacă acestea ar fugi la bărbați, comandanții să fie obligați să le dea afară sub pedeapsa de 200 fl. Existau prevederi în acele articole cu privire la situația soțiilor celor plecați la oaste, a celor fugiți peste graniță ș. a. În aceste cazuri, soțiile acestora îi înlocuiau pe soții lor în șerbie; cei ce-și terminau stagiul militar, deveneau din nou șerbi pe moșia pe care lucraseră înainte.

Într-o lege se găsea un articol care glăsuia astfel: „Iobagii fugiți pe teritoriul turcesc să fie receruți mai cu tact, mai cu blândețe, pentru ca țara să nu o pătească mai rău. Adică aristocrației îi era frică de turci”. Emiterea de legi și articole de legi care reglementau situațiile celor ce fugeau de pe moșiile aristocraților, au continuat până la 1848. Aceste probleme au continuat, deoarece fuga de pe o moșie pe alta, erau uneori încurajată chiar de cei mai mari proprietari de pământuri, care de regulă, duceau lipsă de forță de muncă. „Din a. 1683 în care Mihai Apafi a început să trateze cu curtea Vienei și până în 1700 au mai emanat în acești 17 ani vreo 15 articoli de lege tot numai în cauza iobagilor fugiți și a unor sate sparte, desființate³⁴¹. Prin desființarea satelor pierdeau și aristocrații funciari brațele de muncă, sufereau deci pierderi economice, pierdea și statul; reducându-se numărul celor ce plăteau dări și taxe la stat.

În timpul domniei lui Apafi, țara ajunsese atât de rău economic încât au existat cazuri când și domnii fugeau din țară.

Fugeau și locuitorii din săsime. Existau documente, scrie Barițiu, prin care se dădea voie, ca locuitorii fugiți din săsime și iobăgiți pe aiurea să se poată întoarce iarăși pe teritoriul regesc în anumite condiții³⁴².

Robia sau șerbia, termeni folosiți cu același sens de către Barițiu, era considerată de către aristocrați ca fiind veșnică. Iobagii se moșteneau din tată în fiu. Iobagii de moștenire (robiți pe vecie), lucrau pentru domni patru zile pe săptămână, iar zilerii câte trei zile pe săptămână, sau cu vitele sau cu brațele, după cum dispunea domnul stăpân al pământului. Nimeni nu avea voie să-l oblige să lucreze mai mult (echivalentul a 208 zile în an), dar nici zilerul să nu lucreze mai puțin, astfel, fiind pasibil de pedeapsă. Aceste obligații amintite mai sus nu au fost elaborate din inițiativa aristocrației

³⁴¹ Idem, p. 115.

³⁴² Vezi: Idem, p. 117.

funciare. Ele au fost introduse într-un regulament numai la stăruința curții imperiale de către dieta Transilvaniei ținută la Sibiu în ianuarie 1714 sub domnia împăratului Carol al VI-lea. Aristocrația a contestat însă acest regulament pe motiv că nimeni nu are dreptul și nici dieta „a dispune de proprietatea privată, iar iobăgimea este proprietatea domnilor”. Zeciuieli de toate felurile din produse și din vite au existat în toate timpurile iobăgiei, remarcă autorul volumului „Părți alese din Istoria Transilvaniei”, prin urmare au existat și în timpul lui Apafi, dar și după aceea.

Iobagii români nu aveau voie să țină cai decât cu învoiala domnilor; sașii erau obligați însă să țină mai mulți cai decât boi.

Țăranii erau opriți a purta haine din postav de târg, nădragi și cizme ca orașenii, nici căciulă dublă de un florin și nici cămașă de giolgiu. Românii nu aveau voie să poarte arme, până și mâncărurile de la anumite oșpețe erau reglementate.

Aceasta era starea socială a populației rurale din Transilvania către sfârșitul secolului al XVIII-lea. Ea privea, în primul rând, populația românească, cea mai numeroasă și cea mai asuprită din Marele Principat al Transilvaniei.

Să vedem acum care era nivelul culturii și științei însușite de populația transilvăneană prin școală.

Barițiu constata cu amărăciune că „Despre o cultură scolastică sub toată domnia în timpul lui Apafi abia poate fi vorba”³⁴³. Cele câteva instituții de învățământ anterioare erau cu totul insuficiente, iar existența lor se datora numai unor bărbați zeloși care studiaseră undeva în țări străine. Datorită războaielor civile și a invaziilor turcești, unele din vechile ctitorii școlare au fost distruse. Până și catolicii au fost în stare să-și întocmească școli mai bune numai după instaurarea puterii austriece în Transilvania. Aristocrații țării în marea lor majoritate abia știau să scrie și să citească, alții doar să-și scrie numele, alții nici atât. Câte un magnat ținea câte un perceptor străin pentru fiii lor. Câțiva din ei își trimiteau fiii la învățăture în străinătate. Situația aceasta i-a provocat altă remarcă, expusă cu gust amar: „guvernul lui Apafi numai cu afaceri scolastice nu se ocupase”. Totuși despre Apafi se spune că îi plăcea cultura, de la el au rămas și unele scrieri.

Mai bine ancorați în realitățile timpului, în afaceri comerciale și meșteșugărești, care cereau un grad mai înalt de cultură și pricepere în general, sașii, formându-și și o clasă burgheză au dezvoltat o rețea de școli mai bună nu numai la orașe, ci și la sate. Ei aveau deja în timpul lui Apafi un Colegiu renumit în Sibiu și unul în Brașov, iar în Bistrița, Sighișoara și

³⁴³ Idem, p. 118

Mediaș aveau gimnazii. Conducătorii acestor instituții aveau studii făcute în Germania, Olanda sau Elveția.

Aristocrația maghiară nu permitea copiilor din familiile populației agrare românești să învețe în școli, să se cultive și să se instruiască în general.

Dorința unor tineri de a urma o școală era interpretată ca fiind o încercare de a evada din mediul iobănesc, iar aristocrații vor rămâne fără brațe de muncă.

Excepție făceau numai tinerii care voiau să devină preoți. Acestora li se permitea să urmeze o școală – plătind o gloabă de 300 florini. „Însă și în privința aceasta din urmă trebuia să curgă o investigație strictă, să fie provocat protopopul să nu li se dea crezământ necondiționat, ei să se cerceteze și în urma lor ori un aristocrat de încredere, ori un subprefect și în cazuri obveniente școlarul să fie smuls de la școală fără nicio formalitate și dat pe mâna domnului său în iobăgie”³⁴⁴.

Dar și această lege, care făcea numitele precizări, în timpul domniei lui Apafi, era la discreția aristocraților, care puteau s-o aplice, dar puteau și să n-o aplice. Acesta era cazul cel mai des, după mărturiile timpului.

Transilvania a fost multe secole teatrul a numeroase lupte între diferite religii și confesiuni. A fost o perioadă când religia romano-catolică a fost dominantă în Transilvania. Ortodoxia românească era religia prigonită. După apariția celor două mari orientări ale reformismului (calvinii și evanghelică luterană) dominante au devenit acestea, iar prigonite erau cea catolică și ortodoxismul.

În scurta sa domnie din Ardeal, în anul 1600, Mihai Viteazu a încercat să îmbunătățească situația ortodoxiei românești transilvănene. Astfel, el a obligat dieta de la Alba Iulia din 20 iulie 1600 să adopte două articole de lege referitoare la clerul român și anume: „Art. 29 care glăsuia: la pofta Măriei Sale *popii românești*, încât ating persoana lor pe tot locul se scutesc de la șerbitutea (iobăgia) la care este supus poporul”; Art. 30. „Care popă românesc s-ar însura și a doua oară și cu ocaziunea vizitațiunii nu ar descoperi *Vlădicului*, de pe acel sat comitele suprem să scoată 200 florini voivodul”³⁴⁵.

După căderea lui Mihai au urmat legi de răzbunare cumplită. Dieta transilvană din oct. 1600 hotărăște că cel ce va mai merge în țările românești, de unde „le-a venit stricăciunea și pericolul” să-și piardă capul și averea. Mai hotărăște acea dietă că „*niciun popă românesc* să nu mai poată intra

³⁴⁴ Idem, p. 120.

³⁴⁵ Idem, p. 134.

niciodată în această țară din țările române, iar calugării să fie proscriși din toată țara; dacă totuși ar intra vreunul, acela să fie prins și spoliat”³⁴⁶.

După plecarea lui Mihai continuă luptele între reformați și catolici. Se urmărea ruina bisericii catolice. „Exercițiul cultului catolic este restrâns numai la cultul privat în familii”, glăsuiau legile timpului.

Biserica răsăriteană (clerul său), se abține de la propagandă în favoarea sa, nu îndeamnă pe niciun alt popor să treacă la ortodoxism, nu se amesteca în certurile celorlalte confesiuni, cărțile sale nu cuprindeau principii antimonarhice ș. a. și totuși, persecuțiile asupra bisericii răsăritene în Transilvania și Ungaria au continuat în tot secolul al 17-lea, așa cum a fost și până la 1600.

Dietele ardeleni din acest secol, deci și din timpul lui Mihai Apafi, adoptă articole de lege care promovau ostilitatea împotriva acestei religii. Religia ortodoxă cu biserica sa este declarată doar „suferită în țară, până la buna plăcere a principelui și a dietei”.

Autonomia bisericii ortodoxe este tot mai mult încălcată de puterea de stat, din partea principilor și a dietelor Transilvaniei. (Episcopilor li se interzicea să /hirotonisească, de ex., feciori de iobagi, iar pe cei hirotonisiți să-i degradeze, altfel va fi el însuși degradat).

În timpul domniei lui Apafi numai între anii 1679-1689 preoții ortodocși au fost supuși unor dări și contribuții foarte grele către stat, la care se adaugă anularea multor diplome de înnobilare ale preoților români. Pentru a fi mai eficiente măsurile luate împotriva preoților și enoriașilor lor ortodocși, Mihai Apafi a dat ordin să se facă colecții de legi, de Aprobate constitutiones „prin care este înfierată atât religiunea cât și naționalitatea poporului român”.

În legătură cu acțiunea de culegere de legi și compilate, făcea o remarcă Barițiu, principele Mihai Apafi a avut totuși o măsură: Parte mare din acelea „le-a omis și din cauză că multe legi decretate nebunește nu erau de loc executabile, precum, de ex., exterminarea totală a poporului românesc din Transilvania, desființarea bisericii răsăritene și alte nebunii de acestea”³⁴⁷. S-au găsit totuși unii care au retipărit și izvoare din acelea, cu deosebire dintre acei urmași ai unor familii care întotdeauna au dorit exterminarea poporului român.

Oricum, chiar și din studierea numai a acelor legi care nu cereau exterminarea românilor și a religiei lor, Barițiu și-a putut face „O idee clară pe care ne-o transmite pregnant și nouă – despre gravitatea sclaviei în care ajunsese biserica română sub robia protestanților. Motivele acelor goane

³⁴⁶ *Ibidem*.

³⁴⁷ Idem, p. 136.

(persecuții – n. ns. T.I.) nu erau altele decât tot acelea din perioadele domniei politice a regilor catolici: *Scopuri politice ajutate de fanatismul religios*³⁴⁸.

x

Relatând, chiar și sumar, starea socială și politica din timpul domniei lui M. Apafi (1661-1690), ca o stare a evoluției Principatului Transilvaniei pe o perioadă de 4-5 secole anterioare, ne dăm seama că în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, acest principat era străbătut de numeroase contradicții, lupte între clase sociale care stăpâneau avuțiile țării și clase sociale lipsite de acestea, care munceau pentru cei ce-i stăpâneau prin avere, moștenire nobiliară și aristocratică, prin apartenența la clasele dominante, națiunile cu drepturi politice depline sau lipsite de drepturi politice, naționale sau confesionale, cum era cazul românilor. Românii erau națiune „suferită”, confesiunea lor ortodoxă era și ea „suferită”, erau deci lipsiți de drepturi economice; sătenii nu aveau drept de proprietate, erau dependenți de proprietarul lor, obligați să muncească pentru acesta. Așa cum s-a constatat, pe scurt în paginile anterioare.

Marele Principat al Transilvaniei era dominat de o mare aristocrație feudală, considerată proprietara unor mari domenii feudale, a unor palate luxoase, care imitau marea feudalitate din apusul Europei, care dominau Europa cu 3-5 secole mai înainte, dar care evoluase și evolua tot mai mult, adaptând un alt mod de trai și alte comportamente sub influența economiei bănești.

Aristocrația ungurească din Transilvania ca și cea din Ungaria era una din cele mai lacome aristocrații, care aplica cele mai dure metode de stoarcere și preluare fără echivalent a rezultatelor muncii iobagilor, fie că erau români, unguri sau secui.

În fruntea aristocrațiilor și a modului de comportare feudal se găsea principele Transilvaniei care-i imita întru totul pe marii feudali din apusul european, poate și pe cei din Polonia în ceea ce privește organizarea armatei, legile pe care le aplica iobagilor, românilor în general, religiei lor ortodoxe, ignorarea națiunii acestora, pe care i-ar fi dorit deznaționalizați etc.

În palatele lui până și lucrătorii și serviciile palatului erau forme de organizare specifice feudalismului apusean din niște vremuri considerate însă deja trecute și depășite, devenite anacronice. De exemplu, bucătăria și sălile de mese erau înzestrate cu „prefecți și viceprefecți peste băuturi, pâine, mâncăruri gătite; așternători, umplători de pahar, purtători de căciulă domnească, purtători de arme sau armăsar, sau mai bine îngrijitori de arme, secretari, conservatori, comarnici, pipărători, intendent peste bucătari, cu toții peste 20. Urmau – scrie Barițiu – 32 așa numiți cămărăari, vreo 26

³⁴⁸ *Ibidem*.

popiferi dapiferi sau purtători ai bucatelor la mese, în fine alți 20 cu nume de servitori ai principelui (ephebi, ungurește: inasok)³⁴⁹.

Era, în fapt, după explicațiile lui Barițiu, un personal format în majoritate tot din familii de nobili, numiți în alte țări sub numele de aprozi. Era și o practică a unor părinți de a-și trimite copii la palatele celor mai puternici magnați, pentru a învăța comportamentul magnaților sau a celor ce se puneau în slujba acelora, pe viață, mai erau recrutați și din domnișori, din aprozi „pierde vară”, unii ignoranți, alții bețivi etc.

La cei mai mari magnați și principii ai transilvănenilor până și doamnele pretindeau curtea lor separată de aceea a principelui, dar tot atât de fastuoasă și dotată cu un personal aproape tot atât de numeros și complicat. Barițiu, întrucât ne prezintă, cu precădere situația social-economică din timpul lui Mihai Apafi, ne prezintă și cazul luxului și organizării palatului soției acestuia. El ne spune că soția lui Apafi avea curtea sa separată, mai ales în castelul său de la Blaj: un prefect al palatului (mareșal al curții), un magistru peste cai, un popă, un paharnic, 1 prefect al mesei (stolnic); 1 custode al casei, prefect peste cuptoare de pâine, căruia îi spuneau descojitor de pâine, 1 comornic, 1 preparatoriu de bucate, prefect peste lucrători și 1 medic, în fine vreo 30 de aprozi; erau femei cameriere, pieptănătoare și alte servitoare și multe altele.

Despre soția lui M. Apafi, G. Barițiu scria că circulau zvonuri că era o femeie trufașă și foarte capricioasă. Dar despre aceasta nu a aflat scris nicăieri. A aflat dintr-o cronică a lui Mihail că „doamna era subțirică și nesănătoasă, foarte geloasă pe bărbatul său, nu suferea femeii frumoase pe lângă bărbatul său, îl bănuia și de legături cu femeii tinere ale unor magnați, precum cu nevasta lui Paul Bodi, care se îmbrăca mult mai cu lux decât doamna; din această cauză erau certuri dese în familie și Apafi își bătea nevasta ca orice sătean barbar”³⁵⁰. Erau informații pe care Barițiu le preluase dintr-o cronică a lui Michail Cserei ca și din altele care dădeau știri din timpul doamnei lui M. Apafi (1661-1690).

După nașterea fiului lor i s-a dat și acestuia personal și serviciu separat de al părinților. Născut la 13 a VI-a/1681, Mihail pruncul lui M. Apafi a fost ales succesor al tatălui său primind aprobarea pentru aceasta în 18 sept. 1684 din partea sultanului Porții Otomane.

Soția lui Apafi (remarca Barițiu în *Părți alese din Istoria Transilvaniei* „mai avea două surori căsătorite cu alți doi magnați ai aristocrației ungurești din Transilvania: Michail Teleki și Dionisie Bamfi; cele trei surori erau fiicele lui Bornemiza. Un unchi al lui Apafi, de la care

³⁴⁹ Idem, p. 6.

³⁵⁰ Idem, p. 7.

acesta primea sfaturi bune, în cronica lui M. Cserei se sugerează că a fost otrăvit, iar un fiu al acelui unchi Nicolae Apafi, căsătorit cu fiica lui Michail Teleki a decedat și el curând. Alte rude ale lui M. Apafi nu aveau nici o trecere la curtea acestuia. Nu încăpeau de cele trei surori și acoliții lor; ele fiind cele ce stabileau donațiuni de domenii feudale, funcțiuni bănoase și ranguri înalte.

Principele Mihai Apafi, remarca Barițiu, nu staționa prea mult în reședința sa oficială din Alba Iulia. Stătea mai mult la curtea sa din Ernot (Radnoth), la Blaj, la Făgăraș printre români, cu scopul de a-i îndupleca să treacă la calvinism. Din această cauză biserica românească din acel district a fost scoasă de sub jurisdicția imediată a mitropolitului de Alba Iulia și supusă jurisdicției imediate a superintendentului reformat unguresc, urmată de măsuri violente și persecuții serioase din partea protestanților calvini.

Prigoanele asupra populației românești pe linie politică, pe linie socială (românii formând marea majoritate a iobăgiei transilvănene), prigoanele religioase, refuzul constant de a recunoaște națiunea românească printre națiunile transilvănene, de a considera confesiunea ortodoxă ca fiind tolerată și nu recunoscută, războaiele dese intervenite în timpul domniei lui Apafi au dus țara, remarca Barițiu „la o tristă +decadență”, ceea ce însemna condiții grele de trai pentru clasele lucrătoare ale Principatului. La acestea se adăugau și desfrâul din partea aristocrației, mortalitate ridicată în rândurile populației sătești, războaie apăsătoare pentru economia transilvăneană, pierderi materiale, biruri grele asupra populației, noi privilegii și scutiri de obligații financiare către stat acordate acelorăși aristocrați etc.

Barițiu consideră că unul din izvoarele cele mai autentice despre starea decăzută a Transilvaniei din timpul lui M. Apafi este un memoriu întocmit de cancelarul Nicolae Bethlen către împăratul Leopold I *pe care l-a intitulat Moribunda Transilvania ad pedes sacratissimi imperatoris Leopoldi proiecta*, semnat Nic. Bethlen, 1688³⁵¹.

Jurând că spune adevărul, N. Bethlen îl roagă pe împărat ca să-i fie milă de țară, s-o ia sub protecția sa și să o apere cu mână tare, cu deosebire de trei calamități înfricoșătoare:

1. gangrena turcească și tătarească, adică necurmatele invaziuni și jafuri;
2. este guvernul lui M. Apafi, pe care-l descrie ca pe cel mai destrămat din lume;
3. decadența și rapacitatea miliției imperiale care ocupase țara. Deci observăm că erau enumerate două cauze externe (provocate de turci și chiar

³⁵¹ *Ibidem, Moribunda Transilvania ad pedes sacratissimi imperatoris Leopoldi proiecta*. Nic. Bethlen 1688, p. 11.

de austrieci) – ambele venind din două extreme. Dar se pare că răul cel mai mare venea din interior, din partea guvernului, care, în fond, el era cel ce trebuia să aibă grijă de prosperitatea întregii populații a principatului, de pacea și liniștea locuitorilor săi. Asupra acestui rău provocat de cauze interioare va insista N. Bethlen în memoriul său.

Întocmitorul memoriului sugerează că totul pornește de la principele Mihai Apafi. Despre care spune că este un om „de o natură foarte blândă”, dar s-a dedat cu totul „plăcerilor vieții private”. Iar guvernarea țării a lăsat-o de mai mulți ani pe mâna unor oameni fără caracter, lacomi de îmbogățire, care nu-și alegeau mijloacele când doreau să se îmbogățească, să-i despoaie pe alții de averi și de putere etc. Cei ce guvernau s-au dovedit lipsiți de caracter, se certau între ei, se denunțau unul pe altul, denunțările mincinoase devenind un mod obișnuit de guvernare, formarea de conspirațiuni ale unor grupări de aristocrați împotriva altora și împotriva principelui sau în lupta dintre diferiți magnați deveniseră și ele un mod obișnuit, o practică curentă în activitățile guvernamentale. La toate acestea se adăugau bătrânețea și bolile de care suferea M. Apafi, încât, la un moment dat nu se mai știa cine conduce Marele Principat al Transilvaniei. Urmarea a fost catastrofală.

Reproducând starea descrisă de Nicolae Bethlen în memorialul său către împărat, mai ales aceea creată de proasta guvernare, Barițiu ne redă în vol. I al lucrării sale „Părți alese ale Istoriei Transilvaniei ...”, printre altele, următoarele: De aici apoi purced toate relele: sentințe de moarte, captivități, exiluri, proscricțiuni, reversale, garanții (chezășii) pentru cei inculpați. De aici legi răsturnate, nobilimea asuprită, poporul spoliat; *sunt de vânzare*; tezaurul țării deșert, confederațiuni fără folos, și războaie ca fiice care seamănă pe deplin mamelor. Cancelaria țării foarte necesară pentru a guverna este închisă, de unde apoi se nasc rele nespuse de mari atât în țară cât și în afară. În fine, toate mijloacele păcii și prosperității publice sau neîngrijite sau prin întârzieri și prin oameni nedestoinici trimiși de delegațiuni stricate așa, ca să nu poată fi descurcate³⁵².

Sistemul legislativ, arăta N. Bethlen, era și el decăzut; libertatea votului redusă la zero, dieta, la rândul ei, devenise un aparat, o mașină care făcea pe voia unor magnați, ce știau să stoarcă voturile prin frică și prin amenințări cu moartea, cu pierderea onoarei și a averilor, care în cazul că nu votau precum voia curtea, se luau și se dădeau altora care-i făceau voia.

Posturile de judecători erau ocupate de oameni care tot ei erau și martori, devenind adevărați corbi răpitori și lupi cu piele de miel, care-i condamnau pe nevinovați la temniță și apoi tot ei răpeau averile și demnitatea chiar și voturile dietei corupte și destrăbălate.

³⁵² Idem, pp. 11-12.

În dietă, se spunea în memoriul lui Bethlen, se votau adeseori legi redactate cu viclenie, încât acelea peste un an, doi, deveneau curse și pierzanie chiar pentru cei ce le votaseră. „Și toate acestea se fac sub numele acestui principe blând, spre batjocura înfricoșată a dietei, a principelui, chiar și a dreptății dumnezeiești.

La toate acestea mai adăuga Bethlen, că acea stare blestemată a lucrurilor domnea de 15 ani în Transilvania, în care period acei puțini aristocrați au domnit, au tirănit și deprădat țara oricum le-a plăcut lor”³⁵³.

Memoriul lui N. Bethlen este întocmit în perioada în care trupele austriece repurtaseră victorii decisive asupra oștirilor Porții Otomane. „Înfrângerea turcilor la Ersekujvár în 15 august 1685 și marea greșeală tactică făcută de aceștia de a prinde pe Emeric Thököly și a-l scoate din luptă au avut ca rezultat imediat supunerea de către imperiali a unui vast teritoriu din Ungaria Superioară controlat de către cel căzut în dizgrație. De acum problema stăpânirii Transilvaniei devenise deosebit de acută, încât paralel cu deschiderea dietei ardeleni din octombrie 1685 de la Alba Iulia și prezentarea lui Dunod cu noi propuneri are loc intrarea trupelor imperiale în Partium, în părțile Chioarului și ale Maramureșului pentru a se oferi astfel argumentele necesare acceptării pretențiilor formulate dietei de trimisul iezuit. Se cerea insistent să nu se permită polonezilor în Transilvania, să se întrerupă orice legătură cu turcii, în primul rând plata tributului și trimiterea de corespondență, să se asigure încartiruirea și proviziile la 13.000 de soldați și să se dea cele necesare pentru asediul Oradiei”³⁵⁴.

M. Apafi, inițial respinge propunerile imperialilor, dar trimite deputați la Viena, care să mijlocească cruțarea țării de ocupație. Răspunsul a fost negativ, însoțit de amenințarea că de nu va primi armata de bunăvoie, ea tot va intra prin vărsare de sânge. Apafi trimite o altă deputație cu oferta de 100 mii taleri și victualii, numai să nu intre armata în țară. Se respinge și această ofertă. Armatele împăratului au intrat însă în țară, au ajuns la 17 oct. 1687 la Cluj, la refuzul conducătorilor cetății de a le deschide porțile, ducele Carol, comandantul trupelor austriece pune tunurile, iar clujenii, forțați de această intervenție deschid porțile Clujului. Ducele Carol a intrat în cetate cu statul său major, trupele au fost încartiruite în țară în cetăți și fortificații.

Între timp, M. Apafi, supus presiunilor fugi la Blaj și apoi la Sibiu, cu intenția de a se apăra.

³⁵³ Idem, p. 12.

³⁵⁴ *Istoria României. Transilvania, Societatea Culturală George Barițiu, Cluj-Napoca, 1987, p. 628.*

Austriecii pătrund tot mai adânc în țară sub pretextul apărării Principatului de turci și de tătari, iar după ce au ocupat Dejul și Clujul s-au îndreptat spre Sibiu, unde a fost înfrântă slaba rezistență încercată de ardeleni, lipsită de orice sprijin extern.

Ca urmare a victoriei asupra lui M. Apafi, Transilvaniei i s-a impus tratatul de la Blaj din 27 oct. 1687, care a permis diplomei leopoldine din 16 oct. 1690, a cărei promulgare a fost însă amânată până în 4 decembrie 1691. „Dar trecerea țării în posesiunea Casei de Habsburg se poate da în realitate din acea dată de 27 oct., anul 1687”³⁵⁵

Tratatul împărțit în două capitole și 34 de puncte nota în prologul său „că după ce Dzeu ajutase ca armatele creștine confederate să câștige atâtea victorii strălucite asupra turcilor, și după ce se crede că a venit timpul dorit de popoarele creștine să scape cu totul de sub jugul lor; deci că scopul salutar să fie atins cu atât mai sigur, se încheie între ducele Carol în numele Majestății Sale de una parte această convențiune sub următoarele condițiuni:

Capul I punctul 1. Principele va ținea în lăuntru țării una parte din armata imperială și pe lângă observarea de disciplină militară bună, va lăsa să se așeze în cetățile și fortărețele Sibiu, Cluj, Bistrița, Sas-Sebeș, Orăștie, Oșorhei, Deva, Gherla, Șimleu, Teius. Deci armata austriacă se așeza ca la ea acasă. Dar de unde să se hrănească, cine s-o întrețină. Sarcina cădea asupra Marelui Principat al Transilvaniei. Acesta trebuia să contribuie la întreținerea armatei austriece cu 66.000 de găleți de grâu și făină, 39.000 măji de carne, 7.000 buți de vin, o bute de 40 ferii (vedre) ardeleni de câte 8 cupe, 120 mii găleți de ovăz, 144 mii de măji și 480 mii mănunchi de paie.

Țara trebuia să mai plătească 700.000 florini renani = 840.000 florini ungurești, în șapte rate.

Urmează prevederi cu privire la soarta Principelui, a consilierilor, a deputaților care nu mai sunt tolerați în Sibiu. Sunt obligați să-l părăsească. În locuințele lor nu vor fi încartiruiți militari.

Libertatea celor patru religii este asigurată; funcționarii publici rămân în funcțiile lor. Comandanții austrieci militari nu se vor amesteca în treburile administrației. Veniturile domniilor și altor locuitori să nu fie micșorate; se instituie o amnistie generală, se proclamă libertatea comerțului peste tot, „și nici grecii, nici armenii să nu fie împiedicați a face comerț; cetățile în care s-au pus; principele să nu fie împiedicat să convoace dieta.

Barițiu considera că întrucât austriecii veneau în Transilvania după numeroase victorii asupra turcilor și ungurilor condițiile tratatului nici nu erau prea grele. Țara putea fi subjugată mult mai rău. „Nu s-a făcut aceasta, explica Barițiu, dintr-o politică prevăzătoare, ceea ce s-a și adevărit cu

³⁵⁵ G. Barițiu, *op. cit.*, Sibiu, 188, p. 63.

prisos”³⁵⁶. De fapt, imperialii austrieci au pus odată cu tratatul de la Blaj, întărit prin Diploma Leopoldină din 16 dec. 1691, bazele politicii lor dualiste în administrația generală a Transilvaniei. Pe de o parte au încercat reforme care ar fi putut schimba radical starea social-economică a Transilvaniei, pe de altă parte menajând interesele și susceptibilitățile marii aristocrații maghiare, care-și apăra privilegiile sale materiale nu au dus niciodată până la capăt nicio reformă care era făcută în favoarea sau și în favoarea poporului român.

Că este așa, ne-o demonstrează Barițiu prin înșiruirea a numeroase evenimente și procese istorice ce au avut loc între 1691 și ultimi ani ai vieții sale (Barițiu a murit în 1893).

În primul rând, Barițiu face observația că Tratatul de la Blaj a fost un act impus. Imediat după semnarea tratatului de la Blaj, Carol I-a jignit pe Apafi și pe familia lui, de moarte, cerându-i (prin George Banfi) să plece din Sibiu. În 29 oct. a fost obligată să părăsească orașul. Lui și familiei sale, cel ce i-a transmis ordinul, nici nu le-a dat voie măcar să-și termine prânzul la care se afla când li s-a comunicat. Deosebit de mult a suferit soția lui Apafi, remarca Barițiu. Ea era o femeie foarte activă, obișnuită să se amestece în afacerile țării și să le influențeze, jucând prea „de multe ori rolul de ministru”.

După Cluj și Sibiu s-au supus toate celelalte orașe și cetăți transilvane. O oarecare rezistență a încercat doar Brașovul.

Deci, imperialii au ocupat țara fără să întâlnească o opoziție semnificativă. „Spiritul militar, observa Barițiu, dispăruse mai de tot din aristocrația mare și mică, iară cu vitejia secuilor maltratați și ei de către feudalii lor se făcea numai paradă deșartă, precum se face până în ziua de astăzi cu lauda de sine. Încât pentru masele cele mari ale poporului românesc, apoi acesta ajunse ca și alte câteva popoare din alte țări, la acea indolență și stare disperată încât nu-i pasă nimic că cine domnește în țară ... Numai când i se atacă conștiința religioasă, el se revoltă; mai departe își vedea de necazurile sale, ducea viață retrasă; fără lipsă mare, nu-și făcea treabă cu nici un popor, căci încrederea lui dispăruse din veacuri către oricare altul”³⁵⁷.

Ocuparea Transilvaniei supusă ușor și apoi organizată pe districte militare de ducele Carol a provocat mari griji în rândurile celor mai bogați aristocrați. Țara se găsea sub stăpânirea armată a imperialilor, dar o diplomă „cu caracterul unei legi fundamentale nu exista încă”. Pentru a avea un ascendent și mai mare asupra aristocrației maghiare împăratul a convocat în

³⁵⁶ Idem, p. 63.

³⁵⁷ Idem, p. 87.

oct. 1887 dieta de la Pojon, în care a casat art. 31 din diploma regelui Andrei Andrei II, prin care aristocrației i se recunoștea dreptul de a se scula cu arme în contra regelui în caz când acesta ar viola vreo lege, sau în mai multe cazuri și atunci, când aristocrației i s-ar părea că regele violează legea. Tot la acea dietă fiul regelui, Leopold a fost încoronat rege al Ungariei la vârsta de 9 ani sub numele de Iosif I „și cu aceasta dreptul electoral la tronul Ungariei încetează”. Dieta convocată în 18 noiembrie 1687 la Făgăraș a avut ca obiectiv repartizarea sau aruncul de contribuție în bani, în cereale, vin, vite, fân, paie pe așa numitele *Porți* (câte 10 familii constituiau o Poartă). Cantitatea de bani sau produse aruncată pe o poartă la acea dietă a crescut semnificativ.

După plecarea ducelui Carol, în locul lui a venit generalul Caraffa, care în 1888 le impune transilvănenilor noi contribuții în natură și în bani. El le impune să o rupă cu Poarta Otomană, să accepte protecția împăratului Leopold I și să facă o declarație în acest sens. La 9 mai 1888 declarația cerută este semnată și curând confirmată de dietă, Transilvania renunță la suzeranitatea turcească, care nu mai exista la acea dată, intrând „sincer” și cu bună credință „sub protecția imperială” Transilvania va dobândi astfel o nouă situație de drept, încheindu-se formal și juridic epoca suzeranității otomane, principatul trecând de acum sub stăpânire habsburgică, dar încă nu avea un act de garantare a legilor și instituțiilor sale. În timp ce se crease o anumită siguranță cu privire la viitorul Marelui Principat al Transilvaniei, austriei continuau trimiterea de noi trupe și în alte orașe, precum Brașov – singurul care a încercat să se opună trupelor imperiale – Gurghiu, Chioar și Hust. Se aștepta totuși ca printr-o diplomă dată de împărat să se reglementeze restul problemelor ce vizau libera alegere a principelui, libertatea confesională, asigurarea domniei pentru Mihai Apafi I și fiul său, reintegrarea în Transilvania a teritoriilor din Partium redobândite de la turci, introducerea principatului în viitorul tratat cu turcii, libertatea comerțului și înlăturarea pe viitor a amestecului palatinului Ungariei în problemele Ardealului.

Tratatul au fost anevoioase. Monarhul evita promulgarea unei diplome, el așteptând rezultatele de pe câmpul de luptă, până atunci statutul Transilvaniei semăna mai mult cu acela al unei țări ocupate și nu cu o țară care a renunțat de bunăvoie la suveranitate.

Unii nobili colaborau cu imperialii. Alții voiau să integreze Principatul la Ungaria. Alții, cu deosebire nobilii de obârșie din Ungaria care voiau să-și redobândească moșiile înapoi, pierdute pe timpul stăpânirii Ungariei de către turci, se opuneau anexării Transilvaniei la Austria.

A reușit punctul de vedere al lui Nicolae Bethlen, cel ce a întocmit, am văzut mai înainte, un memoriu către împăratul Austriei, cu privire la

starea politică deplorabilă în timpul principelui M. Apafi. Aristocratul amintit și cei ce-l sprijineau au reușit să obțină după tratative interminabile actul care reglementa, în sfârșit, situația Transilvaniei în cadrul imperiului.

Prin diploma împăratului se garantează „în cadrul imperiului statutul separat al principatului cu instituțiile și dreptul său”.

Acest nou document nu este altul decât Diploma leopoldină din 16 oct. 1690, a cărei promulgare solemnă a fost întârziată încă opt luni, în funcție de rezultatele de pe câmpul de luptă. Dar se mai aveau în vedere și alte intervenții și insistențe, atât de la forțele interne cât și din partea legațiilor străine.

Este vorba despre „Diploma leopoldină” din 4 dec. 1691, care prin cele 18 puncte ale ei va constitui actul fundamental, care va servi de Constituție Transilvaniei până la dualism.

Diploma recunoaște toate drepturile și privilegiile aristocrației transilvănene. Se recunoaște, în fond, statutul de clasă și de castă separată, suprapusă, cu privilegii deosebite și drepturi de conducere în stat, cu scutiri de impozite, taxe și alte contribuții bănești, cu drepturi de proprietate funciară, de a avea în proprietate iobagi, de scutire de a face serviciul militar ș. a. ș. a. Aceste drepturi sunt recunoscute ungurilor, secuilor și sașilor. Compilatele și Aprobatele, cu excepția dreptului la rezistență a nobilimii, rămân în vigoare în întregime. Structura constituțională a țării a rămas neschimbată. Se mențin dijele plătite de iobagi.

Catolicismul slăbea. S-au luat măsuri ca el să fie întărit. S-au făcut multe încercări de a-i atrage pe ortodocși – deci pe români – la catolicism; dar și multe încercări de a-i atrage și la calvinism.

Diploma leopoldină din 4 dec. 1891 nu a îmbunătățit situația social - economică a românilor din Transilvania și a celor din Ungaria. Românii continuă să fie, națiune dominată, iar ungurii, secuii și sașii au continuat să rămână națiuni dominante. Deci, au rămas cauzele și premisele unor contradicții care oricând se puteau transforma în forme de lupte violente sau de rezistență îndelungată în așteptarea unor condiții favorabile pentru a scăpa de iobăgia asupritoare.

Aristocrația a continuat să-i asuprească sub aceleași forme: economice, sociale, religioase, militare, culturale, naționale ș. a. Diploma leopoldină a transferat formele de asuprire de la un imperiu - cel Otoman la cel Habsburgic.

Chiar înainte de diploma leopoldină din 1691, imperiul austriac era deja un conglomerat de popoare și de contradicții. Anexarea Transilvaniei, cu numeroasele și complexe lupte între națiuni, religii și confesiuni religioase, sociale și de altă natură au complicat situația și în țările proprii austriece, care cândva își avuseseră și ele drepturile lor constituționale și

corpurile legislative. Dar împăraților Austriei nu le-au convenit acele forme de guvernare ale popoarelor supuse lor. În locul unor corpuri legislative au apărut adunări sau diete cu drept de petițiune, care permiteau unei numeroase aristocrații să asuprească marea majoritate a popoarelor. „Iobăgia crudă, monopolul, așa numitele judecăți patrimoniale dominau și în acele țări ca și bunăoară în Ungaria; de drepturi omenești mai nu era vorba”³⁵⁸.

Împărăteasa Maria Tereza a încercat să schimbe situația. A întâmpinat însă rezistența mării aristocrații. Ea a încercat să facă din Austria un stat nou, modern, a făcut o seamă de reforme binefăcătoare, să scoată poporul din starea materială necorespunzătoare în care trăia. Reformele sale trebuiau să cuprindă armata, toate ramurile activităților publice, pentru a scoate poporul din soarta unei existențe întunecate în care trăia de peste 150 de ani. Mai întâi s-a înconjurat de sfetnici buni, bărbați dintre cei mai buni și luminați, cum au fost Kaunitz, generalii: Daun, Liechtenstein, oameni de știință ca dr. van Swieten, Sonnenfels și alții, împreună cu care împărăteasa a hotărât ca din acel stat *feudal* să facă un stat de drept, iar în locul a 100 de mii de domni, care domneau peste toate celelalte clase, să fie un singur domn, adică *Legea*. Când legea va fi gata și se va impune și peste cei 100 de mii de domni, Maria Tereza a promis că ea o va sancționa și o va impune tuturor.

Așa s-a și întâmplat, consemnează Barițiu, în vol. I din *Părți alese din Istoria Transilvaniei ...* – „Pe lângă așa numita *cancelarie a statului*, care astăzi se numește *consiliu de miniștri*, împărăteasa a mai înființat, *consiliu de stat*, în al cărui sân să se dezbată afacerile mai importante și să se prepare proiecte de legi”³⁵⁹. Au fost reorganizate toate instituțiile mari și mici, guvernatorii au început și ei să lucreze după legi și instrucțiuni uniforme de administrație.

Puterea judecătorească a început și ea să lucreze după legi penale uniforme pe tot statul, a fost desființată tortura și arderea strigoilor, s-a înlăturat dezordinea ce domnea în administrarea impozitelor.

Împărăteasa a reglementat raporturile dintre țărani și feudali, obligându-i pe aceștia să respecte niște legi mai vechi, iar pe prefecți să-i oblige să le aplice și să le respecte.

Sub Maria Tereza s-au înființat numeroase școli, Academie reală și Comercială, școala nautică la Triest, carantine contra ciumei, drumuri așternute în toată țara, regulări de râuri, canale navigabile etc. A perfecționat și sporit armata de la 30.000 de militari la 300.000 de militari, a sporit și perfecționat artileria, a înființat regimente de grăniceri etc.

³⁵⁸ Idem, p. 358.

³⁵⁹ *Ibidem*.

Tot în timpul Mariei Tereza s-au impus și reglementat legi și instrucțiuni despre modul cum să se comporte popoarele austriece în instituții, în societate etc. A impus reguli de comportament pentru toate clasele sociale și funcțiunile îndeplinite: aristocrați, orășeni, țărani, preoți, funcționari, învățători etc. Cei invitați la mese să fie îmbrăcați curat, să nu sufle nasul cu mâna, să nu arunce oasele pe jos etc.

Reformele introduse între mari greutăți de împărăteasă în lunga sa domnie au lăsat urme neșterse la popoarele cislaitane³⁶⁰ și au produs o diferență foarte bătătoare la ochi între gradul culturii cislaitane și translaitane ungurești, așa cum le văzurăm și noi pe acestea până la 1848³⁶¹.

Cele mai multe greutăți le-a avut M. Tereza cu încercarea de ai catoliciza pe cei de altă confesiune. Apăruseră mari puteri care-i protejau pe protestanții de diferite orientări, dar și pe ortodocși, care erau apărați de imperiul ortodox al Rusiei.

În țările coroanei ungurești, împărăteasa deși era regina Ungariei nu putea introduce reforme decât numai cu acordul dietei. De aceea aici, deci și în Transilvania, reformele au pătruns greu, dar trunchiate, adeseori anulate, aplicate doar parțial sau deloc. Aristocrația feudală și patriciatul săsesc se opuneau aproape întotdeauna.

În Ungaria, deci și în Transilvania privilegiile erau apărate cu strășnicie și nu numai în domeniul social, patrimonial, ci și școlar, cultural.

Totuși, cu toată opoziția aristocrației ungurești și a patriciatului săsesc, Maria Tereza a introdus o seamă de reforme și în Ungaria numai din proprie inițiativă, învingând opoziția forțelor retrograde feudale din Ungaria: aristocrația rurală reprezentată de dietă.

De aceea împărăteasa ca regină a Ungariei din 1765 nu a mai convocat nicio dietă în Ungaria, dar ajutată de consilierii săi a refăcut din ruine Buda, reședința vechilor regi unguri, a revigorat Universitatea de la Sâmbăta – mare, care doar mai vegeta, a mutat-o la Buda, a înzestrat-o cu cele necesare, lărgindu-i câmpul de activitate, a reorganizat cancelaria Ungariei, a înființat așa numita gardă ungurească compusă din tineri aristocrați, i-a trimis pentru a se educa mai bine la Viena, a făcut ordine în rândul clericilor și școlilor catolice.

Dacă în Ungaria Maria Tereza a întâmpinat greutăți în înfăptuirea de reforme, în Transilvania a întâmpinat o opoziție și mai mare. Atât din partea

³⁶⁰ Termen neoficial prin care, în Austro-Ungaria erau numite țările de dincolo de Laita (Leitha) (luând ca punct de plecare Viena), spre deosebire de Transilvania (țările de dincolo la Laita) (vezi: Enciclopedia română, tom I, 1898, p. 487.

³⁶¹ *Ibidem*.

aristocrației funciare, cât și din partea patriciatului săsesc, cât și din partea secuilor.

Relațiile sociale, confesionale, structura de clasă mai complexă și relațiile naționale erau, am văzut în paginile anterioare, cu mult mai complicate, iar uneori chiar și ireconciliabile.

Ocuparea și stăpânirea militară a Transilvaniei a fost cu mult mai ușoară și rapidă, asigurarea unei stăpâniri reale și îndelungate a fost mai grea. De aceea chiar Maria Tereza predispusă la unele concesii nu a fost prea sigură că în Transilvania va fi pace și liniște. Pentru a reuși, atât ea cât și urmașii săi la tron – deși s-au considerat „monarhi iluminați” au întreprins o seamă de reforme și în beneficiul maselor largi ale românilor, au dus, totuși, cu preponderență o politică duplicitară față de români, cărora întotdeauna le creau impresia că le vor rezolva cererile justificate.

Dar nici Maria Tereza, nici urmașii săi la tron nu au rezolvat niciodată până la capăt și definitiv nedreptățile făcute de către aristocrația și organele de stat ungurești. Întotdeauna s-au menținut nemulțumirile românilor față de relele tratamente ale statului și ale claselor și castelor aristocratice, dominante.

Maria Tereza a înfăptuit o seamă de reforme în vederea modernizării statului și în Principatul Transilvaniei, unde viața social-economică era diferențiată de cea din Ungaria și din Austria. Fiecare reformă împăratească avea ca scop consolidarea puterii imperiale în Principatul transilvan și reducerea puterii aristocrației ungurești, care aici își păstra și mai multe prerogative și privilegii chiar și decât în Ungaria propriu-zisă.

La trei luni după ocuparea tronului, împărăteasa a convocat pentru 20 februarie 1741 dieta Transilvaniei din Sibiu. La acea dietă s-a depus în numele țării jurământul homagial. Actul a fost semnat de toți membrii în 2 martie 1741. La 27 martie a ajuns vestea că s-a născut succesorul la tron: Iosif. „Dieta, scrie Barițiu, mai mult a trândăvit în acel an. Dar Viena câștigă autoritate mai mare asupra guvernului decât o avuse până atunci”. Deci imperiul austriac a jucat la două porți, cum s-ar spune. Pe de o parte încerca să-și subordoneze tot mai mult dieta, pe de alta, încorseta tot mai mult activitățile guvernului.

A urmat dieta din 23 ian./1744, considerată de G. Barițiu una din cele mai remarcabile în Principatul Transilvaniei. Au fost sancționate abia acum câteva legi votate încă de Carol după atașarea Transilvaniei la Austria. S-a codificat și legea prin care Transilvania renunța la dreptul de a-și alege principe și recunoaște din nou sancționarea pragmatică, ca parte a dreptului său public, au fost modificate și alte legi importante. Tot acum, după 53 de ani de la diploma leopoldină reprezentanții țării au votat anularea tratatelor și

a altor învoieli cu Poarta Otomană. Împăratul Francisc, soțul împărătesei a fost recunoscut ca regent.

Jurământul uniunii între cele trei națiuni politice: maghiari, secui, sași și patru confesiuni se modifică. „După nespuse greutateți se asigură prin lege drepturile clerului românesc unit cu Roma, însă cu mare clauzulate, cu mare grijă, ca nu cumva drepturile acelea să se poată interpreta vreodată așa, ca și cum s-ar înțelege și drepturi naționale politice, care s-ar fi dat poporului român în caz când ar trece sau ar putea trece sau o parte sau întreagă la Unire cu Roma sau și cu altă confesiune religioasă”³⁶². Această prevedere care stipula continuarea privilegiilor naționale, excluzându-i în continuare de la viața politică pe români, remarca G. Barițiu, a continuat să genereze multe lupte și persecuții religioase și naționale la care au mai fost supuși românii, indiferent de confesiune și stare socială.

Tot la acea dietă a fost înarticulată dotația făcută episcopului românilor trecuți la unirea cu Roma.

Înainte de trecerea Transilvaniei sub protecția Austriei, adică pe vremea principelui, sancționarea legilor era făcută și publicată de către aristocrație, în cazul în care principele refuza. I se oferea aristocrației un drept la rezistență. După dieta din 1744 nicio lege votată în dietă nu mai putea fi publicată până când nu era sancționată de către monarh. Aristocrația își pierdea dreptul la rezistență. Maria Tereza a făcut însă și alte reforme fără a mai convoca dieta, formată din reprezentanții țării. Totuși, între 16 febr. 1745 și 17 sept. 1761, împărăteasa a mai convocat 12 diete, în care s-au votat 12 articole de lege. „Studiind aceste legi – relatea Barițiu – ajungem la o concluzie foarte tristă despre învechitul spirit de reacțiune, despre frica de orice progres în spirit umanitar, despre întunecimea ce domnea în capetele mării majorității a reprezentanților țării, cum și despre necurmatele certe vrăjmășești dintre naționalități și mai vârtos dintre cele patru (propriu cinci) confesiuni, cu care ocaziune ieșiau la lumină tot felul de abuzuri, nelegiuiri, defraudări la tezaurul țării și mai vârtos la veniturile comunelor mari și mici până la atâta, încât chiar și sașii cunoscuți ca cei mai buni economi, ajunseră ca averea lor publică să geamă sub o datorie de 1 milion de fl., iară câteva municipii ca să nu-și mai poată plăti pe funcționarii proprii, ei îi lăsau să trăiască cum îi venea la îndemână pe spinarea poporului”³⁶³.

Contribuțiile crescuseră și pe timpul Mariei Tereza față de diploma leopoldină. Contribuțiile erau plătite numai de populația rurală, care era în majoritate românească. Mai plăteau și o parte a locuitorilor orașelor. Toate celelalte clase erau scutite de impozite. Veniturile țării continuau să fie ținute

³⁶² Idem, p.363.

³⁶³ cf. Idem, pp. 365-366.

în haos și în orașele săsești. Haos și la înrolarea în armată. Aristocrația a continuat să fie scutită de plata impozitelor către stat.

Barițiu descria și amintea adeseori situația și starea generală din timpul Mariei Tereza. El recunoaște și unele progrese reale înfăptuite în situația generală a Transilvaniei, chiar pe cea ce s-a realizat în condițiile de viață ale celei mai năpăstuite clase a populațiunii: în „starea populațiunii rurale iobăgite”.

Organizarea armatei austriece, cu deosebire a celor șase regimente confinare în timpul domniei Mariei Tereza, scria Barițiu, a creat posibilități populației rurale iobăgite să vadă cu ochii săi marea diferență dintre serviciul în condițiile legilor robotei, de rob și robie, pe care-l făcea toată viața la domni și dintre serviciul populației militarizate, pe care acesta îl va face în viitor în slujba țării, statului. Diferența era dată, explica istoricul român, de faptul că robota era lipsită de orice lege pozitivă, ca tratându-i pe sătenii iobăgiți, după bunul plac și capriciul domnilor, în timp ce populația militarizată va fi tratată după legi militare și precise, în adevăr aspre, însă *legi*, pe care dacă le-ai respectat nu vei păți nici un rău, legi care îngrijesc, nu numai de binele fizic, ci și de cel spiritual al militarului, al grănicerilor, în cazul românilor.

Înființarea regimentelor grănicerești a atras mulți iobagi din comitatele feudale, care vroiau să scape de servitute pe vreun teritoriu militarizat. Această nouă situație i-a dat de gândit și aristocrației, care și-a pus problema, dacă nu ar fi cazul să gândească și ea la ușurarea cât de cât a iobăgiei. Dar după 1861 Maria Tereza nu a mai convocat nicio dietă care să se ocupe, printre altele și de iobăgie, dacă înainte nu o făcuse deloc.

Împărăteasa s-a preocupat însă și de starea iobăgiei. După o încercare făcută printr-un rescript din 25 februarie 1847 prin care a fixat zilele de robotă săptămânale, dar care nu a reușit (feudalii au găsit posibilități de a nu reduce numărul de zile fixat, acesta rămânând același ca înainte), în anul 1769 Maria Tereza a elaborat patentă cunoscută sub titlul latinesc *Certa puncta*, prin care a reglementat din raporturile feudale, fără însă a merge prea departe. Totuși de data aceasta sunt stipulate nu numai obligațiile iobagului față de domn, ci și ale domnului față de iobag. Se prevăd nu numai zilele ce trebuiau să le presteze iobagii, ci și durata lor, se interzic și unele prestări de activități în plus față de cuantumul robotei precizate, se prevede ce și cât moștenește soția în cazul morții bărbatului și ce și cât moștenește stăpânul ș.a.ș.a.

Certa puncta prevede pedepse și pentru iobag și pentru stăpân dacă nu-și îndeplinesc obligațiile.

Proprietatea pământului se recunoaște numai domnilor nobili; iobagii nu avem nicio proprietate de pământ.

Au continuat însă să acționeze și multe legi nescrise, alături de cele scrise care continuau să fie „rapace și tirane ca și înainte”.

„După ce a văzut că prin potenta din 1769 nici pe departe nu se vindecă răul și că țara pierde mereu din locuitorii contribuienți și brațe muncitoare, împărăteasa, în urma călătoriei fiului său Iosif în Transilvania se mai încearcă odată prin alt rescript în 6 iulie 1774 a lua în apărare pe populațiunea rurală contra tiraniei”³⁶⁴.

Acest nou rescript interzicea, printre altele, robotele excesive, care-i răpea tot timpul iobagului, țăranului, orice posibilitate de a-și produce cele necesare traiului; sunt interzise formele crude, violente, de pedepsire ale iobagului precum: bătăi cumplite, închisori barbare, afumarea cu bălegar uscat, frecarea în falange și altele multe. Se interzicea și lipsirea iobagilor de atât pământ cultivabil, cât era neapărat de lipsă ca să se poată ține familia de cultivatori.

Barîtiu considera că și aceste măsuri propuse erau tot niște paliative, care nu atacau răul din rădăcină. Evenimentele ulterioare au dovedit că marii proprietari nu le-au respectat, le-au eludat, iobăgimea fiind în continuare stoarsă de produsul muncii sale în fel și chip de marea aristocrație funciară și de guvernele a două state: austriac și ungar. Monarhia austriacă a mai primit și soldați români în număr mare, care în diferite războaie ale imperiului au luptat și murit pentru împărat, dar pe cheltuiala lor.

Românii, populația majoritară în Transilvania au fost nevoiți să intre în diferite raporturi sociale și economice, politice și de altă natură, nu numai cu ungurii și cu secuii, și cu sașii, populație de origine germană stabilită în Transilvania, adusă din rațiuni militare de către regii ungurii, apoi așezată la granița principatului cu celelalte țări românești, pentru a apăra regatul de turci și de alte popoare barbare năvălitoare din primele secole ale celui de al doilea mileniu.

Nobilimea maghiară nu a fost singura forță socială, care a încercat fie să-i deznaționalizeze pe români, fie să-i transforme în iobagi, fie pur și simplu să-i alunge de pe meleagurile lor natale moștenite de la moși și strămoși din cele mai vechi timpuri ale istoriei umane.

Nici sașii nu-i iubeau pe români. Și ei i-au disprețuit pe români, s-au aliat cu ungurii și secuii, considerându-i ca fiind buni doar ca brațe de muncă, să muncească pentru ei. Iar când evenimentele istorice le-au permis, au încercat fie să-i alunge pe români din Transilvania, fie să-i transforme din oameni liberi în iobagi pentru ca ei să acumuleze averi pe seama românilor iobăgiți.

³⁶⁴ Idem, p. 387.

Tendința sașilor de a-i supune pe români sau de a-i goni pe cei ce locuiau împreună cu ei s-a accentuat mai ales după trecerea Transilvaniei sub ocupație austriacă. După diploma leopoldină, națiunea sașilor s-a bucurat de o atenție specială din partea Vienei. Aceasta a stârnit invidia aristocrației ungurești, care profitând de faptul că deținea majoritatea în cancelaria transilvăneană și, poate că avea și mai multă experiență în arta diplomației și a intrigilor decât sașii, îi reclamau și-i bârfeau în fel și chip pe aceștia la sfetnicii împăratului și chiar la împărat. Aristocrații știau să se apere, să se dezvinovățească în fața miniștrilor și a împăratului mult mai bine decât sașii.

Referindu-se la acest comportament și abilitate diplomatică, dar și de intrigă a aristocraților unguri, Barițiu scria că: Cel mai uzitat argument al aristocraților în contra sașilor era, că „aceștia se îngrașă și adună avuții din împilarea și jafurile la care sunt supuși românii locuitori pe teritoriul comun cu sașii”³⁶⁵.

Dar și sașii îi reclamau pe unguri și secui la Viena, că de la 1690, ei sunt mereu asupriți de aceștia. Cer deci ajutorul Vienei. În toiul acestor ure și reclamații reciproce, între unguri și sași; în mintea sașilor a încolțit și s-a dezvoltat ideea de a-i strămuta pe românii de pe pământurile săsești în care ei locuiau împreună. Au găsit și momentul, situația favorabilă pentru aceasta. Ocuparea Olteniei (Valahia Mică) de către Austrieci în anul 1718 și un susținător în persoana comandantului general de la Sibiu: Lothar Iosef Königsegg, a cărui comandă se întindea și peste Valahia Mică. „Acel general auzea foarte des plângerile sașilor, care îi descriau lui cu culori vii nu numai asuprirea ce le venea lor de la aristocrați și de la secui, ci și relele pe care ziceau că le-ar provoca valahii primiți pe teritoriile lor numai cu scop ca să le ajute a plăti contribuțiunile și alte angarii, că însă acei valahi le fac mai mult rău, ca-i fură, le dau foc, încai și farmecă.

În acea epocă nu era cum se vede, suflet de om în această țară, ca să apere cumva și interesele de viață ale poporului român și mai ales să pătrundă în misterele intrigilor din regiunile superioare ale societății”³⁶⁶.

Königsegg le-a ascultat doleanțele sașilor, a întocmit un memoriu în care îi deplânge pe sași pentru necazurile pe care le provoacă românii, iar pe români îi zugrăvește în niște culori atât de urâte și cu obiceiuri atât de barbare încât monarhia ar face bine să-i strămute pe toți în Valahia Mică, adică în locurile de unde au emigrat în Transilvania, deranjându-i pe vechii autohtoni ai Transilvaniei, sașii și ungurii.

Generalul considera că în locul celor 30.000 de români dislocați și așezați în vechea lor patrie, va fi necesar ca monarhia să așeze vreo zece mii

³⁶⁵ Idem, p. 332.

³⁶⁶ Idem, p. 333.

de germani, să se facă niște colonii de germani, rezultatul fiind întregirea elementului german care ar apăra imperiul de diferite invazii. Planul lui Königsegg nu a fost acceptat, imperiul austriac avea alte planuri. Sașii însă nu au renunțat la planurile lor; ei au făcut noi planuri de ai scoate pe români de pe teritoriile locuite împreună sau de ai transforma în iobagi.

Un caz în care s-a folosit violența pentru a transforma o comună de români liberi în iobagi este descris în paragraful 87 al vol. I din „Părți alese din Istoria Transilvaniei ...”. Paragraful este intitulat: „*Măcelul de la Săliște*” cu scopul de a iobăgi peste 5.000 de locuitori. „Boala feudalismului în veacul al 18-lea se lățise – scria Barițiu – foarte tare și între familiile săsești. Exemplele familiilor aristocratice ungurești pe care le aveau de înaintea ochilor, îndemnau pe mulți sași fruntași, ca să se distingă de ceilalți concetățeni ai lor prin diplome nobiliare, unii și prin baronii. Dară nobilitatea și rangurile feudale presupuneau averi mari câștigate sau prin nicio greutate, sau cu prea puțină osteneală. Avuția însă în spirit feudal se putea câștiga pe calea cea mai scurtă, prin donațiuni de domenii; acea cale însă era mai de tot închisă prin rivalitatea neadormită a familiilor aristocratice relativ prea numeroase în o țară mică cum este Transilvania”³⁶⁷. Dar sașii care credeau că în Principatul transilvan ei reprezintă o națiune superioară, că au drepturi nelimitate asupra celorlalte națiuni, cu deosebire asupra națiunii române pe care o considerau „venetică”, tolerată în Transilvania, iar ei veniți de peste câteva țări în România în calitate de mercenari ai regilor unguri au dreptul să facă orice în dauna românilor. Fruntașilor sași le-a venit astfel ideea să iobăgească toate comunele libere, pur românești din așa *fundus regius*, pe cele cunoscute sub numele de Scaun filial Săliște cu 6 comune mari și Scaunul filial Tălmăciu cu alte 6 comune; iar după ce le vor iobăgi să le împartă între mai multe familii, care sub titluri diverse de funcționari municipali să tragă din acele venituri foarte mari, din taxe iobăgești, din zecime de cereale, de oi, miei ș. a., din cârciumărit și morărit, din poduri și alte multe. Desigur, locuitorii acelor comune al căror număr încă de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea trecea de 15.000 s-au apărat contra acelei iobăgii cum au știut și ei mai bine timp de peste 60 de ani. Cauza lor a trecut prin foarte multe instanțe, s-a întors de mai multe ori pe la aceeași instanță. Sașii nu au putut să probeze cu niciun document că aveau acolo vreo donațiune regală feudală, că ei ar avea vreun drept de a cădea în spinarea acelor comune și a-i iobăgi. Dar sașii nu s-au lăsat convinși. Lor le trebuiau iobagi, voiau și ei să stea alături de aristocrații unguri.

Au profitat de faptul că în 1774 a fost numit președinte al guvernului Samuil Brukenthal, că vreo câțiva sași care înaintaseră în funcții înalte, au

³⁶⁷ Idem, p. 493.

trimis în 7 iulie același an „pe când oamenii erau mai ocupați cu lucrul câmpului și cu economia de oi în munții lor, se pomeniră la Săliște cu totul pe neașteptate cu o comisiune trimisă de la Sibiu ... Cu acea comisiune venise și o companie de ostași împărătești din regimentul Pelegrini pe care-i așezară prin casele oamenilor”³⁶⁸. Comisarul adusese cu el și un contract, a chemat la el câțiva bătrâni; le-a ordonat „sub protecțiunea baionetelor” să semneze un contract în care locuitorii aceluia scaun, adică Săliște, Tilișca, Vale, Sibiel, Cacova și Galeș să se declare de iobagi ai sașilor sau în stilul curios al ardelenilor, al celor șapte județe. Bătrânii au respins propunerea. Au propus să li se dea voie să discute cu toți locuitorii aceluia ținut. La 20 iulie comisia și o companie de soldați s-a prezentat din nou la Săliște. Au venit reprezentanți și din celelalte comune în frunte cu primarii lor „care au declarat sărbătorește, că comunele lor nu vor să știe de niciun contract iobăgesc. Sătenii au refuzat din nou, și-au formulat pretențiile lor într-un contract în 5 puncte, comisarul a chemat la el 19 români fruntași, aceștia au fost bătuiți, schingiuiți și închiși.

Sătenii nu s-au intimidat și i-au cerut comisarului să-i elibereze pe fruntașii români închiși. „În loc de oricare alt răspuns se comandă foc și dintre sălișteni rămăseseră vreo douăzeci morți de gloanțele ostașilor; câți or fi fost și răniți dintr-înșii, nu se spune. În această țară carnea de român a fost foarte ieftină în ochii compatrioților acestui popor”³⁶⁹.

Dar chinurile și suferințele românilor nu s-au oprit aici, pentru că sașii nu s-au lăsat și au continuat cu pretențiile lor. Au cerut asistență militară de la centru, susținând că românii de la Săliștea „au rebelat”. Au primit ajutor trei companii cu două tunuri. Mai toți bărbații fugiseră însă în munți și în țara vecină.

O nouă comisie de la Sibiu a venit la Săliște, iar comisarul, pe câți bărbați i-a prins și sub fel de fel de amenințări i-a obligat să semneze un contract pe care scria că „de bună voie” sunt de acord să fie iobăgiți. În judecățile intentate sașilor, chiar printr-o rezoluție împărătească expusă în doi peri, săliștenii nu au rezolvat nimic. Abia prin 1786, cauza săliștenilor este rezolvată de Iosif al II-lea printr-un rescript împărătesc, care rezolva, în același timp, și cauza celor din Rășinari. Se recunoștea că aceste comune sunt așezate ab antique pe pământ liber, *fundus regius*, nu aservit de cineva. Erau deci comune regale pentru care domnul lor era numai regele sau principele.

Studierea istoriei relațiilor dintre românii și sașii care locuiau pe pământurile *fundus regius* i-a dus pe unii cercetători la concluzia că această

³⁶⁸ Idem, p. 494.

³⁶⁹ Vezi: Idem, pp. 495-496.

conviețuire a fost favorabilă ambelor naționalități, că și românii o duceau tot atât de bine ca și conlocuitorii sași. George Barițiu contestă asemenea păreri. Documentele cercetate și realitățile studiate de el însuși, contrazic asemenea concluzii. Învățatul român a avut adeseori de suferit din cauza atitudinilor ostile ale sașilor manifestate adeseori față de români și chiar față de persoana sa. Cu toate acestea, el a colaborat adesea, cu reprezentanții sașilor, neluând în seama unele manifestări naționaliste ale unor sași, considerându-le acte izolate; sașii ca națiune, luată în ansamblu, fiind o colectivitate predispusă să colaboreze cu românii. Aceasta înseamnă că la Barițiu interesul național prelua în fața interesului individual. Iar atunci când și la sași se manifestă aceeași atitudine, atât el cât și sașii găseau căi de înțelegere. Numai așa putem înțelege faptul că românii și sașii au putut coexista pe acest pământ secole de-a rândul.

Este adevărat, explică Barițiu, sașii după ce tânjeau să aibă și ei iobagii lor din rândurile românilor, la un moment dat și-au dat seama că primind reformele propuse de *monarhii iluminiști* ai imperiului vor fi mai avantajați. Studiind această nouă atitudine, Barițiu ajunge la concluzia următoare: „În răstimpul dintre 1792 și 1815 compatrioții noștri sași au știut să-și tragă seama cu spiritul timpului mult mai bine decât alte naționalități din țările coroanei ungurești. Văzând frunțașii lor cei mai luminați, că nu mai merge cu dezordinea de mai înainte și că de mai multe privilegii ruginite i s-a urât chiar poporului lor, au lucrat atât aici acasă cât și la curtea imperială pentru o reformă a instituțiilor vechi. A mers și între sași destul de greu cu reformele încât, se adevărește și la ei zicătoarea despre vreame la rădăcina hreanului. A trebuit să stea la mijloc curtea imperială până când a succedat scoate la cale unele regulamente în anii 1795-1797, iară cele definitive în anul 1805, prin care s-a adus la ordine nu numai afacerile lor municipale și comunale, ci și ramura judecătorească până atunci decăzută tare; chiar și afacerile lor bisericești au trecut prin reforme”³⁷⁰.

Reglementarea vieții publice în ținuturile săsești, a avut influență și asupra românilor, care locuiau împreună cu sașii pe *fundus regius*. Dar influența asupra românilor nu a fost de departe de a fi salutară, după cum s-ar fi așteptat românii. Influența ar fi fost mai mare, conformă cu cerințele vremii, dacă românii din săsime ar fi avut un număr mai mare de intelectuali, de oameni cu școală, care să fi știut cum să aplice reformele. Este adevărat, observa Barițiu, că multe comune românești din săsime aveau venituri comunale și bisericești foarte mari, dar toate acele frumoase venituri dispăreau undeva fără nicio urmă de doamne ajută. Misterul totuși nu este atât de greu de dezlegat, de ce românii nu aveau nici o școală, nici măcar o

³⁷⁰ Idem, p. 554.

biserică mai ca lumea. Nu s-a întâmplat aceasta nici măcar în cei zece ani de domnie ai împăratului Iosif. De ce în localități și regiuni bogate, unde sașii erau bogați, românii erau săraci, lipsiți de cultură și instrucție instituțională. Aceasta se întâmpla tot din cauza sașilor. Sașii au râvnit întotdeauna pământurile, pădurile și pășunile românilor pe care într-un fel sau altul voiau să le stăpânească, folosindu-se de multe samavolnicii. Românii erau obligați să-și petreacă viața în mulțime de procese cu sașii pentru hotare, păduri, munți etc. Românii nu aveau din sânul lor oameni trecuți prin școli mai înalte, ca să știe să-i conducă și să le poarte procesele, să le câștige procesele așa cum aveau sașii oameni învățați, care câștigau pentru sași nu numai procesele drepte, ci și pe cele nedrepte. Românii purtați zeci de ani prin procese pentru a-și câștiga dreptatea, deveneau adesea niște oameni ruinați, pierzându-și adeseori și bruma de avere ce le mai rămăsese după jefuirea de bunurile funciare.

Din rândurile poporului român, care nu locuiau cu sașii, e drept cu greu, dar tot au mai ieșit, scria Barițiu, unii oameni cu învățătură în secolul al XVIII-lea, chiar și bărbați de stat, precum Iosef Mehesi fecior de protopop, consilier de finanțe la Viena, Alexie Nopcea, consilier de curte și președinte la Tablă, apoi cancelar de curte pentru Transilvania, Ștefan Costa și alții câțiva.

Din săsime au reușit în acel timp din ultimii ani ai secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea doar câțiva membri din familia Aron, doctorul Molnar și protopopul Tempea. Ceilalți oameni de seamă a căror memorie s-a păstrat în Brașov au fost avocatul Moldvai și doctorul Vasile Pop, iar în Sibiu Aron Budai, Nicolae Penciu și alți câțiva proveniți din comitetele și districtele feudale. Reiese că indiferent în ce regiune se găseau românii transilvăneni nu aveau o situație privilegiată. Chiar și cei din regiunile militarizate, unde se părea că românii și-au câștigat unele libertăți și condiții materiale ceva mai bune în realitate, au fost realizate punându-și viața ca zălog, iar în caz de război să tragă chiar și împotriva fraților lor de peste Carpați.

În anul 1788 „începând din aprilie până în octombrie trupele române s-au bătut cu mare bravură în luptele de la Dorohoi, Fălticeni, Baia, Botoșani, în iulie la Hârlău, în septembrie la Adjud, pe iarnă regimentul a fost dislocat în districtul Brașovului și al Făgărașului” unde au constatat ca dintr-un efectiv de 3.420 de oameni 400 rămăseseră pe câmpul de luptă.

În anul următor românii au luptat la Câmpulung cu armată turcească compusă din 7.000 de ostași. Pentru cine se sacrificau acei români? Pe cine serveau ei? Pe împărat și aristocrație și pe nobilime, stăpânii tuturor bunurilor materiale din Transilvania.

?

→ Și participarea românilor la numai la în toamna-iarna anului 1784 s-a soldat cu uciderea multor țărani.

Cu toate încercările Mariei Tereza și ale lui Iosif al II-lea de a reforma viața socială, totuși răscoala lui Horea s-a declanșat, iar cerințele răsculaților formulate de reprezentanții elitei rurale românești precum: „nobili mai mult să nu fie, fiecare să trăiască din slujba pe care o îndeplinește, stăpânii nobili să părăsească pentru totdeauna moșiile lor, să plătească și ei dări cu toți oamenii de rând, pământul nobililor să se împartă țăranilor”, au obligat Curtea din Viena să reia acțiunea de reformă în Transilvania, să regleze raporturile dintre iobagi și nobili. Ca urmare a reluării acestei acțiuni de reformă este publicată la 22 august 1785 patentă imperială prin care se desființea servitutea personală, legarea de glie a țăranilor șerbi, care se puteau de acum căsători fără consimțământul domnului de pământ, muta pe alte domenii, în alt sat, puteau să învețe carte și meserii, să-și testeze bunurile lor. Se extindea astfel, ca urmare a răscoalei țărănești, măsura aplicată între anii 1781-1782 în celelalte provincii ale Imperiului Habsburgic, măsură întârziată în Transilvania de opoziția nobilimii maghiare. Reforma nu a ținut mult, deoarece după moartea împăratului, în 1790, aceeași nobilime conservatoare a reușit la dieta Transilvaniei din 1791-1792 să facă procesul reformismului austriac, reușind astfel să amâne timp de peste trei decenii reglementarea urbarială propriu-zisă, a raporturilor dintre nobili și țăranii iobăgiți, după expresia folosită adeseori de George Barițiu.

Dar spre ironia sorții și a manifestării absurdului în procesele istorice în timpul lui Iosif al II-lea vedem două atitudini diferite ale celor ce se găseau afiliați la imperiul Habsburgilor: românii și ungurii. Spre exemplu, în timp ce românii se băteau pentru Austria în războiul dintre austrieci și turci în anii 1788-1789, unii din ei murind pe câmpul de luptă, ungurii îl amenințau pe împărat că vor lua armele împotriva împăratului dacă nu casează reformele pe care le-a înfăptuit în favoarea desființării iobăgiei.

În timp ce populația românească din Transilvania avea de suferit și ca urmare a nenumăratelor transporturi și poște militare pe care trebuiau să le asigure, dar și din cauza scumpirii vieții, a hoțiilor la drumul mare, la care se adăuga frica de ciumă, comitatele din Ungaria refuzau recruți pentru armată și transporturi de victualii pentru aceiași.

Relevând adevărul istoric, George Barițiu consideră că Iosif al II-lea nu trebuie judecat numai prin ceea ce nu a putut face și duce până la capăt pentru români: edictul toleranței religioase, desființarea cenzurii și dezrobirea poporului țaran; „Împăratul însă – scrie Barițiu – a reflectat și la alte necazuri proprii națiunii noastre. Încă din zilele moșu-său tineri români din familii nobile începuseră să frecventeze gimnaziile catolice ... academice

din Cluj ... În anul 1747 mănăstirea de la Blaj era gata pentru 11 călugări învățați, a căror vocațiune principală era să deschidă școale. În octombrie 1754 s-au deschis școalele din Blaj cu solemnitate³⁷¹. Au urmat înființări de fundații pentru studenți de teologie la Viena, Roma și altele. S-a deschis deci o cale pentru ca studenți români să înainteze în cultură ș. a.

Iosif al II-lea i-a asigurat pe cei ce învățau dintre români, că în cazul numirii lor în funcțiile publice nu va ține seama de naționalitate și ierarhie socială, ci de gradul de pregătire științifică al candidatului. Iosif al II-lea nu numai că a înființat și regimente românești, dar s-a îngrijit și de condițiile de viață, de învățături generale, dar și de pregătire specială militară, a înființat internate militare. Iosif al II-lea le-a dat în 1783 episcop canonic. A restaurat deci episcopia ortodoxă definitiv, a decretat toleranța religioasă. Tot Iosif al II-lea, scria Barițiu, a ușurat starea cea asuprită a locuitorilor din așa numitul domeniu al Branului, din districtele Săliștea și Tălmaciu, cu totul vreo 29 de comune frumoase, iară comuna Rășinari apărând-o cu mână tare de iobăgie, o declară comună liberă regească³⁷². Desigur, ceea ce au câștigat românii pe plan cultural și câte ceva pe plan social și confesional în timpul lui Iosif al II-lea se va consolida treptat, unele cuceriri vor fi amplificate și consolidate prin revoluția de la 1848, altele după această dată. Dar vor fi și regrese.

Cu toate încercările Mariei Tereza și ale lui Iosif al II-lea ca prin reforme și legi să îmbunătățească starea situației tuturor claselor societății, acestea nu au dat rezultatele scontate de inițiatorii lor. Nu au dat pentru că imperiul austriac prin anexarea de noi popoare și de naționalități, de culturi, confesiuni și grade de cultură diferite, cu tendințe și aspirații de asemenea diferențiate nu puteau să trăiască, cel puțin în acea epocă, în pace și armonie. Preocupați de situația de instabilitate și discordie permanentă din interiorul imperiului lor, împărații Austriei sunt preocupați tot mai puțin de ceea ce se întâmplă în exteriorul țării. Această atitudine, observa Barițiu, a afectat și preocupările cele mai importante ale intelectualității, care ne mai având relații cu comunitatea științifică internațională, cu care încetează colaborările și schimburile de vederi rodnice, nu mai poate înainta și progresa în domeniul științei. Lipsa de comunicații prin reviste, schimburi de experiențe și de publicații științifice, de călătorii și vizite reciproce, comunicări de informații între savanți încetează. O asemenea situație de izolare, lipsită de informare exterioară, priva Austria de formarea unei opinii publice proprii naționale. Cu alte cuvinte, lipsa de informare, observa Barițiu în 1889, ducea Austria la stagnare.

³⁷¹ Idem, pp. 511-512.

³⁷² Idem, p. 517 (Este vorba de Rescriptul din 1786 de când împăratul venise a treia oară în Transilvania).

Dietele din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea și din primii 10-15 ani ai secolului al XIX-lea au votat foarte multe legi reacționare, care restaurau unele vechi stări feudale, anulând parte din reformele lui Iosif al II-lea, incluzând aici și reintroducerea unor privilegii ale secuilor, dar nu numai. S-a votat și un proiect de lege în 1791, care prevedea ca hoților să nu li se mai taie nasul, urechile, mâna, nici să mai fie înfierați în altă parte a corpului decât numai în spate. „În realitate însă tortura în această țară tot nu s-a desființat”³⁷³.

În 1794, la deschiderea dietei sunt date în lucru mai multe proiecte de legi pe care monarhul le respinsese, în 1791, ca fiind reacționare. Unele din cele infirmate în 1791, au fost confirmate în 1794.

Aristocrația ungurească din Transilvania a avut în anul 1809 ocazia să-și dovedească „virtuțile” și calitățile militare cu care se fălea pretutindeni, îndeplinind hotărârile unei diete scurte dar semnificative din iunie 1809. Despre ce a fost vorba: În 12 mai 1809, Napoleon ocupase Viena. În 14 iunie se întâmplase bătălia de la Iaurin, adică pe teritoriul Ungariei. Conform legilor feudale acum ca niciodată aristocrației ca toată nobilimea erau datori să încalece și să-și apere țara. S-au sculat cei din Ungaria și Croația; trebuiau să încalece și cei din Transilvania cu atât mai vârtos, că acum coroana Ungariei era adusă la Cluj și ascunsă în biserica r. catolică din piață. Dieta decise iute ca să iasă 2.554 nemeși călăreți și 13.528 pedestri din comitatele feudale și din secuime, iar din săsime 2.000 pedestri și un escadron de cavalerie³⁷⁴. Erau cifre care figurau pe hârtie. În realitate nobilimea nu era deprinsă cu mâniarea armelor, după cum nu era nici în timpul principelui M. Apafi, care nu se servea de nobilime decât când era vorba de chiolhanuri. Mulți dintre ei și-au tocmnit înlocuitori, ceea ce nu făceau când era vorba de petreceri. Au găsit și un motiv: „Nobilii erau datori să-și apere țara numai până la fruntarii. Bocetul femeilor lor produceau asupra-le efecte de descurajare. Nici sașii nu au fost mai viteji, nu se grăbeau să meargă pe câmpul de bătălie. Și ei, ca și nobilii cu sânge albastru, de viță ungurească și-au tocmnit iobagi să meargă la luptă în locul lor. „Unii s-au îmbolnăvit subit”. „Aceste mizerii” le-a recunoscut și dieta din iunie, acel an 1809. Ea a elaborat două articole de lege în care prevedea pe viitor exercițiu de arme și pedepse pentru nobilii care se sustrăgeau. Aceste stări de lucruri au ajuns și la urechile lui Napoleon. El și-a bătut joc de toată armata de insurgenți ai Ungariei zicând că are să-i ia pe fugă numai cu rachete de care se vor speria caii lor”³⁷⁵. În 9 iulie 1811 s-a deschis o nouă dietă care a lucrat până în 19

³⁷³ Idem, p. 551.

³⁷⁴ Idem, p. 552.

³⁷⁵ *Ibidem*.

sept. 1811, încărcată și aceasta cu vreo 91 de proiecte, „între care iarăși multe, pe care monarhul nicidecum nu a vrut să le accepte”³⁷⁶.

Faptul că împărații Austriei respingeau multe proiecte de legi ale dietei transilvănene, nu este altceva decât o expresie a contradicțiilor dintre interesele imperialilor și cele ale aristocrației maghiare din Transilvania. Imperialii, în limita intereselor lor legate de crearea unui nivel de dezvoltare economică a principatului în vederea sporirii contribuțiilor, erau interesați în realizarea unor reforme economice și sociale. În schimb aristocrația, era interesată în menținerea vechilor privilegii, forțând, adeseori, chiar anularea unor reforme realizate din inițiativa împăraților.

Încet, cu mari greutate, românii ardeleni își sporesc și ei numărul elitei intelectuale. Un număr, destul de redus de tineri, primesc burse pentru a studia la Viena sau chiar la Roma. Se înființează școli, inclusiv școli pedagogice, care sporesc elita intelectuală românească. Încet, încet apar și funcționari români în aparatul de stat, ceea ce pentru români era deja o însemnată realizare.

Cărțile și programele școlare românești, așa puține cum se tipăreau erau întocmite și tipărite sub rigoarea unei cenzuri foarte stricte din partea organelor de stat. La școlile din Blaj numărul elevilor depășise la începutul secolului al XIX-lea cifra de două sute. Acolo se pregăteau tineri nu numai pentru dieceza greco-catolică unită, ci pentru toată românimea, inclusiv pentru mănăstirile din Moldova și Bucovina, chiar și pentru armata imperială.

Rigoarea cenzurii asupra programelor se aplica și asupra disciplinelor acceptate pentru a fi predate în școlile românești. De exemplu, studiul istoriei universale, al fizicii, al științelor naturii, era interzis în facultățile de filozofie. În aceste facultăți era permisă doar predarea psihologiei și a logicii, peste ceea ce se numeau atunci științe filozofice în general.

Dar progresul cultural și religios al românilor nu era frânat numai de aristocrația ungurească, ci și de patriciatul săsesc din teritoriile în care locuiau români și sași. Mai avea Blajul și alte nevoi. „Voind episcopul (unit de la Blaj, n. ns.) să facă și pe la cetățile săsești câte o biserică de confesiunea sa, cetățenii nu voiau să știe de concivilitate și între alții cei din Mediaș îi dă râmară zidul, care apucase a fi ridicat până la parapetul ferestrelor. A trebuit să intervină guvernul, pentru ca să se poată ridica biserica ce se vede astăzi (1889). Tot din cauze analoage cei din Sas Reghin are prins și au arestat pe Petru Maior, fără a considera că acesta era nu numai față bisericească din hierarhie ci și nobil privilegiat în sensul legilor”³⁷⁷. Dar

³⁷⁶ Idem, p. 553.

³⁷⁷ Idem, p. 559.

ceea ce era o jignire și mai mare pentru episcopii români, era aceea că lor li se imputa și ținuta politică a poporului român din Transilvania. Dacă românii își manifestau nemulțumirea față de unele legi apăsătoare pentru ei, episcopilor li se imputa acest lucru fiind aspru pedepsiți. Era una din marile anomalii din imperiul austriac de la începutul secolului al XIX-lea.

Până aici am evidențiat numeroase evenimente și procese social-economice care au avut loc în Transilvania și, pot fi considerate, ca făcând parte din cauzele care, acumulate treptat, au contribuit la pregătirea cauzelor declanșării revoluției de la anul 1848/49.

Dar Barițiu în calitate de publicist și-a dat seama, că Transilvania era doar o verigă dintr-un tot întreg în care acționau și se formau factori care duc la nemulțumiri, la mișcări de revoltă, la revoluții, lupte, războaie civile, dar și la războaie între țări cu învinși și învingători, la alianța între popoare, pe un plan mai restrâns sau mai extins. Adeseori alianțele internaționale putând însă să influențeze și relațiile dintre țările care încă făceau parte din diferite imperii ce înmănușeau țări cu nivel diferit de cultură, formă de organizare politică sau socială, așa cum era imperiul austriac, în care era inclusă și Transilvania. Ea era o țară care suporta deja un dublu jug: austriac și ungar.

Secolul al XIX-lea, după cum știm, a debutat cu numeroase războaie, mișcări de trupe, cuceriri de teritorii, eliberări de teritorii etc. Războaiele lui Napoleon în Europa și Africa jucând un rol esențial în luptele de început ale secolului amintit.

O influență deosebită asupra situației social-economice asupra Transilvaniei și relațiile ei cu imperialii habsburgi, dar și cu aristocrația ungurească l-a avut Sfânta Alianță, organizația internațională, creată la 26 sept. 1815, la Paris de către împărații Alexandru I al Rusiei, Francisc I al Austriei și Frederic Wilhelm III, regele Prusiei, cu scopul înăbușirii mișcărilor social-revoluționare și de eliberare națională din Europa. Celor trei țări care au aderat inițial la Sfânta Alianță li s-au alăturat apoi majoritatea monarhiilor Europei. A intervenit cu forța armată în Regatul Neapolelui în 1820-1821 și în Spania în 1823. S-a destrămat în urma revoluției de la 1848-1849³⁷⁸.

Barițiu considera că Sfânta Alianță, numită de el *Sacra Alianță*, încheiată în 1815, de către 3 monarhi, la care au mai aderat vreo șapte puteri, a fost o reacție a absolutismului împotriva mișcărilor de eliberare socială și națională, al cărei suflet era cabinetul din Viena. „Alianța, spune el, strânsese pe toate popoarele Europei, încât orice progres încă pe atâta de modest se mai putea face numai din grația respectivelor guverne, iară nu pe baza

³⁷⁸ Vezi: *Mic Dicționar Enciclopedic*, Edit. Științifică și Enciclopedică, Ed. a II-a, București, 1974, p. 1708.

vreunui drept”³⁷⁹. Urmarea: o stagnare peste toată Europa, lipsă de bani în circulație, deosebit de puternic resimțită de cele două confesiuni religioase românești: cea ortodoxă cu centrul la Sibiu și cea greco-catolică de la Blaj. Pentru românii transilvăneni a urmat o stagnare înspăimântătoare, care a durat peste 15 ani sub un absolutism mai aspru, explica Barițiu, decât cel care va urma revoluției între anii 1850 și 1860 determinat de războiul civil din 1848/1849. Erau extrem de cenzurate toate cărțile românești, inclusiv cărțile de ritual latino-române ale lui Gh. Șincai.

În primele două decenii ale secolului al XIX-lea, Transilvania suferă mai ales între anii 1815-1817 de foamete, din cauza recoltelor prea slabe de cereale. Calamitatea a ajuns gradul extrem în vara anului 1816-1817, când mii de locuitori au emigrat în celelalte două țări românești: Moldova și Țara Românească, așezându-se acolo pentru totdeauna. Deși în Muntenia și Banat au fost recolte deosebit de bune în acea perioadă, din cauza drumurilor prea proaste, nu s-au putut aduce multe cereale pentru populație. Au murit atunci mulți oameni săraci de foame.

X

Ne oprim aici cu redarea unor aspecte sociale, naționale, economice și politice care au contribuit la crearea premiselor declanșării revoluției din 1848/49 în Transilvania. Barițiu analizează acele premise legate de factorii sociali, naționali, economici, confesionali, culturali și alții. Barițiu acordă însă o atenție deosebită și factorilor militari, legați de înlocuirea stăpânirii turcești prin aceea a stăpânirii austriece, iar apoi de încercare a imperiului de a adapta economia și societatea transilvăneană scopurilor și intereselor casei imperiale habsburgice, precum și luptelor politice dintre obiectivele împăraților și acelea ale aristocrației ungurești, care se opunea tuturor reformelor inițiate de imperiali, încercând să-și păstreze privilegiile de care dispunea de secole, în dauna, mai ales, a poporului român, considerat venetic, lipsit în cea mai mare parte de libertate (fiind iobăgit), de proprietate, de acces la școală și cultură, de drepturi politice, nerecunoscându-i-se adeseori nici confesiunea, nici apartenența la o națiune distinctă, nici proveniența autohtonă la acest pământ strămoșesc, gratulat cu denumirea de „venetic”, „ trăitor pe aceste meleaguri cât interesele ungarilor, secuilor și sașilor o vor cere”. Când nu! românii să se ducă unde vor vedea cu ochii sau să se maghiarizeze sau să devină sași.

În Transilvania, considerată de imperiali provincie periferică, dar izvor sigur și mănăs de obținere de bogații, curtea imperială nu era prea interesată în difuzarea de știri curente și legate de istorie, către marea masă a populației românești. Măsuri zadarnice, care se vor dovedi deci inutile cu

³⁷⁹ George Barițiu, *op. cit.*, p. 557.

oazia revoluțiilor anilor 1848/1849, când românii „uniți deja în cuget și simțiri” se vor răscula și ei și-și vor cere drepturile, depășind orizontul politic pe care austriecii și ungurii li-l fixează numai până la poalele munților Carpați ca să nu vadă mai departe „nici pe distanța de zece pași”³⁸⁰, cum se exprima Barițiu în anul 1889, remarcând evenimentele acelor ani.

De fapt, ce se întâmplase pe planul structurilor sociale și al obiectivelor economice, politice și naționale pe care și le fixau românii în războiul civil al anilor 1848-1849? Oricum societatea românească ardelenească, mai ales, începând cu domnia lui Iosif al doilea (1781-1890), a cunoscut o anumită reșezare în structura sa. Clasele și elitele sociale ale unei societăți, bazată pe alte norme de viață decât cea feudală încep să cuprindă contur, să coexiste cu cele feudale sau să le înlocuiască. Pentru Transilvania a fost un proces îndelungat și chinuitor.

Desigur, în acea epocă nu toate clasele se mișcau în aceeași direcție sau cu aceeași intensitate. Nobilii români, cu deosebire cei mici, urmăreau să-și păstreze apartenența la clasa nobilimii, care le conservă drepturi politice, dar și economice (eliberarea de sarcini fiscale și sarcini militare, accesul la funcții publice, toate asigurate prin dreptul la vot). Cererile românilor, nu numai cele ale nobilimii, ci și cele ale confesiunilor, ale țăranimii ș. a. sunt constant refuzate, chiar ignorate, iar cele ale răscoalei lui Horea din 1784 chiar crunt pedepsite prin zdrobirea cu roata a doi conducători ai revoluției.

Românii încep, mai ales din primele decenii ale secolului al XIX-lea, să transfere în mod treptat, doleanțele lor din domeniul economic și militar în planul mișcării naționale. Aceasta înseamnă în fapt trecerea de la conștiința nedreptăților individuale la aceea a nedreptăților ca stare și apoi ca neam, stimulând, în conștiința nobililor români orgolii de natură istorică.

Ideile școlii ardelene și ale lui Inochentie Micu Clain sunt receptate și utilizate tot mai mult de către elita de performanță. Dar odată formulate și adresate forurilor dominante, ele pătrund tot mai mult și în rândurile altor categorii sociale și deci nu se limitează numai la categorii elitare. Ele pătrund și în masele populare, devin o forță călăuzitoare pentru acestea. Înțelegerea de către tot mai mulți români a faptului că interesul individual coincide cu cel național va determina că, la 1848, linia revendicărilor intelectuale și cea a revendicărilor sociale țăărănești, care au evoluat în paralel pe parcursul veacului al XVIII-lea, să se intersecteze tot mai mult. Românii constituiau și cea mai lipsită națiune de drepturi economice sociale și politice din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea. Era, totodată, națiunea cea mai presată dintre națiunile supuse procesului de deznaționalizare din

³⁸⁰ Idem, p. 647.

partea aristocrației maghiare. În Transilvania secolului al XIX-lea românii dădeau cel mai mare număr al populației iobăgite, era populația lipsită de proprietate asupra pământului pe care-l lucra pentru alții veacuri de-a rândul. Fără a lua în calcul această stare dată de condițiile în care unii munceau pământul, dar alții dispuneau de roadele lui, explica adeseori George Barițiu, revoluția de la 1848-1849 nu va putea fi înțeleasă. Aceasta fiind starea din Transilvania: pe de o parte țăranii iobagi, lipsiți de drepturi economice, politice, confesionale, naționale etc., pe de altă parte o aristocrație care lua totul și emitea legi înrobitoare, nu putea să fie liniște. Dar dacă mai adăugăm și faptul că și populația de etnie maghiară era divizată în aristocrați feudali și iobagi, societatea transilvăneană ne apare și mai mult generatoare de contradicții la începutul secolului al XIX-lea. La rândul lor, sașii aveau și ei pătura dominantă a patriciatului săsesc, în unele locuri existau sași care aveau iobagi români și exemplele ar mai putea continua.

Dar. Ceea ce genera contradicții între cei avuți și cei privați de proprietate și libertate, era faptul că dominanții pentru a-și menține starea privilegiată se foloseau de organizații de stat, de aparatul represiv și legislativ, emiteau legi, menite să le asigure starea materială și liniștea împotriva oricăror manifestări de nemulțumire din partea celor oprimați. Iar când adoptau legi menite să satisfacă unele drepturi ale acestora, nu mergeau niciodată până la capăt cu satisfacerea cererilor și doleanțelor celor îndreptățiți. Barițiu conchide că această polarizare a societății, explică foarte clar, „încordarea ce domnise până la acea epocă (revoluția de la 1848/49) între cele două clase de locuitori”. El va veni însă și cu cifre care explică de ce transilvănenii au participat la revoluția de la 1848. Și nu numai românii, ci și ungurii, secuii și sașii.

„În Transilvania până la 1848 – scria Barițiu -, au gemut în jugul iobăgiei ... 2.314 comune rurale. Acele comune robite, învârstate cu altele libere, cu jumătate libere sau taxaliști și cu cele militarizate întregi ori în parte se împărțeau pe comitate. În Comitatul Albei superioare au existat 65 comune iobăgite, compuse numai din enclave între săsime și secuime; în Alba superioară erau robite (iobăgite) 190 de comune, urmau: Comitatul Cetății de Baltă cu 113 comune, al Turzii cu 171; al Clujului cu 207 comune, al Dăbâcăi, Solnocul - interior cu 193 comune; Solnocul de mijloc cu 138 comune; al Hunedoarei cu districtul Hațeg cu 324 comune iobăgite; Crasna cu 71 de comune, Zarand cu 95, Cetatea de piatră cu 85 comune, urmează Făgărașul cu 51 comune iobăgite, celelalte scutite de iobăgie sub numele de boierești și militarizate.

În secuime, în scaunul Odorhei au fost iobăgite 117 comune rurale; în Treiscaune 98; în al Ciucului 54 comune, în cel al Mureșului au fost 116 comune iobăgite și în Arieșului 21 comune iobăgite.

Și în săsime au existat în domeniul celor șapte județe 28 de comune iobăgite și în districtul Brașovului 14 comune³⁸¹.

Legea din 1847 prelua rezultatele unei *conscriptiuni* din 1819-1820, care clasificase teritoriul comunelor iobăgite în patru calități: I, II, III și IV pe munții înalți.

Numita *Lege* prevedea micșorarea teritoriului pe care-l foloseau țăranii și familiile lor până la circumscripția din 1819-1820, iar prisosul să fie încorporat la alodiaturile domnilor feudali. Dar pentru a nu provoca nemulțumiri și turburarea spiritelor, aceeași lege prevedea ca acele suprafețe să se lase în uzufructul sătenilor încă timp de 12 ani, însă tot sub condițiile oneroase existente până atunci. Dieta din 1847 nu a vrut să ia în seamă faptul că la conscripția din 1819 locuitorilor li s-a inoculat teama că „neamțul” (împăratul Austriei – n. ns.) „îi va asupra cu dări grele de pământ, au arătat arături și fânețe mult mai puține decât aveau ei în folosința lor, ci se decretă că să li se ia și din cât le mai rămăsese. Așa a urmat, că pe când locuitorilor din Ungaria li se dăduseră prin regularea din 1835/6 după calitatea pământurilor de o suma minimă de 25 jugăre până la maxim de 50 jugăre, peste aceste hotare mai mari pentru păsterea vitelor și dreptul de pădurit și ghindărit oriunde erau păduri, pentru locatarii Transilvaniei s-a legiferat ca să li se dea pământ după calitatea și întinderea hotarului numai în următoarele proporțiuni:

În calitatea de cl. I-a, arătură 4 până la 10 jugăre, fânaț 2 până la 4 iugăre, adică cu totul cel mult până la 14 iugăre;

În calitatea a II-a, arătură 6-12 jugăre, fânaț 3-5 j.;

În calitatea a III-a și a IV-a, arătură 7-14 jug., fânaț 4-6 j.

Aceasta însemna că de calitate mijlocie sătenii puteau primi cel mult 17 jugăre și de calitate stearpă, rea, băltoasă, ori pietroasă, ori sus în munți reci și în dosuri, cel mult 20 jugăre.

Apărea însă o problemă și anume: locuitorii iobăgiți ai Transilvaniei, întrucât au fost legați de glie nu s-au putut muta dintr-o localitate în alta până la Iosif al II-lea. Ei au fondat comune rurale foarte stabile, aveau diplome de donațiuni emise de 4-600 de ani înainte de 1848. Dar pe teritoriul acelor comune înfeudate „fiecare locuitor moștenește, prin toate generațiile părți anumite de hotar, nu ca proprietar întru înțelesul genuin al cuvântului, nesmintit însă ca uzufructuarius, în care calitate îl recunoștea bucuros și domnul feudal, dacă nu era vreun nebun, pentru că fără acea populațiune domeniul lui nu ar fi avut nicio valoare alta, decât poate ca loc de vânat și de pescuit”³⁸². Așa se explică și faptul că mulți iobagi – chiar și după ce li s-a

³⁸¹ Vezi: Idem, pp. 647-648.

³⁸² Idem, p. 649.

furat prin îndemnul de a face declarații mincinoase în 1819 că au în folosință mai puțin pământ tot mai rămăseseră cu suprafețe de 30 și 40 jugăre de 30-40 în hotare de cl. a I-a și a II-a, iar în ținuturi de calitate inferioară și mai multe. Acum aceste sesiuni (moșioare) trebuiau să se reducă la jumătate, sau și mai puțin. Prin aceeași lege urbarială a fost redusă și munca domnească de la 104 zile la 52 zile pe an cu vitele trăgătoare, iar cu brațele a rămas tot 104 zile pe an.

Cel mai mult i-a supărat pe iobagi acea răpire din jumătatea de sesiune pe care o aveau în folosință. Aceasta a fost una din cauzele care a contribuit mai mult la hotărârea țărănimii române de a participa la revoluția anilor 1848/49.

Prezentând legea urbarială din 1847, pe care o considera în întregime retrogradă, reacționare, Barițiu insistă asupra unor puncte, care, crede el, nu puteau prin rapacitatea și disprețul asupra populației iobăgite, să nu ducă la revoltă. Iată care sunt, după Barițiu, prevederile cele mai greu suportabile din partea iobagilor: obligațiile țăranilor de a lucra 52 de zile cu carul și 104 zile cu brațele pentru o sesiune întreagă; zilerii (inquilini) care aveau numai casă lucrau 18 zile pe an, cei care nu aveau casă, lucrau 6 zile pe an pentru domn.

Iobagii continuau să dea zeciuieli ca *totdeauna* (n. ns.), din toate produsele câmpului, grădini, să transporte zecime în bătătura domnului, să dea zecimea din must la culesul viilor, zecimă din miei, iezi, porci, stupi de albine etc., zecime din găini, pui, ouă, să transporte lemne din pădure, să dea dijmă din cânepă, in, femeile și fetele lor să culeagă, să toarcă și să țese câte 6 funți de cânepă și in pe an.

Feudalilor le-au rămas în continuare dreptul de cârciumărit (9 luni pe an), de pădurit, ghindărit, de măcelărit, de vânat, de pescuit, de concesiune a târgurilor, luatul de vămi la târguri, păduri și multe altele.

O asemenea lege urbarială înrobitoare, care menținea în continuare jugul feudal asupra unei mari părți a populației transilvănene, nu putea să nu incite la revoltă, la lupta împotriva celor ce-i împilau. Și să nu uităm că o asemenea lege venea după secole de așteptare de eliberare a populației românești (e drept, nu numai a acesteia) de sub împilarea națională, socială și confesională.

În Transilvania ocupată și spoliată de către mai multe regimuri: turcești, austriece și ungurești timp de secole, scânteia aruncată de conținutul reacționar al legii urbariale din 1847 a creat, explica Barițiu, condițiile declanșării unei revoluții sociale și naționale. Era necesară o scânteie și focul revoluției se putea aprinde. De fapt ea nici nu o mai întârziat mult. Evenimentele ulterioare au și confirmat aceasta. Sătenii menținuți în iobăgie, supărați din cauza nedreptăților prevăzute de lege, la un moment dat se exprimau astfel: „Voim să vă robim tot câte 104 zile pe an, să vă împlinim

și celelalte angarii, dar să nu ne luați niciun pălmuc de pământ din cât am cultivat până acum noi, părinții și moșii de strămoșii noștri; *să nu ne jefuiți, că nu va fi bine de voi și de noi*³⁸³. Acest limbajiu – relata Barițiu – se auzea nu numai între români, ci și mai vârtos la iobagii maghiari din comitatul Clujului, din scaunul Mureșului și de pe aiurea.

Amenințările celor nemulțumiți nu au fost luate în seamă nici de clasele suprapuse din Transilvania, nici din Ungaria și nici din Austria. Și iată ce spune Barițiu cu privire la aceasta: „N-au trecut nici două luni de la sancționarea fericitei legi, pe când însuși guvernul informat despre iritațiunea surdă în popor, a și decis a sista executarea ei, care era să înceapă în primăvara următoare. Acea executare fu sistată prin evenimentele din februarie și martie și prin toate câte au mai urmat în 1848. Numai intențiunea și mânia populațiunii rurale nu se mai putea sista, căci viermele neîncrederii străbătuse atât de afund în sufletele oamenilor, încât nici după proclamarea desființării de iobăgie prin articolii de lege IV și V din iunie 1848, poporul nu s-a liniștit întru nimic, ci din contra a rămas cu ghimpele în inimă, temându-se tot de legea urbarială din 1847, iar după ce doi articoli de lege trimiși în sus în 6 iunie nu au fost sancționați de către monarh, prin urmare nici publicați, în popor s-a încuibat și mai tare credința, că domnii voiesc să-i înșele”³⁸⁴.

B. Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania în viziunea lui George Barițiu

Personalitatea lui George Barițiu și-a pus puternic amprenta asupra mișcării și rezultatelor revoluției românilor transilvăneni din anii 1848/49. Istoricul și publicistul român a analizat și explicat teoretic evenimentele istorice, cauzele sociale, economice, culturale și naționale, care au condus la acea revoluție. Dar și mai mult! A participat activ la organizarea, desfășurarea și conducerea ei, întocmind o cronică autentică, din această ipostază, dar și de emigrant în Bucovina. Revoluția i-a provocat multe pierderi materiale, multe pătimiri și pedepse aplicate de către cei care au înăbușit-o.

Publicistul brașovean pornea de la punctul de vedere că, un ziarist poartă o mare răspundere cu privire la ceea ce-i informează și când îi informează pe cititorii săi dacă îi informează corect și corespunzător „trebuințelor cerute de împrejurări”.

³⁸³ cf. Idem, p. 650.

³⁸⁴ Idem, pp. 651-652.

Dar întotdeauna, jurnalistul este obligat, scria el, să prindă corect mișcarea ideilor, a minții și spiritului omenesc, deoarece, „pentru oameni mișcarea, adică înaintarea în știință, în „deșteptăciune” este o lege mare a naturii, eternă, care face istoria lumii ... mișcarea spirituală e înăscută oamenilor, condiție *sine qua non* a ei întru atâta cât oriunde în calea înaintării și a dezvoltării ei i se pusesse piedici, opreli, acolo urmă o repaosare putrezicioasă, „împuțitoare” sau o revoluție crâncenă: China și tot orientul ne stă martor pentru cea dintâi, iar Europa a numit în timpul reformației (1520-1640) și în al revoluției franțuzești (1789-1805) ne e adevărită a doua cale”³⁸⁵.

Mișcarea spiritului uman, considera Barițiu, reprezintă progresul omenirii, de la stări inferioare la stări superioare. Spiritul și mintea nu pot fi însă oprite, legate în mișcarea lor. Așa cum unui om dacă-i legi mâinile și picioarele nu se poate mișca, tot așa și spiritul, dacă-i pui piedici în calea mișcării sale el stagnează, oprește progresul, dezvoltarea științei și a culturii. Acolo unde forța, puterea încearcă să sugrume ceea ce este mai elastic decât elasticitatea din fizică, aprecia Barițiu, înseamnă a-l deposeda pe om de atributul său esențial, de natura sa omenească, de atributul de a gândi, de a prevedea, a construi și proiecta în mintea sa și a le aplica apoi în practică.

Desigur, explicând de ce creația umană trebuie să fie liberă, lăsată să se dezvolte, G. Barițiu viza o țintă precisă: el critica cenzura drastică ce se practica în Austria, Ungaria și Transilvania. „Iată dar – scria el în 1845 – că cei ce pretind libertatea în tipar, ei nu pretind altceva decât un drept al naturii, de care nu se pot despărți în veci. Cine a învățat pe oameni a cugeta mai drept și a se feri de sofisme? Cine a luminat și a îndreptat atâtea neghiobii și rătăcirii în teologie, filozofie, în politică? *Știința*, adică multă silință și încordăciune a minții omenești de a cunoaște adevărul”³⁸⁶.

Cele câteva idei ale lui Barițiu, pe care le-am amintit mai sus, sunt exprimate de el într-o perioadă de formare științifică, politică și ideologică, în care își căuta un drum, o conduită în viață, atât pentru el cât și pentru poporul român pe care-l servea. Trăind într-o țară lipsită de suveranitate și libertate, nu avea posibilitatea nici să se folosească de instituțiile statului, nici să întemeieze forme de luptă organizatorice și instituționale, pentru educarea și organizarea românilor în vederea eliberării naționale și sociale. Prin intermediul presei și-a întemeiat un instrument eficient în vederea atingerii scopului amintit mai înainte. Presa l-a ajutat pe Barițiu să răspândească multe idei și teorii, care circulau deja pe plan internațional,

³⁸⁵ *Viața și ideile lui G. Barițiu. Studiu și Antologie*, Edit. Științifică, București, 1964, p. 146. Mai departe: *Viața și ideile lui G. Barițiu*, p.

³⁸⁶ George Bariț, *Scrieri social-politice*, Edit. Politică, București, 1962, p. 89.

încă din secolul al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea. Meritul lui este cu atât mai mare cu cât el le face cunoscut, prin intermediul presei, publicului larg românesc din toate teritoriile pe care locuiau atunci românii: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Libertatea de organizare în partide politice, libertatea circulației ideilor politice și economice, ca și libertatea persoanei umane vor fi teme dezbătute cu predilecție în presa barițiană în deceniul premergător revoluției de la 1848/49.

Astfel, Barițiu le va vorbi românilor despre faptul că pe plan internațional s-au înființat partide care purtau diferite denumiri: conservatori, absolutiști, contraliberali, legitimiști, reacționari, reformatori, liberali, radicali, esaltați, republicani, revoluționari ș.a.ș.a.

Barițiu descrie câteva din partidele amintite, dar la întrebarea pe care și-o pune fiecare individ, ce partid să-și aleagă? El răspundea că în niciun caz neutralitatea nu poate fi aleasă „căci neutralitatea nu este bună. Ea este atributul numai al sclavilor”, este dărâmbitoare.

Recomandă însă ca cei ce vor să aleagă un partid, să țină seama dacă acesta dorește „înaintarea”, adică progresul, care își caută scopurile numai „pe calea dreptului și a dreptății”, cum și pe calea prescrisă odată de cutare „legi sănătoase”. Este de preferat un partid, care nu folosește niciodată „mijloace crude”, nu folosește „forța”, nici înșelăciunea”, nici amăgirea”. Partidul va fi bun numai dacă „folosește lumina și adevărul, cum și deșteptarea tuturor simțurilor și a puterilor mai nobile în pieptul popoarelor”.

În schimb „Reacționarii ruginiți” – scria Barițiu cu două luni înaintea începerii revoluției de la 1848 – se folosesc de cele mai tainice pedepse spre a ține pe popoare în loc, ca să nu înainteze nici cu un pas ... sunt în stare a bate pe toți care fără voia lor ar cuteza să învețe la școală măcar numai un a. b. c.”³⁸⁷.

Pentru că în unele țări nu domnește legea, poporul este asuprit, se comit nedreptăți, persecuții naționale, sociale, religioase; unii oameni de stat sunt prea hrăpăreți, îndeamnă unele popoare la răscoală, la revoluție sau alte forme de a-și face dreptate. Pentru a adormi cât de cât vigilența cenzurii, Barițiu, apela adeseori la reproduceri din alți autori, cum a făcut-o și în anul 1844 scriind: un renumit scriitor de la 1830 însemna că „Într-o țară unde poporul e mulțumit cu guvernarea, își pot bate capetele toți scriitorii, și de frica lor nici un scaun nu se va mișca din loc. Revoluția (de la 1870) o pricinuiseră renumitele contribuții, prădăciunile curții, trufia și pofta de dominare a popimii și a nobilimii, urgisirea clasei a treia, administrația cea

³⁸⁷ *Viața și ideile lui G. Barițiu ...*, p. 147.

rea a țării ... Numai acolo unde este adevărata cultură născută din libera desfășurare a puterilor sufletești, poate fi rând bun și putere stabilă”³⁸⁸.

Dar Barițiu, analizând cauzele revoluțiilor în general, el nu le reducea numai la aspectele generate de violențele, fărădelegile claselor dominante, respectiv ale aristocrației în general, sau ale aparatului represiv, începând de la cercurile conducătoare până la cel mai mic funcționar de stat. Revoluțiile aveau, după el, cauze mult mai adânci. Ele erau și rezultatul unor mecanisme de funcționare ale relațiilor sociale dintre diferite grupări sociale, dintre structurile elitelor neomogene ce compuneau o societate la un moment dat. Progresul tehnic, creșterea orizontului științific și cultural, crearea unor grupuri intelectuale pregătite, schimbă și ele datele problemei. Diferențierile între grupe sociale se fac acum și din punctul de vedere al gradului de cunoștințe acumulate și utilizate, care constituiau o proprietate privată pe care cei ce le stăpâneau le puteau aplica în practică, iar în vederea creării unor bunuri materiale mai complexe, ceea ce, cei ce nu posedau asemenea cunoștințe nu erau în stare să realizeze sau să execute. Se cerea pregătire școlară pentru a accede în elita intelectuală. Deși accesul la învățătură era limitat pentru cei ce nu făceau parte din clasele privilegiate, totuși, cu timpul situația s-a schimbat. Aveau acces la învățătură un număr din ce în ce mai mare fiii țăranilor, ai preoților fără carte, ai unor orășeni săraci, alături de fii de nobili maghiari, fii de patricieni sași și alții ai unor români.

Unii au absolvit gimnazii, licee, colegii, alții facultăți. Majoritatea absolvenților aveau pregătire juridică și teologică. Aceștia nu întotdeauna își găseau un rost corespunzător în viață din care să se întrețină el și familia sa. Nu erau însă suficiente școli de agricultură, de minerit, școli comerciale și altele. Unii juriști acceptau posturi în administrația de stat. Tineretul tindea să facă școala, deoarece aceștia prin cultura și cunoștințele pe care le transmiteau i-a trezit pe oameni la o altă viață, le dădeau un nou orizont, creau alte capacități de percepere a vieții și realităților din jurul lor. Dar din cauza proastei organizări a statului și a modului de administrare al proprietăților de care dispunea aristocrația maghiară se crease atât în Ungaria cât și în Transilvania un număr mare de proletari ieșiți din școli și al oamenilor pierde-vară care ajunsese la zece mii. Cunoaștem – scria Barițiu – în zilele noastre și avocați, care din cauza concurenței mari în clasa lor, trăiau din mână în gură ca vai de ei. Mai era și o clasă tot numeroasă de funcționari plătiți cu câte 50, 100 sau cel mult 200 florini pe an, care adică se susțineau din despoierea popoarelor de orice naționalitate. Chiar și în săsime locuitorii aveau să sufere foarte mult de la acele legiuni de inteligență sărăntoacă, totodată și leneșă. Se încuibase adică în aceste țări încă din

³⁸⁸ George Bariț, *Scrieri social-politice* ..., p. 90.

generațiunile anterioare o blestemată credință deșartă, care ținea, că pentru „nemeși boieri, domni” și pentru toți oamenii trecuți prin școli ar fi rușine mare a lucra și altceva cu mâinile lor, afară de a scrie câte odată, a călări, a vâna și a bate pe alți oameni”³⁸⁹.

Funcționarii prost plătiți sau neplătiți trăiau din mită, pentru nobili munca era o rușine, iar cărturarii proletari din Ungaria dădeau un număr mare de participanți la conspirațiile din Italia și Polonia și din alte țări.

Cu toate acestea în Transilvania și Ungaria, scria Barițiu, nu existau condițiile „pentru o erupțiune revoluționară” violentă și îndelungată ca aceea de la 1848-1849 dacă nu ar fi intervenit „evenimente răsturnătoare generale și din afară și dacă capii conspirațiilor nu s-ar fi știut folosi de acelea cum am zice la moment, încât guvernele să-și piardă oarecum prezența și să comită câteva erori capitale”³⁹⁰, iar revoluționarii să aibă câștig de cauză.

Revoluția din Transilvania nu era un eveniment izolat. El amintește, printre altele, revoltele din Galiția din 1846, iar în Ungaria s-ar fi putut ivi din cauza legii urbariale nedrepte din 1847. A urmat însă revolta de la Paris din 23 februarie 1848 „din care – scria istoricul român – s-au născut toate celelalte din acel an, de la Paris la Roma și Berlin, la München, Viena, Praga, Leopole, Budapesta, Cluj, Iași și București. Cauzele nemijlocite ale acestora au fost multe și de diverse proveniențe. Mai întâi, Barițiu amintește situația din Franța unde între 1830-1848 a domnit regele Ludovic Filip de Orleans venit la putere printr-o revoluție care la 30 iulie 1830 l-a detronat pe Carol al X-lea de Bourbon. Sub domnia lui Ludovic Filip, relatează istoricul transilvănean, s-au comis numeroase erori politice, nenumărate nelegiuiri și abuzuri, care au condus la pierderea popularității suveranului. L. Filip schimbă toate ministerele și miniștrii, care se opuneau planurilor lui, când ei credeau că prin acelea s-ar viola vreo lege, sau realizarea lor nu ar fi spre binele patriei. Împotriva regelui s-au comis opt atentate. Corupția era și ea foarte răspândită, ca și rapacitatea nemaiauzită a funcționarilor, de la vinderea funcțiunilor pe bani grei și cumpărarea pe sume mari a mandatelor în camera deputaților. Procesele scandaloase de la tribunale și curți erau și ele prezente în măsură mare în viața cotidiană a Franței. Cazuri de criminali nepedepsiți se întâlneau și ele foarte des.

Censul electoral era foarte mare în Franța, ceea ce reducea numărul de alegători. Votau numai cei bogați, ceea ce însemna atunci că vota numai aristocrația unită cu plutocrația.

³⁸⁹ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 3, Mai departe *Părți alese ...*, vol. II, p. ...

³⁹⁰ *Ibidem*, pp. 3-4.

Ca urmare a tuturor neregulilor ce se produceau în timpul lui L. Filip cresc nu numai nemulțumirile, ci și adversarii organizați în diferite partide, unele renăscute din cele vechi, altele noi înființate sporește foarte mult partida *republicanilor veche*, care nu voia monarhie în niciun caz. Se afirmă tot mai mult *socialismul*, acea partidă, care propaga doctrina, că proprietatea privată a oamenilor trebuie să se desființeze, căci precum ziceau ei „La propriété c'est le vol. – „proprietatea este furt” să i se plătească și dea fiecărui om numai atât precât „merită – el după munca lui”³⁹¹. Alături de socialiști, scria G. Barițiu, au apărut și *Comuniștii*, care susțineau că tot ce există pe suprafața pământului este proprietatea tuturor, până și femeile pentru bărbați și bărbații pentru femei „și alte absurdități cornurate”.

În pofida măsurilor luate de conducerea celorlalte state europene – cenzurarea cărților și a ziarelor franceze, amendarea acelor care aduceau cărți și ziare din Franța și multe altele – știrile despre revoluția franceză, împreună cu confuzii de idei, opinii sănătoase amestecate cu altele fantastice, cu planuri extravagante, fără suficientă documentare, cu obiective și măsuri fără o prealabilă și minuțioasă pregătire, adeseori pripită au pătruns în numeroase alte țări, inclusiv din centrul, sudul și sud estul Europei. „Revoluția din Paris, va considera Barițiu mai târziu, a fost mama tuturor celorlalte, prin urmare și a celor din monarhia habsburgică; fără aceea nu s-ar fi descurcat nici Viena, nici Veneto-Lombardia, nici Praga, Cracovia, Leopole și cu atât mai puțin din Pojon, B.-Pesta, Agram, Cluj și Oșorhei. Evenimentele din Paris ne dau oarecum cheia, cu care să putem pătrunde în secretele celorlalte din Staturile Europei”³⁹².

Evenimentele și faptele care au dus la declanșarea revoluției de la Paris din 23 a II-a 1848 au început să se acumuleze, după părerea jurnalistului român, încă din 28 decembrie 1847 cu ocazia deschiderii camerelor, ocazie cu care Ludovic Filip a rostit un cuvânt de tron în care i-a înfruntat cu cuvinte aspre și amenințătoare pe toți acei care, în ultimii ani cereau guvernului reforme democratice și îngrădirea abuzurilor și nedreptăților la care era supusă populația Franței. Opoziția, văzând că prin petiții nu obține nimic de la guvern și de la rege a început să organizeze banchete publice, la care se țineau cuvântări politice, unele din ele criticau vehement guvernul și regalitatea, ceea ce a iritat spiritele, provocând măsurile de interzicere a lor, provocând răscoala populației pariziene din 23 februarie 1848; iar mulțimea ieșind învingătoare, regele abdică în favoarea nepotului său ducele de Orleans.

³⁹¹ *Ibidem*, p. 6.

³⁹² *Ibidem*, p. 7.

În cameră s-a constituit un nou guvern, provizoriu, compus din elementele eterogene, între membrii săi existând multe divergențe. A fost proclamată republica, dar în guvern și adunările legislative nu s-a instalat liniștea până când „în 23 iunie spurse altă insurecție fără asemănare, mai furioasă decât a fost cea din februarie. Generalul Cavaignac o înecă abia a treia zi în torenți de sânge”³⁹³, căzând victime nu numai din popor, ci și câțiva generali și arhiepiscopul din Paris, care văzând ce măcel se producea, a încercat, printr-o cuvântare rostită de pe baricade să liniștească poporul răsculat și infuriat.

Barițiu a fost conștient, încă de la începuturile activității sale publicistice că nedreptăți, guverne și suverani, domnitori, principii și clase suprapuse, aristocratice, cohorte de nobili, care pretindeau numai drepturi din partea societății fără să participe cu nimic la buna desfășurare a vieții sociale, existau în toate țările Europei. Toate aceste structuri sociale, care provocau nedreptăți, nemulțumiri ale mării majorități ale maselor populare, trebuiau înlăturate în toate țările în care ele existau. Ele au generat mari mișcări revendicative. Dar nu există posibilitatea ca mișcările de revendicare a drepturilor celor mulți să se desfășoare simultan în toate țările. Aceasta nu înseamnă că nu existau legături între mișcările social-politice din diferite țări. Ele existau deja la 1848. Existau și mișcări democratice la care participau revoluționari sau răsculați din mai multe țări. Ba mai mult, o mișcare dintr-o țară putea influența mișcări și în alte țări, mai ample, sau mai restrânse, după cum erau de dezvoltate și organizate forțele de opoziție. Nu întâmplător, spunea Barițiu, că formele și metodele mișcării pentru câștigarea libertății de la 1848 se extinseseră în mai multe țări, unele desfășurându-se izolat, altele simultan. „Acel metod al Parisului – scria istoricul român – de a-și câștiga, ori și numai asigura libertatea a fost apoi imitat și în alte țări, mai bine, mai rău, după gradul deșteptăciunii și al temperamentului poporului”³⁹⁴.

O mare piedică în cooperarea mișcărilor sociale și declanșarea lor simultană, îl constituia circulația încă greoaie a știrilor trimise prin corespondență ca și circulația persoanelor, din cauza drumurilor proaste, a faptului că până la 1848 erau insuficiente căi ferate construite în Europa; în cea răsăriteană nefiind deloc construite. În Transilvania nu numai drumurile erau proaste, dar nici telegrafia nu era încă introdusă. În timp de pace o corespondență de la Viena la Sibiu, Cluj, Brașov putea fi primită în cel mai bun caz în 10-12 zile. Acum din pricina mișcărilor revoluționare, corespondența venea pe ocolite, prin Croația, Serbia, Muntenia. Se pare că

³⁹³ *Ibidem*, p. 9.

³⁹⁴ *Ibidem*.

primele știri despre revoluția de la 1848 de la Paris le-a primit G. Barițiu tocmai pe aceste căi ocolite, din Muntenia de la Ioan Maiorescu, prin intermediul lui Pavel Vasici, care era atunci directorul Carantinei de la Timiș. Într-o scrisoare datată Craiova, 1 a III-a 1848, I. Maiorescu îi relatează că : „Revoluțiunea Franciei, declararea republicii, fuga familiei regale (avem știri din Paris până la 25 februarie, la 8 ore), după *Algemeine [Zeitung]*, căci cele franceze le avem numai până la 23 febr., ne-a lovit ca un trăsnet, dar nu ca din senin. Dracul a crezut pe Ludovic Filipe așa de neînțelept, să ocărăască pe reformiști astfel”³⁹⁵.

Revoluția, ca atare nu a fost o surpriză pentru Barițiu. Lui îi erau cunoscute, am văzut și din faptele și scrisul său, contradicțiile sociale în general, contradicțiile naționale, formele de împilare feudală și altele. El a luptat până la sfârșitul vieții sale pentru dreptate socială, libertate națională, egalitate politică și democrație. Considera că secolul al XIX-lea este secolul înlocuirii feudalismului și asupririlor naționale printr-o societate liberală, democratică. Era însă împotriva violențelor. Dar dacă, ele totuși, se declanșau și aveau obiective democratice, nu le condamna, considerându-le o necesitate istorică. În 1844, publicând „pregătirile în politică”, el avertiza cu privire la „cumplitele zile ce se apropie, amenințându-ne cu pieire politică și națională dacă nu ne vom deștepta”³⁹⁶. Prin 1847 credea că românii le vor mai trebui aproximativ 15 ani³⁹⁷ pentru a se termina „pregătirile”, care vor duce la constituirea „partidei românești”, care va continua, pe o bază mai largă lupta începută de Inochenție Micu. Iar declanșarea revoluției franceze, „crunta și feroasa revoluție din Paris”, o vedea cutreierând prin toată Europa, atât în statele mici cât și în statele mari.

Declanșarea revoluțiilor în mai multe țări europene l-a luat prin surprindere doar prin faptul că au izbucnit mai devreme decât se aștepta el, iar românii considera că nu erau pregătiți, din punct de vedere organizațional. Dorința de libertate exista în sufletul fiecărui român. Evenimentele ulterioare au dovedit însă că românii au fost capabili să se organizeze, să participe la revoluție în vederea obținerii de libertăți sociale și naționale.

Barițiu s-a implicat trup și suflet în această mișcare. Cele două organe de presă ale sale au fost și ele subordonate susținerii revoluției, ca ziarist a publicat numeroase articole de informare cu privire la mersul revoluției, articole program și unele materiale de susținere ale revoluției

³⁹⁵ G. B. C. I, p. 312.

³⁹⁶ Vezi: *Foaie pentru minte, inimă* ... nr.4-6/1844.

³⁹⁷ *Gazeta de Transilvania*, nr. 71/1847.

elaborate de colaboratorii săi apropiați. A avut însă de înfruntat teroarea cenzurii, chiar și în condițiile în care s-a declarat libertatea presei.

În data de 11 a III-a 1848 a publicat în *Gazeta de Transilvania* ample informații despre mișcările din Franța și manifestul lui Lamartine în *Foae pentru minte, inimă și literatură*; relatează evenimentele din Viena și din Ungaria, scriind că: „Dieta Ungariei, în 15 martie primi legea prin care supune pe toți nobilii la toate spițele de contribuție, adică și la aceea numită „militară” de sub care deunăzi se smânciseră (scăpaseră n. ns.) din nou. Mai ascultați popoarelor! Casa deputaților decretă tot în 15 martie că îndată, din minutul introducerii legii descumpărătoare, vor înceta toate robotele, iobagii nu vor mai iobăgi, ci vor fi oameni liberi, pentru că proprietarii vor lua despăgubirea de la stat”³⁹⁸. Vestea acesta a fost primită cu lacrimi de bucurie de către politicianul brașovean, cu toate că ea nu se referea și la iobagii români. Barițiu avea încredere în democratismul revoluționarilor unguri. Spera ca dieta Transilvaniei, urmând exemplul celei din Ungaria va elabora și ea o lege asemănătoare cu aceea. S-a înșelat însă. El nu a observat că cercurile conducătoare conservatoare și liberale din Ungaria, într-un acord încheiat între ele, cereau convocarea dietei Transilvaniei pentru proclamarea unirii cu Ungaria, ocazie cu care să se încheie și un acord cu privire la egalitatea socială și rezolvarea problemei iobăgiei.

Barițiu credea în acea perioadă că Ungaria va fi o Ungarie confederativă și democratică; că guvernul ungar va acorda tuturor naționalităților dreptul la limba și literatura națională, la școală și biserică. Sperând într-o Ungarie democratică și confederativă, Barițiu își punea problema dacă unirea Transilvaniei cu Ungaria „va fi o confederație ca între cantoanele suverane elvețiene, ca între provinciile germane sau ca între cele din Statele Americii de Nord?” Dar în curând va fi total dezamăgit. Nici nu a trebuit să treacă prea mult timp, că Ungaria nu va fi nici confederație de tip elvețian, nici de tip nord american, nici de tip german. La 18 martie 1848 dieta ungurească din Pozsony (Bratislava) a votat noua constituție prin care, atât în Ungaria cât și în Transilvania, limba maghiară era singura admisă în administrație și în școli. Dieta din Cluj, convocată pe data de 29 mai 1848, urma să adopte și ea aceeași lege.

Barițiu nu era singurul care credea în democrația maghiară de la începutul revoluției. Aceleași speranțe le împărtășea și Timotei Cipariu, care a imprimat aceeași atitudine ziarului său „Organul Luminării”. Oficialitățile ungurești prin unirea Transilvaniei și a altor țări ce se găseau sub dominație ungurească; nu vedeau în acest act decât posibilitatea de a întemeia pe „ruinile celorlalte naționalități o mare patrie ungară și o viguroasă națiune

³⁹⁸ *Gazeta de Transilvania*, nr. 22, 15.III/1848.

maghiară”. Spre deosebire de Barițiu, Simion Bărnuțiu³⁹⁹ s-a situat de la început pe poziții radicale antiunioniste. În acest spirit, de pe poziții radicale, antiunioniste maghiare a lansat Simion Bărnuțiu proclamația sa din 13/25 martie 1848. Proclamația lui Bărnuțiu contesta la modul absolut, dreptul guvernelor și dietelor maghiare de a decide de soarta românilor și a Transilvaniei mai înainte de a recunoaște poporului român calitatea de națiune politică, pentru a avea aceleași drepturi ca și celelalte naționalități conlocuitoare și de a fi reprezentați în Dietă în conformitate cu numărul său⁴⁰⁰. Bărnuțiu nu a crezut de la început în spiritul democrat al revoluției maghiare. Contând pe numărul mare al românilor în comparație cu acela al ungarilor, dar crezând și în valorile democrației, Barițiu a continuat o anumită vreme să aibă încredere în revoluția maghiară.

De aceea în primele luni ale revoluției din martie și aprilie 1848, el accentuează în programele sale pașoptiste pe doleanțele românilor expuse în *Supplexul* de la 1791, accentuează însă și importanța celor 12 puncte ale revoluției maghiare nominalizate la 15 martie 1848. El credea că dacă vor fi îndeplinite cele 12 puncte ale revoluției maghiare vor fi sfârșimate toate privilegiile barbare, tirane și asupritoare”. Repetând în *Ce voiesc românii*⁴⁰¹. Cererile din *Supplexul* de la 1791, care puneau accentul pe recunoașterea românilor ca a patra națiune transilvăneană, obiectiv depășit de noile evenimente, Barițiu subliniază importanța celor 12 puncte ale revoluției maghiare formulate la 15 martie 1848 mărturisindu-și, în același timp solidaritatea cu 11 puncte ale aceluia. El promitea că românii primind prin revoluție toate drepturile cetățenești, ei le vor păstra și le vor apăra, indiferent dacă „se va întâmpla uniunea sau nu”. Apoi adăuga prudent că dacă „cumva conservatorismul ar încăleca din nou, dacă naționalitățile politice ar vrea a se demarca în Transilvania ca și până acum, atunci ei se vor ține cu viața odată cu punctul 5 din rugămintea de la 1791, agitând-o și cerând-o prin petițiuni la dietă și de la monarhul, căci numai așa s-ar corespunde dreptului reciprocității”⁴⁰². Ungurii au insistat în continuare pe ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria. Barițiu a înțeles și el că aceștia voiau

³⁹⁹ **Simion Bărnuțiu (1808-1864)**, născut în Bocșa, jud. Sălaj, om politic, filozof din Transilvania. Fruntaș al revoluției ardelenice de la 1848-49, vicepreședinte al Adunării de la Blaj din 3-5/15-17 mai, 1848. A rostit celebrul discurs de la acea adunare, în care cerea egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte naționalități. După înfrângerea revoluției și-a continuat studiile la Padova. După terminarea acestora, a fost numit profesor la Universitatea din Iași, unde a ținut cursuri de drept public. A sprijinit politica de reforme a lui Alexandru Ioan Cuza.

⁴⁰⁰ Vezi: Gh. Bogdan - Duică, *Simion Bărnuțiu*, pp. 27-78.

⁴⁰¹ Foaie pentru minte ... nr. 14-16, 5-19 aprilie, 1848.

⁴⁰² G. Barițiu, *Studii social-politice* ..., p. 116.

Ungaria mare și asimilarea prin deznaționalizare a românilor și că deci fără lupte și fără vărsare de sânge, românii nu-și vor căpăta niciodată drepturile. Referindu-se la acea perioadă tulbure și a evenimentelor anului 1848, Barițiu scria în memoriile sale că: 1848 a fost anul „catastrofelor și al cutreierăturilor, al luptelor între viață și moarte. Presimțul meu, ajutat de multa lectură a celor mai bune jurnale germane, îmi pregătise sufletul pentru o catastrofă ca aceasta, nu însă și pentru desfășurarea deprevaciunii unor caractere cu care avui a mă înfrunta în acel an. Adunarea de la Blaj, Dieta din Cluj, cabalele din Sibiu îmi dăduseră o timpurie convicțiune că pentru patria noastră nu mai putea scăpa fără vărsare de sânge”⁴⁰³. Urmărind activitatea lui Barițiu până la adunarea din 3/15 mai 1848, dar mai ales după aceasta, vom vedea că dacă în primele luni ale declanșării revoluțiilor din 1848, Barițiu mai credea în bunele intenții ale revoluționarilor maghiari, cu timpul conducătorii revoluției ungarilor își dezvăluiau tot mai mult intențiile acaparatoare pentru Transilvania și intenția de a-i deznaționaliza pe români. Politicianul român și-a dat tot mai mult seama că idealurile iluminismului nu au fost aplicate în Transilvania de cercurile conducătoare ungurești în raporturile lor cu românii. Dar nici metoda petițiilor și a memorandumurilor către împărat, în care mai credea Barițiu, nu a dat niciodată rezultatele dorite.

Analizând publicistica și activitățile lui Barițiu din primele 5-6 luni ale revoluției anului 1848, ne dăm seama, că el și-a format în mod treptat convingerile că Transilvania nu mai putea scăpa fără vărsare de sânge. Pentru el a devenit clar că pe parcursul desfășurării evenimentelor revoluției, pretențiile ungurești deveneau tot mai impertinente și amenințătoare pentru existența în viitor a românilor ca națiune de sine stătătoare.

Unii i-au reproșat lui Barițiu că în primele luni ale revoluției nu a luat parte nemijlocită la mișcările revoluționare ale românilor. Abia la 3/15 mai, pe Câmpia Libertății, s-ar fi încadrat nemijlocit în mișcarea națională și revoluționară a românilor transilvăneni. Cred că aceștia cer prea mult de la Barițiu. Atât timp, cât românii nu erau organizați suficient de bine din punct de vedere politic și instituțional, nici el nu putea face prea mult, oricât s-ar fi străduit.

În realitate Barițiu redacta și conducea două organe de presă. Ambele cu obiective bine stabilite în lupta românilor pentru eliberare socială și națională, în crearea condițiilor în acest scop. Ambele gazete constituiau arma lui principală, și chiar a tuturor românilor în lupta pentru progresul general al lor, al românilor, așa cum a reieșit din prezentarea activităților lui publicistice din primii zece ani în acest domeniu.

⁴⁰³ Olimpiu Boitoș, *Memoriile lui Barițiu*, p.13.

Dar el a fost nevoit întotdeauna să-și desfășoare această activitate în niște condiții foarte aspre de cenzură. Pe măsură ce se apropia anul 1848, cenzura asupra foilor lui Barițiu se înăsprea, iar unele teme cum erau acelea legate de discutarea situației în care se găseau țăranii iobagi, îi erau chiar prohibite complet. Nemulțumirile însă creșteau în toate straturile societății de la o zi la alta, fie că era vorba de elitele intelectuale de țărănime, de negustori, meseriași, tineret ș. a. Cunoscând starea de spirit a tuturor straturilor sociale și elitelor de tot felul, Barițiu îi avertiza adeseori pe înalții demnitari de toate categoriile, pe marii aristocrați funciari și pe nemeșii maghiari să fie atenți că liniștea aparentă ce pare că domnește în întuneric e numai neorânduială mascată „și pacea părută e numai răscoală nădușită. Deci dușmanii culturii libere sunt dușmani ai păcii și ai liniștii cerute de societatea omenească”⁴⁰⁴.

Declanșarea revoluției în Franța și în alte țări îi dă curaj lui Barițiu în abordarea de noi teme sau reluarea altora mai vechi, elaborate însă într-o nouă formă mai îndrăzneată, mai critică la adresa cercurilor dominante austriece și ungurești. Publică multe articole pe teme diferite: *Cultură*⁴⁰⁵, *Partidele politice*⁴⁰⁶, *Diplomația*⁴⁰⁷, *Unele idei practice despre libertatea tiparului*⁴⁰⁸, *Ce voiesc românii transilvani*⁴⁰⁹, care am văzut, reprezenta unul din primele programe întocmit de Barițiu, în condițiile în care încă nu se născuse o formă organizatorică, încheagată a conducerii revoluției române, unele idei politice cu privire mai vârtos la monarhia austriacă⁴¹⁰. În aceste articole, Barițiu sfidând cenzura, elaborează planuri și obiective pe care să le impună noii democrații, ce, credea el, se va instaura în Ungaria, dar care pentru români nu numai că nu s-a instaurat, ci erau să le piardă și pe cele pe care reușiseră să le mai salveze în lupta seculară pentru libertatea națională și socială.

Declanșarea revoluției a evidențiat faptul, că presa devenise cu mult mai necesară pentru români, devine un factor vital. După remarca unui distins istoric clujean, presa „era acum elementul de legătură, de osmoză al revendicărilor românești, liantul mișcării și statul major provizoriu (până la alcătuirea Comitetului permanent de la Sibiu), menit a apăra interesele

⁴⁰⁴ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 99 din 10.XII/1845.

⁴⁰⁵ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 1, 2, 3, 4/1848.

⁴⁰⁶ Idem, nr. 8, 9, 10/1848.

⁴⁰⁷ Idem, nr.18, 19, 20/1848.

⁴⁰⁸ *Foaie pentru minte ...* nr.12/1848.

⁴⁰⁹ Idem, nr. 14, 15, 16/1848.

⁴¹⁰ Idem, nr. 47-48/1848.

naționale într-un moment de răscruce al istoriei celor trei milioane de români ardeleni”⁴¹¹.

Evenimentele revoluționare au adus și unele ușurări din partea cenzurii în Ungaria și Transilvania, mai mult pentru presa ungurească, mai puțin pentru cea românească. Încă din 18 martie 1848, cancelarul aulic de la Viena, Josika Samuel, îi recomanda de urgență guvernatorului Teleki Jozsef ca în cazul imposibilității menținerii pe mai departe a cenzurii în forma veche să acorde o atenție specială „presei românești și presei germane” din Transilvania. Aristocrația ungurească este de acord să se mențină cenzura și asupra presei ungurești numai pentru a putea ține sub controlul cenzurii ziarele românești și germane! Totuși mișcările revoluționare impun aparatului represiv al Guberniului Transilvaniei elaborarea unor măsuri și dispoziții de înlănzire a cenzurii. Cenzura trebuia să urmărească doar protejarea religiilor oficiale, a respectului moralității și față de persoana domnitorului. Au rămas însă pe posturile de șefi ai cenzurii aceiași vechi cenzori compromiși și abuzivi, ceea ce jignea – după cum arăta editorul Gött – demnitatea celor ce lucrau în domeniul presei. Dar și mai jignitor a fost faptul când în aprilie 1848 a fost suspendată cenzura, cu excepția Transilvaniei. Ba mai mult, în urma mișcării din Brașov, condusă de avocatul Bran, senatul orașului format din sași a elaborat o proclamație în care românii sunt amenințați cu spânzurătoarea în caz de nesupunere față de vechile orânduiri. Barițiu este chemat în fața autorităților, va fi admonestat să nu cuteze a publica nimic asupra măsurilor luate de senat: românii ce vor îndrăzni să mai facă demonstrații, vor fi spânzurați de „stâlpii felinarelor din Brașov”. În felul acesta se încerca reînvierea fricii și intimidarea românilor ca înainte de izbucnirea revoluției.

Barițiu a fost, adeseori, la începutul revoluției într-un fel între ciocan și nicovală. Pe deoparte organele de stat și cenzorii îi impuneau încă să se abțină de la publicarea unor materiale legate de revoluție, pe de altă parte, unii fruntași ai românilor îl criticau și-l învinuiau că nu publică destul despre revoluție. La scurt timp după incidentul amintit mai sus, August Treboniu îi trimitea o scrisoare din București, datată 8 aprilie 1848 în care pur și simplu îl mustra că nu se folosește de libertatea adusă de revoluție pentru a mobiliza masele la luptă. „Frate, aveți libertatea de a vorbi, de a scrie și de a vă aduna, vedeți de a vă aduna, vedeți de a înțelegeți, vorbiți, scrieți, cereți!!! ... E slobod fiecăruia a-și declara părerile sale ... Mulți se miră de ce d-ta cu foaia dumată, ești acum mai timid decât când era

⁴¹¹ **Gelu Neamțu**, *Din activitatea redacțională a lui George Barițiu la Gazeta de Transilvania în timpul revoluției de la 1848*, p. 10.

cenzura. Arată că ești român! Cei de aici te părăsc de vândut străinilor. Dovedește că nu, prin faptă”⁴¹²!

Laurian nu înțelegea că situația din Transilvania era alta în comparație cu celelalte țări românești. Pentru Barițiu nu exista libertatea reală a presei. Pentru el exista încă cenzură. Trebuia să respecte cu strictețe cenzura preventivă. Legile care proclamau demagogic „libertatea presei” elaborate la Dieta din aprilie 1848 la Bratislava și din iunie prevedeau multe pedepse și măsuri restrictive în domeniul publicisticii.

Dar cu toate strădaniile vechilor organe de stat ale cenzurii și ale celor represive, presa lui Barițiu și-a făcut datoria publicând materiale lămuritoare cu privire la revoluție, rostul ei și îndrumarea maselor populare în vederea eliberării naționale. Totuși, presa lui Barițiu se mișca mai în voie; iar pentru a consfinți starea de fapt în iulie 1848 a fost înlăturată de pe frontispiciul „Gazetei ...” acea formulă umilitoare, care constituia simbolul cenzurii „Apare cu prea înalta voce”.

Dacă prin cenzură, organele statale nu au reușit să sugrume *Gazetele* lui Barițiu, în timpul revoluției au încercat prin intimidarea redactorului și a colaboratorilor săi. În cursul lunii iunie, „Gazeta ...” este arsă în public. Era cea mai violentă, mai dură pedeapsă și irațională cenzură încercare de anihilare a ideilor politice, culturale și sociale ale unei națiuni în curs de emancipare.

Pentru elitele dominante ungurești *Gazeta de Transilvania* trebuia să moară. Dacă prin violențe și alte metode nu au reușit s-a încercat metoda corupției.

Spre sfârșitul lunii iulie, baronul Vay Miklós, comisar al guvernului ungar, renunță la metoda intimidării și încearcă coruperea redactorului. Îi va oferi lui Barițiu în dar din partea guvernului „o tipografie nouă în preț de 6.000 fl.m.c. numai să înceteze a face opozițiune încai [ori măcar – n. ns.] să se țină în rezervă”⁴¹³. Desigur, redactorul a respins-o în numele poporului român, hotărât să lupte pentru libertate și de a-și decide singur soarta și de a-și susține doleanțele sale. Revoluția a scos însă la iveală și alți redactori de mare caracter, luptători pentru libertate, alături de G. Barițiu precum T. Cipariu, G. Hurmuzachi și Aron Pumnul, Andrei Mureșanu ș. a., care au îndemnat poporul român la luptă, l-a educat în spiritul demnității naționale, formând în același timp și caractere. Dar dacă Baronul Miklós Vay s-a limitat la încercarea de a-l mitui pe Barițiu, nu același lucru l-au făcut George Apor într-o convorbire avută ceva mai târziu cu redactorul român. În convorbirea celor doi, George Apor l-a întrebat pe Barițiu dacă știe că

⁴¹² G. B. C., vol. I, p. 145

⁴¹³ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr. 44/1848.

Laurian și Bălășescu au fost arestați și că vor fi spânzurați. Barițiu i-a răspuns că nu știe de arestarea celor doi români și nu crede că vor fi spânzurați. George Apor i-a replicat că ar fi bine să creadă, asigurându-l că așa va fi, adăugând că îi pare rău „dară trebuie să-ți spun, că tocmai îmi aștept denumirea de prefect (föispán) în Brașov cu putere discreționară, și atunci omul cel dintâi pe care-l voi spânzura, vei fi dumneata⁴¹⁴”. George Apor a fost făcut comandant peste o grupă de secui, la Mureș a spânzurat 9 primari și jurați din comunele românești. S-a bucurat mult de moartea celor nouă, cu pipa în gură în jurul morților. Într-un alt conflict l-au spintecat și românii pe el. Apor nu a devenit prefect, Barițiu a scăpat. A rămas însă Barițiu cu dilema: exista vreo legătură între refuzul de a se lăsa mituit de Vay și intenția lui Apor?

Revoluția anului 1848 a relevat încă odată, că *Gazeta de Transilvania* era a tuturor românilor, indiferent în ce principat locuia un român sau altul. Articolele lui Barițiu criticau politica acaparatoare a țarismului ca fiind o politică ostilă românilor de pretutindeni. Tocmai de aceea articolele lui antițariste erau să-l coste viața pe publicistul român, atunci când refugiat fiind în Muntenia, în primăvara anului 1849 este arestat, prezentat pentru interogare generalului țarist Hasford, acesta dovedindu-i că-i cunoaște bine activitatea, îl întâmpină cu un ton ironic „Așadar dumneata ești acel om care de opt ani combați politica înaltului guvern al imperiului Rusiei ...”. Așadar ziaristul român era demult în atenția serviciilor secrete rusești, care abia așteptau să se răfuiască cu el. Au reușit să se răfuiască cu el datorită alianței dintre împărații Austriei și Rusiei în vederea înăbușirii revoluției. Suprimarea gazetei a venit tot de la un general rus! Spre sfârșitul revoluției, generalul Lüdgers le-a scris autorităților de la Sibiu ca *Gazeta de Transilvania* „să fie sugrumată cu orice preț, pentru ca: în această criză europeană, citind românii de dincolo (Moldova și Țara Românească – n. ns.) faptele naționale și bravurile transilvănenilor să nu-i ia ca exemplu foarte periculos pentru cel mai de aproape viitor”. Generalul Lüdgers ignora faptul că moldovenii și muntenii aveau motivele lor proprii pentru a declanșa o revoluție; așa cum s-a și întâmplat în Moldova încă din luna martie 1848. Temerile lui Lüdgers și ale altora nu erau însă fără temei. *Gazeta* avea mare audiență și influență în celelalte două principate românești transcarpatine.

Anchetele efectuate după eșuarea revoluției de la 1848 în Muntenia, au scos la iveală din declarațiile celor anchetați, că unele persoane citeau *Gazeta de Transilvania*, discutau despre evenimentele revoluționare din Transilvania, prevedeau că în curând se va petrece și în acest principat asemenea fapte. Se cunoaște, printre altele cazul profesorului Ioan Penescu

⁴¹⁴ „Foi comemorative ...”, p. 22

din București declarat vinovat pentru că a participat la revoluție, dar și pentru că întreținea relații strânse cu „acel exaltat redactor al jurnalului din Brașov”, adică cu George Barițiu.

Dar nu numai muntenii și moldovenii erau dornici să primească știri noi din Transilvania, ci și transilvănenii, la rândul lor, erau nerăbdători să primească știri despre primii. În primele săptămâni ale declanșării revoluției în Europa, Barițiu le împărtășea acestora știri foarte liniștitoare. El scria: „Publicul (transilvănean n. ns.) stă să ne scoată din casă cu silirea de a împărtăși povești (noutăți n. ns.) din vecinile principate. Noi vă încredințăm din nou că de câte ori ceva merită publicare, pe toată asprimea cenzurii de acolo, nu reținem; însă dacă nu e nimic însemnătoriu, noi n-avem datină a scrie secături din uliță, faime goale, care până mâine rămân minciuni. Cine știe mai multe pentru ce nu ne scrie”⁴¹⁵.

În realitate, G. Barițiu primea corespondențe, scrisori și ziare, de la corespondenții săi din principate și de la prietenii săi Ioan Maiorescu, Aron Florian, Pavel Vasici și mulți alții. Articolul este scris cu prudență tot din cauza cenzurii. În acea perioadă, G. Barițiu credea încă în promisiunile făcute Țărilor Române prin tratatul de la Adrianopol. El încă mai credea în acea perioadă că la adăpostul Tratatului de la Adrianopol, Țările Române, vor continua procesul democratizării vieții politice românești. În acest sens el scria: „Nu e adevărat că oștirile muscălești ar fi călcat pe pământ moldovean, și credința noastră este ca ele, neavând nici o pricină binecuvântată, nici că vor vrea intra vreodată. Au nu știm noi că guvernele Principatelor, prin tratatul de Adrianopol, sunt recunoscute de *naționale independente*? Apoi, dar ce atâta spaimă! Fie moldavo-românii uniți între sine, caute boierii a câștiga simpatiile poporului și a țăranilor prin formele (în sens de legalitate – nota editorului) ușurării, apoi nu se teamă de nimic”. Și în cazul revoluției românești, Barițiu se înșela când credea în bunele intenții democratice ale claselor și elitelor dominante indigene și ale celor aparținătoare marilor imperii ale vremii. Evenimentele îl vor conduce la formarea altor convingeri, înțelegând – am văzut și cu altă ocazie – că revoluțiile nu se fac numai prin metode pașnice, ci cel mai adesea prin metode violente. Dar până să ajungă la aceste convingeri, Barițiu a mai expus în publicistica sa multe obiective, metode și căi prin care românii să-și transforme existența și să treacă de la stadiul unui popor subdezvoltat la un stadiu înaintat de existență materială, culturală, de pregătire școlară, de viață, politică și morală. El pornea de la ideea că evenimentele europene revoluționare au deschis și pentru români o epocă nouă prin care „se vor pune bazele fericirii”, că a venit vremea în care „libertatea, egalitatea și

⁴¹⁵ George Barițiu, *Scrieri social-politice ...*, p. 90.

frățietatea” ... „va fi a noastră scăpătoare”. „Toți însă ne întreabă cum ne vom folosi și noi anumit de libertatea tiparului, după ce tiparul ajunsese astăzi lumina lumii, apostolatul omenirii, peana încordătoare a mașinei staturilor, osânda nedreptății, scutul asupriților”⁴¹⁶. Tiparul, explica Barițiu, trebuie să devină mijlocul prin care românii vor propaga ideea de unire, deoarece numai prin aceasta „voința are tărie”. Iar pentru ca voința „să se *unească* asupra unor cereri, pretenții, drepturi, acestea trebuie să se facă cunoscute *tuturor*”. Care este cel mai înlesnitor mijloc de a face cunoscute *voințele* și dorințele, se întreba Barițiu? „Este *tiparul liber, scăpat de toate ferecăările despotice*”, răspundea el⁴¹⁷. Pentru aceasta ne trebuie dascăli buni, lefuri bune pentru ca să nu cadă în disperare, să părăsească pe învățăcei”. Până când tiparul nu va fi liber și pentru români, iar din rândurile lor nu vor apărea cititori pregătiți, „cu carte bine însușită”, până când românilor nu li se vor da articole și cărți „revărsătoare de lumina științelor mai înalte și de politică sănătoasă „până atunci românii nu se vor putea bucura de libertatea timpului, care devine și un instrument eficient pentru educația politică a tineretului, parte integrantă a educației generale, care, ca și lupta pentru eliberarea socială nu se puteau înfăptui de la sine, ci numai printr-o mișcare conștientă, prin întocmirea unor programe conștientizate, riguros întocmite.

Folosindu-se de tipar și de relativa slăbire a chingilor cenzurii presei; folosind un limbaj mai moderat, Barițiu, încerca în prima parte a anului 1848 să contribuie la educația populației românești prin articole și studii, în care înfățișa întregul spațiu românesc, de pe ambele versante ale Carpaților. Referindu-se la procesul revoluției, la revoluție în general, publicistul român relatează că prin cuvântul revoluție nu trebuie să înțelegem „revolte sângeroase, turburări înfricoșate, războaie civile, repezirea statului în anarhie; ferească Dumnezeu! Revoluția nu înseamnă nimic din acestea, ci prin cuvântul revoluție se înțelege o schimbare totală numai a acelor legi și guverne care prin nedreptatea lor apăsătoare de popoare nu mai puteau fi suferite și sub care popoarele gemeau fără a putea scăpa de sub ele decât numai prin o minune”⁴¹⁸. Deci prin revoluție, Barițiu înțelegea schimbarea guvernelor asupritoare și a legislației nedrepte, înrobitoare pentru marea masă a poporului.

Mișcarea revoluționară este concepută ca o mișcare politică înnoitoare, care trebuie să fie condusă de un partid, scria revoluționarul român, ea trebuia să întocmească planuri bine fundamentate, să fixeze obiective și scopuri bine formulate, care să exprime trebuințele neapărate,

⁴¹⁶ Idem, p. 110.

⁴¹⁷ *Ibidem*.

⁴¹⁸ G. Barițiu, *Scrieri social-politice*, pp. 126-127.

resimțite în timp și în popor, pe care le impune viața, statornic și cu cumpătare.

„*Politica*, întru înțelesul ei cel drept și adevărat este – scria politicianul român – cea dintâi trebuință a unei partide; oriunde lipsește aceasta, toate silințele sunt numai opinteli mizerabile”⁴¹⁹. Un lider de partid pentru a conduce cu succes masele la revoluție, trebuie să-și însușească exact acele trăsături generale, ce se impun unui partid (limpedea cunoaștere a obiectivelor, înțeleapta calculare a mijloacelor ce duc la scop, dreapta, conforma lor aplicare, statornica rămânere pe drumul cunoscut ca fiind cel bun, curaj și bărbăție în vederea realizării unor reforme profunde și durabile).

Dar asemenea conducători, observa revoluționarul transilvănean, încă nu se iviseră în primele 6-7 luni ale revoluțiilor din 1848 în interiorul monarhiei austriece. Totuși, el credea încă, în acea vreme, într-o prefacere democratică a statelor din monarhie, a instaurării depline a libertății civile și politice, a asigurării depline a drepturilor naționalităților. Spera că pe viitor aristocrația nu va mai reprezenta patria, cu atât mai puțin națiunea, „ci fiecare națiune se va reprezenta pe sine”⁴²⁰. Barițiu explica însă că el nu este împotriva dinastiilor, ci împotriva despotismului; mențione necesară pentru a trece de cenzură.

Barițiu nu s-a preocupat numai de problemele revoluției din Imperiul austriac, ci și de acelea ale Moldovei și Țării Românești. Respingând unele păreri, care negau caracterul de revoluție mișcării începute la 11 iunie 1848 prin Declarația de la Izlaz, Barițiu afirma că Țara Românească a făcut acolo revoluție și nu revoltă. Acea mișcare, explica el, a avut adeziunea și simpatia a totalității locuitorilor, iar opozanții ei au reprezentat numai o frântură a populației locuitorilor, dar aceștia, făceau parte din acea frântură de populație care primiseră de la patrie totul! Ei nu-i dăduseră acesteia nimic.

Deosebirea dintre revoluția din Țara Românească și alte revoluții europene consta, după părerea istoricului transilvănean, în faptul că revoluționarii munteni, au avut de luptat împotriva a două forțe: interne și externe.

„Osebirea între revoluția românilor și altele europene, scria Barițiu, stă într-un singur punct, care este cum că în acele staturi revoluționare până acum nu s-a îmbiat nimeni și cu atât mai puțin au amenințat cineva cu intervenire armată, lucru ce în Țara Românească se făcu și până acum, se

⁴¹⁹ Idem, p. 132.

⁴²⁰ Vezi: *Unele idei politice cu privire mai vârtos la monarhia austriacă*, Foaie pentru minte ...”, nr. 47-48/1848.

face și până în aceste minute, și se face fără a aștepta întru nimic desfășurarea și rezultatele revoluției aplicate la patrie. Astfel Țara Românească (totodată și Moldova) n-are a se lupta numai cu partida reacționară din sânul său, ci totodată cu neconținută amenințare a sabiei tiranului Damocles asupra capului său”⁴²¹.

Cu ocazia tratării problemelor revoluției din țările românești transcarpatine, Barițiu, și-a dovedit încă odată calitățile și sentimentele sale de bun patriot român. El trata problemele tuturor românilor ca probleme ale lui personale, indiferent în care din țările românești s-ar fi desfășurat. El atrage, de exemplu, atenția străinilor ca să ia aminte: generația română de la 1848 nu mai poate fi privită ca aceea de la 1828. Acum deși mai apăsă asupra lor, suzeranitatea imperiului Otoman și amestecul imperiului țarist al rușilor, în conformitate cu Tratatul de la Adrianopole din 1829, elitele românești, românii în general, ajunseseră deja la conștiința de sine a naționalității române, se reorganizau pe baze cât de cât parlamentare [Obșteasca Adunare (parlament, ministere etc.)], aveau un început de organizație militară etc. „Zeci de mii de români – scria el – stau gata a se arunca în cel mai mare pericol pentru o singură idee îmbrăcată în vorba *naționalitate*, încât orice tiran, oricare ar trebui să stăpânească pe toți naționali pentru ca să poată subjuga acest pământ. Însă nici atunci nu l-ar putea domni în pace, pentru că capetele acelor căzuți ar fi capete de hidră: din unul tăiat ar răsări tot câte 7 altele s-ar străplânta (transplanta, transmite) de la tată la fiu, și noi nu mai cunoaștem mijloace din care aceasta de la 1848 încolo să se mai poată – apăsă și sugruma”⁴²².

Barițiu avea mare încredere în transformările pe care le aștepta el de la revoluție. Credea că democrația și ideea de naționalitate vor învinge, iar acolo unde românii vor fi majoritari își vor câștiga dreptul de a-și hotărî singuri soarta. Crezând în noul val de democrație propagat de revoluțiile naționale, el nădăjduia, că și românii vor putea să se înțeleagă între ei cu privire la viitorul lor comun. Aceasta nu însemna că el a crezut că imediat după încetarea mișcărilor revoluționare, românii vor fi liberi și independenți, se vor uni într-un singur stat național.

Totuși în prima jumătate a anului 1848 când revoluțiile din Țările Române, nu fuseseră înăbușite complet, el scria: „... Soarta națiunii române se va hotărî în București și în Iași, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda”⁴²³. Barițiu avea în vedere că unele mari puteri ale vremii, nu vedeau cu ochi buni tendința de eliberare națională de sub dominația străină a

⁴²¹ G. Barițiu, *Scrieri social-politice*, București, 1962, p. 126.

⁴²² Idem, pp. 126-127.

⁴²³ Idem, p. 120.

românilor. Se temeau de apariția unui stat puternic, care le-ar fi încurcat planurile lor expansioniste. E vorba de Imperiul țarist, Austriac și Otoman. Ungurii, la rândul lor, doreau să-i asimileze complet pe românii ardeleni, prin deznaționalizare. Ei participau la revoluție, dar doreau să păstreze rezultatele pozitive ale acesteia numai pentru beneficiul lor; românii le acordau drepturi democratice cu condiția să accepte unirea cu Ungaria și să renunțe la calitatea de român. Lăsându-se asimilați, românii nu vor mai fi considerați „venetici”, cu drept de locuire în Transilvania, până când „interesele statului ungar o vor cere”.

Lupta pe cale publicistică a lui Barițiu pentru apărarea și câștigarea drepturilor naționale, a fost dublată de multiple activități îndreptate împotriva feudalismului și sistemului de robote, care se menținea aproape intact, mai ales pentru români. Într-un articol din *Gazeta de Transilvania* sub titlul: *Transilvania. Cluj, 25 aprilie*, Barițiu relatează că în Comitatului Clujului comisia de pace a emis o proclamație către popor prin care îl sfătuiește ca până la ținerea dietei să rămână „în deplină liniște, așteptând scăparea de robote pe calea legii, iar de nu, - amenința proclamația - să aibă frică de spânzurători”⁴²⁴. Iar în *Jurnalul Jelen* se scria că în Câmpia Ardealului, cea mai mare parte a românilor refuză să mai execute robotele, refuză să mai intre pe pământurile proprietarilor. Românii, se teme ziarul, nu vor avea altă alternativă decât aceea de a deveni hoți la drumul mare, care vor alimenta spânzurătorile ridicate la marginea satului. Ar fi bine, atrage atenția Barițiu, ca aristocrații feudali să urmeze îndemnul baronului Wesselényi să nu mai umble cu cârpeli urbariale, ci să rezolve odată pentru totdeauna această problemă a Ungariei și Transilvaniei. În primele luni ale revoluției, G. Barițiu tot mai credea că și pentru români problemele urbariale se vor rezolva în mod pașnic, concomitent cu rezolvarea pentru celelalte naționalități. Iar toți nobilii vor consfinți de bună voie să plătească contribuții, să satisfacă stagii militare, în mod democratic ca și reprezentanții celorlalte clase sociale.

Înarmat cu această încredere în democrația viitoare, Barițiu urmărea și publica în gazetele sale orice mișcare și dezbateri în presa ungurească, săsească și a altor naționalități referitoare la dezbaterile cu privire la problemele agraro urbariale.

Într-un articol din *Gazeta de Transilvania* nr. 45 din 1848, intitulat *Transilvania. Cluj. De la Dietă*, ziaristul transilvănean scria cu mare bucurie: „Iobăgia încetează în tot Ardealul pe toată vecia începând din 18/6 iunie 1848, adică din duminica Sfintei Treimi! Legea prin care poporul transilvan, parte mare român, însă și unguri mulți și câteva sate săsești, scapă de robia

⁴²⁴ Idem, p.117.

veacurilor e compusă din 10 paragrafuri și în 7 iunie se și trimise la împăratul spre întărire ...⁴²⁵ (aprobare). Încercător în hotărârea Dietei din 6 iunie 1848, istoricul Barițiu, atrăgea atenția românilor cu carte, învățătorilor, preoților, funcționarilor și altor categorii elitare și sociale, că nu este suficient numai ca poporul să scape de asuprirea socială de tip feudal. Este necesar, scria el, ca elitele intelectuale să-l învețe carte pe tot poporul român, să-l alfabetizeze în decurs de 10-20 de ani; altfel va cădea din nou într-o nouă iobăgie, mai aspră decât cea veche. Preoții și învățătorii să obișnuiască poporul cu ideea „că el într-adevăr este proprietar, adică stăpân pe moșioară tocmai ca și cel mai avut și mai trufaș domn”. „Că este dator, în interesul familiilor și al națiunii, a păstra acele moșii, a nu le vinde la nicio întâmplare, a nu se amăgi de nimeni, a socoti că proprietatea de pământ *este cea mai sigură* domnie și avere. Să-l învețe pe popor să îmbine activitățile agricole cu activități și munci neagricole, aparținătoare de industria de casă și meșteșuguri, în zilele libere în gospodăria proprie să muncească la alții pentru bani, pentru a-și cumpăra multe alte lucruri de care va avea nevoie în gospodărie; să-i învețe să lucreze pământul, după metode raționale, productive: să-i îndemne pe țărani să-și dea copii la școală.

Dar dacă Barițiu în primele ore și zile de entuziasm, scria în nr. 45 al Gazetei de Transilvania cele de mai sus, peste puțin timp tonul său se va schimba. Foarte curând, în 6 iunie 1848 Dieta Transilvaniei votase unirea Transilvaniei cu Ungaria, condiționând rezolvarea problemelor legate de reformele agrare de acceptarea de către români a Unirii, adică, de încorporarea Transilvaniei la Ungaria. Cum românii n-au acceptat în covârșitoarea lor majoritate unirea cu Ungaria, guvernul ungar a amânat și el rezolvarea problemelor agrare pentru români, reluând-o mai târziu, prin anii 1853/54 și 1855. „... Ungurii, în loc să se înțeleagă cu noi, ei – scria Barițiu – ne disprețuiesc și ne amenință cu spânzurători. Trufașii de ei cât sunt de orbiți! Credem însă că peste puțin își vor veni în simțiri, până încă nu este prea târziu”⁴²⁶.

În ciuda jignirilor pe care le aduceau ungurii românilor, Barițiu îi îndeamnă pe conaționali săi la calm, să nu răspundă prin aceleași metode. El spune că alianța între români și unguri ar fi cea mai bună cale de conviețuire. Dar românii să facă alianță cu ungurii „numai pe temeiul deplinei egalități, cu respectarea strânsă a naționalității noastre”⁴²⁷.

Pericolul era mare nu numai pentru românii transilvăneni ci pentru toți românii de pretutindeni. Armele folosite împotriva românilor erau de

⁴²⁵ George Barițiu, *Scrieri social-politice*, p. 121.

⁴²⁶ *Ibidem*, p. 122.

⁴²⁷ *Ibidem*.

natură foarte variată, nu numai cele legate de folosirea violențelor împotriva lor. Se foloseau arme de natură politică, istorică, psihologică, religioasă, de denaturare a adevărului în general. Iar în Transilvania, ungurii continuau politica de deznaționalizare a românilor, ignorându-le calitatea de cetățeni cu drepturi depline ai principatului.

Deosebit de periculoasă era însă starea de divizare a românilor în cele două mari confesiuni: ortodoxă și greco-catolică. Organele guvernului unguresc de la Cluj și Budapesta, voiau să se folosească de existența acestor două confesiuni pentru a-i menține pe români divizați, diminuându-le șansele în lupta pentru realizarea obiectivelor revoluției legate, în primul rând de aplicarea reformelor agrare și de unitate națională. „În zilele acestea se răspândiră două știri, Barițiu nu este de acord cu intenția guvernului de a constrânge pe români, pornind de la considerente *confesionale* – să se țină un congres la Blaj și altul la Sibiu. La primul să participe greco-catolicii și la celălalt greco-ortodocșii. Cel dintâi congres – scria Barițiu – va da cea dintâi probă dacă am ajuns sau nu la maturitate politică ... Nu opinia unuia sau altuia, ci judecata totului, reprezentată prin majoritate, va avea a determina puncturile petițiunii noastre”⁴²⁸. Așa este, după părerea lui, în toată Europa luminată, „așa trebuie să fie și la noi”. Deci Barițiu le sugera românilor să accepte regulile democrației europene, dându-le dovada adversarilor, nu numai că suntem popor matur din punct de vedere politic, ci că au învățat și cele mai avansate metode de autoconducere.

Dar se pare că reprezentanții guvernelor maghiare, aristocrația și elitele intelectuale ungurești nu învățaseră – și sigur nu voiau să învețe nimic de la istorie – că românii erau un popor și o naționalitate deja formate, conturate, cu un profil cultural și mod de gândire și de existență materială proprii, cu religia proprie etc. etc. Ei continuau să-i considere pe români popor de „venetici”, fără cultură și profil psihologic propriu, incapabili să se conducă de sine stătător. De aceea ei, conștienți fiind că nu vor mai putea împiedica desfășurarea unui congres unic național românesc, au adoptat altă poziție. Fără să renunțe la limbajul violent, plin de amenințări, reprezentanții publicisticii ungurești se erijează deja în dascăli ai poporului român, dându-le lecții ce hotărâri să ia la Blaj în numele poporului român. Li se recomandă românilor „ca în adunarea națională de la Blaj să nu facă altceva decât să primească uniunea cu Ungaria *fără nicio condițiune*, zicând că prin aceea țăranul deodată se scapă de robote, religiunea i se recunoaște de primită și să nu mai umble cerând și pretinzând o a patra naționalitate; căci prin aceea s-ar

⁴²⁸ *Ibidem*, p. 119.

împiedica cauza uniunii și atunci toate relele de acolo provenitoare s-ar sparge în capul românului”⁴²⁹.

Liberalismul, noua cultură existentă în Ungaria, ștergerea robotelor, preziceau ungurii, vor crea de la sine egalitatea românilor cu ungurii, fără să-și piardă naționalitatea. Barițiu răspunde, crezând încă în democrația revoluționarilor unguri, că de se va face sau nu Uniunea, românilor nu le este frică, pentru că după legile naturii este imposibil „ca un vas mai plin să-l poți deșerta în altul mai mic”⁴³⁰.

La Blaj, dacă românii, îi avertizează Barițiu pe unguri, își vor concentra ideile ... vor forma o opinie publică pe care nici baionetele, nici lingușirile din ziua de astăzi, nici amenințările cu cele 80 de mii de secui ce le vedem figurând tot în jurnalele de la Cluj nu vor fi în stare a o sfărâma, pornind din principiul din care pornește toată lumea: *libertate, egalitate*, apoi *frățietate*”⁴³¹.

Barițiu a fost nevoit să lupte nu numai împotriva unor publiciști, exponenți ai concepțiilor aristocrației, guvernului și altor cercuri naționaliste maghiare din Ungaria și Transilvania, care continuau politica de nerecunoaștere a românilor ca a patra națiune în stat. Concepții asemănătoare susțineau și sașii din Transilvania. De aceea la 10 mai 1848, răspunzând unui articol apărut în presa săsească de la Brașov, prin care era contestat dreptul românilor de a fi recunoscuți ca a patra națiune, el anticipa unele idei care vor fi susținute cu fermitate în hotărârile ce urmau a fi luate de către Adunarea generală de la Blaj din 3/15 mai 1848: „Noi mai înainte de a ști rezultatul adunării generale de la Blaj, îi răspundem scurt că românii atât de pătrunși de trebuința cerințelor politice, pe care până acum nu le avură, încât ... o mai străformare politică cu totala trecere din vedere a nației române, astăzi anevoie s-ar putea duce la împlinire, fără a nu trage după sine urmări nedorite”. Din paginile unor capitole anterioare a reieșit, că sașii nu au avut întotdeauna o atitudine prietenoasă față de români, patriciatul lor adoptând aceeași atitudine ca și aristocrația maghiară respingere și nerecunoaștere a românilor de cetățeni ai Transilvaniei cu drepturi depline .

X

În calitate de publicist, chiar cu riscul de a-și atrage mânia cerberilor cenzurii, Barițiu a apărut interesele întregii națiuni române din toate provinciile și statele românești. A apărut însă, în același timp, și drepturile țărănimii din toate țările și provinciile cu populație românească de a se

⁴²⁹ *Ibidem*.

⁴³⁰ *Ibidem*, p. 120.

⁴³¹ *Ibidem*.

elibera de sub jugul feudal. În publicistica sa, el a analizat situația țăranimii române din Transilvania, a descris unele deosebiri ale stării sociale ale acesteia în comparație cu cea din Moldova și Țara Românească, deosebiri referitoare la formele de proprietate, deosebiri în ceea ce privește modul cum au trecut pământurile țăranilor în stăpânirea aristocraților, nobilimii funciare a boierilor și altele.

Proprietatea, împărțirea ei nedreaptă reprezintă, după George Barițiu, cauza fundamentală a revoluției de la 1848. El va dedica acestui subiect o seamă de studii și articole chiar în toiul revoluției anului 1848, pe care le-a publicat în presa sa, încercând astfel să domolească spiritele, să aducă pacea și liniștea în țară. Nu a reușit s-o facă, ostilitățile au continuat, soldându-se cu pierderi de partea tuturor. Cele mai mari pierderi suferindu-le românii. Câștigați nu au fost nici ungurii, nici sașii, care au fost obligați de evenimentele istorice ulterioare să accepte dorințele românilor de eliberare socială și națională de sub dominația austro-ungară și unirea Transilvaniei cu „Țara mamă”: România la 1 dec.1918.

Referindu-se la cauza principală a disputei dintre părțile beligerante ale revoluției, Barițiu scria: „... punctul principal asupra căruia purtăm dispută înverșunată unii cu alții *Este proprietatea*”⁴³². Problema cea mai delicată a revoluției, proprietatea asupra pământului, observa Barițiu, nu este însă o problemă nouă. Ea a turburat spiritele și în timpul antichității și în secolele XVIII-XIX în Europa. În țările apusene problema proprietății agrare era însă deja rezolvată, marea majoritate a țăranilor erau proprietari de pământ. În unele țări problema pământului, explica Barițiu, s-a rezolvat prin folosirea violenței, în altele pe cale pașnică, prin voința majorității.

În Ungaria și Transilvania aristocrația maghiară a consimțit mai greu să înfăptuiască reforma agrară în vederea desființării robotelor și a împroprietăririi țăranilor. Ea s-a opus în special împroprietăririi țăranilor români. Pentru a abate atenția de la această arzătoare problemă, aristocrația ungară răspândea zvonuri că în rândurile țăranimii circulau ideile comuniste, care au pătruns și între țăranii români. Aceștia o făceau însă din ură națională, cerând ca să se împartă absolut toate proprietățile și să-i desființeze pe marii proprietari. Cercetând problema, Barițiu a ajuns la concluzia că pământurile moșierești (alodiaturile) erau revendicate și atacate de foștii iobagi unguri, același lucru îl făceau și secuii în Trei Scaune, care ocupau pădurile și fânețele mari ale familiilor baronilor Apor, Tompa, Szentivanyi ș. a. pe la Bicfalău, Uzon, Zagon, Taria ș. a. Însă despre aceste incursiuni secuiești, gazetele din Cluj nu suflau nici o vorbă. „Iobagii secuii nici robote, scria Barițiu, nu mai făceau de mult”.

⁴³² G. Barițiu, *Scrieri social-politice*, p. 128.

Nici iobagii unguri, nici cei români și nici cei secui, afirma publicistul transilvănean nu-i urau pe unguri. Ei vedeau că toți iobagii munceau, transpirau, pentru marii proprietari aristocrați.

Totuși, de ce țăranii vătămau, atacau proprietățile marilor proprietari, cum justificau ei această atitudine? Răspunsul era simplu. Cercetând originea proprietăților, țăranii aflau că din 100 de proprietari cel puțin 80 de proprietari, cutare fânaț, agru, pădure, drept de moară ș. a. erau odată, înainte cu 10-15-20 de ani și anumit înainte de 1820, „sau loc al comunității, sau al vreunei biserici, sau moșie iobăgească rămasă părăsită prin moarte, prin alungarea sau prin emigrare de foamete; asemenea moșii țăranii le repretind și le reapucă”⁴³³ (recuperează).

În fond țăranii recuperându-și pământurile, își luau înapoi ceea ce le aparținuse lor, familiilor sau apropiaților lor, care le-au fost jefuite de către marii aristocrați. Simțeau că este dreptul lor. Acesta nu era comunism, după părerea lui Barițiu, ci era cel mai fierbinte simț de proprietate, pe care niciun fel de feudalism nu l-a putut sugruma.

Proprietatea moșierească din Ungaria și Transilvania bazată pe marea proprietate feudală, care a refuzat orice reformă socială - spre deosebire de cea din țările în care s-au efectuat reforme sociale, inclusiv în proprietate - a rămas în continuare baza unei economii și gospodării înapoiate, slab productive. Aceeași lipsă a reformelor în proprietate a generat și un organism social, care, la rândul lui, a menținut populația țării într-un climat lipsit de învățătură, de stimulente pentru o bună economisire, cheltuind mai mult decât câștigă. Urmarea a fost: toate marile moșii, concentrate în mâna a 200-300 de mari aristocrați, care-și asigurau veniturile pentru cheltuieli, mai puțin din moșii și mai mult din funcțiile pe care le aveau la stat; moșiile rămâneau prost gospodărite. Acești aristocrați și mari magnați se opuneau cu cerbie reformelor agrare, a rezolvării situațiilor legate de problemele agrare și moșierimii cu moșii mai mici. Aceștia, scria Barițiu, se temeau că dacă moșiile lor vor fi împărțite țăranilor, ei vor deveni muritori de foame.

Barițiu considera că teama acestei categorii de proprietari funciari era deșartă. „Statul, adunarea constituantă, va putea determina un număr de pogoane de la care mai sus proprietarii nicidecum nu vor fi datori a lăsa în mâinile țăranilor. Acea parte a moșiei va fi un echivalent la alodialele Ungariei, Germaniei ș. a., sau, cum le zicem „locul curților”. Peste aceasta să nu pierdem din vedere *despăgubirea* ce va urma”⁴³⁴. În cazul când mai rămâneau țăranii neîmproprietăriți și aceste cazuri, scria publicistul român,

⁴³³ *Ibidem*, p.124.

⁴³⁴ G. Barițiu, *Scrieri social-politice*, pp. 129-130.

puteau fi rezolvate. Statul avea tot dreptul să colonizeze și să împartă țăranilor pământ din domeniile statului și din ale mănăstirilor, care în acea vreme nu mai corespundeau scopului original.

Deci, după analiza și calculele făcute de George Barițiu, la 1848, problema agrară se putea rezolva ușor, fără violențe, fără sacrificii umane, fără război civil. Și totuși nu s-a rezolvat. De ce? Răspunsul în expunerea din capitolul următor.

Onorându-și calitatea de publicist al românilor, care conducea o gazetă ce devenise organ de publicitate al românilor de pretutindeni, George Barițiu va oglindi în paginile gazetelor sale situația și mersul revoluției din toate teritoriile locuite de români. Desigur, aceasta a înfăptuit-o numai în măsura în care i-a permis-o cenzura și evenimentele ulterioare Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848. Unele referiri și analize le-am expus în paginile anterioare, altele, mai ales cele legate de problema agrară vor fi menționate în paginile următoare.

Referindu-se la problema agrară și disputele dintre țăranii moldoveni și munteni, pe de o parte și moșieri pe de altă parte, Barițiu afirma că și în Principate mai întâi au fost țăranii, apoi „boierii și toți veneticii”, mai întâi poporul, apoi toți despuitorii lui”. S-a întâmplat și aici ca și în Transilvania: răpitorii de pământ dădeau „țăranului din pământul răpit odinioară (înainte cu veacuri) tot de la el, atunci când se puseră tiranii în capul lui”⁴³⁵. Într-un dialog cu boierii de peste Carpați, Barițiu le amintește acestora că țăranul după ce a zăcut sute de ani în dispreț, maltratat și mai rău ca vitele, îi roagă să nu le mai ia ce nu este al lor. Boierii, în loc să le facă dreptate țăranilor, îi înfruntă spunându-le că „ei l-au dat țăranilor”, că ei, proprietarii, de atunci stăpâneau în mod legitim moșiile, că ei nu sunt de vină dacă strămoșii lor i-au despuat. Nici despăgubirile promise prin constituție, amintea publicistul transilvănean, nu i-a convins pe boierii moldo-români să-i împrădierească pe țărani. Dar ei, boierii, avertiza Barițiu, nu vor putea frâna procesul istoric implacabil al desființării stărilor feudale din țările române. Li se va întâmpla și lor ceea ce li s-a întâmplat aristocrațiilor din Ungaria și Transilvania, care au pierdut claca, iobăgia și dijma. „Scrie este că de ceea ce încongiurați nu veți putea scăpa. Însă toate la timpul lor, cum cere legea naturii, pe care mânia și trufia dv. Nu o va putea schimba ... Voiți a pune temeiul unui război european, al cărui cont îl veți plăti tot dvs. mai scump decât toate popoarele, iar până atunci pace încă nu veți avea chiar între dvs., ci vă veți sfășia cumplit unii pe alții. Și rușinea de

⁴³⁵ *Ibidem*, p. 125.

fugari și pata de vânzători cu ce o veți spăla de pe numele dv.? Până când să mai răză Europa de purtarea dv.?”⁴³⁶

Desigur o asemenea critică directă, fără menajamente făcută marilor boieri moldoveni și munteni de către George Barițiu a stârnit reacții vehemente din partea acelor. Barițiu le reamintește că așa cum de concesii făcute țăranilor nu au scăpat marii proprietari din țările în care feudalismul fusese înlăturat, nu vor scăpa nici ei. Spiritul veacului nu poate fi frânat, nu ține seama de capriciile și egoismul nimănui. Boierii români ocolesc adevărul istoric, interpretează istoria cum le convine lor. Boierii români respingeau ideea de fraternitate și egalitate, visau chiar și la faptul că din revoluție vor trage foloase, vor fi, în continuare scutiți de a contribui la cheltuielile generale ale patriei, dar visau să primească, nu să dea, din casa publică a țării, să-i exploateze pe țărani în continuare, să folosească justiția în interesul lor ș. a. Jurnalistul român îi avertizează că ceea ce au pățit aristocrații din Pesta și Viena li se poate întâmpla și lor. Cei ce-și puneau nădejdea în faptul că Rusia îi va scăpa de mânia populară în cazul unei crize se înșelau. „Fraților aristocrați, scria Barițiu, vă mai rugăm odată pe tot ce aveți mai sfânt și scump, nu vă tăieți (rupeți, despărțiți n. ns.) de către popor, nu-l mai socotiți pe acesta de minorean (imatur, necopt), orb și neputincios; depuneți orice mască cu care nu veți mai înșela pe nimeni, fiți sinceri și mai înainte de toate *patrioți generoși, naționaliști, români fierbinți*, părăsiți orice cochetărie periculoasă cu străinii, aveți credință în patrie, în nație, în spiritul veacului nostru, căci fără credință, pe Dumnezeu, vă jucați cu viața ...”⁴³⁷.

Preocupat de soarta, de viitorul țării, Barițiu atrăgea atenția elementelor conservatoare atât din Transilvania cât și din Moldova și Muntenia, că lipsa dorinței elementelor conservatoare de a rezolva problema agrară, de a-i împroprietări pe țărani va duce la dezbinarea țării, la lupte interne, la război civil. Țările Române vor rămâne astfel dezbinat, sfâșiate, ca urmare, ele vor fi ușor copleșite „pentru totdeauna, încât necum fiii noștri, ci nici noi înșine să nu mai putem zice: acest pământ, acest unghi al lumii este patria noastră, este țara noastră a românilor, afară de aceasta noi nu avem alta; când nu ne-am bucura și de aceasta, am deveni fugari pe pământ, părăsiți, exilați în toată lumea, obiect al batjocurii tuturor”⁴³⁸.

Desfășurarea evenimentelor politice și mișcările sociale din cea de a doua jumătate a anului 1847 și prima jumătate a anului 1848 i-au relevat lui Barițiu, că pentru români revoluția are un dublu aspect: social și național, că fără eliberarea socială nu vor obține eliberarea națională, reciproca fiind

⁴³⁶ *Ibidem*.

⁴³⁷ *Ibidem*, p.131.

⁴³⁸ *Ibidem*, p.128.

valabilă și ea. Totodată Barițiu a înțeles că fără organizarea politică, și militară, dacă va fi cazul românii nu puteau obține nimic de la aristocrația ungurească, hotărâtă să-i desființeze pe români ca națiune indiferent de natura mijloacelor pe care le-ar folosi. Mai mult, adepții „restaurării integrității Ungariei” înțelegeau prin acest termen „nu numai desființarea autonomiei Ardealului și încorporarea Croației și Sloveniei, împreună cu teritoriul militarizat, ci chiar și încorporarea Galiției, Moldovei și Munteniei”. Deci revoluționarii unguri nu s-ar fi oprit pe versanții Carpaților; le trebuia să ajungă la Prut, pe malurile Dunării și poate și până la vărsarea acestui fluviu și Marea Neagră. Cu alte cuvinte voiau „deschidere la mare”.

Pericolul tot mai evident, la care erau expuși românii, a fost perceput de Barițiu în sensul că el nu se mai poate mărgini la lupta prin intermediul gazetelor; venise vremea să se încadreze nemijlocit în formele de mișcare și lupte organizate ale întregii națiuni.

C. George Barițiu, participant și analist al evenimentelor revoluției din Transilvania de la 1848-1849

Implicarea nemijlocită a lui George Barițiu în mișcarea revoluționară a românilor transilvăneni s-a realizat în mod treptat. El a sprijinit categoric, inițiativa românilor transilvăneni de a se ține un singur congres național al lor și nicidecum două adunări separate ale celor două confesiuni: ortodocșii și greco-catolicii. Iar în data de 10 mai 1848, le răspunde tăios sașilor printr-un articol în presă, care prin publicația lor de la Brașov, contestau dreptul românilor de a fi recunoscuți ca a patra națiune în stat.

Debutul participării directe în mișcarea națională nemijlocită a revoluției s-a înfăptuit în data de 2/14 mai 1848 când, în fruntea unei importante delegații de brașoveni, din care făceau parte deja cunoscute personalități ale culturii române transilvănene: Ioan Popasu, Andrei și Iacob Mureșanu, Ioan Bran, George Barițiu a sosit la Blaj, unde a îndeplinit un rol de primă mână în desfășurarea lucrărilor Marii Adunări Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848. Mărturie stau în această privință bogata sa activitate în cadrul ședințelor, substanțialele sale propuneri la programele revoluției române, exprimate cu mare claritate, funcțiile îndeplinite în timpul desfășurării, precum și prestigiul deosebit de care s-a bucurat în rândurile participanților mișcării naționale.

La sfârșitul lunii aprilie, începutul lunii mai relațiile dintre români și unguri erau foarte încordate, atmosfera era foarte încărcată: iată cum le descrie Barițiu: „partida lui Kossuth se ținea și se proclama de singura patrioată, de monarhia habsburgică nu mai voia nici să audă; cei mai mulți

din ei pardon în lupte deschise nu dădeau, iară anume exterminarea românilor care țineau la dinastie o mărturiseau pe față și oriunde li se dădea ocaziune o și executau, ... în cazuri nenumărate⁴³⁹. Conducătorii revoluției maghiare, fie ei din Ungaria propriu-zisă, fie din Transilvania, au încercat să pună în aplicare în perioada 18 oct. 1848 până în martie 1849 toate *metodele cunoscute* dintre cele mai violente în vederea exterminării poporului român. În ajutorul ungarilor au venit și un număr considerabil de foști generali, colonei și alți ofițeri străini, polonezi, germani, italieni, englezi, lucru neprevăzut de austrieci, ceea ce i-a înfuriat foarte tare, răspunzând și ei tot cu violențe împotriva revoluționarilor maghiari.

La rândul lor, ungurii nutreau sentimente de dispreț și ură nu numai către poporul român, ci și către celelalte naționalități conlocuitoare. Unii publiciști, nota Barițiu, explicau ura, vărsările de sânge și distrugerea de bunuri materiale, ca fiind un rezultat al tiraniei iobăgești. Barițiu admite că și împilarea feudală cu toate formele ei violente asupra iobagilor a jucat un rol important în izbucnirea revoluției și a durităților folosite. Dar această formă violentă generată de duritatea opresiunilor feudale, își avea explicația ei pentru anul 1848, însă numai în acele localități, în care feudații nu au vrut să recunoască emanciparea iobagilor sancționată de noile legi de emancipare, au aplicat și în acel an forme tiranice, au scos asupra poporului „execuțiuni militare împreunate cu daune foarte mari, cu bătăi, execuțiuni de la 30-50 până la 100 de bețe, precum și închisori puturoase”⁴⁴⁰. Au fost însă și alte cauze grave ale urii și înverșunării dintre popoare. Pe unele din acelea le-a simțit puternic clerul și toți știutorii de carte, pe altele și ei și întregul popor.

Dar aceasta nu a fost totul. A existat o și mai dureroasă și arzătoare cauză, care se perpetua de veacuri, de generații întregi, pe care nu voia s-o curețe nimeni, s-o spargă, s-o vindece, era, scria G. Barițiu, *iobăgia spirituală*, erau „legile informе, prin care imensa majoritate a locuitorilor țării noastre fusese declarată și tratată numai ca străină și suferită până la buna plăcere a celorlalți locuitori, a minorității”⁴⁴¹. Aceste legi, care-i considerau pe români „venetici”, tolerați, până când o va cere interesul celorlalte națiuni erau, după părerea publicistului român, cele mai informе și blestemate legi de pe suprafața pământului „la al căror auz sângele se ridică în fața românului”. Cu toate încercările de secole, ale aristocrației nobiliare de a le face viața românilor imposibilă și să emigreze în România sau Bucovina, românii constituiau la anul revoluției 1848 2/3 din populația

⁴³⁹ *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, p.62
Mai departe: *Părți alese ...* vol. I p. ...

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 63.

⁴⁴¹ *Ibidem*, p. 64.

Transilvaniei și doar 1/3 din total revenea celorlalte naționalități conlocuitoare.

Lipsa aproape totală de școli pentru români, de mijloace pentru cultură, imposibilitatea aproape absolută de a obține funcții publice, chiar și, în cazul celor cu școală, erau și ele forme de iobăgie pentru români.

Românii, dar și alte popoare nemaghiare, pentru sarcinile financiare grele fixate de stat, doreau să învețe în limba lor, nu voiau să mai fie tratate mojicește, disprețuite, batjocorite, insultate cu nume rușinoase. Acest mod de comportare al ungarilor față de români și alte naționalități era și el considerat una din formele mentalității feudale din Ungaria. Ungurii se uitau cu dispreț la români, îi disprețuiau, îi ținea la mare distanță, aveau maniere crude față de români, dar și față de alte naționalități.

Expresii ca „*neamțul porcu de câine*”, „*valahul tâlhar*”, „*armeanul gămbetz*”, „*jidovul mizerabil*” puteau fi auzite foarte des chiar și în cercurile cultivate ale societății maghiare.

Barițiu aduce dovezi din scrierile unor autori unguri care recunosc că „maghiarul este înfumurat, trufaș, față de alte naționalități. De aceea lor le este greu „a cuceri și a contopi”. În decurs de veacuri „maghiarii nu au fost în stare de a-i închea pe locuitorii țării de diverse limbi într-un popor unificat. Precât au și cucerit maghiarii într-o mie de ani, au să mulțumească așezămintelor țării întemeiate cu privilegii aristocratice. Au cucerit coroana cu diplome nobiliare, cu posesiuni exclusive de pământ și cu avicitate, cu dreptul de legislatori, de a purta funcțiuni și urme, nu însă cu literatura și arta, cu școlile noastre și cu mai presus de toate nici cu afabilitatea și cu virtuțile noastre sociale”⁴⁴².

Barițiu aduce adeseori în lucrările sale exemple de scriitori unguri, care recunosc faptul că națiunea lor este trufașă, se crede aristocratică în comparație cu alte naționalități. Ungurii trufași te tratează frumos, dacă erai de altă naționalitate, numai când se apropiau alegerile municipale sau dietale” („iubite amice” sau „dulce frățioare” erau cuvinte auzite de funcționari și boiernași numai înainte de alegeri). Iar până la 1848 aristocrații maghiari pretindeau să le vorbești cu „Măriia Ta Domnule” „Illustrisime Domnule Graf” ori „Baron”. Ei nechemând pe nimeni cu titlul de onoare câștigat pe merit prin știință, artă, industrie, comerț, serviciu îndelungat la stat; toate acestea nu cumpăneau nimic în ochii aristocraților unguri; chiar și pe cei din națiunea ungară îi tratau cu dispreț: numai cei care au herezit (moștenit – n. n.) domenii mari și s-au născut din grofi și baroni cine știe din câte generațiuni, meritau în ochii lor titlaturile de mai sus; apoi cum era să

⁴⁴² *Ibidem*, p. 66.

atrage aceștia pe romani și pe alte naționalități către sine?”⁴⁴³ se întreba Barițiu.

Cum era aristocrația, așa erau și legile aristocrației, recunoșteau chiar și unii unguri, în scrierile lor.

Aristocrația maghiară era la 1848 cea mai dură, mai sângeroasă și violentă aristocrație din Europa. Dar, bineînțeles numai în Transilvania. Nicăieri nu se mai vedea ca în Transilvania „furcile cu spânzurătorile ridicate în permanență pe la toate comunele, la mai multe și câte o țeapă de lemn înțepenită bine alături cu furcile de pământ. Furcile și țeapa sau frigerea erau simbolul potestății aristocratice”⁴⁴⁴. În lipsă de biserici, în unele localități, era ridicată câte o cruce mare de lemn sau de piatră, care îndeplinea rolul de adeverință „că țara nu este locuită de popoare mahomedane. În localitățile mai importante în schema de funcțiuni a comunei sau orașului exista și postul de hoher sau henker, românește numit și gâde sau călău. Erau și localități în care acest post era vacant. Era un semn că marii privilegiați unguri tot mai țineau ca pedepsele să fie prin spânzurătoare sau tragerea în țeapă. În multe cazuri, când trecea prin Transilvania vreun străin distins, de rang înalt și întreba, pentru ce atâtea furci și hoheri în această țară, răspunsul – scrie Barițiu – era foarte prompt: „Un popor venetic, adunătură din alte țări, cunoscut aici sub nume de valachi și oláhok, dedat la crimele cele mai cumplite, hoți, tuciuari, ucigași, comuniști de specia cea mai rea, nu poate fi gubernat și înfrânat decât numai cu cele mai aspre pedepse trupești și cu frica permanentă de moarte”.

„Aceste calomnii infame răneau și inverșunau pe români de o sută de ori mai cumplit decât tirania iobăgească”⁴⁴⁵.

Informațiile date despre români îi prezentau pe aceștia ca fiind niște oameni în totalitate analfabeți, bețivi, criminali. Nimic mai fals. Barițiu bazat pe datele oficiale arată că învățământul era într-adevăr slab dezvoltat și nesusținut de stat. Dar în 1842 erau în Transilvania cel puțin 1.000 de știutori de carte, unii absolvenți de universități, institute teologice de grad înalt. Numai în dieceza Făgărașului cu reședința la Blaj de care se ținea și Silvania la 608.575 suflete împărțite pe 1.360 parohii se aflau 63 protopopi și viceprotopopi. În centru la Blaj existau 18 profesori, 7 canonici ca membri consistoriali, 5 hieromonahi, un seminarium 53 alumni, toți absolvenți de facultate filozofică, fără de care nu erau primiți; alții aveau și absolutoriu din cursul de drepturi, teologi nehirotonosiți, mai erau mulți profesori pe la școlile din dieceză.

⁴⁴³ Ibidem, p. 67.

⁴⁴⁴ Ibidem.

⁴⁴⁵ Ibidem, p. 69.

La rândul lor greco-răsăritenii cu dieceza la Sibiu, care se întindea peste toată Transilvania, aveau 1.200 de preoți. La numărul preoților trebuiau adăugați știutorii de carte din regimentele de graniță, funcționarii români de la vămi, carantine, minerit, se adaugă și clasa comercianților din Brașov, Sibiu și alte localități, mulți economi din săsime.

La aceștia mai trebuie adăugată intelectualitatea din Marmăția, Oradea, Arad, Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Bocșa, Oravița până la Dunăre. Cei aproximativ 1.000 de știutori de carte erau suficienți pentru a-i informa și a-i învăța carte și pe ceilalți pentru ca Transilvania să se transforme dintr-o țară cu o populație majoritar analfabetă într-o țară cu o populație știutoare de carte în marea sa majoritate – după cum s-a și întâmplat în realitate, în scurt timp.

Chiar și pentru unii intelectuali unguri din Transilvania cu vederi mai democratice, dar obișnuiți să vadă în români numai o masă de indivizi analfabeți, complet neinformați și lipsiți de inițiativă a fost o mare surpriză – relatează Barițiu – să afle cum că la Blaj, clerul avea știri „accelerate și imediate de la Paris și Viena „încât au putut ajunge la cunoștința unor planuri și decizii atât de secrete”. Acești intelectuali încă nu puteau să conceapă că în acea epocă între Aiud și Blaj poșta comunica de două ori pe săptămână, că la Blaj se citeau *Augsburger Allgemeine Zeitung*, *Siebenbürger Bote* din Sibiu, *Erdélyi Hirado* din Cluj. Iar Timotei Cipariu ca redactor al ziarului politic „*Organul Luminării*” avea și *Journal de Debats* din Paris, câteva ziare din Viena, din Pesta, *Gazeta de Transilvania*, *Foaie pentru minte ...*” de la Brașov, care aduceau știri proaspete via Brașov de la București, de acelea care veneau de la guvern, de la consulate, de unde se strecurau și la corespondenții lui Barițiu.

Faptul că și națiunea română a intrat destul de repede în posesia știrilor cu privire la revoluțiile din Paris, Viena, Pesta și alte capitale europene nu a fost un miracol în sine. Era rezultatul unor profunde transformări în mijloacele de circulație materiale și spirituale. Căile ferate construite în câteva țări din Apusul Europei și sporirea semnificativă a organelor de presă au contribuit foarte mult la accelerarea atât a bunurilor materiale, a persoanelor și ideilor. Introducerea vapoarelor cu motoare cu abur a jucat și ea un anumit rol în această direcție.

Știrile despre revoluția din Paris au avut un impact puternic nu numai asupra unor guverne, popoare, ci și asupra unor categorii sociale și chiar indivizi. Într-un fel au reacționat țăranii, de exemplu și în alt fel au reacționat comercianții, guvernânții, tineretul etc. Într-un fel au reacționat românii în Transilvania, în alt fel au reacționat ungurii și în alt fel au reacționat sașii, ceea ce nu exclude și unele puncte de vedere comune între unele clase, națiuni ș. a.

Barițiu relatează despre o primă reacție la români, după ce într-o seară în care s-au citit la Casina românească din Brașov știrile despre revoluția din Paris, comercianții locali mai bătrâni, au și început „să prevadă” că va fi război între Austria și Franța „căci așa s-a întâmplat înainte cu 50-60 de ani. Alții spuneau că tot în acei ani au venit muscalii și turcii din țările românești de s-au bătut până la 1812, a mai fost și faliment de stat, și câte alte lucruri mari”⁴⁴⁶.

La câteva zile, în 13 martie – după ce brașovenii se ocupau cu trecutul din punctul de vedere comercial, a venit și știrea despre revoluția din Viena, iar la 2-3 zile și despre cea din Pesta. Știrile acestea au fost răspândite în toată Transilvania de „*Gazeta de Transilvania*” și *Organul luminării* din Blaj; se mai citeau și ziarele germane, iar de la București veneau „*Curierul*” lui Eliade Rădulescu când cenzura îl lăsa să apară „*Vestitorul lui Carcalechi*”. În aceste noi împrejurări toți românii „au început să facă politică”, povestește ziaristul român. Dar în condițiile în care în Transilvania exista doar o presă tânără și aceea supusă unei duble și triple cenzuri, prea multe cunoștințe politice nu putea avea publicul românesc. Desființarea cenzurii la Viena și Pesta, a permis însă, să pătrundă și în Transilvania știri și idei noi. Știrile noi au semănat însă și multă confuzie, dar nu numai în rândurile românilor. Barițiu relatează și modul cum au fost interpretate noile știri despre revoluție în Transilvania, atât de către unguri cât și de către sași, cele două naționalități conlocuitoare din Transilvania mai importante, după români.

O bună parte din politicienii unguri, făcând abstracție că sunt înconjurați de trei monarhii și-au fixat drept cuvânt de ordine: *republica*, despre care doar unii înțelegeau câte ceva „Mai mulți alți unguri prevedeau în mintea lor desființarea monarhiei austriece și în locul ei așezarea unui stat unguresc întreit mai mare decât era Ungaria de atunci, în care adică să intre Galiția, Moldova, Muntenia și toate țările cunoscute sub numele de triunghiul iliric sau țările Balcan, de la Marea Neagră până la Marea Adriatică”⁴⁴⁷.

La rândul lor, sașii, cu toate că aveau multe legături prețioase cu Viena, unde mulți ocupau posturi de consilieri și secretari de curte, de avocați, de agenți și sași comercianți în Viena, care se găseau în relații intime cu confrății lor din Brașov, Sibiu și Sighișoara, având deci posibilitatea să obțină cele mai bune informații chiar din capitala imperiului; cu toate acestea au căzut și ei în confuzie de speriat. Comportamentul curții li se părea și lor, ca și altora, ca o enigmă, greu de descifrat.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, pp. 72-73.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, p. 74.

Nu va fi deci de mirare și nici nu le va putea imputa nimeni nimic românilor, dacă în primele luni ale revoluțiilor, s-au găsit și ei într-o stare de confuzie, până când și-au fixat și ei calea pe care trebuiau s-o urmeze pentru a-și apăra ființa națională.

Românii încep să comunice între ei cu privire la evenimentele curente și viitorul țării, la început pe localități, pe grupe de profesioniști, comercianți, profesori, preoți, tineret școlar și universitar, țărani și meseriași etc. Românii comunică prin scris, se întreabau unii pe alții ce cred despre evenimentele în curs, ce ținută trebuie să adopte și ei, până când au ajuns și ei la înțelegerea că, numai organizându-se își vor impune voința împotriva celor ce voiau să-i deznaționalizeze.

O anumită derută a produs-o în rândurile românilor programul în 12 puncte ale revoluției maghiare de la Pesta, sancționat prin legile de la 11 aprilie 1848. Românii și-au pus întrebarea cum de au devenit ungurii atât de curtenitori și le promit atâtea drepturi? Înșelați de atâtea ori, românilor nu li se părea lucru curat că li se promitea atâtea libertate și egalitate; ei își puneau întrebarea: oare ce se ascunde în spatele acestor promisiuni? Nu este aceasta vreo cursă? Treptat, românii încep să-și explice concesiunile prin lucruri practice de care erau privați prin legile și așezămintele țării. „Brașovenii se întreabau, că dacă va fi libertate și egalitate de drepturi, atunci dacă își vor putea zidi în cetate biserică cu turn și cu clopote, ceea ce până atunci le era strâns oprit”, comercianții români voiau un consorțiu comercial al lor. Românii își voiau și ei drepturile de cetățean și dreptate.

Țăranii voiau dreptate în procesele pe care le intentaseră pentru recăștigarea unor terenuri care li se răpiseră.

Țăranii auzind de unirea cu Ungaria au înțeles, că în acest caz ei nu vor mai fi iobagi, că se vor dezrobi, ca să fie și ei tot atât de slobozi, ca și cei din Ungaria. Românii din Comitatul Clujului care au aflat mai repede despre emanciparea milioanelor de iobagi din Ungaria, au refuzat să mai execute robotele de două zile pe săptămână pe moșiile aristocraților. Dar primii care s-au declarat liberi de iobăgie au fost țăranii unguri. În altele s-au declarat liberi în același timp și țăranii unguri și țăranii români. În acest caz, românii țineau cu ungurii, după expresia lui Barițiu, „și la bine și la rău”. Aristocrații funciari din Cluj, relatează Barițiu, au cerut ajutor militar de la secui și de la comandantul garnizoanei din Sibiu. Mișcarea de revendicare a drepturilor țăranilor extinzându-se, guvernul de la Cluj cedează pretențiilor claselor privilegiate și decretează *legea stataria* peste cea mai mare parte a țării. Furcile vechi de la 1784 care putreziseră sau dispăruseră au fost înlocuite cu altele noi „din lemne de stejar cioplite în dungi”. „Nu se poate descrie – consemna G. Barițiu – și doară nici a se crede gradul de rușine însoțite de mânia produsă prin acea măsură barbară la populațiunea rurală și mai vârtos

la junime, de a voi să inspire cu furci teroare și spaimă. Precât timp generalul comandant dădea feudalilor asistența militară spre a sili pe popor la muncă, acesta tăcea înfundat colcăind de răzbunare”⁴⁴⁸. Mobilizarea armatei, ridicarea peste tot a instrumentelor de tortură, era modul de tratare a populației românești de către aristocrația maghiară. Aristocrația maghiară și monarhia austriacă nu luaseră în seamă că față de 1784, populația românească evoluase mult, avea un număr mare de elite intelectuale, ofițeri în armata austriacă, un număr de funcționari, e drept destul de mic, aveau o elită comercială, destul de puternică din punct de vedere financiar, o elită intelectuală care lucra în Moldova și în Muntenia, care aveau alt statut în comparație cu Transilvania, după cum reieșea am văzut chiar din corespondența primită de Barițiu de la colaboratorii săi trecuți peste Carpați.

Din scrierile lui Barițiu, dar mai ales din Părți alese din Istoria Transilvaniei înțelegem că un rol important l-au jucat în revoluția de la 1848 studenții și elevii care reușiseră, într-un fel sau altul, să învețe în facultățile și școlile din Transilvania. Până și conducătorul, ideologul revoluției din Transilvania de la 1848, Simion Bărnuțiu, era student la facultatea de drept întemeiată de sași de la Sibiu.

Primii care au ridicat steagul luptei poporului român împotriva intenției de deznaționalizare a populației românești au fost cei 30 de practicanți români, candidați de avocatură de pe lângă Curtea de apel de la Mureș, Oșorhei (Târgul Mureș) (din totalul de 200), veniți acolo din diferite părți ale Transilvaniei cu scopul de a se pregăti în vreo carieră. Mulți din aceștia prin faptele lor patriotice și naționale sau prin martiriul lor și-au câștigat „dreptul la conservarea numelui lor pentru posteritate, precum Basiliu L. Pop, Iacob Bologa, Servian Popovici, Ioan Mărgineanu, Iosif Hodoșiu, Nicolae Solomon, Petru Dobra, Ioan Buteanu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Constantin Secăreanu, Constantin G. Ioan, Samuil Poruțiu, Petru Roșca, Ioan Priciu, Dionisie P. Marțian”⁴⁴⁹. Cu mulți dintre acești practicanți, candidați de avocatură, Barițiu va rămâne prieten și colaborator pentru toată viața.

În seara zilei de 23 martie 1848, după primirea știrilor la Târgul Mureș, despre revoluțiile de la Viena și Pesta, tinerii maghiari au organizat demonstrații la care au participat și tinerii români și tinerimea săsească ce se găsea acolo. În 24 a III-a 1848 au continuat demonstrațiile tineretului, cu „declamațiuni și planuri gigantice”. În 25 martie tinerimea maghiară ia inițiativa întocmirii unei petiții pe care s-o adreseze direct monarhului „în care se cerea Uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Sunt invitați s-o semneze și

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p. 77.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, pp. 77-78.

tinerii români și tinerii sași. Aceștia din urmă cer timp pentru reflecție și pentru a primi aprobarea de la mai marii lor, problema fiind deosebit de importantă.

Despre comportamentul tinerilor români, George Barițiu se folosește de relatările lui A. Papiu Ilarian, participant nemijlocit la adunări, dar care s-a folosit și de informațiile apărute în ziarele românești. După relatările lui A. P. Ilarian, tinerii români erau nedeciși. Unii erau pentru unire, alții n-o voiau nicidecum. Până la urmă junii români, relatează G. Barițiu, au participat la adunarea ungarilor. Doi tineri români au și luat cuvântul, ținând câte o cuvântare, care nu a fost pe placul ungarilor, mai ales la auzul cuvântului de român. Unul din ei a spus că „semnează Uniunea, însă numai ca român, cu speranța că iobăgia se va șterge fără nicio despăgubire, nici din partea țăranilor, nici din a statului; țăranii ar trebui, după dreptate să primească ei despăgubiri de la aristocrați; dacă se vor respecta și garanta toate naționalitățile și limbile din Ungaria și Transilvania; se va realiza o egalitate perfectă, civilă și politică; consemnarea în protocolul cancelariilor ca document că numai sub condițiile amintite primesc Unirea. Ungurii nu au fost de acord. Au continuat demonstrațiile cu făclii, cu strigăte: „Uniune sau moarte”. Românii și sașii priveau însă la aceste demonstrații cu îngrijorare. Între timp le-a parvenit și informația că există pericolul „să li se întâmple ceva rău”. Sașii au plecat imediat. Români au mai rămas ceva. Acestora pe 26 a III-a le-a parvenit știrea de la Blaj că și acolo studenții și profesorii și alți intelectuali au ținut și mai continuau să țină conferințe cu privire la viitorul națiunii, voiau să știe ce vor și tinerii din Târgul Mureș „ca să lucreze cu toții în consonanță”.

În aceeași seară de 26 martie 1848 s-au adunat în locuința lui Avram Iancu 30 de canceliști, care după ce au ascultat despre cele ce s-au întâmplat la Blaj și spiritul care pătrunsese în mișcarea națională de acolo, au luat următoarea hotărâre:

Pe duminica Tomei, după Paști, toți tinerii câți se află în această mică adunare, cu toți cunoscuții lor civili și preoți, inteligenți și țărani, pe câți îi vor putea îndupleca să se afle în Blaj, unde convenind mai mulți să poată face pașii necesari în cauza națională⁴⁵⁰. Prin ridicare de mâini hotărârea a fost aprobată și însoțită de următorul jurământ: „*Ne jurăm fraților, că de Duminica Tomei, prin foc și prin apă și prin toate piedicile vieții vom veni la Blaj, nu numai noi, ci sperăm că și alții, care vreau soluția națiunii noastre*”⁴⁵¹.

⁴⁵⁰ Ibidem, p. 80.

⁴⁵¹ Ibidem.

Barițiu reproduce și câteva nume din rândurile participanților consemnate de A. P. Ilarian: Avram Iancu, Samuil Poruțiu, Tordășianu, Tobias Frâncu, Io. Pinciu, Petru Roșca, Bota, Ioan Mărgineanu, Vasile Vespremanu și el însuși, cel care consemnează. George Barițiu a informat despre acest pas al tinerimii în Nr. 39 al *Gazetei de Transilvania* din acel an. Iată ce scria el: „Pe când câțiva români meditau și se consultau între sine în tăcere, cum s-ar putea mijloci un congres național recunoscut și de guvern și de celelalte națiuni, junimea noastră încălzită de sfântul foc al naționalității, razimată pe dreptul de adunare garantat prin noua constituțiune austriacă și practicat în țară de la 15 și 22 martie nu întârzie a motiva de-a dreptul o adunare pe duminica Tomei la Blaj”⁴⁵². Barițiu consemnează că a fost nevoie de acest îndemn, mai ales pentru oamenii mai în vârstă, care erau mai prudenți, mai pățiseră câte ceva în relațiile cu autoritățile. În schimb tineretul era mai hotărât. Barițiu consideră că aceasta trebuia să fie atitudinea generală a românilor: hotărârea, curajul, să nu piardă momentul favorabil, căci alt puteau să piardă pentru totdeauna. Barițiu se considera om între două vârste. Recunoaște că uneori cumpănea și el prea mult, ca și bătrânii. De data aceasta a învins tinerețea, deși el nu a participat la adunarea de la 25 martie 1848. A sprijinit-o însă din toate puterile.

Studentul Bălea s-a întors la Blaj cu propunerea tinerilor candidați de avocat de a se ține o adunare de duminica Tomei, chiar în perioada în care elevii de aici plecau în vacanța Paștilor, pe la familiile lor. Aron Pumnul, profesor foarte iubit de studenți a întocmit și el Proclamația prin care îi convoacă pe români la o adunare națională pe 30 aprilie 1848. Proclamația lui Aron Pumnul „foarte bine motivată – apreciază Barițiu – respiră numai pace și bună înțelegere între popoare”. A fost copiată de toți elevii și studenții de la Blaj și dusă de fiecare în locurile lor de baștină. A fost cea dintâi adunare politică a românilor din Transilvania.

În privința revendicărilor legate de robote și pământ, românii, observă Barițiu, se înțelegeau destul de ușor între ei. Punctul vulnerabil era însă Uniunea cu Ungaria. Unii acceptau unirea, alții erau categoric împotriva. Deci argumente pro și contra Unirii.

După observațiile lui Barițiu, antiunioniștii români din 1848/1849, nu voiau să despartă țara Transilvaniei de Coroana Ungariei, se opuneau însă din răspuțeri fuziunii cu o țară locuită în mase mari de popoare cu totul străine și deosebite de neamul românesc. Ei doreau un sistem de autonomie politică, care să se împace bine cu un sistem parlamentar în interiorul monarhiei austriece. Autonomia Transilvaniei o doreau extinsă și asupra Banatului și a granițelor militare, dar cu condiția ca aceia să scape de jugul

⁴⁵² cf. *Ibidem*, p. 81.

bisericesc al clerului sârb, cultura și cultivarea limbii, a științelor și literaturii să aibă condiții garantate de dezvoltare, alături de libertățile constituționale. Ținând seama de acestea, și de numărul românilor, nimeni și nici o putere, credeau aceștia nu-i va putea deznaționaliza, cultura și bunăstarea vor înflori, românii nu vor fi cu nimic mai prejos de alte popoare.

În toial acestor discuții cu privire la Unire, care riscau să se prea înfierbânte între români „*Foaia pentru minte ...*” ieși cu un articol muștrătoriu, în care zice dispuțanților, ca să nu se întoarcă roata pe lângă cestiu, ci să iasă cineva cu propuneri pozitive binevenite. „Veniți încoace, aci să stați, cutare să voii, acestea să pretindeți înainte de toate”⁴⁵³.

La câteva zile după acest îndemn la unitate națională și accelerarea elaborării unui program clar al mișcării românilor, la 25 martie 1848, a apărut la Sibiu o proclamație manuscrisă, al cărui conținut esențial era: „Congres național român; libertate individuală prin ștergerea iobăgiei, libertatea națională prin reșezarea națiunii române în drepturile sale de a avea dregători și deputați naționali în dieta țării; *așadar nicio uniune cu ungurii*, până când românii nu vor ajunge a trata ca națiune liberă cu națiune liberă; pentru că chiar și republica este numai un despotism afurisit fără de naționalitate”⁴⁵⁴. Proclamația îi cheamă pe toți românii „să lucreze într-un cuget și într-un suflet în realizarea ideilor expuse de autorul ei. Tineretul român studios de la facultatea de drept din Sibiu a aflat că autorul proclamației era Simion Bărnuțiu, om de 40 de ani, auditor al cursurilor de drept din Sibiu, după ce, în urma unor procese de la Blaj, a părăsit postul de profesor pe care îl avea acolo.

Din acea zi tineretul din Sibiu a făcut numeroase copii pe care le-a trimis la Blaj și Cluj și apoi în toată țara.

Bărnuțiu a remarcat imediat tonul politic schimbat al „proclamațiunii” în comparație cu petițiile din trecut. Dacă în trecut, tonul era de rugă, de pleacăiune, acum autorul folosește, în numele poporului român termeni categorici „de pretendenți categorici, pătrunși de dreptatea cauzei lor”.

Proclamația lui Bărnuțiu a ajuns la tinerii de la Târgul Mureș în 28 martie. Dar devenise periculos pentru ei de a mai rămâne în localitate. Deci s-au îndepărtat și ei, ca și sașii, de Tg. Mureș. Erau deja denunțați la guvern ca conspiratori și rebeli, prefectii și subprefecții „primiră ordin ca să-i prindă pe care unde-i vor afla”. Prin emiterea ordinului de arestare a tinerilor de la Tg. Mureș, guvernul unguresc din Transilvania, ca și cel din Ungaria, s-au autodemascat. De fapt ordinul de arestare emis împotriva tinerilor de la Tg. Mureș și măsurile luate împotriva țaranilor români care-și cereau drepturile

⁴⁵³ Vezi: *Ibidem*, 84.

⁴⁵⁴ *Ibidem*.

lor asupra pământurilor jefuite cândva tot de la ei, a marcat, am văzut și mai sus, începutul terorismului maghiar asupra românilor din anul 1848. Pentru unguri cuvintele: Libertate, egalitate, fraternitate nu însemnau nimic altceva decât prilej de demagogie!

Cu timpul, românii le parvin știri despre starea de spirit și din alte state care erau incluse la statul ungar. Astfel, Barițiu și românii, în general, au aflat unele lucruri importante despre starea revoluției și chiar despre intențiile ungarilor de la avocatul Ioan Buteanu, descendent din familie de nobili din Șomcuta Mare, așezat pentru a practica avocatura la Abrud. Prezent în Croația, la Zagreb, în luna martie 1848 cu unele afaceri personale, Buteanu a avut ocazia să asiste în capitala acelei țări la marile demonstrații ale croaților împotriva maghiarismului. Acolo a auzit el din relatările croaților, că scopul ungarilor este acela de a maghiariza toate naționalitățile, desființarea oricărei autonomii provinciale, concentrarea tuturor puterilor statale la Budapesta, după aceea ruperea totală de Austria – în caz extrem proclamarea arhiducelui Ștefan ca rege. Aceste știri i le-a comunicat Buteanu și lui Barițiu pentru a le folosi în publicațiile sale după împrejurări, ceea ce s-a și întâmplat.

Buteanu a insistat apoi ca în conducerea administrației locale să participe și români. Până atunci aceasta era condusă numai de familii colonizate aduse din alte localități. După aceea s-a dus la Cluj unde a participat la organizarea tineretului român în vederea revoluției, a cărei declanșare devenea tot mai evidentă.

Brașovul, relatează Barițiu, începe și el să se organizeze. Oraș cu mare proporție de populație românească, cu mulți intelectuali de diverse specialități, cu mulți știutori de carte, mulți români cunoscători de limbă germană, cu școli românești, profesori chiar chemați din alte localități.

Brașovenii au fost printre primii care s-au adunat pentru a discuta despre soarta și viitorul românilor. Lucru semnificativ: românii din Brașov s-au adunat în 25 martie „spre a se consulta în afacerile lor naționale și politice, în aceeași zi ținuse prima lor conferință și tinerii de la Oșorhei, tot în 25 martie ieșise și proclamația lui Bărnăuțiu, fără ca să se știe unii de planul celorlalți. În 25 martie au subscris și canceliștii maghiari petițiunea lor contra monarhului. Și mai mult ca toate: în 25 martie se adunaseră și slavii meridionali spre a se declara în contra planurilor ungurești”⁴⁵⁵.

În 28 martie 1848, ca urmare a înțelegerii între participanții la ședința din 25 a III-a, o delegație de români de 400 de oameni cu avocatul Bran în frunte pătrunde în sala în care senatul își ținea ședințele și cere cu energie „egalitate de drepturi”. Senatului i-a fost ușor să răspundă, relatează George

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 87.

Barițiu. „Drepturile politice se acordă de către dietă și se sancționează de către monarh. Ați greșit calea și adresa, mergeți la dietă” a fost răspunsul mai marilor senatului săsesc din Brașov.

Sașii din Brașov iau măsuri de apărare și prevenire a altor mișcări. Aduc și armată în oraș: secui și ostași; îi reclamă pe români la guvern. Avocatul Bran este amenințat cu spânzurătoarea. Dar, după relatările lui Barițiu, au existat și sași toleranți, care au temperat lucrurile. Prezența a două companii de secui și a unui batalion de naționalitate slavă din Galiția, ai căror soldați nu se prea simpatizau între ei și un incident dintre câțiva soldați ai acestora într-o noapte le-a deschis mințile și românilor și sașilor, că nu e bine să fie păzite orașele de soldați secui!

Între timp în luna aprilie, tinerii români, dar nu numai ei, îi invită pe românii din toate categoriile să participe la o mare adunare națională la Blaj.

Inițial adunarea fixată pentru duminica Tomei este interzisă de autorități. Ungurii se temeau de români. Făceau tot posibilul pentru a-i împiedica să se adune împreună în număr mare. Teamă de români se transmitea din generație în generație. De aceea autoritățile ungurești făceau tot posibilul ca românii să nu se adune împreună în număr mare.

Episcopului greco-catolic Ioan Lemeni i se cere să facă tot posibilul pentru a împiedica adunarea. Conformându-se, el trimite imediat circulare tuturor protopopilor pentru a fi informați preoții și enoriașii că adunarea nu a fost aprobată, este deci ilegală. Să se întoarcă acasă; guvernul a îngăduit totuși o adunare, la o dată ulterioară (cea din 15-17 mai 1848). S-a făcut tot posibilul pentru ca oamenii să fie întorși din drum. Românii erau amenințați cu împușcarea sau spânzurătoarea⁴⁵⁶. Cu toată popularitatea episcopului Ioan Lemeni, nici el nu a putut s-o împiedice. A sporit popularitatea lui Simion Bărnuțiu.

Oamenii guvernului au depus toate eforturile pentru a-i împiedica pe români să meargă la adunarea generală. A fost dezlănțuită o adevărată vânatoare după proclamația lui Pumnul. Satele erau spionate pentru a se afla dacă au ales delegați pentru Blaj, iar dacă oamenii guvernului puteau pune mâna pe ei, îi întorceau cu forța din drum. S-au aflat însă și la Blaj unii profesori și dregătorii curții episcopale, care erau cu totul în contra acelei adunări și-i trimiteau pe oameni acasă.

Dar tinerii intelectuali în frunte cu Avram Iancu, Al. Papiu Ilarian și Ioan Buteanu acționau de așa manieră încât adunarea din Duminica Tomii să aibă neapărat loc ca o întrunire premergătoare a celei din 3/15 mai 1848, pentru care guvernul își dăduse asentimentul cu gândul ascuns de a-i diviza pe români deoarece, în viziunea sa ortodoxii urmau să se întâlnească la

⁴⁵⁶ *Ibidem*, pp. 96-97.

Sibiu, iar greco-catolicii la Blaj, participând exclusiv clerici. N-a fost însă așa. Încercarea guvernului de a-i diviza pe criterii confesionale a dat greș.

Guvernul a luat însă măsuri de siguranță.

La 26 aprilie a fost arestat Ioan Buteanu, considerat „inițiatorul și motorul principal al adunării”.

Blajul este înconjurat de armată, cu militari din garnizoana de la Alba Iulia. Veniseră și oficiali de la Comitat, cu misiunea să spargă adunarea prin veto, dacă oamenii nu se vor retrage de bunăvoie. Se adunaseră și mulți tineri dintre canceliștii de la Tg. Mureș și studenții de la Blaj, cu scopul ca dacă vine poporul să-l împartă în grupe „și să înceapă a-i vorbi, a-l învăța și lumina despre drepturile sale”. Acolo se găseau și doi comisari ai adunării numiți de guvern, pentru ca în caz că totuși adunarea se va ține, să fie siguri că totul este în ordine. Se mai aflau acolo și alte oficialități. S-au mai adus și alte companii și escadroane de soldați ș. a. În dimineața zilei de 30 aprilie, în piața Blajului, în jurul catedralei s-au adunat mulțimile și tinerii intelectuali români: 4.000 până la 6.000 de oameni.

Tinerii le-au vorbit mulțimilor despre trecutul glorios al românilor, jugul de fier sub care a gemut atâta vreme cea mai numeroasă și mai veche națiune a țării; a sosit însă ora mântuirii, un spirit ceresc, care este spiritul libertății universale, s-au deșteptat toate națiunile Europei. Acest spirit al libertății a ajuns și în Transilvania la români, chemându-i la deșteptarea din somnul cel de moarte al servituții”.

În timp ce unul din tribuni vorbea în sensul celor amintite mai sus, apare o trupă de soldați, chemată de funcționarii trimiși pentru a sparge adunarea. Cancelistul tribun nu s-a intimidat și-a schimbat tonul, vorbind despre credința în Dumnezeu și împărat, de la care vor să primească dreptatea și pacea. Au mai vorbit și alți tribuni în același spirit, despre care în sistemul feudal nu le vorbise nimeni. „Ofițerii văzând ordinea și spiritul păciuit al poporului, ascultau și ei cu soldații lor stând nemișcați”⁴⁵⁷.

Au vorbit adunării și funcționarii veniți inițial cu intenția de a sparge această adunare. Ei au încercat să le citească participanților la adunare decretul guvernului, prin care aceasta era interzisă. Oamenii nu au vrut să le mai asculte. Le cunoșteau. Au ținut însă și funcționarii discursuri prin care-i îndemna pe participanți ca să fie ascultători, să nu turbure pacea publică, iară acum să plece pe la casele lor, căci guvernul a dat voie pentru altă adunare pe 15 mai, când se vor aduna învățații românilor; mai departe le spuseră, că iobăgia se va desființa, căci această țară se va uni cu Ungaria, când apoi și românii vor fi asemenea ungurilor”. Auzind poporul român de unirea țării, informați mai înainte de către tribuni despre natura și tendințele acestei

⁴⁵⁷ *Ibidem*, p. 98.

uniuni începu să strige: „Nu ne vindem țara, nu voim să știm de unirea ce vor să o facă domnii fără știrea noastră. Voim înainte de toate să scăpăm aici, în această țară de iobăgie și jurăm că mai mult iobagi nu vom fi”⁴⁵⁸. În același spirit a vorbit și alt tribun către comisari, după care aceștia au plecat.

Barițiu scrie în „Părți alese din Istoria Transilvaniei” despre faptul că Al. I. Papiu l-a informat că după ce au părăsit adunarea românilor, comisarii guvernului l-ar fi rugat pe comandantul trupelor să spargă adunarea cu brațul înarmat. Dar acela, convins el însuși despre purtarea liniștită și în limitele legii a desfășurării lucrărilor ar fi refuzat. Probabil că A. I. Papiu a aflat acest fapt sub formă de secret de la vreun ofițer. Un lucru era de știut, notează Barițiu, soldații și ofițerii trupelor nu simpatizau cu violențele ungurești.

Pe la ora 10, consemnează Barițiu, în „Părți alese din Istoria Transilvaniei, au sosit Iancu și Buteanu cu muntenii lor; mulțimea i-a întâmpinat cu entuziasm.

La slujba din biserica episcopală din acea zi a participat și episcopul Ioan Lemeni. La ieșirea din biserică a încercat să vorbească poporului în sensul decretului gubernial; dar a fost rău ascultat, iar prelatul s-a retras în reședința sa.

În aceeași zi a sosit și Simion Bărnuțiu la Blaj. Tribunii, aflând de sosirea conducătorului revoluției, i-au trimis trăsura. Dar la intrare, poporul a vrut să-i deshame caii de la trăsură și să-l ducă în triumf. Bărnuțiu surprins se sculă în picioare și zise: „Acuma fraților, nu este timpul ca să-i băgăm pe oameni în jug, ci să-i scoatem. Lăsați dară să tragă vitele, că voi ați tras destul, și acum să fim oameni liberi”⁴⁵⁹. Aceeași mulțime i-a cerut insistent să ia cuvântul, el a cuvântat „în tonul său domol și blând, în termeni aleși, leali, inspiratori de pace și bună înțelegere, recomandă poporului prietenia și respectarea legilor, în fine îndeamnă pe oameni ca să se întoarcă la ai lor și să-și vadă de afaceri până la adunarea ce se va face cu permisiunea guvernului în 3/15 mai”⁴⁶⁰.

După cuvântarea lui Simion Bărnuțiu, mulțimea de români s-a retras în liniște spre locurile de unde a venit, dezmințind aprecierile care erau vehiculate că românii sunt un popor turbulent, gălăgios, pus tot timpul pe scandal ș. a. Despre decurgerea în liniște și pace a adunării au atestat comisarii militari printr-un act oficial înmănat tinerilor avocați: I. Buteanu, A. Iancu și A. I. Papiu, ca și raportul plin de laude către autoritățile sale militare înaintat de comandantul trupei, care a supravegheat adunarea.

⁴⁵⁸ *Ibidem*, p. 99.

⁴⁵⁹ *Ibidem*, p. 100.

⁴⁶⁰ *Ibidem*, p. 101.

Bucuroși de „reușita fericită a adunării” în acea seară blăjenii au sărbătorit, orașul a fost iluminat, s-au dat serenade cu muzică, s-au ținut discursuri diverse.

Se pare că acea adunare de la Blaj din duminica Tomii a jucat un rol esențial în sudarea sufletească și spirituală a românilor transilvăneni. O mare contribuție au avut-o în acest sens – remarcat mai întâi de Barițiu – convorbirile care au avut loc a doua zi între Simion Bărnuțiu și Timotei Cipariu. Iată cum consemnează George Barițiu acest eveniment istoric pentru români în general, dar cu deosebire pentru românii din toate teritoriile de peste munți, indiferent de forma de ocupație exercitată asupra lor. „A doua zi (după adunarea din duminica Tomii – n. ns.) Bărnuțiu se puse în înțelegere cu Cipariu asupra viitoarei adunări prevăzute pe 15 mai. Scopul lor era să facă, ca să-și calce toți pe inimă, să uite cele trecute, sau încai să nu mai zgârie nici unii rănile înscorțoșate; canonicii toți bărbați serioși din Blaj să nu-și pregete a se pune în înțelegere cu membrii consistoriului din Sibiu; tot așa să se apropie și episcopii unul de altul, ceea ce nu a fi greu”⁴⁶¹. În acest din urmă caz, aveau în vedere că, majoritatea tinerilor profesori dați afară din școlile și funcțiile îndeplinite la Blaj, după evenimentele din 1842, erau supărați pe episcopul Ioan Bob. Dar în numele cauzei naționale, el îl și iertaseră deja.

T. Cipariu și S. Bărnuțiu s-au înțeles că la viitoarea adunare națională să fie invitați și fruntașii românilor din Ungaria. Problemele celor din Ungaria erau diferențiate în unele privințe de ale celor din Principatul Autonom al Transilvaniei. În unele regiuni predominau problemele feudalismului, cu care se confruntau românii, în altele problemele religioase, în altele problemele politice, privarea mării majorității a populației românești de acestea, impunerea limbii maghiare peste tot, tutelarea organizațiilor religioase ale românilor de către episcopii de alte naționalități maghiarizate, tutelarea uniților de către catolici și altele.

Bărnuțiu și Cipariu – dar nu numai ei – înțeleseseră că se impunea, în mod necesar, ca toți românii din monarhia austriacă să facă, în sfârșit, cauză comună. Să rezolve mai întâi interesele superioare, naționale. Mișcările ulterioare ale românilor din monarhia habsburgică în mai puțin de un an, ajunseseră „la convingerea, că ei în adevăr au cauze comune vitale, de care erau datori existenței, viitorului și onoarei lui naționale, ca să se intereseze cu toții. De aici apoi rezultă deputațiunea lor națională comună compusă din bărbați aleși după provincii”⁴⁶². Acceptată de marea majoritate a elitei naționale această conduită a dat roade, ceea ce i-a dat prilej lui Barițiu să

⁴⁶¹ *Ibidem*, p. 102.

⁴⁶² *Ibidem*, p. 103.

concluzioneze că: „Această primă adunare de la Blaj a folosit foarte mult din câteva puncte de vedere. Prin ea s-a probat, că acest popor e matur pentru libertate; s-au dat de minciună o mulțime de faime, cât fantastice, cât răutăcioase; prin acei vreo două mii de oameni veniți din depărtare s-au preparat ceilalți pentru adunarea viitoare în consultări mai intensive cerute de situația critică”⁴⁶³.

Faptul că adunarea națională a românilor s-a desfășurat în același loc, în contradicție cu indicația guvernului de a se ține la Sibiu și la Blaj, nu a rămas nesancționat de către guvernul de la Cluj. Cei doi comisari – M. Foszto și I. Miksa – s-au dezvinovățit că nu au putut împiedica adunarea, iar guvernul le-a trimis în 5 mai celor doi episcopi „câte o înfruntare, căci ar fi sucit înțelesul decretului său anterior și ar fi convocat adunarea tot la un loc la Blaj; guvernul judeca în acest caz – după remarca lui Barițiu – tot după vechea mentalitate maghiară că o mare parte din poporul român ar mai putea fi „condusă și învățată în afaceri naționale, politice și agrare numai de către episcopi și preoți în spiritul și după placul politicii guvernamentale, sau a oricărei alteia”. Era vorba de un guvern obtuz, care nu se racorda la spiritul timpului, a noilor prefaceri care aveau deja loc în viața națională și politică a Europei. Cât privește atitudinea românilor față de episcopii lor făcuți mereu răspunzători pentru mișcările politice și naționale românești, ei voiau să-i elibereze de această sarcină ingrată.

Românii învățau politică și adoptau forme de organizare „din mers”. În răstimp de două săptămâni până la adunarea națională din 3/15 mai, ei s-au organizat foarte bine, au întocmit un amplu program al revoluției care se desfășura și unul de perspectivă îndelungată pentru mișcarea național-politică viitoare. Tribunii tineretului de la Blaj, Sibiu și Tg. Mureș au jucat un rol deosebit de important în pregătirea adunării naționale din 3/15 mai 1848. Aceasta, în ciuda faptului că unii din ei au fost arestați, alții fiind urmăriți, sau au fost nevoiți să stea ascunși o perioadă de teama represaliilor, alții au fost bătuți ori s-au retras în comune săsești, în comunele românești grănicerești. Una din marile preocupări a tribunilor a fost aceea ca la marea adunare de la Blaj să fie trimiși nu numai preoți și protopopi, ci și săteni de toate categoriile, cei mai interesați în realizarea schimbărilor ce le așteptau românii. Barițiu considera această inițiativă binevenită și de foarte mare importanță; revoluțiile pot produce mișcări fundamentale numai dacă majoritatea populației este interesată și participă la desfășurarea lor. Analizând revoluția de la 1848, Barițiu susținea că din punctul de vedere al participării elitelor românești și a maselor de români, la adunarea de la Blaj, a avut o „structură foarte serioasă și bine compusă”. Aceasta s-a adevărit și

⁴⁶³ *Ibidem*.

în modul cum s-a desfășurat adunarea și în calitatea programelor adoptate pentru viitor.

Barițiu despre Adunarea cea mare națională de la Blaj din 15-17 mai 1848 și despre unele scene interesante și caracteristice

Comentarea și transpunerea în scris a desfășurării și conținutului asupra problemelor dezbătute în această adunare, care a ținut trei zile, mărturisește Barițiu, nu-i aparține. El nu face altceva decât să-i dea cuvântul fericitului Timotei Cipariu, bărbat cunoscut la toți contemporanii ca foarte moderat, carele chiar și în mijlocul evenimentelor furtunoase știa să-și cumpete (cumpănească – n. ns.) tot cuvântul⁴⁶⁴. Barițiu face trimitere la faptul că acea adunare în care „poporul român din acest principat își proclamă și afirmă ființa sa de națiune, se află descrisă cu multe detaliuri și chiar cu personalități de către neuitatul nostru confrate Alexandru P. Ilarian pe 106 pagini, adică pe aproape a treia parte din al III-lea tom al istoriei sale”⁴⁶⁵. Totodată Adunarea națională a românilor din 15, 16, 17 mai, notează istoricul român este relatată sub formă de cronică în cele două ziare politice de atunci. *Gazeta de Transilvania și Organul Național* al lui Timotei Cipariu. Pentru a da ziarului său *Organul luminării*, care apărea la Blaj o mai mare autoritate, Timotei Cipariu a schimbat titlul acestuia în *Organul Național*. Deci expunerea lucrărilor Adunării Naționale de la Blaj va fi relatată de publicistul brașovean în vol. II *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, după „Organul Național” Nr.1 al lui Timotei Cipariu.

Zilele de 15, 16, 17 mai sunt consemnate ca zile de bucurie, de sărbătoare cum nu a mai avut poporul român. Participanții la adunare au început să vină încă de vineri seara. Sâmbătă, curgea poporul din toate părțile către catedrala din Blaj, în aceeași zi a sosit și episcopul Andrei Șaguna, cu un cortegiu de vreo 20 de căruțe. Duminică dimineața, după liturghie – în ajunul Marii Adunări Naționale - s-a ținut o conferință până la ora 3 după amiază.

Conferință, care s-a deschis la ora 10, cu câteva cuvinte de Vasile Rațiu, „după care, așteptat, dorit și chemat, într-o furtună de aplauze, Simion Bărnuțiu urcă pe „sugest”, și își începe discursul”⁴⁶⁶.

Discursul lui Bărnuțiu, devenit celebru în literatura istoriei naționale a românilor este bine echilibrat și structurat în trei părți distincte: sunt expuse

⁴⁶⁴ Vezi: *Ibidem*, pp. 106-128.

⁴⁶⁵ *Ibidem*, p. 106.

⁴⁶⁶ *Istoria României. Transilvania, Cluj-Napoca, 1997*, Societatea Culturală George Barițiu din Cluj-Napoca, p. 618.

relațiile din trecut dintre români și unguri; în a doua parte se analizează uniunea și în a treia, Bărnăuțiu răspunde la întrebarea: ce să facă românii din Transilvania.

Întreg discursul său este un imn închinat Libertății și Democrației văzute cu ochii unei modernități perene.

Rămân antologice cuvintele sale privind libertatea cuvântului și a presei: „Acum nu mai e cenzură: a pierit amica întunecului de înaintarea razelor libertății și patroana despotismului s-a stins cu rușine din împărăție. De acum înainte nu va mai aștepta scriitorul cu lunile cu anii întregi cu rușine din împărăție după oarecate foi”. Cât privește feudalismul, Bărnăuțiu era convins că feudalismul, iobăgia va cădea cu siguranță și de se va face și de nu se va face unirea „pentru că i-a venit vremea să cadă”⁴⁶⁷.

Bărnăuțiu a vorbit despre istoria mult apăsată a poporului român, despre drepturile ce li se cuveneau românilor din Transilvania, care în această țară era cel mai numeros. „Cuvântarea îi fu acceptată cu cea mai înflăcărată însuflețire”.

În timp ce în Catedrală se ținea o conferință, în afara tinerii oratori le vorbeau participanților cu cuvinte pline de mângâiere. Ei întâmpinau poporul cu cuvintele: „Cristos a înviat! Libertatea a înviat!”. Catedrala era plină până la refuz – ortodocși și greco-catolici amestecați, uitând orice deosebiri confesionale. Seara a fost luminată, iar poporul s-a răspândit la locul de odihnă „întru toată liniștea”.

Luni 3/15 mai ziua s-a început cu o liturghie la ora 6 dimineata, ținută cu mare solemnitate.

La ora 8 – se scrie în cronica lui Cipariu – oficialitățile civile și militare și-au ocupat locul pe estrada din fața Catedralei. Numărul participanților ajunsese la 3.000 și „din minut în minut creștea”.

Pe estradă, alături de elita conducătoare a românilor, au luat loc consilieri guberniali, Comitele suprem al Albei de Jos. Acești „oaspeți” erau și purtătorii unor decrete care aprobau ținerea acelei mari Adunări Naționale. Dar ei au adus nu numai aprobări ci și instrucțiuni despre modul în care adunarea aprobată să se desfășoare. Andrei Șaguna prevedea două mari condiții: a) consultarea adunării să fie liberă, b) cuvântările să porceadă din credința către monarh și respect către mai mari, insuflând poporului acea speme (speranță), cum că Națiunea română își va dobândi cât mai curând de la prea înaltul tron tot ce dorește, pe principiile dreptății, libertății, echității și frățietății”⁴⁶⁸. Caracterul echivoc și lipsit de orice angajament, caracteristice

⁴⁶⁷ *Ibidem*, p. 819.

⁴⁶⁸ *Ibidem*, p. 108.

monarhiei austriece nu se dezmințea nici în acest caz. Cel puțin când era vorba de români.

Întrucât curtea Catedralei Blajului devenise neîncăpătoare pentru marele număr de participanți, Adunarea națională s-a mutat pe un câmp mai larg. Andrei Șaguna a deschis adunarea printr-o scurtă cuvântare prin care își exprima „eterna credință a poporului român către M. Sa și binefăcătoarea Casă Austriacă”, singura căreia „avem de a mulțumi tot ce avem oricât de puțin, rugându-l pe generalul prezent la adunare să transmită aceste sentimente bunului monarh. Generalul a plecat liniștit de la adunare, convins că românii și-au dovedit credința față de „bunul împărat”.

După plecarea generalului s-a început prima ședință a Marii Adunări Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848.

Ședința a I-a s-a început sub președenția ordinară a episcopilor Ioan Lemeni și Andrei Șaguna.

Primul care a luat cuvântul S. Bărnăuțiu, „care într-un cuvânt desfășurător proiectă întru aplauzele universale următoarele puncte, ce fură acceptate cu unanimitate:

I. „Câmpul pe care se ține întâia „Adunare Națională românească întru eternă aducere aminte a acestui act glorios, se va numi Câmpul - Libertății, pentru totdeauna.

II. Națiunea Română se declară, că va rămâne totdeauna satoriu - credincioasă Înalțului Împărat al Austriei și Auguste Case Austriece.

III. Națiunea Română se declară și se proclamă de națiune de sine stătătoare și de parte integratorie a Transilvaniei pe temeiul libertății ecuali.

IV. Națiunea Română depune jurământul credinței către Împăratul, Patria și Națiunea română.

S-a numit, s-a declarat și a jurat”⁴⁶⁹.

Iată: Formula jurământului depus de participanții la Marea Adunare Națională din 3/15 mai 1848:

Eu: N. jur în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, Dumnezeuului celui viu: Cum că voi fi credincios Împăratului Austriei și Mare -Principe al Ardealului Ferdinand I și Auguste Case Austriece: amicilor Măriei Sale și ai Patriei voi fi amic și inamicilor inamic: Cum că, ca român voi susține totdeauna Națiunea noastră română pe calea dreaptă și legiuită, și o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asuprire; nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și intereselor Națiunii Române, ci voi ține și apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și fraternitatea. Pe acest principiu voi respecta toate națiunile Ardelene, poftind egală respectare de la dânsle. Nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi

⁴⁶⁹ *Ibidem*, p.110.

să ne asuprească cineva. Voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerciului: la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al Națiunii Române și al Patriei noastre. Așa să-mi ajute Dumnezeu și să-mi dea mântuirea sufletului meu. Amin!⁴⁷⁰

După depunerea jurământului de către Adunarea generală a românilor, s-a întocmit o petiție către Înaltul r. Guvern pentru eliberarea avocatului Micaș arestat în perioada premergătoare Adunării Naționale, s-au mai rezolvat și alte probleme, după care ședința din 3/15 mai s-a închis. A urmat:

Ședința a doua din 4/16 mai, la ora 8 dim. tot pe Câmpul Libertății.

Ședința a II-a a început de fapt cu un eveniment neprevăzut și anume: Episcopul Ioan Lemeni relatează că trecând prin popor a auzit strigându-se din toate părțile „că nu vor uniunea cu Ungaria. Au urmat dezbateri pe această temă, după care s-a ajuns la concluzia că problema uniunii să fie lăsată la o parte, până când Națiunea Română va fi recunoscută de națiune liberă, organizată și cu vot decisiv în dieta țării⁴⁷¹.

După aprobarea protocolului din ședința a I-a, au început proiectele și dezbaterile din partea mai multor oratori, până când August Treboniu Laurian⁴⁷² de la tribună a concentrat dorințele întregii Adunări Naționale în 16 puncte, care au fost revăzute și precizate în ședința următoare.

Au fost alese două „Deputațiuni care să aducă punctele stabilite în petițiuni la prea Înaltul tron și la Dieta Transilvaniei din 17/29 mai 1848. Deputăția pentru Viena „s-a stabilit să fie cel puțin de 30 de persoane”, condusă de episcopul Andrei Șaguna.

Numărul deputaților pentru Dieta din Cluj, condusă de episcopul Ioan Lemeni, s-a stabilit a fi de 100 persoane.

S-a format și o comisie permanentă care să conducă problemele generale ale românilor ce vor apărea după Adunarea Națională. Președintele comisiei permanente a fost ales episcopul Andrei Șaguna, iar vicepreședinte Simion Bărnuțiu.

⁴⁷⁰ cf. *Ibidem*, p. 111.

⁴⁷¹ *Ibidem*, p. 112.

⁴⁷² **August Treboniu Laurian (1810-1881)**, născut în satul Fofeldea, j. Sibiu, lingvist și istoric român, prof. univ. la București. A participat la revoluția de la 1848 din Țara Românească și din Transilvania. Autor de lucrări de gramatică „Tentamen Criticum”. În colaborare cu I. C. Massim a alcătuit din însărcinarea Academiei Române „Dicționarul limbei române”, ilustrând principiile latinismului. A scris lucrarea „Românii din monarhia austriacă” (3 vol.) și „Istoria Românilor”. În colaborare cu Nicolae Bălcescu a întemeiat revista „Magazin istoric pentru Dacia”. A fost prieten și colaborator al lui G. Barițiu, cu care a întreținut o intensă corespondență, au colaborat în cadrul Academiei Române, a scris articole pentru Gazeta Transilvaniei.

Ședința a treia din 5/17 mai 1848.

A început la ora 10 dimineața. Participanții la ședința au dezbătut unele probleme ce mai trebuiau schimbate sau precizate din cele discutate în zilele anterioare, au ascultat cuvântările lui Andrei Șaguna și ale lui Ioan Lemeni care îi îndemneau ca și în ziua anterioară să respecte instrucțiunile și recomandările primite de la prea Înaltul tron și dieta țării. S-a făcut și o propunere să se ridice un monument demn de națiunea română „întru eterna memorie a acestor zile glorioase”. Propunerea a fost aprobată.

La încheierea Adunării, participanții au exprimat urări de bine pentru „strălucita Casă Austriacă, pentru înalții dregători civili și militari și pentru inșii domni comisari”.

În încheiere, la plecare s-au închinat imnul bisericesc de mulțumire: *Mărire întru cei de sus* și cel poporan, *Doamne ține pe împăratul* între salve de artilerie.

După plecarea poporului a urmat o conferință cu membrii deputațiilor în legătură cu ce aveau componenții acestora de rezolvat în continuare.

În seara zilei de 15 mai s-a constituit „un tip de gardă națională formată din 100 feciori tineri români, sub conducerea lui Bologa, care a defilat în fața unor „bărbați investiți cu încrederea publică”, l-au curtenit pe Generalul care a asistat la Adunare, care „a avut bunătatea ași descoperi buna mulțumită”. La sfârșit membrii gărzii naționale s-au adunat în fața Catedralei, unde au jurat „că vor fi gata a muri pentru Națiunea Română”.

În continuare G. Barițiu va adăuga, după cum ne informează la pag. 115 din *Istoria Transilvaniei ... vol. II*, noi informații preluate de la Timotei Cipariu cu privire la Adunarea Națională din 3-15/5-17 mai 1848. Atrage atenția că va adăuga noi informații pentru a le întregi pe cele ale lui Timotei Cipariu, informații pe care le va lua din *Gazeta Transilvaniei*, sau din alte însemnări pe care le-a făcut în timpul revoluției.

Completările lui Barițiu sunt foarte necesare. Și, deci nu întâmplător le-a adăugat el. Ascultând cuvântările celor doi episcopi, pentru românii mai exigenți se poate crea impresia că acelea sunt rezultatul unei atitudini de ploconire, de linguseală și servilism exagerat față de persoana împăratului, a guvernului și Dietei maghiare, față de oficialități în general. Prin explicațiile ulterioare Barițiu, într-un fel, îl disculpă pe Andrei Șaguna ca și pe Ioan Lemeni.

Andrei Șaguna, ne informează Barițiu, ajunsese de la Karlowitz la Sibiu numai cu o săptămână înainte de adunare. Elitele intelectuale române și tineretul studios l-au întâmpinat cu mare pompă. L-au informat încă de pe drum cu privire la problemele naționale, cu deosebire la marele act național ce urma a se desfășura la Blaj. În acele zile, pe data de 7 mai 1848, a venit un decret nou, care îl obligă să-și asume întreaga răspundere asupra bunului

mers și reușitei adunării de la Blaj (în sensul dorit de guvern, bineînțeles). Șaguna (ca și Ioan Lemeni) este obligat să convoace numai protopopi cu deputații lângă ei, să nu permită și altora să se amestece printre delegați, adunarea să se țină numai în biserică, în interior. Doar doi deputați dintr-un sat. „Tot măsuri disperate din partea guvernului, care însă inspiră și episcopului Andrei Șaguna grijă foarte mare”⁴⁷³. Doi Canonici Teodor Sereni și Timotei Cipariu veniți de la Blaj ca delegați pentru a se înțelege cu membrii consistoriului din Sibiu, i-au informat despre aceleași lucruri. Prefectul Nicolae Banfy de la Aiud avea o idee fixă: că românii se aduna la Blaj pentru a face vărsare de sânge. De aceea a cerut un efectiv de armată mult mai numeros decât la duminica Tomii. A cerut chiar și artilerie. S-a cerut comandant un general împărătesc. Orașelul Blaj era înconjurat de trupe. Nu este deci de mirare că episcopii și tribunii trebuiau să facă totul pentru a evita vărsare de sânge. Cu ocazia Adunării Naționale de la Blaj erau mobilizați, după informațiile lui Barițiu, 740 ostași din toate armele. Ar fi fost suficientă o grupă de soldați, deoarece poporul nu era deloc înarmat.

Întrucât cronica ședințelor Marii Adunări Naționale din 3/5 – 15/17 mai 1848 publicată în „Organul Național” de către T. Cipariu reproduce în mod fidel Protocoalele celor 3 ședințe ale Marii Adunări Naționale din 3/15 mai 1848 nu vom reproduce, nici nu vom mai comenta conținutul acestora.

Vom reproduce însă, în rezumat, punctul de vedere al conducătorilor români, numiți în *comitetul permanent al națiunii române*, de către Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății de lângă Blaj în 3/5 – 15/17 mai 1848.

Protocolul adunării amintite va rămâne, după părerea membrilor acelui comitet:

- un document pentru posteritate care va atesta „că românii din Ardeal au înțeles spiritul timpului, că sunt însuflețiți de spiritul libertății – că doresc proclamarea națiunii române de națiune stătătoare; este o dovadă că românii „în etern” nu se vor lepăda de limba și naționalitatea română; își vor apăra naționalitatea română; a statului; nu-și vor vinde țara; că va stărui până va dobândi toate libertățile care i se cad; precum deregători din sânul său în toate ramurile administrației cu limba română.

Acesta este un jurământ sfânt, deosebit de radical de al celor trei națiuni, care au jurat că vor apăra legile Aprobatorilor și Compilatorilor, „care pe români îi scot afară din țara lor, prin urmare jurământul acela e în contra națiunii române, iar jurământul românilor din Câmpul Libertății, nu e în contra nimănui; jurământul celor trei națiuni e jurământul nesuferinței; al

⁴⁷³ *Ibidem*, p. 115.

românilor, jurământul toleranței celei mai deplinite, jurământ de dreptate, de fraternitate”.

Li se recomandă românilor să se pregătească, să fie vigilenți, uniți, să țină unii cu alții, cum se cade să facă frații cei de un sânge, și de o limbă. Li se recomandă românilor să nu se abată de la hotărârea lor de la Blaj nici de cât. De va face dieta uniunea cu țara ungurească, atunci tocmai aceea pe națiunea română nu o îndatorează, că nu și-au dat învoirea la aceea, ba din contra s-au declarat, precum se vede din începutul ședinței II și punct.16.

Semnat: comitetul permanent.

La momentul desfășurării Marii Adunări Naționale de la Blaj, Barițiu era deja cea mai cunoscută personalitate a românilor participanți de la acest eveniment. Publicațiile și călătoriile îl făcuseră deja renumit în toate teritoriile românești. Corespondența pe care o purta, mai ales cu prietenii săi transilvăneni, stabiliți în București, Iași, Craiova etc., de asemenea îl făcuseră foarte cunoscut. Deci, nu întâmplător, a fost ales vicepreședinte, alături de Simion Bărnuțiu, încă din prima zi a Adunării Naționale de la Blaj. Președinți erau episcopul Andrei Șaguna și Ioan Lemeni, iar Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Ioan Popasu, Dem. Boeriu, Iacob Bologa, Petre Dunca, G. Angel, I. Bolu, P. Maniu și Ioan Bran – Pop de Lemény. În următoarea zi a fost ales și în delegația care, în frunte cu episcopul Andrei Șaguna, Cipariu și Laurian, trebuia să prezinte împăratului la Viena moțiunea adunării. După terminarea lucrărilor Adunării Naționale a fost solicitat de către comitetul coordonator, constituit sub președinția lui Barițiu – să accepte a fi conducătorul deputațiunii Ioan Lemeni, care trebuia să prezinte această moțiune și Dietei din Cluj, spre a-i cere să nu voteze unirea până când nu se va soluționa problema recunoașterii națiunii române.

Din *Istoria* lui Alexandru Papiu Ilarian și din biografia lui Bărnuțiu întocmită de Gh. Bogdan Duică aflăm că în ziua de 2/14 mai, în catedrală, după discursul lui S. Bărnuțiu – a cărui principală țință a fost combaterea unirii Transilvaniei cu Ungaria – la cererea acestuia ca asistența să se pronunțe în mod public asupra orientării sale, Barițiu a fost printre primii care au luat cuvântul pentru a sublinia importanța națională a poziției oratorului. Lucruri asemănătoare, de pe aceleași poziții, a expus și August Treboniu Laurian. Cuvântările lor au fost atât de convingătoare, încât - chiar dacă în adunare erau și unioniștii – aceștia nu au mai îndrăznit să-și spună punctul de vedere. Printre unioniști se numărau: Ioan Lemeni, episcop, Constantin Papfalvi, vicarul Hațegului, Paul Dunca, funcționar tezaurariatul statului ș. a. Dar unioniștii nu se ridicau la valoarea antiunioniștilor: A.T. Laurian, G. Barițiu și S. Bărnuțiu și alții.

În luările sale de cuvânt din zilele Adunării Naționale, G. Barițiu precedând propunerile lui Laurian pentru moțiunea adunării, a contribuit la

ridicarea discuțiilor la un înalt nivel național, fundamentând cu pricepere și fermitate dreptul la libertate al întregii Transilvanii, demonstrând că libertatea neamului românesc nu este dependentă de unirea cu Ungaria. Cuvântările lui au fost scurte, consistente, pe un ton energic, elocvent, care a mers direct la inima auditoriului. După discursul lui Barițiu și după ce Laurian și-a citit moțiunea, participanții la adunare au năvălit asupra tribunei, luându-i pe sus pe Laurian, Bănuțiu și Barițiu și pe trei tribuni ai poporului pe care i-au purtat în triumf în aclamațiile delirante ale mulțimilor. Cei trei tribuni cărora A. Papiu Ilarian nu le spune numele, deoarece a fost și el printre ei, au fost: el, A. Iancu și Ioan Buteanu.

Dar contribuția lui Barițiu nu a fost numai „la vedere”, prin contribuțiile aduse în cuvântările din plenul marilor adunări, ci și prin contribuția adusă în discuțiile preliminare cu privire la elaborarea conținutului celor mai importante documente programatice adoptate de Adunarea Națională în vederea obiectivelor viitoare ale mișcării împotriva deznaționalizării.

În întreaga sa activitate publicistică de dinainte de 1848, Barițiu exprimând ideile înaintate ale timpului său într-un spirit iluminist, el arăta că prima condiție a unor schimbări esențiale în raporturile economice o constituie libertatea și egalitatea. Toți membrii societății să fie egali și liberi. Condiția fundamentală a stimulării economice, o constituie desființarea feudalismului. În acest sens, erau necesare legi care să asigure libertatea individuală și garantarea averii pentru toți cetățenii țării. Asemenea legi ar fi stimulat activitatea comercială, industrială, creșterea producției agricole etc.

Convingerile sale democratice manifestate în scris, oral și instituțional s-au cristalizat pe deplin în timpul revoluției de la 1848, susținând cu tărie necesitatea desființării iobăgiei fără nici o despăgubire și considerând acest lucru pe deplin întemeiat. Referindu-se la evenimentele din 1848, deci lămurind poziția sa, el scrie: „Națiunea română se adună la Blaj, între altele proclamă desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire pentru că dânsa presupune, cum că munca și zeciuielile pe care țăranii le deteră nobililor qua glebae ad scripti de la 1514 încoace ar fi despăgubitoare de ajuns, iară bătăile luate se putea considera ca interese”⁴⁷⁴. Aceasta dovedește că și de numele său trebuie legate acele puncte ale Adunării de la Blaj în care se cereau „drepturi individuale omenești”, „desființarea iobăgiei”, fără nici o „desdăunare din partea țăranilor iobagi”, „libertatea industrială și comercială”, „ridicarea țăhurilor și a privilegiilor”, a „tuturor piedicilor și a stavilelor comerțului în țările vecine, desființarea zeciuielii

⁴⁷⁴ George Barițiu, *Cine a desființat iobăgia țăranilor în Ardeal? În Viața și ideile lui George Barițiu*, Edit. Șt. București, 1964, p. 197.

metalelor, purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor” etc.

Părțile din moțiune referitoare la independența bisericii românești față de mitropoliile de la Karlowitz și Strigoni, la libertatea presei și desființarea cenzurii – care i-a produs atâtea necazuri încă de la înființarea gazetelor sale – la întemeierea de școli românești de stat, a gimnaziilor, școli tehnice și universități, pentru care se luptase în perioada anterioară, sunt și ele părți ale mișcării în care se simte contribuția esențială a marelui om de cultură român aflat în plină ascensiune și maturizare politică, publicistică, intelectuală în general, de luptător pentru introducerea limbii românești în administrație, libertatea personală și a întrunirilor, generalizarea impozitelor etc. Acestea erau obiective economice, sociale și naționale pentru care se lupta și pentru care a înființat în fapt gazetele sale, pentru funcționarea cărora muncise și se expunea unor pericole din partea adversarilor, care îi doreau deznaționalizați pe români. Barițiu se bucura deja de foarte mare autoritate în sânul elitelor intelectuale românești, dar acestea nu puteau rata ocazia de a se folosi de cunoștințele, priceperea și experiența sa în domeniu. Vom vedea că de cunoștințele și experiența sa de luptător se vor folosi românii din plin, până la sfârșitul vieții sale.

Dar pe cât de entuziasmați erau românii de modul cum a decurs Marea Adunare Națională de la Blaj din 3-5/13-15 mai 1848, ca și de obiectivele nobile, juste pe care și le-au propus, pe atât de furios și încrâncenat era împotriva lor guvernul Transilvaniei de la Cluj. Guvernul îi dorea pe români dezbinați. De aceea membrii săi au fost foarte nervoși pentru faptul că adunarea tuturor românilor s-a ținut într-un singur loc. Guvernul nu lua în considerație că ungurii erau atunci divizați în patru confesiuni religioase. Nimeni nu le-a impus însă ungurilor și nici ei nu s-au gândit să facă patru adunări confesionale pentru a dezbate problemele întregii lor națiuni. Atunci, românii de ce să se adune separat pe confesiuni religioase? Divizându-i pe români pe confesiuni, guvernul maghiari sperau să-i divizeze din punct de vedere național și politic pentru a-i deznaționaliza mai ușor; nu voiau ca românii să se înțeleagă între ei. Ungurii îi doreau pe români „nici toți uniți”, „nici toți neuniți”. „O împăcare deplină și durabilă – scrie Barițiu – ar fi fost considerată ca una din cele mai mari calamități publice, ca un pericol suprem, ca o adevărată trădare de patrie, ca o moarte politică și națională”⁴⁷⁵.

Era însă și o perioadă de toleranță religioasă între confesiunile românilor. Se formaseră deja multe familii mixte. Însăși familia lui Barițiu era mixtă, iar străbunii săi fiind ortodocși.

⁴⁷⁵ G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei ... vol. II*, p. 129.

Totuși, ungurii nu au luat măsuri imediate împotriva românilor. Nu au așteptat totuși prea mult. După votarea uniunii, Transilvania cu Ungaria au întreprins măsuri de desființare imediată a comitetului național românesc.

Ungurii i-au dat prea mare importanță acelui comitet. În realitate, acesta era compus din 25 de membri, care locuiau în mai multe orașe. Totuși, remarca Barițiu, el a băgat spaima în unguri. Puterea națiunii române nu era dată de comitet, ci de unitatea de conștiință și hotărârea comună a românilor ca națiune de a scăpa de împilarea feudală și de a-și recăpăta libertatea națională. Unirea în cuget și simțiri le-a dat românilor puterea și energia de a lupta. Comitetul era dușmănit de clasele suprapuse aristocratice din Transilvania și pentru faptul că a desființat iobăgia, care, de fapt, era desființată din ziua de 4 aprilie 1848 prin legile Ungariei, dar pe care aristocrații transilvăneni nu voiau s-o aplice, reducându-le doar robota de la 104 zile la 52 de zile pe an.

După Adunarea de la Blaj, Barițiu s-a reîntors la Brașov în vederea pregătirii însoțirii episcopului Lemeni la Cluj, unde urma, ca prin intermediul guvernatorului Teleki să prezinte Dietei moțiunea de pe Câmpia Libertății. Aici, la Brașov, a fost informat de deputații sași despre spiritul ostil al Dietei cu privire la revendicările îndrăznețe și drepte ale românilor, de a nu se vota unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Ungurii, dimpotrivă, erau hotărâți să voteze imediat unirea Transilvaniei cu Ungaria. La Brașov, Barițiu s-a întâlnit cu revoluționarii moldoveni: V. Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri ș. a., care elaboraseră în acea perioadă *Prințipurile pentru reforma patriei*, în care cereau, printre altele: „Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat românesc. Pentru a-și manifesta solidaritatea și a da „prințipurilor” un caracter de manifest al tuturor românilor, Barițiu a scris un îndrăzneț articol în „*Gazeta de Transilvania*” sub pretextul unui atac împotriva „terorismului străin în Moldova-România”, în care arăta că „soarta națiunii române se va hotărî la București și Iași, și nu la Cluj sau la Buda”⁴⁷⁶.

Barițiu a plecat din Brașov la Cluj în data de 27 mai 1848. A călătorit cu diligența. Pe drum a aflat de la însoțitorii săi că ungurii din Ardeal nu vor desființarea iobăgiei, care i-ar lăsa fără brațe de muncă; alții îl blestemau și-l înjurau pe Kossuth, „că de la el vin toate relele”. Unii nu voiau unirea Transilvaniei cu Ungaria, alții voiau, dar să nu se desființeze iobăgia.

La Cluj află că Șaguna trecuse prin acel oraș și că fusese certat pentru cele ce s-au întâmplat, dar și convins de autorități să nu se prezinte cu deputația la monarh, să rămână la Sibiu. A. Șaguna s-a convins că nu este bine să meargă la Viena, la împăratul. Oricum ungurii foloseau metodele de

⁴⁷⁶ Vezi: *Gazeta de Transilvania*, nr.43/1848.

intimidare și șantajul și în relațiile cu fețele bisericești, pe care-i tratau ca pe ultimii oameni.

Între Alba Iulia și Teiuș, Barițiu se întâlnește cu A. Șaguna, care-i povestește cele întâmplate la Cluj, comunicându-i interlocutorului său că nu va mai merge la Viena, că are lipsă de fonduri, că este prea târziu, nu are niciun rost pentru că nu va avea rezultatul dorit.

Barițiu l-a convins însă pe episcop că el și ceilalți membri ai delegației sunt trimiși la monarh prin decizia unei adunări „atât de memorabile, nerealizarea ei ar face sânge rău la oamenii noștri”, iar la Sibiu există câțiva membri externi ai comitetului; Prea Sfinția Sa să-i convoace și să-i roage să-și spună părerea. Așa s-a și întâmplat. Episcopul a convocat pe câți membri a găsit în Sibiu; majoritatea au fost de acord și în curând, în liniște au plecat la împăratul „fără a bate toba în public”.

La Cluj, Barițiu a ajuns în 28 mai, piața principală a orașului era împodobită cu sute de drapele tricolore pe care era inscripția *Unio*, altele cu *Unio vagy halál* (Uniune sau moarte). „Așa dară terorismul cel golan și cel mai nerușinat ne căzu în ochi îndată la prima intrare în capitala țării. Din acea oră – subliniază Barițiu – de libertatea discusiunii și a voturilor nu mai putea fi vorba”.

La Cluj se deplasase și o mare delegație de tineri de la Pesta „pentru a crea atmosferă și cadru de sărbătoare Marii Uniri”. Ajuns la reședința lui Lemeni, Barițiu găsi acolo o atmosferă încărcată, oameni dezorientați. Unii spuneau că la Blaj trebuiau criticați sașii nu ungurii, tot răul românilor de la ei ne vine. Alții însă nu erau de acord cu acest punct de vedere.

Lemeni primise din partea comitetului dispoziția de a nu se lăsa atras în dezbateri, tocmești și învoieli, contrare hotărârilor adunării de la Blaj, acestea trebuind să fie prezentate Dietei fără nicio schimbare. Spre stupefacția lui Barițiu, Lemeni îi destăinuie că el nu se consideră legat de moțiunea de la Blaj. Și mai stupefiantă a fost motivarea acestei atitudini. „Acum – îi comunică el interlocutorului său – nu mai sunt între miile de oameni proști acum sunt slobod, pot vorbi ce simț, comitetul lui Bărnuțiu nu e vrednic să-mi șteargă nici măcar obielele”⁴⁷⁷. Aceasta însemna că el le permitea susținătorilor săi să facă declarații contrare celor hotărâte la Blaj. Partizanii lui Lemeni au susținut să fie întocmit și un memoriu antisăcesc, cerând anexarea acestuia – ca supliment – la moțiunea adusă de la Blaj. Era „un fel de petiție antisaxonă. Neavând încotro și pentru a nu periclita prezentarea de către Lemeni a moțiunii în forma ei întocmită la Blaj și solidaritatea delegației, Barițiu a semnat și el „suplimentul” împotriva sașilor, contrazicându-și vechea sa poziție. În dimineața următoare Barițiu și

⁴⁷⁷ cf. Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 20.

Paul Dunca au format o delegație care să se prezinte la marii matadori ai Dietei „spre a-i saluta în numele deputăției și a cerca să-i înduplece în favoarea petițiunii naționale”⁴⁷⁸. Demersurile lor nu au avut succes. Wesselényi, om cult, cu multe scrieri, adept fervent al unirii, i-a acuzat pe români de „lipsă totală de patriotism, revărsându-și mânia sa asupra episcopului Șaguna pe care-l învinuia că a adus de la Karlowitz un steag rusesc sub care ar fi luat jurământul mulțimilor întrunite la 3/15 mai. Totuși G. Barițiu și Paul Dunca și-au continuat misiunea până la ora 12 la baronul Kemeny la renumitul profesor Carol Szász. Acesta le-a acordat o primire cordială, deși el primise misiunea ca îndată după votarea uniunii să întocmească un proiect de lege electorală, care să fie prezentat lumii întregi ca o dovadă de felul cum înțelegeau „democrații” maghiari egalitatea, excluzând de la vot imensa majoritate românească. Apoi au mers la comitele Dominic Teleki, la Sigismund Perény, comisar ministerial. Unii i-au primit bine pe cei doi delegați, alții cu răceală. Au trebuit însă să-și întrerupă vizitele, deoarece episcopul Lemeni anunțase deja guvernatorul despre scopul deputațiunii române. Întorși la reședința episcopului, unde se aflau majoritatea delegaților, au fost aproape să provoace prin raportul lor posomorât cele mai furtunoase discuții, provocate mai ales de câțiva *unioniști* care în Adunarea de la Blaj nu cutezără a-și deschide gura, dară în Cluj își pusese răcoare ungurești”⁴⁷⁹.

Episcopul îl anunțase pe guvernator din timp că la ora 12 se va prezenta cu delegație de 120 de oameni pentru a depune moțiunea românilor.

Primirea a fost scurtă: delegații au salutat, episcopul Lemeni i-a înmănat moțiunea, iar guvernatorul i-a asigurat pe membrii deputațiunii, „că nu va lipsi a înainta dorințele noastre – scria Barițiu acolo unde se cuvine ca să li se dea rezoluțiune”, nu uită să adauge, într-o formă ambiguă că el „află cam de prisos acea îngrijire prea mare a românilor de condițiile viețuirii lor pe viitor, acum când păreții despărțitori din clase și naționalități au să dispară cu totul în urmarea evenimentelor văzute de toți”. Era același guvernator care voise să împiedice adunarea de la Blaj și care peste câteva zile va da ordinul pentru dizolvarea comitetului român.

De la guvernator delegația a mers la „comisarul plenipotent” al monarhului generalul baron Ant. Puchner. „Salutare scurtă, militară, răspuns și mai scurt: „Vă mulțumesc ilustre Domnule Episcop. Puteți fi convins că Maiestatea sa îngrijește deopotrivă pentru fericirea tuturor popoarelor supuse sceptului său, iar eu însumi nu am decât să îndeplinesc voința Maiestății sale”. Și cu aceasta misiunea delegației de 120 de oameni numită de

⁴⁷⁸ *Părți alese din Istoria Transilvaniei ...*, vol. II, p. 138.

⁴⁷⁹ G. Barițiu, *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai, Sibiu, 1892*, p. 21.

Adunarea Națională de la Blaj și-a îndeplinit misiunea. În aceeași zi unii din membrii brașoveni ai delegației au și plecat acasă. Barițiu a mai rămas câteva zile ca ziarist și „pentru a vedea cum se înmormântează o țară”. În mormântarea s-a făcut și cu ajutorul episcopului Ioan Lemeni. Însăpământat de atmosfera de teroare din jurul său, episcopul nici nu a mai prezentat moțiunea românească împotriva unirii de la Blaj. Ceilalți doi deputați români care se mai aflau în dietă: C. Papfalvi și Al. Bohățel au votat și ei unirea. Au votat-o și cei 12 deputați ai sașilor, sfătuiți de însuși generalul Puckner. După votarea unirii, episcopului Lemeni, reprezentantul românilor și avocatului Conrad, reprezentatul sașilor li s-a pus câte un steag în mână pe care scria *Unio vagy halál*, obligați să coboare în stradă și să-și confirme în fața demonstrațiilor votul dat în adunare.

Prin aceasta, ungurii voiau să demonstreze că unirea a fost votată în „unanimitate”. Pentru votul său Lemeni a fost numit de unii istorici „trădător”, „călcător de jurământ” sau că a făcut „notă discordantă” etc. Singurul care l-a înțeles a fost G. Barițiu, care l-a considerat „o victimă a atmosferei din Dietă, unde nobilii veniseră cu săbiile, și pe străzi unde răsunau fără încetare strigătele de „*Uniune sau moarte*”⁴⁸⁰.

În vol. II al Istoriei Transilvaniei, g. Barițiu ne informează că deschiderea Dietei Transilvaniei din după amiaza zilei de 29 mai 1848, destinată proclamării Uniunii absolute a Transilvaniei cu Ungaria a fost precedată de o *conferință* preparativă. Era o procedură veche în această țară ca membrii dietei înainte de a deschide lucrările acesteia, cu solemnitatea bine cunoscută de atunci, se adunau în așa numitele conferințe în care stabileau ce conduită să adopte în dietă.

Așa sa întâmplat și în acea duminică în care a început cea mai importantă dietă din viața regatului ungar de până atunci. Ungaria fără să tragă nici un foc de armă câștiga atunci peste cinci milioane de români, de care dispunea cum dorea ea; voia români care să nu-și mai ceară drepturile naționale și cetățenești, să îndeplinească toate obligațiile de cetățean al unui stat, dar ei să-și piardă orice drept; de a-și folosi limba maternă, pentru dezvoltarea culturii lor specifice, obiceiurile moștenite din moși strămoși, să-i devină deci carne de tun pentru o aristocrație dominantă, dură, care i-a stors de vlagă, i-a decimat atunci când nu s-au supus dorințelor lor extravagante sau când și-au cerut dreptul la viață, la existență decentă.

Barițiu ne avertizează că cele ce urmează cu privire la „conferința preparativă” nu fac parte din însemnările pe care și le-a făcut el asistând la deschiderea Dietei (la galerie bineînțeles). Pentru a nu fi învinuit de partiditate a transcris în vol. II al Istoriei Transilvaniei informații pe care le-a

⁴⁸⁰ George Barițiu, „*Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 150.

preluat de la publiciștii unguri, „care au fost și ei de față și anume unul ca redactor alături cu colegii săi. De la noi – precizează publicistul transilvănean – mai puțin”.

Publicistul, de la care preia Barițiu informațiile, descria astfel atmosfera în oraș: „Era zi de duminică. Cetatea și suburbiile Clujului furnicau de miriada poporului și mai ales a nobilimii venite din diverse ținuturi pentru ca să asiste la aruncarea sortilor pe această țară. Mulțimea salutase cu vivate pe baronul Perény, pe episcopul romano-catolic Nicolae Kovács pentru circularul dat la clerul bisericii sale în favoarea uniunii, pe generalul Puchner și pe episcopul Lemeni, pe când acesta intra cu deputațiunea la numitul general; adică acea mulțime nu aflase scopul pentru care venise deputațiunea română și a fost mai bine așa. Vreo bucurie mare nu se vedea nici pe fețele gloatelor, ... Se va proclama uniunea: prea bine; apoi însă care vor fi urmările?”⁴⁸¹.

Deci mai întâi s-a ținut conferința. „În sală și în afară era om de om. Deputați și regaliști se strecurau cum puteau prin mulțime. Președinte ad-hoc a fost proclamat Comitele Ioan Bethlen ca cel mai bătrân. La ordinea de zi erau puse în discuție 7 propozițiuni regești, întocmite în limba maghiară.

Din cele 7 propozițiuni regești, 3 îi priveau pe români. Merită să le transcriem pe toate cele trei, pentru ca cititorul de astăzi să-și dea seama că în veacul luminilor, al formării multor națiuni libere, al democrației, românii li se promiteau schimbări esențiale în modul lor de existență, dar care, în realitate nu schimbau nimic în viața lor !

Iată propozițiunea regească nr. 3. Aceasta glăsuia în felul următor: „Consultare serioasă asupra Uniunii Transilvaniei cu Ungaria, pe lângă respectarea legilor municipale și ale altor raporturi legale ale celor trei națiuni indigene” (deci românii vor rămâne în continuare „venetici”, „tolerați”, cu confesiuni nerecunoscute).

Iată propozițiunea regească nr.4. Serviciile urbariale să înceteze, însă pe lângă desdăunarea domnilor feudali; iară articolii de lege urbarială care se vor vota întru acest înțeles, în favoarea poporațiunii rurale, să se subștearnă îndată maiestății sale, pentru ca chiar în timpul pe cât va dura dieta să poată fi nu numai sancționate, dară și publicate și puse în lucrare”. Barițiu face următorul comentariu la propozițiunea nr.4 „Curtii adică îi păsa în situațiunea de atunci, ca încai poporațiunea rurală să fie ușurată, ca să rămână liniștită.

Propozițiunea regească nr.5 „Generalizarea statului așa, ca de aici înainte să fie și clasa feudalilor supusă la impozite, la recrutare și la toate”.

⁴⁸¹ *Ibidem*.

Propozițiunea regească nr.6 „Să se dea în pertractare și starea poporațiunii române, care locuiește o mare parte a țării, cu privire atât la drepturile lor civile cât și la cele religioase, care să se cuprindă într-o lege”⁴⁸². Deci românii încă nu aveau cinstea de a fi numiți „națiune de către aristocrația ungurească”. Marea Adunare Națională de la 3-5/15-17 mai nu a existat pentru unguri. Au ignorat-o. Barițiu ne dezvăluie și aici existența unor acte care dădeau instrucțiuni concrete de modul cum să fie ignorați românii, cum să li se nege naționalitatea și alte drepturi legate de existența și libertatea lor. Acest punct 6 „fusesse, scrie Barițiu, compus înadins în termeni obscuri, întortochiați, apoi conform perfidiei vechi primise și guvernatorul instrucțiune rezolvată, că la dietă se compune lucrul așa, încât din respectivul articol de lege nu cumva să rezulte recunoașterea poporului român ca națiune română indigenă (natio recepta), ci să figureze tot numai în coada celorlalte”⁴⁸³.

Dar zilele care au urmat le-au rezervat românilor surprize și mai mari, neprevăzute nici de Barițiu și alți conducători ai românilor. Ungurii nu s-au liniștit și nici nu se gândeau, ca în caz de refuz al unirii de către români, să continue doar cu metode perverse de denaturare a istoriei sau de folosire a fel de fel de promisiuni, pe care nici nu se gândeau niciodată să le respecte. Erau decizi să folosească și forța, precum au și făcut-o.

După ce au asistat la toată parada de „înmormântare a țării”, de către Dieta ungurească de la Cluj, Barițiu s-a întors acasă la Brașov. El nu mai trăgea speranța într-o împăcare pașnică între români și unguri.

În drumul către casă s-a oprit însă la Sibiu pentru a raporta Comitetului cele întâmplate. Nutrea speranța că poate delegația condusă de Andrei Șaguna va avea mai mult succes la Viena. Bănuțiu a fost foarte supărat cu privire la comportarea delegației de la Cluj, cu deosebire pentru „suplimentul” antisăsesc redactat la îndemnul lui Lemeni. Speranța lui Barițiu în succesul delegației de la Viena s-a spulberat și ea destul de curând și categoric. În ziua de 10 iunie la Innsbruck, unde se găsea împăratul Ferdinand I, acesta a sancționat votul Dietei din Cluj consfințind unirea dorită de Ungaria.

În data de 4 iunie, Barițiu a plecat de la Sibiu la Brașov, iar, comitetul în fața căruia trebuia să se prezinte, fusese dizolvat din ordinul guvernatorului Teleki în data de 2 iunie, continua să lucreze. O parte din membrii comitetului: Papiu, Buteanu, Constantin Romanul și Eliseu Armatul erau puși sub urmărire și amenințarea, după cum ne comunică Al. Papiu Ilarian în vol. II al Istoriei sale despre românii din monarhia austriacă.

⁴⁸² Vezi: *Părți alese din Istoria Transilvaniei ... vol. II*, p.143.

⁴⁸³ *Ibidem*.

Măcelul de la Mihalț din 12 iunie ordonat de baronul Eszterházi și executat de o companie de secui soldat cu 12 români morți și 11 răniți l-a supărat deosebit de tare pe Avram Iancu. Acesta hotărât să-i răzbune imediat pe români, este însă sfătuit de Barițiu și Bărnăuțiu ca deocamdată să dea dovadă de răbdare și moderație pentru a nu provoca – până se va clarifica situația – noi și nevinovate victime. Iancu le-a răspuns celor doi, că de ei ascultă, „dar să țină minte secuii”⁴⁸⁴.

Iancu i-a ascultat pe cei doi, dar hotărârea sa de a organiza rezistența armată nu s-a potolit. Barițiu s-a convins și el că măcelul de la Mihalț trebuie răzbunat. Într-un articol publicat în 27 mai/8 iunie, el scrie în acest sens că „Sângele nenorociților, vaerul și amarul văduvelor și al orfanilor va striga răzbunare către cer și va fi testimoniu numai de ura națională care jucă rol principal la acea execuțiune atât de barbară. Iată – conchidea el – așa se pune la probă răbdarea poporului nostru”⁴⁸⁵.

Revenit acasă, la Brașov, Barițiu și-a continuat activitatea redacțională în noi condiții create de încetarea acțiunii cenzurii printr-un act favorabil emis la 15 mai 1848. Va publica totuși cu prudență, deoarece se simțea urmărit în continuare. „La 3 iunie vestește desființarea iobăgiei votată de Dieta din Cluj, dar la 23 iunie denunță teroarea dezlănțuită împotriva foștilor iobagi care cereau aplicarea noilor drepturi ... protestează împotriva constrângerii la care erau supuși intelectualii români pentru a semna declarații în favoarea unirii. Condamnă de asemenea modul cum se desfășoară alegerile pentru noua Dietă din Pesta, românii fiind înlăturați în mod sistematic. La 12 august anunță arestarea la Sibiu a lui Treboniu Laurian și Nicolae Bălășescu, iar peste patru zile comentează cu indignare tentativa de arestare a lui Bărnăuțiu”⁴⁸⁶.

Discrepanța dintre principiile promovate de revoluționarii maghiari și faptele lor de agresiune împotriva românilor nemulțumește guvernul maghiar. Se încearcă, am văzut anterior, coruperea lui Barițiu, dar fără succes.

În lunile iulie, august și septembrie 1848 evenimentele în Transilvania se precipită. Ca urmare a introducerii stării de asediu în Principat s-au comis nenumărate atrocități asupra populației românești, dar și a atitudinii antiabsburgice pe care guvernul maghiar începuse să o manifeste din ce în ce mai accentuat. În aceste condiții, conducătorii aleși ai românilor la adunarea de la Blaj, au considerat oportun să reexamineze situația politică și să repună în discuție unirea votată de Dieta din Cluj și

⁴⁸⁴ *Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol II, p.165.*

⁴⁸⁵ *Gazeta de Transilvania, nr. 43/1848.*

⁴⁸⁶ cf. Vasile Netea, George Barițiu. *Viața și activitatea sa*, Edit. Șt., București, 1966, p. 218.

sanționată de împăratul Ferdinand. Curtea din Viena se găsea deja în conflict cu guvernul de la Pesta, care a refuzat să pună la dispoziție trupele necesare reprimării revoluției italiene. Din ordinul împăratului Dieta din Pesta este dizolvată, iar guvernul Battyány e silit să demisioneze. Ungurii au constituit un nou guvern în frunte cu Ludovic Kossuth, nerecunoscut de împărat, guvern care nu a admis nici dizolvarea Dietei. Astfel ruptura dintre revoluționarii maghiari și habsburgi este oficializată. Trupele imperiale primesc ordinul să reintroducă „ordinea” în Ungaria.

Raporturile dintre unguri și români se deteriorează și ele tot mai mult. Tensiunea dintre ei crește. Ungurii se dedau tot mai des la acte de teroare împotriva populației românești din Transilvania. „Represiunea sângeroasă de la Luna, urmând celor de la Mihălț, Bara și Nădab a tensionat și mai mult atmosfera din Transilvania și așa destul de încordată, făcând astfel un nou și serios pas spre războiul civil. Românii erau împinși tot mai mult spre declanșarea unei revoluții democratice de natură *societății antifeudale și naționale*. Lucrurile se îndreptau spre situații de confruntări înarmate. Românii, după cea de a doua Adunare Națională din 3/15 mai de la Blaj, solicitau tot mai des o nouă mare Adunare Națională. Violențele împotriva românilor din 29 mai (Abrud), Mihălț (2 iunie), Marghita (iunie), cele trei urmate în luna septembrie (Bara, Nădab și Luna) au atins cote insuportabile pentru români. Executanții acestor violențe, brațul înarmat al aristocrației maghiare și masa de manevră a guvernului Ungariei erau detașamentele de represiune secuiești. Omoruri, bătăi crunte, violuri, amenzi exorbitante și încarcerări arbitrare ale țăranilor și intelectualilor, producătoare de multă suferință la românii din Transilvania, le-a întărit dorința de ripostă.

Ungurii, prin aceste violențe le-au produs românilor multă suferință, multe dureri. În timp ce în apusul Europei mișcările revoluționare se terminau, tot mai des, cu schimbări, în Transilvania revoluția le aducea românilor multă durere și vieți pierdute în zadar și teroarea ungurească.

Conducătorii revoluției române și-au dat seama, că sunt obligați de împrejurări să se recurgă și din partea transilvănenilor la măsuri hotărâte pentru apărarea ființei lor naționale. Soluția adoptată a fost: o nouă dezbatere în cadrul unei noi adunări naționale. Românii și-au dat seama că ei nu pot găsi protecție decât la cele două regimente românești de graniță de la Orlat și Năsăud. Acolo s-au desfășurat două adunări furtunoase, preludii ale celei de a treia adunări naționale de la Blaj. „Adunarea de la Orlat avusese loc în 10-11 sept. Și cea de la Năsăud în 14 sept. 1848, hotărârile lor priveau unele viața militară, iar altele erau o reluare și reafirmare a celor de la Adunarea din 3/15 mai de la Blaj”⁴⁸⁷.

⁴⁸⁷ cf. *Istoria României: Transilvania*, Cluj-Napoca, 1997, p. 873.

La Orlat, românii cereau din nou „dreptul neîngrădit de a vorbi, de a scrie și de a tipări, de a ține adunări, consultări și de a forma societăți”⁴⁸⁸. La Năsăud s-a făcut un pas mai departe al revoluției române: ruperea totală de guvernul ungar, motivată prin faptul că uniunea Transilvaniei s-a efectuat „fără să se fi luat în seamă protestarea guvernului român care face numărul precumpănitor al locuitorilor și într-un mod silnic”⁴⁸⁹. Iată ce scrie despre rezultatul celor două dezbateri, istoricul G. Barițiu în *Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. II*: „Dezbaterile și hotărârile adunărilor celor două regimente ținute la Orlat și Năsăud alături de, omorul de la Luna străbătu în tot cuprinsul țării nu numai prin ziare și de la om la om, dintr-o comună în alta, pe drumuri și pe la târguri de săptămână”⁴⁹⁰.

Românii, explică Barițiu în „*Părți alese din Istoria Transilvaniei ...*”, erau atât de revoltați de prigoanele la care fuseseră expuși și de cele de care aflau mereu că li se mai pregătesc în viitor, încât nimeni și nimic nu i-ar mai fi putut opri să meargă la Blaj pentru a se pregăti de luptă împotriva terorismului maghiar. Mersul la Orlat, Năsăud și apoi la Blaj al tinerilor români pentru a se înscrie în detașamente de luptă a fost determinat și de o lege a guvernului maghiar care prevedea încorporarea a 40.000 de recruți pentru a lupta împotriva popoarelor care își cereau libertatea națională și o viață de stat bazată pe democrație și libertate.

La adunarea militarilor de la Orlat, locuitorii provinciali ne îndemnați de nimeni au alergat cu mulțimea, pentru ca să audă și să cunoască ce are să aștepte de la evenimentele care se îmbulzeau peste țară. Tinerimea și alți cărturari petreceau retrași de înaintea tiraniei, iară poporul se îmbărbăta și decise să nu o mai suferă”⁴⁹¹.

O parte din participanți de la adunarea de la Orlat, dar și din alte localități, s-au îndreptat direct către Blaj. La 16 sept. 1848, Barițiu este informat că la Blaj și împrejurimi se aflau circa 2.000 de români înarmați; o delegație a românilor este trimisă la guvern pentru a cere eliberarea arestaților Micașiu și a protopopului Balint și pentru a anula legea de încorporare a tineretului nesancționată de împărat. Dar la Blaj sosește și baronul Vay în calitate de comisar plenipotent a guvernului de la Cluj. Venise la Blaj și A. Iancu de la Vidra cu trupa sa de munteni relativ disciplinați mai bine decât toate celelalte trupe de popor cât aflate a se arma începând din august, bine, rău. Baronul Vay plenipotentul guvernului îi îndeamnă români să plece acasă, de această data însă – spre deosebire de altă

⁴⁸⁸ cf. *Ibidem*, p. 874.

⁴⁸⁹ *Foaie pentru minte ...* nr.37/1848.

⁴⁹⁰ *Părți alese din Istoria Transilvaniei ... vol. II*, pp. 242-243.

⁴⁹¹ *Ibidem*, p. 243.

dată – în termeni reverențioși. Dar numărul românilor sporește mereu la Blaj. Avram Iancu, Axente Sever și Iovian Brad își dădeau toată silința să instruiască poporul pentru luptă. În cele din urmă Vay a plecat de la Blaj. În 24 septembrie adunarea de la Blaj era numeroasă, scrie Barițiu, dar nu de 60.000 de oameni după cum consemnau ziarele ungurești. O adunare așa de mare „nu și-ar fi pierdut vremea cu petițiunile”; ar fi năvălit totul în cale, nici n-ar fi discutat cu guvernul.

În 25 sept. Au sosit de la Sibiu Simion Bărnuțiu, Ilarion Pușcariu și August Treboniu Laurian, însoțiți de locotenentul Novac de la Orlat. În aceea zi „s-au discutat mulțime de postulate și năpăstuiți *naționale*, care pot fi găsite în protocolul acelei adunări”. S-au mai ascultat și alte plângeri și reclamațiuni parțiale ridicate în adunare de diverse ținuturi ale țării. „S-au mai consultat și despre mijloacele de a organiza o gardă națională, târziu destul, după ce adversarii erau organizați și exercitați în curs de șase luni”

La cea adunare de la Blaj, românii au proclamat a doua oară constituția imperială dată de împăratul Ferdinand în aprilie pentru toate țările monarhiei, „în spirit neașteptat de liberal – notează Barițiu – pentru acele timpuri”, iar la cea solemnitate au asistat și corpul ofițerilor c. r. – ne informează tot el.

Cea de a treia Adunare Națională de la Blaj a votat ca românii, să treacă de partea împăratului, să lupte împreună cu sașii, să primească arme și alte materiale de război din partea Austriei.

Sașii inițial, la începutul tratativelor, nu avea încredere în români. Numai după ce generalul Puchner s-a convins de loialitatea românilor, a intrat în tratative cu românii, cărora le-a dat arme, ofițeri pentru instruirea combatanților români și alte materiale de război.

La cea de a treia Adunare Națională de la Blaj s-a constatat că numărul membrilor comitetului ales la cea de a II-a Adunare Națională era prea mare. Fiind întocmit din 12 membri; din care o bună parte nu locuiau în Sibiu, comitetul funcționa foarte greoi. S-a numit un nou comitet compus numai din 6 persoane care în cursul războiului să stea la *Sibiu și la ordinul generalului*.

Protocolul adunării poporului român ținută la Blaj din 3/15 până în 13/25 sept. 1848, redat de Barițiu în *Istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, în preambulul său glăsuia astfel:

„Împins de terorismul unguresc și de stoarcerile, jafurile, arestările, batjocurile, violențele, prigonirile și uciderile, care au urmat din acel terorism nemaipomenit din această țară, curse poporului român din toate

părțile Transilvaniei, la Blaj, spre a se înțelege despre starea sa cea tristă și spre a se adresa la locurile cele mai înalte pentru îndreptarea ei”⁴⁹².

Cererile sistematizate în 5 puncte și subpuncte se referă la: încetarea jafurilor, a stării de asediu, introducerea legalității în țară, să li se restituie vitele rechiziționate, a instrumentelor de economie confiscate, eliberarea celor arestați fără pricină (țărani, învățați, profesori ș. a.), să nu mai fie nimeni închis fără vină, să se desființeze tribunalul inchizitorial, să li se interzică funcționarilor de a mai face fapte nelegiuite, să se înceteze tot felul de robote spre a nu mai lăsa drum deschis apăsărilor și jafurilor foștilor domni de pământ și dregătorilor din comitate, până la numirea unor comisii, să nu se mai pună nicio lege în aplicare nesancționată de împărat.

O deosebită importanță o avea pentru români paragraful 3 care glăsuia astfel: „Pentru securitatea publică în satele și ținuturile românești să se înființeze acum garda națională română, după îngăduința cea apriată a Maiestății sale împăratului”.

Deosebit de importante erau cerințele românilor – așa cum erau menționate în protocolul Adunării de la Blaj din 13/15 sept. 1848 - de a se numi o comisiune mixtă compusă din români, unguri, sași și secui, care să cerceteze și să judece, să despăgubească și să pedepsească toate stoarcerile, jafurile, prigonirile arestările, violențele, uciderile ș. a. câte au urmat din sistema teroristă.

Urmări deosebit de importante a fi avut paragraful 5 al petițiunii în cazul aplicării lui prin care se cerea : „numirea unei comisii urbariale din toate națiile și clasele de oameni; care să aplaneze toate certele și pricinile între fostul domn de pământ și între țăranul care e acum om liber (slobod)”⁴⁹³.

În același protocol, Adunarea Națională din 13-25 sept. Aduce la cunoștința imperialilor că românii, bazați pe jurământul din 3/15 mai, își mențin hotărârile cu privire la respectarea drepturilor politice și civile, că prefăce cele două regimente de graniță române „întru ale sale, dar neagă uniunea, alegerile de deputați pentru dieta ungurească etc. Românii declară „că nu recunosc uniunea Transilvaniei cu Ungaria”; „că nu vor să recunoască ministerul unguresc, ca o urmare a uniunii”; „că vrea să stea de-a dreptul numai sub Maiestatea sa împăratul și sub ministerul său împărătesc; cere aprobarea unei noi Adunări Naționale a românilor; să se deschidă cât mai curând Dieta Transilvaniei compusă din deputați români, germani (sași) și unguri (secui) aleși după proporțiunea sufletelor fiecărei națiuni.

⁴⁹² Părți alese din Istoria Transilvaniei ... vol. II, pp. 247-248.

⁴⁹³ Ibidem, pp. 247-248.

Poporul român proclamă constituțiunea împărătească austriacă, care să aibă putere și pentru Transilvania”.

Barițiu făcând referire la protocolul Adunării generale din perioada 13-25 sept. 1848. menționează că acesta mai cuprinde, printre altele, evenimente importante în mișcarea românească de la 1848, cum ar fi cele din 16.sept.st.v. de înființare a gărzii naționale, trecerea în protocol a plângerilor particulare ale oamenilor. Protocolul cuprinde, scrie Barițiu, mii de aceste plângeri. Citind aceste evenimente particulare te cuprinde groaza de grozăviile cuprinse în ele. Tot în 16 sept.v. după amiază, românii prezenți la Blaj, au fost convocați pe Câmpul Libertății unde, în prezența ofițerilor români, s-a proclamat pentru a doua oară Constituția austriacă în calitate de lege fundamentală a românilor transilvăneni.

Și iată-i pe români închinându-se în fața împăratului austriac, cerându-i ocrotire, dându-se pe seama legilor austriece. Cu ce i-a răsplătit împăratul austriac pe români, după ce i-a învins pe unguri în urma luptelor avute cu aceștia în 1848/49? Nu cumva împăratul a trădat loialitatea românilor? Evenimentele ulterioare au dat răspunsul clar românilor că împăratul i-a trădat. Cel mai evident fapt va fi crearea imperiului dualist austro-ungar de la 1867, eveniment despre care, Barițiu spunea adesea, că imperialii nu și-au îndeplinit tratatele prin care au promis că vor apăra Transilvania de orice pericol de a fi desființată ca Principat de sine stătător.

Supărat însă pe unguri că l-au trădat, împăratul Ferdinand a emis un manifest lung cu data de 22 sept. 1848, în care spunea curat, că, cu sancționarea reformelor radicale votate de camerele Ungariei s-a înșelat cumplit, căci adică Maiestatea Sa crezuse, că prin atâtea concesiuni făcute Ungariei, legăturile între țările monarhiei vor câștiga în tăria lor; acum însă vede că se cearcă tocma contrariul, că legile sunt votate greu, securitatea publică suferă „... rapacitatea se înmulțește, turburările sporesc; ceea ce-l turbură mai mult este, că chiar unii miniștri ungurești lucră spre a separa Ungaria de monarhie și a micșora drepturile coroanei; ei dau la o parte legile și lucră *întru ascuns*, conspiră”⁴⁹⁴. Ungurii sunt învinuiți că nu vor să ajute monarhia cu războiul, cu răscoalele din Italia, că pun în aplicare legi nesancționate de împărat, că vor să spargă unitatea monarhiei, că ungurii sunt împotriva dinastiei. Apoi suveranul „*invita*” pe „popoare să dea ascultare suveranului lor, iar nu rebelilor și turburătorilor de pace publică”. Au mai urmat încă trei manifeste ale împăratului în care este criticat guvernul lui Ludovic Kossuth și magnații unguri că elaborează legi ilegale care urmăresc dezmembrarea imperiului austriac și a monarhiei austriece.

⁴⁹⁴ *Ibidem*, p. 250.

George Barițiu nu a participat la Marea Adunare de la Blaj din 13-25 sept. 1848. A continuat să redacteze „Gazeta ...” și „Foaia ...”. În această perioadă el a luat legătura cu mulți boieri refugiați din București, de care era plină promenada din Brașov, unde aceștia și principele Bibescu făceau dese plimbări, având și multe discuții despre revoluțiile tuturor românilor anului 1848. În Brașov bântuia și holera, care stingea multe vieți omenești. Barițiu și soția sa au fost și ei bolnavi de holera. Au scăpat însă ambii cu viață. La 7 august în familia lui Barițiu s-a născut al cincilea copil. L-a botezat în 12 sept. punându-i numele de Ieronim⁴⁹⁵, nașă fiindu-i Cicoana Paraschiva, G. Nica, Parohul botezător tot Toma Vasiliu. Aceeași care-i botezaseră și ceilalți copii născuți anterior.

După cele patru manifeste ale împăratului din 22 și 25 sept. a ajuns, relatează Barițiu și la Brașov știrea despre asasinarea generalului Comite Lamberg, comisar plenipotent, pe podul de la Pesta în 28 sept. 1848. Se discuta mult în Transilvania despre Adunare Națională de la Blaj „și încă de astă dată înarmați, despre prinderea și spânzurarea studenților juriști Bătrâneau și Simonis de la Cluj.

În această perioadă a lunilor august și început de septembrie, Barițiu relatează în „Foi comemorative ...”, sașii din Brașov încă îi mai menajau pe secui, cu care nu cutezau să se învrăjbească de tot. Parte din sașii brașoveni erau unioniști. De aceea, Barițiu nu se mai simțea în siguranță în orașul său în această perioadă. La Sibiu, în schimb, sașii s-au declarat pe față împotriva ungarilor. O făceau pe față emițând și proclamațiuni înfocate în contra ungarilor.

Cele două manifeste împărătești din 22 și 25 sept. cu teribila asasinare a generalului Lamberg din 28 sept., desființarea prin aceleași decrete a parlamentului Ungariei, luarea unor măsuri extraordinare pentru imperiu și armată, comiterea multor atrocități de către unguri și secui l-au trezit la realitate, scrie Barițiu, și pe „septuagenarul comandant general baron Ant. Puchner din pasivitatea sa și a dat proclamațiunea prea bine cunoscută din 18 octombrie, prin care provoca pe națiunea română și săsească la arme”⁴⁹⁶.

Era și timpul. Cu două zile mai înainte fusese confirmat și noul comitet ales de către Marea Adunare Națională din Blaj sub numele de Comitet de pacificațiune, care și-a fixat sediul la Sibiu. Membrii acelu

⁴⁹⁵ **Ieronim G. Barițiu (1848-1899)**, fiul lui George Barițiu. A urmat cursuri de filozofie și economie. Publicist. A lucrat împreună cu tatăl său la ziarul „Observatorul”. A scris studii și eseuri pe teme economice, sociale și filozofice. A fost funcționar la Fabrica de hârtie de la Zărnești și la Banca „Albina” din Sibiu. Om de înaltă cultură.

⁴⁹⁶ *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892 ...*, p. 23.

comitet erau (în ordine alfabetică: Bălășescu Nicolae, Bărnăuț Simion, Bran Ioan, Cipariu Timotei, Laurian A.T., Micaș Florian). Toți acești membri ai comitetului erau oameni fără experiență organizatorică statală, militară, administrativă ș. a. Dintr-o dată s-au trezit într-o situație care incumba o mare răspundere: răspundeau - spune Barițiu - de soarta unei țări. Un număr de șase bărbați era insuficient însă pentru realizarea acestui scop. Comitetul a fost însă completat cu : Florian Aron și Gabriel Muntean în calitate de secretari „și docentele Banciu ca actuar”. Peste puțin timp l-au convocat și pe Barițiu, punându-i-se în vedere că în mod obligatoriu trebuie să se mute la Sibiu pe perioada evenimentelor belice. Nu s-a luat în considerație faptul că ar fi fost o eroare să sisteze apariția celor două periodice pe care le edita el tocmai în condițiile în care începea războiul civil în Transilvania. Redactarea foilor a fost însă asigurată de Andrei Mureșan, colaboratorul lui Barițiu. La Sibiu, pe lângă că era membru al comitetului național român a fost numit și membru în *Comitetul de Apărare al țării*, compus din ofițeri c. r. și din câte doi civili români și sași sub președinția generalului F.M.L. Pfersmann. Comitetul avea misiunea de apărare și de a supraveghea mersul de război, de a informa comandantul suprem, să creeze o conlucrare armonioasă între cele două comitete: românesc și săsesc și între prefectii ambelor naționalități, pentru a evita eventualele ciocniri între ei, uneori pentru „lucruri bagatele”.

Barițiu, notează în „Foi comemorative ...” că a rămas la Sibiu timp de peste patru luni de zile. Această perioadă este împărțită de Barițiu în două mari secvențe: „Războiul civil în Transilvania din octombrie până în decembrie 1848” și Războiul civil din decembrie 1848 până în ianuarie 1849.

Din aprilie și până în octombrie 1848 s-au convins, nu numai românii, că ungurii urmăresc scopuri subversive de destrămare ci și chiar de preluare a imperiului austriac, ci și austriecii în frunte cu împăratul. Acesta convingându-se că a fost rău inspirat când a sancționat legile de la 11 aprilie, a lansat - cum am văzut mai sus - un manifest către poporul din Ungaria prin care declara starea de asediu, dizolva dieta și numea un comandant suprem al armatelor pe banul Jellachichi, iar ministru președinte pe generalul baron Recseipecea⁴⁹⁷.

La acest manifest al regelui, comitetul revoluționar în frunte cu Kossuth a răspuns printr-un decret adresat tuturor comandanților de trupe, de cetăți întărite, ca într-un termen de 7 zile să se înalte pretutindeni steagul unguresc, fiecare cetățean să se considere supus numai al Ungariei și să se

⁴⁹⁷ Vezi: *Istoria mișcării românești din Ardeal în anii 1848 și 1849 după părți alese din Istoria Transilvaniei*, de George Bariț, București, Edit. Librăriei Stănculescu, 1919, p. 43.

pregătească liste amănunțite de toate materialele de război sub amenințare de pedeapsă cu moartea.

Până în octombrie 1848, românii nu au vărsat sânge unguresc, nu au maltratată nici un maghiar. Ei au suferit barbarismele din Abrud, omorurile de la Sâncrai, măcelurile de la Mihalt și Luna, înțemnițările din tot cuprinsul țării, nu numai pentru că au ținut la drepturile lor omenești, politice și civile. Românii au suferit aceste fărâdelegi însă le-au ținut și minte. După uciderea lui Lamberg în mod mișelesc la Pesta, spânzurarea contelui Latour la Viena, ungurii au continuat cu spânzurarea și împușcarea preoților și altor români, fără a avea vreo sentință a vreunui tribunal legal, ci erau omorâți pur și simplu. Baronul Apor spânzurase în septembrie 26 de români, contele Haller a împușcat singur trei preoți români, la Cluj au fost spânzurați 2 studenți în drept și mai târziu încă 26 de români. Aceste barbarii urmăreau să-i terorizeze pe români, dar s-au înșelat amar, deoarece urmarea a fost represalii teribile, mai ales după ce secuii dăduseră foc la câteva sate de români⁴⁹⁸.

Românii după Adunarea Națională de la Blaj au început și ei să se înarmeze, „cu același drept și pe baza aceleiași legi sau nelegi în puterea căroră se înarmau și ungurii”.

Generalul Puchner, relatează Barițiu, a dat un ordin ca trupele de linie și românii să dezarmeze batalioanele și escadroanele de voluntari unguri. „Au și dezarmat românii unii pe alții”, mai ales în jurul Blajului. Dezarmările acestea au dus însă la conflicte grave, în care și-au pierdut viața diferiți unguri care nu depuneau armele de bunăvoie. Ungurii nu întotdeauna depuneau armele de bunăvoie. Așa s-a întâmplat, de exemplu, la Sângatin (Kis-Enged), unde ungurii din comună și împrejurimi adunați într-o curte boierească au refuzat să predea armele, Românii au atacat, iar ungurii au împușcat patru români. Aceștia înfuriați peste măsură au dat foc curții boierești și i-au măcelărit pe toți ungurii de acolo, pe care au putut pune mâna, oricum numai câțiva au scăpat cu viața prin fugă. La sfârșitul luptei zăceau neînsuflețite 141 cadavre în curte și casa făcută scrum. Maghiarii din această catastrofă nu au învățat nimic! Au continuat cu spânzurarea și împușcarea românilor din Cluj, unde au fost executați studenții în drept Bătrâneanu și Simonis și protopopul Vasile Turcu și mulți alți preoți, studenți și țărani români.

Secuii au făcut și ei adunare națională, și-au întocmit oaste. Oastea secuiască s-a împărțit în patru brigăzi de câte 4.000 de oameni fiecare, care „au plecat pentru a se război cu „Valahii”. Cea dintâi comună devastată de ei a fost Arhida locuită de 500 de români și 600 sași. De aici încolo jafurile și

⁴⁹⁸ Vezi: *Ibidem*, p. 44.

omourile s-au ținut lanț. După un raport sosit la comitetul național român, în primele patru zile s-au prădat și aprins 9 sate, iar până la 16 dec., adică numai în 7 săptămâni, au fost arse și devastate mai mult de o sută de sate românești și săsești⁴⁹⁹.

Totuși gen. Puchner, comandantul trupelor din Transilvania încă mai credea într-o colaborare cu ungurii. El în loc să se teamă de unguri, care voiau să-i desființeze și pe sași, se temea mai mult de români.

Abia la 18 oct. 1848 după ce s-a confirmat comitetul român din Blaj, a rupt Puchner orice legătură cu revoluționarii unguri – printr-o proclamație adresată țării.

Odată cu acea proclamație, comandantul a mai decretat și ridicarea *gloatelor*, în care scop a mai dat și o instrucțiune foarte memorabilă – remarcă subtil Barițiu -, în care arată cum să se facă această ridicare: „fiecare sat sau oraș să-și numere oamenii buni de luptă, să-i armeze cu puști, cu lănci, cu coase și furci. Nici o ceată să nu fie mai mică de 150-200 de oameni, însă nu mai mulți și aceste cete să fie comandate de căpitani. Câte trei cete vor forma o unitate de luptă comandată de un tribun”⁵⁰⁰.

Disprețul lui Puchner față de români era atât de mare încât îi trimitea să lupte înarmați aproape numai cu lănci și furci împotriva unui dușman alcătuit din „trupe regulate și instruite, înarmate cu puști, însemna nici mai mult nici mai puțin decât a duce mii de oameni la măcelărire”⁵⁰¹.

Odată cu proclamația lui Puchner a adresat și comitetul național român, compus din 6 membri (A. Treboniu Laurian, Simion Bărnuțiu, Nic. Bălășescu, Florian Micaș, Timotei Cipariu și Ioan Bran) un manifest către poporul român pentru apărarea neamului și împăratului. Tot atunci au luat și românii toate măsurile de înarmare și de organizare. Furnizarea de arme cerute de către comitetul național român generalului Puchner; s-a desfășurat mai lent decât atacurile pe care le executau ungurii și secuii asupra românilor.

În scopul concentrării acțiunilor celor două națiuni la 24 oct. s-a înființat un comitet comun numit *Comitet de apărare de țară* sub președinția generalului Pfersmann și cuprindea din partea românilor pe A. Treboniu Laurian și Gavril Munteanu, iar ca supleanți pe Ion Bran și G. Bariț. Acest comitet avea ca obiective de îndeplinit recrutarea de luptători pentru întregirea regimentelor din Țară, înființarea unui batalion de vânători sași, ridicarea și înarmarea *gloatelor*, aprovizionarea puterii armate cu alimente, îngrijirea de transporturi necesare trupei etc. În 26 oct. un nou decret ordona

⁴⁹⁹ *Ibidem*, p. 47.

⁵⁰⁰ *Ibidem*, p. 48

⁵⁰¹ *Ibidem*.

recrutarea în grabă a 3.745 de români și a unui batalion compus din 1.273 sași⁵⁰².

Toate aceste măsuri, apreciază Barițiu, erau efectuate în grabă, erau făcute sub presiune, de aceea ele nu puteau să dea rezultatul dorit. Ungurii în schimb aveau armată regulată, bine înarmată și bine instruită.

Cu toate acestea primele lupte au fost câștigate de trupele imperialilor și românilor. Încercările, de exemplu, ale sașilor de a distruge Blajul și apoi să gonească garnizoana de oaste împărătească din orașul Aiud au dat greș. O altă trupă formată din 8.000 secuici a fost bătută la Oșorhei de soldații imperialilor de sub comanda generalului Gedeon. Învingătorii numărau 4.000 de soldați. Gedeon nu le-a dat voie însă românilor și sașilor să-și recupereze bunurile pe care secuicii le jefuiseră din satele lor. I-a făcut scăpați pe secuici cu prăzi cu tot.

„Eroismul” cel glorificat al secuicilor însă și amenințarea partidului revoluționar cu 30, 60 și chiar 80 de mii de secuici a făcut la Tg. Mureș un fiasco îngrozitor, care de altfel s-a mai repetat de câteva ori, iar despre biruințe secuiești poate fi vorba numai acolo, unde li s-a dat voie să prade și să jefuiască *sate neapărate de nimeni*, dimpotrivă oriunde a fost de luptat cu trupe disciplinate, secuicii au fost bătuți și puși pe fugă.

Generalul Gedeon i-ar fi putut izola și distruge complet pe secuici, dacă-i urmărea în satele lor. Nu a făcut-o. Această greșală s-a răzbunat. Secuicii s-au reînarmat, s-au reorganizat și instruit și au prădat iarăși satele de români și pe cele săsești (Feldioara, Prejmer, Hărman etc.). Răzbunarea a fost cruntă, cruzimile odioase.

În Comitatele Ardealului, recunosc și istoricii unguri, în satele ungurești ce se găseau sub comandă militară românească, civililor nu li s-a întâmplat nimic. În schimb, satele românești din comitatele Arad, Zărand erau mereu atacate și jefuite de incursiunile armate ale ungarilor din Ungaria.

Către sfârșitul lunii octombrie batalioanele de honvezi și escadroanele de cavalerie înarmate și cu tunuri au început să atace satele și orașele românești (Baia de Criș, Hălmagiu, Brad ș. a.). Satele erau arse, românii prinși erau spânzurați fără judecată. Scenele s-au repetat în multe sate și orașe. Maiorul Buzgo, un comandant barbar al ungarilor a spânzurat 8 români fără nicio judecată, în altă zi a mai spânzurat 10 români tot fără judecată, după care s-a retras în Ungaria.

Ca răspuns la represaliile ungarilor, au început și românii cu represaliile. Astfel „pentru cei 18 români spânzurați din porunca lui Buzgo, au spânzurat și ei 6 maghiari”⁵⁰³.

⁵⁰² *Ibidem*, p. 52.

Luptele de uzură au mai continuat în multe localități ale Transilvaniei. Trupele unite ale românilor și sașilor conduse de către colonelul Urban au cucerit la 18 noiembrie 1848 Clujul, dar la 19 dec. 1848, armatele imperiale au pierdut atât Clujul cât și tot nordul Ardealului⁵⁰⁴.

Începe o nouă perioadă a războiului civil din Transilvania, pe care G. Barițiu a numit-o „*Războiul civil din decembrie 1848 până în ianuarie 1849*”.

Războiul civil s-a întins peste întreaga țară, comunicația poștală încetase complet. „Separați de lumea din afară, neștiind nimic despre evenimentele din celelalte părți ale monarhiei, baronul Puchner și colegii săi din Sibiu ajunseră să creadă prin decembrie că liniștea fusese restabilită în întreaga țară, afară de comitatul Trei Scaune”⁵⁰⁵.

Puchner se gândea să reorganizeze municipiile, dând instrucțiuni în acest sens. Au intervenit și discuții între români și sași cu privire la această reorganizare. Mai ales cu privire la alegerea de funcționari, dar și cu privire la insuficiența armelor de foc de care dispuneau românii. Puchner susținea că armata regulată nu are nici ea suficiente arme. A dat chiar un ordin, ca gloatele românilor să dea înapoi armele de foc pe care le-au primit înaintea începerii luptelor. Românii au protestat. Aflând și Puchner că țara nu este complet pacificată a renunțat la ordinul din 18 oct. prin care cerea armele înapoi. Și-a dat seama Puchner că încă mai avea nevoie de români. Comitetul român de apărare, nu a văzut cu ochi buni acel ordin de adunare a armelor de la „gloate”. La 22 noiembrie s-a dat și un regulament prin care se reglementează relațiile dintre cetele de lăncieri și autoritățile militare, se reglementează atribuțiile comitetului național ș.a.

Puchner l-a suspendat pe episcopul Lemeni din funcțiune, a oprit orice comunicație cu el, i-a confiscat averea ș. a. pe motiv „că el (episcopul – n. ns.) se făcuse la Cluj unealta partidului revoluționar, în contra intereselor statului și a dinastiei” ... „a fost unul din actele cele mai tiranice din câte s-au petrecut în anii 1848/49 în Transilvania”⁵⁰⁶.

În realitate Puchner a fost mai vinovat decât Lemeni, constata, pe bună dreptate G. Barițiu. Generalul a fost cel ce „a deschis în persoană Dieta și nu numai că a încuviințat proclamarea unirii, dar a înaintat proiectul de lege respectiv monarhului, dispunând și înlocuirea steagurilor negre-galbene cu cele ungurești”⁵⁰⁷.

⁵⁰³ *Ibidem*, p. 53.

⁵⁰⁴ *Ibidem*, p. 54.

⁵⁰⁵ *Ibidem*.

⁵⁰⁶ *Ibidem*, p. 55.

⁵⁰⁷ *Ibidem*, p. 56.

Cu Șaguna s-a purtat altfel generalul comandant Puchner. Pe Șaguna l-a somat să declare limpede dacă mai ține la guvernul revoluționar unguresc sau dacă primește cuprinsul proclamațiunii din 18 oct. 1848 „cu toate consecințele ei”. Lemeni a fost pedepsit fără să fie ascultat.

În 2 decembrie 1848 împăratul *Ferdinand* a abdicat, urmându-i pe tron arhiducele *Francisc Iosif*, un tânăr de 18 ani.

Pentru 28 dec. Puchner a convocat două adunări românești: una la Blaj (uniții) și alta la Sibiu (ortodocșii). Exact ca și ungurii în cazul celei de a doua Adunări Naționale din 3/15 mai din același an. Cea de la Blaj a greco-catolicilor nu s-a ținut din cauză că ungurii după ce ocupaseră Clujul se îndreptau spre Blaj. Cea de la Sibiu s-a ținut la data fixată, cu rezultate remarcabile, după părerea lui Barițiu, și peste așteptările generalilor.

„Episcopul Andrei Șaguna a deschis ședința, la care au participat 250 de români, iar din partea lui Puchner a luat parte la ea generalul Pfersmann și alți doi, în calitate de comisari militari.

Episcopul Șaguna i-a dejucat planul lui Puchner. Pentru că adunarea uniților nu s-a putut ține a numit ca secretari între alții pe Paul Dunca și pe George Barițiu, ambii fiind uniți. Și astfel Adunarea de la Sibiu din 28 dec. 1848 a fost statutară, reprezentându-i pe toți românii transilvăneni, ambele lor confesiuni religioase fiind prezente.

„După dezbateri furtunoase – scrie istoricul român – adunarea a formulat 13 postulate naționale și anume:

1. Alegerea de funcționari să se facă în proporția celor trei naționalități principale ale țării, români, maghiari și sași.
2. Să se numească de urgență comisii agrare, care să se cerceteze și reguleze nenumăratele conflicte dintre foștii iobagi și domnii feudali.
3. Comisii mixte pentru a cerceta toate daunele cauzate de popor domnilor și de domni poporului.
4. Să se dea arme de foc unei gărzi compusă din 15 mii de români bine instruiți, în care caz n-ar mai fi nevoie de ridicarea gloatelor.
5. Să se mai procure pentru orice întâmplare vreo 50.000 de puști pe socoteala și creditul națiunii române.
6. Să se deschidă cât de curând școalele, precum și cursuri juridice pentru români în limba lor.
7. Comunelor din care bărbații sunt mereu ridicați pentru gloatele de lăncieri, să li se dea lemne de foc pentru familiile lor, să nu piară de frig.
8. Procesele locuitorilor din Munții Apuseni să fie recomandate cu tot dinadinsul Curții imperiale prin comandantul general.
9. Protestează din nou contra unirii cu Ungaria.
10. Guvernul din Cluj să fie desființat.

11. M. S, să recunoască comitetul românilor în permanență până ce drepturile românilor vor fi regulate definitiv printr-o dietă generală.
12. Dieta să fie compusă din membri aleși din toate naționalitățile.
13. Națiunea română să-și aleagă un cap național, confirmat de monarh, întocmai cum au croații pe Banul lor⁵⁰⁸.

Numai a doua zi după adunare li s-a comunicat românilor despre dezastrul de la Ciucea, invitându-i să ordone prefectilor și tribunilor chiar în noaptea aceea, să cheme din nou gloatele și să fie gata pentru luptele ce vor urma.

Pe data de 1 dec./1848 Kossuth l-a numit pe Bem, un general polonez, comandantul unui corp de armată de 10-11 mii de oameni. Bem a lovit în zilele de 18-19 dec. Armata de 4.000 de oameni a generalului Wardener, a urmărit armata lui Urban, care s-a retras în Bucovina, a intrat în Năsăud unde a dat foc comandamentului de grăniceri și tuturor instituțiilor de acolo, precum și unor comune românești, a trimis curieri secuilor pentru a se răscula din nou și să se alăture armatei condusă de el. Puchner văzând că armata i-a fost învinsă, și-a dat seama că nu mai poate rezista singur. Pentru a păstra principatul Transilvaniei sub stăpânirea dinastiei austriece s-a hotărât să ceară ajutorul rușilor. Puchner a trimis o delegație la București, la generalul Lüders (pe Șaguna și sasu lui Gotfried Müller din Sibiu și Gh. Bica și un senator sas din Brașov către Lüders care era comandantul suprem al trupelor rusești dislocate în Moldova și Muntenia; cererea le-a fost respinsă. Generalul Lüders a pretins ca cererea să fie făcută personal de gen. Puchner. Acesta s-a conformat și Lüders, după o lună de zile, a trimis trupe rusești în Transilvania.

Bem după ce a cucerit cea mai mare parte a Transilvaniei cu centrul la Cluj a pornit armatele sale să cucerească și Sibiul. În drumul său spre Sibiu la 17 ianuarie Bem l-a învins pe Puchner, la 19 ianuarie Bem a fost bătut de Puchner și astfel de această dată Sibiul este salvat. Luptele au continuat în lunile ianuarie și februarie 1849, când cu victorii de partea lui Puchner, când de partea lui Bem (17 ian. 1849: bătălia de la Galfalău unde Puchner este învins; 21 ian. 1849 bătălia de la Sura Mare, unde este învins Bem). În 2 februarie 1849 rușii vin la Brașov.

În data de 11 martie 1849 Bem sosi în fața Sibiului i-a bătut pe ruși și trupele imperiale „care se mai aflau acolo, ocupă orașul, în strigătele de bucurie ale ungarilor. „Membrii comitetului român au scăpat cu mare greutate spre *Turnul Roșu*, de unde au trecut pe pământul României, unde dacă le era viața asigurată, au fost expuși la batjocuri, ajungând și la închisoare”. În ziua de 20 martie, Bem a intrat și în Brașov. „Din ziua de 21

⁵⁰⁸ *Ibidem*, pp.57-58.

martie – scrie Barițiu – habsburgii pierduseră întreaga Transilvanie în afară de o mică porțiune în Munții Apuseni apărată de români și cetatea Alba Iulia, iar țara întreagă a fost stăpânită 4 luni de zile de către partidul revoluționar unguresc”⁵⁰⁹.

În continuare George Barițiu descrie o seamă de *evenimente întâmplare în timpul domniei ungurești exercitate timp de patru luni asupra Transilvaniei*.

Din 22 mart. 1849 Principatul Transilvaniei este stăpânit de doi oameni, generalul Iosif Bem și comisarul Ladislau Csanyi. Bem s-a apucat de treabă intenționând să scoată cât mai multe trupe din rândurile populației existente încă în țară. A dat o *amnistie*, apoi a început să formeze batalioane. Din secuime s-au format 13 batalioane, altele s-au format din tineri români și sași, pe care a putut să pună mâna, În câteva săptămâni Bem își formase numai în Transilvania o armată de 30.000 de oameni. Nu avea însă arme. A turnat din clopote de la biserici sute de tunuri. A improvizat în apropiere de Alba Iulia o fabrică de reparat arme. În luna mai avea deja 110 tunuri mari și mici. S-a îngrijit și de paza hotarelor țării și a trecătorilor prin Carpați.

De partea civilă stăpân rămăsese comisarul Csanyi, care începu un regim de teroare nemaiauzit în contra sașilor și românilor. „Dictatorul Ludovic Kossuth casase amnistia lui Bem, dând mână liberă lui Csanyi și tribunalelor marțiale, înființate de acesta. Mai mult, fiecare ofițer, fiecare maghiar renegat, chiar și unii evrei, își arogaseră cu nerușinare fără pereche dreptul de judecatori asupra vieții românilor. Poporul român întreg era *proscris*, pus în afară de lege. În cele patru luni ale stăpânirii teroriste maghiare proscricțiunea se aplica nu numai contra românilor din Ardeal, ci și celor din Ungaria și Banat”⁵¹⁰.

Insurgenții își fixaseră ca scop exterminarea sau cel puțin micșorarea numărului românilor, care, în afară de cei din Munții Apuseni, erau cu toții *neînarmați*.

Românii neînarmați, nejudecați erau omorâți în case, în câmp, în curte, în piețele publice, unde se nimerea. Până la întoarcerea lui Bem la Sibiu în patru iunie 1849, ungurii ucisese în modul acesta peste 4.000 de oameni *neînarmați*.

Bem i-a scris lui Kossuth să dea ordin să înceteze aceste atrocități. Kossuth le-a continuat, iar guvernul său l-a susținut; Csanyi și complicii săi au ucis 6.000 de români condamnați în tribunalele înființate de el (fără cei ce au murit în luptă sau în incendierea satelor ordonate și executate de oamenii aceluiași). La aceștia se adaugă cei 3.000 de oameni a lui Puchner, trecut în

⁵⁰⁹ *Ibidem*, p. 62.

⁵¹⁰ *Ibidem*, p. 63.

Oltenia. Oamenii lui Puchner erau majoritatea români. Ei au murit de foame și de holeră.

„După evaluări neexagerate, scrie Barițiu în *Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. II*, făcute pe timpul acela, în acest război civil mai mult de 40.000 de români cu căzut victime pentru existența și libertatea națională a poporului român”⁵¹¹. Numărul localităților în care au fost uciși români de către oamenii lui Csanyi a fost foarte mare. Reproducem și noi numele câtorva localități pentru a vedea că insurgenții unguri omorau români – indiferent de sex și de vârstă.

„În Abrud, în luna mai 1849 au fost împușcați 32 de bărbați, 18 femei și 6 copii, mai mici de 6 ani.

În mai 1849, prefectul Dobra a fost ucis în urma unei sentințe a rebelilor.

În aprilie 1849, opt români uciși pe străzi în Galda de Jos.

În luna aprilie 1849, 22 de români măcelăriți în Geoagiu de Jos.

În aprilie 1849, în Baia: 15 bărbați, 9 femei și 3 copii uciși.

În 11 iunie 1849 la Blaj: 16 bărbați și 4 femei împușcați de insurgenți.

La Uioara (Ocna Mureș) au fost uciși atât prin sentința tribunalului de sânge cât și de către particulari 64 de bărbați, 8 femei și 1 copil.

În Aiudel au fost uciși 44 bărbați și 3 femei.

În Iara au fost uciși 24 bărbați și 3 copii.

Numai în Comitatul Alba Iulia au fost uciși 1.724 bărbați, 222 de femei și 55 de copii”⁵¹².

Aceste cifre nu se vor a fi o statistică, deoarece, în acest caz ea ar fi foarte incompletă. Le vom folosi pentru a evidenția adevărul acelor calificative atribuite revoluționarilor unguri și conducătorilor lor, de barbari, cruzi, sălbatici. Dovada: uciderea de către unguri a numeroase femei și copii, suflete cruțate de orice lege a războiului de când lumea! – și prin legi scrise și prin legi nescrise.

După ce au pierdut Transilvania, cu excepția acelei părți din Munții Apuseni, apărată de români, generalii austrieci s-au retras în Austria; românii s-au retras și ei în Munții Apuseni, după ce au zădărnicit timp îndelungat cucerirea cetății Alba Iulia de către trupele ungurești.

Atacați de unguri peste tot, omorâți și schingiuiți în aproape toate localitățile Transilvaniei de oamenii lui Csanyi, „tinerimea și alți oameni capabili să poarte armele și-au aruncat privirea spre Munții Apuseni, ai căror locuitori nici după căderea Sibiului, nici chiar după plecarea generalilor din

⁵¹¹ *Ibidem*, p. 64.

⁵¹² *Ibidem*, pp. 64-65.

țară nu se gândeau să capituleze, „zicându-și: dacă ne-au părăsit austriecii nu ne vom părăsi noi pe noi înșine. Acolo alergară sute de tineri și mulțime de persoane știutoare de carte, care dacă ar fi rămas la casele lor, moartea le-ar fi fost mai mult decât sigură. Însă lipsa de arme și munții producea tuturor grijă mare. Dacă românii concentrați în Munții Apuseni ar fi primit din vreme de la austrieci 10.000 de cartușe, o cantitate suficientă de pulbere și 2.000 de puști și pe lângă aceasta și câțiva ofițeri tineri și energici, acest popor ar fi știut să-și câștige toate cele de trebuință, cereale și sare”⁵¹³.

Retrași în munți, pe un teritoriu destul de redus, nu mai primeau vești din afară, nu mai cunoșteau starea politică și evenimentele din afară. Nu știau ce se întâmpla în jurul restrânsului lor teritoriu.

Pentru ca cei ce vor citi „*Părți alese din Istoria Transilvaniei ...*”, să-și dea seama de ceea ce se întâmpla în afara perimetrului restrâns din Munții Apuseni, Barițiu ne dă și niște informații de ceea ce se întâmplase la curtea imperială cu privire la raporturile dintre austrieci și unguri, dintre austrieci și celelalte popoare ale imperiului și cu privire la situația statului unguresc. La 4 martie 1849, scrie Barițiu, împăratul a acordat o nouă constituție care a provocat furia oarbă a ungarilor, căci aceasta casase toate acele părți ale dreptului public unguresc, care despărțeau Ungaria complet de unele provincii, pe care ea le considera ca fiind ale ei, în același timp ea asigura drepturi politice și naționale perfect egale tuturor popoarelor din monarhie. *Se mai desființa și unirea Ardealului cu Ungaria*, restaurându-se și autonomia Transilvaniei reorganizată pe principiul egalității de drepturi, ceea ce ungurii numeau violarea integrității statului unguresc”⁵¹⁴.

Ungurii nu s-au intimidat de măsurile împărătești, au continuat luptele, au învins armatele imperiale, iar la 14 aprilie Ungaria se proclamă cu totul independentă față de Austria, declarând pe Francisc Iosif uzurpator și proscrind întreaga dinastie și pe toți cetățenii rămași credincioși acelei dinastii.

Românii și-au păstrat încrederea în împărat. Guvernul ungar a luat însă măsuri pentru a pedepsi încrederea acordată de români împăratului, urmărind în același timp să zdrobească definitiv poporul român, să-l desființeze ca națiune. Terorismul sângeros și acțiuni militare au fost cele două metode principale pe care le-au folosit ungurii în acest scop, explică Barițiu. Nu s-au dat înlături ungurii nici de la folosirea unor metode de corupție, metodă încercată și în cazul lui G. Barițiu, în 1848, când, am văzut mai sus, i s-a oferit cadou o tipografie. Ungurii au încercat să pătrundă în inima Munților Apuseni, dar n-au reușit. Au încercat să închidă ermetic

⁵¹³ *Ibidem*, p. 67.

⁵¹⁴ *Ibidem*.

comunicarea cu localitățile din interiorul Munților Apuseni. Nu au reușit. S-a încercat un cordon de fier pe distanța de la Ciucea prin Huedin, Cluj, Turda, Aiud, Alba Iulia, Deva. Drumul de la Zărand, pe care se puteau purta și tunuri – explică Barițiu – a fost rezervat pentru incursiuni de trupe mai numeroase.

Barițiu însumând toate trupele ce înconjurau Munții Apuseni, consideră că acestea depășeau suma de 13.000 de oameni bine înarmați. Acestora li se adăugau 2.000 de infanteriști staționați la Deva și Corpul de asediu de la Deva.

Deci românii trebuiau să se apere de o armată care depășea 21.000 de oameni foarte bine înarmați. Românii știau, că după ce guvernul ungar a proclamat independența, ei vor fi atacați. Prevederile lor s-au adeverit. Kossuth, conducătorul revoluției ungare, ales guvernator, scria Barițiu, „a înțeles foarte bine că trebuie să încerce pe orice cale să pacifice popoarele din Ungaria, fie prin bună înțelegere, fie prin terorism. În ce privește pe români, Kossuth se gândi să întrebuințeze ambele mijloace”⁵¹⁵. Așa a și făcut.

În dieta ungară mai existau și câțiva deputați români din Ungaria și din Transilvania. Kossuth s-a adresat lui Ioan Dragoș pe care l-a trimis cu o scrisoare la Abrud să intre în tratative cu românii și să încerce a-i convinge să se înțeleagă cu ungurii. Kossuth avea însă un scop al său ascuns: să le adoarmă vigilența românilor, să nu se pregătească de luptă, el să trimită putere armată, să-i găsească pe români nepregătiți și să-i învingă ușor.

Ioan Dragoș i-a scris prietenului său Buteanu, acesta l-a întrebat pe Avram Iancu „dacă prefectii nu ar fi dispuși să stea de vorbă cu el”. După o lungă consfătuire la Abrud i s-a acordat o întâlnire lui Dragoș. Axente Sever s-a opus. Nu avea încredere în Kossuth. În data de 25 aprilie 1849 prefectii Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petre Dobra, Vlăduțiu, viceprefectul Boeriu și alți câțiva s-au întâlnit cu Ioan Dragoș la Mihăileni.

Dragoș le-a cerut românilor să se dezarmeze, să desființeze garda națională și altele. Românii nu aveau totuși încredere în Kossuth. Au propus doar un simplu armistițiu. Dragoș nu era mandatat în acest sens. S-a întors la Debrețin, unde se găsea guvernul maghiar pentru a cere instrucțiuni speciale.

„Peste 8 zile – ne informează G. Barițiu în vol. II „*Părți alese din istoria Transilvaniei ...*”, Dragoș s-a întors la Abrud cu o scrisoare de la Kossuth, datată 26 aprilie 1849 în care promitea românilor marea cu sarea, acordarea amnistiei pentru toți afară de Șaguna, care călătorise la București pentru a cere ajutorul Rusiei. Dragoș la data aceasta a venit direct la Abrud. A cerut să le vorbească el poporului pentru a-i convinge pe români să depună

⁵¹⁵ *Ibidem*, p. 69.

armele și să se supună guvernului revoluționar. A urmat și o adunare numeroasă de români la Câmpeni în 5 mai 1849. Dragoș vorbește de două ori foarte înflăcărat, își bate joc de casa domnitoare, așa cum făceau și Kossuth și alții în dietă; le-a făgăduit locuitorilor bani și alimente dacă se vor supune. Dar fără nici un rezultat.

L. Kossuth nu avea de gând să-i ajute sau să-i ierte pe români. Discuțiile cu românii erau doar tergiversări pentru a le adormi vigilența și a-i prinde nepregătiți atunci când armatele lui vor ataca. Că a fost așa, dovada a venit imediat după ședința din 5 mai de la Câmpeni. A doua zi un comandant pe nume Hatvany intră în Abrud cu importante forțe militare. Este însă gonit repede de acolo de către Avram Iancu. Hatvany a reușit să scape din oraș numai cu câțiva oameni, restul au pierit „de coasele și gloanțele românilor”. L-a luat însă prizonier pe Ioan Buteanu. Peste câteva zile Hatvany s-a întors. A fost însă izgonit din nou de către Avram Iancu. „Hatvany a scăpat cu fuga numai cu 100 de inși, restul fiind omorâți până la unul și lăsând în mâna românilor patru tunuri, puști, muniții din belșug”⁵¹⁶. Dragoș a fost omorât de români. Poporul a aruncat toată vina pe el. El și Buteanu au plătit cu viața încrederea pe care au avut-o în cinstea ungarilor. Barițiu i-a considerat de bună credință. Cum au și fost de fapt.

A doua zi după fuga rușinoasă a lui Hatvany din Abrud, Iancu a pornit cu două detașamente în comitatul Zărandului pe care l-a găsit evacuat de maghiari și de unde a adus muniții, cereale și sare din depozitele ungurești, produse de care aveau foarte mare nevoie românii, fiind încercuți și neputându-se aproviziona de 4-5 săptămâni.

În lupte asemănătoare cu cele duse cu Hatvany, românii au ieșit învingători și cu Lupu Kemeny tot la Abrud. Într-o luptă care a durat nouă zile au fost 500 de morți din oastea lui Kemeny și foarte mulți răniți. Românii au câștigat multe lupte cu ungurii la Mărișel, la Fântânele, la Gilău, precum și în multe drumuri, care duceau în munți și pe unde maghiarii au încercat să se strecoare în comunele locuite de moți.

Revoluția maghiară a fost învinsă de Austria cu ajutorul trupelor rusești. Numărul total al trupelor rusești destinate să ocupe Transilvania era de 47.730 soldați și 131 tunuri, pe când trupele insurgenților numărau aproximativ 46.000 de oameni cu 140 de tunuri.

Prima bătălie care se dă între ruși și insurgenți se va da la Predeal în 19 iunie, Ungurii retrăgându-se au fost prinși și complet biruiți. Colonelul Kiss comandantul a fost capturat cu 250 de oameni. Lüders, comandantul oștilor rusești a intrat apoi în Brașov fără a întâmpina vreo rezistență. Generalul rus Engelhard a intrat și el în Transilvania pe la pasul Bran. Tot

⁵¹⁶ *Ibidem*, p. 71.

prin Bran a sosit la Braşov, corpul austriac, care se refugiase în Muntenia. La rândul lui generalul Bem a trecut în Moldova pentru a-i răscula pe moldovenii împotriva ruşilor. Manevra nu i-a reuşit! În curând secuţii sunt bătăuţi peste tot de armatele imperiale şi ruseşti, iar ţinutul secuiesc ocupat în întregime.

O altă parte a trupelor ruseşti au intrat în Transilvania prin Bucovina, i-au bătut pe maghiarii pe care i-au întâlnit în cale gonindu-i până la Dej. Bem venit să-i ajute pe aceştia este şi el bătut pe data de 10 iulie. La 21 iulie, ungurii au fost bătăuţi la Teaca fiind siliţi să se retragă spre Tg. Mureş. La 22 iulie trupele ruseşti au ocupat şi Sibiul fără nicio rezistenţă. De la Tg. Mureş trupele ruseşti au pornit spre alte oraşe precum Mediaş, Sighişoara. „În apropiere de Sighişoara a avut loc o bătălie între Lüdgers şi Bem, care s-a terminat cu dezastrul complet al ungarilor. Bem a scăpat prin fugă, ascunzându-se în tufişul unei bălţi împreună cu renumitul poet ungar Alexandru Petöfi, care însă s-a înecat”⁵¹⁷. Încercările lui Bem de a remobiliza resturile oştilor secuieşti, chiar dacă a recucerit pentru o scurtă perioadă Sibiul, nu au mai fost încununete de succes. Generalul Lüdgers l-a bătut din nou, Bem scapă din nou cu fuga, merge la Timişoara în Banat. Predase însă înainte de plecare comanda colonelului Stein.

Lüdgers l-a învins însă şi pe Stein la Sebeş. La aceste lupte împotriva ungarilor au luat parte şi luptătorii români din Munţii Apuseni.

Bem preluase între timp comanda generală a armatei ungareşti. A fost bătut din nou de armatele aliate lângă Timişoara. La 11 august – ne informează Bariţiu, Kossuth a transmis puterea în mâna generalului Gorgei, care în ziua de 13 august a depus armele în mâna generalului rus Paskievics.

Bem nu a renunţat nici de această dată la luptă. Înving la Timişoara, Bem a mers la Deva, unde a încercat să-i mobilizeze pe unguri din nou la luptă. Ungurii însă erau sătui de lupte şi poate unii şi-au dat seama că fruntaşii naţiunii lor în loc să lupte pentru eliberarea naţiunii ungare de sub imperiul austriac, urmăreau să creeze un imperiu al lor menţinând sub asuprire naţională alte naţionalităţi: români, croaţi, cehi, slovaci ş.a.; aceste naţiuni la rândul lor, doreau să devină popoare libere, independente sau să se unească – cazul românilor – cu conaţionalii lor ce trăiau în alte state, pentru a face o naţiune unică, puternică şi prosperă. Ungurii nu au înţeles că şi celelalte naţionalităţi, pe care le asupreau sau voiau să devină independente, aveau limba lor maternă, obiceiurile lor, cultura, religia lor etc. În fond ungurii luptau pentru o cauză pierdută, Avea dreptate G. Bariţiu când considera naţiunea ungară ca fiind lipsită de simţ istoric.

⁵¹⁷ *Ibidem*, p. 74.

A învățat națiunea ungară ceva din experiența revoluției de la 1848? Barițiu va dovedi în anii ce vor urma, până la sfârșitul vieții sale, în anul 1883, că ungurii nu au învățat nimic din experiența tristă și amară a acelor zile, în care au semănat moarte și groază în viața poporului român din rândurile căruia au împușcat, au spânzurat și omorât prin bătaii zeci de mii de oameni nevinovați.

Românii au fost mai presus și de unguri și de austrieci. În lupta cu ungurii și a suferințelor pe care aceștia le-au provocat românilor, națiunea română a ajuns și ea la conștiința demnității și valorii sale. „Ea, scrie Barițiu, a dat dovadă în aceste lupte de o măreție fără seamăn, de o bărbăție de care puține popoare au putut face dovadă în trecutul lor”⁵¹⁸. Românii s-au luptat eroic, deși nu au avut suficiente mijloace. Ei și-au păstrat masivul Munților Apuseni, în timp ce toată țara Transilvaniei și Ungaria căzuse în mâinile insurgenților. În schimb, infatuații generali austrieci, care aveau numai cuvinte de dispreț pentru români, numindu-i „gloate” și nu luptători cum erau de fapt, bătuți de polonezul Bem au părăsit țara în vara anului 1849. Iancu și toți ai săi nu s-au dat bătuți, au rezistat până la sfârșitul războiului. Ei își apărau pământul strămoșesc spre deosebire de austrieci și unguri, care erau doar ocupanți temporari ai acestui pământ, moștenit de la romani din moși strămoși.

Activitățile lui Barițiu în timpul războiului civil din octombrie 1848 până la începutul lunii martie 1849

Numit la 22 octombrie 1848 în comitetul național al românilor, Barițiu, după ce publicase în „Gazetă” toate proclamațiile și ordinele comitetului național, a părăsit Brașovul stabilindu-se la Sibiu, pe care nu-l va mai părăsi, decât o singură dată învoit să-și vadă familia. Avea un copil doar de câteva luni.

La Sibiu, deși departe de redacție, Barițiu va exercita și activitatea ziaristică, continuând, printre altele, să comenteze unele evenimente petrecute în acea perioadă. Cu ocazia urcării pe tron a tânărului Francisc I, el scria: „Acum este timpul pentru noi, ca să apucăm deasupra tuturor apăsărilor de veacuri”⁵¹⁹. La 10 ianuarie 1849 publică articolul intitulat: Puține cuvinte asupra cauzei noastre transilvane, prin care îi încurajează pe cititorii români „că bărbații națiunii, mulți, puțini, câți sunt, pricepători și pătrunzători, veghează cu neadormire asupra cauzei noastre naționale și lucră

⁵¹⁸ *Ibidem*, p. 75.

⁵¹⁹ Gazeta de Transilvania, nr. 102/1848.

fără preget aci în patrie și sus la curte”⁵²⁰. Scopul „lucrului era în fapt dobândirea libertății și egalității între toate popoarele din interiorul monarhiei habsburgice. Barițiu scria că românii nu vor nici mai mult nici mai puțin decât aveau toate celelalte în proporțiunea numărului. Barițiu considera în unul din articolele scrise în ianuarie 1849 a schimbat fața Europei, iar Dumnezeu le-a deschis popoarelor cartea cea mare ca să-și cunoască dreptul și puterea lor. Barițiu polemizează cu presa maghiară care-i acuza pe români de atrocitățile și cruzimile ce se produceau pe pământul Transilvaniei. Pătruns de un adânc umanitarism gazetarul brașovean condamna „din adâncul sufletului orice cruzime și barbarie de la orice parte ar proveni aceea și chemăm blestem asupra urzătorilor ei”⁵²¹. Barițiu va polemiza nu numai cu dușmanii de atunci, ci și cu sașii, care colaborau cu românii, pe care însă ei îi disprețuiau. La 21 februarie 1849, va polemiza cu ziarul săsesc de la Sibiu (*Siebenbürger Bote*) care făcuse unele reflecții tendențioase asupra legiunilor românești, punând pe seama acestora înfrângerile pe care trupele imperiale le suferiseră în urma atacurilor armatei condusă de Bem⁵²². Aceste discuții au fost însă urmate de victoriile aceluiași general Bem, care la 11 martie 1849, alungându-l pe Puchner la Turnu Roșu, a intrat în Sibiu, iar la 20 martie și în Brașov.

În memoriile sale, G. Barițiu nu va spune prea multe despre cele ce i s-au întâmplat în anul 1848. Iar despre 1849 doar atât: „Suferințele mele din 1849 până la 3 octombrie, când merită a fi descrise distinct”⁵²³.

Nu se va mai preocupa în mod deosebit de această perioadă. Unele evenimente ale anului 1849 și ale următorilor ani vor fi reluate în *Foi comemorative* din anul 1882. El relatează că la Sibiu a rămas peste patru luni în cele două comitete din care făcea parte. În afară de îndeplinirea sarcinilor din cele două comitete și-a continuat de la distanță și activitatea redacțională la „*Gazeta ...*” și la „*Foaie pentru ...*”. Redacția rămăsese, după cum am notat mai sus, pe seama lui Andrei Mureșan.

Dar în data de 11 martie 1849 cetatea Sibiului după o luptă de șapte ore a căzut în mâna insurgenților. Generalii și oamenii lor din comandament, au fost primii care au fugit din Sibiu în frunte cu generalul Pfersmann, unul din generalii importanți austrieci. Printre ultimii care au părăsit comandamentul au fost Barițiu și Aron Florian îndreptându-se spre Turnu Roșu. Au ajuns în prima noapte numai la Tâlmaci. De frica insurgenților

⁵²⁰ Idem, nr. 3/1849.

⁵²¹ Idem, nr. 8/1849.

⁵²² Idem, nr. 19/1849.

⁵²³ Vezi: *Memoriile lui George Barițiu ...*, p. 13.

unguri, locuitorii nu-i primeau pe refugiați în sate. Fapta se pedepsea cu incendierea satului.

De la Căineni au mers la Călimănești, unde se găsea și baron Puchner, care se refugiase și el după ce fusese bătut de generalul Bem. Membrii comitetului român i-au cerut o audiență. Generalul le-a refuzat-o. El îi disprețuia pe români. Și înainte, în timpul conviețuirii cu el la Sibiu îi trata foarte rece pe români, pe care îi considera „un rău necesar” în acele condiții ale războiului civil.

Barițiu a informat însă posteritatea, că Puchner era un general nepriceput. Tocmai acestei nepriceperi a generalului, s-a datorat căderea Sibiului în mâinile lui Bem. „Sibiul, scrie Barițiu, a fost luat la 11 martie de către trupe maghiare exercitate rău, golane și flămânde ca vai de ele, de la trupe bine deprinse, ținute și nutrite în Sibiu cum se cade”⁵²⁴.

De la Călimănești oamenii comitetului s-au despărțit care încotro. Câțiva au căzut în captivitate la ruși. Barițiu, de la Călimănești a mers la Râmnic, Pitești, Golești, Târgoviște, Câmpina, unde și-a aflat soția și copii refugiați de la Brașov, după căderea din 22 martie în mâna insurgenților unguri, tot datorită nepriceperii generalilor austrieci. Toată averea, atât cât putuse încărca soția în două care, i-a fost jefuită pe drum de către insurgenții unguri. Barițiu a rămas la Câmpina din luna martie până la începutul lunii iunie 1849.

În acea perioadă erau multe trupe rusești staționate în țara românească. Conducătorii acestor trupe erau informați de către sași că Sibiul și Brașovul au fost ocupate din cauza românilor, care i-au trădat pe sași, comunicându-le insurgenților pe ascuns informații importante. Rușii au arestat mulți transilvăneni. Barițiu a fost printre ultimii ardeleni arestați de trupele rusești. Ar fi putut fugi, deoarece fusese avertizat că va fi arestat. Nu a putut însă să fugă, din cauza condițiilor naturale. Plouase extrem de mult în ultimele zile, apele erau foarte învolburate și mari, râurile neputând fi trecute. Cu deosebire Prahova și Doftana erau foarte furioase. La Brașov nu se puteau întoarce, deoarece era căutat de insurgenți, care-l căutau deja peste tot. Unii amici îi recomandau să se ducă la Galați și de acolo să fugă cu vreun vapor, ca de acolo să ajungă la Triest și de acolo la Viena, așa cum făcuse și Bărnăuțiu, după ieșirea sa din arest. Bărnăuțiu însă nu avea familie, avea și ceva bani la el, de vreo 1.300 de fl. m. c. dintr-o colectă a comitetului. Dar motivul hotărâtor pentru care a rămas a fost familia, care era cu el. Nu avea în grija cui să lase familia printre străini. La miezul nopții acelei zile de iunie 1848 a fost arestat așa cum era scris în biletul prin care fusese informat de cineva. A fost arestat exact la miezul nopții de o patrulă

⁵²⁴ *Foi comemorative ...*, p. 26.

de militari ruși și de românul polițist al Câmpinei, dus apoi la colonelul Vranghel, care venise împreună cu Constantin Filipescu prefectul districtului ca să-l aresteze, dat apoi în paza unor soldați pentru a-l transporta a doua zi la ploiești, spre a-l da în mâinile generalului Hasford. Acesta l-a întâmpinat pe Barițiu cu următoarele cuvinte: „Așadară dumneata ești acel om, care de opt ani combați politica înaltului guvern al Rusiei, iar mai de curând ai îndemnat pe valahi prin foile dumitale, ca să otrăvească toate râurile și fântânile, pentru ca să piară trupele împăratului meu”⁵²⁵. În convorbirea avută în continuare, Hasford i-a spus că are mare noroc prin faptul că a intervenit o înțelegere nouă între cei doi împărați, care nu-i permite să-l pedepsească cum ar voi el încât „l-ar învăța el minte să facă opoziție guvernului rus”. Barițiu a stat în închisoare la Ploiești timp de două săptămâni. În timpul celor două săptămâni de arest, Hasford l-a chemat la el să-i pună unele întrebări asupra războiului civil din Transilvania. Barițiu i-a propus să-i facă un memoriu scris, dar să-l cazeze undeva în oraș, ca să poată vedea de familie, care venise și ea în oraș de la Câmpina. „Generalul Hasford nu i-a putut însă îndeplini dorința, deoarece raportase despre el la București. Peste trei zile, Barițiu i-a înmănat generalului memoriul cerut, iar peste două săptămâni, fiind sudit austriac a fost trimis în Bucovina.

După patru zile, însoțit de un cazac, într-o căruță, Barițiu a sosit la Cernăuți, dat în seama unui maior austriac, baron Barko comandant al pieței, care s-a purtat mai brutal decât rușii la Ploiești. Deranjat de intervenția unui colonel rus în favoarea cazacului care l-a adus pe Barițiu, maiorul austriac Barko l-a amenințat pe George Barițiu „cu glonț, apoi a dat ordin să-l pună în fiare militare, să-l arunce în arest cu soldații dezertori. Acolo Barițiu și-a găsit nici mai mult nici mai puțin decât 11 „colegi” de celulă. A doua zi au aflat despre faptul că Barițiu se găsea în închisoarea din Cernăuți frații Hurmuzachi, de la un caporal din Năsăud atașat pe lângă conducerea închisorii. După două zile, la ora 10, George Hurmuzachi și Panu de la Moldova erau la Barițiu pentru a-l vedea și a-i oferi tot ajutorul. După 11 zile, în urma unei rezoluții venite din capitala Galiei, Barițiu fu pus în libertate fără pic de cercetare, decât maiorul br. Barko îi zisese a cincea zi: „...s-a întâmplat o eroare: eu credeam că dta ești unul dintre rebelii sau spionii maghiari, de care în aceste timpuri sunt foarte mulți”⁵²⁶. Barițiu i-a răspuns că era obligat să cerceteze și după aceea trebuia să tragă concluzii, pe baza cărora să ia o hotărâre. La eliberarea din închisoare, lui Barițiu i s-a spus să se prezinte la generalul austriac Fischer și la Eduard Bach, fratele ministrului, pe atunci prefect al Bucovinei. Primul i-a transmis lui Barițiu

⁵²⁵ *Ibidem*, p. 28

⁵²⁶ *Ibidem*, p. 30.

„că este liber și să-și caute de treabă, al doilea l-a obligat pe românul nostru, să rămână în Cernăuți și să se prezinte la el „tot la câte două zile”. Dar peste o săptămână, frații Hurmuzachi, informați despre toate neajazurile și adversitățile lui Barițiu, au obținut din partea autorităților permisiunea să-l lase în afara orașului la moșia lor de la Cernica. Oricum, Barițiu nu avea altă opțiune. Boierii mari din Muntenia îl urau pe Barițiu, voiau să se răzbune din cauza celor scrise de el în „Gazeta de Transilvania” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, în favoarea desființării iobăgiei și a necesității împrumutării țăranilor iobagi, lipsiți de pământ, desființării robotelor (a zilelor de clacă), zecuielilor și a tuturor servitutiilor înfăptuite gratuit în favoarea mării moșierimi feudale, în general. După ce au făcut intervenții la oficialitățile locale, frații Hurmuzachi, proprietari și redactori ai ziarului „Bucovina” au publicat un protest hotărât împotriva arestării redactorului de la Brașov, iar în alt număr (Bucovina 8 iulie 1849) anunțau vestea fericită a eliberării: „cu cea mai vie mulțumire – scriau redactorii „Gazetei”- ne grăbim a înștiința pe numeroșii amici a mult prețuitului redactor al „Gazetei de Transilvania” d. G. Bariț, cum că încrederea noastră în dreptatea guvernului nostru „*n-au fost deșartă* ...Domnul Bariț care în toate țările românești nu are decât amici și prețuitori sinceri ai meritelor sale, au găsit și în Bucovina mulți dintre aceștia, într-o căror mijloc d-lui, spre a lor bucurie, este hotărât a petrece până ce deplina pacificare a Transilvaniei îi va învoi întoarcerea în patrie și continuarea stimatei sale gazete, pe care noi o așteptăm cu cea mai vie nerăbdare”⁵²⁷.

Acasă, în Transilvania, Barițiu nu se putea întoarce nicicum. Era perioada când Transilvania se găsea la discreția lui Csanyi și a lui Bem, perioadă în care zeci de mii de români au fost asasinați de insurgenții lui Kossuth.

Familia Hurmuzachi ținea deosebit de mult la Barițiu. L-au convins pe Barițiu ca până se vor liniști lucrurile în Transilvania să rămână în Cernăuca și Cernăuți alături de întreaga familie. Iată cum consemnează Barițiu acest fapt: „Părintele și patriarhul familiei septuagenarul Eudoxiu Hurmuzachi adoptă pe Barițiu ca să-l aibă de fiu alături de cei fii ai săi și cu cele două fete Eufrosina P. Petrina și Eliza G. Sturdza de la Dulcești. Barițiu a stat în Bucovina aproximativ trei luni de zile, până când a fost pacificată Transilvania. Timpul și l-a împărțit între Cernăuca și Cernăuți. A colaborat la ziarul „Bucovina”, redactat de frații Grigore și Alexandru Hurmuzachi în limba română și germană, în funcție de interesele națiunii, ținea însă corespondență cu deputațiunea națională de la Viena”⁵²⁸.

⁵²⁷ cf, *Nota nr. 1, G. B. C. vol. I, p. 156.*

⁵²⁸ Foi comemorative ... p. 31.

În Bucovina, Barițiu a avut ocazia să se întâlnească și cu mulți moldoveni, unii refugiați din calea trupelor rusești staționate în Moldova, încă din 1848, iar cu alții, care fuseseră refugiați la Brașov după răzcoala tinerilor moldoveni din martie 1848 de la Iași, să se reîntâlnească. „Fuseseră un timp, în care se aflau la Brașov peste 80 de refugiați din Moldova și din Muntenia, pentru ca peste un an să dea ambele țări românești ospitalitate cel puțin la opt mii de ardeleni și ardeleni din români și sași, scăpați acolo dinaintea gloatelor și furcilor ungurești”.

Barițiu povestește cu multă simpatie, dar și cu sentimente de recunoștință de „generozitatea patrioților moldoveni”. Pe drumul de la Câmpina până la Cernăuți, pe când ajunsese la Roman, doi comercianți, care-l cunoșteau de la Brașov s-au oferit să-i dea bani, să aibă din ce trăi în captivitate. Aflaseră acei negustori și despre jefuirea familiei la Câmpina. Acei comercianți erau niște armeni onorabili, care-și manifestau solidaritatea cu suferințele românilor de pretutindeni. Desigur fiind captiv, cum se exprima compatriotul nostru, nu le-a putut primi banii, le-a rămas veșnic îndatorat pentru gestul de solidaritate umană.

Familia Hurmuzachi nu s-a limitat să-l ajute pe Barițiu numai găzduindu-l sau antrenându-l în activitatea gazetărească, activitate ce-i lipsea, ducându-i dorul și cu care s-a contopit întreaga sa ființă începând din 1837, anul înființării *Gazetei de Transilvania* și a *Foii pentru minte, inimă și literatură*. Două moldovence au organizat o listă de subscripții de bani pentru a-l ajuta pe Barițiu. S-au înscris în fruntea listei cu câte 20 de galbini, în câteva zile i-au trimis lui Barițiu 174 de galbini, peste alte câteva zile încă 300 florini monetă convențională. Peste doi ani Barițiu a aflat că cele două suflete îngerești au fost Dna Catinca văduva Sturdza și doamna Elisa Georgieș Sturdza de la Dulcești, sora mai mică a fraților Hurmuzachi. Numele acestor doamne l-a aflat Barițiu numai peste doi ani de zile, când era deja de mult acasă, la Brașov.

Lipsa lui George Barițiu din peisajul vieții politice, spirituale și mai ales publicistice din Transilvania, devenită teatru de luptă și de teroare din partea insurgenților unguri s-a simțit foarte mult. El nu se putea întoarce acasă, pentru că era vânat de teroriștii unguri. I s-a spus și în față de către unii fanatici naționaliști că va fi spânzurat. Ar fi avut aceeași soartă pe care a avut-o Ludwig Roth, pastorul sas, care a luat partea iobagilor români, susținând și cauza românilor transilvăni, mai ales în problema bătăliei pentru limbă⁵²⁹.

⁵²⁹ Roth, Ștefan Ludwig (1796-1849), (n. Mediaș), istoric și gânditor german din Transilvania. Pastor. Colaborator al lui Pestalozzi la Yverdon. Participant la revoluția de la 1848/1849, a susținut cauza românilor transilvăneni. În bătălia pentru limbă în Transilvania

Dar cei care simțeau, totuși, cel mai mult lipsa lui Barițiu erau Ioan Maiorescu și August Treboniu Laurian. Aceștia făceau parte dintr-o grupă de traducători și canceliști de pe lângă o deputație a românilor atașată cancelariei imperiale, care întocmea și traducea toate actele ce mergeau de la cancelaria românilor spre cancelaria imperială, și de la aceasta spre români. Tot ei întocmeau toate memoriile ce mergeau de la români spre administrația imperială.

Mult aveau cei doi de luptat cu calomniile vehiculate de sași împotriva românilor pe care-i învinuiau de insuccesele lor împotriva insurgenților unguri, atribuindu-le și fel de fel de epitete jignitoare. Despre faptul că generalul Puchner, comandantul suprem al trupelor imperiale din Transilvania în războiul civil din 1848/49 din Transilvania, a refuzat să-i înarmeze pe lăncierii români, cu arme de foc, așa cum era scris în înțelegerea dintre conducătorii românilor și sașilor, nu se scotea nici un cuvânt. Ba mai mult, sașii îi reclamau pe românii transilvăneni refugiați în Moldova și Muntenia, că ei i-au trădat pe sași și din această cauză au fost învinși de insurgenții unguri. Aceste calomnii încercau să le prevină Maiorescu și Laurian prin memorii adresate împăratului și prin proteste și publicarea în presa de limbă germană din Austria și Transilvania, a unor materiale prin care încercau să restabilească adevărul despre comportarea demnă a românilor în războiul civil din Transilvania anilor 1848/49. În aceste condiții nu este de mirare că Maiorescu și Laurian doreau ca Barițiu să se întoarcă cât mai repede. Aveau nevoie de ajutorul lui calificat și de instrumentele lui de presă. Faptul că Barițiu întârzia să se întoarcă acasă, era interpretat de Maiorescu și Laurian drept o retragere a lui din lupta politică și națională sau poate chiar o demoralizare și lipsă de curaj de a mai continua activitățile de eliberare ale poporului român.

Într-o scrisoare datată Viena 12/24 august 1849, Maiorescu îi scria lui Barițiu că nu-și poate explica totala lui retragere de lume, ca și când ar fi dispărut din ea. Îl compătimește pe Barițiu pentru necazurile pe care le-a suferit. Își închipuie cât de dureroase au fost loviturile pe care le-a primit. Îl înțelege că aceste lovituri de neomenoasă maltratare sunt cu atât mai dureroase pentru un om ca el, care este un închinat cu totul intereselor monarhiei, pe care a slujit-o cu credință. Maiorescu îi amintește lui Barițiu că a scris despre el apărându-l în ziarul vienez *Die Press*, iar în *Ostdeutsche-*

a susținut că limba română este limba comună a tuturor transilvănenilor. A fost condamnat la moarte de un tribunal maghiar și executat în timpul teroarei maghiare din perioada aprilie-iunie 1849, pe dealul Cetățuia din Cluj.

Post a avut grijă să se consemneze, din cuvânt în cuvânt, ceea ce scrisese „*Bucovina*” despre Barițiu⁵³⁰.

Maiorescu îi spune lui Barițiu că îl crede că suferă, dar nu-i aprobă pasivitatea pe care o adoptase. Interesele națiunii nu sunt compatibile cu o atitudine resemnată, îi explica el lui Barițiu. Curajul „tău cel natural și interesele mari ale națiunii și afecțiunile amicilor trebuie să te susțină, ca să nu cazi sub dureroasa impresiune a tristei întâmplări. Fii Bărbat, ridică-te cu sufletul scuturându-te de întipăririle cele amărăcioase, culege numai învățătura ce urmează de aici ..., gândește-te că lucruri grele ne așteaptă în cauza națională, în care nu mai este iertat a împuțina curajul și activitatea niciodată și puind degetul cu nepăsare peste locul cel rănit – scoală-te și cu puteri noi și întinerite intră în activitate, în drama națională”⁵³¹. Maiorescu îl sfătuiește în continuare pe marele nostru publicist să se ridice, să nu îngenuncheze, să se înarmeze cu bărbăție, să se reîntoarcă pe cărarea întreruptă, cum s-ar spune, s-o ia iar de la capăt, să se înarmeze cu încredere în forțele proprii și ale națiunii, că eliberarea națională a românilor va veni.

Maiorescu spera că naționalitățile care au rămas credincioase împăratului, așa cum procedaseră și românii luptând împotriva insurgenților unguri, vor avea o soartă mai bună în viitor, că li se vor aplica principii democratice în administrarea statelor și principatelor lor autohtone, că nu vor mai fi diferențe între centrul statal și periferii, vor fi guvernate de aceleași legi, aplicându-se principiile democrației politice și administrative. Același Maiorescu îi critica pe români că n-au știut să se folosească de ocazia acordării unor drepturi mai largi națiunilor din conglomeratul monarhiei austriece, să obțină mai multe libertăți naționale.

„Românul – scria Maiorescu – n-a știut a se folosi de ocaziune. El a crezut că faptele cele strălucitoare și închinamentul lor cauzei drepte în Ardeal vor ajunge a-l recomanda și a-i asigura cauza. Eu însă, de acolo de unde mă aflam, muream de necaz văzând sași, sârbi, croați la Viena și nici unul din partea românilor. Am alergat dar la Viena și lucrurile în decembrie? stau foarte bine. Oamenii mă întrebau: care sunt cererile românilor? De ce nu vin deputați? Eu chiar din vorbele lor am tras încredințarea că uniunea românilor e practicabilă”⁵³². Se crease la un moment dat impresia, scria Ioan Maiorescu, că românismul era privit cu simpatie de către unii miniștri și de către curtea imperială. Iar aristocrația maghiară, nu se mai putea opune ca mai înainte.

⁵³⁰ În ziarul „*Bucovina*”, II, 1849, la pp. 93 și 105 au fost publicate știri despre transportarea lui Barițiu la Cernăuți sub escortă militară și detențiunea pe motiv că este periculos.

⁵³¹ G. B. C., I, p.316.

⁵³² *Ibidem*.

Din conținutul scrisorii lui Titu Maiorescu reiese că atitudinea imperialilor față de români oscila în funcție de rezultatele de pe teatrele de luptă ale armatelor imperiale împotriva armatelor insurgente ale diferitelor popoare asuprite de suveranii austriei. În cazul în care lucrurile stăteau prost pe fronturile de luptă pentru curtea vieneză, membrii acesteia și miniștrii austriei deveneau mai concesivi, răspundeau la petițiile românilor și ale altor popoare, promiteau legi democratice, libertăți naționale mai consistente etc.

Dar, observă Ioan Maiorescu, victoriile imperialilor împotriva italienilor, „intrarea lui *Windischgrätz* în capitala Ungariei fără vărsare de sânge și fuga magyaronilor la Debrețin dete și lui *Windischgrätz* și guvernului de aici o idee falsă despre estimarea și pătrunderea spiritului rebelionar în poporul maghiar și despre toată puterea Kossuthianilor, lucrând și aristocrația cea conservativă de aici (de la Viena – n. ns.) spre a convinge pe miniștri despre aceea că rebeliunea în Ungaria este numai a unei minorități neînsemnate”⁵³³. Din această atitudine de relaxare a imperialilor, se conturau două pericole pentru curtea de la Viena: a) subaprecierea forțelor de care dispuneau ungurii, subapreciind forțele sociale care luau parte la revoluție din națiunea maghiară și b) credința exagerată că forța militară austriacă este invincibilă.

Prin urmare, observa Maiorescu, austrieii se credeau încă foarte devreme învingători. Această atitudine care consta în supraaprecierea puterii armate austriece, considerând-o invincibilă și faptul că la lupta antimonarhică nu vor participa mari mase de oameni a determinat înăsprirea măsurilor de pedepsire a celor ce se alăturau sau ajutau mișcarea revoluției. Guvernul și imperialii au hotărât să restrângă spectrul concesiilor pe care promiseseră inițial că le vor acorda popoarelor, să instaureze un guvern conservator. Deci având la dispoziție o armată invincibilă, imperiul a luat inițiativa creierii unei puteri statale centralizate, să restrângă atribuțiile politice și administrative ale popoarelor ce se găseau sub ocupație austriacă. „Atunci, scrie I. Maiorescu, se formă planul de octroiată, atunci se vedea, prin câte un transparent, părerea de rău că s-au făcut prea multe concesiuni populilor”⁵³⁴. Este vorba despre constituția dată de împărăție la 4 martie 1849, nevotată de parlament și nu s-a aplicat niciodată⁵³⁵.

Oricum, după observațiile lui I. Maiorescu după această constituție, imperialii Casei de Austria s-au hotărât să nu mai dea potențe imperiale ca

⁵³³ *Ibidem*.

⁵³⁴ *Ibidem*, p. 317.

⁵³⁵ Textul acestei constituții, publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură XI (1849)*, nr. 10-11, reprodus după *Bucovina II (1849)*, nr.4.

răspuns la petițiile naționalităților. Sub aceste auspicii a căzut și petițiunea românilor și a slovacilor din Ungaria. În acele condiții când războiul cu insurgenții nu era încă definitiv, celor ce au trimis petiții către casa domnitoare li s-a aplicat tactica tergiversărilor. Românii au mai insistat, dar la curte nu erau văzuți bine de toți ce aveau funcții în apropierea împăraților, mai ales în rândul miniștrilor. Unii din aceștia le tot imputau românilor, că au idei comuniste, că fac propagandă în favoarea unor străini din afara imperiului. Peste tot, Comitetul românilor era rău văzut. Maiorescu și Laurian au fost autorii mai multor memorii care cereau împreunarea românilor din monarhia austriacă într-un singur principat. Dar adversarii continuă să-i calomnieze pe români, imputându-li-se „că nu au bărbați apti pentru posturi”. Maiorescu este din nou însărcinat să întocmească o petiție, a expus punctul de vedere al Comitetului că „românii au bărbați, demonstrează cu argumente noi necesitatea împreunării românilor”. Această petiție a dat-o în corpore de către toată deputăciunea, la împăratul în Schöbrun”. A fost și Bărnuțiu cu delegația, notează I. Maiorescu. Răspunsul la acest memoriu a fost făcut și el în forma unor generalități și semnat numai de Alexander Bach⁵³⁶. O nouă petiție scrisă în termeni mai apăsați, este refăcută și abia apoi înaintată împăratului rămâne și ea fără răspuns convenabil românilor, cum vor mai rămâne numeroase altele până la 1 decembrie 1919.

Ion Maiorescu va repeta chemarea către Barițiu din nou într-o scrisoare datată: Viena, 2 septembrie 1849. Să vină cât mai repede, îl implora el pe Barițiu, deoarece împrejurările din nou nu le sunt favorabile românilor. Între timp, el mai scrisese o altă petițiune către primul ministru, a mai scris și „o nouă petiție în numele Deputățiunii ori adresă către românii din comitatele din Ungaria, Maramureș, Szatmár, Bihar, Arad, ca să aleagă o deputățiune din sânul lor, să vină la tron să depună omagiul și să declare petițiunea dată în numele națiunii de petițiune și a lor!”⁵³⁷.

Nu putem merge mai departe fără a lămuri de ce credea Ioan Maiorescu că Barițiu are nevoie de încurajări, că ar fi departe de problemele naționale și politice, că ar avea o stare de apatie etc. Barițiu nu era căzut nici într-o stare de apatie, nici de deznădejde, după cum credea prietenul său Ioan Maiorescu. Starea lui și situația în care se găsea ne-o va explica însuși Barițiu într-o adnotare din Transilvania X, 1877, nr.16, p. 186: „Precând scria acestea, Ioan Maiorescu nu știa că G. Bariț după ce fu dimis din arestul militar, fu pus sub supraveghere polițiană. Nu cunoștea nici împrejurarea că

⁵³⁶ **Alexander Bach**, ministru de interne și prim-ministru (1849-1860), ostil românilor și semnatarul unui memoriu către împărat în care afirma, printre altele că acestora le lipsesc „persoane calificate pentru conducere”, Idem, p. 319.

⁵³⁷ Idem, p. 319.

tocmai în august ilustra familie Hurmuzachi călătorise pe 1 lună întreagă la Dulcești, în Moldova și așa redactarea *Bucovinei* rămase numai asupra lui Bariț. Acestea sunt cauzele pentru care dânsul curmase deocamdată corespondențele cu deputațiunea națională de la Viena. Se înțelege prea ușor că calamitatea în care-i căzuse familia și brutalitatea cu care fusese tratat, anume în Câmpina, de către [...] polițaiul trădător Negrescu, iar în Bucovina de către maiorul c. r. br. Barko, îl amărâse foarte mult, fără a-l aduce vreodată la desperațiune”.

Prin această adnotare, Barițiu a vrut să sublinieze că împrejurările istorice și unele cazuri concrete pot fi interpretate într-un fel de unii și în altul de alții, că relatarea unora despre fapte pe care le-au auzit de la alții pot crea confuzii în mintea altora, denatura evenimente și fapte, așa cum s-a întâmplat în cazul său în corespondența cu Ioan Maiorescu. Maiorescu neinforma, bazat și pe unele zvonuri, făcea fel de fel de presupuneri cu privire la starea de sănătate a lui George Barițiu, considerând că s-ar găsi într-o stare de depresie, de indiferență față de ceea ce se întâmplă în jurul său. Nimic din toate acestea nu a fost adevărat. Întoarcerea lui Barițiu în timpul exercitării torturilor și execuțiilor lui Csanyi era extrem de periculoasă. Barițiu putea fi oricând executat de către răsculații unguri, dușmani de moarte ai poporului român.

Întoarcerea acasă

Barițiu s-a întors însă acasă numai când condițiile politice i-au permis-o, numai după ce s-au primit știri sigure cu privire la pacificarea țării. Se întâmpla aceasta la începutul lunii septembrie 1849. În aceeași perioadă a trecut pe la Cernăuți și episcopul Șaguna, care l-a invitat pe Barițiu la el, sfătuindu-l să se întoarcă acasă, în patria sa, că și el întorcându-se acasă trece prin Moldova la Brașov și de acolo la Sibiu. Ar fi ocolit astfel trecerea prin Țara Românească unde se mai găseau încă trupe rusești, ai căror reprezentanți încă nu-l iertaseră complet pe publicistul român. „Era și timpul suprem, ca să-și vadă și Barițiu, scria el, de familia sa dezolată și de restaurarea după puțină a modestei sale averi, cu atât mai vârtos, că și părinții săi fuseseră spoliați de toată averea mobilă, vite, cereale, unelte de agricultură etc. După ce a mai stat și în Moldova cu scop de a mulțami binefăcătorilor săi pe unde-i putea afla, Barițiu se întoarce la Brașov în 18 octombrie st. nou 1849”⁵³⁸.

Ajuns acasă, Barițiu se găsea în situația de a lua o hotărâre fundamentală, vitală pentru viitorul propriu, dar mai ales al familiei sale,

⁵³⁸ *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, p. 32.

căreia trebuia să-i asigure o existență decentă, cât mai lipsită de griji. Viața trăită timp de 12 ani ca publicist, a fost bântuită puternic de furtuni și valuri, uneori de jigniri, de amenințări cu pușcăria, cu plata de amenzi, chiar cu moartea ș. a. Se gândea că vânzându-și niște obligațiuni ipotecare ce-i mai rămăseseră în urma jafului de la Predeal, să strângă o sumă de bani „să se întoarcă pur și simplu la dieceză de unde ieșise pe timp nedeterminat fără a renunța niciodată la vocațiunea sa primitivă. Un profesor sau și protopop s-ar fi putut alege din el, precum s-a ales din alți contemporani ai săi; dar bărbații care conduceau în acea epocă destinele poporului român din Monarhia Habsburgilor, au pretins cu totul altceva de la Barițiu și anume ca să se arunce din nou în valurile politicii militante, sub guvernul săbiei, sub domnia legii marțiale” (*Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892, p.33*).

Conducătorii românilor, elitele intelectualității naționale i-au cerut cu insistență lui Barițiu să continue să editeze „*Gazeta ...*” și „*Foaia*”. Condițiile de editare ale unui organ de presă se aspriseră însă. Acum se cerea să aibă concesiune nouă de la guvernul cel nou, pe care Barițiu a și solicitat-o. Dar a fost obligat să se prezinte personal la Sibiu și numai așa a primit concesiunea.

În anul 1850, în 6/18 nov., Barițiu primește o scrisoare de la Ioan Maiorescu, care-l anunța că a sosit din munți, unde a adunat materiale despre lupte; a călătorit prin Munții Apuseni aproape două luni, pentru a culege date despre acțiunile românilor în timpul revoluției. Regreta faptul că românii nu consemnaseră în niciun fel participarea lor la aceste lupte, nici pentru a le face cunoscute străinilor, nici pentru a fi cunoscute de generațiile viitoare. „Iancu, de exemplu, scria Maiorescu, n-a avut nicio însemnare despre bătăliile din munte”. Raportul lui Iancu, îl informa Maiorescu în continuare pe Barițiu, va fi tradus în germană⁵³⁹. Va traduce și Barițiu din raportul lui I. Maiorescu publicat mai întâi în limba germană. Această traducere a dus la interzicerea apariției foilor lui Barițiu. Și nu numai atât! I-a adus și mari suferințe. Iată cum descrie autorul însuși modul cum i-au fost sistate gazetele și sancțiunile pe care le-a primit.

„Barițiu a continuat cu redacțiunea din 5/17 dec., a curmat-o însă în 13/25 februarie 1850 în urma unei tăieturi cu sabia de dragon. Într-o zi adică redactorul fu chemat la căpitanul c. r. al cetății (prefectul poliției) anume

⁵³⁹ Rapoartele au fost publicate de Maiorescu în *Die Rumänen der Österreichischen Monarchie, Druck von Carl Gerald und Sohn, Wien, Heft, 1850*, traduse parțial de Barițiu în „Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. II. Unul din motivele suspendării „*Foii pentru minte ...*” la începutul anului 1850, este publicarea fragmentară a raportului lui Avram Iancu despre faptele cetelor armate românești de sub comanda lui în decursul războiului cetățean în anii 1848-1849, în nr. 2-7. Retipărit în *Gazeta de Moldavia XXII, 1850, nr.8-9, 12, 14-22 și 24-25*.

Schelker, ca să i se spună că guvernul c. r. vede cu neplăcere, publicându-se raportul lui Avram Iancu în limba română în „*Foaia pentru minte*” etc. și i se dă consiliu ca să curme publicarea. Redactorul mirându-se că i se interzice reproducerea acelui raport *oficial*, publicat la Viena în limba germană, declară că el nu se poate compromite în ochii publicului prin curmare publicării. Barițiu recunoaște că în acea perioadă a vieții sale încă nu-și dădea seama că are de-a face cu o putere politică bazată pe absolutism, dictatură, discreționară, militară, care întotdeauna ia naștere după un război civil barbar.

Văzând că Barițiu nu vrea să se supună, a raportat la Sibiu de unde a venit de la guvern o adresă prin care se dădea ordin ca Barițiu să fie tras la răspundere pentru vreo 8 articole publicate anterior, să-l înduplece ca să și le retragă, fapt pentru care i se vor retrage toate învinuirile. Barițiu este închis de căpitănie într-o cameră cu un secretar timp de trei ore pentru a-și scrie retractarea. Ziaristul Barițiu nu a retractat nimic. „După al doilea raport veni decretul gubernial, prin care ambele foi fuseră sistate și redactorul depărtat pentru cerbicie”⁵⁴⁰. Aceasta se întâmpla într-o perioadă în care *Gazeta* și *Foaia* începeau să-și refacă numărul de abonați din cei mai buni ani din perioada de dinainte de revoluție. Aveau la începutul anului numai în Transilvania și Ungaria peste 600 de abonați. În curând însă guvernatorul a aprobat reapariția foilor lui Barițiu, dar a fost numit alt redactor. S-au gândit inițial la Andrei Mureșan, dar el a refuzat. Prin septembrie 1850 a fost numit redactor Iacob Mureșan, iar Barițiu și Gavriil Munteanu colaboratori la acele foi. Iacob Mureșan neavând bani de cauțiune, a pus în fruntea Gazetei pajura austriacă, devenind astfel ziar oficios al guvernului. În 1853, când a apărut ziarul „Telegraful Român”, prelatul Andrei Șaguna i-a interzis lui Iacob Mureșan, care era ortodox, să mai colaboreze la Gazetă.

Sub domnia absolutismului din perioada 1850 până în 1860, foile române din Brașov, ne informează Barițiu, mai mult au vegetat. Ba mai mult: se introdusese și așa numitul avertisment după exemplul lui Napoleon al III-lea. Gazetele erau la discreția miniștrilor și prefecților. La a treia dojană, ziarul era sugrumat pe perioade care durau atât timp cât le plăcea miniștrilor sau prefecților.

Abia după 20 oct. 1860 și mai ales după patenta din februarie 1861 și-au câștigat și *Gazeta* și *Foaia* un câmp mai larg de libertate. Numărul de abonamente a crescut după trecerea la liberalism, în 1860, de la 400 la 1.000-1.200. Va scădea însă după instaurarea dualismului din 1867 la 300.

Dar să ne întoarcem la desfășurarea vieții și activității lui Barițiu după întoarcerea sa din captivitate povestită în „*Însemnări din viața mea*”

⁵⁴⁰ *F oi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, p. 34.

căsătorită” și în „*Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*”. Deși, după întoarcerea acasă în 1849 a suferit mari privațiuni de ordin material și moral, el nu a scris în „Însemnări din viața mea căsătorită” decât atât „*Suferințele mele din 1849 până la 3 oct., când m-am reîntors din Bucovina, merita a fi povestită distins*”⁵⁴¹. În 1850, Barițiu consemnează, că suferințele sale au continuat. I s-a oprit Gazeta și Foaia. În 1851, în ianuarie 24/12 i s-a născut a patra fiica, pe care a botezat-o, dându-i numele de *Aurelia*, nașă i-a fost tot cocoana Paraschiva, iar preotul botezător Toma Vasiliu.

În această perioadă, românii brașoveni sufereau multe persecuții din partea sașilor, cei cu care românii luptaseră cot de cot împotriva insurgenților unguri. De fapt, Barițiu a fost persecutat de sași încă din primii ani ai stabilirii sale la Brașov, prin anii 1837-1843. Atât înainte de 1848 cât și după 1848, sașii doreau ca în Transilvania să aibă și ei un pământ al lor, o țară a lor. Barițiu a susținut în presă și în petiții adresate organelor statale oficiale că sașii nu au dreptul la porțiuni din teritoriul Transilvaniei asupra cărora să dispună suveran, cu excluderea celorlalte naționalități din Principat. El îi trimisese lui I. Maiorescu la Viena un memoriu pentru a-l înainta la Ministerul Comerțului, în care demonstra de ce sașii nu sunt îndreptățiți a avea o țară a lor separată. De fapt în momentul în care memoriul lui Barițiu a ajuns la Ioan Maiorescu, problema cererii sașilor era deja tranșată, respinsă.

„Protestul, ori cum să-i zic, al Universității săsești în contra decretului ministerial odată cu scrisoarea ta în care-mi trimiseși actele ... Protestul sașilor nu s-a luat sub nici o considerațiune. I s-a dat răspunsul de aici”⁵⁴². A fost respins pe data de 7 sept. Schimbul de corespondență dintre I. Maiorescu și Barițiu se referea la un articol din *Satellit din Siebenbürgens Wochenblattes*, în care se susținea ca sașii trebuie să constituie o țară separată în Transilvania. Această doleanță a sașilor nu le convenea nici ungurilor, cu atât mai mult românilor, singura populație născută și crescută pe acest teritoriu.

Organele de stat locale din Brașov dominate de sași îi făceau multe șicane lui Barițiu. Prin stoparea unor inițiative barițiene, sașii se opuneau din toate puterile progresului social economic al românilor. „Cea mai înverșunată luptă – scria Barițiu – curge între mine și magistratul brașovean, pentru că acesta cauza națională o preface în personalitate”⁵⁴³, cu alte cuvinte în atac la persoană.

⁵⁴¹ O. Boitoș, *Memoriile lui George Barițiu*, în *Studii Literare*, Sibiu, 1842, p. 13. Mai departe: O. Boitoș, *Memoriile lui George Barițiu*

⁵⁴² G. B. C. I, p. 357.

⁵⁴³ *Ibidem*, pp. 357-358.

Dealtfel, Barițiu avea cunoștință, că nu numai sașii aveau tendința de a organiza părți din Transilvania sub forma de teritoriu german, care să ducă la deznaționalizarea românilor. Și imperialii de la Viena, la rândul lor, intenționau să organizeze Transilvania pe baze centraliste, ca părți ale imperiului, iar sașilor li se atribuia sarcina de a fi doar agenți ai imperiului în încercarea de a-i deznaționaliza pe români. Primele informații despre unele măsuri ale imperialilor le primește Barițiu într-o scrisoare datată Zlatna, 19 dec./1849 și semnată de Simion Mihali - Mihăilescu (1825-1891). Barițiu avea o înțelegere cu Grigore, fratele mai mare al lui Simion care se obliga să-i trimită primului date din ținutul Bistrei cu privire la numele și adresa celor ce voiau să se aboneze la „Gazeta Transilvaniei” și „Foaie pentru minte inimă și literatură”. Lipsind Grigore de acasă Simion va primi scrisoarea și va îndeplini el obligațiile pe care și le asumase fratele său mai mare, Grigore. Mihali junior îndeplinind sarcinile transmise de fratele său, Simion, întocmi o listă cu 16 abonați, valabilă pentru trimestrul I al anului 1850, exprimându-și speranța de a o îmbogăți apoi cu alte nume. Se străduiește să răspundă cu competență și unor probleme cu privire la viața națională românească. În general, frunțașii români adunau date cât mai precise despre modul cum erau aplicate și respectate revendicările politice și naționale juste formulate în mișcările revoluționare de la 1848/1849 privitoare la numirea unor funcționari naționali în administrația locală de stat, folosirea limbii române în comitatele locuite cu majorități românești, estimarea numărului martirilor căzuți pe câmpul de onoare, în lupta pentru apărarea autonomiei pământului strămoșesc și a ființei naționale, amenințate de planurile unionist-centralizatoare ale politicianilor maghiari. Dar de data aceasta un tânăr, Simion Mihali, atent observator al realităților sociale, îi comunică lui Barițiu lucruri care îl îngrijorează și mai mult cu privire la viitorul românilor transilvăneni. Barițiu primește știri că în zona dintre Alba Iulia și Zlatna mai ființează încă vechii și puținii funcționari români, iar noii trimiși, ajunși sau pe cale de a ajunge, erau veniți din Bucovina sau sași. Funcționarii care cunoșteau germana erau angajați – ceea ce demonstra clar că în viitor autoritățile vor folosi exclusiv germana în administrație. Totuși, remarcă S. Mihali, imediat după revoluție, româna era încă tolerată și folosită în corespondențele dintre administrația cercuală și magistratul opidan al Zlatnei. Dar în 1849, sosirea unei adrese către cercul Zlatnei, folosirea unei corespondențe germane printre cele românești – de care amintește Mihali – anunțau, încă de pe acum intenția imperialilor de a distruge cuceririle românești în administrația de stat, câștigate în 1848/49 cu mari jertfe umane și pierderi materiale (Munții Apuseni, după cum este știut, au fost organizați ca „țară românească”). Că austriecii nu vedeau cu ochi buni nicio administrație românească în Transilvania este și faptul că armata, după cum

relata tânărul Mihali, teroriza populația din „munții naționali ai românilor”. Pentru a primi date mai precise cu privire la cei căzuți în lupte, Barițiu este orientat să se adreseze consistoarelor bisericești unde preoții satelor Transilvaniei au trimis rapoarte detaliate. Deci, românii îi aveau ca dușmani în Transilvania pe unguri, pe austrieci, dar în acel moment și pe sași, cărora li se trezise și lor „apetitul” să aibă și ei „o țară” a lor pe pământul românesc, iar românii să fie tolerați în continuare „până când interesele lor o vor cere”. Ingrată soartă le rezervau sașii, ungurii și imperialii pentru viitor românilor.

Se înțelege de la sine că românii, în frunte cu elitele lor conducătoare, clarvăzătoare, dându-și seama că obiectivele fundamentale pentru care luptaseră în revoluția de la 1848/49: recunoașterea națiunii române ca a patra națiune în stat, recunoașterea celor două confesiuni religioase ale românilor (ortodocși și greco-catolici), dreptul la vot și organizarea unui partid politic național, recunoașterea limbii române ca limbă oficială în administrație și în învățământul românesc și multe alte drepturi fundamentale nefiind recunoscute, românii în viitor vor trebui să depună și mai multe eforturi materiale, spirituale, culturale, organizatorice, instructive, educative și instituționale pentru a se elibera de sub dominația națională și socială și de perspectiva sumbră pe care le-o rezervaseră adversarii lor de a-i desființa ca națiune și a-i transforma în unguri sau austrieci.

Deci românii erau obligați de situație s-o pornească din nou la drum pe calea luptei de eliberare. Erau hotărâți s-o facă.

Dar cu ce trebuia început. Iată problema grea pe care trebuia s-o rezolve ei. Barițiu se va angaja din nou, cu toată ființa lui în lupta de eliberare națională, socială și culturală a românilor transilvăneni de sub dominația străină.

CAPITOLUL 5

Din nou la drum

A. Cu ce trebuie început?

Cu ce trebuie început? A fost întrebarea fundamentală la care trebuiau românii să răspundă, pentru a găsi calea viabilă, trainică construirii unui nou viitor cu un nivel de trai material și spiritul, cel puțin la același nivel pe care-l realizaseră celelalte națiuni conlocuitoare transilvănene. Elitele fruntașe ale românilor au conștientizat că românii, pentru a atinge un asemenea obiectiv trebuie să dezvolte o bază materială nouă, să aibă o industrie a lor, o rețea bancară proprie, să înceapă o nouă bătălie pentru a-și crea instituții culturale puternice, școli proprii pentru întreaga populație; românii să-și însușească proprietăți funciare, imobile, să creeze o bază materială puternică în domeniul nu numai al industriei propriu-zise, ci și al

industriei care să sprijină cultura, precum tiparul și industria imprimeriilor în general.

Este interesant că la întrebarea cu ce să începem? Oameni de cultură ca Ioan Maiorescu, August Treboniu Laurian, Avram Iancu, Axente Sever și Barițiu au răspuns că trebuie început cu tiparul.

George Barițiu a scris despre tipar ca factor civilizatoriu încă din primii ani ai publicisticii sale. Și nu numai atât: tiparul este, în același timp și factor de prosperitate materială. Pentru el, tiparul era un „drept al naturii”, „mijloc de răspândire al culturii și științei”, iar „știința i-a învățat pe oameni să se cugete”. „Unde tiparul nu e liber, domină obscurantismul”, „numai cultura cu ajutorul tiparului ajută dezvoltarea calităților morale ale unui popor”.

Dar tiparul era în același timp și o întreprindere, o afacere, care aducea și câștig comercial, bunăstare pentru cei care se foloseau de el. De dezvoltarea lui se interesau și oamenii de afaceri; comercianții în cazul românilor, care practicau și activități industriale în acea perioadă. Erau deci interesați de activități în acest domeniu al activității umane atât reprezentanții elitelor intelectuale cât și cei ai elitei comerciale. Urmărind corespondența anilor 1850-1851 a lui Barițiu vom constata că, în acești ani elitele intelectuale românești; în frunte cu G. Barițiu, I. Maiorescu și Laurian și marii comercianți ai vremii din Brașov erau preocupați de întemeierea unei tipografii românești. Iată câteva exemple despre preocupările acelor persoane amintite mai sus: într-o scrisoare către G. Barițiu datată Viena, 4/16 ianuarie 1850, August Treboniu Laurian îl înștiința, fără alte comentarii următoarele: „Tipografia va fi gata în luna aceasta, dară unde să o așezăm? La Brașov nu-mi place, între floandere; n-ar fi mai bine la Făgăraș?”⁵⁴⁴. Probabil Laurian avea în vedere că Făgărașul era un oraș cu majoritate românească, iar înființarea unei tipografii românești nu va avea de întâmpinat nicio împotrivire din partea sașilor așa cum s-a și întâmplat la Brașov, deși, în cele din urmă românii au reușit s-o instaleze tot în acest din urmă oraș, care dădea perspective mai bune unei întreprinderi lucrative ca mijloc de răspândire a științei și culturii. Într-o altă scrisoare, datată Viena, martie-aprilie 1850, semnată de Ioan Maiorescu, Barițiu află de la acesta, că „Abia adineaori pleacă Laurian cu comp[u]l său la turnătorul de litere, ca să-l provoace să facă și el un comput, după cele ce vorbise și Laurian cu el”⁵⁴⁵. Aflăm astfel că se lucra pentru înființarea unei tipografii românești, în care erau implicați Maiorescu, Laurian și Barițiu. Dintr-o notă a lui Barițiu la o scrisoare a lui Ioan Maiorescu, datată Viena 1 aprilie stil nou 1850 aflăm că

⁵⁴⁴ G. B. C. I, p.162.

⁵⁴⁵ *Ibidem*, p. 331.

Avram Iancu numărase 2.000 fl. m.c. la mână unui deputat „Din acel plan însă nu s-a ales cu nimic și banii s-au cheltuit în alte trebuințe, de unde au și urmat neplăceri ... În anul următor se înființă aici, în Brașov, una tipografie modestă, cu 6.400 fl. și totodată cea diecezană în Sibii și așa scrierile, românești se ușurară mult (dar nu complet n. ns.) de vechea monopolizare exercitată de către tipografiile privilegiate din țară”⁵⁴⁶.

Într-o scrisoare datată Viena 2/14 mai 1850, Ioan Maiorescu îl informează pe Barițiu că a primit răspuns de la „Gootlieb Haase et Sohne” cu privire la caracterul literelor pentru tipografie. I le-a arătat și comerciantului Ioan G. Ioan, care, alături de Ioan Iuga ofereau în 1850 capitalul necesar înființării tipografiei românești din Brașov. Consideră că literele chirilice nu sunt urâte, dar dacă dorește, Barițiu mai poate renunța la unele din ele substituindu-le cu unele litere latine. Îi comunică lui Barițiu, că în scurt timp îl va înștiința când va fi gata tipografia. Din această scrisoare, deși I. Maiorescu colaborează cu Barițiu la Viena, interesându-se de toate lucrările pregătitoare înființării tipografiei pentru care Barițiu preluase inițiativa, reiese, totuși că el este rezervat, cel puțin deocamdată, cu privire la o propunere a prietenului său de a înființa împreună o gazetă. După cum reiese dintr-o scrisoare din 29 aprilie 1850, gazeta urma să fie editată într-o tipografie proprie: „Ai văzut bunătatea amicului nostru I. G. Ioan. Dlui vrea să mă ajute a-mi deschide o tipografie bunicică. Fiind aceasta în lucrare, au nu am fi noi în stare a ne câștiga o pâine în toate zilele? Judecă, o gazetă *conformă* trebuințelor prezente și viitoare, tu ca redactor, eu ca tipograf și colaborator sau ca viceversa, o mulțime de cărți scoase etc. etc. toate acestea dacă n-ai voi nicidecum să primești vreun post, precum nu voiesc eu”⁵⁴⁷.

Înființarea unei tipografii, ca fapt în sine, avea mare importanță pentru românii transilvăneni în general, pentru românii brașoveni în special. Cultura, știința, școala nu se mai puteau dezvolta pentru români fără o tipografie națională românească adaptată și consacrată necesităților lor în acest domeniu. Dar înființarea unei tipografii românești nu era văzută cu ochi buni nici de organele de stat locale unde dominau sașii, nici de cele guberniale de la Cluj unde dominau ungurii, nici de organele centrale de la Viena ale imperialilor austrieci. O tipografie a românilor reprezenta un important instrument în mâna lor în lupta tendințelor tot mai accentuate de a-i asupra pe plan național pe români și pentru înlăturarea numeroaselor privilegii feudale ce-și prelungeau existența în acest principat.

La începutul anilor 1850 în Transilvania se găseau puține tipografii. La Brașov era una singură înființată în 1535, devenită în 1835 proprietatea

⁵⁴⁶ Vezi nota nr. 5 în *G. B. C. I*, p. 333.

⁵⁴⁷ cf. *G. B. C.*, I, p. 335, nota 3.

lui Ioan Gött, tipograf originar de la Frankfurt, stabilit cu familie sa la Brașov. Sașii mai aveau două tipografii la Sibiu, la care se adăugau alte două ale guvernului, la Cluj, erau trei tipografii. Românii aveau până în 1850 o singură tipografie în Transilvania, la Blaj, înființată în 1760 era „tipografie privilegiată” a seminarului unit, pentru tipărirea cărților bisericești și școlare în limba română.

Tipografia lui Gött nu mai făcea față nevoilor sporite ale românilor: dezvoltarea culturii, a școlilor, înmulțirea altor tipărituri în general, impuneau necesitatea strictă a înființării și pentru ei a unei tipografii. Există însă monopolul „tipografiilor privilegiate” pe care Barițiu îl numește „o adevărată crimă comisă din partea potestății [puterii] publice asupra științei, religiunii și moralității”⁵⁴⁸. Inițiativa românilor pentru înființarea unei tipografii a însemnat, totodată, și hotărârea de a sparge acest monopol, operațiune care s-a adevărit deosebit de grea, întâmpinând numeroase greutăți și recurgeri la diferite tertipuri pentru a le îngreuna românilor și în continuare accesul la cultură și știință.

Prima cerere prin care s-a solicitat autorizația de înființare a tipografiei a fost făcută pe numele lui Rudolf Orghidan, cunoscut negustor brașovean. După ce a fost purtată pe la mai multe instituții pentru a obține aprobarea, cererea a fost respinsă la ultimul recurs adresat Ministerului Comerțului de la Viena, ca autoritate supremă în acest domeniu. Data respingerii definitive era 2 martie 1850, iar Gazeta Transilvaniei fusese suprimată la sfârșitul lui februarie 1850.

În această situație s-a crezut că acțiunea ar putea avea șanse de succes dacă va fi pusă pe terenul intereselor comerciale. Cererea depusă tot pe numele lui Orghidan nu a avut succes. Pretextul: nu era de meserie tipograf. Magistratul orașului Brașov s-a opus și de astă dată. Primul referat la această cerere la solicitarea poliției a fost întocmit de Gött. Nici această petiție nu a fost aprobată. S-a făcut însă și un recurs la acest nou refuz întocmit de G. Barițiu. Recursul este adresat Ministerului Comerțului din Viena, scris în limba germană, poartă data de 26 oct. 1850⁵⁴⁹. În Transilvania, explica G. Barițiu în recurs, meseria de tipograf a fost învățată de foarte puțini autohtoni, iar cei care învățau această meserie erau foarte săraci. De aceea nu existau aici persoane autohtone, care să poată înființa tipografii, erau săraci. De aceea tipografiile au fost înființate în Transilvania de oameni bogați „care nu aveau nicio știință în arta tipografică”. Barițiu amintește în recurs că episcopia din Sibiu a primit aprobarea pentru o tipografie, doar cu condiția

⁵⁴⁸ Gh. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei ... III*, pp. 560-561.

⁵⁴⁹ cf. Alexandru Bărbat, *Lupta românilor pentru înființarea unei tipografii la Brașov în 1850-1851*, în Studii și articole de istorie, V, București, 1863, p. 151.

de a angaja un tipograf specializat, calificat, ceea ce ei au și făcut. Totuși nici de această dată recursul lui Barițiu nu a fost aprobat. În acest caz, Barițiu a căutat oameni de meserie, dispuși să colaboreze cu el la înființarea tipografiei, pe tipografii sași Wilhelm Römer și Ioseph Kammner de la Brașov. Erau doi angajați la tipografia lui Gött, calfe în meseria lor. Acești doi tipografi se înțeleg cu Barițiu să depună la magistratura orașului Brașov o cerere pentru înființarea unei tipografii în acest oraș. Magistratul cere referat de la poliția orașului, care la rândul ei ca și într-un caz anterior, se adresează lui Ioan Gött. Acesta, fiind vorba de doi angajați ai săi, nu poate nega faptul că aceia aveau calificarea necesară. Neagă însă faptul că în oraș nu ar mai fi necesară încă o tipografie, așa cum au apărut mai multe la Cluj și Sibiu. Acolo erau multe instituții guvernamentale și militare, care dădeau de lucru tipografiilor. La Brașov tipografia tipărește doar bilete de teatru, circulare și alte lucrări întâmplătoare. Dezvoltarea școlilor a scăzut activitatea tipografică în Brașov. Manualele școlare veneau din librăriile din Viena, nu puteau fi reeditate. În concluzie I. Gött considera că nu mai este necesară încă o tipografie în Brașov. Poliția este de acord cu Gött, care a depus mari jertfe pentru dezvoltarea activității tipografice în Brașov. Bazat pe referatul lui Gött și al poliției, Magistratul orașului Brașov dă decizie pe data de 2.I.1851 prin care refuză din nou cererea celor doi să înființeze o tipografie în acel oraș. Dar Magistratul nu a ținut seama că exista o decizie din 21 sept.1850 a Guvernământului Militar și Civil din Sibiu, conform căreia cetățenii austrieci majori, care aveau calificarea necesară într-o meserie și îndeplineau condiția de moralitate erau îndreptățiți a primi autorizația de a deschide ateliere și întreprinderi legate de anumite meserii.

Cei doi tipografi aveau dreptul la contestație. Barițiu le-a întocmit-o, iar printr-un act din 11 mai 1851, Römer și Kammer au primit autorizația pentru a întemeia o tipografie, a doua în orașul Brașov.

Capitalul tipografiei: Römer și Kammer la înființare, în 1851 a fost de 6.500 fl. m. c., considerat atunci ca modest pentru o tipografie. Capitalul a fost depus în întregime de Ioan Gh. Ioan și Ioan Iuga, negustori români din Brașov și de Gh. Barițiu și Iacob Mureșianu⁵⁵⁰.

S-a încercat și înființarea celei de a treia tipografii de către Cristian Jordens (care încheiase o înțelegere cu Orghidan) pentru a obține aprobarea de a înființa o tipografie pe numele său la Brașov. Cererea lui este

⁵⁵⁰ „În 5 dec. 1851, voind a credita noua tipografie din Brașov a lui Römer și Kammner depun la Casa Georgiu Ioan et Fii suma de cf. 600, iar restul de 400 îi numărai la mână lui Römer. Pentru suma din urmă am luat și chitanță de la Römer, pe care însă o admănuai tot Casei G. Ioan și Fii; iar eu am primit de acolo copie a obligațiunii lui Römer și Kammer și revers pentru suma de sus cf. 1.000, unamie fiorini mon. conv. cu care creditați tipografia”. Olimpiu Boitoș, *Memoriile lui George Barițiu* ... p. 14.

înregistrată la Magistratul oraşului Braşov la 5 iunie 1851. Conceptul cererii este scris de mâna lui Bariţiu în limba germană⁵⁵¹.

Organele oficiale ale oraşului în frunte cu Magistratul oraşului şi poliţia se opun categoric înfiinţării unei a treia tipografii în Braşov. Era prea mult pentru casta corporatistă a saşilor. Monopolul asupra tipăriturilor din Braşov fusese îngădit, dar nu desfiinţat. Aşa de exemplu, foile înfiinţate de Bariţiu: „Gazeta Transilvaniei” şi „Foaie pentru minte, inimă şi literatură”, au continuat să se tipărească în tipografia lui Ioan Gött, până în anul 1885, deoarece tipograful german „se prelua de calitatea de „editor”, împiedicând, cu toate mijloacele de care dispunea, trecerea acestora la noua tipografie.

Gött era susţinut de poliţia din Braşov. S-a opus preluării calităţii de editor al „Gazetei” de către Iacob Mureşianu, menţinându-l numai la calitatea de redactor responsabil, încărcă nota de plata pentru „Gazeta ...” extraordinar de mult. Transferarea publicării „Gazetei ...” şi a „Foaiiei ...” la Römer şi Kammner, reducând cheltuielile de tipărire i-ar fi dat posibilitatea lui I. Mureşianu să modernizeze „Gazeta ...”, să plătească colaboratorii mai bine ş. a. Abia în 1881, când a apărut la „Braşov” tipografia „Alexei”, o nouă tipografie românească, care a preluat în 1885 tipărirea „Gazetei Transilvaniei” se poate spune că monopolul saşilor asupra industriei tipografice din Braşov a fost complet lichidat.

Înfiinţarea celor două tipografii româneşti din Sibiu şi Braşov – una de către episcopia ortodoxă din Sibiu şi aceea a lui Römer şi Kammner în Braşov, a pus bazele uneia dintre cele mai prospere industrii pe care au deţinut-o românii de sub imperiul habsburgic din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pentru a ne da seama de marea importanţă a acestei tipografii româneşti braşovene, nu numai pentru dezvoltarea culturii în general, ci şi pentru dezvoltarea mişcării politice, a atitudinilor cetăţeneşti, dar mai ales a mişcării naţionale vom enumera cele mai importante lucrări care au văzut lumina tiparului la Römer şi Kammner, cei doi „oameni de omenie”, după cum i-a numit G. Bariţiu, vom prezenta lista celor mai importante lucrări tipărite în acea tipografie în perioada 1852-1886. Acestea sunt: *Dicţionarul german-român* de G. Bariţiu şi Gabriel Munteanu, *Dicţionarul român-german* al doctorului Polizu (completat şi corectat de G. Bariţiu), *Dicţionarul maghiar român al lui Bariţiu, traduceri ale lui G. Munteanu din clasicii latini, Calendarele populare al lui G. Bariţiu* între 1852-1865 (cu întreruperea din 1864), revista „*Transilvania*” (1868-1878), „*Orientul Latin*” (1874-1875), *Cocoşiu Roşu* (*Foaie umoristică, cu ilustraţii*) (1875-1876) etc. Aici s-au tipărit numeroase statute, rapoarte şi dări de seamă ale societăţilor

⁵⁵¹ cf. Alexandru Bărbat, *lucr. cit.*, p. 155.

și instituțiilor românești de tot felul din Brașov (*Statutele Reuniunii femeilor române din Brașov, 1853, Statutele Cazinei române din Brașov ș. a.*) 14 cărți și broșuri conținând programe școlare românești, regulamente școlare. Erau tipărituri impuse de noul stadiu al dezvoltării capitaliste în România și de necesitatea ridicării pregătirii școlare și științifice al românilor la nivelul celorlalte națiuni libere și independente.

La aceeași tipografie au apărut foarte multe documente eminate de conferințele naționale ale românilor, de organizarea lor politică, în care erau lămurite problemele politice și de susținere a drepturilor lor naționale⁵⁵².

Dar anii 1851-1852 au fost foarte grei pentru viața și existența lui George Barițiu și a familiei sale. Reîncadrarea sa în ritmul evenimentelor și activităților sale ziaristice, politice și profesionale nu s-a făcut lin și fără greutate, uneori a primit și lovituri din partea unor organe oficiale sau chiar și din partea unor reprezentanți ai elitei conducătoare a mișcării naționale românești.

Pentru a ne da seama de realizările deosebit de importante din anii 1850-1852, vom recurge în continuare la corespondența purtată de eminenta noastră personalitate cu alți fruntași ai vieții naționale românești din aceeași perioadă.

Dintr-o scrisoare primită de la Laurian datată Viena, 13/25.I/1850, aflăm că acesta din urmă a depus în 10.I. st. n. 1850 un memorial la Minister al cărui original i-l va trimite și lui pentru „a-l pune în Gazetă cât mai curând”⁵⁵³. Totodată T. Laurian îl informează pe Barițiu că și Episcopul din Urbea Mare a fost vineri 6/18 ian. 1850 în audiență la Imperatorul și a depus

⁵⁵² Poate nu este de prisos să remarcăm chiar și numai într-o notă de subsol, faptul că Barițiu prin lupta pe care a dus-o pentru înființarea unei tipografii românești, a contribuit la dezvoltarea și prosperarea uneia din cele mai importante ramuri de industrie pe care au reușit românii s-o creeze, în condițiile vitrege de sub dominația habsburgică din secolul al XIX-lea. Iată ce remarcă un economist român cu privire la starea industriei poligrafice la începutul secolului al XX-lea: „Și nu e numai o frază goală ceea ce adesea se repetă într-o formă sau alta, că noi am fi lipsiți de industrie. Puținele stabilimente industriale primitive, de care dispunem, nu le putem pune în categoria adevăratelor fabrici, instalații bazate pe cele mai noi descoperiri ale științelor. Anume ce avem? Între cele dintâi punem *morile, piuăle (de haine) și fierăstraiele (joagărele)*, toate de sistem primitiv și purtate de apă. În locul al doilea: *șteampurile, cuptoarele de var* și altele puține. Iar ca singurul *ram de industrie mai bine împământat la noi*, pus pe baze solide și cu instalații perfecționate, *numim industria imprimeriei, care satisface în mare parte trebuințele noastre crescânde*” (Priviri asupra situației noastre economice. Industria și meseriile, în Revista Economică, III, nr. 5 din 9 febr. 1901, p. 60-62) – reprodus în vol. Toader Ionescu, *Ideii și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, (1890-1918, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, pp. 157-158).

⁵⁵³ Laurian i l-a trimis lui Barițiu, dar acesta nu l-a publicat. Vezi: G. B. C. I, nota nr.1 la pag. 164.

și el o petițiune în limba latină. „Petițiunea”, apreciază Laurian, este bine făcută. „Dacă o va fi dat, este om de omenie. El se ferește de noi, poate că mai are și ceva de ascuns”⁵⁵⁴.

Anul 1850 este anul în care, românii transilvăneni și-au făcut mari iluzii cu privire la „răsplata”, pe care le-o va acorda împăratul Austriei, pentru contribuția esențială, la înfrângerea insurgenților unguri în războiul civil din Transilvania din 1848/49. Această iluzie s-a manifestat și în zelul cu care cei mai reprezentativi oameni de știință ai momentului: Ion Maiorescu, A. T. Laurian și Aron Florian, dar și alții s-au străduit să culeagă date, să afle și să descrie fapte, victorii, înfrângeri și să descrie și alte forme de luptă ale românilor alături de armata imperială împotriva insurgenților unguri și secuiei.

Acest lucru se va reflecta clar din corespondența dintre Barițiu și cei trei amintiți mai sus. Alături de I. Maiorescu și A. T. Laurian a contribuit și Aron Florian.

Într-o scrisoare datată Sibiu 22 dec. 1849 3 ian. 1850, Aron Florian îi scria lui Barițiu că în acea perioadă a: „avut de lucru cu compilațiunea raportului lui Axentie. Hârtiile lui, înșirarea faptelor, toate sunt încurcate ca capul lui. Am tras nevoia dracului. Ion a făcut rapoartele lui Iancu și Balint în fața locului și față cu autorii, dar eu pe Axentie unde dracu îl aveam”⁵⁵⁵. Răsplata zelului manifestat de cei 3 oameni de știință și cultură a fost „pe măsura zelului prestat de ei”: foile lui Barițiu au fost suspendate pentru că a „îndrăznit” să publice raportul lui Iancu cu privire la faptele de vitejie ale românilor în lupta pentru păstrarea ființei naționale, alături de trupele imperiale sau în lupte de sine stătătoare în Munții Apuseni. Nu era prima dată când românii erau „răsplățiți” și „premiați”, de către împăratul austriac prin „ingratitude” și vorbe meșteșugite, perverse, care exprimau disprețul față de români.

În corespondența primită de la prietenii și colaboratorii lui Barițiu se găsesc acum și materiale, analize, aprecieri referitoare la apărarea drepturilor naționale și politice ale poporului român, în care sunt criticate cu mai multă îndrăzneală și discernământ stările necorespunzătoare în care continuau să trăiască românii din imperiul austriac.

Într-o scrisoare din februarie, 1851, Pavel Vasici, de exemplu, îl anunță pe Barițiu că i-a trimis două articole pentru a le publica în *Gazetă*. În articolul la care ne vom referi și noi, Vasici scrie că între românii din

⁵⁵⁴ *Ibidem*. Este vorba de episcopul Vasile Erdélyi, Episcop de Oradea Mare, care a înaintat și el la începutul lui ianuarie 1850 o petiție în limba latină către împărat. Barițiu a primit-o și pe aceasta de la Laurian, dar nu a publicat-o nici pe aceasta. Va publica mai târziu în *Părți alese ... vol. II* câteva elogii cu privire la conținutul ei național românesc.

⁵⁵⁵ *Ibidem*, p. 69.

monarhia austriacă ar trebui să existe o mai strânsă unitate; dorește „... unitatea românilor din toată monarhia austriacă; românii uniți, vor fi mai puternici, dar ei nu vor să asuprească alte națiuni, dar nici nu se vor mai lăsa supuși și asupriți de alții. Vasici și-a manifestat nemulțumirea față de intenția austrieșilor de a desființa regimentele de graniță românești.

„A desființa, două, regimentele de graniță române din Transilvania ar fi o faptă care credincioasa nație română, ar fi o apucare silnică, care ar degrada meritele acestor regimente, ar fi o faptă neconformă făgăduințelor împărătești, neconformă jertfelor ce au adus aceste regimente pe altarul patriei pentru împăratul și preastrălucita sa casă, ar fi o greșeală politică, căci a desființa credincioasele aceste regimente tot în acel timp când se desființează și cele rebele, numai pentru că așa poftesc inamicii națiunii române, care nu înceată a o calomnia ca să-i păteze nefățarnica credință, nu se poate numi politică; ar fi o greșeală asupra dreptății, căci a se ajuta cu brațele acestor regimente 85 ani și apoi a le tăia tocmai atunci când ar trebui să merite cea mai vie recunoștință nu se unește cu dreptatea. Ar fi o greșeală asupra *Constituției*, căci aceasta cheazășuiește starea regimentelor de graniță; ar fi o greșeală asupra egalității, căci a desființa credincioasele regimente române în timpul când la alte națiuni se înființează batalioane naționale, nu poate fi conform cu realitatea”⁵⁵⁶.

Vasici le amintește imperialilor că fără regimentele de graniță românești, armata austriacă ar fi fost bătută de răsculații din Galiția din anul 1846, mai recent de cei din Italia și din alte regiuni ale imperiului, situații în care însăși existența imperiului era pusă sub semnul întrebării.

În același timp cu acel articol în care Vasici ia atitudine împotriva desființării regimentelor românești de graniță de către imperiali, el mai redactează un material în care face un aspru rechizitoriu împotriva unor manifestări antiromânești ale sașilor. Sunt criticate o serie de aprecieri și cuvinte batjocoritoare aruncate asupra românilor din România de unii sași și ofițeri refugiați în Muntenia la 1849 și după aceea până în 1852 neîncetat. „Articolul este în același timp, un cald omagiu adus fraților de peste Carpați, iar din motive tactice prohabsburgice, redactând acest articol – nepublicat până astăzi – Vasici nu urmărea intenții polemice cu sașii”⁵⁵⁷. Dar falsurile istorice pe care le răspândeau mulți sași despre români trebuiau să primească un răspuns demn și fundamentat.

Doctorul Vasici le atrage atenția sașilor, că românii meritau mai mult respect din partea lor, explicându-le că tot ceea ce spuneau ei despre români li se putea aplica lor, nu românilor. Răspunsul este dat cu demnitate.

⁵⁵⁶ Vezi: *G. B. C., II*, p. 24.

⁵⁵⁷ *Ibidem*, p. 25.

Argumentele lui Vasici sunt în același timp niște constatări triste că în urma revoluției de la 1848/49 națiunea românilor a fost privită de oficialități cu același dispreț dedinaintea marilor evenimente, de reprezentanții elitelor dominante, suprapuse ale ungarilor și sașilor. Grofii și moșierii maghiari și patriciatul săsesc s-au repliat după revoluție, s-au unit în scopul menținerii românilor în stările sociale de dinaintea războiului civil. Dualismul austro-ungar din 1867 a confirmat previziunea lui Pavel Vasici.

Dar P. Vasici va avea schimburi de păreri prin corespondență cu G. Barițiu, nu numai cu privire la Atitudinea necorespunzătoare a unor naționalități conlocuitoare față de români, ci și cu privire la certurile confesionale dintre cele două confesiuni ale românilor: ortodocșii și greco-catolicii sau uniții cu Roma. După relațiile încordate dintre cele două confesiuni românești medicul Vasici prevede că neînțelegerile și disputele dintre ele vor fi tot mai încordate și vor dăuna mult mișcării naționale românești. „Domnule, îi scria P. Vasici lui Barițiu, îmi știi principiile, mă cunoști că iubesc mult națiunea, știi că n-am fost dintre cei exaltați, dar nici pesimist. Dar știi și aceea că pare că cobeam și îmi șoptea cineva la ureche cum că ura confesională, va crește între români și se va deschina (dezbinda n. n.) ca niciodată. Am venit aicea (la Sibiu), am avut nenorocirea să văd certele cele mai scârboase între popi, care totodată loveau și batjocureau națiunea pe față, înaintea lumii, înaintea dușmanilor și înaintea guvernului străin”⁵⁵⁸.

Supărările lui P. Vasici proveneau și din faptul că uniților li s-a aprobat Mitropolia înaintea ortodocșilor, iar acest fapt a dus la înrăutățirea relațiilor dintre conducătorii celor două confesiuni, și a certurilor dintre ei. Uniții, spre exemplu, comentau că lor li s-a cuvenit mitropolia, iar ortodocșilor nu.

Mare supărare i-a provocat lui Pavel Vasici afirmația împăratului Leopold, care la o „plânsoare” a ortodocșilor, că religia lor nu este luată în seamă de organele de stat le-a răspuns „că el a jurat pe cele patru legi (*papistăsească, calvină, unitărașă și luterană sau săsească*). Aceste legi s-au împăcat între ele, iar cea *românească neunită*, a rămas nesocotită.

Desigur nemulțumirile lui Vasici erau reale, între reprezentanții celor două confesiuni erau încă multe dispute, care au îngreunat procesul de cristalizare a organizării naționale, dar cu timpul această stare a fost înlăturată, românii înțelegând, în cele din urmă, că pe primul plan trebuiesc situate interesele naționale, iar cele personale trebuie subordonate acestora..

Dar asemenea știri nu-i cădeau bine lui Barițiu, deoarece în această perioadă, cum vom vedea mai departe, prin anii 1852-1853 și ceva mai

⁵⁵⁸ Ibidem, p. 30.

târziu, va fi și el implicat în niște dispute și certuri cu viitorul Mitropolit ortodox, Andrei Șaguna, iar în ceea ce privește atitudinea neloială a sașilor față de români în primii ani de după revoluția de la 1848/49 vom vedea că, pe măsură ce se va scurge timpul, însuși Barițiu va colabora tot mai des cu aceștia, iar sașii vor apela tot mai des la serviciile lui. Această colaborare se va simți îndeosebi în domeniul construirii căilor ferate și joncțiunea căilor ferate din Transilvania cu cele din România. Dar despre aceasta puțin mai departe, în paginile viitoare.

Între anii 1849-1852, Barițiu și cei mai mulți reprezentanți ai elitelor conducătoare și fruntași ai culturii române, profitând de atitudinea mai binevoitoare și o anumită recunoaștere a contribuției românilor la învingerea insurgenților unguri, sperau că vor obține o lărgire a drepturilor politice, acces mai larg la instrucție, permițându-li-se înființarea nu numai a unor instituții de învățământ mediu, ci și a unora de învățământ superior, conform cu posibilitățile economice ale românilor, eventual și cu un ajutor din partea statului. Dacă această atmosferă ar fi continuat probabil că mulți intelectuali, oameni de știință transilvăneni, care lucrau în Moldova și Țara Românească s-ar fi întors acasă, contribuind la o mai accelerată dezvoltare a Transilvaniei. Este și cazul, spre exemplu: al lui Aron Florian, care îi scria lui Barițiu într-o scrisoare datată: Sibiu, 14/26 sept. 1850: „Eu sosii în Sibiu de vreo 4-5 zile, întreg, sănătos ... Sunt între drumuri (stau în cumpănă n. n.). Când aş căpăta aici vreun post pentru care aş avea capacitatea, aş rămânea bucuros în patria veche, dară, la din contra ce va trebui (trebuie n. n.) să fac? Voi mișca cerul și pământul ca să mă duc peste Carpați și să-mi văz de moșie, care mă va nutri pe mine și familia mea”⁵⁵⁹.

La începutul anilor 1850 nici legăturile dintre cele două confesiuni românești nu erau bine așezate, precum nu era încă bine clarificată legătura dintre mișcarea religioasă și mișcarea națională. Conducătorii celor două confesiuni pretindeau ca ei să fie conducătorii mișcării naționale românești. Începe un proces de emancipare al mișcării naționale de sub tutela conducătorilor celor două confesiuni. Procesul va dura până la formarea Partidului Național Român din Transilvania în 1869.

În luna martie 1850 s-au întrunit în sinod la Sibiu, reprezentanții bisericii ortodoxe, iar la Blaj cei ai bisericii greco-catolice. Mai mulți studenți români de la Universitatea din Viena (Papiu Ilarian, Iosif Hodoș, Ioan Rațiu, Oprea, Moroianu ș. a.) au înaintat celor două sinoade câte un *memoriu*, în care propuneau formularea identică a unor revendicări înscrise în programul adoptat de Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, prin care se cerea ca „Biserica Română să rămână liberă și

⁵⁵⁹ *Ibidem*, p. 80

independentă, egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici din Transilvania, după vechiul drept, în care mod să fie deputați bisericești și mirenești. În același mod să se aleagă și episcopi românești liber prin majoritatea voturilor, la democratizarea voturilor, fără candidațiune”⁵⁶⁰. Studenții și cea mai mare parte a elitelor românești conștientizau tot mai mult că disputele, uneori aprige, dintre cele două confesiuni duceau la slăbirea rezistenței și unității naționale. Dar ce era foarte important, acest lucru îl înțelegeau deja și mare parte a maselor populare.

În primii ani de după revoluția de la 1848, românii și-au dat seama că lipsa unor forme de instituții statale, a unor forme de cooperare și asociere, slaba rețea școlară de care dispuneau, lipsa unor forme de educație culturală și cetățenească, constituiau cauze și piedici esențiale în dezvoltarea socială și economică a românilor. La rândul ei, lipsa unor forme de organizare corespunzătoare a dobândirii bunurilor materiale și spirituale necesare traiului populației, îi condamnau pe români la înapoiere economică, la un nivel de trai limitat, situat la limita de jos a existenței fizice, cu un slab orizont cultural și spiritual, inferior nivelului de trai al concetățenilor lor de alte naționalități.

Organizarea ecleziastică de care dispuneau românii, cu toate strădaniile ei, din cauză că era divizată în două mari confesiuni, care nu colaborau între ele, adeseori chiar dușmănindu-se, suspicionându-se între ele, nu le putea fi de prea mare ajutor românilor în strădaniile lor de a-și construi un trai corespunzător noilor vremuri ale secolului al XIX-lea.

Pretenția prelaților celor două confesiuni de a conduce și în viitor mișcarea național politică nu era văzută cu ochi buni de noua pătură a elitei intelectuale, care luase parte la revoluție și încerca acum, să creeze o rețea de instituții și forme de organizare economică eficientă în lupta poporului român pentru emancipare națională, socială și economică.

Este adevărat obiectivul ridicării materiale, culturale și spirituale în general cerea eforturi mari: umane, materiale și financiare, care să susțină și întemeierea unor întreprinderi economice, proprietate a românilor, rețea școlară și asociații culturale și de altă natură.

Din corespondența purtată de Barițiu aflăm că cei care au luptat cu arma în mână pentru menținerea națiunii române au fost printre primii, care au făcut propuneri concrete pentru înființarea unor instituții specifice culturale românești.

Dintr-o scrisoare datată Sibiu, 21 aprilie/3 mai 1852 adresată de Aron Florian lui George Barițiu aflăm că Iancu, Axente și Balint au dat cu mâna în foc și au căpătat bani, s-au înduplecat a consacra ceva pentru un scop

⁵⁶⁰ *Ibidem*, p. 81.

național. Generoși precum au fost bravi, au destinat 2.500 fl. M.C. pentru fundarea unei societăți literare române, al cărei scop să fie cultura și dezvoltarea limbii și publicarea de cărți folositoare⁵⁶¹. În actul fondator, ei au numit cinci persoane, care să compună statutele societății, să facă cererea la minister etc. Acești bărbați, scrie A. Florian erau: Dargo, Vasici, Andrei Mureșianu, Barițiu și A. Florian. Acesta îl roagă pe Barițiu să meargă la Sibiu pentru a discuta modalitățile de înființare a societății. Bani erau primiți de la împăratul, la propunerea guvernului Transilvaniei de atunci ca cei trei să fie „dezdăunați” pentru pagubele suferite în timpul revoluției și recompensați pentru „virtutea” și „vitejiile” lor cu câte 9.500 fl. M.C. Intenția de a fonda o „societate literară”, a putut prinde viață numai cu înființarea *Astrei*, în 1861.

Într-o scrisoare din 12 mai/30 aprilie 1852, Aron Florian îi răspundea la o scrisoare a lui Barițiu, prin care acesta îi comunica faptul că nu mai poate să meargă la Sibiu, deoarece era foarte ocupat cu probleme, care nu suportau amânare. A. Florian îl dojenește pe Barițiu, scriindu-i că nu se poate retrage de la întocmirea statutelor Asociațiunii. Dacă nu poate veni personal, să convoace câțiva cunoscuți, să dezbată, să formuleze și să le înainteze la Sibiu niște „liniamente de statute”.

Barițiu se execută, îi trimite propunerile lui A. Florian la Sibiu, care printr-o altă epistolă datată Sibiu, 6 iunie 1852 îi scria: „Îți mulțumesc, în numele tuturor fraților, pentru liniamentele de statute cu care v-ați grăbit a ajuta lucrarea noastră”, iar ei, sibienii, vor începe în curând „redacțiunea și vor face subșternerea”⁵⁶².

Instaurarea absolutismului austriac a făcut însă imposibilă înființarea unei asociații culturale a națiunii române pe care transilvănenii o așteptau de mult. Ea va fi realizată, după cum am amintit și în altă parte, peste aproape un deceniu, după desființarea absolutismului austriac.

Instaurarea absolutismului austriac la începutul deceniului 1851-1860 nu i-a demobilizat însă pe români în străduințele lor de a li se recunoaște naționalitatea, drepturi politice democratice, limba și cultura, dreptul la învățătură în limba maternă și altele. Totodată, ei au conștientizat mai bine că numai o națiune unită, monolită, înzestrată cu o înaltă cultură și instrucție școlară va avea șorți de izbândă în lupta cu regimurile asupritoare. Elitele intelectuale și mare parte din popor au conștientizat și faptul că, lupta pentru libertatea confesiunilor religioase este și ea parte a luptei pentru independența politică și națională, că lupta politică și în general lupta de

⁵⁶¹ *Idem*, vol. I, p. 82.

⁵⁶² *Ibidem*, p. 83.

eliberare nu trebuie tutelată de confesiunile religioase; ele trebuie să sprijine, nu să monopolizeze mișcarea.

Raportul naționalitate-confesiune religioasă și raportul: conducători naționali aleși pe criterii de capacitate, devotament și spirit de sacrificiu pentru cauza națională, indiferent de opțiunea religioasă; au fost obiect de dispută aprigă între reprezentanții poporului român. Această problemă între reprezentanții confesiunilor religioase va fi dezbătută, analizată și în corespondența purtată de Barițiu cu colaboratorii săi frunzași ai vieții naționale românești.

Într-o proclamație: *Către românii din Brașov* din 3 iunie 1852⁵⁶³ semnată de S. Bărnuțiu și I. Maiorescu într-o perioadă în care împăratul Franz Iosif se pregătea de o călătorie în Transilvania, românii erau sfătuiți să-i ceară acestuia, încuviințarea, de a face o colectă pentru întemeierea unei academii românești. Românii să-i spună împăratului că: lipsa cea mai mare ce o avem astăzi sunt școalele și, mai presus de toate, o școală mare, o academie, în care tinerimea să învețe în limba maternă științele, care să o facă folositoare statului, patriei și națiunii sale”.

Pentru o mai bună înțelegere a conținutului „proclamațiunii”, I. Maiorescu le adresează celor mai cunoscuți reprezentanți ai elitei românești brașovene: Popasu, Bariț, Munteanu și Murășan o scrisoare comună prin care le precizează cu noi explicații conținutul *Proclamației* ... respective. Scrisoarea este datată la sosire de Barițiu: Viena, iunie 1852. Maiorescu le comunică faptul că cererea pe care o vor face ei împăratului o vor formula și cei din Blaj și cei din Sibiu și cei din munți. Brașovenii să vină și ei la Sibiu. Să vină cei mai cu influență și cei mai ambițioși. „Dar, precizează Maiorescu, episcopii, care au mult de lucru cu turma lor, să nu intre în comitet. Aici se cer numai oameni practici”⁵⁶⁴, iar înainte de a se înfățișa împăratului, să meargă la principele guvernator, să-l roage să-l sprijine pe lângă împărat. Ceea ce s-a spus despre prelați e valabil și pentru preoți. Aceștia pot face parte din comitetele locale, în niciun caz, din comitetul care va merge la Sibiu. Banii în niciun caz să nu ajungă pe mâna preoților. E mai înțelept ca episcopii să nu fie în comitet. Academia să fie în limba română, maternă, care în 1848 „le-a insuflat credință către tron”. Dacă românii vor fi obligați să urmeze academie în limba maghiară, ei vor fi crescuți în interesul maghiar; ei nu vor aceasta. Într-o altă scrisoare găzduită în: G. B. C. vol. 1, Maiorescu consideră că brașovenii procedează corect dacă se prezintă la împăratul, chiar dacă nu vrea prelatul. Este informat că celălalt prelat, Șuluțiu, va merge cu delegația la Sibiu. Dar acolo împreună cu „Capitolul,

⁵⁶³ cf. „Transilvania”, XI, 1878, nr. 4, pp. 41-42.

⁵⁶⁴ G. B. C. I, p. 363.

inteligenta, oficiati și acolo reprezentanța și omagiul în numele națiunii să-l aducă împreună cu voi brașovenii și Șaguna ... Cum zic, astăzi scriu și lui Șuluțiu să nu confunde cauza națională cu omagiul și să se implice popesc ...” după care Maiorescu precizează categoric – „În numele națiunii n-are dreptul de a vorbi nimeni”⁵⁶⁵. Desigur, Maiorescu nu-i avea în vedere pe cei investiți prin vot, prin moștenire sau prin investire să reprezinte națiunea, să vorbească în numele ei sau să-i apere interesele. Ori reprezentanții confesiunilor religioase nu erau înzestrați sau investiți cu asemenea atribuții. Ei reprezentau, pur și simplu o confesiune religioasă, iar atribuțiile lor erau circumscrise în canoanele bisericii, cele ale conducătorilor națiunii erau reglementate prin actele ce emanau de la forurile conducătoare ale națiunii investite cu asemenea atribute.

Partizan al punctului de vedere că reprezentanța religioasă nu poate fi identificată cu reprezentanța națională, Maiorescu protestează împotriva unora care-l acuzau că participase la alcătuirea unei „circulare” adresate de Al. Sterca Șuluțiu către cler și popor, la suirea sa în Scaunul episcopal. Maiorescu dă în acest sens o dezmințire, nu o publică imediat, întocmește o a doua pe care o trimite spre publicare⁵⁶⁶ lui Barițiu.

Afirmările unora că Maiorescu ar fi participat la întocmirea circularei către popor, îi scria învățatul român prietenului său Barițiu, sunt minciuni, ele au ca scop dezbinarea intelighenței românești. El spune că nu a fost informat despre aceasta nici de Șuluțiu, nici de alții, nu a văzut nici manuscrisul circularei, nici pe cea tipărită în „Gazetă”.

Într-o scrisoare datată Viena, 23 august 1852, I. Maiorescu îl anunță din nou pe G. Barițiu că-i va trimite o declarațiune să o publice în „Gazeta”. Îl avertizează, însă, „să nu schimbe nimic, în ea”. El a „subscris” și răspunde. Este surprins de atitudinea episcopului, care știe că el, Maiorescu, nu a văzut pastorală, nu a avut originalul în mână, știe bine cine l-a copiat și totuși nu spune nimic despre acest lucru. El publică *declarațiunea* cu nădejdea că se va reduce o sursă a minciunilor și mulți își vor deschide ochii.

Preocupat de coagularea mișcării tuturor românilor sub o singură conducere națională, de unificarea tuturor militanților naționali români într-un singur curent național – care să-i cuprindă pe toți românii din Principatul autonom al Transilvaniei și din celelalte teritorii locuite de români, pe care ungurii le incluseseră în unități administrate direct de Budapesta, Maiorescu atrage atenția ambelor confesiuni ale românilor că frecușurile dintre ele sau ca fiecare din ele să se prezinte ca fiind singura reprezentantă a națiunii române, dăunează unității tuturor românilor transilvăneni, le dezbină

⁵⁶⁵ *Ibidem*, p. 365.

⁵⁶⁶ Vezi: „Gazeta Transilvaniei”, nr.67, 1852.

națiunea, o slăbește din punct de vedere național, creează condiții pentru a fi dominată mai ușor.

I. Maiorescu, atrage atenția românilor că încercările lui Andrei Șaguna de a-i intimida pe unii concetățeni de a se impune prin metode dure, dictatoriale să nu-i sperie. Șaguna își luase prea multe angajamente cu privire la încadrarea românilor într-o linie de conduită politică, conformă cu cerințele și dorințele imperialilor de la Viena și chiar a unor guverne de la Budapesta. Faptul că unii români nu au respectat întotdeauna directivele și indicațiile lui Șaguna l-a înfuriat, iar uneori a luat măsuri drastice împotriva acelorora ce nu i s-au supus orbește sau chiar l-au înfruntat. Unul din cei asupra cărora s-a vărsat furia lui Șaguna în anul 1852 și chiar mai târziu, vom vedea mai jos, a fost și George Barițiu, deși acesta era de altă confesiune.

Anii 1849-1852 au fost ani grei pentru Barițiu și familia sa. Corespondența cu membrii familiei Hurmuzachi, a fost o rază de lumină în existența marelui nostru publicist.

Întors acasă din refugiu, Barițiu nu a putut să se împace cu situația creată poporului român după revoluția din 1848/49. Și-a reluat activitatea la gazete; se părea că va avea o situație prosperă, numărul abonaților creștea, gazetele sale își continuă lupta pentru câștigarea drepturilor cetățenești și civile ale poporului român. Puterea centrală și locală dominată de sași în orașul Brașov nu vedea cu ochi buni progresul real al românilor. Nu vedeau cu ochi buni nici evidențierea extraordinară a contribuției românilor la înfrângerea insurgenților unguri. Tocmai publicarea raportului despre contribuția extraordinară și eroică a populației românești a fost motivul nemijlocit al interzicerii „Gazetei” și al „Foaiei” lui George Barițiu. Acest act criminal față de presa românească l-a aruncat pe Barițiu și familia sa într-o accentuată mizerie materială. Încercarea sa de a ocupa un post de judecător sau substitut de procuror, pentru care a înaintat concurs în 12/24 iulie 1851 nu a avut succes. Cu colectivitatea preoțească nu a trăit în raporturi bune, deși se pregătise el însuși să devină preot. A avut mult de suferit din cauza episcopului Șaguna și a preoților locali. Persecuțiile lui Șaguna l-au întristat și l-au revoltat în același timp, pe preoții locali i-a iertat.

Încă de la începuturile stabilirii sale la Brașov, Barițiu a avut de suferit din cauza autorităților administrative locale, dominate de sași. „În 1852, în urma răzbunării pentru procesul câștigat al Zărneștenilor, căutându-mi-se alt protest la mandatul guberniului, fusei arestat 8 zile la Capitanat (poliție) ci tocmai acest caz neplăcut, îmi dete cea mai bună ocaziune de a face guvernatorului cunoscute intrigile și blestămățiile din Brașov. În scurt

generalul Chavani, care fusese comandantul districtual la Sibiu, fu strămutat la Cluj. Magistratul din Brașov primi feluri de mustrări și înfruntăciuni”⁵⁶⁷.

Greutățile materiale îl obligă pe Barițiu în această perioadă să îmbrățișeze diferite principii pentru a câștiga bani necesari întreținerii familiei care sporea aproape în fiecare an cu câte un copil. Astfel: „În aprilie 1852, scria el, mă apuc de compunerea lexiconului germano-român”⁵⁶⁸, iar mai departe scrie că „În 8 sept. mi se naște fie-mea *Cornelia*, care fu botezată în 21/9 sept., tot la Capela rom[ânească], de parohul Toma Vasiliu și nașă fiind Cocoana Paraschiva G. Nica”⁵⁶⁹.

Încurajări și aprecieri venite din Bucovina, locul de băjenie al lui Barițiu în ultimele luni ale revoluției din Transilvania anilor 1848/1849

Despre suferințele lui Barițiu din anii 1849-1852 după ce s-a întors acasă din băjenie, au aflat și prietenii săi din Bucovina, provocându-le mari supărări și sentimente de tristețe.

Identitatea de vederi, apartenența la aceeași naționalitate, care se găseau într-o situație politică și național socială asemănătoare, au constituit premisele unei apropieri intelectuale deosebite între reprezentanții elitelor bucovinene și ai celor din Transilvania. Deci nu întâmplător în perioada celor trei luni și ceva cât s-a găsit în mijlocul bucovinenilor între Barițiu transilvănean și cu origini moldovene, după mamă și frunțașii vieții sociale bucovinene s-au stabilit niște relații de prietenie, care au contribuit mult la formarea conștiinței naționale și întărirea unității românilor de pretutindeni.

Imperialii austrieci, ca și aristocrația ungurească, asupreau părți din pământul românesc, dar le organizau în așa fel încât românii din diferite provincii ocupate de ei să nu se cunoască între ei. Revoluția de la 1848/49 a contribuit mult la o cunoaștere mai bună a românilor între ei și la trezirea conștiinței lor naționale. Prezența lui Barițiu timp de peste trei luni în mijlocul bucovinenilor, nu putea să rămână fără o puternică influență în rândurile unei populații românești dornică de libertate națională. Aceasta s-a văzut și în modul cum priveau elitele și populația bucovineană – cauza Transilvaniei și activitatea lui George Barițiu după întoarcerea lui acasă, la Brașov.

În general știrile primite de la Brașov despre starea și situația Transilvaniei și a lui Barițiu, după întoarcerea sa din băjenie nu constituiau obiect de bucurie pentru prietenii și fostele gazde din Bucovina din anul

⁵⁶⁷ *Memoriile lui George Barițiu*, ...p. 14.

⁵⁶⁸ *Ibidem*.

⁵⁶⁹ *Ibidem*.

1849. Numeroasa familie a Hurmuzăcheștilor se atașase foarte mult de oaspetele lor.

Într-o scrisoare datată: Cernăuți, 4/16 noiembrie 1849, semnată Devotată soră Euphrosyne Petrino, corespondenta regretă că știrile pe care le primea de la Barițiu nu avea meritul a-i bucura, dar îi recomandă lui Barițiu „răbdare și perseverență” cu nădejdea în domnul „că toate au odată sfârșit, adică nu *răbdarea*, ci *supărarea*”⁵⁷⁰. Doamna E. Petrino îi dă și o seamă de informații despre familia sa. Părinții săi se găseau pe la Mănăstiri în Moldova, unde se vor întâlni cu Nicu Ghica, ministru bisericesc, iar după alte informații îi scrie lui Barițiu următoarele, ce dovedesc cât de dor i-a fost lui Barițiu de copii săi, atașându-se de nepoții lui Hurmuzachi. „Noi, Domnul meu, precum știți, tot cu copilașii ne petrecem vremea, cari neîncetat mă întreabă: Domnu’ Bariți ce nu mai vine? De acu nu mai veni?” și multe de aceste. Dar eu, rugându-vă să binevoiești a prezenta mult stimatei Domnia Tale soție multe salutări frățești, din partea noastră și îmbrățișând pe copilașii Domniei Voastre, am plăcerea a vă mă însemna, cu tot respectul, al Domniei Voastre, devotată soră Euphrosyne Petrino”⁵⁷¹ din partea întregii familii Hurmuzachi. Adeseori în scrisori i se amintesc momente frumoase petrecute de întreaga colectivitate a Hurmuzacheștilor în prezența lui Barițiu la Dulcești, reședința familiei de la țară.

Bătrânul Hurmuzachi îi transmite mulțumiri pentru relația în care l-a pus cu sibienii, dar mai ales cu Laurian, care i-a procurat niște „cărți foarte valoroase”, dar de trist conținut. Se bucură mult că Barițiu nu voia să treacă cu vederea blestemățiile din Kronstadter Zeitung. Consideră că Ioan Gött s-a obrăznicit. Este de părere că se va putea ajunge la o pace cu el „dar cearta generală dintre el și noi va trăi cât și gazetele noastre”.

Informat despre interzicerea „Gazetei Transilvaniei” și despre intenția lui Barițiu de a nu mai relua tipărirea ei, bătrânul Hurmuzachi îl sfătuiește însă să reîntemeieze publicația, deoarece „Noi trebuie să deprindem pe ai noștri la lectură, pentru ca să ia interes la trebile publice, să se deștepte cât mai în grabă și cât mai mult, ca să le putem vorbi, ca să ne înțelegem între noi, să ne consultăm și să ne încurajăm”⁵⁷².

În corespondența lor cu Barițiu, bucovinenii fac adeseori propuneri de colaborare în domeniul publicisticii și al tipăriturilor didactice și științifice, care să circule pe întreg teritoriul patriei „indiferent de hotarele

⁵⁷⁰ *Correspondența familiei Hurmuzaki cu George Bariț publicată de N. Bănescu, profesor, Văleni de Munte, 1911, p. 38. Mai departe, „Correspondența familiei Hurmuzaki ...”*

⁵⁷¹ *Ibidem.*

⁵⁷² *Ibidem*, p.40.

politice despărțitoare. Ar fi dispuși să suporte cheltuielile de tipar ale unei istorii a literaturii române pe care o întocmea Ion Maiorescu.

Dar bătrânul Hurmuzachi nu este singurul membru al acestei mari familii, care-i scria cuvinte frumoase lui Barițiu cu privire la reparația „*Gazetei Transilvaniei*” și despre calitățile acesteia și cele ale redactorului ei.

Într-o scrisoare datată 1850, Ghenar, 26, semnată de G. Sturza Logofăt se scria: „Cu cea mai mare bucurie am binecuvântat reînvierea mult stimabilei și mult folositoare gazetei D-voastră, pentru a cărei edare vi se cuvine cea mai mare și generală recunoștință. Vă mulțumesc, Domnul meu, cu toată tăria sufletului meu, pentru amabila atențiune ce ați avut de a-mi trimite o lectură atât de binevenită și vă rog să binevoiți a ne procura și în viitor această rară plăcere. Rugându-vă să nu dați uitării nici de acum înainte și strângându-vă mâna cea care scrie așa de frumos, cu toată căldura și cea mai frățească dragoste de a rămânea, cu cea mai aleasă și deplină stimă, a D-voastră plecat serv și amic”, G. Sturza Logofăt⁵⁷³.

Într-o epistolă datată Cernăuți 19.II/3.III.1850, expeditorul ei, A. Hurmuzachi îi scria lui Barițiu că nu-i venea să creadă ochilor vestea pe care a primit-o de la Sibiu că „*Gazeta*” i-a fost închisă. Era o știre care l-a mâhnit și l-a întristat profund. Consideră că închiderea *Gazetei* a fost o măsură arbitrară, o măsură „dobitocească” și blestemată. Este convins că Barițiu nu se va descuraja și că va lua toate măsurile pentru a redeschide *Gazeta*. Și ziarul „*Bucovina*”, care aparținea expeditorului, a fost închis de două ori chiar. Aceasta era soarta gazetelor românești în imperiul austriac. Exprimând dorința întregii familii, A. Hurmuzachi îi scria lui Barițiu: „Te conjurăm toți să nu pregeți a cerca toate chipurile pentru reînvierea celui mai vechi și mai însemnat organ național”⁵⁷⁴.

Într-o altă scrisoare expediată tot din luna februarie 1850, A. Hurmuzachi îi scria lui Barițiu, că și bucovinenii întâmpinau mari greutăți în expedierea gazetelor, atât în interiorul imperiului austriac, cât și la granița cu Moldova, unde pachetele cu ziare și cărți zăceau la vamă zile îndelungate.

La rândul ei poșta din Bucovina era tot atât de prost organizată ca și cea din Transilvania. Li se puneau deci piedici la trimiterea „*Zimbrului*” atât în Moldova cât și în Transilvania, care se găsea și ea sub ocupație austriacă.

A. Hurmuzachi îi mulțumește lui Barițiu, care l-a lăudat pentru publicarea poeziei lui Andrei Mureșanu. Nu este necesar să-l laude nimeni pentru aceasta. El nu și-a făcut decât datoria de român. Îl roagă însă pe Barițiu să-i mulțumească lui A. Mureșanu pentru poezia frumoasă pe care

⁵⁷³ *Ibidem*, pp. 72-73.

⁵⁷⁴ *Ibidem*, p. 74.

mi-au trimis-o pentru „Bucovina”, cum zice D-lui „de probă”. A publicat-o cu cea mai mare bucurie și într-un glas toți au declarat-o de foarte frumoasă. „Spune-i însă, te rog – îi scrie A. Hurmuzaki lui Barițiu - că noi nu avem trebuință a aștepta aceasta poezie pentru a ști ce minunat talent poetic are D-lui. Au doară crede că nu cunoaștem, nu prețuim îndestul clasică și celebra poezie a D-sale: *Deșteaptă-te Române*” etc., care l-au pus în rândul celor dintâi poeți români? Atât eu, cât și fratele meu George rugăm pe D-lui să binevoiescă a grăbi cu puțință cu tipărirea culegerii D-sale⁵⁷⁵. Cărțile lui Mureșanu se vând și se vor vinde întotdeauna în Bucovina, va avea grijă de aceasta, el, A. Hurmuzachi.

Îi mulțumește lui Barițiu pentru că l-a apărut în „Gazetă” împotriva atacurilor din *Satellit*, una din publicațiile în limba germană a sașilor din Transilvania.

Barițiu era atât de iubit de bucovineni încât, cu ocazia zilei lui onomastice, un bucovinean îi cerea Sfântului Gheorghe, cel mai viteaz între ostașii cerești, să-l „păzească de-a pururea cu puternica lui lance și să zdrobească toți balaurii care s-ar încerca ai neliniști și ai tulbura viața atât de scumpă tuturor românilor”⁵⁷⁶.

Dar tematica corespondenței dintre G. Barițiu și prietenii săi bucovineni nu se limita numai la schimburi de cuvinte politicoase, laude reciproce sau problemele legate de periodicele de presă din cele două provincii românești de sub monarhia austriacă.

Contactul bucovinenilor cu Barițiu, care le-a împărtășit multe din problemele sociale și naționale ale Transilvaniei, probleme care erau și ale Bucovinei, dar și prezența unor moldoveni refugiați, după încercarea unor tineri, din martie 1848 de la Iași de a da o lovitură de stat le-a deschis noi orizonturi în perceperea unității de limbă, de origine istorică comună, cultură, obiceiuri comune, tradiții comune, de viață economică comune etc. Toate acestea le-a permis în acest caz, tuturor românilor să înțeleagă că ei nu vor scăpa de asuprire națională decât prin unire, prin realizarea unui stat comun, care să-i unească pe toți românii ce se găseau dezbinați în provincii și țări separate, asuprite de diferite imperii ale timpului. Relațiile bucovinenilor cu Barițiu vor fi deci influențate nu numai de simpatiile reciproce, ci și de sentimentul național, al apartenenței lor comune la același neam cu aceleași dorințe de unire națională-statală într-o singură țară. Schimbul de scrisori dintre Barițiu și bucovineni se va referi la problemele lor comune privind perfecționarea limbii române, a literaturii române, schimbul de cărți între oamenii de cultură din cele două provincii românești

⁵⁷⁵ *Ibidem*, p. 77.

⁵⁷⁶ *Ibidem*, p. 79.

aflate sub stăpânire străină, ajutorul acordat transilvănenilor pentru a-și reface gospodăriile și bisericile distruse în timpul revoluției etc.

O seamă de moșieri posedau proprietăți funciare, atât în Moldova, cât și în Bucovina, unii își aveau reședința numai în Moldova, alții locuiau o parte a anului în Moldova și altă parte în Bucovina. Moșierii moldoveni cu proprietăți în Moldova și Bucovina erau oameni de cultură, unii ocupau dregătorii în capitala Moldovei la Iași. Viața confesională a reprezentanților bisericii și ai mănăstirilor era și ea supusă acelorași legi, cu schimb de conducători, care aveau responsabilități comune în ambele provincii separate Moldova sau Bucovina, care înainte de a fi ocupată de imperiul austriac fusese parte integrantă a Principatului Moldovei.

Într-o scrisoare datată Dulcești, 7/19 dec. 1851, C. Hurmuzaki îl pune la curent pe G. Barițiu cu o seamă de realități sociale și politice și o seamă de nereguli existente în sistemul de învățământ din Moldova.

C. Hurmuzachi îl întreabă pe Barițiu dacă a primit Regulamentul școlar pe care i l-a trimis el pe 15.XI.1851. După care afirmă imediat că „Din existența Regulamentului să nu conchideți, însă, că avem și școale; nu, Domnul meu”⁵⁷⁷.

Școlile în Moldova, afirmă C. H. „există numai pe hârtie”. Moartea lui *Petruș Cazimir* a înmormântat și regulamentul școlar. Acesta era un om de reușită, cu zel, activitate perseverentă, patriotism și încredere în viitor. Înlocuitorul lui *Petruș Cazimir* în postul de Director al școalelor este „mai puțin decât o nulă”, o vită cornută. „Gazeta Transilvaniei”, scria autorul scrisorii, a fost înșelată, mințită, rău informată, când a reprodus după „Zimbrul” o descriere frumoasă a sistemului de învățământ public din Moldova. S-a făcut puțin din ceea ce prevedea Legea Regulamentului școlar. S-au făcut numiri „fără concurs, fără examen, fără nici o regulă”.

Prost informată a fost „Gazeta” și cu privire la mișcarea literară din Moldova. Din foile citate în „Gazeta”, iese numai „Gazeta de Moldavia” (sub redacția D-lui G. Assaki); „Zimbrul” și „Buletinul, foaia publicațiilor oficiale”. Stilul acestor foi, afirmă autorul scrisorii este un stil barbar și dovadă a celei mai oarbe neștiințe, se folosesc cuvinte învechite, ieșite din uz etc.

Costache Hurmuzaki găsește și vinovații. Mai întâi, el arată cu degetul spre „D-l Kogălniceanu” care „este prea mult materialist spre a se ocupa cu literatura. Dumnealui nu mai scrie la gazete, ba nici istoria Moldovei pentru care – sunt acum mai bine de zece ani – au luat o sumă mare de bani din Casa școalelor. Suplicile și replicile aduc bani; Dumnealui se închină la Mamon, așadar se făcu avocat și face parale, dar face multe

⁵⁷⁷ *Ibidem*, p. 96.

parale ca avocat, pentru că nu este nici cum scrupulos întru alegerea cauzelor defendende ... Și domnul Negruț face parale ca tipograf și ca vechi jucător de cărți ...⁵⁷⁸.

Mare bucurie pentru expeditor pentru reapariția „*Gazetei Transilvaniei*”. Deocamdată „*Gazeta*” intră greu în Bucovina. Se va îngriji totuși s-o primească cu regularitate și în Moldova, pentru a se publica și aici mai multe extrase din ea în presa moldovenească.

Schimbul de scrisori dintre Barițiu și prietenii săi bucovineni este, în același timp, un factor de conștientizare a necesității intensificării schimbului de valori culturale între românii din toate provinciile și uniformizarea limbii române. Revenindu-se la răul pe care-l provoacă interzicerea intrării „*Gazetei Transilvaniei*” în Moldova și Bucovina, autorul scrisorii din care am citat mai sus scria: „Este mare păcat să prelungim exilul acestui rar și binefăcător mijloc de cultură. Chiar numai în privința limbei ni se face mare daună prin oprirea »*Gazetei*« ”.

Bucovinenii, în frunte cu cei din familia Hurmuzachi au făcut, în anul 1851, o subscriere de fonduri cu ocazia adunării familiei la Dulcești, au colectat 400 fl. și pentru refacerea și repararea bisericilor distruse sau prădate de unguri în timpul revoluției de la 1848 din Transilvania, au adunat și alte danii.

Dornic de a accelera schimbul de informații școlare, științifice și culturale C. Hurmuzaki îl informează pe Barițiu că „Așezământul pentru reorganizarea seminariilor țării s-au publicat”, apoi adaugă că „Autorul acestui cap d’ operă – părintele Arhimandrit Scriban, rectorul seminarului de la Școala, au dotat lumea cu nouă științe: *Scripturistica*, *Religiosistica* etc. etc.”.

Apoi se interesează unde se pot procura în Ardeal o serie de cărți religioase, *Magazinul Istoric*, Istoria lui Papiu Ilarian în 10 exemplare.

Costache Hurmuzachi îi transmite lui Barițiu că dacă va avea nevoie de informații pentru „*Gazetă*” despre starea lucrurilor din Bucovina să apeleze la el și îl va servi cu plăcere.

La Roman, îl informează C. Hurmuzachi pe Barițiu, se zidește reședință pentru Episcopie și o casă pentru Seminar. Hurmuzachi este foarte supărat că nu are mai deloc informații despre starea lucrurilor din Ardeal. Ar dori să mai scrie câte ceva despre el, dar îi lipsesc informațiile, ar dori să scrie mai mult despre cauza românilor.

Dar se pare că familia Hurmuzachi făcea parte din acei români naivi, care credeau că împăratul austriac îi apără pe români de alte popoare și că dorește binele românilor. Iată ce-i scria el în acest sens lui Barițiu: „Cunoaște

⁵⁷⁸ *Ibidem*, p. 100.

Gubernatorul că Românii sunt cei mai credincioși supuși ai împăratului și cei mai fierbinți amici ai integrității Monarhiei? Știe Luminarea Sa că „Daco-România” este o fabulă urzită de inamicii românilor și ai împăratului? Cine apără pe bieții români de aceste și alte calomnii? Oare să fie adevărat că Principele Svarțenberg, Gubernatorul Ardealului, ar fi zis, la masa Împăratului, în Cernăuți, că, când vede pe Șaguna, i se pare că vede înaintea sa un milion de români voinici și credincioși?⁵⁷⁹.

Șaguna era considerat credinciosul împăratului, de aceea se bucura de simpatia familiei Hurmuzaki în acea perioadă.

Amintirea vie, proaspătă și sentimentele puternice de admirație și prietenie pentru G. Barițiu, se mențineau și în cel de al treilea an după plecarea lui de la Dulcești, cum reiese dintr-o scrisoare primită de la familia Hurmuzăkeștilor datată Dulcești 8/20 iulie 1852.

Membrii familiei Hurmuzaki îi comunică lui Barițiu, că s-au adunat la Dulcești, reînnoind serbarea memoriei frumoaselor zile, pe care le-au petrecut acolo împreună cu el.

Receptivi și sensibili la suferințele și neplăcerile pe care le-a suportat după plecarea de la Dulcești, membrii familiei Hurmuzachi îi scriu că ei nu se pot despărți fără a-i trimite „cele mai amicale salutațiuni și expresiunea celei mai sincere condoliți, pentru supărările ce ați mai suferit după ce v-ați dus de la noi”⁵⁸⁰. Îl roagă insistent să nu-i dea uitării și să nu-i mai priveze de plăcerea mult doritei corespondențe, asigurându-l de cea mai înaltă stimă și amicitie pe care i-o purtau. Au semnat C. Hurmuzaki, Georgie Hurmuzaki, Alexandra Hurmuzaki, Nicolae Hurmuzaki, Eliza Sturza, George Sturza Logofăt.

George Barițiu la rândul lui, a avut întotdeauna numai cuvinte de stimă și respect pentru toți membrii familiei Hurmuzachi, cu deosebire față de Eudoxiu Hurmuzachi.

Într-o scrisoare din 6 septembrie 1849, ziua patronului ceresc a lui Eudoxiu Hurmuzachi, Barițiu îi scria : „... nația își ține dreptul de a lua parte la bucuriile zilei d-tale onomastice. Însă tot dânsa se simte îndatorată a cere de la Dumnezeu tuturor puterilor toate condițiile unei depline fericiri pentru un bărbat nouă atât de scump care, viețuind familiei sale, viețuiește patriei, nației și libertății.

Din parte-ne simțim profund că tot ce am dori să adăugăm la solemnitatea acestei zile ar fi o mărturisire a neajunsurilor noastre. Însă, născuta domniei tale bunătate va ști cumpăni voința noastră cea mai curată și va primi în nume de bine ceea ce noi n-am știut a descoperi după dorință.

⁵⁷⁹ *Ibidem*, pp. 104-105.

⁵⁸⁰ *Ibidem*, p. 107.

Cu acestea, rugându-te ca să binevoiți a ne primi în numărul celor mi sinceri apreteuitori ai meritelor d-tale, rămâne cu cea mai distinsă venerație a domniei tale preaplecate și înalt stimătoarea”⁵⁸¹.

George Barițiu avea o mare stimă și respect pentru Eudoxiu Hurmuzachi, nu numai pentru calitățile sale morale de om, gata să ajute pe oricine și oricând, ci și pentru calitățile sale profesionale de jurist, pentru cele politice de deputat în dieta Bucovinei și în parlamentul Vienei, de căpitan al ducatului Bucovinei și redactor al ziarului bilingv cu același nume. Barițiu considera că lui Eudoxiu Hurmuzachi îi revenea un mare merit în separarea Bucovinei de Galiția și constituirea ei într-o provincie de sine stătătoare a Imperiului habsburgic, prin constituția din 4 III 1850.

Dar cel mai de preț lucru, aprecia G. Barițiu, era faptul, că avea ceva, ce putea și constituia cea mai înaltă fericire pe pământ, cel mai de preț lucru, era „părinte și patriarh al unei familii, întru care totul este acord și armonie”.

După anul 1852, în condițiile în care Barițiu nu a mai avut un ziar în proprietatea sa și preocupări comune, legăturile dintre el și familia Hurmuzacheștilor au fost, desigur sporadice, dar și el și familia Hurmuzachi au urmărit activitățile celeilalte părți, iar când a fost nevoie de o mână de ajutor și-au acordat-o în mod reciproc și sincer.

De exemplul „Cerculariul” din 5 dec. v. 1855 emis de A. Șaguna pentru a distruge Calindariul lui Barițiu, „Gazeta” și chiar pe Barițiu și Iacob Mureșan, noul redactor al periodicelor brașovene a primit o ripostă hotărâtă din partea reprezentanților familiei Hurmuzachi, elite intelectuale de seamă ai ortodoxismului românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Faptul emiterii de către Andrei Șaguna a unei Epistole pastorale împotriva unei „gazetuțe” și a unui „călindăraș” atestă că Episcopul și enoriașii săi ardeleni pravoslavnici se găsesc într-o stare jalnică morală. Este o stare de tănguie și de compătimit nu numai din partea ardelenilor, ci și a bucovinenilor „care sunt de același neam și același sânge. Bucovinenii nu se vor limita însă doar la a se tăngui și a sta cu mâinile în sân”. Ei vor cerceta fără preget și cu cuget curat mijloacele potrivite spre a delătura această stare deplorabilă.

Mijloacele, spune Hurmuzachi, nu sunt greu de aflat, dar ele trebuie cercetate fără patimă și acolo unde sunt.

Asemenea stare părăsită religioasă și morală vine totdeauna și pe tot locul numai din lipsa învățaturii și a creșterii. Iar neînvățătura, în mod logic și învederat, se poate înlătura numai prin învățătură temeinică și sistematică, prin creștere cu credința în Dumnezeu și o solidă morală religioasă. „Din acest adevăr neclătit urmează de sine altul asemenea de învederat, că adică

⁵⁸¹ G. B. C. X, p. 99.

neștiința și necultura religioasă morală nu se depărtează nicidecum prin oprirea cetirii gazetelor și călindarelor: căci, de se opresc unii oameni să nu citească cutare gazetă sau cutare călindăraș, ei rămân tot așa de neînvățați și de necrescuți ca și mai înainte, ba încă mai neînvățați și mai nepricopsiți. Nu oprirea gazetelor și a călindarelor, ci Institutele teologice și pedagogice iau crescători, iau pedagogi, care fiind înzestrați cu toate științele cerute și răspunzându-și chemării sale cu sfințenie, să alunge neștiința și stricăciunea morală, pe fața pământului.”⁵⁸².

Nici Barițiu nu i-a uitat pe prietenii săi din Bucovina. Dar timp de aproape 25 de ani în care Barițiu nu a mai avut o gazetă proprie, legăturile sale au fost sporadice, el fiind un om extrem de ocupat și de preocupat cu problemele familiei și ale țării. Dar în perioada 1878-1885, cât timp a redactat *Observatorul*, ziarul său propriu, Bucovina și bucovinenii cu problemele lor au fost intens mediatizate în presa barițiană, el reflectând întotdeauna în presa sa întregul fenomen românesc.

B. Călindariul pentru poporul românesc

Și totuși Barițiu nu-și găsea nici rostul existenței sale și nici liniștea sufletească, fără a dispune de un organ de presă al său, propriu. El avea vocație de educator și pedagog al mulțimilor, de a dialoga cu învățații și știutorii de carte pe diferite teme politice, științifice, educative, pedagogice și multe altele. Publicistica, am stabilit în altă parte, constituia un fel de catedră prin care se adresa întregii națiuni, românilor de pretutindeni. Privat de calitate de editor și proprietar al propriilor sale gazete – „*Gazeta Transilvaniei*” și „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” – Barițiu nu a renunțat totuși la editarea și proprietatea unui mijloc de comunicare. Trebuia găsită însă o formă de publicație care să fie supusă mai puțin rigorilor cenzurii imperiale, care devenise în acea perioadă a absolutismului austriac extrem de severă. E drept, el rămăsese în continuare nu numai colaboratorul fostelor sale gazete, ci și inspiratorul lor, dar nu mai purta el răspunderea foilor brașovene. Prietenii, pentru a-l ajuta material să-și poată întreține familia i-au dat postul de secretar al Gremiului negustorilor levantini. Alte preocupări permanente nu mai avea în acea perioadă. Între timp a apărut însă problema fabricii de la Zărnești, care-i consuma foarte mult timp. Devine însă în anul 1853 un om deosebit de ocupat și obligat să muncească foarte mult. Reiese aceasta deosebit de clar dintr-o propozițiune a sa din „*Memoriile lui Barițiu*”, în care scrie că în iarna lui 1853 „Deși ocupat peste măsură cu trebile fabricii, totuși lucrările literare încă nu le-am putut părăsi,

⁵⁸² *Correspondența familiei Hurmuzaki* ..., p. 117.

ci am fost silit a continua la lexiconul germano-român și a da necurmat ajutor, mai ales de articoli începători, la *Gazeta Transilvaniei*; mi-am compus și *călindariul* pe 1853.

Pe iarnă însă mă întorsei cu familia la Brașov, unde iarăși mă văd silit a lucra din toate puterile, atât la lexicon, care iese mai mare decât se putuse prevedea, cât și la „*Gazetă*”, care tocma în aceste timpuri turburătoare și belice are cea mai mare trebuință de ajutorul meu, căci soarta națiunii noastre iarăși stă cumpănită în două. Peste acestea, cauzele comunei române și ale gremiului neguțătorilor nu înceată a-mi cere și acum conlucrarea mea”⁵⁸³. Deci, dacă în 1851 și începutul anului 1852, Barițiu era „bogat în timp liber”, nu aceasta va mai fi situația lui, mai ales, în cea de a doua jumătate a anului 1852. Începând cu această perioadă, Barițiu în strădaniile sale de a asigura existența numeroasei familii cu cele necesare traiului, va fi obligat să caute noi domenii, care să-i asigure câștigurile necesare în acest scop. Astfel, în a doua jumătate a anului 1852, Barițiu va fi colaborator la „*Gazeta Transilvaniei*” și la „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” va fi editor și redactor al „*Călindariului pentru poporul românesc*”, secretar al Gremiului negustorilor levantini din Brașov, lucra la întocmirea dicționarului germano-român.

Rămas fără mijloace suficiente de trai, Barițiu s-a gândit să inițieze un periodic propriu, dar trebuia găsit un asemenea periodic, care să fie mai puțin vizat de cenzură, deci, mai puțin supus rigorilor dure ale acesteia. Un asemenea periodic putea să fie, în timpul său, un calendar popular prin intermediul căruia să răspândească cunoștințe generale, utile în rândurile maselor largi populare ale națiunii române. Poate că publicistul român simțea această necesitate încă de la începuturile publicisticii sale; numeroasele activități în care era angrenat nu i-au dat însă posibilitatea să concretizeze această idee. Acum avea timp și pentru aceasta. Barițiu s-a preocupat toată viața să dispună de o publicație; publicistica constituind rațiunea existenței sale. Totuși cauza determinantă și deci decisivă, nemijlocită a înființării „*Călindariului ...*” a fost nevoia de bani. „În 8 sept. c. n. 1852 – scria Barițiu în „*Memoriile ...*” sale – mi se naște fiica mea *Cornelia*, care fu botezată în 21/9 sept., tot la Capela român[ească] de parohul Toma Vasiliu și nașă fiind Cicoana Paraschiva G. Nica”⁵⁸⁴. În timp ce familia se înmulțea, mijloacele de trai sigure și permanente scădeau. Un nou organ politic sau de înalt nivel cultural, dedicat elitelor intelectuale sigur nu i s-ar fi permis să tipărească de către organele de resort. Devenea necesar un asemenea instrument de presă care să trateze subiecte „inocente” pentru

⁵⁸³ *Memoriile lui G. Barițiu*, pp. 15-16.

⁵⁸⁴ *Ibidem*, p. 14.

popor, așa cum îi „recomandaseră” cândva reprezentanții serviciilor de cenzură. Asemenea condiție o îndeplinea în acea perioadă un calendar. Iar o asemenea publicație, cum era calendarul în acea perioadă, putea fi ușor adaptată la cerințele culturale, religioase, la obiceiurile, porturile naționale, preocupările specifice agrare, a cerințelor în domeniul meseriilor și industriei casnice etc.

Cererea, nevoia de bani se agravase în acea perioadă și datorită faptului că solicitarea de a ocupa un post de paroh i-a fost respinsă. Același lucru s-a întâmplat și cu cererea de ocupare a unui post de substitut de procuror, pentru care avea și calificarea necesară. Se pare că Barițiu a cumpănit bine orientându-se spre editarea unui „călindariu” în legătură nu numai cu „piața” lor, ci și cu avantajele materiale. Mai ales, după cum am evidențiat mai sus, că era strâmtorat din punct de vedere material. „O asemenea publicație, scria reputatul sociolog român George Em. Marica în 1978, dacă era reușită, putea să aducă un câștig apreciabil, fără greutățile cerute de un ziar. A fost și cazul cu călindarele lui Barițiu, „căci primele călindare ale lui Barițiu au cunoscut o mare difuzare pentru vremea aceea. Numai după 1860 se diminuează numărul exemplarelor vândute, consecința nivelului lor de trai mai scăzut. Grijile tot mai numeroase pe care i le dădea fabrica de la Zărnești și apoi noul curs al politicii austriece, la începutul deceniului al șaptelea al secolului trecut (al XIX-lea – n. ns. T. I.), nu vor mai da răgaz redactorului acestei publicații să se ocupe de ea, ca în primii ani. Alte interese și preocupări vor trece pe primul plan”⁵⁸⁵. Între timp au apărut Fabrica de la Zărnești, Asociațiunea, preocupările pentru ținerea unor Conferințe Naționale ale Românilor.

Iar numele lui Barițiu era legat pe vecie de înființarea și realizările „Gazetei Transilvaniei” și „Foi pentru minte, inimă și literatură”, la care se va adăuga marile realizări obținute cu „Asociațiunea ...”. Mult timp contribuția Călindariului pentru poporul român nu a fost cercetată decât sporadic, totuși există două cercetări fundamentale asupra istoriei și conținutului calendarului lui Barițiu: 1. Calendarele lui Barițiu (1852-1865), cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor, în *Studii și cercetări de bibliologie*, vol. II (1957), p. 255-265. I. Mușlea are meritul că a făcut o primă analiză a acestui calendar, bazată pe material arhivistic, cu privire la costul și difuzarea acestei publicații; 2. La rândul său George Em. Marica într-un studiu intitulat: *George Barițiu, Editor și redactor al „Călindariului pentru poporul românesc” (1852-1865)*, publicat în vol. II:

⁵⁸⁵ Vezi: George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, Edit. Dacia, vol. II, 1978, p. 39 ... mai departe: George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia ...* vol....., pag.....

Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleno din secolul al XIX-lea a dus mai departe cercetările lui Mușlea, insistând asupra aspectului editorial-redacțional al Călindariului Barițiu⁵⁸⁶.

Exigențele editoriale pentru apariția unui calendar erau mai blânde, fără condiții exagerate din partea organelor aparatului de stat. Calendarul nu mai avea nevoie de un editor, care putea fi impus. Avea nevoie de un tipograf. Ori Barițiu era, am văzut, proaspăt coproprietar al tipografiei Römer și Kamner. Aceasta sporea mai mult independența lui, câștigul era mai mare, materialul publicat cerea și el o muncă mai redusă. Calendarul apărea numai o singură dată pe an, putea să-l redacteze fără ajutoare.

Între 1852-1860 tirajul a fost de aproximativ 1.000-1.500 de exemplare în medie. Pentru anul 1853 se afirmă că s-au tipărit și vândut 1.700 de exemplare.

În 1858, numărul exemplarelor a ajuns la 1.246.

După 1860, treburile au mers mai slab. Situația este confirmată și de conținutul mai puțin îngrijit al publicației respective. De exemplu, el se reduce pentru anul 1863, penultimul redactat de întemeietorul său, la reproducerea a două cuvântări ținute la Astra și a unui memoriu cu privire la căile ferate din principate, înaintat lui Al. Ioan Cuza. Contribuțiile din calendarul din 1865 se referă la I. Maiorescu, Dora d'Istria și despre limbă, lucruri potrivite în general pentru o revistă de cultură generală, nu pentru un calendar, unde publicul cerea altceva. Numărul de pagini scade și el la 36. Toate acestea au contribuit la diminuarea interesului pentru acel calendar. În perioada 1863-1865, Barițiu este extrem de ocupat cu lupta împotriva dualismului austro-ungar, cu participarea ca deputat la Dieta românească din 1863-1865 de la Sibiu și cu participarea ca deputat la senatul imperial de la Viena. Trecerea la tipărirea completă a calendarului cu litere latine, a scăzut și ea interesul românilor pentru el. Românii învățaseră carte până atunci cu litere chirilice. Călindariul pentru poporul românesc a avut mult mai mulți cititori decât „*Gazeta Transilvaniei*” și „*Foaie pentru minte ...*”. Totuși el nu a mai fost citit peste munți cum au fost citite *Gazeta* și *Foaia pentru minte* El nu a mai putut concura cu cele de peste munți, care luaseră o mare dezvoltare după revoluția de la 1848.

După conținut, Călindariul semăna mai mult cu un almanah. Paginile lui cuprindeau date cu privire la târguri, la mersul poștelor și timpul călătoriilor, la taxele de timbru pentru polițe, pentru diferite acte, referitoare la măsuri și greutăți, la cursul câtorva monede străine, la aparatul administrativ al Transilvaniei. Și numai restul de pagini erau utilizate cu subiecte cu caracter științific, cultural și artistic. Abia în ultimele câteva

⁵⁸⁶ Ibidem, II, p. 39.

volume sunt publicate nuvele, iar spațiul închinat literaturii crește simțitor. *Călimdariul pentru poporul românesc* a avut un rol primordial instructiv-educativ, a avut un caracter mult mai didactic decât „*Gazeta*” și „*Foaia ...*”, care avea un caracter preponderent științific, fiind destinate elitelor intelectuale.

Călimdariul era destinat maselor populare, dar prin intermediul intelectualității sătești, preoți și învățători, care le împărtășeau sătenilor ceea ce citeau în ele, inclusiv cunoștințe științifice.

Prin scris, Barițiu urmărea înlăturarea superstițiilor, a prejudecăților și a ignoranței, dezvoltarea conștiinței naționale la români, a spiritului de colaborare și de unitate națională cu românii de pretutindeni.

Călimdariul nu putea să aibă decât un scop cultural-instructiv, nu și unul politic, care nu ar fi fost tolerat de cenzura severă a anilor 1850-1860. Totuși, pe ici, pe colo se strecoară în paginile sale și unele idei și comentarii politice, despre evenimentele politice ale zilei cum ar fi cele referitoare la războiul ruso-turc de la ocuparea Principatelor românești și până la încheierea anului 1854; Din *Cronica Transilvaniei* (de la împăciuirea țării încoace) și altele.

Comarate cu calendarele românești apărute anterior în Transilvania, cel al lui Barițiu reprezintă un pas esențial înainte. Calendarul lui Barițiu este în primul rând un calendar laic, critic față de unele moravuri ecleziastice, ca și față de cele feudale, el merge cu critica până la combaterea numărului mare, exagerat, după el, de sărbători cu caracter religios într-un an de zile. Tratarea unor subiecte cu caracter științific este realizată la un nivel superior față de calendarele anterioare. Barițiu acordă o atenție mult mai mare literaturii naționale, celei culte ca și celei populare. Aceasta se întâmplă și sub impulsul progresului literaturii române din celelalte două principate românești la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Desele călătorii ale lui Barițiu în Principatele Române la începutul aceleiași perioade, i-au dat posibilitatea să cunoască bine calendarele ce apăreau atât în Moldova cât și în Muntenia. O comparație cu cele ce apăreau aici cu cel al lui Barițiu, ne relevă multe asemănări cu calendarele lui M. Kogălniceanu și ale lui Gh. Asachi ș. a., de la care au preluat și unele inovații. Dar toate preluările și adaptările lui Barițiu au fost receptate în mod creator, adecvat realităților transilvănene, calendarele sale distingându-se prin specificul și personalitatea lor; ele fiind opera lui Barițiu.

Barițiu nu a urmărit prin calendarele sale simpla adaptare la cerințele și gusturile publicului românesc transilvănean, ci să contribuie la ridicarea acestuia la nivelul la care ajunseră cetățenii altor state mai evolute, să atingă deci un stadiu mai înalt al culturii și civilizației.

Dar calendarele lui Barițiu aveau și un caracter utilitarist, pe lângă cel de răspândire a științei și culturii. În el se găsesc multe indicații de ordin practic în special pentru comercianți.

„*Călimdariul pentru poporul românesc*” a fost urmat de calendarul „*Amicul Poporului*”, înființat de Visarion Roman în 1861, unul din prietenii și colaboratorii lui G. Barițiu. Acesta a avut o lungă existență, până în 1941. Acesta seamăna cu calendarul lui Barițiu atât în formă cât și în conținut. Se deosebeau prin faptul că, spre deosebire de primul, cel al lui Visarion Roman dădea mai multe informații pentru agricultori.

George Barițiu este nu numai creatorul celui dintâi ziar românesc („*Gazeta Transilvaniei*”) și a celei dintâi reviste beletristice valoroase („*Foaie pentru minte, inimă și literatură*) ci și al celui dintâi calendar românesc cu nivel mai ridicat al românilor de sub monarhia austriacă. Tot Barițiu a creat și prima revistă durabilă a românilor din Ardeal cu caracter cultural-științific: „*Transilvania*”. Și-a încheiat cariera ziaristică cu „*Observatorul*” (1878-1885) o publicație remarcabilă, o adevărată operă ziaristică, ce merită să i se dedice de către cercetătorii trecutului poporului român o monografie specială. Vor găsi în ea nu numai o adevărată operă ziaristică, ci și zbaterile sufletului unui mare român, capabil de orice sacrificiu pentru națiunea sa. Un exemplu de urmat!⁵⁸⁷

A N E X A

INDICELE CĂLINDARIULUI PENTRU POPORUL ROMÂNESC (1852-1865)

I. DESPRE CALANDARE SI ROSTUL LOR

Convorbire între doi veri despre călimdariu	I,	p. 3- 6
Profețiile despre ămbalarea timpului (dintr-un tratat francez de agricultură, traducere De T. Codrescu)	II,	p. 21-27
<i>Ce este călimdariul?</i>	III,	p. 52-59
Despre <i>călimdar</i> . Adaos la articolul din anul trecut	IV,	p. 43-46
Scopul acestui <i>călimdariu</i>	V,	p. 1- 4
Prevederea timpului (reproducere după „Jurnalul de Agricultură” al lui I. Ionescu de la Brad)	IX,	p. 52-53

II. EDUCAȚIE, IGIENĂ

Curăția trupului	IV,	p. 28-33
Avem noi școale?	IV,	p. 46-49
Despre lungimea vieții oamenilor	IX,	p. 1- 3

⁵⁸⁷ Paginile referitoare la *Călimdariul pentru poporul românesc* nu se vor nicidecum a fi măcar o micromonografie și nici măcar o analiză a conținutului lui, ci doar vom reproduce din lucrarea: Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleno din secolul al XIX-lea, vol. II, Anexa: Indicele Călimdariului pentru poporul românesc (1852-1865) de la pp. 78-88.

Dr. N. Negură, Băutura, mâncarea și locuința (reproducere după „Jurnalul de agricultură”)	IX,	p. 53-55
<i>învățăături medice</i> (după un june medic din Viena)	IX,	p. 61-63
L. Aimé-Martin, <i>Înfluența femeilor. Civilizația stă numai în căsătorie</i> , traducere de I. D. Negulici	X,	p. 53-55
L. Aimé-Martin, <i>Îndemn pentru educațiunea femeilor</i> , traducere de Negulici	XI,	p. 29-40
<i>Despre medicina populară</i> (reproducere din „Amicul Literaturii române” al lui N. Bălășescu).	XI,	p. 49-53
<i>Un cuvent către mume</i> (după Heinrichs)	XIII,	p. 34-39
<i>Valoarea lucrului</i>	XIII,	p. 39-42
Școala națională de medicină și farmacie în București.	XIV,	p. 22-26

III. MORALĂ. PSIHOLOGIE

<i>Anecdote fiziognomice</i>	I,	p. 14
<i>Observațiuni fisionomice după Lavater</i>	II,	p. 64-66
	III,	p. 22-27
Purtarea cu oamenii	III,	p. 7-16
Care este caracterul românului	IV,	p. 15-20
<i>Dumneata, Domnia ta, Măriia ta</i>	IV,	p. 20-25
<i>Femeile bune</i>	IV,	p. 68-70
<i>Femeile rele</i>	V,	p. 32-39
<i>Măiestria de a petrece cu oamenii</i>	IX,	p. 30-36
<i>Abderiții</i>	X,	p. 37-43
<i>Holteiul tomnatic</i>	XI,	p. 40-45
<i>Parveniții</i>	XIII,	p. 42-44

IV. ECONOMIE

1. Agrare

Pentru agricultură	I,	p. 8-10
Cunoștințe economice	IV,	p. 33-38
<i>Earăș cunoștințe economice</i> (urmare din a tr.)	V,	p. 20-26
<i>Soțietatea agronomică din Ardeal</i>	V,	p. 30-32
<i>Cunoștințe de agricultură</i>	VI,	p. 19-25
Articul economic: <i>Albinele</i>	VII,	p. 1- 6
I. Ionescu, <i>Însușirile fizice ale pământului</i> (reproducere din „Jurnalul de agricultură”)	IX,	p. 46-51
<i>Nou sistem de hrană pentru cai</i> (reproducere din „Jurnalul de agricultură”)	IX,	p. 55-58
<i>Omida de mătase</i> (Bombix mori)	XIII,	p. 15-21

2. Comerț, bancare, finanțe măsurî, si greutăți

<i>B. Istoria comerțului prescurtată</i>	II,	p. 9-21
<i>Dunărea și comerțul pe aceeaș</i>	V,	p. 8-10
Despre purtarea catastifelor	VI,	p. 12-19
D. Iarca, <i>Despre comerț</i>	VII,	p. 35-38
<i>Tabelă de interese câte 6 la sută</i>	III,	p. 71
<i>Despre polițe (Wechsel)</i>	V,	p. 11-20
<i>Date finanțiale din Austria</i>	V,	p. 10-11
<i>Sistema măsurilor și a pondurilor</i>	III,	p. 68-71

3. Industrie, transporturi, asigurări

Articuli de folos comun (ferul, drumurile de fer)	VI,	p. 6-11
G. Barițiu. <i>Memorial pentru cel dintei drum de fer în România unită</i> (din 27 febr. 1862)	XII,	p. 21-34
<i>Provocațiune spre a lua parte în societatea transilvanica C. R. întărită, reciproca de desdaunare pentru grandină și foc-locată în Clusiu.</i>	X,	p. 67-68
Winterhalder, <i>Asecurarea mutuală în contra pericolului de incendiu</i>	XI,	p. 19-29

V. GEOGRAFIE, STATISTICĂ, ADMINISTRAȚIE

<i>Staturile din Europa</i>	I,	p. 1- 3
<i>Geografia explicatoare</i>	II,	p. 2- 9
<i>Din geografia</i> (urmare din a. 1853)	III,	p. 1- 7
<i>Date statistice despre Transilvania</i>	III,	p. 63-68
<i>Împărțea definitivă a Transilvaniei</i>	IV,	p. 72
<i>Date statistice pentru comerțul, industria, drumurile ferocate, marina, poștele Austriei</i>	V,	p. 5- 8
<i>Din statistica Transilvaniei</i>	V,	p. 26-30
<i>Cele cinci mari puteri europene</i>	V,	p. 48
<i>Împărțea Transilvaniei</i>	V,	p. 67-70
<i>Împărțea Ungariei</i>	V,	p. 70
<i>Estract din schematismul marelui principat al Transilvaniei</i>	V,	p. 80-82
<i>Staturile și domnitorii Europei</i>	VI,	p. 1- 2
<i>Armata c. r. austriacă. Institutele militare de învățătură.</i>	VI,	p. 4- 6
<i>Din schematismul marelui principat al Transilvaniei</i> [Reproducere după calendarul lui Benigni]	VI,	p. 65-75

VI. ISTORIE

<i>Urme de antichități romane</i> (reproducere după Almanahul lui Blaremburg)	II,	p. 27-43
<i>Date istorice și statistice din Turcia</i>	IV,	p. 1-15
<i>Din hronica războiului ruso-turcesc de la ocuparea Principatelor românești și până la încheierea anului 1854</i>	V,	p. 42-48
<i>Din cronica Transilvaniei</i> (dela împăciuirea țierei încoace). (După L. Kövári și „Gaz. Transilvaniei”)	V,	p. 49-58
<i>Unele date despre dinastia lui Napoleon</i>	VI,	p. 2- 3
<i>Probă de stil și limbă din cronica lui Gheorghe Șincai</i> (anii 1713-1714)	VII,	p. 6-16
<i>Biografia mitropolitului Moldovei Veniamin Costache</i> (reproducere după „Foaie pt. Minte” X (1847) nr. 11, p. 85-90)	VII,	p. 17-25
<i>Probă de stil și limbă din hronica secolului XVII și XVIII</i> (din Constantin Căpitanul) [Radu Popescu]	VII,	p. 1-15
<i>N. Bălcescu, Buletin despre portretele principilor Tierrei romanesci și ai Moldaviei ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca regală din Paris</i>	X,	p. 16-24
<i>Monastirea Sinaea</i> (după „Revista Carpaților”)	X,	p. 24-37

<i>Movilele dintre Bran și Zărnești. Curușii și lobonții.</i>	X,	p. 46-53
<i>Carta cea mai veche seau Tablele lui Peutinger</i>	XI,	p. 1- 4
<i>Școala lemnarilor din Dacia pe timpul romanilor</i>	XI,	p. 4- 5
<i>Libellus aurarius sive Tabulae ceratae</i>	XI,	p. 5- 6
<i>Moartea lui Constantin Brancoveanu, a familiei lui</i>		
<i>Și a Cantacuzinilor (după Mustea)</i>	XI,	p. 7-19
<i>D. Gusti, Bătălia de la Racova</i>	XI,	p. 47-49
<i>Dr. Meșotă, Idei inițiative despre epigrafiă romană.</i>	XIII,	p. 1-14
<i>Biografia spătarului Ion Cantacuzino</i>	XIII,	p. 21-34

VII. CULTURĂ, ARTE

<i>Nesciința</i>	II,	p. 68
<i>Sărbătorile noastre bisericești în raport către moralitatea,</i>		
<i>Cătră economia și pusețiunea noastră soțială și civilă</i>	III,	p. 17-22
<i>Adaos la sărbătorile noastre bisericești</i>	IV,	p. 25-27
<i>Rugațiunea (după „Învățătorul poporului”)</i>	XI,	p. 45-46
<i>Valoarea lucrului</i>	XIII,	p. 42-44
<i>Musica la noi</i>	IV,	p. 38-43
B. <i>Porturile românești</i>	IX,	p. 36-45
<i>Despre porturi și portrete românești</i>	X,	p. 14-16
<i>Album românesc</i>	X,	p. 43-45
<i>Musică noastră națională</i>	X,	p. 60-66
<i>G. Barițiu, Despre artele frumoase cu aplicarea lor</i>		
<i>la cerințele poporului românesc [Dizertație ținută la</i>		
<i>adunarea Astei de către Barițiu)</i>	XII,	p. 1-17
<i>G.B. Cuvent la deschiderea espusețiunii rom[ânești]</i>		
<i>de manufapte, artefapte și produse. 28 iuliu 1862</i>	XIII,	p. 18-21

VIII. LIMBA

<i>Pentru scrierea limbei românești cu litere</i>		
<i>romane seau latine strămoșești</i>	II,	p. 59-61
<i>Numele de modă</i>	VI,	p. 31-34
<i>Cihac, Florile Moldovei</i>	VI,	p. 34-43
<i>Să învățăm limbile romanice</i>	VI,	p. 43-45
<i>Vocabulariu de numele plantelor transilvane,</i>		
<i>romanesc, latinesc (după sistema lui Linné, L.),</i>		
<i>nețiesc și unguresc</i>	VII,	p. 25-35
VIII,		p. 15-32
<i>Din terminologia neguțetorilor colonialiști</i>	IX,	p. 58-61
<i>Oareșcare pregătire la cititul cu litere</i>	X,	p. 55-59
<i>Ceva despre stricarea limbei</i>	XIV,	p. 26-28

IX. LITERATURĂ

1. Poezii

A. Cantemir, <i>Șoarecul de țară și cel de oraș</i>	I,	p. 10-11
Gr. Alexandrescu, <i>Vulpea liberală</i>	I,	p. 11-12
A. Cantemir, <i>4 epigrame (La un egoist, La Lida,</i>		
<i>La Leandru, La un boierit)</i>	I,	p. 12-13
G. Sion, <i>2 epigrame</i>	I,	p. 13-14
A. Cantemir, <i>Satira VIII-a lui-</i>	II,	p. 43-47
V. Hugo, <i>Răsboiul (traducere de Negruzzi)</i>	II,	p. 47-49

A. de Lamartine, <i>Oda lui – către o tânără moldovană</i>	II,	p. 50-51
G. Sion, <i>Suvenirul</i>	II,	p. 51-53
N.N. Rucăreanu, <i>O oară de primăvară. Imitație dintr-un manuscris</i>	II,	p. 53-56
D. Bolintineanu, <i>Radu domnul și fata din casă</i>	II,	p. 61-62
V. Alecsandri, <i>Hora lui -</i>	II,	p. 62-64
- <i>Dorul meu</i>	III,	p. 27-29
- <i>Suvenir din Bucovina</i>	III,	p. 29-30
D. Bolintineanu, <i>Visul lui Ștefan cel Mare</i>	III,	p. 30-32 Reproduceri
„ <i>Banchetul</i>	III,	p. 32-34 din vol. său
„ <i>Fata de la Cozia</i>	III,	p. 34-35 <i>Cântece și</i>
„ <i>O găcitoare. Copilița</i>	III,	p. 35-36 <i>plângeri</i>
Sărățeanul, <i>Fabulă. Împăratul și arhimandritul</i>	III,	p. 45-52
V. Alecsandri, <i>Lăcrămioare</i>	IV,	p. 49-50 Reproduceri
„ <i>Dorul româncei</i>	IV,	p. 50-51 din vol. său
„ <i>Tătarul. Cântec vechi</i>	IV,	p. 51-52 <i>Doine și</i>
„ <i>Stregoiul</i>	IV,	p. 52-54 <i>lăcrămioare,</i>
„ <i>Altarul mănăstirii Putnei</i>	IV,	p. 54-55 <i>1853</i>
D. Bolintineanu, <i>Ciobanul</i>	IV,	p. 55-59 Reproduceri
„ <i>Moartea lui Mihai</i>		din vol.
„ <i>Viteazul</i>	IV,	p. 59-61 menționat
„ <i>Ștefan cel Mare și maica sa</i>	IV,	p. 61-63 înainte al lui Bolintineanu
[Heliade], <i>Rugăciune (din opera „Mihai”)</i>	IV,	p. 63
G. S. [ion], <i>Unui esilat</i>	IV,	p. 63-65
D. B[olintineanu], <i>Către unele femei</i>	IV,	p. 65
Gr. Alexandrescu, <i>Doctorul și bolnavul</i>	V,	p. 59-60
„ <i>Ogarul și iepurele</i>	V,	p. 60-61
C. Aricescu, <i>Vlad Tepeș și călugării greci. Istorie 1456-1462</i>	V,	p. 61-62
G. Baronți, <i>Pe mormântul lui Cărlova</i>	V,	p. 62-64
Cristinu, <i>Radu Calofirescu și Tătarii. Tradițiune</i>	V,	p. 64-66
R. Ionescu, <i>Căderea Sevastopolii</i>	V,	p. 66-67
V. Alecsandri, <i>Baba Cloanța</i>	VI,	p. 45-50
„ <i>Andrei Popa</i>	VI,	p. 51-53
G. Sion, <i>Norocul</i>	VI,	p. 53-55
„ <i>Părul meu alb</i>	VI,	p. 55-57
V. Hugo, <i>Amândoi arcașii</i>	VI,	p. 57-60
A. D.[onici?], <i>Stelele</i>	VI,	p. 61-63
A. Donici, <i>Turma și câinele (fabulă)</i>	VI,	p. 63-64
V. Alecsandri, <i>Dolca</i>	VII,	p. 67-71
„ <i>Bogatul și săracul</i>	VII,	p. 71-73
D. G[usti], <i>Orbul în deșteptare</i>	VII,	p. 73-75
Gr. Alexandrescu, <i>Cometei anunțatei pentru 13 iunie</i>	VII,	p. 75-76
[C. D. Aricescu?], <i>Trei genii</i>	VIII,	p. 51-63
C. D. Aricescu, <i>Trei zâne</i>	VIII,	p. 54-55

G. Sion,	<i>Limba românească</i>	VIII,	p. 55-57
„	<i>Cântec</i>	VIII,	p. 57-58
N. Tincu-Velia,	<i>Într-o virtute toată</i>		
	<i>Virtutea</i>	IX,	p. 64
„	<i>Crima și virtutea</i>	IX,	p. 64
„	<i>Spânzul și vitrega</i>		
	(După o veche tradiție		
	păstrată în gura		
	poporului român)	IX,	p. 65-66
I. Heliade,	<i>Mihai</i> (Fragment de operă		
	în ajunul bataliei de la		
	Câlugareni)	X,	p. 68-70
D. Bolintineanu,	<i>Stefan cel Mare și doamna</i>	X,	p. 71-72
[Heliade],	<i>Maceașul și florile</i>	X,	p. 73-78
-	<i>Principatele Unite</i> (reprod.		
	din „Revista Carpaților”)	X,	p. 78-80
V. Babeș,	<i>Cerșitoriul</i>	XI,	p. 63-66
-	<i>Cântec panduresc</i> (reprod.		
-	din „Poporul suveran”)	XI,	p. 66-67
-	<i>Șoarecele în bibliotecă</i>		
	(reproducere din		
	„Revista Carpaților”)	XI,	p. 68
V. Alecsandri,	<i>Biserica rasipită</i>	XII,	p. 46-48
„	<i>Cântecul Margarinei</i>	XII,	p. 49
„	<i>Steaua tierii</i>	XII,	p. 50-51
„	<i>Moșul și secușul</i> . Scena din		Reproduceri
	vremea luptei românilor cu		după
	maghiarii în munții		„Revista Română”
	Ardealului, 1848	XII,	p. 51-52
„	[Cân]tec venețian	XII,	p. 52-53
„	<i>Poetul</i>	XIII,	p. 57-58
„	<i>Românca</i>	XIII,	p. 58
„	<i>Crinul</i>	XIII,	p. 59
G. Tăutu,	<i>Tiera mea</i>	XIV,	p. 28-30
„	<i>Respota</i>	XIII,	p. 30-32
2. Proză			
	<i>Istoria unui pașă</i>	VII,	p. 38-47
	<i>Maria</i> (traducere de I.D. Negulici)	VII,	p. 47-67
		VIII,	p. 33-51
		IX,	p. 3-30
G. B.,	<i>Barbara</i> (istorioară patriotică)	X,	p. 1-14
		XI,	p. 53-63
		XII,	p. 34-45
	<i>Două roze albe</i> (din Bazar)	XIII,	p. 45-49
	<i>Un amator</i> (trad. De C. B.)	XIII,	p. 49-57
3. Istoria literaturii și culturii			
	<i>Unde am ajuns noii în literatura noastră</i>		
	<i>națională?</i>	VI,	p. 25-31

<i>Ioan Maiorescu</i>	XIV,	p. 2-11
<i>Dora D'Istria</i> (traducere)	XIV,	p. 11-22

X. FOLCLOR

<i>O baladă populară</i> (cules din gura poporului Moldovan)	II,	p. 56-59
<i>Blăstemul</i> (din colecția Alecsandri)	III,	p. 36-37
<i>Bălaurul</i> (din colecția Alecsandri)	III,	p. 37-39
<i>Inelul și năframa</i> (Cântec din Ardeal)	III,	p. 39-42
<i>Constantin Brancovanul</i>	III,	p. 42-45
<i>Asupra Oltului</i> (Cântec popular)	IV,	p. 65-66
<i>Cimelitori</i> (Enigme populare) (În notă: culese de Dr. T. Stamat, în „Tradițiunile sale român[ești]”, 1851	IV,	p. 66-67
<i>Ana și călărețul</i>	IX,	p. 66-67
<i>Encia și Ileana</i>	IX,	p. 67-69
<i>Jianul</i>	IX,	p. 70-72
<i>Colinda Linei</i>	IX,	p. 72-73
<i>Șalga</i>	IX,	p. 73-75
<i>Ștefan Vodă și Șoimul</i> . Baladă populară	XII,	p. 53
<i>Cântecul lui Ștefan-Vodă</i> (Poporal)	XIII,	p. 59-60
<i>Glasul codrului</i> (Cântec poporal)	XIII,	p. 60

XI. CUGETĂRI

<i>Spice de învățătură bună</i> (după Kniggge, La Fontaine, Goethe, Oxenstiern, Rosseau, Zschocke, Schiller, Pfeffel, Friedric II, Young Swift, La Rochefoucauld, Madame Cottin, Fénelon, Helvetius, Hippel, Jean Paul)	I,	p. 6- 8
<i>Cugetări</i> (maxime de La Bruyère, La Rochefoucauld, Aimé Martin, Horațiu, Pascal)	II,	p. 67
<i>Sentințe și cugetări</i> (maxime de M. Claudius Camoens, Schiller, Tiedge, Mahomed, La Fontaine, Oxenstiern, Zschocke, Voss după Homer, Voltaire, Frideric II, Socrate, Eckartehausen, Xenofon, Madame de Sevigné, Swift, W. Scott, Madame Cottin, Madame Krüdener, Jean Paul, Fénelon, Mercier, Seneca, Cicero, Plaut, Hammer-Purgstall, Madame Necker, Goldschmit, Helvetius, Hippel)	III,	p. 60-63
<i>Din maxsimile de stat ale românilor</i> [după Tacit]	IV,	p. 70-72
<i>Sântințe și învățeturi scurte</i>	V,	p. 39-41
<i>Sântințe</i> (Schiller, Meissner, Young, Voltaire)	VI,	p. 64
<i>Sentințe</i>	VIII,	p. 58
<i>Sentințe de la Confuce, fundatorul relegii Chinezilor</i>	IX,	p. 76

XII. ANECDOTE. SCENE ILUSTRATE.

SATIRA POLITICA

<i>Patriotul neutral</i>	XII,	p. 54-55
<i>Cum se poate schimo[no]si fisionomia unui</i>		
<i>Om prin lectura de jurnale</i>	XII,	p. 56-58
<i>Creditorul și datorul după legile vechi</i>	XII,	p. 59
<i>Se traieasca Garibaldi</i>	XII,	p. 60

XIII. DIVERSE INFORMATII

1. Despre calendar

Tabele hronologice pe anii 1852-1885: 1852, p. I-II; 1853, p. I-II; 1854, p. I-II; 1855, p. I-II; 1856, p. I-II; 1857, p. I-II; 1858, p. I-II; 1859, p. II-III; 1860, p. II-III; 1861, p. II-III; 1862, p. II-III; 1863, p. II-III; 1864, p. II-III; 1865, p. II.

Pashalia pe anii: 1852, p. II; 1853, p. II; 1854, p. II; 1855, p. II; 1856, p. II; 1857, p. II; 1858, p. II; 1859, p. III; 1860, p. III; 1862, p. III; 1863, p. III; 1864, p. III; 1864, p. III; 1865, p. III.

Sărbătorile și zilele care se schimbă: 1852, p. II; 1859, p. II; 1854, p. II; 1855, p. II; 1856, p. II; 1857, p. II; 1858, p. II; 1859, p. III; 1860, p. III; 1861, p. III; 1862, p. III; 1863, p. III; 1864, p. III; 1865, p. III.

Planeții soarelui: 1852, p. II-III; 1853, p. III; 1854, p. II-III; 1855, p. II-III; 1856, p. II-III; 1857, p. II-III; 1858, p. II-III; 1859, p. III-IV; 1860, p. III-IV; 1861, p. III; 1862, p. III-IV; 1864, p. III-IV; 1865, p. III-IV.

Întunecimi: 1863, p. IV; 1864, p. IV; 1865, p. IV.

Ferii (încetări) judecătorești: 1854, p. III; 1855, p. III; 1856, p. III; 1857, 1858, p. III; 1859, p. IV; 1860, p. IV; 1862, p. IV; 1863, p. IV; 1864, p. IV; 1865, p. IV.

2. Date referitoare la viața economică

Târgurile de țară în Transilvania: 1852, p. 15-19; 1853, p. 69-72; 1854, p. 72-75; 1855, p. 73-76; 1856, p. 70-74; 1857, p. 75-79; 1858, p. 77-80; 1859, p. 59-62; 1860, p. 77-80; 1861, p. 81-84; 1862, p. 69-72; 1863, p. 61; 1864, p. 61-64; 1865, p. 33-36.

Câteva târguri de țară în Ungaria: 1856, p. 74; 1857, p. 79.

Câteva târguri de țară în Țările românești: 1856, p. 75; 1857, p. 79-80.

Cursul poștelor: 1852, p. 20-23; 1853, p. 73-75; 1854, p. 75-77; 1855, p. 76-77; 1856, p. 75-76-77; 1857, p. 80; numai de la și spre Brașov: 1858, p. 80; 1859, p. 62; 1860, p. 80; 1861, p. 84; 1862, p. 72; 1863, p. 64; 1864, p. 64; 1865, p. 33.

Cursul poștelor în Țara Românească: 1856, p. 76.

Taxe de timbru pentru poște și documente: 1852, p. 24; 1853, p. 76; 1854, p. 78, 1855, p. 80; 1856, p. 79; 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1865 pe prima pagină a copertei din dos.

Înscrierile scutite de taxa timbrului. Ce înscrieri trebuie să se facă pe hârtie timbrată: 1854, p. 79-80.

Correspondență prin telegraf: 1855, p. 78-79; 1856, p. 78; 1865, p. 32.

Cursul câtorva monete străine 1856, p. 76; Tabela prefacerii monetei convențională în valută austriacă p. 63; Tabela prefacerii valutei austriece în monedă convențională, p. 64.

3. Culturale

Listă de cărți românești de vânzare la librăria Németh, pe dosul primei coperte a calendarelor din anii 1857, 1859, 1860, 1861; o listă de astfel de cărți, ce se pot procura direct de la tipografia Römer-Kamner și o a doua listă de tipărituri românești, ce se găsesc la librăria Haberl și Sindel, tot în același loc în calendarul din 1862 și în cel din 1865.

4. Alte indicații

Genealogia casei domniatoare austriece în : 1852, p. III-IV; 1853, p. III-IV; 1854 p. IV; 1855, p. IV; 1856, p. IV; 1857, p. IV; 1858, p. IV; 1859, p. I-II; 1860, p. I; 1862, p. I; 1863, p. I; 1864, p. I.

XIV. ANUL APARIȚIEI „CĂLINDARIULUI” LUI BARIȚIU

I (1852)	VIII (1859)
II (1853)	IX (1860)
III (1854)	X (1861)
IV (1855)	XI (1862)
V (1856)	XII (1863)
VI (1857)	XIII (1864)
VII (1858)	XIV (1865)

CAPITOLUL 6

George Barițiu se orientează spre noi profesii: fabricant și comerciant de hârtie

Anul 1852 este anul unei mari hotărâri în viața și activitatea lui George Barițiu. El devine în acel an fabricant și comerciant de hârtie.

Refuzându-i-se un post de preot și unul de substitut de procuror pentru care avea calificarea necesară, limitat la niște surse de câștig nesigure, Barițiu a luat hotărârea de a trece să lucreze într-un domeniu, ce părea atunci mai sigur pentru dobândirea mijloacelor traiului familiei sale, ce se înmulțise în ultimii ani. Domeniul exercitării unor activități economice permitea atunci o existență mai sigură și mai îmbelșugată. Iar în cadrul preocupărilor economice, activitățile industriale deveniseră cele mai abundente și deci mai rentabile. Revoluția de la 1848 prin loviturile puternice date economiei feudale transilvănene, a creat noi posibilități și perspective economiei concurențiale, de piață, marii industrii mașiniste, de fabrică, deci, marii industrii capitaliste, în primul rând.

Înainte de revoluția de la 1848/49 industria Transilvaniei era mult frânată de politica economică imperială, care proteja numai industria regiunilor centrale austriece. Desființându-se regimul feudal, în mare măsură și în Transilvania, s-au creat și aici perspective mai bune pieței interne și acumulărilor de capitaluri indigene, interne, dar și investițiilor străine care nu au întârziat să sporească și pe piețele principatului Ardealului. Ca urmare a acestor noi condiții a apărut în economia transilvăneană și prima mare fabrică mecanizată de hârtie înființată de un consorțiu de negustori români, dar la care a participat și G. Barițiu. Va fi, putem anticipa, marea aventură a vieții lui Barițiu, care i-a dat atâtea bătăi de cap cât nu i-au dat toate celelalte multiple domenii de activitate în care a fost implicat – și nu au fost puține – pe care le-a mai abordat în îndelungata sa activitate. Cea mai autentică

descriere cu privire la înființarea, funcționarea și destinul fabricii de hârtie de la Zărnești aparține, după părerea noastră, lui George Barițiu; el fiind partea activă la înființarea și activitatea fabricii timp de aproape un sfert de veac, după care ea a căzut în alte mâini decât cele ale românilor.

La introducerea la un articol intitulat: *Fabrica de hârtie mecanică de la Zărnești*, Barițiu scria că mulți își puneau întrebarea cu privire la cauzele care i-au determinat pe negustorii români să înființeze o mare fabrică de hârtie în acea perioadă⁵⁸⁸. Răspunsul, explica el, este scurt și categoric: I-au determinat și fermecat „conjuncturile financiare și comerciale” urmate după sugrumarea războiului civil. În Transilvania existau fabrici de hârtie și până la 1848. Dar erau mai mult un fel de mori, care făceau hârtia coală cu coală. Mai erau și două mașini modeste la Orlat și Cârțișoara. După 1848 consumul de hârtie crește enorm, Fabricile din Transilvania nu mai puteau satisface cererea de hârtie a statului și a particularilor. Este adevărat, în Austria erau deja fabrici moderne, care fabricau hârtie ieftină. În Transilvania încă nu existau căi ferate, după cum nu erau încă nici în Principatele Române. De aceea, hârtia importată acolo revenea la un preț mare.

Puțina hârtie fabricată în Transilvania mergea în principate. „Casa Radu Orghidan în Brașov avea în soldul său două mori de hârtie groasă în Secuime, care însă niciodată nu erau în stare a-i livra atâta fabricat cât i se cerea de la București și de aiurea. Casa George Ioan et. fii, aveau magazinul de hârtie de la Orlat în comisiune, dară de multe ori venea în strâmtoare cu negustorii, care le cereau hârtie cât mai multă. Fabricile de la Orlat și Cârțișoara lucrau cu beneficii de 50% la hârtia vândută, iar la unele calități de hârtie, chiar cu beneficii de 100%. Frații Keisling din Boemia, veniți la Sibiu ca oameni săraci, au ajuns să joace roluri de „baroni bogați” prin afacerile ce le-au derulat în industria hârtiei⁵⁸⁹.

Toate aceste împrejurări îi stimulează pe negustorii români brașoveni să înființeze o fabrică de hârtie la Zărnești. Această fabrică este înființată la data de 20 sept./2 oct. 1852 pe baza unui „contract de însoțire”. A luat de fapt naștere o societate pe acțiuni, care și-a fixat ca scop construirea unei fabrici „după cel mai perfect model”, atins de fabricile de acest fel din apus. Încă de la început societarii hotărâsc, pentru a face față concurenței „să fabrice hârtie de cea mai bună calitate”.

⁵⁸⁸ Vezi: George Barițiu, *Fabrica de hârtie mecanică de la Zărnești. (Istoricul ei)*, în Revista „Transilvania”, Sibiu, 1885, nr. 13-14, 15-16, 19-20 și 23-24.

⁵⁸⁹ „Transilvania”, nr. 13-14/1885.

Societatea s-a înființat cu un capital inițial de 80.000 fl. m.c.⁵⁹⁰. Capitalul a fost împărțit la 160 de „acțiuni” a câte 500 fl. m.c. Din acestea 140 au fost subscrise încă la ședința de constituire a societății, subscriitorii principali fiind un grup de subscriitori români, în frunte cu Rudolf Orghidan, George Ioan și George Iuga, care erau proprietarii unora dintre cele mai mari case de comerț brașovene din acel timp. Acel grup a subscris în total 132 acțiuni, 8 acțiuni au fost repartizate astfel între trei membrii ai elitei intelectuale brașovene: Servian Popovici Barcianu din Zărnești 4 acțiuni, protopopul Bartolomeu Mețianu din Zărnești care împreună cu Ioan Mețianu din Zărnești au primit câte 2 acțiuni și G. Barițiu 2 acțiuni. Celelalte 20 de acțiuni au rămas „ca rezervă” la dispoziția societății.

Din modul în care au împărțit capitalul în acțiuni, observăm că fondatorii principali, cei trei comercianți, au conceput societatea ca o întreprindere care să funcționeze într-un cadru restrâns, oarecum de familie, de monopol, o încercare de formare a unui capital de monopol în cadrul unei familii. Din cele ce au urmat se pare că forma aleasă nu a fost cea mai corespunzătoare vremurilor. Era o formă ce venea dintr-un stadiu mai puțin evoluat al economiei concurențiale, când multe întreprinderi „de familie” au avut succes: Dar cu timpul economia capitalistă a evoluat, iar pentru marea și foarte marea întreprindere capitalistă se cereau capitaluri mari, mobile, deschise fie furnizorilor, fie atragerii și pe alte căi a unor mari capitaluri pentru a se adapta la noul gen de concurență mai agresiv, mai dur și fără menajamente.

Din procesul verbal al ședinței din 20 sept./2 oct. 1852, reiese că pentru construirea fabricii se cumpărase pe data de 18/30 sept. terenul necesar în Zărnești, la așa numitul loc. „Crivina” (inclusiv dreptul de folosire a apei) de la Bartolomeu și Ioan Mețianu din acea comună. Cumpărarea se făcuse de către casele Rudolf Orghidan și George Ioan și fiii în numele „companiei”, întinderea terenului cumpărat era de 11 iugăre și 446 de stânjeni pătrați, la prețul de 2.800 fl. m. c..

În aceeași ședință din 20 sept./2 oct. 1852 s-a hotărât alegerea unui om de încredere „înzestrat cu trebuincioasele cunoștințe și prevăzut cu cele mai bune recomandări, spre a călători în Viena, Praga, Zürich și alte părți „unde va fi nevoie, pentru a angaja complexul de mașini necesare fabricii proiectate, precum și specialiști necesari; de asemenea pentru a se informa temeinic despre fabricile de hârtie, spre a da societății informațiile necesare în această privință. Acest moment va fi immortalizat pentru istoria românilor de însuși Barițiu, în felul următor: „În oct. 1852 un consorțiu de capitaliști și

⁵⁹⁰ Fl. m. c. = florini monedă convențională sau florini de argint, aceștia având valoare de 2,5 ori mai mare decât fl v. V (florini valută vieneză).

mai ales comercianți români învoindu-se prin contract ca să înființeze o fabrică mare de hârtie, mecanică, la Zărnești, adică să-și încerce odată și românii norocul în industria mare, au însărcinat pe George Barițiu cu misiunea de a cerceta în Belgii, Franția și Elveția câteva fabrici de mașini de care pe atunci nu se aflau nicăieri în Austria, a încheia un contract de livrare (livrare), a căuta și tehnici de a conduce acea fabrică⁵⁹¹. Dacă fabrica a ajuns la faliment, nu Barițiu a fost de vină ci împrejurările. Aici se poate aplica proverbul: „nu vremurile sunt sub om, ci bietul om sub vreme”.

În calitate de delegat împuternicit al consorțiului care s-a angajat să înființeze fabrica mecanică de hârtie de la Zărnești, Barițiu s-a pregătit foarte serios pentru călătoria în Europa de Vest. El a considerat-o de mare răspundere și de aceea și-a revizuit cunoștințele de limba franceză cu ajutorul unui profesor, de la altă persoană a primit informații suplimentare despre Elveția, s-a înarmat cu scrisori de recomandare – lucru obișnuit între comercianții de atunci – pe care avea să le utilizeze pe larg în timpul călătoriei.

Barițiu va face o călătorie de serviciu prin Europa de Vest, pentru a achiziționa o instalație industrială și pentru însușirea de cât mai multe informații cu privire la industria mecanică de hârtie.

În 14 oct. 1852 Barițiu a pornit din Brașov spre Viena, în Brașov și-a scos pașaportul pentru țările străine, iar în 18 oct. a plecat de la Sibiu, după ce a subțernut (depus, înaintat) și rugămintea (cererea) de concesiune pentru fabrică. În data de 23 oct. a fost la Viena, unde a stat până în 7 noiembrie. Aici s-a consultat cu oameni de specialitate din domeniul industriei de hârtie, a călătorit în orașele apropiate de Viena: Neusiedl și Baden, unde s-a convins că în Austria nu există fabricanți de mașini pentru hârtie și că în Elveția sunt mai scumpe decât în Belgia, a plecat în 8 nov. pe la Praga, Dresda, Leipzig, Hanovra, Köln, la Trier în Belgia unde a luat contactul cu Casa I. I. Gilain. De acolo a plecat la Roulemonst în Olanda, apoi a revenit la I. I. Gilain, de la care a luat un calcul preliminar, după care a plecat la Bruxelles.

În călătoria sa, Barițiu a mai fost la Paris, unde a luat alte informații despre mașinile de fabricat hârtie, luând cunoștință și cu unele valori culturale ale Parisului, a plecat apoi la Strassburg și apoi la Basel în Elveția, de unde a plecat la Zürich, unde a conferit cu niște fabricanți de hârtie, luând și de acolo un calcul preliminar. De acolo a ieșit în Bavaria, apoi la München; peste trei zile plecă la Nürnberg, Hog, Leipzig, Dresda, Praga, Viena, unde a ajuns în 4 decembrie.

⁵⁹¹ *Foi comemorative ...*, p. 35.

În 9 decembrie, scrie Barițiu, am mers cu d-l Desiré la Gilain, unul din fii fabricantului, la Glognitz-Schlegelbrühl, spre a vedea noua fabrică de hârtie mecanică care costa pe stat 800.000 f. c. m. și are 28 olande cu 3 mașine continue.

La 13 dec. încheiei contractul pentru mașinărie cu Dn. Gilain și dădui arvună 9.000 f. c. m.”⁵⁹².

Delegatul consorțiului comercianților români din Brașov, George Barițiu, nu era un om obișnuit, care să se limiteze la o singură activitate, în acest caz, legată de obiectivele înființării unei fabrici sau a unor sarcini pe care și le-a asumat. Barițiu era deja o mare personalitate, o personalitate complexă, cu multiple preocupări teoretice și practice, era un mare publicist, căutător al adevărilor științifice, istorice, politice, artistice; era un observator al realităților sociale prezente, un analist activ, care dorea să schimbe stările necorespunzătoare - sociale, legate de insuficientă instrucție, și de insuficientă preocupare pentru cultura și bunăstare a poporului român și nu numai. Pe Barițiu îl preocupa mult faptul că popoarele nu sunt egal dezvoltate din punct de vedere economic, cultural științific, social. Care sunt cauzele subdezvoltării unora și a dezvoltării altora, de ce nu exista egalitate socială între oameni, între popoare și națiuni, iar în cazul când totuși ele există, ce trebuie făcut pentru ca aceste inegalități să dispară sau măcar să se atenueze. Totodată, Barițiu și-a dat seama că pentru sarcina pe care și-a asumat-o ca împluternicit al unei asociații de capitaliști, în fond, nu era încă destul de pregătit. Era, în realitate, un deschizător de drumuri pentru românii transilvăneni. Primul mare popas, am văzut din expunerea lui Barițiu, a fost la Viena unde a stat atât timp cât s-a convins că în Austria „nu se capătă fabricanții pentru mașini de hârtie, iar în Elveția sunt, la Escherwiese, dar sunt neasemănat mai scumpe decât în Belgia, unde a luat legătura cu casa d-lui Gilain, care, la rândul lui l-a îndrumat spre Olanda pentru a vedea acolo un model de fabrică de hârtie.

Vedem că în Belgia deși s-a dus la o adresă precisă, la Gilain, nu a încheiat atunci contractul de livrare. A plecat mai întâi în Olanda, într-o țară vestită pentru acest gen de fabricat, s-a dus apoi și la Paris, la firma Turgot și în Elveția la două firme. Au urmat noi tratative, cu unul din fiii lui Gilain la Viena și numai după aceea a semnat contractul.

Peregrinările și tratativele îndelungate i-au dat posibilitatea să viziteze toate țările din Europa Centrală, cu opriri mai îndelungate la Viena, Tirlmont, Paris și Zürich. La Paris a beneficiat de ospitalitatea compatrioților care locuiau acolo, care i-au făcut șederea de opt zile cât mai profitabilă cu putință.

⁵⁹² „Memoriile lui G. Barițiu ...”, p. 15.

Relatarea călătoriei de afaceri făcută de G. Barițiu între 14 oct. 1852 și 20 dec. 1852 ne relevă, printre altele, două lucruri esențiale: a) țările central europene, în majoritatea lor, ca și cele apusene erau deja țări industrializate, aveau un înalt nivel de dezvoltare economică și de civilizație și b) țările din Europa de est, precum și Transilvania, Ungaria și principatele române aveau un nivel inferior de dezvoltare economică, însoțit de un slab nivel de dezvoltare școlară și sistem educațional și cultural. Desigur aceste deosebiri îi erau de mult cunoscute lui Barițiu, dar încă nu avusese atâta timp pentru a le cunoaște și studia pe îndelete, profund și nemijlocit cum a avut acum în cele 68 de zile cât a durat călătoria sa.

Totodată prin aceeași relatare „tehnică” a călătoriei sale, Barițiu, și-a dat seama că țările agrare, slab dezvoltate întâmpinau deja și vor întâmpina și în viitor mari piedici în încercările lor de a se dezvolta industrial, din partea țărilor deja dezvoltate din acest punct de vedere.

Dar pentru istoria poporului român, pentru cultura și educația viitoarelor generații, o mai mare importanță decât relatarea călătoriei în vederea achiziționării unei fabrici de hârtie, a avut-o și o va avea și în viitor acel „Jurnal de călătorie” al lui Barițiu, tipărit o parte în „*Gazeta Transilvaniei*” și o parte în „*Foaia pentru minte inimă și literatură*” la sfârșitul anului 1852 și începutul anului 1853.

Realitățile constatate și consemnate în această călătorie îi vor furniza noi materiale, noi argumente și soluții lui Barițiu, în lupta sa pentru progres în general, pentru progresul social-economic și național al românilor transilvăneni în special.

Străbătând Transilvania și apoi Ungaria, spiritul lui Barițiu este preocupat încă din secvențele de drum dintre Brașov și Sibiu de problemele economice ale regiunii, meditează asupra destinului viitor al românilor din satele de munte ale regiunii, care trăiesc din turmele de oi de pe întreg cuprinsul pământului românesc. Barițiu își dă seama că păstoritul, cu precădere acel dedicat creșterii oilor, este o preocupare unilaterală, slab rentabilă, este o sursă inefficientă de dobândire a mijloacelor economice de trai. Soluția constă, după el, în trecerea mocanilor la practicarea agriculturii și a altor activități, iar pământul să-l caute în Transilvania pentru a nu ajunge în mâna străinilor. Românii, a susținut întotdeauna Barițiu, se vor simți la ei acasă, siguri pe ei în țara lor numai când pământul țării va fi în mâinile lor și nu-l vor înstrăina. Încă din acea perioadă, el a înțeles posibilitatea necesității dezvoltării industriale, care va atrage și la români o mare parte a populației agrare – nu numai a păstorilor - spre activități industriale. Traseul Brașov - Sibiu pe care-l străbătea el în acea călătorie spre Europa industrială, va deveni cu timpul una din regiunile industriale dezvoltate ale României, iar Barițiu poate fi numit unui din pionierii industrializării românești. „Ce mai

râuri limpezi și rezezi acestea ale Țării Oltului, ce mai fabrică s-ar putea ridica pe acest pământ binecuvântat! Însă neștiința și lenea nu se ocupă de acestea”. El, în fond, atrăgea atenția asupra faptului că forțele dominante din Austria și Ungaria neglijau forțele potențiale ale unui progres economic, social și cultural al Transilvaniei. Neglijarea instrucției și culturii devenise atât de periculoasă, încât la sate se răspândise în multe cazuri alcoolismul, ceea ce amenința nu numai mizeria personală ci și vigoarea biologică a națiunii.

Neglijarea agriculturii era relevantă, după părerea lui Barițiu și de dese revărsări ale râurilor, pentru stăvilirea cărora nu se făcuse încă nimic, iar starea drumurilor era și ea deplorabilă. Aceleași cerințe pentru progres se impuneau atunci, după părerea lui Barițiu și Ungariei, care era și ea în acea perioadă o țară agrară, slab dezvoltată, ce, ca nivel general de dezvoltare nu se diferenția de Transilvania. Aceasta având însă avantajul unui sol și relief mai diferențiat, zăcămintele, păduri și peisaje mult mai frumoase decât Ungaria.

Urmărindu-l pe Barițiu în călătoria sa cu ajutorul „*Jurnalului de călătorie*” vom vedea că el, pe măsură ce va pătrunde tot mai mult în spațiul Europei de apus, va întâlni oameni, orașe, forme de organizare socială, fabrici și alcătuiri specifice acestui gen de activitate, va întâlni moduri noi, superioare, de practicare a agriculturii, forme superioare de organizare a unor instituții de cultură și artă, noi construcții de poduri și clădiri, realizate temeinic, cu aspect plăcut, va întâlni oameni de diferite grade de cultură, cu comportamente diferențiate, moduri diferite de a percepe realitățile și multe altele. Barițiu va reflecta asupra multora din cele văzute în traseul pe care l-a parcurs, multe din acestea le-ar fi dorit înfăptuite și în Transilvania chiar în toate țările române de atunci. Barițiu se va întoarce din această călătorie mult mai bogat în cunoștințe practice și teoretice cu o mai profundă cunoaștere a realităților sociale în general, a deosebirilor ce despărțeau țările bogate de cele sărace, cu dorința de a face totul pentru a-i aduce și pe români la nivelul popoarelor dezvoltate.

Înainte de a face cunoștință cu conținutul „*Jurnalului de călătorie*”, doresc să precizez un lucru: consider acest jurnal nu o schiță literară, nu jurnal propriu-zis de călătorie, nici un jurnal care doar consemnează niște peisaje naturale, aspecte și alcătuiri edilitare ale unor orașe, ale unor realizări tehnice, fabrici, căi ferate, nici doar puncte de vedere proprii cu privire la aspectele vieții în general, a celei sociale în special etc. etc. Nu este un jurnal de curiozități, cu care vrea să impresioneze pe cineva.

Este, după părerea noastră, o sinteză a unor aspecte care pune în fața poporului român un tablou, o schiță a realităților existente într-o parte a Europei, unde oamenii ajunseră la un anumit grad de existență, la un grad de

comportament civilizat, la un anumit grad de democrație, de coexistență civilizată între indivizi, la un anumit grad de cunoaștere și instrucție școlară, de cunoaștere a naturii și de a-i smulge cu înaltă pricepere bogățiile pe care le producea, pentru a fi puse la dispoziția societății omenești.

Folosindu-se de această schiță, tablou, sinteză, nu are importanță cum o numim, românii ar fi avut avantajul să conceapă un model, un plan al unui nou viitor, care să-i ridice pe o nouă treaptă. Restul vieții lui Barițiu, vom vedea în continuare, a fost închinată educației și mobilizării românilor pentru așezarea lor alături de popoarele a căror organizare și sinteză le-a prezentat în „*Jurnalul de călătorie din 1852*. De data aceasta nu a mai fost un izolat, așa cum a fost înainte de 1848. Reprezenta o asociație de capitaliști, înscriindu-se în fluxul unor mari schimbări sociale.

Să prezentăm pe scurt și sintetic, învățămintele pe care le deducem din *Jurnalul de călătorie din 1852* a lui Barițiu.

Jurnalul are forma unor scrisori adresate redactorului foilor brașovene, compuse de ziaristul român chiar în timpul călătoriei. El cuprinde numeroase impresii, care sunt însă și comentate, interpretate, însoțite însă de puncte de vedere personale, de ceea ce ar trebui să facă și românii în viitor, de felul cum va trebui să arate țara cu peisajele sale naturale și citadine etc.

Prima scrisoare este publicată în „*Gazeta Transilvaniei*” din 1 nov. 1852. este datată din 21.X.1852. Barițiu îi mărturisește redactorului că deși promisese că în această călătorie îi va trimite niște însemnări, simțea totuși o repulsie, o greață față de condei. Se gândea că-l va lăsa din mână pentru totdeauna. Dar frumusețea și pitorescul ținuturilor, văilor și munților, șesurilor și dealurilor, satele și cetățile, minunatele datine și portul popular, capriciile, aventurile călătoriei, îmbrățișarea amicilor lui din Sibiu, capitala țării, pe care nu-i mai văzuse din timpul revoluției ș. a. l-au electrizat în așa măsură încât a pus mâna din nou pe condei pentru a-i trimite măcar câteva însemnări redactorului lui A. Mureșanu. Le dă dreptate celor care au spus că, este suficient ca cineva să treacă frontiera în Transilvania și să recunoască faptul că această țară este într-adevăr o țară frumoasă, are văi și dealuri minunate și că aceste frumuseți încântă ochii călătorului de dimineța până seara, încontinuu.

Și dacă asupra călătorului străin toate frumusețile naturii Transilvaniei produc o asemenea impresie fermecându-l, asupra sa să nu facă nici o impresie, el să rămână indiferent la aceste minunate peisaje ale țării? Nu este indiferent, recunoaște Barițiu. Dar a trecut vremea romantismului tinereții, când privind la marea frumusețe de pe Belvedere din Brașov sau frumusețile Predealului, condeii său „să vadă toată patria investită în veșminte de flori, în veșminte adevărat pitorești, precum este portul românilor mai în toate ținuturile și plaiurile. Este un șir de ani de când au

dispărut acele visuri. Iluziunea cu încetul făcu loc realității. În mijlocul realităților naturii se desfășură înaintea ochilor un șir neîntrerupt de mizerii și amărăciuni. Spiritului dezamăgit nu-i mai rămăsese decât a se ocupa cu aceasta, pentru că ele îl întâmpină ziua și noaptea, îl însoțiau la culcare și la sculare, îl însoțiau mai întotdeauna în mijlocul lucrurilor câte îi pregătea acele puține inimi fragede care-l iubiau⁵⁹³.

Cea de a II-a scrisoare s-a tipărit în același număr al *Gazetei* în care a apărut și prima.

După ce „carul poștei – ieșit din ținutul romantic al Brașovului și a intrat într-un nou ținut, mai puțin frumos, unde natura era presărată cu sate în care locuiau oameni săraci, starea de spirit al călătorului nostru s-a schimbat radical.

Erau satele locuite de ciobanii români, adică economii de vite cornute și copitoase pe care le pășteau pe „întinsele șesuri și pe mănoasele văi și munți din țările vecine⁵⁹⁴: Moldova și Țara Românească”. Spirit neobosit, obișnuit să judece și să aprecieze tot ce-l înconjură în funcție de condițiile asigurate speței umane, Barițiu își pune imediat întrebări cu privire la viitorul oamenilor ce trăiau în acele sate, pe care-i numește „locuitori de două și de trei țări”. Barițiu prevedea, că în țările românești vor interveni mari schimbări în structurile economice și sociale. În cel mult 30 de ani, locuitorii din Principate se vor înmulți foarte mult, iar proprietarii marilor moșii își vor moderniza procesele agricole, vor obține producție mai multă cu un număr redus de lucrători agricoli, o parte a acestei populații se va muta la oraș, deschiderea noilor căi fluviale și maritime la care erau tot mai conectate Țările Române, va spori cererea de cereale a unor țări de peste mări. Moșierii nu vor mai lăsa terenuri agricole pentru pășunile ardelenilor ce pendulau peste munți. În aceste sate trăiau, după aprecierea lui Barițiu, peste 20.000 de locuitori, iar pășunile lor de peste munți se micșorau an de an. Și până la acea dată o mulțime de familii ajunseseră la sapă de lemn și părăsiseră localitățile, mutându-se în celelalte două țări românești. Nu exista duminică – scria Barițiu – „în care să nu se publice vânzarea cu toba a mai multor case”. Dar soluția, nu consta în emigrarea din Transilvania a românilor. El propune ca „Săcelenilor, Brănenilor, Tohănenilor (care în 60 de ani se îndoiră la număr), cum și Brețcanilor și celorlalți economi de oi, care neapărat vor fi constrânși mâine, poimâine a se apuca de agricultură cu tot adinsul” și ar cultiva pământul cu folos înzecit mai mare decât șvabii lui Roth, care de frica lucrului celui greu sau părăsiseră Ardealul sau se traseră

⁵⁹³ Vezi: Olimpiu Boitoș, *Întâiele călătorii în apus ale lui George Barițiu*, Sighișoara, 1947, p. 50.

⁵⁹⁴ *Ibidem*, p. 51.

pe la cetăți, unde trăiesc cu muncă mai ușoară decât este a țăranilor agricultori⁵⁹⁵. Barițiu are în vedere o călătorie de propagandă a lui Ludwig Roth (1796-1849) în Germania în urma căreia au imigrat 307 familii șvabești în Transilvania.

Cea de a III-a scrisoare din lotul celor trimise de Barițiu din călătoria făcută în vestul Europei, în toamna anului 1852, a apărut în „Gazeta Transilvaniei” cu data de 5 noiembrie 1852.

Până să repare o mică defecțiune la carul poștei în 13 sau 14 oct. (dată incertă la Barițiu) proaspătul fabricant și-a petrecut seara împreună cu un ofițer la „ospătăria lui Brukenthal, unde se mănâncă scump ca în Viena și se bea vin totdeauna rău, încât unii oaspeți provocară pe ospătăreasă ca să trimită după vin la alt birt, care, se și întâmplă”⁵⁹⁶. Constată că în general economii români cu cât sunt mai avuți, cu atât mai mult își bat joc de alesele produse ale patriei noastre. Explicația lui Barițiu este simplă. Păstrarea monopolului asupra vânzării vinului și a altor băuturi alcoolice menține prețul ridicat, dezinteresul cu privire la calitate și altele. „Turcii, cărora nu le este iertat a bea vin, îl griesc mult mai bine decât noi, pentru că ei respectă pe cumpărători și omenia proprie. Ei fac specule cu vinul dar specule oneste”⁵⁹⁷.

Barițiu constată cu regret că în „Țara Oltului” s-au vândut vinarsăriile, că „poporul s-a dedat la beție cu vinars”, adeseori bogații le propun să vină la ei să le muncească și vor primi în schimb o anumită cantitate de rachiu, că alături de popor, beau în cârciumă și preoții lor. Vinarsul, scrie Barițiu, *este și va rămâne otravă*, care nu strică numai pe bețiv, ci și sămânța generatoare dintrînsul. Deci atacă națiunea și din punct de vedere biologic, o poate duce la degenerare și apoi dispariție. S-a constatat, explica transilvăneanul nostru, că în anii bogați în recolte de prune și de secară și în care deci s-a fiert și mult vinars „pruncii care se zămisliră în acei ani ieșiră niște hăbăuci, nătărăi, grei la cap, mai în scurt, niște făpturi în a căror fizionomie era zugrăvită beția și stupiditatea hărăzită sau de la amândoi, sau măcar de la unul din părinți. Este adică un adevăr sprijinit de fiziologi că nu numai organismul fizic, ci și dispozițiunea spirituală a părinților are hotărâtoare înrăurintă asupra embrionului omenesc”⁵⁹⁸.

Criticându-i pe cei ce-și investeau capitaluri în achiziționarea de instalații pentru fabricarea vinarsului și a altor produse otrăvitoare periculoase pentru sănătatea oamenilor, Barițiu scria că, mai bine le-ar

⁵⁹⁵ Ibidem.

⁵⁹⁶ Ibidem, p. 52.

⁵⁹⁷ Ibidem.

⁵⁹⁸ Ibidem.

investi în achiziționarea unor instalații cu care să fabrice produse sănătoase pentru corpul uman, păstrând vitalitatea poporului român și că ar fi niște investiții și specule mai oneste. Referindu-se la posibilitățile existente în locurile prin care a trecut până la Sibiu, el nota: „Ce mai râuri limpezi și repezi acestea ale Țării Oltului, ce mai fabrice s-ar putea ridica pe acest pământ binecuvântat! Însă neștiința și lenea nu se ocupă cu de acestea”⁵⁹⁹. Barițiu a sesizat bine potențialul industrial al locurilor pe unde a trecut în Transilvania, atât din punctul de vedere al forței de muncă existente, al materiilor prime și al energiei. A sesizat însă și faptul că existau și proprietari de altă naționalitate care posedau pământuri dar nu-l dădeau să-l lucreze în parte „hoțului de român”, mai bine îl lăsau nelucrat, nefructificat.

În aceeași scrisoare, Barițiu dădea cititorilor „Gazetei Transilvaniei” și unele explicații de ce aspectul caselor din ținutul Făgărașului era neplăcut; casele erau făcute din lemn, mărunte, acoperite cu paie, sate mici etc. „De ce ? se întrebau și străinii”. „Pentru că în Transilvania sistemul feudal nu a cunoscut proprietate, prin urmare nici țăranul a fost vreodată nebun ca să clădească casă de piatră pe o moșie de a cărei proprietate el nu este asigurat niciodată”⁶⁰⁰. Posesorii feudali nu erau nici ei interesați ca țăranii să aibă case solide, mari, sănătoase. Nu voiau ca țăranii să prindă rădăcini „afunde în pământul al cărui sân cuprinde osemintele străbunilor săi din sămânță în sămânță, în curs de mii de ani”⁶⁰¹. Conform legilor feudale ale Ungariei, iobagii români puteau fi alungați oricând, goniți din localitățile lor. Sărăcia, în care îi țineau „domnii” feudali era și ea o cauză importantă că țăranii români iobagi nu puteau să-și construiască locuințe mari și trainice.

Cea de a patra scrisoare a fost publicată în *Gazeta Transilvaniei* în 25 oct. n./1852.

Scrisoarea descrie mai întâi neajunsurile organizării călătoriilor între Sibiu și între granița cu Ungaria. În loc să plece la ora 6 dimineața au plecat la ora 8 dimineața. În alte țări asemenea întârzieri se pedepsesc foarte aspru. La ardeleni, notează Barițiu, nu este suficient de dezvoltat spiritul de întreprinzător. În prima seară în loc să ajungă la Sas Sebeș, au rămas la Orăștie, undeva pe drum au fost trântiți și într-un șanț. Ajunși în Ungaria li s-a rupt osia din față, apoi se sparse și roata de la spate. Au plecat mai departe în două care țărănești, apoi au fost transferați în unul mai mare, în care au încăput 6 călători de mai multe naționalități. Prinzându-i noaptea pe drum, cei șase au fost nevoiți să aprindă un foc, la lumina și căldura căruia au început discuțiile politice.

⁵⁹⁹ *Ibidem*, p. 53.

⁶⁰⁰ *Ibidem*, p. 54.

⁶⁰¹ *Ibidem*.

Unul din călători le-a povestit celorlalți despre abuzurile pe care le făceau instituțiile de stat înainte de 1848. Unul din călători le-a dat un exemplu din „cutare an, când într-un oarecare comitat se puseră în socoteala visteriei 22 de poduri ca făcute cu speze de 63 mii f. m. c., când într-adevăr nici unul din acelea nu se afla în ființă, deși se computaseră și cei 8 cr. m. c. meniți pe seama oamenilor din comitat pentru lucru la drum, care iarăși nu primiseră nici un creișar”⁶⁰².

Admirând frumusețile Transilvaniei, Barițiu în popasurile sale sau când este obligat de conformația și starea drumurilor să meargă pe jos, intră în discuție cu oamenii, întrebându-i de starea socială și materială înainte de revoluția de la 1848 și după aceasta. De la unii află că după ce au scăpat de iobăgie „trăiesc și mai bine și mai rău”.

La întrebarea directă: n-ați scăpat de iobăgie? Răspunsul a fost – Ba mulțam lui D-zeu, de acea boală rea am scăpat; dar vezi D-ta mai sunt și alte nevoi, că „răsmerița” au adus multe rele pe capul nostru, unii au venit și ne-au luat tot, unii ne-au plătit, alții le-au promis că „le vor plăti mai târziu”, alții niciodată. După 1848, Mureșul le luase toată osteneala multor transilvăneni.

La întrebarea: dacă au școli, mulți români răspundeau „că au și nu prea”, iar în școli se cânta foarte frumos, dar pe ungurește și nemțește, deoarece românii încă nu aveau școli suficiente. Sunt doar câteva constatări ale lui Barițiu înainte de a trece granița în Ungaria.

Ajunși la Arad în cap de noapte pe la 4 dim. au „mânecat” cu niște cai băuți și obosiți, care până la satul vecin Tornia și steteră”. Și-au luat cai sătești până în stațiune, în *ciarda* (cârciumă, han de la Tompa. „Car iute ca melcul”.

Scrisoarea a V-a datată 26 oct.n./1852 a apărut în „Gazeta Transilvaniei” nr.12/1852. După trecerea din Transilvania în Ungaria au ajuns „însoțiți de friculița lotrilor de drumuri, pe care apoi conducătorul și un proprietar ungur ne-o explicară și mai bine după ce scăpaserăm peste pustă. Conducătorul luase în noaptea aceea clopotele de la cai până la Stăvrița de la Arpad (voievod al ungarilor în epoca năvălirilor în Europa Centrală), ori Svatopluc (Principe al Moraviei sec. al IX-lea) cam prea ascultă cu urechi agere la sunetul clopoțelilor, care în cap de noapte se aud prea departe și conduc în urma acelor călători proști și neodihniți care nu putură șede a în vetrele lor, ci porniră cale depărtată peste deșertul Ungariei”⁶⁰³, căzând pradă lotrilor din pusta ungară. Barițiu explică în continuare că drumurile Ungariei nu erau sigure, iar unii atribuiă acest fenomen faptului că populația acestei

⁶⁰² *Ibidem*, p. 56.

⁶⁰³ *Ibidem*, pp. 58-59.

țări era rară, iar lotrii (bandiții) se puteau strecura nevăzuți peste un hotar la altul. Dar bandiți erau și în Italia, unde populația era deasă, erau bandiți și în alte țări ale Europei civilizate, erau și în țările arabe. Indiferent în ce țară se găseau tot tăietori de „pungi și buzunare, tăietori încă și de gât rămâneau, adică făceau aceeași „ispravă”.

Prima localitate mai însemnată întâlnită în Ungaria, a fost Solnoc. Acesta este descris de Barițiu ca fiind un oraș urât, plin de tine și noroaie „care aduc fiori tuturor călătorilor”. Văzând neglijența ce domnea în Solnoc, Barițiu și-a pus imediat întrebarea: „Ce a făcut această Ungarie mare și bogată în curs de 800 de ani, de nu-și așternu nici măcar un drum peste acele șesuri întinse? I-au lipsit materialele? Nu e adevărat; pentru că râurile ei cele mari vin și curg din ținuturile muntoase, unde ea are prisosință de piatră, lemne, fier ș.c.l.”

Totuși, recunoaște Barițiu, faptul că linia ferată a ajuns și la Solnoc, strada cea mare a fost așternută cu piatră cubică până ce dă la podul peste Tisa. Barițiu a ținut și aici să remarce, că întemeierea căilor ferate reprezintă un factor de progres. Acest progres va contribui și la curățarea numitelor ospătării de murdăriile și putorile lor cele rămase, cum am zice, cu drept de moștenire. Aici trebuie să însemnăm, atrage atenția Barițiu, că ospătării care „se alipesc cu atâta constantă de dreptul curăției nu sunt pământeni, ei sunt străini de altă limbă, care airea oriunde ar ști păzi altă curățenie, iar în Ungaria, netemându-se de concurență, își bat joc de nasul și toate organele călătorilor. Închipuți-vă – continuă călătorul român – o casă simplă lungăreată, cu câteva odăi către uliță, cu o galerie veche de scânduri; în odăi și în galerii mese așternute, unde stau și mănâncă oaspeții, pe lângă galerie pe din afară aruncate lăturile, gunoaiele, mai în scurt toate putorile și spurcăciunile, câte pot ieși de la un birt”⁶⁰⁴; și acesta, adăugă Barițiu, era din toate birturile rele, cel mai bun din tot Solnoc-ul.

Cea de a VI-a scrisoare datată 27 oct./1852 s-a tipărit tot în nr. Din 12 nov./ 1852 al „*Gazetei Transilvaniei*” Barițiu relatează că a ajuns la Pesta „pe drumul ferecat” în 22 oct. n. și a tras în ospel la „Regina Angliei”. Comparativ cu alte mai multe foarte mari și frumoase”.

Înainte de plecarea trenului spre Viena s-a dus să viziteze spre a privi și a se minuna „de capul de operă al Ungariei, de acel triumf al măiestriei și al științei omenești; ... adică podul de lanțuri peste Dunăre”⁶⁰⁵.

Dar laudând „podul de lanțuri peste Dunăre”, Barițiu atrage atenția, că Ungaria a realizat o asemenea operă tehnică de înaltă complexitate în condițiile în care în această țară nu se promovează științele practice, care

⁶⁰⁴ *Ibidem*, p. 60.

⁶⁰⁵ *Ibidem*, p. 61.

aduc un folos real omenirii. În Ungaria ca și în Transilvania, explica Barițiu, elevii își pierd timpul cu teorii seci și sterpe, cu visuri deșarte. Școlile Ungariei și ale Transilvaniei nu produseseșă până la acea vreme (1852) „măcar un arhitect genial, care să cuteze a lua asupra – și clădirea unui asemenea pod, un inginer care să aibă știința de a face planuri de importanță mai mare, cum drumuri de fier ș.a. ca acestea, mehanici care să ia asupra-și lucrarea și gătirea de mașinării mai complicate”⁶⁰⁶

Ungurii din Ungaria și românii din Transilvania erau obligați, în asemenea situație ca pentru orice clădire măiastră clădită în aceste două țări să aducă câte un bărbat genial din Anglia, Franța, Belgia, Olanda. Constructorul „podului cu lanțuri” era și el un englez. Acest lucru îi costa mult pe români și pe unguri. Numai cu teologia și filozofia nici Ungaria și nici Transilvania nu vor putea merge înainte.

Scrisoarea nr. VII, este publicată în *Gazeta Transilvaniei* din 17 dec./1852, este nedată, dar în scrisoarea X, Barițiu revine și spune că scrisoarea aceasta a fost redactată la München în ziua de 2 dec./1852.

În această scrisoare, Barițiu precizează că, întrucât Viena este pentru români unul din cele mai bine cunoscute orașe de origine germană, el nu-l va mai descrie pentru români. „Eu – mărturisea el – numai pentru aceia care au trebuință de a se informa și a-și lăți cunoștințele de lume, fără ca să aibă mod și mijloace de a ieși mai departe din patria lor. Deci scopul meu unic a fost astă dată ca să alătur și să trag paralele între țări, cetăți, națiuni, caractere, graduri de moralitate, de știință și industrie, sau într-un cuvânt de cultură, pentru ca icoanele să-și capete cuvenita culoare, lumină și umbră”⁶⁰⁷.

Barițiu era un călător, care observa totul – când era vorba de așezări umane, mai ales din cele mari, cu istorii relevante, organizări și aspecte diferite, populații mai întreprinzătoare sau mai puțin întreprinzătoare, instituții și trepte de cultură și civilizație, cu comerț mai extins sau mai puțin extins peste mări și țări, industrie dezvoltată sau mai puțin dezvoltată și multe altele. Ca publicist, el se străduia să găsească puncte de legătură între oameni ce trăiau în condiții diferite, ce depindeau unii de alții și-și puteau organiza viața mai bine prin legături comerciale, culturale, de colaborări științifice, de schimburi de activități cât mai diferite și diversificate. Publicistul ardelean, într-un fel, era un ambasador al păcii ce încerca să strângă legăturile între două civilizații de grade diferite: estul Europei slab dezvoltat din punctul de vedere economic, industrial, comercial, agrar, cultural, instituțional și apusul și nordul european deja bine ordonat din punctul de vedere al activităților umane amintite mai sus, la care se adăugau

⁶⁰⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁶⁰⁷ *Ibidem*, p. 63.

multe altele, care în Europa estică nici nu existau sau erau doar pe cale de a se înființa.

Pentru o prezentare mai largă a locurilor vizitate a ales Münchenul, considerându-l un oraș cu o istorie mai relevantă din punctul de vedere al evoluției unei noi civilizații, bazată pe alte criterii decât cele ale vechiului feudalism și al noii civilizații, un oraș care a suferit mari transformări cu evoluții pozitive și negative, care s-a înființat în urma unei întâmplări istorice banale de la mijlocul veacului al 10-lea, întâmplări care se succedau destul de des în acel veac și în veacurile anterioare ca în cele care i-au urmat.

Stabiliți de curând în Europa, pe la mijlocul veacului al 10-lea, ungurii au întreprins una din obișnuitele lor incursiuni în Germania: câțiva călugări benedictini își aflară scăparea de sabia hunică într-o insuliță deșartă și nisipoasă în mijlocul râului Isar. Așezați acolo, călugării au cultivat locul pentru a obține hrană. „O mănăstire se ridică pe această insulă” ne informează scurt Barițiu. În jurul acesteia s-au așezat apoi mulți mireni pentru a-și afla scăparea în jurul bisericiuței acelor călugări: localitatea devine din ce în ce mai prosperă. În veacul al 11-lea și al 12-lea hrisoave latine numeau acel adăpost *Monachium et Munichen*, care crescuse la mărimea unui sat mărișor. În anul 1258 Ludovic Șever își așează reședința la Munichen și de atunci acel loc intră în rangul celorlalte cetăți germane, devenind cu timpul unul din cele mai însemnate orașe germane.

Orașul timp de 700 de ani, relatează Barițiu, nu a avut o existență liniștită: incendii, cutremure, războaie civile și străine, furtuni, inundații și chiar „anatele popilor au lovit *Münchenul* de peste 60 de ani, amenințându-l cu pieirea totală. Și totuși – ne comunică admirativ Barițiu, „acea cetate numără astăzi 4.200 case mai tot cu 2 până în 5 caturi și 100.000 locuitori, afară de ostășime și străini, care deși supt o climă cevaș aspră totuși sănătoasă trăiesc mai bine și mai ieftin decât în oricare altă cetate din câte avui ocaziune a cunoaște”⁶⁰⁸.

Superioritatea Münchenului asupra tuturor celorlalte orașe germane, explica Barițiu, i-o dă multitudinea așezămintelor și a monumentelor nu numai în raport cu numărul locuitorilor săi ci și cu a locuitorilor întregii Bavarii, a cărei reședință a și devenit.

Münchenul era deja un oraș tolerant; dovada fiind diversitatea de biserici: 22 catolice, 1 protestantă și o sinagogă, în proporțiune cu populația. În București, face Barițiu o comparație, la 110.000 se aflau la acea dată 110 biserici.

La muzeul reședinței regelui Bavariei, a admirat „o sumă de rarități și produse minunate de ale celor mai renumiți artiști în arhitectură, sculptură,

⁶⁰⁸ *Ibidem*, p. 64.

pictură ș.c.l.” Erau acolo reprezentante toate meseriile și artele omenești, adică tot ceea ce a putut produce talentul și geniul omenesc „mai deplinit, mai frumos și mai excelent”.

„În vistieria regească – ne informează vizitatorul Barițiu – se vede un *briliant* albastru de 36 carate greu, tot acolo S. Georgie călare turnat din aur, iar calul din ahat.

Dacă operele de artă i-au provocat admirația lui Barițiu, realizările în domeniul culturii, științei și ale multor instituții i-au provocat pe lângă admirație și respectul față de modul cum au fost create, dar și pentru felul cum știu bavarezii să respecte și memoria celor care le-au creat sau a celor care s-au jertfit pentru comunitatea lor.

De la ghidul care l-a purtat prin oraș a aflat Barițiu că în München erau în anul 1852 un teatru al curții, iar municipiul avea cinci teatre mari ca și Viena, mormintele împăraților, ale regilor, ducilor și marilor artiști erau și ele adevărate opere de artă, la fel ca a generalilor și a celor 30.000 bavarezi căzuți în anul 1812. Om de înaltă spiritualitate, care și-a închinat întreaga viață răspândirii culturii și științelor în rândul poporului român, nu putea să treacă cu vederea realizările deosebite ale Münchenului în domeniul instituțional al învățământului și cercetării științifice. Münchenul avea o Academie de științe care era fondată încă din a. 1759; instrumentele ei fizice erau adunate în 6 săli. „Cabinetele de naturale, de petrefapte, de numismatică, de colecțiuni geognostice și botanice, laboratorul botanic și altul chimic, turn astronomic ș. a. invită și pe leneși la lucru, scria Barițiu. Bibliotecile cu fondul lor de cărți i-au stârnit și ele admirația lui Barițiu. Ne informează că Biblioteca statului, cuprindea și ea 400 mii de tomuri (multe cărți erau compuse din 6-20 tomuri), vreo mie de incunabile, 22 mii de manuscrise în cinci limbi, din care 14 mii în latină.

Rețeaua învățământului superior era și ea deosebit de dezvoltată, cuprindea o Universitate fondată în 1826, cu o bibliotecă de 160 mii volume, un Seminar filologic, academie de arte, conservator, „mai în scurt tot ce vrei – conchide Barițiu – să ai de îndemână și aproape a te cultiva”.

Dar toate acestea, atrage atenția omul de știință român, reprezentau numai o față a Münchenului. El ne prezintă foarte succint și cealaltă față a frumosului și bogatului oraș. Această a doua față a localității era industria și fabricile: „Vrei să vezi industrie și fabrici împrejur de München?” – puneă întrebarea George Barițiu, la care răspundea: „Câștigă-ți recomandări bune și te poți sătura de văzut”⁶⁰⁹.

Dar prin prezentarea stadiului înalt al culturii, învățământului, cercetării, frumoaselor edificii ale orașului și al gradului înalt de

⁶⁰⁹ *Ibidem*, p. 66.

industrializare, Münchenul nu-și epuiza posibilitățile de a fi atractiv pentru un călător din insuficientul dezvoltat colț al răsăritului Europei.

Münchenul era înconjurat de locuri frumoase, pe care oamenii le-au aranjat pentru petrecerea plăcută a timpului liber. Pentru a ajunge la acestea puteai alege între drumul de fier și birjele ieftine, dar ceea ce te va frapa mai mult va fi că în ospătării, în cafenele și tractire (hoteluri) în loc de chelari te vor servi chelărese tinere și iuți. Și încă o surpriză ne mai comunică Barițiu: „cu prețul cu care în Viena prânzești, în München vei prânzi și vei cina”⁶¹⁰. Deci orașul era și un oraș în care se trăia și mai ieftin decât în alte mari orașe ale Europei.

Cea de a VIII-a scrisoare este datată 2 dec. 1852 și este publicată în „Gazeta Transilvaniei” din 23 dec. 1852 Barițiu va spune în scrisoarea nr. 10 că scrisoarea a VIII a fost compusă în 4 decembrie, parte la Lipsca și restul la Drezda. În deplasările dintre orașe, spre Lipsca (Leipzig), Barițiu laudă viteza trenurilor: „oamenii nu mai merg, ci zboară”, scria el admirativ. Se găsea pentru a doua oară în acest oraș. Mai trecuse pe aici, la ducere în 10 noiembrie. Admiră poziția favorabilă a Lipscai „Așezată aproximativ în mijlocul Saxoniei și cam în Centrul Germaniei pe un șes nicidecum monoton, se pare a fi menită ca să fie și în viitor centrul comerțului german, căutat nu numai de apuseni, ci și de răsăriteni, martore să-mi fie la aceasta toate cucoanele răsăritene din țările turcești și toți răsăritenii europeniți, care până ieri, alaltăieri abia mai cunoșteau altceva afară de marfă de Lipsia”⁶¹¹.

Dintre toate ramurile negoțului, comerțul cu cărți era cea mai importantă ramură a orașului Lipsca. Existau 140 de librării în acest oraș, „unele mai înavuțite decât altele”. Aceasta în timp ce în Viena existau doar 30 librării, în Praga și Pesta doar câte 8. În Germania mai existau și alte orașe în care se găseau 50 până la 100 librării. Faptul că în Germania se găseau mai multe mijloace de cultură, ne explică Barițiu în această scrisoare, ea a primit și epitetul de *Germania Docta*.

Barițiu își va continua scrisoarea aceasta în aceeași zi, în altă localitate și anume în Dresda: „Seara la 6½ ore. Dresda este o capitală liniștită, cu 90.000 locuitori, cu 20.000 mai mult decât Lipsca. Dar în acest al doilea oraș este multă mișcare, multă viață, mult zgomot, alergătură, ceva asemănător vieții și activităților Parisului. Dresda este un oraș ce are a fi aristocratic, unde până și chelnării și chelnărițele au această alură, totul fiind de bon-ton aristocratic. Dar toate acestea nu o fac respingătoare, ci dimpotrivă. Acum se dumirește Barițiu – care este cauza de petrec în Dresda atâtea familii mari și străine cu anii întregi. Saxonii aceștia au peste tot un

⁶¹⁰ *Ibidem*.

⁶¹¹ *Ibidem*, p. 67.

caracter plăcut și foarte prevenitoriu către oricare străin, cu care te îndatorează foarte mult”⁶¹².

Dar o întâmplare petrecută înainte de a-și continua călătoria cu trenul l-a uluit pur și simplu pe compatriotul nostru. Iată ce ne povestește el însuși: „Un saxon la apropierea minuterelor de pornire veni înadins, mă căută și mă conduse până la vagonul în care eram să petrec alergând toată noaptea până la Praga.

- „Cale bună, domnule!”
- „M-ai îndatorat prea mult, Domnul meu!”
- „Noi așa știm în Țara noastră”⁶¹³.

Dar ceea ce l-a uimit și mai mult pe G. Barițiu a fost și gradul de toleranță religioasă din Saxonia. Ei erau deosebit de mulțumiți de regele lor, care iubea foarte mult pacea, liniștea și buna înțelegere, iar ceea ce îi bucura cel mai mult era faptul că ei fiind protestanți și regele catolic, „acesta nu numai că nu se amestecă în treburile lor religioase, ci încă-i apără în acea privință”⁶¹⁴.

Nu uită Barițiu să noteze că Saxonia are o industrie foarte dezvoltată, înfloritoare, cu numeroase fabrici despre care, din păcate, timpul fizic nu-i mai ajunge să relateze. De fapt, tema industriei și a industrializării pentru români, va deveni una din temele principale ale scrisului lui Barițiu în anii 1852-1860.

Scrisoarea nr. IX datată tot în Dresda, 4 dec. 1862 va fi publicată în „*Gazeta Transilvaniei*” din 27 dec. 1852.

Barițiu povestește în această scrisoare drumul său pe căile ferate ale Germaniei de la Dresda la Praga între 4 dec. 1852 seara până în dimineața de 5 dec. la Praga. Din descrierea acestui fragment de călătorie, se poate vedea că în acea etapă a dezvoltării social-economice a românilor, o călătorie reprezenta o adevărată aventură și ridica o seamă de probleme chiar și pentru un călător versat, obișnuit cu călătoriile lungi și de durată.

Mai întâi Barițiu ne face o scurtă descriere a rețelelor de cale ferată, care deja în acel an, 1852, străbăteau această țară în lung și în lat, făcând legătura cu rețelele de căi ferate ale altor țări europene. „Germania, ne relatează Barițiu, e tăiată astăzi în direcțiune către Elveția, Franța și Belgia cu trei linii principale de drum ferecat, una mai lungă decât alta, care însă toate ies din Lipsia ca dintr-un punct de întâlnire; una trece peste Saxonia și Bavaria și când va fi pe deplin gata (peste un an) – va da drept în Badense (Lacul Constanța) la Elveția; alta iese mai prin mijloc peste Weimar Gotha,

⁶¹² *Ibidem*, p. 68.

⁶¹³ *Ibidem*.

⁶¹⁴ *Ibidem*.

la Francfurt, Mainz și Wiesbaden, Rin; iar a treia merge mai departe spre nord-vest făcând mai un semicerc larg până la Colonia. „Eu, precizează Barițiu, mi-am ales-o pe aceasta ca una care singură este gata până acum și stă în comunicațiune nicăieri întrecurmată până la frontiera belgiană ...”⁶¹⁵. Pentru a le crea o imagine cititorilor care locuiesc în țări mai puțin dezvoltate, ce lucru uimitor și complicat este drumul de fier, Barițiu le prezintă activitatea unui nod de cale ferată din Magdeburg, unde se întâlnesc patru drumuri ferate de la Berlin, Hamburg, Hanovra și Leipzig. Să vezi, scria el, schimbându-se trăsurile (vagoanele de persoane) și locomotivele pentru câteva sute de călători, care într-o parte care în alta, să știi că cuțărul tău îți era trimis prin sminteala expeditorilor încă din Lipsca înaintea ta D-zeu știe unde și poate să ajungă la o cu totul altă destinație, să ajungă la Hamburg în loc de Belgia este total neplăcut. Nu rare ori se întâmplă și lucruri mai neplăcute: primești informații greșite și te îndrepti cu trenul în cu totul altă direcție decât cea dorită.

Pasagerii cu care călătorea de obicei Barițiu, erau o sursă foarte bogată de informații despre starea social-economică a populației din diferite regiuni ale Europei, cu privire la comportamentul uman din diferite țări, sau cu privire la modul cum poți să te îmbogățești peste noapte, ori să te trezești în stare de faliment ș. a. Din descrierile lui Barițiu, deducem că în acea perioadă majoritatea călătorilor pe distanțe lungi erau oameni de afaceri. Era și el în acel moment, unul dintre aceștia, e drept un om de afaceri sărac, care-și trămuia banii tot timpul și așa o va face până la sfârșitul vieții cu banii de buzunar.

Cea de a X-a scrisoare datată Praga 5 dec. va fi publicată în „*Gazeta Transilvaniei*” din 31 dec. 1852.

În prima parte a scrisorii, Barițiu relatează constatarea sa, surprinzătoare pentru el, că nemții deși vorbesc peste tot aceeași limbă, totuși vorbesc o limbă împestrită cu mii de provincialisme. Dar în același timp în mai multe țări ale Germaniei sunt foarte corciți după sânge. Nemții din partea munteană a Saxoniei și din o mare parte a Prusiei sunt prea amestecați cu sânge de slavi; în unele ținuturi de jos ale Bavariei amestecul cu anticele colonii romane e învederat, în Austria se întâlnesc multe localități slave sau neamțo-slavice, în multe orașe și sate unde se vorbește limba germană fizionomiile oamenilor vădese orice alt soi de oameni numai nemți nu. „Ochi negri sau căprui, părul negru ori castaniu, ținura feței bine brunetă, căutătura isteată și totodată îndrăzneată caracterizează rămășițe de colonii latine, care în Austria au fost atât de multe încât urmele lor se păstrară până în veacul trecut cu numirea de vlahi pe la unele ținuturi (nu vorbesc de Moravia unde

⁶¹⁵ *Ibidem*, p. 69.

denumirea de vlahi s-a păstrat până astăzi); iar elementul slavon în Austria bate și mai tare la ochi. În provinciile renane vei afla franci și valoni prefăcuți în nemți”⁶¹⁶.

Constatând proveniența atât de diversificată a populațiilor germane, Barițiu își pune, în mod justificat întrebarea: „oare aceasta să fie cauza secretă că unitatea Germaniei nu vrea să se lege nicidecum? ...”⁶¹⁷.

Întrucât a amintit în rândurile anterioare și de provincia Renană, Barițiu s-a gândit să transmită și câteva informații despre orașul Colonia în care sosise încă din 11 nov., oraș slăvit nu numai de istorici și politicieni, dar și de dame care fără așa numitei „apă de Colonia”, toaletele damelor nu s-ar mai distinge din mesele de cusut”⁶¹⁸. Dar și mai mult l-a determinat să se oprească dorința de a privi cu ochii săi peste ținuturile Rinului „atât de laudate, glorificate și de guriști (cântăreți, mai cu seamă cei care își compun singuri melodia) ca Victor Hugo ș. a. Dar s-a oprit mai ales datorită faptului că acolo se găsea acel monument al germanilor, la care ei tot zidiră de la 1248 până la reformăciunea lui Luther, adică aproape 300 de ani și nici până astăzi nu-l săvârșiră, adică *Domul sau Biserica cea mare din Colonia*”.

Nu a scăpat nici de această dată ocazia de a face observații scurte, dar esențiale cu privire la viața economică a orașului Colonia și a regiunii înconjurătoare. A ieșit pe țărmul Renului la pod. Viață multă, vapoare și corăbii se încarcă și se descarcă, iar altele se găsesc a intra de iarnă în portul în care încap 100 de corăbii. Întru adevăr ținut foarte atrăgător, demn de toată lauda guriștilor. Vizitând *Domul*, Barițiu îl consideră un monument gigantic. Are forma crucii gotice. Măsoară 400 urme în lungime și 180 în lățime. În 300 de ani, până în 1842, nemții construiseră doar ⅓ din *Dom*. Dar și după 1842, unii suverani germani participau în continuare cu bani, materiale și oameni la construirea Domului. Barițiu considera însă că va mai trece timp îndelungat până ce acela va fi terminat. Domul nu numai că era costisitor, dar pe măsură ce se construia, provoca și mari schimbări în peisajul orașului: case demolate, case noi construite, reconstruite etc. etc. „Câteva ferestre de exemplu lucrate cu mare măiestrie pe contul regelui belgic costă – remarca Barițiu – la 1½ milion franci”⁶¹⁹.

Cea de a XI-a scrisoare este datată Viena 6 dec. 1852. S-a publicat în Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 5 din 1853, pp. 37-38.

⁶¹⁶ *Ibidem*, p. 72.

⁶¹⁷ *Ibidem*.

⁶¹⁸ Denumirea provenea de la denumirea Cologne (Colonia) dată în limba franceză și era legată de comerțul cu mărfuri coloniale din zona Orientului asiatic, în care un loc important îl ocupau diferite sortimente de „apă de colonie”. De fapt este vorba de orașul Köln de astăzi.

⁶¹⁹ Olimpiu Boitoș, *Întăiele călătorii în apus ale lui George Barițiu*, Sighișoara, 1947, p. 73.

Reîntors în Viena de la Dresda prin Praga, Barițiu regreta că nu a avut destul timp pentru a aduna mai multe materiale din țările vizitate pentru a face comparații privind stările sociale, economice și culturale din acestea cu „starea sărmanei noastre mame, care ne apleacă, la storsul sân (piept) din sămânță în sămânță de 1746 de ani întregi”⁶²⁰.

Revine în această scrisoare cu descrierea unor scene la care a asistat în data de 12 noiembrie, înainte de a părăsi Colonia și „cu dânsa pământul germano- prusian”. Dar de data aceasta nu i-a mai fost dat să asiste la niște întâmplări plăcute despre care să-i rămână o imagine și o impresie plăcută despre țările germane. A avut parte, scrie Barițiu, „mai mult de niște suvenire distrugătoare, ba oarecum dureroase, despre care cu poșta trecută nu avui timp a-ți însemna ceva”⁶²¹. Despre ce este vorba:

Plimbându-se pe țărmul Rinului, Barițiu a văzut mai multe care încărcate cu lăzi de toată măsura”, care semănau a lăzi de călătorie. I s-a explicat că sunt emigranți din Baden și Württemberg, care pleacă în America cu familii cu tot. I s-a mai explicat lui Barițiu, că din aceștia jumătate mor pe drum. Mai văzuse în timpul vizitei la Dom familii emigrante stând în genunchi în jurul gratiilor împrejurul marelui altar și peste mormintele regești ascultând liturgia în limba latină, pe care ei nu o înțelegeau. Tabloul acela descurajator al emigranților, faptul că existau oameni obligați să-și părăsească patria, i-au dat prilejul lui Barițiu să exprime o seamă de considerații cu privire la legătura indestructibilă dintre *individ*, *familie*, *națiune* și *patrie*. El era convins, încă din copilărie că fără patrie, și încă o patrie fericită și fericitoare „*insul* este un străin părăsit și urgisit peste tot, *familia* este asemenea unor fiare pribegitoare, iară *națiunea* o fantomă, o figură, o marionetă, care petrece și stă numai aninată în aer, fără a-i fi iertat ca să-și figă piciorul pe vreun unghi de pământ undeva și în cele din urmă *insul*, *familia* și *națiunea* fără patrie sau cu o patrie nefericită devin pieritori de foame și în doagă de a lua lumea în cap ca emigranții coloniști (din orașul Colonia n. ns.) germani”⁶²². Cât despre *proverbul*: *ubi bene, ibi patria*, susținea Barițiu, nimeni nu va dori să-l considere regulă generală. Dar vederea acelorași emigranți i-a adus aminte lui Barițiu nu numai situații de ordin general, ci și situația concretă a ardelenilor și a lui proprie, situație care într-o zi putea deveni un caz concret, foarte neplăcut, pe care unii ar dori să-l aplice tuturor transilvănenilor. Nu trecuse prea mult timp, explica Barițiu, de când românii transilvăneni deși puteau aduce dovada moșilor, strămoșilor și străbunilor înmormântați în pământul Transilvaniei, ei nu aveau dreptul să

⁶²⁰ *Ibidem*, p. 74.

⁶²¹ *Ibidem*.

⁶²² *Ibidem*, p. 75.

spună că aveau o patrie a lor. Pronunțarea de către un român a cuvântului că *patria* sa este Transilvania, deci că are și el o patrie, era urmată de o sintagmă, de o *deviză străină*, „cumplită, neagră și spurcată ... din graiurile altora care suna: „*Tolerat*”⁶²³. Și aceasta o spuneau cei care nu știau de unde au venit, dar au fost acceptați să trăiască pe pământul moștenit de la strămoșii românilor. Supărător era și faptul că în Transilvania era și o populație puțin numeroasă, adusă în calitate de mercenari pentru a apăra granițele Marelui Principat al Transilvaniei, dar care și ea le spunea românilor – unica populație autohtonă a Transilvaniei tot „*Tolerați*”.

Se pare că în vizita lui Barițiu în Colonia i-a adus câteva surprize la care el nu se aștepta, neîncadrându-se în concepțiile lui de viață. De exemplu, el a aflat acum că în Colonia majoritatea populației erau francezi, dar toată lumea vorbea germană. I s-a explicat că în Colonia „Simțămintele și simpatiile locuitorilor cumpănesc către Franțози pe cât n-ar crede”.

A fost iarăși o surpriză pentru Barițiu să întâlnească un caz în care provinciile prusiene de la Rin încă mai erau conduse după „*Condica legilor franțuzești*, pe care ei o țin de cea mai bună din toate condicile europene”, dar nu credea „să se mai afle parte din poporul nemțesc căruia să-i pese așa puțin de naționalitatea sa și să tragă așa tare către franțози”. Și aceasta se întâmpla tocmai într-o parte a țării în care poezii germani închinau ode, cântece și poezii naționalismului german.

Dar atracția germanilor către o civilizație franțuzească, considerată mai avansată decât cea germană, nu este singurul lucru care-l frapază pe Barițiu.

El observa că în statele mai avansate din punct de vedere economic, social, cultural și intelectual, în care viața politică devine și ea mai democratică, apar însă și ideologii care atentau la viața de stat democratică, mergând până la idei care cereau desființarea vieții statale. Barițiu nu acceptă aceste idei extremiste. El milita pentru o structură politică de natură burghezo-democratică, pentru conservarea organizației de stat, asemănătoare celei din Belgia, pe care o considera înțeleaptă și sfântă. Realitățile sociale din Belgia îl atrăgeau pe Barițiu pentru că ea era o țară simțitor apropiată de Transilvania, cu populație mai liniștită și mai puțin zguduită de conflicte sociale. Spre deosebire de Belgia și Elveția pe care le-a vizitat în acea călătorie, în Franța, de exemplu, clasele sociale se găseau într-un permanent conflict.

Colonia cu realitățile ei și ale regiunii din care făcea parte i-au dat posibilitatea lui Barițiu să reflecte asupra unor cauze de ce germanii încă nu se grăbeau să formeze un stat național unitar.

⁶²³ *Ibidem*, p. 76.

Dar tot la Colonia – scrie publicistul român – „mi se dete cea dintâi ocaziune, în viața mea de a vedea înfricoșatele urmări ale ideilor *comunistice*, așa precum acelea s-au format în o sistemă osebită cu totul de sistema soțialistică, căci adică tocmai pe atunci decurgea la Jury (curtea cu jurați) faimosul proces comunistic, ce se termină cu osândirea la arest greu de câte doi-trei până la cinci ani a câțiva doctori, avocați și alți oameni de capacitate, din cauză mai vârtos că acei nenorociți voiseră a da culoare de legalitate până și comploturilor de stat. În cazuri de acestea prinde loc prea bun proverbul românilor care zice „unde este minte multă, acolo e și nebulie mare”⁶²⁴.

În această sentință populară s-ar părea că Barițiu ori nu avea cunoștințe de doctrine politice, ori se ferește de comentarii. În realitate, el respingea cu hotărâre comunismul, motivul principal invocat era faptul că adepții lui negau categoric proprietatea privată, propunând desființarea ei. Cu această idee, Barițiu nu era de acord. El pornea de la concepția că proprietatea privată, constituia baza existenței prosperității societății și a individului. Această concepție o propaga în presă Barițiu încă de mult. Să nu uităm că Barițiu a avut ocazia să recepteze comentarii despre acel proces al unor reprezentanți ai comunismului de la Colonia încă înainte, în anul 1852. Barițiu avea în urmă o activitate de aproape 15 ani în care a făcut analiza unor doctrine sociale, filozofice și economice. De aceea ar fi o greșeală să considerăm că Barițiu s-a bazat în aprecierea unor concepții social-politice numai pe informațiile incidentale și comentariile superficiale din pasajul menționat mai sus, despre care se discuta în zilele cât s-a găsit el la Colonia. Barițiu a publicat în cele două organe de presă ale sale studii despre lupta ideilor încă din anii 1837. Întâmplarea din Colonia, observăm, se petrece după anul 1848, anul revoluției quasiuniversale în care concepțiile care-și disputau cucerirea minților oamenilor au coborât din sfera eterală a teoriei și s-au confruntat cu realitățile foarte diverse ale timpului. „Această confruntare a fost bogată în consecințe pentru mulți dintre revoluționarii români, făcându-i pe unii dintre ei să-și modifice atitudinea adoptată în faza inițierilor teoretice”⁶²⁵.

Poziția mai evoluată a lui Barițiu, care cuprinde și experiența revoluției de la 1848/49, dar și perioada imediat următoare, cu un orizont ideologic mai larg și mai fundamentat o putem aprecia mai bine dintr-un articol publicat în *Foaie pentru minte*, la sfârșitul anului 1851 cu titlul *Lupta principiilor în Franța*, care cuprindea un rezumat concis, cu privire la lupta unor doctrine politice, economice și filozofice în anii 1830-1850, ani care

⁶²⁴ *Ibidem*, pp. 76-77.

⁶²⁵ *Ibidem*, p. 44.

cuprind și marile mișcări ale revoluțiilor din anii 1848-1849. Articolul respectiv ne prezintă un Barițiu care depășește faza de publicist informativ; el exprimă deja judecăți de valoare cu privire la cele mai importante doctrine ce se formaseră până atunci și care propuneau soluții pentru viitorul omenirii: unele acceptate altele respinse de publicistul român.

Societățile omenești, oamenii în general, pot exista numai cooperând într-un fel sau altul. Dar apariția monopolului asupra produselor spiritului și al proprietății private asupra bunurilor materiale, i-a izolat pe oameni unii de alții. Societatea s-a împărțit în bogați și săraci, care de-a lungul existenței societății au format fie sclavi, fie șerbi ce munceau pentru stăpânii lor, ei neavând niciun fel de proprietate.

Cu timpul, oameni învățați i-au îndemnat pe săraci să obțină dreptul de a se dezrobi, de a se elibera de șerbie, să-și dobândească dreptul să se întrecă între ei, să aplice principiul și practica liberei concurențe, alt gen de legătură să nu mai fie între ei. „Mai în scurt: să fie concurență liberă și nețarmurită întru toate referințele vieții sociale omenești. Această concurență liberă își sparge drum mai întâi în Anglia, Belgia, Olanda ș. a.”. Dar și în aceste țări ea s-a înfăptuit în viața materială - în domeniul producției bunurilor materiale prin desființarea iobăgiei și desființarea corporațiilor meșteșugărești. Totuși, observă Barițiu, s-au mai făcut și unele „spărturi” și în țeșurile (corporațiile) din domeniul spiritului. Și aceasta prin mijlocul tiparului, prin înființarea unor asociații ale celor ce propagau sau împărtășeau idei asemănătoare, prin adunări, întâlniri, ședințe secrete și acceptate de cei ce monopolizau viața spirituală etc.

Dar cei mai de seamă economiști în frunte cu Adam Smith și unii sociologi, au ajuns la concluzia că totuși concurența nu trebuie să fie absolut liberă, deoarece în acest caz se va ajunge din nou la șerbie și într-o sclavie, „poate și mai grea decât cea care trecuse”. Concurența este întrecere, poate fi comparată cu o alergare în care va câștiga cel mai bun. Câștigătorul va lua totul, el nu-și va împărți premiul cu ceilalți alergători. Acestora nerămânându-le nimic vor muri de foame. După ștergerea iobăgiei, proprietarii cei mari și capitaliști au rămas tot bogați; sătenii împărțind în cincizeci de ani micile lor proprietăți între fii și nepoți au ajuns la sapă de lemn s-au ruinat, au ajuns iobagi sub altă formă, sub alt nume. Meseriașul nu mai putea nici el concura cu fabricantul, care folosind, de ex. 5.000 fuse, nu mai putea fi concurat de cei mici, care astfel se ruinau și formau milioanele de proletari „viețuitori din mână în gură; din aceștia iarăși se aleaseră o mulțime de oameni desperați”. Mulți din cei ce trăiau în lipsă și sărăcie, explica Barițiu, „au căzut în feluri de crime”. Lipsurile și sărăcia cu consecințe negative asupra comportamentului social și moral al oamenilor, precum și alte calamități noi în care societățile omenești europene cădeau

una după alta, mai ales în ultimii 50 de ani au constituit pentru mulți gânditori sociologi și „politici”, relatează Barițiu, obiect de reflecție și de încercare de a prevedea și de a da soluții pentru dezvoltarea viitoare a societății în scopul de a o vindeca de relele de care suferea.

Unii precum *Condorcet*, au propus soluția ca statul să-și extindă activitățile de acordare a creditelor și la săraci și să deschidă și case de păstrat. Era o soluție pe care Barițiu o agreea încă de atunci, considerând-o moderată și ea se încadră în concepțiile democrat liberale pe care Barițiu le îmbrățișa încă de pe atunci. Un asemenea sistem al creditelor de stat și înființarea unor case de păstrat ar fi atenuat marile diferențe de avere dintre cei bogați și cei săraci.

Vorbind despre Babéuf, Barițiu consideră că acesta este „partizantul unor răsturnări sociale și cerea nebunește o egală împărțire a tuturor averilor pământești între toți oamenii. Aprecieri negative exprimă Barițiu și când este vorba de Saint-Simon, care propune ca mijloc de îndreptare a societății introducerea celui mai „grosolan comunism”, care aplicat la moșiile sale nu a dat rezultate, după cum nu au dat rezultate nici încercările de aplicare a comunismului de către R. Owen, Cabet și alții în America.

Făcând deosebirea dintre comunism și socialism, Barițiu spunea că primul neagă dreptul proprietății, șterge căsătoria, leapădă religia în timp ce cel de al doilea nu lepădă nimic din acelea.

În schimb socialismul, explica publicistul român, pretinde numai o totală și radicală reformă a prezentului, acesta avea în Adunarea Națională a Franței la acea dată un număr de 200 de deputați, iar în publicitate era reprezentat de mari personalități ale științei și culturii franceze, precum: J. Proudhon, Ledru Rollin, Louis Blanc ș.a.

În general, sistemul socialist nu este nici aprobat nici criticat de către G. Barițiu, este însă analizat în termeni obiectivi, el dând dovadă de multă moderație. Considera că lupta în viitor se va da între socialism și liberalism.

Atitudinea echilibrată și încrederea că viitorul va aparține liberalismului se baza la ideologul român pe concepția liberală a libertății, a liberei concurențe și liberei întreceri între toți cetățenii. „Concurența liberă zice: *lucre*, câștigă fiecare om pe cât poate de mult, după puterile și facilitățile sale, apoi consumă din cele câștigate cât vrea și cât îi va plăcea ...”.

Din contră, socialiștii de astăzi pretind: „Să se împartă lucrul între oameni nu numai după cât se poate lucra, cu mâinile sau cu capul, totuna, folosul însă sau câștigul, faptul ostentiv să li se reîmpartă după trebuința fiecăruia, iar nu numai cât au câștigat, adică ceea ce nu poate consuma unul cât câștigă să se dea celui cu stomacul mai sănătos, care însă n-a putut câștiga deajuns”.

Barițiu prevedea că între adepții concepțiilor de mai sus – socialiste și liberale – se vor da lupte pe viață și pe moarte în Franța, deoarece ambele doctrine „au niște laturi și niște puncturi amăgitoare” (înșelătoare).

Liberalismul spune: „Eu câștig, eu consum; câștig, apoi consume și altul, iar eu nu voi fi nebun să muncesc pentru mai mulți; cine nu poate câștiga crape măcar de foame și de golătate, mie nu-mi pasă; mie-mi place să dispun peste milioanele de avuții; cel care nu poate trăi în Franța meargă, ducă-se în Asia, Africa, America, Australia, unde mai este loc deșert, mult peste măsură. Pe cât câștig am dreptul de proprietate nețărnută și nimic nu mă poate face de frică ca să dau cuiva din el dacă nu voi vrea eu, căci în contra silei sunt gata a trage cu pușca (cum s-a întâmplat la Paris în 1848 sub comanda lui Cavaignac, nota Barițiu). „Atâta-i tot; de mai multe eu nu voi să știu. Adică în concurența liberă domnește Eu, Eu și iar Eu = individualismul. Socialismul, la rândul lui, scria Barițiu, se trufeste că învățăturile lui ar fi chiar evanghelia în faptă; promovând ca maxime fundamentale: „oamenii să se iubească între ei”; ce ție nu-ți place altuia nu-i face; - cel întâi dintre voi să fie celorlalți serv; - pace oamenilor și bunăvoință. Din aceste maxime evanghelice socialiștii trag concluzia că toți oamenii din lume, deși nu sânt egali în puteri și în pricepere, totuși ei sunt datori a se socoti că fac un singur și același tot, precum, de ex., în trupul omenesc toate măduarele, deși foarte deosebite, nu formează decât unul și același tot. Barițiu respinge această doctrină socialistă; consideră că este necesar să expună, punctele esențiale ale doctrinei Libertății, Egalității și Fraternității, promovată de cei mai de seamă învățați ai lumii.

Învățații lumii, scria Barițiu, zic că *Libertatea* este puterea dată omului de a-și dezvolta pe deplin facultățile sub domnia dreptății și sub acoperământul legii. În trecut, comentează Barițiu, libertatea era considerată ca fiind dreptul de a-și dezvolta puterile, iar acum învățații au făcut o schimbare de locuri între cele două cuvinte în definirea libertății. Ei și-au dat seama că definind libertatea ca fiind un drept, ei „nu au făcut altceva mai mult decât au pronunțat o teorie deșartă când, din contră, zicând: libertatea e putere, ai făcut dintr-însa un ce real”. Dacă unui sclav îi spui că are dreptul la libertate, el nu devine liber, ci ești dator să-i dai și puterea și mijloacele de a ajunge să fie liber.

Prin *egalitate*, socialiștii, scria Barițiu, pornind de la recunoașterea că, deși nu toți oamenii sunt egali în putere fizică, în puterea minții și chiar în gusturile lor, precum nu sunt nici în fizionomie, nici în statură, nici în talie, ar fi totuși cu dreptul și în conformitate cu interesul general al omenirii, precum și cu principiul de solidaritate omenească, ca fiecare să se puie în stare de a se folosi de facultățile primite de la natură în interesul tuturor, de a trage însă și el folos pe atâta pe cât cer trebuințele sale naturale. Barițiu

admite că acest principiu al solidarității emanat de la socialiști poate fi aplicat numai în cadrul unei familii, cu deosebire în relațiile dintre părinți și copii. Aplicat la scara națiunii sau a societății un asemenea solidarism s-ar transforma într-un principiu al proporționalității, adică „pe cât poți atâta câștigă”, pe cât ai trebuință pe atâta consumă din ceea ce au câștigat și produs „în solidarum toți membrii societății”.

Barițiu nu acceptă acest gen de solidaritate. El – fără a idealiza concurența, arătându-i și defectele negative considera însă că totuși aceasta reprezintă calea cea mai bună prin intermediul căreia relațiile și interesele economice și sociale dintre oameni se armonizează și se satisfac reciproc. Nefiind ideală, fiind dominată de egoismul personal, statul era obligat să ia măsuri legale ca regulile concurenței să nu fie încălcate. Instrumentul principal al echilibrului erau legile statului elaborate în acest scop.

Am introdus acest fragment cu aspect teoretic din publicistica lui Barițiu pentru a releva faptul că în acea perioadă a anilor 1850-1855, el avea o pregătire teoretică în privința schimbărilor economice și sociale ale societății de la stadiile inferioare la un stadiu superior, pe care el l-a considerat, pe baza studiului dezvoltării faptelor economice în general și a forțelor productive, ca fiind stadiul liberei întreprinderi, al libertății concurenței și al liberei inițiative în domeniul investițiilor de capital.

Dar pasul făcut în anii 1852 – 1853 de a se integra în domeniul activităților productive și comerciale, nu a fost luat numai pe baza cunoștințelor teoretice, sau atras de nevoia de câștig – componentă esențială a mișcării capitaliste – ci și de cunoașterea practică a mișcării și evoluției capitaliste, atât în Transilvania, cât și în cele mai importante țări capitaliste – mai mari sau mai mici – din centrul și apusul Europei: Austria, Germania, Belgia, Olanda, Franța și Elveția. Au contribuit mult la cunoașterea rezultatelor evoluției capitaliste asupra unor țări, călătoriile pe care le-a făcut George Barițiu în Apusul Europei între anii 1839-1852.

Primul contact mai amplu cu realitățile capitaliste ale apusului le-a avut George Barițiu în călătoria făcută de el în această parte a Europei în anul 1845. Este drept, referirile cu privire la aceasta sunt reduse. A plecat în apus împreună cu tipograful Johann Gött, după ce au făcut niște demersuri în Austria, la Viena cu privire la regimul cenzurii din Transilvania, au continuat drumul spre apus, străbătând regiunea de miazăzi a Germaniei, până la Frankfurt pe Main. Cu suma de 800 de florini au putut străbate toată Germania de sud, până aproape de Rin, zonă în care o mișcare liberală și democratică, inspirată de marile revoluții franceze, făcea opoziția regimurilor absolutiste din Prusia și Austria; patria unor ziare și reviste liberale și democratice care pătrundeau greu în Austria, dar pe care într-o anumită măsură, Barițiu le cunoștea. Frankfurtul făcea însă parte dintr-un

principat care adoptase un regim constituțional, la fel ca toate principatele din Germania.

Un climat asemănător celui existent în părțile Germaniei vizitate în 1845 va găsi Barițiu în Colonia (Köln) pe care l-a vizitat în 1852. În Colonia un grup de oameni de afaceri adepți ai liberalismului au înființat ziarul *Rheinische Zeitung* (Gazeta Renană). Aceștia i-au oferit postul de redactor șef lui Friedrich List, dar el a refuzat postul. În 1842 a devenit editor și apoi redactor șef renumitul viitor economist, Karl Marx, care atunci se menținea încă pe poziții democrat liberale. În luna martie 1843, Marx a fost nevoit să părăsească Germania, din cauză că publicase un articol împotriva țarului Rusiei. Coincidență. Din cauza publicării unor articole în *Gazeta Transilvaniei* și Barițiu era să fie executat de armata țaristă în primăvara anului 1849.

Anul 1847 poate fi considerat anul în care Barițiu este recunoscut nu numai ca publicist economist, ci și ca specialist în probleme economice practice. În același an a făcut parte dintr-o delegație de cinci membri, trimisă la Viena de orașele Brașov și Sibiu în vederea încheierii unor înțelegeri cu privire la continuarea căii ferate din Ungaria de la Debrețin până la Sibiu și Brașov și apoi până la granița cu România. Acest început de activitate economică din 1847 a fost urmat la sfârșitul anului 1852 și începutul anului 1853 de numirea în funcția de director al primei mari fabrici înființată de către românii din Transilvania pe baza tehnicii mecanizate, caracteristică pentru capitalismul de nivel mijlociu de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Analizând problematica celor 11 scrisori despre care am vorbit câte ceva până în prezent, observăm că ea este deosebit de largă. Cuprinde: artă, cultură, arhitectură urbană, probleme agrare, sociale, de istorie, relații etnice, preocupări politice, geografice, comparații între realizările și neîmplinirile unor popoare etc.

Dar scopul fundamental al călătoriei lui Barițiu nu a fost nici unul cultural, geografic, istoric sau social. El a plecat de acasă în Europa de vest cu un scop bine precizat: achiziționarea unei instalații industriale.

Călătoria a fost făcută la cererea unor capitaliști români. „În octombrie 1852 un consorțiu de capitaliști și mai ales comercianți români, învoindu-se prin contract ca să înființeze o mare fabrică mecanică de hârtie la Zărnești, adică să-și încerce odată și românii norocul în industria mare, l-au delegat pe G. Barițiu cu misiunea de a cerceta în Belgia, Franța și Elveția câteva fabrici de mașini, de care pe atunci nu se aflau încăieri în Austria, a încheia contract de livrațiune, a căuta și tehnici apți de a conduce acea

fabrică”⁶²⁶. În fapt, comercianții români urmau și ei un traseu economic pe care-l parcuseseră și capitaliștii din apusul Europei, împletirea capitalului comercial și a celui industrial și trecerea la un alt stadiu al capitalismului. Un stadiu mai evoluat.

Însuși scopul călătoriei îl obliga pe publicistul român să observe și să cunoască mai bine mișcarea industrială, pe care o examinează în formele ei avansate, superioare din țările apusului european pe care și-o dorește și în țara sa. Barițiu înțelesese, încă mai demult, că nivelul dezvoltării industriale, avântul industriei în general, făceau diferența dintre cele două zone ale Europei între care se mișca el. Barițiu căuta în același timp modele de țări pe care să le folosească și românii pentru a progresa. Aceste modele le-a găsit. Erau Belgia, Olanda și Elveția, care pentru patria sa, Transilvania, luate ca suprafață geografică și populație puteau constitui un exemplu concludent. Transilvania avea însă un avantaj: poseda resurse naturale mai multe și mai diverse. Alături de practica în conducerea fabricii de la Zărnești, G. Barițiu a continuat în publicistica sa să abordeze probleme ale industriei, după cum vom vedea în alte capitole viitoare.

Ultima scrisoare – cea de a XII-a, trimisă din călătoria lui Barițiu în țările apusene către redacțiile celor două ziare întemeiate de el, este datată Viena, 12 dec. 1852 și este publicată în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” nr.8/1853, p. 54-56.

În această scrisoare, Barițiu vorbește mai mult despre calitățile oamenilor de afaceri din Belgia și Olanda, despre calitățile unor conducători ai fabricilor, diferențieri de clasă în Olanda etc.

A sosit în Tirlemont în 12 nov. 1852. A doua zi a mers la fabrica lui F. J. Gilain, unul din cei mai renumiți matematicieni ai vremii, care cu cartea sa *Les vrais principes des calculs différentiel, intégral et des variations*, Bruxelles 1845, i-a pus în mare încurcătură pe matematicienii din Franța și Belgia. În timp ce au vizitat o fabrică de mașini, Barițiu are o nouă ocazie de a admira – ceea ce nu avea ocazia s-o facă în țara sa - „folosul cel nemărginit al științelor mehanice”.

Din felul cum a fost tratat și întâmpinat de familia Vilain se pare că pentru europenii de apus, răsăritenii aceluiași continent erau priviți ca niște curiozități, dar și apusenii pentru răsăriteni prezentau multe necunoscute de comportament.

Tot în aceeași zi – după ce belgienii și-au etalat abundența și ospitalitatea, George Barițiu a mai vizitat o fabrică de mașini. Recunoaște că în țara sa nu ar fi avut ocazia s-o facă. Conștientizează în același timp „folosul cel nemărginit al științelor mecanice”, iar progresul acestei științe, al

⁶²⁶ G. Barițiu, *Foi comemorative la Serbarea din 12/24 mai 1892*, p. 35.

științelor tehnice în general, în țara sa, în Transilvania, va rămâne una din cele mai arzătoare dorințe a vieții sale, pentru care s-a zbatut foarte mult.

De la Tirlemont, George Barițiu a plecat la Roermond în Olanda și de acolo la *Maastricht*, tot în aceeași țară. În acest din urmă oraș a întâlnit mulți „călugări rași la cap cu mâinile destense în forma crucii stau în genunchi amestecați printre popor și dau acestuia exemplul de o evlavie cu totul neașteptată în o țară apuseană cu climă atât de astâmpărată precum este șesoasa Olandă”.

Lui Barițiu i-a atras atenția faptul că în biserici se ruga foarte multă lume. Dar toți cei ce se rugau erau din clasele de rând, „care nu au unde să-și caute altă mângâiere pentru suferințele lor de toate zilele și nici chiar altă petrecere, decât numai la altarul celui ce a murit pe cruce; iară clasele mai cu stare, clasele de sus umplu în Olanda, ca și pe aiurea, teatre, cafenele, casine, serate, baluri, concerte, numai la biserici nu cugetă”.

A urmat orașul Rulmont, „cetate de vreo 20 mii de locuitori. Aici a avut șansa să viziteze o fabrică mare de hârtie; olandezii fiind printre puținii care până atunci păstrau secretul fabricării hârtiei”. Dregătorii fabricii „l-au primit cu răceală și cu căciula în cap”. A fost totuși condus „prin toate unghiulețele fabricii”, i s-a explicat tot ce a dorit, după care a fost condus la locuința și familia șefului și apoi în două cazine de a lor”. Barițiu admiră punctualitatea olandezilor, care ca și englezii „consideră o crimă a nu te ține de ora promisă”. La casină avu ocazia să asculte muzică executată de țigani proveniți din Franța, care „purtau un port civilizat cu pălării de barșon (catifea), inele de diamant, să nu te faci a crede că sunt alt neam de om, sunt țigani”. A doua zi întors la *Maastricht*, după care s-au dus la Liège, iar în ziua următoare au mers la Verviers, unde „se află fabrici renumite de pănură și de alte țesături măiestroase de lână.

În acea fabrică se făceau pe an 17 mii bucăți de pănură fină, cum și alte țesături de lână fină curată. „Aici, notează Barițiu, îmi veni aminte, a întreba, oare toate țeșurile (breslele) postăvarilor din orașele săsești ardelenne câte bucăți (viguri) de pănură sunt în stare să producă pe an? Vai de ele, o singură fabrică le înghite pe toate!” Pe 17 noiembrie a revenit iarăși la Tirlemont, iar în 18 noiembrie „a pornit la Brouxel, capitala Belgiului, icoana Parisului, cetatea în care „nici celor exilați nu li se urăște a trăi, o cetate care face minuni întru cultură și industrie, a cărei strate noi ies ca din pământ pe tot anul, care din 140.000 mii locuitori, câți număra în 1830, cresc până acum (1852 n. ns.) la 240 mii; mai în scurt o cetate pe care capitalele și cetățile staturilor june și mai de curând pornite pe calea propășirii ar trebui să o ia de un model mult mai corespunzător scopului

decât iau Parisul și Londonul”. Din Bruxel a trecut în Franța în 19 nov. 1852, a ajuns la Paris, de unde numai după 8 zile a trecut în Elveția⁶²⁷.

După ce a ajuns în Elveția, Barițiu și-a încheiat ciclul scrisorilor sale. Se apropia data când trebuia să facă o dare de seamă completă societărilor fabricii cu privire la rezultatele călătoriei și a adoptării unor hotărâri definitive cu privire la lucrările de construcție a fabricii de hârtie de la Zărnești.

În ultima scrisoare își propunea, însă, că dacă împrejurările îi vor fi favorabile se va mai ocupa totuși cu noi aspecte ale industriei Belgiei, Olandei și Elveției. Dar împrejurările, se pare, nu i-au fost favorabile. În schimb tematica industrială va rămâne o constantă în scrisul lui Barițiu, iar referirile la industria celor trei țări, dar și a altor țări mai mari nu vor lipsi nici ele. Barițiu va scoate în evidență, adeseori, faptul că marile țări industrializate nu văd cu ochi buni industrializarea țărilor mici agrare din estul Europei. Iar în ceea ce privește idealizarea omului de afaceri în domeniul industriei din țările avansate în relațiile cu țările mici slab industrializate, pe parcursul anilor următori, nu vor mai fi atât de înfrumusețate ca cele prezentate în corespondențele către redacția celor două publicații: „Gazeta” și „Foaia ...” din 1852. Tehnicienii apusului vor fi considerați cei mai mari dușmani ai țărilor agrare ce încercau să-și creeze și ele o industrie modernă.

Din „Memoriile lui Barițiu – am aflat mai sus că în 13 dec. 1852 a încheiat contractul cu Dn. Gilain, căruia i-a dat arvună 9.000 f. m. c., la 14 dec. a părăsit Viena și în 20 dec. a sosit la Brașov. După ce a decontat cheltuielile călătoriei, dând și un raport asupra întregii activități din timpul delegației, societatea l-a ales iarăși să conducă și acțiunea de înălțare a edificiului fabricii de la Zărnești pentru un mic onorariu anual de 800 f. c. m. Începând din 10 mai 1853 s-a mutat la Zărnești, unde a început să se aprovizioneze cu materialele de construcție; în 22 iunie punând piatra fundamentală și în 10 dec., se vedeau deja 32° lungime sub acoperiș.

Costul mașinilor, cu taxele plătite până la Anvers, inclusiv diferite comisioane și asigurări, se ridica, la 131.734,60 f.r.s., ceea ce însemna aproape 60.000 fl. m. c. De la Anvers mașinile aveau să ia calea apei, prin Constantinopol, la Galați, pe contul și riscul societății achizitoare.

Proiectele pentru clădirea fabricii, prevăzând și posibilitatea dezvoltării și completării acesteia cu noi holendere. Ea garantează buna funcționare a mașinii timp de un an, cu condiția ca societatea cumpărătoare să angajeze ca director tehnic un specialist recomandat de ea.

⁶²⁷ Scrisoarea se găsește în cartea: Olimpiu Boitoș, *Întâiele călătorii în apus ale lui George Barițiu*, Sighișoara, 1847, pp. 78-82.

Tot în 1853 sunt expediate din Belgia mașinile, pe calea apei, prin Constantinopole, la Galați.

Spre nenorocul întemeietorilor fabricii din Zărnești și, cu deosebire al lui Barițiu, în octombrie 1853 s-a declanșat războiul ruso-turc. Mașinile ajung la Constantinopol tocmai în timpul războiului. Transportul mai departe devine în acel moment imposibil, este închiriată o magazie cu un preț ridicat.

Alungați de armatele franceze din acel depozit în cursul anului 1855, amenințați că li se aruncă mașinile în mare, dacă nu le mută în altă parte, costul depozitării în continuare al mașinilor brașovenilor devine și mai scump. Abia după încheierea armistițiului mașinile pot fi trimise la Galați, transportul și asigurarea lor costând 1.400 de galbeni. Au putut fi luate de acolo numai în vară și transportate prin Moldova până la trecătoarea Oituzului. Transportul a durat trei ani, cu cheltuieli suplimentare, înlocuiri de piese deteriorate sau pierdute etc. Suma plătită în plus, neprevăzută, s-a ridicat la 20.000 fl. m. c. Aceasta a influențat negativ cheltuielile întreprinderii încă de la început. O asemenea sumă mare, pentru Transilvania, o țară slab dezvoltată economic, unde capitalurile investite erau de proporții mai reduse decât în apus, greva mult costurile fabricii.

Lucrările de montare a fabricii încep în vara anului 1856 înaintau greu. Directorul tehnic, I. Fremont, recomandat de casa Gilain, nu era un om întreprinzător, de inițiativă, nu era nici prea capabil. A ajuns în conflict cu societarii fabricii. La cererea societății, firma Gilain a trimis la Zărnești un alt om al ei (Massillon) cu ajutorul căruia s-a putut trece la fabricarea „oricărui fel de hârtie”. Deci fabrica de hârtie de la Zărnești și-a început activitatea în luna august a anului 1857, la cinci ani după ce s-a înființat societatea comercială în acest scop.

Cu chiu cu vai, fabrica negustorilor din Brașov – prima mare fabrică mecanizată de hârtie a românilor transilvăneni – începe să furnizeze hârtie pe piețele Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, în Bulgaria și Serbia.

Barițiu, deși foarte ocupat cu treburile fabricii, care-i luau mult timp și-i produceau multe necazuri, neplăceri, certuri cu furnizorii, cu reprezentantul constructorului clădirii și al instalării mașinilor, pentru a avea cu ce să-și întrețină familia a fost nevoit să practice și alte activități decât obligațiile pe care le avea ca angajat al fabricii. „Deși ocupat peste măsură cu treburile fabricii, totuși lucrările literare încă nu le-am putut părăsi, - ne relatează Barițiu -, ci am fost nevoit a continua lexiconul germano-român și a da necurmat ajutor, mai ales de articoli începători (de fond – n. n.), la *Gazeta Transilvaniei*; mi-am compus și calindariu pe anul 1853”⁶²⁸.

⁶²⁸ *Memoriile lui George Barițiu*, pp. 15-16.

În iarna anului 1853-54 s-a reîntors cu familia la Brașov, unde a depus mari eforturi pentru a continua munca la lexicon, care lua proporții mai mari decât prevăzuse, cât și la *Gazeta Transilvaniei*, care trecea prin clipe grele și avea mare nevoie în continuare de ajutorul său, deoarece pentru soarta și viitorul națiunii române se iveau iară zorii unor amenințări care-i periclita existența. La acestea se adăuga activitatea la gremiul levantin al negustorilor români, care-l solicitau să se preocupe de funcționarea lui.

În 1854 „în 30/18 ianuarie (luni) în familia Barițiu s-a mai adăugat un copil, al optulea, care fiind fetiță a fost botezată sâmbătă în 11 febr./30 ian. la Capela românească din Cetate, de către preotul Ioan Dumbravă, a primit numele Octavia. Nașă i-a fost tot Cocoana Paraschiva G. Nica”⁶²⁹.

Evenimentele politice se precipită, devin nefavorabile pentru activitățile economice în general. Se aștepta ca puterile apusene, Anglia și Franța să înceapă războiul împotriva Rusiei în ajutorul Turciei. Războiul declanșat, am văzut mai înainte, a provocat mari pagube proprietarilor fabricii din Zărnești. Starea materială a lui Barițiu, continuă și în acel an, 1854, să fie precară.

Necazurile lui Barițiu sunt accentuate și de faptul că în august 1854, la construcția fabricii s-a dărâmat un perete, ceea ce a produs mari pagube financiare. „Clădirea fabricii de la Zărnești, notează Barițiu, se reîncepe numai în august, din cauză că dărâmându-se un mur (perete) de 400 f.c.m, s-a iscat un proces cu maeștri murari (zidari) dintre care Martin Olah, deși Zunftmeister (staroste), este prost ca un bou”⁶³⁰.

Deși foarte ocupat, Barițiu acceptă să devină plenipotent al comunei colective Bran, al Zerneștenilor, al Tohanului Nou, al Poienei Mărului, pentru a le scăpa pădurile „pe care se încoardă fostele posesoare a le lua de la aceleași”⁶³¹.

Atmosfera în comunitatea românească din Brașov era și ea încordată în anul 1855. Dezbinarea românilor în cele două confesiuni religioase: ortodocși și greco-catolici, se reflectă negativ în relațiile dintre membrii comunității române brașovene.

„În octombrie și noiembrie, însemnează Barițiu, se porni o ceartă foarte urâtă între membrele Reuniunii femeilor române din Brașov, care începe să ia caracter religios, de care pericol eu mă silesc a o feri”⁶³².

Anul 1855 a fost un an greu pentru George Barițiu, un an în care a primit lovituri grele și multe daune morale din partea episcopului Andrei

⁶²⁹ *Ibidem*, p. 16.

⁶³⁰ *Ibidem*, p. 17.

⁶³¹ *Ibidem*.

⁶³² *Ibidem*.

Șaguna. A fost anul în care Barițiu continuă să colaboreze la *Gazetă*, continuă să țină și cancelaria neguțătorească conduce și toate treburile fabricii. În 1 apr./20 martie, ziua de Florii i s-a născut o fiică, pe care au botezat-o în 12 apr. nou, punându-i numele de Maria. Nașă tot cocoana Paraschiva G. Nica, preotul botezător tot Toma Vasiliu.

Dar Barițiu, om cu preocupări multiple, capabil să cuprindă activități din multe ramuri ale activității umane, dedicat muncii, familiei și națiunii române, făcând totul în vederea prosperării Principatului Autonom al Transilvaniei nu era scutit de necazuri, de atitudini ostile din partea oficialităților ungurești și austriece și de multe ori, după cum vom vedea și de lipsă de recunoștință din partea unor frunțași ai elitelor conducătoare ale propriei lui națiuni române: Anii 1855-1856 i-au adus însă necazuri din partea unor oameni la care nici nu se aștepta.

„Toată viața mea de la 1836 încoace, de când am ieșit mai cu deadinsul în lumea practică, a fost numai o luptă continuă, fără rost, fără de repaos, încordată, gonită și forțată de împrejurări fatale, grele, cât și de oameni răi; iară anul 1856 se părea că voește ca și anii 1848/1849, să mă răpună cu totul. Procesele și scârbele cu Șaguna mergeau înainte. Gazeta luase oricum lovitura ametoitoare; redactorul ei își pierduse firul și căuta ajutor de unde nu era nicidecum. Cu fabrica stăm rău peste măsură; lipsa de bani; iară mai vârtos răința unor oameni și groasa stupiditate a altora mă ținea pe loc întru toate lucrările”⁶³³. Le mai lipseau materiale de construcții, piese de mașini, lucrători, maiștri și zidari calificați, le lipseau materii prime, le lipseau banii. Unii specialiști veniți din străinătate pe bani grei, erau bețivi, cu slabă calificare, imorali și escroci. La rândul lui, Radu Orghidan asociat, dar rău și intrigant, care urmărea să pună mâna pe fabrică și să-l numească pe fiul său director îi incita pe asociați împotriva lui Barițiu. Agresat de peste tot, Barițiu și-a dat demisia. Va reveni însă asupra hotărârii și va continua munca istovitoare.

Necazurile lui Barițiu erau reale. Comportamentul specialiștilor, ale unor asociați, ale unor funcționari de stat unguri și austriece, ale secuilor și sașilor era acelea descris de omul nostru fruntaș politic, unul din conducătorii cei mai mari ai poporului român din Transilvania.

Dar comportamentul actorilor vieții sociale din timpul lui Barițiu își avea vechi cauze formate de multe generații ale societății transilvănene.

Veacuri de-a rândul, românii transilvăneni li s-a contestat adevărul istoric: acela că ei sunt cea mai veche și cea mai numeroasă populație a Principatului transilvan. Românii li s-a contestat prin legi (vezi: Aprobatele și Compilatele) calitatea de cetățeni ai Transilvaniei. Prin

⁶³³ *Ibidem*, pp. 19-20.

falsificări și mistificări ale istoriei românilor, ungurii, secuii și sașii îi considerau pe români „venetici”, care s-au strecurat din dreapta Dunării timp de un mileniu în regatul celor trei națiuni, dar au fost acceptați ca „tolerați” nu ca cetățeni cu drepturi depline. Această inversare a istoriei au rostit-o conducătorii celor trei națiuni numai după 1437, după marea răscoală de la Bobâlna a țăranilor români; unguri și secu.

Dar această mare răscoală a țăranilor de la Bobâlna a fost doar un pretext, care i-a determinat pe conducătorii celor trei națiuni, ce s-au așezat pe pământul Transilvaniei, cu acordul populației locale și fără lupte cu peste 1.000 de ani în urmă, să le conteste românilor existența, transformându-i în „tolerați”. Denaturarea istoriei a însemnat declararea ungurilor, secuilor și sașilor de națiuni băștinașe, autohtone, iar românii au devenit, după voința celor trei, o națiune „tolerată” pe teritoriul lor strămoșesc transilvan. Fiind „tolerați”, românii vor rămâne pe teritoriul Transilvaniei numai atât timp cât interesele celor trei națiuni o vor cere. Când interesele acelora nu o vor mai cere, românii vor fi alungați din Transilvania, vor fi „liberi” să plece unde vor!

Românii și-au dat seama, că de fapt, ungurii (marea nobilime maghiară) nu aveau niciun interes să-i alunge pe țăranii români din Transilvania. Aveau nevoie de forța de muncă a iobagilor, care să muncească și să-i întrețină, aveau nevoie de plătitori de contribuție; nobilii fiind scutiți de plata contribuțiilor către stat. Totodată ungurii și-au dat seama și că, în raport cu celelalte naționalități din Europa, ei erau o națiune redusă la număr. În cazul unor războaie declanșate de statele cu populație numeroasă și mai dezvoltate din punct de vedere economic și social, ei nu vor rezista. Vor avea soarta națiunilor mici. Atât timp cât românii rămăneau români, sârbii vor rămâne sârbi și alte naționalități de sub tutela regatului lor vor rămâne ceea ce sunt, ei, ungurii vor avea o viață nesigură.

Singura soluție pentru a-și spori repede și eficient populația, o vedeau conducătorii unguri din secolele XVIII-XX (până la 1918) în maghiarizarea populației țărilor pe care și le subordonaseră în trecutul istoric.

Deci românii transilvăneni au fost siliți de istorie, de a lupta împotriva maghiarizării sau deznaționalizării, care avea scopul de a întări elementul maghiar, care se simțea nesigur în Europa. Desigur în cazul în care ungurilor le-ar fi reușit, ei imediat ar fi încercat să se transforme într-un mare imperiu maghiar în Europa.

De fapt acesta a fost și unul din visele nebunești ale revoluționarilor unguri de sub conducerea lui Kossut la 1848/49, când visau să creeze un imperiu care să cuprindă Ungaria, Cehia, Slovacia, Croația, Austria, Serbia, Bulgaria, Moldova, Țara Românească, Basarabia și altele.

Încercările ungarilor, conjugate bineînțeles, cu ale austrieșilor, de deznaționalizare ale românilor se vor intensifica la începutul secolului al XIX-lea. Românii își vor intensifica și ei activitățile, metodele și măsurile de organizare pentru a se opune maghiarizării. Ba mai mult, ei își vor însuși și armele și metodele pe care le folosea adversarul. Încep tot mai mult să facă politică, să se organizeze politic. Dar nu numai atât. Ei vor învățați să dialogheze cu adversarul, să răspundă argumentelor acestuia cu contraargumente logice, viabile, să-și motiveze hotărârile, dorințele, să demonstreze că adevărul istoric corespunde cu logica lucrurilor, că cerințele românilor sun justificare, bazate pe adevărul istoric.

Românii au înțeles, în fapt, și mai mult: că ei trebuie să-și creeze o nouă elită dovoată, responsabilă față de viitorul națiunii române, al țării, al Transilvaniei în general.

Unul din marile merite ale acestei noi elite este faptul că, ea a înțeles și a militat pentru ca românii să-și construiască o economie dezvoltată, puternică, capabilă să le asigure un nivel de trai cel puțin egal cu al naționalităților conlocuitoare. Iar însușirea culturii și a instrucției școlare la nivelul cerințelor „secolului luminilor” să devină și pentru români o realitate.

Treptat, în sânul societății românești ardelene, s-a format, alături de elita intelectuală ecleziastică și o elită intelectuală românească laică. Împreună, aceste două categorii de elite intelectuale au condus poporul român în lupta încercărilor de maghiarizare a lui. Cu timpul, vom vedea, conducerea intelectuală laică va prelua întreaga mișcare a conducerii mișcării românești de eliberare națională. Iar intelectualitatea confesiunilor o va sprijini și în viitor. Adevărul este că: preoții nu au fost excluși din organele de conducere ale mișcării naționale. Ei au făcut parte întotdeauna din diferite organe de conducere ale națiunii române. Dar au făcut-o ca cetățeni cu drepturi egale, nu au mai fost doar reprezentanți ai unei confesiuni, ci i-au reprezentat pe toți românii, toată națiunea română din Ardeal.

Din noua elită conducătoare și luptătoare pentru drepturile sociale și naționale ale românilor transilvăneni în deceniul premurgător revoluției anilor 1848 și 1849 și în timpul acesteia s-a detașat un mare grup de militanți români din care amintim pe Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Timotei Cipariu, Ioan Maiorescu, Axente Sever, Alexandru Papiu Ilarian, Aron Florian, Simeon Balint în frunte cu George Barițiu.

Lui George Barițiu îi va aparține inițiativa înființării și conducerii unor instituții menite să contribuie la eliberarea și emanciparea națiunii române, începând din anul 1836 până la începutul anilor 1890.

Șansa lui Barițiu și a colaboratorilor săi a fost faptul că ei s-au pregătit, au acționat și luptat într-o perioadă de mari transformări sociale,

economice, atât în Transilvania, în Principatele Române, în Ungaria și chiar în Austria propriu-zisă. Schimbările erau profunde, structurale. Se modifica economia, care se transforma dintr-o economie feudalo-moșierească în una de schimb, de natură capitalistă. Se produce tot mai mult pentru piață. Banii, schimbul, producția pentru câștig se găsește în expansiune. Structura de clasă este influențată tot mai mult de economia de schimb. Capitalul comercial se transformă în capital industrial.

Clasele suprapuse din Transilvania erau unguri, secui și sași. Românii continuau să fie cea mai apăsată națiune, începând de la populația agrară iobăgită (după expresia lui Barițiu) până la cele mai înalte vârfuluri ale elitelor intelectuale românești. Exemple ne furnizează însuși Barițiu cu întâmplări din decursul întregii sale activități.

Barițiu relatează adeseori că românii transilvăneni erau victime ale legilor imperiului austriac, ale regatului ungar, ale guvernului local din Transilvania și ale organelor locale ale municipiilor, orașelor și comunelor. Toate aceste organe de stat de sus până jos și de jos până sus aplicau legile, atunci când era vorba de români, în mod abuziv, discreționar. În publicistica sa, Barițiu va relata multe cazuri care i s-au aplicat chiar lui în mod direct. Încă din primii ani ai activității sale a fost supus unor presiuni din partea organelor locale ale municipiului, din partea triplei cenșuri care se aplica organelor sale de presă ș. a.

De exemplu, înființarea și dezvoltarea școlilor românești nu era bine văzută nu numai de către unguri, ci și de către sași. Înființarea unei clase comerciale pe lângă școala românească din Brașov, în anul 1835, a stârnit furia tineretului săsesc din oraș. Tinerii sași i-au aplicat o corecție corporală noului învățător numit, ceea ce la determinat pe tânăr să părăsească definitiv Brașovul. Al doilea la rând a fost tânărul angajat, prin contract, în anul 1836, proaspătul absolvent al școlilor de la Blaj, George Barițiu. Și lui i s-a aplicat o „corecție” corporală de către tineretul săsesc. Barițiu a dat însă dovadă de mai mare tenacitate decât tinerii sași. A rămas la Brașov 42 de ani.

La începuturile activității lui Barițiu la Brașov, românii nu aveau voie să construiască locuințe și edificii în perimetrul cetății, a orașului. Românii, la sfatul lui Barițiu au cumpărat un teren în interiorul cetății, dar „pe furiș”. Tot „pe furiș” au construit edificiul școlii comerciale pe acel teren. Șicanele făcute de cenzorii gazetelor sale (Gazeta de Transilvania și Foaia pentru minte ...) l-au costat foarte mult pe gazetarul român. Pentru a-și ușura obligațiile impuse de cenșură, Barițiu a făcut în 1839 o călătorie la Viena „foarte costisitoare” după relatarea sa. Tot ce a obținut acum de la guvernul central, a fost doar permisiunea ca „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia pentru minte, inimă și literatură” să poată fi înaintată cu poșta și în Bucovina. S-a

considerat aceasta o favoare mică; ziarele nu puteau circula liber nici dintr-o parte în alta a monarhiei.

La începutul anilor 1840, gazetele lui Barițiu erau foarte citite în Principatele Române. Erau citite mai ales de opoziție. Întrucât Barițiu scria critic și despre ruși, prin consulul rus Butenieff s-a cerut interzicerea intrării lor în Țara Românească. Totuși „Gazeta” „intra în Muntenia „pe furiș” în șerparele bărbaților și în sânul femeilor”.

Alertat, în 1845, de măsura luată de ministerul transilvan de la Viena, ca foile lui Barițiu să fie supuse *la doi cenzori*, un sas și un maghiar, Barițiu a alergat la guvernatorul C. Jos. Teleki din Cluj, acesta l-a trimis la Viena. A plecat la Viena cu suma de 800 fl. m. c. în buzunar, la Samuil Josika, de la acesta a fost trimis la consilierul Somlyai, care era supraveghetor de ziare, de la acesta a ajuns la ministrul poliției Sedlnitzky. Ce a obținut Barițiu de la reprezentanții autorităților de la cel mai înalt nivel de la Viena?

1. O lecție de educație politică precum că preoților români le lipsește complet educația politică (Samuil Josika).

2. „A aflat” „că atunci când Gazeta Transilvaniei îndeamnă pe români la muncă și la câștig de proprietăți imobiliare, ea propagă „comunismul”, căci legile țării nu suferă ca valahii plebei să aibă proprietăți de pământ”.

3. „Să nu îndrăznească să mai publice ceva ce ar dispăcea Rusiei”, care este aliat al Austriei (Sedlnitzky). Întors la Cluj, Barițiu află de la un traducător că trebuie să se păzească de un oarecare Peterffy, că acela îi citea și el gazetele și insista pe lângă Comitele Lazăr Ladislau „să-i retragă concesiunea”.

4. Motivul: Pentru că „Însăși existența de foi periodice românești oricât de inocente la părere este un pericol pentru noi” (pentru unguri).

În 18 august 1848 într-o convorbire pe care Barițiu a avut-o cu un oarecare baron Apor, acesta l-a anunțat că aștepta să-i vină numirea de prefect (föispan) în Brașov cu puteri discreționare „și atunci omul cel dintâi pe care îl voi spânzura, ca să dau un exemplu, vei fi dumneata”⁶³⁴. Apor George a ajuns în toamna anului 1848 comandant peste o grupă din Mureș, a spânzurat într-o zi nouă primari și jurați din comunele românești printre sâlcii de pe malul râului, dar într-un nou conflict au pus și românii mâna pe el și l-au spânzurat. „Apor nu a fost nici o zi prefect, relatează Barițiu, dară nici redactorului foilor românești nu-i mai convenea să iasă mai ales seara neînarmat și fiindcă era înrolat și el într-o companie de gardă civilă, se și exercita des în arme”⁶³⁵.

⁶³⁴ George Barițiu, *Foi comemorative ...*, p. 22.

⁶³⁵ *Ibidem*.

În 17 oct. 1848, Barițiu a fost numit membru în comitetul de pacificațiune, care funcționa deja la Sibiu. A rămas acolo până în 11.III/1849, ziua în care Sibiul a căzut în mâinile insurgenților.

Barițiu a trecut în România la Călimănești, apoi la Câmpina unde și-a aflat familia refugiată. La Câmpina a fost arestat de ruși, transportat la Ploiești și arestat de generalul Hasford. Acesta l-a învinuit pentru faptul că de opt ani combătea „politica înaltului guvern al imperiului Rusiei”, că i-a îndemnat pe Valahi prin foile sale „ca să otrăvească toate râurile și fântânile, pentru ca să piară trupele împăratului meu”⁶³⁶. Barițiu a știut să se dezvinovățească relatându-i generalului că el „nu a făcut nimic fără voia împăratului său”. După ce Barițiu i-a prezentat generalului Hasford un memoriu, cerut de acesta a fost trimis în Bucovina. Acolo i s-a permis să locuiască la familia Hurmuzachi, unde a rămas până s-au liniștit lucrurile. La 8 noiembrie 1849, Barițiu s-a întors la Brașov.

Întors acasă „din băjenie”, Barițiu a fost obligat ca – după o viață zbuciumată și mereu periclitată de publicist – să gândească și la un viitor mai liniștit al lui și al familiei sale. Spera ca după o perioadă de 12 ani plină de zbucium și peripeții, aruncată în valurile și furtunile vieții, după ce-și va aduna la un loc resturile averii ce-i rămăseseră neajfuite din anii războiului civil „să se întoarcă pur și simplu la diecează de unde ieșise pe timp nedeterminat fără a renunța vreodată la vocațiunea sa primitivă. Un profesor sau și protopop s-ar fi putut alege de el ... dar bărbații care conduceau în acea epocă destinele poporului român din Monarhia habsburgică, au pretins cu totul altceva de la Barițiu și anume ca să se arunce din nou în valurile politicii militante, sub guvernul sabiei, sub domnia legii marțiale”⁶³⁷.

Fruntașii revoluției de la 1848/49 câți se mai aflau în monarhie i-au cerut să continue să editeze *Gazeta* și *Foaia*. După ce a primit din nou concesiunea – pentru care a trebuit să se prezinte personal la Sibiu – a continuat din 5/17 decembrie 1849 să redacteze *Gazeta* și *Foaia*. A „curmat-o însă în 13/25 februarie în urma unei tăieturi cu sabia de dragon”⁶³⁸. Într-o zi a fost chemat la prefectul poliției și i s-a comunicat să întrerupă publicarea raportului lui Avram Iancu în limba română în „*Foaia pentru minte ...*”. Barițiu nu s-a conformat. Nici el, nici alții nu-și dădeau încă seama că puterea habsburgică este deja „o putere discreționară, militară, absolută, care se înfinge întotdeauna după un război civil barbar”. Printr-o adresă venită de la guvern, George Barițiu este obligat să retracteze afirmațiile făcute în vreo opt articole recent publicate. Barițiu refuză și de data aceasta. „*Gazeta*” și

⁶³⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁶³⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁶³⁸ *Ibidem*.

„Foaia” aveau în acel moment peste 600 de abonați. Gazeta a reapărut abia în septembrie 1850. Redactor a fost numit profesorul gimnazial Iacob Mureșianu, iar Barițiu și prof. Muntean colaboratori la cele două foi. Celui de al doilea, fiind ortodox, din 1853 când apare „*Telegraful Român*”, Andrei Șaguna i-a interzis colaborarea la cele două publicații.

Anul 1850, anul în care Barițiu a fost înlăturat de la gazetele sale este anul în care începe așa zisul absolutism austriac, caracterizat printr-o pronunțată lipsă de libertăți civile și politice, prin dictatura de la centru, în care afacerile imperiului erau conduse direct de puterea centrală. Barițiu, referindu-se la „rigoarea de fier din anii cei dintâi ai absolutismului austriac consideră că acesta se poate explica din multe împrejurări: maghiarii se aflau peste tot în conspirații permanente, mulți unguri emigranți pregăteau un alt război civil, după marele război civil, austriecii au spânzurat și ei un număr de unguri, iar măsurile administrative s-au înăsprit și mai tare, românii și sașii, ambele națiuni Austriei devotate, trăiau între ei foarte rău. Dar ceea ce constituie un punct de cotitură în înrăutățirea comportamentului moral în cazul românilor este faptul că „Tirania (dușmănia, persecuția, denunțările n. ns.) cea mai periculoasă intrase chiar între români; dovadă, între altele multe, enciclica de afurisanie a episcopului Andrei Șaguna, Nr. Consist. 1090 din 5 dec. 1855, publicată în toate bisericile în sărbătorile Crăciunului”⁶³⁹.

Să ne oprim puțin asupra afirmației de mai sus. Enunțarea acestui eveniment într-o singură frază și fără explicații ulterioare în publicistica lui Barițiu trebuie să ne dea puțin de gândit. Ea este enunțată ca un fel de concluzie și confirmare a evenimentelor unei epoci „Tiranice”, de absolutism politic și administrativ. Ea ne duce la concluzia dublei situații social-politice în care se găseau românii în acea perioadă : ei erau victima evenimentelor (rămâneau în continuare sub dominația străină), dar în același timp și românii evoluaseră. Revoluția și evenimentele ulterioare au evidențiat că românii au calități de organizatori militari, pot să-și construiască învățământul lor de toate gradele, să-și faurească organizații și reuniuni, apare chiar și Uniunea femeilor române din Brașov, iar structura socială evoluează tot mai mult spre aceea a economiei de mărfuri; românii îmbrățișează tot mai mult cariere liber profesionale.

Dar noua ipostază a românilor de societate în continuă schimbare, nu evoluează numai asimilând și generând fapte, moravuri și comportamente pozitive. Ea transformă, creează și unele trăsături noi, egoiste, lupta interesată pentru câștig și folosirea unor metode necunoscute în trecut.

Nimeni nu mai putea rezista și evolua, dacă nu se încadra în acest torent al existenței sau măcar să învețe să pareze loviturile la care era expus.

⁶³⁹ *Ibidem*, p. 35.

Până la revoluție, Barițiu primea lovituri de ordin moral și cetățenesc din partea altor națiuni, dușmani ai românilor.

În interiorul națiunii române, existau grupe rivale mai mult de ordin confesional. Dar și acestea, cu timpul s-au atenuat, pe măsură ce s-a acutizat problema națională. Românii – cu deosebire în timpul revoluției de la 1848/49 au înțeles că numai unitatea națională le va putea aduce libertatea politică și statală.

Deci contradicțiile apărute între G. Barițiu și Andrei Șaguna sunt rezultatul unei societăți românești, care-și crea niște contururi ce o individualizau și o deferenția tot mai mult ca națiune de sine stătătoare, dar și ca structură socială și economică o apropia de aceea a naționalităților conlocuitoare și a celor din apusul european

Martor ocular al acestor schimbări, Barițiu suporta atât consecințele negative, cât și pe cele pozitive ale noii societăți în plină dezvoltare. Dar anii 1855 sunt considerați de Barițiu ani în care a întâmpinat multe greutăți, care-i veneau parcă din toate părțile și care, într-un fel sau altul, dacă nu ar fi avut un caracter tare, probabil l-ar fi dus la disperare. A avut mari greutăți în privința construcției fabricii din cauză că mașinile staționau la Constantinople, prin care li s-a făcut o pagubă atât de mare, încât în loc de 100.000 f. m. c., au fost nevoiți să cheltuiască cel puțin 160.000 f. m. c. până să le vadă lucrând. Tot în același an s-a făcut plenipotent al comunei colective Bran, al Zărneștilor, al Tohanului Nou, al Poienii Mărului pentru a le scăpa pădurile pe care se străduiesc „fostele posesoare a le lua de la aceiași”. Tot în același an s-a iscat o ceartă urâtă între membrele Reuniunii femeilor române, care începea să ia caracter religios, pericol pe care Barițiu s-a străduit din toate puterile să-l înlăture.

Dar cel mai urât eveniment al anului a fost vizita timp de 6 zile a episcopului Andrei Șaguna la Brașov, în luna decembrie. Scopul vizitei sale a fost acela de „a pune mâna pe gimnaziul românesc” din localitate, declarând în fața românilor „că națiune nu mai este, ci numai religie”. Brașovenii s-au opus, l-au tratat cu mese, apoi „s-au retras cu totul de lângă el”. Episcopul la rândul lui, s-a despărțit de acolo foarte dezgustat și dezamăgit”. Brașovenii s-au convins, că afirmațiile lui Șaguna, precum că Barițiu îi îndeamnă la rele, să nu se supună dorinței neîntemeiate a episcopului erau neadevăruri, minciuni menite să-i abată de la realități, să-l scoată pe marele publicist vinovat de tot ceea ce s-a întâmplat. Faptul că rușii pierdeau în războiul Crimeii îl înfură și mai tare pe Șaguna. Unele fapte care nu concordau cu interesele generale ale românilor, i-au fost și ele demascate și prin presă. Pentru a „lega ochii românilor, Șaguna, scrie G. Barițiu, „emise veninosul și barbarul și plinul de minciuni Cerculariu din 5 dec. 1855, prin carele socoti să omoare moralicește atât „Gazeta” și pe redactorul ei, cât și

pe mine și Călimdariul meu, La citirea acestui pamflet scârnăv, tot publicul dete un țipăt de spaimă și urgie zicând: „Aceasta e speculă bănească în favoarea *Telegrafului*, care nu încapă de *Gazetă*, și în a Călimdariului episcopesc, care nu se vinde așa de bine precum se vinde al lui Barițiu ș. a. ș. a. – Numai câțiva sclavi ai lui Șaguna strigară: „Bine este, să se răstignească acei doi dascăli naționali”⁶⁴⁰. Dar faptul că poporul nu a putut fi influențat de Șaguna; gimnaziul rămânând în administrarea reprezentanților aleși din rândurile românilor brașoveni, nu l-a scutit pe marele nostru patriot și om, care și-a dedicat întreaga viață prosperării națiunii române de mari supărări și suferințe morale, pe care le-a resimțit întreaga sa viață. Acest lucru reiese din încheierea pe care a scos-o la textul: „Însemnări din viața mea căsătorită”. Toate amărăciunile vieții sale active acumulate încă de la începuturi și până prin 1856-1857 sunt concentrate și expuse pe aproximativ o pagină cu caractere de 1 rând și jumătate de tipar, cu caractere mărunte.

Cenzura l-a urmărit, sașii l-au pedepsit, ungurii îl urmăreau atent, Șaguna l-a pedepsit și el. Cu fabrica „stăm rău peste măsură: lipsa de bani; iară mai vârtos răința unor oameni și groasa stupiditate a altora mă ținea pe loc întru toate lucrările mele”⁶⁴¹. Fundațiile tuturor mașinilor se lucrau încet, lipseau curele de transmisie. Bani insuficienți, mai trebuiau făcute roata hidraulică, meșterii zideau, montatorii aduși pe bani grei din apusul Europei erau bețivi și leneși, plini de pretenții, îngâmfați și rău voitori. Aceștia au făcut complot împotriva lui Barițiu. La rândul ei, familia Rudolf Orghidan asociată a fabricii conspira și ea cu lucrătorii străini pentru a-l îndepărta din fabrică și a-l instala director pe unul din fii Orghidăneștilor. *Între orgoliul personal și interesul național, G. Barițiu a optat pentru interesul național*. Contemporanii lui Barițiu, i-au recunoscut și l-au descris, ca fiind un om înzestrat cu multe calități umane superioare și cu multă putere de pătrundere în domeniile pe care le-a abordat sau probleme de diferite genuri cu care s-a întâlnit în viața sa. El și-a închinat toată viața lui familiei „țării, națiunii române pe care a iubit-o cu toată ființa sa, dar pentru care a și suferit, și nu întotdeauna numai din partea adversarilor săi ci și din partea unora cu care a colaborat sau trebuia să colaboreze în vederea prosperității generale a poporului român. În paginile anterioare am analizat suferințele și greutățile sale provocate de reprezentanții asupritorilor Transilvaniei în domeniul presei și celei din timpul revoluției de la 1848/49. Erau suferințe provocate de străini, care îi voiau pe români menținuți în stare veșnică de iobăgie. Revoluția de la 1848 și primii ani de după ea, a scos la iveală spre surprinderea adversarilor, un salt enorm făcut de români în direcția

⁶⁴⁰ *Memoriile lui George Barițiu*, Cluj, 1942, p. 18.

⁶⁴¹ *Ibidem*, pp. 19-20.

modernizării vieții lor sociale, economice, culturale, organizatorice etc. Românii, după cum am arătat și mai înainte, se îndreptau către o structură modernă a vieții în general. Ei își căutau nu numai forme adecvate de conviețuire economică proprie a națiunii române, în care dominau legile pieței specifice, bazate pe concurență. Dar legile bazate pe concurență, pe întrecere acționează și în domeniul politicului. Deci impunerea treptată a legilor capitalismului se înfăptuiește în toate domeniile vieții sociale a oamenilor. Neșansa istorică a românilor a fost faptul că situația era de așa natură, încât forțele politice dominante îi obligau pe conducătorii bisericii românești să îndeplinească unele sarcini politice și administrative pe plan local, dar și național. Existența a două mari confesiuni în cadrul națiunii române era folosită, în același timp, ca mijloc de dezbinare între români; așa s-a întâmplat și în cazul unor dispute din interiorul Reuniunii femeilor Române din Brașov. O simplă ceartă între câteva femei membre ale acestei reuniuni – din neamul Orghidăneștilor și cel al Cepeștilor, mari negustori brașoveni, a luat o turnură religioasă între ortodocși și greco-catolici. Barițiu este foarte necăjit din cauza neînțelegerilor dintre Uniți și neuniți. El regretă că acele certuri, care aveau, în fond, cauze minore dădeau prilej „nemților și sașilor” să rădă de politica noastră cea românească „încât se țin de burtă”⁶⁴². Înrautățirea relațiilor dintre uniți și neuniți a avut multe consecințe negative în relațiile dintre români în general, iar relațiile dintre Sibiu și Blaj s-au înrautățit încât unii nici nu voiau să mai audă de Blaj. Este adevărat, remarca Barițiu, sibienii nu-l iubesc pe Șaguna, urăsc însă și Blajul din tot sufletul și nu pot să suporte atâtea încercări de supremație și noi încercări și apăsări religioase ale Blajului”. Barițiu îl roagă pe Timotei Cipariu să-l convingă pe Iacob Mureșan să fie de acord să revizuiască statutul Reuniunii femeilor din Brașov.

Cât privește zvonurile unora că Barițiu ar fi un adversar declarat al lui Șaguna, Barițiu le combate categoric într-o scrisoare tot către Timotei Cipariu, adresată din Brașov pe data de 25 nov. nou 1855.

Barițiu scrie că a constatat și el faptul că brașovenii îl urăsc pe Șaguna. Este o ură „întreținută cu multă osteneală și măiestrie și perseverență. Cu vreo trei ani mai devreme se vorbea la Sibiu, dar și la Brașov, de o Partidă Barițiană și Partida Șaguniană”. Barițiu neagă cu hotărâre asemenea zvonuri ale unora. El explică faptul că niciodată nu a căutat să facă politică și nici nu a avut trebuință:

a) niciodată nu s-a gândit să trăiască toată viața în Brașov, iar cu brașovenii a dus-o relativ bine;

b) și cu bigoții s-a înțeles întotdeauna;

⁶⁴² G. B. C., X, p. 38.

c) în treburile religioase nu s-a amestecat niciodată; dar între aceștia din urmă existau și oameni buni și de înțeleș.

Înaintea redactării către Timotei Cipariu a scrisorii din 25 noiembrie 1855, Barițiu primise de la acesta o scrisoare în care i se transmitea o propunere făcută de mitropolitul Sterca Țuluțiu lui G. Barițiu și lui Iacob Mureșan, de a deveni canonici ai noului capitol Mitropolitan. Barițiu îi va da răspunsul într-o scrisoare întocmită pe data de 27.XI/1855.

Răspunsul dat de acesta este un exemplu strălucit, de modul cum pune el în cumpănă interesul național și interesul personal.

Întrebat de starea materială în care se afla Barițiu la Brașov, acesta i-o comunică „cu toată sinceritatea” și răspunderea. „*Starea mea – îi scrie el lui Cipariu – este și astăzi tot cum o știi din vechime, adică precară* (subl. lui Barițiu), căci altfel nu mi-o pot numi. O stare aceasta pe care oricine privind la purtările și cariera ce avusesem deschisă în dieceză înainte cu 19 ani și de atunci încoace, o ar putea traduce cu nebunie pentru că de ce să nu-mi asigur și eu viitorul cu un ce fix și chiar cu un oarecare rang de societate. Dacă însă îmi întreb *cugetul* și dacă-mi privesc tot trecutul de 19 ani, din punct de vedere *național* (subl. ns. T.I.), apoi tot nu mă pot numi nebun. Această sarcină peste măsură grea pe care o luasem eu în Brașov și ca dascăl și ca publicist, trebuia ca să o ia un român careva și destinul mă alese pe mine, precum bine știi; apoi după mine mai urmară și alți doi. Nu pot nega că subzistența personală mi-a fost mai bună aici decât mi-ar fi fost în dieceză”⁶⁴³. Barițiu explica în continuarea scrisorii către Cipariu în ce sens situația sa a fost precară la Brașov. Din punct de vedere material și financiar a stat destul de bine și a fost asigurat și el și familia. Dar această asigurare a existenței materiale, explica el, a fost plătită cu sudori de sânge, amenințat cu represalii când de unguri, când de sași; amenințat cu moartea în timpul războiului civil din 1848/49 de către unguri amenințat cu deportarea în Siberia de către ruși, pus în lanțuri de către austrieci, trimis la pușcărie de către sași etc.

Comparând câștigurile însumate ale diferitelor funcții din acel moment – sfârșitul anului 1855 – cu ceea ce va câștiga în dieceză, primele erau mai mari, dar erau nesigure, în timp ce celelalte erau sigure pe viață și mai restrânse, mai simple. Rațional ar fi fost ca Barițiu să opteze pentru cea de a doua cale: dieceza. Barițiu a ales în acel moment varianta nesigură, care-i crease deja multe necazuri - și avea să-i mai creeze – și după aceea dată. O singură împrejurare, mărturisește el, îl mai ținea legat de Brașov: *Fabrica de hârtie de la Zărnești*. Fabrica a fost cea mai mare provocare a vieții lui Barițiu. Prin faptul că i s-a încredințat construcția și înființarea ei,

⁶⁴³ Ibidem, p. 42.

iar el și-a asumat această sarcină i „s-a făcut un mare *point d'honneur*” în care era investit un capital de 150.000 f. m. c.!

Împrejurările le-au fost nefavorabile inițiatorilor fabricii. Războiul oriental din 1853-1856, întârzierea transportului prin blocarea mașinilor la Constantinopol, Galați; directori străini rău intenționați, corupți, bețivi și multe alte greutăți.

Simțind apăsarea răspunderii fabricii pe umerii săi, Barițiu nu putea părăsi procesul construcției fabricii în acel moment hotărâtor. Când fabrica va fi gata, dacă problema va mai fi actuală, poate răspunsul va fi altul. Speră să nu fie prea târziu. De fapt Barițiu în acea perioadă mai avea și alte invitații, a avut și mai târziu de la Iași, unde i se asigurau venituri foarte bune. „La Iași? Mă mai chemaseră și în iarna trecută; am avut și alte ocaziuni. Ce-mi vei face însă dacă iubesc pe românul, fie oriunde, nu pot da însă nici o încredere boierului”⁶⁴⁴.

Răspunzând unei imputări exprimată de prietenul săi T. Cipariu, că și-a rărit corespondența cu el în ultimii 2-3 ani, Barițiu i-a explicat că acest fapt se datorează presiunilor morale și nu numai, la care a fost supus, de data aceasta, mai ales de conducerea sașilor din Brașov. Suferințele mai acute au început cu îndepărtarea sa de către *Ludwig Wohlgemuth* și *Eduard Bach* de la redacția publicațiilor sale; s-a accentuat după deschiderea Camerei de comerț și industrie din Brașov în septembrie 1850; între Barițiu și sași lupta a fost permanentă și înverșunată, până la îndepărtarea lui *Franz Chavanne* (comisar militar și civil al districtului Brașov între 1850-1851, dar mai ales până la căderea celor mai mulți senatori vechi. În acei ani, vrăjmașii mei ajutați foarte și de părintele *Andrei Șaguna*, se încearcă în felurimi și chipuri ca să mă nimicească cu totul, m-au tras la judecată ... au mințit la guvernium că eu sunt un străin de la Câmpulung, revoluționar de acolo, când cu venirea împăratului (20 iulie-3 august 1852) s-au încercat a mă delătura din Brașov” ș. a. ș. a.⁶⁴⁵.

Barițiu a cerut protecția lui *Schwarzenberg* (1802-1858), principe, guvernator militar și civil al Transilvaniei 1851-1858; guvernatorul i-a dat-o, l-a recomandat și directorului poliției, ca să-l apere. Acesta l-a apărut și l-a recomandat și pentru o decorațiune. În acest răstimp de 3-4 ani, Barițiu a încetat corespondența cu mulți dintre cei mai buni prieteni ai săi pentru a nu-i supune represaliilor.

Dacă în scrisorile anterioare, Barițiu relatează cazuri de persecuție din partea sașilor și ale ungarilor din Transilvania, începând din anul 1855, el

⁶⁴⁴ *Ibidem*, p. 43.

⁶⁴⁵ *Ibidem*, pp. 43-44.

relatează și cazuri în care a fost obligat să suporte unele fapte de persecuție și din partea unor români.

Publicarea unui articol intitulat *Instalarea metropolitului de Alba Iulia, ținută în Blaj la a. 1855, 18/30 octobrie, în Gazeta Transilvaniei*, XVII/1855, nr. 87-90, articol anonim, dar care aparținea lui Timotei Cipariu, a încins spiritele între uniți și neuniți în Brașov. Poliția cerea să fie dezvăluit numele autorului, gâlceava din Reuniunea femeilor române din Brașov era și ea pe cale să se transforme în ceartă religioasă. *Gazeta Transilvaniei* avea interdicție de a mai scrie despre cler, nici de bine nici de rău. *Gazeta* era acum oficială; ea nu putea critica oficialitățile. Andrei Șaguna, supărat pe faptul că uniții au primit dreptul de a ridica episcopia lor la rangul de Mitropolie, înaintea ortodocșilor, încerca să tulbure apele între uniți și neuniți. De toate neîmplinirile ortodocșilor, el îl învinuiește pe Barițiu și *Gazeta Transilvaniei*, desigur și pe redactorul ei actual, Iacob Mureșanu. Andrei Șaguna voia să primească epitropia asupra școlilor românești, cu deosebire a gimnaziului românesc din Brașov.

Marii negustori și elita intelectuală din Brașov, nu vedeau cu ochi buni, trecerea școlilor brașovene sub epitropia episcopiei din Sibiu. Întemeierea lor era rodul strădaniei și cheltuielilor comunității locale brașovene în frunte cu comerțanții români, care aveau și controlul școlilor în continuare. Ei se gândeau să mai dezvolte rețeaua lor de școli, nu să le cedeze altcuiva. Andrei Șaguna, desigur că era informat de atmosfera ostilă trecerii școlilor brașovene sub jurisdicția sa.

Pentru a accelera procesul de transfer al școlilor brașovene sub conducerea sa. Șaguna s-a gândit să facă o vizită la Brașov unde, desigur, va mai rezolva și alte probleme.

G. Barițiu îi va relata lui Timotei Cipariu vizita la Brașov a episcopului sibian într-o scrisoare datată Brașov, 1855 decembrie 27. Iată ce relata Barițiu, pe scurt, despre această vizită: În 4 dec./22 noemb. Era așteptat la Brașov A. Șaguna, vizită pentru care se pretinsese să-i iasă înainte un șir de trăsurile până la Codlea. Dar din cetate îi ieșise una, de la greci 4, din Schei tot atâtea. După sosire abia au fost înduplecați câțiva reprezentanți să-i facă o vizită. Comunele i-au propus un prânz diplomatic mare, pe care l-a refuzat, „zicând că se află în doliu”. A spus că va mânca pe la casele frunțașilor care l-au invitat. În discuțiile pe care le-a avut subiectul principal au fost școlile. Începe însă prin a-i dojeni pe câțiva și recomandându-le „să se ferească de oameni amăgitori și periculoși, precum sunt Bariț și Mureșanu, și să nu asculte de momelile lor, că ei vor să-i convingă „a se papistăși”. Oamenii au respins aceste învinuiri. Ioan Iuga, mare negustor i-a spus că ei, brașovenii, „îl cunosc bine pe Barițiu, noi de el nu ne putem despărți”. În adunarea celor 24 reprezentanți ai celor 2 biserici fondatoare ale

Gimnaziului, episcopul le-a pretins „ca, cu călcarea legământului comunelor acestea să se despoaie pe sine de dreptul de a dispune *liber* asupra școalelor ... și să-l recunoască de președinte *natural* al *Eforiei*, încetând alegerea lui, iar pe episcopul de supremul dispuitoare (dezicător) „... căci, explică el, naționalitatea românească nu mai este, ci e numai confesiune, prin urmare școlile pot fi numai confesionale etc. etc. A fost combătut episcopul de marele negustor român Rudolf Orghidan. Ei, „negustorii și alții au cheltuit mult, în stăpânirea preoților nu vor da școalele lor”, „de dreptul nostru nu ne von lepăda”. În același sens au vorbit și alți participanți la acea adunare.

Șaguna l-a învinuit pe George Barițiu de cele întâmplate, că totul se trage de la el. De aceea a hotărât să se răzbune crunt pe George Barițiu. În pastorală de Crăciun a anului 1855 a rostit o afurisenie împotriva „Gazetei Transilvaniei” și Căldăriul pentru poporul românesc” a lui George Bariț, ambele de orientare greco-catolică. În timp ce Șaguna se găsea la Brașov, dar și după aceea, relatează Barițiu în aceeași scrisoare, Iacob Mureșanu, redactorul Gazetei Transilvaniei a fost chemat de 7 ori la poliție pentru articole „de tendință prozelitică”. Ca rezultat al acestei acțiuni: Prezidiul gubernial decretă că „Gazeta” de la 1 ianuarie înainte (1856) numai sub acea condiție să mai poată ieși *dacă nu va mai publica nici un articol original și nici va reproduce nimic din gazetele moldavo-române*”⁶⁴⁶. Barițiu considera că în acea perioadă se pornise o adevărată cruciadă a ortodoxismului împotriva *uniților*, însoțită de o prigoană împotriva *Gazetei*.

„La București, scria el, „Gazeta” fu declarată de „papistășească și iezuistică” și nimeni nu se va mai prenumera la ea”. La Iași Laurian întâmpina și el greutăți. Moldovenii încep să-i considere pe uniți de „propagandiști ai papei”. Dacă ortodocșii nu vor mai face abonamente la „Gazetă”, uniții nu vor mai putea asigura decât maximum 600 de abonați. Ea nu se va mai putea susține și va dispărea. Îl îndeamnă pe Timotei Cipariu „să-și câștige concesiune pe vreun jurnal, ceva, ori politic, ori numai literar, ori și numai ecleziastic pentru că *Gazetei* i s-au numărat zilele. Apoi veți vedea cum va triumfa „*Telegraful*”⁶⁴⁷. Dar Barițiu era un om echilibrat, cu mult simț politic și dornic de liniște în interiorul națiunii române. El întotdeauna a încercat și a reușit să țină cumpăna între românii ortodocși și uniți. Naționalitatea era mai presus decât confesiunea. S-a străduit mult, ca mișcarea națională, să fie scoasă de sub tutela confesiunilor religioase. Atrăgând atenția asupra faptului că uniții vor trebui să susțină *Gazeta*, el nu recomanda ca Blajul să ia și el măsuri de interdicție a citirii *Telegrafului* și *Calendarului* lui Șaguna de către uniți. Luând la cunoștință de faptul că,

⁶⁴⁶ *Ibidem*, pp. 49-50.

⁶⁴⁷ *Ibidem*, p. 50.

Iacob Mureșanu ar fi avut intenția să-l roage pe Timotei Cipariu să ia măsuri de a interzice la Blaj cele două publicații, Barițiu nu este de acord cu revanșa, considerând că „oprind adică *Telegraful* și *Călimdarul* lui Șaguna ... Aceasta ar fi cea mai mare secătură din lume”⁶⁴⁸. Nu este deci de acord cu „omoruri de producții literare; românii să nu se facă de râsul și batjocura nemților, sașilor, ungurilor, care în asemenea cazuri băteau din palme de bucurie. Din acest punct de vedere, Barițiu își punea problema dacă între români va fi pace sau nu, dacă nu se vor dezvolta vrăjmașii între ei, determinate de apartenența la confesiuni religioase diferite.

Dar, în același timp, Barițiu avea de rezolvat și el o problemă personală cu Andrei Șaguna: pastorală de Crăciunul anului 1855. „Am primit spurcatul pamflet al lui Șaguna, scria el în aceeași scrisoare citată mai sus, pe care ți-l trimit joi, pe lângă o scrisoare lungă. Același se citi în toate bisericile cu un patos și cu o bucurie drăcească din partea câtorva popi. Poporul se desfăcu în partide. O mică parte, cea mai sănătoasă, se rușină de faptele episcopului lor, alta, tot mică, strigă: bine le este acestor uniți, căci nu se mai odihneau ș. a. ș. a. Poliția a interzis categoric difuzarea pamfletului în biserici. „Popazu (atunci protopop al Brașovului, mai târziu episcop al Caransebeșului n. ns. T.I.) a aruncat nota poliției și-i amenință pe toți cu răspopire dacă nu vor asculta de el și de vlădica lor”.

La început, Barițiu a considerat pamfletul lui Șaguna, ca o problemă personală a lui și simțindu-se jignit în vanitatea sa personală l-a reclamat pe episcop la forurile competente, pentru a obține satisfacție și a-l pedepsi pe cel ce le-a elaborat.

L-a reclamat mai întâi la guvernatorul Schwarzenberg; reclamația a mai trecut și pe la alte organe de stat, care îi dădeau satisfacție lui Barițiu. Încurajat de reprezentanții unor organe de stat, Barițiu îl anunța pe Timotei Cipariu că are de gând să-l tragă la judecată pe Șaguna, dar, în același timp îl și întreabă pe prelatul blăjan, ce părere are? semn că nu era prea hotărât s-o facă. Ca dovadă, într-o altă scrisoare, adresată lui Ioan Maiorescu din Brașov din 16 martie 1856, el îi scria că în răspunsul lui la circulariul din 5 XII 1855 al lui Șaguna, prin care se anatemiza *Gazeta Transilvaniei* și *Călimdarii* pentru poporul românesc, ambele de orientare greco-catolică, Maiorescu în calitate de avocat, poate să facă orice corectură, să adauge unele lucruri, deoarece el voia să elaboreze doar o apărare. De fapt Barițiu nici nu a publicat răspunsul. Nu voia să tulbure apele și mai mult între români. Ei aveau nevoie de unitate nu de procese, certuri interconfesionale în interiorul națiunii. De fapt, Barițiu era atât de bine cunoscut în rândurile elitei

⁶⁴⁸ *Ibidem*, p. 53.

naționale, încât nu avea nevoie de o justificare, pentru a fi perceput printr-un „circular” ca „bărbat demn”, bărbat matur și pătruns de inocența sa.

El era conștient, că un proces câștigat împotriva unei nedreptăți în relațiile dintre concetățeni, nu contribuia atât de mult la prestigiul unei țări, al unui popor așa cum ar fi contribuit un mare succes în domeniul economic sau cultural, ce întărea prestigiul națiunii și al țării respective. Anul 1857 este pentru românii din Transilvania un an epocal: La Zărnești, aproape de Brașov, românii produc hârtie, „toate soiurile de hârtie, până la cea mai frumoasă”, peste un an vor putea produce „cea mai frumoasă hârtie de poștă”. Îl invită pe Cipariu să comande hârtie, îl asigură că îl va putea servi *loco Sibiu* cu prețul cel mai redus decât oricare fabricant din Ardeal și-l vor servi „cu toată acuratețea”.

Punerea în funcțiune a fabricii de hârtie de la Zărnești; a fost considerată o mare izbândă pentru români, iar pentru el ca un fel de încheiere a misiunii vieții lui. În această situație problema unui post de preot sau profesor la Blaj se pune altfel. Avea deja 47 de ani din care ½ și i-a petrecut într-o luptă grea, uneori periculoasă pentru români, prin urmare și pentru cler care este și el o parte componentă a acestei națiuni. A înaintat în vârstă, are 6 copii. Dorește să intre în dieceză, să se retragă „ceva din valuri”. Ar dori un post de preot sau profesor într-un oraș sau orășel. I-ar fi mai ușor să îngrijească de cei 6 copii ai săi și să le dea o educație mai bună. Timotei Cipariu i-a răspuns lui Barițiu, printr-o scrisoare din 10 VI 1858 comunicându-i că are în vedere pentru el o funcție de canonic la un capitol românesc, sau de profesor la gimnaziul din Blaj. Răspunzându-i la această scrisoare, Barițiu justifică de ce dorește să treacă la o dieceză și ce principii sau maxime a respectat în alegerea carierelor. „Nu a vânat niciodată titluri și cariere, nici bogății mari nu a căutat”. Deci dacă „mă cer la dieceză, este numai cu dorința de a intra într-o carieră nu scutită de muncă, *liberă* însă de valuri mari și de cabale”⁶⁴⁹. Știe că nu va mai avea venituri mari ca la fabrică. Dar mai știe că nu va avea nici venituri foarte mici, pentru că astfel s-ar păcăli. Dorește numai atât cât să-și crească copiii cu o anumită îndestulare. L-ar mulțumi și o parohie unde, pe lângă un anumit salariu, să aibă și o suprafață de teren pe care s-o poată lucra obținând produse agricole pentru completarea hranei copiilor; (să poată întreprinde o economie rurală”, spunea el). Transferarea lui G. Barițiu într-un post fără „valuri mari”, mai liniștit, chiar dacă realizat cu venituri ceva mai mici, nu s-a înfăptuit. Se pare că evenimentele politice și schimbările în politicile social-economice ale diferitelor țări și schimbările în politicile și relațiile internaționale, nu i-au mai dat îndemn lui Barițiu să caute un loc de muncă mai liniștit și asigurat.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, p. 56.

El a rămas în valurile vieții politice, sociale, culturale și economice, îndeplinind numeroase munci de răspundere. Conștiința datoriei de cetățean al unei țări ce-și dorea cu ardoare eliberarea de sub dominația socială și națională s-a impus categoric, în ciuda condițiilor vitrege și a existenței unui mediu nefavorabil creat de cercurile națiunilor dominante: austriei și ungurii.

În anii 1857-1859, Barițiu a primit multe oferte pentru un post mai bun și în condiții foarte tentante și aceasta, nu numai în Transilvania, ci și în Moldova și Țara Românească. Prietenii săi de la București îl așteptau în învățământ. Cei din Moldova, la fel. Moldovenii au fost foarte insistenți. Doreau din toată inima ca Barițiu să ocupe un post în ministerul învățământului, pentru a contribui la buna organizare a acestuia. O povestește chiar Barițiu într-o corespondență către Timotei Cipariu, scriind „... că era cât p-aci să rămân „cu totul în Moldova. Ministerul lui Hurmuzache, care era în capul treburilor, nu-mi stete de pe cap până nu-i promisi că, măcar de probă, de experiență voi primi postul de inspector general la școale. Ba îmi mijlociseră și decret la Domnul, în timpul pe cât am trecut prin Moldova și București și de acolo acasă, încât la 10 zile că mă pomenii cu depeche telegrafic provocatoare să mă duc”⁶⁵⁰. Barițiu iubea foarte mult Moldova și pe moldoveni. Purtarea lor impecabilă față de el în timpul băjeniei sale din zilele războiului civil, el nu o va uita niciodată și le-a rămas recunoscător până la sfârșitul zilelor. Chiar condițiile materiale pe care i le cereau moldovenii erau foarte generoase. Sentimentele sale mai erau, probabil, influențate și de faptul că mama sa era de origine moldoveancă.

Dar Barițiu nu a putut părăsi Transilvania. Era prea legat sufletește de patria în care s-a născut și pentru care, am văzut, a și pățimit de multe ori. Totodată, anii 1859-1861, perioada în care Barițiu dialoga cu moldovenii a marcat unele schimbări în atitudinea imperiului față de popoarele de la periferia monarhiei austriece. Sunt anii începutului perioadei liberalismului austriac, care a creat condiții cât de cât mai favorabile relansării mișcărilor naționale pentru toate popoarele asuprite de ea.

Drept începutul unor noi mișcări ale popoarelor de sub dominația austriacă, îi va relata însuși Barițiu lui Timotei Cipariu într-o scrisoare datată Brașov, 19 iunie 1860. El îi comunica prietenului și colaboratorului său de la Blaj, că la Brașov s-a subscris o petițiune către senatul imperial. Se referea la un memoriu al românilor brașoveni din 17 VI 1860, adresat, prin intermediul lui Șaguna, Senatului imperial lărgit din Viena⁶⁵¹. Îl informează

⁶⁵⁰ *Ibidem*, p. 67.

⁶⁵¹ Vezi: *Foaie XXIV*, nr. 12/1860.

în același timp, că și alte națiuni de sub dominația imperiului se mișcă, trimit diverse petițiuni de-a dreptul către senat, către împărat direct sau către alte instituții imperiale centrale.

După știrile ce am tras, bănașenii încă petiționează. Ei au mers însă mult mai departe cu petițiunile lor, căci, după cum se spun, s-a încuviințat de către senatorul Mocioni ca să ceară de-a dreptul:

a) pentru toți românii din staturile austriece un *cap* politic național, sub un nume oarecare, stătător sub împăratul imediat;

b) un alt *cap* bisericesc;

c) arondarea ținuturilor române și majoritar române;

d) administrațiunea și legislațiunea curat românească. Adică anii 1848-50!⁶⁵². Este vorba, în acest caz, despre Andrei Mocioni (om politic din Banat, 1812-1880) care a relansat în 1860 planul din 1849-1850 al unirii tuturor românilor din imperiu într-o provincie de sine stătătoare.

Barițiu îi sugerează lui Timotei Cipariu să inițieze și cei de la Blaj trimiterea unei petițiuni semnată de cât mai mulți români către senatul imperial. Va fi bine să se miște cât mai repede, deoarece pericolul deznaționalizării românilor și al altor naționalități era mai real ca oricând! Barițiu îl informează pe Timotei Cipariu că are știri proaspete, autentice, precum că „aristocrația germană și cea maghiară sunt pe aproape să-și dea mâna spre scop ca toată Monarchia – afară de Veneția – să o împartă în două *limbi*, numai în *două* grupe mari, grupa germană și grupa maghiară (Ungaria și Transilvania)”⁶⁵³.

De fapt, ceea ce relatează în acest caz George Barițiu, seamănă mult cu ceea ce se va întâmpla, în 1867, când a fost semnat pactul dualismului austro-ungar, dată începând prin care imperiul a fost împărțit în Cislaitania și Translaitania⁶⁵⁴.

Deci ideea divizării imperiului în două părți, nu a apărut doar la mijlocul anilor 1860, cu câțiva ani înainte de semnarea pactului dualismului austro-ungar din anul 1867. Ea a circulat în rândurile reprezentanților nobililor și a altor clase suprapuse din Austria și Ungaria cu mulți ani înainte de realizarea ei în practică. Numai că în timpul războiului civil din 1848/49, nobilimea ungară – sub conducerea lui Kossuth a vrut să ia totul, să creeze „Măreața națiune maghiară” înglobând în planurile sale chiar și Austria. Planul nu le-a reușit. Austria a creat un regim absolutist. A reprimat orice

⁶⁵² G. B. C. X, p. 69.

⁶⁵³ *Ibidem*.

⁶⁵⁴ *Cislaitania* – termen neoficial prin care, în Austro-Ungaria, de la dualism (1867), erau numite țările de dincoace de Laita (Leitha) (luând ca punct de plecare Viena), spre deosebire de Translaitania (țările de dincolo de Laita (Vezi Enciclopedia română, tom I), Sibiu, 1898, p. 487.

mișcare democratică și orice mișcare de eliberare națională. Absolutismul nu a funcționat conform așteptărilor, organismele statale rigide provocau multe pagube și revolte în interiorul conglomeratului de naționalități ce se găseau sub jugul monarhiei habsburgice. Cu timpul imperialii au fost nevoiți să acorde unele drepturi democratice și recunoașterea drepturilor unor libertăți deja cucerite, să încerce chiar să le asocieze la guvernare.

Diploma imperială din 20 oct. 1860 și patenta imperială din 19 II 1861, au creat multe speranțe în rândurile națiunilor asuprite. Sperau și românii, ca și alte popoare asuprite din monarhie, că vor primi noi libertăți, că li se vor crea noi izvoare de câștigare nu numai a unor libertăți democratice, dar și libertăți naționale. Deci se creau noi orizonturi mișcării naționale împotriva maghiarizării, de creare a unui învățământ de toate gradele în limba maternă, de sporire a autonomiei naționale etc. etc. Elitele fruntașe române și-au dat seama, că îndeplinirea obiectivelor sociale și naționale și lupta împotriva deznaționalizării nu va fi ușoară. Era nevoie să se creeze noi instituții politice, culturale, de învățatură românești, noi instituții de artă, noi măsuri de perfecționare a limbii materne, întreprinderi economice românești, deci nu numai în domeniile ce contribuiau la dezvoltarea spirituală a românilor, ci și în cea economică, baza libertății oricărei națiuni.

În aceste noi condiții politice și sociale mai putea Barițiu să-și pună problema unei plecări în Moldova ori în oricare altă parte? Desigur că o asemenea perspectivă în afara țării în care s-a născut, pentru care a muncit și a luptat nu putea să mai intre în planurile de viitor ale sale. El a rămas în Transilvania pentru interesele căreia a luptat cu fapta, cu vorba, dar mai ales cu scrisul și cu participarea la înființarea unei rețele instituționale, economice și de învățatură românești și educaționale în general.

Evenimentele și acțiunile descrise în acest capitol, cuprind preocupări personale și activități deosebit de variate, ipostaze în care s-a găsit Barițiu, în aceeași perioadă, precum și unele idei susținute în presă, în principal în perioada anilor 1852-1856.

Dar oriunde s-a aflat, orice preocupare i-ar fi chinuit mintea și sufletul, plăcută sau neplăcută, Barițiu a rămas întotdeauna un publicist. Oriunde și oricând el găsea probleme, evenimente și subiecte asupra cărora considera că trebuie să-și spună părerea, să-i apere pe unii oameni împotriva nedreptăților, să aducă la cunoștință știri, evenimente, probleme care preocupă mintea umană în general.

De aceea, considerăm că a expune aspecte din viața lui George Barițiu nu este suficient. Dar și a te referi la tot ce a scris el, este imposibil, după părerea noastră. În consecință, vom alege pentru ilustrarea marii contribuții a lui Barițiu la publicistică, numai contribuția sa la formarea și

dezvoltarea științei economice românești în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Și o vom face repetând titlul unui studiu mai extins – dar nu și conținutul -, intitulat: „Probleme ale dezvoltării economice în opera lui G. Barițiu”, în lucrarea: *Din gândirea economică progresistă românească*, Edit. Științifică, București, 1968, pp. 285-340.

CAPITOLUL 7

Probleme ale dezvoltării economice în opera lui George Barițiu A doua jumătate a secolului al XIX-lea

Din studierea vieții și activității lui George Barițiu, aflăm că, începând din 1837, anul înființării publicațiilor sale, „Gazeta Transilvaniei” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, el a îmbinat publicistica, gazetăria, în primul rând, cu numeroase alte activități. După 1850, pierzându-și calitatea de proprietar și redactor al *Gazetei* și al *Foaiei*, orientându-se și spre alte activități, el totuși nu a părăsit niciodată scrisul, publicistica. Chiar și departe de țară, într-o călătorie de afaceri și documentare, timp de aproape trei luni, în anul 1852, marele gazetar a ținut legătura cu redacția celor două publicații, al căror proprietar era acum Iacob Mureșanu.

Un loc deosebit în publicistica lui George Barițiu, după revoluția de la 1848 a continuat să-l ocupe publicistica economică, ale cărei baze au fost puse de el, dar și de unii membrii ai Școlii ardelenе încă din anii de la începutul secolului al XIX-lea, premergători revoluției amintite.

Barițiu a înțeles că fundamentarea drepturilor românilor prin argumentul majorității națiunii române, a faptului că ei sunt cea mai veche populație ce trăiește pe pământul Transilvaniei, că au o limbă și o civilizație a lor, formată cu mult înainte așezării altor populații pe acest pământ nu contau în fața celor trei națiuni conlocuitoare: ungurii, secuii și sașii. Ei i-au declarat pe români „venetici”, „tolerați” numai atât timp cât interesele „băștinașilor” (unguri, sași și secui) o vor cere.

Românii erau considerați de către conlocuitorii lor leneși, incapabili de autoconducere, de a se ocupa de sine stătător cu activități economice, de a învăța carte etc. Deci, reprezentanții celor trei națiuni au recurs la falsificarea istoriei, la acțiuni denigratoare față de națiunea română.

În aceste condiții, G. Barițiu și cei ce i s-au alăturat au recurs și la argumente de ordin economic, românii să-și îmbunătățească activitatea în agricultură, să practice pe larg activități industriale, comerciale, să ridice populația la un înalt grad de pregătire profesională, culturală, să creeze școli cât mai multe. Cu un cuvânt, românii să se ridice cel puțin la nivelul de dezvoltare economică al celorlalte naționalități conlocuitoare. În acest scop,

Barițiu a pus la dispoziția românilor nu numai publicistica economică, ci și știința economică susținută de acest suport al publicisticii.

Preocupările de ordin economic ale lui Barițiu din anii 1830-1848 au constituit, după părerea noastră, o contribuție la preistoria științei economice din România, respectiv din Transilvania.

Atenția acordată problemelor economice de către G. Barițiu, a fost rezultanta înțelegerii de către el, a importanței fundamentale a dezvoltării economiei în asigurarea progresului general al unei țări în domeniul economiei, instrucției, culturii și științei, asigurării existenței materiale, a libertății personale și sociale etc.

Publicist de talent și organizator cu reale calități, G. Barițiu are mari merite în domeniul publicisticii românești. El a reușit să antreneze în această mișcare nu numai un număr important de intelectuali români, ci și mai mulți comercianți, care, în fond, la întemeierea gazetelor sale, în 1837, reprezentau forța cea mai importantă a capitalului românesc, a noii forțe economice care cucerea lumea din ce în ce mai mult. Colaborarea vechilor forme de capitaliști și a noilor intelectuali a fost una din căile prin care s-a dezvoltat economia de schimb românească de tip capitalist. În fond și marile centre de cultură religioasă cum a fost Blajul, cum s-a dezvoltat Sibiuul și altele, deveniseră și mici centre de acumulare de bani. Cei ce compuneau aceste colectivități erau și ei în căutarea unor căi prin care să-și valorifice sumele bănești acumulate, într-un fel sau altul. Dar cei mai interesați de a găsi forme noi de a valorifica și de a economisi banii câștigați erau comercianții. O cale de valorificare au fost investițiile făcute în unele activități industriale și bancare, iar agricultorii dezvoltând o economie orientată spre producția de marfă etc.

Izvorul principal al gândirii economice a lui Barițiu l-a constituit realitatea românească, cu precădere cea din Transilvania. Această realitate constituie punctul de plecare și obiectul analizei întregii sale publicistici economice. S-a străduit să dea răspuns, în primul rând, unor probleme concrete, practice. Dar el a considerat întotdeauna, că rezultatele activităților practice, concrete depind de o bună cunoaștere a teoriei – care este rezultanta unor generalizări a cerințelor unor procese și fapte reale – valabile într-un spațiu concret și un timp concret, determinat.

Cunoașterea teoriei economice, în concepția lui Barițiu, constituia o condiție indispensabilă pentru promovarea unei politici economice eficiente. Calitatea misiunii pe care și-o asumă un om de stat depinde, considera el, în primul rând de buna lui pregătire economică, care să-i servească la cunoașterea și relevarea căilor de creștere a avuției naționale. „Astăzi – scria el în 1879, la aproape patru decenii de activitate în scrisul său economic – în toată Europa luminată Știința economiei naționale și politice este ținută în

mare onoare, mulțime de catedre s-au deschis pentru ca aceste științe pe la universități; în câteva țări elementele ei se predau încă din gimnaziu, bărbații de stat se ocupă mereu de această știință fără de care nu poate fi nici vorbă de avuția națională, iar fără aceasta nici vorbă nu poate fi de libertate ... Problemele economiei naționale sunt imense și toate popoarele europene sunt agitate de ele ... Pe când ne stăteau deschise coloanele „*Gazetei Transilvaniei*” după ce o recomandă de repetate ori am și publicat în vara anului 1876 vreo 12 articole practice în sfera economiei naționale cu aplicare anume la bogata Transilvanie, care însă că pe lângă că era spoliată ca și cum a fost subjugată prin robie, e ținută în neștiință, chiar asupra problemelor vitale”⁶⁵⁵.

Barițiu făcea aceste considerații după aproape patruzeci de ani de observații în timp și pe fapte, a modului cum au neglijat organele de stat ale Austriei și Ungariei interesele progresului și dezvoltării economice ale Transilvaniei; dar mai ales pe analiza modului cum au influențat politicile economice și sociale la menținerea în înapoiere economică a Transilvaniei, situând-o din acest punct de vedere la periferia imperiului austriac și apoi a celui al dualismului austro-ungar.

Aplecarea și interesul lui G. Barițiu spre evidențierea fenomenului de înapoiere economică nu este deloc întâmplătoare. Observațiile asupra realităților vremii, a legăturilor de subordonare și ocupație a unor țări de către altele, a legăturilor economice dintre țările dezvoltate și cele sărace – fie ele ocupate de către primele, fie bazate pe libera concurență – l-au dus pe Barițiu la concluzia că țările mari și dezvoltate economic întotdeauna sunt avantajate, își impun voința în relațiile cu cele sărace (fie ele ocupate sau „libere”).

I. Cauzele înapoierii economice ale Transilvaniei

George Barițiu a constatat încă de la începuturile publicisticii economice că Transilvania este o țară insuficient dezvoltată, chiar înapoiată din punctul de vedere al forțelor productive și că această stare se reflectă în slabul nivel de dezvoltare economică, socială, spirituală în general, stare de sănătate etc. Deci Transilvania indiscutabil era o țară înapoiată din punct de vedere economic. Slaba dezvoltare se datora unor cauze evidente și atât timp cât se vor menține cauzele înapoierii economice, se va menține și starea de subdezvoltare a economiei transilvănene. Românii fiind cea mai numeroasă populație a Principatului, dar și cei mai afectați din cauza unor condiții

⁶⁵⁵ Vezi: „Observatorul”, II, nr. 8, 27/8 febr./1879.

social-istorice, erau și cei mai interesați de depistarea cauzelor sărăciei și a căilor de înlăturare a acesteia.

Una din cele mai importante cauze ale rămânerii în urmă a Transilvaniei, arăta Barițiu, încă înainte de 1848, era existența relațiilor de producție feudale și a privilegiilor generate de acestea. El considera că menținerea relațiilor feudale la mijlocul veacului al XIX-lea, echivala cu persistența târzie a lor, în comparație cu țările din apusul european, fiind însoțită de un înalt grad de asuprire, de înrăutățire a situației materiale a celor lipsiți de proprietate și de libertatea de a dispune după plac de capacitățile și rezultatele muncii lor. Persistența relațiilor feudale, explica Barițiu, apăsa deosebit de puternic populația românească din Ardeal, populație majoritară. Românii li se barau toate căile de a se elibera de sub jugul feudal, ori tocmai înlăturarea acestuia ar fi creat condiții favorabile de satisfacere a unor necesități materiale și spirituale.

Starea tristă de înapoiere, arăta Barițiu în repetate rânduri, nu se datora faptului că ea era o provincie săracă din punctul de vedere al avuțiilor naturale, ci, dimpotrivă, sărăcia oamenilor exista într-o provincie bogat înzestrată de la natură cu multe avuții vegetale, animale, minerale.

Cauzele multiple ale menținerii Transilvaniei într-o stare înapoiată, explica Barițiu, raliindu-se unui punct de vedere ce circula încă înainte de revoluția de la 1848, sunt de natură socială. El sublinia însă cu tărie că principala cauză în Transilvania, care o țineau în stare economică și socială necorespunzătoare rezida în existența feudalismului, menajat și menținut de clasele suprapuse din Austria și Ungaria, „Aristocrația noastră – scria el în consens cu alți ideologi iluminiști și reformatori – în loc să fie un factor tare și bogat al fericirii publice, este mai săracă decât aristocrația națiilor mai sistematizate ca și noi”⁶⁵⁶. El sublinia cu aceeași ocazie, referindu-se la aristocrația din Transilvania că aceasta, concentrând puterea politică din guvernul principatului, manifesta dezinteres față de progresul general al patriei.

Studiind scrierile cu caracter economic din timpul revoluției anului 1848 și după aceasta, ne vom convinge că el nu s-a limitat numai la depistarea cauzelor înapoierii economice determinate de feudalism. Spirit iluminist și liberal, el arată că prima condiție a unor schimbări esențiale în raporturile economice o constituie libertatea și egalitatea. Toți membrii societății să fie egali și liberi. Condiția fundamentală a stimulării economice a Transilvaniei, pentru acea perioadă istorică, arăta învățatul român, o constituia desființarea feudalismului. În acest sens, erau necesare legi care să asigure libertatea individuală și garantarea averii pentru toți cetățenii țării.

⁶⁵⁶ Gazeta Transilvaniei, VIII, no.102, 21.XII.1844.

Asemenea legi ar fi stimulat cointeresarea în muncă, ar fi stimulat activitatea comercială, industrială, creșterea producției agricole etc.

Punctele de vedere înaintate ale lui Barițiu cu privire la desființarea feudalismului și înlocuirea lui cu o societate liberală, cu legi democratice, drepturi politice și egalitate națională s-au manifestat pe deplin în timpul revoluției din 1848, susținând cu tărie, alături de ceilalți români adunați pe Câmpia Libertății de la Blaj, necesitatea desființării iobăgiei fără nicio despăgubire și considerând acest lucru pe deplin întemeiat. Explicând poziția sa și a națiunii române la 1848, el scria: „Națiunea română se adună la Blaj între altele proclamă desființarea iobăgiei fără nicio despăgubire pentru că dânsa presupune, cum că munca și zecimea pe care țăranii le deteră nobililor qua glebae adscripti de la 1514 încoace ar fi despăgubitoare de ajuns, iară bătăile luate se puteau considera ca interese”⁶⁵⁷.

Desființarea iobăgiei în Transilvania în anii 1848 și 1853 a creat unele condiții favorabile dezvoltării capitaliste. Pentru această cale a optat și Barițiu prin faptul că s-a raliat unei grupe de capitaliști comercianți, contribuind la înființarea unei fabrici mari de hârtie de tip capitalist, devenind directorul acesteia.

Dar nici anul 1853 nu a lichidat complet feudalismul în Principatul Transilvaniei. Puternice rămășițe feudale au persistat în această parte a țării la care ne referim până către sfârșitul veacului al XIX-lea. Acest fapt a fost considerat de publiciștii vremii, una din cauzele fundamentale ale frânării dezvoltării economice ale acestui pământ românesc menținut sub ocupație străină până în 1918. De aceia militanții pentru progres economic – deveniți foarte numeroși în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea alături de G. Barițiu – arătând că în Europa raporturile urbariale (feudale) au fost desființate în măsură covârșitoare încă din secolul al XVIII-lea sau chiar mai înainte, iar odată cu abolirea feudalismului, cu împroprietărirea țăranilor și desființarea zecuielilor s-au desființat și drepturile moșierilor de morărit, de vânat, de pescuit etc. Făcând comparație cu alte țări de sub dominația austro-ungară, militanții naționali români, în frunte cu G. Barițiu, consemnau într-un Memoriu din 1870, că chiar și în acest imperiu, în alte țări subordonate au fost desființate raporturile feudale. „Dintre toate țările întregului imperiu – se arăta într-un „Memorial” adresat guvernului central de la Viena – marele principat al Transilvaniei a fost cel mai apăsător de sistemul feudal și din toate acele țări aceasta fu cea mai din urmă, în care s-au regulat raporturile urbariale, adică de la anul 1855 încoace tot numai într-un mod imperfect. Din mai multe comparațiuni făcute între diversele provincii se cunoaște învedere, că pentru robote și zecuieli cea mai strălucită dezdăunare s-a

⁶⁵⁷ Vezi: Gazeta Transilvaniei nr. 59-60/1861.

plătit domnilor feudali din marele principat al Transilvaniei, întrucât baza sau cheia după care s-a regulat răscumpărarea a fost aleasă și stabilită înadins de a face ca pierderea celor două privilegii să nu fie simțită întru nimic de domnii feudali”⁶⁵⁸. Bazat pe aceste date statistice oficiale, „Memorialul” amintit, arată că în foarte multe cazuri foștii proprietari au primit drept de despăgubire până în anul 1869 – deci numai în decurs de douăzeci de ani – pentru robote și zeciuieli sume îndoite și întreite, mai mari decât valoarea întregii moșii luată cu alodiatură (alodiu = moșie liberă n. n.) și cu toate regaliile la un loc, la prețul curent al timpului (1870) și nu la prețul din 1848 sau 1854.

În afară de aceste sume enorme plătite în favoarea feudalilor, foștii nobili mai primiseră dreptul de a fi despăgubiți și de către așa zișii zilieri, în bani sau în natură, prin robote sau alte prestații.

În același „Memorial” se arată că datele statistice oficiale indicau pentru anul 1869 un număr de 600.500 de proprietari mari și mici, nobili și nenobili, orășeni și săteni. Dintre aceștia 3.610 proprietari, beneficiari încă de monopoluri și privilegii ce se numesc „drepturi regalii”, cu eclatanta nedreptățire a imensei majorități de 596.890 proprietari și peste tot cu nedreptățirea tuturor locuitorilor țării”⁶⁵⁹. Autorii „Memorialului”, în frunte cu G. Barițiu, cel ce a întocmit acest document, cer desființarea acestor monopoluri și privilegii ca rămășițe ale feudalismului, explicând că ele frânează dezvoltarea economică. „Acolo ... unde tot mai înfloarește monopolul de diverse specii în profitul numai a câtorva familii și spre dauna mai multor sute de mii de cetățeni, nu poate fi vorba de libertate industrială”⁶⁶⁰. Monopolurile feudale, menținute în favoarea marilor proprietari, asigurând venituri mari posesorilor lor în urma unor activități industriale și comerciale frânuau constituirea unor întreprinderi noi în domeniul micilor antreprenori, împiedicau dezvoltarea unei clase mijlocii, atât la sat cât și la oraș.

⁶⁵⁸ *Act public din sfera economiei naționale*, în *Gazeta Transilvaniei*, anul XXXIII, nr. 27, 16/4 aprilie 1870. Este vorba despre o petiție adresată guvernului central din Viena, prin care se cerea desființarea așa numitului „*Monopol de drepturi regale*”, care încă mai era susținut în favoarea fostei aristocrații, ceea ce constituia o rămășiță a feudalismului „care apăsase țara în mizerie și sclavie”. Petiția intitulată de fapt „Memorial” a fost întocmită de o comisie formată din: George Barițiu, I. Mețianu, Ioane Codru Drăgușianu, I. Toth, adv. Fulepu și Ion Pușcariu din însărcinarea „*Comitetului reprezentativ al Districtului Făgărașului*” în ședința sa din 29 dec. 1869 ... Semnează: *Universitatea* Districtului Făgăraș adunată în ședința din 30 martie 1860.

⁶⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁶⁰ *Ibidem*.

Asemenea lovea în interesele țăranilor, cărora nu le crea posibilitatea acumulărilor de bani, transformarea lor în mici întreprinzători industriale și comerciali. Aceeași situație îngustă și posibilitățile burgheziei existente – mică, puțină câtă reușise să se formeze – de a-și manifesta pe scară mai largă calitățile antreprenoriale și, deci, sporirea afacerilor. De aceea cerințele legate de lichidarea monopolurilor, garantarea libertății activităților industriale, întărirea capacităților de rezistență a micilor producători agricoli și a micilor meseriași, trebuiesc înțelese și ele ca o revendicare economică asemănătoare aceleia a burgheziei popoarelor ce trăia deja în țări care se bucurau de adevărata libertate.

Reiese din cele de mai sus, că depistarea cauzelor înapoierii economice a Transilvaniei era impusă și de necesitatea găsirii unor căi care să stimuleze dezvoltarea capitalistă a acesteia, la care se adaugă și constatarea lui Barițiu, că menținerea unei economii înapoiate favorizează asuprirea socială și națională a populației românești. Situația social-economică a Transilvaniei era, după istoricul și economistul român, o dovadă vie în acest sens. „O țară așa de bogată de la natură, o țară în care se scoate aur mai mult ca în toată monarhia austriacă, a decăzut la atâta sărăcie încât vecinii o numesc „Țara hireanului”⁶⁶¹. Era și aceasta o încercare de a abate atenția cercetătorilor cauzelor înapoierii economice a Transilvaniei fie spre cauze naturale, fie atribuindu-le românilor trăsături de caracter, care-i îndemneau spre pasivitate, lene, consum exagerat de alcool, lipsă de inițiativă, de întreprindere etc. Adevăratele cauze care frânuau dezvoltarea economică a Transilvaniei – dezinteresul oficialităților și al claselor dominante de a investi aici capitaluri masive necesare valorificării eficiente a resurselor bogate ale provinciei ș. a. – nu erau luate în seamă nici de cercurile oficiale austriece, nici de oamenii de afaceri ale imperiului în general.

Cercurile economice dominante din Austria și Ungaria, considerau că este mai rentabil pentru ele să exploateze această provincie a imperiului din punct de vedere economic, fie prin comerțul neechivalent, fie prin politicile de contribuții fiscale apăsătoare.

Dezinteresul cercurilor dominante din imperiu față de dezvoltarea economiei Transilvaniei, conform cu cerințele timpului, cât și diferite forme de preluare a plus produsului creat aici, s-a manifestat prin neplasarea capitalurilor de investiții în agricultură, industrie și comerț etc. Tergiversarea înființării unor bănci în Transilvania contribuia și mai mult la frânarea posibilităților acumulărilor de capitaluri. Analizând acest fapt, G. Barițiu afirma că „... agricultura în Transilvania este mai tot acolo unde a stat ea după 1848. Prosperitatea, progresul, industria, comerțul, lipsesc. Și pentru ca

⁶⁶¹ *Ibidem*, XVIII, nr.27, 7 IV/1855.

toate acestea sa înflorească, unde sunt capitalurile? Unde sunt acele capitaluri ieftine, pe care să le poți amortiza prin plățirea de rate anuale? Nicăieri”⁶⁶². Insuficiența capitalurilor necesare alimentării investițiilor avea drept efect sporirea dobânzilor, care adeseori se transformau în camătă și, în consecință reducerea posibilităților acumulărilor de capitaluri și încetinirea ritmurilor dezvoltării capitalismului în ansamblu.

Consumul parazitar exagerat al mării aristocrații funciare, explica publicistul român, contribuia și el la reducerea ritmurilor acumulărilor de capitaluri. Rămășiță a feudalismului, aristocrația funciară despăgubită cu sume enorme la reforma din 1848 și respectiv 1853/54, aceasta a cheltuit sumele acelea „... cu ușurătatea de minte ce se poate asemăna numai cu nebuniile aristocrației franceze din secolul al XVIII-lea și din anii 1814-1830”⁶⁶³. Barițiu relatează că un număr de 5.185 familii privilegiate au primit între 1848 și 1861, drept despăgubiri urbariale pentru așa-zisele robote, 30.376.203 florini și $\frac{3}{4}$ la care se adăugau dobânzi în valoare de 7.963.544 și 70 cr. și au mai fost avantajați și prin scutirea de anumite impozite⁶⁶⁴. Din cei 5185 de proprietari care au fost despăgubiți, unii au primit câte 354 până la 5 sute de mii de florini. Dar, „... ce au făcut aceste familii cu acele avuții? Le mai au întregi sau în parte mai mare? – se întreba Barițiu. Nu le mai au – constata el – le-au prădat pe crinolone și pantlice, pe călătorii și petreceri, fără nici o treabă afară din țară și străinătate, pe distracțiuni desfrânate sau pentru oarecare scopuri himerice, fantastice ... În acest caz țara și regimul au și dreptul și datoria de a pune pe toți prădătorii sub curatelă în strânsul înțeles al cuvântului ..., că precât timp plătim noi crescăturile cele grele pentru despăgubirea urbarială, pe cât timp toți locuitorii țării liberi și neliberi au devenit iobagi tributari pentru 5.185 familii, pe atât ne pasă foarte mult, ca să știm unde se duc atâtea milioane din țară, adică câte se plătesc în interese sau rente și în răfuirea capitalului din pungile noastre ale tuturor. Ar fi în adevăr un lucru de scandal, dacă din atâtea milioane nu s-ar întrebuița nimic încaî spre înlesnirea și îmbunătățirea agriculturii și a comerțului țării noastre”⁶⁶⁵.

La menținerea Transilvaniei în stare de înapoiere economică a contribuit, după părerea noastră și sistemul fiscal dualist. Acest sistem le-a creat asupritorilor posibilitatea ca în timp să-și perfecționeze formele, prin intermediul cărora apăsau tot mai greu economia și populația transilvană.

⁶⁶² *Ibidem*, XXV, nr. 87, 3 nov./1862.

⁶⁶³ *Idem*, XXVII, nr.32, 23 IV 1864.

⁶⁶⁴ *Idem*.

⁶⁶⁵ *Idem*, nr. 34, 29 apr., 1864.

Evidențiind cât de mult apăseau impozitele asupra populației ardeleni, Barițiu informa publicul că Transilvania era obligată să plătească pentru bugetul central al statului austriac, suma de 12 mil. florini, la care se mai adăuga 1,2 mil. florini pentru despăgubirea foștilor mari proprietari funciari prin intermediul bugetului de stat. Din aceste aproape 14 milioane de florini plătiți imperiului, principatul primea înapoi pentru cheltuielile sale locale doar 3,4 mil. florini, deci aproape $\frac{1}{4}$ din aceea ce era obligată să participe la cheltuielile generale ale imperiului, inclusiv pentru aparatul represiv, armata, războaiele purtate de Austria etc. Pentru anul 1865 Transilvania era obligată să plătească 15,6 milioane fl., primind înapoi doar 3,5 mil. fl., deci peste 12 mil. fl. mergeau în afara principatului. Ea ar fi avut nevoie în acel an de cel puțin 8 mil. de fl. Preluarea unor sume atât de mari de la populația transilvăneană punea sub semnul întrebării viitorul și existența ei. „Fiva țaruța noastră condamnată de a rămâne tot staționară? – se întreba Barițiu – tot în părăsita pozițiune în care se află până acum? Niciodată regularea Mureșului încai precât s-ar putea mijloci cu 2-3 milioane? Niciodată parte de garanție pentru vreo cale ferată transilvană? Și niciodată alte institute publice comune tuturor locuitorilor și înaintarea de proprietate tuturor”⁶⁶⁶. Analizând pe baza aceluiași cifre efectele negative asupra populației transilvănene, Barițiu considera că impozitele pentru Transilvania, chiar la nivelul aceluiași sume, aplicate altor state mai dezvoltate din imperiu, aveau urmări mult mai grele pentru români. Nu se ținea seama nici de productivitatea muncii mult mai mică și nici de fertilitatea pământului mult mai redusă aici, ceea ce făcea, ca veniturile pe cap de locuitor să fie și ele mai mici. Rămasă în urmă din punct de vedere economic, Transilvania suporta cu mult mai greu povara impozitelor decât țările mai dezvoltate ale imperiului.

George Barițiu a continuat să publice studii și informații despre creșterea impozitelor și rolul lor negativ asupra economiei Transilvaniei și după 1867, anul dualismului austro-ungar. Evidențiind caracterul antipopular al politicilor fiscale, mai ales al celor aplicate românilor, George Barițiu spunea cu privire la creșterea impozitelor și altor forme de preluare din rezultatele muncii populației transilvănene că: „S-a zis și până acumă în toată presa și în toate limbile patriei, că de când au ieșit austriecii din țările coroanei ungurești, dările impuse de către dâșii în loc să scadă, precum promisese ră ungurenii la toată lumea, sub sistema dualistă mai vârtos au crescut în proporțiuni înspăimântătoare ... grație comisiunii bugetare ... avem sub ochii noștri cifre care-ți vorbesc cu evidență”⁶⁶⁷ faptul că după instaurarea dualismului impozitele au crescut în mod constant, Barițiu arăta

⁶⁶⁶ *Idem*, XXVI, nr. 119, 24 dec. 1863.

⁶⁶⁷ *Observatorul*, II, nr. 98, 8/20 dec. 1879.

că în anul 1868 au intrat în tezaurul statului unguresc din Ungaria, Transilvania și Croația (fără graniță militară) contribuții directe și indirecte, impozite directe și indirecte în sumă totală de 110.664.000 fl. v. a., în 1874 s-au preluat impozite de la populație în sumă de 127.338.000 fl. v. a. Înlocuirea guvernului Deak cu cel al lui Coloman Tisza, în 1875, nu a dus la reducerea impozitelor așa cum se promitea în perioada alegerilor. În perioada 1875-1880 guvernul Tisza a promulgat nici mai mult nici mai puțin decât 22 de legi noi de introducere a noi impozite, necunoscute în trecut. Pentru anul 1880 guvernul stabilise ca suma impozitelor de 164.856.000 fl. v. a. Impozitele creșteau, concomitent cu creșterea deficitelor bugetare. În anul 1874, deficitul bugetar anual ajunsese deja la 61 milioane fl. m. c. Creșteau însă și datoriile anuale ale statului. Numai statul ungar propriu-zis, avea în 1880 o datorie de peste 700 milioane fl. v. a. Sumă enormă pentru acea perioadă⁶⁶⁸.

Barițiu nu a încetat niciodată să le amintească și să le explice românilor cât de oprimați erau ei în regatul ungar din punct de vedere financiar și cât de mult era frânată din această cauză dezvoltarea economică a Transilvaniei. De exemplu, datele de mai sus sunt expuse de publicistul român în articolul *Creșterea Contribuțiilor*, publicat în unul din numerele *Observatorului* din 1881 și articolul *Accisele*, publicat tot în *Observatorul* din 1881.

Prezentând noi date care ilustrau creșterea apăsătoare a impozitelor, el scria: „Și fiindcă de câte ori este vorba de impozite sau contribuțiuni, de taxe sau accise, de timbre și mărci și de nenumărate alte dări și exacțiuni, totdeauna se face apel tot numai la punga noastră a tuturor, de regulă cu amenințări de execuțiune, de aceea toate informațiunile în această materie trebuie să ne intereseze pe toți”⁶⁶⁹. Populația trebuia să fie informată exact cu privire la situația financiară, întrucât la instaurarea guvernului dualist se promisese scăderea impozitelor directe cu $\frac{1}{3}$ și desființarea de monopoluri, cum era acela al sării, care ar fi dus și la reducerea prețului acesteia, ceea ce ar fi fost în beneficiul celor săraci. Au crescut nu numai impozitele directe ci și cele indirecte. În total în Transilvania se plăteau impozite directe și indirecte în sumă de 240-252 mil. florini pe an, în mare parte suportate de populația transilvăneană.

Barițiu a acordat o atenție deosebită problemelor politicii financiare, deoarece acestea reprezentau unul din cele mai importante compartimente ale politicii de stat, prin care-și asigurau existența, dar și capacitatea de a stăpâni masele populare, iar în cazul Austro-Ungariei și de a înlătura orice

⁶⁶⁸ *Idem*.

⁶⁶⁹ *Idem*, anul IV, nr. 3, 7/19 I/ 1881.

mișcare națională de a se elibera de sub dominația imperiului asupritor. Subliniind importanța, mecanismele și urmările negative ale unor politici financiare antipopulare, Barițiu promitea în articolul *Accisele*, publicat, am văzut mai sus, în 1881 că: „Niciodată nu vom înceta a ruga pe români, ca să se ocupe foarte des cu cestiuni financiare. Fără finanțe și fără armată orice discuțiuni politice sunt și rămân fraze goale, secături”⁶⁷⁰.

George Barițiu, le explica transilvănenilor, că impozitele erau deosebit de apăsătoare pentru populația din Transilvania și datorită faptului că investițiile de stat erau aici cu mult inferioare celor făcute în Austria și Ungaria propriu-zis. „Ni se rod mereu urechile – scria G. Barițiu – că se fac investițiuni, ameliorări, căi ferate ș. a. care toate costă sute de milioane și vor fructifica mai târziu, peste 5-10-20 de ani – Bună vorbă, știm și noi ce sunt investițiunile și vedem fructele lor minunate – în alte staturi numai nu în statul acesta, că anume investițiile făcute de propaganda maghiarizării, noi unii le ținem de milioane aruncate în apă”⁶⁷¹.

Emiterea de *Obligațiuni urbariale* în scopul achitării despăgubirilor urbariale, relatea Barițiu, a prilejuit cercurilor dominante din Ungaria numeroase afaceri veroase și prilejuri de îmbogățire. Cu ajutorul *obligațiunilor urbariale*, scria publicistul transilvănean, s-au comis înșelăciuni, falsuri, s-au obținut câștiguri ilicite deosebit de mari. Despăgubirile pentru robote stabilite de stat fiind fixate prea mari, țăranii nu le puteau plăti. De aceea statul a fixat un adaos de impozit, după florinul de impozite directe, adaos plătit de către toate clasele plătitoare de impozite. Prin aceste adaosuri s-au plătit numeroase sume foștilor proprietari, cărora li s-au adăugat și alte forme de recuperare a veniturilor din robote. Ba și mai mult. Cu timpul s-au stabilit recuperări și despăgubire pentru așa numite lazuri, pentru locurile de vie și altele. În 1880 așa zisele „desdăunări urbariale” depășeau suma de 80 mil. f. m. c. Același lucru se întâmpla și în Banat.

Barițiu relatea adeseori în presa sa, că după realizarea dualismului austro-ungar pentru guvernele de la Budapesta devenise o practică curentă falsificarea bugetelor de stat anuale. Se întocmeau bugete care exagerau veniturile, pentru a induce în eroare financiarii europeni de la care se solicitau împrumuturi pe seama bugetelor și pe care, apoi, urmau să le plătească cu sumele preluate de la contribuabili prin intermediul numeroaselor impozite. Deficitele bugetare au constituit și baza unor afaceri oneroase pentru guvernarea maghiară de după 1867. Acestea au apăsător asupra situației financiare a celor mai sărace categorii sociale, cu deosebire a

⁶⁷⁰ *Idem*, anul IV, nr. 54, 4/16 VII, 1881.

⁶⁷¹ *Idem*, anul IV, nr. 3, 7/19 ian., 1881.

românilor. „Finanțele Ungariei – scria Barițiu în 1881 – de 10 ani încoace au dat publicului ocaziune la mii de discuțiuni, dietei ungurești la certele cele mai înfocate și vrăjmășești, plutocrației, la câștiguri fabuloase, care se pot asemăna numai cu ploaia de aur din mitologia elină. Plutocrații au scos din speculele lor cele măiestrite zeci de milioane din pungile locuitorilor Ungariei, Transilvaniei și Croației. Nici un an financiar nu se încheia fără deficite groase de multe milioane și nici un deficit nu se poate acoperi fără împrumuturi oneroase”⁶⁷².

Principalele căi de folosire de către plutocrații finanțelor a bugetelor pentru redistribuirea banilor în favoarea lor, au fost impozitele și datoriile de stat interne și externe. Ungaria avea în 1881:

a) Datorii pe care și le-a asumat din datoriile de aproape 3 miliarde ale imperiului la 1867. Din acestea i-au revenit Ungariei 252.261.760 florini, iar Transilvaniei 68.101.840 fl., sumă care în 1881 crescuse la 82 mil. f. m. c.

b) Datorii de stat făcute pentru așa-zise scopuri productive: căi ferate, canale etc. Aici erau luate împrumuturi în 1881 de 91.749.000 fl. v. a. pentru căi ferate; 21.627.000 pentru a-i ajuta pe proprietarii de vii; dobânzile și amortizările la această sumă erau de 3.975.000 fl. v. a.

c) Datoriile făcute pentru acoperirea deficitului din fiecare an, rezultat din administrarea finanțelor statului. Erau datorii din administrarea proastă a statului, adică „din defectele organice ale statului. Bugetele se închideau anual cu sute de mii datorii, erau dezechilibrate etc.

După 12 ani de bugete dualiste, în 1881, Ungaria datora la data de 30 aprilie a acelui an enorma suma de 1.226.056.760 de fl. valoare v. a. „Să-mi mai numiți – scria Barițiu – în toată lumea vreun alt stat numai de mărimea statului Ungariei cu ceva peste 15½ milioane de locuitori, partea cea mai mare agricultori, lipsiți de industrie în sensul european, lipsiți de comerț maritim, care totuși să poarte în spinarea sa datorii peste una mie două sute două zeci și șase de milioane v. a. și să plătească interese anual, peste aceasta să fie expusă la toate fluctuațiile burselor, să plătească în argint și aur cumpărat uneori cu câte 15 % mai sus de când statul nu căpătase decât 80½ pe obligațiuni⁶⁷³ de 100 fl.”. Barițiu nu era în general împotriva împrumuturilor de stat, mai ales împotriva celor de investiții, pe care le considera producătoare de avuție materială. El a criticat în special, împrumuturile destinate acoperirii deficitelor bugetare. Aceste împrumuturi erau, după Barițiu, rodul proastei administrații a statului de către pătura dominantă ungurească de la Budapesta. Aceasta încerca să imite întru totul

⁶⁷² *Idem*, anul IV, nr. 46, 6/18 VI/1881.

⁶⁷³ *Idem*, nr. 47, 10/22 VI, 1881.

clasele dominante din Viena. Burghezia și nobilimea ungară nu-și dădeau seama că în Ungaria și Transilvania exista o populație mai puțin întreprinzătoare, cu o productivitate a muncii mai redusă, capitaluri și tehnică cu randamente mai slabe, cu o rețea de educație tehnică mai slab dezvoltată ș. a. Cunoscând aceste slăbiciuni, cercurile dominante ungurești după dualism s-au aruncat dintr-o dată, mai ales în primii zece ani de la realizarea lui, la cheltuieli „atât de exorbitante, încât nu se ajungeau nici cu impozite îndoite, ci venind în strâmtoare de faliment, aleargă la împrumuturi forțate, numai să scape de deficitele devenite normale, ca și cum ar fi purtat în fiecare an câte un război. Iată aici este locul de a investiga cauzele acelei politici financiare nefericite, din care pot urma cu cea mai mare probabilitate dezastre înfricoșate”⁶⁷⁴.

Economia Transilvaniei se găsea în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea într-o situație precară și datorită dezinteresului cercurilor conducătoare vieneze pentru dezvoltarea căilor ferate corespunzătoare în regiunile mărginașe; Transilvania fiind considerată regiune mărginașă a imperiului. „Toate țările și națiunile pământului, scria Barițiu, în 1864, într-un articol intitulat: *Despre trebile noastre materiale* – își deschid drumuri spre a-și putea scoate visteriile pământului lor în schimb cu ale altora, numai Transilvania este țara cea mai demnă de compătimit pe toată fața pământului”. Deci căi de comunicație, bazate pe calea ferată insuficient dezvoltate, echivala încă de la începutul celui de a doua jumătate a secolului al XIX-lea cu imposibilitatea lărgirii relațiilor economice cu alte țări, ceea ce era totuna cu izolarea economică.

Persistența unor forme de camătă, ca urmare a lipsei existenței unei rețele de credit în Transilvania, erau și acestea cauze ale înapoierii economice ale Principatului la mijlocul veacului XIX. Publicistul român dezvăluia adeseori în presa sa, cazuri când camăta percepută atingea procente de 50-60% și chiar 100% sau mai mult. Plata în natură urcă și mai mult camăta.

Din cauza cametei sufereau atât micii producători, dar într-o anumită măsură și marea proprietate funciară era atinsă. Aceasta din urmă întâmpina mari greutăți, mai ales în transformarea mai accelerată a exploatărilor agricole de tip feudal, în întreprinderi agricole de tip capitalist, bazate pe relații de muncă contractuale.

II. Opinii cu privire la necesitatea progresului economic exprimate de G. Barițiu în publicistică

⁶⁷⁴ *Ibidem*.

Barițiu nu a fost niciodată un simplu publicist, care s-a implicat doar în relevarea unor stări necorespunzătoare în care se găseau românii transilvăneni ai veacului al XIX-lea. El a analizat și explicat cauzele acestei stări care trebuia să-i conducă pe reprezentanții elitelor intelectuale ale românilor la elaborarea unor măsuri pentru a-i scoate din starea necorespunzătoare socială în care se găseau de veacuri și a-i situa din punct de vedere economic și social, alături de naționalitățile conlocuitoare: unguri, secui și sași și, în mod treptat, la nivelul de existență al locuitorilor din țările cele mai dezvoltate din Europa apuseană și centrală.

George Barițiu este unul din primii economiști români care s-a străduit să pătrundă în miezul fenomenelor economice cercetate, să caute cauzele reale, adevărate, greu de sesizat la prima vedere, care contribuiau la starea necorespunzătoare și chiar neliniștitoare a economiei Transilvaniei secolului al XIX-lea, datorita dezvoltării sale unilaterale. Tocmai această stare și grijă pentru viitor o avea în vedere omul de cultură român, când scria că „intrând mai afund în misteriile economiei noastre naționale, nu se poate ca starea de față să nu ne insufle grijă și îngrijorarea pentru viitor, dacă cumva nu vom face totul ca să scăpăm odată de ea și să apucăm pe o cale mai salutară”⁶⁷⁵.

Calea pe care o are în vedere Barițiu este dezvoltarea economică puternică a Transilvaniei, aceasta fiind și principala condiție a progresului în toate domeniile vieții social-economice.

Pentru poporul român, indiferent în ce provincie ar fi trăit, progresul economic constituia în secolul al XIX-lea o necesitate esențială, vitală, obiectivă. Pentru transilvăneni această necesitate își avea și alte cauze decât cele generale ce se impuneau tuturor românilor de pretutindeni. Menținerea unui decalaj mare între dezvoltarea economică a diferitelor naționalități din Transilvania în defavoarea românilor, la care se adăugă rămânerea în urmă față de alte țări, impunea întreprinderea unor măsuri de proporții, cu rezultate eficiente, ce nu sufereau amânare. După evenimentele anului 1848/49 a ieșit clar în evidență că cercurile, forurile guvernamentale din Austria și Ungaria refuzau să-i elibereze pe români de sub ocupație. În acest caz, necesitatea unui progres economic, capabil să-i ridice pe români la o putere economică egală cu aceea a conlocuitorilor de alte naționalități devenea și mai presantă. În scrisul lui Barițiu apar la începutul anilor 1860 tot mai des considerații ca cele exprimate într-un articol intitulat: *Institut de credit ipotecar*, în care spunea că „... a sosit timpul ... întru care publicul românesc să se ocupe cu tot dinadinsul de îmbunătățirea stării materiale a patriei sale, fără de care,

⁶⁷⁵ Gazeta Transilvaniei, XXV, nr. 42, 26 V/1862.

vedem prea bine, nu putem face progresele dorite nici pe un câmp al activității spirituale ...”⁶⁷⁶.

Progresul economic le-ar fi permis românilor să câștige autoritate morală, politică și spirituală în fața conlocuitorilor de altă naționalitate din Transilvania. Progresul economic însemna o dezmințire categorică și înlăturarea unor păreri necorespunzătoare sau chiar jignitoare pe care le profesau elitele dominante ale sașilor, ungurilor, secuilor și austrieșilor cu privire la români. Se spunea despre români că sunt lipsiți de talent pentru exercitarea meseriilor, incapabili de a economisi în scopul acumulărilor bănești, că sunt lipsiți de inițiative economice ș. a. Îndemnându-i pe români să economisească, să-și dea copiii la meserii, Barițiu considera că ei sunt obligați de situație să depună eforturi chiar mai mari decât conlocuitorii lor de alte naționalități. Eu, scria Barițiu în 1865, după simptomele ce mi s-au arătat încă din 1863 n-am lipsit a îndemna poporul român, care așteptând nu știu ce ușurare de dări grele, să-și încordeze toate puterile lui trupești și sufletești spre a-și ușura viața în alt mod, iară anume prin o economie mai înțeleaptă, prin păstrare, prin ferire de speze oarbe și de veninul luxului”⁶⁷⁷. În consecință, populația din Transilvania, care era și majoritară nu putea să aștepte înlesniri pentru a accelera progresul său economic. Era obligată de situație să se bazeze numai pe efortul propriu.

Progresul economic, era de părere G. Barițiu, poate fi asigurat numai de o clasă în dezvoltare, care atunci era clasa burgheziei posesoare de capitaluri. Capitalului îi atribuia el forța de a contribui la lichidarea rămănerii în urmă a Transilvaniei. Barițiu era de părere că pentru a înainta, a progresa în industrie și în agricultură „se cer înainte de toate capitaluri pe care proprietarul de moșie să le investească în pământurile sale, prin care industria să mai înainteze, iar comerțul să câștige valoarea dorită atât produselor de agricultură, cât și manufacturilor și fabricatelor lor”⁶⁷⁸.

În fond, economistul român susținea dezvoltarea economiei pe cale capitalistă, o dorea însă într-un ritm mai accelerat, ceea ce corespundea unor necesități ale timpului. Un capitalism mai dezvoltat în Transilvania ar fi însemnat producție pe scară largă, cu costuri reduse, concomitent cu creșterea rezistenței în lupta de concurență cu capitalul străin pe toate piețele românești de pe ambele versante ale Carpaților.

Progresul economic impunea cu o necesitate stringentă pregătirea oamenilor capabili care să-l realizeze, explica economistul român, adeseori. Pentru Transilvania era nevoie de o intelectualitate proprie, autohtonă,

⁶⁷⁶ *Idem*, XXV, nr. 88, 7 XI, 1862.

⁶⁷⁷ *Idem*, XXVIII, nr. 14, 2 III/1865.

⁶⁷⁸ *Idem*, XXV, nr. 86, 31 oct. 1862.

conștientă de faptul că fără progres economic nicio națiune nu poate rezista. Într-un articol intitulat „Românii transilvăneni ca proprietari de pământ” să se arunce „cu toate brațele pe dezvoltarea economiei naționale, întru cel mai strâns înțeles al cuvântului”, să-și „îndoiască puterea spre a se disciplina pe sine însuși, a disciplina să nu se afle un singur pierde-vară și trântor ce se nutrește pe spinarea altora”⁶⁷⁹. Deci, capitalismul făcându-i pe oameni proprietari liberi să dispună de bunurile pe care le aveau, odată cu simțul de proprietate trebuia să le imprime producătorilor noi trăsături de caracter: simțul disciplinei liber consimțite ca trăsătură individuală, hărnicia și voința de a învinge orice greutăți ale vieții.

Dar Barițiu, considerând, că progresul economic este rezultatul unor stări sociale superioare celor feudale, adică a celor capitaliste, era în același timp o persoană adânc ancorată în realitățile economice ale vieții sale. Majoritatea studiilor și articolelor sale, le-a scris între 1852 și 1877-78. În această perioadă el era director economic și comercial al fabricii de hârtie de la Zărnești. În această perioadă el a luat cunoștință cu viața practică a realităților concrete în care a funcționat fabrica de la Zărnești. A luat cunoștință cu furnizorii străini, cu negustorii și fabricanții de mașini și de fabrici din Apusul Europei, cu negustorii străini din Balcani cărora le furniza marfă, a apelat la credite de la creditori interni și externi etc. În aceste relații, Barițiu a avut parte când de relații oneste, bazate pe respect reciproc, când de relații mai puțin oneste, când era înșelat, escrocat. Ca reprezentant al unui capitalism nou, în formare, așa cum era cel din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, unii furnizori de credite nici nu-l luau în seamă atunci când apela la ei pentru împrumuturi. Publicist de profesie, proprietar de ziare, publicații, colaborator la multe altele, Barițiu avea o viziune de ansamblu foarte bine conturată nu numai cu privire la evenimentele și aspectele politicii internaționale, ci și cu privire la relațiile economice dintre țările mari și mici, despre relațiile de colaborare dintre țări, relațiile de concurență loială și mai puțin loială dintre țări etc.

Preferând progresul economic de natură capitalistă în locul stărilor feudale, Barițiu nu a idealizat capitalismul și nici relațiile economice bazate pe concurență. Dimpotrivă, el a relatat – pe bază de observații personale – că acele popoare care nu progresau economic vor rămâne popoare sărace și ca atare orice popor sărac, va fi și va rămâne întotdeauna șerbul altor popoare bogate. „Aceasta este – după o afirmație a lui George Barițiu – un adevăr, o axiomă, de care sunt pătrunși toți publiciștii și toți economiștii naționali”⁶⁸⁰.

⁶⁷⁹ *Idem*, XXIV, nr. 95, 2 dec., 1861.

⁶⁸⁰ *Observatorul*, III, nr.87, 29/10 nov./1880.

Formele economice și politice cu care o țară capitalistă încerca să subjuge alte țări, observa economistul român, s-au intensificat și diversificat. El constata că „fiecare popor trebuie să poarte o luptă necurmată pentru existența sa. Au fost puține acele epoci în viața, în trecutul Europei în care lupta pentru existență să fi fost mai cerbicoasă și mai disperată. Această luptă este adesea mascată sub forme diverse precum: tratat de comerț, tarife de vamă, dreptul corăbierii pe râuri și mări, drept la colonizare etc. tot atâtea căi, pe care un popor, un stat încearcă să smulgă, să stoarcă pe cât s-ar putea mai multă avere materială, de la celălalt ...”⁶⁸¹, iar acolo unde aceste mijloace nu reușeau erau declanșate războaie de cucerire. Dominanții din țările dezvoltate, relatează Barițiu, adeseori încercau să-și rezolve contradicțiile interne pe seama țărilor mai slab dezvoltate. Printre cele mai amenințate de cuceriri dintre popoarele din Europa la sfârșitul secolului al XIX-lea erau, după economistul ardelean, România, Serbia și Bulgaria. Sub cuvânt că acele popoare nu știu să-și cultive pământul țării lor cum trebuie și că n-au industrie dezvoltată, vin alte popoare și le îmbie cu forța de dascăli ai lor întru toate, iar dacă ele nu vor să le primească, amenință cu invaziuni”⁶⁸². Din acest motiv factorii de răspundere din țările astfel amenințate, aveau obligația să ia toate măsurile și să facă totul pentru menținerea și întărirea independenței lor economice și naționale. Libertatea pierdută greu se recucerește, atât pe calea armelor cât și prin dezvoltarea economiei. Poporul cucerit, fiind jefuit, era frânat sistematic în dezvoltarea sa economică, deoarece cea mai mare parte a plus produsului creat era preluată de cercurile ocupante ale țărilor cuceritoare. Exemplul Transilvaniei era elocvent în acest sens. Ea era, relatează Barițiu, o țară stoarsă de secole de averi, căreia i s-a „supt sângele din vine, precum îl sug vampirii și lipitorile”. Viața întreagă a ardelenilor „nu a fost altceva decât lupta de apărare pe viață și pe moarte, în familie, în curte, în câmp, tocmai și la altar”⁶⁸³. Referindu-se la situația istorică și la prezentul Transilvaniei, a cărei istorie era icoana celor expuse mai sus, istoricul român le atrage atenția ardelenilor, românilor în general, că „Toate împrejurările ne învață cu voce tare și răsunătoare, că ne aflăm în război național economic, din cele mai periculoase și că de nu ne vom apăra umăr la umăr pe toate terenele, prin muncă intensivă, mai pe urmă nu ne va rămâne altceva decât să ne luăm lumea în cap cu sutele de mii, iar ceilalți să rămână sclavii altora în țara noastră”⁶⁸⁴.

⁶⁸¹ *Ibidem*.

⁶⁸² *Ibidem*

⁶⁸³ *Ibidem*.

⁶⁸⁴ *Ibidem*.

Îngrijorat de situația necorespunzătoare a nivelului de dezvoltare economică al țării, Barițiu a susținut că o asemenea situație se poate înlătura numai prin crearea și dezvoltarea unor puternice forțe productive în interiorul țării.

Fără un nivel corespunzător al forțelor productive, care să asigure un progres economic corespunzător, sursa mijloacelor de existență a locuitorilor săi, nicio țară nu putea rezista în lupta de concurență cu celelalte țări, care îndeplineau această cerință. Mai întâi țărilor insuficient dezvoltate le era periclitată naționalitatea, asupra căreia se acționa prin numeroase procedee de deznaționalizare, care începuseră să se practice tot mai des încă din timpul vieții marelui nostru observator, analist și cronicar al timpului său. El a observat că, deși Transilvania a fost supusă multe secole procesului de asimilare de către alte popoare, pericolul acesta nu dispăruse nici în secolul al XIX-lea. Dimpotrivă, mijloacele folosite în acea perioadă aplicau procedee mult mai insistente, mai rafinate și persuasive.

De aceea analistul român transilvănean nu s-a mărginit doar să analizeze cauzele generale ale înapoierii economice a Transilvaniei sau să emită soluții în general. Bazându-se pe cercetarea evoluțiilor datelor furnizate de statisticile timpului ale unei economii care se găsea în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, într-o accentuată evoluție și transformare structurală, el a depistat factorii determinanți capabili să contribuie la lichidarea stării de înapoiere a țării și la realizarea unui progres economic, adecvat nivelului contemporaneității. Concluzia lui Barițiu – despre care vom vorbi mai jos – a fost bazată pe cercetările și cerințele realităților economice de zi cu zi, pe cele ce a văzut și analizat în călătoriile din țările din apusul Europei cu înaltă industrie mecanizată, pe cercetarea scrierilor elaborate și de alți economiști; pe experiența de zi cu zi în calitate de director la Zărnești. Condiția de bază a lichidării stării de înapoiere economică a Transilvaniei, consta în dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale: industrie, transport, agricultură, comerț, rezolvarea unor probleme sociale legate de această dezvoltare etc.

Barițiu a dezvoltat idei cu privire la industrie în publicistica sa economică încă înainte de revoluția de la 1848/49. După revoluție problematica pe această temă a cuprins noi componente și orizonturi mult mai largi. Era o reflectare a dezvoltării elementelor capitaliste, pe calea infiltrării și împletirii capitalului comercial – stadiu depășit de mult în țările capitaliste dezvoltate – în producție, a accentuării destrămării corporațiilor meșteșugărești sau a investițiilor de capital străin în economia Transilvaniei. O contribuție importantă la cunoașterea transformărilor ce se produceau în industria românilor transilvăneni a avut-o un Memoriu al negustorilor români din Brașov, adresat guvernului din Viena, în 1850, în care sunt

relevante aspecte ale frânării unor ramuri ale producției de către corporațiile meșteșugărești, ce aparțineau sașilor, făcându-se totodată și propuneri concrete cu privire la „Mijloacele pentru dezvoltarea industriei naționale și pentru ușurarea traficului comercial din punctul de vedere al manufacturilor indigene cât și a comerțului levantin”⁶⁸⁵.

În anul 1857 apar scrierile – de dimensiuni reduse, pentru că numai așa puteau fi înserate în presa cotidiană și răspândite în cercuri cât mai largi de cititori – expuse cu mare claritate, condensat și fundamentat: „*Din Câmpia Ardealului. Despre fabrici de tot felul*”⁶⁸⁶, „*Despre fabrici cu referință către Transilvania*”⁶⁸⁷. Aceste articole sunt foarte importante, deoarece servesc atât ca materiale documentare pentru cunoașterea stadiului în care se găsea știința economică; a problemelor ce se puneau în acea vreme pentru dezvoltarea forțelor productive ale Transilvaniei, cât și pentru informarea cu privire la mersul discuțiilor referitoare la problema industriei. „Disputa care s-a iscat mai de curând în jurnalele ungurești din Cluj între un magnat și chiar între redacțiunea asupra cauzei fabricilor – ne informează Barițiu în 1857 - nu este nicidecum nouă, ci, eu cel puțin – afirmă autorul – o cunosc de acum cincisprezece ani, prin urmare aceleași, numai cât s-a reînnoit în timpul nostru, când industrialismul, când mamona ocupă tocmai și o parte din acele capete eminente a căror ocupațiune principală odinioară erau științele întru înțelesul mai înalt, artele liberale, istoria, politica, masa verde, luptele parlamentare și altele ca acestea. Chiar încă și înainte numai cu 15 ani disputa despre care avem a cuvânta iarăși – după un somn ca de 40 de ani – era numai reînnoită. Dietele adică din anii 90, prin urmare și publicul mai de frunte din acele zile se ocupaseră câțva timp cu destul zel de soarta industriei și comerțului în patria noastră. Mergând mai departe apoi aflăm în această țară, dacă nu mai mult, cel puțin începuturi și ruine de întreprinderi mai mari, mai întinse. Semn învederat, că părinții și străbunii generațiunii de acum încă meditaseră asupra acestui ram al vieții sociale și totodată se încercaseră a întreprinde câte ceva”⁶⁸⁸ (în domeniul industriei – n. ns.). Afirmățiile lui Barițiu cu privire la accentuarea „disputelor despre industrialism” corespund perioadei din deceniile 6-7 ale secolului al XIX-lea, când se observă o înviorare a dezvoltării industriei aceluia veac. Aceasta a

⁶⁸⁵ Memoriul Gremiului levantin românesc din Brașov „cuprinzătoriu de năpăstuirile și dorințele sale interne și externe. Compus de Ion Maiorescu la Viena și prezentat la 23 mai 1850 guvernului austriac. Semnat: Apostol E. Popp, I. Maiorescu, Ioan G. Ioan, Dumitru Teclio. Vezi: N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc*, din Brașov, București, 1928, p. 143-159.

⁶⁸⁶ Gazeta Transilvaniei, XX, nr. 84, 23 X/1857.

⁶⁸⁷ *Idem*, XX, nr. 90-91 din noiembrie 1857.

⁶⁸⁸ Vezi Gazeta Transilvaniei, XX, nr. 90, 18 XI 1857.

animat și discuțiile cu tematică economică pe seama industriei. În această literatură a ziaristului nostru va fi inclusă și experiența și rolul său în construcția și apoi în conducerea marii fabrici de hârtie mecanică de la Zărnești în anii 1852-1857.

Dezvoltarea unor ramuri ale industriei miniere, siderurgice sau de hârtie, de zahăr etc. care a avut loc până la 1867 – anul dualismului – dar și după această dată n-a scos problemele fundamentării necesității și importanței industriei din sfera preocupărilor opiniei publice. Transilvania rămânând, în ansamblul său, o provincie slab dezvoltată din punct de vedere economic, față de țările industrial dezvoltate, problemele cauzelor acestei situații și a căilor de progres s-au impus de la sine, ca o necesitate obiectivă. Nivelul înalt al industrializării, diversitatea ei, constituiau după părerea lui Barițiu, cel mai puternic suport pentru emanciparea politică și eliberarea națională, pentru învingerea greutăților întâmpinate de Transilvania în industrializare din partea cercurilor dominante din Austria și Ungaria, ca și pentru lupta împotriva deznaționalizării și inalienării. Prin sustragerea de către imperiul austriac și regatul maghiar, apoi de către Austro-Ungaria a unor mari cantități din plus produsul principatului, se puneau piedici dezvoltării industriei mari de fabrică, autohtone. Acest aspect al frânării industriei autohtone a fost dezvăluit și criticat cu tărie, cu argumente indubitabile, de către economistul român în mai multe ședințe ale senatului imperial din anii 1864-1865, în care arăta că Transilvania contribuia cu sume enorme la cheltuielile generale ale imperiului. Primea însă pentru cheltuielile sale de la bugetul general doar fărâmituri. La aceste cheltuieli se adăugau și pierderile Principatului datorate schimburilor neechivalente cu provinciile centrale, mai dezvoltate ale imperiului. „... Ardealul, scria Barițiu, pierde și în altă parte, odată cu negoțul său pasiv de-a dreptul și nemijlocit cu provinciile sale germano-slavice pe tot anul cel puțin 5 mil. fl. Tocma pentru că la noi niciodată nu se poartă grija de industrie, încât tot ce se numește manufactură și fabricat trebuie să tragem din provinciile germano-slavice și prin aceea suntem tributari provinciilor germano-slavice și încă contribuim de mai înainte de sute de ani, ni se mai trage din mână atât din veniturile noastre cât și din capitalul (capitalul propriu investit n. ns.) nostru din an în an”⁶⁸⁹. Barițiu, bazat pe analiza efectului negativ al schimbului neechivalent dintre Transilvania și provinciile ereditare, în primul rând, ca și pe efectele distructive ale impozitelor și alte forme de contribuții preluate la bugetul general al imperiului, au avut ca efect că industria Transilvaniei se găsea pe unul din cele mai scăzute nivele din Europa. Confirmări în acest sens erau multe. În primul rând, gama produselor pe care le fabrica era foarte redusă și

⁶⁸⁹ Gazeta Transilvaniei, anul XXVIII, nr. 11, 13 febr. 1865.

de slabă calitate. „Cei care au intrat prin boltele comercianților din cetățile noastre și au reflectat atâta, că din miile de articoli cât se află în acele ca manufacturi și fabricate, numai cele mai ordinare și lucrute mai fără gust pot să fie ... din Transilvania, iar celelalte toate sunt străine aduse sau din Cisleitania sau din țări mai depărtate”⁶⁹⁰. Acoperirea necesităților de consum cu produse industriale importate reprezenta, după părerea lui G. Barițiu, un indicator al slabei dezvoltări a industriei transilvane, cu repercusiuni negative sociale, politice și mai ales economice asupra populației Marelui Principat, cu deosebire asupra populației românești, care trăia în condițiile cele mai precare.

Datele statistice indicau, atrăgea atenția Barițiu, că produsele industriale ale Germaniei erau superioare din punct de vedere calitativ celor din Austria, iar cele ale Franței, Belgiei, Angliei, Elveției și Italiei erau mai bune decât cele ale Germaniei și Austriei, deoarece acelea aplicau și foloseau un grad mai înalt al tehnicii, a noilor invenții, decât ultimele două amintite. Barițiu a ajuns la concluzia că aceleași cauze, care au împiedicat pe popoarele din Cisleitania să reziste în concurență cu cele mai înaintate din Europa au apăsât asupra Transilvaniei cu greutate înzecită. Aceasta a avut ca urmare falimentul multor întreprinderi industriale, care luaseră naștere la începutul și mijlocul secolului al XIX-lea în Transilvania. „Știut este – scria Barițiu în 1857 - că până acum cele mai multe fabrice din câte s-au ridicat în Ardeal au trebuit să bancroteze mai curând ori mai târziu, iară nenorocirea cea mare purcese prin puținătatea capitalului cu care întreprinzătorii s-au apucat”⁶⁹¹.

Când atrăgea atenția că alocarea de capitaluri de proporții reduse la înființarea unei fabrici mari, poate să fie cauza unui faliment de mai târziu, credem că avea o țintă precisă. Era chiar cazul fabricii de hârtie de la Zărnești.

Negustorii împreună cu care a întemeiat consorțiul în vederea construirii fabricii de zahăr de la Zărnești au stabilit o sumă fixă de capital de 80.000 fl. m. c. . Fabrica a fost întemeiată după principiul „capital de mărime moartă”; acțiunile se păstrau și se transmiteau între membrii consorțiului și al familiilor lor. Acțiunile nu se tranzacționau la bursă. Păstrarea acțiunilor în mâinile fondatorilor nu mai corespundea principiilor practicilor stadiului liberei concurențe la care ajunsese societatea capitalistă la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Fabrica a avut nevoie aproape în permanență de completări de capitaluri. Situația unor fondatori s-a schimbat, ei nu mai puteau contribui întotdeauna cu sumele necesare sporirii

⁶⁹⁰ *Idem.*

⁶⁹¹ *Idem*, an XX, nr.84, 23 oct. 1857.

capitalurilor, unii chiar au decedat sau au falimentat etc. etc. În cele din urmă ea a falimentat în 1877 la numai 20 de ani după ce a început să producă. Pentru ca fabrica să fie construită să reziste pe o durată mai mare în condițiile țărilor apusene ar fi avut nevoie, după calculele unor specialiști din apus, de un capital inițial de 250.000 fl. m. c.

În 1876 Barițiu constata că „industria mare o vei afla în patria noastră numai ca de semință”⁶⁹².

Înainte de 1848, unii ardeleni au încercat să ridice câteva fabrici de zahăr la Cluj și Sibiu, dar întreprinderile lor au dat faliment. După 1850 s-au făcut eforturi de înființare a unor fabrici de lumânări de stearină și acid sulfuric, de sticlă, de paste făinoase, s-au înființat unele mine de exploatare a fierului. Dar unele din acestea după 1870 dăduseră faliment, altele vegetau, iar cele care prosperau erau puține la număr. Barițiu a combătut acele păreri care susțineau că slabul nivel economic al Transilvaniei s-ar datora caracterului muntos al reliefului său și faptului că nu are ieșire la mare.

III. Barițiu a militat în întreaga sa viață pentru dezvoltarea forțelor productive ale țării

Calea principală a realizării acestui deziderat era, după el, construirea unei puternice industrii pe care o considera necesară și deosebit de importantă. În 1862, el constatând nivelul slab al forțelor productive ale țării, scria că „țara noastră ... trebuie să ia măsuri pentru înflorirea agriculturii, meseriilor și a comerțului, că ce este până acum este foarte rău; mai ales industrierii (meșterii, meseriașii) sunt amenințați cu stingerea totală”⁶⁹³.

Gradul de dezvoltare, nivelul progresului unei țări, afirma adeseori Barițiu, depinde, în primul rând, de existența unei industrii, care să valorifice cu înaltă eficiență toate genurile de resurse de care dispune o țară. Încă din primii ani ai publicisticii sale, în 1839, scria că: „Toată nenorocirea noastră stă într-aceea că noi nu știm lucra produsele patriei noastre, lâna cea bună nu știm să o spălăm bine și o și trimitem la fabrici străine, ca lucrând-o, să ne-o dea pănură gata cu prețul împărțit, încă și mai mult. Mătasa nu vrem să o prăsim și să o lucrăm în țară, unde pe la ținuturile cele mai călduroase, pe Târnăvi și Mureș, s-ar putea lucra ca și în Italia Fabrici n-avem domnilor!”⁶⁹⁴. Deci, dacă Transilvania ar fi avut fabrici, ea ar fi fost în stare nu numai să prelucreze resursele sale naturale, ci să și lichideze consecințele

⁶⁹² *Idem*, an XXXIX, nr. 19, 20/8 III, 1876.

⁶⁹³ *Idem*, XXV, nr. 4, 13 ian. 1862.

⁶⁹⁴ *Idem*, II, nr. 18, 28 mai 1839.

schimburilor neechivalente, care erau provocate tocmai de lipsa unei industrii corespunzătoare.

Analizele lui Barițiu cu privire la situația industriei Transilvaniei au evidențiat – alături de cele ale altor intelectuali români – pericolul la care era supusă această ramură a economiei naționale din partea concurenței industriei țărilor cu economie de piață dezvoltată în general, dar mai ales din partea Austro-Ungariei, care, de fapt, tindea să rezerve Transilvaniei rolul de piață furnizoare de materii prime. Barițiu susținea categoric și faptul, că cerurile economice dominante din țările mari și bogate nu sunt cointerestate în dezvoltarea industriei în țările rămase în urmă din acest punct de vedere. În articolul intitulat: „De la Buzău românesc”, publicat în 1852, Barițiu scria: Tributarea fabricilor, intereselor celor dintâi, (întreprinzătorilor din țările industrializate n. ns. T.I.) când cheltuim cu toții în afară și nu câștigăm nimic de la străini nici pe cât cheltuim atunci și eu și oricare altul ca parte a totului, avem dreptul a reflecta la răul ce întâmpinăm la toți pașii⁶⁹⁵. Era vorba și în acest caz de consecințele negative ale schimbului neechivalent dintre țările agrare și cele cu industrie dezvoltată, care le transformau tot mai mult pe cele din prima categorie în anexe agrare.

Credincios principiului explicării și răspândirii în mase a ideilor luminate și a necesității luării unor măsuri de apărare a industriei și meseriilor naționale, George Barițiu afirma într-o dizertație intitulată „*Idei fugitive despre industria de casă și industria mică*” următoarele: „Am ajuns ... într-o epocă când industria mare străină din alte țări mult mai civilizate și mai avute ia industriei noastre celei mai mici de înaintea nasului tot materialul crud⁶⁹⁶. Afirmatia a fost făcută în fața Adunării Generale a Asociației transilvane, în august 1877, la care participau delegați din toată Transilvania și invitați de peste Carpați, chiar în anul în care Fabrica de hârtie de la Zărnești, la care Barițiu a lucrat 25 de ani, a dat faliment. Barițiu voia ca întreprinzătorii români să lucreze în conformitate cu noile exigente antreprenoriale ale capitalismului, nu cu metode tradiționale aplicate în perioada trecerii de la feudalism la capitalism.

După ce fabrica de la Zărnești a fost vândută de consorțiul negustorilor români unui consorțiu săsesc, care deținea fabrica de hârtie de la Petrești, tot din Transilvania, Barițiu a continuat să abordeze foarte des în scrierile sale problematica industrialismului, demonstrând că românii trebuie să devină o națiune industrială, iar Transilvania o țară industrializată. Necesitatea industriei decurgea tocmai din importanța sa vitală în crearea unor forțe productive înalt dezvoltate pentru orice țară.

⁶⁹⁵ *Idem*, XV, nr. 28, 9 aprilie, 1852.

⁶⁹⁶ Transilvania X, nr.19, 1877, p. 226.

El a fundamentat necesitatea dezvoltării industriei, plecând de la importanța ei în comparație cu celelalte ramuri ale economiei naționale, cât și de la studierea relațiilor ce se stabilesc în cadrul diviziunii internaționale între țările industrializate, care sunt și bogate și cele agrare, care în covârșitoarea lor majoritate sunt țări sărace. Gradul de dezvoltare al economiei naționale depinde, în primul rând, de existența unei industrii care să prelucereze și să valorifice resursele naturale ale unei țări. Dar valorificarea bogatelor resurse era condiționată de existența, alături de o industrie extractivă și de existența unei industrii prelucrătoare chemată să valorifice într-un grad mai înalt resursele naturale ale Transilvaniei și să lichideze importul unor produse ce puteau fi obținute în interior la costuri mult mai reduse. Lipsa unui număr important de fabrici, priva Transilvania nu numai de posibilitatea de a-și prelucra mare parte din avuțiile naturale, vândute străinilor sau pur și simplu pierzându-se pentru economia națiunii.

Barițiu a sesizat și a analizat greutățile pe care le întâmpinau țările care încercau să-și dezvolte o industrie proprie, puternică. În lupta inegală dintre aceste categorii de țări șansa era de partea celui puternic din punct de vedere economic, a marelui capital. „Industria cea mare a țărilor înaintate – scria el – este vrăjmașa de moarte a industriei la care se încearcă țările agricole”⁶⁹⁷.

Această afirmație despre lipsa de simpatie a reprezentanților țărilor bogate și a lipsei lor de menajamente față de țările începătoare în domeniul industrializării, se bazau pe analiza unor evoluții ale industriei transilvănene de-a lungul unei bune perioade de timp. El arată că în lupta de concurență dintre țările cu industrie bine articulată și industria Transilvaniei „din vechile 60 de pănurării (postăvării) și flanelării au mai rămas la Brașov și Sibiu în 1880 vreo 6 bucăți bunicile și alte 20 care vegetează dintr-o zi în alta. Tot așa, - adăuga el, vedem că s-a întâmplat și în România cu câteva fabrici de stearină, de postăvărie, de bere, de lemnărie, de cărămidă etc. care au căzut una după alta”⁶⁹⁸.

Subliniind unele greutăți interne întâmpinate în industrializarea lor de către țările agricole, G. Barițiu enumera, printre altele:

- a) insuficiența forței de muncă bine calificată;
- b) lipsa de fabrici constructoare de mașini;
- c) insuficiența acumulărilor de capitaluri;
- d) nivelul înalt al dobânzilor etc.

„Cel mai mare pericol pentru fabrici care se fac în țările agricole – scria economistul ardelean – vine de la lipsa de lucrători exercitați în

⁶⁹⁷ Observatorul II, nr. 104, 29/10 I, 1880.

⁶⁹⁸ *Idem*.

nenumăratele ramuri ale fabricațiunei, de la lipsa de uzine (făurării, fundării), de mașine, de la lipsa de capitaluri ieftine cu cel mult 6% și în ultima analiză, de directori”⁶⁹⁹. Lipsa de directori i-a dat mare bătaie de cap lui Barițiu și compatrioților săi. Directorii recomandați celor de la Zărnești, de către proprietarii marilor fabrici din apus s-au dovedit fie nepricepuți, fie bețivi, fără caracter în general, spionau în favoarea fabricii de la care proveneau, deși primeau salarii cu mult mai mari de la fabricile din țara în care erau angajați. Aceasta l-a făcut pe învățatul român să propovăduiască toată viața sa ideea că industrializarea – rațională și eficientă – este o necesitate stringentă pentru țările slab dezvoltate din punct de vedere economic; ea fiind chemată să joace un rol vital în crearea condițiilor ridicării unui standard de viață, modern, îndestulat și civilizat pentru poporul român.

Românii aveau condiții și surse pentru a stabili o configurație corespunzătoare întemeierii unei industrii naționale.

Promovând ideea industrializării Transilvaniei, publicistul român a demonstrat că ea își poate crea o configurație proprie în conformitate cu condițiile pe care le avea. El a ajuns la concluzia că în această parte a țării pot fi create multe ramuri industriale. Recomanda să se analizeze bine condițiile înainte de a se construi o fabrică. Manifestând optimism în această direcție, cere însă doar prudență, studierea atentă și respectarea unor condiții prealabile care să favorizeze procesul industrializării.

Considera că pentru construirea unei fabrici noi era necesară prezența forței de muncă în număr corespunzător, cu toate că „mașinăriile scutesc o mare mulțime de mâini omenești: în cele din urmă însă chiar fabricarea, așezarea, conducerea, supravegherea și dirijarea lor cer un număr însemnat de brațe vii”⁷⁰⁰. Era un sfat bazat pe experiența proprie exprimată în articolul: *Despre fabrici cu referință către Transilvania*, publicat în anul 1857, anul terminării construcției și începerii producției la fabrica de hârtie din Zărnești, ale cărei lucrări de edificare au fost coordonate de el, în calitate de director economic și comercial. Experiența și observațiile la fața locului în peregrinările prin fabricile apusene, l-au învățat însă, că fără personal calificat, nu se poate construi o industrie dezvoltată, avansată, în nicio țară din lume. Erau necesari oameni calificați care să posede un anumit minim de cunoștințe practice și teoretice. Dar pentru aceasta era necesară dezvoltarea unei rețele de școli tehnice în care tineretul să învețe chimia, matematica, fizica etc. „Generațiile june, scria el, să se arunce cu tot zelul asupra

⁶⁹⁹ *Idem.*

⁷⁰⁰ Gazeta Transilvaniei, XX, nr. 91, 21 nov./1857.

științelor naturale întru toate ramurile lor, iară câțiva tineri să-și aleagă de studiu specialitatea geologia, ca și alții chimia și însăși alții tehnica”⁷⁰¹.

Românii din Transilvania aveau de luptat în problemele învățământului cu o administrație străină, ostilă oricărui progres social-cultural al lor. De aceea, eforturile lor trebuiau să fie cu mult mai intense decât ale celorlalte naționalități conlocuitoare, care erau sprijinite de stat. „Patria noastră – constata scriitorul român – încă se află până acum din nenorocirea ei în categoria țărilor lipsite mai de tot ce numim științe reale și practice”⁷⁰². Peste patru ani, Barițiu era obligat de situație să constate în ședința plenară a „Astrei” că: „... În zilele noastre decurge în toată Europa o luptă mai grea sau mai ușoară între așa numitele științe umanoare și între cele reale, între gimnazii și școli reale, între poezie și matematică, între retorică și chimie, între facultățile filozofică și teologică de una parte și politehnică de altă parte. Ardelenii, ungurenii, moldo-românii n-au luat parte până acum la acea luptă a științelor, ei au rămas în această privință înapoia tuturor ... trebuie să mărturisim, că științele matematica și fizica au fost tratate prin toate școlile confesiunilor sau la locul cel din urmă, sau nu au fost propuse nicidecum. Tinerimea noastră mai niciodată nu știa pentru ce învață matematica și științele naturale, dacă cumva le învață, iar școlile reale până ieri, alaltăieri, nici de nume nu ne erau cunoscute”⁷⁰³. Trebuia deci, după părerea lui Barițiu, să fie depășită acea concepție dominantă a vremii care considerau că cele mai bune profesii erau acelea de avocați, preoți, ofițeri, funcționari în administrația de stat ș.a. Românii aveau nevoie atât de școli tehnice medii, cât și de școli tehnice superioare, dar și de școli profesionale, de ucenici, calfe etc. Era una din cele mai importante condiții pentru crearea și apoi funcționarea unei industrii bazată pe tehnica nouă, superioară, la nivelul vremii de atunci. „Nici un capitalist – îndemna publicistul român – să nu se apuce de vreo fabricație, mai înainte de a-și câștiga el însuși teoria în școală și prin făcute înadins”⁷⁰⁴. Aceasta tocmai pentru a nu fi nevoie să se aducă și directori din străinătate, care nu-și dădeau interesul pentru a obține performanțe corespunzătoare, la nivelul celor de unde proveneau.

La înființarea unei noi fabrici, Barițiu recomanda să se țină seama de legăturile și conjuncturile economice internaționale și de cele locale. „Numai acele fabrici pot spera înflorirea în țările noastre, care își vor propunea lucra

⁷⁰¹ *Idem*, XXXIV, nr. 7, 4 II/23 I 1871.

⁷⁰² *Idem*, XXIV, nr. 81, 14 X/1861.

⁷⁰³ *Idem*, XXVIII, nr. 77/1865.

⁷⁰⁴ *Idem*, XX, nr. 84, 23 oct. 1857.

din materii crude ce se află pe pământul țării”⁷⁰⁵. În Transilvania, după părerea sa, dacă se ținea seama de cerințele comercianților, care aveau legături cu exteriorul, dar și de cerințele populației autohtone erau posibile și necesare „țesăturile de in și de cânepă, funării, cartonării ... straie, pălării, fabrici de vopsele, fierării și lemnării felurite, sticlării, vase de pământ, zahăr, mărfi de lux”⁷⁰⁶.

Dintre toate fabricile înființate, cele mai mari șanse le-au avut - după constatările lui Barițiu, până în deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea -, cele de hârtie. „Până acum – ne informa el în acest sens – în Ardeal au reușit numai fabricile de hârtie de care avem vreo 15, iară acestea avură norocul mai vârtos cu aceea că hârtierii ca de 150 ani în coace s-au făcut mai mulți de aici din țară, că materialele s-au aflat ieftine, în țările vecine nu s-au putut întemeia mori de hârtie atât din lipsa oamenilor cu științele cerute, cât și din lipsa materialelor, care pe acolo nici într-un pătrar de veac nu se va afla”⁷⁰⁷. De fapt, aici Barițiu considera, că una din cauzele succesului fabricilor de hârtie ardeleni a fost așezarea lor lângă piețe bune existente în Moldova și Muntenia. Dar, pentru o bună rentabilitate pentru întemeierea de fabrici de hârtie și pentru alte produse nu erau suficiente numai prezența forței de muncă calificată, cerere mare pe piețele vecine sau apropiate de materia primă. Pentru reușita întreprinderilor mai erau necesare încă multe alte condiții: drumuri bune, apă suficientă și de bună calitate, combustibil apropiat ieftin și de bună calitate, materiale de construcție corespunzătoare etc.

În timpul vieții lui Barițiu au fost câteva crize economice și depresiuni economice, care au perturbat economia unor țări sau a Europei în întregime. Pentru evitarea unor pierderi provocate de crizele economice, Barițiu recomanda constructorilor de fabrici să-și creeze rezerve de capital în vederea asigurării funcționării continue a producției și a încasării profiturilor.

Legat de condițiile de vânzare a produselor fabricate, Barițiu recomanda: „Acurata examinare și cunoaștere a piețelor vecine și a prețurilor la care a-i să-ți vinzi fabricatele tale”⁷⁰⁸. Piața cea mai importantă pentru industria Transilvaniei, observa Barițiu, era legată de Moldova și Țara Românească. Legăturile economice ale Ardealului cu celelalte principate românești, spunea el, combătând afirmațiile adversarilor, care încercau să le minimalizeze, constituiau o condiție esențială pentru dezvoltarea industriei transilvănene. „Unde sporesc manufacturile și se ridică industria? Acolo,

⁷⁰⁵ *Idem*, XX, nr. 91, 21 dec. 1857.

⁷⁰⁶ *Idem*, VIII, nr. 38, 10 V/1845.

⁷⁰⁷ *Idem*, XX, nr. 91, 21 noi./1857.

⁷⁰⁸ *Idem*.

explica Barițiu, unde importățiunea productelor crude și exportățiunea celor prelucrate este neconținută. Acesta este un adevăr pipăit. Pentru ce este Brașovul mama industriei transilvănene și importul de căpetenie atât al comerțului levantin, cât și al celui activ? Negreșit pentru aceea, pentru că în Brașov sunt cei mai mulți negustori români, care importă produsele crude din Orient și exportă cele prelucrate în Orient”⁷⁰⁹.

Cât privește configurația industrială a Transilvaniei, publicistul ardelean face propuneri referitoare la industria extractivă cu diferite ramuri ale sale: metale feroase și neferoase, cărbuni etc. efectuarea de prospecțiuni geologice pentru cunoașterea rezervelor și intensificarea folosirii lor industriale. Propune și crearea unor întreprinderi metalurgice mai mari pentru construirea unor piese mai mari etc. „Să așteptăm – scria el – până când țara noastră încă va avea câteva turnătorii de fier, pentru că încă mașinăriile cele mai grele, precum căldări, roate, fuse de roate, suluri (volte) ș. a. să le poată trage mai de aproape și pe lângă oareșcare garanție; iară dacă cumva se frânge, să se poată restaura ori repara mai curând, mai ușor și mai ieftin, încât transportul depărtării marine și economia timpului să rămână de câștig”⁷¹⁰.

Într-o formă rezumativă cu privire la posibilitățile și condițiile creării de fabrici în Transilvania, Barițiu afirma că aice „se vor putea face multe feluri de fabrici însă numai în cea mai de aproape generațiune, adică în curs de 15-20 de ani următori”⁷¹¹. El spera că într-o asemenea perioadă românii transilvăneni nu vor mai fi „tot numai tributari ai celorlalte popoare europene ... pe calea industriei și a comerțului”⁷¹².

Acordând o atenție deosebită construcției de fabrici în Transilvania, învățatul român nu a neglijat, însă, nicidecum rolul și importanța meseriilor și a industriei de casă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Barițiu a demonstrat adesea că industria de casă și meseriile îndeplineau în perioada amintită încă un important rol economic și social. În *Idei fugitive despre industria de casă și industria mică* și în *Legea pentru meserii. Țehuri, corporațiuni*, ambele publicate de Barițiu în „*Gazeta Transilvaniei*” și „*Transilvania*”, el considera că industria de casă și meseriile reprezintă un mijloc de folosire într-un grad mai mult a forței de muncă în agricultură, dându-i ocupație în timpul iernii sau a sezoanelor ploioase. Avea în vedere că în averea națională se pierde anual milioane de fl. m. c. din cauză că poporul nu știa cum să-și valorifice mineralele de care dispunea, nu știa cum

⁷⁰⁹ *Idem*, an XIII, nr.2, 5 I/1850.

⁷¹⁰ *Idem*, XX, nr.91, 21 nov./1857.

⁷¹¹ *Idem*.

⁷¹² *Idem*.

să-și valorifice forța propriilor brațe în mod eficient. Mulți țărani își cumpărau, pe bani buni, de la speculanți de pe piață, numeroase unelte agricole, precum aratre, roate, leuce, juguri, furci de lemn, linguri de lemn, fuse etc. Banii cheltuiți pe aceste unelte dacă ar fi fost economisiți puteau fi cheltuiți pentru a cumpăra obiecte de mai mare complexitate pe care țăranii nu le puteau executa. Utilizarea unor materii prime de care dispuneau țăranii în confecționarea unor obiecte însemna, la rândul său, o valorificare mai eficientă a lor, deci câștiguri mai bune.

Dar Barițiu a înțeles, în același timp, că insuficienta dezvoltare a meseriilor la români are și cauze social-istorice. Încă în 1860 el scria: „românul, luat peste tot unde se află el, a fost până acum sau numai „serv” (iobag, clăcaș) sau numai „domn” (boier); iar meseriaș, neguțător, „jupân” a fost numai ici, colea. Cu alte cuvinte: românul avu aristocrați și țărani, iar orășeni prea puțini; el avu preoți, administratori și soldați, țărani agricultori, iar clasa de meseriași le lipsea. Agricultura cu toate ramurile ei a fost izvorul principal și cel mai plăcut a subzistenței lui materiale”⁷¹³. În împrejurările celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea menținerea unui popor numai la condițiile de existență, create de o singură ramură de producție – agricultura – echivala, după părerea lui Barițiu – a expune poporul respectiv la pericolul pierderii independenței sale economice și politice și, în cele din urmă la dispariția lui.

În scopul evitării acestei perspective, țările slab dezvoltate erau obligate să-și creeze o puternică economie cu o industrie puternică, agricultură înalt productivă, rețea de comerț corespunzătoare, drumuri și căi ferate bune, școli și Academie, institute de cercetare și instituții de cultură de înaltă ținută etc.

Toate acestea nu se puteau crea, după părerea lui Barițiu, în mod spontan, fără intervenția conștientă a rațiunii umane, fără o organizare socială și politică rațională, realizată și subordonată unor principii democratice, de colaborare între oameni, de libertate și egalitate.

În străduința sa de a demonstra necesitatea unei industrii moderne, înalt mecanizate, economistul român, s-a străduit să elaboreze *Opinii cu privire la politica economică* ce ar putea fi promovată în acest scop.

IV. Opinii cu privire la politica economică

La începutul activităților sale publicistice, Barițiu a pledat pentru o completă libertate în domeniul vieții economice, atât în relațiile economice interne, unde domina feudalismul, cât și în cadrul relațiilor economice

⁷¹³ *Idem*, XXIII, nr.2, 12 I/1860.

externe. „Meseriile și toată industria nu înflorește, scria el, decât acolo unde stăpânirea este dreaptă și toată libertatea patrioților respectată ... Unde domnește libertatea, orice cumpănire a cutarei meserii poartă în sânul său și contracumpăra (concurența) ...”⁷¹⁴.

Activitatea și străduințelor lui Barițiu – expresie a poziției burgheziei în dezvoltare, militantă pentru ideea libertății industriale – avea un caracter puternic antifeudal. „Liberă trebuie să fie – scrie el în consens cu economiștii din țările apusene economic dezvoltate încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea – dacă are să sporească, iară nu restrânsa de mâini ... monopole. Industria are să fie a patriei, iar nu a unei națiuni sau mai bine a unei clase privilegiate, dacă este să o scape din prinsoarea ce o apasă de veacuri”⁷¹⁵. Pe plan intern, critica lui Barițiu era îndreptată, în primii ani ai vieții sale publicistice, împotriva îngrădirilor corporatiste, țehale și feudale, pe plan extern, el luptă împotriva măsurilor prohibitive ale imperiului austriac, care stânjeneau dezvoltarea economică a Transilvaniei, mai ales prin îngreunarea legăturilor cu celelalte două țări românești, de care depindea activizarea vieții sale economice.

Urmărirea atentă a efectelor pe care le-a avut concurența industriei țărilor dezvoltate, înalt industrializate asupra țărilor ce se străduiau să-și creeze și ele o industrie proprie, l-au determinat pe Barițiu să treacă de la convingeri liberschimbiste la convingeri protecționiste. La această schimbare de convingere au influențat și observațiile sale atente cu privire la efectele negative pe care le-a avut convenția comercială a României cu Austro-Ungaria (1875-1885) asupra economiei țării noastre. Contactul cu scrierile unor reprezentanți ai burgheziei, a curentului industrializării și politicilor protecționiste din România, care preconizau ideea protejării industriei de către stat (D. P. Marțian, P. S. Aurelian, M. Kogălniceanu, A. D. Xenopol) au influențat și ele asupra evoluției lui Barițiu de la liberschimbism la protecționism. În ultima parte a activității sale, Barițiu își exprimă clar părerea că industria, pentru a se dezvolta în țările în care este slabă sau la începuturi, are nevoie de ajutorul statului atât în plan intern, cât și pe plan extern. Statul trebuie să intervină cu elaborarea unor „legi înțelepte”, prin care să se consolideze „creditul privat”, să se asigure „legalitatea democratică” etc. Dar tocmai aceste condiții, explica Barițiu, lipseau Transilvaniei, unde „în loc de ajutor” din partea statului, acesta însuși (era) cufundat în datorii sugrumătoare”⁷¹⁶ cum se exprima el într-un articol publicat în mai multe numere ale Gazetei Transilvaniei din anul 1876.

⁷¹⁴ *Idem*, an VIII, nr. 59, 23 VII/1845.

⁷¹⁵ *Idem*, XIII, nr. 2, 5 ian.1850.

⁷¹⁶ *Idem*, XXXIX, nr. 19, 20/8 III/1876.

Statul, susținea publicistul român, este obligat, în interesul cetățenilor săi, să ia măsuri de apărare și încurajare a dezvoltării industriei naționale nu numai pe plan intern, ci și pe plan extern în relațiile cu alte state. Cu deosebire statele cu industrie mai slab dezvoltată era recomandabil să ia astfel de măsuri de apărare a industriei lor. Aceasta, explica Barițiu, deoarece „Sistema liberschimbistă ... omoară chiar și în fașă orice încercare de industrie națională și face aproape cu neputință viața chiar a micii industrii domestice, care a existat la noi din timpuri imemorabile”⁷¹⁷. El sesiza că sistemul vamal liberschimbist, preconizat de către marile cercuri financiare devenite dominante în ultimele decenii ale secolului al 19-lea, urmarea „să sugă, să spolieze și ruineze comerțul, agricultura, peste tot prosperitatea altor state”⁷¹⁸. Să nu uităm, că economistul nostru, scria aceste concluzii în penultima decadă a secolului al XIX-lea, când se formează câteva mari puteri colonialiste, care luptau deja nu numai pentru cucerirea de colonii, ci și pentru cucerirea unor state dezvoltate din Europa. Dealtfel puterea economică a oligarhiilor financiare îi era deja cunoscută lui Barițiu în ultimii ani ai vieții sale.

George Barițiu s-a alăturat curentului protecționist, care milita împotriva concurenței ruinătoare exercitată de marile capitaluri străine. Ca și Petre S. Aurelian, Dionisie Pop Marțian, A. D. Xenopol ș. a., el dezvăluie caracterul demagogic al teoriilor liberschimbiste promovate de unii economiști și politicieni, scriind că aceasta „poate să fie foarte frumoasă ca ideal, în realitate în viața practică a celor mai multe popoare și staturi, aplicarea ei ar denota sclavia sigură și moarte națională prin sărăcirea poporului respectiv. Aurelian (P. S. Aurelian n. n.) combate această teorie cu argumente precum nu mai făcuse înaintea dânsului nici unul din publiciștii români”⁷¹⁹.

Barițiu nu preconiza o politică economică rigidă. El preconiza taxe de vamă diferențiate. Cele mai mari taxe la propunerea la importul de obiecte de lux. Protecționismul însă, pentru el, nu era un scop în sine, ci un mijloc de a „proteja agricultura și industria statului prin vămi mai mari sau mai scăzute în contra concurenței străine”⁷²⁰.

La poziția de susținere al protecționismului a lui Barițiu au aderat un mare număr de militanți naționali din Transilvania, care au susținut și ei, ca și întemeietorul presei românești transilvănene, orientarea unor importante

⁷¹⁷ Observatorul, VI, nr. 3, 12/24 I/1883.

⁷¹⁸ *Idem*.

⁷¹⁹ Costin Murgescu, *Un economist român reprezentativ al secolului său: Petru S. Aurelian, Studiu introductiv la cartea: Opere Economice. Texte Alese de P. S. Aurelian (1967)*, p. 63.

⁷²⁰ *Ibidem*.

cercuri economice din regatul român spre protecționism. Amintim doar câțiva dintre ei: Ion Roman, Nicolae Cristea, Dimitrie Comșa, Partenie Comșa ș. a.

Economistul român a preconizat și alte forme de susținere a încercărilor românești transilvănene de a-și crea o industrie proprie și o rețea dezvoltată de meserii și industrii de casă. El a fost animatorul principal al primei expoziții economice a românilor transilvăneni organizată de *Astra* în 1862 la Brașov, a ținut o serie de conferințe în cadrul Adunărilor anuale ale *Astrei* despre importanța meseriilor și a industriei, despre dezvoltarea învățământului tehnic și economic, a publicat cea mai extinsă literatură economică pe tema industriei și rolul ei în viața economică și națională; în crearea unor condiții optime de trai a unei națiuni. A susținut, prin *Astra* și prin alte mijloace trimiterea de tineri la învățătură în vederea însușirii tehnicilor necesare creării unei economii cu o industrie, agricultură și sistem bancar corespunzătoare necesităților timpului. Prin munca și priceperea sa Gh. Barițiu a contribuit la înființarea primei fabrici moderne de hârtie a românilor transilvăneni. A condus această fabrică timp de douăzeci de ani.

Și aceasta nu este totul pe linie economică. Barițiu a fost preocupat de dezvoltarea agriculturii, a transporturilor feroviare și pe apă, a sistemului bancar, al cărei cofondator a fost, împreună cu Visarion Roman.

V. Importanța agriculturii și căile modernizării ei în viziunea lui George Barițiu

Publicist înzestrat cu înalte calități profesionale și morale, un adevărat profesionist, Barițiu nu putea – și nici nu s-a gândit în condițiile în care trăiau și munceau românii transilvăneni în secolul al XIX-lea -, să ocolească problemele sociale, naționale și cele legate de progresele tehnice ale agriculturii românești din secolul al XIX-lea. Agricultură ca ramură a economiei naționale ocupa locul principal în economia Transilvaniei veacului 19. Iar problemele legate de condițiile de viață ale populației agrare, alături de problema națională a românilor, erau probleme fundamentale, care își cereau rezolvarea în mod imperios.

În elucidarea problemelor agriculturii și depistarea căilor de dezvoltare a ei, învățatul român a pornit, în primul rând, de la rolul pe care îl îndeplinea aceasta în contextul ramurilor de producție ale Transilvaniei, țară în care industria era slab dezvoltată. De asemenea, el a făcut și o profundă analiză a relațiilor agrare atât în condițiile feudalismului, cât și a acelor relații complexe, încurcate și încărcate de obligații apăsătoare, care s-au stabilit între țărani, foștii șerbi și foștii mari proprietari unguri.

Explicând importanța agriculturii ca ramură a producției, publicistul român scria: „... Agricultura ... este mama bună a comerțului și a industriei ... fără de care celui mai bogat din lume ... nu-i rămâne altceva decât a roade în loc de pâine ... aur și argint”⁷²¹. În lipsa industriei, a unui comerț și transporturi corespunzătoare, singura avuție capitalizată, singura bază materială era pământul, produsele și rezervele stocate, care circulând, prin vânzare-cumpărare, asigurau și banii necesari schimburilor, acumulărilor de capital în numerar în vederea aprovizionării cu alte bunuri produse de industrie și meserii. Aici Barițiu dezvoltă o concepție fiziocratică târzie, procedeu întâlnit mai des în stadiile inițiale ale dezvoltării economiei capitaliste, când agricultura încă era considerată ramura hotărâtoare a economiei naționale, ceea ce – l-a condus pe Barițiu la concluzia că „în țări agronomice, precum sunt ale noastre, pământul, vitele și brațele proprii sunt adevăratul capital, din al cărui venit bine și înțelepțește administrat se poate susține cea mai mare parte a locuitorilor”⁷²². Deci o agricultură bine administrată, productivă va permite dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale, iar acestea, la rândul lor, vor îmbunătăți și ele starea materială a populației din alte ramuri ale economiei naționale.

Realitatea transilvăneană în domeniul agriculturii, nu-i furniza lui Barițiu o situație și privesc corespunzătoare, care să-l mulțumească. Înainte de 1848, Barițiu a aflat o agricultură în care dominau relațiile de proprietate, bazate pe relațiile dintre stăpânii feudali ai pământurilor și iobagi, șerbi lipsiți de orice proprietate, obligați să muncească până la 204 zile și mai mult pentru marii proprietari funciari. Feudalismul, bazat pe munca forțată, neremunerată conform eforturilor depuse contribuia la menținerea în înapoiere a agriculturii întregului principat. Desființarea iobăgiei la 1848 a fost incompletă, formală, au rămas și dăinuit puternice rămășițe feudale. O asemenea situație necorespunzătoare i-a dat prilej lui Barițiu, ca după aproape trei decenii după 1848, să spună că de la desființarea iobăgiei au trecut 30 de ani, cu toate acestea s-ar înșela cine ar crede cum că iobăgia și în realitate este desființată. Iar în 1880, într-un studiu intitulat *Legile agrare și executarea lor în Transilvania*, publicat în „*Observatorul*”, își puneia iarăși întrebarea „Au nu asudă și astăzi în brazda domnească ca și înainte cu 50 de ani, o mulțime de așa numiți zilieri și curteni (termeni vechi feudali: Inquilini et curialistae – explicația lui Barițiu) pe care legile defectuoase i-au lăsat până astăzi încurcați”⁷²³. Procesele ruinătoare pentru populația agrară românească intentate de către foștii

⁷²¹ Gazeta Transilvaniei, XIX, nr. 71, 9 IX, 1856.

⁷²² *Idem*, XXVII, nr. 79, 9 sept./1856.

⁷²³ *Observatorul*, III, nr. 12, 9/21 II/1880.

feudali cu ajutorul cărora au mai acaparat o parte din pământuri, păduri și pășuni, cheltuirea sumelor încasate din despăgubiri în alte scopuri decât cele productive în vederea dezvoltării agriculturii, scutirea foștilor și actualilor mari proprietari funciari de impozite și trecerea aceloră asupra țărănimii, erau cauze importante ale înapoierii agriculturii în Transilvania. El demonstrează cu ajutorul datelor statistice că la cauzele amintite, se adaugă proasta gospodărire a moșiilor, care se mai găseau încă în proprietatea unor mari proprietari maghiari. Toate acestea duceau și la o slabă productivitate a terenurilor agricole, lucrate în continuare cu metode tradiționale înapoiate, după principiul: „așa a făcut tata așa voi face și eu”.

Asemenea stare necorespunzătoare impunea, demonstra George Barițiu, necesitatea luării unor măsuri energice pentru dezvoltarea și în Transilvania a unei agriculturi la un nivel înalt, de mare productivitate. Mai întâi măsuri social-economice de restructurare a proprietății și apoi tehnico-economice de modernizare a exploatărilor agricole. Barițiu demonstra, în multe din materialele publicate pe tema agriculturii, că nivelul dezvoltării acesteia – poate fi stabilit numai comparându-l cu nivelul de productivitate al agriculturii altor țări, iar prețul pământului se stabilește în funcție de nivelul productivității. Într-un articol intitulat *Date statistice în legătură cu contribuțiunile din 1864*, ilustra, prin câteva date statistice următoarea situație din monarhia habsburgilor: În Austria de Jos erau 3.432.576 de iugăre de pământ în valoare de 3.065.220.162 florini; în Austria de Sus erau 1.892.643 de iugăre în valoare totală de 411.956.699 fl; în Ungaria 31.397.991 iugăre în valoare de 2.361.980.355 fl., în timp ce în Transilvania cele 8.261.255 de iugăre valorau numai 251.607.514 florini. În aceste cifre comparative – explica analistul român – trebuie să bată orișicui la ochi acea diversitate înfricoșată a prețurilor pământului productiv care vi se arată la fiecare aruncătură de ochi⁷²⁴. Pentru a îmbunătăți situația agriculturii românești din Transilvania erau necesare măsuri multiple, mai întâi măsuri social-economice de restructurare a proprietății și mai apoi tehnico-economice de modernizare a exploatărilor agricole.

Rolul proprietății. Importanța gospodăriilor mici și mijlocii în agricultură

Barițiu a militat, în întreaga sa viață activă, împotriva stărilor sociale nedrepte, a societății împărțite în clase dominante – accentul l-a pus pe feudalism și sclavagism – și clase dominate. A criticat formele de preluare prin multiple căi a rezultatelor muncii lucrătorilor agricoli precum: robote,

⁷²⁴ „Gazeta Transilvaniei”, XXVIII, nr. 15, 8 III/1864.

renta în natură, renta în bani, dreptul nobililor de cârciumărit, de morărit, obligațiile țăranilor de a transporta recolta cu vitele lor etc. etc. Aceste obligații decurgeau din stările feudale existente în Transilvania de-a lungul mai multor veacuri. Erau relații sociale, care înainte de revoluția de la 1848, dominau în mod absolut relațiile dintre iobagi, în marea majoritate români, dar și unguri și secui și marii proprietari, în marea lor majoritate unguri. Reformele agrare din timpul revoluției de la 1848 și cele din 1853 și 1854, care i-au urmat nu au rezolvat problemele agrare în Transilvania. Iobagii, țărani români în primul rând, au fost din nou înșelați, umiliți cu reforme incomplete, care în loc să sporească averea lor funciară le-au micșorat-o. *Deci problema agrară exista în continuare.* Ea trebuia rezolvată. Includerea Transilvaniei în circuitul mărfar internațional impunea, cu necesitate, crearea unei producții agrare bazată pe relații libere între producătorii agricoli, între ei și restul societății. Trebuia creată o proprietate agrară liberă, să circule prin operații comerciale și proprietățile funciare: pământ arabil, păduri, pășuni etc. *Studierea mecanismelor sociale* prin care s-ar fi putut realiza în acea perioadă a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea – l-au condus pe Barițiu la concluzia că pentru aceasta este nevoie de un cadru social, care prin mecanismele sale să permită această reformare în agricultura transilvăneană. Acest cadru social îl constituia, în concepția lui Barițiu, existența unor proprietari privați, proprietari de suprafețe funciare mijlocii și mici, dar totuși posesori de loturi de pământ, care să le asigure o valorificare rațională, profitabilă și o existență de sine stătătoare a fiecărei gospodării agricole. În acest scop erau necesare măsuri de apărare, întărire și dezvoltare a proprietăților posesorilor de suprafețe mici și mijlocii. El a pornit în această problemă de la ideile principiilor susținătorilor proprietății private, de la necesitatea întăririi ei, constituind baza prosperării oricărei colectivități umane. Pentru economistul român poporul fără proprietate, care nu tinde să se facă proprietar nu poate fi liber, nu are patrie, ci e pururea servul și sclavul altuia. Observând procesul de ruinare a unui însemnat număr de producători agricoli în Câmpia Transilvaniei patriotul român, dă semnalul de alarmă împotriva acestui fenomen avertizând că „... dacă câmpenii nu vor înceta să-și vândă pământul (și încă cu prețuri de rușine), în o sută de ani nici un român nu va mai rămâne pe aceste locuri”⁷²⁵. Barițiu îi îndemna pe producătorii – mici și mijlocii – să țină cu „mână de fier” proprietatea de pământ câștigată, să nu vândă loturile de pământ pe care le obținuseră prin împroprietărire, moștenire sau cumpărare. Aceste idei cu privire la proprietate au o orientare antifeudală, îndreptate împotriva aristocrației, care se opunea împroprietăririlor înainte de 1848/1854 sau căuta să smulgă din

⁷²⁵ *Idem*, XXIX, nr. 45, 23 VI, 1866.

nou, prin diferite metode „și acele proprietăți dobândite de țărani după aceste date. Proprietatea micilor producători agricoli constituia în concepția lui Barițiu și un mijloc de apărare împotriva ruinării și proletarizării acestora și a emigrării. Ea era și un factor de întărire a elementului românesc în lupta împotriva măsurilor de deznaționalizare întreprinse de statul maghiar.

Însușirea și acumularea de proprietăți funciare, de proprietăți agricole în general constituia numai un prim pas spre îmbunătățirea stării materiale a țaranului român. Erau necesare, în continuare, reforme agrare profunde în întregul sistem de relații agrare a românilor din Transilvania. „Reforme binefăcătoare în agricultură – scria el după o călătorie „De la Oradea la Brașov”, referitor la unele urmări pozitive în urma împrumutării țăranilor după 1848 – încep a prinde rădăcini și a pătrunde jos până la poporul țăran; totodată iubirea și silința pentru câștigarea de proprietăți zăcătoare crește neîncetat, iarăși prin același instinct, șoptește fiecăruia cunoscutul adevăr secular, cum că cel ce are pământ are și patrie, sau: pe atât am patrie, pe cât am proprietate de pământ”⁷²⁶. Împrumutarea, însușirea de proprietate privată, cu circulație liberă între indivizi, contribuiau, după observațiile lui Barițiu, la întărirea unor calități de mic întreprinzător, la întărirea unor calități manageriale, ce influențau dezvoltarea economiei de schimb, de natură capitalistă. Românii devenind proprietari de pământuri, păduri, pășuni, făceau un pas înainte spre înaintarea spre economia liberă, spre democrație, spre libertatea de a învăța, de a se folosi liber de capacitățile lor intelectuale și forța fizică, pe care și-o puteau vinde contractual ca pe orice marfă, puteau și ei să se mute dintr-un loc în altul, să emigreze, obțineau drepturi politice etc.

Pentru întărirea proprietății agricole, economistul român, propune ca statul să adopte legi care să apere proprietatea, legi silvice, protocoale pentru moșii, poliție de câmp, comasarea fără abuzuri din partea moșierilor și a organelor administrative. Aceste măsuri ar fi creat condițiile ca agricultura să se dezvolte într-un grad mai mare, iar agricultorii ar fi fost stimulați să adopte metode mai raționale și mai eficiente de agricultură.

Lui Gh. Barițiu i-a fost cunoscut și fenomenul de ruinare a micilor producători în toată diversitatea sa, l-a analizat, evidențiind multe consecințe sociale negative, pe care le avea acesta asupra stării materiale și sociale a populației agrare. În publicistica sa, economistul român a inserat de multe ori aspecte ale ruinării micilor producători agricoli. Dăm în acest sens doar câteva date dintr-un articol, publicat în ziarul său „*Observatorul*”. El arăta că între 1 ian. 1870 și 1 ianuarie 1880, populația agricolă a acestora a scăzut de la 4.338.261 de suflete la 3.669.117 suflete, adică cu 669.114 locuitori.

⁷²⁶ *Idem*, XXI, nr. 70, 22 noiembrie, 1858.

Majoritatea celor ce dispăreau din rețeaua de agricultură, trebuia căutată în procesul de ruinare al populației agrare prin intermediul camelilor, pe calea proceselor urbariale, a speculațiilor unor agricultori, care-i înșelau pe țărani în fel și chip. După ce-și vindeau vitele, țăranii, explică publicistul român, numai având cu ce-și lucra pământul îl vindeau și pe acesta. Unii din ei nu au apucat să-l vândă, ci li s-a vândut pământul de către organele de stat și de executori fără a fi întrebați. A observat că în timp ce unii – cei mai mulți – își pierdeau pământul, alții își sporeau proprietățile. A numit acest proces: „mobilizare a teritoriului”. A observat și faptul că mulți proprietari mari și-au pierdut și ei moșiile din cauza unei proaste gospodăririi, a risipei și a luxului exagerat.

Constatând și analizând fenomenul de ruinare și dispariție a unor gospodării agrare, mai ales a celor mici, Barițiu s-a străduit să dea și soluții de frânare a acestui proces, de întărire a gospodăriilor mici și mijlocii, de creștere, de fapt, a viabilității producției agrare a românilor transilvăneni.

Micii producători agricoli trebuiau să aibă, după părerea lui Barițiu, prioritate la obținerea creditelor de ipotecă, față de marii proprietari, deoarece ei nu au nevoie de sume mari, împrumută numai în cazuri excepționale: secetă, prețuri scăzute, incendii, pentru cumpărare de pământ etc. Proprietatea mică de pământ – arăta el - este o ipotecă mai bună, micul proprietar plătește mai regulat decât cel mare etc. În scopul înființării și dezvoltării creditului, publicistul român a recomandat adeseori ca agricultorii români să înființeze asociații de credit, instituții de asigurare etc.

Barițiu a militat atât pentru îmbunătățirea stării materiale a țăranimii române, cât și pentru ridicarea nivelului ei cultural. Presa înființată și condusă de el a fost folosită pe larg de el în acest scop.

Cu privire la căile dezvoltării agriculturii

După 1854, agricultura Transilvaniei a pășit tot mai mult pe calea dezvoltării economiei de schimb. Această tendință a fost favorizată de creșterea cererii de produse agricole în urma creșterii piețelor interne ale Transilvaniei și ale intensificării legăturilor sale cu piețele externe. Cerealele din Transilvania erau exportate și peste hotare, în țări cu industrie dezvoltată ca Franța, Germania, Belgia, Elveția etc. Construcția căilor ferate a creat și în Transilvania o conjunctură favorabilă prețului grânelor de care au profitat moșierii și gospodăriile sătești de proporții mai mari, formate după 1848/49 și 1854. În contrast cu dezvoltarea tehnicii agricole pe unele moșii, masa țăranimii continua să lucreze în condițiile unor tehnici și procedee agricole înapoiate, nedispunând de mijloace financiare necesare pentru procurarea de unelte și mașini. Țăranii încă practicau asolamentul trienal. Uneltele utilizate

de ei erau, din cauza sărăciei, cu mult rămase în urmă. Pentru îmbunătățirea situației agriculturii, Barițiu propunea ca sistemul de ogor cu pârlă să fie înlocuit cu un sistem de asolament rațional, care să contribuie la sporirea producției agricole. Propunea culturi intensive de cereale asociate cu îmbunătățirea raselor de animale, diversificarea creșterii vitelor, crearea de noi ramuri în interiorul fiecărei gospodării precum: legumicultura, cultura pomilor, a viței de vie, creșterea păsărilor, albinăritul etc.

Barițiu a susținut cu multă hotărâre necesitatea îmbunătățirii calității cerealelor românești. Într-un articol intitulat *Agricultura în țările locuite de români*, din anul 1881, el atrage atenția că scăderea calității grâului produs de români este cauza că acesta nu avea preț bun pe piețele internaționale. Propune deci măsuri de îmbunătățire a calității grâului și a altor cereale, în vederea întăririi capacității de concurență a acestora pe piețele din apusul Europei.

Sesizând scăderea producției de grâu și a înrăutățirii calității, Barițiu arăta, în același articol de mai sus, că aceasta se datorează metodelor înapoiate, neevoluante folosite în agricultura românească din ultimul sfert de veac al secolului al XIX-lea. „Pământul nostru – remarcă el – e de o fertilitate așa de extraordinară, încât nici nu întrebuițăm îngrășarea lui artificială. Clima e din cele mai priincioase pentru dezvoltarea plantelor fructifere. Prin urmare cauza ne constă în modul de a ne produce. În adevăr, vedem cultura foarte înapoiată. Arăturile se fac superficial, fără adâncimea necesară ... semințele sunt proaste, nealese, necăutate. Instrumentele agricole sunt încă primitive. Culegerea holdelor nu se face destul de repede”⁷²⁷. Această modalitate de a produce cereale de slabă calitate ducea la scăderea prețului lor. Erau necesare măsurile de îmbunătățire a calității cerealelor. Erau necesare și măsuri organizatorice pe scară mare: înființarea de depozite pentru semințe bune, introducerea de instrumente agricole de calitate și înaltă productivitate, vinderea semințelor de bună calitate la un preț bun țăranilor, înființarea de exploatare tip – ferme model - pe moșiile statului etc.), care ar fi dus la creșterea producției.

Condițiile geografice și economice ale Transilvaniei, a explicat adeseori G. Barițiu, erau favorabile creșterii vitelor. Erau necesare însă în acest scop îmbunătățiri ale metodelor zootehnice. Pentru hrana vitelor propunea să se introducă sistemul cultivării furajelor perene, cu ajutorul cărora să se poată hrăni vitele ținute în grajd și vara, această metodă având avantaje mari în comparație cu creșterea extensivă a animalelor. Acolo unde era posibil, el propunea să fie înlocuită creșterea oilor cu creșterea vitelor mari cornute. Barițiu a constatat că industria la românii din Transilvania,

⁷²⁷ Observatorul, IV, nr. 55, 8/20 VII/1881.

deși slab dezvoltată, era asociată în viața românilor cu o agricultură și mai înapoiată. Aici se făceau investiții de capital mult mai reduse și decât în industrie și meserii. De aici și concluzia lui Barițiu, că ambele sectoare fundamentale ale economiei transilvănene aveau nevoie de mari investiții în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea

În acest scop era necesară dezvoltarea științelor agricole și a unor cercetări, științe aplicative etc.

Pentru el, *știința aplicată – reprezenta un mijloc de sporire a producției agricole și rentabilizarea ei.*

Tehnica agricolă perfecționată, zootehnia, fizica, chimia, selecționarea semințelor și selecționarea raselor de animale exercitate rațional, cu pricepere în agricultură, respectând o anumită metodologie, spunea el, va permite sporirea producției și, în consecință reducerea prețurilor pe kilogram. „Pâinea ... numai atunci va fi ieftină – afirma Barițiu – când agricultura va prospera întru toată puterea cuvântului. Nici agrii de arătură, nici livezile de fânate, nici viile și cu atât mai puțin vitele nu se cultivă până acum după un metod mintos, sau, cum îi zicem rațional, căci puținele economii de model au pătruns până acum în prea puține țări cu exemplul lor cel de toată lauda”⁷²⁸.

Barițiu, recomanda agricultorilor din toate ramurile de activitate ale acestui sector ca lucrătorii agricoli „să producă spice mai multe, mai grăunțoase ..., iar pentru scopul acesta se cer științe foarte solide, atât teoretice cât și practice”⁷²⁹. Aceste metode și cunoștințe sunt necesare cu atât mai mult în Transilvania, care avea un nivel slab dezvoltat al industriei. El se ralia, în același timp punctelor de vedere ale economiștilor din țările înalt dezvoltate economic, care considerau că, națiunile care nu știau să lucreze pământurile, neavând nici industrie nu le rămânea altceva, nimic, decât că mai curând sau mai târziu să fie asimilate și cucerite de către altele, care în cele mai multe cazuri se erijau de prietene ale lor.

În scopul dezvoltării agriculturii, a o face mai productivă, pământul mai fertil și chiar mai ușor de lucrat, se impunea, în mod obligatoriu, cu o strictă necesitate aplicarea științei și în această ramură de producție „Cu ajutorul luminelor științei și pe lângă o viață regulată și muncitoare, producția pământului patriei noastre se poate cel puțin întrei, o parte mare a pământului trecut în cadastru neproductiv se poate face desigur productiv aducător de foloase esențiale”⁷³⁰. Aceste idei exprimate la mijlocul secolului al XIX-lea erau expresia unei temeinice însușiri de cunoștințe teoretice cu

⁷²⁸ Gazeta Transilvaniei XIX, nr. 71, 9 IX/1856.

⁷²⁹ *Ibidem.*

⁷³⁰ *Idem*, an, XXIV, nr. 95, 2 dec., 1861.

privire la rolul și perspectivele agriculturii. Ele exprimau ideile unor reprezentanți înaintați, dornici de progres ai elitelor intelectuale ale burgheziei românești în perioada când se făcea trecerea societății de la feudalism la liberalism, iar pentru românii transilvăneni, se puneau și bazele unei organizări instituționale pentru eliberarea națională de sub dominația monarhiei austro-ungare.

Barițiu a avut însă o viziune de ansamblu asupra economiei naționale pe care o considera un organism complex, multilateral, cu sectoare și ramuri interdependente, care se sprijineau unul pe altul, se interconționau, iar lipsa unuia din întregul organism imprima un ritm lent dezvoltării celor pe care se sprijinea economia unei națiuni. De aceea, el a fost preocupat și de sectoarele legate de circulația mărfurilor și produselor de la un agent economic la altul, care, obligatoriu trebuiau să se perfecționeze și ele, pentru ca o economie naturală să funcționeze perfect, avantajos și deci profitabil: transporturile, comerțul și sistemul bancar.

VI. Revoluționarea transporturilor și urmările ei asupra vieții social-economice și culturii spirituale în viziunea lui G. Barițiu

Pentru a înțelege mai bine contribuția lui George Barițiu la dezbateră și elucidarea problematicii căilor ferate în cea de a doua parte a secolului al XIX-lea în Transilvania vom reproduce câteva idei dintr-un paragraf anterior al acestei lucrări pe care l-am intitulat: „George Barițiu, pionier al construirii de căi ferate în Transilvania”.

Scriind despre necesitatea unei rețele de căi ferate, care să străbată tot globul pământesc, el, învățatul român visa la o lume universală, o pace generală și durabilă, o economie globalizată, la o colaborare strânsă între popoare pe plan economic și spiritual, dar și la o colaborare strânsă între toți savanții lumii în vederea universalizării științei și culturii destinate îmbunătățirii vieții și traiului întregii omenirii.

Drumurile de fier, prevedea Barițiu, vor apropia mările și continentele între ele; între națiuni și popoare se va instaura un climat de pace, bunurile necesare tratării unor afecțiuni, sau menținerii sănătății vor ajunge în timp util pe masa consumatorului. Toți vor ajunge în același timp către izvorul științei sau către izvorul sănătății. Negustorii vor avea căi de comunicație directe, nu vor mai fi obligați să înconjoare sute sau chiar mii de kilometri pentru a ajunge la destinație. Negustorii și fabricanții germani, englezi, francezi, olandezi își vor scurta și drumurile către Asia, America etc.

Barițiu prevedea și schimbări în domeniul structurilor sociale, a profesiunilor, unele vechi profesii vor dispărea, vor fi însă create altele noi

necunoscute în trecut. Prevedea schimbări în domeniul religiei, istoriei, matematicii, schimbări între diferite regiuni ale pământului, scurtarea timpului de călătorie de zeci și poate sute de ori etc. Circulația se va face nu numai în scopul unor afaceri, ci și pentru a învăța, pentru a se cunoaște oamenii între ei ș.a.ș.a.

Instalarea liberei circulații a mărfurilor, spera Barițiu, va contribui și la libertatea circulației a oamenilor, la libertatea circulației ideilor, a științei și culturii, a savanților din diferite părți ale globului pământesc etc.

Dar, preocupările lui Barițiu cu privire la transporturi, nu s-au limitat numai la o singură ramură a acestora. El a privit această ramură în toată complexitatea și importanța sa, încă din timpul primei călătorii la București, în anul 1836 sau când relatează despre unele călătorii în Ungaria înainte de 1847. În aceste călătorii, el vorbea și analiza starea și modul de întreținere a drumurilor, observând avantajele drumurilor bune și dezavantajele celor rele, despre preocuparea organelor de stat, în unele cazuri, de a avea drumuri bune, sau despre dezinteresul lor în a construi drumuri și șosele noi, de a le repara pe cele vechi etc.

Dar Barițiu a atras atenția asupra schimbărilor în domeniul transportului nu numai în cazul celui rutier și a celui pe căi ferate. El este unul din primii ziariști români care a atras atenția și a explicat schimbările revoluționare ale transportului pe apă. Mai ales a trecerii de la corăbieria cu pânze la transportul fluvial și maritim cu ajutorul aburului.

În calitate de cetățean al monarhiei austriece, Barițiu a venit în contact cu preocupările perfecționării transporturilor în domeniul fluvial pe Dunăre, despre a cărei modernizare a luat contact în călătoriile sale la Viena, iar mai târziu la Budapesta în Ungaria și Bratislava în Slovacia.

Spre exemplu, într-un număr al Gazetei de Transilvania, ziaristul român, însera un scurt articol intitulat: *Călătoria cu vase de abur pe Dunăre*, în care informa publicul român că „Guvernul Austriei face toate câte sunt de trebuință spre a înlesni acest puternic drum de apă și prin aceasta a da viață mai mare negoțului său. Și până acum – constata ziaristul român – sunt frumoase foarte și vasele de abur le vezi pline cu neguțatori turci și greci”⁷³¹.

Ziaristul român era deja convins, că într-un viitor apropiat, comerțul răsăritului, al orientului va opta și va alege din toate căile și drumurile pe acela al Dunării către Europa, iar mulțimea fabricatelor și a manufacturilor austriece se va îndrepta către târgurile din răsărit cu câștiguri pe care în trecut nici măcar nu le visau.

⁷³¹ Gazeta de Transilvania, II, nr. 44, 22 x, 1839.

Și aceasta încă nu era totul. Condițiile erau mult superioare celor efectuate pe drumurile și șoselele din trecut. Pe vasele cu abur, pasagerii, explica ziaristul român, vor călători în condiții de eleganță, rapiditate ș. a. Totodată, el informează publicul cititor, că se vorbește de construirea unui canal Cernavodă-Constanța, pentru a scurta drumul cu patru zile până la Constantinopol⁷³².

Revenind peste câteva luni asupra acestei informații, Barițiu adaugă că societatea fluvială, proprietara vaselor de plutit a anunțat că va executa canalul amintit și că în curând se va putea călători de la Cernavodă la Kustendje (Constanța), dar ea nu va părăsi drumul pe la Galați, atât timp cât starea apei fluviului la Sulina o va îngădui. Apăruse însă și atenționarea că Sulina rușilor e în primejdie de a se umple cu nămol⁷³³. Și atunci navigația pe Dunăre se va folosi de canalul Cernavodă-Constanța!

Revoluția de la 1848/49 și războiul civil care i-a urmat au întrerupt preocupările ardelenilor cu privire la constituirea de căi ferate. Problema a fost reluată în anul 1850, când s-a format un comitet al sașilor, pentru studierea unei căi ferate care să treacă de la Oradea-Cluj-Brașov spre România. În acest comitet al sașilor a fost cooptat și George Barițiu din partea comercianților români.

El a făcut din Gazeta Transilvaniei o adevărată tribună de informație în favoarea construirii căilor ferate și în Transilvania unde, construcția de căi ferate a luat o anumită amploare abia după 1867. Construcția de căi ferate s-a dezvoltat aici cu o întârziere de peste patru decenii față de Anglia, iar față de Austria, sub dominația căreia se găsea în acea perioadă, cu aproape trei decenii. Deși progresul industriei și intensificarea circulației mărfurilor cerea în mod imperios dezvoltarea și modernizarea transporturilor, timp de aproape trei decenii forțele retrograde formate din aristocrația funciară și unii reprezentanți ai breslelor și corporațiilor săsești s-au opus construcțiilor de căi ferate în Transilvania, ceea ce a frânat mult dezvoltarea forțelor productive ale acestei părți din țara noastră, menținută mult timp sub dominație străină. Complicatele relații social-economice și naționale, fricțiunile ce se manifestau între grupele de interese sociale și naționale, au împiedicat mult timp aceste construcții ale căilor ferate.

George Barițiu a analizat situația nefavorabilă în care se găsea Transilvania din punctul de vedere al drumurilor de fier în raport cu țările avansate, atât înainte de 1848, cât și după evenimentele acestui an. El a luat atitudine critică împotriva celor ce o mențineau în această stare necorespunzătoare din punct de vedere economic, demonstrând, cu

⁷³² *Ibidem*.

⁷³³ *Idem*, nr. 11/10 III, 1840.

argumente convingătoare necesitatea imperioasă a unei rețele corespunzătoare și intereselor românilor din toate țările locuite de ei. Cel mai bine corespundea scopurilor pentru care opta Barițiu calea ferată Oradea, Cluj, Brașov, care să facă apoi prin Câmpina, Ploiești joncțiunea cu cele din România. O asemenea cale ferată, care ar fi făcut joncțiunea cu calea ferată din România, le-ar fi permis transilvănenilor să-și valorifice cu mare eficiență resursele naturale și umane de care dispuneau. Dar până se va ajunge la acest rezultat, la aplicarea lui în practică în Transilvania va mai trece o perioadă destul de îndelungată. Între cercurile interesate în construcția căilor ferate se va duce o aprigă luptă. Obiectivul acestei lupte va fi în principal nu întrebarea: dacă să se construiască sau nu căile ferate? Problema principală era pe unde să se construiască, ce traseu să parcurgă o cale ferată. Încurcatele relații naționale au complicat foarte mult problemele oportunității unui traseu sau altul de căi ferate. Aceasta, vom vedea, a întârziat mult construirea căilor ferate ardelene.

În anii 1850 și 1860, Gh. Barițiu a continuat o intensă activitate publicistică în care a militat atât în favoarea construirii de căi ferate în Transilvania, cât și pentru determinarea realizării celui mai favorabil traseu pentru dezvoltarea economiei transilvănene. Publicistica sa a cuprins multe comentarii și studii la „Memoriul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov pentru introducerea unei căi ferate din Brașov în Valachia până la Dunăre”⁷³⁴.

Întrucât conducerea Camerei de Comerț și Industrie se găsea în mâna sașilor, documentele și întreaga corespondență se realizau în acea perioadă în limba germană. Doar unele documente se traduceau și în limba română; așa se proceda cu Rapoartele anuale ale Camerei. Deși „Memoriul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov pentru introducerea unei căi ferate ...” din 1855 nu a fost tradus în limba română, el nu a rămas necunoscut publicului larg românesc. Este meritul lui George Barițiu de a fi publicat largi extrase din conținutul aceluia în „Gazeta Transilvaniei” din Brașov.

În „Gazeta Transilvaniei” referindu-se la „Memorialul Camerei Comerciale din Brașov” pentru tragerea unui drum de fier de la Brașov în Țara Românească (căreia sașii îi spuneau Valachia), Barițiu scria că: aceea e o „carte ... a cărei cuprins trebuie să-i intereseze în cel mai înalt grad pe tot

⁷³⁴ *Memoriu al Camerei de Comerț și Industrie din Brașov Pentru introducerea unei căi ferate din Brașov în Valachia până la Dunăre*, Brașov, 1855, tipărit la Johann Gött. Lucrarea se găsește în manuscris în limba germană, la Arhivele Statului din Brașov. În traducere românească realizată în întregime „Memoriul ...” se găsește în lucrarea: *Unitatea economică a României reflectată în publicații și documente brașovene în perioada 1848-1918*, lucrare de doctorat, întocmită de ec. Alin Claudiu Matran, Cluj-Napoca, 2003, pp. 259-306.

patriotul iubitor de cultură și înaintarea patriei sale. Tocma pentru aceasta nu lipsim a face și aici câteva extracțiuni din acel Memorial publicat de cameră”⁷³⁵. George Barițiu a făcut în adevăr extrase din Memoriul Camerei Comerciale, care se bazau pe o seamă de promisiuni ale casei imperiale de la Viena.

Ce promitea casa imperială și sperau transilvănenii că se va realiza în curând? Casa imperială, printr-o patentă din 1854, care luase hotărârea construirii de căi ferate peste toată monarhia promitea să prelungească linia de la Timișoara la Arad și Sibiu apoi până la Brașov de unde să se întindă până la hotarul Țării Românești. Patenta împărătească recunoaște, relatea Barițiu, că scopul căilor ferate austriece, nu va fi satisfăcut, nu va fi suficient, decât dacă acel drum ferat nu se va întinde și prin Țara Românească până la Dunăre pentru că așa apusul Europei peste Paris și Viena să comunice direct, deci fără întreruperi cu Marea Neagră și de aici încolo cu răsăritul. „Atunci și numai atunci comerțul către levant (Răsărit) va scăpa de acele piedici, pe care le întâmpină cu plutirea pe Dunăre, atât în cap de iarnă când aceeaș e înghețată, cât și vara când e secetă mare, apoi și prin scopolii (stâncile) și vultorile de la Poarta de Fier la Orșova; când din contra pe un drum ferat manufacturile și fabricatele europene se pot trimite peste tot cursul anului până la Constantinopol, în toată Asia Mică și până în Persia, iară din acea parte a lumii să se tragă produsele crude”⁷³⁶. În această situație, explica Barițiu, reprezentanții Societății de plutire cu abur pe Dunăre, care în acea perioadă deținea monopolul transportului din Viena în Levant, atât la transportul de mărfuri cât și la călători, stabilind prețuri mari – o realitate de care se plângea pătura socială a meseriașilor și comercianților – datorită concurenței căilor ferate vor fi nevoiți să reducă prețurile. De aceeași părere erau și consulii austriece din Galați și Brăila, care considerau prețurile percepute de societatea de navigație o „frână a comerțului levantin”. Deci condiția reducerii costurilor de navigație pe Dunăre, dar și a transporturilor pe uscat, era construirea unor căi ferate concurente. Primul pas spre realizarea acestui obiectiv era aducerea căii ferate ungare de sud-est în stare de funcționare până la Timișoara, până la 31 dec. 1856 – în conformitate cu articolul 3 din 12 ianuarie 1855. „O privire generală pe hartă arăta că linia cea mai dreaptă de la Pesta și Timișoara la Brăila sau Galați (și deci Marea Neagră) trece prin Transilvania peste Sibiu și Brașov. Dar organele statale din Austria și Ungaria până în septembrie 1855 (Data apariției „Memoriului Camerei ...”) nu prevăzuseră încă niciun termen de realizare pentru că nu încheiaseră încă contracte în acest sens.

⁷³⁵ „Gazeta Transilvaniei”, nr.104, 31 XII/1855.

⁷³⁶ *Ibidem*.

Totuși reprezentanții C. C. I. B., prevedeau că ea se va realiza, în mod sigur. Aceasta însemna că venise vremea ca imperialii să se gândească și la o cale ferată de la Dunăre spre Brașov, care să treacă prin Țara Românească de la Galați și Brăila până la Brașov, unde să se unească cu viitoarea cale ferată Brașov-Sibiu-Timișoara.

Conducerea Camerei de Comerț și Industrie din Brașov și-a fixat ca scop „să realizeze o cale ferată de la Dunăre, prin Valachia, până la granița austriacă” (transilvăneană).

Barițiu, începând din anul 1855 și după aceea a sprijinit din toate puterile acțiunea „Camerei Comerciale ...” din Brașov în acțiunile ei de implicare în procesul construirii căilor ferate din Transilvania. În timpul elaborării „Memoriului ...”, dar mai ales, după publicarea lui, în 1855, el a făcut cunoscut textul acestuia, l-a comentat și explicat în presa la care colabora. Prefațând apariția „Memoriului ...”, Barițiu scria cu puțin timp înainte de apariția lui, negustorii brașoveni, deși nu au avut în anii anteriori afaceri prea prospere (din cauza războiului Crimeii din 1853-1855), totuși „publicul neguțătoresc începe a simți mai mult ca oricând altădată lipsa de comunicațiune mult mai iute decât am avut-o până acum. Telegraful, de exemplu, face servicii bune în mai multe privințe comerciale, un drum ferecat însă, care ar ieși pe la Brașov-Buzău către Brăila și ne-ar pune în vecinătate nemijlocită cu Marea Neagră ar face din Brașov cu totul altceva din ceea ce este până acum”⁷³⁷. Barițiu constată, ca și reprezentanți ai Camerei Comerciale din Brașov că din Transilvania există bune posibilități pentru a ieși prin munți și a face legătură cu Țara Românească, de unde apoi trenurile să se îndrepte spre București și de acolo până la porturile maritime de la Dunăre: Brăila, Galați și Giurgiu.

În Memoriul Camerei Comerciale se vorbește despre două posibile ieșiri din Transilvania în Țara Românească: de la Sibiu drumul ferat transilvan ar putea trece prin defileul Oltului, iar din Podești ar putea-o lua trenul în direcție estică spre Pitești și apoi la București.

Cea de-a doua posibilitate era ca trenul să ajungă la Brașov și de acolo calea ferată se putea scoate prin pasul Buzăului ... fără a întâmpina obstacole majore.

Autorii „Memoriului C. C. I. B. cu privire la construirea unei căi ferate din Brașov ...” nu-și exprimă opțiunea pentru o cale de intrare sau alta în Țările române. Ei lasă această opțiune pe seama organelor competente, care spun ei, „făcând abstracție de considerentele strategice, punctul de vedere național-economic și comercial va fi decisiv în judecarea răspunsului la această întrebare”.

⁷³⁷ *Idem*, XVIII, nr. 62, 3 august/1855.

Totuși, autorii „Memoriului” sunt siguri că luarea în considerație a „punctului de vedere național-economic, îi va convinge pe autorii proiectului căii ferate că Brașovul este, din toate locurile de comerț din sud-estul Transilvaniei, cel mai apropiat de Galați și Brăila, că în mod natural întregul comerț al Transilvaniei se conectează cu principatele dunărene și provinciile turcești, că materiile prime trec de acolo prin Brașov, spre interiorul imperiului austriac, că produsele realizate în Brașov și în părțile sudice și estice ale Transilvaniei sunt expediate din Brașov spre principate ... că dacă trenul ar ieși pe la Sibiu, s-ar izola de la comerțul cu Levantul întreaga parte sud-estică a Transilvaniei, dar pe de altă parte alegând Brașovul, Sibiuul și-ar păstra importanța de până acum și fiecare părticică s-ar bucura de binefacerile căilor ferate care traversează pe toată lungimea Transilvaniei și ajunge pe drumul cel mai scurt La Galați și Brăila; astfel orice nepartnic trebuie să recunoască, că cel mai indicat punct de ieșire pentru a lega Transilvania de Valachia este Brașovul”⁷³⁸.

George Barițiu, ca membru al diferitelor comitete și delegații, dar și ca publicist a avut o contribuție esențială la popularizarea *Memoriului Camerei Industriale* din Brașov pentru introducerea unei căi ferate din Brașov în Valachia până la Dunăre.

Dar ca ardelean, în primul rând, ca român ardelean, G. Barițiu considera că introducerea unei căi ferate de la Brașov până la Galați și Brăila trebuie sprijinită, deoarece, ea va deveni foarte avantajoasă pentru economia Transilvaniei. În acest scop, el a scris o serie de articole în „Gazeta Transilvaniei” din anul 1856, sub titlul general: „Din Memoriul Camerei Industriale din Brașov, despre drumul de fier”.

El și-a motivat acest ciclu de articole prin faptul că; după ce s-a ocupat de Brașov ca un centru de comunicațiune, a devenit foarte necesar ca locuitorii Transilvaniei să cunoască și importanța orașelor Brăila, Galați și Giurgiu, pentru a cunoaște la ce se pot aștepta inițiatorii Căii Ferate din Ardeal de la acele piețe și porturi.

Mai întâi le-a prezentat cititorilor o situație statistică despre numărul de corăbii și volumul poverilor în tone anuale care au vizitat și staționat în:

⁷³⁸ Vezi Alin Claudiu Matran, *l. cit.*, p. 263.

Portul Brăila pe o serie de ani			De la același port suiră în mare		
Anii	Corăbii	Povara în tone	Anii	Corăbii	Povara în tone
1847	1.568	261.871	1847	1.517	255.730
1848	1.089	189.542	1848	1.516	191.404
1849	564	98.215	1849	556	98.576
1850	710	130.874	1850	721	139.153
1851	1.053	198.604	1851	1.651	198.412
1852	1.605	314.908	1852	1.602	313.374
1853	1.231	178.514	1853	1.229	178.027
1854	98	?	1854	Oprit	Oprit

La Brăila, adăuga Barițiu, mai umblă corăbieria cu vapori și încă pe Dunăre în sus și în jos. În anul 1851 au făcut 6 vapoare 115 curse, în anul 1852: 97, în 1853 au umblat 10 vapoare de 106 ori și tot atâtea care au mers și în sus; iar comunicațiunea între Brăila și Galați fu întreținută prin vaporul *Loydului Danubio*. Afară de vapoare mai umblă pe Dunăre un însemnat număr de corăbii, cum se numesc de Dunăre. Numărul acelor corăbii de ex. în anul 1852 era de 453 cu putere pentru o povară de 45.000 tone din aceleași, 2 austriece, 46 moldavo-românești, 82 grecești, 15 ioniene și 308 bulgărești, care toate făcură în același an călătorii de 1.300 până la Brăila, mai vârtos cu bucate (cereale), însă și cu lână, sare și cu „alți mai mulți articoli”. În anii 1853 și 1854 comerțul cu aceste corăbii din cauza blocadei a fost foarte redus, nota ziaristul român.

Prețul mărfurilor care intră în Brăila „din sus și din jos”, se ridică, după datele statistice de care dispunea economistul român, la suma de 5-6 milioane fiorini în monedă convențional. Cele mai multe mărfuri care se descarcă în Portul Brăila, nu rămân acolo, „ci se strecoară înlăuntrul țării, așa că înființându-se odată drumul de fier, o sumă mare din acestea s-ar încărcă de pe corăbiile umblătoare pe șinele drumului spre a se înainta mai spre interiorul țării și chiar până în Transilvania și mai departe. Întocmai s-ar întâmpla și cu corăbiile care s-ar descărca la Galați și Brăila. Prețul mărfurilor care iese din Brăila, pe Dunăre, calcula Barițiu, se ridică (în sus și în jos) la 6 milioane f. m. c., la care se adaugă comerțul de mărfuri de tranzito din țări străine „Mai în scurt daravera totală, care se face în și prin portul Brăila taie până acum peste câte un an din cei mai buni de la 12 până la 18 milioane f. m. c.”⁷³⁹.

Într-un alt număr al „*Gazetei ...*”, Barițiu ne dă mai multe informații despre comerțul Țărilor Românești pe Dunăre, ilustrând cu date din portul Galați:

⁷³⁹ „Gazeta Transilvaniei”, nr.5,XIX, 19 I/1856.

Numărul corăbiilor cu vapori și cu catarguri intrate în Galați de pe mare au fost:			Corăbii ieșite cu marfă de la Galați spre Marea Neagră:		
Anii	Corăbii	Cu tone	Anii	Corăbii	Cu tone
1847	795	131.796	1847	764	125.204
1848	441	82.563	1848	450	82.294
1849	552	107.387	1849	507	149.909
1850	571	98.523	1850	446	102.261
1851	1.020	169.106	1851	1.010	168.561
1852	1.088	202.681	1852	1.077	201.497
1853	1.485	166.498	1853	1.159	113.845
1854	201	31.125	1854	201	31.125
În plus vaporul „Danubio” întreține comunicația între Galați și Brăila, iară vaporul rusesc (până la 1854 între Galați și Odesa.			În plus comunicația pe Dunăre în sus și în jos se întreține nu numai cu vapoarele, ci și cu curse sau (pe slavonește) cârbace, de care, pe la anul 1852 erau 850 cu peste 31.247 tone, iară în 1853 de frica războiului au fost mult mai puține, unele au fost duse în 1854 la Izmail, folosindu-le pentru treburile lor de transporturi.		

Prețul mărfurilor importate pe mare la Galați a fost:		Prețul mărfurilor exportate de la Galați în afară:	
Anii	Valoarea mărfurilor importate (florini și coroane)	Anii	Florini, coroane
1847	11.626.740 f. cr.	1847	14.493.397,39
1848	7.207.399	1848	5.543.000
1849	7.405.800	1849	5.124.600
1850	11.761.150	1850	4.428.220
1851	8.458.692	1851	5.425.491
1852	12.685.301	1852	6.617.178
1853	11.162.914	1853	6.384.675
1854	2.978.160	1854	1.693.679
Pe lângă acest import de pe mare, Galațiul și pe cel de uscat, pentru care însă Barițiu nu avea atunci date.		Pe la Galați trec iarăși turme mari de oi ale ardelenilor în Dobrogea spre iernat și se întorc și spre vâratice tot pe acolo. Multe turme de oi, cai, capre treceau în Bulgaria, pe la Giurgiu, Oltenița, Călărași, Gura Ialomiței, Galați și Brăila. Barițiu prevedea că Giurgiu, deși avea până în anul 1855-1856 un comerț mai puțin însemnat, i se prevedea și lui un viitor comercial important, viitorul lui va fi al unui important port comercial. Mărfurile importante pe la Giurgiu, scria Barițiu au atins suma de 8.625.530 florini m. c. destinate mare parte pentru capitala București, iară la export s-au vândut prin portul Giurgiu mărfuri în sumă de 4.482.040 m. c.	

În încheierea acestor articole, în care a publicat extrase din „Memorialul
Camerei Comerciale ...”, George Barițiu scria: „Iată acesta este în extras

înțelesul Memorialul Camerei Comerciale și Industriale din Brașov, prin care aceeași se silește a dovedi lumii, că un drum ferecat trecător prin Transilvania până la Galați și Brăila (în două ramuri) își are al său viitor bun, ceea ce trebuie să recunoască oricare a pătruns mai cu deadinsul în împrejurările acestor trei țări vecine”⁷⁴⁰.

Barițiu a avut o atitudine foarte favorabilă față de „Memorialul Camerei Comerciale din Brașov ...”, deși conducerea acesteia se găsea în mâna sașilor, care pe de o parte au colaborat cu el, pe de altă parte l-au supus la multe șicane, l-au supus multor privațiuni de a-și exercita drepturile cetățenești, presa sa fiind, uneori, supusă unor canoane foarte severe.

În realizarea celor două căi ferate, aceea care ar fi venit de la granițele imperiului și va trece prin Brașov, unde se va întâlni cu altă cale ferată, care venea din Țara Românească de la Galați și Brăila prin București, Ploiești, Barițiu vedea posibilitatea unui mare avânt al economiei din centru și sud-estul Europei. Această zonă, credea el, și lucrul era posibil, ar fi cuprins cele trei țări românești, legăturile seculare dintre ele s-ar fi intensificat, economia lor ar fi avansat, apropiindu-se de aceea a țărilor mai dezvoltate din imperiul austriac. Țările Române ar fi fost cuprinse într-un circuit, care le-ar fi accelerat creșterea economică, valorificarea superioară, rentabilă a avuțiilor naturale și a forței de muncă de care dispunea.

Să nu uităm, că în acel an a început să funcționeze și fabrica de hârtie de la Zărnești, fabrică mare, mecanizată, care avea nevoie de piață de desfacere, piață pe care o vedea, în primul rând spre Țările Române și a celor din Balcani, inclusiv a unei mari piețe, aceea a Turciei.

Slaba dezvoltare a industriei, în general, din cele două țări române de peste Carpați, Barițiu nu o considera o piedică în dezvoltarea comerțului acestora. Accelerarea și creșterea volumului relațiilor comerciale, garantată de rețeaua de cale ferată, va impulsiona și creșterea industriei în Țara Românească și Moldova. Unele materii prime nu vor mai fi exportate în stare brută, ci prelucrate și cu rentabilitate sporită.

Starea de spirit optimistă a lui George Barițiu, era influențată și de lista posibililor colaboratori și participanți la „extinderea trenului Brașov - Valachia?” propusă de „Memorialul Camerei Industriale din Brașov”.

În prima variantă „Memorialul ...” prevedea o posibilă și bună colaborare între guvernul imperialilor austrieci și cel al Valachiei prin construirea unei societăți particulare pe acțiuni, care „va fi sprijinită de cele două guverne prin asigurarea forței de muncă gratuită sau prin garantarea unui venit din dobânzi pe un anumit număr de ani – în interesul țărilor lor”.

⁷⁴⁰ Vezi: Gazeta Transilvaniei XVII, nr.62/3 VIII/1855; XVII, nr. 104/31 XII/1855; XVIII, nr. 5, 19 I/1856; XVIII, nr. 6, 21 I/1856.

A doua cale prevedea: „Concesiunea unei societăți pe acțiuni pentru îndeplinirea scopului propus va fi desigur sprijinită de ambele guverne”.

„Camera ...” își baza această propunere de înființare a acestei societăți „Pe interesele tuturor acelor care trebuie să-și dorească extinderea acestei căi ferate cât mai curând posibil” (cele două guverne, societatea particulară feroviară austriacă, en-grosiștii din Viena și provinciile care au legături comerciale cu Levantul, comercianții și micii meseriași din Transilvania, comercianții din Valachia, Casele de Comerț și fabricanții din Anglia, Franța, Belgia.

Camera de comerț și industrie, cerea prin acel memoriu aprobarea pentru înființarea unei societăți feroviare brașoveano-valache, în spiritul articolului 7 litera b și art. f. f. al patentului prea sfânt împăratească din 26 dec. 1852 și art. 3 a ordonanței ministerului de comerț din 14 sept. 1854 și să sprijine această acțiune în toate modurile”⁷⁴¹.

Desigur, G. Barițiu, implicat în diferite moduri în viața economică practică: director de fabrică și acționar și implicat în diferite comitete și delegații însărcinate cu convorbiri în legătură cu înființarea de căi ferate și stabilirea celor mai rentabile trasee de cale ferată, nu putea să înceteze activitatea publicistică în acest domeniu. El a continuat să informeze publicul transilvan nu numai cu evoluția construcțiilor de căi ferate în general, ci și cu cauzele întârzierii, constructorilor lor în Transilvania.

Așteptările lui Barițiu, de altfel și acelea ale Camerei Industriale ... din Brașov nu s-au adevărit. Monarhia austriacă nu a sărit în ajutorul construcțiilor de căi ferate pentru Transilvania.

De aceea tonul optimist al publicisticii lui Barițiu la începutul anilor 1860 cu privire la perspectiva construcțiilor de căi ferate transilvănene devine pesimist, critic față de organele de stat transilvănene, de la Budapesta și de la Viena. Va scrie articole critice la adresa organelor de stat de la Viena, de la Cluj și de la Budapesta, a criticat vehement în senatul austriac de la Viena dezinteresul organelor de stat, care neglijau în continuare problema căilor ferate transilvănene. A făcut parte din diferite delegații ale orașului Brașov la București, unde s-a discutat despre o cale ferată în România și joncțiunea viitoarelor căi ferate din România cu cele ce vor fi construite în Transilvania. Barițiu era interesat de o cale ferată în Transilvania, care să facă joncțiunea cu cele din România și în calitate de om de afaceri. Conducea fabrica de hârtie de la Zărnești, care exporta marfă la București, în alte orașe din Principatele Unite, dar și în Bulgaria.

După 15 ani de activitate în slujba ideii construirii de căi ferate în Transilvania, Barițiu constata că austriecii și ungurii nu construiseră nicio

⁷⁴¹ Vezi: Alin Claudiu Matran, *l. cit.*, p. 306.

cale ferată în acest principat. Memoriul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov pentru introducerea unor căi ferate din Brașov până în Valachia, până la Dunăre” rămăsese și el fără niciun rezultat timp de 15 ani. Abia după 15 ani de la 1847, când s-a pus problema pentru construirea primei căi ferate de la Arad la Brașov prin toată Transilvania, problema acesteia a început să se discute din nou. Dar de data aceasta ea nu mai era favorabilă Brașovului, după cum relatează G. Barițiu. „Chestiunea drumului de fier, destinat a trece prin Transilvania către răsărit, scria el, a pus din nou, - și acum a 15 oară de ani 15 încoace pe tot publicul nostru mai de frunte în o mișcare neplăcută. După ce adică înainte cu o lună și mai bine s-a împărțit o știre pozitivă de la Viena, cum că ar fi pe aproape, ca o perioadă oarecare să câștige concesiunea pentru clădirea unei linii numite Arad - Alba-Iulia - Sibiu - Turnu Roșu - Râmnicu - Slatina - București, locuitorii Brașovului, care până acum sperau ca linia drumului ferat în tot cazul să iasă prin vecinul pas al Buzăului, am putut pricepe îndată, cum că de va rămâne Brașovul delăturat din acea linie, sau mai bine, de nu va trece linia principală a drumului de fier pe aici spre Dunăre înainte, apoi această cetate comercială devine condamnată a scăpa la rangul unui Făgăraș, a-și pierde toată însemnătatea sa comercială și a emigra cu timpul o parte mare a locuitorilor ei în alte țări și ținuturi”⁷⁴². Municipality Brașovului, „Camera Comercială ...” și asociațiile comercianților români și sași - au reacționat, au combătut aceste intenții, demonstrând că dacă Brașovul nu va beneficia de cale ferată cu legătură directă cu Dunărea și Bucureștiul, se va ruina nu numai orașul, ci și întreaga regiune, cu deosebire ținuturile învecinate. Au reacționat și ziarele din Cluj și cele din Sibiu. Din disputele dintre presa săsească din Sibiu și presa ungurească din Cluj reiese că sașii din Sibiu doreau ca drumul de fier să fie dirijat de la Timișoara la Arad, Alba Iulia, Sibiu, Turnu Roșu, ceea ce ar corespunde și scopurilor strategice ale imperiului. Deci sașii din Sibiu doreau o rută care contrazicea intereselor sașilor din Brașov. Contradicțiile dintre sașii din Sibiu și cei din Brașov atingeau și interesele românilor. Acestora le convenea cel mai mult ruta: Oradea - Cluj - Turda - Teiuș - Târnava - Brașov. Inginerii străini, relatează Barițiu, considerau că aceasta este cea mai corespunzătoare scopului, satisfăcând și interesele tuturor naționalităților. Chiar dacă este mai scumpă, explicaseră specialiștii străini (un englez și un german), ea străbătea toată Transilvania putând fi folosită astfel de locuitorii celor mai multe ținuturi ale țării. Aceste ținuturi erau locuite în cea mai mare parte de români, care deveneau din ce în ce mai mult proprietari de pământuri, aveau nevoie de căi de comunicație pentru a-și valorifica produsele agricole, pentru a câștiga în vederea însușirii de loturi de

⁷⁴² Gazeta Transilvaniei, XXV, 13 I/1862.

pământ și a se întări din punct de vedere economic. În cazul în care românii nu-și vor putea valorifica loturile de pământ, ei le vor pierde, le vor cumpăra coloniști străini, care se vor așeza pe acele meleaguri „îndată ce locomotivele vor fumea și prin mediunile patriei noastre”.

În ce privește intensitatea și cantitatea de mărfuri care intrau și ieșeau din Brașov și Sibiu, din Principatele Române sau ieșeau către ele, superioritatea absolută era de partea Brașovului. Afirmațiile lui se bazează pe bilanțuri comerciale pentru ambele orașe scoase pe anii 1857-1860 din protocoalele vămilor împărătești ale Transilvaniei de intrare și a numărului de vite: cornute, copitate, lănoase și rămătoare.

Concomitent cu problemele căilor ferate din Transilvania, Barițiu a fost deosebit de preocupat și de construirea căilor ferate din Principatele Unite. A făcut parte din delegații ale Camerei Industriale din Brașov, care a purtat unele convorbiri cu privire la unirea căilor ferate și punctul de joncțiune ale viitoarelor căi ferate ce se vor construi în cele două țări. Pentru reprezentanții Camerei Industriale din Brașov nu era indiferent ce trasee de cale ferată se vor construi în România și pe unde vor intra acestea în Transilvania. Nu era indiferent nici traseul prin care căile ferate vor ieși din Transilvania și vor intra în România Unită. Imperialii, la rândul lor, aveau alte priorități, care nu corespundeau nici cu interesele generale ale românilor transilvăneni nici cu cele ale românilor din România Unită. Barițiu a dezbătut această problemă în „Gazeta Transilvaniei”, dar a susținut-o și într-un memoriu înaintat domnitorului Alexandru Ioan Cuza la București, la începutul anului 1862. Este vorba despre un elaborat al lui George Barițiu, intitulat: *Memorial pentru cel dintâi drum ferat în România Unită*, datat 1862, februarie 27, semnat „G. Barițiu, coproprietar de fabrică, secretar al asociațiunii transilvănene pentru literatura și cultura poporului român; plenipotent al districtului Cetății Brașovului în chestiunea drumului de fier”, publicat în „Călimdarius pentru poporul românesc”, cu mențiunea: Acest memorial s-a înfățișat Măriei Sale Domnu Alexandru I în 28/16 martie prin subscrisul (n. a.). În continuare, vom expune ideile principale ale Memorialului, redând și câteva citate dintre cele mai semnificative din conținutul lui. „În analele Transilvaniei și ale României ni se păstră – scrie Barițiu – o mare mulțime de cele mai învederate testimonii ale unei comunicațiuni dese și foarte diferite, care a constat mai vârtos de cinci secole încoace între părțile de sud-ost ale Transilvaniei și între ținuturile contermine ale României”. Legăturile cele mai strânse și frecvente – explica Barițiu în continuare – ale Transilvaniei și României au fost efectuate prin ținutul Brașovului din Transilvania, legături care nu ar fi putut fi întrerupte de multe secole, nici de războaie, nici de ciumă și nici de alte pericole publice. Iar „Cetatea Brașovului a fost mult timp acel emporiu întru carele s-a concentrat

comerțul european și intermedierea de comerț și industrie pentru piețele României de dincoace și dincolo de Milcov și chiar astăzi această cetate își are întinse ramurile sale pe la multe piețe comerciale românești”. În fond aici, Barițiu vorbește de unitatea de interese a tuturor românilor, de viața lor economică comună de-a lungul veacurilor, de viitorul lor comun.

Și Transilvania și România erau puse de revoluția în domeniul transporturilor, de pe uscat și de pe apă, în fața unei situații, de care depindea evoluția lor economico-socială. Dacă vor adopta o soluție corespunzătoare, care să le apropie, ele vor evolua pozitiv, se vor apropia din punct de vedere economic și ambele vor progresa. În vederea dezbaterii acestei probleme, George Barițiu a compus un „Memorial ...” pe care, dacă domnitorul Ioan Cuza binevoiește să-l pună „spre cumpănire a tuturor bărbăților din ambele țări insufiați și conduși de dorul prosperității și al fericirii proprii”. Memorialul i-a fost insuflat „de acel pasagiu din cuvântul de tron de la 24 ianuarie al Domnitorului României, ce recomandă camerei legislative unite luarea în dezbateră ...” și decretarea înființării drumului de fier.

În aceste cuvinte ale domnitorului României, locuitorii și autoritățile districtului *Basciei* au văzut un îndemn și pentru ei să participe și ei la lucrările pentru rezolvarea și îndeplinirea acestui obiectiv, ci totodată „să și trimeată la București un delegat (un plenipotent) „înadins însărcinat a se ocupa și el cu aceeași chestiune acolo în fața locului, cum și confăptuirii pentru întreținerea și în parte restaurarea comunicațiunii comerciale și industriale între aceste țări vecine prin o combinațiune cât s-ar putea nimerită și mai mulțumitoare a tragerii celei dintâi linii de drum ferat în România”.

Barițiu prin „Memorialul ...” său transmite mesajul și opinia celor interesați și avizați despre problemele referitoare la calea ferată din Brașov și districtul acestuia că, „cea *dintâi* linie de drum ferat, care să se clădească și deschide în România, nu poate fi alta decât: Giurgiu – București – Ploiești – Buzău”. Această concluzie se baza pe următoarele considerente:

a) România – își are ca orice stat un centru al său istoric și geografic, destinat de soartă sau providență să coordoneze capetele arterei vieții statului, care este capitala București;

b) Toate statele care și-au construit deja linii ferate, au construit ca primă linie ferată începând din capitala țării pe care au îndreptat-o în vreo direcție oarecare, dictată de interesele prosperității publice. Și numai după ce au avut primele rezultate pozitive au construit linii mai lungi pentru care s-au folosit de criterii strategice, economice, naționale și alte rentabilități;

c) Capitala României, Bucureștiul, trebuie să aibă cea dintâi cale ferată din România pentru că ea timp de 30 de ani de când comunică cu Europa și Asia pe Dunăre, nu mai poate rămâne fără să aibă o linie ferată, care să comunice direct cu acest fluviu în linia cea mai dreaptă, adică cu

Giurgiu. Ar fi păcat ca România care are comunicație cu Dunărea să nu lege Bucureștiul de Giurgiu, port la Dunăre. Strategiile militare impun și ele această unire. Bucureștiul din punct de vedere strategic se poate apăra cel mai bine pe Dunăre. Iar calea cea mai dreaptă către Adrianopol este de la București;

d) Să aștepte ca și Turcia să tragă o cale ferată prin Bulgaria către România;

e) România, scria Barițiu va rămâne întotdeauna legată de negoțul mediteranean, de unde se aprovizionea cu foarte multe mărfuri. Dar demonstrarea necesității unei căi ferate de la Giurgiu la București constituia numai o parte a problemei. Cealaltă parte a problemei o constituia necesitatea construirii unei căi ferate de la București către munți pe traseul cel mai scump, și care nu putea fi altul, decât la Ploiești, iar de acolo la Buzău.

De ce era necesară calea ferată pe acest traseu?

a) Capitala României suferea de lipsa de materiale de construcție și lemne de foc. Materialele de construcție erau foarte scumpe în București. Aceasta în timp ce codrii seculari dintre Brașov și Câmpina, Ploiești, Văleni și apa Buzăului putrezeau adeseori și se pierdeau Toate aceste ar putea cu ajutorul căilor ferate să aducă milioane Bucureștiului. Aceleași venituri puteau spori și prin transportul nisipului, pietrelor, granitului aduse în București în vederea unor mari construcții. Când drumul ferat va ajunge sub munții Buzăului, atunci fața capitalei României se va schimba radical. Același lucru se va întâmpla cu orașele Ploiești, Mizil, Buzău, Focșani și celelalte. Sarea de la Ocnele Telega, Slănic de la Ocnele Moldovei își va găsi și ea o valorificare superioară, conformă cu cerințele vremii. „Adăugăm la aceasta – atrage atenția Barițiu – și acel folos ce va arunca vistieriei statului, locuitorilor, iar mai vârtos proprietarilor mari și întreprinzătorilor drumului de fier transportul cerealelor de tot soiul din toate districtele, peste care va trece acea linie de drum ferat. Cale de o zi și mai bine de o parte și de alta toate produsele câte vor prisosi locuitorilor se vor trage la stațiunile drumului ferat, spre a se încărca sau pentru capitală sau pentru Giurgiu, a se transporta pentru Giurgiu, a se transporta pe Dunăre mai departe și a lăsa în locul lor aurul și argintul venit din țările străine mai lipsite de mijloacele nutritoare decât este România”.

La toate acestea se adaugă faptul că bucureștenii vor putea călători cu costuri reduse la munte pentru a merge la aer curat, prelungitor de viață pentru ei, vor putea merge la băi pentru a face cure de sănătate, a consuma ape minerale. După unirea Moldovei și Munteniei circulația rapidă a trenurilor va favoriza circulația populației dintr-o regiune în alta, școlile vor

putea fi urmate de elevi ce locuiesc la distanțe mai mari, armata României va putea fi mobilizată și transportată mai ușor de la o graniță la alta.

De o deosebită importanță, subliniază Barițiu, va fi faptul că o asemenea cale ferată va crea posibilitatea unei mai vii comunicații cu vecina Transilvanie prin districtul Brașovului, va crea posibilitatea ca această linie să fie prelungită pe la Focșani înainte și o va împreuna cu linia Siretului.

Dar nu numai România, explică Barițiu, va fi interesată în construirea liniei ferate Buzău – Ploiești – București, ci și „vecina Transilvanie” va fi interesată; ea având temeinice motive în acest sens. Datele statistice oficiale între piața Brașovului și a districtului respectiv cu România, indicau suma mari la import-export la indicatorul mărfuri generale, lemnărie și vite de tot soiul (ovine, cabaline, vite cornute, porcine etc.). Sibiul, care stă și el în comunicație comercială cu România prin Turnu Roșu, importă-exportă în România doar a zecea parte din suma comerțului brașovean în aceiași ani amintiți mai sus.

Economist cu largă și bogată viziune și spirit întreprinzător, George Barițiu a analizat întotdeauna viața economică în toate sectoarele și verigile ei, în condiționarea și intercon condiționarea diferitelor sectoare, ramuri și subramuri, în condiționarea și intercon condiționarea factorilor materiali și umani ai economiei în domeniul producției, repartiției, circulației și consumului. Mai întotdeauna, Barițiu a abordat problemele mari ale economiei în legătură cu necesitatea construirii și înființării unor obiective practice economice. Nu a ocolit însă nici problemele teoretice ale economiei, pe care „le-a tratat, după cum spunea el, la înălțimea științei economiei naționale”. Ca militant al transpunerii în practică a străduințelor de construire a căilor ferate, Barițiu anticipa corect efectele economice, sociale și a schimbării raporturilor în forța economică a unei țări sau grup de țări.

Adept al unor planuri de dezvoltare al căilor de comunicații ferate, Barițiu atrăgea atenția în „Memorialul ...” său, că probabil se va întâmpla și în România, cum s-a întâmplat și în Transilvania, să sosească „fabricatori de planuri, de care cetățenii Brașovului au fost cercetați de cincisprezece ani. Acești fabricatori de planuri, de proiecte fanteziste, involburate”, decât produsul unui calcul meditat cu toată seriozitatea, cumpănit din toate părțile și din toate punctele de vedere.

Brașovul a știut să se debaraseze de ei și a persistat pentru linia Brașov – Buzău – Ploiești – București – Giurgiu. A preferat „linia trasată de secole, corespunzătoare intereselor reciproce ale românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Barițiu considera în acea etapă a întocmirii de planuri de trasee de căi ferate, când în România încă nu se realizase nici o cale ferată, că planul unui traseu de drum ferat Baziaș – Orșova – Cerneți – Craiova – Slatina –

București, pentru ca acesta să se împreuneze cât mai repede cu Parisul, capitala Franței era inoportun. Românii, explica Barițiu, așteptau altceva de la căile ferate. Prioritatea lor nu putea fi aceea de a-și „face drum de fier, pe care să zboare prin Ungaria și Austria drept la Paris, iar pe cei care rămân acasă să-i lase a înota prin noroaiele câmpiilor și ale orașelor proprii”. O linie Orșova – Cerneți – Craiova – București ar fi obligată să reziste unei concurențe pe „viață și pe moarte” unor căi de navigație pe Dunăre subvenționate de către guvernul austriac. Linia amintită, susținea Barițiu, va lucra cu pierderi. Mai erau și alte cazuri în Austria în care noile linii ferate erau concurate de căile fluviale. Nerentabilă era și linia Turnu Roșu – București. Greu și scump de realizat și aceasta.

În concluzie, scria Barițiu, numai după ce realizarea celor două linii Giurgiu - București și București – Ploiești – Buzău românii să-și pună problema altor trasee, care să se unească cu acestea. Cele două trasee nu puneau probleme tehnice insurmontabile, nici problema obținerii de mijloace financiare. Pentru ca executorii căii ferate să nu ducă lipsă de piatră și alte materiale să înceapă realizarea lor de sub munte și să înainteze către capitală. Mijloacele financiare puteau fi obținute prin trei moduri, după părerea lui Barițiu, și anume:

- a) alocarea de fonduri din tezaurul public, deci pe seama statului;
- b) înființarea unei societăți de capitaliști pământeni sau companii private;
- c) o companie privată din străinătate, căreia statul pentru „asigurarea câtorva procente din partea statului respectiv, pun a se face drumurile de fier, trag venitul lui un număr anumit de ani, după a căror expirare drumul trece pentru totdeauna în proprietatea statului.

„Memorialul lui Barițiu din 1862 este întocmit într-o perioadă când problema căilor ferate începe să devină obiect de preocupare pentru opinia publică românească. Ea devine obiect de preocupare pentru guvernele țării numite de Alexandru Ioan Cuza. În martie 1860, Ioan Ghica, unul din primii români care s-a preocupat de problema căilor ferate, ca și G. Barițiu, devenit președintele Consiliului de Miniștri depune în Adunarea Legiuitoare un proiect de lege pentru înființarea de căi ferate în țară. Propuneri de concesiune primise guvernul din partea Companiei engleze Liddle & Gordan, care construisese și linia ferată Cernavodă – Constanța. A fost prima încercare, făcută de Ion Ghica de a îndruma eforturile de construire de căi ferate în țara noastră pe un drum normal și cu fixarea unor norme generale, pentru orice companie concesionară ce s-ar prezenta; începe însă o perioadă de schimbări succesive ale guvernelor Domnitorului Cuza, care acordă concesiuni unor asociațiuni de persoane și capitaliști străini. Toate aceste

concesiuni au rămas pe hârtie, țara pierdea, fiind lipsită încă câțiva ani de aportul economic și social al căilor ferate.

George Barițiu cunoștea aceste aspecte cu urmări negative fie din presa, fie din corespondența pe care a purtat-o cu Dionisie Pop Marțian între 1862-1864.

Urmărind conținutul unor scrisori pe care i le-a trimis D. P. Marțian lui George Barițiu, ne vom da seama că cele scrise de el în „Memorial ...” prin care avertiza cu privire la ofertanți neaveniți, nepricepuți, vânători de profituri s-au adevărit. Se pare că întâmplări de genul acesta s-au și intensificat, după 1862.

Pentru a ne da seama, că Barițiu a prevăzut bine faptul că și în România se vor înghesui fel de fel de „antreprenori de căi ferate, care nu prea se pricepeau la acestea sau încercau să încheie contracte oneroase, să jefuiască banii românilor, vom reproduce câteva pasaje, după o lucrare a lui Victor Slăvescu referitoare la corespondența dintre D. P. Pop Marțian și Gh. Barițiu: „La 5 noiembrie 1864 Consiliul de Miniștri hotărăște desființarea concesiunii Salamanca din 3 aprilie 1864. În Țara Românească după anularea concesiunii acordate Principelui Gr. Bibescu, Barasab Brâncoveanu pentru rețeaua de căi ferate ce urma a fi construită, urmează o serie întreagă de propuneri, concesiuni provizorii definitive și apoi concesiuni între 1863 și 1865 ce rămân fără nicio aplicație practică. Victor Slăvescu le amintește și el doar cu titlul de document: cererea de concesiune Charles I. Lefèvre, solicita contelui Alphons de Simencourt, cererea lui Iosef Mayers împuternicitul lui Thomas Rusel Crampton & Comp. din Londra.

Anulările de contracte, cazurile în care ofertanții nu aveau banii de cauciune sunt cu mult mai multe decât cele amintite aici⁷⁴³.

În scrisoarea nedată dar, după conținut, ea sigur este din 1864, Dionisie Pop Marțian, dându-i răspuns la câteva întrebări, pe care i le adresase Barițiu, îl informa: „Contractul Statului cu Mavrogheni și Sapieha din a. 1862 pentru linia Siretul până la Galați a rămas anulat din cauză că asociații n-au reușit să adune destui acționari.

Asemenea s-a anulat concesiunea ceialaltă din anul 1862 dată Principelui Brâncoveanu din cauză că la timp nu a depus cauciunea”⁷⁴⁴. Îl informează, în același timp, că și în România se poartă discuții cu privire la traseele de cale ferată și stabilirea acelor considerate ca fiind cele mai rentabile. În principiu „liniile adoptate – scrie D. P. Marțian – sunt :

⁷⁴³ Victor Slăvescu, *I O autobiografie a lui D. P. Marțian, II Corespondența D. P. Marțian – Gh. Barițiu. Cinci scrisori, 1862-1864*, București, 1840, pp.11-17.

⁷⁴⁴ *Ibidem*, p. 15.

a) de la frontiera Bucovinei pe Siret la Galați, cu brațele: Iași până la Prut, altul la Ocna și al treilea braț la Focșani.

b) de la Orșova, Craiova, Valea Teleormanului la București cu un braț la Pitești; București – Giurgiu; București – Buzău – Brăila cu un braț spre Focșani și altul spre Galați”⁷⁴⁵.

Marțian îi relatează că pentru aceste linii existau „companii concurente, ale căror propuneri vor fi discutate de „Cameră”, prin mijlocirea guvernului. Concurau companii din Anglia, Spania și Franța, nu se știa cine va câștiga, dar „Guvern și Cameră sunt decise a nu mai amâna chestiunea”⁷⁴⁶.

Dându-i de înțeles lui Barițiu, că românii au evitat sau au renunțat la unele trasee greu de executat, costisitoare și nerentabile, D. P. Marțian ironiza organele conducătoare ale imperiului scriind: „Ciudate motive trebuia să aibă guvernul Dvs. pentru care înclină a da concesiunea întâia linie Arad – Belgrad – Sibiu, în loc de a o trage prin mijlocul țării ce contribuie (cu impozite n. n.). În această chestiune ați putea vărsa ce vă cauză sărăcirea țării pentru scopuri necunoscute, nevăzute, hazardoase, Don Quihote și le puteți zice cum vă vine bine la socoteală; și chiar dacă s-ar nega aceste scopuri, linia Arad – Sibiu nu este mai puțin nelogică, absurdă, pe cât e imposibilă de a fi și aceasta ca toate, mai mult în beneficiul sașilor pe conta celorlalte națiuni”⁷⁴⁷. De fapt, încercările sașilor din Sibiu de a realiza traseul Arad – Sibiu – Turnu Roșu – București, veneau în contradicție și cu interesele sașilor din Brașov cu care nu erau nu numai conaționali, ca și membri ai aceleiași Camere Industriale din Brașov, oraș în care și industria și comerțul, inclusiv comerțul de tranzit din porturile Galați și Brăila și din Orient era mult mai dezvoltat și deci mai important pentru economia Transilvaniei.

Interesele imperialilor înclinau la 1864 spre linia: Arad – Alba Iulia – Turnu Roșu. Românii în general, deci nu numai brașovenii din interiorul cărora provenea Barițiu, susținea linia Oradea – Cluj – Brașov – Buzău – București. Dacă e să ne amestecăm și noi românii – susținea „Telegraful Român – ziar românesc cu sediul în Sibiu – în numele nu numai al românilor, ci al tuturor păturilor și claselor sociale din Transilvania interesate în aceasta – la răspunsul acestei întrebări vom căuta și noi cu ceilalți, care răspund așa, că aceea linie merită toată atențiunea țării și a regimului atât din punct de vedere strategic, cât și financiar și politic, care trece chiar prin inima țării și care împărtășește bunătățile unei comunicațiuni libere și ușoare în toată țara și care în necazuri îți poate trimite tunuri și

⁷⁴⁵ *Ibidem*.

⁷⁴⁶ *Idem*, p. 16.

⁷⁴⁷ *Ibidem*.

cătane în timpul cel mai scurt în ajutor. Aceste merite posedă nedesputaveru linia: Oradea – Cluj – Brașov – Buzău – București (n. n.)”⁷⁴⁸.

Aceste interese ale românilor cât și ale transilvănenilor, cât și interesele economice generale au fost ignorate mult timp de curtea de la Viena. Aceasta a încercat să creeze acele drumuri ferate care îi conveneau și nu pe acelea ce răspundeau intereselor economice ale Transilvaniei. Din acest motiv, la doi ani după publicarea în „Telegraful Român”, a părerilor publicate de mai sus, Barițiu, sătul de promisiunile celor din conducerea monarhiei și a luptelor dintre cei ce doreau căi ferate, numai pe cheltuiala statului, dar în folosul lor, fără a ține seama de interesele economice generale scria: „*Consternare. Nespusă întristare și o disperare de bine în viitor pentru Brașov și Ardeal* răsună din toate gurile! Ne nutrea o speranță, când trimiserăm la senatul imperial, cum că cauza drumului de fier va desdăuna țara de orice panică de centralizațiune, fiindcă trăgându-ne un drum de fier prin mijlocul țării, vom veni în pozițiune cu toții a ne înainta industria și a câștiga zbor prin ridicarea prețului produselor, ce se spera la o apropiere lângă drumul de fier, însă dacă senatul imperial va primi hotărârea comisiunii fără a respecta dorințele și foloasele cele mai lățite ale țării; care stau în legătură nu cu o linie de vreo câteva sărituri ci numai cu drumul de fier, ce ar trage cam prin mijlocul țării și până la Brașov, atunci toată țara cealaltă de către nord și est se va privi pe sine ca un copil mașter și i se va deschide ochii, că nu atât înaintarea culturii, industriei și comerțului țării e scopul venirii drumului de fier, ci mai mult numai punctele strategice. O linie ca aceea de la Vinț – Turnu Roșu nu poate mulțumi nici a 6-a parte din țară și cu acest drum ferat nu poate spera Transilvania nici o înflorire întinsă”⁷⁴⁹.

Supărările lui Barițiu, erau determinate și de faptul, că monarhia austriacă deși nu întocmea planuri corespunzătoare unei căi ferate conforme cu interesele populației transilvănene, în schimb când era vorba de taxe și impozite percepute de la toți locuitorii, nu uita să le perceapă niciodată. Ardealul contribuia, nu numai la cheltuielile de construcție, ci și la cele de întreținere ale căilor ferate din imperiul habsburgic. Marele Principat al Transilvaniei, după o relatare a lui Barițiu din 1865, era garant, ca parte constitutivă a monarhiei, cu subvenții bănești din veniturile lui proprii, pe care le varsă în vistieria statului. Până la 31 dec. 1863 în cuprinsul monarhiei austriece erau gata și funcționau căi ferate în lungime de 794¼ miluri. Construirea acestora costase: 531.894.571 fl. v. a. Spezele locomotivelor, vagoanelor etc. costaseră 110.416.684 fl. v. a. Costul total era deci egal cu

⁷⁴⁸ Telegraful Român IX, nr. 18, 4 III, 1862.

⁷⁴⁹ „Gazeta Transilvaniei”, XXVII, nr. 4, 11 ian. 1864.

suma de 653.746.684 fl. v. a. „Pentru venitul total de 5¼% și 5½% stă garant statul, prin urmare și Ardealul cu a sa, pentru totdeauna, încât dacă respectivii capitaliști n-ar trage acel câștig sau nu l-ar trage din venituri curgătoare ale căilor ferate, lipsa să li se împlinească regulat din vistieria publică. Așadar Ardealul concurge de atâția ani la garanția comună, fără ca după legea reciprocității să-i fi dat și ei celelalte țări”⁷⁵⁰.

Perioada aceasta, în care Transilvania a contribuit cu bani la construirea căilor ferate austriece și ungurești, s-a prelungit deosebit de mult, ceea ce a contribuit la stagnarea ei economică și socială. Construcția de căi ferate a început cu o întârziere de patru decenii față de Anglia, iar față de Austria, sub dominația căreia se găsea în acea perioadă, cu aproape trei decenii (în Austria construcția căilor ferate a început în 1838)⁷⁵¹.

Complicatele relații social-economice și naționale, fricțiunile ce se manifestau între clasele și grupurile sociale, ca și neînțelegerile de natură națională, au împiedicat mult timp construirea și finisarea unor căi ferate. În Transilvania, am văzut în paginile anterioare, că s-au purtat discuții, s-au declanșat interese egoiste nu numai în legătură cu faptul dacă trebuie să se construiască căi ferate sau să nu se construiască, dacă ele au importanță economică, ci și în legătură cu traseul pe care acestea trebuiau să-l urmeze, așa cum am văzut în paginile anterioare. În legătură cu traseul căilor ferate au intrat în dispută atât interese dintre diferite grupe particulare ale unor capitaliști, cât și dintre marii proprietari funciari, care fiecare voia să vadă trecând drumul ferat făcut pe cheltuiala statului, dar pe moșia lui.

Totuși trebuie să remarcăm faptul că George Barițiu nu a fost singurul protagonist al românilor transilvăneni, care a militat pentru construcția de căi ferate, destinate să-i satisfacă și pe români. Redacția ziarului „Telegraful Român” din Sibiu are un merit important în acest demers. De asemenea, au militat pentru căi ferate și reprezentanții sașilor și unele ziare și asociații de limbă maghiară din Transilvania⁷⁵².

În general, în funcție de interese, burghezia transilvăneană a apărut fie proiectele Austriei fie pe cele ale Ungariei. Dar, în disputele ce au avut loc între diversele grupări ale burgheziei transilvănene, indiferent de naționalitatea lor, s-a avansat permanent tema joncțiunii cu căile ferate din România, unde își vedeau realizările propriilor lor interese economice, întrucât din legăturile stabilite cu capitalul austriac și maghiar aveau de

⁷⁵⁰ Idem, nr. 16, 11 III/1865.

⁷⁵¹ Vezi: Toader Ionescu, *Probleme ale dezvoltării economice în opera lui G. Barițiu*, în vol. *Din gândirea progresistă românească*, Edit. Științifică, București, 1968, p. 319.

⁷⁵² Mai pe larg cu privire la disputele referitoare la traseele de cale ferată, Toader Ionescu, *Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania 1848-1918*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 204-240.

pierdut în dublu sens. În primul rând, comerțul de mărfuri industriale din imperiu, concura puternic mărfurile industriei transilvănene și, în al doilea rând, crearea de căi ferate orientată numai spre centrul imperiului asigura scurgerea avuțiilor minerale, vegetale și animale spre țările mai dezvoltate ale acestuia, în condiții de o „adevărată jefuire” a lor.

Uneori chiar între membrii aceleiași naționalități au fost și contradicții; cazul burgheziei săsești din Sibiu și Brașov. Sașii brașoveni, aveau începând din 1850 un „comitet al căilor ferate” compus din români, sași și maghiari, ce conlocuiau în acel oraș. Acesta a întocmit numeroase memorii și petiții adresate guvernului central din Viena în care cereau construirea căilor ferate până la Brașov și apoi prelungirea lor prin Timiș - Predeal sau Valea Buzăului până la joncțiunea cu cele românești. Brașovenii au susținut-o ca fiind „linia cea mai directă și cea mai naturală” a joncțiunii cu liniile ferate românești. Trecând prin Valea Prahovei și pe la Ploiești, se asigura exploatarea petrolului, ale salinelor de pe Valea prahovei, a pădurilor, realizându-se cea mai scurtă legătură cu Bucureștiul, capitala României.

Planurile brașovenilor s-au lovit de opoziția puternică a sașilor din Sibiu, care au creat și ei la începutul anului 1850 „o societate care împreună cu casa Rothschild din Viena trata linia Vințu de jos – Turnu Roșu, operația respectivă însă neavând capitalul necesar, sașii sibieni au fost nevoiți să renunțe la societate. Dar nu au renunțat la proiect. Ei au continuat să întocmească memorii, au trimis delegații la Viena, au dus o puternică campanie în presă pentru a-și susține punctul lor de vedere. Mai târziu au înțeles și sașii din Sibiu, că numai unindu-și forțele cu sașii din Brașov vor avea șanse să aibă cât mai curând o cale ferată corespunzătoare intereselor ambelor orașe. După trei decenii de lupte sterile reprezentanții Sibiului au început să susțină joncțiunea pe la Turnul Roșu ca o a doua legătură cu România după construirea celei de la Brașov – Timiș – Predeal.

Discuții asupra punctului de joncțiune au existat și în presă din România. George Barițiu a reprodus punctul de vedere al unui mare proprietar de moșii, pe nume Rucăreanu, care într-un articol din revista „*Transilvania*” susținea că Brașovul să fie legat de România cu o cale ferată prin pasul Bran. Pe această cale piața Brașovului asigura aprovizionarea cu *brașovenii* a cinci județe ale Olteniei cu capitala lor la Craiova și pentru cinci județe dincolo de Olt, ca Teleormanul, Oltul, Argeșul, Dâmbovița și Muscelul,⁷⁵³ la care se adăuga Ilfovul cu capitala, Bucureștiul. Barițiu găzduind acest articol în presa sa, aducea, la cunoștință o părere care-i confirmau ideile răspândite de-o viață: unitatea economică a României, iar

⁷⁵³ Vezi: „*Transilvania*”, IV, 15 dec. 1871.

Braşovul constituia de veacuri punctul central al acestei vieţi. Ba mai mult, Braşovul deschizând o nouă cale de contacte economice, venea cu noi dovezi ale confirmării unităţii economice a pământului românesc, asupra cărora Bariţiu atrăgea atenţia încă de la începuturile publicisticii sale economice în anii 1830.

Iniţial Austria se opunea proiectului de joncţiune preconizat de România pe la Vârciorova (Vârciorova – Turnu-Severin - Craiova – Bucureşti – Ploieşti – Focşani – Galaţi – Brăila – Iaşi – Mihăileni), deoarece prin aceasta îşi vedea ameninţate afacerile companiei sale de navigaţia pe Dunăre. În acelaşi timp, din motive economice, dar mai ales militare, pentru a-şi asigura o legătură strategică cu imperiul Otoman, Austria acceptă numai joncţiunea căilor ferate pe la Turnu Roşu.

În perioada 1860-1870 burghezia şi moşierimea maghiară a lansat alt plan de joncţiune a căilor ferate transilvănene cu cele din România, prin pasul Oituz. Prin acest plan se urmărea: slăbirea legăturilor economice ale tuturor oraşelor din sud-estul Transilvaniei cu localităţile cele mai importante din România; satisfacerea cu prioritate a populaţiei secuieşti de la graniţa cu Moldova, în dauna populaţiei româneşti şi a celei săseşti; să ajungă în Rusia, să stabilească legături cu portul Odesa, ocolind astfel porturile româneşti Galaţi şi Brăila. Respingând aceste intenţii de a izola România din punct de vedere economic de Transilvania, majoritatea oamenilor de afaceri din Transilvania, au demonstrat că o cale ferată transilvăneană, care va ocoli regiunile cele mai industrializate şi foarte bogate în resurse naturale ale României şi Transilvaniei va da o lovitură de moarte industriei ambelor ţări.

În faţa unor puternice opoziţii, guvernul maghiar şi cel austriac, au fost nevoite să renunţe la acest plan.

După lungi şi anevoioase negocieri (guvernul român şi cel austro-ungar au încheiat la 14 mai 1874 convenţia de joncţiune a căilor ferate ale României cu cele ale Austro – Ungariei pe la Vârciorova şi Predeal. În 1879 s-a realizat prima legătură cu căile ferate române pe traseul Orşova – Vârciorova, iar în anul 1882 s-a înfăptuit legătura principală pe la Predeal.

Joncţiunea căilor ferate ale Transilvaniei şi României a confirmat prevederile celor ce susţineau că prin aceasta se va intensifica deosebit de mult circulaţia mărfurilor pe la Predeal – Timiş. Amploarea luată de tranzitul de mărfuri chiar în anul 1882, anul joncţiunii, a surprins chiar şi pe cei ce o contestaseră. Semnificativ în acest sens este un tabel statistic publicat de Camera Comercială şi Industrială din Braşov.

**Mărfuri care au făcut tranzitul prin stația Predeal de C. F. între
România și Transilvania⁷⁵⁴**

<i>Import din România</i>				<i>Export în România</i>			
Articolul de marfă	Vagoane	Măji metrice	Bucăți vii	Articolul de marfă	Vagoane	Măji metrice	Bucăți vii
Păcură	668			Lemne de lucrat	1.373		
Grâu	1.248			Cărbuni	1.066		
Secară	724			Materiale de piatră	102		
Orz	434			Faină	50		
Ovăz	322			Hârtie	34	5.775	
Cucuruz	2.956			Fier	32	4.438	
Lemne de foc	52			Cartofi	32		
Lemn de lucrat	29			Ape minerale	29		
Materiale de argăsit	42			Fructe proaspete	15		
Oase	58			Ciment	14		
Zdrențe	35			Acide	10		
Lână	6			Zahăr	8		
Piei	6			Vin	6		
Orez	6			Bere	2		
Slănină	3			Sămânță de grâu	3		
Fier vechi	3			Păcură	3		
Fructe sudice	1			Sticlă	3		
Ciment	1			Manufactură	3		
Porci	1		1.436	Cai			37
Cai			30	Vite cornute			4
TOTAL:	6.630		1.466	TOTAL:	2.785		41

În perioada 1879-1884 prin stația Predeal tranzitau în medie, câte 20.001 de călători anual, ceea ce reprezenta un număr însemnat pentru acea vreme. Dar, la aproape două decenii după începerea construcțiilor de căi ferate, Transilvania va rămâne în continuare una din țările cu cea mai slabă rețea feroviară din imperiul habsburgic.

Lungimea căilor ferate era în 1886 de circa 811 km și reprezenta 2% din rețeaua totală a imperiului austro-ungar și numai 9,68% din aceea a Ungariei luată împreună cu a țărilor din imperiu pe care le înglobase. La 10.000 de locuitori din Austro – Ungaria reveneau 5,5 km de cale ferată în timp ce în Transilvania, la același număr de locuitori, reveneau numai 3,992 km.

Expunând pe scurt activitatea lui George Barițiu și viziunea sa cu privire la capacitatea căilor ferate de a provoca o revoluție în domeniul

⁷⁵⁴ Vezi: *Apendice la raportul Camerei Comerciale și Industriale din Brașov pe anii 1880-1884*, Brașov, 1886, p. 91

transporturilor în general, vom vedea că, el milita pentru o cale ferată, în așa fel organizată, încât ea să întărească și mai mult unitatea economică a României. Cu o cale ferată dezvoltată, cu cele mai corespunzătoare puncte de joncțiune și cele mai corespunzătoare trasee de cale ferată, economia României și a Transilvaniei își creau condiții deosebit de favorabile pentru dezvoltarea și apropierea dintre economiile lor, care s-au dovedit a fi complementare de-a lungul multor secole de istorie.

Barițiu a fost, putem spune, un adevărat promotor al construcțiilor de căi ferate nu numai în Transilvania, ci și pentru România Unită de după 1859. Dovadă, în acest sens, este „Memoriul pentru cel dintâi drum de fier în România Unită”, care releva buna cunoaștere a economiei românești încă înainte de unirea de la 1859.

Barițiu a început să informeze opinia publică românească cu privire la influența modernizării transporturilor pe apă și a introducerii de căi ferate încă din anul 1837, anul apariției publicațiilor sale; a făcut propagandă, mai ales, pentru realizarea construcțiilor de căi ferate, explicând utilitatea și avantajele lor extraordinare. A întocmit memorii, a făcut parte din delegații ale orașului Brașov și Sibiu, ale Camerei Comerciale și Industriale din Brașov, a difuzat și comentat memoriale ale aceleiași camere, le-a explicat conținutul etc. În întreaga sa activitate de sprijinire a construcțiilor de căi ferate, Barițiu a avut de înfruntat mulți adversari. De aceea, scrisul său cu privire la problematica drumului de fier, este adeseori polemică, de natură critică, îndreptată împotriva unor cercuri sociale, care fie nu voiau deloc linia ferată în Ardeal, fie doreau trasee conforme cu interesele lor individuale sau strategice. Dar și împotriva unora care nu voiau punctul de joncțiune cel mai avantajos al căilor ferate din Transilvania și România.

Cel mai contestat punct de joncțiune cu România în presa ungurească de la Budapesta și din Transilvania a fost cel de la Brașov – Predeal – Ploiești – București. De acesta, spunea Barițiu adesea, ungurii nici nu voiau să audă. Mulți publiciști unguri publicau în presa lor de la Buda Pesta și din Transilvania, articole în care susțineau că joncțiunea căii ferate pe la Brașov – Predeal a fost cauza ruinării industriei transilvănene din timpul convenției comerciale cu Austro – Ungaria din anii 1876-1886.

Într-un articol publicat în „Gazeta Transilvaniei” din 1877, intitulat: „Joncțiunea căii ferate orientale cu a României”⁷⁵⁵, Barițiu amintea că a avut onoarea de a participa ca persoană – deci nu numai cu scrisul – „la toate întreprinderile consiliului municipal în chestiunea căilor ferate, începând de la prima deputațiune trimisă la Presburg și la Viena în anul 1847 și în Sibiu. „Lectorii Gazetei își vor aduce aminte, scria el, de luptele nenumărate și

⁷⁵⁵ Vezi: Gazeta Transilvaniei, nr. 90, 27 XI/1877.

grele prin care a trecut chestiunea împreunării (joncțiunii n. n.) căilor ferate la vreo frontieră transilvano-română. Acele lupte însoțite de intrigi și certe între diversele partide, pe la guverne și parlamente au decurs de la 1856 ... S-a văzut că joncțiunea pe la Brașov – Timiș – Predeal a fost combătută cu foc, însă nu numai în camerele din București, ci și în cele de la Buda Pesta⁷⁵⁶.

Dar ziarele ungurești din Budapesta îi critica pe miniștri atât pentru convenția joncțiunii căii ferate Brașov – Predeal – Ploiești cât și pentru încheierea convenției comerciale cu România (1875-1886). Acele tratate erau considerate răspunzătoare de către presa ungurească, considerând, că prin ele s-au omorât multe ramuri ale industriei ungurești din Transilvania. Aceste susțineri, demonstrează Barițiu denaturau realitățile. Industria mare, dar și cea mică și meseriile din Transilvania, au fost ruinate în perioade, când nici vorbă nu era de cele două convenții referitoare la joncțiunea căilor ferate româno-transilvănene și convenția din 1875-1886. „Noi ca ardeleni autohtoni (neam de neam din veacuri) nu cunoaștem nicio industrie ardeleană, care să se afle în pericol de a mai fi sugrumată, căci ea cu excepțiuni puține cumpănitoare este omorâtă de mai înainte”.⁷⁵⁷

În cei douăzeci de ani premergători celor două convenții, concurența distrusese deja industria și comerțul mic existent de sute de ani. Iar industria mare de fabrică ce începuse să se înființeze pe la mijlocul secolului al XIX-lea, către sfârșitul anilor 1870, ea era deja în mare parte ruinată. Urmează și exemple concrete: la Brașov și împrejurimi 1 fabrică de tort (bumbac), 3 de catrințe, 1 de smălțuit (email) pentru oale de fier, o moară de făină ușoară (Satu Lung, 1 de porțelan, 1 de cărămidă, 1 berărie mare, toate moarte. Urmau minele de fier de la Brețcu (Covasna, Füle Szt-Domokos, Hermany etc., omorâte cu peste 2 milioane fiorini. La Sibiu și împrejurimi 1 fabrică de zahăr, 4 fabrici de hârtie (Orlat, Cârțișoara, Avrig, Pădurea Tânără), 1 fabrică de tors lână, 1 de chimicale, 1 berărie renumită ș. a. ingenunchiate. La Cluj, fabrica de zahăr ingenunchiată, moara de hârtie moartă ș. a. Fabrica de hârtie de la Zărnești ingenunchiată și ea „la grația băncilor”. Zeci de milioane investite în aceste întreprinderi au fost pierdute. Cele două convenții vor contribui și ele la accelerarea ruinării unui anumit gen de industrie, care lânzezea de mult.

Adevăratele cauze ale slabului nivel al dezvoltării industriale a Transilvaniei, replica Barițiu, celor ce învinuiau convenția joncțiunii căilor ferate și convenția comercială din 1875-1886 erau următoarele:

1. Lipsa capitalurilor;

⁷⁵⁶ *Idem.*

⁷⁵⁷ *Idem.*

2. Scumpetea celor puține care se găseau pe piața capitalurilor. În acel timp capitalurile nu se puteau dezvolta cu dobânzi mai mari de 6 %; În Transilvania dobânzile erau cu mult mai mari;

3. Lipsa totală de încurajare din partea statului;

4. Lipsa de curaj sau lipsa spiritului de întreprindere și perseverența întreprinzătorilor;

5. Mizerabile și grețose rivalități naționale chiar și pe tărâmul industrial;

6. Blestemul vechi al privilegiilor.

Desigur, aceste cauze enumerate mai sus, sunt cauze generale, care au mai fost analizate de G. Barițiu și cu prilejul altor analize ale stării economiei transilvănene sau cu analiza unor situații ale economiei tuturor țărilor românești, fie înainte de unirea de la 1859, fie după acest mare eveniment din viața poporului român.

Dar, ceea ce se constată și cu ocazia recomandării dezvoltării transportului pe calea ferată, demonstrarea efectului pozitiv asupra dezvoltării economice, necesitatea alegerii celui mai favorabil traseu al joncțiunii căilor ferate ale Transilvaniei cu România, este faptul că el privește economia românească în ansamblul său, indiferent de hotarele politice despărțitoare. Cu alte cuvinte, el pornește de la unitatea economiei rezultată ca un proces multiseclar al unor activități economice ale românilor din toate cele trei țări românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania. Iar unitatea vieții economice a românilor, trăită veacuri de-a rândul, a generat, la rândul ei, conștiința unității lor naționale, în condițiile când românii nu erau încă uniți într-o singură țară, părți din pământul lor găsindu-se încă sub dominații străine. George Barițiu, va fi unul din marii publiciști ai secolului al XIX-lea, care pornind de la ideea unității economice și naționale, a luptat cu toată ființa sa pentru unirea politică a Țărilor Românești într-un stat național unitar român.

VII. Unitatea economica a Țărilor Române în viziunea lui George Barițiu

Este necesar să precizăm, încă de la începutul acestui paragraf, că George Barițiu nu a fost unicul scriitor român al secolului al XIX-lea cu preocupări intense și îndelungate în vederea demonstrării unității economice a pământului românesc. A existat de-a lungul veacurilor o numeroasă elită intelectuală românească, care pornind de la dovezi și documente istorice dintre cele mai vechi, de la vechile cronicile istorice și folclor, a relevat originea latină a limbii române și că aceasta a constituit o permanență vie în conștiința poporului român. Cu scurgerea timpului „conștiința românilor

512

despre originea lor și a limbii – au remarcat oamenii de știință români – s-a cristalizat tot mai bine, continuându-se tot mai clar”. Conștiința romanității și a originii latine a limbii sale a favorizat și formarea conștiinței de neam a poporului român, ca unitate individuală față de alte neamuri, care cu trecerea timpului se va transforma în conștiință națională. De la popor, din documente istorice mai vechi a preluat și elita intelectuală românească, cât și cea străină, ideea romanității și a originii latine a limbii române. Coresi, Varlaam, Dosoftei, Simion Ștefan, Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Radu Popescu, Ion Neculce ș. a. tipărind și redactând primele cărți în limba română, au pornit de la necesitatea de a scrie lucrări folositoare într-o limbă cunoscută de toți românii, indiferent de granițele politice în care trăiau. Circulația aceluiași cărți în toate țările românești, indiferent pe care teritoriu românesc se tipăreau, a contribuit și mai mult la dezvoltarea limbii române și la întărirea convingerilor despre unitatea românească. Originea romanității românilor încep să o cunoască și străinii.

Manifestările de solidaritate și de unire politică promovate insistent încă din timpul lui Iancu de Hunedoara, Bogdan al II-lea, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și în timpul altor domnii, au contribuit mult la formarea și dezvoltarea conștiinței unității de neam a tuturor românilor și la intensificarea tendințelor de unitate națională, de a forma un stat național unitar.

Răscoalele lui Horea, revoluția din Țara Românească din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu; programul politic al burgheziei românești în formare, în Transilvania, sintetizat în cunoscutul *Supplex Libellus Valachorum*, dublat de unul economico-social și de unul cultural, scrierile cu conținut economic ale reprezentanților școlii ardelenе, au contribuit mult și ele la formarea conștiinței unității naționale a românilor din cele trei țări românești.

Alături de conștiința originii romane, a comunității de limbă, de cultură și religie ș. a. a existat la români, încă din cele mai vechi timpuri, conștiința comunității lor economice generată de viața și unitatea lor economică desfășurată de-a lungul veacurilor pe întreg teritoriul românesc. Legăturile economice între populația românească de pe ambele versante ale Carpaților au fost multiseculare, ele fiind atestate de documente istorice foarte vechi. După formarea statelor românești aceste legături s-au intensificat. În intercirculația românească s-a încadrat în tot decursul perioadei istorice cât a durat separarea politică și Transilvania, cu toate că în anumite perioade au existat puternice tendințe de a i se încălca autonomia, iar în altele a fost inclusă, în mod forțat la Austria sau imperiul austro-ungar. Evoluția economică a Transilvaniei s-a desfășurat divergent de aceea a

Ungariei și Austriei, dar convergent cu evoluția economică și politică a celorlalte țări românești: Moldova și Țara Românească.

Legăturile și formele de viață ale populației, care au generat conștiința comunității lor economice au fost multiple. Populația românească îndemnată de nevoile ei zilnice, de legăturile și formele de viață stabilite de secole, a circulat intens între toate cele trei țări locuite de ea, ignorând granițele politice despărțitoare. Aceeași circulație au înfăptuit-o și populațiile care s-au așezat mai târziu pe meleagurile Transilvaniei: unguri, sași, secui ș. a., cu care românii au conviețuit în bună înțelegere. Circulația interromânească a fost ușurată și de faptul că naționalitățile conlocuitoare care s-au așezat mai târziu pe meleagurile Transilvaniei au vorbit pe lângă limba lor specifică și o limbă comună, limba română, care nu a fost impusă de nici o putere politică oficială. S-a impus de la sine în relațiile economice zilnice, ca limbă comună a tuturor locuitorilor: Explicând acest proces Stephan Ludwig Roth scria: nu văd nevoia de a impune o limbă oficială a țării. Căci noi avem deja o *limbă* a țării. Nu este nici limba germană, nici limba maghiară, ci este limba română ... Când se discută despre un grai comun al țării, noi credem că prin acesta nu poate fi vorba de altul decât de cel român ... Când faci o călătorie, când te duci la iarmaroc, limba română o înveți singur, pe stradă; în contactul zilnic cu oamenii. Ușurința cu care se învață ... se întemeiază ... pe viața însăși care ne pune zilnic în contact cu poporul acesta numeros”.⁷⁵⁸ Roth sintetizează în câteva cuvinte o experiență de veacuri a coexistenței naționalităților din Transilvania în care rolul preponderent le-a revenit românilor, în ciuda actelor oficiale în care erau considerați „venetici”, „tolerați”. Realitatea social-economică a fost mai puternică decât ignoranța elitelor dominante și asupritoare.

Dezvoltarea unei circulații interromânești (care cuprindea tot teritoriul românesc și pe toți locuitorii săi, indiferent de naționalitate), determinată de diviziunea specifică între țările române formată veacuri de-a rândul, legăturile zilnice între locuitorii acestora au contribuit la formarea puternicei convingeri că țările române s-au putut dezvolta și se vor putea dezvolta numai ca unitate economică indestructibilă.

George Barițiu, cel mai mare publicist român transilvănean în domeniul economic din secolul al XIX-lea, a scris și demonstrat că românii au avut de-a lungul veacurilor o viață economică unitară indiferent de hotarele politice despărțitoare. Afirmatia reflecta însăși realitatea cotidiană. Un loc deosebit în cadrul vieții economice românești l-au ocupat mocanii care își întrețineau existența muncind o parte a anului în Moldova sau Țara Românească și o parte în Transilvania. Aceștia aveau proprietăți, în special

⁷⁵⁸ Vezi: Carol Göllner: *Stephan Ludwig Roth, Viața și opera*, Edit. Științifică.

turme de oi, pe întreg teritoriul românesc. Referindu-se la importanța acestei economii George Barițiu arăta că economia acestor mocani este atât de dezvoltată încât, în cazul construirii unei căi ferate transilvănene, care ar face joncțiunea cu cele românești ar avea asigurată o vie activitate chiar și numai din partea lor. „Între nutremintele care s-ar da drumului ferecat, când același va fi gata – comenta Barițiu unele date din Memoriul Camerei Comerciale și Industriale din Brașov, despre drumul de fier, - să mai socotim și mulțime de vite și produsele care vin anume de la oi și trec în și din Țările Românești încoace către Ardeal. Anume această economie de vite, pe care o poartă locuitorii români din Transilvania așezați pe sub munți cât ține de la pasul Oituz și anume de la Brețcu și Covasna încoace de la Săcele (șapte – sate), Râșnov, Bran și pe pământul Făgărașului înainte până în ținutul Sibiului, anume pe la Râșinari, Poplaca, Săliște și în pământul Hațegului, merita aici toată luarea aminte”.⁷⁵⁹ Din acest paragraf, reiese că Barițiu avea în vedere că pe pășunile Moldovei și Țării Românești pășteau sute de mii de oi și vite cornute, iar produsele acestora erau duse în Transilvania și prelucrate industrial. De la acestea se obțineau materii prime pentru fabricile de postavuri, piei prelucrate de capră și de oaie.

Mocanii nu constituiau însă singura populație transilvăneană care avea ocupații productive pe teritoriul Moldovei și Munteniei. După Unirea Principatelor, accelerându-se dezvoltarea economică a acestora, un număr tot mai mare de transilvăneni, meșteșugari și comercianți au trecut peste munți. Unii au trecut temporar, alții s-au stabilit definitiv. Într-o cuvântare, ținută în ședința din 3 dec. 1863 în interesul economiei naționale în senatul imperial, luând apărarea ardelenilor, G. Barițiu spunea „Colonii întregi de sudii austrieci se află în Galați și Brăila, suburbii întregi s-au făcut din ei în Ploiești, precum și în București”.⁷⁶⁰ Acești așa-ziși sudii, cetățeni ai statului habsburgic, cu timpul au devenit cetățeni ai statului român, iar prin munca lor au contribuit la dezvoltarea economică a României. Rolul lor va crește către sfârșitul secolului al XIX-lea, ca urmare a migrării masive a meșteșugarilor și micilor meseriași transilvăneni în România.

Constatând frecvența și complementaritatea legăturilor economice dintre toate țările românești, Barițiu remarcă faptul, că adeseori, de-a lungul istoriei, industriașii și comercianții transilvăneni s-au orientat în planurile lor pentru viitor după cererile piețelor românești din Moldova și Țara Românească. Un exemplu edificator îl constituie reconsiderarea de către el a unor propuneri mai vechi ale comercianților brașoveni, care întrețineau legături comerciale strânse cu celelalte țări românești. Pe baza acestora, el

⁷⁵⁹ Gazeta Transilvaniei, XIX-lea, nr. 5, 19 ian. 1856.

⁷⁶⁰ *Idem*, XXVII, nr. 2, 4 I/1864.

recomanda, încă din 1845, să se țină seama de materiile prime existente în aceste zone, de cerințele lor și, în consecință, să se dezvolte în Transilvania o serie de industrii, precum: bumbăcăriile, torturile, țesătorii de in și de cânepă și de in, cartonării, funării, pânunării, cultura mătasei, straiile, pălării, fabrici de vopsele, fierărie și lemnărie diferite, sticlărie, vase de pământ, zahăr, mărfuri de lux.⁷⁶¹

Complementaritatea pământului românesc a fost, de fapt, o constatare generală a scriitorilor cu preocupări economice din Transilvania. Kövály Laszló referindu-se la cazul concret al „șurilor de sticlă, susținea că acestea au perspective mari de dezvoltare în Transilvania „cea deluroasă și pietroasă”. Era un produs care se putea obține ușor și căutat în Moldova și Țara Românească, deoarece ele nu dispuneau de argilă albă necesară pentru cazanele de topit.

Complementaritatea economică a Țărilor Române era atât de puternică, încât orice încălcare a proporțiilor în schimburile dintre ele, se solda cu pierderi greu resimțite.

Barițiu considera că subaprecierea relațiilor sau neglijarea comerțului reciproc dintre țările române ducea uneori la stagnarea economică a lor, dar mai ales a Transilvaniei.

George Barițiu a criticat adeseori politica protecționistă și prohibitivă a corporațiilor săsești, care în relațiile economice cu țările românești neglijau diversificarea producției, nu o adaptau la noile cerințe ale piețelor, care evoluau și acolo. „Dacă meșterii sași – scria Barițiu încă în 1843 – n-au curajul a se arunca în primejdii și la greutatea drumurilor, au la acestea negustorii sunt de vină? Dacă manufacturile lor nu se caută în țările vecine ca mai înainte, ei facă bine să lucreze mai fin, mai bine ca la Viena, ca în Paris, ca în London, introducă mai multe feluri de fabricăși meșteșuguri, iar nu lucreze numai cizme, lăzi și funii și ne rămăsim că vor avea piață bună în țările vecine. Cumetrii caute vina la ei acasă, iar nu pe aiurea, mai lărgescă îngrădirile țeșurilor, fie puțin mai vii”⁷⁶². Pe măsura dezvoltării economiei capitaliste, breslele au dispărut din economia ardeleană, ea adaptându-se, e drept cu o anumită întârziere, la noua situație.

VIII. O rețea comercială comună pentru toate țările românești.

Indivizibilitatea vieții economice a tuturor părților teritoriului românesc a fost cel mai clar evidențiată de G. Barițiu prin analiza relațiilor comerciale dintre Transilvania și celelalte două țări românești de peste

⁷⁶¹ *Idem*, VIII, nr. 38, 10 V/1845.

⁷⁶² *Idem*, VI, nr. 36, 6 V/1843.

Carpați. De fapt, strânsele relații comerciale dintre cele trei țări românești, reprezintă o anumită formă de diviziune a muncii, care a luat naștere între ele de-a lungul istoriei lor comune.

Analizând legăturile economice în general, pe cele comerciale care s-au stabilit între țările române de-a lungul istoriei, Barițiu nota: „... comerțul activ al Transilvaniei cu manufacturile sale își are piețele sale firești către Dunăre”⁷⁶³.

Aceste legături comerciale dovedesc faptul că aproape întreaga producție a meșteșugurilor și industriei transilvănene își avea piața sa de desfacere în principate.

Legăturile comerciale ale Brașovului cu țările balcanice și din imperiul Otoman erau mult ușurate de legăturile oamenilor de afaceri ale acestui oraș cu porturile Galați și Brăila. Aceste două porturi asigurau aprovizionarea și transportul cu cele mai diferite mărfuri la prețurile cele mai reduse. Accesibilitatea sau inaccesibilitatea folosirii porturilor Galați și Brăila se reflecta imediat în situația economică a Brașovului. De aceea, spunea Barițiu, „când se întâmplă conjuncturi negustorești rele, atunci Brașovul totdeauna trebuie să-și aducă aminte de ursita Bistriței. Însă niciodată piața Brașovului nu a simțit mai vin lovitura ce i s-ar putea întâmpla, decât acum de când Dunărea este închisă și blocată. Mărfurile care mai înainte se trăgeau din Anglia și Franța pe mare până la Galați ori Brăila cu o chirie nemaiauzit de ieftină câte 36 până la 40 de creițari m. c. de majă, de acum se trag cu chiria înzecit mai mare; pentru că numai chiria marină s-a întreit, ci siliți fiind negustorii a scoate mărfurile pe uscat la Varna și a le trage peste Dobrogea ... mai cheltuiește alți 4-5 florini m. c., iară de acolo până la Brașov alți atâți. Cu atâtea chirii nemaiauzite până acum la care se mai adaugă și cele mai felurite provizioane de ale speditorilor prețul mărfurilor se încarcă înfricoșat”⁷⁶⁴.

Galațiul și Brăila ca orașe așezate în apropierea gurilor Dunării prezentau o importanță foarte mare pentru Transilvania încât l-au inspirat pe Barițiu să afirme că „tot pulsul pieței acesteia vibrează drept la Gurile Dunării. Fără libertatea Dunării și a principatelor, pentru Brașov nu ar fi nici un viitor comercial și industrial”⁷⁶⁵. În acest sens se exprima și publicistul sas, Anton Kurz subliniind că „Moldova în general și Galațiul în special prin prisma comerțului devin tot mai importante pentru Transilvania”⁷⁶⁶. Aceasta

⁷⁶³ *Idem*, XXV, nr. 40, 18 mai/1862.

⁷⁶⁴ *Idem*, XVIII, nr.1, 5 I/1855.

⁷⁶⁵ *Ibidem*.

⁷⁶⁶ „Satelit”, nr.88 și 89 4-8 nov, 1847, pp. 365-366 și 369-371.

era pentru Anton Kurz „un adevăr notoriu”, care nu mai putea fi negat de nimeni.

Dezvoltarea economiei de piață, deși mai lentă, a stimulat și intercircularitatea românească. Procesul nu se putea realiza însă la nivelul cerințelor pieței, deoarece era încetinit de lipsa căilor ferate, iar după apariția lor de întârzierea joncțiunii căilor ferate transilvănene și a celor românești de peste Carpați. Barițiu a semnalat această situație nefirească în ședința din 3 decembrie 1863 a casei deputaților la Viena în interesul economiei naționale și al comerțului Transilvaniei cu țările vecine: „Domnii mei – se adresa el senatului imperial – convingerea mea cea mai profundă este, cum că pe cât timp căile ferate austriece și respective ungurești, care până acum ajung la Oradea Mare și până la Buziaș, nu vor ajunge la Marea Neagră și respectiv Galați și Brăila, până atunci prin atâta comunicațiune cât vedem, nu le vor fi asigurate nici interesele de 5 % și nici comerțul Austriei în Răsărit. Aceste cai ferate trebuie să ajungă la Marea Neagră”⁷⁶⁷.

În sprijinul afirmației necesității stabilirii unor legături interromânești menționăm că cifra de afaceri a Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească era superioară celei cu țările apusene, ea continuând să crească după 1848. Datele statistice, privind numai Brașovul, ne stau mărturie în acest sens; el și-a sporit în mod simțitor comerțul prin cele 5 trecători prin care își trimitea mărfurile (Timiș, Bran, Șanț, Buzău și Oituz). Prin aceste trecători Brașovul se aprovizionase în 1851 cu 118.269 măji marfă, în 1852 cu 128.625, în 1853 cu 166.251, iar în 1854 cu 290.966 măji marfă. În același timp exportul a avut următoarea situație prin aceleași 5 trecători 10.332 măji; 1852: 26.587 măji; în 1853: 30729 măji; în 1854 au fost trimise în principate: 27.730 măji. Exportul scade față de 1853 datorită războiului Crimeii⁷⁶⁸.

Dezvoltarea legăturilor multilaterale dintre provinciile românești a avut ca rezultat cu timpul, formarea unei rețele unice de comerț românesc pe întreg cuprinsul țării, care aparținea în majoritate negustorilor români din Transilvania. *Apariția și formarea rețelei unice de comerț* s-a datorat și faptului că, pe lângă schimbul produselor proprii, orașele transilvănene, în decursul istoriei, au constituit puncte de legătură între comerțul Principatelor Române și unele orașe din apusul Europei. „Este cunoscut, relatea Barițiu în ședința senatului imperial din 3 dec. 1863 la Viena – cum că Transilvania a fost și mai demult consumatoarea manufacturilor și fabricatelor din provinciile austriece germane nu numai pentru sineși, ci și ca intermijlocitoare și năvălitoarea comerțului în Răsărit ... Sub Maria Tereza s-au numărat numai

⁷⁶⁷ „Gazeta Transilvaniei”, XXVII, nr. 3, 8 ian./1864.

⁷⁶⁸ *Idem*, XIX, nr.2, 8 I/1856.

în Braşov 69 firme neguţătoreşti pământene care întreţineau comunicaţiunea cu Răsăritul, cum şi vreo 30 firme neguţătoare venite din Răsărit şi aşezate în Transilvania. Tot asemenea erau câteva în Sibiu, care-le încă purtase un comerţ foarte asemănător cu Răsăritul”.⁷⁶⁹ Braşovul era însă şi punctul de tranzit pentru „mai multe mărfi trecătoare de la Viena şi Lipsca pentru principate”. Comerţ care înflorea şi el datorită dezvoltării schimburilor Transilvaniei cu state industrializate ca Franţa, Anglia, Olanda etc.

În timp ce Braşovul, datorită intensificărilor comerţului cu Principatele Române se dezvolta, sporea în bogăţie, observa învăţatul ungar, Kövârý László, Clujul stagna din punct de vedere economic. „Clujul – arăta scriitorul amintit – n-a avut până acuma curajul să-şi extindă comerţul cu Principatele Române şi a rămas în urma Braşovului din punct de vedere economic.

Comentând crearea unei reţele unice de comerţ pe întreg cuprinsul Principatelor Române, cu câţiva ani mai târziu, Bariţiu relatează: „Comunicaţiunea Transilvaniei cu principatele româneşti o întreţin mai vârtos negustorii de produse şi manufacte din Braşov, care afară de neguţătoria (bolta, ori cămara, ori cancelaria) lor mai au şi în Principate câte o filială sau boltă (ba la unii le este acolo mama şi numai filiala la Braşov).

Aceşti neguţători scot din Ardeal manufapturi mai multe şi produse crude mai puţine, aduc apoi produse crude din Principate şi din Turcia precum bucate (cereale), vite, piei mai de tot felul, seuri, lână, orez, scrumbie ş. a.”⁷⁷⁰ Un număr de 20 neguţători mai buni din Braşov aveau negustorii deschise (bolte, dughene) în principate din care, scria Bariţiu „9 în Bucureşti, 1 în Ploieşti, 3 în Galaţi, 1 în Craiova, 4 în Brăila, 1 în Iaşi, 1 în Tulcea din Dobrogea peste Dunăre. Peste aceştia mai sunt alţi 50 neguţători, cum şi 50 negustoraşi, sau trecuţi de aici acolo, sau pământenii deprinşi cu vânzarea manufapturilor ardeleni împărţite la toate oraşele şi oraşelele petrecându-le sub nume de „braşovenii” până şi peste Dunăre la Silistra, Tulcea, Măcin, Rusciuc până la Filipopole (Felipe)”.⁷⁷¹ Un istoric sas transilvănean a relatat şi el că la mijlocul secolului al XIX-lea în Moldova şi Ţara Românească existau peste 100 de prăvălii braşovene care aveau o desfăcere anuală de 10-40.000 florini. Ele erau răspândite în cele mai importante localităţi.

⁷⁶⁹ *Idem*, XXVIII, 2, 4 I/1864.

⁷⁷⁰ *Idem*, XIX, nr. 4, 15 I/1856.

⁷⁷¹ *Ibidem*.

Pentru Moldova se dă următoarea situație:⁷⁷²

Localitatea	Numărul prăvăliilor	Desfacerea anuală
La Galați	10	300.000 fl.
La Focșani	8	300.000 fl.
La Bârlad	6	150.000 fl.
La Roman	6	150.000 fl.
La Iași	4	140.000 fl.
La Tg. Ocna	2	50.000 fl.
La Bacău	2	20.000 fl.
La Tecuci	4	40.000 fl.
La Vaslui	4	40.000 fl.
La Huși	6	60.000 fl.
La Neamț	6	60.000 fl.
Total Moldova	58	1.310.000 fl.
Țara Românească	-	1.250.000 fl.
TOTAL		2.560.000 fl.

Desigur, atât datele lui Barițiu cât și cele ale lui Otto Jickeli despre existența a aproximativ 100 de prăvălii nu pot fi considerate decât cu aproximație, deoarece la numărul negustorilor din Brașov trebuie adăugat și numărul celor din Sibiu, Făgăraș, Bistrița etc. De asemenea trebuie menționat că la formarea și dezvoltarea rețelei comerciale unice a contribuit și deplasarea comercianților din Moldova și Țara Românească către Transilvania.

La formarea unei rețele unice comerciale pe întreg teritoriul românesc, au contribuit mult, a subliniat adesea Barițiu, porturile Galați și Brăila. Acestea au înlesnit pentru Brașov nu numai legăturile comerciale cu celelalte părți ale teritoriilor românești, ci și legăturile cu centrele comerciale de pe întreg globul pământesc. Din aceste motive, negustorii transilvăneni erau foarte interesați de strângerea legăturilor cu porturile Galați și Brăila și în crearea de comunicații bune pe căile ferate cu acestea. Corăbiile și vapoarele care intrau și ieșeau din aceste porturi anual se numărau deja cu miile, ele brăzdau mările și oceanele în lung și în lat, punând țările române și deci și Transilvania în contact cu lumea întreagă.

Ilustrând frecvența intrărilor și ieșirilor de corăbii, vapoare și cantitățile importate și exporturile de mărfuri prin porturile Galați și Brăila, George Barițiu extrăgea următoarele date pentru anii 1847-1852, pe care le prezenta publicului în *Gazeta Transilvaniei* din 1856⁷⁷³:

⁷⁷² Otto Fritz Jickeli, *Der Handel der Siebenbürger Sachsen in seiner Entwicklung* (Comerțul sașilor în dezvoltarea sa istorică), Sibiu, 1913, p. 93.

⁷⁷³ *Idem*, XIX, nr. 5, 19 I/1856 nr. 6 21 I/1856.

Anii	<i>Import-export</i> Nr. de corăbii și vapoare intrate în Galați și Brăila	<i>Import-export</i> Greutatea în tone import și export prin porturile Galați și Brăila
1847	4.644	774.601
1848	3.096	546.403
1851	4.134	734.683
1852	5.390	1.032.460
1853	5.104	637.484

Aceste date reflectau intensitatea legăturilor comerciale ale celor două porturi, prin Marea Neagră, cu alte porturi ale lumii, la care pentru a avea un tablou complet trebuie adăugate și legăturile dintre porturile dunărene, ce se ridicau și ele la sute de mii de tone de marfuri⁷⁷⁴.

Dar acestor legături li se opuneau prin fel și fel de măsuri organele de stat austriece și apoi Austro-Ungare. Austria, arăta Barițiu adeseori, a fost factor de frânare a intensificării legăturilor economice inter țările românești nu numai prin măsurile prohibitive, ci și prin dezinteresul pe care l-a manifestat față de construirea unor rețele de drumuri rutiere și căi ferate între Transilvania, Moldova și Țara Românească. Ca urmare a acestui dezinteres, remarca Barițiu, „comerțul și industria Austriei, iar mai mult decât toate a Transilvaniei suferă foarte”⁷⁷⁵. Dar nu numai atât. Unele înfăptuiri ale Austriei nu numai că nu favorizau dezvoltarea economică a Transilvaniei, ci dăunau dezvoltării ei economice în general.

Iată o ilustrare a unei situații relevată într-o formă critică chiar într-o ședință a senatului imperial austriac din 3 dec./1863: După „... ce navigația pe Dunăre a tras cu totul din mână Ardealului negoțul de tranzit, urmarea cea mai naturală ar fi fost, ca să se îngrijească pentru alte mijloace de comerț și comunicațiune, să se fi deschis pasurile cele mai strâmte ale Ardealului către principate prin drumuri bune, să se fi făcut cel puțin cele două mari râuri ale Ardealului Mureșul și Oltul navigabile până la punctul unde se pot în adevăr și face pasavere”⁷⁷⁶. Dacă la acestea se adaugă tergiversarea construcțiilor de căi ferate pentru Transilvania și întârzierea joncțiunii lor cu cele din Principatele Unite afirmația lui Barițiu iese și mai mult în evidență.

Dar tot Barițiu a fost acela care, situându-se în fruntea publiciștilor economiști români din Transilvania a evidențiat rolul deosebit de important al românilor în general, al negustorilor români, în special, în viața economică a Transilvaniei. Barițiu este acela care a evidențiat și a demonstrat, că la

⁷⁷⁴ *Idem*, XIX, nr. 5, 19 ian. 1856.

⁷⁷⁵ *Idem*, XXVII, nr. 2 4 I/1864.

⁷⁷⁶ *Idem*, XXVIII, nr.11 13 II/1865.

sfârșitul secolului al XVIII-lea și primele 6-7 decenii ale secolului al XIX-lea, comercianții români au dominat comerțul exterior transilvănean.

La începutul activităților sale publicistice din anii 1830, Barițiu a acordat o atenție deosebită problemelor economice și comerciale în general. El a dat cititorilor gazetelor sale multe explicații cu privire la rolul comerțului intern și exterior, a dat lămuriri cu privire la activitățile comercianților, rolul lor social, economic și cultural în viața unui popor. Ca angajat al comercianților români brașoveni, publicistul român a făcut cunoscute activitățile comerciale, legătura lor cu circulația banilor și viața bancară, modul cum contribuie activitățile comerciale la răspândirea civilizației, a cunoașterii popoarelor între ele etc.

Accentuarea dezvoltării capitalismului în economia Transilvaniei după 1848, reformele agrare și restrângerea treptată a privilegiilor corporațiilor, ce a mers până la desființarea lor, au stimulat și lărgit sfera preocupărilor teoretice în publicistică și au pus noi probleme practice privind comerțul, circulația bancară și creditul. Barițiu a privit întotdeauna fenomenele și procesele unei economii naționale în ansamblul lor. Așa se explică de ce economistul român a scris despre procesele producției – industriei și agriculturii, problemele circulației bunurilor materiale – comerț – problemele circulației bancare și financiare – bănci, finanțe ș. a.

Barițiu este perceput, în general, ca un mare publicist și gânditor. Dar, el a fost însă și producător de mijloace de cultură – ziare, cărți – fabricant de hârtie și comerciant de hârtie etc.

Trăind într-o societate, în care lumea înțelegea, tot mai mult, că activitățile economice reprezintă unica sursă a mijloacelor de trai a tuturor oamenilor, Barițiu și-a dat seama, că de buna organizare a acestui sector va depinde nivelul de viață al unui popor, al întregii omeniri. La rândul lui, comerțul reprezenta un sector important în ansamblul vieții economice, care constituia baza existenței speciei umane.

Este necesar însă să amintim că Barițiu ocupându-se de problemele comerțului, avea în vedere stările concrete din această ramură, determinată de specificul Transilvaniei ca provincie menținută sub dominație străină. Politica economică dusă de imperiul habsburgic, discriminările naționale, menținerea monopolurilor feudale asupra comerțului la sate, existența corporațiilor, au frânat mult dezvoltarea comerțului transilvănean.

Istoria comerțului, considera Barițiu, este și istoria civilizației și culturii omenesti. Asemenea afirmații se întâlnesc des în opera lui Barițiu. Ele erau îndreptate împotriva forțelor dominante din imperiul habsburgic; acestea negau orice capacități economice neagricole ale românilor. Cu toate acestea, dintre activitățile economice neagricole ale românilor, activitatea comercială în decursul câtorva secole a fost cea mai importantă. Respingând

tezele denigratoare referitoare la incapacitatea de întreprinzători a românilor, publicistul transilvănean demonstra că tocmai prin activitatea lor comercială au adus o contribuție importantă la dezvoltarea materială și spirituală a Ardealului.

Dacă nu ar fi avut parte de politica rigidă, reacționară a guvernelor de la Viena și Budapesta, dezvoltarea forțelor productive ale Transilvaniei ar fi luat un mare avânt tocmai datorită desfășurării activităților realizate de comercianții români.

Guvernul austriac a interzis, adeseori, organizarea comercianților români în asociații puternice, care să poată face concurență comercianților de peste graniță. Relatând despre situația nefavorabilă a comerțului din Transilvania, pe exemplul Brașovului, Barițiu arăta că dacă acesta care era considerat cea mai mare cetate comercială din Ardeal, el era totuși insuficient de dezvoltat în raport cu cerințele timpului; celelalte centre orășenești având un comerț și mai slab. „Neguțătorii – scria G. Barițiu referindu-se la dezinteresul guvernului austriac pe care-l considera vinovat de frânarea dezvoltării comerțului transilvănean – la noi nici nu sunt în ghilde bunăoară ca în Rusia, nici adunați toți într-o corporațiune solidă și sănătoasă, cu atât mai puțin favorați de către guvernul vechi, ci tocma din contră se știe, că la mai mulți din bărbații de stat pare că le cășuna a dărăpăna cu totul comerțul patriotic, nu numai neângrijind și nefavorându-l nici într-un mod ci totodată semănând între ei feluri de zăzănii și căutând să-i stoarcă”⁷⁷⁷. În timp ce comercianților români și unora de alte naționalități li se refuza dreptul de a se organiza în asociații specifice comerciale, guvernul austriac acorda sașilor și armenilor diferite privilegii speciale pentru comercializarea unor mărfuri. „Neguțătorii de galanterii (14 sași și 8 armeni) sau așa numita companie săsească se îngrădiseră cu un privilegiu câștigat sub împăratul Francisc (1806), pe care ei îl răstălmăciseră în parte foarte egoistică și tocma pentru aceea negoțul ce-l fac ei, scoate nu numai bani din țară, iar înăuntru aduc mărfuri pieritoare ... Neguțătorii români, cu greci și bulgarii supuși contribuției împărătești umblară și osteniră de la 1827 neîncetat pentru coadunarea lor într-un gremiu, pe temeiul unui privilegiu, câștigat de străbunii lor de la Leopold I (1802); se făcură speze mari, însă până la 1847 fuseră trăgănați și amânați cu feluri de fățării”⁷⁷⁸.

Privilegiile economice, însoțite de discriminările naționale au constituit un puternic factor de frânare nu numai a producției, ci și al comerțului transilvănean. De exemplu, dacă un meseriaș din Făgăraș nu era membru al unei corporații, el nu-și putea vinde produsele sale pe piața din

⁷⁷⁷ *Idem*, XIII, nr. 2, 5 ian. 1850.

⁷⁷⁸ *Ibidem*.

Brașov, iar dacă un comerciant le cumpăra direct din Făgăraș, atunci la intrarea în Brașov îi erau confiscate de către reprezentanții corporațiilor. Din acest motiv negustorii români erau nevoiți să cumpere produse manufacturate ori de la meseriașii brașoveni la prețuri foarte ridicate, ori să le caute în alte orașe, cauzându-le astfel cheltuieli mari și timp mai mult.

Desigur, că evidențiind activitatea și contribuția lui Barițiu cu privire la rolul și aportul comercianților români și informând asupra greutăților pe care le întâmpinau în exercitarea comerțului, nu vrem să negăm existența altor lucrări ale reprezentanților, fie ei ai scrisului românesc sau chiar al sașilor și ungarilor din Ardeal. Existența breslelor și a altor forme de manifestare a privilegiilor devenise o frână în transformarea economiei feudale, cu îngrădirile sale specifice, în economie de piață. Camera de Comerț și Industrie a dezvăluit și incriminat obiceiul unor autorități locale – ungurești sau săsești, - care permiteau negustorilor ambulanți (în majoritate români) vânzarea la târgurile naționale numai în primele 3 zile după duminică. Asemenea legi, spuneau reprezentanții Camerei, nu există și propune accesul permanent al comercianților străini fără restricții, deoarece acestea dăunează târgurilor, ceea ce influențează negativ asupra producției și circulației.

Privilegiile și prerogativele – scriau reprezentanții negustorilor români într-un *Memoriu* către guvernul din Viena – cauzează pe de o parte unele scumpiri disproporționate, iar pe de altă parte, permit breslelor, ca să stabilească după propria lor voință prețurile diferitelor articole.

În preajma Revoluției de la 1848, dar și după aceasta, breslele săsești au dus o campanie deschisă împotriva păturilor comerciale din Transilvania, în special a celei românești. În „Memoriul” amintit reprezentanții burgheziei comerciale românești resping asemenea atitudini naționaliste și negativiste, denunță practicile breslelor și anacronismul lor, precum și rolul de frână al progresului forțelor productive ale societății spre o economie liberă și democratică. În „Memoriu” se spunea că organele oficiale ale Brașovului ascund din considerente naționale, că românii sunt promotorii principali ai comerțului și industriei naționale cu străinătatea. Denunțând această practică, autorii „Memorialului” scriau: „Nu putem presupune, că este câtuși de puțin cunoscut, că promotorii industriei naționale, precum și mijlocitorii și reprezentanții principali (Hauptträger) ai comerțului Transilvaniei cu străinătatea sunt românii și îndeosebi cele 136 case comerciale românești ale Brașovului, deoarece din datele statistice, care se publică periodic asupra comerțului Transilvaniei cu străinătatea, numele românilor se omite din considerațiuni de ordin național aproape întotdeauna, cu toate că proporția participării din acest punct de vedere în comparație cu ceilalți este aproape 9:1.

Pentru confirmarea celor arătate mai sus, autorii „Memorialului” preiau datele oficiale întocmite de Oficiul trizecimal Brașov (der Kränstadter Oberdreisagisamtes), din anul 1844, care reflectau situația cu privire la importul și exportul efectuat de negustorii reprezentanților a trei naționalități: români, sași, greci, în perioada 1839-1843⁷⁷⁹.

Negustori	IMPORT			EXPORT		
	Buc	Funți	Florini	Buc.	Funți	Florini
Sași	151	16.122	1.243	4	513.144	3.370
Greci	26.930	2.649.650	16	16.017	228.144	38.346
Români	26.387	19.278.353	5.610	420.375	13.504.911	856.386

Totodată „Memorialul” menționa că numai Țara Românească și Moldova au importat din Transilvania mărfuri în valoare de 1.955.745 fl. m. c., iar în anul 1846, din Brașov, s-au vândut 6 mil. funți (3 mil. kg.) de mărfuri, comercianții români fiind principalii exportatori.

„Este ... un fapt afirmau semnatarii „Memorialului” ce nu se poate contesta că cele 136 case comerciale românești din Brașov, datorită comerțului cu Levantul, comerț care se află aproape exclusiv în mâinile românilor, prin exportul manufacturilor din țară și prin importul produselor brute, susțin în Brașov și în alte orașe peste 20 de corporații săsești, asigurând locuitorilor Brașovului și altor districte traiul și aducând Transilvaniei un mare folos și câștig”⁷⁸⁰.

Dar aceste îndeletniciri comerciale în domeniul comerțului exterior erau ignorate de către reprezentanții celorlalte naționalități transilvănene: unguri și sași, cu deosebire de aceștia din urmă. Aceasta i-a determinat pe Membrii Gremiului Levantin din 1850 să demonstreze că atitudinea de dispreț față de ei sau chiar de ignorare a activității lor este complet nefondată, susținând că românii trebuie luați în considerare nu numai ca promotori principali ai comerțului Transilvaniei, ci și ca producători, ca industriași, că nici în această privință nu se găsesc în urma naționalităților conlocuitoare din principat.

Românii aveau fabrici de tors bumbac, fabrici de iască, spălătorii de lână, este dat numele a 11 comercianți proprietari de întreprinderi industriale din Brașov și împrejurimile lui, care ocupau zilnic de la începutul lui martie și până la finele lui octombrie 1.500-2.000 de muncitori, plătind în fiecare zi 300-400 fl. M. C. salarii. Aceste stabilimente plăteau în fiecare an în lunile

⁷⁷⁹ cf. N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul Comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, p. 148.

⁷⁸⁰ *Ibidem*.

de vară salarii în valoare de 64.444.883,20 fl. m. c. și trimeteau la Pesta, Viena, Germania, Olanda cel puțin 1.000.000 funți lână spălată în valoare de 50.000 fl. m. c. Cele 10 zahanale din județul Brașovului, pentru fabricarea seului, formau proprietatea economilor de vite, dădeau ocupație la 300-400 muncitori, cărora li se plăteau zilnic 10-160 fl. M. C. În aceste zahanale se tăiau în fiecare toamnă - octombrie și noiembrie - cel puțin 100.000 de berbeci, oi și capre de la care se obțineau 1.000.000 funți de seu în valoare de 220.000 fl. M. C. Anexa mai enumeră multe întreprinderi în care erau folosiți muncitori salariați sau se folosea munca la domiciliu precum cele de postav, fabrică de oțet, fabrici de hârtie, tăbăcării, boiangerii, funării, blănării, întreprinderi pentru prelucrarea lemnului, prepararea furnirului etc. etc. (cf. N.G.V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, pp.160-163).

Concentrându-se asupra datelor din „Memorialul negustorilor români” din 1850 în care se evidențiază cu cifre și fapte, cu evoluții istorice ascendente ale rolului comercianților români brașoveni în comerțul transilvănean, dar și cu date preluate din presa germană din Transilvania (care nu putea fi bănuită de prea multă simpatie față de români), Barițiu scria despre comercianții români că: acești negustori numeroși nu numai că susțin o mulțime de țeaturi în toate părțile (deci nu numai în Brașov – n. ns.), iar mai vădit în Brașov, câștigă mai multor sute de locuitori din districtul Brașovului pâinea de toate zilele și se înlesnește plățirea dărilor prin importarea crudelor produse din principate, Turcia ș. a. dându-le muncă mâinilor, ci pe lângă aceasta ei s-au făcut și purtători de căpetenie (Hauptträger) ai industriei transilvănene, folosind mult și erariul ... pe tot anul ei aduc erariului un folos cel mai puțin până la 16.000 fl. M. C. Aceasta este un argument bătător la ochi pentru cei care doresc înflorirea și zborul industriei patriei noastre ori prin cine, aceeași însă cântă cam rău la cele delicate urechi supercultivate, care vreau să jignească pe românii din Ardeal și să-i degrade numai la călțuni și seminomazi, căci aceștia cu toată supercultura lor cea mult și în tot locul lăudată, nu pot arăta aceste cifre aritmetice nicăieri, și totuși se opintesc a detrage orice grad de cultură de la români, orice capacitate și stimă ce li se cuvine în mijlocul connăciunilor lor⁷⁸¹. Barițiu constată că reprezentanții corporațiilor săsești numai din interese egoiste negau rolul comercianților români în comerț și industrie. Sașii încadrați încă în corporații meșteșugărești închise, naționaliste și egoiste, care nu-i primeau pe români să învețe meserii în atelierelor lor nu voiau sub niciun motiv să recunoască ceea ce obținuseră românii comercianți: supremația în comerțul exterior al Transilvaniei și niște

⁷⁸¹ Gazeta Transilvaniei, XIII, nr. 2, 5 I/1850.

începuturi promițătoare în industrie, care în alte condiții ale liberei concurențe s-ar fi transformat într-o industrie înfloritoare. Barițiu, criticând asemenea atitudini negative cu privire la realizările românilor, atrăgea atenția opiniei publice să privească cu ochii deschiși și să se întrebe ce ar fi de industria transilvăneană cu toată silința „țehurilor sase dacă nu ar fi românii să aducă produse crude și să exporte cele prelucrate. Să căutăm la orașele sase – atrage el atenția – unde nu sunt neguțători români și răspunsul e pe față. Unde sporesc manufacturile și se ridică industria? Acolo – spune el – unde importățiunea produselor crude și exportățiunea celor prelucrate este neconținută. Acesta este un adevăr pipăit. Pentru ce este Brașovul mama industriei transilvănene. Negreșit pentru aceea pentru că în Brașov sunt cei mai mulți neguțători, care importă produsele crude din Orient ... Comerciala activitate – aprecia publicistul economist român – este într-adevăr lăudabilă și înșiși inamicii românilor trebuie să mărturisească că s-ar fi putut cu mult mai tare lăți și ridica dacă țehurile sase cu nedreptate și de multe ori numai cu pretensele privilegii nu ar fi fost așa de egoiste și monopole, cum sunt până în ziua de azi”⁷⁸².

George Barițiu a descris corect cauzele și efectele minimalizării rolului românilor în comerțul transilvănean. În fond aceasta echivala cu ignorarea unei activități deosebit de importante a negustorilor și producătorilor români în viața economică a acestei perioade, când activitatea de schimb era considerată – așa cum a arătat și George Barițiu adeseori – condiție esențială a progresului economic, social și cultural.⁷⁸³

Omiterea din rapoartele oficiale, din presă, sau chiar din lucrări cu caracter istorico-economic, a numelor comercianților români care dețineau în mâna lor comerțul extern transilvănean a fost deja semnalată de istoriografia noastră economică. „Deși era un fapt unanim acceptat – se scria într-un studiu al istoricului Georgeta Penelea – că traficul extern transilvan e în mâna românilor, era omis cu ostentație din considerente de ordin național”. Aceeași autoare arăta că și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea istoriografia străină împărțase punctul de vedere singular și „nefondat, că sașii sunt principalii promotori ai comerțului de tranzit spre Orientul Apropiat”⁷⁸⁴. La formarea și chiar perpetuarea punctului de vedere eronat că

⁷⁸² *Ibidem*.

⁷⁸³ Mai pe larg cu privire la rolul comercianților români în comerțul Transilvaniei, vezi lucrarea: Toader Ionescu, *Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848-1918)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 177-192.

⁷⁸⁴ **Georgeta Penelea**, *Relațiile economice dintre Țara Românească și Transilvania în epoca Regulamentară, în Studii și materiale de istorie modernă*, Edit. Academiei, București, 1973, p. 21. Autoarea aduce ca exemplu cazul lui Robert Brunschwig, care în lucrarea sa

sașii au fost unicii promotori ai prosperării comerțului transilvan în România și Balcani, au contribuit și unii autori sași care au scris lucrări despre istoria industriei și comerțului din această parte a țării noastre. Sunt semnificative în acest sens lucrările lui O. F. Jickeli, *Industria și comerțul sașilor din Transilvania în dezvoltarea sa istorică*, apărute la începutul secolului al XX-lea. Deși perioada exclusivismului sășesc era depășită la începutul secolului al XX-lea, unii autori sași mai încercau să creeze imaginea că istoricește progresul economic al Transilvaniei se datorează, în exclusivitate activităților lor industriale și comerciale atât în interior cât și în exterior. Era un punct de vedere unilateral și deci exagerat. Se baza și acesta pe ideile ce denaturau istoria românilor, considerați „venetici”, „străini” în propria lor țară.

Dar cu timpul, recunoaște O. F. Jickeli, „comerțul cu produse meșteșugărești ale sașilor a rămas în mâna intermediarilor: armeni, români, greci. Aceștia cumpărau în Brașov și Sibiu mărfurile și le duceau în principatele dunărene. „Comerciantul sas era prea timid sau prea comod pentru a le duce în țări străine”⁷⁸⁵. Datele istorice cuprinse în actele, revistele și ziarele sașilor din Transilvania arătau o cu totul altă situație. N.G.V. Gologan citând izvoare săsești din Brașov, relevă că din acestea reieșeau următoarele date: În anul 1844, din 139 de negustori brașoveni 118 erau români și numai 21 erau sași; după o statistică a magistratului Brașovului, în anul 1869 din 132 comercianți brașoveni numai 11 erau sași, iar ceilalți afară de câțiva greci, aproape toți erau români, din care câțiva ajunseseră și în Compania grecească. Într-o revistă săsească, un autor sas se lamenta: „Comerțul trece din ce în ce mai mult în mâinile românilor, care vin de la București și se așează la Brașov. Pe sas îl părăsește din ce în ce mai mult vechiul său spirit comerciant și întreprinzător”⁷⁸⁶.

În Țara Românească existau câteva case comerciale și asociații de mari negustori care exportau în Transilvania și Banat atât produse specifice zonei de la sud de Carpați, cât și produse pe care le achiziționau de la companiile cu care aveau legături comerciale (mărfuri specifice climatului mediteranean). Multe case de comerț dintre cele mai importante își aveau sediul la Câmpina. Prin intermediul a 3 comisionari ai Gremiului Levantin stabiliți aici, se realiză în aproape toate orașele Țării Românești cea mai mare parte a exportului transilvănean. Marii negustori din Țara Românească, prin intermediul relațiilor cu casele de comerț și asociațiile comerciale din

Coup d'oeil sur l'histoire des foires a travers l'Islam, apărută în volumul *La Foire*, Bruxelles, 1953, susținea că bâlciurile din lumea islamică și Balcani au prosperat datorită partizilor de mărfuri aduse de negustorii sași din Transilvania.

⁷⁸⁵ Otto Fritz Jickeli, *Industria și comerțul sașilor din Germania*, p. 16, ș. a.

⁷⁸⁶ N. G. V. Gologan, *op. cit.*, pp. 44-45.

Transilvania, aprovizionau de fapt principalele manufacturi săsești din această parte a țării. Numai prin intermediul a două case de expedițiune din *Timiș* „se importă în anul 1851 mărfuri în cantitate de 6.252.450 kg. valorând florini 2.213.545, iar în 1852 4.129.400 kg. În valoare de florini 1.205.601. Acești speditori exportau 1/10 din exportul total al Brașovului. Prin mijlocirea a doi speditori din Oituz se importa în anii 1850-1851: 3.319.400 kg. Și 2.788 vite, iar de la 1 noiembrie 1851 la 31 I/1852: 149.500 kg. Mărfuri și 1.147 vite. De la 1 februarie 1852 la 31 oct.1852: 663 kg mărfuri și 3.367 vite”⁷⁸⁷.

Un mare număr de comercianți originari din Transilvania s-au așezat în Moldova și Țara Românească unde au înființat case de comerț, iar alții, după ce au exercitat comerțul în această parte a țării și-au transferat comerțul în Transilvania. Mulți aveau case de comerț în Transilvania, dar și peste Carpați.

Mare parte din comercianții români din Brașov, am văzut cu altă ocazie, aveau pe lângă case de comerț și întreprinderi industriale. Tot lor le aparține și înființarea marii întreprinderi mecanice de hârtie, de la Zărnești în apropiere de Brașov, una din cele mai mari fabrici în acest domeniu din Transilvania.

În primele două treimi ale secolului al XIX-lea, comerțul transilvănean de vite a jucat un rol aparte. Acesta a atras în mișcarea sa o categorie specializată de negustori din toate cele trei țări românești. Piețele transilvănene și prin acestea, piețele austriece absorbeau, încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, din Moldova și Țara Românească, zeci de mii de vite cornute și sute de mii de porci. „În 1851 Țara Românească și Moldova furnizau Transilvaniei, Banatului și Bucovinei aproape 368.000 de capete (porci). În anul următor, vânzările de acest gen pe teritoriul Camerei de Comerț din Brașov se ridicau la peste 21.000 de bucăți, în 1855 numai Țara Românească exportă 122.400 capete porci. Comerțul intens cu Transilvania a stimulat ridicarea și consolidarea în Țara Românească a unei categorii social-economice de crescători și exportatori de porci, care întreprindeau afaceri de mare amploare; unii dintre ei se remarcă prin livrări masive”⁷⁸⁸. Dar spre sfârșitul secolului al XIX-lea datorită unor restricții aplicate prin așa-zisul cordon sanitar, pe motivul că în România există epizootii în rândul animalelor, comerțul cu acestea s-a restrâns drastic, devenind nesemnificativ pentru balanța externă. Transhumanța păstorilor de vite a continuat, dar în proporții mai reduse. Multe terenuri folosite de secole

⁷⁸⁷ *Ibidem*, p. 35.

⁷⁸⁸ **Apostol Stan**, *Legăturile economice ale Țării Românești cu Transilvania (1848-1859)*, în: „Studii și materiale de istorie Modernă”, Edit. Acad., București, 1973, pp. 119, 120, 121.

ca pășuni de către moșierii munteni și moldoveni s-au transformat în terenuri producătoare de cereale pentru care a crescut cererea la export, devenind mai rentabile decât cele folosite pentru pășunat.

În aceste condiții a devenit și mai clar, că fără industrie dezvoltată țara nu poate progresa și că fără aceasta comerțul nu poate îmbogăți țara.

Demonstrând rolul prioritar al românilor în comerțul exterior transilvănean, Barițiu nu a urmărit însă să demonstreze că Transilvania avea un comerț exterior dezvoltat, că ea ar fi devenit o țară bogată, îmbelșugată datorită acestuia. Dimpotrivă, el a descris insuficienta lui dezvoltare în orașele transilvănene; O relativă excepție făcând Brașovul, care nici el nu era dezvoltat corespunzător cerințelor timpului. „Brașovul – scria Barițiu – se poate numi unica piață a Ardealului numai din acea cauză, că din toate piețele patriei noastre celei mult lipsite singur Brașovul poartă comerț activ, carele adică în loc să scoată câștigul creat mai mult îl aduce în țară, când celelalte piețe poartă numai comerț pasiv și acela foarte ticălos. Sibiul, Clujul, Gherla, Bistrița ... ce comerț poartă ele? Unele trag vite din Moldova și le mână în sus, altele trag fabricate din Viena, Pesta, iar cei mai mulți negustori nici măcar de la Debrețin mai departe, le aduc în țară și le împart jumătate pe datorii. Atăta e tot. Celelalte cetăți și orașe nici nu mai merită numirea onorifică de piață”⁷⁸⁹.

Balanța comercială activă a Brașovului, - explica Barițiu -, se baza pe faptul că negustorii brașoveni nu se limitau doar să aducă mărfuri de peste graniță, dar și exportau produse manufacturate, în urma cărora în țară intrau sume mari de bani, aprovizionând totodată Transilvania cu coloniale și pe meșteșugari cu materii prime. Cu toate acestea – remarcă Barițiu – ce mai piață ni se arată piața noastră alături fiind de un Triest, o Viena sau măcar o Pesta!⁷⁹⁰ Una din cauzele rămânerii în urmă a activității economice din Transilvania era considerată a fi inexistența unor legături directe cu marile centre comerciale din lumea întreagă. Brașovul era singurul oraș din Transilvania care într-o anumită măsură, prin intermediul porturilor Galați și Brăila putea realiza o asemenea legătură.

Barițiu împărtășea ideea că în comerțul interior are loc schimbul de produse pe produse între cetățenii aceleiași țări. În acest caz câștigau ambii agenți ai schimbului, unul dă prisosul, celălalt cumpără aceea ce îi lipsește și toate mărfurile schimbate rămân în țară. Dacă o țară are produse multe și variate, ea poate oferi prin schimb multe din ele, iar în schimbul lor să primească alte produse, multe și variate. Și aceasta o pot realiza numai țările industrializate. Afirmând că în comerțul interior toți câștigă, că averea

⁷⁸⁹ Gazeta Transilvaniei, XVIII, nr. 1/5 I 1855.

⁷⁹⁰ *Idem*.

rămâne în țară, Barițiu nu înțelegea prin acesta că toți se îmbogățesc. Țara rămâne staționară, dar nu sărăcește. În cazul schimbului dintre țări care au produse multe și variate cu țări care au producție uniformă, cele din urmă sărăcesc. Cazul țărilor agrare, de exemplu. Astfel comerțul exterior al țărilor slab dezvoltate cu cele dezvoltate se transformă în mijloc de scurgere a venitului național de la primele către cele dezvoltate.

Promovarea unor idei cu privire la pericolul ce pândește țările slab dezvoltate, lipsite de industrie, în relațiile comerciale cu țările dezvoltate, reflectă de fapt situația concretă a Transilvaniei. Lipsită de o industrie dezvoltată, obligată să intre în relații comerciale cu țări avansate din punct de vedere economic, ea era nevoită să importe mărfuri, care incorporau o muncă mai complexă, deci care aveau o valoare mai mare, rezultat al unor munci calificate. Importa deci obiecte de valoare ridicată și exporta mărfuri, care incorporau o muncă necalificată sau slab calificată, adeseori de volum mare și valoare mică. Oricum valorile exportate erau de volum mai mare și de valori mai mici, „O ursită, o fatalitate grea și necurmată zace – scria Barițiu în 1855 – asupra țării Ardealului. Am zis-o și altădată, că comerțul nostru peste tot este pasiv”⁷⁹¹. Rezultatul unui comerț exterior deficitar se reflecta în locul inferior pe care-l ocupa Transilvania în diviziunea internațională a muncii chiar la începuturile intrării ei în sfera țărilor cu economie de piață, a începuturilor capitalismului de fapt.

Întrucât la mijlocul secolului al XIX-lea, Transilvania nu avea posibilitatea să-și stabilească un bilanț propriu al importului și exportului, nu putea ști precis diferența dintre import și export; ca atare, scria Barițiu „ce știm este numai aceea ce se respică în termeni generali, că comerțul nostru este pasiv, că adică de la noi ies mai mulți bani decât intră încoace”⁷⁹². În legăturile comerciale cu Țara Românească și Moldova, Transilvania deși avea o anumită posibilitate de stabilire a intrărilor și ieșilor de mărfuri pe baza protocoalelor de vămi, nu putea realiza totuși un calcul precis, deoarece mărfurile trecute peste graniță în mod clandestin nu erau, desigur, înregistrate, iar o serie de mărfuri erau scutite de vamă. Înglobată în uniunea vamală cu Ungaria începând din 1883, mărfurile importate și exportate în cele două țări figurau la fel ca toate mărfurile importate sau exportate din Ungaria, nefăcându-se nici o mențiune pentru Transilvania.

Totuși ingeniozitatea lui Barițiu a găsit o posibilitate pentru a demonstra, că negoțul exterior al Transilvaniei cu Austria și Ungaria era net dezavantajos pentru populația transilvăneană. Acest dezavantaj era consecința faptului că Ardealul era obligat de împrejurări să importe

⁷⁹¹ *Idem*, XVIII, nr.27, 7 IV 1855.

⁷⁹² *Idem*, XXV, nr. 40, 18 V 1862.

majoritatea mărfurilor industriale de mai înaltă complexitate din Austria și din alte țări mai dezvoltate din monarhie. „Tot ce tragem noi din Ungaria – scria Barițiu – și din toate țările austriece pe toată întinderea miezuinelor țării noastre care ne despart de Banat, Ungaria, Bucovina prin urmare tot ce intră la noi nu se înscrie nicăieri, pentru că pe acea linie nu ne desparte nici un institut de vamă. Dacă însă vom ținea în vedere numai împrejurarea, cum că mai tot ce este pe trupul locuitorilor de la orașe, pe al aristocrației și în parte chiar și la țărani, e manufactură și fabricat austriac, morav, boem, ș. cl. ș. cl; dacă vom cugeta la mulțimea însemnătoare a obiectelor de lux, cum și a uneltelor de toată plasa, anume de metaluri nenobile și la mii de toate trebuințele adevărate sau numai părute, ușor vom fi în stare să cunoaștem că bilanțul nostru comercial în acele părți stă cu totul pasiv”.⁷⁹³ Se atrăgea atenția astfel că în relațiile comerciale cu țările dezvoltate, în condițiile în care transilvănenii erau nevoiți să importe majoritatea produselor industriale de strictă necesitate și de lux, erau amenințați cu transformarea Transilvaniei într-o țară marginalizată pe vecie, care să servească doar ca piață de desfacere a mărfurilor țărilor dezvoltate industrial. Atrăgând atenția cu privire la pericolul ce plana asupra tuturor țărilor române, Barițiu se exprima direct și categoric, scriind că să nu „ne mai amăgim noi pe noi și să nu cunoaștem odată că popoarele industriale din Europa meridională și apuseană, deși nu ne-o spun totdeauna pe față, nu privesc în popoarele danubiene nici mai mult nici mai puțin, decât privesc în sălbaticii din America și Australia ... adică ne iau de popoare barbare și proaste, pe care să ne facă tributare fabricilor, intereselor și plăcerilor lor”.⁷⁹⁴ Subliniind importanța deosebită a rolului comerțului între popoare, a rolului economic și ca factor de civilizație, Barițiu nu a ezitat să critice și unele aspecte negative ale acestuia, să critice unii reprezentanți ai marilor îmbogățiți ai lumii care practicau un comerț de tip colonial subordonând unele popoare, spoliindu-i de bunurile lor de existență și silindu-i să muncească pentru ei.

În analiza situației comerțului cu străinătatea, susținea Barițiu, este necesar să se țină seama nu numai de structura valorii exprimată în bani, ci și de substanța mărfurilor, de structura lor materială, cedate și primite, de „valoarea internă a bunurilor”, după o expresie a sa. „Oare când vorbim noi de bilanț, pentru ce socotim articolii numai după suma banilor ce dăm pe ei și nu mai vârtos după prețul și valoarea internă ce o au ei? Oare pentru ce suntem atât de orbi ca să nu pricepem că fabricanții încearcă și îndoapă pe lipscanii noștri ... cu tot felul de trentării, numai pentru că nu le încap în magazie și capitalul le zace mort într-însele încât ei sunt siliți a le desface și

⁷⁹³ *Ibidem*.

⁷⁹⁴ *Idem*, XV, nr. 28, 9 IV 1852.

a scăpa de ele orișicum? Dar oare noi avem vreun folos real din starea cea strâmtorată a manufacturiștilor și fabricanților, a muncitorilor și proletarilor din Paris, Londra, Lyon, Manchester, Viena, New York”.⁷⁹⁵ Prin urmare, după autor, comerțul exterior al țărilor dezvoltate cu cele slab dezvoltate reprezenta un mijloc de amânare a momentului declanșării violente a contradicțiilor dintre producție și consum, dintre cei bogați și săraci, dintre producție și circulație. Încercările de a rezolva contradicțiile amintite mai sus prin intermediul schimburilor comerciale dintre țările bogate și cele slab dezvoltate au dus, în cele din urmă, la acumularea acestor contradicții pe plan mondial.

Pentru ca Transilvania să nu mai fie o simplă piață de desfacere prin care marile state să-și rezolve anumite contradicții înfeudând-o intereselor lor și preluându-i prin schimbul neechivalent o mare parte din produsul ei național era necesar, susținea publicistul brașovean, să-și dezvolte forțele sale productive la un nivel corespunzător cerințelor. „Când cheltuim cu toții în afară și nu câștigăm de la străini nici cât cheltuim atunci și eu și oricare altul, ca parte a totului avem dreptul a reflecta la răul ce întâmpinăm pe toți pașii. Este o părere care de vreo douăzeci de ani încoace prinse rădăcini și la noi și care sună că „luxul naintează industria”. Însă această părere abia se poate primi de adevăr numai acolo unde fabricile se află înăuntrul patriei și produsele crude se lucră aici pe loc, prin urmare câștigul rămâne tot acasă. La noi nu este așa; aceasta o știe toată lumea”.⁷⁹⁶ Se impunea concluzia, după cele ce susținea gânditorul român, că țările slab dezvoltate din punct de vedere economic nu-și puteau permite prin intermediul comerțului exterior orice și oricât. Pentru a-și spori consumul, pentru a progresa din punct de vedere spiritual era necesar ca țara să-și creeze o structură corespunzătoare a comerțului exterior, bazată pe fabrici și manufacturi proprii, create în interiorul său. Numai în acest caz populația putea să fie îndestulată, iar luxul era și el justificat și nu contribuia la pauperizarea populației. Acest lucru nu se realiza, demonstra Barițiu, de la sine. Statul ca reprezentant al tuturor cetățenilor țării ale cărei interese le reprezenta, avea misiunea de a sprijini această cerință.

⁷⁹⁵ *Ibidem.*

⁷⁹⁶ *Ibidem.*

IX. Căi de promovare și sprijinire a comerțului Transilvaniei propuse de George Barițiu

Omul de știință transilvănean, bun cunoscător al practicilor, regulilor și evoluțiilor economice, considera că nivelul și structura comerțului depind de nivelul și structura industriei, dar, la rândul său, constata el, comerțul joacă un rol deosebit în stimularea producției sociale. Pentru realizarea acestui scop, era necesară respectarea unor reguli și principii în promovarea comerțului și în cele două forme ale sale, interior și exterior, cât și luarea unor măsuri de favorizare a dezvoltării lui.

Dar principiul fundamental, condiția cea mai importantă ce trebuia respectată în promovarea comerțului era – după părerea lui Barițiu – principiul libertății economice. La mijlocul secolului al XIX-lea, economiștii erau aproape unanimi în recunoașterea liberului schimb și al liberului comerț. În această perioadă, lent, dar consecvent, se făcea și în Transilvania trecerea de la feudalism la capitalism. Economiștii criticau încercările unor state care impuneau restricții comerțului exterior. Și Barițiu critica, de exemplu, sistemul vamal impus de Curtea imperială din Viena, căruia îi era supus întregul comerț exterior al Transilvaniei. Acest sistem vamal interzicea, printre altele, importul anumitor produse industriale, în special al acelor care se produceau în provinciile industriale ale imperiului habsburgic, provincii care, de regulă, aveau o industrie relativ dezvoltată.

Prin promovarea principiului libertății economice și a comerțului, Barițiu nu înțelegea nicidecum privarea statului de a interveni în economie, atunci când liberalismul genera forme de concurență violentă, acaparatoare ce duceau în cele din urmă la forme de monopol, îmbogățirea exagerată a unora prin metode nu numai economice, ci și prin metode extraeconomice prin care, adeseori erau loviți parteneri de afaceri, unii ruinându-se înmulțind populația lipsită de mijloace de trai.

Promovarea principiului libertății comerțului nu însemna, potrivit părerilor lui Barițiu, neamestecul total al statului în acest proces sau când împrejurările și interesele cetățenilor statului o impuneau. Statul era mandatat să promoveze o asemenea politică economică, prin care să se creeze condiții favorabile tuturor agenților participanți la activitățile economice fără discriminări și condiționări în afara legii pentru unii. În acest sens se impunea adoptarea unor legi de apărare a libertății activității oamenilor de afaceri. Activitatea conjugată a statului și a comercianților, susținea el, va crea condiții optime de desfășurare a comerțului transilvănean.

Într-un studiu publicat în *Gazeta Transilvaniei* din 1852 intitulat *Despre mijloacele înaintătoare de comerț*, economistul brașovean, propunea:

a) „*Legi apărătoare și scutătoare*.”

Înființarea acestui mijloc, ce e drept nu stă în puterea neguțătorilor, dar ei au dreptul să-i ceară guvernului și să-i explice toate relele ce decurg din lipsa acestora și să-i ceară să le asigure condiții bune pentru desfășurarea comerțului: Creditul este sufletul comerțului, creditul însă fără legi cât se poate mai limpezi și categorice niciodată nu poate prinde rădăcini sănătoase⁷⁹⁷;

b) *Înființarea de școli comerciale*: școlile juridice, militare, filozofice nu puteau suplini cunoștințele unui comerciant. Un comerciant, susținea Barițiu, este și trebuie să fie o personalitate complexă, cu multe cunoștințe din diverse domenii. Negustorii au misiunea de a-i apropia pe producători de consumatori, pe agricultori de meseriași, ei străbat uscatul și mările, satisfac numeroase trebuințe, manipulează numeroase capitaluri proprii și străine. De aceea, ei au „prima și cea mai neapărată trebuință de cunoștințe, de un spirit în toată privința deștept, combinatoriu ca oricare bărbat de stat”,⁷⁹⁸ cu capacitate mare de a se orienta în situații neprevăzute, sunt obligați să facă calcule matematice în mod spontan, să jongleze cu sume mari, să urmărească cu atenție evenimentele politice, uneori să le anticipeze etc. La mijlocul secolului al XIX-lea, comerțul era atât de dezvoltat și diversificat încât negustorii nu se mai puteau descurca pe baza cunoștințelor empirice, la întâmplare, fără a prevedea mersul viitor al propriei economii naționale sau a celei internaționale. Pentru a rezista luptei de concurență din partea comercianților străini se impunea cu necesitate crearea unei rețele corespunzătoare de școli comerciale. „Junele neguțătorii de ar dispune peste un capital încă pe atât de mare, nu va ști niciodată să-l întoarcă după împrejurările cele mai favorabile, dacă nu va avea o idee clară despre tot ce numim comerț în general și în special. Iar piețele patriei noastre vor rămâne până atunci tot numai satelitele piețelor mari europene, până când sau nu se vor lăși sau înmulți între noi ideile și cunoștințele comerciale, sau că ne vor coti din loc alți negustori străini, mai isteți, mai ageri și mai curajoși decât noi”.⁷⁹⁹

c) *Înființarea și dezvoltarea unei rețele de bănci*.

Diversificarea și volumul sporit al comerțului de la mijlocul secolului al XIX-lea impunea, considera Barițiu și înființarea unei rețele de bănci

⁷⁹⁷ *Idem*, XV, nr.32, 23 IV, 1852.

⁷⁹⁸ *Ibidem*.

⁷⁹⁹ *Ibidem*.

capabilă să întreprindă operații multiple de credit, de emisiune, de gaj, de gir, de depozit etc.;

d) Înființarea de burse .

Nici o categorie de oameni – susținea Barițiu – nu simțeau necesitatea atât de mult ca negustorii să se întâlnească în vederea încheierii unor tranzacții, a lichidării unor datorii ș. a. „Cu atât mai mult se adeverează aceasta pe la piețele cele mari, unde pe lângă comerțul activ mai joacă un rol cumpănitoriu încă și comerțul cu hârtie de stat și de polițe. Deci locul în care se adună neguțătorii sau mai vârtos samsarii lor spre a încheia feluri de târguri se numește *Bursă*”.⁸⁰⁰

Necesitatea înființării unei asemenea instituții era determinată de faptul că existau multe atribuții, care impuneau în mod obligatoriu necesitatea înființării ei. Ea îndeplinind sarcini precum: afișarea diferitelor publicații oficiale, anunțuri cu caracter comercial, înțelegeri între diferite companii comerciale, licitații, prețurile mărfurilor, al hârtiilor de valoare etc. Oferea cadrul necesar desfășurării activității comerciale optime. Pentru ca speculațiile să nu depășească anumite limite se propunea ca bursele să fie supravegheate în mod nemijlocit de către stat.

e) Poște și căi de comunicații bune.

„Comerțul neajutat de poște regulate corespunzătoare piețelor – considera Barițiu – se poate socoti ca și un trup fără mâini”.⁸⁰¹

f) Organizarea unor târguri corespunzătoare, construirea unor depozite de mărfuri proprietatea statului în marile centre comerciale, organizarea licitațiilor, expozițiilor etc. deveneau foarte necesare, mai ales după revoluțiile de la 1848. Ele erau foarte necesare pentru că în acea perioadă mai dăinuiau în economia Transilvaniei unele practici feudale, care frânau și dezvoltarea comerțului, adaptarea lui la practicile evolute ale capitalismului.

g) Barițiu a militat în publicistica sa cu o anumită consecvență în favoarea ideii ca statul „sa sprijine și să favorizeze crearea de asociații comerciale și societăți pe acțiuni ș. a.”

Aceste deziderate și propuneri ale lui G. Barițiu erau, în fond, deziderate și cerințe generale ale burgheziei comerciale din Transilvania care vizau crearea condițiilor optime de dezvoltare a circulației economice în perioada absolutismului și a „regimului liberal”. Dar care au fost realizate numai parțial în perioada respectivă. Uneori s-au luat însă și măsuri contrare intereselor burgheziilor locale. De aceea se poate afirma că studiul lui Barițiu „Despre mijloacele înaintătoare de comerț”, publicat în unul din numele

⁸⁰⁰ Idem, nr. 34, 30 IV/1852.

⁸⁰¹ *Ibidem.*

Gazetei Transilvaniei în anul 1852 își păstra actualitatea nealterată și în anul 1867 pentru reprezentanții burgheziei române, chiar dacă interveniseră metode mai „subtile” în relațiile dintre reprezentanții burgheziei românești și reprezentanții burgheziei vieneze, de exemplu. Iar pe plan local „în Brașov, de pildă, în Camera de Comerț și Industrie, în primele decenii de existență a ei, comercianții români pătrundeau extrem de greu. Iar dacă avem în vedere că instituția cooperației meșteșugărești a sașilor s-a desființat abia în 1870 prin lege, putem afirma că cele ce vom cita din articolul lui Barițiu afirmate în 1852 în articolul publicat în *Gazeta Transilvaniei* erau perfect valabile și în 1867. E drept, cu unele schimbări, dar care nu anulau starea de inferioritate în care erau ținuți românii, fără excepție, în imperiul austro-ungar nici după 1867. „Nici o țară nu simte mai mult trebuința de a fi îngrijorată pentru căutarea și aflarea mijloacelor ajutoare de comerț ca Transilvania noastră. Pozițiunea acestei țări depărtate de mare, puținul spirit de întreprindere, sau adică lipsa de curagiu bine cumpătat la neguțătoriu, nepăsarea peste tot de aceea ce numim comerț, au fost tot atâtea pricini triste, că întregul comerț al patriei noastre să nu cumpănească nici cât comerțul unei singure firme mari din piețele fruntașe ale Europei. Foarte rari din compatrioții noștri s-au înălțat până acum chiar la ideea de un mare comerț luat în înțelesul comerțului lumii”.⁸⁰²

Dar criticând cauzele generale legate de dezinteresul forțelor dominante din imperiul austriac, Barițiu le reproșează și marilor comercianți transilvăneni, că nu au fost destul de energici în a se orienta și către alte forme de activități economice, le-a lipsit spiritul de adaptare a capitalurilor de care dispuneau la noile condiții în care industria și industriașii ocupau deja rolul principal în circuitele economice generale, depășind volumul capitalurilor ocupate în comerț și agricultură. Le-a lipsit uneori comercianților români și capacitatea de orientare către capitalul financiar bancar. Totuși, încercări de transformare a capitalurilor comerciale ale comercianților români de a pătrunde în domeniul industriei au existat. Nu au fost însă viabile, decât în mod sporadic. Cea mai importantă întreprindere de tip capitalist în domeniul industrial, rezultată din asocierea unor capitaluri comerciale românești din Transilvania a fost fabrica de hârtie de la Zărnești, care nici ea nu a rezistat decât douăzeci de ani, după care a dispărut și ea în urma concurenței unor fabrici adaptate mai bine la condițiile concurenței capitaliste.

Dar nici în condițiile capitalismului, încercările imperiului austro-ungar de a orienta comerțul spre Austria sau alte regiuni mai dezvoltate ale acestuia, nu au dat rezultatele pe care le-au dorit ei. Aceste relații erau

⁸⁰² *Idem*, XV, nr. 23, 23 IV, 1852.

generate și aveau drept bază unitatea economică a întregului teritoriu românesc. În acest sens stau mărturie „Călăuzele comerciale” ale Camerei de Comerț și Industrie din Brașov, care consemnau că numărul firmelor transilvănene care întrețineau legături comerciale cu Moldova și Țara Românească (Principatele Unite începând din 1859) depășeau cifra de 600.

CAPITOLUL 8

George Barițiu despre problema Dunării și independența României⁸⁰³

Barițiu a fost oricând și ori unde s-a aflat, un mare patriot, care a apărut unitatea națională și cea economică a României, aducând argumente imbatabile în acest scop. El a luptat întotdeauna și pentru independența politică a Principatelor Române: Moldova și Țara Românească, a Principatelor Unite, iar după 1877 pentru independența României. Patriotul și publicistul, George Barițiu a considerat că problema Dunării a fost întotdeauna și va fi legată de independența și integritatea teritorială a României. Unitatea națională, unirea tuturor țărilor române, suveranitatea și independența națională, atrăgea atenția patriotul român, vor putea fi realizate și apărute numai în condițiile păstrării integrității teritoriului, amenințat în permanență cu cucerirea de către mai multe puteri ale vremii. Dar ca publicist și istoric, învățatul român a avertizat că marile puteri nu întotdeauna amenințau cu cucerirea directă a teritoriului țărilor române. Au folosit adeseori metode indirecte pentru a pătrunde pe piețele unor țări mai slab evaluate pentru a le subordona din punct de vedere economic, până la anularea independenței și suveranității lor naționale.

Un loc important l-a ocupat în această strategie încercările unor puteri, și în primul rând ale Austriei, apoi Austro-Ungariei, de a-și stabili supremația asupra navigației pe Dunăre și, de a cucerii Porțile de Fier și insula Ada-Kaleh. Habsburgii, atrăgea atenția adeseori Barițiu, considerau că, stăpânind Dunărea, vor putea cucerii apoi complet și ușor țările române.

În *Gazeta de Transilvania*, încă înainte de anul revoluționar 1848, au apărut articole ale lui G. Barițiu care dezvăluiau tendințele Austriei și ale altor state germane de a transforma țările române în provincii ale lor. Astfel într-un articol din 1 aprilie 1843, intitulat *Priviri de la Rin spre Dunăre*, *Gazeta* atrăgea atenția că numeroase publicații austriece duceau o campanie susținută, prin care cereau ca Dunărea să fie transformată într-un fluviu exclusiv austriac. George Barițiu redactorul și proprietarul *Gazetei de Transilvania*, descifrează însă, în spatele acestor cerințe, tendințele

⁸⁰³ Vezi Toader Ionescu, *Presa transilvăneană despre problema Dunării și a independenței României*, în *Transilvania*, nr. 5/77, anul VI(LXXXIII), Sibiu 1977, p. 37-39.

îndelungate de a ocupa și supune complet toate popoarele riverane cu Dunărea de Jos: sârbii, bulgarii, românii etc.

Pentru a împiedica pericolul de ocupare a tuturor țărilor românești, Barițiu îi îndeamnă pe toți românii să se preocupe mai mult de interesele lor în legătură cu Dunărea, să o exploateze ei înșiși pe porțiunea pe care le revine. Prin instaurarea dominației totale asupra Dunării, marile puteri economice și politice ale vremii ar fi căpătat forțe sporite de a acapara economia și teritoriul țărilor române. Dacă Dunărea va deveni un fluviu austriac, atunci și principatele române danubiene – atrăgea atenția Barițiu – în *Gazeta de Transilvania* – vor deveni provincii austriece și în felul acesta, lupta pentru independență, unitate și suveranitate națională va deveni imposibilă.

Începând din cel de al șaptelea deceniu al secolului al XIX-lea, disputelor cu privire la navigația pe Dunăre li se adaugă cele referitoare la joncțiunea căilor ferate transilvănene cu cele din România. Transilvănenii demonstau, în special în *Gazeta Transilvaniei*, prin pana lui George Barițiu, susținut însă și de ziarul „*Telegraful Român*”, ce apărea la Sibiu, dar și de sași – că „un drum de fier care s-ar opri în Ardeal n-ar prospera”. El trebuie să facă joncțiunea cu cele din România, pentru ca și mărfurile transilvănene să ajungă pe calea cea mai scurtă la Marea Neagră. Pentru joncțiune să se ceară acordul României și să trateze cu ea pe bază de egalitate, să se renunțe la ideea fixă și denaturată, ce mai circula în imperiul austriac habsburgic, că principatele ar fi cele mărgăritare ale coronei Ungariei ca părți integritoare ale acestuia nu ar fi de lipsă să se asculte. Românii nu s-au lăsat intimidați, această atitudine, remarcă Barițiu a fost adoptată de români și înainte de anul 1859, când principatele Moldovei și ale Țării Românești încă nu înfăptuiseră Unirea. După Unirea de la 1859, atitudinea românilor împotriva încercărilor austriece de a-și subordona complet navigația pe Dunăre a devenit și mai dâră. După cucerirea independenței în 1877 România a continuat această luptă cu puteri sporite. Românii se manifestau ca o națiune independentă și suverană.

Eforturile diplomatice ale regatului României, independent și suveran, îndreptate împotriva celor ce încercau să-și subordoneze Dunărea complet li s-a adăugat eforturile de susținere ale acestui drept din partea presei românești din Ardeal.

Conștienți că românii de pe ambele versante ale Carpaților românești formează o singură patrie și o singură națiune, publiciștii ardeleni, în frunte cu redactorul *Gazetei Transilvaniei* și al „*Foaiei pentru minte, inimă și literatură*” s-au remarcat și în ultima treime a secolului al XIX-lea în apărarea unității, suveranității naționale și de stat a României. Barițiu remarcându-se și în acest domeniu. El arătând, că imperiul habsburgic

intuind decăderea iminentă a imperiului Otoman, în urma războiului de independență a românilor din 1877/78, considera că a sosit momentul să acapareze Dunărea până la revărsarea în mare. O deosebită atenție, dezvăluia Barițiu, au acordat-o habsburgii Porților de Fier. Pentru aceasta, se relatea, în *Observatorul* (1878-1885) din 1878, cabinetul de la Viena a dus nenumărate lupte de culise, atât la București, la Viena și la Constantinopol. „Înainte de 3-4 ani (...) guvernul austro-unguresc și cel turcesc – scria *Observatorul* lui Barițiu la începutul anului 1878, în timp ce se desfășura războiul de independență al românilor – începură a tracta mai serios chestiunea Porților de Fier, însă așa, că de România și Serbia nu voia să știe nimic, că poarta otomană dedată rău din timpurile cele mai nefericite ale României și Serbiei (...) se prezintă și astă dată ca odinioară în calitate de proprietară suverană a teritoriului românesc și sârbesc și apoi a trata cu Austro-Ungaria despre pielea românilor și a sârbilor curat ca și cum acea ar fi pielea ei”.

Dar pierderea războiului de către Turcia și cucerirea independenței de către România au dejucat tratativele dintre otomani și habsburgi. Austro-Ungaria – avertizează însă Barițiu – n-a renunțat la planurile ei de cucerire a Dunării, ca măsură prealabilă, intermediară de cucerire a României. Numeroase acțiuni diplomatice, militare, economice și de culise confirmă că acestea au fost intențiile imperiului habsburgic.

Dezvăluind intențiile imperiului habsburgic de cucerire a Dunării, Barițiu a elaborat multe articole, pe care le-a publicat alături de alte dezbateri și discursuri parlamentare din parlamentul și senatul României în *Observatorul* în care arăta că problema Dunării este de importanță supremă, devine tot mai critică, tot mai periculoasă. De aceea, scria el într-un articol din *Observatorul* din 1881, că „De la 1830 adică de ani cincizeci de când s-a început mai întâi corăbieria pe Dunăre, regimul central își avuse privirea neclintită asupra Dunării Românești, pe atunci însă chestiunea se trata și intriga la Constantinopole, nu în București și nici la Belgrad. Într-aceea societatea de corăbierie pe Dunăre cumpără mereu locuri pe la porturile românești, pe care-și înființa stabilimentele sale, tot așa precum odinioară fenicienii, grecii, cartagenezii în porturile străine, și precum fac în timpul nostru englezii, holandii, americanii și alții. După o serie de ani, coloniștii pătrund ceva mai înăuntru pe uscat, acum au și trupele alături; după alt period, străbat cu armele în mână. În anul 1878, congresul de la Berlin se învoise ca insula Ada-Kaleh să fie ocupată de către austrieci, iar Porțile de Fier să le spargă Ungaria, dacă are la îndemână câteva milioane”. Dar, Austro-Ungaria – atrăgea din nou atenția Barițiu în „*Observatorul*” său – nu se va mulțumi numai cu Ada-Kalehul și Porțile de Fier. Ea va încerca să cucerească întreaga Dunăre. Presa din Ungaria a confirmat ulterior cele spuse de Barițiu. Subordonată guvernelor de la Viena și Budapesta, presa din

Austro-Ungaria, a dus o campanie furibundă împotriva României, amenințând-o cu ocupație dacă nu va ceda de bunăvoie Dunărea. Numeroase afirmații ale politicianilor din cele două capitale – Viena și Buda-Pesta – despre intențiile guvernelor lor de a cuceri întreaga Dunăre, adevereau cele spuse și scrise de G. Barițiu că românii vor fi nevoiți să lupte tot mai mult pentru a și-o păstra și, odată cu ea, independența și suveranitatea națională. Politicienii și publiciștii României – scria Barițiu într-un alt număr al *Observatorului* din 1881, trebuiau să învețe din istoria războaielor de zeci de ani pentru navigația pe Rin și gurile Rinului. Se făcea cunoscut în ziarul amintit că numeroși politicieni reacționari declarau pe față, că dacă România nu le va lăsa Dunărea, o vor lua cu forța. „Crud și răspicat – se scria în ziarul respectiv de către redactorul său – o spun ziarele ungurești că ei consideră Dunărea întreagă, adică de la Porțile de Fier la vale, de proprietate a lor.

Între altele, aristocraticul *Pesti Naplo* insultă pe români și pe guvernul lor, iar pe camere le numește „insolente”. Ziarele – ca *Pester Journal* etc. scriu și mai apăsător contra României. „Între împrejurări ca acestea (...) repetăm refrenul nostru enunțat de multe ori mai pronunțat de doi ani încoace, ca să fim cu neadormită atențiune la cestiunea Dunării, cu care merge și în linie paralelă cestiunea Carpaților, să căutăm drept în fața ei și să o urmărim. Răcnete presei ungurești să nu ne confunde, ci să vedem ce zice presa Angliei, Franței, Rusiei etc. În momentul de față chiar presa cea liberală din Germania ține cu România. În Praga, ziarul *Politik* dă toată dreptatea României ca să se apere”.

În toți cei 8 ani cât a editat ziarul *Observatorul*, marele patriot, George Barițiu, n-a încetat să atragă atenția românilor de pretutindeni asupra importanței problemei danubiene. Problema Dunării, demonstra el, nu era o simplă chestiune comercială sau de politică comercială.

„Noi adică ne-am fost dat – scria marele nostru patriot în numărul 1 al *Observatorului* din 1883 – mult mai de înaintea de a se considera (chestiunea danubiană) totodată de eminamente politica și chestiune națională”. Scopul habsburgilor era (după părerea lui Barițiu) de a stabili „domnia unuia singur peste tot teritoriul Dunării și de acilea peste tot orientul”, adică teritoriul întreg dintre Carpați, Marea Neagră, Marea Egeică și Marea Adriatică”. Demonstrând din nou, în urma unor fapte petrecute în politica imperiului habsburgic, aceleași intenții ca mai sus, Barițiu scria în *Observatorul* său că, „Austriei și cu ei capitala voiesc să spargă Porțile de Fier, atât ca ei să poată avea produsele crude din staturile danubiene de-a dreptul la Viena cu transport cât mai ieftin și mai accelerat, cât și ca să-și transmită de vale produsele industriei lor tot sub condiții favorabile, spre a combate mai ușor concurența ce le face staturile apusene în proporții colosale, inundând tot Orientul cu manufacturile și fabricatele lor”.

atrage atenția redactorul Observatorului, aceste tendințe de acaparare a Porților de Fier veneau în contradicția nu numai cu interesele României, ci și cu interesele aristocrației funciare maghiare, interesată de a-și menține piața de desfacere, în cadrul imperiului dualist, mai ales piața Vienei. Marii proprietari funciari de la Budapesta încercau însă un dublu joc. Pe de o parte, se opuneau ca Viena să amenajeze Porțile de Fier pentru navigație, pe de altă parte, susțineau ca România să renunțe la drepturile sale asupra Dunării în întregime, să permită flotei austro-ungare să navigheze fără nici un control din partea autorităților românești, într-un cuvânt Dunărea să fie lăsată la discreția intereselor cercurilor economice din Austria și Ungaria. Redactorul *Observatorului*, G. Barițiu demonstrează că, față de toate presiunile exercitate, guvernul român are dreptul și datoria de a se apăra.

Barițiu și aici s-a dovedit un clarvăzător politic. Erau multe mijloace de apărare pe care le puteau folosi românii: război violent, război vamal, întreruperea oricăror relații economice și politice etc. etc. El a propus românilor calea economică. El considera că cel mai bun mijloc de apărare va fi nu provocarea unui nou război, care s-ar putea transforma într-o conflagrație europeană, ci dezvoltarea unei industrii proprii a comerțului, crearea unei flote comerciale puternice. Semnalând eforturile României de a-și crea o flotă proprie, publicistul transilvănean scria cu legitimă mândrie și simț patriotic. „După toate știrile ce le avem din România, statul acela este prea decis a-și forma o marină proprie nu atât belică, cât mai vărtos comercială. Chiar până acum se vede fâlfâind tricolora României pe mai bine de două sute de corăbii de comerț, atât permanente, cât și de ale altor particulari de proveniență străină, care își țin de onoare ca să abordeze catargele lor bandiera (steagul – n. ns.) românească”.

Analistul George Barițiu, nu excludea posibilitatea ca Dunărea să fie din punct de vedere comercial, un fluviu internațional neutru, dar nu și politic.

Subliniind comunitatea de interese a tuturor românilor cu privire la Dunăre, Barițiu scria într-un număr al observatorului din 1880 că: „În loc de orice altă chestiune și reviste de peste mări și țări, chestiunea Dunării trebuie să ne intereseze dincoace și dincolo de Carpați, acum doar ca niciodată, pe toți locuitorii acestor țări și cu atât mai vărtos pe români. Ea este în sensul genuin al cuvântului chestiune de viață și de moarte”.

România – semnala cu mândrie *Observatorul* lui Barițiu – n-a făcut nici un pas eronat, iar Austro-Ungaria nu și-a putut ajunge scopurile. Dunărea a rămas fluviu de navigație liber și România și-a păstrat drepturile suverane pe porțiunea care i-a revenit. Demonstrând importanța acestei suveranități asupra Dunării, Barițiu scria: „Chestiunea danubiană (...) este una din cele mai importante pentru toată Europa, iar pentru România și

națiunea românească întreagă, adevărată cheștiune de viață. Acesta este un adevăr cunoscut de mult tuturor patrioților sinceri și luminați, de aceea l-am repetat și noi la mai multe ocaziuni.

Să nu zică nici un ardelean sau sălăjean că Dunărea nu curge pe la poarta lui. Fără Dunărea liberă nu poate să existe România, fără comerț danubian și maritim, industria și comerțul ardelean nu va exista niciodată, fără acestea însă popoarele astăzi închise între acești munți friguroși nu mai au nici un viitor”. Deci criteriul de viață și de existență a industriei și comerțului transilvănean erau legăturile cu celelalte părți ale teritoriului românesc. Carpații, Dunărea și Marea Neagră nu numai că nu formau obstacole naturale în conviețuirea românilor din toate țările locuite de ei, ci, dimpotrivă, au fost tot atâți factori ce favorizau această unitate de viață. Maramureșul, Bihorul, Sălajul, Banatul, Transilvania, Dobrogea, Muntenia, Moldova și Oltenia formau o singură țară, o unitate de neam și de viață economică determinată de complementaritatea activităților lor. Limba, cultura, concepțiile despre viață, convingerea că aparțin aceluiași neam, că se trag din strămoși comuni a circulat, cu toate vicisitudinile istoriei, alături de bunurile materiale, au format o intercirculație românească de bunuri materiale și spirituale. Dunărea le-a deschis transilvănenilor drumul spre marile porturi ale lumii.

În încheierea acestui capitol dorim să atragem atenția, că George Barițiu trebuie considerat nu numai un pionier al scrisului economic românesc, promotor al ideilor promovării activităților dezvoltării unei industrii naționale a românilor transilvăneni. El a fost, în același timp și pionier și promotor al promovării primei mari fabrici mecanizate a industriei românești din Transilvania: prima fabrică de hârtie mecanică de la Zărnești, în apropiere de Brașov.

Intrat în slujba unui consorțiu de comercianți români, brașoveni, care și-au fixat ca scop înființarea unei fabrici de hârtie mecanică, Barițiu a primit misiunea de a face o călătorie în mai multe țări industrializate europene pentru a cumpăra mașinile necesare, apoi a supravegheat și lucrările de construcție a ei, care s-au terminat în anul 1857. Între anii 1857 și 1876 a fost și conducătorul ei.

Dar fabrica de hârtie de la Zărnești, spre deosebire de producția sa intelectuală, care, deși nu i-a adus îmbogățirea materială, i-a adus totuși satisfacție morală, glorie și măreție, fiind recunoscut de cel mai mare ziarist al românilor transilvăneni ai secolului al XIX-lea „nestorului presei române din Transilvania, fabrica nu i-a adus nici glorie, nici satisfacții morale, ci doar muncă, zbateri, insulte. Pentru familia lui Barițiu, prima mare fabrică mecanică de hârtie românească din Transilvania secolului al XIX-lea s-a dovedit o catastrofă financiară și prilej de insulte din partea multor creditori,

la care a apelat în cei douăzeci de ani cât a rezistat fabrica până la falimentarea și apoi înstrăinarea ei.

În această privință suntem de acord cu îngrijitorii ediției vol. VIII: „*George Bariț și contemporanii săi*”, care considerau că întreprinderea de hârtie de la Zărnești a evoluat „de la o mare speranță națională spre o dramă trăită de Barițiu și ai săi în singurătate”⁸⁰⁴ dar și cu stoicismul ce l-a caracterizat pe scriitorul ardelean.

Această apreciere a îngrijitorilor vol. VIII din *G. B. C.* se va reflecta și în titlul capitolului următor pe care-l vom intitula: *Evoluția fabricii de hârtie de la Zărnești – o mare speranță națională – spre o afacere catastrofală a familiei Barițiu.*

CAPITOLUL 9

Evoluția fabricii de hârtie de la Zărnești, o mare speranță națională, spre o afacere catastrofală a familiei Barițiu

Întors, la sfârșitul anului 1852, din călătoria sa din Europa de apus, G. Barițiu a înțeles că economiile înaintate din țările pe care le-a vizitat, depășiseră stadiul producției manufacturiere, în care predomina producția bazată pe munca manuală. Trecuseră deja la producția mașinistă, în care intervenția asupra obiectului muncii se efectua mecanizat, cu mecanisme și aparate specializate. Până și producția mașinilor se efectua deja tot cu ajutorul mașinilor.

Desigur, observând procesele economice și sociale, omul de cultură, publicistul și economistul român, a înțeles și a constatat că apusul făcuse trecerea de la un nou stadiu al economiei societății, pe baza căruia se crease, în fapt, o nouă societate, fondată pe libertatea personală, pe munca liberă salariată, pe baza relațiilor de schimb generalizate, pe democrația și dreptul la instrucție generalizat; fundamentul tuturor acestor stări și drepturi fiind instituția proprietății private, recunoscută tuturor membrilor societății.

Societatea liberă, avansată din punct de vedere economic și social, observa Barițiu, nu putea să apară decât pe baza unei industrii noi, avansate tehnic și tehnologic, care să sporească productivitatea muncii și să asigure un trai mai civilizat întregii populații a unei țări, fără să anihileze diviziunea socială între bogați și saraci. Țările se divizau deja, la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, în țări bogate și țări sărace. Barițiu constata încă de atunci, că statele industrializate sunt țări bogate, iar cele agricole sunt state sărace. În raporturile dintre țările industrializate și cele agrare, bazate pe lupta concurențială, explica Barițiu adeseori, superioritatea

⁸⁰⁴ *G. B. C. VIII*, p. 264.

a fost întotdeauna de partea primei categorii de țări, cele agrare fiind întotdeauna dezavantajate.

Afirmațiile de acest gen se bazează nu numai pe constatările contemplative ale unor realități din timpul său, din studierea unor lucrări economice ale altor economiști din trecut sau din timpul vieții sale, ci și pe experiența implicării lui timp de peste un sfert de veac în înființarea, funcționarea și conducerea Fabricii de hârtie de la Zărnești (1852-1877).

Barițiu a publicat multe articole în presa sa cu privire la caracteristica relațiilor dintre țările agrare și cele industriale, dintre țările mari și țările mici, despre condițiile înființării unor fabrici mari, mecanizate în țările industriale bogate și în țările agricole și sărace.

În 1885 constata că și în Transilvania, ca și în alte țări, se scria și se discuta mult despre industria mare și mică, despre fabrici, despre profesii casnice, industriale, despre meserii. În presa din Transilvania se scrisese și despre Fabrica de hârtie de la Zărnești, inclusiv în reviste beletristice. Autorii scriau mai mult din auzite, nu avuseseră legături directe cu fabrica și nici nu studiaseră arhivele ei. De aceea el s-a hotărât să dea unele lămuriri concrete cu privire la factorii, care au generat necesitatea și posibilitatea, apariției ei, modul de funcționare, dar mai ales a cauzelor și factorilor care au dus la falimentul acesteia numai după aproximativ două decenii de funcționare a ei.⁸⁰⁵

Înființarea unei întreprinderi într-o țară industrializată este avantajată, în comparație cu cele ce se înființează în țările agrare, care sunt sărace în capitaluri. Având multe capitaluri acumulate, țările bogate își permit ușor să efectueze experimente, să facă încercări preliminare, să cheltuiască sume de 200-300 mii de florini fără a mai fi recuperați.

În țările agrare insuficienta acumulare de capitaluri bănești, nu permite întreprinzătorilor să cheltuiască sume mari pentru înființarea de întreprinderi industriale de mari proporții.

Totuși, după revoluția de la 1848, în Transilvania s-au creat condițiile unei sporiri și acumulări de capitaluri, care deveniseră disponibile și puteau fi investite în întreprinderi industriale. La marii comercianți români din Brașov, Sibiu etc. se acumulaseră mari sume de bani.

În primii ani de după revoluția de la 1848/49 a avut loc o extraordinară creștere a cererii de hârtie, iar la această creștere se mai adaugă și o semnificativă devalorizare a monedei austriece de hârtie. Banii erau foarte mulți în canalele de circulație, „ca pleava, cum zicea poporul”,

⁸⁰⁵ Vezi: G. Barițiu, *Fabrica de hârtie mecanică de la Zărnești (istoricul ei)*, în „Transilvania”, nr. 13-14; 15-16; 17-18; 19-20/1885.

după o relatare a lui Barițiu. Oamenii se temeau de „un bancrot de stat”, care să aducă pierderi de 80 %, cum s-a întâmplat în 1811.

„Cum să scape oamenii de asemenea monetă? Iacă așa: „să cumpere moșii, realități în orașe și să înființeze fabrici cu mașini, să se scape de acei bani nesiguri”.⁸⁰⁶ Deci piața favorabilă și existența unor mari sume de bani acumulate la comercianții brașoveni, pentru care ei căutau plasamente rentabile și profitabile, i-a determinat pe aceștia să investească în industria de hârtie din acea perioadă.

Observator atent și profund al realităților timpului său, G. Barițiu a relatat și o întâmplare, un caz incidental, între factorii care i-a determinat pe comercianții brașoveni să investească în acea epocă în fabrica mecanică de hârtie, pe care au așezat-o în Zărnești. Iată ce scrie cronicarul fabricii de la Zărnești în această privință: „Cum s-a întâmplat, cum nu, ca tocma în acel timp, adică în acel septembrie 1852 venise la Brașov un austriac anume Kuster, de loc din Bregenz, care lucrase câțiva ani în Orlat, iară mai târziu luase în arenda moara de hârtie de la Bârgău în districtul Năsăudului, unde câștigase în câțiva ani 15 mii fl. m. c. și apoi voia să formeze în Brașov *un consorțiu pentru o fabrică mare de hârtie mecanică*. Acel om însă îndată în primele conferințe încercă să înfășure pe consorțiul embrion în niște condițiuni fatale, iară apoi văzând că nu reiese așa cum voia el, se făcu trădător al planului românilor și trecu la un alt consorțiu săsesc.

De aici se iscă o rivalitate națională foarte periculoasă pentru ambele părți”.⁸⁰⁷ Sașii, vor întemeia și ei mai târziu o fabrică de hârtie mecanică la Petrești lângă Sebeș. Între aceasta și fabrica de hârtie de la Zărnești se va desfășura o mare rivalitate, soldată, mai întâi, cu falimentul celei de la Zărnești, iar mai târziu și cu a aceleia de la Petrești.

După plecarea lui Kuster, comercianții români brașoveni au accelerat întocmirea actelor de întemeiere a unui *consorțiu românesc*. „Contractul de însoțire” ce stă la baza înființării fabricii de hârtie de la Zărnești, am văzut în alt capitol, poartă data de 20 sept./1852. Prin acel contract a luat naștere, „o societate pe acțiuni”, care și-a fixat ca scop construirea fabricii după cel mai perfect model”, atins de fabricile de acest fel din apus. Societarii și-au propus, de la început, să fabrice hârtie de cea mai bună calitate, spre a face față oricărei concurențe.

Acționarii au cerut în octombrie-noiembrie 1852 de la Guvernatorul Transilvaniei (Carol de Schwarzenberg) concesiunea pentru întemeierea fabricii și aprobarea funcționării legale a societății înființate în acest scop.

⁸⁰⁶ Transilvania, 1885, nr.13-14, p.98.

⁸⁰⁷ *Ibidem*.

Promit că fabrica va fi înzestrată „cu cele mai noi și prețioase mijloace mecanice”.

Tot în ședința din 20 sept./2 oct.1852 s-a hotărât alegerea și numirea unui om de încredere, înzestrat cu trebuincioasele cunoștințe și prevăzut cu cele mai bune recomandări, spre a călători la Viena, Praga, Zürich și alte localități, unde va fi nevoie, pentru a angaja complexul de mașini necesare fabricii proiectate, precum și specialiștii necesari; de asemenea pentru a se informa temeinic despre fabricile de hârtie, spre a da societății informațiile necesare în această privință.

În acea călătorie, relatată și de noi în altă parte, Barițiu s-a oprit mai întâi la Viena, aici l-a solicitat pe Ioan Maiorescu, amic al său din tinerețe, „ca să-l ajute în misiunea sa”. Mai întâi au mers la o renumită casă cunoscută sub firma Alexander Scholler în Leopoldstadh. Principalul acelei case le puse mai întâi întrebarea: „ce capital ați destinat pentru întreprinderea Dvoastră. Răspunsul fu opt zeci de mii fl. m. c.

D-l Schoeller mirându-se de cutezanța brașovenilor, zise mai departe, ca să nu se încumete a începe cu un capital așa mic, ci să pună cel puțin 250 mii fl. m. c. apoi mai adaose: Vedeți Dvs., noi frații Schoeller, care ne tragem din Prusia Renană avem în patria noastră o fabrică de hârtie mecanică, care merge prea bine, iară eu aici în Austria mă ocup cu planul de a înființa o altă fabrică, dar încă nu am curajul îndeajuns, oricând i-au în revistă nenumăratele dificultăți, cu care luptă industria mare din statul acesta. În Austria nu se fac nicăiri mașini de cele fine, ci numai de cele ordinare; așa că trebuie să le aduc de airea și să plătesc vămi enorme. Nici tehnici, ba nici lucrători deștepți și exercitați pentru fabricarea de hârtie în Austria”.⁸⁰⁸ Îl sfătuiește pe Barițiu să caute mașini pentru o fabrică de hârtie în Belgia sau în Anglia, de unde aduce și fratele său.

Înainte de plecarea din Viena, G. Barițiu înaintase un raport consorțiului din Brașov, în care comunica părerile adunate de la firmele pe care le-a vizitat, insistând asupra mărimii spezelor, care s-ar putea ridica aproximativ la suma de 250.000 fl. m. c.; membrii consorțiului au aprobat suma fără prea multe comentarii. Îi dădeau însă următoarele directive: „Mașinile să fie dintre cele mai bune ori de unde se vor găsi, care sunt mai bune și mai trainice, și între mașini să fie 8 holendere, dar planul pentru zidire să se facă și pentru zece holendere, ca la vremurile de trebuință să se poie încă două; însă găsind dl. Barițiu de trebuință că este mai de folos poate fi și zece holendere, după cum i-am dat în scris; să caute și un manipulant de hârtie, adică mecanic, cât și un plan de zidire”.⁸⁰⁹

⁸⁰⁸ Transilvania, 1885, nr.15-16, pp. 116-117.

⁸⁰⁹ *Idem*, p. 118.

Citind scrisoarea primită de la membrii consorțiului și faptul că au aprobat ușor sporirea sumei până la 250.000 fl. m. c., Barițiu și-a dat seama că acest gest se datora stării critice a finanțelor Austriei. Lumea se temea de un nou faliment de stat, din care cauză oamenii aveau mulți bani de hârtie, încercând însă să-i investească în realități și în întreprinderi, pe care le credeau mai sănătoase.

În perioada cât a cutureierat prin Europa, mulți furnizori de mașini i-au atras atenția ca în perioada de cumpărare a mașinilor și apoi de montare a lor să nu angajeze tehnicieni și directorul tehnic. Ar fi o operațiune prea timpurie. Numai montarea mașinilor durează 5-6 luni. I s-a spus că este foarte greu să alegi un tehnician bun dintre cei răi și ignoranți, pentru că cei buni cer sume enorme, cei răi cer mai puțin, dacă nu sunt tocmai impertinenți, dar fac daune pe la fabrici, unii prin lene, alții prin răutatea lor. Se întâmpla și directori tehnici care primesc mită cu miile de la fabricile rivale, pentru ca să-i ruineze, într-un mod sau altul mașinile, să-i deterioreze fabricațiunea, sau ca să producă fabricate prea bune dar scumpe, încât fabricanții să nu poată rezista concurenței.

Dintre toate ofertele de mașini din diferite orașe și țări colindate, G. Barițiu a ales Casa Jean Jacques Gilain din Belgia. Spre deosebire de alți furnizori, care au refuzat să ofere garanții măcar pe un an pentru mașini sau să le recomande un om pentru postul de director tehnic, Casa Gilain a declarat, că ia asupra sa garanția pe un an întreg, „sub unica condițiune, ca societatea „să angajeze un director tehnic în cei dintâi 2-3 ani un individ pe care-l va recomanda ea de om bine calificat în arta sa și de caracter onest. În realitate, acel individ, pe nume Fremont, recomandat de Casa Gilain, a adus mari pagube consorțiului brașovean.

„Acest caz – va atrage atenția de foarte multe ori publicistul român – ne poate servi, ca și nenumărate altele de exemplu, cât este de periculos de a se arunca cineva într-o țară agricolă pe industria mare, dacă în acea țară lipsesc tehnici de profesiune, bine preparați din școale, specialiști în fiecare ramură a industriei mari, pe care să o cunoască și din praxă, iar nu numai din cărți”.⁸¹⁰ Barițiu va mai reveni însă asupra acestei probleme, deoarece neglijarea ei, relatea el în permanență, i-a costat foarte mult pe români.

Dar sa revenim și noi la ceea ce a povestit Barițiu, după întoarcerea acasă din călătoria sa europeană de la sfârșitul anului 1852.

După întoarcerea la Brașov, Barițiu prezintă într-o ședință din 12/24 dec. 1852 un raport asupra întregii călătorii și contractul încheiat cu casa Gilain. Societatea a ratificat contractul. Sau după stilul oficial uzitat,

⁸¹⁰ *Idem*, p. 119.

„plenipotentului i s-a dat absolutoriu pentru îndeplinirea misiunii ce luase asupra sa”.

Dar societatea încă nu putea funcționa fără un contract definitiv încheiat de companie după primirea concesiunii guberniale. Acesta exista și el obținut, am văzut mai înainte, încă din octombrie-noiembrie 1852, de la guvernatorul Schwarzenberg.

Pentru ca, cel ce-și va arunca ochii asupra acestor rânduri, să înțeleagă că perioada în care a apărut fabrica de hârtie mecanică de la Zărnești, era o perioadă de tranziție întârziată de la o societate feudală și corporatistă la economia liberă de piață, vom transcrie câteva prevederi din contractul definitiv încheiat între membrii acționari ai companiei.

Punctul 1. „După ce subscrisa companie prin înaltul decret al Serenității Sale Domnului guvernator și civil principe ieșit sub nr. 124248 m. c. g. Din 9 nov. 1852 a câștigat concesiunea pentru întemeierea și ridicarea unei fabrici mecanice de hârtie la Zărnești pe locul numit Crivina, - compania se declară prin aceasta pe sineși de formată și întrupată spre scopul aici arătat.

Punctul 2. Subscrisa companie spre înființarea acestei fabrici de hârtie pune acum îndată la început de la sine și pentru sine un capital de m. c. fl. 80.000 ... iar la înființarea acestui capital fiecare companion contribuie după voința și puterea sa, însă nici la o întâmplare, mai puțin decât se îndatorase cu ocaziunea cererii de concesiune. Iară prevăzându-se necesitatea îmbrăcării de o sumă de a trece peste acest fond de 80.000fiorini, compania se leagă și se îndatorează, a mai adăuga încă o suma de 20.000, adică două zeci de mii florini m. c. pe care îi vor contribui companiunii de la sine, precum au contribuit și cu cei 80.000 fl. m. c., sau că, compania îi va ridica prin împrumutare asupra fabricii cu ipotecă legală, însă așa, că dacă înșii membrii companiei ar avea voia a o împrumuta, ei să aibă întâietate, și tot numai cu procent hipotecar

Punctul 4. Compania aceasta a noastră se formează pe sine cu ajutorul lui Dumnezeu, pentru ca să rămână de-a pururea și fără nici un termen anumit, precum și fabrica se ridică pentru ca să lucre neconținut, iar capitalul sau fondul de 80.000 – ani de trebuință de m. c. fl. 100 de mii se pune așa, ca acela să rămână neschimbat și nestrămutat în curs de 8 ani, adică până la 31 dec. 1860. Iară dacă de la 1 ianuarie 1861 vreunul dintre companionii ar voi a se retrage de la această întreprindere, o poate face acesta lăsând în locul său un fiu maiorean, sau pe un frate, ori nepot de frate sau soră. Iară afară din familie nu poate să vândă partea, ci o va lăsa companiei socotite în solidarium, care o va cumpăra cu suma nominală ce o va fi cuprinzând reversul de sumă la punctul 3, adăugând câștigul ori scăzând ferească Dumnezeu paguba ce s-ar arăta la încheierea bilanțului din urmă.

Punctul 5. Dacă în cursul anilor vreunul din companioni s-ar muta la o altă viață, pentru asemenea caz văduvei i se păstrează dreptul de a lua parte la întreprindere sub condițiunea cerută de legi, că adică procura ei să o poarte un bărbat destoinic ce o reprezintă după cuviință și plăcut companiei, iar din contra îndată ce văduva se mărită, își pierde dreptul de companion, și acesta trece nemijlocit la companie, întocmai după condițiunea pusă în punctul al 4-lea. Dacă însă în urma răposatului ar rămânea clironomi maioreni parte bărbătească, atunci aceștia au dreptul de a-și denumi din mijlocul lor pe unul singur, care să îndeplinească rol de companion al răposatului dacă vor vrea, iar de nu, dreptul lor de companion trece tot sub condițiunea de sus la companie, care le întoarce din fonduri partea ce se va fi cuprinzând în reversul lor de companion întru înțelesul punctului 4; iară fiind clironomii maioreni, atunci se înțelege de sine că derogatoria pupilară va păși la mijloc întru înțelesul legilor, și partea averii părinților depusă la fondul fabricii o va întrupa la cealaltă masă a răposatului. Cu toate acestea compania primește asupra-și acea însărcinare creștinească, ca aceea parte a averii pupilare, ce se află în fabrică, să o țină înăuntru ca o datorie ipotecară și să le plătească legiuit până când unul din pupili ajungând a fi maiorean, va putea trece ca companion al fabricii, dacă va voi, când apoi se înțelege de sine, că îndatorirea ipotecară încetează. Iar apoi compania prin administratorii săi va priveghia, ca partea venitului pupililor să se păstreze numai în folosul lor și sub nici o pricină să nu fie suferită înstrăinarea ori prădarea aceluiași.

Punctul 6 prevedea că „Nici unul dintre subscrișii companiei nu va avea voia de a se împărtași ori ca companion, ori ca acționar, ori ca singur proprietar la o altă fabrică de hârtie, până când este părtaș la această companie și fabrică, sub pedeapsa de a-și pierde partea sa de capital în folosul acestei fabrici.

Punctul 7. De la 1861 înainte compania își păstrează dreptul de a primi în sânul său alți companioni în locul acelora, care se vor fi retras, îndată ce această trebuință va fi recunoscută de către trei din patru părți ai companiilor săi, care vor fi păzind întocma toate condițiile acestui contract, afară numai de unele cazuri prevăzute de legile țării, spre exemplu concurs sau alte ceva asemenea ...

Punctul 10. ... a) Compania alege din mijlocul său doi membri administratori și purtători ai firmei Rudolf Orghidan și Gheorghe Iuga, a căror datorință va fi a subscrie în numele companiei: „*c. r. privilegiată fabrica de hârtie de la Zărnești*, prin Rudolf Orghidan et G. Iuga; a aduna pe companioni la toate trebuințele, în care se cere învoirea și hotărârea lor; a credita pe cumpărători (mușterii); a contrasemna polițele și alte documente de însemnătate ale fabricii;

b) Drepturile și datorințele companionilor sunt: a defige din an în an capitalul, cu care va avea să lucreze fabrica de hârtie; a însărcina iarăși din an în an pe alți membri cu purtarea treburilor fabricii, arătate la litera a); a alege și a tocmi pe persoanele, care vor trebui a se ocupa atât cu facerea hârtiei, cât și cu administrarea ei economică și comercială; a se informa despre starea fabricii orișicând vor vrea, fără însă ca vreo unul din companioni să se amestece numai singur și să dispună asupra acestor fel de trebi; a primi companioni noi de la anul 1860 înainte; a-și da învoire formală la vreo contragere de datorii în numele companiei și asupra fabricii, care fără apriata lor învoire nu se poate face, în cele din urmă a lua în corpore socoteala de la deregătorii fabricii.

Este interesant pentru cititorul de astăzi punctul 11 al contractului prin care se reglementează și se sting unele neînțelegeri sau dispute între unii companioni, pe de o parte și companie pe de altă parte.

Iată ce glăsuiește acel punct 11: „Compania se mai învoiește, ca la orice întâmplare de nedumerire ori învoială, ce s-ar isca vreodată între unii din companioni cu însăși compania sau între unii și alții, în privința interesului fabricii, niciodată să nu tragă o parte pe alta la vreo altă judecată, decât numai la judecata de *compromis* compusă din câte cinci membri, dintre care câte doi se vor alege de către părțile prigonitoare, iar acei patru arbitri vor alege pe un al cincilea, iar sentința acestui compromis va avea tărie și valoare deplină, încât nici uneia din părțile prigonitoare nu-i va fi iertat a apela sau a recurge mai departe.

Contractul a fost încheiat în 7/25 aprilie 1853. Pe baza lui, vom vedea, sau și început, nu peste mult timp, lucrările pentru clădirea fabricii ca atare.

Privit cu atenție, contractul poartă pecetea unor prevederi, care într-un fel sau altul, deveniseră anacronice chiar și pentru Transilvania, care încă nu făcuse pasul hotărâtor spre economia liberă de mărfuri. Mai existau multe forme ale relațiilor feudale în agricultură. Iar în activitățile neagricole, în producția meșteșugărească corporațiile meșteșugărești ale sașilor au fost desființate în mod formal, printr-o lege specială, abia în 1872. Dar chiar și gremiile comerciale erau, în fond, niște forme de organizare care aminteau tot feudalismul și mai puțin economia generalizată de mărfuri. Nu peste mult timp până și forma comerțului de intermediere, unde în Transilvania predominau românii, au dispărut și ele.

Primul care și-a dat seama de îmbinarea unor elemente moderne cu unele anacronice și care le-a semnalat pentru cititorii români, a fost G. Barițiu. El scria în 1885 că „Cel ce-și va lua osteneala de a citi acest contract cu oareșicare luare aminte, dacă cunosc ce sunt fidei – comissele aristocratice, precum și contractele și învoielile unor familii săsești vechi din

Transilvania sau ale corporațiunilor (Zünfte) de profesioniști, va pricepe fără greutate, că familiile românești și mai vârtos majorității lor de vreo douăzeci de neguțători la încheierea acestui contract li se întorcea tot cam ideea de acelea prin cap; ei adică voiau să facă din fabrica de la Zărnești un institut industrial, al cărui venit să fie asigurat pe cât numai se poate, în mod exclusiv pentru familiile lor”.⁸¹¹ E drept, recunoaște Barițiu, se prevăd și cazuri când membrii companiei se pot schimba cu alții, dar membrii consorțiului își rezervă însă dreptul într-un fel sau altul, să-și însușească partea celor ce-l părăsesc, „oprindu-i ca să nu le înstrăineze în afară de consorțiu”.⁸¹²

Mai sunt adăugate în diferite puncte ale contractului prevederi cum ar fi retrogradarea unor membri vechi și alegerea altora noi, posibilitatea sporirii capitalului peste 100 mii, dar după 30 dec. 1860, s-a prevăzut eventuala necesitate de a contracta credite etc. Erau elemente care creau totuși posibilitatea ca fabrica de la Zărnești să se încadreze, în mod treptat, în circuitul marfar al lumii capitaliste.

„Un lucru de importanță decisivă la întreprinderi industriale și comerciale – atrage atenția Barițiu în studiul său publicat în revista „Transilvania” din 1885 – nu l-au prevăzut în acele zile nici acei cinci membri, care nu erau de clasa comercianților și nici acei comercianți care se aruncaseră pe terenul industriei mari; ei adică toți câți au subscris contractul n-au reflectat la ceea ce numim în lumea aceasta *Forțe majore*, care se manifestă în forme diverse și nimicește dintru odată toate planurile omenești, prin elemente (foc și apă), prin moartea mai multor membri dintru odată, prin războaie, prin catastrofe comerciale și falimente ruinătoare de familii, uneori de piețe întregi comerciale și așa mai departe”.⁸¹³ De unul din acestea au avut parte din plin companiile fabricii de la Zărnești chiar din primele luni după începerea construcției fabricii. El le-a fost sugerat, într-un fel sau altul, vom vedea, chiar de Schwarzenberg, guvernatorul Transilvaniei de atunci.

La 10/22 iunie 1853 au început la Zărnești lucrările pentru construirea fabricii conform planurilor întocmite de firma Gilain din Belgia. Tot în 1853 sunt expediate din Belgia mașinile, pe calea apei, prin Constantinopol, la Galați

„În iulie 1853 pre când se lucra bărbătește la edificiul fabricii, guvernatorul, principe Carol Schwarzenberg venise – scria Barițiu – la Zărnești pe mai multe zile însoțit de alți câțiva vânători, ca să mai

⁸¹¹ *Transilvania*, 1885 nr.17-18, p. 161.

⁸¹² *Ibidem*.

⁸¹³ *Idem*, pp. 161-162.

împuțineze din urșii munților, care acum veniau până aproape de comună”.⁸¹⁴

Cu acea ocazie, G. Barițiu și vice-protopopul Bartolomeiu Mețianu, i-au făcut o vizită sus în munte pe terenul de vânătoare. „la un moment dat Schwarzenberg întrebese pe cei doi români: „V-ați apucat de zidirea fabricii de hârtie?”, „Ne apucărăm Serenissime Domnu cu ajutorul lui Dumnezeu”.

„Rău timp v-ați ales și între rele împrejurări vă ocupați cu înființări de fabrici.

„Ce eram să facem Serenissime, hârtia se caută ca niciodată în Transilvania și în țările vecine”.

La aceasta principele nu a mai zis nimic și a dat conversațiunii altă direcțiune”.⁸¹⁵

Răspunsul a venit însă curând, dar din altă parte. Tocmai în acea lună trupele Rusiei pătruseseră din nou în Principatele Românești. „Schwarzenberg a știut ce vorbește”. A început războiul Crimeii (1853-1855), care le-a creat multe pagube și alte necazuri lui Barițiu și companiilor săi de la Zărnești.

În anul 1853 teatrul războiului s-a desfășurat în Dobrogea, Moldova și Muntenia între turci și ruși. Au bătut tunurile în Bulgaria la Silistra, la Rusciuc, Nicopole și Vidin. Cei doi domni ai principatelor danubiene au fost siliți să-și părăsească tronul și țara. În octombrie 1853 s-au auzit tunurile la Isaccea și Măcin în Dobrogea, la Galați și Brăila în Țările Române. În august 1854 teatrul războiului s-a mutat în Crimeea, unde a durat până în 1855.

Mașinile zărneștenilor au fost transportate pe apă, deoarece acesta era, în condiții normale cel mai ieftin transport. Dar din cauza războiului Crimeii, transportul i-a costat enorm pe companioni.

Chiar în acea epocă ajunsese la Constantinopole și Corabia în care era încărcată mașinăria destinată pentru fabrica de hârtie de la Zărnești.

„Nici o urmă mai departe!”, suna porunca comandamentelor supreme! – ne relatează Barițiu în unul din numerele revistei „Transilvania”⁸¹⁶ referindu-se la acest transport. Războiul Crimeii a încărcat enorm „nota de plată” a transportului pe apă. Numai pentru transportul până la Constantinopol se plățiseră deja 20.000 de franci (8.000 florini monedă convențională în aur. A fost necesară trimiterea la Constantinopol a unui om – în persoana unui anume Ursu Ghilia pentru 1.000 de fl. m. c. Mașinile au mai fost depozitate o perioadă și la Galați.

⁸¹⁴ *Idem*, p. 162.

⁸¹⁵ *Ibidem*.

⁸¹⁶ Vezi : „*Transilvania*”, 1885, nr. 19-20, p. 194.

În timp ce mașinile erau blocate fie la Constantinopol, fie la Galați sau pe drum la Zărnești pe data de 22/10 iunie 1853 s-a pus fundamentul la edificiul fabricii. Dar mașinile au sosit în Zărnești abia în iulie 1856, deci după o durată de trei ani de zile, cu multe speze împovărătoare de transport și de vămi apăsătoare.

Într-o situație financiară preliminară a serviciului contabil din 7/19 februarie 1856 reieșea, că până la acea dată se cheltuiseră în total 115.384 fl. 18 cr. m. c. ceea ce depășea cu mult suma prevăzută în contractul consorțiului. Dar până la punerea fabricii în funcțiune mai erau multe de făcut, fiind necesare încă speze considerabile. Suma stipulată în contract devenise deja insuficientă.

Majoritatea membrilor consorțiului ajuns la concluzia că este necesară recurgerea la credite. Unii, după relatările lui Barițiu, au fost de acord să dubleze suma din contract, alții s-au retras cu totul din societate, iar alții au recurs la împrumuturi.

Între companioni au loc discuții aprinse cu privire la mărirea creditelor pe care să le solicite la diferite bănci. După două ședințe furtunoase din 20 și 23 decembrie din anul 1856, la care au participat câte 14 membri – ne relatează Barițiu – s-a decis „ca însuși consorțiul *in corpore* să-și deschidă un credit de 40 mii florini la o bancă mare din Viena, ceea ce s-a și întâmplat pe lângă cauțiune triplă. S-au ridicat inițial 20 de mii – cu procent de 10 % anual. În Austria și Bohemia se lucra cu un procent de 5-6 %”.⁸¹⁷

Prezentând istoricul întemeierii, dezvoltării și falimentul fabricii de hârtie mecanică de la Zărnești, istoricul și economistul George Barițiu ne dă în același timp și o imagine clară asupra caracteristicilor epocii în care s-a încadrat acest obiectiv economic al comercianților români transilvăneni de la mijlocul secolului al XIX-lea .

El ne spune că aceasta se construise în condițiile economice de după revoluția de la 1848/49 și o stare de criză în 1857/58. În această perioadă, remarca el, zarafii percepeau procente de 15-18 %, dar și comercianții câștigau la mărfurile lor 20-30%. Se puteau realiza, atrage atenția economistul român, venituri mari după capitaluri mici.

Este perioada anilor 1850/1857 în care românii și sașii au început și ei să construiască întreprinderi industriale. Ei nu și-au dat seama că în țările în care dominau de mulți ani nari întreprinderi industriale regulile și legile economice, care dominau economia erau deja altele. Monopolurile feudale dominante în economie fuseseră înlocuite cu liberul arbitru al jocului concurenței economice. Românii și sașii, remarca subtil Barițiu, „... au uitat

⁸¹⁷ „Transilvania”, 1885, nr. 19-20, p. 195.

că acum nu mai exista monopol în sfera industriei mari; ei sperau câștiguri de cel puțin 20 % pe an după capitalul lor”.⁸¹⁸

Totuși, românii au fost prudenți în intențiile lor în ceea ce privește investițiile în industria mare. Bănuiau că starea aceea favorabilă va dispărea, de aceea, în majoritatea cazurilor, au investit în industria mare numai 10-15 %. Au investit însă cea mai mare parte a banilor în mărfuri, crezând că le vor vinde la prețuri bune. Dar și fabrica de la Zărnești au înființat-o cu sume împrumutate până la 60.000 fl. m. c; au greșit însă calculele.⁸¹⁹ Mărfurile s-au vândut pe prețuri foarte mici. „Corăbii și magazine au rămas îndopate de marfă, care acum nu mai trebuia la nimenea; dară plățile trebuiau să se facă la zi, iar dacă nu se făcea, falimentele urmau neîncetat”.⁸²⁰

Barițiu a îndurat în această perioadă mari greutatea materiale având și condiții de viață reduse la un minim de existență; nevoit să exercite multe activități, pentru ași câștiga existența sa și a familiei.

Lipsa cadrelor tehnice și a muncitorilor calificați în breasla producătorilor de hârtie, a întârziat mult punerea în funcțiune a fabricii de hârtie. Dar și după ce a început să funcționeze, lipsa unor directori calificați autohtoni a cauzat mari pierderi proprietarilor stabilimentului industrial de la Zărnești. Cele mai mari pierderi le-au adus directorii tehnici aduși din străinătate cu mari cheltuieli.

Barițiu vorbește, pur și simplu, de adevărate „calamități ale directorilor tehnici străini”. Primul director a fost un francez, ignorant, leneș, arogant și impertinent. A lucrat atât de prost și a produs atâtea pagube încât „mulți stăteau să jure că ar fi plătit de către alte fabrici rivale ca să ruineze pe cea de la Zărnești. Al doilea tehnic a fost un prusac bețiv și destrămat; al treilea un saxon din Saxonia, om tânăr, dar ignorant și leneș; al patrulea tot prusac, însă, nebun pe jumătate, avea și cea nevoia (*morbus comitalis*); al cincilea un austriac, om cu știință, dar foarte bețiv și leneș, îndată ce nu avea cine să stea de el ca să lucre, în fine al șaselea un german din Württemberg, om de omenie, dar septuagenar, bolnav de picioare, dar neapt a dezvolta o energie mai mare”.⁸²¹

După relatările lui Barițiu daunele cauzate de către acei tehnicieni prin neștiință, lene sau răutate treceau pe ușor peste o sută de mii de florini, la acestea se puteau adăuga mașinile distruse, neglijența lor, marea risipă de materiale chimice, ale căror stocuri depășeau cu multe mii valoarea celor necesare pentru consum.

⁸¹⁸ *Ibidem.*

⁸¹⁹ *Ibidem.*

⁸²⁰ *Ibidem.*

⁸²¹ *Idem*, pp. 195-196,

Fabrica mecanică de hârtie de la Zărnești a început să producă într-o perioadă în care mediul de afaceri era lovit de criză într-o mare parte a piețelor internaționale. În anii 1857-1858 s-a declanșat o criză economică de proporții însemnate în Statele Unite ale Americii, care a cuprins, în mod treptat și Europa, inclusiv țări mai puțin evolute, precum Transilvania, Moldova și Țara Românească.

Starea de criză generalizată a atins profund și mediul de afaceri brașovean, a influențat negativ și starea economică a fabricii de la Zărnești tocmai în perioada în care începuse să producă. Declanșarea crizei în anii 1857/58, a fost însoțită de falimente la Brașov ca și pe piețele României, unde urma să se desfacă cea mai mare parte a hârtiei produsă la fabrica din Zărnești. Barițiu ne relatează un caz în care numai în decurs de o săptămână au falimentat, nici mai mult nici mai puțin de 10 firme de comercianți, din care 1 cu 170 mii de fl. m. c., alta cu un capital de 190 mii, a treia cu 100 mii, a patra cu peste 70 de mii m. c. ș. a. m. d. Este relatat de Barițiu și cazul unui german, care a fugit din Brașov la Hamburg și de acolo în America „cu vreo sută de mii datorii făcute la Brașov, iar altul un român de la Câmpulung cu vreo sută 60.000. Dar ceea ce-l atingea pe Barițiu în mod direct și i-a influențat viața și existența, până la sfârșitul vieții, a fost faptul că dintre „firmele căzute”, adică falimentate erau „cinci membri ai consorțiului fabricii de la Zărnești, la care una participase până la 1857 cu 20 de mii, alte două cu 10 mii, a patra cu 4.000, a cincea cu 2.000 fl. m. c.”⁸²²

Cu ocazia dezbaterilor la masa succesorală a ieșit însă la iveală, că acele case nu participaseră la înființarea fabricii de la Zărnești cu averea proprie, ci cu bani luați împrumut, adică prin intermediul unui credit străin, „care însă ajunsese a fi precum se zice, putred, și după ce li se curmase de pretutindeni, au fost silitе a declara faliment”⁸²³.

Deci prin acele falimente comerciale, desfășurate în cazuri asemănătoare celor amintite mai sus, „a fost atacat și capitalul băgat în fabrică prin creditorii participanților faliți, căci adică pe creditori nu-i obliga contractul consorțiului întru nimica și așa aceștia puseseră mâna pe părțile de capital ale creditorilor. Fabrica lipsită în modul acesta de o parte a capitalului primitiv, tocma pe când avea mai mare trebuință de fond lucrătoriu (fundus instructus, Betriebsfond – nota lui B.), se văzu silită a recurge din nou la împrumuturi scumpe spre a lucra cu toate puterile, câte erau în stare să dezvolte mașinile, de altminterlea prea bune, luate pe garanție de un an întreg”⁸²⁴.

⁸²² Idem, p. 195.

⁸²³ Ibidem.

⁸²⁴ Ibidem.

Dar, asociații fabricii mecanice de hârtie de la Zărnești, au mai pierdut în afară de cei înlăturați de criză, încă patru membri ai consorțiului până la 1857 prin moarte, iar în anii următori moartea le-a mai răpit încă 7 membri și în felul acesta averile familiilor s-au împărțit între urmașii rămași în viață, după decesul unor titulari.

Eforturile depuse de Barițiu pentru sporirea capitalului și obținerea de credite în vederea bunei funcționări a fabricii

Din paginile anterioare a reieșit că fabrica de hârtie de la Zărnești a luat naștere în conjuncturi economice nefavorabile: inflație și devalorizări de bani în interiorul monarhiei austriece, stări de criză în Europa, în monarhia austriacă, inclusiv în Transilvania și principatele române transcarpatice, care constituiau piața principală pe care mizau constructorii fabricii de hârtie de la Zărnești. Criza economică a provocat multe falimente și în țările pentru care urma să se producă mare parte a producției de hârtie a fabricii din Zărnești.

Pe lângă stările conjuncturale nefavorabile, determinate deci de cauze exterioare, fabrica a mai fost influențată negativ și de unele defecte organice, determinate de modul cum a fost concepută structura, modul de finanțare și organizarea ei. Fabrica a fost organizată, după principiul capital pus în „mâini moarte”, care nu mai corespundea vremurilor moderne ale economiei de schimb generalizate, când capitalurile variaua de la o zi la alta, iar circulația banilor se realiza în perioade foarte reduse în comparație cu trecutul. Cu timpul însă și companionii fabricii au renunțat la acest principiu. Aflăm despre aceasta dintr-o scrisoare datată Brașov, 25 martie 1875 semnată de G. Barițiu, adresată lui Visarion Roman. „Vei fi înțeles, poate, că consorțiul vechi al fabricii noastre, carele odinioară era compus din vreo 26 membri, prin moartea fizică și prin cea comercială a scăzut la circa 13-14. Acest consorțiu s-a decis în unanimitate ca să desființeze vechiul său contract comercial, prin care capitalul său comun se află ca pus în „mâini moarte”, și să se prefacă în societate de acționari, *dezrobindu-și capitalul*. Toate măsurile preparative – îl anunța Barițiu pe Visarion Roman – sunt luate, rămâne ca să înaintăm statutele”.⁸²⁵

Abia după 20 de ani s-au convins asociații fabricii, că organizarea după principiul „capitalul în mâini moarte” nu mai corespundea noilor vremuri. Dacă fabrica a funcționat, aproximativ două decenii, aceasta s-a datorat unor eforturi depuse, în primul rând, de George Barițiu. *Dar cu ce preț?! Cu un preț extraordinar de mare, am putea afirma noi, fără nicio*

⁸²⁵ G. B. C. VII, p. 215.

exagerare, după ce am studiat nu numai eforturile lui Barițiu până la punerea în funcțiune a fabricii, ci și după ce a început să producă și să vândă rezultatele acesteia.

Barițiu și-a dat seama încă din timpul călătoriei din 1852 prin Europa că suma de 80.000 de fl. m. c. (alocată inițial pentru fabrică) este cu totul insuficientă. Plățile pentru mașini, cheltuielile extraordinare intervenite au depășit cu mult suma de 80.000 fl. m. c. Clădirea fabricii, executată după proiectul arhitectului Șt. Emilian, care – după o informație a *Gazetei Transilvaniei* din 1858 – „era cea mai mare din Transilvania, după institutul militar și cazarma din Sibiu – împreună cu terenurile ajunseră și ele la peste 45.000 fl. m. c. S-au cumpărat și zdrențe în valoare de peste 8.000 fl. m. c. Cheltuielile mărunte se ridicau și ele la 3.000 fl. m. c. La data de 7/19 februarie 1856 cheltuielile se ridicau la 115.000 fl. m. c. Au urmat cheltuielile pentru mașini și montarea fabricii. Iar o dată cu începerea fabricației, erau necesare fondurile circulante de fabricație. Necesitatea sporirii capitalului inițial alocat era evidentă, ceea ce s-a și făcut încă din 1855 prin o majorare de capital cu 29%, iar o a doua majorare a capitalului în februarie 1856 ridică acest capital la 155.000 fl. m. c. Și acestea erau insuficiente. Le-ar fi trebuit după calculele făcute de fabricanții de mașini din apus – cel puțin 250.000 fl. m. c., inclusiv capitalul circulant necesar. Consorțiul era însă o societate cu caracter închis. Nu admitea sporirea numărului de acționari. Comercianții care au întemeiat-o își păstrau ca ocupație principală activitățile comerciale. Renunțau cu greu la unele activități comerciale, pe care le considerau mai profitabile. Fabrica de hârtie era considerată mai mult o anexă a activităților comerciale, un mijloc de lărgire a surselor de profit. „Hârtia fiind un important articol de export, ei urmăreau să aibă acest articol din producția proprie, deci cu beneficii atât ca fabricanți, cât și ca negustori. Așa se explică faptul că au subscris la capitalul întreprinderii părți foarte mici (5-10%) față de posibilitățile lor”.⁸²⁶ Alții aveau contractate mari de credite în cadrul afacerilor lor comerciale individuale. Nu mai dispuneau de „capitaluri libere” pentru investiții în industrie. Aceștia contribuiau la capitalul fabricii contractând împrumuturi în numele firmelor lor comerciale și le deplasau spre industrie.

Această situație a obligat fabrica de hârtie de la Zărnești să recurgă la împrumuturi foarte devreme, când ea se găsea încă în construcție. Am amintit în paginile anterioare despre un împrumut hotărât în ședințele din 20 și 23 decembrie 1856 de un împrumut de 40.000 fl. m. c. Acest împrumut s-a contractat la Institutul de Credit (Kredit-Anstalt) din Viena, fiind garantat

⁸²⁶ cf. Alexandru Bărbat, *Fabrica de hârtie de la Zărnești*, (1852-1878, în Studii și Articole de istorie IV, 1962, p. 204.

personal de mai mulți membrii ai societății și acoperit cu cambii pe câte trei luni. Acest fapt făcea ca împrumutul să devină incomod. Era necesar ca și încasările fabricii să fie tot ritmice. Fabrica de la Zărnești a strămutat împrumutul la o filială a Institutului din Viena, care se crease în iunie 1857 chiar la Brașov.⁸²⁷

Sumele împrumutate de la bancă au fost contractate încă în fazele anterioare montării complete a fabricii. La 30 iunie 1857, fabrica avea credite în suma de 60.980,47 fl. m. c. Credite contractate la Banca de Credit din Viena, filiala de la Brașov a Băncii de Scont din Viena, urmau apoi zarafii din Brașov: Sotir Manciu ș. a. Capitalul depus de fondatori era în 1857 de 149.000 fl. m. c. În activul bilanțului, terenul, clădirile, mașinile și instalațiile reprezentau 185.182,97 fl. m. c., iar materiile prime (zdrențe și alte materiale) 18.137,02 fl. m. c. Numai peste un an împrumuturile ating suma de 129.314 fl. m. c., creditorii principali fiind tot vienezii și filialele lor din Brașov (cu 90.000 fl. m. c.).

Faptul că în anii următori o parte din împrumuturi trec asupra unora din membrii societății, care devin astfel creditorii propriei lor societăți, nu a ajutat prea mult societatea.

În anul 1861, din totalul de 111.079 fl. v. a. la cât se ridicau datoriile societății, 73.472 fl. v. a. reprezintă capitalul împrumutat din afară, iar 37.607 fl. era capital împrumutat de la membri.⁸²⁸

Proporția împrumuturilor crește în anii următori tot mai mult în comparație cu capitalul propriu al întreprinderii. Întreprinderea este în situația de a restitui sume importante din capitalul unora din fondatorii ei, care căzuseră în stare de faliment în împrejurările crizei comerciale din ani 1857-1858.

Mediul economic necorespunzător din anii 1850 și începutul anilor 1860, împrumuturile mari cu dobânzi mari de 12-14% și mai mult câte odată, au influențat negativ realizarea producției de hârtie pe piețele Transilvaniei și României, care constituiau principala piață de desfacere a fabricii de la Zărnești.

Dar societarii fabricii nu erau numai debitori; ei deveneau și creditori. Vindeau mare parte din producție pe credit. Mulți debitori ai fabricii erau și răi platnici, amânau, uneori, timp îndelungat achitarea mărfurilor primite.

Neîncasarea datoriilor de la clienți la termen, făcea imposibilă, uneori plata la termen a creditelor către bănci sau către unii zarafi.

⁸²⁷ cf. *Ibidem*, p. 205.

⁸²⁸ cf. *Ibidem*.

Cel care se preocupa de contractarea de credite, care întocmea documentele pentru împrumuturi, care își lua angajamentele cu privire la modul și termenele de plată era George Barițiu. Asupra lui, în calitate de plenipotent al fabricii de hârtie de la Zărnești își vărsau mânia bancherii de la bănci sau zarafii când fabrica întârzia cu plata datoriilor sau cerea prelungirea creditelor, sporirea cu alte sume etc.

Tot Barițiu era acela, care umbla adeseori pe la unii clienți cerând plata datoriilor restante amânate pentru hârtia pe care le-o livrase cu luni sau cu ani în urmă. În peregrinările sale prin București, Iași, Sibiu, Ploiești etc., Barițiu încasa adeseori bani pe care-i trimitea acasă, la Zărnești sau în alte părți pe unde avea și el de plătit unele datorii.

Cele mai multe sume de bani le încasa George Barițiu din București, pe piața căruia avea fabrica cei mai mulți și cei mai importanți clienți, dar și unde avea legături cu redacțiile unor ziare, ministere, depozite, scriitori etc., cărora le furniza hârtie de la Zărnești.

Correspondența dintre Barițiu și membrii familiei sale ne relevă că el de câte ori mergea la București, încasa bani de la clienții cărora le furnizase marfă. Iar majoritatea banilor încasați erau destinați achitării sumelor datorate creditorilor fabricii sau procurării de materii prime în vederea continuării producției.

Într-o scrisoare expediată din București către Constantin Ioan Iuga⁸²⁹ în 22/10 martie 1862, George Barițiu îi scria acestuia: „Spune, te rog, competentelor persoane de la fabrică cum că peste 5-6 zile vom trimite nesmintit alți 200 de fl. m. c. din socoteala fabricii, prin urmare se vor mai putea plăti și 450 f. ai domnilor Ioan et Dimitrie Iuga, iar apoi la venirea mea încă voi mai aduce bani pe seama fabricii, prin urmare ne vom mai ușura și de alte nevoi”⁸³⁰.

Deci încasările pe care le făcea Barițiu la București puneau fabrica în poziția de a-și continua procesele de producție, care, la rândul lor, nu puteau continua fără materiile prime cumpărate de Barițiu pe banii încasați la București. În aceeași scrisoare, Barițiu le atrage atenția celor de la Zărnești că nu numai clienții trebuie să-și achite obligațiile cu promptitudine. Și furnizorul, fabricantul are aceeași obligație. În acest caz el le amintește și-i atenționează „că cele 200 risme hârtie de scris albă nr. 2, comandată înainte cu 3 săptămâni se așteaptă cu o nerăbdare *furioasă*. Dacă e gata, să se

⁸²⁹ Constantin Ioan Iuga, ginerele lui Barițiu, căsătorit cu Victoria, fiica cea mai mare a acestuia

⁸³⁰ G. B. C. VIII, p. 30.

încarce *îndată*, și cu ea nu de scris, ci hârtie de tipar nr.6. 50 risme doppel 6, calitatea III încă se așteaptă tare”.⁸³¹

Peste câteva zile, Barițiu îi scrie din nou că în curând va mai trimite fabricii 150 fl. m. c. Iar dacă între timp va primi marfă brută și le lipsesc banii, „fabrica să se împrumute aconto vreo 40-50 fl. m. c. Din această scrisoare reiese că fabrica de la Zărnești devenise furnizoarea de hârtie de tipar pentru ziarul „Românul” lui C. A. Rosetti, unul din cele mai de seamă ziare din România a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Îi comunică lui C. I. Iuga, că Rosetti i-a spus că i-a trimis „cele două polițe ale sale”, prin urmare să aibă grijă „a se socoti”.

Prin scrisori, Barițiu îi anunța pe colaboratorii săi nu numai că le expedia bani, ci într-un fel sau altul, el și dirija modul cum să fie cheltuite acele sume. Iată ce le scria el în acest sens: „Dară apoi, din ce veți putea, să rupeți și să băgați ceva bani la Scharmitzer, din conto curentul dato 1 ianuarie. Totodată fie fabrica odihnită, - îi liniștea el pe colaboratorii săi -, că eu îi voi mai trimite de aici bani, pe cât voi sta în loc, acum 150 fl. m. c., apoi iarăși vreo 100-200 fl. m. c., dară *condițio sine qua non*, ca hârtia de scris nr. 2 comandată mai de curând să mi se trimită în cel mai scurt termen, spre acest scop doresc foarte tare ca fratele Gherasim Popovici să-și ia osteneala de a ieși pe 1 zi la Zărnești, spre a se reîntoarce a doua zi, să-l mai împintene pe Bein, să-i ducă și ceva bani”.⁸³²

Barițiu, în calitate de plenipotent al fabricii din Zărnești, era acela care ținea legătura cu organele de stat, cu băncile și instituțiile de credit. El era obligat să anunțe oficialităților orice schimbare în patrimoniul societății, el alerga după credite la bănci și alte instituții de credit, el supraveghea ca obligațiile către creditorii să fie îndeplinite ș. a. Într-o scrisoare din 19 februarie 1863, de ex., el îl ruga pe Costi (Constantin Ioan Iuga) să facă neapărat a doua zi prin notariu, „înștiințarea despre ridicarea capitalului de la fabrică”.⁸³³ Acest „Anunț”, sublinia el, era o operațiune care trebuia făcută în mod obligatoriu și de cea mai mare importanță pentru funcționarea fabricii.

Anii 1861-1873, au fost ani în care G. Barițiu s-a implicat deosebit de mult în mișcarea politică și mișcarea de eliberare națională. El călătorea în această perioadă foarte mult. În localitățile în care se găsea rezolva, după putință și unele probleme, mai mari sau mai mici ale fabricii.

Într-o scrisoare din 6 iunie 1863, în timp ce se găsea la Sibiu, Barițiu îl ruga pe Constantin Iuga, ca, la rândul lui, să roage firma să binevoiască a-l înștiința „cât se poate mai curând despre rezultatul definitiv al negociațiunii

⁸³¹ *Ibidem*.

⁸³² Idem, p. 32.

⁸³³ Idem, p. 34.

cu George Ioanid pentru ca să mă știu întocmi, precum și să-mi trimită o plenipotență. Întrebă-i că dacă aş căpăta undeva vreo 20-30 mii bani pe ipotecă, pe seama fabricii să intru în negociațiuni sau nu?”⁸³⁴ Si la Viena, cât a participat la ședințele senatului imperial în 1863, Barițiu a urmărit îndeaproape, prin intermediul corespondenței, mersul afacerilor fabricii de la Zărnești. A făcut și unele demersuri pentru obținerea de credite.

La începutul anilor 1860 fabrica de la Zărnești mergea ceva mai bine; deși încă avea datorii foarte mari, funcționarea ceva mai bine, plătind și o parte din datorii. Acest lucru nu a fost bine perceput de o parte a membrilor asociației fabricii, așa după cum reiese dintr-o scrisoare trimisă din Viena în 9 noiembrie nou lui C. I. Iuga în 1863. „Se pare că unor oameni – scria el în acest sens – le pare rău cum că fabrica noastră a început să meargă mai bine, și, după ce văzură cum că ea veni în stare, de a mai plăti din datoriile străine; socotiră să-și tragă mai bine ei aceea ce nu se ia”⁸³⁵ (subl. ns. T. I.). Barițiu avea în vedere că unii acționari cereau ca fabrica să le plătească lor dividende, amânând astfel plata unor datorii. Ei nu luau în seamă, că neplata datoriilor la timp, aducea cheltuieli mult mai mari, scumpea producția, reducea profiturile, sporea dobânzile, provoca multe alte dezavantaje. Îl roagă pe C. I. Iuga să le transmită firmătorilor (conducătorilor fabricii) să ia măsuri să se închidă bilanțul pe anul trecut, pentru a vedea cum stau, să constate cât au cheltuit, cât au câștigat, să-și achite datoriile și numai după aceea să vadă cât rămâne pentru a se împărți între acționari. Oricum din „ceea ce nu se ia”, adică partea ce asigură continuitatea și sporirea capitalului „să nu se ia”, să nu se împartă între acționari.

Găsindu-se la Viena în acea toamnă a anului 1863, Barițiu avea posibilitatea să urmărească mai ușor piața hârtiei și a creditelor pe plan internațional și să prevadă evoluția de urcare și coborâre a lor. Îi scrie lui C. I. Iuga că: „Îndată ce se va încheia livrarea de 1500 etre lui Ioanid, să i se scrie că prețurile s-au urcat, într-un înțelesul ce vorbiserăm la plecarea mea”⁸³⁶. Șederea la Viena voia s-o folosească și pentru a găsi timp pentru a cumpăra și o mașină de tăiat hârtie, pentru care a primit aprobarea societărilor s-o achiziționeze la un preț în limitele a 2.000-4.000 florini m. c. Deși considera că suma ce i s-a alocat pentru mașina de tăiat hârtie este cam mică, Barițiu, om disciplinat a promis că va face tot posibilul să se încadreze în prețul fixat de conducătorii fabricii.

⁸³⁴ *Ibidem*.

⁸³⁵ *Idem*, p. 39.

⁸³⁶ *Ibidem*.

În anii 1863-1866, Barițiu a făcut deplasări mai dese la Sibiu și Viena, pe unde l-au dus activitățile politice din Dieta Românească de la Sibiu și Senatul imperial din acea perioadă.

Din 1866, Barițiu va avea din nou deplasări mai dese spre București, reluându-și preocupările de încasare de bani pentru hârtia livrată la București, și în alte localități ale României și Bulgariei.

Într-o scrisoare datată, București, 22 nov. 1866, Barițiu îl anunță pe C. I. Iuga că a răspuns fabricii printr-o scrisoare din 22 nov. 1866 și că i-a trimis și ceva bănișori, adică 118 fl. m. c., cum și mai multe mostre de hârtie, precum și 1 de postav. Costi este îndemnat să ia măsuri de a se livra turcilor la Rusciuc o mare cantitate de hârtie de la fabrică. Totodată, îl sfătuiește pe C. I. Iuga să se implice într-o afacere de livrare a 1.500 de coți de postav de la postăvarii din Brașov sau de la Cislădie. Consideră afacerea deosebit de rentabilă, iar brașovenii să nu lase din mână comerțul cu țările turcești.⁸³⁷

Într-o scrisoare trimisă tot din București pe 27/15 nov. 1866 lui Constantin Ioan Iuga, Barițiu își exprima speranța că acesta a primit ultimele scrisori pe care i le-a trimis el din București precum și „gropul cu bani de la Rusciuc”. Îl anunță însă că în ultimele zile a alergat „numai în trebi de incasso” Pentru a ne da seama la ce eforturi era obligat Barițiu pentru a încasa banii pe marfa expedită în multe locuri, vom lăsa să ne vorbească însuși Barițiu, reproducând un pasaj mai lung din scrisoarea amintită mai sus. „De atunci și până acum (din 7 XI 1866, data sosirii la București n. n. T. I.) am alergat tot numai după trebi de incasso. La minister se numără bani, însă numai după vechimea mandatelor, apoi ale noastre sunt proaspete, adică din august și octombrie. Mai multe cauze grele m-au silit ca (să) precurm să vând mandate cu câte 5%, adică până au scăzut rabatul, de unde era, că dacă nu le mai lua nimeni. Așa să știți că cu poșta împărțescă de joi 29 nov. Vă trimit cel puțin 400 fl. v. a. sau și mai mult. Va fi foarte bine ca, dacă cumva nu sunteți prea strâmtorați acolo pe loc, să trimiteți din acea sumă și la institutul de credit și pentru Zengfänger (Zaraf – n. ns. T. I.).

Mă silesc din toate puterile – se destăinuie învățatul român – a scoate și alți bani și a vă trimite, dv. însă nu vă puteți face idee despre alergăturile și greutățile la care este supus omul aici, voind a încasa. Până aseară la A.E. Zehender et Co. am fost de *opt ori*, la avocat în cauza cu hoțul de Razidescu de 5 ori, și abia ieri avurăm prima înfățișare la tribunal, pentru ca acel blăstămat stă sub protecția ministrului Ion Ghica, care l-a și cununat. Cu C. A. Rosetti încă am avut multe greutăți, pentru că Petersdorf (Petrești – n. ns. T. I.) i-a lăsat hârtie *mai frumoasă* decât a noastră cu 30 lei și fără accept. De la Weiss încă mai avem să scoatem vreo 1.100 f. c. și mai bine. Acolo

⁸³⁷ Ibidem, pp.42-43.

însă nu sunt în nici un pericol, pentru că are peste 455 mii lei să ia, iară Baumgartner încă-l sprijinește”.⁸³⁸

Necazurile și greutatea cu încasările de bani pentru mărfurile livrate de fabrica de la Zărnești vor continua și în anii următori. Dintr-o scrisoare datată 20 august/1 sept., 1867 expediată din București, reiese clar o seamă de greutatea pe care le întâmpina Barițiu la încasarea banilor în contul hârtiei livrate. „Până aseară, îi scria el lui C. I. Iuga – ne fu peste puțină de a încasa pe seama fabricii”.⁸³⁹

Pe lista platnicilor de la care întâmpina greutatea apar clienți, care altădată erau considerați buni platnici, clienți siguri și serioși. W. Socec, la care avea mandate încă nu se reîntorsese de la Paris. C. A. Rosetti, tocmai în acea zi își cununa o fiică, cu un căpitan anume Pilat, nu a putut să stea de vorbă nicum pentru a scoate măcar poliță pentru hârtia pe care o primește din săptămână în săptămână, iar în contra lui Weiss trebuie să ia măsuri aspre. Într-o altă scrisoare expediată tot din București – către C. I. Iuga în data de 29/16 august 1867, G. Barițiu aduce în discuție și alți clienți de la care întâmpina greutatea în încasarea sumelor pe care aceștia le datorau fabricii de la Zărnești. De data acesta apare pe listă Edhem Effendi, mandatar care nu ținuse evidența mărfurilor ce i se livraseră de aproape un an de zile. Barițiu cere ca fabrica să-i trimită extrasele de conturi curente începând din noiembrie 1866, de când a început livrarea hârtiei pentru a calcula cei 2% ce i se cuveneau pentru vânzarea mărfii. Greutatea de încasare a banilor întâmpina și de la Casa Nicolau et Zencovici, care nici ei nu au ținut nicio evidență clară de incasso.

După 1866, Barițiu va călători mai des la București, deoarece în acel an devine membru al Societății Academice Române, venind în mod oficial cel puțin o dată, dar de cele mai multe ori, câte o lună de două ori pe an la sesiunile de primăvară și toamnă ale Academiei Române. Dar erau cazuri, când venea pentru diferite probleme ce trebuiau rezolvate la Academie și în afara sesiunilor anuale. Desigur proaspătul academician va folosi aceste prezențe în capitala țării și în scopul rezolvării unor probleme curente ale fabricii de hârtie de la Zărnești, va încasa în continuare comenzi onorate, va trimite bani la fabrică, va discuta cu clienții cu privire la calitatea hârtiei; condițiile livrării ei etc. Va sesiza salariații fabricii cu privire la unele nemulțumiri ale clienților. După înființarea Academiei, aceasta va deveni și clienta fabricii de la Zărnești, Monitorul Oficial, Trompeta Carpaților ș. a. E drept, Monitorul Oficial își cam redusese consumul de hârtie, după cum au procedat și alte publicații.

⁸³⁸Ibidem, p. 43.

⁸³⁹Ibidem, p. 44.

Nevoia aproape permanentă de credite, amânarea achitării unora pentru care plăteau în continuare dobânzi mari, alături de dobânzile noilor credite contractate, falimentul unor comercianți membri ai consorțiului au dus inevitabil la creșterea unui ritm mai accentuat al împrumuturilor în comparație cu capitalul propriu al întreprinderii.

Bilanțul fabricii, încheiat în decembrie 1872, indica faptul că aceasta dispunea la acea dată de un capital propriu de numai 54.875 fl. m. c. Dar tot la aceeași dată, doi membri ai consorțiului – consorțiu I. Iuga și Ioan G. Ioan erau creditorii fabricii cu suma de 104.668,80 fl. v. a., la bănci avea împrumuturi în valoare de 54.875 fl. v. a., la care se adăugau diverși creditori cu suma totală de 35.771,68 fl. v. a. Totalul creditelor era la acel moment de: 194.576,48 fl., sumă ce întrecea de aproape patru ori capitalul propriu.⁸⁴⁰

Producerea și desfacerea unui produs de bună calitate, obiectiv esențial al activităților lui George Barițiu în cadrul fabricii de hârtie de la Zărnești. Cunoașterea la fața locului a realităților din țările avansate industrial, încă din prima jumătate a secolului a XIX-lea, vizitele sale în diferite fabrici, ce foloseau deja tehnică perfecționată pentru acea perioadă l-au convins pe Barițiu, că fără produse de calitate și la prețuri reduse, nicio întreprindere, nicio fabrică nu rezistă în noul stadiu al luptei economiei concurențiale.

Mașinile au fost comandate, executate și livrate de o unitate specializată în construcția de mașini pentru fabricile de hârtie. După calculele întocmite de acea firmă, pentru ca o întreprindere cu o astfel de instalație să fie rentabilă, trebuie să realizeze o producție de 400 tone hârtie bună pe an. Pentru o asemenea producție era necesar un capital circulant de 120.000 fl. m. c. (pentru materii prime și alte materiale – zdrențe, chimicale, lemne de foc, pentru salarii și alte cheltuieli de producție).⁸⁴¹ Cu timpul au mai fost instalate trei holendere de lemn (armate în parte cu fier); în 1870 s-a instalat o moară de lemn. Cu aceasta capacitatea de producție a fabricii ridicându-se la 6.000 chintale de producție anual. Mașina era construită „după cele mai noi principii mecanice”. Dar fabrica – conform unui raport prezentat adunării generale din ianuarie 1874” n-a putut utiliza niciodată nici jumătate din capacitatea de producție”.⁸⁴²

Pentru anul 1859, considerat un an bun pentru fabrică s-au realizat 2.255, chintale hârtie de toate categoriile, cheltuindu-se pentru aceasta 35.992 fl. În 1860/61 într-o perioadă de fabricație de aproximativ un an, producția a fost, conform raportului prezentat în adunarea generală din 9

⁸⁴⁰ cf. Alexandru Bărbat, *loc cit.*, p.206.

⁸⁴¹ Transilvania, nr.15-16, 1885, p. 117.

⁸⁴² cf. Alexandru Bărbat, *loc. cit.*, p. 207.

sept. 1861, de 2.692 chintale, utilizându-se pentru aceasta 4.062 chintale zdrențe. Referindu-se la producția din 1860/1861, raportul prezentat în adunarea generală din 12 mai 1862 se menționa că „Până acum nici într-un an nu am avut mijloace de a fabrica mai mult de 2.700 chintale”. Oricum producția a rămas și mai târziu sub 3.000 chintale anual.⁸⁴³

Materiile prime, zdrențele, se procurau prin colectori din Transilvania. Bazându-se pe legăturile pe care le avea Barițiu cu Bucureștiul, zdrențele se colectau și în România. Aflată într-o regiune cu multe păduri fabrica găsea din abundență lemne pentru combustibilul necesar, iar după ce a început să fabrice hârtie din lemn și pentru materie primă. Pentru a fabrica hârtie din lemn, fabrica și-a achiziționat, în 1870 o moară de „măcinat lemn” apoi o turbină de 40 H. P., un rafinător, cilindri de sortat materia, o pompă de apă, vase pentru strecurarea materiei etc.⁸⁴⁴

Deși nici instalația pentru fabricarea hârtiei din lemn nu a reușit să îmbunătățească prea mult situația financiară a fabricii, ea a contribuit, totuși, mult la îmbunătățirea calității hârtiei furnizată pe diferite piețe.

„Din două liste de prețuri curente (care se găsesc în dosarul de documente și manuscris ale fabricii, una din 1868, alta din 1874, ambele tipărite la tipografia Römer et Kammer Brașov) se pot cunoaște varietățile și calitățile de hârtie ce se fabricau la Zărnești. Aceste varietăți și calități puteau satisface cerințele cele mai pretențioase.

Hârtia de scris, în ce privește formatul, se diversifica în 12 varietăți, cu denumiri diferite (timbru mic, mijlociu, greu, mare; registru mic, mare, regal mic, mare etc.), iar în ce privește calitatea, 6 categorii (superfina ministerială, fină satinată, cancelarie fină în culori diferite, concept în culori diferite, concept comun, concept ordinar). Hârtia de împachetat era înțeleasă, jumătate înțeleasă și „de tot înțeleasă”, culorile pentru aceasta fiind diferite. Se fabrica apoi hârtie colorată ordinară și fină, în coli de lungimi diferite, după cerere, cu lățimea de 54-55 polinari (țoli). Hârtia de țigară constituia o altă varietate, aceasta fiind albă și colorată, așa numită „de mătase”.⁸⁴⁵ La hârtia de tipar se ajungea până la „velina cu lustru”.⁸⁴⁶

Cu privire la calitatea hârtiei de la Zărnești, menționăm că la expoziția mondială de la Viena din 1873, produsele fabricii de hârtie de la Zărnești au fost apreciate, fabrica fiind distinsă pentru calitatea produselor sale cu o „diplomă de laudă”.

⁸⁴³ *Ibidem*.

⁸⁴⁴ cf. *Ibidem*, p.209.

⁸⁴⁵ cf. *Ibidem*, p.209.

⁸⁴⁶ cf. Anunț comercial în Transilvania, Brașov, 1877, nr. 1.

Cea mai mare parte a pieței de desfacere a fabricii de la Zărnești erau Principatele dunărene, ajungându-se însă cu desfacerea până peste Dunăre. Mulți negustori români din Brașov având magazine de desfacere peste Carpați, în Moldova și Muntenia pe care le considerau „spații comerciale ale lor și pe care nu voiau să le piardă”⁸⁴⁷

În tot timpul activității sale, fabrica din Zărnești și-a întemeiat depozite speciale pentru aprovizionarea mai buna și mai ritmică, am spune noi, a principalelor piețe de desfacere: Transilvania și Principatele române danubiene. La Brașov s-a înființat un depozit care aparținea direct de fabrică, iar pentru Principatele danubiene s-au înființat depozite de fabrică la București, Iași, Ploiești, dar și la Sibiu în Ardeal.

S-a tocmnit și un „agent călător” (voiajor al fabricii), având obligația de a călători prin Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Depozitarii erau negustori din localitățile respective, primeau un comision de vânzare de 2-3%.

Primele 3 depozite de la București, Ploiești și Iași se înființează în 1858. Se desființează însă în același an, dar cele două din urmă se reînființează tot în același an. *Erau necesare*. Peste câțiva ani s-au desființat din nou.

În toți anii de funcționare a fabricii de la Zărnești, Barițiu a jucat un rol important, atât în fixarea volumului producției, a luării unor măsuri atât pentru sporirea, diversificarea și îmbunătățirea calității ei. Numeroase scrisori pe care le-a adresat ginerelui său C. I. Iuga atestă cu prisosință acest lucru. Tot din aceiași corespondență reiese preocuparea sa pentru a obține comenzi din partea unor comercianți, proprietari de ziare, ministere, academie, edituri, poeți ce-și publicau volume în editură proprie.

Adeseori, G. Barițiu, găsindu-se la București pentru rezolvarea diferitelor probleme, încerca să „prindă” câte o comandă sau de livrare de hârtie din partea vreunei instituții de stat sau a unor consumatori privați. De exemplu, într-o scrisoare expediată din București, în 23 septembrie 1861, Barițiu îi comunica lui C. I. Iuga că tocma s-a publicat o licitație nouă de 3.225 risme din partea tipografiei statului; din aceea 2 mii tipar nr. 6, iară 600 nr. 4 cealaltă de scris. Iar în altă scrisoare din 22/10 martie 1862 îi scria aceluiasi să urgenteze trimiterea unor comenzi primite din București.

În scrisoarea din București, datată 14.III/1862, expediată la Brașov, îi scria ginerelui său că: „mă aflu în negociațiuni cu ministerul de război și de cultură ... Aștept o licitație mare. Când se va trimite hârtia nr. 2 să se trimită,

⁸⁴⁷ Vezi revista Transilvania, 1885, nr. 15-16.

cum am scris, și hârtie de paie. Hârtie tipar nr. 6 să se facă neîncetat, până la 1.000 risme”.⁸⁴⁸

Aflat adesea la București, Barițiu trimitea uneori și unele indicații despre felul cum trebuiau să procedeze angajații fabricii și în cazul în care se aprovizionau cu zdrențe, care la începutul anilor 1860, constituiau încă materia primă cea mai importantă din care se fabrica hârtia în Transilvania. „Strângeți în piteni pe toți câți trag leafă de la fabrică. Nu cumva să încuibe vreo mișelie la *cumpănitul* zdrențelor. Mai aduceți-le aminte ca să nu se ude, gunoioase și cu pietre în ele”.⁸⁴⁹

Barițiu folosește prezența sa în capitala Principatelor Unite, din luna noiembrie 1866, pentru a se convinge de modul cum funcționa magazinul condus de mandatarii prin care fabrica își desfășura hârtia produsă de ea. Relatând despre aceasta lui C. I. Iuga, ginerele său, Barițiu îi scria într-o scrisoare din 27/15 nov. 1866 că: În magazinul de aici treaba merge bine, și cred că mai târziu va merge și mai bine, numai să apuce bolta de a fi cunoscută în capitală și în țară. A fost însă de neapărată trebuință ca să stau și eu mai multe zile cu comisionarii noștri, pentru ca să avem ocaziune de a da un îndreptariu (eine Richtung – o direcție) la toată întreprinderea noastră. Dealtminte, ambii sunt oameni activi, nepregetători, iară anume Iosif Soccec se pricepe foarte bine la această ramură de comerț, încât eu nu mai cunosc pe altul care să-l întrecă. Preste aceasta, mi se pare și om cu frica lui Dumnezeu. În adevăr, a sosit timpul să prindem și noi rădăcină mai bună în această piață; atâta însă văz că se cere multă marfă bună și ieftină”.⁸⁵⁰ Barițiu observă aici că piața Bucureștiului evoluează în sensul creșterii diversificării cererii de hârtie și a sporirii exigențelor față de diversificarea și creșterea calității și fineței hârtiei. Într-un fel, el recunoaște că pe piețele românești cererea și oferta de mărfuri se europenizează. Dacă fabrica de la Zărnești voia să mai reziste pe piața Bucureștiului trebuia să se adapteze și ea noilor reguli ale pieței, calității îmbunătățite și micșorării cheltuielilor, ceea ce s-a și făcut, într-o anumită măsură la granița dintre anii 1860-1870. Dar se pare că această situație de la depozitul din București nu a ținut prea mult. Depozitarii de acolo își rezolvau prin intermediul depozitului interesele lor proprii. Optimismul lui Barițiu din noiembrie 1866 dispăruse complet în 1868, când s-a deplasat din nou la același depozit. „Știi câți bani avem aici? Îl întreba el pe ginerele său într-o scrisoare din 31/12 august 1868. Peste 15 mii fl. – îi comunica tot el explicându-i că aceștia sunt bani din vânzare – și cu toate acestea nici o para în mână! Ai fi mai crezut o asemenea blestemăție

⁸⁴⁸ G. B. C. VIII, p. 32.

⁸⁴⁹ Ibidem, p. 40.

⁸⁵⁰ Ibidem, p. 43.

și nerușinare? Acești oameni blestemați ne băgară toți banii în mărfurile lor, luaseră și de la I. Martinovici aproape 1.700 fl. m. c. împrumut. Preste acestea, magazinul îl ținură în iestimp în o mare dezordine. 3 zile câte 4-5 ore îmi trebuiră până ce făcui inventarul și nu sunt sigur, că nu trebuie să-l mai fac o dată cu G. Anghel. De opt zile lucră la inventarul lor, compus din mii de mărunțișe, și abia peste vreo patru zile vor fi gata cu bilanțul. Peste 6.000 franci cu datorii în piață, iară ei peste ceea ce dătoresc fabricii și lui Martinovici, au să mai plătească vreo 30 franci pentru marfă. Până acum le amenințai cu pușcări, îndată ce voi apuca inventarul și bilanțul am să arunc pe Iosif Socec pe ușă afară (cel care cu doi ani înainte „se pricepea foarte bine” n. n. T. I.), pentru că acesta fu capul răutăților, încât, adică se folosi și de absentele și boala lui Belgazoglu și comandă – pe punga altora o mulțime de marfă de la Paris, cu nespusă obrăznicie. Dară ce să mai facem apoi? Cui să mai concredem magazinul? Vezi, această grijă mă va ține pe mine înlănțuit aici. Dumnezeu știe până când”.⁸⁵¹ Cu toate măsurile pe care le-a luat G. Barițiu, am văzut cu altă ocazie, vânzările și desfacerea produselor fabricii nu i-au asigurat prosperarea, lucrurile au mers din ce în ce mai greu.

Apar rău platnici în număr din ce în ce mai mare. Barițiu este pus în situația să-i dea pe unii în judecată. Într-o scrisoare din București din 3 sept. n./1870, Barițiu îi comunica lui C. I. Iuga faptul, că unele încurcături cu clienții care devin rău platnici, nu întotdeauna sunt numai ei vinovați. De vină sunt și unii funcționari ai poștei locale din Zărnești, care dădeau dovada de neglijență față de scrisorile adresate fabricii de la Zărnești sau lui Barițiu personal. Erau rătăcite uneori scrisori, care conțineau acte trimise chiar de către clienți ce cereau reglementarea plăților. Unii deveneau chiar rău platnici. Aceștia erau dați în judecată. Barițiu era obligat de situație uneori să accepte să încaseze o suma mai mică, altfel risca să nu mai primească nimic. Despre un asemenea caz, al unui oarecare rău platnic - pe nume Baboiu – îi va relata Barițiu lui C. I. Iuga într-o scrisoare din 1870.

Mari pierderi suporta fabrica în urma dezinteresului depozitarilor de a căuta și vinde unele stocuri mai mari de hârtie, pe care le țineau în depozite până când își pierdeau calitățile bune inițiale. În aceste cazuri, fabrica accepta preturi mai mici și termene de încasare mai lungi. Deci mărfurile ținute în stoc un termen îndelungat produceau pierderi. Exact despre un asemenea caz îi relata Barițiu lui C. I. Iuga într-o scrisoare din București din sept. 1870: „Hârtia câtă mai era la Ioan Iuga – scria Barițiu - se vându lui Socec et co, și mâine avem să i-o predăm, pe poliță de 6 luni pe prețuri ticăloase. Dară mai bine așa decât să se facă gunoi sau să se prădeze altfel ...

⁸⁵¹ *Ibidem*, p. 47.

De la Sion abia se putură scoate vreo 200 franci, ...”⁸⁵². Deci greutatea în încasare, vânzări la prețuri reduse, marfă cu defecte din cauză că nu a fost păstrată în condiții optime, pierderi pentru fabrică etc. Iar efectele de plata primite de la clienți tot mai greu de scontat și reescontat la bănci și zarafi; scontul și reescontul a urcat la 3½ - 4% pe lună. La începutul anilor 1870 prezențele lui Barițiu în capitala României vor fi tot mai dese. El făcea parte dintr-o delegație a căilor ferate din Transilvania care negocia cu guvernul român, punctul de joncțiune al căilor ferate din Transilvania cu cele din România și, probabil unele trasee de cale ferată, care să fie convenabile și brașovenilor și Principatele Unite.

„În cauza căilor ferate, scria el, într-o scrisoare adresată lui C. I. Iuga în 5 iulie 1871 din București, am venit ca chemați. Adevărată confuziune babilonică. Ieri (4 iulie nou 1871 – n. ns. T. I.) am fost la Cameră, unde am avut dispute. Astăzi am conferință, la care va fi și Mitropolitul Moldovei. Pe doi miniștri îi avem sigur de partea noastră, Crețulescu și Florescu. Cu ceilalți vom vedea.”⁸⁵³ Se găsea în București din data de 3 iulie 1871. În drum spre București a făcut o oprire de o zi la Ploiești pentru a mai rezolva și acolo niște treburi în interesul fabricii. Ajuns la București află de la unii clienți ai fabricii că au comandat direct sau prin alte persoane hârtie de la Zărnești, a trecut termenul de livrare și încă nu le-a fost onorată comanda. Un anume Weiss îi spune că a comandat prin Costache Fluștureanu 100 risme tipar nr. 12 pentru *Trompeta Carpaților*. Mai avea hârtie numai pentru două săptămâni. Cezar Bobac îi spune că „acum este mulțumit cu hârtia noastră”. Expeditorii de la fabrică să fie atenți să nu încurce comenzile, cum s-a mai întâmplat.

„Cu Vasilie Ștefan mă aflu în tocmeală pentru hârtia de scris câtă se află la Cotade et Tabacovici, bătută de Dumnezeu, adică scârnavită de muște, plină de pulbere, știi ca în orice băcănie, unde nici că se poate altfel. Vasilie va mai lua și pac”⁸⁵⁴.

În timpul cât s-a găsit la București, Barițiu a primit mai multe reclamații din partea unora care comandaseră marfă fie direct la fabrică, fie la comanditarii din București; comenzile însă nu li se onoraseră la termen. Unii erau supărați că nu primiseră nici măcar răspuns la comenzile lor.

În aceeași scrisoare din 5 iulie 1871, Barițiu cerea cancelariei să-i copieze „de îndată” toate formatele și greutatea acelor hârtii nenorocite de pac, pe care le făcuserăm lui D. Teclu și ne stau acolo. Am aflat un cumpărător. Mustră i-am dat, lista formatelor să mi se transmită. Să mi se

⁸⁵² *Ibidem*, p. 50.

⁸⁵³ *Ibidem*, p. 53.

⁸⁵⁴ *Ibidem*.

scrie și despre pac și thisu dacă s-a fabricat și câtă, dacă se vinde sau nu și prețurile. Câte o mostră mică în sau ¼ în cruce.

Pentru ca sa coregem toate ticăloșiile, nici trei luni de zile nu mi-ar ajunge. Caut magazin și om, că așa nu e bine”⁸⁵⁵.

La București s-a constatat, de exemplu, câte un pachet nr.8 și 10 pentru tipar, care la fabrică au fost facturate pe jumătate înțeleite nu au conținut nici o picătură de clei; lucrătorii uitau uneori să adauge clei sau să adauge puțină apă de alaun, sau deloc, peste clei⁸⁵⁶.

Din paginile anterioare a reieșit că magazinele sau depozitele de desfacere ale fabricii de la Zărnești nu au dat rezultate mulțumitoare. Responsabilii sau delegații acestora își vedeau de treburile lor. Nu-i prea interesa prosperitatea fabricii. S-au întâmplat cazuri când aceștia au folosit banii încasați pentru a face stocuri de marfă pentru magazinele lor proprii, întârziind mult achitarea stocurilor de hârtie primite de la Zărnești. Rezultatul a fost acela că fabrica era mereu în situația de lipsă de lichiditate, fiind mereu nevoită să recurgă la credite împovărătoare.

Până în 1870, fabrica își lichidase cea mai mare parte din depozite sau magazine (depozitoare cum le numea Barițiu).

Dar în 1871, am arătat că Barițiu, a ajuns – după analiza situației vânzărilor din București – la concluzia clară: „caut magazin și om, că așa nu e bine”. El însuși dacă ar sta la București nu ar fi putut să corecteze situația „nici măcar în trei luni de zile”. Ce se întâmplase între timp? Răspunsul pentru el era clar: apăruseră și alți actori adversari pe piața Bucureștilui. Cel mai periculos s-a dovedit a fi situat nu prea departe de Zărnești. Este vorba de fabrica de hârtie de la Petrești (Petersdorf) Sebeș. Aceasta a fost reconstruită în anul 1871, de către consorțiul „*Neusidler Aktiengesellschaft für Papierfabrikation*”, care dispunea de un capital de o jumătate de milion florini. Aceasta având o înzestrare tehnică mai bună, mașini mai productive, lucrând cu capitaluri mari și mai bine organizate, avea posibilități de sporire a productivității muncii, să reducă costurile și, deci, să devină mai rentabilă decât fabrica de hârtie de la Zărnești. Posibilitatea producerii de hârtie de calitate era tot de partea ei.

Încercările fabricii de la Zărnești din 1870/71 de modernizare și perfecționare, prin crearea morii de măcinat lemn, utilizarea lemnului ca materie primă nu au putut ține piept concurenței fabricilor din apus și nici măcar celei de la Petrești.

Simțind că fabrica din Zărnești avea de înfruntat o concurență din ce în ce mai mare, Barițiu s-a gândit că a venit vremea ca fabrica să-și

⁸⁵⁵ *Ibidem*.

⁸⁵⁶ Vezi: Idem, nota nr. 1, p. 54.

organizeze mai bine desfacerea și să revină la organizarea unor magazine de desfacere mai bine dotate și cu personal mai bine pregătit în branșă, oameni calificați în domeniul comerțului modern de atunci.

Prezent la București mai multe zile în vara anului 1871, Barițiu îi scria din nou ginerelui său să se intereseze de soarta unor comenzi emise către fabrică și nerezolvate la timp. Cu unii clienți a avut scandal, alții îl amenințau cu procese, alții chiar l-au și dat în judecată.

Unii membri ai consorțiului considerau depozitele ca un izvor de câștig pentru ei personal sau pentru unii membri ai familiilor lor. Pentru a înțelege acest lucru, credem că este sugestivă relatarea unei convorbiri a lui Barițiu cu Gheorghe Orghidan într-o scrisoare din București din 14/2 iulie 1871 către C. I. Iuga: „Într-aceea veni d. Gh. Orghidan la mine și mă pofti ca să luăm iară pe d-lui de agent, sau adică pe fiul său Corneliu, sub răspunderea tată-său. Eu l-am întrebat că de ce nu s-a înțeles în această afacere cu d-l Ioan G. Ioan. Îmi răspunse una alta ... Atunci eu i-am zis: „Văz că fără un mic depozitar nu merge, dar ne trebuie un om care să stea întins de el și care să cunoască comerțul cu hârtie și să dea garanție. Ar fi bine ca Corneliu să intre pe câțva timp la un librariu, apoi să deschidem aici *Papierhandlung* (papetărie). Într-aceea eu mă decid să iau pe fiu său pe 1 lună, adică până la reîntoarcerea pe 5 săptămâni”. Am trebuit să fac aceasta din cauze pe care le veți afla din graiul viu⁸⁵⁷. Își avea și Barițiu obligațiile lui, față de familiile negustorilor, care l-au finanțat și ajutat în tinerețea lui.

Referitor la convorbirile avute cu librarii bucureșteni în legătură cu comenzile de hârtie, Barițiu scria: „Cu librarii merge anevoie, iară vorbesc peste umeri”⁸⁵⁸.

Barițiu s-a ținut de cuvânt. A reorganizat agentura (depozitarul) și l-a luat pe Corneliu Orghidan ca agent de vânzări „sub observație”, adică sub supravegherea lui Barițiu, care-l va îndruma și-l va instrui pentru a deveni un bun comerciant de hârtie și papetărie.

Într-o scrisoare din București către C. I. Iuga, datată 10 sept. n., G. Barițiu își cere scuze că a scris fabricii direct, iar lui nu i-a scris nici până la acea dată. Erau vreo două probleme la care nu-i era ușor să-i răspundă „fără oareșcare pregătiri care să mă pună în stare de a-ți scrie ceva pozitiv”⁸⁵⁹.

Îi dă, totuși, de înțeles că ambele probleme ating persoane: „Mai întâi de toate aveam de trebuință de zile și săptămâni, în care să pot observa pe junele Corneliu în acțiune, întreabă, să văz ce e de dânsul. Peste aceasta, acum la început aveam și mai am, să conlucru, pentru ca să cunosc eu

⁸⁵⁷ *Ibidem*.

⁸⁵⁸ *Ibidem*, p. 55.

⁸⁵⁹ *Ibidem*.

însumi, din experiență proprie, dacă – cu toată mediocritatea și chiar inferioritatea fabricatelor noastre – un agent numai cevași activ și deștept e în stare să facă ceva, să scoată ceva rezultate”⁸⁶⁰. Numai după ce s-a convins că se poate, i-a scris ginerelui său. Barițiu s-a aflat la București, la depozitarul unde era agent I. G. Ioan 17 zile din iunie – iulie și 29 zile din august – septembrie, adică în total 46 de zile. În aceste zile, el a făcut atâtea operațiuni cât nu au făcut cei 2 agenți G. Orghidan și D. Petcu în 14 luni din 1870/1871. Era doar un început, și încă între cele mai infame calomnii din partea cunoscuților noștri inamici, „care umblă din casă în casă, din boltă în boltă, defăimând și înjurând „ca niște precupețe, atât pe noi cât și fabricatele”. Barițiu îl anunță pe C. I. Iuga că va mai rămâne la agenție o anumită perioadă, care-i va da ocazia să cugete împreună cu el, - cu Barițiu la cunoscuta sentință nemțească: *Ochiul stăpânului îngrașă vaca*⁸⁶¹. Spera, totodată, să fie convins și Costi, din adâncul sufletului, că „fabrica noastră n-a avut nici un reprezentant și deștept și *onest*, în fine vei dori ca să reglementăm acolo acasă cauza cea mare a fabricii noastre, apoi în caz de ne va rămâne nouă să ne aruncăm cu toate brațele pe piețele de aici.”⁸⁶²

Barițiu îl prezenta pe Corneliu Orghidan ca pe un tânăr activ, inteligent, dar și preocupat prea mult cu alte agenturi „unde mai câștiga sume bunișoare”. Mai avea nevoie de îndrumare din partea membrilor conducerii fabricii de cel puțin un an de zile.

Multe bătaii de cap le dădea magazinul în care se găseau depozitele fabricii de hârtie din Zărnești. El apărea ca fiind închiriat când de G. Orghidan, când de Ioan Iuga, când de un anume Fluștureanu. Era o problemă pe care G. Barițiu o considera ca o dispută între societari și de aceea, el nu o putea rezolva. Putea însă în calitate de director comercial al fabricii, de plenipotent al ei și de acționar să facă propuneri de îmbunătățire a activității magazinelor și depozitarilor, de o mai bună pregătire a agenților de vânzări, dar și un mai bun control al activităților lor.

Prezent la București de câteva zile, Barițiu îi scria lui C. I. Iuga într-o scrisoare datată 16/4 dec . seara 1871 un raport că „Alaltăieri, adresându-mă fabricii, v-am făcut un raport care, în unele părți ale sale, nu poate să vă placă. Dară de nu veneam eu, ar fi fost și mai rău. Voi corege câte voi putea ... M-am convins că oricum vom apuca lucrurile și persoanele, altfel nu se poate, ci cam de 4 ori pe an să vie câte cineva. Dară apoi cine va veni, să stea aproape numai de treaba asta a fabricii”⁸⁶³.

⁸⁶⁰ *Ibidem*.

⁸⁶¹ În text în limba germană, Idem, p. 56.

⁸⁶² *Ibidem*.

⁸⁶³ *Ibidem*, p. 57.

Deci, în afară de agenții de vânzări pe care-i avea la București, fabrica trebuia să mai numească un om, care să-i controleze pe aceștia, care trebuiau să țină depozitele în regulă, să înregistreze comenzi, să le transmită la fabrică, să încaseze banii sau ordinele de plată și cambiile, când cumpăra și pe datorie de la ei, să insiste la fabrică să li se livreze comenzile clienților la timp, să facă reclamă mărfurilor produse de fabrică etc.

Câteva zile cât a stat la București, Barițiu a mai încasat niște bani, a scontat cambii, a mai făcut niște aranjamente cu clienții, unora le-a mai prelungit termenul de plată pe baza de documente, bineînțeles, dar plăteau, în schimb dobânzi pentru aceste amânări ș. a.

Angajarea și organizarea muncii tehnicienilor și a unor lucrători calificați, au fost cele mai grele probleme cu care s-a confruntat George Barițiu, în preocupările sale pentru buna organizare a fabricii de la Zărnești. Și aceasta nu întâmplător. Era o situație despre care, după cum spunea Barițiu, ea era generală pentru țările care încercau să-și creeze și ele o industrie proprie. Specialiștii străini pe care-i aduceau industriașii transilvăneni din Boemia și din alte părți costau foarte mult (salariu, locuință, cheltuieli de drum din țara de unde proveneau până la locul de muncă). În paginile anterioare am relatat că problema directorilor tehnici a fost foarte acută. Aceștia au provocat fabricii pierderi de sute de mii f. m. c. În decurs de 20 de ani s-au perindat 6 directori tehnici, toți cu pretenții mari și rezultate slabe. În paginile anterioare am relatat câte ceva despre moravurile acelorora.

În scurta sa monografie despre fabrica de hârtie de la Zărnești, Alexandru Bărbat relatează cu privire la „Tehnicienii și muncitorii fabricii” că „Informațiile nu ne indică numărul muncitorilor angajați la fabrica de la Zărnești, nici probleme în legătură cu condițiile lor de muncă și trai, ... aceasta constituia una din marile lipsuri ale rapoartelor privitoare la activitatea fabricii și problemelor ei”⁸⁶⁴. Nu există în Transilvania nici măcar legislație în acest domeniu.

Totuși, din corespondența lui Barițiu cu conducătorii, reiese că el a fost preocupat de unele probleme ale procesului muncii, ale aprovizionării, transporturilor, expedierii produselor fabricii, a funcționării birourilor fabricii (cancelariei) etc. Majoritatea observațiilor în acest domeniu erau transmise, în general, din unele localități în care se găsea într-o deplasare. Spre exemplu, găsindu-se în 1863 la Viena, el trimitea o scrisoare datată 9 nov. nou, prin care îi transmitea lui C. I. Iuga că: „Ar fi foarte bine dacă domnii firmători ar porunci cancelariei ca, precum ne înțeleseserăm, să se petreacă nesmintit bilanțul anului trecut la locul său, după toate regulile, și

⁸⁶⁴ Alexandru Bărbat, *loc. cit.*, p. 215.

apoi de la acela să pornească cu regularea socotelilor în 1863. Oamenii aveau *de ajuns* în comptorie, să-și împartă treaba așa încât lui Gherman să-i rămână timp pentru socotele. Mi-ar părea foarte rău dacă livrațiunile (livrările) la București n-ar curge regulat și bine. Rogu-vă țineți pe Exner în priveghere mai departe, și anume să vedeți ca să nu facă speze oarbe. Aș vrea să știu dacă în trecutele trei săptămâni a mai ieșit careva la Zărnești și cum au aflat pe acolo. O mai de aproape supraveghere este imperativă”.⁸⁶⁵

În deplasările sale, mai ales acele care le făcea în București, unde fabrica avea și depozitele de desfacere, Barițiu simțea foarte bine pulsul funcționării fabricii de la Zărnești. Erau mulți indicatori care-l furnizau date dacă fabrica funcționa bine sau nu: cât de prompt răspundeau salariații fabricii la comenzile de hârtie făcute de clienți, dacă respectau proporțiile între sortimentele comandate, dacă respectau calitatea, dacă o ambalau corespunzător și multe altele. Spre supărarea lui Barițiu, uneori aceste cerințe nu erau respectate întru totul, ceea ce-l determina să le scrie, atrăgându-le atenția asupra normelor pe care trebuiau să le respecte, să organizeze mai bine forța de muncă calificată și mai puțin calificată de care dispunea.

El mai cerea de la corespondenții săi și unele rapoarte, pentru a vedea cum stau cu producția, ce este și ce nu este în ordine la fabrică. Pentru comenzile mari, Barițiu scria în 1863 că ele trebuie îngrijite și păstrate, „mai ales acum, când se adună și Camera din București, căreia îi va trebui hârtie foarte multă”.⁸⁶⁶

La Viena unde se afla la ședințele senatului imperial, fabricantul G. Barițiu simte tot mai des că muncitorii și funcționarii nu muncesc conștiincios, dacă nu sunt supravegheați îndeaproape. Chiar îl îndeamnă pe ginerele său, C. I. Iuga care era în conducerea fabricii să fie mai exigent cu personalul fabricii. „Eu, îi scria el, în 24 nov. 1863 tot din Viena, simț foarte că în cancelarie, ca și afară, trebuie o supraveghere mai de aproape. Dară știi ce ? Fiecare din noi avem să câștigăm sau să pierdem la acea fabrică, iar anume familia dvs. mai mult. De aceea îți sfătuiesc ca, după ce iarna tot nu mai ai treabă multă în economie, mergând mai des pe la cancelarie, să nu treci cu vederea nici să te mai sfiiești a le spune verde în față la oricare aceia ce afli că într-adevăr ar fi spre stricarea fabricii. Strângeți în pîteni pe toți câți trag leafă de la fabrică”.⁸⁶⁷

Desigur, Barițiu în calitate de coproprietar și organizator de fabrică, gândea ca un angajator capitalist de forță de muncă. El plătea munca pe care se obliga o persoană să i-o presteze, să-i lucreze un anumit număr de ore iar

⁸⁶⁵ G. B. C. VIII, p. 39.

⁸⁶⁶ *Ibidem*.

⁸⁶⁷ *Ibidem*, pp. 39-40.

rezultatul se materializa într-o anumită cantitate de produs, dar și de o anumită calitate; se impuneau aici niște norme în dublul sens cantitate-calitate. Se încheia și un contract (verbal sau scris), care trebuia respectat. Deci, cerințele lui Barițiu, formulate către „Firmătorii fabricii de hârtie de la Zărnești, în Brașov”, erau normale și se încadrau în cerințele timpului, ale organizației social-economice rezultată în urma generalizării relațiilor marfă-bani, bani-marfă.

În ciuda tuturor greutăților și a nevoii cronice de credite, plătite cu dobânzi mari, a unei funcționări cu întreruperi dese, cu funcționare niciodată la capacitate maximă, Fabrica de hârtie de la Zărnești s-a încadrat și ea în sistemul general european al fabricanților de hârtie ale celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Participarea lui G. Barițiu la Expoziția Universală de la Viena din anul 1873 a fost actul de recunoaștere al fabricii de la Zărnești ca făcând parte din sistemul general european al acestei ramuri industriale. La expoziție participau 9 fabrici din Ungaria și Transilvania din care Barițiu amintește într-o scrisoare adresată pompos „Domnilor firmători ai fabricii de hârtie de la Zărnești, în Brașov, datată Viena 13.VI/1873, firmele: „minunata Fiume, apoi Hermanetz și Petersdorf, mult mai presus decât noi, îndată apoi e una necunoscută căci nimeni nu mi-o știe numi și ea încă nu-și arată firma, după aceea Presburg, cu care rivalizăm noi în calitate, apoi vin cei cu pac, până și Koponi et Königes. Atâta din Ungaria și Transilvania”.⁸⁶⁸ Referindu-se la calitatea hârtiei produse de diferite fabrici din alte țări, scriitorul român recunoaște că există fabrici care au expus hârtii „în sute de calități”, altele au scris pe risme: „înclieiere garantată”, materia de lemn era expusă în vase „în feluri de calități” și ea, materialele chimice sunt expuse și ele pentru fiecare sortiment de hârtie.

Dar văzând și recunoscând diferența de calitate și de sortimente dintre ceea ce se făcea la Zărnești și fabricile din țările mai înaintate, Barițiu îi anunța pe „Domnii firmători ai Fabricii de hârtie de la Zărnești că „cu toate acestea ar fi fost o adevărată crimă și totodată batjocură dacă noi nu am fi trimis la expozițiune. Hârtia noastră e pusă într-un galantariu poleit și cu ușă de sticlă. Dară – își ia angajamentul Barițiu – am să-i fac și o scurtă descriere a fabricii, precum văz că făcură și alții, îi voi alătura și fotografia. Trebuie să o facem cât se poate mai cunoscută”.⁸⁶⁹ În acest scop îi roagă pe „Domnii firmători ...” de la Zărnești să-i trimită, printr-un anume domn A. M. Gross o colecție de mostre, numai tipariu, formate mai mari, vreo 5-6

⁸⁶⁸ G. B. C. VIII, p. 264.

⁸⁶⁹ *Ibidem*.

coale și pac (topuri) cu prețurile lor; de scris numai 3-4, ce se găsea în fabrică mai frumos și curat.

Dar cine erau acești „Domni firmători ai Fabricii de hârtie de la Zărnești”, căroră li se adresa atât de pompos publicistul nostru? Acești „firmători” erau, în fond, reprezentanți de o singură persoană: ginerele său Constantin Ioan Iuga, iar „stabilimentul” fabricii, nu altul decât fiul său Ieronim Barițiu, pe care-l instalase la Zărnești, după ce el însuși își irosise ani buni pe această creație industrială sortită, încă de la crearea sa, falimentului. Creată cu mare pompă, destinată să funcționeze la infinit, păzită strașnic de cei ce au creat-o în sensul că de activitatea ei să se bucure veșnic cei ce au creat-o și urmașii lor, „fabrica a rămas până la urmă o afacere personală – și catastrofală – a familiei Barițiu,”⁸⁷⁰ suportată cu stoicism de el și familia lui.

De fapt, credem că Barițiu, a venit la Expoziția Universală din vara anului 1873 și datorită faptului, că el și asociații săi, căutau un asociat care să posede capitaluri suficiente pentru o investiție în fabrica lor, prin care să o redrezeze și să funcționeze la capacitatea pentru care fusese proiectată și la costuri reduse.

La Pesta, în drumul său spre Viena, Barițiu aflate despre un mare comerciant de hârtie, pe nume Pesner, că dorește de mult să aibă o fabrică care să lucreze numai pentru el, mai ales de tipar. Mai aflate că un alt capitalist, David Adler foarte bogat dorește și el să aibă o fabrică ce să lucreze numai pe seama lor. I s-a sugerat să-i furnizeze date lui Adler despre fabrica lor și să furnizeze informații exacte despre fabrică. Barițiu începe să spere că va găsi un investitor bogat, dispus să investească în fabrica lor vreo 300 de mii fl. m. c.

Într-o altă scrisoare din Viena, 17 iunie n. 1873, Barițiu îi informează pe firmători că au fost invitați „duminica trecută, alaltăieri toți fabricanții de hârtie la o masă comună”. „Am șezut la masă – se destăinuie el, lângă renumitul inventator al morilor de măcinat lemn”. S-a întâlnit cu proprietari ai fabricilor din Arnau (Bohemia), cu Koferman din Halle. Cei mai mulți, remarca el, nu numai că nu auziseră de fabrica de la Zărnești, „dară nici măcar de Transilvania pe care o confundau cu Serbia. Pentru ziua următoare am fost invitați la sala mașinilor, care este „ca un orașel plin de mașinării”. Se construiau mașini noi pentru fabricarea hârtiei mai perfecționate, pentru care se consuma mai puțin combustibil, erau mai puternice, cu o productivitate mult sporită. Anunță că în zilele cât va mai sta la Expoziția mondială va încerca să învețe cât mai multe, dar și să găsească niște capitaliști, „care să voiască a merge cu averea lor la Brașov și la

⁸⁷⁰ Vezi: nota nr.1 de la subsol, în *Ibidem*.

Zărnești”⁸⁷¹. Cu alte cuvinte, Barițiu spera să atragă, ceea ce numim astăzi investitori străini.

Folosindu-și timpul în vederea documentării cu privire la industria de hârtie, Barițiu le comunica „Domnilor firmători ...”, noutăți în domeniu pentru a-i pune la curent și pe ei cu progresul tehnicilor de fabricație de hârtie, pentru a-și face și ei opinii în această privință. Aflați, scria el, că în expozițiune sunt: 1 model mic de la Anglia, una machină de hârtie (*machine continue*) completă a lui Sigl, una tot completă, măreață, minunată, de la Escher Wise, cumpărată deja de Röderer, președintele reuniunii fabricanților de papir, 1 hollender ... 1 moară completă de măcinat lemn, venită din Franța, un aparat pentru celuloză venit de la Scoția. Le-am studiat pe toate, cerând opinia altor fabricanți cu care am făcut cunoștință, din toată Europa, până și de la Anglia, Svezia, Finlanda, am învățat între altele că mașina noastră e una *din cele mai bune*, că perfecțiunea ei nu ar costa decât câteva sute, că cu acea unică mașină am putea face 10.000 cântar pe an”⁸⁷².

Barițiu, folosea timpul cât s-a aflat la expoziția mondială din Viena din vara anului 1873, pentru a lua legătura și a face cunoștință cu tipografi, comercianți de hârtie, a făcut schițe ale fabricii de la Zărnești pe care le-a împărțit participanților la expoziție și altora, pentru a face mai cunoscută întreprinderea lor i-a făcut reclamă, spunea el, „ca să intrăm în cunoștința capitaliștilor”⁸⁷³.

A cules mostre de hârtie de pe la magazine, a făcut liste de prețuri, aflând că hârtia la ei era mai scumpă, că existau multe calități de hârtie, dar că pe la fabrici „era stagnațiune și prețurile scăzuseră tare”. A luat legătura și cu negustorii de hârtie, care ar fi fost de acord să vândă la Viena și hârtie de la Zărnești.

În perioada cât s-a găsit la Viena, fabricantul român de hârtie, G. Barițiu, a participat la adunarea generală anuală a fabricanților din Austro-Ungaria. Dar din Ungaria, menționează el, nu a participat nimeni. Iată modul interesant în care descrie publicistul nostru. „În 23 iunie 1873 n. ns. Avurăm adunarea generală anuală a fabricanților din Austro-Ungaria ... Eu m-am prezentat cu plenipotența și am participat binișor la dezbateri. Erau reprezentate 49 de machine. Am făcut cunoștință cu toți membrii, mai ales seara la masă de 10 fl. pentru couvert, unde le-am trântit două toaste de care nu se prea aud pe aici. La unul mi-a răspuns dr. Alvin Rudel de la Dresda”⁸⁷⁴.

⁸⁷¹ *Ibidem*, p.65.

⁸⁷² *G. B. C. VIII*, p. 266.

⁸⁷³ *Ibidem*.

⁸⁷⁴ *Ibidem*, p.267.

A făcut cunoștință cu reprezentanții unei super fabrici pentru acea vreme, fabrică numită *Cellulosa*, fabrica cu 3.000.000 fl. m. c. capital. A discutat cu reprezentanții acesteia despre fabrica de la Zărnești. A doua zi a fost invitat la *Cellulosa*, unde a discutat cu 3 membri ai consiliului administrativ. După discuții interesante aceia i-au spus că dacă dorește Barițiu, ei îi pot cumpăra toată producția fabricii de la Zărnești. Ei cumpărau, explica Barițiu, zeci de mii de kg. de hârtie, „mai ales de la fabrici mici și sărace”, de care erau și pe acolo destule, apoi o trimiteau în Germania și Anglia, unde era foarte scumpă și astfel câștigau ei ceea ce pierdeau fabricile.

În aceeași zi, seara, fabricanții de hârtie s-au adunat, relatează Barițiu, în cancelaria unei fabrici la o conferință secretă, unde a fost primit și el. Vremurile fiind critice, fabricanții mici își vindeau marfa la prețuri foarte scăzute; „păgubeau cu toții greu”. Două mijloace de mântuire s-au aflat – relatea Barițiu:

1. *reuniune de credit*, care să dea fabricanților bani sau gir, și pe polițe și pe marfă 2/3 pe câte 3-6 luni, ca să-și ajute pe cei lipsiți;

2. *căutare de piețe* pentru export până în America „Propunerea a fost acceptată ... Iată un mijloc cu care – scria transilvăneanul nostru – se va putea ajuta și fabrica noastră”. Din lecturarea presei și din corespondența ulterioară a lui Barițiu nu am găsit nicio informație despre ceea ce s-a întâmplat cu aceea „reuniune de credit” proiectată.

Știm însă un lucru: timp de aproape două săptămâni, Barițiu a fost foarte activ. Dar obiectivul principal pe care și l-a fixat: de a găsi un investitor străin la fabrica lor, pentru a o transforma din temelii și a o aduce la niște parametri superiori nu a găsit. Capitalul străin din țările avansate a refuzat să colaboreze cu cel dintr-o țară slab dezvoltată industrial. Au fost și cazuri, în care unii capitaliști au acceptat colaborarea. Condițiile erau atât de insuportabile, încât Barițiu nici nu le-a mai luat în seamă. El a pus cauza acestui eșec pe seama crizei, care era în plină manifestare în vara anului 1873. Acest lucru l-a și exprimat clar Barițiu într-un adaos la scrisoarea adresată: „Domnilor firmători ...” din 25.VI/1873.

„Iubite Costi!

Am dat răspuns în forma în care vezi, pentru ca să rămână urme despre încercările noastre de pe aici, și să avem ce proba la viitoarea noastră adunare generală. De nu ar fi fost și de nu ar fi criza spurcată, noi am fi căpătat sau cumpărător, sau companion”⁸⁷⁵.

Dar Barițiu a plecat de acasă și cu un al doilea plan: acela de a obține noi credite de la unele instituții bancare din Viena. Alte demersuri, alte

⁸⁷⁵ *Ibidem*, p. 268.

răspunsuri negative, uneori însoțite de jigniri, de aprecieri negative la adresa proprietarilor fabricii sau la adresa românilor și altele. Unii funcționari din rețeaua de credit au refuzat să-l primească pe Barițiu în audiență, alții l-au primit cu mare greutate ș.a.m.d.

„În fine, ieri, după dure încercări, - le scria Barițiu firmătorilor săi - am fost primit de către d-n Hornbostel, directorul institutului de credite, care abia ieșise din una ședință a consiliului administrativ și sta să meargă în alta, căci continuarea crizei nu le lasă repaus. Acest Hornbostel, fost odinioară și ministru, cunoaște și Brașovul, unde a fost pe când aveau acolo filiala, cunoaște pe Maager și pe alți sași ... După ce-i prezentai plenipotența, mulțimii institutului de credit în numele consorțiului fabricii pentru bunăvoința ce arată până acilea către noi, după aceea, atingând rugarea noastră din trecut și motivând-o cum se cade, mă provocai și la crizele prezente, îl rugai să ne mijlocească măcar 10 mii fl. pe un an. Răspunsul de care mă temeam totdeauna l-am primit”. „Așa e zise d-n Hornbostel, dară institutul de credit a fost prea indulgent către Dvs., chiar cu încălcarea statutelor sale. Mă mir foarte cum de nu ați plătit până acilea niciodată suma întreaga cu care erați datori. Mai întâi trebuia să plătiți, sau de la fabrică sau giranți din al lor. Se pare că fabrica dv. sau e întreprindere greșită, sau poate rău condusă, nu vă pricepeți treaba”⁸⁷⁶.

După discuții îndelungate, Hornbostel a acceptat să-i primească actele prin care se garanta creditul, spunându-i lui Barițiu să mai rămână la Viena câteva zile, „să vadă ce vor putea face”. Deci fără promisiune certă! În timpul ce i-a mai rămas, Barițiu a vizitat câțiva „membri mari” ai conducerii Institutului de credit solicitându-le să-l susțină în consiliul administrativ al acestuia. Vizitele lui Barițiu au continuat și în zilele următoare, atât în instituții de credit cât și în întreprinderi.

Adresându-se Onorabilei direcțiuni a Fabricii de papir de la Zărnești, Brașov, într-o scrisoare din 28 iunie 1873 Barițiu le scria că „Ieri v-am comunicat în mod compendios ceea ce auzisem și pățisem la Institutul de credit. Astăzi trebuie să arăt rezultatul vizitei ce am făcut la I. M. Miller et Co. Capul comandante al acestei case mari este, după moartea bătrânului, fiul său Vincențiu Miller, om aproape de 50 de ani, bărbat foarte serios și plin de inteligență. A tratat cu acesta ca I. M. Miller et Comp. să le fie mijlocitoare de credite între Fabrica de Hârtie de la Zărnești și Institutul Național de Credit din Viena. Afacerea ar fi devenit rentabilă, deoarece aceasta casă percepea doar ¼% pe an. Alte case intermediare percepeau ¼% pe trimestru și mai mult, până la 5-6%.

⁸⁷⁶ *Ibidem*, pp. 268-269.

„Tot ieri am făcut – scria Barițiu „Onorabilei direcțiuni ...” vizită de cortenire la Gustav Roeder, președintele fabricanților de papir, proprietar al minunatei fabrici de la Marschendorf în Bohemia, unde se fac numai hârtii fine și de lux. M-a purtat prin toate magazinele sale, care erau opt, mi-a arătat că are în el fabricat de peste 150 mii fl. v. a., peste ceea ce are gata la fabrică, așa că la 200 mii cu tot. I-am propus să ne dea nouă marfă fină în comision la București, numai de 5.000 fl. v. a., de probă, pe garanția noastră. Nu vrea, n-are încredere în București, peste aceasta îmi adaoase: „Acuma e stagnațiune, dară să vii la mine peste 3-4 luni, că nu vei vedea nici ½ din această marfă, căci e marfă bună și frumoasă se vinde foarte bine”⁸⁷⁷. Totuși Roeder nu a respins definitiv propunerile lui Barițiu. L-a invitat să-și ia niște mostre și prețurile curente, care corespund „țărilor noastre” și să-i spună peste câteva zile ce-i place, că poate până atunci „se va mai socoti și el”. Le trimite celor de la fabrică și unele mostre de hârtie de la fabrici, care le fac concurență pe piețele lor din România, mai ales cu hârtia de tipar, lucruri pe care, considera Barițiu, era bine să le știe și cei de la fabrica din Zărnești.

Tot în aceeași zi de 28 iunie, 1873, Barițiu le trimite din Viena, încă o scrisoare colaboratorilor săi din Zărnești, în Brașov prin care îi anunță că înainte de a se întoarce acasă, a încercat să mai vorbească odată cu directorul Hornbostel, pentru a-i cere sfatul dacă și la cine s-ar cuveni să mai meargă în cauza creditului pentru fabrică. Nu a putut intra pentru că așteptau prea mulți oameni la ușa lui. „Am mers – relatează Barițiu la baronul Mayran, cu scopul să-l întreb totodată dacă e de lipsă să le dau un memorial mai larg despre fabrica noastră. A fost totul de prisos, pentru că el mă întâmpină cu rezoluțiunea negativă, pe care o a și luat în cauza noastră consiliul administrativ în ședința de ieri”⁸⁷⁸.

Această rezoluție i s-a comunicat prin viu grai lui Barițiu, iar el a scris-o și a transmis-o imediat la Brașov prin scrisoare pentru a nu o uita. Mayran îi comunica lui G. Barițiu „că consiliul administrativ nu a dat curs cererii fabricii de sporire a creditului. Situația fabricii lor a fost analizată pe baza actelor pe care ei le au la dosar. Fabrica nu avea carte funciară de tip nou. Să se întocmească una nouă. Fabrica nu a achitat întreaga datorie înainte de a mai solicita. O nouă încercare de a mai lua legătura pentru un nou împrumut. Institutul de credit nici nu știa măcar câți dintre garanții împrumutului mai trăiesc. Institutul a cerut părerea unui avocat – a domnului Goebell. Acesta le-a scris celor de la Institutul de Credit că „Potrivit unei dispoziții juridice mai noi, n-ar mai fi voie a se întocmi o descriere de amanet. (...) Dincolo de aceasta, ce conducere a unei firme este aceea care

⁸⁷⁷ *Ibidem*, p.270

⁸⁷⁸ *Ibidem*, p. 271.

apare în documentul de evaluare total diferită de aceea pe care o găsim în registrul general al adreselor comerciale? De ce nu se află printre semnatori și acest A. C. Pop? Și ce înseamnă Ioan G. Ioan și George Ioan Fiii? Care este cea exactă? Pe scurt care sunt adevărații legalii posesori ai fabricii din Zărnești și care sunt reprezentanții ei?

Ce fel de ordine e aceasta? Din anul 1866 am lichidat cu toți debitorii Institutului de Credit, în afară de Dvs. Desigur, noi v-am cruțat, dar cât timp să mai meargă în acest fel?⁸⁷⁹

I s-a răspuns lui Barițiu că Institutul le-ar mai acorda un nou împrumut, numai dacă vor îndeplini condițiile legale și dacă ar plăti cu marfă pe care ar fi avut-o depozitată în Viena.

Barițiu a fost foarte afectat de răspunsul baronului. La orice se aștepta, dar „ca să fim dați pe mână de avocat” nu se aștepta mărturisește el asociaților săi din conducerea fabricii.

Prezența lui George Barițiu la expoziția universală de la Viena din anul 1873 în perioada 13-30 iunie, i-a folosit deosebit de mult. El a reușit aici să se documenteze în domeniul industriei și comerțului de hârtie, să-și formeze o privire de ansamblu asupra acestora, cum n-a mai avut ocazia altădată în viața sa. În comparație cu călătoria din toamna anului 1852 prin Europa de Vest, el nu mai era acum un începător, avea o practică în domeniu de aproape două decenii, în care făcuse de toate în această branșă. Dar contactul cu realitățile pe care i le-a oferit Expoziția Universală de la Viena din vara anului 1873, i-a oferit informații, cunoștințe în domeniul noilor procedee industriale, a inovării mașinilor de fabricație a hârtiei, a diversificării și ieftinirii materiilor prime, a diversificării combustibililor folosiți, a creșterii productivității muncii în domeniu etc.

A luat deci cunoștință despre apariția unor noi mașini perfecționate și despre schimbări și inovări în structura altora etc.

Barițiu a folosit timpul pentru a aduna mostre de hârtie, s-a interesat de noile sortimente apărute în ultimii ani prin librăriile din Viena și altele, de noile forme de comercializare a produselor de hârtie, le cere „firmătorilor” să-i trimită și ei mostre, pentru a face reclamă propriilor lor produse printre participanții la expoziția mondială sau pentru cumpărătorii din Viena.

Barițiu a făcut în această perioadă de timp cunoștință cu mulți fabricanți de hârtie din toată Europa, a avut cu unii din ei discuții, a încercat să intre în relații de afaceri cu alții, le-a cerut părerea în anumite cazuri. Ba mai mult. Pe unii i-a invitat chiar să investească în fabrica de la Zărnești, să transfere o anumită sumă din capitalul lor pentru modernizarea acesteia. S-a oferit să vândă mărfuri ale unora din ei în depozitele fabricii de la Zărnești

⁸⁷⁹ *Ibidem*, p. 272. Rezumatul lui Barițiu a fost transcris în scrisoare în limba germană.

deschise la București sau mărfurile fabricate de aceasta să fie vândute și în depozite de la Viena sau în alte orașe mai mari.

Nu a reușit să încheie nici o afacere cu fabricanții cu care a discutat. Unii i-au spus-o verde în față: nu au încredere în români „nu au încredere în București, alții mai «diplomați, nu mai încheie alte afaceri» pentru că băntuie criza” etc.

Nimic din ce și-a propus Barițiu să realizeze prin prezența și contactele sale cu producătorii și marii comercianți de hârtie din Europa nu a realizat:

a) Nu a găsit un investitor, un mare capitalist pentru a urni din loc fabrica de la Zărnești, care i-a fost o povară pentru o mare perioadă din viață;

b) Nu a găsit nici măcar un capitalist căruia să-i încredințeze marfă de Zărnești spre vânzare, sau să-i încredințeze lui marfă de Viena spre vânzare la București;

c) Nu a mai obținut noi credite la Viena.

Apusul nu făcea cu mare plăcere afaceri cu Transilvania și cu România.

În fond, Barițiu, era un sărac între patroni capitaliști. Invitat la un banchet al patronilor de fabrici de hârtie prezenți la expoziția universală de la Viena, brașoveanul nostru își puneă întrebarea dacă „va avea suficienți bani să-și plătească șampania?”.

La întoarcerea acasă dorea să se oprească la Pesta pentru „a mai vizita vreo două fabrici. Nu avea însă bani suficienți. Îl roagă pe Costi, ginerele său, să-i trimită niște bani pentru a se opri și la Pesta.

Totuși, Barițiu s-a întors acasă cu o anumită bucurie; nu i-a mers numai rău.

Participarea fabricii de hârtie de la Zărnești la expoziția universală de la Viena, din 1873 s-a soldat cu obținerea unei „diplome de laudă” prin care îi era recunoscută calitatea înaltă a produselor. A fost, poate una din puținele satisfacții și recunoașteri pe care le-a avut omul nostru de cultură în urma muncii extraordinare depuse în această fabrică. „Diploma de laudă” era un certificat, care confirmă strădaniile de ani buni a celor ce au lucrat cu devotament, alături de Barițiu la recunoașterea muncii și eforturilor unui colectiv de români din Transilvania în noua lume a afacerilor, diferită de aceea ce era până în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Desigur, capitaliștii cu care a luat legătura G. Barițiu, invocau motive mai mult de natură subiectivă. Adevărata cauză a fost însă criza economică ce pusese stăpânire pe Europa în anul 1873. Momente grele a avut fabrica din Zărnești chiar de la începuturile funcționării ei, în 1857-1858, despre care proprietarii ei spuneau că „au scăpat cu fața curată”. Avea mereu lipsă de capital. Nu putea deci lucra la întreaga capacitate. Dobânzile erau ridicate

„rodeau mult din profit”, reducând posibilitățile de acumulare. Scoasă la vânzare prin 1874 nu s-a găsit nici un client pentru ea.

În 1874 s-a încercat adaptarea organizării ei la condițiile producției de mărfuri capitaliste. S-a încercat transformarea asociației din societate cu proprietate de mână moartă în proprietate liberă; acțiunile deținute de proprietari să poată fi vândute oricui din afara întreprinderii.

Întors acasă de la Viena, Barițiu fiind și director comercial al fabricii continuă să se implice în treburile „stabilimentului din Zărnești” către care emite scrisori și îndrumări, în ce ordine să execute comenzile pe care le preluase el de la cancelaria din Brașov și București. Dar și indicații cu privire la calitățile și sortimentele de hârtie. În unele scrisori le comunică faptul că anumite calități de hârtie existente la depozitul din Brașov s-au epuizat, să aibă grijă să producă altele. Din păcate, într-o scrisoare expediată din Brașov în octombrie 1873, Barițiu le scria celor de la fabrică, adică din Zărnești și lucruri neplăcute atât pentru el, cât și celor de la stabiliment că „După ce cele 290 de risme de tipar 19½-26 au fost respinse total, îndeosebi din cauza materialului lemnos prea dur și a culorii prea albastruie, și după ce toți tipografuli ne amenință că vor restitui hârtia noastră din cauza materialului lemnos prost și fiindcă noi putem întrebuința foarte bine materialul lemnos la hârtia de scris obișnuită V/0 la hârtia albă de împachetat, este absolut necesar ca în hârtia de tipar I și II să nu mai fie inclus nici un material lemnos, doar la cea de calitate a III-a, adică pentru presă”⁸⁸⁰.

Anul 1874 este anul în care Barițiu și asociații săi de la „stabilimentul fabricii din Zărnești” fac eforturi mari pentru a relansa buna funcționare a fabricii lor de hârtie. Barițiu se implică în toate și încearcă să rezolve numeroase probleme, începând de la procurarea sau trimiterea unor piese de schimb la reparat sau recondiționat până la preluarea unor comenzi, urmărirea expedierii lor la timp și încasarea de bani de la clienți.

Lipsa banilor devine tot mai acută. Iar din cauză că directorul tehnic străin nu-și făcea datoria, piesele multor mașini se defectau des. Reparațiile lor costau mult, iar lucrătorii de la fabrică nu transmiteau comenzile în mod clar; iar cei ce reparau făceau și ei lucru de mântuială. Referindu-se la un caz concret pentru repararea unor filțuri, Barițiu întreba într-o scrisoare din 3 noiembrie 1874: „Care din două este mai stricat? – apoi comentează supărat -. Alte dăți filțuri ca acestea țineau câte 3 ani, afară numai când blăstămatul Schmidt a turnat ulei peste ele”⁸⁸¹.

⁸⁸⁰ *Ibidem*, p. 277.

⁸⁸¹ *Ibidem*, p. 278.

Tot în aceeași scrisoare, Barițiu le transmitea că este pentru el o „adevărată durere sufletească să le comunice că nici în acea zi nu a fost în stare să le trimită bani. Știa cât le erau de necesari. Le comunica însă că speră că în curând problema banilor să se mai rezolve. A primit știrea definitivă a unor persoane „de a înființa librărie pe lângă magazinul nostru”. De aceea să-i prevină pe cei ce conducea procesul de producție al fabricii „că ne vor trebui multe calități fine, cu alte cuvinte că așteptăm ca fabricatele noastre să iasă cel mai puțin așa de bune ca cele de Petersdorf”⁸⁸².

Din corespondența dintre dnii firmători ai Fabricii de hârtie de la Zărnești și Barițiu de la sfârșitul anului 1874 și toamna anului 1875 se degajă un oarecare optimism, care reieșea, se pare, dintr-o anumită perspectivă de viitor a afacerilor cu hârtie pe care le prevedea directorul fabricii. Astfel, dintr-o discuție pe care a avut-o cu Al. Golescu cu privire la viitorul fabricii. „Duminica trecută – le scrie directorul fabricii firmătorilor săi de la Zărnești într-o scrisoare expediată din București în 2/16 sept. 1875 – mă înțelesesem cu dl Al. Golescu (fost ministru de finanțe), care se arată cu cea mai mare bunăvoință către întreprinderea noastră”⁸⁸³. Ce a discutat în mod concret cu Al. Golescu, Barițiu nu ne relatează în scrisoare. Nu i-au permis evenimentele care au cuprins în vârtoarea lor și fabrica de la Zărnești. Iată ce scrie Barițiu despre evenimentele care, probabil, ar fi schimbat soarta fabricii. „Pre când mă aflam pe calea cea mai bună de a-mi realiza planul asigurării fabricii, pe când amicii și cunoscuții mei se reîntorc din afară și de la moșii, îmi veni afurisita știre despre căderea caselor Orghidănești, care aduse piața și pe Dvs. în turburare nouă. Ieri, dar, veni d-n Orghidan ca să-mi citească o scrisoare disperată”⁸⁸⁴. De fapt, despre ce era vorba? Era vorba despre niște scrisori trimise de unele soții ale negustorilor brașoveni către soțiile unor negustori brașoveni, care conduceau afacerile lor pe care le desfășurau în București. Brașovencele vorbeau despre falimente în Brașov și că se așteaptă și căderea celor de la fabrică. Femeile arătară scrisorile bărbaților și acum știa și capitala. Deci chestiunea devenise publică. Barițiu îi rugă pe firmători să aibă răbdare măcar două luni de zile, să aibă acest curaj și să se adreseze, în același timp Episcopului de la Arad. Dar nu cu spaimă și frică, ci arătându-i starea reală a lucrului. Și anume: că fabrica a fost transformată în societate pe acțiuni. Actele erau la ministru de la Budapesta spre confirmare. Îl roagă pe episcop să găsească pe cineva, bun cunoscut de-al său, să intervină la minister pentru a urgenta aprobarea actelor. Să-i ceară apoi episcopului un împrumut pentru ca fabrica – la care

⁸⁸² *Ibidem*.

⁸⁸³ *Ibidem*, p. 281.

⁸⁸⁴ *Ibidem*, p. 280.

era el acționar, având deci capital investit în ea, să poată să-și continue producția. Episcopul de la Arad era episcopul Ioan Mețianu, devenit unul din creditorii, dar și acționarii fabricii de la Zărnești; dar și unul din personajele care s-au îmbogățit pe seama fabricii. Acolo unde Barițiu și ceilalți membri ai consorțiului pierdeau, episcopul Mețianu acumula avere pentru el și familia sa.⁸⁸⁵

Anul 1876, poate fi considerat anul în care fabrica de hârtie de la Zărnești s-a îndreptat în linie dreaptă spre faliment. Ea nu mai putea face față plăților. Ales din nou director comercial, Barițiu le comunica celor doi mandatarai ai fabricii - Ioan G. Ioan și C. I. Iuga – printr-o scrisoare din 2 martie 1876 că: „Astăzi creditorii sunt domnii fabrici de la Zărnești”. Se oprișe prin dispoziția tribunalului la cererea creditorilor, toată activitatea fabricii, iar Barițiu căuta expediente pentru continuarea ei, spre a plăti muncitorii. Corespondența dintre G. Barițiu și ginerele său Constantin Ioan Iuga, ne relevă că la datoriile față de marii creditori, mai avea obligații bănești și față de unii salariați ai săi pe care nu i-a putut plăti la timp. Unii salariați au intentat și procese juridice pentru a-și obține drepturile bănești pentru munca efectuată.

Cât privește fondul fabricii, acesta era de 200.000 fl. v.a la 31 mai 1875. Iar Adunarea generală de constituire a noii societăți a împărțit capitalul în 1.000 acțiuni a 200 fl. v.a. G. Barițiu a fost numit director comercial. Membrii au fost aleși Ioan G. Ioan, Constantin I. Iuga, Ioan B. Popp, Ioan Mețianu, Nicolae Stăvroiu, iar ca supleanți au fost aleși: Iacob Mureșanu și Cristea Ct. Orghidan. Deci aceiași oameni, cu aceleași posibilități. În procesul-verbal al ședinței de constituire se arată că „s-a subscris și plătit în întregime capitalul”, ceea ce nu pare a fi conform cu realitatea⁸⁸⁶. Din corespondența dintre G. Barițiu și ginerele său C. I. Iuga, reiese că observația autorului exprimată mai sus este confirmată de realități. Totodată din aceiași corespondență reiese că Barițiu se implica direct și nemijlocit în toate sferele activităților. Făcea tot posibilul să sporească producția de hârtie. Dacă nu avea, de exemplu, materii prime adecvate pentru o anumită calitate sau sortiment de hârtie, făcea altă hârtie pentru care avea materii prime. Când nu avea lemne pentru fabricația de hârtie, cumpăra paie sau zdrențe.

⁸⁸⁵ **Ioan Mețianu** a candidat la postul de mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu la 21 noiembrie/3 decembrie 1874. Dar din cauza opoziției protopopilor nu a putut fi impus ca mitropolit. Mețianu nu avea încă rangul de episcop. Pentru ca să nu reușească, partida lui Popea, partida liderilor laici l-a impus pe Miron Romanul. Episcop ortodox din Arad, om de 46 de ani lipsit de personalitate. În locul rămas liber la Arad, a fost instalat Mețianu, ca recompensă a participării la opoziția miren timer împotriva comportamentului lui Șaguna.

⁸⁸⁶ cf. Alexandru Bărbat, *op. cit.*, p.219.

Dar banii veneau greu și cu zgârcenie. Văzându-i strâmtorați, în mare nevoie de bani, creditorii privați și băncile încercau să cumpere fabrica la un preț derizoriu. Unul din acești creditori „exigenți” era și episcopul Ioan Mețianu, așa cum relatează Barițiu într-o scrisoare expediată din Zărnești în 25/13 iulie 1876, către Ioan G. Iuga și C. I. Iuga, în Brașov. Iată ce le scria Barițiu celor doi Iuga: „Prea Sfinția Sa dl episcop Ioan Mețianu, venind astăzi la fabrică spre a se informa cu de-amănuntul, în persoană despre starea fabricii, atât ca membru cât și ca creditor, m-a însărcinat în termenii cei mai serioși ca să vă invit în numele său a veni la sfinția sa, aici, pe poimâne, joi 27/15 ale curente, cu scop ca, după ce noi între noi ne-am dușmănit pe tot restul vieții, să vă consultați și înțelegeți neapărat toți trei inși asupra vânzării sau arendării fabricii, cu atât mai vârtos că prea sfinția sa este foarte decis în votul său, și voiește ca, după ce v-ați înțeles d-voastră ambii, ca cei mai mari creditori, să chemați îndată pre toți ceilalți membri, spre a lua hotărâre definitivă, ca să încete odată clevețele. Prea sfinția sa nu poate merge la Brașov, din cauze sieși rezervate, și dacă nu veți voi să veniți aici pe joi, va pleca la Sibiu și acasă”⁸⁸⁷. Va aștepta acasă în scris răspunsul celor doi, „fără poliloghii”, le transmitea Barițiu în scrisoare.

Ei, cei doi Iuga, trebuiau să răspundă la întrebarea care privea viitorul fabricii, în felul următor: vânzare sau arendare. „Prea sfinția sa este pentru vânzare însă nu cu preț de prostituțiune. De aceea este de părere să se caute arendător, ad interim, sau pe 6-10 ani cu arendă, cu care să se poată plăti băncile și celelalte datorii de 10-12 mii fl. v.a. și apoi fabrica să vă rămână numai Dvs.”⁸⁸⁸. Problema pentru Ioan Mețianu consta în faptul ca fabrica să devină solvabilă, el să-și recupereze banii. Ce se întâmpla cu cei ce au investit inițial în ea, nu-l interesa. Adevărată atitudine de capitalist și întreprinzător, Mețianu va urmări familia Barițiu până la capăt, până când aceasta își va onora toate creditele obținute de la el.

La rândul lui, Barițiu, continuă să facă eforturi supraomenești pentru a salva fabrica de la faliment. Face aceasta, fie că se afla la Zărnești, fie că se afla la București. Când se afla la București scotocea peste tot, pe unde avea depozitari sau negustori care comandaseră hârtie de mult, o primiseră, o vânduseră sau o păstrau în depozite, dar de achitat nu o achitaseră. Cu chiu cu vai mai scoate din bani de la unii. Majoritatea amânau însă plata, cereau efecte noi de plată sau prelungirea celor vechi prin scont și reescont.

Într-o scrisoare expediată din București în 3 sept. n. în anul 1876, Barițiu îi relatea ginerelui său Costi la Brașov despre un anume Iliciu că: „Mai are hârtie de a noastră aproape de 3.000 lei noi, tot de aceea ce se vinde

⁸⁸⁷ G. B. C. VIII, p. 61.

⁸⁸⁸ *Ibidem*.

anevoie. Voi sta cu el la socoteală, ca să văz de a mai rămas ceva pentru noi și cum să desfacem acea hârtie.

Piața Bucureștiului, îl informează Barițiu pe I. C. Iuga, începe să fie dominată de Dnii Socec și DI Sotir, negustori căror cândva le încredințase și Barițiu hârtie de la Zărnești spre vânzare. Apoi îl informează că anumite sortimente de hârtie lipsesc cu totul de pe piața Bucureștiului. Îi dă instrucțiuni cum să fabrice „Hârtie velină nr.7 ... cel puțin 100 risme, deoarece pe dimensiunile date, lipsește cu totul din București. Urmează și alte instrucțiuni.

Despre Societatea Academică, pentru care devenise unul din furnizorii de hârtie, îl anunță că acesta va mai avea trebuință de 150-200 de risme tipar nr.8, calitatea a II-a, pe care „ne-o rezervă tot nouă. Numai la preț ne înțelegem mai greu, că în adevăr Socec o dă cu 10 lei noi subțire foarte, dar mai albă decât fusese a noastră și cleită întreagă⁸⁸⁹.

În două scrisori trimise din București din aceeași lună a lui septembrie 1876, Barițiu îl informa pe C. I. Iuga că a fost ocupat în continuare cu încasări de bani, rezolvarea unor efecte de plată, amânări de plăți, încasări etc. Îl anunță însă că i-a trimis 271 napoleoni, dându-i instrucțiuni cum să-i folosească sau să le remită și altora „pentru a stinge niște datorii sau pentru cheltuielile familiei”.

Observăm că Barițiu se implică deosebit de mult în continuare în treburile fabricii. Încearcă din toate puterile să evite falimentul, ba chiar, dacă s-ar putea s-o și redreseze, s-o facă să funcționeze în continuare. El se implică nu numai în stimularea procesului de producție ci și desfacerii. Tratează cu băncile, cu cei ce aveau bani și dădeau cu împrumut noi credite, achită unele credite mai vechi, prelungește altele, cere îngăduință altora etc. Spre un asemenea gest îl îndemna pe ginerele său, într-o scrisoare pe care i-o trimite cu poșta loco, Brașov, în 13 nov. 1876. „Conform înțelegerii ce am avut, vă rog să vă osteniți până la Banca Transilvania, pentru ca să dați acolo informațiunile autentice despre starea actuală a fabricii, rugându-vă, din partea noastră, ca să nu mai cauzeze speze netrebnice și relativ enorme cu cererea vânzării:

- 1) pentru că noi înșine cutreierăm lumea europeană ca să aflăm cumpărători, precum se vede și din corespondența, pe care să o lăsați acolo, în original până mâine, când am să o trimit episcopului;

- 2) că noi ne obligăm din partea noastră, a plăți pentru fabrică, succesiv, în curs de 1 lună suma cu care datorează astăzi, în sensul învoielii din noiembrie;

⁸⁸⁹ *Ibidem*, p. 62.

3) că dacă ne vor suferi ca să luăm fabrica în arendă tot noi, pe mai mult timp, vom plăti mereu din acea arendă, în proporțiunea ce se va fixa prin bună înțelegere”⁸⁹⁰. Barițiu adăugă că, în cazul în care vor găsi un arendaș cu bani mai mulți, acesta să fie obligat să facă fabricii și reparații în valoare de cca. 10 mii fl.m.c. Dar preferau să rămână ei arendași, deoarece ei vor fi mai interesați să-și plătească creditele ce le aveau contractate de la bănci sau de la persoane fizice.

Anul 1876 este ultimul an în care Barițiu și ceilalți firmători ai săi administrează fabrica din Zărnești în numele proprietarilor fondatori. Ei continuă să producă, au marfă disponibilă în cantități apreciable, încasează bani din vânzarea ei, uneori reinventariază cantitatea de marfă expediată unor negustori, care „uitau” să înregistreze și să confirme primirea mărfurilor primite, „uitând”, bineînțeles să și plătească.

Dar, chiar în aceste condiții, Barițiu reușește să introducă și fabricarea hârtiei de paie, materie primă mai ieftină și mai la îndemână. Din punct de vedere tehnologic era un pas înainte.

Către sfârșitul anului 1876 creditorii, cu deosebire Ioan Mețianu, presează tot mai mult ca cei de la fabrica din Zărnești să se hotărască cât mai repede în problema datoriilor.

Între G. Barițiu și C. I. Iuga, ginerele său intervin și unele neînțelegeri. Acesta din urmă anunțase că va participa la arendă „numai cu laboarea”, iar în unele cazuri l-a și bârfit pe socrul său. În două scrisori, Barițiu îi comunică faptul că la arendă, trebuie să participe cu suma de 700 fl.m.c. Nu se poate fără această participare. În altă scrisoare, ginerele este criticat pentru că l-a bârfit pe socru, că a încercat unele lucruri, dând bătaie de cap altora pentru a le descurca.

Socrul însă l-a iertat pe ginere, scriindu-i că „De vină sunt eu, că nu încheiarăm trei inși contract în scris, ca să știe fiecare de ce ne ținem”. Conflictul este închis: socru și ginere vor accepta ca formă de funcționare a fabricii, s-o cedeze altora, prin arendare.

Episcopul Mețianu nu mai are răbdare. Nu vrea să mai plătească nimic.

Hotărârea amintită mai sus este luată și sub presiunea și exercitarea unor anumite insistențe din partea lui Ioan Mețianu, care era acționar și creditor al fabricii de hârtie de la Zărnești.

Iată scrisoarea, pe care noi o considerăm a fi moment dureros, de cumpănă a vieții lui Barițiu, prin care el s-a reîntors la marea pasiune a vieții sale: Presa.

⁸⁹⁰ *Ibidem*, pp. 64-65.

Domnului C. I. Iuga, în Braşov. Zărneşti, 30 nov. 1876, „După ce am primit, în fine, şi răspunsul de la episcopul Meţianu la scrisoarea mea din 12 ale curente, după ce am văzut şi cele ce-mi scriseşi alaltăieri 28, văzând eu că mulţi mă înţeleg rău sau voiesc să mă înţeleagă rău şi scornesc de mine diverse vorbe de nimic, pentru ca cel puţin la banca filială să nu fiu înţeles rău, îţi scriu astă dată în limba germană”. Urmează traducerea părţii germane: „Episcopul a fost la Budapesta şi de acolo îşi datează scrisoarea. Din motive deosebit de importante am fost nevoit să aştept răspunsul lui. Răspunsul este aproape identic cu ceea ce a scris avocatului împuternicit de el. Ce am bănuir s-a întâmplat. Nu mai vrea să plătească nimic pentru fabrică, în schimb este foarte de acord cu o arendare pe 7-8 ani, dar numai cu condiţia clară, ca, în primul rând să fie satisfăcute succesiv cele două bănci şi anume într-un raport egal, astfel ca el să fie scutit de plata. În continuare episcopul insistă, ca în cazul în care nu s-ar obţine un câştig mai mare de la altcineva, să preiau eu arenda. Se pare că episcopul a uitat de contra motivele mele prezentate”⁸⁹¹.

Bariţiu se temea să încredinţeze fabrica unui străin. A vrut s-o încredinţeze fiului său. Acesta văzuse de-a lungul anilor cât a luptat din răzputeri tatăl său, câte eforturi extraordinare, cât de dur erau trataţi de bănci, în special de Banca Transilvania din Sibiu. Nu avea nici un chef să se arunce în acest iureş al vieţii. Acceptă, în cazul când fabrica ar fi luată de o rudă, el să figureze ca fabricant. În caz contrar el se retrage. Ieronim G. Bariţiu îi atrage atenţia tatălui său că vremurile sunt tulburi. El face parte din rezerva de linie, la cei 28 de ani ai săi oricând poate fi chemat şi concentrat în armată. Bariţiu i-a dat dreptate. Nu a mai insistat. „În schimb noi, adică Bariţiu şi C. I. Iuga, nu putem discuta aşa, trebuie să uităm alte considerente, să menţinem frumoasa întreprindere cu totală eficienţă până ce vor veni vremuri mai bune, iar apoi s-o vindem şi în sfârşit, să avem linişte”⁸⁹².

Bariţiu îl anunţă pe C. I. Iuga că va sosi la Braşov în 5 dec./1876. Avea mult de lucru la fabrică. Îl roagă pe acesta ca în data de 6 dec./1876 să-i convoace pe toţi membrii societăţii la o şedinţă. Între timp să caute o altă persoană, care nu are datorii faţă de altcineva. În caz contrar va trebui ca fabrica să fie preluată de o persoană din interiorul fabricii, dar cu acordul clar al societăţii. Îl roagă încă odată pe C. I. Iuga să meargă la Banca Transilvania să le explice celor de acolo că datoriile către ei vor fi achitate, dar nu poate indica exact data. Aşteaptă şi fabrica să încaseze cât de curând bani de la nişte clienţi din Cluj. În curând se va întocmi şi actul de arendare şi lucrurile vor intra în normal, datoriile vor fi plătite la scadenţă.

⁸⁹¹ *Ibidem*, p. 69.

⁸⁹² *Ibidem*.

Lucrurile nu au „intrat în normal”, așa cum dorea Barițiu, nici după ce fabrica este arendată lui Ioan Velisariu, cumnatul lui Barițiu, pe 8 ani – 1 febr. 1877 – 31 ian. 1885) cu o arendă de 6.000 fl.v.a., din care urma să se plătească dobânzile și datoriile „cele mai periculoase”. De exploatat o exploatau în continuare „firmătorii”. Dar, ca și în anii în care s-a înființat și construit fabrica (1852-1857) din nou evenimente extraordinare le-au dat planurile peste cap. S-a declanșat războiul de independență al României din anii 1877-1878. România era piața principală pentru producția fabricii din Zărnești, de importanță substanțială era și piața imperiului otoman, cel puțin în țările balcanice și chiar și până la Istanbul.

Din același schimb de scrisori dintre Barițiu și „firmătorii” săi se degajă concluzia că lucrurile mergeau în continuare necorespunzător. Nu aveau bani suficienți să plătească datoriile luate de fabrică, pentru lemne de foc și folosite ca materie primă luate și ele pe datorie. Pentru unele datorii venise scadența de plată, pentru altele termenul era depășit. Barițiu îi anunța pe asociații săi că dacă „lucrurile nu se vor mișca”, el își dă demisia din postul de director al fabricii.

Nu mai aveau bani să plătească muncitorii și funcționarii fabricii.

Dându-și seama că afacerile merg din rău în mai rău, Barițiu a ajuns la concluzia că lucrurile nu mai pot fi îndreptate. Falimentul fabricii nu mai poate fi evitat. Într-o scrisoare din 7 mai 1877, adresată lui C. I. Iuga, Barițiu îl anunța, printre altele, că a întocmit un concept al unui „cerculariu”, prin care propunea ca să se întrunească „societatea” – adică toți acționarii fabricii – pentru a lua măsuri în situația de faliment în care se găsea fabrica.

Situația de neînviat a fabricii, dar, mai ales a lui Ioan Velisariu, reiese dintr-o scrisoare din data de 5 iulie 1887. „Acest război – scria el – impune cele mai grele pierderi, ca să nu-mi pot vinde cea mai mare parte din fabricatul meu cu nici un preț, din cauză că mulțime de piețe de pe malul stâng al Dunării, în care se vindeau mai înainte cantități mari de hârtie, sunt supuse la bombardări, iar cele de pe malul drept sunt închise cu totul pentru noi.”⁸⁹³

În vara anului 1877 fabrica mai mult stagnează. Dar și în aceste condiții, Barițiu se străduia nu numai să achite unele datorii, ci să încaseze datorii de la clienți către fabrică. Iar pe de altă parte, el se străduia să limpezească nu numai raporturile bănești ale întreprinderii față de terți – raporturi de achitare a creditelor față de bancheri și furnizori și de încasare a mărfurilor vândute clienților pe credit. El dorea să limpezească și poziția patrimonială a membrilor asociației fabricii unii către alții. Și pentru a nu exista confuzii, el îi reamintea lui C. I. Iuga într-o scrisoare din 12/24 august

⁸⁹³ cf. Alexandru Bărbat, *loc. cit.*, p. 220.

1877 următoarele: „Ne este cunoscut prea bine la toți trei înși că în aprilie 1876 ne decideseam să lucrăm în tovărășie, ca aredatori de facto, dacă fiindcă de jure, fața cu creditorii fabricii, nu ne vom da mâna să ieșim noi cu numele noastre, am avut arendator nominal pe Ioan Velisariu. În fapt, însă patrimonial erau implicați numai G. Barițiu și C. I. Iuga, căci Ieronim G. Bariț ... declară că el nu stă ca tovarăș, ci cu ceva plată ca dirigent”. Termenul cu care se angajase I. Velisariu expirase deja în 5 iunie 1877.

Propune în continuare să se facă inventarul fabricii, să se stabilească sumele de încasat, datoriile față de creditori sau față de lucrători, luându-și angajamentul să plătească jumătate din datorii pe contul lui, cu condiția, să i se prezinte o situație exactă.

În încheierea scrisorii, Barițiu scria: „... doresc ca cu 1 septembrie nou 1877 această tovărășie să-și ia nesmintit capăt”⁸⁹⁴.

În toamna anului 1877, Barițiu răspunzându-i la două scrisori primite de la Constantin I. Iuga, care cuprindeau știri „rele și dureroase”, recunoaște că acestea erau într-adevăr rele „dară nu neașteptate, că, în fine, noi tot trebuiam să ingenunchem mai curând sau mai târziu, sub înfricoșatele greutăți răsturnate de către fosta societate numai pe umerii noștri”⁸⁹⁵.

Îi comunică faptul că a văzut anunțul din Gazetei Transilvaniei, nr. 68, 1877, că Fabrica a fost scoasă la licitație. Dacă fabrica se va vinde, îi atrage atenția Barițiu ginerelui său, ea va înceta să mai fie izvor de câștig pentru ei. Vor fi nevoiți să se zbuciume și ei și alții din asociații lor „să caute alte câștiguri”.

Se pare că în acea perioadă, Barițiu deși avea deja vârsta de 66 de ani, nu excludea posibilitatea ca pentru restul vieții să se stabilească la București, unde să-și caute alte șanse de trai.

„Eu nu pot să știu, când mă voi întoarce acasă, fără a pierde mult din modestele câștiguri ce am de aici, pe care trebuie să mi le mai asigur și pe viitor, pre cât voi mai avea viață, dară se poate să mă și strămut cu totul aici, după cele ce am pățit în Brașov - Zărnești. În fine, să ne zbuciumăm și noi și alții cum să ne câștigăm pâinea”⁸⁹⁶. Să nu uităm că Barițiu era deja de zece ani membru al Academiei Române. Mutându-se la București, el, probabil, și-ar fi dedicat întreaga sa viață activităților de cercetare istorică, scrierii de tratate științifice, cercetărilor arheologice pe teren ș. a. Acestea i-ar fi asigurat și surse de subzistență mai multe decât alte activități.

A preferat însă să rămână în Transilvania, unde deja se angajase în multe activități, care după 1878 au devenit din ce în ce mai numeroase, iar

⁸⁹⁴ *Ibidem*, p. 73.

⁸⁹⁵ *G. B. C. VIII*, p. 75.

⁸⁹⁶ *Ibidem*.

personalitatea sa și-a pus amprenta și mai mult asupra întregii mișcări naționale a românilor transilvăneni pentru eliberarea națională.

Fabrica din Zărnești nu s-a vândut în urma scoaterii ei la licitație prin anunțul în nr. 68 al Gazetei din 1877.

Dar nici de această dată nici cumpărătorii, nici arendatorii, nu se înghesuiau. Fabrica a rămas în stare de nefuncționare din noiembrie 1877 (dată la care I. Velisariu și-a reziliat contractul, pentru caz de forță majoră «războiul din 1877 fiind un astfel de caz»), până în noiembrie 1878. Vinderea la licitație a Fabricii de hârtie de la Zărnești a avut loc mai târziu în anii 1879-1880. A fost achiziționată de Banca „Transilvania” din Sibiu cu 60.000 florini, de la aceasta ajunge prin vânzare în proprietatea firmei săsești din Brașov, König și Kopony. Aceștia au reorganizat-o și au repus-o în funcțiune pentru producția de hârtie inferioară – de împachetat -, care folosea paiele ca materie primă.

Dar lucrarea noastră nu are ca obiect urmărirea destinului fabricii de hârtie din Petrești, nici măcar al destinului Fabricii de hârtie din Zărnești nu mai intră în discuție. Această fabrică din Zărnești nu mai intra în discuție, deoarece din cauza greutăților întâmpinate în recuperarea producției elaborate, proprietarii ei recurgeau la mari împrumuturi, iar acestea erau acordate pe ipotecă în condiții, de regulă, neavantajoase. În felul acesta în mod treptat, societarii fabricii pierdeau dreptul de proprietate asupra unei mari părți ale acesteia; creditorii primind drept de proprietate asupra fabricii, ea se transforma în obiect al proprietății lor, ei primind tot mai mult drept de decizie asupra ei.

Dreptul de proprietate transferându-se asupra creditorilor, constituia în permanență un semnal de alertă pentru George Barițiu, care s-a străduit cât a putut să înlăture falimentul fabricii și vinderea ei prin licitație, s-o mențină în proprietatea fondatorilor ei. Totuși, în momentul când citește în Gazeta Transilvaniei anunțul, despre care s-a amintit mai sus, consideră că știrea „nu este neașteptată”, dar ea va avea consecințe profunde asupra situației lor economice. Ei își pierd dreptul de proprietate asupra fabricii. Ne mai aparținându-le, adică aparținând altora, ea nu va mai produce pentru ei și deci nu va mai fi nici izvor de trai al lor.

Am văzut mai sus, că Barițiu stabilește și data precisă când ei, adică asociații, pierd fabrica, când ea încetează să mai fie obiect de proprietate al lor, devenind obiect de proprietate al altora, al creditorilor sau a celor care o vor achiziționa, plătind în același timp și creditorii ei.

În încheierea relatării perioadei vieții lui Barițiu, legat de înființarea și funcționarea fabricii de hârtie de la Zărnești, nu vom face așa cum se obișnuiește, o analiză a cauzelor falimentului acesteia. O face Barițiu în multe din scrierile sale. O parte a acestor cauze reies de la sine prin relatarea

activității în ansamblu a acestei creații industriale românești, dar și în alte scrieri de-a lungul activităților sale publicistice.

Vom încerca, în câteva pagini, să analizăm cum a influențat ipostaza lui Barițiu, de comerciant și industriaș de hârtie asupra vieții și destinului lui și a familiei. Barițiu și-a legat destinul de o categorie de oameni, - marii negustori, care practicau marele negoț de intermediere veniți din timpuri vechi, de secole, - care nu s-au adaptat ușor la noile condiții ale lumii noi, bazate pe alte principii și mecanisme de funcționare decât lumea feudală și prefeudală, legată de un anumit automatism sau autocratism, care descindea din lumea antică a orientului. Marii negustori cu care s-a asociat George Barițiu în vederea creierii unei întreprinderi mari de producție, au încercat să-i dea acesteia o formă de organizare prin care să-i impună un mecanism economic într-o lume nouă, care, prin resorturile sale concurențiale necesita capitaluri masive, dar care să se miște repede, să circule repede, să treacă cu viteză mărită din producție în circulație și din circulație în consum. Organizațiile economice, de castă, bazate pe principiul „capitalul în mâini moarte” nu mai corespundea noilor vremuri. Când marii comercianți brașoveni au înțeles aceasta, ei au încercat să transforme întreprinderea într-o fabrică cu capital liber, permițând pătrunderea în interiorul formațiunii lor economice și a altor persoane din afară. Era prea târziu. Întemeietorii fabricii nu s-au acomodat nici repede, nici complet la noul mediu economic. Fabrica lor dispunea de un capital prea mic în comparație cu ceea ce exista în țările industrializate. Neavând niciodată capital suficient, a recurs mereu la împrumuturi scumpe, plătind dobânzi de 12-14%, față de cele din apusul Europei, care plăteau 3-4%. Desigur, aceasta le închidea posibilitățile de acumulare a capitalului și deci, devenea vulnerabilă în lupta de concurență cu capitalul străin. În timp ce fabrica de hârtie de la Zărnești bătea pasul pe loc, în alte țări apăreau adevărați giganți în industria hârtiei. A simțit această diferență dintre fabrica lor și marile întreprinderi din străinătate la Expoziția Universală de la Viena din anul 1873.

Barițiu a nimerit la acea expoziție exact într-o perioadă de cotitură, în care în lumea reală se resimțea tot mai mult influența marilor capitaluri, a întreprinderilor gigant, unele din ele devenind corporații internaționale, care dominau piața internațională, concurența devenise mai puternică; concentrarea și centralizarea capitalului devenea și ea o trăsătură importantă a capitalurilor naționale și internaționale.

Dar oricât ar fi fost de preocupat G. Barițiu de industria de hârtie, el nu va părăsi niciodată activitățile sale în domeniul publicisticii. El era publicist prin vocație. Niciodată nu a abandonat această modalitate prin care se manifesta pe deplin ființa sa, capacitățile sale intelectuale și spirituale.

Obligat de împrejurări să părăsească și să cedeze altora creația sa publicistică cea mai importantă „Gazeta Transilvaniei” și Foaie pentru minte inimă și literatură (1838-1865), Barițiu nu a putut totuși, să rămână fără o publicație a sa proprie, chiar dacă a continuat să colaboreze la publicațiile amintite.

Totuși colaborarea avea un caracter intermitent. Mijloace și surse de trai avea reduse; doar indemnizația, pe care o primea pentru îndeplinirea funcției de secretar al Gremiului neguțătoresc levantin. Era, în fond, o funcție dată de prieteni, pentru că nu mai avea alte surse de trai. Suntem la începutul anului 1852. Abia în toamna acelui an a primit misiunea de plenipotent și apoi funcția de director, de la un grup al negustorilor români brașoveni, care au înființat un consorțiu pentru construirea unei fabrici de hârtie la Zărnești, rămânând legat de aceasta timp de peste un sfert de veac.

În aceste condiții s-a gândit să înființeze o nouă publicație. Dar era necesar să fie o publicație, mai puțin supusă rigorilor cenzurii și totuși de o asemenea calitate încât să contribuie la progresul cultural al poporului român. Soluția a fost tipărirea unui calendar. În felul acesta, cu această ocazie, s-a născut: *Călimarul pentru poporul românesc*, care a părut în 14 volume între 1852-1865. Tot lui Barițiu i se datorează și apariția și redactarea revistei „Transilvania” între anii 1868-1889.

Indiferent cât de ocupat ar fi fost și orice funcție a îndeplinit, marele nostru om de cultură a editat sau a colaborat la o redacție sau alta.

Într-o scrisoare către Ladislau Basiliu Popp (1818-1875), expediată în 4 oct. 1867, Barițiu comunicându-i programul său de lucru și diversitatea ocupațiilor sale îi scria că petrece câte 7 ore în cancelaria fabricii, „lucru și la Gazetă, sunt de aici înainte obligat a lucra și la dicționarul nostru cel mare proiectat de Societatea Academică (al cărei membru devenise n. ns. T. I.), mi-am propus a publica și un vocabular ca de 25-30 coli româno-unguresc, am și o familie, pentru care, ca orice părinte, sunt răspunzător înaintea lui Dumnezeu; peste aceasta de aș redigea foaia Asociațiunii aș fi constrâns a părăsi Gazeta cu totul, prin urmare a o lăsa ...”⁸⁹⁷ Revista „Transilvania” a Asociațiunii a apărut peste doi ani, Barițiu a redactat-o până la vârsta de 77 de ani și nici la Gazetă n-a încetat să colaboreze decât după vreo zece ani. Pasiunea pentru publicistică prin intermediul presei a învins și de această dată.

Rugămintea lui Barițiu către persoanele influente în cultura și ierarhiile ecleziastice transilvănene era atunci: *Dați-mi un ziar mare*⁸⁹⁸. Paralel cu redactarea „Transilvaniei”, Barițiu a continuat să colaboreze și la

⁸⁹⁷ G.B.C. X, pp. 376-377.

⁸⁹⁸ *Ibidem*, pp. 402-405.

Gazeta Transilvaniei. Dar el, întotdeauna și-a dat seama că numai printr-o simplă colaborare la o gazetă, care apărea în anii 1870 în condiții vitrege, apăsătoare, pândită de cenzură, care aștepta ca aceasta să facă un pas greșit pentru a o interzice nu se putea aduce o mare contribuție la rezolvarea problemei naționale românești.

Cu toate că, la începutul anilor 1870, omul nostru de cultură era foarte ocupat la fabrica din Zărnești, el se gândea la necesitatea înființării unui ziar mare românesc.

Într-o scrisoare expediată din Brașov în 5. I/1874 către Ioan Micu Moldovan, mărturisindu-și acest gând, George Barițiu îi scria ca în acel oraș, în acea perioadă, nu avea cu cine discuta problemele legate de înființarea unui mare ziar românesc pentru Transilvania. Ar fi putut discuta cu Iacob Mureșan această chestiune. Dar Iacob era, în același timp profesor și director de școală și redactorul Gazetei. Primise deja „poruncă rotundă, ungurească: „sau să renunțe la profesură și direcțiune, sau la redacțiune”.⁸⁹⁹ Îi era foarte greu să se decidă să renunțe sau la direcțiune sau la redacțiune. „Văzând eu că Gazeta lui amortește cu totul și că cestiuni de cea mai mare importanță trec pe lângă ea ca și cum nu ar fi, ca de 2 luni încoace, am început a o scutura ceva și din somnolență”.⁹⁰⁰

Barițiu are în vedere aici articolele publicate de el: Brașov, 28 octombrie n. 1873 (Libertatea constituțională maghiară) și Brașov, 30 decembrie n. 1873, apărute în numerele 79-80 și 97 din anul 1873.

Iacob Mureșan i-a replicat lui Barițiu, că folosește un limbaj prea dur în raport cu cercurile conducătoare maghiare, tăindu-i câte ceva din articolele date spre publicare. Desigur, la rândul lui, Barițiu i-a replicat și el lui Iacob Mureșanu spunându-i că națiunea română din Transilvania va trebui convinsă să-și fondeze un ziar mare, cu totul independent, pe acțiuni, cum au făcut și sașii. Dar cu condiția ca redactorii ziarului să nu fie nici funcționari de stat, nici chiar municipali, nici profesori la unguri, nici măcar la români și nici săraci ca vai de ei”.⁹⁰¹ Pentru ca un asemenea ziar să reușească să fie independent este necesar ca el, considera Barițiu, să aibă nu numai redactori independenți, ci să dispună și de un fond de 20 de mii de fl. m. c. necesari pentru plata cauțiunii, pentru acoperirea deficitelor ce apar de obicei în anul întâi de funcționare, pentru constituirea unor rezerve când ungurii vor împărți fel de fel de amenzi și a „smulge gros din rațiune”.

⁸⁹⁹ *Ibidem*, p. 402.

⁹⁰⁰ *Ibidem*.

⁹⁰¹ *Ibidem*, p. 403

Românii, subliniază Barițiu, nu pot lupta numai prin congrese și conferințe împotriva ocupației ungurești, nu erau suficiente numai discursurile. Le trebuia un ziar independent pe care nu-l aveau.

„Dați-mi un ziar, un singur ziar independent, și atunci să ne apucăm de cura radicală. Cer aceasta la trei milioane sau și numai de la 1 milion de suflete, însă o cer. Cu căciulituri, cu fraze vagi, cu lamentațiuni demne de femei, cu înjurături încă nu mai merge”.⁹⁰² Barițiu cere românilor demnitate, comportament demn, iar în raporturile cu celelalte naționalități din Transilvania, să nu mai aibă comportament servil. Să nu se mai întâmple cazuri în care țărani români oameni harnici, cinstiți, care își câștigau existența din munca lor și a familiei, când se întâlneau cu „sasul cel mai prost” din sat îi spuneau „să trăiești stăpâne”. „Acesta era, după Barițiu, „servilismul personificat, făt al sclaviei seculare”.⁹⁰³

De fapt în întreaga sa activitate publicistică, Barițiu a evidențiat că românii nu știau cum să impună subvenții de la stat. Ei cereau, iar uneori se milogeau ca statul să le acorde și școlilor românești subvenții, salarii de la stat pentru preoții români, pentru societățile culturale etc. Românii trebuiau să le impună guvernelor ungurești să le repartizeze bani școlilor, bisericilor și altor instituții românești pentru că și ei plăteau contribuții, impozite, dări, taxe din care se întrețineau toate organele de stat ungurești și austriece. Ei trebuiau să impună acordarea de fonduri și pentru instituțiile românești deoarece acestea erau doar o reîntoarcere a unei părți din banii cu care ei contribuiau la cheltuielile generale ale statului. Presa românească avea sarcina, explica Barițiu, adeseori, să militeze pentru sporirea contribuției statului maghiar, dar cu o condiție, aceste finanțări ale statului să contribuie la creșterea autonomiei naționale a românilor transilvăneni și nu la creșterea subordonării lor naționale.

Din corespondența lui Barițiu a reieșit că el întotdeauna a dorit să dețină un organ de presă propriu, de care să dispună el, să folosească metode și procedee de presă publicistice proprii, subordonate întotdeauna progresului și prosperării poporului român. Indiferent unde s-a aflat, unde și ce preocupări a avut, presa a stat întotdeauna pe primul loc în opțiunile și preferințele sale.

Dovada: nici nu s-au terminat formalitățile în legătură cu falimentul fabricii de hârtie de la Zărnești și Barițiu deja și-a întemeiat o nouă publicație a lui proprie: „Observatorul” la Sibiu, care a funcționat între 1 ianuarie 1878-30 iunie 1885. Deci după falimentul fabricii de hârtie de la Zărnești, Barițiu s-a mutat la Sibiu, unde a redactat începând cu 1 ianuarie

⁹⁰² *Ibidem.*

⁹⁰³ *Ibidem.*

1878, Observatorul. Într-o scrisoare adresată din Sibiu lui Constantin I. Iuga, Barițiu îi relatează, că în primele 16 zile ale lunii ianuarie 1878 reușise deja să facă 800 de abonamente la „Observatorul”; spera să ajungă până la sfârșitul lunii la 1.000 abonamente. Dar nici nu a început Barițiu bine să încaseze banii din vânzarea „Observatorului”, că a și început să-i distribuie pentru plata datoriilor, nu numai a celor vechi pentru fabrică, ci și cele contractate pentru apariția noului ziar. Datoriile, vom vedea, l-au săcâit aproape toți anii pe care i-a mai trăit, după falimentul fabricii din anul 1878. Chiar în scrisoarea amintită mai sus, el comunica, de exemplu, că deja plătitise 1/5 din datoria de 1.500 f. m. c. pentru cauțiunea depusă pentru a primi autorizația de funcționare a noului ziar.

Deci după faliment, Barițiu și-a găsit, într-un fel sau altul, o preocupare corespunzătoare dorințelor lui: proprietar și editor de ziar, care-i dădea posibilitatea să-și exercite vocația sa publicistică și calitățile de cetățean-angajat.

Dar ce s-a întâmplat după faliment cu Constantin Ioan Iuga, ginerele lui Barițiu? Acesta avea investit în acea nefericită întreprindere un capital de 75.000 de florini, suma foarte mare pentru acea perioadă. Era, de fapt suma pe care o primise moștenire de la tatăl său, Ioan Iuga. Într-un fel, Barițiu se simțea răspunzător față de Constantin I. Iuga nu numai din cauză că era ginerele său. Barițiu l-a influențat pe C. I. Iuga să-și investească banii în afacerea din Zărnești, care până la urmă s-a dovedit a fi fără succes. Barițiu a reușit, prin cunoștințele sale din cercurile superioare ale capitalei României și cunoștințele din mediul academic, să-i găsească un post de casier la Academia Română. C. I. Iuga terminase 4 clase gimnaziale, 2 ani de contabilitate și alte cunoștințe comerciale. Ținând cont de acest nivel de pregătire a ginerelui său, Barițiu îl anunță printr-o scrisoare expediată din Sibiu, 10/22 martie 1878, că s-a decis să-l recomande unui ministru despre care crede că va face pentru Barițiu și ginerele său tot ce va putea. Nu i-a scris lui Ion I. Brăteanu pentru că ar fi fost în zadar. Oricum, îi spune ginerelui său, că el nu este pentru politică „Administrația politică – i se confesează Barițiu lui C. I. Iuga – este cea mai blestemată și nestabilă, nu e de temperamentul dumatăle; să te ferești de ea. Reflectă numai la resortul lucrărilor publice și poate la finanțe. Așa să știi că te-am recomandat foarte bine ... Pentru purtare, caracter, am luat răspunderea asupra mea. I-am spus că ai și acaret în capitală. Deci să ceri audiență și să-i dai scrisoarea”.⁹⁰⁴ Îi recomandă să-i sugereze că i-ar conveni undeva la o contabilitate, unde se simte mai apt, dacă nu în capitală la Ploiești, Pitești, Focșani, Buzău, unde clima e mai sănătoasă și sunt și școli pentru băieți și fete. Cert este că C. I.

⁹⁰⁴ G. B. C. VIII, p. 78.

Iuga, ginerele lui Barițiu, a obținut postul de casier al Academiei la București, post bine remunerat, unde a slujit mulți ani, începând din 1878. Oricum, la moartea lui Barițiu în 1893, el era încă acolo.

Deși Barițiu și-a înființat în 1878 un ziar destul de mare pentru acea perioadă, era și secretar I al Astrei, redactorul revistei Transilvania, îl luase pe fiul său Ieronim, colaborator la Observatorul, ginerele avea post bine remunerat la Academie, dar de sărăcie tot nu a scăpat, din cauza unor lipsuri materiale, credite în general: împrumuturi pentru depunerea unei cauțiuni la ziar pentru postul de casier al lui Constantin Ioan Iuga la Academie, pentru plata unor credite restante de la fabrică, pentru plata unor datorii pe care le mai făcea și fiul său în lipsa tatălui său din Sibiu.

Într-o scrisoare din 23 august 1879, către fiica sa Victoria, Barițiu o roagă să ia măsuri ca suma de 6.000 franci venită de la episcopul Mețianu la „Albina” să ajungă la președintele Academiei, la d-n Ioan Ghica. Costea să se îngrijească să trimită actele necesare de garantare a împrumutului către Mețianu ș. a. Cei 6.000 de franci reprezentau garanția pe care casierul C. I. Iuga trebuia să o depună la Academie. Din mai multe scrisori ale lui Barițiu din ani următori, a reușit că ginerele său s-a dovedit a fi un rău platnic, chiar neglijent. Această cauțiune i-a prilejuit lui Barițiu multe bătăi de cap și reproșuri din partea episcopului Ioan Mețianu. C. I. Iuga deși avea retribuție bună, a neglijat ani buni plata ratelor pentru cauțiune.

Dar nu numai ginerele i-a dat bătăi de cap cu împrumuturile, ci și fiul său Ieronim, care s-a dovedit și el inconstant în executarea unor sarcini de serviciu, în administrarea banilor personali ș. a.

Apropiindu-se de vârsta de 70 de ani, Barițiu devine tot mai îngrijorat că bătrânețile nu-i vor mai permite să lucreze atât cât să-și plătească datoriile, acestea rămânând pe seama moștenitorilor săi. Să „vă dați bine cu ideea că am ajuns la bătrânețe adânci” – îi scria el fiicei sale Victoria în 1 octombrie 1879 din Sibiu. Avea 68 de ani, „Tot ce doresc să ajung este ca să nu las nici o datorie pe urma mea, de care însă numai cu greu poci scăpa după atâtea catastrofe triste ... Să mai trăiesc numai trei ani și să am tot numai câștigul cât îl avui de când mă aflu la Sibii, apoi cred că aş rămânea curat de datorii”.⁹⁰⁵

O anunță pe fiica sa cea mai mare că i s-a promis pentru Ieronim la Banca „Albina” un post de 700 fl. v. a. și cu drept de înaintare, în 4-5 ani, la 800-900 până la 1.200 fl. pe an. La „Observatorul” avea doar 600 fl. anual. Spera ca Ieronim, care era și el înglodat în datorii, să scape și el de ele în 2-3 ani. Barițiu promite că îl va ajuta și el să și le achite cât de curând.

⁹⁰⁵ *Ibidem*, p. 163.

Membrii familiei lui Barițiu nu suportau prea ușor faptul că Barițiu și fiul său locuiau în Sibiu, departe de familie. Aveau nevoie ca tatăl să fie împreună cu întreaga familie în Brașov. Într-o scrisoare din 19 iulie 1882 expediată din Sibiu către fiica sa Victoria, el îi scria că repetă ceea ce le-a mai spus membrilor familiei din Brașov, că el este gata oricând să se mute cu Observatorul la Brașov. Nu poate face aceasta pentru că nu are bani pentru a plăti o cauțiune de 3.000 de fl. v. a. în obligațiuni de stat. Dacă se mută la Brașov, el și mama lor ar putea trăi foarte bine din veniturile Observatorului. Dar întorcându-se la Brașov, el pierde niște venituri pe care le poate obține numai la Sibiu. Avea nevoie de cei 800 fl. m. c. care-i câștiga anual în acel oraș. Din acești bani el o ajută pe fiica sa Aurelia, văduvă cu 3 copii, cu 400 fl. v. a. Fără ajutorul lui rămânea pieritoare de foame. „Socrii nu o ajută cu nimic pe lume”. Ieronim, la rândul lui, deși avea o leafă de 700 fl. v. a., mai avea nevoie de 200 fl. v. a. pentru plata chiriei casei și a lemnului de foc. „Apoi nu văz eu bine că bărbatu-tău nu este în stare să-ți trimită ție nici pe ½ cât îți trebuie neapărat, și eu, pentru creșterea pruncilor tăi să nu adaog nimic și la o parte să nu pot pune nici măcar 50 fl. pe an, ca să aveți cu ce să ne îngropați?”⁹⁰⁶

Afacerile cu „Observatorul” la începutul anului 1885, deci în al optulea an de apariție a lui au început să meargă mai slab. Într-o scrisoare din 19 mai nou o anunța pe fiica sa Victoria, că el abia așteaptă să scape „la St. Petru de Observatoriul de care m-am săturat, - explică el -, atunci apoi liniștit în sufletul meu, voi pleca și eu în viață la preumblare, ușurat de grija cea mai mare ce mă tot apasă. De la voi am să plec la Aurelia și Mărița, de acolo la adunarea generală (a „Astrei” n. n. T. I.). Apoi mă apuc pe îndelete și cu plăcere de lucru pentru Academie, fără a mai cugeta la procurori și curtea de jurați; să nu-i mai auz de nume”.⁹⁰⁷ Se pare că începând din acest moment și-a găsit echilibrul vieții sale, având deja posibilitatea să se ocupe cu ceea ce-i plăcea cel mai mult: cercetarea științifică istorică, dar și Academia i-a asigurat un trai, o viață materială și existență demnă de bătrânețile sale.

Cât privește „Observatorul”, se pare că, cu timpul i-a dat tot mai multe bătăi de cap, l-a determinat în continuare să facă datorii pe care le achita cu mare greutate. Aflăm această situație dintr-o scrisoare expediată de cărturarul român din Sibiu, în 25/13 iulie 1885, fiicei sale Victoria în care scria că se află „în restanță dator la Observatoriu 6 luni cu sumă de peste 600 fl. v. a., și Krafft încă e îndatorat, că anul trecut și în acesta ne-a mers rău la amândoi”. Dar pe Barițiu îl supăra nu atât faptul că a ajuns să se îndatoreze

⁹⁰⁶ *Ibidem*, p. 171.

⁹⁰⁷ *Ibidem*, p. 175.

iar, ci faptul că domnul Krafft „îi cerea poliță” pentru banii datorați. Barițiu îi scrie Victoriei, că nu a avut să-i dea pentru că, scrie el, „mă apucă fiorii de polițe, să nu le auz de nume”.⁹⁰⁸ Promite că-i va plăti până la finele anului. Îi propune librarului Krafft să-i plătească în cărți.

La mijlocul anului 1885 – de Sfântul Petru – cum a anunțat, Barițiu a încetat editarea și publicarea Observatorului. Dar de data acesta, Barițiu a mai avut o surpriză, după cum reiese dintr-o scrisoare pe care i-a expediat-o din Sibiu fiicei Victoria pe 29 mai 1885: „Grăbesc a-ți face cunoscut – îi comunica el – că am primit suma de 500 fl. m.c. Aureliei îi voi trimite din alte câştiguri, că cei 500 i-am dat lui Krafft, ca să mă știu cât se poate mai ușurat, ținând pururea la învățatura că dacă nu pot fi bogat, încai dator să nu rămân la nimeni. Sărac și curat, ca să am conștiința liniștită”.⁹⁰⁹

Sărac și curat a rămas și în anii care au urmat.

Încetarea editării „Observatorului” i-a readus în bugetul familiei cautiunea de 3.000 fl. v. a. pe care o depusese la minister la întemeierea acelei gazete. Dar pe lângă veniturile și expediente pe care le realiza Barițiu, el mai avea unele venituri pe care i le asigura Academia, venituri despre care – îi scria el fiicei sale în 11 VII 1885: „Academia se poartă cu mine, prin urmare către toată familia noastră, cu o rară bunăvoință”.⁹¹⁰ Academia Română avea și de ce să se poarte cu Barițiu „cu o rară bunăvoință”. G. Barițiu nu numai că era unul din membrii fondatori ai Academiei Române. El le-a furnizat organizatorilor din București multe idei cu privire la modul de organizare internă a Academiei în secții, schemă de organizare internă, a contribuit la organizarea secției de istorie, pe care a și condus-o o perioadă, era un membru activ în ședințele în care se discutau lucrări istorice, filologice, de filozofie, economie, literatură, gramatica limbii române etc. Academicienii de la București aveau mare încredere în el. Participant foarte activ la sesiunile semestriale sau anuale, George Barițiu își aducea contribuția însemnată la desfășurarea lor. Dar și colegii săi academicieni, „aveau grijă de el să aibă întotdeauna ceva de făcut”, încercându-l cu numeroase sarcini mai mari sau mai mici. Acest aspect ni-l furnizează însuși Barițiu, care-i scria fiicei sale Victoria că „Îndată ce am venit aici (la sesiunea din martie 1877 a Academiei Române din București n. ns. T. I.), mă înjugară în trei comisiuni, pentru că colegii mei nu vor să știe de bătrânețile mele. Ei îmi zic că capul meu este arhiv ambulant, să le ajut

⁹⁰⁸ *Ibidem*, p. 177.

⁹⁰⁹ *Ibidem*, p. 178.

⁹¹⁰ *Ibidem*, p. 180.

până mai trăiesc. Voiam să-ți scriu a doua zi după ce am ajuns aici, dară din cauza sus arătată nu am putut”.⁹¹¹

Dar pe cât de prompt și exact era G. Barițiu în îndeplinirea oricăror datorii bănești, obligații de serviciu și de familie, pe atât de delăsător până aproape de nesimțire era ginerele său, Constantin Ioan Iuga.

La angajarea pe postul de casier al Academiei, în 1878, C. I. Iuga – prin mijlocirea lui Barițiu – a reușit să obțină un împrumut de 6.000 lei pentru garanția ce trebuia depusă la angajare. Împrumutul l-a primit de la episcopul Ioan I. Mețianu. După 10 ani C. I. Iuga nu-și achitase încă datoriile, care trebuiau stinse de mult. „Bărbatului tău – i-am scris eu de aici – îi relata Barițiu din Sibiu în 19/7 mai 1887 – în numele episcopului, carele cere de urgență încheierea definitivă a socotelei pentru diferențele cursului și rest dobânda ce ar mai fi. Peste vreo câteva zile am să-i scriu din nou, nu-l las”.⁹¹² Nepăsător s-a dovedit C. I. Iuga și față de creșterea și educația celor 5 copii ai săi, educație de care s-a preocupat soția sa, bunicul lor George Barițiu, de la care au primit sfaturi și îndrumări în diferite perioade ale vieții lor. Când George, fiul lui C. I. Iuga și al Victoriei Iuga a primit o bursă pentru specializarea matematică, cei doi au fost nemulțumiți, voiau „altceva pentru fiul lor”. Bunicul, G. Barițiu, a intervenit prompt, scriindu-le: Rogu-vă, sărutați stipendiul de profesor fără nici o rezervă. Sute de tineri aleargă după o bursă, și tineri eminente. Un profesor harnic și onest își mai poate face venit încă pre cât îi este salariul. Nu alegeți ca să nu culegeți”.⁹¹³ Cariera poate să devină bănoasă în funcție de persoana care știe să scoată sau nu știe să scoată bani mai mulți din ea. Nimeni nu le garantează că o carieră ce pare bănoasă devine într-adevăr bănoasă pentru toți cei ce o exercită. Exemplul său, al lui Barițiu, era elocvent. În acea perioadă, el își elaborase deja primul volum din „Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă”. Dar el o vindea nu ca să se îmbogățească, să acumuleze avere, „ci ca să aibă ce mânca și purta”.⁹¹⁴ Dar această informație a lui Barițiu nici nu a fost cea mai rea situație cu privire la stocul său de cărți și viața sa. Vândând cartea, cel puțin pe o anumită perioadă avea asigurat traiul. Într-o altă scrisoare din 17/29 martie, adresată din București fiicei Victoria la Brașov, el o anunță că a primit „știrea de la Blaj că procurorii ar cere oprirea cărților mele”. Deci se putea crea perspectiva ca acel mijloc modest de trai să fie și el curmat de adversarii poporului român, confiscându-i-se cărțile. Era nevoit. Spunea el, fie să le vândă la prețuri modeste pentru a scăpa de ele, fie să le transfere

⁹¹¹ *Ibidem*, p. 205.

⁹¹² *Ibidem*, p. 209.

⁹¹³ *Ibidem*, p. 240.

⁹¹⁴ *Ibidem*, p. 246.

peste graniță. Deci cheltuieli în plus. Și una și alta însemnau pierdere pentru el.

Câteva lămuriri cu privire la legătura dintre falimentul fabricii de hârtie de la Zărnești, situația materială și suferințele lui Barițiu.

Fabrica de hârtie de la Zărnești a apărut într-o perioadă de accelerare a transformării economiei de tip feudal din Transilvania în economie de mărfuri de tip capitalist. Apariția industriei mecanizate a corespuns unor nevoi de transferare a capitalurilor comerciale în investiții mari industriale, de valorificare a acestor capitaluri în proporții mari în industrie, dar și în domeniul bancar.

Ceea ce nu au înțeles actorii principali, în cazul comercianților români, a fost faptul că simpla comasare a capitalurilor într-o mare afacere, nu le asigură automat și o mare rentabilitate a acestora. Au creat o fabrică „pentru veșnicie” cu capital „în mână moartă”. Prin aceasta și-au pus singuri cătușele la mâini. În noile condiții capitalurile erau destinate să realizeze o circulație rapidă, să se valorifice repede, să aducă profituri în timp scurt, care să fie apoi aruncate din nou în circulație. Nu toți societarii s-au implicat în căutarea unor forme adecvate de organizare a fabricii. Unii au profitat de faptul că fabrica avea nevoie mereu de noi capitaluri împrumutând-o, desigur cu aceleași dobânzi ca și cele de la bănci. Falimentul unor firme comerciale ale asociațiilor a dăunat și el fabricii. Unii din membrii consorțiului au optat pentru preluarea conducerii depozitelor de desfacere ale fabricii din București sau alte orașe mari din Principatele Unite. Dar nici aici nu au dat dovadă de prea mare sânguință. Înceau să tragă foloase mai mult private, individuale, neglijându-le pe cele care ar fi sporit eficiența fabricii în ansamblu, concomitent cu creșterea beneficiilor tuturor asociațiilor.

În momentul când s-a declarat falimentul fabricii, majoritatea fondatorilor erau decedați, dar mulți din ei falimentaseră. Iar unele din casele de comerț ale celor puțini care mai trăiau dăduseră și ele deja faliment. Urmașii marilor comercianți brașoveni nu s-au orientat decât în mică măsură spre firme de comerț sau întreprinderi comerciale.

Ei s-au îndreptat spre universități, institute politehnice, medicină etc. Unii dintre ei devenind funcționari, profesori, medici, ofițeri, avocați etc. S-au orientat, în general, spre cariere destul de bine plătite, contribuind la formarea și dezvoltarea unui lot numeros al unei elite intelectuale pe întregul teritoriu al României Mari.

Dar dacă privim cu atenție activitățile fabricii din ultimii 5-6 ani ai funcționării ei observăm, că întreaga ei activitate căzuse pe umerii lui Barițiu, ajutat de ginerele său, Constantin Ioan Iuga și fiul său Ieronim G. Barițiu. Adresarea prin titulatura pompoasă: „Domnilor firmători ai fabricii de la Zărnești, în Brașov” se referea în fapt la o singură persoană: ginerele

său Constantin Ioan Iuga. Iar când se adresa către „Stabilimentul fabricii din Zărnești”, acesta nu era altcineva decât fiul său Ieronim Barițiu, pe care-l instalase director la Zărnești, adică după ce el însuși își pierduse în zadar ani buni în această creație industrială sortită eșecului chiar prin modul conceput încă de la început.

Deci în cele din urmă, cei care au resimțit falimentul în mod direct, cărora li se încheia o sursă de trai erau Constantin Ioan Iuga, care moștenise de la tatăl său o avere de 75.000 fl. v. a. investiți în fabrică. George Barițiu, care-și avea cea mai importantă sursă de trai a sa și a familiei sale, o sursă de care prin anii 1858-1861-62 era mulțumit și în sfârșit afectat era și Ieronim fiul lui Barițiu, care aici avea și el un salariu corespunzător, aceasta fiind unica lui sursă de trai. Desigur nici unul nu a ajuns muritor de foame. Barițiu și-a creat „Observatorul” (1878-1885), tot Barițiu, folosindu-se de bunele sale relații cu Academia, i-a mijlocit și ginerelui său un post de casier la Academia Română în București, cu un salariu consistent de 4.500 franci. Iar pe Ieronim Barițiu l-a angajat la redacția ziarului său: „Observatorul”. După câțiva ani găsindu-i un post mai bine remunerat l-a transferat la Banca „Albina” din Sibiu. Experiența acumulată de Barițiu la întemeierea și conducerea fabricii de hârtie din Zărnești i-a permis mai târziu să-și aducă o contribuție esențială la întemeierea primei bănci românești din Transilvania: Banca „Albina” din Sibiu înființată în anul 1872, care a pus începutul unui sistem bancar românesc în această parte a țării, sistem care a contribuit mult la emanciparea economică a românilor transilvăneni și la eliberarea lor națională. Citind aceste relatări, cu privire la întemeierea și conducerea fabricii de hârtie de la Zărnești, s-ar putea crea impresia, că fruntașul nostru român în perioada 1852-1878 a avut o activitate unilaterală, într-un singur domeniu – aceea legată de funcționarea fabricii și desfacerii produselor ei. Dar nu este așa. Barițiu a continuat să scrie la Gazete, a mai întemeiat două publicații pe care le-a redactat și le-a condus, a scris dicționare, a devenit membru al Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, al cărei secretar și apoi președinte a fost mulți ani, a devenit unul din întemeietorii Partidului Național Român din Transilvania, a întocmit programe ale mișcării politice și culturale ale mișcării naționale și sociale ale românilor transilvăneni și multe altele. Parte din aceste funcții și activități publicistice le-a realizat până la anul 1878, când și-a exprimat dorința de încetare a activității fabricii de la Zărnești prin cuvintele : Și doresc ca cu 1 septembrie nou 1877 această tovărășie să-și ia nesmintit capăt. Cei 16 ani pe care i-a mai trăit, au fost pentru George Barițiu ani de eforturi extraordinare depuși în domeniul mișcării naționale, realizarea unor obiective culturale ale românilor transilvăneni, de scriere a unei lucrări fundamentale despre Istoria Transilvaniei etc. În paginile următoare vom

încerca să înfățișăm, pe cât posibil, o mare parte din aceste contribuții ale marii noastre personalități, care a dominat viața culturală, politică și mișcare națională din Transilvania până aproape de sfârșitul secolului al XIX-lea.

Dar dacă, până la începutul anilor 1860, românii transilvăneni au luptat împotriva dominanțelor unguri și austrieci, în condițiile în care erau lipsiți de aportul unor forme organizatorice, și a unor instituții proprii, vitale în viața unei națiuni – cu excepția celor două confesiuni religioase ale românilor – la scara întregului principat – după 1860 – situația românilor din acest punct de vedere s-a modificat radical. Românii încep să-și dea seama că succesul luptei de eliberare va fi asigurat numai dacă se vor organiza și-și vor crea instituții politice, culturale, economice, asociații de meserii și industriași, forme de cooperare agricolă la scară locală și națională, la scara întregului Principat al Transilvaniei. Barițiu a înțeles la timp această necesitate, ca fiind o cerință obligatorie în vederea sporirii și obținerii succeselor urmărite, hotărâtoare în lupta de eliberare națională și socială. S-a încadrat cu trup și suflet în această luptă, iar la ideea de trecere în Moldova a renunțat. Debutul liberalismului, inițiat de imperiul de la Viena la începutul anilor 1860, a creat și pentru românii transilvăneni unele posibilități de a se organiza din punct de vedere cultural, politic și economic, prin formarea unor instituții și organizații la scara întregului Principat al Transilvaniei. În acest context se deschidea și pentru Barițiu un nou câmp de activitate. Românii aveau nevoie de el aici în Transilvania; aici putea el să fie util și să-și aducă contribuția la progresul general al românilor de pretutindeni pe măsura capacităților sale.

Partea a doua a lucrării noastre va încerca să înfățișeze contribuția lui George Barițiu la întemeierea și dezvoltarea sistemului instituțional multifuncțional al locuitorilor români majoritari din Transilvania, aflați încă sub dominație austro-ungară în perioada 1860-1918.

ISBN: 978-606-37-0210-5
ISBN: 978-606-37-0211-2